ACADEMIA REIPUBLICAE POPULARIS DACOROMANAE
INSTITUTUM ARCHAEOLOGICUM

FONTES AD HISTORIAM DACOROMANIAE PERTINENTES

I

Ab Hesiodo usque ad Itinerarium Antonini

EDIDERUNT

VLADIMIR ILIESCU VIRGIL C. POPESCU

GHEORGHE ŞTEFAN

IN AEDIBUS ACADEMIAE REIPUBLICAE POPULARIS DACOROMANAE

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE

IZVOARE PRIVIND ISTORIA ROMÎNIEI

I

De la Hesiod la Itinerarul lui Antoninus

COMITETUL DE REDACŢIE

VLADIMIR ILIESCU VIRGIL C. POPESCU

GHEORGHE ŞTEFAN

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
Bucureşti — 1964

Redactor responsabil prof. GHEORGHE ŞTEFAN,
membru corespondent al Academiei R.P.R.

Autorii latini — VLADIMIR ILIESCU
Autorii greci — RADU HÎNCU şi VIRGIL C. POPESCU
Comentariul — VLADIMIR ILIESCU
Biografiile — HARALAMB MIHĂESCU,

Au mai colaborat la acest volum:
ARAM FRENKIAN, HARALAMB MIHĂESCU, NICOLAE MARINESCU,
ADELINA PIATKOWSKI, TEOFIL SIMENSCHI, TOMA VASILESCU.

INTRODUCERE

Volumul de faţă este cel dintîi dintr-o lucrare mai vastă menită să publice izvoarele narative ale istoriei **vechi şi medii** a **Romîniei**.

Ordinea adoptată este cea cronologică. Primul volum cuprinde izvoarele greceşti şi latineşti de la Hesiod pînă la sfîrşitul secolului al III-lea e.n. S-a fixat ca limită sfîrşitul secolului al III-lea ţinînd seamă de faptul că această dată reprezintă un moment foarte important în istoria Daciei: retragerea stăpînirii romane şi crearea premiselor trecerii la o orînduire mai avansată, orînduirea feudală.

Deşi colectivul Institutului de arheologie al Academiei R.P.R. care a întocmit această lucrare s-a străduit să descopere şi să înregistreze toate informaţiile pe care antichitatea greco-romană ni le-a transmis asupra populaţiilor de pe teritoriul ţării noastre, nu este exclus ca unele menţiuni să fi scăpat. Sperăm, totuşi, că omisiunile sînt minime şi neesenţiale.

Volumul cuprinde şi unele ştiri care nu privesc direct pe geto-daci, ci se referă fie la traci în general, fie la sciţi sau la alte grupuri etnice care au trăit în vecinătatea nemijlocită a Daciei şi uneori au pătruns chiar pe teritoriul acesteia. Prezenţa acestor ştiri în lucrarea de faţă este deci justificată de faptul că multe realităţi din lumea sud-tracică, scitică, celtică etc. sînt valabile şi pentru geto-daci, avînd în vedere fie înrudirea, fie legăturile strînse dintre aceştia şi grupurile etnice vecine, fie interdependenţa culturală şi nivelul apropiat al dezvoltării social-economice ale tuturor populaţiilor din bazinul carpato-dunărean. Totuşi, este cazul să menţionăm că s-a procedat la o selecţie, în sensul că din această categorie de ştiri s-au reţinut numai textele cu conţinut mai larg, de caracter etnografic[1].

Caracterul şi valoarea informaţiilor antice asupra regiunilor carpato-dunărene diferă de la epocă la epocă. Se poate uşor observa cum numărul şi valoarea lor creşte pe măsură ce trecem de la epoca arhaică şi clasică la epoca elenistică şi apoi la cea romană. Trebuie să ţinem seama desigur de faptul că noi nu dispunem decît de o parte infimă a operelor ce s-au scris în antichitate. Totuşi, din examinarea lucrărilor ce ni s-au păstrat, ne putem da seama că la început teritoriile nord-dunărene erau slab cunoscute şi că sfera de cunoştinţe s-a mărit începînd cu secolul al IV-lea î.e.n., adică pe măsură ce acele teritorii au intrat în zona de interese economice şi politice ale statelor din bazinul Mării Mediterane. Acesta este şi motivul pentru care în introducerea de faţă vom împărţi prezentarea izvoarelor antice în trei perioade: 1. izvoarele epocilor arhaice şi clasice; 2. izvoarele epocii elenistice; 3. izvoarele epocii romane.

[1] Pentru izvoarele scrise ale istoriei vechi a patriei noastre a se consulta şi acad. C. Daicoviciu, D. M. Pippidi şi Gh. Ştefan, *Izvoarele scrise*, în *Istoria Romîniei*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1960, p. LII—LXIII.

1. Scriitorii greci din epoca arhaică şi epoca clasică aveau puţine cunoştinţe despre situaţia geografică şi etnografică a bazinului carpato-dunărean. Referinţele lor asupra acestui ţinut au un caracter întîmplător şi, de multe ori, legendar. O cunoaştere mai veridică a regiunilor din jurul Mării Negre începe de abia în secolul al VI-lea î.e.n. ca urmare a colonizării ţărmului acesteia de către greci. Însă lucrările primilor « logografi » sînt în cea mai mare parte pierdute. De aceea opera lui Herodot rămîne lucrarea de bază pentru istoria acestor ţinuturi. Valoarea ştirilor lui Herodot este desigur inegală, dar în multe privinţe informaţiile lui sînt preţioase. Astfel, Dunărea, asupra cursului căreia circulau versiuni legendare, ca aceea a vărsării ei atît în Marea Adriatică, cît şi în Pontul Euxin, îşi găseşte la Herodot cea dintîi descriere mai apropiată de realitate. Herodot este primul scriitor antic care ne-a transmis numele unor afluenţi ai marelui fluviu de pe teritoriul ţării noastre: *Porata* (Pyretos), *Tiarantos*, *Araros*, *Naparis* şi *Ordessos* (IV, 48). Identificarea unora prezintă încă dificultăţi (V. Pârvan, *Nume de rîuri daco-scitice*, în « An. Acad. Rom., Mem. secţ. ist. », s. III,t.I), dar, chiar aşa, ştirile îşi păstrează o certă valoare. Informaţiile ample asupra sciţilor din regiunile de stepă şi de silvo-stepă nord-pontice constituie baza cunoştinţelor noastre asupra acestei populaţii. Dar dacă Herodot este, incontestabil, cel mai important izvor pentru istoria sciţilor şi a altor populaţii nord-pontice, grupurile etnice din spaţiul carpato-dunărean îi sînt mai vag cunoscute, cu excepţia agatirşilor pe care istoricul grec îi situează într-un ţinut prin care curgea rîul *Maris*. Considerînd că *Maris* este cea mai veche menţiune a numelui Mureşului, avem motive să situăm pe agatirşi în podişul Transilvaniei şi să le atribuim o serie de descoperiri arheologice din prima epocă a fierului. Mai importantă ni se pare informaţia că grupul agatirşilor prezintă multe asemănări cu tracii, ceea ce pare a fi rezultatul convieţuirii lor cu populaţia majoritară băştinaşe (IV, 104). Indirect se confirmă astfel existenţa autohtonilor traci, în masa cărora sciţii agatirşi, dacă ei nu vor fi fost chiar traci, vor sfîrşi prin a se contopi.

Cunoştinţele lui Herodot, remarcabile în ceea ce priveşte pe sciţii nordpontici, sînt foarte neprecise şi nesigure asupra teritoriilor situate la apus de Prut. Herodot afirmă de pildă (V,9) că « nimeni nu ştie cine locuieşte » dincolo de Istru şi adaugă: « se pare că dincolo de Istru este un deşert nemărginit ». E posibil să fie vorba de ceea ce Strabon numeşte « pustiul geţilor ». Cu mult mai exacte şi mai reale sînt ştirile sale asupra etnografiei Traciei dintre Dunăre şi Marea Egee. Poporul cel mai numeros, după indieni, tracii trăiau despărţiţi în numeroase triburi. Obiceiul de a deplînge pe cel ce se naşte şi de a socoti fericit pe cel ce moare, poligamia şi obiceiul de a se ucide pe mormîntul soţului cea mai iubită dintre soţii, tatuajul, vînzarea copiilor, libertatea acordată fetelor şi cumpărarea soţiilor, ştiri pe care le vom găsi şi la alţi scriitori, au fost înregistrate mai întîi de Herodot. Tot de la el aflăm că aristocraţia trăia din războaie şi prăzi, în mare cinste la traci (în faza democraţiei militare), pe cînd agricultura era o ocupaţie desconsiderată. Credinţele religioase, ca şi obiceiurile de înmormîntare sînt de asemenea descrise. Descoperirile arheologice confirmă multe din informaţiile istoricului grec. Astfel, el arată (V, 8) că cei bogaţi erau incineraţi sau înhumaţi şi că se ridica pe mormînt o movilă (tumul). Numeroşi tumuli funerari descoperiţi în Tracia, printre care cităm cunoscutul mormînt de la Kazanlăk (R. P. Bulgaria), confirmă informaţia lui Herodot.

Un mormînt analog s-a descoperit şi pe teritoriul R.P.R., la Hagi-Ghiol, raionul Tulcea şi aparţinea unui şef militar trac. Numele *Cotys fiul lui Ecbaios*, păstrat în inscripţia de pe un vas de argint ce face parte din tezaurul descoperit în acest mormînt tumular, arată originea tracică a celui înmormîntat acolo.

Pentru prima dată este menţionată de istoricul grec populaţia getică dintre Balcani, Dunăre şi Marea Neagră (IV, 93). Această primă înregistrare a geţilor, despre care Herodot scrie în alt loc (V, 3) că fac parte din neamul tracilor, dar că se deosebesc de aceştia prin obiceiurile lor, este de cea mai mare importanţă pentru fixarea în spaţiu a celor mai îndepărtaţi strămoşi cunoscuţi ai poporului romîn. Este limpede că, în secolul al VI-lea, geţii se diferenţiaseră din masa tracilor şi locuiau pe un teritoriu bine precizat, unde îi vom afla şi în veacurile următoare ca populaţie sedentară de agricultori şi crescători de vite.

În adevăr, veracitatea informaţiei lui Herodot se confirmă prin izvoarele ulterioare. Astfel, Tucidide arată că geţii făceau parte, către sfîrşitul secolului al V-lea î.e.n., din statul tracilor odrisi, că locuiau la nord de muntele Haemus, că erau vecini cu sciţii şi erau arcaşi călări (II, 96, 1). Cinci veacuri mai tîrziu, poetul Ovidiu îi înregistrează ca populaţie de bază a Sciţiei Minore.

În afara ştirilor lui Herodot, informaţiile cu privire la geto-daci, în izvoarele greceşti din perioada care precede ridicarea Macedoniei la situaţia de principală putere în regiunile tracice, sînt extrem de sărace. Menţionarea de către Sofocle a unui « rege » al geţilor, numit Charnabon, altfel necunoscut, nu se confirmă din nici o altă sursă. Mai semnificativă este apariţia numelor de *Daos* = dacul şi *Geta* = getul, cu care autorii comediei neo-atice îşi numesc adesea sclavii din piesele lor. Este o indicaţie asupra aprovizionarii pieţii greceşti cu sclavi procuraţi din Dacia, operaţie în care coloniile greceşti din Dobrogea au jucat un rol important.

Scriitorii din perioada clasică, poeţi, istorici, filozofi, au acordat o atenţie deosebită credinţelor religioase ale geţilor. Astfel legenda despre Zamolxis, povestită pe larg de Herodot (IV, 94—95), a format obiectul a numeroase alte menţiuni, mai mult sau mai puţin amănunţite. Se pare că toate relatările pornesc de la textul lui Herodot. Credinţa în nemurire era considerată drept principala caracteristică a religiei geţilor. După Hellanicos din Lesbos (Βαρβαρικὰ νόμιμα) împărtăşeau aceeaşi credinţă şi *terizii* şi *crobizii*, triburi vecine şi, probabil, înrudite cu geţii. Scriitorii greci, impresionaţi de a găsi la nişte « barbari » asemenea credinţe religioase, au recurs la explicaţii raţionaliste, căutîndu-le originea în filozofia greacă, mai exact în învăţătura lui Pitagora, cu care aveau cele mai numeroase contingenţe. În consecinţă, s-a compus o « biografie » a omului-Zamolxis — considerat mai apoi zeu — expusă mai întîi de Herodot şi reprodusă ulterior, aidoma sau cu modificări, de toţi autorii antici care s-au oprit asupra religiei geto-dacilor. Conform acestei biografii, Zamolxis ar fi slujit ca sclav lui Pitagora de la care ar fi prins esenţa filozofiei sale, pentru a o răspîndi apoi, după eliberarea şi întoarcerea sa acasă, printre geţi, recurgînd la înşelătorii menite să-i convingă pe aceştia de valabilitatea învăţăturii. Amănuntele pe care le găsim la Hellanicos din Lesbos, cum că Zamolxis corespunde lui Cronos al grecilor, nu sînt de natură să aducă lămuriri

în această problemă. Herodot şi Hellanicos şi-au dat ei înşişi seama de lipsa de consistenţă a explicaţiei originii pitagoriciene a credinţei getice, arătînd că Zamolxis ar fi trăit înaintea lui Pitagora şi, în consecinţă, n-ar fi putut împrumuta elementele religiei sale de la acesta.

În legătură cu credinţele şi practicile religioase ale geţilor, izvoarele acestei epoci ne-au transmis şi alte informaţii. Astfel Herodot (IV, 94) ştie că unii dintre geţi îl numesc pe zeul lor suprem *Gebeleizis*, deşi ar fi vorba de aceeaşi divinitate *Zalmoxis* sau *Salmoxis*. Obiceiul geţilor de a trage cu săgeţile spre cer în timp de furtună (Herod., IV, 94), trimiterea către zeul suprem a unui sol, din cinci în cinci ani, practică sîngeroasă ce reprezintă, în realitate, ecouri ale sacrificiilor umane, practicate cîndva, au reţinut de asemenea atenţia scriitorilor antici. Platon însuşi *(Carmide)* aduce în sprijinul concepţiei sale idealiste, conform căreia totul derivă din suflet, exemplul rezolvării de către învăţătura lui Zamolxis a problemei interdependenţei dintre suflet şi trup.

Interesul pe care l-a trezit la scriitorii antici din acea perioadă religia geţilor, ca fenomen pe care ei îl consideră ca cel mai caracteristic acestui grup tracic, ne lipseşte de posibilitatea de a ne informa asupra dezvoltării economice şi politice a societăţii băştinaşe. Informaţiile concrete despre evenimentele din stînga Dunării sînt de o sărăcie exasperantă. Este ca şi cum teritoriile aflate la stînga Dunării ar fi fost o *terra incognita*. Tot ce se scria despre geţi în acea perioadă se referea la grupul din dreapta fluviului.

Reţinem însă faptul că în secolul al VI-lea geţii se conturaseră precis ca un grup etnic ce se deosebea de restul tracilor mai ales din punctul de vedere al suprastructurii religioase, faţă de care grecii nutreau o mare admiraţie. În legătură cu aceasta s-a emis ipoteza unui « monoteism » sau « henoteism » getic. Însă nici textele, şi cu atît mai puţin urmărirea stadiului de dezvoltare social-economică a geţilor, nu ne îngăduie o asemenea concluzie. Zamolxis reprezintă numai divinitatea principală a unui panteon din care fac parte şi alte divinităţi de caracter htonian. Însăşi legenda retragerii lui Zamolxis în încăperi subterane, anume pregătite pentru a apărea oamenilor ca întors din altă lume, este de considerat ca un element religios htonian.

2. Odată cu întinderea stăpînirii macedoniene asupra teritoriului tracic, întreaga Peninsulă Balcanică, pînă la Dunăre, începe să fie atrasă în sfera intereselor puterilor mediteraneene. Contactul politic şi militar cu populaţiile situate pînă la şi chiar dincolo de marele fluviu trezeşte şi interesul scriitorilor pentru acele populaţii şi regiuni, ceea ce are drept consecinţă apariţia unor ştiri din ce în ce mai frecvente asupra acelor ţinuturi. Pe măsură ce polisul grec era înlocuit de monarhiile elenistice, în care, alături de greci, trăiau numeroase alte grupuri etnice ce cîştigă o tot mai mare importanţă economică şi politică, se lărgeşte şi cîmpul observaţiilor. Expediţii militare în regiuni şi spaţii puţin cunoscute mai înainte oferă prilejul cunoaşterii unor populaţii cu obiceiuri, organizare şi mod de viaţă ce trezesc interesul lumii elenistice. Rezultatul acestei lărgiri a orizontului este apariţia a numeroase memorii, lucrări generale şi speciale.

Geograful Strabon, acuzînd de ignoranţă pe cei mai mulţi dintre predecesorii săi în ceea ce priveşte geografia şi etnografia regiunilor situate la nord

de Dunăre (II, 1, 41), observă că « Alexandru ne-a descoperit regiunile nordice ale Europei pînă la Istru, iar romanii locurile de dincolo de Istru, pînă la fluviul Tyras » (I, 2,1). Teritoriul locuit de geto-daci începe, în adevăr, să fie mai bine cunoscut abia de pe la jumătatea secolului al IV-lea î.e.n. ca urmare a unor evenimente militare ce s-au petrecut pe acest teritoriu. Astfel luptele purtate între grupul sciţilor nomazi condus de « regele » Ateas şi populaţia băştinaşă de la Dunăre înregistrată de Trogus Pompeius-Iustinus sub numele de « Istriani », lupte care au atras şi intervenţia lui Filip al Macedoniei, prilejuiesc primele ştiri asupra stadiului de organizare a acestei populaţii, probabil o uniune de triburi, prin menţionarea unui conducător anonim: «rex Istrianorum».

Cîţiva ani mai tîrziu (335 î. e. n.), expediţia condusă de Alexandru Macedon împotriva tribalilor ajunge pînă la Dunăre. Pe malul stîng al fluviului, după memoriile generalului Ptolemeu, fiul lui Lagos, rezumate de Arian *(Anabasis)*, locuiau geţi. Este cea dintîi menţiune literară asupra geţilor din cîmpia munteană. Unii învăţaţi moderni au crezut că pot explica prezenţa geţilor la acea dată în stînga fluviului printr-o deplasare a lor din dreapta Dunării. V. Pârvan a demonstrat falsitatea acestei teze *(Getica)*. La acea dată geţii erau sedentari, practicau agricultura, posedau herghelii de cai şi erau în măsură să concentreze un mare număr de luptători. Demonstraţia militară a regelui Macedoniei a durat numai o zi şi s-a limitat la cucerirea şi dărîmarea unei aşezări mai importante, apărată prin fortificaţii, pe care autorul o numeşte oraş (πόλις, în sensul de *oppidum)* şi din care macedonenii au ridicat prăzi. Datele transmise de Ptolemeu, fiul lui Lagos, ne permit însă să formulăm ca foarte probabilă concluzia că, la acea dată, geţii din cîmpia Munteniei formau o uniune de triburi, în organizarea specifică etapei de descompunere a comunei primitive, numită *democraţie militară*, corespunzînd nivelului dezvoltării forţelor de producţie din cea de-a doua epocă a fierului, cunoscut nouă pe cale arheologică.

Această concluzie este cu atît mai îndreptăţită cu cît numai cîteva decenii mai tîrziu, în cursul luptelor geţilor de sub conducerea lui Dromichaites împotriva încercărilor de cucerire ale lui Lisimah, regele elenistic al Traciei, apare clar din izvoarele antice că geţii erau organizaţi într-o uniune puternică, capabilă să suporte cu succes un război de apărare contra cotropitorilor.

Evenimentele din cursul acestui război sînt povestite de mai mulţi autori antici: Diodor din Sicilia, Strabon, Pausania. Relatările celor trei izvoare diferă în unele detalii, ceea ce a provocat şi interpretări diferite. Astfel, Diodor face din Dromichaites un rege al tracilor, iar Polibiu (la Suidas), rege al odrisilor, ceea ce ar însemna că acţiunea s-ar fi desfăşurat în dreapta Dunării (XXI, 12, 1). Strabon, mai bine informat, îl numeşte *rege al geţilor* (VII, 3, 8), ceea ce ni se pare mai veridic. În adevăr, din descrierea desfăşurării evenimentelor şi a caracteristicilor terenului în care au înaintat trupele lui Lisimah — Strabon plasează teatrul de luptă în « pustiul geţilor » (ἡ τῶν Γετῶν ἐρημία VII, 3, 14) — reiese că expediţia a avut loc în stînga Dunării. În lipsa unor ştiri mai precise, istoricii moderni, urmînd fidel pe Strabon, care situează acel « pustiu al geţilor » de la Dunăre la Tyras (Nistru), cred că expediţia lui Lisimah s-a efectuat în stepa dintre Prut şi Nistru. V. Pârvan a demonstrat însă că singurul teritoriu care corespunde descrierii izvoarelor este stepa Bărăganului

(Getica, p. 61). Recent, C. Daicoviciu a susţinut că stăpînirea lui Dromichaites se întindea pe Argeş. Argumentelor lui C. Daicoviciu li se poate aduce un puternic sprijin arheologic. În adevăr, cîmpia dintre Olt şi Ialomiţa, avînd ca axă intermediară valea Argeşului, este puternic populată în epoca fierului geto-dacic. Cum era firesc, Bărăganul, stepa situată la est de Ialomiţa, avea condiţii mai puţin favorabile pentru o asemenea dezvoltare. Teritoriul uniunii de triburi de sub Dromichaites cuprindea mai ales cîmpia roditoare şi străbătută de ape curgătoare de la vest de Ialomiţa, la răsărit de aceasta începînd ἡ ἐρημία, loc de refugiu al localnicilor, în caz de mare primejdie, şi de pieire a celor ce nu-i cunosc căile. În acelaşi « pustiu » s-au retras geţii şi în anul 335 (ἐς τὰ ἐρημία, cum scrie Arian), în faţa lui Alexandru Macedon. În acest sens pare a avea dreptate V. Pârvan, propunînd identificarea acestuia cu Bărăganul nostru. Localitatea Helis, centrul stăpînirii lui Dromichaites, este de căutat de asemenea la vest de Ialomiţa, deoarece cercetările arheologice au dat la iveală în acest teritoriu numeroase aşezări cu o cultură materială foarte dezvoltată, cu surplusuri de produse şi relaţii de schimb atît cu triburile trace sud-dunărene, cît şi cu oraşele greceşti de la Marea Neagră. Prin intermediul acestora, geţii primeau produse greceşti — amfore cu vin şi ulei, ceramică, vase şi alte obiecte de metal — şi vindeau cereale, vite, miere, sclavi etc.

Contactul, început mai de mult, cu negustorii greci şi cultura greacă a exercitat o influenţă creatoare asupra dezvoltării societăţii băştinaşe, contribuind la creşterea forţelor de producţie locale şi grăbind procesul de descompunere a relaţiilor gentilice, prin adîncirea diviziunii societăţii tribale într-o aristocraţie gentilică, din ce în ce mai puternică economiceşte, şi masa tribală. În izvoarele scrise nu se reflectă, din păcate, modul cum s-au dezvoltat relaţiile comerciale dintre oraşele greceşti şi triburile băştinaşe care procurau, pe de o parte, materii prime şi mijloace de hrană necesare acelor aglomerări urbane şi comerţului lor cu sudul şi constituiau, totodată, una din pieţele de desfacere a produselor meşteşugăreşti din acele oraşe. Istoriografia antică a privit coloniile greceşti unilateral, ca polisuri ce interesează lumea grecească concepută ca o unitate ideală, fără să ţină seamă că existenţa şi dezvoltarea lor era condiţionată de relaţiile cu conducătorii triburilor băştinaşe. Din cauza acestei orientări, relaţiile cu populaţia autohtonă se reflectă insuficient în relatările scriitorilor antici.

Dar chiar şi asupra dezvoltării interne a oraşelor pontice Histria, Tomis, Callatis, informaţiile scriitorilor antici ce ne-au parvenit sînt extrem de sărace. Aristotel este singurul autor care menţionează un eveniment cu adevărat important petrecut la Histria *(Politica*, VIII, 5,1): trecerea la regimul democraţiei sclavagiste. Dar nici el, nici alţi scriitori nu ne-au transmis vreo însemnare despre clasele şi păturile sociale din aceste oraşe şi raporturile concrete dintre ele.

Legenda argonauţilor, cu atîtea elemente fantastice, reflectînd, probabil, amintirile primelor călătorii în Marea Neagră, ca şi legenda insulei Leuce, legată de sălăşluirea lui Ahile acolo, ocupă un loc exagerat la scriitorii ce s-au ocupat de navigaţia în Pontul Euxin. În schimb, descrierea ţărmului stîng al Pontului, a gurilor Dunării cu faimoasa « insulă » Peuce, deţine un loc justificat în lucrările antice, deoarece urmărea să informeze pe navigatori. Despre

realităţile din dosul perdelei de oraşe greceşti ce se întind de-a lungul ţărmului, informaţiile sînt însă sărace şi lipsite de consistenţă.

Ştirile cuprinse în opera lui Pseudo-Scymnos ne fac să regretăm pierderea lucrărilor lui Demetrios din Callatis din care el s-a informat şi care par a fi fost un izvor de mare preţ pentru istoria, geografia şi etnografia ţărmului de vest al Pontului Euxin. Găsim aci înregistrate toate oraşele greceşti fundate pe ţărmul tracic şi getic al Mării Negre, cu amănunte asupra datei întemeierii lor, ca şi asupra populaţiilor locuind în apropierea fiecăruia dintre ele. De reţinut ştirea că în teritoriul vecin cu Dionysopolis locuiau crobizi şi sciţi, dar şi greci amestecaţi (μιγάδες Ἕλληνες), adică născuţi din căsătorii mixte, ştire deosebit de preţioasă pentru caracterizarea relaţiilor dintre greci şi localnici.

Dacă descrierea Istrului şi a insulei Peuce — numită aşa după mulţimea pinilor care ar fi crescut acolo — nu aduce nimic nou faţă de cele scrise mai înainte, în schimb precizarea că insula lui Ahile (Leuce) se află la patru sute de stadii de gurile Dunării dă posibilitatea identificării ei. Este de reţinut de asemenea menţionarea *carpizilor* (carpi?) printre populaţiile tracice de la nord de Dunărea de Jos, amintiţi şi de Ephoros, ca şi aceea a agatirşilor, ca locuitori ai spaţiului nord-pontic. Dacă informaţia este exactă, înseamnă că agatirşii îşi păstrau încă individualitatea etnică în vremea lui Demetrios din Callatis de la care a preluat-o Pseudo-Scymnos.

Cîteva date preţioase pentru viaţa economică ni se păstrează la Polibiu *(Istorii*, IV, 38, 4). El arată că din regiunile pontice se exportau vite şi sclavi «în număr foarte mare şi de o calitate mărturisită de toţi ca excelentă». Aceleaşi regiuni pontice — chiar dacă autorul nu indică anume ţinutul de la gurile Dunării — procurau Greciei miere, ceară, peşte sărat şi primeau în schimb « ulei şi tot felul de vinuri » (IV, 38, 5). În comerţul cu peşte sărat, judecînd după dîrzenia cu care histrienii îşi vor apăra drepturile de pescuit în delta Dunării faţă de romani (cf. *Horothesia lui Laberius Maximus)*, Histria deţinea un loc important.

Polibiu ne-a transmis şi alte informaţii preţioase asupra regiunii Pontului Euxin. Menţionăm, printre altele, descrierea fenomenului formării barei de nisip care avea să închidă golful Histriei şi să sufoce activitatea portului. În general, valoarea informaţiilor lui Polibiu este foarte valoroasă.

Un loc cu totul minor în izvoarele antice îl ocupă colaborarea militară şi politică a oraşelor greceşti cu triburile băştinaşe. Colaborarea trebuie să fi fost mult mai strînsă şi mai organizată decît ne lasă să întrezărim momentul luptei oraşelor greceşti, conduse de Callatis, împotriva lui Lisimah, cînd Diodor din Sicilia înregistrează coaliţia acestor oraşe cu tracii şi sciţii (XIX, 73, 1 şi următoarele). Rezistenţa eroică şi dramatică a oraşului Callatis, ca şi coaliţia în sine, a avut consecinţe importante şi pentru populaţia băştinaşe. Căci lupta acesteia împotriva aceluiaşi monarh a fost uşurată, fără nici o îndoială, de acţiunea oraşelor greceşti ale căror interese economice erau legate de independenţa localnicilor.

Migraţia celţilor, care a atins şi teritoriul triburilor geto-dace şi a cauzat serioase tulburări în lumea tracilor, este insuficient documentată de izvoarele literare în ceea ce priveşte ţinuturile nord-dunărene. În adevăr, dacă urmările acestei migraţii pentru regiunile balcanice — întemeierea statului de la Tylis şi relaţiile acestuia cu oraşele greceşti şi cu tracii, pînă la desfiinţarea lui de către băştinaşi — au reţinut atenţia scriitorilor antici (de ex. Polibiu), în schimb

efectele ei asupra populaţiilor getice din stînga Dunării se reflectă extrem de puţin în lucrările lor. Singurul eveniment concret este anecdota lui Trogus Pompeius — Iustinus cum că « regele » Oroles (circa 200 î.e.n.) a pedepsit pe geţii săi deoarece nu luptaseră cu vitejie contra *bastarnilor*. Despre aceştia din urmă se ştie că erau o populaţie, probabil, germanică, locuind în teritoriile de la nord de Carpaţi, care, pentru a ajunge în contact cu geţii, trebuie să fi fost antrenaţi de unul din grupurile celtice, ce au ocolit Carpaţii pe la nord şi au coborît în Moldova către Dunărea de Jos. Geograful Ptolemeu va menţiona în adevăr, în regiunea dinspre Prut şi Nistru, tribul celtic al *britolagilor*. Bastarnii au lăsat şi urme arheologice în Moldova, ca, de exemplu, la Poieneşti-Vaslui (vezi R. Vulpe, *Materiale arheologice privind istoria veche a R.P.R.*, vol. I, p. 213 şi urm.). În cele din urmă s-au stabilit în regiunea de la gurile Dunării, unde s-au menţinut mult timp sub numele de *peucini*, după numele insulei Peuce, şi au dezlănţuit atacuri asupra oraşelor greceşti şi a regiunilor trace. Atacurile lor au contribuit la decăderea Histriei, ale cărei interese în apele deltei Dunării au avut, desigur, de suferit şi au obligat apoi pe romani să ia măsuri de siguranţă ce se vor încheia cu cucerirea teritoriului Dobrogei.

Istoria triburilor geto-dace de la Dromichaites la Burebista este absentă din izvoarele literare antice. Se pare că după o perioadă de frămîntări provocate de migraţia celţilor, perioadă în care au pătruns în cultura getică o serie de elemente celtice, geto-dacii s-au refăcut, pentru ca în vremea lui Burebista să asistăm la apariţia statului sclavagist începător dac.

3. Înainte de a ne opri asupra istoriografiei epocii romane sînt necesare cîteva cuvinte despre evenimentele din Peninsula Balcanică, evenimente care au înrîurit şi istoria geto-dacilor. În adevăr, pătrunderea romanilor în Peninsula Balcanică, cucerirea Macedoniei şi transformarea ei în provincie romană au avut urmări deosebit de importante, mai întîi pentru neamurile illire şi trace, apoi şi pentru geto-daci. Prezenţa unei mari puteri extra-balcanice în spaţiul tracic a rupt echilibrul de forţe din această parte a Europei, a provocat o regrupare a geto-dacilor direct ameninţaţi şi a dat loc la o serie de lupte crîncene care s-au încheiat, nu fără dificultăţi chiar pentru formidabila putere română, prin cucerirea şi includerea teritoriilor acestor populaţii în statul roman.

Evenimentele din Peninsula Balcanică şi-au găsit un ecou puternic în izvoarele antice. Spaţiul de la nord de Dunăre, locuit de populaţii viguroase, active din punct de vedere militar, punînd în primejdie poziţia romanilor în Balcani prin incursiunile lor de pradă, începe să intereseze şi el pe autorii antici, cel puţin din punct de vedere etnografic. Interesul faţă de aceste populaţii era cu atît mai viu cu cît ele au fost antrenate în coaliţii antiromane, aşa cum se constată, de pildă, în timpul lui Mitridate. În acest sens apare justificată afirmaţia lui Strabon că « romanii au descoperit locurile de dincolo de Istru » nu ca urmare a unei preocupări ştiinţifice, ci ca rezultat al intereselor politice ale imperiului. Astfel, războaiele cu Mitridate pun pe romani în situaţia de a veni, pentru prima dată, în contact direct cu oraşele greceşti de pe ţărmul tracic şi getic al Mării Negre, aliate cu regele Pontului. Oştile romane supun aceste oraşe în anul 71 î.e.n. (Apian). O inscripţie găsită la Callatis conţine un fragment din tratatul de « alianţă » dintre aceasta şi romani. În curînd, însă, oraşele greceşti, silite să suporte « alianţa romană », se răscoală sub conducerea

Histriei şi reuşesc să înfrîngă, în lupta din 61 î.e.n., pe guvernatorul C. Antonius Hybrida. Foarte important este faptul că histrienii au fost ajutaţi de bastarni (Dio Cassius) şi de geţii dobrogeni, cum pare a rezulta din informţia că, în 28 î.e.n., steagul capturat de la romanii biruiţi în anul 61 se păstra la *Genucla*, cetate a regelui get Zyraxes (Dio Cassius).

După înfrîngerea lui Mitridate, în timp ce în Occident romanii cucereau Galia, geto-dacii reuşeau să creeze în Carpaţi prima organizaţie statală care, sub conducerea lui Burebista, a devenit în cîţiva ani o forţă excepţional de puternică în sud-estul Europei. Este de la sine înţeles interesul pe care l-a trezit acest eveniment şi explicabilă intenţia lui Cezar de a nimici primejdia ce apărea la Dunăre (cf. Apian, XVII, 13, 36).

Din fericire, istoriografia antică a consemnat evenimentele din Dacia din această perioadă şi ni le-a transmis prin opera lui Strabon. Lucrarea geografului Strabon este un izvor de o valoare excepţională pentru istoria geto-dacilor, atît prin seriozitatea informaţiei, cît şi prin amănuntele de ordin etnografic şi geografic, ca şi prin incursiunile pe care le face în istoria mai veche a populaţiilor de la Dunărea de Jos. Opera reprezintă un rezumat critic şi inteligent al istoriografiei mai vechi, la care se adaugă contribuţia personală a marelui geograf antic asupra dacilor din vremea sa, cu precizări extrem de preţioase într-o serie de probleme.

Conform relatărilor lui Strabon, geto-dacii se învecinau cu suebii, teritoriul locuit de ei mărginindu-se la sud cu Istrul, iar la apus cu munţii Pădurii Hercinice (VII, 1, 3; VII, 3). Ei erau de neam trac şi locuiau pe ambele maluri ale Dunării, ca şi *moesii*, numiţi mai de mult *misi*, înregistraţi şi de Homer (VII, 3, 2). Despre traci în general, şi despre geţi în special, Strabon arată că ei trăiau în poligamie, reproducînd un text al comicului Menandru. Rămîne neclar dacă poligamia era practicată de toţi sau numai de aristocraţie, lucru ce pare mai probabil. Combătînd părerea că termenul de « abioi », folosit de Posidoniu pentru o categorie a misilor numiţi şi « ctişti » şi « capnobaţi » (= evlavioşi), s-ar datora faptului că aceştia n-ar avea legături cu femei, Strabon îl explică prin religiozitatea cunoscută a geţilor, căreia i s-ar datora epitetul de « evlavioşi ». Chiar dacă argumentarea lui Strabon nu este suficient de convingătoare, ea arată, totuşi, că şi în această problemă, ca şi în altele, el a încercat să-şi spună părerea.

Deosebit de valoroasă din punct de vedere istoric este precizarea (VII, 3,12) că dacii şi geţii formau un singur popor, cele două denumiri referindu-se numai la aşezarea lor în spaţiul dunărean: geţi — cei ce locuiau către Pontul Euxin; daci — cei ce locuiau spre apus, către Germania şi izvoarele Istrului. Informaţia lui Strabon, confirmată indirect şi de Criton, care şi-a intitulat lucrarea sa *Getica*, deşi se referea la daci, ca şi de Dio Cassius, este menită a preciza ştirea mai vagă a lui Iustin: « Daci quoque soboles Getarum. . . ». Este clar că grecii au folosit termenul de geţi, deoarece ei se refereau la triburile din răsăritul ţării noastre, inclusiv cîmpia Munteniei, în timp ce scriitorii de limbă latină folosesc, de preferinţă, termenul de daci, interesul fiindu-le reţinut de triburile din vestul Daciei, ca unele care ajunseseră să ocupe un loc proeminent în perioada expansiunii romane la Dunăre. Nu lipseşte însă termenul de *getae* nici la scriitorii latini, ceea ce însemnează că ei aveau convingerea identităţii dintre cei doi termeni.

Este greu să precizăm în ce măsură grecii cunoşteau triburile din vestul Daciei. Singura menţiune a lor, în izvoarele anterioare epocii romane, este numele de *Daos*, folosit ca denumire de sclav, alături de acela de *Geta*, în comedia atică (Menandru) şi la Terenţiu. Discutînd provenienţa sclavilor *daoi*, Strabon se pronunţă, pe bună dreptate, împotriva părerii că ei ar fi provenit din Sciţia (VII, 3, 12), pe motivul că *daii sciţi* ar fi trăit prea departe de lumea greacă pentru a se fi adus de acolo sclavi.

Informaţia că prin teritoriul dacilor curge rîul *Marisos* (probabil Maris al lui Herodot, Mureşul de azi) ne ajută să înţelegem şi mai precis aşezarea dacilor. Problema apartenenţei etnice a dacilor nu s-a pus pentru istoricii antici decît în momentul cînd dacii au preluat conducerea triburilor nord-dunărene, observîndu-se în acel moment că ei aparţin unei populaţii tracice, locuind pe ambele maluri ale Dunării, însă mai ales la nordul fluviului, şi putînd fi denumiţi fie geţi, fie daci — numiri sub care se înţelege toată masa triburilor trace din regiunea carpato-danubiană. Principala indicaţie a identităţii dintre daci şi geţi o constituie unitatea limbii: « Dacii au aceeaşi limbă ca şi geţii », spune Strabon (VII, 3, 13).

Informaţiile referitoare la alte populaţii ce locuiau teritoriul actual al R.P.R. sau teritorii vecine — *tirageţi* (geţii de la Tyras), *bastarnii-peucini*, *tribali*, *besi*, *troglodiţi* (sub *troglodiţi* sîntem înclinaţi a înţelege nu numele unui trib, ci o populaţie care trăia în locuinţe săpate în pămînt, adică în bordeie) locuind « pe teritoriul ce se întinde mai sus de Callatis », iliri, celţi din vecinătatea Daciei (*scordisci* şi *teurisci*) — fac din lucrarea lui Strabon cel mai preţios izvor istoric asupra Daciei antice, ajuns pînă la noi.

Strabon n-a neglijat nici descrierea ţărmului Mării Negre. În această problemă el a folosit bogata informaţie anterioară, dar a adăugat unele precizări importante. Astfel, despre Istros, colonie milesiană situată la 500 de stadii de « Gura Sacră », el arată că este un « orăşel ». Termenul folosit de Strabon dovedeşte că Histria pierduse în vremea lui August însemnătatea şi înflorirea de odinioară, realitate confirmată şi de săpăturile arheologice. Tomis este menţionat de asemenea ca un « orăşel », spre deosebire de Callatis care continuă a fi o πόλις. Despre celelalte aşezări greceşti dintre Callatis şi Byzantion, găsim la Strabon numeroase amănunte, fie cu privire la originea numelui lor — cum este, de exemplu, etimologia cuvîntului Mesembria, în componenţa căruia el arată că intră cuvîntul trac *bria*, însemnînd oraş —, fie de ordin istoric şi topografic sau la fenomene naturale. Aflăm, de exemplu, că templul din Apollonia pontică a fost prădat de romani şi că statuia zeului, sculptată de marele Calamis, a fost transportată la Roma de M. Lucullus şi aşezată pe Capitoliu, că o parte din oraşul Bizone s-a scufundat în urma unor cutremure, şi alte ştiri importante cu privire la oraşele greceşti de pe ţărmul Mării Negre.

Opera lui Strabon este deosebit de preţioasă pentru ştirile referitoare la evenimente istorice petrecute în decursul veacurilor pe teritoriul ţării noastre. Numele de Sciţia Minoră, cu care se desemna ţinutul dintre Dunărea de Jos şi mare, este explicat de geograful antic prin aşezarea dincoace de Tyras şi Istru a unor populaţii scitice (VII, 4, 5).

Expediţia lui Alexandru din anul 335 î.e.n., conflictul dintre Lisimah şi Dromichaites deţin de asemenea un loc important în lucrarea lui Strabon, care aduce şi unele informaţii ce nu apar în alte izvoare.

De o valoare inestimabilă sînt însă informaţiile privind pe dacii din vremea lui Burebista. Fără Strabon şi fără cunoscutul decret al dionisopolitanilor în onoarea lui Acornion, reconstituirea istoriei dacilor din acea perioadă ar fi de-a dreptul imposibilă. În lumina celor două izvoare amintite, faptele dacilor, ca şi personalitatea conducătorului lor, apar într-o lumină suficient de clară. Este limpede că tocmai în acea epocă dacii au atins una din culmile puterii lor. Antecedentele marii « arhii » dacice realizată în timpul lui Burebista nu ne sînt destul de clare. Condiţii interne favorabile triburilor ce locuiau în sud-vestul Transilvaniei, dezvoltarea forţelor de producţie, legată, probabil, de metalurgia fierului care avea aci posibilităţi mai mari, ca şi de exploatarea aurului, dublată de dezvoltarea relaţiilor cu populaţiile ilirice şi celtice şi de intensificarea comerţului cu oraşele greceşti de la Adriatica şi cu romanii, ale căror monede au circulat şi se găsesc în tezaure pe teritoriul Daciei, au fost factorii care au favorizat dezvoltarea într-un ritm mai accentuat a triburilor respective, avînd centrul în munţii Orăştiei.

Este probabil să se fi alcătuit, încă înainte de Burebista, o uniune de triburi destul de închegată, care a constituit miezul statului începător dac. În acest sens există cîteva indicii. Înregistrarea unui conducător cu numele de *Rubobostes* (Trogus Pompeius, prologul cărţii a XXXI-a), pe care C. Daicoviciu îl consideră anterior lui Burebista, ca şi aceea a tatălui lui Burebista, ca predecesor al acestuia, în decretul care cinsteşte pe Acornion, sînt fapte deosebit de semnificative, care ne permit, şi chiar ne obligă, să postulăm existenţa unei organizaţii anterioare lui Burebista şi care i-a servit acestuia ca intrument al acţiunilor sale. Calităţi excepţionale de organizator, o viziune clară a necesităţii consolidării statului începător dac în fruntea căruia ajunsese, poate prin moştenire, fac din Burebista o personalitate puternică. Procedeele folosite de el, anume exerciţiile la care supune pe luptători, disciplina necesară unui stat, pe care o realizează cu colaborarea marelui preot Decaineos, reprezentantul zeului, dar şi membru proeminent al aristocraţiei ce se transforma în clasă dominantă, se soldează cu rezultate excelente (VII, 3, 11). În adevăr, prin atari procedee Burebista şi-a pregătit o bază internă solidă, care i-a permis să pornească la marile cuceriri ce l-au făcut cunoscut în antichitate. Cuceririle sale s-au întins în răsărit pînă la Olbia (cf. Dion Chrysostomos), în sud-est pînă la Balcani şi Marea Neagră unde au supus triburile locale şi oraşele greceşti. În vest şi sud-vest dacii au distrus triburile celtice, pe *boii* conduşi de Critasiros, pe *teurisci* şi alte triburi stabilite printre iliri şi traci (Strabon, VII, 5, 2). Rezultatul acestor acţiuni a fost crearea unei mari stăpîniri (μεγάλη ἀρχή), Burebista devenind « primul şi cel mai mare dintre regii traci de dincolo şi de dincoace de Dunăre », cum se exprimă decretul lui Acornion din Dionysopolis.

Se înţelege că cuceririle din dreapta Dunării, chiar dacă nu atinseseră direct posesiunile romanilor, reprezentau motive de îngrijorare pentru aceştia. Crearea unei mari puteri în ţinutul dunărean, comparabilă cu aceea lui Mitridate, era de natură să fie privită ca un pericol de clasa dominantă din Roma, cu atît mai mult cu cît, încercînd să se apropie de Pompei prin intermediul aceluiaşi Acornion din Dionysopolis, Burebista manifesta tendinţa de a se amesteca în conflictele interne ale statului roman. De aceea, preparativele lui Cezar împotriva dacilor, menţionate de izvoarele antice, apar explicabile.

Moartea lui Cezar (44 î.e.n.) şi, nu mult după aceea, a lui Burebista însuşi, ucis şi el în urma unei răscoale sau, mai degrabă, a unui complot din sînul aristocraţiei, urmată, la Roma, de alte lupte civile, iar în Dacia de dezmembrarea *arhiei* lui Burebista, au amînat pentru mult timp ciocnirea decisivă între daci şi romani, care părea inevitabilă.

Asupra morţii marelui conducător al geto-dacilor, Strabon ne informează că ea a fost cauzată de nişte răsculaţi, fără să dea alte amănunte de natură să definească caracterul « răzvrătirii ». Probabil că uciderea lui Burebista a fost opera unei conjuraţii, în care rolul principal l-au avut şefii unor triburi obligate să suporte o dominaţie impusă cu armele. În adevăr, unirea realizată cu forţa era intempestivă şi nu putuse desfiinţa particularismele tribale. Moartea violentă a lui Burebista a fost urmată de dezagregarea *arhiei* pe care o crease el. După relatările lui Strabon (VII, 3, 11), în deceniile următoare geto-dacii trăiau împărţiţi în patru, apoi în cinci grupări distincte — în stînga Dunării, iar în dreapta, pe teritoriul Dobrogei de azi, în trei, fiecare cu conducătorul său (Roles, Dapys şi Zyraxes, după cum ne informează Dio Cassius).

Ar fi deosebit de interesant de stabilit ce s-a întîmplat cu formaţiunea moştenită de Burebista de la tatăl său. Întrucît aceasta avea o vechime mai mare şi reprezentase sîmburele organizatoric al *arhiei* lui Burebista, considerăm că ea a dăinuit mai departe, consolidîndu-se neîntrerupt sub o serie de conducători, a căror ordine de succesiune nu rezultă clar din izvoare, pînă la Decebal[1].

Chiar în epoca dezmembrării, deşi puterea lor decăzuse din pricina dezbinării interne şi a acţiunilor romane din timpul lui August, Strabon arată că dacii erau în stare să pună pe picior de luptă patruzeci de mii de oameni (VII, 3, 12). Ei continuau să constituie un pericol pentru stăpînirea romană la Dunăre şi o preocupare serioasă pentru conducerea imperiului. Poeţii, printre care şi Horaţiu, se fac adeseori ecoul acestor preocupări. Izvoarele vorbesc de acţiuni ale unor regi, cum sînt Cotiso şi Comosicus, în zona romană de la sud de Dunăre, acţiuni militare sau diplomatice, care tulburau tihna clasei dominante din Roma.

De o valoare unică pentru această perioadă este informaţia lui Horaţiu cu privire la obştea getică (*Ode*, III, 24, 11—15). Poetul vorbeşte de o proprietate comună asupra pămîntului *(inmetata iugera)* şi de obiceiul geţilor de a nu lucra doi ani la rînd acelaşi ogor. Este vorba, probabil, de proprietatea obştească asupra solului arabil, cu împărţiri periodice. Se pare deci că geto-dacii trecuseră la tipul de obşte sătească.

Crearea provinciei Moesia marca stabilirea graniţei romane pe linia Dunării. Aceasta a dus la ascuţirea conflictului dintre daci şi romani. Dacii încearcă să acţioneze, ca şi în trecut, prin atacuri la sud de fluviu. Astfel L. An. Florus (IV, 12, 18) scrie că dacii din munţi *(montibus inhaerent)* trec peste Dunărea îngheţată şi pustiesc teritoriul din apropierea fluviului. El adaugă că împăratul (August) i-a respins pe malul celălalt, punînd să se fortifice graniţa şi întărind garnizoanele militare. Romanii, la rîndul lor, urmăresc să slăbească puterea de luptă a dacilor, organizînd în teritoriul inamic expediţii care se soldează cu înfrîngeri parţiale ale dacilor şi cu strămutări de populaţii întregi pe malul drept al Dunării. O asemenea acţiune este expediţia lui Aelius Catus în primii ani ai erei noastre (Strabon), care s-a încheiat cu strămutarea silită a cincizeci de mii de daci pe teritoriul imperiului. Împăratul August însuşi înregistrează printre faptele sale memorabile înfrîngerea şi supunerea unor triburi dacice (*Res Gestae*, V, 30, 47—49). La aceste acţiuni se referă şi C. Suetonius Tranquillus în biografia lui Augustus (*Divus Augustus*, XXI, 2).

[1] C. Daicoviciu, *L'État et la culture des Daces*, în *Nouvelles études d'histoire*, ed. Acad. R.P.R., Buc., 1955, p. 137, propune după Iordanes (Dion Chrysostomos) următoarea ordine: Decaineos, Comosicus, Coryllus (Scorillo), Duras, Decebal.

Perioada care se întinde între data morţii lui Augustus (anul 14 e.n.) şi refacerea statului dac sub Decebal se caracterizează prin consolidarea treptată a stăpînirii romane asupra teritoriilor din dreapta Dunării, iar din partea dacilor prin atacuri iniţiate de ei sau de alte populaţii, ca bastarnii şi sarmaţii. Aceste acţiuni aveau şi un caracter de pradă, dar ele urmăreau în primul rînd, cel puţin în ceea ce priveşte pe daci, slăbirea presiunii romane, întreţinînd în acelaşi timp spiritul de rezistenţă al populaţiilor trace şi ilirice de la sud de Dunăre, supuse de romani.

Primii geţi care şi-au pierdut libertatea au fost cei din Sciţia Minoră. Asupra condiţiilor înfrîngerii şi desfiinţării de către M. Licinius Crassus, în anii 29—28 î.e.n., a organizaţiilor conduse de către Dapyx şi Zyraxes nu ni se păstrează nici un izvor contemporan. O descriere amănunţită şi chiar dramatică a acestor evenimente ne-a lăsat istoricul Dio Cassius, însă nu cunoaştem sursa sa de informaţie. Teritoriul geţilor supuşi atunci n-a fost anexat la imperiu, ci a fost înglobat în statul clientelar al tracilor odrisi. Asupra situaţiei din acest colţ de ţară, în perioada stăpînirii odrisilor, dispunem, din fericire, de un izvor extrem de preţios: poeziile din exil ale lui P. Ovidius Naso *(Tristia* şi *Ex Ponto)*. Informaţiile lui Ovidiu, deşi conţin unele exagerări, sînt cu atît mai preţioase cu cît ele se datoresc unui martor ocular. Deosebit de valoroase sînt, de exemplu, ştirile lui cu privire la etnografia acestui ţinut. Din ele rezultă că masa populaţiei sedentare rurale o formau geţii, ca şi în vremea lui Herodot. Alături de ei sînt înregistraţi şi *besi* traci, *sciţi*, *sarmaţi* năvălitori, iar în oraşele de pe litoral *grecii*. Între toţi, însă, geţii erau cei mai numeroşi şi locuiau nu numai pe teritoriul rural, ci chiar şi în oraşul Tomis.

Poetul a descris cu multă simpatie şi cu accente patetice viaţa deosebit de grea a ţăranilor băştinaşi. Era o viaţă plină de nesiguranţă, veşnic ameninţată de primejdiile ce veneau de dincolo de Dunăre, năvăliri furtunoase şi cu efecte distrugătoare ale sarmaţilor, geţilor nord-dunăreni şi bastarnilor, cărora statul odrisilor nu le putea face faţă. Ovidiu este de asemenea unicul scriitor care înregistrează luptele sîngeroase purtate în anii 12 şi 15 e.n. pentru stăpînirea cetăţilor Aegyssus (Tulcea) şi Troesmis (Igliţa, raionul Măcin). Romanii au fost nevoiţi să angajeze atunci propriile forţe pentru a restabili situaţia. Mai tîrziu, în anul 46 e.n., ei au pus capăt acestei stări de lucruri, anexînd teritoriul Sciţiei Minore şi înglobîndu-l în provincia Moesia. Este un eveniment de o mare însemnătate pentru istoria poporului nostru. Teritoriul dintre Dunărea de Jos şi Marea Neagră a devenit un puternic bastion al imperiului şi s-a menţinut ca atare pînă la începutul secolului VII e.n.

În deceniile următoare, puterea romană s-a consolidat de-a lungul Dunării, reuşind să respingă atacurile sarmaţilor şi ale dacilor. Guvernatorii provinciei Moesia se ilustrează prin fapte de arme sau prin măsuri organizatorice despre care izvoarele literare vorbesc destul de puţin. Deficienţa acestei categorii de

izvoare este, din fericire, suplinită de izvoarele epigrafice. Pe această cale aflăm, de exemplu, că legatul T. Plautius Silvanus Aelianus a executat, în timpul domniei lui Nero, o operaţie similară aceleia a lui Aelius Catus, strămutînd pe teritoriul Moesiei o sută de mii de « transdanubiani ».

Asupra luptelor din Tracia, care au dus la înfrîngerea ultimelor rezistenţe ale populaţiei locale, istoricul P. Cornelius Tacitus ne-a lăsat o descriere de o forţă şi un dramatism impresionant (*Annales*, IV, 46—51). De asemenea, în *Historiae* (I, 79 şi III, 46, 6) găsim două episoade din lupta pentru stăpînirea Dunării. Dar atît invazia roxolanilor din anul 69 e.n., cît şi acţiunea dacilor, care, profitînd de slăbirea apărării Moesiei în cursul războiului civil izbucnit la moartea lui Nero, trecuseră Dunărea, luaseră cu asalt taberele trupelor auxiliare şi se pregăteau să facă acelaşi lucru cu taberele legiunilor, au fost respinse şi linia Dunării a fost fortificată din nou prin grija lui Vespasian, căruia i se datoreşte şi înfiinţarea flotei moesice: *classis Flavia Moesica*.

Unul din cele mai importante izvoare din secolul I. e.n. este opera lui Pliniu cel Bătrîn, o adevărată enciclopedie a cunoştinţelor etnografice, geografice, istorice, ca şi a plantelor din Moesia şi soiurilor de peşti ce trăiau în Marea Neagră. Descrierea Pontului şi a oraşelor de pe ţărmul stîng al acestuia (IV, 12, 76), a Istrului cu gurile şi populaţiile respective (IV, 12, 78), a cerealelor şi plantelor ce se cultivă în Tracia — grîul de trei luni (XVIII, 7, 63), meiul (XVIII, 10, 100), castraveţii din Moesia, care « *cum magnitudine excessere, pepones vocantur* » (XIX, 5, 65) — şi a peştilor din Marea Neagră (IX, 15, 49), ale căror denumiri este însă greu să fie echivalate cu numele actuale, este de mare preţ. Trebuie să menţionăm în chip deosebit informaţiile despre *Scythae aroteres* (sciţii agricultori) din vecinătatea oraşului Callatis, despre « *Peucini, Basternae*, vecini cu dacii », ca şi cele care privesc pe dacii din spre Tisa, care, după aşezarea iazigilor sarmaţi în cîmpie, au fost împinşi de aceştia în munţi şi păduri, pînă la rîul Pathissus (IV, 12, 80). Săpăturile arheologice ale lui M. Parducz au dovedit că în adevăr iazigii au găsit în momentul stabilirii lor în şesul Tisei o populaţie dacă. Din această cauză s-au iscat motive de conflicte între iazigi, sprijiniţi de romani, şi daci. Pliniu înregistrează şi faptul că dacii se tatuau. Căci numai aşa putem interpreta ştirea că dacii îşi făceau semne pe corp cu anumite plante pentru înfrumuseţare (XXII, 1, 2) şi că « ei păstrează pînă la a patra generaţie semnele făcute pe braţ » (VII, 11, 50).

Şi Pomponius Mela este important pentru ştirile pe care le dă despre Pontul Euxin — mai de mult Axeinos —, despre sarmaţi, traci (vînzarea fetelor la licitaţie, sacrificiul femeilor pe mormîntul soţilor) etc., (II, 2, 16—21) şi despre obiceiul tatuajului la agatirşi (după « consideraţia de care se bucură fiecare de pe urma strămoşilor săi »).

Deosebit de preţioasă pentru lingvistică şi botanică este lucrarea lui Dioscorides Pedanius în care sînt înregistrate numiri de plante medicinale în limba dacică cu echivalentul grecesc şi latinesc. Cele 35 de numiri dacice, la care se vor adăuga altele de către Pseudo-Apuleius, constituie un lot important de cuvinte ce pot servi la studiul limbii dacilor.

Seria luptelor dintre daci şi romani a fost redeschisă în timpul lui Decebal şi Domiţian. Luptele purtate în timpul lui Domiţian reprezintă preludiul ultimului act al îndelungatului conflict dintre daci şi romani. Atenţia scriitorilor antici a fost din nou atrasă de problema Daciei. Evenimentele ce s-au succedat

la Dunăre, înfrîngeri şi victorii alternative, urmate de expediţiile de cucerire ale lui Traian, se reflectă în lucrările antice, ajunse pînă la noi, în mod contradictoriu. Poeţii contemporani cu Domiţian, cînd fac simple aluzii la evenimentele de la Dunăre (cf. Silius Italicus), aduc laude excesive faptelor de arme ale împăratului şi generalilor săi (P. Papinius Statius şi, în deosebi, C. Valerius Marţial). Judecînd după cele scrise de Marţial, dacii înfrînţi ar fi primit jugul pe grumazul lor, iar Domiţian ar fi fost aclamat de Roma ca « neînvinsul », « dacicul » şi « învingătorul Istrului ». Laudele exagerate aduse de aceste izvoare sînt însă contrazise de altele. În acest caz istoricul este obligat să procedeze cu multă precauţie. Este limpede că el trebuie să elimine expresiile hiperbolice ale poeţilor şi să acorde prioritate altor izvoare, punînd temei pe cele care înfăţişează evenimentele cu mai multă sobrietate. Totuşi, informaţiile poeţilor nu pot fi eliminate în bloc, unele din ele conţinînd ştiri veridice, verificabile prin alte izvoare. Marţial, de pildă, povesteşte despre solia lui Diegis (Degis), fratele lui Decebal, la Domiţian (*Epigrame*, V, 3, 1—6), care recunoaşte pe Decebal ca rege al dacilor, punînd cununa pe capul fratelui acestuia (VI, 10, 7—8). Evenimentul este povestit şi de Dio Cassius, izvor care nu e favorabil lui Domiţian, ceea ce arată că informaţia este exactă. Cînd însă poetul adaugă că Diegis şi-ar fi exprimat sentimentul de fericire deoarece vedea faţa « zeului » — adică a împăratului — pe care Decebal l-ar fi cinstit de departe, este clar că el folosea un procedu obişnuit adulatorilor şi ca atare amănuntul trebuie respins ca lipsit de valoare istorică.

Statius, la rîndul său, atribuie clemenţei împăratului faptul că dacii n-au fost alungaţi din munţii lor. Ştirea este absurdă, mai ales cînd o serie de alte izvoare, printre care Pliniu cel Tînăr, Dio Cassius şi alţii arată că, dimpotrivă, Domiţian a suferit înfrîngeri, că pacea a fost cumpărată, că dacii ajunseseră să trateze pe picior de egalitate cu romanii şi că numai Traian a schimbat caracterul raporturilor cu dacii (Pliniu cel Tînăr, *Panegiricul*, XXX, 11, 4).

Lipsa de obiectivitate se manifestă însă nu numai la adulatorii lui Domiţian, ci şi la scriitorii partizani ai opoziţiei. Nu trebuie să uităm că, de pildă, Pliniu cel Tînăr, amic al lui Traian, a fost unul din scriitorii care a contribuit foarte mult la proasta reputaţie creată lui Domiţian. Istoricul ce foloseşte izvoarele trebuie, deci, să fie cît mai atent la interpretarea justă a informaţiilor. El trebuie să înţeleagă just pasiunile politice, sau de altă natură, ce se ascund în aprecierea faptelor lui Domiţian sau ale altor împăraţi. După părerea noastră, romanii ezitau să lărgească limitele imperiului dincolo de Dunăre şi de aceea Domiţian a încercat să rezolve problema relaţiilor cu dacii într-un mod onorabil pentru imperiu. Pacea încheiată cu Decebal era departe de a fi o pace « ruşinoasă », deoarece punea Dacia în situaţie *clientelară*. Decebal devenea « socius et amicus Populi Romani » şi, în această calitate, el primea ajutoare tehnice şi financiare din partea imperiului. Soluţia nu convenea însă clasei dominante, deoarece aceasta îşi fixase ca obiectiv cucerirea Daciei, sperînd să rezolve astfel criza modului de producţie sclavagist care începuse.

Între izvoarele epocii asupra geto-dacilor, Dion Chrysostomos, ca unul ce a trăit fără voia lui printre geţi, este vrednic de amintit pentru cîteva ştiri importante. Astfel el înregistrează cucerirea oraşului Boristene de către geţi, eveniment pe care îl plasează cu o sută cincizeci de ani în urmă, adică în vremea lui Burebista. Tot el menţionează existenţa, la geţi, a clasei aristocraţilor sub

numele de *pilophoroi* — ştire reprodusă şi de Iordanes —, ca şi obiceiul tatuajului la femeile gete.

Din nefericire, unul din momentele hotărîtoare ale istoriei Daciei, cucerirea acesteia de către romani, este văduvit de documentarea amplă pe care evenimentul o merita. Întîmplarea a făcut ca lucrările capitale ce s-au scris asupra acestui subiect să nu fi ajuns pînă la noi. Ne referim mai întîi la memoriile lui Traian, intitulate, probabil, *De bello Dacico*, despre care aflăm numai dintr-un searbăd citat al lui Priscianus (VI, 13), reprodus în culegerea de faţă sub numele lui Traian.

Tot aşa de regretabilă este pierderea *Geticelor* lui Criton. Autorul a însoţit pe Traian în expediţiile sale, în calitate de medic personal, şi, judecînd după puţinele fragmente păstrate în *scolii*, el era înzestrat cu un ascuţit spirit de observaţie. Lui Criton îi datorăm cîteva ştiri privitoare la poziţia *pilophori*-lor (= pileaţilor), în fruntea cărora se găsea Decebal, în statul dac. Tot el arată (Suidas, s. v. δεισιδαιμονία) care era rolul religiei, mai bine spus al preoţimii, în menţinerea autorităţii regelui, generalizare a unui fapt înregistrat de Strabon în legătură cu Decaineos.

Din cauza lipsei izvoarelor contemporane, cel mai amplu izvor al istoriei Daciei din epoca lui Decebal rămîne Dio Cassius, istoric din vremea Severilor, chiar ţinînd seama de faptul că nu dispunem decît de rezumatul lui Xiphilinus. Dio Cassius, istoric conştiincios, corect, fără multă fantezie, a utilizat izvoare pe care noi nu le mai avem la dispoziţie. Cu ajutorul ştirilor transmise de el, istoricul are posibilitatea să reconstituie, măcar în linii mari, desfăşurarea conflictului care s-a încheiat cu cucerirea Daciei. Tot Dio Cassius ne-a transmis singurul portret al lui Decebal din literatura antică, precum şi o descriere a podului de la Drobeta, pe care autorul pare-se a-l fi vizitat pe cînd era guvernator în Panonia.

În secolele II—III e.n. genul istoric cunoaşte o mare decadenţă. Chiar în scrierile de alt caracter, evenimentele din Dacia ocupă un loc neînsemnat. Împrejurările grele pentru imperiu de la începutul domniei lui Hadrian — războiul din Dacia, atacurile iazigilor şi roxolanilor — vor fi înregistrate de abia în lucrările din secolul al IV-lea. Singurul scriitor din secolul al II-lea care menţionează aceste evenimente este M. Cornelius Fronto. El atribuie însă lui Hadrian nu numai intenţia de a părăsi provinciile cucerite de Traian, dar afirmă chiar — greşit, dacă nu intenţionat fals — că Hadrian ar fi înapoiat aceste teritorii, «Dacia şi regiunile pierdute de parţi». Informaţia este cu atît mai surprinzătoare, cu cît Fronto a trăit în epoca Antoninilor, cînd Dacia continua să aparţină imperiului. Dacă autorul s-a referit la ajustarea teritoriului provinciei dacice prin renunţarea la ocuparea efectivă a cîmpiei Munteniei şi stabilirea de către Hadrian a limesului Daciei pe rîul Olt, el a avut în parte dreptate. Formularea este însă de aşa natură, încît se poate pune la îndoială autenticitatea pasajului respectiv.

Importante, dar extrem de sumare sînt ştirile lui Dio Cassius asupra evenimentelor din Dacia în timpul domniei lui Marcus Aurelius şi Commodus. Războiul cu marcomanii a avut repercusiuni şi asupra situaţiei din Dacia, însă din păcate ele se reflectă prea anemic în rezumatul lui Xiphilinus.

Invazia lui Tarbos în Dacia (LXXI, 11, 1), colonizarea unor grupuri de barbari (LXXII, 11, 4), apariţia astingilor care atacă pe costoboci şi provoacă o serie de tulburări la hotarele Daciei (LXXI, 12, 1), relaţiile cu iazigii şi permisiunea acordată acestora de a face comerţ cu roxolanii prin provincia Dacia (LXXI, 19, 2), primirea, probabil în calitate de « coloni », pe teritoriul provinciei a 12 000 daci liberi, în timpul domniei lui Commodus (LXXII, 3, 3), sînt principalele ştiri pe care le găsim la Dio Cassius.

Din opera lui Pausania ne interesează relatarea despre invazia costobocilor, din vremea domniei lui M. Aurelius, cînd au ajuns pînă în Grecia, trecînd prin Moesia Inferior unde au provocat, cum aflăm din inscripţii, mişcări ale dacilor supuşi şi exploataţi de romani.

Singura lucrare valoroasă din secolul al II-lea este geografia lui Claudius Ptolemaeus. Operă erudită, sobră, lipsită de agrementele pe care le dau acestui gen descrierile sau anecdotele ce însoţesc alte lucrări ale epocii, ea este foarte preţioasă pentru geografia şi etnografia Daciei. Lucrarea prezintă însă lipsuri şi unele contradicţii. Defectele ei provin din faptul că autorul a fost un învăţat de cabinet, care n-a cunoscut realităţile de la Dunăre decît din lucrările predecesorilor săi Agrippa, Maximos din Tir şi alţii. Ptolemeu ne-a transmis totuşi cea mai completă listă a triburilor de pe teritoriul Daciei, ca şi o bogată listă a localităţilor mai de seamă — πόλεις — nu numai din provincia romană, dar şi din teritoriile neocupate. Situaţia triburilor corespunde evident Daciei preromane. În lista « oraşelor » găsim numai cîteva care aparţin sigur perioadei stăpînirii romane. În schimb numărul de localităţi dacice este foarte mare. Hotarele estice ale Daciei sînt puse o dată la fluviul Tyras, iar altă dată la Hierasos (Siret). Este evident că în primul caz el vorbeşte de Dacia preromană, în sens etnografic, iar în celălalt de hotarul estic al provinciei romane. Cu toate lipsurile şi dificultăţile ei, opera lui Ptolemeu rămîne un izvor nepreţuit pentru istoria Daciei.

Istoria provinciei Dacia în secolul al III-lea e. n. este lipsită de o literatură contemporană. Din această cauză, una din perioadele cele mai zbuciumate ale istoriei romanităţii de la Dunărea de Jos nu poate fi reconstituită decît cu ajutorul izvoarelor epigrafice şi arheologice. Pînă şi retragerea stăpînirii romane din Dacia, un moment capital pentru soarta populaţiei daco-romane, trebuie urmărită de abia în izvoarele serbede ale secolelor următoare. Scriitorii din secolele II—III, cu excepţia celor deja menţionaţi, dau multe informaţii disparate despre epocile mai vechi ale istoriei dacilor, despre religia geto-dacilor, despre obiceiuri ale tracilor şi sciţilor, extrase din autori mai vechi. Ei nu aduc, în esenţă, nimic nou decît cîte un detaliu necunoscut din alţi autori. Lucrările lor sînt pline de erudiţie. Se cunosc şi se reproduc ştirile găsite la predecesori, dar nu se produce nici o operă de mare suflu. Astfel Arian, interesant pentru descrierea expediţiei lui Alexandru la Dunăre, este folositor şi pentru descrierea ţărmului mării şi a braţelor Dunării din al său *Periplus*. Descrierea insulei Peuce continuă să rămînă fantastică şi legendară. La Lucian găsim ştirea că sciţii se împart în *pilophoroi* şi *octapodes* (=cei cu opt picioare, mulţimea celor care posedă o căruţă şi doi cai). După el Zamolxis era un sclav din Samos fugit la traci. Fantastică şi lipsită de valoare este ştirea aceluiaşi autor că dacii (geţii) au fost distruşi de Traian în aşa măsură încît n-au rămas decît patruzeci de oameni.

Interesant amănuntul lui Polyainos că un fals dezertor cu numele de Seuthes a atras pe macedonenii lui Lisimah în locuri neprielnice, din care cauză au fost înfrînţi de Dromichaites, dar cifra de 100 000 de oameni căzuţi prizonieri împreună cu Lisimah este de domeniul fanteziei.

Din opera lipsită de valoare a lui Claudius Galenos cu privire la cauzele deosebirilor fizice între diverse populații, nu reținem decît știrea, copiată de la predecesori, despre sclavii daci și geți din comedia neo-atică.

Claudius Aelianus este interesant pentru detaliile asupra soiurilor de pești și asupra pescuitului în Dunăre (pescuitul cu boii, pe gheață). Vorbind de traci, el îi califică de bețivi și arată că nu cunosc scrisul.

Problema scrisului la traci se pune și pentru geto-daci. Informația lui Claudius Aelianus, ca și a izvoarelor pe care le-a utilizat acesta, are nevoie de corective. În adevăr, tracii nu dispuneau, după toate probabilitățile, de un alfabet propriu, ceea ce nu înseamnă însă că nu foloseau scrisul. Inscripția de pe inelul de la Erzerovo (R. P. Bulgaria) dovedește că ei întrebuințau alfabetul grecesc, iar inscripția pe piatră găsită în săpăturile de la Seuthopolis (R.P. Bulgaria) arată că scrierea greacă era folosită la curtea lui Seuthes. Este, prin urmare, probabil ca aristocrația tracică și, îndeosebi, preoțimea să fi cunoscut și folosit scrisul.

În ceea ce privește pe daci, situația pare a fi și mai complexă. Dio Cassius ne informează că burii au trimis lui Traian un mesaj scris pe un « burete », în limba latină. O stampilă imprimată pe un *dolium* descoperit în cetatea dacă de la Grădiștea-Muncelului poartă inscripția DECEBALUS PER SCORILO, tot în caractere latine. Se poate deduce din aceste două exemple că unii daci cunoșteau scrisul cu caractere latine și chiar limba latină. Și în acest caz este vorba de clasa aristocraților. Ambele știri se referă însă la epoca lui Decebal cînd influența culturală și politică romană asupra dacilor ajunsese la apogeu. În epoca lui Burebista nu este exclus să se fi utilizat, ca și la tracii balcanici, scrierea grecească. Apariția unor consonante grecești pe pietre din construcțiile de la Grădiște ar constitui dovada cunoașterii alfabetului grec. Cezar a înregistrat o situație analogă la gali (*De bello Gallico*, VI, XIV, 3) arătînd că aceștia « *publicis privatisque rationibus, Graecis litteris utantur* ».

Herodian ne informează că « poporul dac se mai numește și *daos* », iar *Danubis*, și *Danusis*. La Artemidoros găsim știrea că geții aveau sclavi care erau tatuați, în timp ce la traci se tatuau copiii de origine nobilă, știre ce vine în contradicție cu alte izvoare, care vorbesc de tatuarea femeilor nobile și la geți, ca și la traci. Onomasticonul lui Pollux vorbește de o categorie de sclavi « vînduți pe sare ».

Dexip este valoros pentru menționarea atacului goților în Tracia, în timpul lui Decius.

C. Iulius Solinus reproduce, după alte izvoare, de exemplu după Pliniu cel Bătrîn, o serie de știri despre traci, în legătură cu credința lor în nemurire, cu sentimentele de tristețe la naștere și de bucurie la moarte, vînzarea fetelor, cumpărarea de soți de către cele urîte, beția cu semințe aruncate în foc etc. Este o lucrare de compilație din care reținem mai ales știrea că pămîntul Moesiei fusese numit de strămoși, « pe drept, hambarul lui Ceres », din cauza fertilității lui.

La Porphyrios găsim etimologia cuvîntului Zalmoxis de la Zalmos = piele de urs. Autorul menționează și un al doilea sens arătînd că unii îl traduc prin « bărbat străin ».

Paradoxographus Vaticanus ne transmite informația că geții întîmpină cu lovituri de tobă tunetele lui Zeus și că îl amenință pe zeu trăgînd cu arcul spre cer. Sensul acestui obicei getic, menționat și de Herodot, ar putea constitui subiectul unei cercetări etnografice.

Printre ultimele lucrări incluse în volumul I al culegerii noastre se găsește și *Tabula Peutingeriana* deoarece, după C. Daicoviciu și Eug. Manni, ea reflectă situația de pe la anii 251—260 e. n., dată apropiată de evenimentul cu care se încheie o etapă importantă din istoria veche a poporului nostru, retragerea stăpînirii romane din Dacia.

La capătul acestei introduceri, rezultă că istoria Daciei preromane, ca și a provinciei romane nu se poate întocmi numai pe baza izvoarelor narative ajunse pînă la noi. Nici unul din popoarele locuind în spațiul carpato-dunărean n-a avut o literatură proprie. Din această cauză, informațiile privitoare la aceste populații sînt, în cea mai mare măsură, întîmplătoare, mai abundente în momentele cînd statele elenistice sau Imperiul roman au interese și acționează în ținuturile respective, aproape inexistente pentru celelalte perioade. Chiar după încadrarea Daciei în Imperiul roman, aceasta fiind o provincie situată la periferia celui mai vast stat creat în antichitate, referințele asupra evenimentelor interne lipsesc aproape cu totul din izvoarele vremii.

Într-o atare situație, istoricii trebuie să recurgă la izvoarele inepuizabile de caracter epigrafic și arheologic. Numai acestea din urmă îi pot ajuta să reconstituie liniile și ritmul de dezvoltare a societății băștinașe, viața reală în aspectele ei multilaterale și cu detaliile specifice condițiilor istorice locale.

Nu vrem să spunem, firește, că din cauza lipsurilor semnalate izvoarele narative devin de prisos. Dimpotrivă, utilizate cu discernămînt și spirit critic, ele sînt foarte prețioase. Pentru a le pune însă în valoare, știrile ajunse pînă la noi trebuie să fie cunoscute în totalitatea lor, analizate și comparate unele cu altele. În al doilea rînd, ele se cer confirmate sau infirmate de celelalte categorii de izvoare. Numai utilizarea tuturor surselor existente duce la concluzii definitive. Sperăm că adunarea și publicarea la un loc a știrilor disparate din operele scriitorilor antici va contribui la cunoașterea mai profundă a istoriei vechi a patriei noastre și va da prilej celor ce se interesează de această epocă să descopere fapte noi și să aducă interpretări mai juste în ceea ce privește evenimentele oglindite de multe ori insuficient în scrierile celor vechi.

Prof. GH. ȘTEFAN
Membru corespondent al Academiei R.P.R.

ABREVIERI

DAICOVICIU, *Transylvanie.*	C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, Bucarest, 1945.
FGrHist	*Die Fragmente der griechischen Historiker* herausgegeben von Felix Jacoby. Weidmann, Berlin şi Brill, Leiden, 1923 —.
FHG	*Fragmenta historicorum Graecorum...* indice plenissimo instruxerunt Car. et Theod. Mülleri. Vol. I—V, Firmin Didot, Paris, 1841—1870.
GGM	*Geographi Graeci Minores* e codicibus recognovit... Carolus Müllerus. Vol. I—II, Firmin Didot, Paris, 1855—1861.
Ist. Rom.	*Istoria Romîniei. I. Comuna primitivă. Sclavagismul. Perioada de trecere la feudalism*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1960.
PATSCH, *Beiträge*	C. PATSCH, *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa.* V. *Aus 500 Jahren vorrömischer und römischer Geschichte Südosteuropas.* I. Teil: *Bis zur Festsetzung der Römer in Transdanubien*, Viena, 1932 (« Akademie der Wissenschaften. Philos.-hist. Kl., Sitzungsberichte », 214. Bd., 1. Abh.).
PATSCH, *Kampf*	C. PATSCH, *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa.* V. 2. *Der Kampf um den Donauraum unter Domitian und Trajan.* Viena, 1937 (« Akademie der Wissenschaften. Philos.-hist. Kl., Sitzungsberichte », 217. Bd., 1. Abh.).
PÂRVAN, *Getica*	V. PÂRVAN, *Getica. O protoistorie a Daciei*, Bucureşti, 1926 (« Academia Romînă. Mem. secţ. ist. », III, t. III, mem. 2).
PCGF	*Poetarum comicorum Graecorum fragmenta* post Augustum Meineke recognovit et Latine transtulit F. H. Bothe, Firmin Didot, Paris, 1855.
PIPPIDI, *Contribuţii*	D. M. PIPPIDI, *Contribuţii la istoria veche a Romîniei*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1958.
RE	*Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* begründet von A. Pauly, neue Bearbeitung von G. Wissowa, W. Kroll u.a., Stuttgart, 1896 —.
RUSSU, *Rel. dac.*	I. I. Russu, *Religia geto-dacilor*, în ,,Anuarul Iustitutului de Studii Clasice'', Cluj, V (1944—1948), p. 61—139.
SCIV	*Studii şi cercetări de istorie veche*, Bucureşti, 1950 —.
SHA	*Scriptores historiae Augustae* edidit Ernestus Hohl. Vol. I—II. Teubner, Leipzig, 1927.
STEIN, *Leg. Moes.*	A. STEIN, *Die Legaten von Moesien*, Budapesta, 1940 (Dissertationes Pannonicae, I, 11).
VULPE, *Dobroudja*	R. VULPE, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Bucureşti, 1938 (Académie Roumaine. Connaissance de la terre et de la pensée roumaines. IV: *La Dobroudja*, p. 35—454).

IZVOARE PRIVIND ISTORIA ROMÎNIEI

I

I. ΗΣΙΟΔΟΥ

ΘΕΟΓΟΝΙΑ

337—339. Τηθὺς δ' Ὠκεανῷ Ποταμοὺς τέκε δινήεντας,
Νεῖλόν τ' Ἀλφειόν τε καὶ Ἠριδανὸν βαθυδίνην,
Στρυμόνα Μαίανδρόν τε καὶ Ἴστρον καλλιρέεθρον.

I. HESIOD

Originar din *Cyme*, situat pe țărmul egean al Asiei Mici, Hesiod a trăit în Ascra din Beoția, probabil în secolul al VIII-lea î.e.n. A fost în tinerețe păstor și a cunoscut de aproape viața agricolă. Este autorul a două poeme didactice, intitulate *Teogonia* și *Munci și zile*.

Ediția: Hésiode, *Théogonie. Les travaux et les jours. Le bouclier.* Texte établi et traduit par Paul Mazon. Les Belles Lettres, Paris, 1928.

TEOGONIA

337—339. Tethys[1] a născut Oceanului fluviile cu valuri agitate:
Nilul, Alfeul, Eridanul cel adînc,
Strimonul, Meandrul și Istrul care curge frumos.

[1] Fiică a lui Uranos și Geea, Tethys s-a căsătorit, potrivit mitologiei, cu fratele ei Oceanul și a dat naștere tuturor rîurilor din lume.

II. ΑΡΚΤΙΝΟΥ

ΑΙΘΙΟΠΙΣ

Ἀμαζὼν Πενθεσίλεια παραγίνεται Τρωσὶ συμμαχήσουσα, Ἄρεως μὲν θυγάτηρ, Θρᾷσσα δὲ τὸ γένος· καὶ κτείνει αὐτὴν ἀριστεύουσαν Ἀχιλλεύς, οἱ δὲ Τρῶες αὐτὴν θάπτουσι. Καὶ Ἀχιλλεὺς Θερσίτην ἀναιρεῖ, λοιδορηθεὶς πρὸς αὐτοῦ καὶ ὀνειδισθεὶς τὸν ἐπὶ Πενθεσιλείᾳ λεγόμενον ἔρωτα· καὶ ἐκ τούτου στάσις γίνεται τοῖς Ἀχαιοῖς περὶ τοῦ Θερσίτου φόνου. Μετὰ δὲ ταῦτα Ἀχιλλεὺς εἰς Λέσβον πλεῖ, καὶ θύσας Ἀπόλλωνι καὶ Ἀρτέμιδι καὶ Λητοῖ καθαίρεται τοῦ φόνου ὑπ' Ὀδυσσέως...

Τρεψάμενος δ' Ἀχιλλεὺς τοὺς Τρῶας καὶ εἰς τὴν πόλιν συνεισπεσὼν ὑπὸ Πάριδος ἀναιρεῖται καὶ Ἀπόλλωνος· καὶ περὶ τοῦ πτώματος γενομένης ἰσχυρᾶς μάχης Αἴας ἀνελόμενος ἐπὶ τὰς ναῦς κομίζει, Ὀδυσσέως ἀπομαχομένου τοῖς Τρωσίν. Ἔπειτα Ἀντίλοχόν τε θάπτουσι καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Ἀχιλλέως προτίθενται· καὶ Θέτις ἀφικομένη σὺν Μούσαις καὶ ταῖς ἀδελφαῖς θρηνεῖ τὸν παῖδα· καὶ μετὰ ταῦτα ἐκ τῆς πυρᾶς ἡ Θέτις ἀναρπάσασα τὸν παῖδα εἰς τὴν Λευκὴν νῆσον διακομίζει. Οἱ δὲ Ἀχαιοὶ τὸν τάφον χώσαντες ἀγῶνα τιθέασι, καὶ περὶ τῶν Ἀχιλλέως ὅπλων Ὀδυσσεῖ καὶ Αἴαντι στάσις ἐμπίπτει.

II. ARCTINOS

Poet fără importanţă, despre care nu ştim în ce timp a trăit. I se atribuie două poeme din ciclul epic homeric *(Etiopia* şi *Cucerirea Ilionului)*, precum şi epopeea *Titanomahia*. De fapt ele sînt opere anonime, pe care mulţi scriitori antici le citează fără autor.

Ediţia: *Epicorum Graecorum Fragmenta* collegit Godofredus Kinkel, vol. I. Teubner, Leipzig, 1877, p. 32—33.

ETIOPIA

Amazoana Pentesileea, fiica lui Ares, de neam trac, soseşte în ajutorul troienilor. Ea se luptă vitejeşte. Dar este ucisă de către Ahile şi troienii o înmormîntează. Ahile omoară pe Tersit, deoarece este certat şi ocărît de acesta pentru iubirea sa faţă de Pentesileea. De aceea, între ahei se iscă o neînţelegere, pricinuită de uciderea lui Tersit. Apoi Ahile pleacă pe mare spre Lesbos, unde aduce jertfe în cinstea lui Apolo, Artemidei şi a Latonei şi este purificat pentru omorul său de către Odiseu...

După ce Ahile pune pe fugă pe troieni şi pătrunde în oraş, este ucis de Paris şi Apolo. În jurul leşului se încinge o luptă înverşunată. Aias îl ia şi-l duce la corăbii, în vreme ce Odiseu ţine piept troienilor. Apoi ei îl înmormîntează pe Antiloh[1] şi expun cadavrul lui Ahile. Sosind Thetys[2], însoţită de Muze şi de surorile ei, îşi plînge copilul. După aceea Thetys răpeşte de pe rug pe fiul său şi-l poartă[3] în insula Leuce[4]. Aheii, făcîndu-i mormînt prin îngrămădirea pămîntului, rînduiesc în cinstea lui o întrecere, iar pentru armele sale se iscă o ceartă între Odiseu şi Aias.

---

[1] Fiul lui Nestor.
[2] Mama lui Ahile.
[3] Vezi Pindar, nota 20.
[4] Vezi Arian, notele 31 şi 32.

III. ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ Ο ΚΕΙΟΣ

Fr. 114 (64). Ἠερίη Γεράνεια, κακὸν λέπας, ὤφελεν Ἴστρον
τῆλε καὶ ἐκ Σκυθέων μακρὸν ὁρᾶν Τάναιν.

III. SIMONIDE DIN CEOS

Născut în anul 556 î.e.n. în insula Ceos, Simonide a venit la Atena, apoi a petrecut un timp în Tesalia și a murit în Sicilia, în anul 468. Este unul dintre cei mai mari lirici greci. Din opera lui nu ni s-au păstrat decît fragmente.

Ediția: Th. Bergk-Ed. Hiller, în *Poetae Lyrici Graeci*, vol. III, Teubner, Leipzig, 1914.

Fr. 114 (64). O, Geraneia, împresurată de neguri, stîncă aducătoare de nenorociri, de ce n-a izbutit el să vadă[1] Istrul cel îndepărtat și Tanaisul cel lung, care vine de la sciți?

[1] Literal: « de ce nu a văzut ». Această epigramă funerară este închinată unui naufragiat, pe care poetul îl deplînge pentru călătoria lui nefericită pe mare.

IV. ΕΚΑΤΑΙΟΣ

Apud STEPH. BYZ. s. vv.

170 s. Κρόβυζοι· ἔθνος πρὸς νότον ἀνέμου τοῦ Ἴστρου. Ἑκαταῖος Εὐρώπῃ. ἐξ οὗ Κροβυζικὴ ἡ γῆ.

171 s. Τριζοί· ἔθνος πρὸς νότον Ἴστρου. Ἑκαταῖος Εὐρώπῃ.

172 s. Ὀργάμη· πόλις ἐπὶ τῷ Ἴστρῳ. Ἑκαταῖος Εὐρώπῃ.

IV. HECATEU

De neam nobil, Hecateu a trăit aproximativ între anii 550—470 î.e.n. și a luat parte la răscoala ioniană împotriva perșilor. A făcut călătorii lungi și a scris opere de istorie și geografie, din care nu ne-au rămas decît puține frînturi.

Ediția: FGrHist I, p. 28.

La STÉPHANOS DIN BIZANȚ, *sub cuvintele:*

Fr. 170 sub crobizi: Neam[1] la miazăzi de Istru. Hecateu, în *Europa:* De unde pămîntul crobizilor.

Fr. 171 sub trizi: Neam[2] la miazăzi de Istru. Hecateu, în *Europa.*

Fr. 172 sub Orgame: Cetate[3] lîngă Istru. Hecateu, în *Europa.*

---

[1] Trib getic din Dobrogea.

[2] Alt trib getic din Dobrogea.

[3] Probabil localitatea Argamum, de la capul Doloiman, care apare și la Procopius, *De aedificiis*, IV, 11, 20, (vezi *Ist. Rom.*, p. 259). Pentru săpăturile arheologice efectuate aici și care au dat la iveală doar materiale tîrzii, bizantine, vezi P. Nicorescu, în *În Memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 222 și urm.

V. ΑΙΣΧΥΛΟΣ

Fr. 73. Τὸν Ἴστρον φησὶν ἐκ τῶν Ὑπερβορέων καταφέρεσθαι, καὶ τῶν Ῥιπαίων ὀρῶν· οὕτω δὲ εἶπεν ἀκολουθῶν τῷ Αἰσχύλῳ ἐν λυομένῳ Προμηθεῖ λέγοντι τοῦτο.

Fr. 155. Ἴστρος τοιαύτας παρθένους ἐξεύχεται τρέφειν.

Fr. 198. Ἀλλ' ἱππάκης βρωτῆρες εὔνομοι Σκύθαι.

V. ESCHIL

Primul mare poet tragic atenian, Eschil s-a născut în jurul anului 525 î.e.n. şi a murit pe la 456. A luat parte la luptele de la Maraton (480) şi Salamina (479) împotriva perşilor şi a scris numeroase tragedii (66 de titluri cunoscute), din care nu ni s-au păstrat decît şapte.

Ediţia: *Tragicorum Graecorum Fragmenta* recensuit Augustus Nauck. Editio secunda. Teubner, Leipzig, 1926.

Fr. 73 Spune că Istrul de la hiperboreeni şi din munţii Ripei[1] coboară. Aşa zicea el, urmînd pe Eschil, care afirmase aceasta în *Prometeu descătuşat*.

Fr. 155 (din tragedia *Niobe*). Fluviul Istru se laudă că pe malurile lui cresc asemenea fecioare[2].

Fr. 198 (din tragedia *Prometeu descătuşat*). Sciţii cei cu păşuni frumoase, mîncători de brînză din lapte de iapă.

[1] În antichitate se credea că munţii Ripei se află în nordul Europei, pe teritoriul hiperboreenilor. Aceşti munţi legendari — a căror localizare variază după autor — par a se fi întins, în tradiţia antică, în spaţiul dintre Ural şi Britania. În fragmentul de faţă regăsim vechile informaţii ioniene (Hecateu) despre izvoarele Istrului, care s-ar găsi la neamurile celtice din Britania, considerate ca populaţii hiperboreeane. Vezi RE, IA, col. 883—4.

[2] Amazoanele.

VI. ΠΙΝΔΑΡΟΥ

ΟΛΥΜΠΙΟΝΙΚΩΝ

Γ', 11-17 (19-29)... Κραίνων ἐφετμὰς
Ἡρακλέος προτέρας
ἀτρεκὴς Ἑλλανοδίκας γλεφάρων Αἰ-
τωλὸς ἀνὴρ ὑψόθεν
ἀμφὶ κόμαισι βάλῃ γλαυ-
κόχροα κόσμον ἐλαίας, τάν ποτε
Ἴστρου ἀπὸ σκιαρᾶν πα-
γᾶν ἔνεικεν Ἀμφιτρυωνιάδας,
μνᾶμα τῶν Ὀλυμπίᾳ κάλλιστον ἀέθλων,
δᾶμον Ὑπερβορέων πείσαις Ἀπόλλω-
νος θεράποντα λόγῳ·

Γ', 25-28 (45-48). Δὴ τότ' ἐς γαῖαν πορεύεν* θυμὸς ὥρμα
Ἰστρίην νιν· ἔνθα Λατοῦς
ἱπποσόα θυγάτηρ
δέξατ' ἐλθόντ' Ἀρκαδίας...

Η', 48-49 (62-63)... Ξάνθον ἤπειγεν καὶ Ἀμαζόνας εὐίπ-
πους καὶ ἐς Ἴστρον ἐλαύνων.

* πορευεν A (= Ambrosianus C 222): -ειν cett.

VI. PINDAR

Cel mai de seamă poet liric al Tebei, Pindar a trăit între anii 518 şi 438 î.e.n. Creaţia sa poetică cuprinde lirica corală cu subiecte foarte variate: imnuri, cîntece de laudă în cinstea zeilor, glorificări ale învingătorilor la întrecerile panelenice (epinicii) etc. Nu ni s-au păstrat decît *Epiniciile*, rînduite în 4 cărţi: *Olimpicele*, *Piticele*, *Nemeenele* şi *Istmicele*.

Ediţii: Pindare, [*Oeuvres*]. Texte établi et traduit par Aimé Puech, vol. I—IV, Les Belles Lettres, Paris, 1931; *Scholia vetera in Pindari carmina* recensuit A. B. Drachmann, vol. I—III, Leipzig, 1903—1910.

OLIMPICELE

III, 11—17 (19—29)... Îndeplinind poruncile [1]
străvechi ale lui Heracles,
dreptul Hellanodicas [2] din Etolia
deasupra pleoapelor şi în
jurul părului aceluia pune
podoaba verde de măslin, pe care
de la izvoarele umbroase ale Istrului
odinioară o adusese fiul
lui Amfitrion [3] — amintire strălucită a
întrecerilor din Olimpia —, şi înduplecase prin vorbele sale norodul
hiperboreenilor [4], slujitori ai lui Apolo.

III, 25—28 (45—48). Atunci îl îndemnă inima [5]
să plece spre ţara istriană [6], unde-l primi fiica [7] Latonei,
zeiţa cea pricepută la mînatul cailor;
el venise din Arcadia...

VIII, 48—49 (61—63)... [zeul] [8] se îndreptă spre Xanthos,
ducîndu-se la amazoanele cele dibace la călărie şi spre Istru.

[1] După legendă jocurile olimpice au fost instituite de Heracles.
[2] Judecător la jocurile olimpice.
[3] Heracles. Cf. scolia respectivă.
[4] Populaţie mitică din nordul Europei, care apare în multe legende din ciclul lui Apolo.
[5] Pe Heracles care, urmărind cerboaica cu coarnele de aur — cea de-a patra muncă a eroului —, se îndrepta spre hiperboreeni.
[6] Adică ţinutul de unde izvorăşte Dunărea (vezi Eshil, nota 1, dar cf. şi scolia respectivă).
[7] Artemis.
[8] Apolo făcuse o profeţie privitoare la Tracia.

ΠΥΘΙΟΝΙΚΩΝ

Δ' 200... -206 (361 -366) Σὺν Νότου δ' αὔραις ἐπ' Ἀξεί-
νου στόμα πεμπόμενοι
ἤλυθον· ἐνθ' ἁγνὸν Ποσειδάωνος ἕσ-
σαντ' ἐναλίου τέμενος·
φοίνισσα δὲ Θρηϊκίων ἀγέλα ταύρων
ὕπαρχεν
καὶ νεόκτιστον λίθων βωμοῖο θέναρ.

ΝΕΜΕΟΝΙΚΩΝ

Δ' 45... -50 (78 -81)... Αἴας Σαλαμῖν' ἔχει πατρῴαν·
ἐν δ' Εὐξείνῳ πελάγει φαεννὰν Ἀχιλλεὺς
νᾶσον·

SCHOLIA IN PINDARI CARMINA

Ad Olymp. III, 25a. Ἴστρου ἀπὸ σκιαρᾶν παγᾶν: τὰς πηγὰς τοῦ Ἴστρου ἐν Ὑπερβορείοις ὑποτίθεται. b. Ἴστρος δὲ ποταμὸς διὰ πολλῶν ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης χωρῶν· ἔχει δὲ τὰς πηγὰς ἐν τῇ τῶν Ὑπερβορέων χώρᾳ· ὃς νῦν Δάνουβις λέγεται. c. Σκιερὰς δέ φησι πηγὰς ἤτοι τὰς βαθείας ἢ τὰς σκιαζομένας τῇ περὶ αὐτὰς τῶν ἐλαιῶν φυτείᾳ.

Ad Olymp. III, 45e. Θυμὸς ὥρμαινεν: διὰ τοῦτο προεθυμήθη παραγενέσθαι· εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ, εἰς τὴν Σκυθίαν· ἐν ᾗ Σκυθίᾳ ἡ Ἄρτεμις αὐτὸν ὑπεδέξατο ἐλθόντα, ἡνίκα αὐτὸν τοῖς προστάγμασι καὶ ταῖς ἀγγελίαις τοῦ Εὐρυσθέως ὑπουργεῖν ἡ πατρὸς ἀνάγκη παρεσκεύαζεν ἐπὶ τῷ τὴν ἔλαφον ἀγαγεῖν, ἥν ποτε ἡ Ταϋγέτη ἀνέθηκε τῇ Ὀρθωίᾳ Ἀρτέμιδι.

Ad Olymp. III, 46a. Ἰστρίαν νιν: ἐὰν διὰ δύο νν, Ἰστρίαν νιν, τὴν Σκυθίαν ἀκουστέον. ἔνθα ἡ Ἰστρία Ἄρτεμις αὐτόν, τὸν Ἡρακλέα, ὑπεδέξατο. Ἰστρία δὲ ἡ Ἄρτεμις ἤτοι ἀπὸ τοῦ Ἴστρου, ὃν περιοικοῦσιν αἱ Ἀμαζόνες, αἳ τιμῶσι μάλιστα τὴν θεόν, ἢ ἀπὸ Ταύρων ἔθνους Σκυθικοῦ, περιοικοῦντος τὸν Ἴστρον, παρ' οἷς ὁμοίως τιμᾶται ἡ Ἄρτεμις. τοὺς δὲ ἀναγινώσκειν Ἰστριανὴν, ἵν' ᾖ τὴν Ἰστριανὴν γῆν.

PITICE

IV, 200...—206 (361—366). Conduși de suflarea vîntului Notos[9],
ei[10] au venit la gura[11] mării neospitaliere[12].
Aici au închinat un lăcaș neprihănit
lui Poseidon, zeul mării.
În locul acela au găsit o cireadă roșie de tauri traci
și temelia de curînd clădită a unui altar de piatră.

NEMEENELE

IV, 45...—50 (78—81)... Aia sare Salamina moștenire de la tatăl său.
În Pontul Euxin, Ahile locuiește într-o strălucitoare[13]
insulă.

SCOLII LA PINDAR

La *Olimpice*, III, 25a. De la izvoarele umbroase ale Istrului. Izvoarele Istrului sînt presupuse în ținutul hiperboreenilor[14]. b. Fluviul Istru curge prin ținuturile multor neamuri ale Europei și își are izvoarele în țara hiperboreenilor. El se numește acum Danubis. c. Poetul numește umbroase izvoarele, fie pentru că sînt adînci, fie pentru că sînt umbrite de vegetația măslinilor din jurul lor.

La *Olimpice*, III, 45e. Îl îndemna inima. De aceea Heracles dorea să ajungă pe pămîntul fluviului Istru în Sciția[15] unde l-a primit Artemis, cînd Necesitatea, căreia se supunea tatăl său, îl făcuse a da ascultare poruncilor și solilor lui Euristeus, spre a duce cerboaica închinată odinioară de către Taigeta[16] zeiței Artemis Orthoia.

La *Olimpice*, III, 46a. Ἰστρίαν νιν: dacă scriem cu doi νν, Ἰστρίαν νιν trebuie să înțelegem Sciția, unde istriana Artemis l-a primit pe Heracles. Artemis este numită istriana, fie după Istru, în jurul căruia locuiesc amazoanele, care o cinstesc mult pe zeiță, fie după tribul scitic al taurilor[17], care locuiesc în preajma Istrului și care, de asemenea, o cinstesc pe Artemis[18]. Unii citesc istriana, înțelegînd «în țara istriană».

---

9 Vînt de sud.
10 Argonauții. Cf. Apollonios din Rodos, IV, 298 și urm.
11 Bosporul.
12 Marea Neagră. Cf. Strabon, VII, 3, 6.
13 Leuce, vezi Arian, notele 31 și 32.
14 Vezi nota 4.
15 Aceasta este o interpretare tîrzie, vezi nota 6.
16 Fiica titanului Atlas, una din Pleiade.
17 Populație din Crimeea. Reprezentau resturi ale cimerienilor sau poate rămășițe preindoeuropene (vezi N. N. Pogrebova în *Состояние проблем скифо-сарматской археологии к конференции Инст. Ист. Мат. Култ.*, Москва, 1954) la care s-a păstrat obiceiul jertfelor umane.
18 Un cult barbar local, cu sacrificii umane, care a fost asimilat de greci cu cel al zeiței Artemis.

εἰς τὴν Σκυθίαν ὁ θυμὸς αὐτὸν παρώρμησεν. Ἀρίσταρχος· εἰς τὴν γῆν ἐλθεῖν, ὅπου αὐτὸν ἡ Ἰστρία Ἄρτεμις ὑπεδέξατο. δηλοῖ δὲ πάλιν τὴν εἰς Ὑπερβορέους ἐπὶ τὰς τοῦ Ἴστρου πηγὰς ἄφιξιν· ἐκεῖ γὰρ οὕτως τιμᾶται ἡ Ἄρτεμις ὅτι μάλιστα ἐκεῖ ἀπὸ Ταύρων τοῦ Σκυθικοῦ ἔθνους. ἔνιοι δὲ καὶ β' νν γράφουσι καὶ τὸν λόγον ἀπευθύνουσιν οὕτω· τότε δὴ ὁ θυμὸς παρώρμησε τὸν Ἡρακλέα ἐπὶ τὴν Ἰστρίαν γῆν πορεύεσθαι.

Ad. Nem. IV, 79a. Ἐν δ' Εὐξείνῳ πελάγει· πᾶν τὸ γένος τῶν Αἰγινήτων ὑμνεῖ, ὅτι πολλῶν τόπων ὑπῆρξεν. ἔστι δὲ τις ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου καλουμένη Λευκὴ νῆσος, εἰς ἣν δοκεῖ τὸ Ἀχιλλέως σῶμα ὑπὸ Θέτιδος μετακεκομίσθαι· καὶ δρόμους τινὰς δεικνύουσι διὰ τὰ τοῦ ἥρωος γυμνάσια. ὁ δὲ Πίνδαρος φαεννὰν νῆσον τὴν Λευκὴν μεταληπτικῶς δὲ φησι· φαεινὸν γὰρ τὸ λευκόν ἐστι. Λευκὴ δὲ καλεῖται διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐννεοσσευόντων ὀρνέων [ἤτοι ἐρωδιῶν]· φαντασίαν γὰρ τοιαύτην τοῖς πλέουσι παρέχει. ἄλλως. τὴν λεγομένην Λευκὴν ἀκτὴν ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ, ἐν ᾗ πλεῖστοι ἐρωδιοὶ φαινόμενοι ἐκεῖθεν τοῖς πλέουσι μηνύουσιν αὐτήν. αὕτη καλεῖται καὶ Ἀχιλλέως δρόμος, ἐπειδὴ μνηστευομένου τοῦ Ἀχιλλέως τὴν Ἰφιγένειαν ἀχθεῖσάν τε διὰ τὴν αὐτοῦ πρόφασιν εἰς Αὐλίδα, γενομένης ἀπλοίας τοῖς Ἕλλησιν εἰς Ἴλιον ἠθέλησαν σφαγιάσαι ὑπὲρ εὐπλοίας, καὶ τῆς Ἀρτέμιδος αὐτὴν ἁρπασάσης καὶ ἐπὶ Ταύρους τῆς Σκυθίας τόπον ἀγαγούσης ἐπεδίωκεν ἐρῶν ὁ Ἀχιλλεύς, καὶ συνηκολούθησε μέχρι ταύτης τῆς νήσου τῆς λεγομένης Λευκῆς.

Inima îl îndemna spre Sciţia. Aristarh [19] explică astfel: Să meargă în pămîntul unde l-a primit istriana Artemis. Poetul arată din nou sosirea la hiperboreeni, la izvoarele Istrului, căci în chipul acesta Artemis este cinstită îndeosebi acolo de către tribul scitic al taurilor. Unii scriu cu doi νν şi explică expresia poetului astfel: Atunci inima l-a îndemnat pe Heracles să se ducă în ţara istriană.

La *Nemeene*, IV, 79a. În Pontul Euxin poetul cîntă tot neamul egineţilor, pentru că a stăruit în multe locuri. Există o insulă în Pontul Euxin numită insula Albă, unde se pare că a fost transportat trupul lui Ahile de către Thetys [20]. Unii arată şi nişte locuri de alergare pentru exerciţiile gimnastice ale eroului. Iar Pindar a numit în chip metaforic insula Albă — insula cea strălucitoare, deoarece culoarea albă este strălucitoare. Ea poartă numele de Albă din pricina mulţimii păsărilor [bîtlani], care îşi fac acolo cuiburi. Căci navigatorilor le apare albă. Altă explicaţie: ţărmul numit alb, din Pontul Euxin, pe care apar mulţi bîtlani, face insula să pară navigatorilor albă. Ea se mai numeşte şi «Locul alergării lui Ahile» [21]. Ahile voia să ia de soţie pe Ifigenia şi aceasta fusese adusă pentru el în Aulida, după ce grecii nu avuseseră condiţii prielnice de navigaţie spre Ilion şi voiseră s-o înjunghie [22] pentru o bună plutire; Artemis însă a răpit-o [23] şi a dus-o în Taurida, regiune a Sciţiei; iar Ahile, care o iubea, a însoţit-o pînă în această insulă numită Albă.

---

[19] Celebru filolog alexandrin din secolul al II-lea î.e.n.

[20] După legendele posthomerice, eroul grec a fost răsplătit pentru curajul lui să trăiască fericit pe insula Leuce, unde se căsătoreşte cu Ifigenia, Medeea sau Elena.

[21] Confuzie cu Ἀχιλλέως δρόμος, o peninsulă de la gurile Niprului, vezi Arian, nota 30.

[22] Spre a îndupleca pe zeiţa Artemis care, de supărare împotriva lui Agamemnon, oprise vînturile.

[23] Fiindcă nu fusese de acord cu această jertfă.

VII. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ

1227 -1229. Οἶμαι γὰρ οὔτ'ἂν Ἴστρον οὔτε Φᾶσιν ἂν νίψαι καθαρμῷ τήνδε τὴν στέγην, ὅσα κεύθει...

Fr. 432. Σκυθιστὶ χειρόμακτρον ἐκδεδαρμένος

Fr. 503—508. ΣΚΥΘΑΙ.

Fr. 523. Ἥλιε, φιλίπποις Θρῃξὶ πρέσβιστον σέλας.

Fr. 547. Καὶ Χαρναβῶντος ὃς Γετῶν ἄρχει τὰ νῦν.

VII. SOFOCLE

Al doilea mare tragic grec a trăit la Atena între anii 497 şi 405 î.e.n. Sofocle a luat parte activă la viaţa statului, fiind şi strateg între anii 441—439. El a îmbunătăţit tehnica tragediei, sporind numărul actorilor şi al participanţilor la cor. Din tragediile lui s-au păstrat în întregime şapte.

Ediţii: Sophocle, [*Oeuvres*]—Text établi et traduit par Paul Masqueray, vol. I—II, Les Belle Lettres, Paris, 1929—1934; *Tragicorum Graecorum Fragmenta* recensuit Augustus Nauck. Editio secunda, Teubner, Leipzig, 1926.

EDIP REGE

1227—1229. De bună seamă, cred că nici Istrul, nici Phasis-ul nu ar putea spăla, purificînd-o, această casă [1]. Atît de multe [nelegiuiri] ascunde ea.

Fr. 432. (din tragedia *Oinomaos*). Cu pielea capului jupuită cu păr cu tot, ca ştergar, după chipul scitic [2].

Fr. 503—508. (din tragedia:) *Sciţii*.

Fr. 523. (din tragedia *Tereu* [3].) O, Soare, lumină prea cinstită de tracii iubitori de cai!

Fr. 547. (din tragedia *Triptolem* [4].) Şi Charnabon, care în timpurile de faţă domneşte peste geţi [5].

---

[1] Familia Labdacizilor, din care făcea parte Edip.
[2] Cf. Herodot, IV, 64.
[3] Rege mitologic trac, care trece drept fiul lui Ares.
[4] Rege mitologic din Eleusis, care primise de la zeiţa Demeter un car tras de doi dragoni înaripaţi, cu care cutreiera lumea semănînd pretutindeni boabe de grîu.
[5] Pasajul consemnează cea mai veche menţiune a geţilor. Nu putem şti însă dacă este vorba despre triburi de la nordul sau sudul Dunării.

VIII. ΕΛΛΑΝΙΚΟΥ

ΚΤΙΣΕΙΣ ΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΕΩΝ

Fr. 66. Athenaios X, 447 c. Ἑλλάνικος δ'ἐν Κτίσεσι καὶ ἐκ ῥιζῶν, φησι, κατασκευάζεται τὸ βρῦτον φράφων ὧδε· «πίνουσι δὲ βρῦτον ἔκ τινῶν ῥίζων, καθάπερ οἱ Θρᾷικες ἐκ τῶν κριθῶν».

ΒΑΡΒΑΡΙΚΑ ΝΟΜΙΜΑ

Fr. 73. PHOT. SUID. s. Ζάμολξις (ET. M. 407, 45). Πυθαγόραι δουλεύσας, ὡς Ἡρόδοτος τετάρτηι (95), Σκύθης, ὃς ἐπανελθὼν ἐδίδασκε περὶ τοῦ ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχήν. Μνασέας(ν) δὲ παρὰ Γέταις τὸν Κρόνον τιμᾶσθαι καὶ καλεῖσθαι Ζάμολξιν. Ἑλλάνικος ἐν τοῖς Βαρβαρικοῖς Νομίμοις φησὶν ὅτι Ἑλληνικός τε γεγονὼς τελετὰς κατέδειξε Γέταις τοῖς ἐν Θράικηι, καὶ ἔλεγεν ὅτι οὔτ'ἂν αὐτὸς ἀποθάνοι οὔθ'οἱ μετ'αὐτοῦ, ἀλλ'ἕξουσιν πάντα τὰ ἀγαθά· ἅμα δὲ ταῦτα λέγων ὠικοδόμει οἴκημα κατάγαιον. ἔπειτα ἀφανισθεὶς αἰφνίδιον ἐκ Θραικῶν ἐν τούτῳ διῃτᾶτο. οἱ δὲ Γέται ἐπόθουν αὐτόν. τετάρτωι δὲ ἔτει πάλιν φαίνεται, καὶ οἱ Θρᾷκες αὐτῶι πάντα ἐπίστευσαν. λέγουσι δέ τινες ὡς ὁ Ζάμολξις ἐδούλευσε Πυθαγόραι Μνησάρχου Σαμίωι καὶ ἐλευθερωθεὶς ταῦτα ἐσοφίζετο. ἀλλὰ πολὺ πρότερός μοι δοκεῖ ὁ Ζάμολξις Πυθαγόρου γενέσθαι. ἀθανατίζουσι δὲ καὶ Τέριζοι καὶ Κρόβυζοι, καὶ τοὺς ἀποθανόντας ὡς Ζάμολξίν φασιν οἴχεσθαι, ἥξειν δὲ αὖθις· καὶ ταῦτα ἀεὶ νομίζουσιν ἀληθεύειν. θύουσι δὲ καὶ εὐωχοῦνται ὡς αὖθις ἥξοντος τοῦ ἀποθανόντος.

VIII. HELLANICOS

S-a născut la Mitilene și a trăit în prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n., fiind ceva mai tînăr decît Herodot. Hellanicos a adunat mituri și legende, pe care le-a rînduit în mai multe scrieri, fie după genealogii, fie după ținuturi și epoci. Un loc deosebit, pentru istoria țării noastre, îl are opera sa numită *Obiceiuri barbare*, în care a cules știri despre traiul populațiilor negrecești. Din toate scrierile sale s-au păstrat doar cîteva frînturi

Ediția: FGrHist, I, p. 125—126.

ÎNTEMEIERI DE NEAMURI ȘI ORAȘE

Fr. 66, Athenaios X, 447 C. Hellanicos în opera *Intemeieri* spune că berea se ~~pregătește din rădăcini,~~ scriind astfel: « Ei beau bere făcută din niște rădăcini, întocmai ca tracii care beau bere pregătită din orz ».

OBICEIURI BARBARE

Fr. 73. PHOT. SUID., la Zamolxis (ET. M. 407, 45). Scitul fiind robul lui Pitagora — cum ne povestește Herodot în cartea a IV-a (95) —, înapoindu-se la el în țară a dat învățături oamenilor cu privire la nemurirea sufletului. Mnaseas spune că la geți este cinstit Cronos și că el poartă numele Zamolxis [1].

Hellanicos în *Obiceiuri barbare* zice că [Zamolxis] a fost un grec care a arătat geților din Tracia ritul inițierii religioase. El le spunea că nici el și nici cei din tovărășia lui nu vor muri, ci vor avea parte de toate bunurile. În vreme ce spunea acestea, și-a construit o casă sub pămînt, apoi — dispărînd pe neașteptate din ochii tracilor — a trăit într-însa. Iar geții îi duceau dorul. În al patrulea an, a reapărut și tracii credeau tot ce le spunea.

Povestesc unii că Zamolxis a fost rob la Pitagora, fiul lui Mnesarchos, din Samos. Eliberat, a născocit aceste lucruri. Dar mi se pare că Zamolxis a trăit cu mult înaintea lui Pitagora. Cred în nemurire și terizii și crobizii. Ei spun că cei morți pleacă la Zamolxis și că se vor reîntoarce. Din totdeauna ei au crezut că aceste lucruri sînt adevărate. Aduc jertfe și benchetuiesc ca și cum mortul se va reîntoarce.

---

[1] Vezi Russu, *Rel. dac.*, p. 84—102.

IX. ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ Ο ΑΘΗΝΑΙΟΣ

Fr. 174 Clem. Alex. Strom. V, 8, 44. (2). φασὶ γοῦν καὶ Ἰδανθούραν τῶν Σκυθῶν βασιλέα, ὡς ἱστορεῖ Φερεκύδης ὁ Σύριος, Δαρείωι διαβάντι τὸν Ἴστρον πόλεμον ἀπειλοῦντα πέμψαι σύμβολον ἀντὶ τῶν γραμμάτων μῦν βάτραχον ὄρνιθα ὀιστὸν ἄροτρον. (3). ἀπορίας δὲ οὔσης οἷα εἰκὸς ἐπὶ τούτοις Ὀροντοπάτας μὲν ὁ χιλίαρχος ἔλεγεν παραδώσειν αὐτοὺς τὴν ἀρχήν, τεκμαιρόμενος ἀπὸ μὲν τοῦ μυὸς τὰς οἰκήσεις, ἀπὸ δὲ τοῦ βατράχου τὰ ὕδατα, τὸν ἀέρα τε ἀπὸ τῆς ὄρνιθος καὶ ἀπὸ τοῦ ὀιστοῦ τὰ ὅπλα, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀρότρου τὴν χώραν. (4.) Ξιφόδρης δὲ ἔμπαλιν ἡρμήνευσεν. ἔφασκεν γάρ· «ἐὰν μὴ ὡς ὄρνιθες ἀναπτῶμεν ἢ ὡς μῦες κατὰ τῆς γῆς ἢ ὡς οἱ βάτραχοι καθ᾽ὕδατος δύωμεν, οὐκ ἂν φύγοιμεν τὰ ἐκείνων βέλη· τῆς γὰρ χώρας οὔκ ἐσμεν κύριοι».

IX. FERECIDE DIN ATENA

A fost unul dintre primii prozatori atenieni; în jurul anului 454 î.e.n. a scris o lucrare, în zece cărţi, numită *Genealogii*, în care înfăţişa miturile privitoare la naşterea zeilor şi a familiilor nobile. Din această operă plină de fantezie s-au păstrat numai cîteva frînturi.

Ediţia: FGrHist, IA, p. 102.

Fr. 174. Clem. Alex. *Strom.*, V, 8, 44; (2) Se spune că şi Idanthuras[1], regele sciţilor, după cum povesteşte Ferecide din Syros[2], a trimis ca simbol, lui Darius, care trecuse Istrul şi ameninţa cu război, în loc de scrisoare, un şoarece, o broască, o pasăre, o săgeată şi un plug[3]. (3) Toţi erau încurcaţi — cum era şi firesc — în privinţa înţelesului acestor simboluri; cel mai mare general, Orontopatas, spunea că sciţii vor preda puterea, tălmăcind şoarecele prin locuinţe, broasca prin ape, pasărea prin aer, săgeata prin arme şi plugul prin ţinutul lor. (4) Xiphodres, în schimb, a dat alt înţeles. El a spus: « Dacă nu ne vom înălţa în văzduh ca păsările, ori nu ne vom ascunde ca şoarecii sub pămînt, ori ca broaştele în apă, nu vom putea scăpa de săgeţile lor, căci nu sîntem stăpîni în această ţară ».

[1] Cf. Herodot, IV, 126.

[2] Ferecide din Syros a trăit şi a scris pe la mijlocul secolului al VI-lea î.e.n. Autorul îl confundă în cazul de faţă cu Ferecide din Atena.

[3] Cf. Herodot, IV, 131.

X. ΗΡΟΔΟΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

II, 33. Ὁ Νεῖλος... τῷ Ἴστρῳ ἐκ τῶν ἴσων μέτρων ὁρμᾶται. Ἴστρος τε γὰρ ποταμὸς ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν καὶ Πυρήνης πόλιος ῥέει μέσην σχίζων τὴν Εὐρώπην... τελευτᾷ δὲ ὁ Ἴστρος ἐς θάλασσαν ῥέων τὴν τοῦ Εὐξείνου πόντου διὰ πάσης Εὐρώπης, τῇ Ἰστρίην οἱ Μιλησίων οἰκέουσι ἄποικοι.

II, 34. ὁ μὲν δὴ Ἴστρος, ῥέει γὰρ δι' οἰκεουμένης, πρὸς πολλῶν γινώσκεται... ἡ δὲ Σινώπη τῷ Ἴστρῳ ἐκδιδόντι ἐς θάλασσαν ἀντίον κεῖται.

IV, 1. Μετὰ δὲ Βαβυλῶνος αἵρεσιν ἐγένετο ἐπὶ Σκύθας αὐτοῦ Δαρείου ἔλασις. ἀνθεούσης γὰρ τῆς Ἀσίης ἀνδράσι καὶ χρημάτων μεγάλων συνιόντων ἐπεθύμησε ὁ Δαρεῖος τείσασθαι Σκύθας, ὅτι

X. HERODOT

Născut la Halicarnas, în Asia Mică, în jurul anului 484 î.e.n., Herodot a trăit un timp în Samos, apoi la Atena, unde l-a cunoscut de aproape pe Sofocle. A luat parte în anul 444 la întemeierea coloniei Thurioi din sudul Italiei şi se pare că a murit chiar acolo, cam pe la anul 425. Există însă şi argumente care îndeamnă să se creadă că Herodot s-a întors totuşi la Atena. Pentru opera sa de istorie, el s-a pregătit multă vreme, prin cercetări şi călătorii îndepărtate. *A străbătut Asia pînă la Ecbatana, în Persia, şi Egiptul pînă la Elefantina*; a cunoscut coasta răsăriteană a Mediteranei pînă la Gaza şi Tir, iar cea de sud pînă la Cirene; în nord a ajuns pînă la Olbia şi chiar pînă în Bosporul cimerian. Astfel Herodot a fost unul dintre primii istorici greci care a avut prilejul să se informeze direct şi ne-a transmis ştiri foarte preţioase despre ţinuturile locuite de traci şi sciţi, despre felul lor de luptă, precum şi despre traiul şi credinţele lor. *Istoriile* sale, care numără 9 cărţi, sînt rezultatul unor cercetări întinse şi de aceea se şi intitulează în original: Ἱστορίης ἀπόδεξις, adică *Expunere asupra cercetărilor făcute*. Dintre logografii mai vechi el a folosit pe Hecateu, Xanthos şi Hellanicos.

Ediţia: Hérodote, *Histoires*. Texte établi et traduit par Ph.-E. Legrand, vol. I—X + index, Les Belles Lettres, Paris, 1932—1958.

ISTORII

II, 33. Nilul... porneşte de la aceeaşi depărtare ca şi Istrul [1]. Căci fluviul acesta din urmă izvorăşte din ţinutul celţilor, de lîngă oraşul Pyrene [2], şi curge tăind Europa prin mijlocul ei... Istrul sfîrşeşte prin a se vărsa în mare, în Pontul Euxin — după ce a străbătut toată Europa —, acolo unde se află Istria, colonie a milesienilor [3].

II, 34. Istrul este cunoscut de mulţi, căci curge prin ţinuturi locuite... Sinope se găseşte în faţa locului unde Istrul se varsă în mare.

IV, 1. După cucerirea Babilonului [4], însuşi Darius porni cu o expediţie împotriva sciţilor [5]. Cum Asia era într-o stare înfloritoare, datorită numărului ei mare de locuitori şi se strînseseră acolo bogăţii numeroase, Darius a dorit

[1] Afirmaţia este greşită deoarece Nilul are o lungime de 6324 km, pe cînd Dunărea are doar 2850 km.

[2] Herodot face o confuzie cu munţii Pirinei. Această localizare a izvoarelor Dunării (vezi şi notele 31 şi 32), care constituie un uşor progres faţă de Hecateu (vezi Eshil, nota 1), a predominat pînă la Eratostene, vezi RE,IA, col. 884—5.

[3] Localizarea este aproximativă, deoarece cetatea se afla de fapt cam la 60 de km distanţă de braţul Sf. Gheorghe.

[4] În anul 521 î.e.n. Babilonul, care se răsculase pentru a doua oară împotriva lui Darius, a fost recucerit de perşi.

[5] Expediţia pare să fi avut loc în anul 514 î.e.n. (cf. Ctesias, fr. 17; Ps.-Scymnos, v. 742 şi Cornelius Nepos, *Milliade*, III, 1).

ἐκεῖνοι πρότεροι ἐσβαλόντες ἐς τὴν Μηδικὴν καὶ νικήσαντες μάχῃ τοὺς ἀντιουμένους ὑπῆρξαν ἀδικίης. τῆς γὰρ ἦνω 'Ασίης ἦρξαν, ὡς καὶ πρότερόν μοι εἴρηται, Σκύθαι ἔτεα δυῶν δέοντα τριήκοντα. Κιμμερίους γὰρ ἐπιδιώκοντες ἐσέβαλον ἐς τὴν 'Ασίην, καταπαύσαντες τῆς ἀρχῆς Μήδους· οὗτοι γὰρ πρὶν ἢ Σκύθας ἀπικέσθαι ἦρχον τῆς 'Ασίης. τοὺς δὲ Σκύθας ἀποδημήσαντες ὀκτὼ καὶ εἴκοσι ἔτεα καὶ διὰ χρόνου τοσούτου κατιόντας ἐς τὴν σφετέρην ἐξεδέξατο οὐκ ἐλάσσων πόνος τοῦ Μηδικοῦ· εὗρον γὰρ ἀντιουμένην σφι στρατιὴν οὐκ ὀλίγην· αἱ γὰρ τῶν Σκυθέων γυναῖκες, ὥς σφι οἱ ἄνδρες ἀπῆσαν χρόνον πολλόν, ἐφοίτων παρὰ τοὺς δούλους.

IV, 2. Τοὺς δὲ δούλους οἱ Σκύθαι πάντας τυφλοῦσι τοῦ γάλακτος εἵνεκεν τοῦ πίνουσι... ἐπεὰν δὲ ἀμέλξωσι τὸ γάλα, ἐσχέαντες ἐς ξύλινα ἀγγήϊα κοῖλα καὶ περιστήσαντες κατὰ τὰ ἀγγήϊα τοὺς τυφλοὺς δονέουσι τὸ γάλα, καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ ἐπιστάμενον ἀπαρύσαντες ἡγέονται εἶναι τιμιώτερον, τὸ δ'ὑπιστάμενον ἧσσον τοῦ ἑτέρου. τούτων μὲν εἵνεκα ἅπαντα τὸν ἂν λάβωσι οἱ Σκύθαι ἐκτυφλοῦσι· οὐ γὰρ ἀρόται εἰσί, ἀλλὰ νομάδες.

IV, 8. Σκύθαι μὲν ὧδε ὑπὲρ σφέων τε αὐτῶν καὶ τῆς χώρης τῆς κατύπερθε λέγουσι, 'Ελλήνων δὲ οἱ τὸν Πόντον οἰκέοντες ὧδε...

IV, 10. ...Τὴν δ', ἐπεί οἱ γενομένους τοὺς παῖδας ἀνδρωθῆναι, τοῦτο μέν σφι οὐνόματα θέσθαι, τῷ μὲν 'Αγάθυρσον αὐτῶν, τῷ δ'ἐπομένῳ Γελωνόν, Σκύθην δὲ τῷ νεωτάτῳ, τοῦτο δὲ τῆς ἐπιστολῆς μεμνημένην αὐτὴν ποιῆσαι τὰ ἐντεταλμένα. καὶ δὴ δύο μέν οἱ τῶν παίδων, τόν τε 'Αγάθυρσον καὶ τὸν Γελωνόν, οὐκ οἵους τε γενομένους ἐξικέσθαι πρὸς τὸν προκείμενον ἄεθλον, οἴχεσθαι ἐκ τῆς χώρης ἐκβληθέντας ὑπὸ τῆς γειναμένης, τὸν δὲ νεώτατον αὐτῶν Σκύθην ἐπιτελέσαντα καταμεῖναι ἐν τῇ χώρῃ. καὶ ἀπὸ μὲν Σκύθεω τοῦ 'Ηρακλέος γενέσθαι τοὺς αἰεὶ βασιλέας, γινομένους Σκυθέων, ἀπὸ δὲ τῆς φιάλης ἔτι καὶ ἐς τόδε φιάλας ἐκ τῶν ζωστήρων φορέειν Σκύθας· τὸ δὴ μοῦνον μηχανήσασθαι τὴν μητέρα Σκύθῃ. ταῦτα δὲ 'Ελλήνων οἱ τὸν Πόντον οἰκέοντες λέγουσι.

IV, 11. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος λόγος ἔχων ὧδε, τῷ μάλιστα λεγομένῳ αὐτὸς πρόσκειμαι, Σκύθας τοὺς νομάδας οἰκέοντας ἐν τῇ 'Ασίῃ, πολέμῳ πιεσθέντας ὑπὸ Μασσαγετέων, οἴχεσθαι διαβάντας

mult să pedepsească [6] pe sciţi, fiindcă ei cei dintîi călcaseră dreptatea: năvăliseră în Media şi biruiseră într-o luptă pe cei care trebuia să le ţină piept. După cum am mai spus-o mai sus [7], sciţii stăpîniseră Asia de Sus vreme de douăzeci şi opt de ani. Ca să-i urmărească pe cimerieni [8], ei au năvălit în Asia şi au pus capăt domniei mezilor. Într-adevăr, înainte de venirea sciţilor aceştia fuseseră stăpînii ei. Sciţii au lipsit de acasă douăzeci şi opt de ani, şi cînd s-au întors — după atîta vreme — au dat peste un necaz tot atît de mare ca şi războiul cu mezii, găsind acolo o armată destul de numeroasă care li se împotrivea. Căci soţiile sciţilor — întrucît bărbaţii lor lipsiseră atîta timp — au trăit cu sclavii.

IV, 2. Sciţii orbesc pe toţi sclavii lor, pentru a-i folosi la mulsul laptelui pe care îl beau... După ce l-au muls, îl toarnă în ciubere adînci de lemn, aşezîndu-i *pe cei orbiţi în jurul vaselor, ca să bată laptele şi să scoată din el partea* care se ridică deasupra şi pe care o preţuiesc mai mult; iar ce rămîne dedesubt e socotit mai puţin bun. Ca să îndeplinească această slujbă, sciţii îi orbesc pe toţi prinşii de război [9]. Într-adevăr, ei nu sînt plugari, ci nomazi.

IV, 8. Aşa povestesc sciţii despre ei înşişi şi despre ţinuturile de la miazănoapte de ei. Dar grecii care locuiesc pe ţărmurile Pontului Euxin iată ce spun... [10]

IV, 10. Iar ea [11], cînd copiii pe care-i născuse au devenit bărbaţi, i-a numit pe unul din ei Agathyrsos, pe cel născut după acesta Gelonos, iar pe cel mai tînăr Scythes [12]. Şi aducîndu-şi aminte de îndemnul lui Heracles, a îndeplinit cele cerute de el. Doi dintre tineri, Agathyrsos şi Gelonos — neputînd birui la întrecere [13] — au plecat din ţară alungaţi de mama lor. Fiul cel mai mic însă, Scythes, izbutind să îndeplinească ce i se poruncise, rămase în ţară. Din Scythes, fiul lui Heracles, au coborît toţi acei regi ai sciţilor care au urmat. Şi de la acea cupă [a lui Heracles] s-a statornicit la sciţi un obicei ce dăinuie încă şi în zilele noastre: obiceiul de a se purta la cingătoare o cupă [14]. Numai atît a săvîrşit pentru Scythes mama sa. Aşa spun grecii [15] care locuiesc pe ţărmurile Pontului.

IV, 11. Există şi o altă tradiţie pe care o voi înfăţişa mai jos şi eu mă alătur ei, întrucît este cea mai răspîndită. Sciţii nomazi, care locuiau în Asia,

---

[6] Cu privire la caracterul expediţiei, vezi discuţia la Petre Alexandrescu, *Izvoarele greceşti despre retragerea lui Darius din expediţia scitică*, în SCIV, VII (1956), 3—4, p. 319—342.

[7] Herodot, I, 106.

[8] În realitate este vorba despre triburi de « saci », care însă n-au năvălit pe urmele cimerienilor. Penetraţia acestora din urmă în Asia Mică şi luptele pe care le-au purtat acolo încep în ultimul deceniu al secolului al VIII-lea î.e.n. şi continuă aproape în tot veacul următor.

[9] Această informaţie, care apare numai la Herodot, este atît de absurdă, încît este posibil să fie vorba despre neînţelegerea unui cuvînt scit de către istoricul grec, în speţă « mulgător », cum sugerează Stein în comentariul său (ed. Weidmann). Vezi însă şi explicaţia propusă de Pippidi, *Contribuţii*, p. 79.

[10] În legenda care urmează, Heracles este înfăţişat ca părinte al neamului scitic. Aceasta arată tendinţa grecilor de a greciza genealogia neamurilor barbare vecine.

[11] Fiinţa legendară, jumătate femeie, jumătate şarpe, care a avut trei copii cu Heracles.

[12] Sînt trei grupuri de triburi: agatirşii din Transilvania (vezi mai jos nota 75), gelonii dintre Don şi Volga şi sciţii propriu-zişi.

[13] Întrecere propusă de Heracles pentru alegerea celui mai vrednic.

[14] Este adevărat că în reprezentările plastice apar cupe, dar nu la brîu, ci în mînă.

[15] Cf. Diodor, II, 43.

ποταμὸν 'Αράξεα ἐπὶ γῆν τὴν Κιμμερίην (τὴν γὰρ νῦν νέμονται Σκύθαι, αὕτη λέγεται τὸ παλαιὸν εἶναι Κιμμερίων), τοὺς δὲ Κιμμερίους ἐπιόντων Σκυθέων βουλεύεσθαι ὡς στρατοῦ ἐπιόντος μεγάλου, καὶ δὴ τὰς γνώμας σφέων κεχωρισμένας, ἐντόνους μὲν ἀμφοτέρας, ἀμείνω δὲ τὴν τῶν βασιλέων· τὴν μὲν γὰρ δὴ τοῦ δήμου φέρειν γνώμην ὡς ἀπαλλάσσεσθαι πρῆγμα εἴη μηδὲ πρὸς πολλοὺς μένοντας κινδυνεύειν, τὴν δὲ τῶν βασιλέων διαμάχεσθαι, περὶ τῆς χώρης τοῖσι ἐπιοῦσι. οὐκ ὦν δὴ ἐθέλειν πείθεσθαι οὔτε τοῖσι βασιλεῦσι τὸν δῆμον οὔτε τῷ δήμῳ τοὺς βασιλέας. τοὺς μὲν δὴ ἀπαλλάσσεσθαι βουλεύεσθαι ἀμαχητὶ τὴν χώρην παραδόντας τοῖσι ἐπιοῦσι, τοῖσι δὲ βασιλεῦσι δόξαι ἐν τῇ ἑωυτῶν κεῖσθαι ἀποθανόντας μηδὲ συμφεύγειν τῷ δήμῳ, λογισαμένους ὅσα τε ἀγαθὰ πεπόνθασι καὶ ὅσα φεύγοντας ἐκ τῆς πατρίδος κακὰ ἐπίδοξα καταλαμβάνειν. ὡς δὲ δόξαι σφι ταῦτα, διαστάντας καὶ ἀριθμὸν ἴσους γενομένους μάχεσθαι πρὸς ἀλλήλους· καὶ τοὺς μὲν ἀποθανόντας πάντας ὑπ'ἑωυτῶν θάψαι τὸν δῆμον τῶν Κιμμερίων παρὰ ποταμὸν Τύρην (καί σφεων ἔτι δῆλός ἐστι ὁ τάφος), θάψαντας δὲ οὕτω τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς χώρης ποιέεσθαι, Σκύθας δὲ ἐπελθόντας λαβεῖν ἐρήμην τὴν χώρην.

IV, 17. 'Από τοῦ Βορυσθενεϊτέων ἐμπορίου... πρῶτοι Καλλιπίδαι νέμονται ἐόντες Ἕλληνες Σκύθαι, ὑπὲρ δὲ τούτων ἄλλο ἔθνος οἳ Ἀλαζῶνες καλεῦνται. Οὗτοι δὲ καὶ οἱ Καλλιπίδαι τὰ μὲν ἄλλα κατὰ ταὐτὰ Σκύθῃσι ἐπασκέουσι, σῖτον δὲ καὶ σπείρουσι καὶ σιτέονται, καὶ κρόμμυα καὶ σκόροδα καὶ φακοὺς καὶ κέγχρους. ὑπὲρ δὲ 'Αλαζώνων οἰκέουσι Σκύθαι ἀροτῆρες.

IV, 33. Πολλῷ δὲ τι πλεῖστα περὶ αὐτῶν Δήλιοι λέγουσι, φάμενοι ἱρὰ ἐνδεδεμένα ἐν καλάμῃ πυρῶν ἐξ Ὑπερβορέων φερόμενα ἀπικνέεσθαι ἐς Σκύθας, ἀπὸ δὲ Σκυθέων ἤδη δεκομένους αἰεὶ τοὺς πλησιοχώρους ἑκάστους κομίζειν αὐτὰ τὸ πρὸς ἑσπέρης ἑκαστάτω ἐπὶ τὸν 'Αδρίην, ἐνθεῦτεν δὲ πρὸς μεσαμβρίην προπεμπόμενα πρώτους Δωδωναίους Ἑλλήνων δέκεσθαι, ἀπὸ δὴ τούτων καταβαίνειν ἐπὶ τὸν Μηλιέα κόλπον καὶ διαπορεύεσθαι ἐς Εὔβοιαν, πόλιν τε ἐς πόλιν πέμπειν μέχρι Καρύστου, τὸ δ'ἀπὸ ταύτης ἐκλιπεῖν Ἄνδρον· Καρυστίους γὰρ εἶναι τοὺς κομίζοντας ἐς Τῆνον, Τηνίους δὲ τοὺς ἐς Δῆλον... ἐπεὶ δὲ τοῖσι Ὑπερβορέοισι τοὺς ἀποπεμφθέντας ὀπίσω οὐκ ἀπονοστέειν, δεινὰ ποιευμένους εἴ σφεας αἰεὶ καταλάμψεται.

copleşiţi de către masageţi [16], au plecat trecînd peste rîul Araxes [17] în Cimeria [18] — ţara în care trăiesc în zilele noastre sciţii se zice că în vechime era a cimerienilor —; iar cimerienii, la sosirea sciţilor, dîndu-şi seama că oştire multă îi ataca, ţinură sfat. Părerile lor se împărţiră — erau două păreri susţinute cu tărie — cea a regilor [19] fiind mai bună. Mulţimea era de părere că ar fi fost mai potrivit ca ei să plece, decît să rămînă în ţară şi să dea piept cu vrăjmaşi numeroşi, pe cîtă vreme regii cereau să se pornească o bătălie înverşunată cu năvălitorii, ca să fie apărată neatîrnarea ţării. Dar nici mulţimea nu dorea să asculte de regi şi nici regii nu au dorit să dea ascultare mulţimii. Atunci mulţimea hotărî să plece, lăsînd fără luptă ţara în mîinile celor care năvăleau. Iar regii au luat hotărîrea să moară în ţara lor luptînd, decît să fugă împreună cu mulţimea. Se gîndeau dc cîte bunătăţi avuseseră parte pînă atunci şi cîte nenorociri îi aşteaptă — fără doar şi poate — dacă îşi vor părăsi patria. Cum s-au hotărît la acestea, ei [regii], s-au împărţit în două tabere, deopotrivă de mari şi au început să se bată unii cu alţii. Pe toţi aceştia, care şi-au dat moartea unul altuia, poporul cimerienilor i-a înmormîntat lîngă fluviul Tyras — se poate încă vedea mormîntul lor; şi după ce i-au îngropat, cimerienii au ieşit din ţară [20]. Iar sciţii, cînd au sosit, au pus stăpînire pe o ţară pustie.

IV, 17. După tîrgul boristeniţilor primii locuitori sînt calipizii, [21] care sînt scito-greci, iar deasupra lor un alt neam, numit alazoni [22]. 2. Aceştia şi calipizii se comportă în toate ca sciţii, grîul însă ei îl seamănă şi mănîncă, ca şi ceapa, usturoiul, lintea şi meiul. 3. Deasupra alazonilor locuiesc sciţii plugari [22 bis].

IV, 33. Despre [hiperboreeni] [23] spun delienii cu mult cele mai multe lucruri; ei povestesc cum că nişte ofrande, înfăşurate în paie de grîu, ajung de la hiperboreeni la sciţi, iar de la sciţi sînt duse mai departe — purtate din vecin în vecin — la toate neamurile, cît mai spre apus, pînă la Adriatica [24]. De aici ofrandele sînt trecute spre miazăzi şi le primesc mai întîi grecii din Dodona. De la aceştia coboară, apoi, pînă la Golful Maliac, de unde trec în Eubeea, fiind trimise din oraş în oraş pînă la Carystos — fără să mai ajungă la Andros, căci locuitorii din Carystos le poartă la Tenos, iar tenienii la Delos... Dar cum delegaţii lor nu se mai întorceau la ei în ţară, hiperboreenii au fost

---

[16] Ei fac parte, ca şi sciţii, din grupul de nord al ramurii iraniene a indo-europenilor.

[17] De identificat mai probabil cu Volga inferioară.

[18] Cuprindea aproximativ regiunile de la nordul Mării Negre, dintre Don şi Dunăre.

[19] Este probabil vorba despre pătura aristocratică, sau despre o reproducere de către autor a împărţirii sciţilor în « regali », nomazi şi sciţi « agricultori ». Vezi nota 52 bis.

[20] După Pârvan (*Getica*, p. 2 şi 727), Rostovţev (*Iranians and Greeks in South Russia*, Oxford, 1922, p. 35) şi D. Berciu (*Ist. Rom.*, p. 142), se pare că cimerienii au trecut pe la noi, pe cînd alţi savanţi contestă lucrul acesta (cf. Strabon, I, 3, 21 şi Ps.-Scymnos, v. 772).

[21] Altă formă pentru « carpizi », cf. Ephoros, fr. 158.

[22] Probabil tot un neam de origine tracică, vezi RE, I, col. 1299.

[22 bis] Probabil triburile din Podolia. Vezi nota 52 bis.

[23] *Populaţie legendară necunoscută.* În acest pasaj autorul se referă la triburile care locuiau în valea cursului superior al fluviului Boristene.

[24] Pentru alt itinerar al ofrandelor, cf. Pausania, I, 31, 2. E posibil ca povestea aceasta să reflecte unele legături economice între regiunile noastre şi Adriatica, precum şi existenţa unui schimb de mărfuri ce veneau de la noi sau treceau pe la noi. Despre comerţul din aceste părţi, în *prima epocă a fierului*, vezi Ecaterina Dunăreanu-Vulpe în « Ephemeris Dacoromana », III (1925), p. 58–108.

ἀποστέλλοντας μὴ ἀποδέκεσθαι, οὕτω δὴ φέροντας ἐς τοὺς οὔρους τὰ ἱρὰ ἐνδεδεμένα ἐν πυρῶν καλάμῃ τοῖσι πλησιοχώροισι ἐπισκήπτειν κελεύοντας προπέμπειν σφέα ἀπὸ ἑωυτῶν ἐς ἄλλο ἔθνος. καὶ ταῦτα μὲν οὕτω προπεμπόμενα ἀπικέεσθαι λέγουσι ἐς Δῆλον· οἶδα δὲ αὐτὸς τούτοισι τοῖσι ἱροῖσι τόδε ποιεύμενον προσφερές, τὰς Θρηίσσας καὶ τὰς Παιονίδας γυναῖκας, ἐπεὰν θύωσι τῇ Ἀρτέμιδι τῇ Βασιληίῃ, οὐκ ἄνευ πυρῶν καλάμης ἐχούσας τὰ ἱρά.

IV, 46. Ὁ δὲ Πόντος ὁ Εὔξεινος, ἐπ' ὃν ἐστρατεύετο ὁ Δαρεῖος, χωρέων πασέων παρέχεται ἔξω τοῦ Σκυθικοῦ ἔθνεα ἀμαθέστατα· οὔτε γὰρ ἔθνος τῶν ἐντὸς τοῦ Πόντου οὐδὲν ἔχομεν προβαλέσθαι σοφίης πέρι οὔτε ἄνδρα λόγιον οἴδαμεν γενόμενον, πάρεξ τοῦ Σκυθικοῦ ἔθνεος καὶ Ἀναχάρσιος. τῷ δὲ Σκυθικῷ γένεϊ ἓν μὲν τὸ μέγιστον τῶν ἀνθρωπηίων πρηγμάτων σοφώτατα πάντων ἐξεύρηται τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, τὰ μέντοι ἄλλα οὐκ ἄγαμαι. τὸ δὲ μέγιστον οὕτω σφι ἀνεύρηται ὥστε ἀποφυγεῖν τε μηδένα ἐπελθόντα ἐπὶ σφέας, μὴ βουλομένους τε ἐξευρεθῆναι καταλαβεῖν μὴ οἷόν τε εἶναι· τοῖσι γὰρ μήτε ἄστεα μήτε τείχεα ᾖ ἐκτισμένα, ἀλλὰ φερέοικοι ἐόντες πάντες ἔωσι ἱπποτοξόται, ζῶντες μὴ ἀπ' ἀρότρου ἀλλ' ἀπὸ κτηνέων, οἰκήματά τέ σφι ᾖ ἐπὶ ζευγέων, κῶς οὐκ ἂν εἴησαν οὗτοι ἄμαχοί τε καὶ ἄποροι προσμίσγειν;

IV, 47. Ἐξεύρηται δὲ σφι ταῦτα τῆς τε γῆς ἐούσης ἐπιτηδέης καὶ τῶν ποταμῶν ἐόντων σφι συμμάχων· ἥ τε γὰρ γῆ ἐοῦσα πεδιὰς αὕτη ποιώδης τε καὶ εὔυδρός ἐστι, ποταμοί τε δι' αὐτῆς ῥέουσι οὐ πολλῷ τεῳ ἀριθμὸν ἐλάσσονες τῶν ἐν Αἰγύπτῳ διωρύχων. ὅσοι δὲ ὀνομαστοί τέ εἰσι αὐτῶν καὶ προσπλωτοὶ ἀπὸ θαλάσσης, τούτους ὀνομανέω. Ἴστρος μὲν πεντάστομος, μετὰ δὲ Τύρης τε καὶ Ὕπανις καὶ Βορυσθένης...· ῥέουσι δὲ οἵδε κατὰ τάδε.

IV, 48. Ἴστρος μὲν ἐὼν μέγιστος ποταμῶν πάντων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, ἴσος αἰεὶ αὐτὸς ἑωυτῷ ῥέει καὶ θέρεος καὶ χειμῶνος, πρῶτος δὲ τὸ ἀπ' ἑσπέρης τῶν ἐν τῇ Σκυθικῇ, ῥέων κατὰ τοιόνδε μέγιστος γέγονε, ποταμῶν καὶ ἄλλων ἐς αὐτὸν ἐκδιδόντων. εἰσὶ δὲ οἵδε οἱ μέγαν αὐτὸν ποιεῦντες, διὰ μέν γε τῆς Σκυθικῆς χώρης πέντε μὲν μεγάλοι ῥέοντες, τόν τε Σκύθαι Πόρατα καλέουσι, Ἕλληνες δὲ Πυρετόν, καὶ ἄλλος Τιάραντος καὶ Ἄραρός τε καὶ Νάπαρις καὶ Ὀρδησσός. ὁ μὲν πρῶτος λεχθεὶς τῶν ποταμῶν μέγας καὶ πρὸς ἠῶ ῥέων ἀνακοινοῦται τῷ Ἴστρῳ τὸ ὕδωρ, ὁ δὲ δεύτερος λεχθεὶς Τιάραντος πρὸς ἑσπέρης τε μᾶλλον καὶ ἐλάσσων, ὁ δὲ δὴ Ἄραρός τε καὶ ὁ Νάπαρις καὶ ὁ Ὀρδησσὸς διὰ μέσου τούτων ἰόντες ἐσβάλλουσι ἐς τὸν Ἴστρον. Οὗτοι μὲν αὐθιγενέες Σκυθικοὶ ποταμοὶ συμπληθύουσι αὐτόν, ἐκ δὲ Ἀγαθύρσων Μάρις ποταμὸς ῥέων συμμίσγεται τῷ Ἴστρῳ.

foarte necăjiţi, gîndindu-se că li s-ar putea întîmpla ca niciodată delegaţii lor să nu se întoarcă. De aceea au dus ofrandele — învelite în paie de grîu — pînă la hotare şi le-au încredinţat vecinilor cu rugămintea fierbinte să le trimită mai departe, la alt neam. Şi aceste daruri, trimise astfel mai departe, ajungeau — după cum se spune — la Delos[24 bis]. În ce mă priveşte, ştiu următorul obicei, care seamănă foarte mult cu aceste ceremonii: femeile din Tracia şi din Peonia, cînd jertfesc zeiţei Artemis-Regina[25], îndeplinesc ritualul folosind totdeauna paie de grîu.

IV, 46. Lîngă Pontul Euxin, către care şi-a îndreptat Darius expediţia sa, locuiesc, în afară de sciţi, cele mai înapoiate neamuri din cîte există în vreo ţară. Căci dintre neamurile de dincoace de Pont nu putem aminti pe nici unul care să fi dat dovadă de înţelepciune şi nu cunoaştem pe nici un învăţat, cu excepţia neamului scit şi a lui Anacharsis[26]. Neamul scit, între toate neamurile pe care le cunoaştem, a descoperit, cu nespus de multă cuminţenie, cel mai însemnat lucru pentru viaţa bine orînduită a oamenilor. Celelalte descoperiri pe care le-au făcut sciţii nu le admir. Datorită acestui lucru foarte însemnat, aflat de ei, nici un năvălitor nu le scapă, iar cînd nu vor să mai fie găsiţi, este cu neputinţă ca vreun om să dea de ei. Căci sciţii nu au nici cetăţi, nici ziduri întărite; ci toţi îşi duc casele cu ei şi sînt arcaşi călări, trăind nu din agricultură, ci de pe urma dobitoacelor ce le au. Iar locuinţele lor sînt în căruţe. Şi atunci cum să nu fie de nebiruit aceşti oameni şi cum să te poţi apropia de dînşii?

IV, 47. Au născocit acest mijloc de viaţă pentru că pămîntul le este prielnic, iar rîurile le vin într-ajutor. La ei pămîntul este o cîmpie, acoperită cu păşuni şi bine udată, iar cursurile de apă care o străbat sînt aproape tot atît de multe ca şi canalurile din Egipt. Voi pomeni doar pe cele care se bucură de renume şi pe cele navigabile, dacă un corăbier pătrunde în ele de pe mare: Istrul cel cu cinci guri[27], apoi Tyras, Hypanis, Boristene... Iată amănunte în legătură cu felul în care curg.

IV, 48. Istrul, care este cel mai mare dintre toate fluviile pe care le cunoaştem, curge mereu cu acelaşi debit, vara şi iarna. E cel dintîi fluviu din Sciţia venind dinspre apus; el ajunge fluviul cel mai mare, deoarece primeşte apele mai multor altor rîuri. Printre acelea care îl fac să fie mare sînt cinci mari cursuri de apă care curg prin Sciţia; unul numit de sciţi Porata, iar de eleni Pyretos, apoi Tiarantos, Araros, Naparis şi Ordessos[28]. Cel dintîi amintit dintre aceste rîuri e mare şi, curgînd el spre răsărit, îşi uneşte apele cu ale Istrului. Al doilea, căruia i se spune Tiarantos, curge mai spre apus, fiind şi mai mic. Araros, Naparis şi Ordessos curg între aceste două rîuri[29], vărsîndu-se şi ele în Istru. Acestea sînt rîurile care izvorăsc din Sciţia şi care îi sporesc apele. Rîul Maris izvorăşte în ţara agatirşilor şi se varsă şi el în Istru.

[24 bis] Un indiciu că grecii importau de mult (sec. VI sau chiar VII î.e.n.) grîne din bazinul pontic.

[25] Zeiţa tracă Bendis.

[26] Scit de neam regal, despre care tradiţia pretinde că a studiat filozofia la Atena, pe vremea lui Solon, şi că a uimit pe greci prin înţelepciunea şi comportarea sa.

[27] Pentru problema gurilor Dunării în antichitate, vezi Pliniu cel Batrîn, nota 18.

[28] Adică, rîurile de la nord de Dunăre.

[29] În realitate cele trei rîuri, indiferent care ar fi ele, curg după Prut şi Siret. Avem de-a face cu una din numeroasele greşeli ale lui Herodot, datorate informaţiilor insuficiente despre regiunile noastre din interiorul continentului.

IV, 49. Ἐκ δὲ τοῦ Αἵμου τῶν κορυφέων τρεῖς ἄλλοι μεγάλοι ῥέοντες πρὸς βορέην ἄνεμον ἐσβάλλουσι ἐς αὐτόν, Ἄτλας καὶ Αὔρας καὶ Τίβισις· διὰ δὲ Θρηίκης καὶ Θρηίκων τῶν Κροβύζων ῥέοντες Ἄθρυς καὶ Νόης καὶ Ἀρτάνης ἐκδιδοῦσι ἐς τὸν Ἴστρον· ἐκ δὲ Παιόνων καὶ ὄρεος Ῥοδόπης Σκίος ποταμὸς μέσον σχίζων τὸν Αἷμον ἐκδιδοῖ ἐς αὐτόν. ἐξ Ἰλλυριῶν δὲ ῥέων πρὸς βορέην ἄνεμον Ἄγγρος ποταμὸς ἐσβάλλει ἐς πεδίον τὸ Τριβαλλικὸν καὶ ἐς ποταμὸν Βρόγγον, ὁ δὲ Βρόγγος ἐς τὸν Ἴστρον· οὕτω ἀμφοτέρους ἐόντας μεγάλους ὁ Ἴστρος δέκεται. ἐκ δὲ τῆς κατύπερθε χώρης Ὀμβρικῶν Κάρπις ποταμὸς καὶ ἄλλος Ἄλπις πρὸς βορέην ἄνεμον καὶ οὗτοι ῥέοντες ἐκδιδοῦσι ἐς αὐτόν. ῥέει γὰρ δὴ διὰ πάσης τῆς Εὐρώπης ὁ Ἴστρος, ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν, οἳ ἔσχατοι πρὸς ἡλίου δυσμέων μετὰ Κύνητας οἰκέουσι τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ· ῥέων δὲ διὰ πάσης τῆς Εὐρώπης ἐς τὰ πλάγια τῆς Σκυθικῆς ἐσβάλλει.

IV, 50. Τούτων ὦν τῶν καταλεχθέντων καὶ ἄλλων πολλῶν συμβαλλομένων τὸ σφέτερον ὕδωρ γίνεται ὁ Ἴστρος ποταμῶν μέγιστος, ἐπεὶ ὕδωρ γε ἓν πρὸς ἓν συμβάλλειν ὁ Νεῖλος πλήθεϊ ἀποκρατέει· ἐς γὰρ δὴ τοῦτον οὔτε ποταμὸς οὔτε κρήνη οὐδεμία ἐκδιδοῦσα ἐς πλῆθός οἱ συμβάλλεται. ἴσος δὲ αἰεὶ ῥέει ἔν τε θέρεϊ καὶ ἐν χειμῶνι ὁ Ἴστρος κατὰ τοιόνδε τι, ὡς ἐμοὶ δοκέει· τοῦ μὲν χειμῶνός ἐστι ὅσοσπέρ ἐστι, ὀλίγῳ τε μέζων τῆς ἑωυτοῦ φύσιος γίνεται· ὕεται γὰρ ἡ γῆ αὕτη τοῦ χειμῶνος πάμπαν ὀλίγῳ, νιφετῷ δὲ πάντα χρᾶται· τοῦ δὲ θέρεος ἡ χιὼν ἡ ἐν τῷ χειμῶνι πεσοῦσα, ἐοῦσα ἀμφιλαφής, τηκομένη πάντοθεν ἐκδιδοῖ ἐς τὸν Ἴστρον. αὕτη τε δὴ ἡ χιὼν ἐκδιδοῦσα ἐς αὐτὸν συμπληθύει καὶ ὄμβροι πολλοί τε καὶ λάβροι σὺν αὐτῇ· ὕει γὰρ δὴ τὸ θέρος. ὅσῳ δὲ πλέον ἐπ᾽ἑωυτὸν ὕδωρ ὁ ἥλιος ἐπέλκεται ἐν τῷ θέρεϊ ἢ ἐν τῷ χειμῶνι, τοσούτῳ τὰ συμμισγόμενα τῷ Ἴστρῳ πολλαπλήσιά ἐστι τοῦ θέρεος ἤ περ τοῦ χειμῶνος· ἀντιτιθέμενα δὲ ταῦτα ἀντισήκωσις γίνεται, ὥστε ἴσον μιν αἰεὶ φαίνεται ἐόντα.

IV, 59. Τὰ μὲν δὴ μέγιστα οὕτω σφι εὔπορά ἐστι, τὰ δὲ λοιπὰ νόμαια κατὰ τάδε σφι διακέεται. Θεοὺς μὲν μούνους τούσδε ἱλάσκονται, Ἱστίην μὲν μάλιστα, ἐπὶ δὲ Δία τε καὶ Γῆν, νομίζοντες τὴν Γῆν τοῦ Διὸς εἶναι γυναῖκα, μετὰ δὲ τούτους Ἀπόλλωνά τε καὶ Οὐρανίην Ἀφροδίτην καὶ Ἡρακλέα καὶ Ἄρεα. Τούτους μὲν πάντες Σκύθαι νενομίκασι, οἱ δὲ καλεόμενοι βασιλήιοι Σκύθαι καὶ τῷ Ποσειδέωνι θύουσι. ὀνομάζεται δὲ Σκυθιστὶ Ἱστίη μὲν Ταβιτί, Ζεὺς δὲ ὀρθότατα κατὰ γνώμην γε τὴν

IV, 49. Alte trei mari rîuri — Atlas, Auras şi Tibisis [30] coboară de pe culmile munţilor Haemus şi, luînd-o spre miazănoapte, se varsă în Istru. Prin Tracia [şi anume] pe la crobizi trec Athrys, Noes şi Artanes, care se varsă în Istru. Din ţinutul peonilor şi din munţii Rodope [vine] rîul Scios care taie munţii Haemus pe la mijloc şi se varsă în Istru. Din părţile ilirilor curge spre miazănoapte rîul Angros, iese în cîmpia tribalilor şi se varsă în rîul Brongos, iar Brongos în Istru. Astfel Istru primeşte amîndouă aceste rîuri mari. Izvorînd din ţara aflată mai la nord de umbri, se varsă în el rîul Carpis şi un altul, Alpis [31], acesta curgînd spre miazănoapte. Deoarece Istrul izvorăşte din ţinuturile celţilor — care sînt locuitorii cei mai dinspre apus ai Europei —, după cineţi [32], el străbate toată Europa şi pătrunde în Sciţia printr-o latură a ei.

IV, 50. Prin unire cu apele rîurilor amintite mai sus şi cu multe altele, Istrul ajunge cel mai de seamă dintre fluvii. Dar dacă îl asemuim pe el singur cu Nilul, acesta din urmă îl întrece ca mărime. Într-adevăr, în Nil nu se varsă nici un rîu şi nici un izvor, care să-i sporească apele [33]. Iar Istrul curge avînd mereu acelaşi debit, vara şi iarna — după părerea mea pentru motivul pe care-l voi arăta mai jos. În timpul iernii, are debitul lui obişnuit sau ajunge puţin mai mare decît este în chip firesc. Căci iarna ţinutul acesta are foarte puţin parte de apă de ploaie, însă atunci ninge fără încetare. Zăpada căzută iarna în cantităţi mari, se topeşte vara, iar apa rezultată din topire se varsă din toate părţile în Istru. Această zăpadă [topită], ce se scurge în el, împreună cu ploile dese şi îmbelşugate, care se pornesc vara, îl fac să crească. Şi cu cît soarele îşi atrage mai multă apă vara decît iarna, pe atît apele ce se unesc cu ale Istrului sînt mai îmbelşugate în timpul verii decît iarna. De pe urma acestor acţiuni contrarii se iveşte o compensaţie, care face ca Istrul să pară totdeauna egal ca debit.

IV, 59. [Sciţii] au din belşug lucrurile cele mai însemnate pentru existenţă. Apoi, iată care le sînt obiceiurile. Se închină numai la următorii zei: înainte de orice la Histia, apoi la Zeus şi la Geea, pe care o socotesc soţia lui Zeus; apoi la Apolo, Afrodita cerească [34], Heracles şi Ares. Pe aceşti zei îi recunosc toţi sciţii. Iar sciţii numiţi « regali » aduc sacrificii şi lui Poseidon. În limba scitică, Histia se spune «Tabiti»; Zeus poartă numele de « Papaios », care, după socotinţa mea,

[30] În realitate este vorba despre rîuri din stînga Dunării.

[31] Autorul confundă cele două şiruri de munţi cu nişte rîuri neidentificabile (cf. confuzia cu Pirineii).

[32] O populaţie iberică. Datorită migraţiei unei populaţii celtice din Bretania în Spania, în secolul al VI-lea î.e.n., s-a modificat şi localizarea izvoarelor Dunării, vezi nota 2.

[33] Afirmaţie inexactă, întrucît Nilul are afluenţi.

[34] Luna.

ἐμὴν καλεόμενος Παπαῖος, Γῆ δὲ 'Απί, 'Απόλλων δὲ Γοιτόσυρος, Οὐρανίη δὲ 'Αφροδίτη 'Αργίμπασα, Ποσειδέων δὲ Θαγιμασάδας. ἀγάλματα δὲ καὶ βωμοὺς καὶ νηοὺς οὐ νομίζουσι ποιέειν πλὴν ῎Αρεϊ· τούτῳ δὲ νομίζουσι.

IV, 60. Θυσίη δὲ ἡ αὐτὴ πᾶσι κατέστηκε περὶ πάντα τὰ ἱρὰ ὁμοίως, ἐρδομένη ὧδε· τὸ μὲν ἱρήιον αὐτὸ ἐμπεποδισμένον τοὺς ἐμπροσθίους πόδας ἕστηκε, ὁ δὲ θύων ὄπισθε τοῦ κτήνεος ἑστεὼς σπάσας τὴν ἀρχὴν τοῦ στρόφου καταβάλλει μιν, πίπτοντος δὲ τοῦ ἱρηίου ἐπικαλέει τὸν θεὸν τῷ ἂν θύῃ καὶ ἔπειτα βρόχῳ περὶ ὦν ἔβαλε τὸν αὐχένα, σκυταλίδα δὲ ἐμβαλὼν περιάγει καὶ ἀποπνίγει, οὔτε πῦρ ἀνακαύσας οὔτε καταρξάμενος οὔτ'ἐπισπείσας· ἀποπνίξας δὲ καὶ ἀποδείρας τράπεται πρὸς ἕψησιν.

IV, 61. Τῆς δὲ γῆς τῆς Σκυθικῆς αἰνῶς ἀξύλου ἐούσης ὧδέ σφι ἐς τὴν ἕψησιν τῶν κρεῶν ἐξεύρηται. ἐπεὰν ἀποδείρωσι τὰ ἱρήια, γυμνοῦσι τὰ ὀστέα τῶν κρεῶν· ἔπειτα δὲ ἐσβάλλουσι, ἢν μὲν τύχωσι ἔχοντες, ⟨ἐς⟩ λέβητας ἐπιχωρίους, μάλιστα Λεσβίοισι κρητῆρσι προσεικέλους, χωρὶς ἢ ὅτι πολλῷ μέζονας· ἐς τούτους ἐσβαλόντες ἕψουσι ὑποκαίοντες τὰ ὀστέα τῶν ἱρηίων· ἢν δὲ μή σφι παρῇ λέβης, οἱ δὲ ἐς τὰς γαστέρας τῶν ἱρηίων ἐσβαλόντες τὰ κρέα πάντα καὶ παραμείξαντες ὕδωρ ὑποκαίουσι τὰ ὀστέα. τὰ δὲ αἴθεται κάλλιστα, αἱ δὲ γαστέρες χωρέουσι εὐπετέως τὰ κρέα ἐψιλωμένα τῶν ὀστέων· καὶ οὕτω βοῦς τε ἑωυτὸν ἐξέψει καὶ τἆλλα ἱρήια ἑωυτὸ ἕκαστον. ἐπεὰν δὲ ἑψηθῇ τὰ κρέα, ὁ θύσας τῶν κρεῶν καὶ τῶν σπλάγχνων ἀπαρξάμενος ῥίπτει ἐς τὸ ἔμπροσθε. Θύουσι δὲ καὶ τὰ ἄλλα πρόβατα καὶ ἵππους μάλιστα.

IV, 62. Τοῖσι μὲν δὴ ἄλλοισι τῶν θεῶν οὕτω θύουσι καὶ ταῦτα τῶν κτηνέων, τῷ δὲ ῎Αρεϊ ὧδε· κατὰ νόμους ἑκάστους τῶν ἀρχέων ἵδρυταί σφι ῎Αρεος ἱρὸν τοιόνδε· φρυγάνων φάκελοι συννενέαται ὅσον τε ἐπὶ σταδίους τρεῖς μῆκος καὶ εὖρος, ὕψος δὲ ἔλασσον. ἄνω δὲ τούτου τετράγωνον ἄπεδον πεποίηται, καὶ τὰ μὲν τρία τῶν κώλων ἐστὶ ἀπότομα, κατὰ δὲ τὸ ἓν ἐπιβατόν. ἔτεος δὲ ἑκάστου ἁμάξας πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐπινέουσι φρυγάνων· ὑπονοστέει γὰρ δὴ αἰεὶ ὑπὸ τῶν χειμώνων. ἐπὶ τούτου δὴ τοῦ ὄγκου ἀκινάκης σιδήρεος ἵδρυται ἀρχαῖος ἑκάστοισι, καὶ τοῦτ'ἐστὶ τοῦ ῎Αρεος τὸ ἄγαλμα. τούτῳ δὲ τῷ ἀκινάκῃ θυσίας ἐπετείους προσάγουσι προβάτων καὶ ἵππων καὶ δὴ καὶ τοῖσδ'ἔτι πλέω θύουσι ἢ τοῖσι ἄλλοισι θεοῖσι. ὅσους [δ'] ἂν τῶν πολεμίων ζωγρήσωσι, ἀπὸ τῶν ἑκατὸν ἀνδρῶν ἄνδρα ἕνα θύουσι τρόπῳ οὐ τῷ αὐτῷ [ᾧ] καὶ τὰ πρόβατα, ἀλλ'ἑτεροίῳ· ἐπεὰν γὰρ οἶνον ἐπισπείσωσι κατὰ τῶν κεφαλέων, ἀποσφάζουσι τοὺς ἀνθρώπους ἄγγος καὶ ἔπειτα ἀνενείκαντες ἄνω ἐπὶ τὸν ὄγκον

i se potriveşte foarte bine. Geei i se zice « Api », lui Apolo — « Goitosyros », Afronditei cereşti — « Argimpasa », lui Poseidon — « Thagimasadas »[35]. Statui, altare şi temple nu au obiceiul să înalţe decît lui Ares; doar pentru el există acest obicei[36].

IV, 60. La toţi sciţii, jertfa este la fel cînd este vorba de oricare dintre ceremonii. Ea se face cum vom arăta. Vita de jertfit stă în picioare, legată la picioarele de dinainte. Sacrificatorul, care se află în spatele victimei şi trage spre el de capătul unei frînghii, doboară la pămînt vita. Cînd ea cade, el cheamă cu glas răsunător divinitatea în cinstea căreia aduce jertfa. Apoi, aruncă în jurul gîtului animalului un laţ; cu ajutorul unui băţ, pe care îl vîră şi-l răsuceşte în acel laţ, îl strînge pînă ce sugrumă vita. Nu se aprinde foc, nu se aduc ofrande premergătoare şi nici libaţii. După ce sugrumă şi jupoaie vita, se apucă să fiarbă carnea.

IV, 61. Lemnul fiind nespus de rar în Sciţia, locuitorii ei au născocit următorul mijloc de a găti carnea. După ce jupoaie victimele, curăţă oasele de carne. Apoi aruncă bucăţile în nişte cazane[37], cum se fac prin partea locului — cînd le au —, foarte asemănătoare cu craterele lesbiene; numai că sînt mai mari. În acestea aruncă bucăţile de carne, pe care le fierb, făcînd foc dedesubt cu oasele animalului. Dacă n-au la îndemînă un cazan, ei aruncă toate aceste cărnuri ale animalului sacrificat în burta lui şi, amestecîndu-le cu apă, dau foc oaselor dedesubt. Oasele ard de minune. În burtă încape uşor carnea care a fost desprinsă de pe oase, în aşa fel că un bou se fierbe singur; şi celelalte animale, la fel. După ce s-a pregătit carnea, sacrificatorul ia o parte din ea, ca şi din măruntaie, aruncîndu-le înaintea lui. Sciţi sacrifică şi alte animale, mai ales cai.

IV, 62. Iată, prin urmare, cum sacrifică celorlalţi zei şi care sînt animalele de jertfă. Lui Ares, însă, îi jertfesc cum vom arăta. În fiecare ţinut al domniilor pe care le au, este ridicat lui Ares un sanctuar în felul următor. Se strîng grămadă mănunchiuri de vreascuri, pe o suprafaţă cam de trei stadii[38] lungime şi de aceeaşi lăţime, iar înălţimea este mai mică. Deasupra grămezii se află [un fel de] platformă pătrată, inaccesibilă, din trei laturi, doar una fiind uşor de urcat. Ingrămădesc acolo, în fiecare an, încărcătura a o sută cincizeci de care de vreascuri, căci platforma se afundă mereu din pricina neajunsurilor pricinuite de iarnă. În vîrful acestui morman, fiecare neam [scit] împlîntă o sabie veche de fier[39]. Aceasta înlocuieşte chipul lui Ares. Săbiei îi aduc anual jertfă cai şi alte animale, în mai mare număr decît celorlalţi zei. Pe prinşii de război îi jertfesc cîte unul din fiecare sută de oameni, nu în felul în care sacrifică animalele, ci altcum. După ce-l stropesc cu vin pe cap, îi taie celui jertfit gîtul deasupra unui vas, pe care apoi îl duc pe grămada de lemne, iar sîngele îl varsă peste

---

[35] Pentru sensul diferitelor rădăcini din numele zeităţilor scitice, vezi Max Vasmer, *Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slawen*, I. *Die Iranier in Südrussland*, Berlin, 1923, p. 7—23.

[36] Cf. infra, IV, 62. Pentru informaţiile lui Herodot despre religia sciţilor şi tracilor vezi G. I. Daniel, ***Religieus historische Studie over Herodotus***, Antwerpen-Nijmegen, 1946.

[37] Despre cazanele de bronz de la noi, vezi Pârvan, *Getica*, p. 9—11 şi R. Vulpe, *Les fouilles de Calu*, în « Dacia », VII—VIII (1937—1940), p. 59—62.

[38] Aproximativ 550 m.

[39] Pumnal scitic cu antene la mîner, care apare în cîteva exemplare şi la noi în ţară (*Ist. Rom.*, p. 154).

τῶν φρυγάνων καταχέουσι τὸ αἷμα τοῦ ἀκινάκεω· ἄνω μὲν δὴ φορέουσι τοῦτο, κάτω δὲ παρὰ τὸ ἱρὸν ποιεῦσι τάδε· τῶν ἀποσφαγέντων ἀνδρῶν τοὺς δεξιοὺς ὤμους πάντας ἀποταμνόντες σὺν τῇσι χερσὶ ἐς τὸν ἠέρα ἱεῖσι καὶ ἔπειτα καὶ τὰ ἄλλα ἀπέρξαντες ἱρήια ἀπαλλάσσονται· χεὶρ δὲ τῇ ἂν πέσῃ κεῖται καὶ χωρὶς ὁ νεκρός.

IV, 63. Θυσίαι μὲν νυν αὗταί σφι κατεστέασι, ὑσὶ δὲ οὗτοι οὐδὲν νομίζουσι οὐδὲ τρέφειν ἐν τῇ χώρῃ τὸ παράπαν θέλουσι.

IV, 64. Τὰ δ' ἐς πόλεμον ἔχοντα ὧδέ σφι διάκειται· ἐπεὰν τὸν πρῶτον ἄνδρα καταβάλῃ ἀνὴρ Σκύθης, τοῦ αἵματος ἐμπίνει· ὅσους δ' ἂν φονεύσῃ ἐν τῇ μάχῃ, τούτων τὰς κεφαλὰς ἀποφέρει τῷ βασιλέϊ· ἀπενείκας μὲν γὰρ κεφαλὴν τῆς ληίης μεταλαμβάνει τὴν ἂν λάβωσι, μὴ ἐνείκας δὲ οὔ. ἀποδείρει δὲ αὐτὴν τρόπῳ τοιῷδε· περιταμὼν κύκλῳ περὶ τὰ ὦτα, καὶ λαβόμενος τῆς κεφαλῆς ἐκσείει, μετὰ δὲ σαρκίσας βοὸς πλευρῇ δέψει τῇσι χερσί, ὀργάσας δὲ αὐτὸ ἅτε χειρώμακτρον ἔκτηται, ἐκ δὲ τῶν χαλινῶν τοῦ ἵππου τὸν αὐτὸς ἐλαύνει, ἐκ τούτου ἐξάπτει καὶ ἀγάλλεται· ὃς γὰρ ἂν πλεῖστα [δέρματα] χειρώμακτρα ἔχῃ, ἀνὴρ ἄριστος οὗτος κέκριται. πολλοὶ δὲ αὐτῶν ἐκ τῶν ἀποδαρμάτων καὶ χλαίνας ἐπιείνυσθαι ποιεῦσι, συρράπτοντες κατάπερ βαίτας· πολλοὶ δὲ ἀνδρῶν ἐχθρῶν τὰς δεξιὰς χεῖρας νεκρῶν ἐόντων ἀποδείραντες αὐτοῖσι ὄνυξι καλύπτρας τῶν φαρετρέων ποιεῦνται· δέρμα δὲ ἀνθρώπου καὶ παχὺ καὶ λαμπρὸν ἦν ἄρα, σχεδὸν δερμάτων πάντων λαμπρότατον λευκότητι. Πολλοὶ δὲ καὶ ὅλους ἄνδρας ἐκδείραντες καὶ διατείναντες ἐπὶ ξύλων ἐπ'ἵππων περιφέρουσι.

IV, 65. Ταῦτα μὲν δὴ οὕτω σφι νενόμισται, αὐτὰς δὲ τὰς κεφαλάς, οὔτι πάντων, ἀλλὰ τῶν ἐχθίστων, ποιεῦσι τάδε· ἀποπρίσας [ἕκαστος] πᾶν τὸ ἔνερθε τῶν ὀφρύων ἐκκαθαίρει· καὶ ἢν μὲν ᾖ πένης, ὁ δὲ ἔξωθεν ὠμοβοέην μούνην, περιτείνας οὕτω χρᾶται, ἢν δὲ [ᾖ] πλούσιος, τὴν μὲν ὠμοβοέην περιτείνει, ἔσωθεν δὲ καταχρυσώσας οὕτω χρᾶται ποτηρίῳ. ποιεῦσι δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν οἰκηίων, ἤν σφι διάφοροι γένωνται καὶ ἢν ἐπικρατήσῃ αὐτοῦ παρὰ τῷ βασιλέϊ. ξείνων δὲ οἱ ἐλθόντων τῶν ἂν λόγον ποιῆται, τὰς κεφαλὰς ταύτας παραφέρει καὶ ἐπιλέγει ὡς οἱ ἐόντες οἰκήιοι πόλεμον προσεθήκαντο καὶ σφεων αὐτὸς ἐπεκράτησε, ταύτην ἀνδραγαθίαν λέγοντες.

IV, 66. Ἅπαξ δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκάστου ὁ νομάρχης ἕκαστος ἐν τῷ ἑωυτοῦ νομῷ κιρνᾷ κρητῆρα οἴνου, ἀπ'οὗ πίνουσι τῶν Σκυθέων τοῖσι ἂν ἄνδρες πολέμιοι ἀραιρημένοι ἔωσι· τοῖσι δ' ἂν μὴ κατεργασμένον ᾖ τοῦτο, οὐ γεύονται τοῦ οἴνου τούτου, ἀλλ'ἠτιμωμένοι ἀποκατέαται· ὄνειδος δὲ σφί ἐστι μέγιστον τοῦτο· ὅσοι δὲ ἂν αὐτῶν καὶ κάρτα πολλοὺς ἄνδρας ἀραιρηκότες ἔωσι, οὗτοι δὲ σύνδυο κύλικας ἔχοντες πίνουσι ὁμοῦ.

sabie. Pe cînd sîngele este adus pe grămadă — sus —, iată ce se întîmplă jos, lîngă templu. Umărul drept al tuturor oamenilor jertfiţi este tăiat cu mînă cu tot, fiind apoi aruncat în aer; după ce s-a isprăvit şi cu celelalte victime, ei se retrag. Mîna rămîne acolo unde a căzut, iar trupul zace în altă parte.

IV, 63. Am văzut cum se aduc la sciţi jertfele. Dar aceştia nu întrebuinţează niciodată porci, şi nu vor de loc să-i crească în ţara lor.

IV, 64. Vom arăta acum în ce fel sînt orînduite lucrurile care privesc războiul. Cînd un scit ucide cel dintîi duşman al său, bea din sîngele lui. El taie capul tuturor vrăjmaşilor pe care i-a omorît în luptă. Capetele le duce regelui, căci atunci i se dă o parte din prada pe care a făcut-o. Altminteri, n-are parte la pradă. Jupoaie capul astfel. Scitul taie pielea de jur împrejur, pe după urechi, o apucă şi o smulge de pe ţeastă. Apoi o răzuie de carne, cu ajutorul unei coaste de bou. O frămîntă în mîini şi, după ce a izbutit să o înmoaie, face din ea un fel de ştergar[40]. Scitul pune acest ştergar la frîul calului pe care-l încalecă, şi se făleşte cu el. Cine are mai multe asemenea ştergare [de piele] e socotit omul cel mai viteaz. Numeroşi sciţi fac din atare piei chiar mantale, pentru îmbrăcat, veşminte pe care le cos în felul blănilor ciobăneşti. De pe leşul vrăjmaşilor mulţi jupoaie pielea mîinii drepte, cu unghii cu tot, şi fac din ea un înveliş pentru tolbă. Iar pielea omului este groasă şi strălucitoare, fiind aproape cea mai albă şi mai strălucitoare dintre piei. Mulţi jupoaie întreg trupul duşmanului şi, întinzîndu-i pielea pe bucăţi de lemn, o poartă pe caii lor.

IV, 65. Acestea le sînt obiceiurile. Iar cu capetele — nu ale tuturor, ci numai ale celor mai înverşunaţi duşmani — fac aşa: după ce taie [fiecare] cu ferăstrăul ţeasta mai jos de sprîncene, o curăţă. Săracii o învelesc numai cu o piele de bou neargăsită, folosindu-se de ea chiar în felul acesta. Bogaţii, pe lîngă acest înveliş de piele neargăsită, mai poleiesc ţeasta şi cu aur pe dinăuntru şi o folosesc ca pe un pocal[41], ca să bea din ea. Tot aşa fac chiar şi cu ţestele rudelor, dacă se iscă între ei vreo ceartă şi dacă şi-au biruit potrivnicul în faţa regelui[42]. Cînd vin străinii pe care-i cinstesc mult, le arată ţestele şi-i lămuresc cum că nişte rude apropiate s-au gîlcevit cu dînşii şi că i-au înfrînt pe oamenii aceia — numindu-şi ei isprava o faptă vitejească.

IV, 66. O dată pe an, fiecare conducător de ţinut — în ţinutul său — amestecă într-un crater vin cu apă şi, din acest amestec, beau acei sciţi care au ucis vrăjmaşi. Cei care n-au făptuit o asemenea ispravă nu gustă din vin, ci stau jos, deoparte, dispreţuiţi. Şi este pentru ei cea mai mare ocară ! Iar dintre sciţi, cel care a ucis un foarte mare număr de duşmani are două cupe pe care le goleşte dintr-o înghiţitură, pe amîndouă.

---

[40] Cf. Sofocle, fr. 432 din tragedia *Oinomaos* şi Hesychios, *Lexicon*, sub χειρόμακτρον.
[41] Acelaşi obicei îl găsim şi la neamurile germanice.
[42] Care deţine şi funcţia de judecător, în faţa căruia se dezbat toate pricinile.

IV, 67. Μάντιες δὲ Σκυθέων εἰσὶ πολλοί, οἳ μαντεύονται ῥάβδοισι ἰτεΐνῃσι πολλῇσι ὧδε· ἐπεὰν φακέλους ῥάβδων μεγάλους ἐνείκωνται, θέντες χαμαὶ διεξειλίσσουσι αὐτούς, καὶ ἐπὶ μίαν ἑκάστην ῥάβδον τιθέντες θεσπίζουσι, ἅμα τε λέγοντες ταῦτα συνειλέουσι τὰς ῥάβδους ὀπίσω καὶ αὖτις κατὰ μίαν συντιθεῖσι. αὕτη μέν σφι ἡ μαντικὴ πατρωΐη ἐστί, οἱ δὲ Ἐνάρεες οἱ ἀνδρόγυνοι τὴν Ἀφροδίτην σφίσι λέγουσι μαντικὴν δοῦναι· φιλύρης ὦν φλοιῷ μαντεύονται· ἐπεὰν τὴν φιλύρην τρίχα σχίσῃ, διαπλέκων ἐν τοῖσι δακτύλοισι τοῖσι ἑωυτοῦ καὶ διαλύων χρᾷ.

IV, 68. Ἐπεὰν δὲ βασιλεὺς ὁ Σκυθέων κάμῃ, μεταπέμπεται τῶν μαντίων ἄνδρας τρεῖς τοὺς εὐδοκιμέοντας μάλιστα, οἳ τρόπῳ τῷ εἰρημένῳ μαντεύονται· καὶ λέγουσι οὗτοι ὡς τὸ ἐπίπαν μάλιστα τάδε, ὡς τὰς βασιληίας ἱστίας ἐπιώρκηκε ὃς καὶ ὅς, λέγοντες τῶν ἀστῶν τὸν ἂν δὴ λέγωσι. τὰς δὲ βασιληίας ἱστίας νόμος Σκύθῃσι τὰ μάλιστά ἐστι ὀμνύναι τότε ἐπεὰν τὸν μέγιστον ὅρκον ἐθέλωσι ὀμνύναι. αὐτίκα δὲ διαλελαμμένος ἄγεται οὗτος τὸν ἂν δὴ φῶσι ἐπιορκῆσαι, ἀπιγμένον δὲ ἐλέγχουσι οἱ μάντιες ὡς ἐπιορκήσας φαίνεται ἐν τῇ μαντικῇ τὰς βασιληίας ἱστίας καὶ διὰ ταῦτα ἀλγέει ὁ βασιλεύς· ὁ δὲ ἀρνέεται, οὐ φάμενος ἐπιορκῆσαι, καὶ δεινολογέεται, ἀρνεομένου δὲ τούτου ὁ βασιλεὺς μεταπέμπεται ἄλλους διπλησίους μάντις· καὶ ἢν μὲν καὶ οὗτοι ἐσορῶντες ἐς τὴν μαντικὴν καταδήσωσι ἐπιορκῆσαι, τοῦ δὲ ἰθέως τὴν κεφαλὴν ἀποτάμνουσι καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ διαλαγχάνουσι οἱ πρῶτοι τῶν μαντίων· ἢν δὲ οἱ ἐπελθόντες μάντιες ἀπολύσωσι, ἄλλοι πάρεισι μάντιες καὶ μάλα ἄλλοι· ἢν ὦν οἱ πλέονες τὸν ἄνθρωπον ἀπολύσωσι, δέδοκται τοῖσι πρώτοισι τῶν μαντίων αὐτοῖσι ἀπόλλυσθαι.

IV, 69. Ἀπολλύουσι δῆτα αὐτοὺς τρόπῳ τοιῷδε· ἐπεὰν ἅμαξαν καμάρης φρυγάνων πλήσωσι καὶ ὑποζεύξωσι βοῦς, ἐμποδίσαντες τοὺς μάντις καὶ χεῖρας ὀπίσω δήσαντες καὶ στομώσαντες κατειργνῦσι ἐς μέσα τὰ φρύγανα, ὑποπρήσαντες δὲ αὐτὰ ἀπιεῖσι φοβήσαντες τοὺς βοῦς. πολλοὶ μὲν δὴ συγκατακαίονται τοῖσι μάντισι βόες, πολλοὶ δὲ περικεκαυμένοι ἀποφεύγουσι, ἐπεὰν αὐτῶν ὁ ῥυμὸς κατακαυθῇ. κατακαίουσι δὲ τρόπῳ τῷ εἰρημένῳ καὶ δι' ἄλλας αἰτίας τοὺς μάντις, ψευδομάντις καλέοντες, τοὺς δ' ἂν ἀποκτείνῃ βασιλεύς, τούτων οὐδὲ τοὺς παῖδας λείπει, ἀλλὰ πάντα τὰ ἔρσενα κτείνει, τὰ δὲ θήλεα οὐκ ἀδικέει.

IV, 70. Ὅρκια δὲ ποιεῦνται Σκύθαι ὧδε πρὸς τοὺς ἂν ποιέωνται· ἐς κύλικα μεγάλην κεραμίνην οἶνον ἐγχέαντες αἷμα συμμίσγουσι τῶν τὸ ὅρκιον ταμνομένων, τύψαντες ὑπέατι ἢ ἐπιταμόντες μαχαίρῃ σμικρὸν τοῦ σώματος καὶ ἔπειτα ἀποβάψαντες ἐς τὴν κύλικα ἀκινάκην καὶ ὀϊστοὺς καὶ σάγαριν καὶ ἀκόντιον· ἐπεὰν δὲ

IV, 67. Există la sciți numeroși proroci, care spun mai dinainte cele ce au să se întîmple. Pentru aceasta ei întrebuințează mai multe nuiele de salcie [43], în următorul fel. Aduc legături mari de nuiele, le așează jos și le dezleagă; rostesc cuvinte care ajută la ghicit și pun fiecare nuia una lîngă alta. În vreme ce vorbesc, adună din nou nuielele, pentru ca iarăși să le depună una cîte una. Acest meșteșug al prezicerilor l-au moștenit din strămoși. Enareii [44] androgini spun că lor Afrodita le-a dat harul prorocitului. Prezicerile, aceștia le fac cu ajutorul scoarței de tei. După ce despică în trei scoarța, [ghicitorul] și-o înfășoară pe degete, o desface și apoi proorocește.

IV, 68. Cînd s-a îmbolnăvit regele sciților, trimite după trei ghicitori care sînt cei mai renumiți. Aceștia prezic în felul arătat mai sus. Mai totdeauna spun despre cutare sau cutare că a jurat strîmb pe vatra regelui și rostesc numele aceluia dintre cetățeni despre care vor să vorbească. La sciți este obiceiul să se facă jurăminte mai ales pe vetrele regelui, dacă scitul vrea să facă jurămîntul cel mai mare. Fiind prins îndată, acela care — spun aceia — a jurat strîmb este adus în fața regelui, unde prezicătorii îl învinuiesc, susținînd că li s-ar fi arătat, mulțumită meșteșugului lor de proroc, cum că omul jurase strîmb pe vatra regelui — și din care pricină regele este suferind. Învinuitul tăgăduiește că ar fi jurat strîmb, protestează și se plînge zgomotos. Dacă el spune că n-a săvîrșit această faptă, regele cheamă alți prezicători — un număr îndoit. Cînd și aceștia, folosind mijloacele și meșteșugul lor de proroc, îl dovedesc sperjur, primii trei ghicitori îi taie imediat capul și îi împart averea. Iar dacă ghicitorii veniți în urmă spun că este nevinovat, vin alți prezicători și din nou alții. Dacă cei mai mulți dintre ei îl găsesc pe om nevinovat, se ia hotărîrea ca cei dintîi ghicitori să fie osîndiți la moarte.

IV, 69. Iată acum în ce fel sînt omorîți. După ce umplu un car cu vreascuri, înjugă la el boi. Vrăjitorii avînd piedici, mîinile legate la spate, iar în gură un căluș, sînt așezați pe vreascuri. Dau apoi foc vreascurilor și în felul acesta sperie boii, pe care-i pun astfel pe fugă. Adeseori boii ard împreună cu vrăjitorii, dar mulți alții scapă doar pîrliți, după ce flăcările au mistuit oiștea. În chipul arătat, sciții îi ard pe ghicitori și pentru alte pricini, numindu-i proroci mincinoși. Regele nu cruță nici pe copii celor osîndiți la moarte; ei ucid pe toți băieții, dar fetelor nu le fac nici un rău.

IV, 70. Sciții se leagă astfel prin jurămînt, față de cei către care îl fac: varsă vin într-o cupă mare de lut, îl amestecă cu sîngele celor ce fac jurămîntul — înțepîndu-se cu o sulă sau făcîndu-și cu un cuțit o mică tăietură. Apoi, moaie în vas o sabie, săgeți, o secure și o suliță. Indeplinind toate acestea, rostesc o

[43] Cf. Tacit, *Germania*, X și Ammianus Marcellinus, XXXI, 2.

[44] În realitate sînt vraci cu o înfățișare feminină, pe care, după tradiție, zeița Afrodita i-ar fi pedepsit să arate ca niște femei.

ταῦτα ποιήσωσι, κατεύχονται πολλὰ καὶ ἔπειτα ἀποπίνουσι αὐτοί τε οἱ ὅρκιον ποιεύμενοι καὶ τῶν ἑπομένων οἱ πλείστου ἄξιοι.

IV, 71. Ταφαὶ δὲ τῶν βασιλέων ἐν Γέρροισί εἰσι, ἐς ὃ ὁ Βορυσθένης ἐστὶ προσπλωτός. ἐνθαῦτα, ἐπεάν σφι ἀποθάνῃ ὁ βασιλεύς, ὄρυγμα γῆς μέγα ὀρύσσουσι τετράγωνον, ἕτοιμον δὲ τοῦτο ποιήσαντες ἀναλαμβάνουσι τὸν νεκρόν, κατακεκηρωμένον μὲν τὸ σῶμα, τὴν δὲ νηδὺν ἀνασχισθεῖσαν καὶ καθαρθεῖσαν, πλέην κυπέρου κεκομμένου καὶ θυμιήματος καὶ σελίνου σπέρματος καὶ ἀννήσου, συνερραμμένην ὀπίσω, καὶ κομίζουσι ἐν ἁμάξῃ ἐς ἄλλο ἔθνος. οἱ δὲ ἂν παραδέξωνται κομισθέντα τὸν νεκρόν, ποιεῦσι τά περ οἱ βασιλήιοι Σκύθαι· τοῦ ὠτὸς ἀποτάμνονται, τρίχας περικείρονται, βραχίονας περιτάμνονται, μέτωπον καὶ ῥῖνα καταμύσσονται, διὰ τῆς ἀριστερῆς χειρὸς ὀϊστοὺς διαβυνέονται, ἐνθεῦτεν δὲ κομίζουσι ἐν τῇ ἁμάξῃ τοῦ βασιλέος τὸν νέκυν ἐς ἄλλο ἔθνος τῶν ἄρχουσι· οἱ δέ σφι ἕπονται ἐς τοὺς πρότερον ἦλθον. ἐπεὰν δὲ πάντας περιέλθωσι τὸν νέκυν κομίζοντες, ἐν Γέρροισι ἔσχατα κατοικημένοισί εἰσι τῶν ἐθνέων τῶν ἄρχουσι καὶ ἐν τῇσι ταφῇσι. καὶ ἔπειτα, ἐπεὰν θέωσι τὸν νέκυν ἐν τῇσι θήκῃσι ἐπὶ στιβάδος, παραπήξαντες αἰχμὰς ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ νεκροῦ ξύλα ὑπερτείνουσι καὶ ἔπειτα ῥιψὶ καταστεγάζουσι, ἐν δὲ τῇ λοιπῇ εὐρυχωρίῃ τῆς θήκης τῶν παλλακέων τε μίαν ἀποπνίξαντες θάπτουσι καὶ τὸν οἰνοχόον καὶ μάγειρον καὶ ἱπποκόμον καὶ διήκονον καὶ ἀγγελιηφόρον καὶ ἵππους καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀπαρχὰς καὶ φιάλας χρυσέας· ἀργύρῳ δὲ οὐδὲν οὐδὲ χαλκῷ χρέωνται. ταῦτα δὲ ποιήσαντες χοῦσι πάντες χῶμα μέγα, ἁμιλλώμενοι καὶ προθυμεόμενοι ὡς μέγιστον ποιῆσαι.

IV, 72. Ἐνιαυτοῦ δὲ περιφερομένου αὖτις ποιεῦσι τοιόνδε· λαβόντες τῶν λοιπῶν θεραπόντων τοὺς ἐπιτηδεοτάτους (οἱ δέ εἰσι Σκύθαι ἐγγενέες· οὗτοι γὰρ θέραπεύουσι τοὺς ἂν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς κελεύσῃ, ἀργυρώνητοι δὲ οὐκ εἰσί σφι θεράποντες), τούτων ὦν τῶν διηκόνων ἐπεὰν ἀποπνίξωσι πεντήκοντα καὶ ἵππους τοὺς καλλιστεύοντας πεντήκοντα, ἐξελόντες αὐτῶν τὴν κοιλίην καὶ καθήραντες ἐμπιμπλᾶσι ἀχύρων καὶ συρράπτουσι· ἁψῖδος δὲ ἥμισυ ἐπὶ δύο ξύλα στήσαντες ὕπτιον καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ τῆς ἁψῖδος ἐπ᾽ἕτερα δύο, καταπήξαντες τρόπῳ τοιούτῳ πολλὰ ταῦτα, ἔπειτα τῶν ἵππων κατὰ τὰ μήκεα ξύλα παχέα διελάσαντες μέχρι τῶν τραχήλων ἀναβιβάζουσι αὐτοὺς ἐπὶ τὰς ἁψῖδας· τῶν δὲ αἱ μὲν πρότεραι ἁψῖδες ὑπέχουσι τοὺς ὤμους τῶν ἵππων, αἱ δὲ ὄπισθε παρὰ τοὺς μηροὺς τὰς γαστέρας ὑπολαμβάνουσι· σκέλεα δὲ ἀμφότερα κατακρέματα μετέωρα· χαλινοὺς δὲ καὶ στόμια ἐμβαλόντες ἐς τοὺς ἵππους κατατείνουσι ἐς τὸ πρόσθε αὐτῶν καὶ ἔπειτα ἐκ πασσάλων δέουσι. τῶν δὲ δὴ νεηνίσκων τῶν

rugăciune lungă şi, la urmă, beau din cupă, atît cei care s-au legat prin jurămînt, cît şi cei mai de vază dintre oamenii care îi însoţesc.

IV, 71. Mormintele regilor se află în ţara gerilor[45] unde Boristene începe să fie navigabil. Acolo, cînd regele a murit, se sapă în pămînt o mare groapă pătrată. După ce s-a isprăvit cu săpatul, oamenii transportă pe răposat, al cărui trup este acoperit cu un strat de ceară; iar pîntecele leşului — desfăcut şi curăţat — e umplut cu căprişor tocat, cu tămîie, cu seminţe de ţelină sălbatică şi anason, fiind apoi cusut la loc. Ei îl duc pe mort într-un car la un alt neam. Cei care primesc cadavrul ce li s-a adus fac acelaşi lucru ca şi sciţii regali: îşi taie o bucăţică din ureche, îşi rad părul în jurul capului, îşi fac tăieturi la braţe, îşi zgîrie fruntea şi nasul şi îşi străpung mîna stîngă cu săgeţi. De aici, sciţii transportă în car trupul regelui la un alt neam dintre cele care le dau ascultare, iar pe mort îl urmează cei din neamul pe unde a trecut mai întîi. Ducîndu-l pe acesta şi trecînd pe la toate popoarele, ajung în sfîrşit la geri — cei din urmă asupra cărora îşi exercită ei autoritate —, precum şi la mormintele amintite. Apoi, după ce aşează leşul în groapă, pe un aşternut de iarbă, înfig în jurul lui suliţe, deasupra acestora întind lemne şi le acoperă cu o împletitură de nuiele. În locul ce mai rămîne în mormînt ei îngroapă — după ce i-au sugrumat — pe una din concubinele lui, un paharnic, un bucătar, un rîndaş la cai, un slujnic, un crainic, cai, cum şi cîte ceva din tot ce avea regele, şi, de asemenea, vase de aur. Nu folosesc nici argint şi nici aramă[46]. Îndeplinind acestea, aruncă cu toţii ţărînă multă şi, pe întrecute, se străduiesc să facă o movilă cît mai mare.

IV, 72. Cînd s-a împlinit un an, iată ce mai fac ei. Iau dintre sclavii rămaşi pe cei mai folositori, sciţi localnici — fiindcă ei nu au robi cumpăraţi pe arginţi, ci slujesc ca robi cei cărora le porunceşte regele. Sugrumă cincizeci dintre ei şi cincizeci de cai deosebit de frumoşi, cărora le scot măruntaiele, le curăţă pîntecele, le umplu cu paie şi le cos la loc. Apoi, aşează pe doi pari o jumătate de roată cu partea rotundă în jos, iar cealaltă jumătate a roţii pe alţi doi pari. După ce au înfipt — în felul acesta — un mare număr de pari, străpung caii cu pari în toată lungimea trupurilor, pînă la gît, şi îi urcă pe aceste jumătăţi de roţi. Jumătăţile de roţi din faţă susţin partea de sus a picioarelor de dinainte ale cailor, iar cele din spate pîntecele în dreptul coapselor. Şi în felul acesta picioarele — atît cele dinainte cît şi cele dinapoi — rămîn atîrnate în aer. După ce au pus, apoi, cailor frîu şi zăbală, trag frîiele înainte şi, apoi, le leagă de nişte

[45] Este vorba tot de *sciţii regali, iar teritoriul respectiv* se află cam în regiunea Poltavei. Asemenea movile se mai întîlnesc la noi în ţară şi în Bulgaria (de ex. la Hagighiol şi Kazanlăk).

[46] În inventarul mormintelor săpate s-au găsit obiecte de argint şi de aramă. Pentru problema prezenţei sciţilor la noi în ţară, vezi D. Berciu, *O descoperire traco-scitică din Dobrogea şi problema scitică la Dunărea de Jos*, în SCIV, X (1959), 1, p. 7—48 şi Dorin Popescu, *Problema sciţilor din Transilvania în opera lui Vasile Pârvan*, în SCIV, IX (1958), 1, p. 9—38.

ἀποπεπνιγμένων τῶν πεντήκοντα ἕνα ἕκαστον ἀναβιβάζουσι, ἐπὶ τὸν ἵππον, ὧδε ἀναβιβάζοντες, ἐπεὰν νεκροῦ ἑκάστου παρὰ τὴν ἄκανθαν ξύλον ὀρθὸν διελάσωσι μέχρι τοῦ τραχήλου· κάτωθεν [δὲ] ὑπερέχει τοῦ ξύλου τούτου, τὸ ἐς τόρμον πηγνύουσι τοῦ ἑτέρου ξύλου τοῦ διὰ τοῦ ἵππου. στήσαντες δὲ κύκλῳ ⟨περὶ⟩ τὸ σῆμα ἱππέας τοιούτους ἀπελαύνουσι.

IV, 73. Οὕτω μὲν τοὺς βασιλέας θάπτουσι, τοὺς δὲ ἄλλους Σκύθας, ἐπεὰν ἀποθάνωσι, περιάγουσι οἱ ἀγχοτάτω προσήκοντες κατὰ τοὺς φίλους ἐν ἁμάξῃσι κειμένους, τῶν δὲ ἕκαστος ὑποδεκόμενος εὐωχέει τοὺς ἑπομένους καὶ τῷ νεκρῷ πάντων παρατιθεῖ τῶν καὶ τοῖσι ἄλλοισι· ἡμέρας δὲ τεσσεράκοντα οὕτω οἱ ἰδιῶται περιάγονται, ἔπειτα θάπτονται. θάψαντες δὲ οἱ Σκύθαι καθαίρονται τρόπῳ τοιῷδε· σμησάμενοι τὰς κεφαλὰς καὶ ἐκπλυνάμενοι ποιεῦσι περὶ τὸ σῶμα τάδε· ἐπεὰν ξύλα στήσωσι τρία ἐς ἄλληλα κεκλιμένα, περὶ ταῦτα πίλους εἰρινέους περιτείνουσι, συμφράξαντες δὲ ὡς μάλιστα λίθους ἐκ πυρὸς διαφανέας ἐσβάλλουσι ἐς σκάφην κειμένην ἐν μέσῳ τῶν ξύλων τε καὶ τῶν πίλων.

IV, 74. Ἔστι δέ σφι κάνναβις φυομένη ἐν τῇ χώρῃ πλὴν παχύτητος καὶ μεγάθεος τῷ λίνῳ ἐμφερεστάτη· ταύτῃ δὲ πολλῷ ὑπερφέρει ἡ κάνναβις. αὕτη καὶ αὐτομάτη καὶ σπειρομένη φύεται, καὶ ἐξ αὐτῆς Θρήικες μὲν καὶ εἵματα ποιεῦνται τοῖσι λινέοισι ὁμοιότατα. οὐδ᾽ ἄν, ὅστις μὴ κάρτα τρίβων εἴη αὐτῆς διαγνοίη λίνου ἢ καννάβιός ἐστι· ὃς δὲ μὴ εἶδέ κω τὴν κανναβίδα, λίνεον δοκήσει εἶναι τὸ εἷμα.

IV, 75. Ταύτης ὦν οἱ Σκύθαι τῆς καννάβιος τὸ σπέρμα ἐπεὰν λάβωσι, ὑποδύνουσι ὑπὸ τοὺς πίλους καὶ ἔπειτα ἐπιβάλλουσι τὸ σπέρμα ἐπὶ τοὺς διαφανέας λίθους [τῷ πυρί]· τὸ δὲ θυμιᾶται ἐπιβαλλόμενον καὶ ἀτμίδα παρέχεται τοσαύτην ὥστε Ἑλληνικὴ οὐδεμία ἄν μιν πυρίη ἀποκρατήσειε. οἱ δὲ Σκύθαι ἀγάμενοι τῇ πυρίῃ ὠρύονται· τοῦτό σφι ἀντὶ λουτροῦ ἐστι· οὐ γὰρ δή λούονται ὕδατι τὸ παράπαν τὸ σῶμα· αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν ὕδωρ παραχέουσαι κατασώχουσι περὶ λίθον τρηχὺν τῆς κυπαρίσσου καὶ κέδρου καὶ λιβάνου ξύλου, καὶ ἔπειτα τὸ κατασωχόμενον τοῦτο παχὺ ἐὸν καταπλήσσονται πᾶν τὸ σῶμα καὶ τὸ πρόσωπον· καὶ ἅμα μὲν εὐωδίη σφέας ἀπὸ τούτου ἴσχει, ἅμα δὲ ἀπαιρέουσι τῇ δευτέρῃ ἡμέρῃ τὴν καταπλαστὺν γίνονται καθαραὶ καὶ λαμπραί.

IV, 78. Πολλοῖσι δὲ κάρτα ἔτεσι ὕστερον Σκύλης ὁ Ἀριαπείθεος ἔπαθε παραπλήσια τούτῳ. Ἀριαπείθεϊ γὰρ τῷ Σκυθέων βασιλέϊ γίνεται μετ᾽ ἄλλων παίδων Σκύλης· ἐξ Ἰστριηνῆς δὲ γυναικὸς οὗτος γίνεται καὶ οὐδαμῶς ἐγχωρίης, τὸν ἡ μήτηρ αὕτη γλῶσσάν τε Ἑλλάδα καὶ γράμματα ἐδίδαξε. μετὰ δὲ χρόνῳ ὕστερον Ἀριαπείθης μὲν τελευτᾷ δόλῳ ὑπὸ Σπαργαπείθεος τοῦ Ἀγαθύρσων

pari. Cît despre cei cincizeci de tineri sugrumaţi — pe fiecare dintre aceştia îi urcă pe calul său, făcînd aceasta după ce au străpuns vertical cadavrul cu o prăjină pe lîngă şira spinării, pînă la gît. Partea de jos a parului, care rămîne afară, o vîră într-o gaură a parului ce străpunge calul. Ei aşază astfel pe călăreţii aceştia în cerc, în jurul mormîntului. Apoi se îndepărtează.

IV, 73. Iată, prin urmare, cum fac sciţii înmormîntările regilor[47]. Pe sciţii ceilalţi, după ce încetează din viaţă, rudele lor cele mai apropiate îi poartă culcaţi în care, pe la prieteni. Aceştia ospătează pe însoţitori şi pun înaintea mortului toate mîncărurile oferite şi celorlalţi. Oamenii de rînd sînt plimbaţi în chipul acesta vreme de patruzeci de zile. Urmează înmormîntarea. După ce-i îngroapă, sciţii se purifică în felul următor: cu o alifie îşi freacă şi îşi spală bine capul. Iar cu trupul procedează astfel: după ce înclină trei prăjini, sprijinindu-le una de alta, întind deasupra lor o pătură de lînă şi — acoperindu-le bine — aşează o albie la mijloc, între prăjini şi sub pătură, albie în care aruncă apoi pietre înroşite în foc.

IV, 74. În ţara lor creşte cînepa, care seamănă nespus cu inul, numai că este mai groasă şi mai înaltă. În această privinţă, întrece cu mult inul. Creşte şi de la sine şi semănată. Iar din ea tracii îşi fac îmbrăcăminte, foarte asemănătoare cu cea de in. Cînd nu eşti un bun cunoscător, nu poţi să-ţi dai seama dacă aceste haine sînt din in sau din cînepă. Omul care n-a văzut niciodată cînepa va crede că haina este făcută din in.

IV, 75. Luînd sciţii sămînţa acestei cînepe, intră sub corturile de pătură şi o aruncă pe pietrele înroşite în foc. Zvîrlite, boabele scot fum şi răspîndesc aburi atît de deşi că nici băile de aburi greceşti nu dau aburi mai puternici. Încîntaţi de această baie de aburi sciţii scot, de plăcere, strigăte. Transpiraţia ţine loc de baie la dînşii, căci ei nu-şi spală trupul cu apă. Iar femeile sciţilor, după ce toarnă apă pe o piatră zgrunţuroasă, sfărîmă prin frecare pe ea lemn de chiparos, de cedru şi de tămîie. Apoi, făcînd o pastă groasă, îşi ung cu ea tot trupul şi faţa. Aceasta le dă un miros plăcut, şi, în acelaşi timp, cînd de pe faţă îşi iau cataplasma, a doua zi, pielea lor rămîne curată şi proaspătă.

IV, 78. Foarte mulţi ani după aceea, Scyles, fiul lui Ariapeithes, avu parte de o soartă asemănătoare[48] (cu a lui Anacharsis). Căci Ariapeithes, regele sciţilor, pe lîngă alţi copii avea şi un fiu, Scyles cu numele, de la o femeie din Istria, şi nu din partea locului. Mama îl învaţă ea însăşi pe băiatul ei limba şi literele greceşti. După cîtva timp, Ariapeithes a murit, căci i-a curmat zilele printr-un vicleşug Spargapeithes, regele agatirşilor, iar Scyles a preluat domnia şi s-a

[47] Săpăturile arheologice au confirmat în general ritualul funerar descris de Herodot, ca de exemplu inventarul tumulului de la Certomlik pe Nipru (vezi E. H. Minns, *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913, p. 155—165).

[48] Aceste evenimente s-au petrecut către mijlocul secolului al V-lea î.e.n.

βασιλέος, Σκύλης δὲ τὴν τε βασιληίην παρέλαβε καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πατρός, τῇ οὔνομα ἦν Ὀποίη. ἦν δὲ αὕτη ἡ Ὀποίη ἀστή, ἐξ ἧς ἦν Ὄρικος Ἀριαπείθεϊ παῖς. βασιλεύων δὲ Σκυθέων ὁ Σκύλης διαίτῃ οὐδαμῶς ἠρέσκετο Σκυθικῇ, ἀλλὰ πολλὸν πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ μᾶλλον τετραμμένος ἦν ἀπὸ παιδεύσιος τῆς ἐπεπαίδευτο, ἐποίεέ τε τοιοῦτον· εὖτε ἀγάγοι τὴν στρατιὴν τὴν Σκυθέων ἐς τὸ Βορυσθενεϊτέων ἄστυ (οἱ δὲ Βορυσθενεῖται οὗτοι λέγουσι σφέας αὐτοὺς εἶναι Μιλησίους), ἐς τούτους ὅκως ἔλθοι ὁ Σκύλης, τὴν μὲν στρατιὴν καταλίπεσκε ἐν τῷ προαστείῳ, αὐτὸς δὲ ὅκως ἔλθοι ἐς τὸ τεῖχος καὶ τὰς πύλας ἐγκληίσειε, τὴν στολὴν ἀποθέμενος τὴν Σκυθικὴν λάβεσκε ἂν Ἑλληνίδα ἐσθῆτα, ἔχων δ' ἂν ταύτην ἠγόραζε οὔτε δορυφόρων ἑπομένων οὔτε ἄλλου οὐδενός (τὰς δὲ πύλας ἐφύλασσον, μή τίς μιν Σκυθέων ἴδοι ἔχοντα ταύτην τὴν στολήν), καὶ τἆλλα ἐχρᾶτο διαίτῃ Ἑλληνικῇ καὶ θεοῖσι ἱρὰ ἐποίεε· κατὰ νόμους τοὺς Ἑλλήνων. ὅτε δὲ διατρίψειε μῆνα ἢ πλέον τούτου, ἀπαλλάσσετο ἐνδὺς τὴν Σκυθικὴν στολήν. Ταῦτα ποιέεσκε πολλάκις, καὶ οἰκία τε ἐδείματο ἐν Βορυσθένεϊ καὶ γυναῖκα ἔγημε ἐς αὐτὰ ἐπιχωρίην.

IV, 79. Ἐπείτε δὲ ἔδεέ οἱ κακῶς γενέσθαι, ἐγένετο ἀπὸ προφάσιος τοιῆσδε· ἐπεθύμησε Διονύσῳ Βακχείῳ τελεσθῆναι· μέλλοντι δὲ οἱ ἐς χεῖρας ἄγεσθαι τὴν τελετὴν ἐγένετο φάσμα μέγιστον. Ἦν οἱ ἐν Βορυσθενεϊτέων τῇ πόλι οἰκίης μεγάλης καὶ πολυτελέος περιβολή, τῆς καὶ ὀλίγῳ τι πρότερον τούτων μνήμην εἶχον, τὴν πέριξ λευκοῦ λίθου σφίγγες τε καὶ γρῦπες ἕστασαν· ἐς ταύτην ὁ θεὸς ἐνέσκηψε βέλος. καὶ ἡ μὲν κατεκάη πᾶσα, Σκύλης δὲ οὐδὲν τούτου εἵνεκα ἧσσον ἐπετέλεσε τὴν τελετήν. Σκύθαι δὲ τοῦ βακχεύειν πέρι Ἕλλησι ὀνειδίζουσι· οὐ γάρ φασι οἰκὸς εἶναι θεὸν ἐξευρίσκειν τοῦτον ὅστις μαίνεσθαι ἐνάγει ἀνθρώπους. ἐπείτε δὲ ἐτελέσθη τῷ Βακχείῳ ὁ Σκύλης διεπρήστευσε τῶν τις Βορυσθενεϊτέων πρὸς τοὺς Σκύθας λέγων· Ἡμῖν γὰρ καταγελᾶτε, ὦ Σκύθαι, ὅτι βακχευομεν καὶ ἡμέας ὁ θεὸς λαμβάνει· νῦν οὗτος ὁ δαίμων καὶ τὸν ὑμέτερον βασιλέα λελάβηκε, καὶ βακχεύει τε καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ μαίνεται. Εἰ δέ μοι ἀπιστέετε, ἕπεσθε, καὶ ὑμῖν ἐγὼ δείξω. εἵποντο τῶν Σκυθέων οἱ προεστεῶτες, καὶ αὐτοὺς ἀναγαγὼν ὁ Βορυσθενεΐτης λάθρῃ ἐπὶ πύργον κατεῖσε. ἐπείτε δὲ παρήιε σὺν τῷ θιάσῳ ὁ Σκύλης καὶ εἶδόν μιν βακχεύοντα οἱ Σκύθαι, κάρτα συμφορὴν μεγάλην ἐποιήσαντο, ἐξελθόντες δὲ ἐσήμαινον πάσῃ τῇ στρατιῇ τὰ ἴδοιεν.

IV, 80. Ὡς δὲ μετὰ ταῦτα ἐξήλαυνε ὁ Σκύλης ἐς ἤθεα τὰ ἑωυτοῦ, οἱ Σκύθαι προστησάμενοι τὸν ἀδελφεὸν αὐτοῦ Ὀκταμασάδην, γεγονότα ἐκ τῆς Τήρεω θυγατρὸς, ἐπανιστέατο τῷ Σκύλῃ. ὁ δὲ μαθὼν τὸ γινόμενον ἐπ' ἑωυτῷ καὶ τὴν αἰτίην δι' ἣν ἐποιέετο,

căsătorit cu soţia tatălui său, pe nume Opoia. Această Opoia era băştinaşă şi Ariapeithes a avut cu ea un fiu, Oricos. Deşi domnea peste sciţi, Scyles nu era mulţumit de loc cu felul de viaţă al sciţilor, ci, mai degrabă, datorită creşterii primite, era înclinat să urmeze obiceiuri greceşti. Şi iată ce a făcut Scyles. Ducea armata sciţilor la oraşul[49] boristeniţilor — boristeniţii pretind că sînt milesieni — şi obişnuia, cu acest prilej, s-o lase în împrejurimile oraşului. Iar după ce se afla înăuntrul zidurilor şi închidea porţile, dezbrăca haina scitică, îşi punea veşmînt grecesc şi, înveşmîntat astfel, se înfăţişa în agorà fără păzitori sau vreun alt însoţitor, aşezînd strajă la porţi, ca să nu-l vadă sciţii cu asemenea îmbrăcăminte. Şi în celelalte privinţe el urma felul de viaţă al elenilor, oferind zeilor sacrificii cum cere la eleni datina. Apoi, după ce petrecuse o lună şi mai bine la boristeniţi, îmbrăca iar haina scitică şi o pornea spre casă. Făcea lucrul acesta deseori şi îşi zidise chiar o casă la Boristene, aducîndu-şi nevastă acolo o femeie din partea locului.

IV, 79. Cum trebuia, însă, să i se întîmple o nenorocire, iată care a fost prilejul. Scyles voise să pătrundă şi el în misterele lui Dionysos-Bacchos. Şi, pe cînd era gata să purceadă la inţiere, o mare minune se petrecu. În oraşul boristeniţilor, el avea un palat mare, pentru zidirea căruia se făcuse foarte multă cheltuială — aşa cum am amintit cu puţin mai înainte. În jurul palatului se aflau sfincşi şi grifoni, din marmură albă. Asupra acestui palat zeul aruncă o săgeată şi totul fu mistuit în flăcări. Dar Scyles — în ciuda înştiinţării pe care, în felul acesta, o primise — a urmat ritualul iniţierii. Sciţii le aduc mustrări elenilor pentru cultul lui Bacchos. Căci — spun ei — nu e lucru cuminte să-ţi închipui că este zeu acela care-i scoate din minţi pe oameni. După ce Scyles a păruns în misterele lui Dionysos, unul din boristeniţi se duse în grabă la sciţi şi le spuse: « Rîdeţi de noi, sciţilor, că prăznuim pe Bacchos şi ne lăsăm stăpîniţi de el. Iată acum, însă, că zeul acesta îl are în puterea sa şi pe regele vostru, care i s-a dăruit. Şi zeul îl scoate acum din minţi. Dacă sînteţi neîncrezători, urmaţi-mă şi am să vi-l arăt ». L-au urmat fruntaşii sciţilor. Conducîndu-i, boristenitul i-a pus la pîndă, în taină, pe un turn. Cînd Scyles trecu pe acolo cu ceata sa, sciţii îl văzură cuprins de nebunia lui Bacchos şi luară aceasta drept o foarte mare nenorocire. După ce ieşiră din oraş aduseră la cunoştinţa întregii oştiri cele ce văzuseră.

IV, 80. Cînd, mai apoi, Scyles a plecat acasă, sciţii s-au răzvrătit împotriva lui, aşezînd în locu-i pe fratele său, Octamasades, născut de fiica lui Teres[50]. Cum află de această răscoală şi de pricina din care pornise, Scyles fugi în Tracia.

---

[49] Olbia.

[50] Teres I, întemeietorul statului odrid, cam de la 470 — pe la 440 î.e.n. (cf. Tucidide, II, 29,2).

καταφεύγει ἐς τὴν Θρηίκην. πυθόμενος ὁ Ὀκταμασάδης ταῦτα ἐστρατεύετο ἐπὶ τὴν Θρηίκην· ἐπείτε δὲ ἐπὶ τῷ Ἴστρῳ ἐγένετο, ἠντίασάν μιν οἱ Θρήικες, μελλόντων δὲ αὐτῶν συνάπτειν ἔπεμψε Σιτάλκης παρὰ τὸν Ὀκταμασάδην λέγων τοιάδε· τί δεῖ ἡμέας ἀλλήλων πειρηθῆναι; εἷς μέν μεο τῆς ἀδελφεῆς παῖς, ἔχεις δέ μεο ἀδελφεόν. σὺ τ' ἐμοὶ ἀπόδος τοῦτον καὶ ἐγὼ σοὶ τὸν σὸν Σκύλην παραδίδωμι· στρατιῇ δὲ μήτε σὺ κινδυνεύσῃς μήτ' ἐγώ. ταῦτά οἱ πέμψας ὁ Σιτάλκης ἐπεκηρυκεύετο· ἦν γὰρ παρὰ τῷ Ὀκταμασάδῃ ἀδελφεὸς Στάλκεω πεφευγὼς τοῦτον. ὁ δὲ Ὀκταμασάδης καταινέει ταῦτα, ἐκδοὺς δὲ τὸν ἑωυτοῦ μήτρων Σιτάλκῃ ἔλαβε τὸν ἀδελφεὸν Σικύλην. καὶ Σιτάλκης μὲν παραλαβὼν τὸν ἀδελφεὸν ἀπήγετο, Σκύλεω δὲ Ὀκταμασάδης αὐτοῦ ταύτῃ ἀπέταμε τὴν κεφαλήν. οὕτω μὲν περιστέλλουσι τὰ σφέτερα νόμαια Σκύθαι, τοῖσι δὲ παρακτωμένοισι ξεινικοὺς νόμους τοιαῦτα ἐπιτίμια διδοῦσι.

IV, 81. Πλῆθος δὲ τὸ Σκυθέων οὐκ οἷός τε ἐγενόμην ἀτρεκέως πυθέσθαι, ἀλλὰ διαφόρους λόγους περὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἤκουον. καὶ γὰρ κάρτα πολλοὺς εἶναί σφεας καὶ ὀλίγους ὡς Σκύθας εἶναι...

IV, 82. Θωμάσια δὲ ἡ χώρη αὕτη οὐκ ἔχει, χωρὶς ἢ ὅτι ποταμούς τε πολλῷ μεγίστους καὶ ἀριθμὸν πλείστους. τὸ δὲ ἀποθωμάσαι ἄξιον καὶ πάρεξ τῶν ποταμῶν καὶ τοῦ μεγέθεος τοῦ πεδίου παρέχεται, εἰρήσεται... ἴχνος Ἡρακλέος φαίνουσι ἐν πέτρῃ ἐνεόν, τὸ ἔοικε μὲν βήματι ἀνδρός, ἔστι δὲ τὸ μέγαθος δίπηχυ, παρὰ τὸν Τύρην ποταμόν. τοῦτο μέν νυν τοιοῦτό ἐστι ἀναβήσομαι δὲ ἐς τὸν κατ' ἀρχὰς ἤια λέξων λόγον.

IV, 89. Δαρεῖος δὲ δωρησάμενος Μανδροκλέα διέβαινε ἐς τὴν Εὐρώπην, τοῖσι Ἴωσι παραγγείλας πλέειν ἐς τὸν Πόντον μέχρι Ἴστρου ποταμοῦ, ἐπεὰν δὲ ἀπίκωνται ἐς τὸν Ἴστρον, ἐνθαῦτα αὐτὸν περιμένειν, ζευγνύντας τὸν ποταμόν· τὸ γὰρ δὴ ναυτικὸν ἦγον Ἴωνές τε καὶ Αἰολέες καὶ Ἑλλησπόντιοι. ὁ μὲν δὲ ναυτικὸς στρατὸς <τὰς> Κυανέας διεκπλώσας ἔπλεε ἰθὺ τοῦ Ἴστρου, ἀναπλώσας δὲ ἀνὰ ποταμὸν δυῶν ἡμερέων πλόον ἀπὸ θαλάσσης τοῦ ποταμοῦ τὸν αὐχένα, ἐκ τοῦ σχίζεται τὰ στόματα τοῦ Ἴστρου, ἐζεύγνυε. Δαρεῖος δὲ ὡς διέβη τὸν Βόσπορον κατὰ τὴν σχεδίην, ἐπορεύετο διὰ τῆς Θρηίκης, ἀπικόμενος δὲ ἐπὶ Τεάρου ποταμοῦ τὰς πηγὰς ἐστρατοπεδεύσατο ἡμέρας τρεῖς.

IV, 92. Δαρεῖος δὲ ἐνθεῦτεν ὁρμηθεὶς ἀπίκετο ἐπ' ἄλλον ποταμὸν τῷ οὔνομα Ἀρτησκός ἐστι, ὃς διὰ Ὀδρυσέων ῥέει...

IV, 93. Πρὶν δὲ ἀπικέσθαι ἐπὶ τὸν Ἴστρον, πρώτους αἱρέει Γέτας τοὺς ἀθανατίζοντας. οἱ μὲν γὰρ τὸν Σαλμυδησσὸν ἔχοντες

Vestindu-i-se întîmplarea, Octamasades porni să se războiască în Tracia. Ajuns la Istru, l-au întîmpinat tracii. Şi trebuind să dea bătălia, Sitalces [51] a trimis la Octamasades un crainic care a cuvîntat astfel: « De ce trebuie să ne măsurăm puterile în luptă? Tu eşti fiul sorei mele şi îl ai în mîinile tale pe fratele meu [52]. Dă-mi-l pe acesta şi eu îl dau pe Scyles. Astfel nu ne vom pune, nici tu, nici eu, oştile în primejdie ». Iată ce-i propusese Sitalces prin crainicul pe care l-a trimis. Căci se afla la Octamasades un frate al lui Sitalces, care fugise de acesta. Octamasades primi învoiala şi, predînd pe unchiul său după mamă lui Sitalces, puse mîna pe fratele său Scyles. Cînd Sitalces l-a avut în puterea lui pe fratesău, s-a retras. Iar Octamasades tăie pe loc capul lui Scyles. Aşa îşi apără sciţii datinile şi asemenea pedepse dau celor care îmbrăţişează obiceiuri străine.

IV, 81. Despre mulţimea locuitorilor Sciţiei n-am putut să aflu lucruri precise, ci am auzit vorbindu-se în fel şi chip cu privire la numărul lor. [Unii mi-au spus că] există acolo o populaţie foarte numeroasă, iar alţii că sciţii propriu-zişi sînt puţini la număr [52 bis]...

IV, 82. Această ţară nu înfăţişează lucruri care să trezească uimirea, afară doar de împrejurarea că sînt acolo rîuri cu mult mai mari şi mai numeroase decît în altă parte. Dar, în afară de rîuri şi cîmpii foarte întinse, iată ce mai este vrednic de mirare... Pe o stîncă de lîngă fluviul Tyras oamenii arată urma lui Heracles, urmă ce seamănă cu talpa piciorului unui om, dar este lungă de doi coţi. Aşa stau lucrurile în privinţa acestora. Acum mă voi întoarce la faptele despre care la început mi-am pus în gînd să vorbesc [53].

IV, 89. Răsplătindu-l pe Mandrocles [54]. Darius trecu în Europa. El porunci ionienilor să-şi ducă năvile în Pontul Euxin, pînă la fluviul Istru; iar, de vor ajunge la Istru, el le cerea să-l aştepte acolo, şi să dureze un pod peste fluviu. Flota o conduceau ionienii, eolienii şi helespontinii. Trecînd printre Stîncile Cianee, corăbiile se îndreptară spre Istru. După ce au mers cale de două zile în susul fluviului, de la mare, oamenii au construit un pod peste fluviu, acolo unde se despart gurile Istrului [55]. Iar Darius, după ce a trecut Bosporul, pe podul de vase, îşi croi drum prin Tracia, ajungînd la izvoarele rîului Tearos. Acolo el a făcut popas vreme de trei zile.

IV, 92. Pornind de acolo Darius sosi la un alt curs de apă, numit Artiscos, care curge prin ţara odrisilor...

IV, 93. Înainte de-a ajunge la Istru, birui mai întîi pe geţi [56], care se cred nemuritori. Căci tracii, locuitorii din Salmydessos şi cei care ocupă ţinutul aşezat

---

[51] Fiul şi urmaşul lui Teres, cam 440—421 î.e.n. (cf. Tucidide, II, 96—101).

[52] Cu numele Sparadocos (cf. Tucidide, IV, 101,5). Privitor la problema succesiunii la tron în aceste regiuni, vezi R. Vulpe, *Prioritatea agnaţilor la succesiunea tronului în Macedonia şi Tracia*, în *În memoria lui Vasile Pârvan*, Bucureşti, 1934, p. 313—323.

[52 bis] Informaţia aceasta pare să fie confirmată de cercetările recente (vezi Artamonov, *Вопросы истории скифов в советской науке*, în «Вестник Древней Истории», 1947, 3; N. Grakov, *Скифи*, Kiev, 1947 şi *Вопроси скифо-сарматской археологии*, Moscova-Leningrad, 1954) după care avem de a face cu o diversitate etnică. De aceea trebuie deosebiţi sciţii nomazi („regali" şi nomazi propriu zişi") veniţi din Asia, de cei sedentari şi localnici („agricultori" şi „plugari"). Cf. IV, 17; 19; 20.

[53] Despre expediţia lui Darius împotriva sciţilor.

[54] Arhitectul care a construit podul peste Bospor.

[55] Probabil la Isaccea, cel mai important loc de trecere la Dunărea de Jos, folosit ulterior şi de alte expediţii.

[56] Cf. Tucidide, II, 96.

Θρήικες καὶ ὑπὲρ Ἀπολλωνίης τε καὶ Μεσαμβρίης πόλιος οἰκημένοι,
καλεύμενοι δὲ Σκυρμιάδαι καὶ Νιψαῖοι, ἀμαχητὶ σφέας αὐτοὺς
παρέδοσαν Δαρείῳ· οἱ δὲ Γέται πρὸς ἀγνωμοσύνην τραπόμενοι
αὐτίκα ἐδουλώθησαν, Θρηίκων ἐόντες ἀνδρηιότατοι καὶ δικαιότατοι.

IV, 94. Ἀθανατίζουσι δὲ τόνδε τὸν τρόπον· οὔτε ἀποθνήσκειν
ἑωυτοὺς νομίζουσι ἰέναι τε τὸν ἀπολλύμενον παρὰ Σάλμοξιν δαίμονα.
οἱ δὲ αὐτῶν τὸν αὐτὸν τοῦτον ὀνομάζουσι Γεβελέϊζιν. διὰ πεντε-
τηρίδος δὲ τὸν πάλῳ λαχόντα αἰεὶ σφέων αὐτῶν ἀποπέμπουσι ἄγγε-
λον παρὰ τὸν Σάλμοξιν, ἐντελλόμενοι τῶν ἂν ἑκάστοτε δέωνται.
πέμπουσι δὲ ὧδε. οἱ μὲν αὐτῶν ταχθέντες ἀκόντια τρία ἔχουσι,
ἄλλοι δὲ διαλαβόντες τοῦ ἀποπεμπομένου παρὰ τὸν Σάλμοξιν τὰς
χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἀνακινήσαντες αὐτὸν μετέωρον ῥιπτέουσι
ἐς τὰς λόγχας. ἢν μὲν δὴ ἀποθάνῃ ἀναπαρείς, τοῖσι δὲ ἵλεος ὁ θεὸς
δοκέει εἶναι· ἢν δὲ μὴ ἀποθάνῃ, αἰτιῶνται αὐτὸν τὸν ἄγγελον, φάμενοί
μιν ἄνδρα κακὸν εἶναι, αἰτιησάμενοι δὲ τοῦτον ἄλλον ἀποπέμπουσι·
ἐντέλλονται δὲ ἔτι ζῶντι. οὗτοι οἱ αὐτοὶ Θρήικες καὶ πρὸς βροντὴν
τε καὶ ἀστραπὴν τοξεύοντες ἄνω πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀπειλέουσι τῷ
θεῷ, οὐδένα ἄλλον νομίζοντες εἶναι εἰ μὴ τὸν σφέτερον.

IV, 95. Ὡς δὲ ἐγὼ πυνθάνομαι τῶν τὸν Ἑλλήσποντον καὶ
Πόντον οἰκεόντων Ἑλλήνων, τὸν Σάλμοξιν τοῦτον ἐόντα ἄνθρω-
πον δουλεῦσαι ἐν Σάμῳ, δουλεῦσαι δὲ Πυθαγόρῃ τῷ Μνησάρχου·
ἐνθεῦτεν δὲ αὐτὸν γενόμενον ἐλεύθερον χρήματα κτήσασθαι συχνά,
κτησάμενον δὲ ἀπελθεῖν ἐς τὴν ἑωυτοῦ· ἅτε δὲ κακοβίων τε ἐόντων
τῶν Θρηίκων καὶ ὑπαφρονεστέρων, τὸν Σάλμοξιν τοῦτον ἐπιστάμενον
δίαιτάν τε Ἰάδα καὶ ἤθεα βαθύτερα ἢ κατὰ Θρήικας, οἷα Ἕλλησί
τε ὁμιλήσαντα καὶ Ἑλλήνων οὐ τῷ ἀσθενεστάτῳ σοφιστῇ Πυθαγόρῃ,
κατασκευάσασθαι ἀνδρεῶνα, ἐς τὸν πανδοκεύοντα τῶν ἀστῶν τοὺς
πρώτους καὶ εὐωχέοντα ἀναδιδάσκειν ὡς οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ συμ-
πόται αὐτοῦ οὔτε οἱ ἐκ τούτων αἰεὶ γινόμενοι ἀποθανέονται, ἀλλ' ἥ-
ξουσι ἐς χῶρον τοῦτον ἵνα αἰεὶ περιεόντες ἕξουσι τὰ πάντα ἀγαθά.
ἐν ᾧ ἐποίεε τὰ καταλεχθέντα καὶ ἔλεγε ταῦτα, ἐν τούτῳ κατάγαιον
οἴκημα ἐποιέετο. ὡς δέ οἱ παντελέως εἶχε τὸ οἴκημα, ἐκ μὲν τῶν
Θρηίκων ἠφανίσθη, καταβὰς δὲ κάτω ἐς τὸ κατάγαιον οἴκημα
διαιτᾶτο ἐπ' ἔτεα τρία. οἱ δέ μιν ἐπόθεόν τε καὶ ἐπένθεον ὡς τεθνεῶτα·
τετάρτῳ δὲ ἔτει ἐφάνη τοῖσι Θρήιξι, καὶ οὕτω πιθανά σφι ἐγένετο
τὰ ἔλεγε ὁ Σάλμοξις. ταῦτά φασί μιν ποιῆσαι.

IV, 96. Ἐγὼ δὲ περὶ μὲν τούτου καὶ τοῦ καταγαίου οἰκήματος
οὔτε ἀπιστέω οὔτε ὦν πιστεύω τι λίην, δοκέω δὲ πολλοῖσι ἔτεσι
πρότερον τὸν Σάλμοξιν τοῦτον γενέσθαι Πυθαγόρεω. εἴτε δὲ ἐγένετό
τις Σάλμοξις ἄνθρωπος, εἴτε ἐστὶ δαίμων τις Γέτῃσι οὗτος ἐπιχώ-

mai sus de orașele Apolonia și Mesembria — pe nume scirmiazi și nipseeni —
s-au predat lui Darius fără luptă. Geții, însă, fiindcă s-au purtat nechibzuit,
au fost îndată înrobiți, măcar că ei sînt cei mai viteji și cei mai drepți
dintre traci [57].

IV, 94. Iată cum se cred nemuritori geții: ei cred că nu mor și că acel care
dispare din lumea noastră se duce la zeul Zalmoxis. Unii din ei îi mai spun și
Gebeleizis [58]. Tot la al cincilea an ei trimit la Zalmoxis un sol, tras la sorți,
cu poruncă să-i facă cunoscute lucrurile de care, de fiecare dată, au nevoie.
Iată cum îl trimit pe sol. Unii din ei primesc poruncă să țină trei sulițe [cu
vîrful în sus], iar alții, apucînd de mîini și picioare pe cel ce urmează să fie trimis
la Zalmoxis și ridicîndu-l în sus, îl azvîrle în sulițe. Dacă — străpuns de sulițe —
acesta moare [59], geții socot că zeul le este binevoitor. Iar dacă nu moare, aduc
învinuiri solului, zicînd că e un om ticălos și, după învinuirile aduse, trimit un
altul, căruia îi dau însărcinări încă fiind în viață. Aceiași traci, cînd tună și
fulgeră, trag cu săgețile în sus, spre cer, și amenință divinitatea (care provoacă
aceste fenomene), deoarece ei cred că nu există un alt zeu în afară de al lor [60].

IV, 95. Așa cum am aflat eu de la elenii care locuiesc pe țărmurile Helespon-
tului și ale Pontului Euxin, Zalmoxis despre care vorbesc — fiind doar un
muritor — a fost rob [61] în Samos, și anume al lui Pitagora, care era fiul lui
Mnesarchos. După aceea, ajungînd liber, strînse bogății mari și, după ce se
îmbogăți, se întoarse în patria lui. Întrucît tracii erau foarte nevoiași și săraci
cu duhul, Zalmoxis acesta — cunoscător al felului de viață ionian și al unor
deprinderi mai cumpănite decît cele trace, întrucît avusese legături cu grecii
și cu Pitagora, un însemnat gînditor al acestora — a clădit o casă pentru adună-
rile bărbaților, în care [se spune] îi primea și îi punea să benchetuiască pe frun-
tașii țării, învățîndu-i că nici el, nici oaspeții săi și nici unul din urmașii acestora
nu vor muri, ci vor merge într-un anume loc unde vor trăi pururi și vor avea
parte de toate bunătățile. În vreme ce săvîrșea cele amintite și spunea lucruri
de felul acesta, el a poruncit să i se clădească o locuință subpămînteană. Cînd
a fost gata, [Zalmoxis] a dispărut din mijlocul tracilor și, coborînd el în locuința
lui de sub pămînt, a trăit acolo vreme de trei ani. Tracii doreau mult să-l aibă
jelindu-l ca pe un mort. În al patrulea an, el le-a apărut și, astfel, Zalmoxis
făcu vrednice de crezare învățăturile lui. Iată ce se povestește despre
înfăptuirile lui.

IV, 96. În privința lui Zalmoxis și a locuinței sale subpămîntene nici eu
nu resping cele spuse, dar nici nu le dau crezare prea mult; mi se pare, însă, că
el a trăit cu mulți ani înainte de Pitagora. Fie Zalmoxis om ori vreo divinitate

[57] Pentru idealizarea geților, vezi C. Balmuș, *O apreciere a lui Herodot asupra geților*, în « Buletin științific, Secțiunea de șt. filozof. și econ.-jurid., Acad. R.P.R. », III (1951), p. 25–29.

[58] Vezi Russu, *Rel. dac.*, p. 103–112 și R. Pettazzoni, *La religione nella Grecia antica*, Roma, 1954, p. 119.

[59] Asemenea sacrificii, însă la intervale de patru ani, sînt menționate și la celți de Diodor din Sicilia (V, 32). Vezi și nota 103.

[60] Pentru altă interpretare a pasajului, vezi C. Daicoviciu, *Herodot și pretinsul monoteism al geților*, în « Apulum », II (1943–1945), p. 90–94, și *Ist. Rom.*, p. 331.

[61] Pentru afluxul de sclavi din regiunile noastre, vezi Menandru, nota 2.

ριος, χαιρέτω. οὗτοι μὲν δὴ τρόπῳ τοιούτῳ χρεώμενοι ὡς ἐχειρώθησαν ὑπὸ Περσέων, εἵποντο τῷ ἄλλῳ στρατῷ.

IV, 97. Δαρεῖος δὲ ὡς ἀπίκετο καὶ ὁ πεζὸς ἅμ᾽αὐτῷ στρατὸς ἐπὶ τὸν Ἴστρον, ἐνθαῦτα διαβάντων πάντων Δαρεῖος ἐκέλευσε τούς <τε> Ἴωνας τὴν σχεδίην λύσαντας ἕπεσθαι κατ᾽ἤπειρον ἑωυτῷ καὶ τὸν ἐκ τῶν νεῶν στρατόν. μελλόντων δὲ τῶν Ἰώνων λύειν καὶ ποιέειν τὰ κελευόμενα Κώης ὁ Ἐρξάνδρου, στρατηγὸς ἐὼν Μυτιληναίων, ἔλεξε Δαρείῳ τάδε, πυθόμενος πρότερον εἴ οἱ φίλον εἴη γνώμην ἀποδέκεσθαι παρὰ τοῦ βουλομένου ἀποδείκνυσθαι· « Ὦ βασιλεῦ, ἐπὶ γῆν γὰρ μέλλεις στρατεύεσθαι τῆς οὔτε ἀρηρομένον φανήσεται οὐδὲν οὔτε πόλις οἰκεομένη· σύ νυν γέφυραν ταύτην ἔα κατὰ χώρην ἑστάναι, φυλάκους αὐτῆς λιπὼν τούτους οἵ πέρ μιν ἔζευξαν. καὶ ἤν τε κατὰ νόον πρήξωμεν εὑρόντες Σκύθας, ἔστι ἄποδος ἡμῖν, ἤν τε καὶ μή σφεας εὑρεῖν δυνώμεθα, ἥ γε ἄποδος ἡμῖν ἀσφαλής· οὐ γὰρ ἔδεισά κω μὴ ἑσσωθέωμεν ὑπὸ Σκυθέων μάχῃ, ἀλλὰ μᾶλλον μὴ οὐ δυνάμενοί σφεας εὑρεῖν πάθωμέν τι ἀλώμενοι. Καὶ τάδε λέγειν φαίη τις ἄν με ἐμεωυτοῦ εἵνεκεν, ὡς καταμένω· Ἐγὼ δὲ γνώμην μὲν τὴν εὕρισκον ἀρίστην σοί, βασιλεῦ, ἐς μέσον φέρω, αὐτὸς μέντοι ἕψομαί τοι καὶ οὐκ ἂν λειφθείην». κάρτα τε ἥσθη τῇ γνώμῃ Δαρεῖος καί μιν ἀμείβετο τοισίδε· « Ξεῖνε Λέσβιε, σωθέντος ἐμέο ὀπίσω ἐς οἶκον τὸν ἐμὸν ἐπιφάνηθί μοι πάντως, ἵνα σε ἀντὶ χρηστῆς συμβουλίης χρηστοῖσι ἔργοισι ἀμείψομαι».

IV, 98. Ταῦτα εἴπας καὶ ἀπάψας ἅμματα ἑξήκοντα ἐν ἱμάντι, καλέσας ἐς λόγους τοὺς Ἰώνων τυράννους ἔλεγε τάδε· « Ἄνδρες Ἴωνες, ἡ μὲν πρότερον γνώμη ἀποδεχθεῖσα ἐς τὴν γέφυραν μετείσθω μοι, ἔχοντες δὲ τὸν ἱμάντα τόνδε ποιέετε τάδε· ἐπεάν με ἴδητε τάχιστα πορευόμενον ἐπὶ Σκύθας, ἀπὸ τούτου ἀρξάμενοι τοῦ χρόνου λύετε ἅμμα ἓν ἑκάστης ἡμέρης· ἢν δὲ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ μὴ παρέω ἀλλὰ διεξέλθωσι ὑμῖν αἱ ἡμέραι τῶν ἁμμάτων, ἀποπλέετε ἐς τὴν ὑμετέρην αὐτῶν. μέχρι δὲ τούτου, ἐπείτε οὕτω μετέδοξε, φυλάσσετε τὴν σχεδίην, πᾶσαν προθυμίην σωτηρίης τε καὶ φυλακῆς παρεχόμενοι. ταῦτα δὲ ποιεῦντες ἐμοὶ μεγάλως χαριεῖσθε». Δαρεῖος μὲν ταῦτα εἴπας ἐς τὸ πρόσω ἠπείγετο.

IV, 99. Τῆς δὲ Σκυθικῆς γῆς ἡ Θρηίκη τὸ ἐς θάλασσαν πρόκειται· κόλπου δὲ ἀγομένου τῆς γῆς ταύτης ἡ Σκυθική τε ἐκδέκεται καὶ ὁ Ἴστρος ἐκδιδοῖ ἐς αὐτήν, πρὸς εὗρον ἄνεμον τὸ στόμα τετραμμένος. τὸ δὲ ἀπὸ Ἴστρου ἔρχομαι σημανέων τὸ πρὸς θάλασσαν αὐτῆς τῆς Σκυθικῆς χώρης ἐς μέτρησιν. ἀπὸ Ἴστρου αὕτη ἤδη <ἡ> ἀκταίη* Σκυθική ἐστι, πρὸς μεσαμβρίην τε καὶ νότον ἄνεμον κειμένη, μέχρι πόλιος Καρκινίτιδος καλεομένης.

* ἀκταίη non sine dubitatione temptavi: ἀρχαίη codd., quod vix intelligitur.

de-a băştinaşilor, să ne mulţumim cu cele înfăţişate[62]. Aceşti [geţi], a căror fire era astfel, după ce au fost supuşi de perşi, urmară restul armatei.

IV, 97. După ce ajunse cu pedestrimea pe care o avea la Istru, unde trecură cu toţii, Darius dădu poruncă ionienilor să strice podul şi să-l însoţească pe el în lăuntrul ţării; el a poruncit să facă acelaşi lucru şi ostaşii de pe corăbii. Pe cînd ionienii se pregăteau să strice podul şi să îndeplinească porunca, Coes[63], fiul lui Erxandros — *care-i conducea pe mitilenieni* —, îi vorbi lui Darius cele ce urmează, încredinţîndu-se mai întîi că regele va primi cu plăcere părerea cuiva care doreşte să i-o înfăţişeze: « O, rege, — spuse el — eşti gata să faci război pe un pămînt unde nu ai să întîlneşti nici arătură, nici cetate locuită. De aceea, nu strica podul acesta, ci lasă ca păzitori ai lui pe cei care l-au durat. Astfel dacă vom da piept cu sciţii — aşa cum dorim — podul ne slujeşte la întoarcere, iar dacă nu vom putea să-i ajungem, ne este înlesnită o întoarcere fără primejdii. Nu mi-e teamă că vom fi învinşi de sciţi în luptă, ci mai degrabă că — neputînd să ne întîlnim cu ei — vom avea de suferit în cutreierările noastre. S-ar crede că spun acestea pentru binele meu, ca să rămîn aici. Dar, rege, îţi înfăţişez părerea ce mi s-a arătat mai folositoare decît toate. Eu, unul, te voi urma şi nu doresc să fiu lăsat aici ». Mult se bucură Darius de sfatul lui Coes şi îi răspunse astfel: « Străine din Lesbos, dacă voi ajunge teafăr şi nevătămat acasă, vino negreşit la mine, ca să răsplătesc cu binefaceri minunata-ţi povaţă ».

IV, 98. Rostind aceste cuvinte, făcu şaizeci de noduri la o curea, chemă la sfat pe tiranii ionienilor şi le spuse următoarele: « Bărbaţi ionieni, să nu mai luăm în seamă părerea pe care v-am înfăţişat-o mai înainte, în privinţa podului. Luaţi această curea şi faceţi ce vă voi spune. De îndată ce vedeţi că am pornit împotriva sciţilor, începeţi să şi desfaceţi cîte un nod în fiecare zi. Dacă nu sosesc în răstimpul acesta şi trec zilele cîte sînt însemnate prin noduri, ridicaţi pînzele şi întorceţi-vă în patria voastră. Dar pînă atunci, aşa este noua mea hotărîre, rămîneţi de strajă la pod. Daţi-vă toată osteneala, ca să păstraţi nevătămat şi să păziţi podul. În felul acesta îmi veţi aduce mari foloase ». După ce le vorbi astfel, Darius porni la drum.

IV, 99. În faţa pămîntului scit, spre mare, se întinde Tracia. Sciţia începe acolo de unde acest ţinut formează un golf. Istrul se varsă în mare, îndreptîndu-se spre sud-est. Voi înfăţişa ţărmul Sciţiei de la Istru în sus şi voi arăta cît de mare îi este întinderea. Îndată după Istru, vine Sciţia veche[64], aşezată către miazăzi şi ajungînd pînă la cetatea numită Carcinitis[65].

[62] Privitor la religia geţilor, vezi Russu, *Rel. dac.*, p. 61—139, iar pentru influenţa tracă în religia sciţilor vezi L. Elniţchi în «Советская Археология», 1960, 4, p. 46—55.

[63] Originar din Mitilene, Coes va deveni mai tîrziu tiranul acestei cetăţi.

[64] Aceasta este lecţiunea dată de toate manuscrisele şi pe care am păstrat-o şi noi. Lecţiunea propusă de Ph. Legrand ἀκταίη Σκυθική, «litoralul Sciţiei» nu pare convingătoare.

[65] Oraş aşezat probabil la apus de Eupatoria.

IV, 100... Ἤδη ὦν ἀπὸ μὲν Ἴστρου τὰ κατύπερθε ἐς τὴν μεσόγαιαν φέροντα ἀποκληίεται ἡ Σκυθικὴ ὑπὸ πρώτων Ἀγαθύρσων, μετὰ δὲ Νευρῶν, ἔπειτα δὲ Ἀνδροφάγων, τελευταίων δὲ Μελαγχλαίνων.

IV, 101. Ἔστι ὦν τῆς Σκυθικῆς ὡς ἐούσης τετραγώνου, τῶν δύο μερέων κατηκόντων ἐς θάλασσαν, πάντῃ ἴσον τό τε ἐς τὴν μεσόγαιαν φέρον καὶ τὸ παρὰ τὴν θάλασσαν. ἀπὸ γὰρ Ἴστρου ἐπὶ Βορυσθένεα δέκα ἡμερέων ὁδός, ἀπὸ Βορυσθένεός τε ἐπὶ τὴν λίμνην τὴν Μαιῆτιν ἑτερέων δέκα· καὶ τὸ ἀπὸ θαλάσσης ἐς μεσόγαιαν ἐς τοὺς Μελαγχλαίνους τοὺς κατύπερθε Σκυθέων οἰκημένους εἴκοσι ἡμερέων ὁδός. ἡ δὲ ὁδὸς ἡ ἡμερησίη ἀνὰ διηκόσια στάδια συμβέβληταί μοι. οὕτω ἂν εἴη τῆς Σκυθικῆς τὰ ἐπικάρσια τετρακισχιλίων σταδίων καὶ τὰ ὄρθια τὰ ἐς τὴν μεσόγαιαν φέροντα ἑτέρων τοσούτων σταδίων. ἡ μέν νυν γῆ αὕτη ἐστὶ μέγαθος τοσαύτη.

IV, 102. Οἱ δὲ Σκύθαι δόντες σφίσι λόγον ὡς οὐκ οἷοί τέ εἰσι τὸν Δαρείου στρατὸν ἰθυμαχίῃ διώσασθαι μοῦνοι, ἔπεμπον ἐς τοὺς πλησιοχώρους ἀγγέλους· τῶν δὲ καὶ δὴ οἱ βασιλέες συνελθόντες ἐβουλεύοντο ὡς στρατοῦ ἐπελαύνοντος μεγάλου. ἦσαν δὲ οἱ συνελθόντες βασιλέες Ταύρων καὶ Ἀγαθύρσων καὶ Νευρῶν καὶ Ἀνδροφάγων καὶ Μελαγχλαίνων καὶ Γελωνῶν καὶ Βουδίνων καὶ Σαυροματέων.

IV, 104. Ἀγάθυρσοι δὲ ἁβρότατοι ἄνδρες εἰσὶ καὶ χρυσοφόροι τὰ μάλιστα, ἐπίκοινον δὲ τῶς γυναικῶν τὴν μεῖξιν ποιεῦνται, ἵνα κασίγνητοί τε ἀλλήλων ἔωσι καὶ οἰκήιοι ἐόντες πάντες μήτε φθόνῳ μήτ᾽ἔχθεϊ χρέωνται ἐς ἀλλήλους. τὰ δὲ ἄλλα νόμαια Θρήιξι προσκεχωρήκασι.

IV, 118. Ἐπὶ τούτων ὦν τῶν καταλεχθέντων ἐθνέων τοὺς βασιλέας ἁλισμένους ἀπικόμενοι τῶν Σκυθέων οἱ ἄγγελοι ἔλεγον ἐκδιδάσκοντες ὡς ὁ Πέρσης, ἐπειδή οἱ τὰ ἐν τῇ ἠπείρῳ τῇ ἑτέρῃ πάντα κατέστραπται, γέφυραν ζεύξας ἐπὶ τῷ αὐχένι τοῦ Βοσπόρου διαβέβηκε ἐς τήνδε τὴν ἤπειρον διαβὰς δὲ καὶ καταστρεψάμενος Θρήικας γεφυροῖ ποταμὸν Ἴστρον, βουλόμενος καὶ τάδε πάντα ὑπ᾽ἑωυτῷ ποιήσασθαι. «Ὑμεῖς ὦν μηδενὶ τρόπῳ ἐκ τοῦ μέσου κατήμενοι περιίδητε ἡμέας διαφθαρέντας, ἀλλὰ τωὐτὸ νοήσαντες ἀντιάζωμεν τὸν ἐπιόντα. οὐκ ὦν ποιήσετε ταῦτα; ἡμεῖς μὲν πιεζόμενοι ἢ ἐκλείψομεν τὴν χώρην ἢ μένοντες ὁμολογίῃ χρησόμεθα. τί γὰρ πάθωμεν μὴ βουλομένων ὑμέων τιμωρέειν; ὑμῖν δὲ οὐδὲν ἐπὶ τούτῳ ἔσται ἐλαφρότερον· ἥκει γὰρ ὁ Πέρσης οὐδέν τι μᾶλλον ἐπ᾽ἡμέας ἢ οὐ καὶ ἐπ᾽ὑμέας, οὐδὲ οἱ καταχρήσει ἡμέας καταστρεψαμένῳ ὑμέων ἀπέχεσθαι. μέγα δὲ ὑμῖν λόγων τῶνδε μαρτύριον ἐρέομεν· εἰ γὰρ ἐπ᾽ἡμέας μούνους ἐστρατηλάτεε ὁ Πέρσης τείσασθαι τῆς πρόσθε δουλοσύνης βουλόμενος, χρῆν αὐτὸν πάντων τῶν ἄλλων ἀπεχόμενον ἰέναι οὕτω ἐπὶ τὴν ἡμετέρην, καὶ ἂν ἐδήλου πᾶσι ὡς

IV, 100. . . De la Istru în sus, spre lăuntrul continentului, Sciţia este mărginită mai întîi de agatirşi, după aceea de neuri [66], apoi de androfagi [67] şi în cele din urmă de melanhleni [68].

IV, 101. Sciţia, avînd forma unui pătrat cu două laturi ce se întind de-a lungul mării, înaintează spre interiorul continentului pe o distanţă perfect egală cu întinderea sa la mare. Căci de la Istru pînă la Boristene este cale de zece zile; de la Boristene pînă la Lacul Meotic, cale de alte zece zile; iar de la ţărmul mării spre interiorul continentului pînă la melanhleni, care locuiesc la nord de sciţi, avem un drum de zece zile. Drumul de o zi îl socot cam de două sute de stadii. Astfel, în lăţime, Sciţia s-ar întinde pe o distanţă de patru mii de stadii; iar în lungime, spre inima ţării, ar avea tot atîte stadii [69]. Iată, aşadar, mărimea acestei ţări.

IV, 102. Sciţii şi-au dat seama că ei singuri nu pot respinge în luptă deschisă oştirea lui Darius şi au trimis soli la vecini. Regii vecinilor se adunară şi ţinură sfat pentru a vedea ce trebuia făcut, deoarece se temeau de atacul unei armate numeroase. Regii care s-au strîns laolaltă erau acei ai taurilor, ai agatirşilor, ai neurilor, ai androfagilor, ai melanhlenilor, ai gelonilor [70], ai budinilor [71] şi ai sarmaţilor [72].

IV, 104. Agatirşii sînt lipsiţi de energie şi foarte gingaşi. Ei poartă, cei mai mulţi, podoabe de aur. Au în devălmăşie nevestele, ca să fie fraţi cu toţii şi, înrudindu-se, să nu mai existe la ei nici pizmuire, nici vrăjmăşie. Cît priveşte celelalte obiceiuri, se apropie de traci.

IV, 118. Sosind la adunarea regilor din neamurile mai sus amintite, trimişii sciţilor le-au spus că Darius, după ce a subjugat toate neamurile de pe celălalt continent — făcînd un pod, construit de el peste strîmtoarea Bosporului —, a trecut pe celălalt continent şi, supunîndu-i pe traci, a durat alt pod şi peste Istru, în dorinţa de a-şi supune şi ţinutul lor, « Voi să nu priviţi de loc nepăsători — ziceau ei — stînd de o parte, cum sîntem nimiciţi, ci, uniţi în simţiri, să mergem împotriva năvălitorului. Dacă nu veţi face aşa, va trebui ca noi, copleşiţi, ori să ne părăsim ţara, ori, rămînînd pe loc, să primim condiţiile ce ni le va pune duşmanul. Într-adevăr, cum am putea să ieşim la capăt, dacă voi nu vreţi să ne veniţi în ajutor? Purtîndu-vă aşa, soarta nu vă va fi mai uşoară, întrucît regele perşilor nu merge cu nimic mai mult împotriva noastră decît împotriva voastră. După ce ne va nimici, n-are să fie mulţumit doar cu asta — fără să se atingă de voi. Iată o dovadă hotărîtoare în sprijinul celor ce vă spun. Dacă regele perşilor venea doar împotriva noastră, dorind el să răzbune robia în care i-am ţinut neamul [73] înainte vreme, atunci el trebuia să-i lase în pace pe toţi ceilalţi şi să meargă numai împotriva ţării noastre. Aşa stînd lucrurile, ar fi arătat tuturora

[66] Populaţie care pare să fi locuit în regiunile Ucrainei apusene.

[67] Aşa-numiţii antropofagi, despre care nu se ştie nimic precis; se pare că au trăit în valea Niprului.

[68] Despre aceşti « oameni în veşminte negre » au fost emise cele mai contradictorii păreri.

[69] Această distanţă reprezintă 793 km, ceea ce ar corespunde suprafeţei teritoriului Ucrainei, fără ţinuturile apusene.

[70] Nici despre geloni, pe care unii îi plasează tocmai lîngă munţii Ural, nu se ştie nimic precis.

[71] Populaţie localizată de unii cercetători tot în regiunea Uralului.

[72] Aşezaţi atunci între Don şi Volga.

[73] Cf. Herodot, IV, 1.

ἐπὶ Σκύθας ἐλαύνει καὶ οὐκ ἐπὶ τοὺς ἄλλους. Νῦν δὲ ἐπείτε τάχιστα διέβη ⟨ἐς⟩ τήνδε τὴν ἤπειρον, τοὺς αἰεὶ ἐμποδὼν γινομένους ἡμε- ροῦται πάντας. τούς τε δὴ ἄλλους ἔχει ὑπ᾽ἑωυτῷ Θρήικας καὶ δὴ καὶ τοὺς ἡμῖν ἐόντας πλησιοχώρους Γέτας».

IV, 119. Ταῦτα Σκυθέων ἐπαγγελλομένων ἐβουλεύοντο οἱ βασι- λέες οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνέων ἥκοντες, καί σφεων ἐσχίσθησαν αἱ γνῶμαι. ὁ μὲν Γελωνὸς καὶ ὁ Βουδῖνος καὶ ὁ Σαυρομάτης κατὰ τωὐτὸ γενόμενοι ὑπεδέκοντο Σκύθησι τιμωρήσειν, ὁ δὲ Ἀγάθυρσος καὶ Νευρὸς καὶ Ἀνδροφάγος καὶ οἱ τῶν Μελαγχλαίνων καὶ Ταύρων τάδε Σκύθησι ὑπεκρίναντο· Εἰ μὲν μὴ ὑμεῖς ἔατε οἱ πρότεροι ἀδικήσαντες Πέρσας καὶ ἄρξαντες πολέμου, τούτων δεόμενοι τῶν νῦν δέεσθε λέγειν τε ἂν ἐφαίνεσθε ὑμῖν ὀρθά, καὶ ἡμεῖς ὑπακούσαντες τωὐτὸ ἂν ὑμῖν ἐπρήσσομεν. νῦν δὲ ὑμεῖς τε ἐς τὴν ἐκείνων ἐσβαλόντες γῆν ἄνευ ἡμέων ἐπεκρατέετε Περσέων ὅσον χρόνον ὑμῖν ὁ θεὸς παρε- δίδου, καὶ ἐκεῖνοι, ἐπεί σφεας ὡὑτὸς θεὸς ἐγείρει, τὴν ὁμοίην ὑμῖν ἀποδιδοῦσι. ἡμεῖς δὲ οὔτε τι τότε ἠδικήσαμεν τοὺς ἄνδρας τούτους οὐδὲν οὔτε νῦν πρότεροι πειρησόμεθα ἀδικέειν. ἢν μέντοι ἐπίῃ καὶ ἐπὶ τὴν ἡμετέρην ἄρξῃ τε ἀδικέων, καὶ ἡμεῖς οὐ πειρησόμεθα. μέχρι δὲ τοῦτο ἴδωμεν, μενέομεν παρ᾽ἡμῖν αὐτοῖσι· ἥκειν γὰρ δοκέ- ομεν οὐκ ἐπ᾽ἡμέας Πέρσας, ἀλλ᾽ἐπὶ τοὺς αἰτίους τῆς ἀδικίης γενομένους.

IV, 120. Ταῦτα ὡς ἀπενειχθέντα ἐπύθοντο οἱ Σκύθαι, ἐβου- λεύοντο ἰθυμαχίην μὲν μηδεμίαν ποιέεσθαι ἐκ τοῦ ἐμφανέος, ὅτε δή σφι οὗτοί γε σύμμαχοι οὐ προσεγίνοντο, ὑπεξιόντες δὲ καὶ ὑπε- ξελαύνοντες τὰ φρέατα τὰ παρεξίοιεν αὐτοὶ καὶ τὰς κρήνας συγχοῦν, τὴν ποίην τε ἐκ τῆς γῆς ἐκτρίβειν, διχοῦ σφέας διελόντες...

IV, 121. Ταῦτα οἱ Σκύθαι βουλευσάμενοι ὑπηντίαζον τὴν Δαρείου στρατιήν, προδρόμους ἀποστείλαντες τῶν ἱππέων τοὺς ἀρίστους. τὰς δὲ ἁμάξας ἐν τῇσί σφι διαιτᾶτο τὰ τέκνα τε καὶ αἱ γυναῖκες πᾶσαι, καὶ τὰ πρόβατα πάντα, πλὴν ὅσα σφι ἐς φορβὴν ἱκανὰ ἦν, τοσαῦτα ὑπολιπόμενοι τὰ ἄλλα ἅμα τῇσι ἁμάξῃσι προέπεμψαν, ἐντειλάμενοι αἰεὶ τὸ πρὸς βορέω ἐλαύνειν.

IV, 122. Ταῦτα μὲν δὴ προεκομίζετο, τῶν δὲ Σκυθέων οἱ πρό- δρομοι ὡς εὗρον τοὺς Πέρσας ὅσον τε τριῶν ἡμερέων ὁδὸν ἀπέ- χοντας ἀπὸ τοῦ Ἴστρου, οὗτοι μὲν τούτους εὑρόντες ἡμέρης ὁδῷ προέχοντες ἐστρατοπεδεύοντο τὰ ἐκ τῆς γῆς φυόμενα λεαίνοντες. οἱ δὲ Πέρσαι ὡς εἶδον ἐπιφανεῖσαν τῶν Σκυθέων τὴν ἵππον, ἐπήισαν κατὰ στίβον αἰεὶ ὑπαγόντων. καὶ ἔπειτα (πρὸς γὰρ τὴν μίαν τῶν μοιρέων ἴθυσαν) οἱ Πέρσαι ἐδίωκον πρὸς ἠῶ τε καὶ ἰθὺ Τανάϊδος. διαβάντων δὲ τούτων τὸν Τάναϊν ποταμὸν οἱ Πέρσαι ἐπιδιαβάντες ἐδίωκον, ἐς ὃ τῶν Σαυροματέων τὴν χώρην διεξελθόντες ἀπίκοντο ἐς τὴν τῶν Βουδίνων.

că face război sciţilor şi nu altora. De fapt, însă, o dată ce a pus piciorul pe acest continent, a subjugat rînd pe rînd toate neamurile care-i stăteau în cale. El are acum în puterea sa pe traci şi pe geţi, vecinii noştri ».

IV, 119. După ce solii sciţilor făcură cunoscute aceste pretenţii, regii sosiţi de la diferite neamuri au stat să chibzuiască şi părerile s-au împărţit. Regele gelonilor, budinilor şi sarmaţilor, învoindu-se, au făgăduit să vină în ajutorul sciţilor. Dar regele agatirşilor, neurilor, androfagilor, al melanhlenilor şi al taurilor[74] au răspuns în următoarele cuvinte: « Dacă n-aţi fi săvîrşit voi cei dintîi nedreptate şi n-aţi fi pornit cu război împotriva perşilor, am fi îndeplinit ceea ce ne cereţi; cererea voastră ni s-ar fi părut dreaptă şi am fi lucrat mînă în mînă cu voi. Dar năvălind în ţara lor — fără ca noi să vă fi sprijinit —, aţi fost stăpînitori atîta vreme cît v-a îngăduit zeul. Cînd tot el îi stîrneşte acum pe aceia împotriva voastră, ei vă plătesc după merit. În ceea ce ne priveşte, noi atunci n-am vătămat pe oamenii aceia şi nici acum nu vom încerca să le facem noi, cei dintîi, vreun rău. Dacă, însă, Darius atacă şi ţara noastră, pornind să ne facă război, atunci ne vom măsura şi noi puterile cu el, ca să-l respingem. Dar pînă ce nu vedem că ne atacă, rămînem la noi. Căci socotim că perşii nu se îndreaptă împotriva noastră, ci împotriva celor ce s-au făcut vinovaţi de nedreptate ».

IV, 120. Cînd răspunsul acesta fu adus la cunoştinţa sciţilor, ei se hotărîră să nu dea o luptă deschisă, fiindcă nu-i aveau pe aceia aliaţi, ci să se retragă — să dea mereu înapoi-şi să astupe fîntînele şi izvoarele pe unde ar trece perşii, să nimicească toată iarba de pe pămîntul [de acolo] şi să se despartă în două grupuri. . .

IV, 121. Luînd aceste hotărîri, sciţii întîmpinară oastea lui Darius şi repeziră înainte pe cei mai buni dintre călăreţii lor. Iar căruţele în care trăiau copiii şi toate femeile lor le trimiseră mai departe, şi o dată cu acestea toate turmele, în afară de cîte le erau de trebuinţă pentru a se hrăni, căci numai atîta şi-au păstrat. Şi le porunciră să se îndrepte mereu către miazănoapte.

IV, 122. În timp ce căruţele erau duse [spre miazănoapte], sciţii care alergaseră înaintea [duşmanilor], de îndată ce au descoperit că perşii se află la o depărtare de trei zile de Istru, şi-au ţinut tabăra la o zi de marş în faţa perşilor, nimicind toate roadele pămîntului. Văzînd că se iveşte călărimea sciţilor, perşii o urmară pas cu pas, în retragerea ei. În sfîrşit, luîndu-se după o singură parte din oastea sciţilor, perşii i-au urmărit spre răsărit, drept spre Tanais. Sciţii trecură fluviul Tanais. Perşii trecură şi ei după aceştia, străbătînd ţara sarmaţilor pînă ce au sosit în cea a budinilor.

[74] Populaţie situată atunci în Crimeea. Vezi Pindar, nota 17.

IV, 125... Ταρασσομένων δὲ καὶ τούτων ἤισαν ὑποφεύγοντες οἱ Σκύθαι ἐς τοὺς Ἀγαθύρσους. Ἀγάθυρσοι δὲ ὁρῶντες καὶ τοὺς ὁμούρους φεύγοντας ὑπὸ Σκυθέων καὶ τεταραγμένους, πρὶν ἤ σφι ἐσβαλεῖν τοὺς Σκύθας πέμψαντες κήρυκα ἀπηγόρευον Σκύθησι μὴ ἐπιβαίνειν τῶν σφετέρων οὔρων, προλέγοντες ὡς εἰ πειρήσονται ἐσβάλλοντες, σφίσι πρῶτα διαμαχήσονται. Ἀγάθυρσοι μὲν προείπαντες ταῦτα ἐβοήθεον ἐπὶ τοὺς οὔρους, ἐρύκειν ἐν νόῳ ἔχοντες τοὺς ἐπιόντας... Οἱ δὲ Σκύθαι ἐς μὲν τοὺς Ἀγαθύρσους οὐκέτι ἀπείπαντας ἀπικνέοντο.

IV, 126. Ὡς δὲ πολλὸν τοῦτο ἐγίνετο καὶ οὐκ ἐπαύετο, πέμψας Δαρεῖος ἱππέα παρὰ τὸν Σκυθέων βασιλέα Ἰδάνθυρσον ἔλεγε τάδε· « Δαιμόνιε ἀνδρῶν, τί φεύγεις αἰεί, ἐξεόν τοι τῶνδε τὰ ἕτερα ποιέειν; εἰ μὲν γὰρ ἀξιόχρεος δοκέεις εἶναι σεωυτῷ τοῖσι ἠμοῖσι πρήγμασι ἀντιωθῆναι, σὺ δὲ στάς τε καὶ παυσάμενος πλάνης μάχεσθαι· εἰ δὲ συγγινώσκεαι εἶναι ἥσσων, σὺ δὲ καὶ οὕτω παυσάμενος τοῦ δρόμου δεσπότῃ τῷ σῷ δῶρα φέρων γῆν τε καὶ ὕδωρ ἐλθὲ ἐς λόγους ».

IV, 127. Πρὸς ταῦτα ὁ Σκυθέων βασιλεὺς Ἰδάνθυρσος ἔλεγε τάδε· « Οὕτω τὸ ἐμὸν ἔχει, ὦ Πέρσα· ἐγὼ οὐδένα κω ἀνθρώπων δείσας ἔφυγον οὔτε πρότερον οὔτε νῦν σὲ φεύγω. οὐδέ τι νεώτερόν εἰμι ποιήσας νῦν ἢ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἐώθεα ποιέειν. ὅ τι δὲ οὐκ αὐτίκα μάχομαί τοι, ἐγὼ καὶ τοῦτο σημανέω· ἡμῖν οὔτε ἄστεα οὔτε γῆ πεφυτευμένη ἔστι, τῶν πέρι δείσαντες μὴ ἁλῷ ἢ καρῇ ταχύτερον ἂν ὑμῖν συμμίσγοιμεν ἐς μάχην· εἰ δὲ δέοι πάντως ἐς τοῦτο κατὰ τάχυς ἀπικνέεσθαι, τυγχάνουσι ἡμῖν ἐόντες τάφοι πατρώιοι. φέρετε, τούτους ἀνευρόντες συγχέειν πειρᾶσθε αὐτούς, καὶ γνώσεσθε τότε εἴτε ὑμῖν μαχησόμεθα περὶ τῶν τάφων εἴτε καὶ οὐ μαχησόμεθα. πρότερον δέ, ἢν μὴ ἡμέας λόγος αἱρέῃ, οὐ συμμείξομέν τοι. ἀμφὶ μὲν μάχῃ τοσαῦτα εἰρήσθω, δεσπότας δὲ ἐμοὺς ἐγὼ Δία τε νομίζω τὸν ἐμὸν πρόγονον καὶ Ἱστίην τὴν Σκυθέων βασίλειαν μούνους εἶναι. σοὶ δὲ ἀντὶ μὲν δώρων γῆς τε καὶ ὕδατος δῶρα πέμψω τοιαῦτα οἷα σοὶ πρέπει ἐλθεῖν, ἀντὶ δὲ τοῦ ὅτι δεσπότης ἔφησας εἶναι ἐμός, κλαίειν λέγω τοῦτό ἐστι ἡ ἀπὸ Σκυθέων ῥῆσις ».

IV, 128. Ὁ μὲν δὴ κῆρυξ οἰχώκεε ἀγγελέων ταῦτα Δαρείῳ, οἱ δὲ Σκυθέων βασιλέες ἀκούσαντες τῆς δουλοσύνης τὸ οὔνομα ὀργῆς ἐπλήσθησαν. τὴν μὲν δὴ μετὰ Σαυροματέων μοῖραν ταχθεῖσαν, τῆς ἦρχε Σκώπασις, πέμπουσι Ἴωσι κελεύοντες ἐς λόγους ἀπικέσθαι, τούτοισι οἳ τὸν Ἴστρον ἐζευγμένον ἐφρούρεον· αὐτῶν δὲ τοῖσι ὑπολειπομένοισι ἔδοξε πλανᾶν μὲν μηκέτι Πέρσας, σῖτα δὲ ἑκάστοτε ἀναιρεομένοισι ἐπιτίθεσθαι. νωμῶντες ὦν σῖτα ἀναιρεομένους τοὺς Δαρείου ἐποίευν τὰ βεβουλευμένα. ἡ μὲν δὴ ἵππος τὴν ἵππον αἰεὶ τρέπεσκε

IV, 125. ...Tulburîndu-i [şi pe neuri], sciţii – în retragerea lor – se îndreptară spre agatirşi. Cînd agatirşii i-au văzut pe [neurii] vecini fugind înspăimîntaţi din calea sciţilor, încă înainte să fi năvălit [aceştia] la ei, au trimis un crainic care să-i oprească de a pune piciorul pe pămîntul lor şi i-au prevenit că, dacă vor încerca să năvălească acolo, mai întîi vor avea de înfruntat o straşnică luptă cu ei. După ce le-au spus din capul locului acestea, agatirşii şi-au adus oastea la hotare, hotărîţi să-i respingă pe năvălitori... Iar sciţii n-au mai intrat în ţara agatirişilor [75], deoarece aceştia nu le-au dat voie.

IV, 126. Fiindcă această stare de lucruri se prelungea multă vreme şi nu se mai termina, Darius trimise un călăreţ la regele sciţilor, anume Idanthyrsos, şi îi spuse cele ce urmează: « Om de neînţeles, de ce tot fugi, cînd poţi face din două una. Dacă te socoţi îndeajuns de tare ca să te împotriveşti puterii mele, stai şi luptă-te, curmîndu-ţi rătăcirea. Dacă recunoşti însă că eşti mai slab, atunci încetează de a mai fugi; aducîndu-mi [mie], stăpînului tău, pămînt şi apă [76] ca daruri, vino să stăm de vorbă ».

IV, 127. La acestea, Idanthyrsos, regele sciţilor, a răspuns: « Iată cum stau lucrurile cu mine, persanule! N-am fugit niciodată de frica vreunui om şi nici de tine nu fug acum. Nu săvîrşesc nimic deosebit faţă de ceea ce obişnuiam să fac în vremea păcii. De ce nu dau îndată bătălia cu tine, îţi voi arăta şi aceasta. Noi nu avem nici cetăţi, nici pămînturi cultivate, pentru care să ne temem să nu fie cucerite ori nimicite — şi să [ne vedem nevoiţi] a intra cît mai repede în luptă cu voi. Dacă vreţi cu tot dinadinsul şi în grabă să ajungeţi aici, avem mormintele strămoşilor noştri; mergeţi de le căutaţi şi, aflîndu-le, încercaţi să le răsturnaţi. Veţi şti atunci dacă vom da sau nu bătălia pentru a ne apăra mormintele. N-o să ne măsurăm puterile cu tine atîta vreme cît mintea noastră nu ne va hotărî s-o facem. În ce priveşte bătălia, mulţumeşte-te cu acest răspuns. Ca stăpîni, eu recunosc numai pe Zeus, strămoşul meu [77], şi pe Histia, regina sciţilor. În loc de a-ţi trimite în dar pămînt şi apă, îţi trimit darurile care se potriveşte să le primeşti. Şi la aceea că te-ai numit stăpînul meu îţi răspund că tu trebuie să plîngi ». Aceasta este o vorbă a sciţilor.

IV, 128. Crainicul se întoarse cu răspunsul acesta la Darius. Iar regii [78] sciţilor, cînd auziră cuvîntul de robie tare se mai mîniară. Ei trimiseră acea parte a sarmaţilor asupra căreia domnea Scopasis — rînduită alături de sarmaţi — la ionienii care păzeau podul de peste Istru, avînd poruncă să intre în vorbă cu aceştia. Iar aceia din ei care rămăseseră găsiră de cuviinţă să nu-i mai lase pe perşi să tot rătăcească, ci să-i înfrunte, ori de cîte ori vor merge după merinde. Deci cînd băgau de seamă că ostaşii lui Darius se duceau după provizii, făceau cum era hotărît. Iar călărimea sciţilor punea pe fugă mereu pe cea a perşilor,

---

[75] Adică probabil în Transilvania. Pentru problema mult dezbătută a apartenenţei etnice a agatirşilor (sciţi sau traci), vezi expunerea celor două puncte de vedere la C. Daicoviciu în « Steaua », 5, 1956, p. 113 şi urm. şi A. Meliukova, *Материалы и исследования по археологии СССР*, 64 (1958), p. 101–102.

[76] Simbolul supunerii (cf. Aristotel, *Retorica*, II, 13, 18).

[77] Aluzie la legenda după care neamul sciţilor se trăgea din Zeus şi fiica fluviului Boristene (Nipru).

[78] Conducătorii celor trei oştiri: Idanthyrsos, Scopasis şi Taxacis.

ἡ τῶν Σκυθέων, οἱ δὲ τῶν Περσέων ἱππόται φεύγοντες ἐσέπιπτον ἐς τὸν πεζόν, ὁ δὲ πεζὸς ἂν ἐπεκούρεε· οἱ δὲ Σκύθαι ἐσαράξαντες τὴν ἵππον ὑπέστρεφον, τὸν πεζὸν φοβεόμενοι. ἐποιέοντο δὲ καὶ τὰς νύκτας παραπλησίας προσβολὰς οἱ Σκύθαι.

IV, 130. Οἱ δὲ Σκύθαι ὅκως τοὺς Πέρσας ἴδοιεν τεθορυβημένους, ἵνα παραμένοιέν τε ἐπὶ πλέω χρόνον ἐν τῇ Σκυθικῇ καὶ παραμένοντες ἀνιῴατο τῶν πάντων ἐπιδεέες ἐόντες, ἐποίεον τοιάδε· ὅκως τῶν προβάτων τῶν σφετέρων αὐτῶν καταλίποιεν μετὰ τῶν νομέων, αὐτοὶ ἂν ὑπεξήλαυνον ἐς ἄλλον χῶρον· οἱ δὲ ἂν Πέρσαι ἐπελθόντες λάβεσκον τὰ πρόβατα καὶ λαβόντες ἐπήροντο ἂν τῷ πεποιημένῳ.

IV, 131. Πολλάκις δὲ τοιούτου γινομένου τέλος Δαρεῖός τε ἐν ἀπορίῃσι εἴχετο καὶ οἱ Σκυθέων βασιλέες μαθόντες τοῦτο ἔπεμπον κήρυκα δῶρα Δαρείῳ φέροντα ὄρνιθά τε καὶ μῦν καὶ βάτραχον καὶ ὀϊστοὺς πέντε. Πέρσαι δὲ τὸν φέροντα τὰ δῶρα ἐπειρώτεον τὸν νόον τῶν διδομένων· ὁ δὲ οὐδὲν ἔφη οἱ ἐπεστάλθαι ἄλλο ἢ δόντα τὴν ταχίστην ἀπαλλάσσεσθαι· αὐτοὺς δὲ τοὺς Πέρσας ἐκέλευε, εἰ σοφοί εἰσι, γνῶναι τὸ θέλει τὰ δῶρα λέγειν. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Πέρσαι ἐβουλεύοντο.

IV, 132. Δαρείου μέν νυν ἡ γνώμη ἦν Σκύθας ἑωυτῷ διδόναι σφέας τε αὐτοὺς καὶ γῆν τε καὶ ὕδωρ, εἰκάζων τῇδε, ὡς μῦς μὲν ἐν γῇ γίνεται καρπὸν τὸν αὐτὸν ἀνθρώπῳ σιτεόμενος, βάτραχος δὲ ἐν ὕδατι, ὄρνις δὲ μάλιστα οἶκε ἵππῳ, τοὺς δὲ ὀϊστοὺς ὡς τὴν ἑωυτοῦ ἀλκὴν παραδιδοῦσι. αὕτη μὲν Δαρείῳ ἀπεδέδεκτο ἡ γνώμη, συνεστήκεε δὲ ταύτῃ τῇ γνώμῃ ἡ Γωβρύεω, τῶν ἀνδρῶν τῶν ἑπτὰ ἑνὸς τῶν τὸν μάγον κατελόντων, εἰκάζοντος τὰ δῶρα λέγειν· «Ἢν μὴ ὄρνιθες γενόμενοι ἀναπτῆσθε ἐς τὸν οὐρανόν, ὦ Πέρσαι, ἢ μύες γενόμενοι κατὰ τῆς γῆς καταδύητε, ἢ βάτραχοι γενόμενοι ἐς τὰς λίμνας ἐσπηδήσητε, οὐκ ἀπονοστήσετε ὀπίσω ὑπὸ τῶνδε τῶν τοξευμάτων βαλλόμενοι».

IV, 133. Πέρσαι μὲν δὴ οὕτω τὰ δῶρα εἴκαζον, ἡ δὲ Σκυθέων μία μοῖρα ἡ ταχθεῖσα πρότερον μὲν παρὰ τὴν Μαιῆτιν λίμνην φρουρέειν, τότε δὲ ἐπὶ τὸν Ἴστρον Ἴωσι ἐς λόγους ἐλθεῖν, ὡς ἀπίκετο ἐπὶ τὴν γέφυραν, ἔλεγε τάδε· «Ἄνδρες Ἴωνες, ἐλευθερίην ὑμῖν ἥκομεν φέροντες, ἤν πέρ γε ἐθέλητε ἐσακούειν. πυνθανόμεθα γὰρ Δαρεῖον ἐντείλασθαι ὑμῖν ἑξήκοντα ἡμέρας μούνας φρουρήσαντας τὴν γέφυραν, αὐτοῦ μὴ παραγενομένου ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἀπαλλάσσεσθαι ἐς τὴν ὑμετέρην. νῦν ὦν ὑμεῖς τάδε ποιεῦντες ἐκτὸς μὲν ἔσεσθε πρὸς ἐκείνου αἰτίης, ἐκτὸς δὲ πρὸς ἡμέων· τὰς προκειμένας ἡμέρας παραμείναντες τὸ ἀπὸ τούτου ἀπαλλάσσεσθε.» οὗτοι μὲν νυν ὑποδεξαμένων Ἰώνων ποιήσειν ταῦτα ὀπίσω τὴν ταχίστην ἠπείγοντο.

care fugea şi dădea peste pedestrimea lor; aceasta îi sprijinea întotdeauna. După ce respingeau cavaleria, sciţii se retrăgeau de frica pedestrimii [79]. Asemenea atacuri ale sciţilor au avut loc şi în timpul nopţii.

IV, 130. Văzînd sciţii marea tulburare în care ajunseseră perşii — pentru a-i face să zăbovească cît mai mult în Sciţia, fiind astfel chinuiţi prin lipsa tuturor celor de trebuinţă — iată ce au făcut: părăseau treptat cîte o parte din turmele lor de oi, cu păstori cu tot, şi se retrăgeau într-altă regiune. Iar perşii, care veneau din urmă, luau turmele şi astfel prindeau inimă.

IV, 131. Aceasta se întîmplase deseori şi pînă la urmă Darius ajunsese foarte încurcat. Regii sciţilor îşi dădură seama cum stau lucrurile şi trimiseră un crainic care i-a adus daruri lui Darius o pasăre, un şoarece, o broască şi cinci săgeţi. Perşii îl întrebară pe cel care a adus darurile: ce înţeles au toate acestea? Iar trimisul răspunse că nu i s-a poruncit nimic altceva decît să le predea şi să plece cît mai repede. Dar i-a îndemnat să tălmăcească ei — dacă sînt înţelepţi — ce vor să spună aceste daruri. Auzind acestea perşii au stat la sfat.

IV, 132. Părerea lui Darius era că sciţii se dăruiau pe sine, îi dăruiau pămîntul şi apa. El şi-a închipuit aceasta, deoarece şoarecele se naşte în pămînt — hrănindu-se cu aceleaşi roade ca şi omul —, broasca în apă, iar pasărea seamănă foarte mult cu un cal [80]. Prin săgeţi — credea regele — sciţii îşi predau puterea. Această tîlcuire fu înfăţişată de Darius. Dar i-a fost pusă împotrivă părerea lui Gobryas, unul din cei şapte care-l răsturnaseră pe mag [81]. După socotinţa lui darurile aveau următorul tîlc: « Perşilor, dacă *nu* vă veţi preface în păsări, ca să zburaţi în văzduh, dacă nu veţi ajunge şoareci, ca să vă ascundeţi în pămînt, sau — prefăcîndu-vă în broaşte — nu veţi sări în bălţi, atunci nu vă veţi mai întoarce în ţara voastră, ci veţi pieri de săgeţile noastre ».

IV, 133. Iată, deci, cum au tălmăcit perşii darurile. Iar parte dintre sciţi [82], acei cărora le fusese încredinţată paza împrejurimilor Lacului Meotic şi cărora li se poruncise atunci să meargă la Istru, ca să stea de vorbă cu ionienii, îndată ce sosiră la pod, le-au grăit acestora aşa: « Bărbaţi ionieni, venim să vă aducem neatîrnarea, dacă vreţi să vă plecaţi urechea la vorbele noastre. Am aflat că Darius v-a poruncit să păziţi podul numai şaizeci de zile, iar dacă el nu se iveşte pînă atunci, puteţi să mergeţi acasă. Săvîrşind aceasta acum, veţi fi în afara oricărei învinuiri — şi din partea lui şi din a noastră. Rămîneţi aici numărul de zile care s-a hotărît şi, după aceea, puteţi pleca ». Ionienii făgăduiră că vor face întocmai, iar sciţii se întoarseră în grabă la ai lor.

---

[79] Deoarece ei nu aveau unităţi de infanterie (cf. totuşi cap. 134).
[80] Prin iuţeală.
[81] Uzurpatorul Smerdis.
[82] De sub comanda lui Scopasis.

IV, 134. Πέρσῃσι δὲ μετὰ τὰ δῶρα [τὰ] ἐλθόντα Δαρείῳ ἀντετάχθησαν οἱ ὑπολειφθέντες Σκύθαι πεζῷ καὶ ἵπποισι ὡς συμβαλέοντες. τεταγμένοισι δὲ τοῖσι Σκύθῃσι λαγὸς ἐς τὸ μέσον διήιξε· τῶν δὲ ὡς ἕκαστοι ὥρων τὸν λαγὸν ἐδίωκον. ταραχθέντων δὲ τῶν Σκυθέων καὶ βοῇ χρεωμένων εἴρετο ὁ Δαρεῖος τῶν ἀντιπολεμίων τὸν θόρυβον· πυθόμενος δέ σφεας τὸν λαγὸν διώκοντας εἶπε ἄρα πρὸς τούς περ ἐώθεε καὶ τὰ ἄλλα λέγειν· « Οὗτοι ὦνδρες ἡμέων πολλὸν καταφρονέουσι, καί μοι νῦν φαίνεται Γοβρύης εἰπεῖν περὶ τῶν Σκυθικῶν δώρων ὀρθῶς. ὡς ὦν οὕτω ἤδη δοκεόντων καὶ αὐτῷ μοι ἔχειν, βουλῆς ἀγαθῆς δεῖ ὅκως ἀσφαλέως ἡ κομιδὴ ἡμῖν ἔσται τὸ ὀπίσω ». πρὸς ταῦτα Γωβρύης εἶπε· « Ὦ βασιλεῦ, ἐγὼ σχεδὸν μὲν καὶ λόγῳ ἠπιστάμην τούτων τῶν ἀνδρῶν τὴν ἀπορίην, ἐλθὼν δὲ μᾶλλον ἐξέμαθον, ὁρέων αὐτοὺς ἐμπαίζοντας ἡμῖν. νῦν ὦν μοι δοκέει, ἐπεὰν τάχιστα νὺξ ἐπέλθῃ, ἐκκαύσαντας τὰ πυρὰ ὡς ἐώθαμεν καὶ ἄλλοτε ποιέειν, τῶν στρατιωτέων τοὺς ἀσθενεστάτους ἐς τὰς ταλαιπωρίας ἐξαπατήσαντας καὶ τοὺς ὄνους πάντας καταδήσαντας ἀπαλλάσσεσθαι, πρὶν ἢ καὶ ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἰθῦσαι Σκύθας λύσοντας τὴν γέφυραν, ἢ καί τι Ἴωσι δόξαι τὸ ἡμέας οἷόν τι ἔσται ἐξεργάσασθαι».

IV, 135. Γωβρύης μὲν ταῦτα συνεβούλευε, μετὰ δὲ νύξ τε ἐγένετο καὶ Δαρεῖος ἐχρᾶτο τῇ γνώμῃ ταύτῃ· τοὺς μὲν καματηροὺς τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἦν ἐλάχιστος ἀπολλυμένων λόγος, καὶ τοὺς ὄνους πάντας καταδήσας κατέλιπε αὐτοῦ ταύτῃ ἐν τῷ στρατοπέδῳ· κατέλιπε δὲ τούς τε ὄνους καὶ τοὺς ἀσθενέας τῆς στρατιῆς τῶνδε εἵνεκεν, ἵνα οἱ μὲν ὄνοι βοὴν παρέχωνται· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀσθενείης μὲν εἵνεκεν κατελείποντο, προφάσιος δὲ τῆσδε δηλαδή, ⟨ὡς⟩ αὐτὸς μὲν σὺν τῷ καθαρῷ τοῦ στρατοῦ ἐπιθήσεσθαι μέλλοι τοῖσι Σκύθῃσι, οὗτοι δὲ τὸ στρατόπεδον τοῦτον τὸν χρόνον ῥυοίατο. ταῦτα τοῖσι ὑπολειπομένοισι ὑπερθέμενος ὁ Δαρεῖος καὶ πυρὰ ἐκκαύσας τὴν ταχίστην ἠπείγετο ἐπὶ τὸν Ἴστρον. οἱ δὲ ὄνοι ἐρημωθέντες τοῦ ὁμίλου οὕτω δὴ μᾶλλον πολλῷ ἵεσαν τῆς φωνῆς, ἀκούοντες δὲ οἱ Σκύθαι τῶν ὄνων πάγχυ κατὰ χώρην ἤλπιζον τοὺς Πέρσας εἶναι.

IV, 136. Ἡμέρης δὲ γενομένης γνόντες οἱ ὑπολειφθέντες ὡς προδεδομένοι εἶεν ὑπὸ Δαρείου, χεῖράς τε προέτεινον τοῖσι Σκύθῃσι καὶ ἔλεγον τὰ κατήκοντα· οἱ δὲ ὡς ἤκουσαν ταῦτα, τὴν ταχίστην συστραφέντες, αἵ τε δύο μοῖραι τῶν Σκυθέων καὶ ἡ μετὰ Σαυροματέων καὶ Βουδῖνοι καὶ Γελωνοί, ἐδίωκον τοὺς Πέρσας ἰθὺ τοῦ Ἴστρου. ἅτε δὲ τοῦ Περσικοῦ μὲν τοῦ πολλοῦ ἐόντος πεζοῦ στρατοῦ καὶ τὰς ὁδοὺς οὐκ ἐπισταμένου ὥστε οὐ τετμημένων [τῶν] ὁδῶν, τοῦ δὲ Σκυθικοῦ ἱππότεω καὶ τὰ σύντομα τῆς ὁδοῦ ἐπισταμένου, ἁμαρτόντες ἀλλήλων, ἔφθησαν πολλῷ οἱ Σκύθαι τοὺς Πέρσας

IV, 134. După ce Darius primi darurile, sciţii rămaşi se aşezară în linie de bătaie în faţa perşilor — şi pedestrimea şi călărimea, ca şi cum ar fi avut de gînd să lupte. Pe cînd sciţii erau astfel rînduiţi, un iepure a sărit între cele două oştiri. Sciţii îl văzură şi începură cu toţii să-l urmărească. În vreme ce ei se învălmăşeau şi scoteau strigăte, Darius întrebă care este pricina neorînduielii de la vrăjmaşi. Aflînd el că aceştia fug după un iepure, grăi celor cu care obişnuia să stea de vorbă: « Oamenii aceştia au pentru noi un mare dispreţ. Îmi dau acum seama că Gobryas a tălmăcit bine darurile sciţilor. Şi, fiindcă aşa mi se pare că stau lucrurile, trebuie să luăm o hotărîre înţeleaptă, ca să ne putem retrage nevătămaţi ». Auzind acestea, Gobryas spuse: « Rege, eu ştiam din auzite de sărăcia acestor oameni. Dar am început să cunosc mai bine lucurile cînd am venit aici şi am văzut cum îşi bat joc de noi. Cred că trebuie ca, de îndată ce se va fi lăsat noaptea, să aprindem focurile — aşa cum obişnuiam şi altă dată —, apoi să-i amăgim pe soldaţii care sînt cei mai slăbiţi şi nu mai pot să înfrunte greutăţile, să priponim toţi măgarii şi să plecăm mai înainte ca sciţii s-o pornească în grabă spre Istru şi să taie podul şi înainte ca să le vină ionienilor în gînd că ar putea să ne aducă pieirea ».

IV, 135. Acestea au fost sfaturile lui Gobryas. După ce se făcu noapte, Darius urmă povaţa lui. Lăsă acolo în tabără pe oamenii istoviţi şi pe aceia de a căror pierdere îi păsa cel mai puţin, precum şi toţi măgarii, pe care i-a priponit. Lăsase în tabără măgarii şi ostaşii slăbiţi, din următoarele pricini: măgarii să scoată răgete, iar oamenii fură părăsiţi din pricina slăbiciunii lor. Rostul era acesta: în împrejurarea că Darius, cu ceea ce rămăsese zdravăn din armată, ar fi atacat pe sciţi ei vor trebui să păzească tabăra. Lăsîndu-i acolo cu aceste lămuriri şi aprinzînd focurile, Darius porni cît mai repede spre Istru. Măgarii părăsiţi de cea mai mare parte a oştirii răgeau şi mai tare. Iar sciţii, care auzeau răgetele măgarilor, îşi închipuiau că perşii sînt mereu în tabără [83].

IV, 136. Cînd s-a luminat de ziuă, cei ce fuseseră lăsaţi în urmă, văzînd că Darius îi trădase, întinseră mîinile către sciţi şi le spuseseră ceea ce se întîmplase. Îndată ce sciţii au aflat cum stau lucurile, cele două părţi ale sciţilor — despre care am vorbit — se uniră în grabă cu cea de-a treia, care se afla alături de sarmaţi şi, împreună cu budinii şi gelonii, îi urmăriră pe perşi, mergînd drept spre Istru. Dar cea mai mare parte din oastea perşilor o alcătuiau pedestraşii care nu cunoşteau drumurile, — şi nimeni nu deschisese drumuri pe acolo. Sciţii erau călări şi se pricepeau să scurteze calea, pe cînd [perşii] se rătăciră, aşa încît sciţii ajunseră la pod cu mult înaintea lor. Aflînd că perşii nu sosiseră

[83] Cf. Frontinus, I, 5, 25 şi Polyainos, VII, 11, 4.

ἐπὶ τὴν γέφυραν ἀπικόμενοι. μαθόντες δὲ τοὺς Πέρσας οὔκω ἀπιγμένους ἔλεγον πρὸς τοὺς Ἴωνας ἐόντας ἐν τῇσι νηυσί· « Ἄνδρες Ἴωνες, αἵ τε ἡμέραι ὑμῖν τοῦ ἀριθμοῦ διοίχηνται καὶ οὐ ποιέετε δίκαια ἔτι παραμένοντες. ἀλλ'ἐπεὶ πρότερον δειμαίνοντες ἐμένετε, νῦν λύσαντες τὸν πόρον τὴν ταχίστην ἄπιτε χαίροντες ἐλεύθεροι, θεοῖσί τε καὶ Σκύθῃσι εἰδότες χάριν. τὸν δὲ πρότερον ἐόντα ὑμέων δεσπότην ἡμεῖς παραστησόμεθα οὕτω ὥστε ἐπὶ μηδαμοὺς ἔτι ἀνθρώπους αὐτὸν στρατεύσασθαι ».

IV, 137. Πρὸς ταῦτα Ἴωνες ἐβουλεύοντο. Μιλτιάδεω μὲν τοῦ Ἀθηναίου, στρατηγέοντος καὶ τυραννεύοντος Χερσονησιτέων τῶν ἐν Ἑλλησπόντῳ, ἦν γνώμη πείθεσθαι Σκύθῃσι καὶ ἐλευθεροῦν Ἰωνίην, Ἱστιαίου δὲ τοῦ Μιλησίου ἐναντίη ταύτῃ, λέγοντος ὡς νῦν μὲν διὰ Δαρεῖον ἕκαστος αὐτῶν τυραννεύει πόλιος, τῆς Δαρείου δὲ δυνάμιος καθαιρεθείσης οὔτε αὐτὸς Μιλησίων οἷός τε ἔσεσθαι ἄρχειν οὔτε ἄλλον οὐδένα οὐδαμῶν· βουλήσεσθαι γὰρ ἑκάστην τῶν πολίων δημοκρατέεσθαι μᾶλλον ἢ τυραννεύεσθαι. Ἱστιαίου δὲ γνώμην ταύτην ἀποδεικνυμένου αὐτίκα πάντες ἦσαν τετραμμένοι πρὸς ταύτην τὴν γνώμην, πρότερον τὴν Μιλτιάδεω αἱρεόμενοι.

IV, 139. Οὗτοι ὦν ἐπείτε τὴν Ἱστιαίου αἱρέοντο γνώμην, ἔδοξέ σφι πρὸς ταύτῃ τάδε ἔργα τε καὶ ἔπεα προσθεῖναι, τῆς μὲν γεφύρης λύειν τὰ κατὰ τοὺς Σκύθας ἐόντα, λύειν δὲ ὅσον τόξευμα ἐξικνέεται, ἵνα καὶ ποιέειν τι δοκέωσι ποιεῦντες μηδὲν καὶ οἱ Σκύθαι μὴ πειρῴατο βιώμενοι [καὶ βουλόμενοι] διαβῆναι τὸν Ἴστρον κατὰ τὴν γέφυραν, εἰπεῖν τε λύοντας τῆς γεφύρης τὸ ἐς τὴν Σκυθικὴν ἔχον ὡς πάντα ποιήσουσι τὰ Σκύθῃσί ἐστι ἐν ἡδονῇ. ταῦτα μὲν προσέθηκαν τῇ γνώμῃ, μετὰ δὲ ἐκ πάντων ὑπεκρίνατο Ἱστιαῖος τάδε λέγων· « Ἄνδρες Σκύθαι, χρηστὰ ἥκετε φέροντες καὶ ἐς καιρὸν ἐπείγεσθε· καὶ τά τε ἀπ'ὑμέων ἡμῖν χρηστῶς ὁδοῦται καὶ τὰ ἀπ'ἡμέων ἐς ὑμέας ἐπιτηδέως ὑπηρετέεται. ὡς γὰρ ὁρᾶτε, καὶ λύομεν τὸν πόρον καὶ προθυμίην πᾶσαν ἕξομεν, θέλοντες εἶναι ἐλεύθεροι. ἐν ᾧ δὲ ἡμεῖς τάδε λύομεν, ὑμέας καιρός ἐστι δίζησθαι ἐκείνους, εὑρόντας δὲ ὑπέρ τε ἡμέων καὶ ὑμέων αὐτῶν τείσασθαι οὕτω ὡς κείνους πρέ ει ».

IV, 140. Σκύθαι μὲν τὸ δεύτερον Ἴωσι πιστεύοντες λέγειν ἀληθέα ὑπέστρεφον ἐπὶ ζήτησιν τῶν Περσέων καὶ ἡμάρτανον πάσης τῆς ἐκείνων διεξόδου. αἴτιοι δὲ τούτου αὐτοὶ οἱ Σκύθαι ἐγένοντο, τὰς νομὰς τῶν ἵππων τὰς ταύτῃ διαφθείραντες καὶ τὰ ὕδατα συγχώσαντες. εἰ γὰρ ταῦτα μὴ ἐποίησαν, παρεῖχε ἄν σφι, εἰ ἐβούλοντο, εὐπετέως ἐξευρεῖν τοὺς Πέρσας· νῦν δὲ τά σφι ἐδόκεε ἄριστα βεβουλεῦσθαι, κατὰ ταῦτα ἐσφάλησαν. Σκύθαι μέν νυν τῆς σφετέρης χώρης τῇ χιλός τε τοῖσι ἵπποισι καὶ ὕδατα ἦν, ταύτῃ διεξιόντες

încă, sciţii spuseră ionienilor, care se aflau în corăbii: « Bărbaţi ionieni, zilele în care trebuia să aşteptaţi s-au împlinit şi nu faceţi bine dacă mai zăboviţi. Dacă mai înainte aţi rămas aici de teamă, acum desfaceţi podul şi cît mai repede. Bucurîndu-vă de neatîrnarea voastră, arătaţi-vă recunoştinţa faţă de zei şi faţă de sciţi. Cît despre cel care fusese mai înainte stăpînul vostru noi îl vom aduce în asemenea stare, încît să-i treacă pofta de a mai porni cu război împotriva cuiva ».

IV, 137. Cu privire la cele spuse, ionienii ţinură sfat. Părerea atenianului Miltiade, conducătorul şi tiranul chersonesiţilor din Helespont, era să li se dea ascultare sciţilor şi Ionia să fie eliberată. Histiaios din Milet se împotrivi, însă, acestei păreri. El susţinea că fiecare dintre dînşii se bucură de autoritatea sa în cetatea pe care o cîrmuieşte datorită lui Darius. Iar dacă se va prăbuşi stăpînirea lui Darius, nici el nu va fi în stare să poruncească milesienilor şi nimeni nu are să mai fie stăpîn undeva. Căci oricare cetate va dori să fie cîrmuită în felul democraţiilor şi să nu mai fie supusă unui tiran. După ce Histiaios şi-a înfăţişat acest gînd, toţi se alăturară de îndată părerii lui, cu toate că mai înainte erau pentru ceea ce propusese Militiade.

IV, 139. Deci, după ce se alăturară părerii lui Histiaios, aceştia hotărîră astfel: să desfacă podul în partea dinspre sciţi, cît poate ajunge săgeata, arătînd sciţilor că au săvîrşit ceva, cînd de fapt nu făceau nimic; [voiau ca] sciţii să nu încerce a pătrunde cu sila şi să treacă Istrul pe pod; dar să spună că, desfăcînd partea podului dinspre Sciţia, fac în toate pe placul sciţilor. Acestea se mai adăugară la sfatul de mai înainte, apoi, în numele tuturor, Histiaios răspunse după cum urmează: « Sciţilor, aţi venit cu sfaturi bune şi vă grăbiţi la vreme potrivită. Ne arătaţi un drum cuminte, iar noi vă vom sluji cum nu se poate mai bine. Precum vedeţi, am şi început să desfacem podul şi ne vom da toată silinţa, căci vrem să fim neatîrnaţi. Dar, în vreme ce noi desfacem podul, este nimerit lucru să-i căutaţi voi pe perşi şi, după ce veţi fi dat de ei, să-i pedepsiţi aşa cum trebuie, atît pentru binele nostru, cît şi pentru al vostru ».

IV, 140. Încredinţaţi pentru a doua oară[84] că ionienii nu-i înşeală, sciţii se întoarseră să-i caute pe perşi, dar nu izbutiră cîtuşi de puţin să afle drumul ce-l urmaseră aceia în retragerea lor. Vinovaţi au fost chiar sciţii, căci nimiciseră toate păşunile de acolo, trebuincioase călărimii, astupînd şi toate fîntînile. Dacă nu făceau asta, le era uşor, dacă voiau, să dea de urma perşilor. De fapt, chiar ceea ce li se păruse a fi hotărîrea cea mai nimerită, fu pricina rătăcirii lor. Într-adevăr, sciţii îi căutau pe vrăjmaşi prin acele părţi ale Sciţiei unde

[84] Cf. cap. 133.

ἐδίζηντο τοὺς ἀντιπολέμους, δοκέοντες καὶ ἐκείνους διὰ τοιούτων τὴν ἀπόδρησιν ποιέεσθαι· οἱ δὲ δὴ Πέρσαι τὸν πρότερον ἑωυτῶν γενόμενον στίβον, τοῦτον φυλάσσοντες ἤισαν καὶ οὕτω μόγις εὗρον τὸν πόρον. οἷα δὲ νυκτός τε ἀπικόμενοι καὶ λελυμένης τῆς γεφύρης ἐντυχόντες ἐς πᾶσαν ἀρρωδίην ἀπίκοντο μή σφεας οἱ Ἴωνες ἔωσι ἀπολελοιπότες.

IV, 141. Ἦν δὲ περὶ Δαρεῖον ἀνὴρ Αἰγύπτιος φωνέων μέγιστον ἀνθρώπων· τοῦτον τὸν ἄνδρα καταστάντα ἐπὶ τοῦ χείλεος τοῦ Ἴστρου ἐκέλευε Δαρεῖος καλέειν Ἱστιαῖον Μιλήσιον. ὁ μὲν δὴ ἐποίεε ταῦτα, Ἱστιαῖος δὲ ἐπακούσας τῷ πρώτῳ κελεύσματι τάς τε νέας ἁπάσας παρεῖχε διαπορθμεύειν τὴν στρατιὴν καὶ τὴν γέφυραν ἔζευξε.

IV, 142. Πέρσαι μὲν ὧν οὕτω ἐκφεύγουσι, Σκύθαι δὲ διζήμενοι καὶ τὸ δεύτερον ἥμαρτον τῶν Περσέων...

V, 2. ... Ὡς δὲ ἐχειρώθη ἡ Πέρινθος, ἤλαυνε τὸν στρατὸν ὁ Μεγάβαζος διὰ τῆς Θρηίκης, πᾶσαν πόλιν καὶ πᾶν ἔθνος τῶν ταύτῃ οἰκημένων ἡμερούμενος βασιλέϊ· ταῦτα γὰρ οἱ ἐνετέταλτο ἐκ Δαρείου, Θρηίκην καταστρέφεσθαι.

V, 3. Θρηίκων δὲ ἔθνος μέγιστόν ἐστι μετά γε Ἰνδοὺς πάντων ἀνθρώπων. εἰ δὲ ὑπ'ἑνὸς ἄρχοιτο ἢ φρονέοι κατὰ τὠυτό, ἄμαχόν τ' ἂν εἴη καὶ πολλῷ κράτιστον πάντων ἐθνέων κατὰ γνώμην τὴν ἐμήν. ἀλλὰ γὰρ τοῦτο ἄπορόν σφι καὶ ἀμήχανον μή κοτε ἐγγένηται· εἰσὶ δὴ κατὰ τοῦτο ἀσθενέες. οὐνόματα δ'ἔχουσι πολλὰ κατὰ χώρας ἕκαστοι, νόμοισι δὲ οὗτοι παραπλησίοισι πάντες χρέωνται κατὰ πάντα, πλὴν Γετέων καὶ Τραυσῶν καὶ τῶν κατύπερθε Κρηστωναίων οἰκεόντων.

V, 4. Τούτων δὲ τὰ μὲν Γέται οἱ ἀθανατίζοντες ποιεῦσι, εἴρηταί μοι· Τραυσοὶ δὲ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κατὰ ταὐτὰ τοῖσι ἄλλοισι Θρήιξι ἐπιτελέουσι, κατὰ δὲ τὸν γινόμενόν σφι καὶ ἀπογινόμενον ποιεῦσι τοιάδε· τὸν μὲν γενόμενον περιιζόμενοι οἱ προσήκοντες ὀλοφύρονται, ὅσα μιν δεῖ ἐπείτε ἐγένετο ἀναπλῆσαι κακά, ἀνηγεόμενοι τὰ ἀνθρωπήια πάντα πάθεα, τὸν δ'ἀπογενόμενον παίζοντές τε καὶ ἡδόμενοι γῇ κρύπτουσι, ἐπιλέγοντες ὅσων κακῶν ἐξαπαλλαχθείς ἐστι ἐν πάσῃ εὐδαιμονίῃ.

V, 5. Οἱ δὲ κατύπερθε Κρηστωναίων ποιεῦσι τοιάδε· ἔχει γυναῖκας ἕκαστος πολλάς· ἐπεὰν ὦν τις αὐτῶν ἀποθάνῃ, κρίσις γίνεται μεγάλη τῶν γυναικῶν καὶ φίλων σπουδαὶ ἰσχυραὶ περὶ τοῦδε, ἥτις αὐτέων ἐφιλέετο μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἀνδρός· ἣ δ' ἂν κριθῇ καὶ τιμηθῇ, ἐγκωμιασθεῖσα ὑπό τε ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν σφάζεται ἐς τὸν τάφον ὑπὸ τοῦ οἰκηιοτάτου ἑωυτῆς, σφαχθεῖσα δὲ συνθάπτεται τῷ ἀνδρί· αἱ δὲ ἄλλαι συμφορὴν μεγάλην ποιεῦνται· ὄνειδος γάρ σφι τοῦτο μέγιστον γίνεται.

erau păşuni pentru cai şi apă, încredinţaţi că pe acolo vor fugi aceia. Însă perşii se ţinură de urmele pe care le făcuseră la venire şi merseră pe acolo. Dar chiar şi în felul acesta de-abia nimeriră podul. Sosind noaptea şi găsind podul desfăcut, îi cuprinse o mare spaimă şi se gîndeau ca nu cumva ionienii să-i fi părăsit.

IV, 141. În preajma lui Darius era un egiptean, care avea — dintre toţi oamenii — cel mai răsunător glas. Aşezîndu-l pe malul Istrului, Darius îi porunci să strige pe Histiaios din Milet. Ceea ce el şi făcu. Dînd el ascultare poruncii, Histiaios de la primul strigăt puse la îndemînă toate corăbiile pentru trecerea trupelor şi legă podul la loc.

IV, 142. Astfel scăpară perşii. Iar sciţii, căutîndu-i, le-au pierdut urma pentru a doua oară...[85]

V, 2. ... După ce a cucerit Perintul, Megabazos[86] îşi duse armata prin Tracia, aducînd sub ascultarea regelui fiecare cetate şi fiecare neam care locuia în această ţară, căci aşa îi poruncise Darius, să cucerească Tracia.

V, 3. Neamul tracilor este cel mai numeros din lume, după acel al inzilor. Dacă ar avea un singur cîrmuitor sau dacă tracii s-ar înţelege între ei, el ar fi de nebiruit şi cu mult mai puternic decît toate neamurile, după socotinţa mea. Dar acest lucru este cu neputinţă şi niciodată nu se va înfăptui. De aceea sînt aceştia slabi. Tracii au mai multe nume, după regiuni, dar obiceiurile sînt cam aceleaşi la toţi, afară de geţi, trausi[87] şi de acei care locuiesc la nord de crestonai[88].

V, 4. Despre obiceiurile pe care le au geţii, care îşi spun nemuritori, am vorbit. La trausi găsim aceleaşi datini ca şi la restul tracilor — în afara celor legate de naştere şi moarte, cînd ei fac ceea ce vom arăta. Rudele stau în jurul nou-născutului şi plîng nenorocirile pe care va trebui să le îndure nou-născutul, o dată ce a venit pe lume. Sînt pomenite atunci toate suferinţele omeneşti. Cînd moare cineva, trausii îl îngroapă glumind şi bucurîndu-se. Cu acest prilej ei amintesc nenorocirile de care scapă omul şi arată cît este el de fericit în toate privinţele.

V, 5. Cei ce locuiesc mai sus de crestonai iată ce obiceiuri au. Fiecare ţine în căsătorie mai multe femei. Cînd unul din ei a murit, se iscă între femeile [mortului] mari neînţelegeri, iar prietenii îşi dau toată osteneala şi arată o nespusă rîvnă ca să afle pe care din neveste a iubit-o mai mult cel decedat. Femeia socotită vrednică să primească cinstirea este lăudată de bărbaţi şi de femei; apoi e înjunghiată de ruda ei cea mai apropiată. Şi după aceea trupul acesteia este înmormîntat împreună cu cel al bărbatului ei. Celelalte femei socot o mare nenorocire aceasta, căci li se aduce astfel o foarte mare ocară.

[85] Cf. cap. 136.
[86] Generalul pe care Darius îl lăsase în Europa cu o armată de 80 000 de ostaşi.
[87] Populaţie din munţii Rodope.
[88] Populaţie din regiunea izvoarelor rîului Echedor din Macedonia.

V, 6. Τῶν δὲ δὴ ἄλλων Θρηίκων ἐστὶ ὅδε νόμος· πωλέουσι τὰ τέκνα ἐπ'ἐξαγωγῇ. τὰς δὲ παρθένους οὐ φυλάσσουσι, ἀλλ'ἐῶσι τοῖσι αὐταὶ βούλονται ἀνδράσι μίσγεσθαι. τὰς δὲ γυναῖκας ἰσχυρῶς φυλάσσουσι· καὶ ὠνέονται τὰς γυναῖκας παρὰ τῶν γονέων χρημάτων μεγάλων. καὶ τὸ μὲν ἐστίχθαι εὐγενὲς κέκριται, τὸ δὲ ἄστικτον ἀγεννές. ἀργὸν εἶναι κάλλιστον, γῆς δὲ ἐργάτην ἀτιμότατον, τὸ ζῆν ἀπὸ πολέμου καὶ ληιστύος κάλλιστον. οὗτοι μέν σφεων οἱ ἐπιφανέστατοι νόμοι εἰσί.

V, 7. Θεοὺς δὲ σέβονται μούνους τούσδε, Ἄρεα καὶ Διόνυσον καὶ Ἄρτεμιν· οἱ δὲ βασιλέες αὐτῶν, πάρεξ τῶν ἄλλων πολιτέων, σέβονται Ἑρμέην μάλιστα θεῶν καὶ ὀμνύουσι μοῦνον τοῦτον καὶ λέγουσι γεγονέναι ἀπὸ Ἑρμέω ἑωυτούς.

V, 8. Ταφαὶ δὲ τοῖσι εὐδαίμοσι αὐτῶν εἰσὶ αἵδε· τρεῖς μὲν ἡμέρας προτιθεῖσι τὸν νεκρὸν καὶ παντοῖα σφάξαντες ἱρήια εὐωχέονται, προκλαύσαντες πρῶτον· ἔπειτα δὲ θάπτουσι κατακαύσαντες ἢ ἄλλως γῇ κρύψαντες, χῶμα δὲ χέαντες ἀγῶνα τιθεῖσι παντοῖον, ἐν τῷ τὰ μέγιστα ἄεθλα τίθεται κατὰ λόγον μουνομαχίης. ταφαὶ μὲν δὴ Θρηίκων εἰσὶ αἵδε.

V, 9. Τὸ δὲ πρὸς βορέω ἔτι τῆς χώρης ταύτης οὐδεὶς ἔχει φράσαι τὸ ἀτρεκές, οἵτινές εἰσι ἄνθρωποι οἰκέοντες αὐτήν, ἀλλὰ τὰ πέρην ἤδη τοῦ Ἴστρου ἔρημος χώρη φαίνεται ἐοῦσα καὶ ἄπειρος. μούνους δὲ δύναμαι πυθέσθαι οἰκέοντας πέρην τοῦ Ἴστρου ἀνθρώπους τοῖσι οὔνομα εἶναι Σιγύννας, ἐσθῆτι δὲ χρεωμένους Μηδικῇ. τοὺς δὲ ἵππους αὐτῶν εἶναι λασίους ἅπαν τὸ σῶμα, ἐπὶ πέντε δακτύλους τὸ βάθος τῶν τριχῶν, σμικροὺς δὲ καὶ σιμοὺς καὶ ἀδυνάτους ἄνδρας φέρειν, ζευγνυμένους δὲ ὑπ'ἅρματα εἶναι ὀξυτάτους· ἁρματηλατέειν δὲ πρὸς ταῦτα τοὺς ἐπιχωρίους. κατήκειν δὲ τούτων τοὺς οὔρους ἀγχοῦ Ἐνετῶν τῶν ἐν τῇ Ἀδρίῃ. εἶναι δὲ Μήδων σφέας ἀποίκους λέγουσι· ὅκως δὲ οὗτοι Μήδων ἄποικοι γεγόνασι, ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω ἐπιφράσασθαι, γένοιτο δ' ἂν πᾶν ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ. σιγύννας δ'ὦν καλέουσι Λίγυες οἱ ἄνω ὑπὲρ Μασσαλίης οἰκέοντες τοὺς καπήλους, Κύπριοι δὲ τὰ δόρατα.

V, 10. Ὡς δὲ Θρήικες λέγουσι, μέλισσαι κατέχουσι τὰ πέρην τοῦ Ἴστρου, καὶ ὑπὸ τούτων οὐκ εἶναι διελθεῖν προσωτέρω. ἐμοὶ μέν νυν ταῦτα λέγοντες δοκέουσι λέγειν οὐκ οἰκότα· τὰ γὰρ ζῷα ταῦτα φαίνεται εἶναι δύσριγα· ἀλλά μοι τὰ ὑπὸ τὴν ἄρκτον ἀοίκητα δοκέει εἶναι διὰ τὰ ψύχεα. ταῦτα μέν νυν τῆς χώρης ταύτης πέρι λέγεται, τὰ παραθαλάσσια δ'ὦν αὐτῆς Μεγάβαζος Περσέων κατήκοα ἐποίεε.

V, 6. Iată şi datinile celorlalţi traci. Işi vînd [89] străinilor copiii, iar pe fete nu le păzesc, ci le dau voie să aibă legături trupeşti cu bărbaţii care le plac. Îşi păzesc însă nevestele cu străşnicie, cumpărîndu-le cu mulţi bani de la părinţi. Tatuajul [90] este socotit semnul neamului ales, cel netatuat fiind considerat om de rînd. În ochii lor, trîndăvia trece drept cea mai mare cinste. A munci pămîntul e lucru cel mai de ruşine, iar cînd trăieşti de pe urma războiului şi a prădăciunilor — spun ei — faci un lucru cît se poate de bun. Acestea sînt obiceiurile lor cele mai vrednice de luare aminte.

V, 7. Singurii zei pe care îi slăvesc sînt Ares, Dionysos şi Artemis [91]. Dar regii lor, fără ceilalţi cetăţeni, cinstesc dintre zei îndeosebi pe Hermes şi jură numai pe el, susţinînd că se trag din acesta.

V, 8. Iată cum se fac înmormîntările oamenilor bogaţi. Expun timp de trei zile cadavrul; apoi jertfesc tot felul de animale şi, după un mare ospăţ, înainte de care îl jelesc [pe mort], îl înmormîntează pe cel răposat, fie arzîndu-l, fie îngropîndu-l. Ei ridică apoi o movilă şi statornicesc felurite întreceri, la care răsplăţile cele mai însemnate se dau luptelor în doi — cum este şi firesc lucru. Aşa se fac înmormîntările tracilor.

V, 9. Cît priveşte partea dinspre miazănoapte a acestei ţări, nimeni n-ar putea spune cu exactitate ce oameni o locuiesc, căci ţinutul de dincolo de Istru se arată a fi pustiu şi de o întindere nesfîrşită. Singurii oameni despre care am putut afla că trăiesc dincolo de Istru sînt un neam cu numele de sigini [92]. Ei se folosesc de haine ca şi ale mezilor. Caii lor — zice-se — au pe tot corpul un păr des şi lung de cinci degete. Aceştia sînt mici şi cu bot scurt, nefiind în stare să poarte oameni. Înhămaţi însă la car, aleargă cît se poate de repede. De aceea băştinaşii călătoresc în care. Acest neam e răspîndit pînă în regiunea eneţilor [93], care locuiesc lîngă Adriatica. Ei susţin că sînt colonişti mezi. Cum s-au aşezat aici mezii nu pot să-mi dau seama, dar într-un răstimp foarte îndelungat totul este cu putinţă. Ligurii, care locuiesc dincolo de Massalia, dau numele de sigini negustorilor cu amănuntul, iar ciprioţii lăncilor.

V, 10. Tracii spun că ţinutul de dincolo de Istru e ocupat de albine şi din cauza lor nu se poate pătrunde mai departe. Cei care povestesc aşa ceva, după părerea mea, spun lucruri de necrezut. Căci se ştie că vietăţile acestea îndură greu frigul; iar eu sînt de părere că ţinuturile de sub constelaţia Ursei nu pot fi locuite din cauza frigului. Iată, prin urmare, ce se spune despre această ţară, ale cărei coaste le-a supus perşilor Megabazos.

[89] Vezi discutarea acestui pasaj — folosit de unii cercetători ca argument pentru existenţa unor relaţii sclavagiste avansate şi în societatea dacă — la Pippidi, *Contribuţii*, p. 267—8.

[90] Cf. Clearh din Soloi, fr. 8.

[91] Zeiţa tracă Bendis.

[92] Trib iranic, al cărui nume Pârvan (*Getica*, p. 231) îl apropie de acela al localităţii Singidunum.

[93] Populaţie ilirică ce locuia în regiunea Veneţiei de astăzi.

V, 27. ... τοὺς δὲ (Ὀτάνης ἠνδραποδίζετο ..., αἰτιώμενος) σίνεσθαι τὸν Δαρείου στρατὸν τὸν ἀπὸ Σκυθέων ὀπίσω ἀποκομιζόμενον.

VI, 40. Οὗτος δὲ ὁ Κίμωνος Μιλτιάδης νεωστὶ μὲν ἐληλύθεε ἐς τὴν Χερσόνησον, κατελάμβανε δέ μιν ἐλθόντα ἄλλα τῶν κατεχόντων πρηγμάτων χαλεπώτερα. τρίτῳ μὲν γὰρ ἔτεϊ τούτων Σκύθας ἐκφεύγεε· Σκύθαι γὰρ οἱ νομάδες ἐρεθισθέντες ὑπὸ βασιλέος Δαρείου συνεστράφησαν καὶ ἤλασαν μέχρι τῆς Χερσονήσου ταύτης. τούτους ἐπιόντας οὐκ ὑπομείνας ὁ Μιλτιάδης ἔφευγε ἀπὸ Χερσονήσου ἐς ὃ οἵ τε Σκύθαι ἀπαλλάχθησαν καί μιν οἱ Δόλογκοι κατήγαγον ὀπίσω. ταῦτα μὲν δὴ τρίτῳ ἔτεϊ πρότερον ἐγεγόνεε τῶν τότε μιν κατεχόντων ...

VI, 84. ... Σπαρτιῆταί φασι... Κλεομένεα, Σκύθησι δὲ ὁμιλήσαντά μιν ἀκρητοπότην γενέσθαι καὶ ἐκ τούτου μανῆναι. Σκύθας γὰρ τοὺς νομάδας ἐπείτε σφι Δαρεῖον ἐμβαλεῖν ἐς τὴν χώρην, μετὰ ταῦτα μεμονέναι μιν τείσασθαι, πέμψαντας δὲ ἐς Σπάρτην συμμαχίην τε ποιέεσθαι καὶ συντίθεσθαι ὡς χρεὸν εἴη αὐτοὺς μὲ τοὺς Σκύθας παρὰ Φᾶσιν ποταμὸν πειρᾶν ἐς τὴν Μηδικὴν ἐσβάλλειν, σφέας δὲ τοὺς Σπαρτιήτας κελεύειν ἐξ Ἐφέσου ὁρμωμένους ἀναβαίνειν καὶ ἔπειτα ἐς τωὐτὸ ἀπαντᾶν. Κλεομένεα δὲ λέγουσι ἡκόντων τῶν Σκυθέων ἐπὶ ταῦτα ὁμιλέειν σφι μεζόνως, ὁμιλέοντα δὲ μᾶλλον τοῦ ἱκνεομένου μαθεῖν τὴν ἀκρητοποσίην παρ᾽αὐτῶν· ἐκ τούτου δὲ μανῆναί μιν νομίζουσι Σπαρτιῆται. ἐκ τε τόσου, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, ἐπεὰν ζωρότερον βούλονται πιεῖν, Ἐπισκύθισον λέγουσι.

VII, 10. « Ἐγὼ δὲ οὐδεμιῇ σοφίῃ οἰκηίῃ αὐτὸς ταῦτα συμβάλλομαι, ἀλλ᾽οἷόν κοτε ἡμέας ὀλίγου ἐδέησε καταλαβεῖν πάθος, ὅτε πατὴρ <ὁ> σὸς ζεύξας Βόσπορον τὸν Θρηίκιον, γεφυρώσας δὲ ποταμὸν Ἴστρον διέβη ἐπὶ Σκύθας. τότε παντοῖοι ἐγένοντο Σκύθαι δεόμενοι Ἰώνων λῦσαι τὸν πόρον, τοῖσι ἐπετέτραπτο ἡ φυλακὴ τῶν γεφυρέων τοῦ Ἴστρου. καὶ τότε γε Ἱστιαῖος ὁ Μιλήτου τύραννος εἰ ἐπέσπετο τῶν ἄλλων τυράννων τῇ γνώμῃ μηδὲ ἠναντιώθη, διέργαστο ἂν τὰ Περσέων πρήγματα. καίτοι καὶ λόγῳ ἀκοῦσαι δεινόν, ἐπ᾽ἀνδρί γε ἑνὶ πάντα τὰ βασιλέος πρήγματα γεγενῆσθαι ».

VII, 75. Θρήικες δὲ ἐπὶ μὲν τῇσι κεφαλῇσι ἀλωπεκέας ἔχοντες ἐστρατεύοντο, περὶ δὲ τὸ σῶμα κιθῶνας, ἐπὶ δὲ ζειρὰς περιβεβλημένοι ποικίλας, περὶ δὲ τοὺς πόδας τε καὶ τὰς κνήμας πέδιλα νεβρῶν, πρὸς δὲ ἀκόντιά τε καὶ πέλτας καὶ ἐγχειρίδια σμικρά. οὗτοι δὲ διαβάντες μὲν ἐς τὴν Ἀσίην ἐκλήθησαν Βιθυνοί, τὸ δὲ πρότερον ἐκαλέοντο, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, Στρυμόνιοι, οἰκέοντες ἐπὶ Στρυμόνι· ἐξαναστῆναι δέ φασι ἐξ ἠθέων ὑπὸ Τευκρῶν τε καὶ Μυσῶν.

V, 27. ... Iar pe alţi [eleni] (Otanes [94] i-a robit..., învinuindu-i) că au pricinuit pagube oştirii lui Darius, pe cînd acesta se întorcea de la sciţi [95].

VI, 40. Miltiade acesta, fiul lui Cimon, sosise de curînd în Chersones şi, abia sosit, fu copleşit de necazuri şi mai mari decît pînă atunci. Cu trei ani în urmă [96], trebuise să fugă în faţa sciţilor. Căci sciţii nomazi, mîniaţi de [venirea lui] Darius, îşi adunaseră toate puterile şi ajunseră pînă în Chersonesul din preajma noastră. Miltiade nu le-a ţinut piept celor care năvăleau, ci a părăsit Chersonesul pînă la retragerea sciţilor. Doloncii l-au adus înapoi. Acestea se petrecuseră cu trei ani înainte de împrejurările care s-au ivit atunci...

VI, 84. Spartanii pretind că... avînd legături cu sciţii, Cleomene [97] ar fi deprins obiceiul să bea vin curat şi de aici i s-ar fi tras nebunia. Mai susţin că, după ce Darius le-a invadat ţara, sciţii nomazi doreau grozav să se răzbune, trimiţînd la Sparta delegaţi ca să încheie o alianţă şi învoindu-se să urce pe lîngă rîul Phasis şi să pătrundă în Media, în vreme ce spartanii ar fi pornit din Efes; şi — după ce ar fi înaintat în podişul Asiei — urmau să-şi unească oştile cu aceia într-un anumit punct. Cleomene, povestesc [spartanii], cînd sciţii veniseră pentru încheierea tratatului, avu mult prea multe legături cu ei şi el, trecînd peste cuvenita măsură, împrumută de la aceştia obiceiul să bea vinul neamestecat. Din această pricină — spun spartanii — ar fi înebunit Cleomene. Tot atunci — după cîte mai spun ei — cînd vor să pună mai puţină apă în vin, zic « toarnă ca la sciţi! »

VII, 10. « Presupunerea [98] pe care o fac nu se bizuie pe înţelepciunea mea, dar mă gîndesc ce năpastă era să se abată asupră-ne odinioară, cînd tatăl tău — unind malurile Bosporului tracic printr-un pod şi aruncînd un alt pod peste Istru — merse împotriva sciţilor. Atunci sciţii au făcut totul ca să-i înduplece pe ionienii ce se îngrijeau de podul Istrului, cerîndu-le să-l desfacă. Dacă Histiaios, tiranul din Milet, nu s-ar fi împotrivit părerii celorlalţi tirani, puterea perşilor se prăbuşea. Şi e un lucru groaznic — chiar numai dacă-l auzi — ca puterea întreagă a regelui să atîrne de voinţa unui singur om ».

VII, 75. Tracii luptau avînd pe cap căciuli din piele de vulpe, pe trupuri tunici şi, deasupra, mantale lungi, împestriţate. Purtau încălţăminte şi pulpare făcute din piele de căprioară. Erau înarmaţi cu suliţe, scuturi uşoare şi săbii mici. Aceştia au trecut în Asia şi s-au numit bitini. Mai înainte — după cîte spun ei — purtau numele de strimoni, fiindcă locuiseră pe malurile Strimonului. Au fost scoşi — zic ei — din ţara lor de către teucrii şi misieni [99].

---

[94] General persan însărcinat cu reprimarea răsculaţilor.
[95] Răscoala unora dintre supuşii greci ai lui Darius este cea mai bună dovadă a insuccesului expediţiei contra sciţilor şi mai ales a zvonurilor care circulau probabil despre distrugerea întregii armate persane.
[96] În anul 495 î.e.n.
[97] Rege spartan (520—488 î.e.n.).
[98] Artaban, unchiul lui Xerxes, se adresează nepotului său (cf. IV, 137).
[99] Cf. Strabon, VII, 3, 2.

VII, 111. [Σάτραι]... διατελεῦσι τὸ μέχρι ἐμεῦ αἰεὶ ἐόντες ἐλεύθεροι μοῦνοι Θρηΐκων... οὗτοι οἵ τοῦ Διονύσου τὸ μαντήϊόν εἰσι ἐκτημένοι... Βησσοὶ δὲ τῶν Σατρέων εἰσὶ οἱ προφητεύοντες τοῦ ἱροῦ, πρόμαντις δὲ ἡ χρέουσα κατά περ ἐν Δελφοῖσι...

IX, 119. Οἰόβαζον μέν νυν ἐκφυγόντα ἐς τὴν Θρηίκην Θρήικες Ἀψίνθιοι λαβόντες ἔθυσαν Πλειστώρῳ ἐπιχωρίῳ θεῷ τρόπῳ τῷ σφετέρῳ, τοὺς δὲ μετ'ἐκείνου ἄλλῳ τρόπῳ ἐφόνευσαν.

VII, 111. [Satrii][100]... sînt singurii dintre traci care pînă în zilele noastre şi-au păstrat libertatea... Ei au un oracol al lui Dionysos... Dintre satri, besii sînt cei care tălmăcesc oracolele din acest templu. Oracolele le rosteşte o preoteasă mai mare, ca la Delfi...

IX, 119. Tracii apsintieni,[101] prinzîndu-l pe Oiobazos[102], care fugise în Tracia, îl jertfiră lui Pleistoros — un zeu local — aşa cum era la ei datina[103]; iar tovarăşii lui au fost ucişi într-alt chip.

[100] Populaţie din valea rîului Nestos (cf. Suetoniu, *August*, XCIV, 7).
[101] Populaţie din sudul Traciei, de lîngă golful Melas.
[102] Persan, care fugise în anul 479 î.e.n. din oraşul Sestos, asediat de greci.
[103] Pentru sacrificiile umane la traci, vezi G. Kazarow, *Zalmoxis*, în «Klio», XII (1912), p. 361 şi Russu, *Rel. dac.*, p. 116—20. Pentru urme ale acestui obicei la geţi cf. IV, 94.

XI. ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ Η ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ

407 . . . πόντος . . . μέλας
430—438 [῎Η] πλησιστίοισι πνοαῖς,
συριζόντων κατὰ πρύμναν
εὐναίων πηδαλίων
αὔραισιν νοτίαις
ἢ πνεύμασι Ζεφύρου,
435 τὰν πολυόρνιθον ἐπ'αἶαν
Λευκὰν ἀκτάν, 'Αχιλῆος
δρόμους καλλισταδίους,
ἄξεινον κατὰ πόντον;

ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ

1257—1262 Κἄπειτα Νηρέως ἐν δόμοις ἐμοῦ μέτα
τὸ λοιπὸν ἤθη θεὸς συνοικήσεις θεᾷ·
ἔνθεν κομίζων ξηρὸν ἐκ πόντου πόδα
1260 τὸν φίλτατον σοὶ παῖδ'ἐμοί τ' 'Αχιλλέα
ὄψῃ δόμους ναίοντα νησιωτικοὺς
Λευκὴν κατ'ἀκτὴν ἐντὸς Εὐξείνου πόρου.

SCHOLIA IN ANDROMACHAM

1262. Λευκήν : Λευκὴν νῆσον, ἐν ᾗ διέτριβεν ὁ 'Αχιλλεὺς μεταξὺ τοῦ Εὐξείνου πόντου, ὅθεν καὶ οἱ 'Αχίλλειοι δρόμοι, περὶ ὧν ἐν 'Ιφιγενείᾳ τῇ ἐν Ταύροις εἴρηται.

XI. EURIPIDE

Ultimul mare tragic grec s-a născut pe la anul 480 și și-a petrecut viața la Atena, murind în anul 406. Poetul n-a luat parte activă la viața politică, dar a cunoscut de aproape viața culturală a vremii. Din cele 92 de drame ale sale s-au păstrat doar 18, între care *Andromaca* și *Ifigenia în Taurida*.

Ediții: Euripide, [*Théatre*], Méridier, L. Parmentier și H. Grégoire, vol. I—IV, Les Belles Lettres, Paris, 1923—1927; *Scholia in Euripidem*, ed. E. Schwarz, vol. I—II, Berlin, 1887—1891.

Ifigenia în Taurida

408 . . . marea . . . neagră [1].
430—438 [Sau] cu pînzele umflate în bătaia vîntului [2],
cînd țiuie la pupă,
sub apă, cîrmele
fie că suflă Notosul
sau briza Zefirului, [cum au putut să pătrundă ei aici],
435 atingînd pămîntul cel cu multe păsări,
țărmul cel alb,
unde — în marea neospitalieră [3] —se află
« Alergările » strălucite [4] ale lui Ahile?

Andromaca

1257—1262 Apoi, împreună cu mine [5], în sălașul lui Nereu,
îți vei petrece restul timpului ca zeu alături de o zeiță.
De acolo, scoțînd din mare piciorul tău neumezit,
1260 vei zări pe mult iubitul nostru fiu, Ahile,
care locuiește într-o insulă,
pe țărmul de argint [6], în interiorul Pontului Euxin.

Scolii la Andromaca

1262 Leuce: Insula Leuce, unde își petrece timpul Ahile, în mijlocul Pontului Euxin; de aci [vine și numele] « Alergărilor [7] lui Ahile », despre care s-a vorbit în *Ifigenia în Taurida*.

---

[1] Calificativul acesta, întrebuințat de toate populațiile vecine cu Marea Neagră (vezi L. Elnițchi, în « Вестник Древней Истории », 1950, 1, p. 194) redă noțiunea exprimată de termenul scitic, care a stat la baza formei grecești, vezi Strabon, nota 48.
[2] Corul vorbește despre navigație.
[3] Vezi Strabon, nota 48.
[4] Vezi nota 7.
[5] Vorbește zeița Thetis, adresîndu-se lui Peleu.
[6] Vezi Arian, notele 31 și 32.
[7] Vezi Pindar, nota 21.

XII. ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

II, 29, 1. Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ θέρει Νυμφόδωρον τὸν Πύθεω, ἄνδρα Ἀβδηρίτην, οὗ εἶχε τὴν ἀδελφὴν Σιτάλκης, δυνάμενον παρ'αὐτῷ μέγα οἱ Ἀθηναῖοι πρότερον πολέμιον νομίζοντες πρόξενον ἐποιήσαντο καὶ μετεπέμψατο, βουλόμενοι Σιτάλκην σφίσι τὸν Τήρεω, Θρᾳκῶν βασιλέα, ξύμμαχον γενέσθαι. 2. ὁ δὲ Τήρης οὗτος ὁ τοῦ Σιτάλκου πατὴρ πρῶτος Ὀδρύσαις τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπὶ πλεῖον τῆς ἄλλης Θρᾴκης ἐποίησεν· πολὺ γὰρ μέρος καὶ αὐτόνομόν ἐστι Θρᾳκῶν.

II, 96, 1. Ἀνίστησιν οὖν ἐκ τῶν Ὀδρυσῶν ὁρμώμενος πρῶτον μὲν τοὺς ἐντὸς Αἵμου τε ὄρους καὶ τῆς Ῥοδόπης Θρᾷκας ὅσων ἦρχε μέχρι θαλάσσης [ἐς τὸν Εὔξεινόν τε πόντον καὶ τὸν Ἑλλήσποντον], ἔπειτα τοὺς ὑπερβάντι Αἷμον Γέτας καὶ ὅσα ἄλλα μέρη ἐντὸς τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ πρὸς θάλασσαν μᾶλλον τὴν τοῦ Εὐξείνου πόντου κατῴκητο· εἰσὶ δ'οἱ Γέται καὶ οἱ ταύτῃ ὅμοροί τε τοῖς Σκύθαις καὶ ὁμόσκευοι, πάντες ἱπποτοξόται...

4. Τὰ δὲ πρὸς Τριβαλλούς, καὶ τούτους αὐτονόμους, Τρῆρες ὥριζον καὶ Τιλαταῖοι· οἰκοῦσι δ'οὗτοι πρὸς βορέαν τοῦ Σκόμβρου ὄρους καὶ παρήκουσι πρὸς ἡλίου δύσιν μέχρι τοῦ Ὀσκίου ποταμοῦ. 5. ῥεῖ δ'οὗτος ἐκ τοῦ ὄρους ὅθενπερ καὶ ὁ Νέστος καὶ ὁ Ἕβρος· ἔστι δὲ ἐρῆμον τὸ ὄρος καὶ μέγα, ἐχόμενον τῆς Ῥοδόπης.

II, 97, 1. Ἐγένετο δὲ ἡ ἀρχὴ ἡ Ὀδρυσῶν μέγεθος ἐπὶ μὲν θάλασσαν καθήκουσα ἀπὸ Ἀβδήρων πόλεως ἐς τὸν Εὔξεινον πόντον μέχρι Ἴστρου ποταμοῦ· αὕτη περίπλους ἐστὶν ἡ γῆ τὰ ξυντομώτατα, ἢν ἀεὶ κατὰ πρύμναν ἵστηται τὸ πνεῦμα, νηὶ στρογγύλῃ τεσσάρων

XII. TUCIDIDE

S-a născut în Atica, cam pe la 460 î.e.n., dintr-o familie aristocratică şi a murit în jurul anului 396. Tucidide a luat parte activă la luptele politice şi frămîntările vremii şi a ocupat funcţiuni de seamă. A sprijinit democraţia ateniană condusă de Pericle şi a fost un timp conducător militar. În opera sa *Istoria războiului peloponesiac*, în 8 cărţi, autorul face la început un scurt istoric al grecilor, apoi descrie luptele dintre atenieni şi lacedemonieni din perioada 431—411.

Ediţia: *Thucydidis Historiae* recognovit C. Hude, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1930—1938.

ISTORII

II, 29, 1. În aceeaşi vară [1], atenienii — voind să-şi facă aliat pe fiul lui Teres [2], Sitalces [3], rege al tracilor — chemară şi făcură proxen [4] pe un om socotit de ei mai înainte vreme duşman, şi anume pe Nymphodoros, fiul lui Phythes, un cetăţean din Abdera. Sora acestuia era ţinută în căsătorie de Sitalces, la care [Nymphodoros] se bucura de mare trecere. 2. Sus-amintitul Teres, tatăl lui Sitalces, este primul care le-a alcătuit odrisilor un regat cu mult mai mare decît restul Traciei. Căci există şi o mare parte de traci independenţi.

II, 96, 1. [Sitalces] porneşte [5] aşadar de la odrisi, punînd în mişcare întîi pe tracii ce locuiesc între munţii Haemus şi Rodope şi care se aflau sub stăpînirea sa pînă la mare (la Pontul Euxin şi Helespont), după aceea pe geţii peste care dai dacă treci munţii Haemus, şi toate celelalte populaţii stabilite dincoace de Istru, mai ales în vecinătatea Pontului Euxin. Geţii şi populaţiile din acest ţinut se învecinează cu sciţii, au aceleaşi arme şi sînt toţi arcaşi călări... 4. Dinspre partea tribalilor, care sînt şi ei neatîrnaţi [Sitalces] îşi mărginea [autoritatea] cu trerii şi tilataii. Aceştia sînt aşezaţi la miazănoapte de muntele Scombros, întinzîndu-se spre apus pînă la fluviul Oescus. 5. El izvorăşte din acelaşi munte ca şi Nestos şi Hebros. [Scombros] este pustiu şi înalt, continuînd munţii Rodope.

II, 97, 1. Ca dimensiuni, statul odrisilor se întindea spre mare, de la cetatea Abdera şi pînă la Pontul Euxin, şi (anume) pînă la (acel punct) unde se varsă Istrul. Pe calea cea mai scurtă — cu o corabie negustorească şi avînd mereu în spate vîntul — navigaţia de-a lungul coastei acesteia durează patru zile

---

[1] În anul 431 î.e.n.
[2] Vezi Herodot, nota 50.
[3] Vezi Herodot, nota 51.
[4] Cetăţean care reprezintă în patria sa interesele şi drepturile locuitorilor unei alte cetăţi.
[5] Împotriva duşmanilor Atenei, în anul 429 î.e.n.. Cf. Diodor, XII, 50, 3.

ἡμερῶν καὶ ἴσων νυκτῶν· ὁδῷ δὲ τὰ ξυντομώτατα ἐξ Ἀβδήρων ἐς Ἴστρον ἀνὴρ εὔζωνος ἑνδεκαταῖος τελεῖ... 3. φόρος τε ἐκ πάσης τῆς βαρβάρου καὶ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ὅσωνπερ ἦρξαν ἐπὶ Σεύθου, ὃς ὕστερον Σιτάλκου βασιλεύσας πλεῖστον δὴ ἐποίησε, τετρακοσίων ταλάντων ἀργυρίου μάλιστα δύναμις, ἃ χρυσὸς καὶ ἄργυρος ᾔει· καὶ δῶρα οὐκ ἐλάσσω τούτων χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου προσεφέρετο, χωρὶς δὲ ὅσα ὑφαντά τε καὶ λεῖα καὶ ἡ ἄλλη κατασκευή, καὶ οὐ μόνον αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τοῖς παραδυναστεύουσί τε καὶ γενναίοις Ὀδρυσῶν. 4. Κατεστήσαντο τοὐναντίον τῆς Περσῶν βασιλείας τὸν νόμον ὄντα μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις Θρᾳξὶ λαμβάνειν μᾶλλον ἢ διδόναι (καὶ αἴσχιον ἦν αἰτηθέντα μὴ δοῦναι ἢ αἰτήσαντα μὴ τυχεῖν), ὅμως δὲ κατὰ τὸ δύνασθαι ἐπὶ πλέον αὐτῷ ἐχρήσαντο· οὐ γὰρ ἦν πρᾶξαι οὐδὲν μὴ διδόντα δῶρα. ὥστε ἐπὶ μέγα ἡ βασιλεία ἦλθεν ἰσχύος. 5. τῶν γὰρ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὅσαι μεταξὺ τοῦ Ἰονίου κόλπου καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου μεγίστη ἐγένετο χρημάτων προσόδῳ καὶ τῇ ἄλλῃ εὐδαιμονίᾳ, ἰσχύι δὲ μάχης καὶ στρατοῦ πλήθει πολὺ δευτέρα μετὰ τὴν Σκυθῶν. 6. ταύτῃ δὲ ἀδύνατα ἐξισοῦσθαι οὐχ ὅτι τὰ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἀλλ' οὐδ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνος ἓν πρὸς ἓν οὐκ ἔστιν ὅ τι δυνατὸν Σκύθαις ὁμογνωμονοῦσι πᾶσιν ἀντιστῆναι. οὐ μὴν οὐδ' ἐς τὴν ἄλλην εὐβουλίαν καὶ ξύνεσιν περὶ τῶν παρόντων ἐς τὸν βίον ἄλλοις ὁμοιοῦνται.

IV, 101, 5. Ἀπέθανε δὲ καὶ Σιτάλκης Ὀδρυσῶν βασιλεὺς ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἡμέρας τοῖς ἐπὶ Δηλίῳ, στρατεύσας ἐπὶ Τριβαλλοὺς καὶ νικηθεὶς μάχῃ. Σεύθης δὲ ὁ Σπαραδόκου ἀδελφιδοῦς ὢν αὐτοῦ ἐβασίλευσεν Ὀδρυσῶν τε καὶ τῆς ἄλλης Θρᾴκης ᾗσπερ καὶ ἐκεῖνος.

şi tot atîtea nopţi. Iar pe uscat — pe drumul cel mai scurt —, un om sprinten străbate distanţa de la Abdera la Istru în unsprezece zile. . . 3. Tributul adunat din toate ţările barbare şi din toate oraşele greceşti pe care le stăpîneau [odrisii] pe vremea lui Seuthes [6] — care, urmînd la tron lui Sitalces, a sporit acest bir foarte mult — se ridica la suma de aproape patru sute talanţi [7], plătită în monedă de aur şi argint. Se aduceau, nu într-o mai mică măsură decît bani, daruri din aur şi argint, fără să mai socotim stofe brodate şi simple şi alte obiecte. Şi acestea se aduceau nu doar regelui, dar şi nobililor odrisi, care se bucurau şi ei de autoritate alături de rege. 4. Căci la odrisi, spre deosebire de Imperiul persan, era statornicit obiceiul — pe care-l întîlnim şi la ceilalţi traci — de a primi mai degrabă decît de a da; era la ei o mai mare ruşine să nu dai cînd ţi se cere, decît cerînd, să nu capeţi. Este adevărat, însă, că ei, datorită puterii lor, traseră foloase mai mari de pe urma acestui obicei; căci nu era posibil la ei să izbuteşti ceva fără daruri. Prin urmare, regatul îşi spori mult puterea. 5. Căci dintre statele din Europa situate între Golful Ionic şi Pontul Euxin, acesta a fost cel mai mare mulţumită veniturilor în bani şi altor bogăţii. În ceea ce priveşte puterea militară şi mulţimea trupelor însă, [regatul odrisilor] era cu mult mai prejos decît stăpînirea sciţilor. 6. Nu există în Europa neamuri care să se poată asemui cu sciţii ca putere, dar nici în Asia nu se află vreun neam în stare, singur, să se împotrivească tuturor sciţilor, dacă s-ar înţelege între ei [8]. Dar în privinţa chibzuielii şi a înţelepciunii cerute de feluritele împrejurări din viaţă, [sciţii] nu ajung celelalte neamuri.

IV, 101, 5. În timpul asediului de la Delion [9], a murit şi Sitalces, regele odrisilor, făcînd război împotriva tribalilor şi fiind învins în luptă. Seuthes [10], fiul lui Sparadocos [11], nepotul său, ajunse regele odrisilor şi al restului Traciei pe care o stăpînise acela.

[6] Cf. IV, 101, 5.
[7] Cf. Diodor, XII, 50, care indică o cifră mult mai mare, poate fiindcă a pus la socoteală şi darurile.
[8] Tucidide polemizează probabil aici cu Herodot (V, 3), care afirmase acelaşi lucru despre traci.
[9] În noiembrie 424 î.e.n.
[10] Seuthes I (424—410 î.e.n.).
[11] Cf. Herodot, IV, 80.

XIII. ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ

ΠΕΡΙ ΑΕΡΩΝ ΥΔΑΤΩΝ ΤΟΠΩΝ

17. . . . Ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ ἐστὶν ἔθνος Σκυθικόν, ὃ περὶ τὴν λίμνην οἰκεῖ τὴν Μαιῶτιν διαφέρων τῶν ἐθνέων τῶν ἄλλων. Σαυρομάται καλεῦνται. τούτων αἱ γυναῖκες ἱππάζονταί τε καὶ τοξεύουσι καὶ ἀκοντίζουσιν ἀπὸ τῶν ἵππων, καὶ μάχονται τοῖς πολεμίοις, ἕως ἂν παρθένοι ἔωσιν. οὐκ ἀποπαρθενεύονται δέ, μέχρι ἂν τῶν πολεμίων τρεῖς ἀποκτείνωσι, καὶ οὐ πρότερον ξυνοικέουσιν ἤπερ τὰ ἱερὰ θύσωσιν τὰ ἔννομα. ἣ δ' ἂν ἄνδρα ἑωυτῇ ἄρηται, παύεται ἱππαζομένη, ἕως ἂν μὴ ἀνάγκη καταλάβῃ παγκοίνου στρατείης. τὸν δεξιὸν δὲ μαζὸν οὐκ ἔχουσιν. παιδίοις γὰρ ἐοῦσιν ἔτι νηπίοις αἱ μητέρες χαλκίον τετεχνημένον [ἢ] ἐπ' αὐτῷ τούτῳ διάπυρον ποιέουσαι πρὸς τὸν μαζὸν τιθέασι τὸν δεξιὸν καὶ ἐπικαίεται, ὥστε τὴν αὔξεσιν φθείρεσθαι, ἐς δὲ τὸν δεξιὸν ὦμον καὶ βραχίονα πᾶσαν ἰσχὺν καὶ τὸ πλῆθος ἐκδιδόναι.

18. Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν Σκυθέων τῆς μορφῆς, ὅτι αὐτοὶ αὑτοῖσιν ἐοίκασι καὶ οὐδαμοῖς ἄλλοις, ωὑτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν Αἰγυπτίων, πλὴν ὅτι οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ θερμοῦ εἰσὶ βεβιασμένοι, οἱ δ' ὑπὸ τοῦ ψυχοῦ. ἡ δὲ Σκυθέων ἐρημίη καλευμένη πεδιάς ἐστι χειμακώδης καὶ ψιλὴ καὶ ἔνυδρος μετρίως. ποταμοὶ γάρ εἰσι μεγάλοι, οἳ ἐξοχετεύουσι τὸ ὕδωρ ἐκ τῶν πεδίων. ἐνταῦθα καὶ οἱ Σκύθαι διαιτεῦνται, Νομάδες δὲ καλεῦνται, ὅτι οὐκ ἔστιν οἰκήματα, ἀλλ' ἐν ἁμάξῃσιν οἰκεῦσιν. Αἱ δὲ ἅμαξαί εἰσιν αἱ μὲν ἐλάχισται τετράκυκλοι, αἱ δὲ ἑξάκυκλοι· αὗται δὲ πίλοις περιπεφραγμέναι· εἰσὶ δὲ καὶ τετεχνασμέναι ὥσπερ οἰκήματα τὰ μὲν ἁπλᾶ, τὰ δὲ τριπλᾶ. ταῦτα δὲ καὶ στεγνὰ πρὸς ὕδωρ καὶ πρὸς χιόνα καὶ πρὸς τὰ πνεύματα. τὰς δὲ ἁμάξας ἕλκουσι ζεύγεα

XIII. HIPOCRATE

S-a născut în insula Cos în anul 460 î.e.n. şi a murit cîndva între anii 377—359 î.e.n. Hipocrate a practicat medicina în insula sa şi apoi în Grecia de nord, mai ales în Tesalia. A fost întemeietorul cercetărilor ştiinţifice în domeniul medicinii la greci şi a exercitat o influenţă considerabilă. Sub numele său ni s-a păstrat o culegere de 72 scrieri, care de fapt aparţin mai multor şcoli medicale din secolul al IV-lea î.e.n. Opera aceasta a fost studiată şi comentată de multe generaţii de medici din antichitate şi a jucat un mare rol în istoria medicinii. În ea răzbat şi cîteva ecouri despre traiul populaţiilor negreceşti din jurul Istrului şi din Sciţia.

Ediţii: Gh. Littré, *Les œuvres d'Hippocrate*, vol. I—X, Paris, 1839—1861; *Hippocratis Opera* recensuit Hugo Kuehlwein, vol. I, Teubner, Leipzig, 1895.

Despre aer, ape şi locuri

17. . . . În Europa se află un neam scitic, care locuieşte în jurul Lacului Meotic şi se deosebeşte de celelalte neamuri. Sînt aşa-numiţii sarmaţi. Femeile lor călăresc şi, călare, trag cu arcul şi aruncă suliţa. Se luptă cu duşmanii cît timp sînt fecioare. Nu se mărită pînă n-a omorît fiecare trei duşmani şi nu au legături cu bărbatul înainte de a face sacrificiile rînduite de lege. Dacă îşi ia bărbat, femeia încetează a mai călări — cîtă vreme o nevoie nu sileşte întreg neamul să pornească la luptă. [Femeile] n-au sînul drept. În copilărie, cînd sînt încă foarte mici, mamele lor înroşesc în foc un instrument de aramă făcut pentru scopul acesta, îl pun în sînul lor drept şi îl ard; astfel acesta îşi pierde puterea de a creşte, transmiţînd umărului şi braţului drept toată tăria şi vlaga.

18. Cît priveşte faptul că sciţii ceilalţi se aseamănă între ei la înfăţişare, deosebindu-se însă de orice alte neamuri, aceasta are aceeaşi explicaţie ca şi în cazul egiptenilor. Numai că la unii împrejurarea despre care vorbim este determinată de căldura cea puternică, pe cîtă vreme la ceilalţi de frig. Aşa-numitul « pustiu al sciţilor » este o cîmpie bogată în păşuni, fără copaci, udată cu măsură, căci [pe acolo] se află fluvii mari, care îşi scot apele din cîmpie. Acolo îşi petrec sciţii viaţa, purtînd numele de nomazi, pentru că nu au case, ci locuiesc în care. Carele cele mai mici au patru roate. Altele au şase. Sînt acoperite cu pîslă, fiind construite în felul caselor, unele cu o încăpere, altele

τὰς μὲν δύο, τὰς δὲ τρία βοῶν κέρως ἄτερ. οὐ γὰρ ἔχουσι κέρατα ὑπὸ τοῦ ψύχεος. ἐν ταύτῃσι μὲν οὖν τῇσιν ἁμάξῃσιν <αἱ> γυναῖκες διαιτεῦνται, αὐτοὶ δ'ἐφ'ἵππων ὀχεῦνται [οἱ ἄνδρες]. ἕπονται δὲ αὐτοῖς καὶ τὰ πρόβατα <τὰ> ἐόντα καὶ αἱ βόες καὶ οἱ ἵπποι. μένουσι δ'ἐν τῷ αὐτῷ τοσοῦτον χρόνον, ὅσον ἂν ἀποχρῇ αὐτοῖσι τοῖς κτήνεσιν ὁ χόρτος· ὁκόταν δὲ μηκέτι, ἐς ἑτέραν χώρην μετέρχονται. αὐτοὶ δ'ἐστίουσι κρέα ἑφθὰ καὶ πίνουσι γάλα ἵππων.

19. Τὰ μὲν ἐς τὴν δίαιταν αὐτέων οὕτως ἔχει καὶ τοὺς νόμους· περὶ δὲ τῶν ὡρέων καὶ τῆς μορφῆς, ὅτι πολὺ ἀπέλλακται τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων τὸ Σκυθικὸν γένος καὶ ἔοικεν αὐτὸ ἑωυτῷ ὥσπερ τὸ Αἰγύπτιον καὶ ἥκιστα πολύγονόν ἐστι καὶ ἡ χώρη ἐλάχιστα θηρία τρέφει κατὰ μέγεθος καὶ πλῆθος... αἱ γὰρ μεταβολαὶ τῶν ὡρέων οὐκ εἰσι μεγάλαι οὐδὲ ἰσχυραί, ἀλλ'ὁμοῖαι καὶ ὀλίγον μεταλλάσσουσαι· διότι καὶ τὰ εἴδεα ὁμοῖαι αὐτοὶ ἑωυτοῖς εἰσι σίτῳ τε χρεόμενοι ἀεὶ ὁμοίῳ ἐσθῆτί τε τῇ αὐτῇ καὶ θέρεος καὶ χειμῶνος τόν τε ἠέρα ὑδατεινὸν ἕλκοντες καὶ παχὺν τά τε ὕδατα πίνοντες ἀπὸ χιόνος καὶ παγετῶν τοῦ τε ταλαιπώρου ἀπεόντες. οὐ γὰρ οἷόν τε τὸ σῶμα ταλαιπωρεῖσθαι, οὐδὲ τὴν ψυχήν, ὅκου μεταβολαὶ μὴ γίγνονται ἰσχυραί. διὰ δὲ ταύτας τὰς ἀνάγκας τὰ εἴδεα αὐτῶν παχέα ἐστι καὶ σαρκώδεα καὶ ἄνανδρα καὶ ὑγρὰ καὶ ἄτονα, αἵ τε κοιλίαι ὑγρόταται πασέων κοιλιῶν αἱ κάτω. οὐ γὰρ οἷόν τε νηδὺν ἀναξηραίνεσθαι ἐν τοιαύτῃ χώρῃ καὶ φύσει καὶ ὥρης καταστάσει, ἀλλὰ διὰ πιμελήν τε καὶ ψιλὴν τὴν σάρκα, τὰ [τε] εἴδεα ἔοικεν ἀλλήλοισι τά τε ἄρσενα τοῖς ἄρσεσι καὶ τὰ θήλεα τοῖς θήλεσιν. τῶν γὰρ ὡρέων παραπλησίων ἐουσέων φθοραὶ οὐκ ἐγγίνονται οὐδὲ κακώσιες ἐν τῇ τοῦ γόνου ξυμπήξει, ἢν μή τινος ἀνάγκης βιαίου τύχῃ ἢ νόσου.

20. Μέγα δὲ τεκμήριον ἐς τὴν ὑγρότητα παρέξομαι. Σκυθέων γὰρ τοὺς πολλούς, μάλιστα ὅσοι Νομάδες, εὑρήσεις κεκαυμένους τούς τε ὤμους καὶ τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς καρποὺς τῶν χειρῶν καὶ τὰ στήθεα ⟨καὶ τὰ⟩ ἰσχία καὶ τὴν ὀσφὺν δι'ἄλλ'οὐδὲν ἢ διὰ τὴν ὑγρότητα τῆς φύσιος καὶ τὴν μαλακίαν. οὐ γὰρ δύνανται οὔτε τοῖς τόξοις ξυντείνειν οὔτε τῷ ἀκοντίῳ ἐμπίπτειν τῷ ὤμῳ ὑπὸ ὑγρότητος καὶ ἀτονίης. ὁκόταν δὲ καυθέωσιν, ἀναξεραίνεται ἐκ τῶν ἄρθρων. τὸ πολὺ τοῦ ὑγροῦ, καὶ ἐντονώτερα μᾶλλον γίνεται καὶ τροφιμώτερα καὶ ἠρθωμένα τὰ σώματα μᾶλλον. ῥοϊκὰ δὲ γίνεται καὶ πλατέα, πρῶτον μὲν ὅτι οὐ σπαργανοῦνται ὥσπερ ἐν Αἰγύπτῳ οὐδὲ νομίζουσι διὰ τὴν ἱππασίην, ὅκως ἂν εὔεδροι ἔωσιν· ἔπειτα διὰ τὴν ἕδρην· τά τε γὰρ ἄρσενα, ἕως ἂν οὐχ οἷά τε ἐφ'ἵππου ὀχεῖσθαι, τὸ πολὺ τοῦ χρόνου κάθηται ἐν τῇ ἁμάξῃ καὶ βραχὺ τῇ βαδίσει χρέονται διὰ τὰς μετανᾳστάσιας καὶ περιελάσιας· τὰ δὲ θήλεα θαυμαστὸν οἷον ῥοϊκά ἐστι

cu trei. Avînd acoperiș, sînt apărate de ploaie, zăpadă și vînturi. Carele sînt trase de două sau trei perechi de boi fără coarne. Boii n-au coarne din cauza frigului. În aceste care își au sălașul femeile. [Bărbații] merg călări, după ei venind turmele de oi, vacile și caii. Rămîn în același loc cîtă vreme vitele au iarbă îndeajuns. Cînd nu mai au, ei se mută în alt loc. Drept hrană aceștia folosesc carnea fiartă. Beau lapte de iapă.

19. Acestea sînt obiceiurile și felul lor de viață. [Rămîne să vorbim] despre anotimpuri, despre marile deosebiri dintre înfățișarea sciților și a celorlalți oameni și despre asemănarea dintre ei — cum seamănă între ei și egiptenii —, ca și despre faptul că sînt un neam foarte puțin prolific și despre faptul că această regiune hrănește animale foarte mici și foarte puține... Deosebirile dintre anotimpuri nu sînt mari, ci neînsemnate. Trecerile nu au caracter brusc și se fac pe nesimțite. Datorită acestei împrejurări și înfățișarea sciților este aceeași. Folosesc mereu — și iarna și vara — același alimente și îmbrăcăminte, respiră un aer umed și cețos, beau apă [provenită] din zăpadă și din gheață. Ei nu știu ce înseamnă strădanie. Căci nici nu e posibil ca trupul și sufletul să îndure mult acolo unde nu există însemnate schimbări[1] [ale anotimpurilor]. Aceste condiții îi fac pe sciți să fie îndesați și cărnoși, lipsiți de bărbăție, cu o conformație umedă și fără forță. Cavitățile lor sînt foarte umede, mai ales aceea a pîntecelui. Căci nu e cu putință să existe pîntece uscat într-o asemenea țară, natură [înconjurătoare] și climat. Din pricina grăsimii și a pielii fără păr, ci seamănă unii cu alții, bărbații cu bărbații și femeile cu femeile. Căci, anotimpurile fiind aproape la fel, nu se ivește nici o alterare sau schimbare în coagularea lichidului seminal, dacă nu prin violență sau vreo boală.

20. Voi înfățișa o dovadă puternică a umezelii [trupurilor acelora]. Majoritatea sciților, mai ales cei nomazi, îi vei găsi avînd cauterizări la umeri, brațe, încheieturile mîinilor, pe piept, pe șolduri, pe șale, nu pentru altceva decît fiindcă natura lor este umedă și moale. Căci din pricina umezelii și a lipsei de tărie, ei nu pot să întindă arcul, nici să sprijine cu umărul aruncarea suliței. Cînd s-a făcut cauterizarea, umezeala de prisos de la încheieturi dispare și trupurile ajung mai zdravene, mai vînjoase și mai puternic articulate. [Trupurile lor] sînt molatice și lătărețe, mai întîi pentru că n-au fost înfășați în scutece, ca în Egipt; dar nici nu socotesc că, la călărit, e [necesar] să stea frumos [pe cal]; apoi și din cauza vieții sedentare. Băieții pînă ce nu sînt în stare să călărească, stau în care, cea mai mare parte din timp, și merg puțin pe jos,

[1] În concepția lui Hipocrate, determinismul geografic ocupă un loc foarte important.

καὶ βραδέα τὰ εἴδεα. πυῤῥὸν δὲ τὸ γένος ἐστὶ τὸ Σκυθικὸν διὰ τὸ ψῦχος, οὐκ ἐπιγιγνομένου ὀξέος τοῦ ἡλίου. ὑπὸ δὲ τοῦ ψύχεος ἡ λευκότης ἐπικαίεται καὶ γίγεται πυῤῥή.

21. Πολύγονον δὲ οὐχ οἷόν τε εἶναι φύσιν τοιαύτην. οὔτε γὰρ τῷ ἀνδρὶ ἡ ἐπιθυμίη τῆς μείξιος γίγνεται πολλὴ διὰ τὴν ὑγρότητα τῆς φύσιος καὶ τῆς κοιλίης τὴν μαλακότητά τε καὶ [τὴν] ψυχρότατα, ἀφ'ὅτων ἥκιστα εἰκὸς ἄνδρα οἷόν τε λαγνεύειν· καὶ ἔτι ὑπὸ τῶν ἵππων ἀεὶ κοπτόμενοι ἀσθενέες γίγνονται εἰς τὴν μείξιν...

22. Ἔτι τε πρὸς τουτέοισιν εὐνουχίαι γίγνονται οἱ πλεῖστοι ἐν Σκύθησι καὶ γυναικεῖα ἐργάζονται καὶ ὡς αἱ γυναῖκες ⟨διαιτεῦνται⟩ διαλέγονταί τε ὁμοίως· καλεῦνταί [τε] οἱ τοιοῦτοι Ἀναριεῖς. οἱ μὲν οὖν ἐπιχώριοι τὴν αἰτίην προστιθέασι θεῷ καὶ σέβονται τούτους τοὺς ἀνθρώπους καὶ προσκυνέουσι, δεδοικότες περὶ ἑωυτῶν ἕκαστοι... νομίσαντές τι ἡμαρτηκέναι τῷ θεῷ, ὃν ἐπαιτιῶνται, ἐνδύονται στολὴν γυναικείην καταγνόντες ἑωυτῷ ἀνανδρείην. γυναικίζουσί τε καὶ ἐργάζονται μετὰ τῶν γυναικῶν ἃ καὶ ἐκεῖναι. τοῦτο δὲ πάσχουσι Σκυθέων [οἱ πλούσιοι,] οὐχ οἱ κάκιστοι, ἀλλ'οἱ εὐγενέστατοι καὶ ἰσχὺν πλείστην κεκτημένοι διὰ τὴν ἱππασίαν, οἱ δὲ πένητες ἧσσον· οὐ γὰρ ἱππάζονται.

ΠΕΡΙ ΝΟΥΣΩΝ

IV, 51. ...Ἔοικε δὲ τοῦτο ὥσπερ οἱ Σκύθαι ποιέουσιν ἐκ τοῦ ἱππείου γάλακτος· ἐγχέοντες γὰρ τὸ γάλα ἐς ξύλα κοῖλα σείουσι· τὸ δὲ ταρασσόμενον ἀφιῇ καὶ διακρίνεται, καὶ τὸ μὲν πῖον, ὃ βούτυρον καλέουσιν, ἐπιπολῆς διίσταται τοῦτο, ἐλαφρὸν ἐόν· τὸ δὲ βαρὺ καὶ παχὺ κάτω ἵσταται, ὃ καὶ ἀποκρίναντες ξηραίνουσιν· ἐπὴν δὲ παγῇ καὶ ξηρανθῇ, ἱππάκην μιν καλέουσιν· ὁ δὲ ὀῤῥὸς τοῦ γάλακτος ἐν μέσῳ ἐστίν.

doar cînd se strămută sau în timpul cutreierărilor. Femeile sînt uimitor de umede şi domoale. Neamul scitic este roşiatic [la înfăţişare] din pricina frigului, deoarece [la ei] soarele nu-i destul de puternic. Albeaţa pielii este arsă de frig, devenind roşie.

21. O asemena natură nu poate fi prolifică. La bărbaţi dorinţa unirii [cu femeia] nu e mare din pricina umezelii pe care o are natura lor şi a moliciunii şi răcelii pîntecelui. Din aceste pricini, nu este cîtuşi de puţin firesc ca bărbatul să aibă plăcerile iubirii; ba încă fiind zdruncinaţi necontenit de călărie, ajung neputincioşi...

22. Apoi, în afară de acestea, printre sciţi se fac scopiri şi cei mai mulţi îndeplinesc treburi de femei, trăind ca şi femeile, şi vorbesc la fel ca ele. Ei poartă numele de « moleşiţi ». Localnicii pun pricina [acestei neputinţe] pe seama unui zeu, iar pe oamenii aceştia îi cinstesc şi se închină lor, temîndu-se fiecare pentru sine [de o asemenea boală]... Ei cred că au păcătuit cu ceva faţă de zeul pe care-l învinuiesc de năpasta lor; şi ei îmbracă haine femeieşti, dîndu-se pe faţă că sînt neputincioşi. [De atunci] trăiesc printre femei şi se dedau aceloraşi îndeletniciri ca şi acestea. De boala aminitită sînt loviţi sciţii [bogaţi] — nu cei de rînd —, oamenii cei mai de neam şi cu mai multă avere; aceasta pentru că merg călare. Cei săraci suferă într-o mai mică măsură, deoarece nu călăresc.

DESPRE BOLI

IV, 51. ...Aceasta se aseamănă cu ceea ce fac sciţii din lapte de iapă. Ei toarnă laptele în vase de lemn adînci şi-l agită. Laptele agitat produce spumă şi se desparte. Partea grasă — pe care o numesc unt — se ridică deasupra, fiind mai uşoară. Partea grea şi densă se aşază la fund. Punînd-o de o parte, ei o usucă şi după ce s-a închegat şi uscat o numesc « hippace ». Zerul laptelui rămîne la mijloc.

XIV. ΚΤΗΣΙΟΥ

ΠΕΡΣΙΚΑ

Fr. 17. Σκυθάρβης δὲ ὁ Σκυθῶν βασιλεὺς ὀργισθεὶς ἔγραψεν ὑβρίζων Δαρεῖον· καὶ ἀντεγράφη αὐτῷ ὁμοίως. Στράτευμα δὲ ἀγείρας Δαρεῖος, ὀγδοήκοντα μυριάδας, καὶ ζεῦξας τὸν Βόσπορον καὶ τὸν Ἴστρον, διέβη ἐπὶ Σκύθας, ὁδὸν ἐλάσας ἡμερῶν ιε'. Καὶ ἀντέπεμπον ἀλλήλοις τόξα. Ἐπικρατέστερον δ'ἦν τὸ τῶν Σκυθῶν· διὸ καὶ φεύγων Δαρεῖος διέβη τὰς γεφυρώσεις, καὶ ἔλυσε σπεύδων πρὶν ἢ τὸ ὅλον διαβῆναι στρατευμα. Καὶ ἀπέθανον ὑπὸ Σκυθάρβεω οἱ καταλειφθέντες ἐν τῇ Εὐρώπῃ μυριάδες ὀκτώ.

XIV. CTESIAS

În perioada 404—387 î.e.n. a fost medic de curte al regelui persan Artaxerxes Memnon. Ctesias a scris *Persicele*, *Indicele* şi un *Periplu*, care nu prezintă decît un interes documentar minor, deoarece autorul nu a consemnat fapte precise şi semnificative, dar în schimb a pus în circulaţie tot felul de poveşti şi de lucruri năstruşnice despre Orient. Din aceste lucrări au ajuns pînă la noi doar cîteva fragmente.

Ediţia: *Ctesiae Cnidii Fragmenta* edidit C. Müller, Firmin Didot, Paris, 1872.

PERSICELE

Fr. 17. Scytharbes [1], regele sciţilor, s-a mîniat şi i-a scris cu trufie lui Darius, iar acesta i-a răspuns la fel. Adunînd o armată de opt sute de mii de oameni, Darius construi un pod peste Bospor şi [altul peste] Istru şi trecu la sciţi, după ce străbătuse o cale de cincisprezece zile. Ei şi-au trimis unul altuia săgeţi. Oastea sciţilor era mai puternică; de aceea Darius a luat-o la fugă, trecînd podurile şi desfăcîndu-le în grabă, înainte ca întreaga armată să fi trecut dincolo. Şi pieriră [ucişi] de Scytharbes cei lăsaţi în Europa, optzeci de mii [2].

[1] Probabil o variantă a copiştilor pentru Σκυθάρχης « conducătorul sciţilor ». La Herodot (IV, 126) şi în alte izvoare antice apare numele Idanthyrsos.

[2] Vezi Herodot, nota 6.

XV. ΚΑΛΛΙΑΣ

Fr. 3. Scholiasta Aristophanis, Av., 31. εἰς δὲ τὴν ποίησιν αὐτὸν κεχλευάκασι, Καλλίας μὲν ἐν Πεδήταις·

« Καὶ Σάκαν οἱ χοροὶ μισοῦσι ».

Photius, p. 496, 18. « Σάκας ἐπεκαλεῖτο ὁ τραγῳδοποιὸς Ἀκέστωρ ὡς ξένος καὶ βάρβαρος. οἱ γὰρ Σάκαι Σκυθικὸν γένος ».

XV. CALLIAS

Contemporan cu Aristofan, Callias a scris comedii în care ataca pe Pericle, Socrate şi Euripide. Din opera lui nu ni s-au păstrat decît fragmente.

Ediţia: PCGF, p. 279—283.

Fr. 3. Scoliastul lui Aristofan *(Păsările*, 31): În ceea ce priveşte poezia, îl luau în derîdere [pe Acestor], bunăoară Callias în *Sclavii cei răi*:

« Pe „sac“ [1] corurile îl urăsc ».

Photios la p. 496, 18. « „Sac“ era numit autorul dramatic Acestor, deoarece era străin şi barbar. Căci „sacii“ sînt un neam scitic ».

---

[1] Cf. Teopomp (comediograful).

XVI. ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ

ΑΧΑΡΝΗΣ

134—160
Κῆρυξ: Προσίτω Θέωρος ὁ παρὰ Σιτάλκους.
Θέωρος: Ὁδί.
Δικαιόπολις: Ἕτερος ἀλαζὼν οὗτος εἰσκηρύττεται.
Θέωρος: Χρόνον μὲν οὐκ ἂν ἦμεν ἐν Θρᾴκῃ πολύν.
Δικαιόπολις: Μὰ Δί' οὐκ ἄν, εἰ μισθόν γε μὴ 'φερες πολύν.
Θέωρος: εἰ μὴ κατένειψε χιόνι τὴν Θρᾴκην ὅλην.
καὶ τοὺς ποταμοὺς ἔπηξ', —
Δικαιόπολις: ὑπ' αὐτὸν τὸν χρόνον
ὅτ' ἐνθαδὶ Θέογνις ἠγωνίζετο.
Θέωρος: Τοῦτον μετὰ Σιτάλκους ἔπινον τὸν χρόνον.
Καὶ δῆτα φιλαθήναιος ἦν ὑπερφυῶς
ὑμῶν τ' ἐραστὴς ὡς ἀληθῶς, ὥστε καὶ
ἐν τοῖσι τοίχοις ἔγραφ' «Ἀθηναῖοι καλοί».
Ὁ δ' υἱός, ὃν Ἀθηναῖον ἐπεποιήμεθα,
ἤρα φαγεῖν ἀλλᾶντας ἐξ Ἀπατουρίων,
καὶ τὸν πατέρ' ἠντεβόλει βοηθεῖν τῇ πάτρᾳ·

XVI. ARISTOFAN

Cel mai de seamă autor de comedii atenian, Aristofan a trăit între anii 450—385 î.e.n. Tatăl său primise un lot de pămînt la Egina, dar viața fiului, cît o cunoaștem, s-a desfășurat la Atena. Opera sa poetică este de o mare bogăție de idei și de o deosebită frumusețe artistică. Ni s-au păstrat 11 comedii întregi, iar din primele două, *Benchetuitorii* și *Babilonienii*, au rămas numai cîteva fragmente.

Ediții: Aristophane, [*Œuvres*], Texte établi et traduit par V. Coulon, Les Belles Lettres, Paris, 1934; *Hesychii Alexandrini Lexicon* recensuit Mauricius Schmidt, Iena, 1860; *Aristophanis Comoediae cum scholiis* edidit Immanuel Bekkerus, London, 1829.

ACARNIENII

134 *Crainicul*: Să intre Theoros [1], solul nostru pe lîngă Sitalces [2].
Theoros: Sînt aici.
Dicaiopolis: Alt [3] lăudăros ne mai aduce crainicul!
Theoros: N-am fi rămas mult timp în Tracia...
Dicaiopolis: Nu, pe Zeus, dacă n-ai fi avut plată bună.
Theoros: ... dacă nu cădea atîta zăpadă în toată Tracia și nu înghețau rîurile.
Dicaiopolis: Tocmai în timpul cînd aici, la voi,
Teognis [4] concura pentru tragedie.
Theoros: În acest timp, eu am băut împreună cu Sitalces.
Regele arăta nespus de mare dragoste pentru atenieni,
O adevărată înflăcărare. Așa fel că
Scria pe pereți: «Atenienii cei nobili».
Iar fiul său [5], pe care l-am făcut cetățean atenian,
Ardea de dorința de a se înfrupta din cîrnații apaturiilor [6]
Și-l implora pe tatăl său să dea ajutor [noii] sale patrii.

---

[1] Adulator al celebrului Cleon.
[2] Regele odrisilor încheie în anul 431 î.e.n. un tratat cu atenienii (cf. Tucidide, II, 29).
[3] Mai înainte apăruse un trimis al regelui persan care făcuse mari promisiuni atenienilor.
[4] Autor tragic, puțin cunoscut.
[5] Sadacos.
[6] Sărbătoare ateniană, la care aveau loc ospețe publice.

ὁ δ'ὤμοσε σπένδων βοηθήσειν ἔχων
στρατιὰν τοσαύτην ὥστ' 'Αθηναίους ἐρεῖν·
« Ὅσον τὸ χρῆμα παρνόπων προσέρχεται ».
Δικαιόπολις: Κάκιστ'ἀπολοίμην, εἴ τι τούτων πείθομαι
ὧν εἶπας ἐνταυθοῖ σύ πλὴν τῶν παρνόπων.
Θέωρος: Καὶ νῦν ὅπερ μαχιμώτατον Θρᾳκῶν ἔθνος ἔπεμψεν ὑμῖν.
Δικαιόπολις: Τοῦτο μέν γ'ἤδη σαφές.
Κῆρυξ: Οἱ Θρᾷκες ἴτε δεῦρ'οὓς Θέωρος ἤγαγεν.
Δικαιόπολις: Τουτὶ τί ἐστι τὸ κακόν;
Θέωρος: 'Οδομάντων στρατός.
Δικαιόπολις: Ποίων 'Οδομάντων; εἰπέ μοι, τουτὶ τί ἦν;
Τίς τῶν 'Οδομάντων τὸ πέος ἀποτεθρίακεν;
Θέωρος: Τούτοις ἐάν τις δύο δραχμὰς μισθὸν διδῷ,
καταπελτάσονται τὴν Βοιωτίαν ὅλην.

ΒΑΒΙΛΩΝΙΟΙ

Hesychios s.v. 'Ιστριανά. 'Αριστοφάνης ἐν Βαβυλωνίοις τὰ μέτωπα τῶν οἰκετῶν 'Ιστριανά φησιν, ἐπεὶ ἐστιγμένοι εἰσίν· οἱ γὰρ παρὰ τῷ Ἴστρῳ οἰκοῦντες στίζονται καὶ ποικίλαις ἐσθήσεσι χρῶνται. Διονύσιος δέ φησιν, ἐπεὶ πρότερός τις 'Ιστριανὸς λέγεται, ὁ λευκός, κατ'ἀντίφρασιν εἰρῆσθαι ὡς καθαρὰ καὶ λευκὰ τὰ μέτωπα, τοὐναντίον δὲ νοεῖσθαι, ἐστιγμένα.

Acela, făcînd libaţie, a jurat că va veni în ajutorul nostru
Cu o armată atît de numeroasă [7], încît atenieni să spună:
« Ce mai mulţime de lăcuste a venit ».
Dicaiopolis: Să mor, dacă sînt convins de ceva
din ce spui, în afară de « lăcuste ».
Theoros: Şi acum ne-a trimis [în ajutor] neamul
cel mai războinic din Tracia.
Dicaiopolis: Acum, lucrul e limpede.
Crainicul: Veniţi mai aproape, tracilor aduşi de Theoros.
Dicaiopolis: Dar ce este pacostea asta?
Theoros: Ei sînt armata odomanţilor [8]...
Dicaiopolis: Care odomanţi? Dar, spune-mi ce s-a întîmplat?
Cine a tăiat pielea de pe membrul [9] odomanţilor?
Theoros: Dacă le dă cineva o simbrie de două drahme,
se vor năpusti cu scuturile lor uşoare peste Beoţia întreagă.

BABILONIENII

Hesychios la articolul *Istriene*. Aristofan numeşte « istriene » figurile sclavilor din *Babilonienii*, deoarece sînt tatuaţi. Căci locuitorii de pe lîngă Istru se tatuează şi se îmbracă în veşminte colorate. Dionisiu [10] afirmă că atunci cînd cineva mai mare la istrieni este numit « cel alb », aceasta i se spune în mod ironic, ca şi cum ar avea fruntea curată şi albă; trebuie, dimpotrivă, să înţelegi că este tatuată [11].

[7] Cf. Diodor, XII, 50, 3.
[8] Trib trac care locuia între Strimon şi Nestos şi avea faima de a fi cel mai crud între toţi tracii. Ei erau şi mai puţin civilizaţi, păstrînd multe obiceiuri arhaice.
[9] Probabil aluzie la practica circumciziei.
[10] Personaj necunoscut. *Posibil să fie un comentator al lui Euripide,* vezi RE, V, col. 985–6.
[11] Cf. Clearh din Soloi, fr. 8.

XVII. ΜΕΤΑΓΕΝΟΥΣ

ΦΙΛΟΘΥΤΗΣ

Fr. 2. Ὦ πολῖται, δεινὰ πάσχω. B. τίς πολίτης δ'ἐστὶ νῦν πλὴν ἄρ ἢ Σάκας ὁ Μυσὸς καὶ τὸ Καλλίου νόθον;

Scholiasta ad Aristophanis Vesp., 1221. Ἀκέστορα ξένον κωμῳδοῦσι τὸν τραγικόν ὃς ἐκαλεῖτο Σάκας, Θεόπομπος Τισαμένῳ οὐ κοινῶς ξένον, ἀλλὰ Μυσόν. ὁμοίως Μεταγένης Φιλοθύτῃ.

XVII. METAGENES

Unul dintre ultimii poeţi comici ai vechii comedii atice (450—385), a fost, se pare, fiul unui sclav, care a dobîndit mai tîrziu cetăţenia ateniană. A obţinut două victorii la întrecerile de comedii şi s-a bucurat de oarecare succes. A scris, între altele, comedia *Iubitorul de jertfe*. Din opera sa nu s-au păstrat decît cîteva fragmente.

Ediţia: PCGF, p. 287—290.

IUBITORUL DE JERTFE

Fr. 2. « O, cetăţeni, sufăr îngrozitor! *B.* Dar cine oare e acum cetăţean [1] dacă nu ,,sacul" din Misia şi bastardul lui Callias? »

Scoliastul lui Aristofan *(Viespile*, 1221). Poeţii comici îl iau în derîdere pe străinul Acestor, autorul tragic, care este denumit « sacul». Teopomp, în *Tisamenos*, nu-l numeşte în chip generic «străin», ci «misian». La fel şi Metagenes în *Iubitorul de jertfe*.

[1] Cf. Teopomp (comediograful), fr. 1.

XVIII. ΘΕΟΠΟΜΠΟΣ

XIX. ΤΙΣΑΜΕΝΟΣ

Fr. 1. — Τὸν δὲ Μύσιον
Ἀκέστορ᾽ ἀναπέπεικεν ἀκολουθεῖν ἅμα.

Scholiasta Arist., Av. 31. ἐκαλεῖτο δὲ Σάκας διὰ τὸ ξένος εἶναι· Σάκες γὰρ Θρᾷκές εἰσι. Θεόπομπος δὲ καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ Σάκαν προσηγόρευσεν Τισαμένῳ. Ὁ δὲ αὐτὸς καὶ Μυσὸν ἐκάλεσεν.

XVIII. TEOPOMP
(comediograful)

Autor de comedii, contemporan cu Aristofan, Teopomp a atacat pe Euripide şi pe Anytos, acuzatorul lui Socrate. Din opera lui s-au păstrat puţine fragmente.

Ediţia: PCGF, p. 303—313.

XIX. TISAMENOS

Fr. 1. « L-a convins şi pe misianul Acestor[1] să-l însoţească ».

Scoliastul lui Aristofan (*Păsările*, 31). [Acestor] era numit « sac » deoarece era străin. Căci « sacii » sînt traci. Teopomp a numit « sac », în *Tisamenos*, şi pe tatăl aceluia. I-a mai dat şi porecla de « misian »[2].

[1] Cf. Callias şi Metagenes.

[2] Probabil că este vorba de un « sac » din regiunile dunărene de la noi: cf. Sacidava (vezi Pârvan, *Getica*, p. 15; 119; 271—2). Pentru sfîrşitul secolului al V-lea î.e.n., cînd relaţiile lumii greceşti cu tracii erau destul de dezvoltate, nu este exclus ca un « trac din Moesia » să se fi aclimatizat la Atena, unde să fi primit cetăţenia şi să fi scris piese în greceşte. În ce priveşte « sacii » din Asia, legăturile lor cu grecii se extind abia după Alexandru cel Mare.

XIX. ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΝΑΒΑΣΙΣ

VI, 1, 5, Ἐπεὶ δὲ σπονδαί τε ἐγένοντο καὶ ἐπαιάνισαν, ἀνέστησαν πρῶτον μὲν Θρᾷκες καὶ πρὸς αὐλὸν ὠρχήσαντο σὺν τοῖς ὅπλοις καὶ ἥλλοντο ὑψηλά τε καὶ κούφως καὶ ταῖς μαχαίραις ἐχρῶντο· τέλος δὲ ὁ ἕτερος τὸν ἕτερον παίει, ὡς πᾶσιν ἐδόκει πεπληγέναι τὸν ἄνδρα· ὁ δ'ἔπεσε τεχνικῶς. πως.

VII, 3, 21. Ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθον ἐπὶ τὸ δεῖπνον τῶν τε Θρᾳκῶν οἱ κράτιστοι τῶν παρόντων καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ εἴ τις πρεσβεία παρῆν ἀπὸ πόλεως, τὸ δεῖπνον μὲν ἦν καθημένοις κύκλῳ· ἔπειτα δὲ τρίποδες εἰσηνέχθησαν πᾶσι· οὗτοι δ'ὅσον εἴκοσιν ἦσαν κρεῶν μεστοὶ νενεμημένων, καὶ ἄρτοι ζυμῖται μεγάλοι προσπεπερονημένοι ἦσαν πρὸς τοῖς κρέασι. 22. Μάλιστα δ'αἱ τράπεζαι κατὰ τοὺς ξένους ἀεὶ ἐτίθεντο· νόμος γὰρ ἦν — καὶ πρῶτος τοῦτο ἐποίει Σεύθης ἀνελόμενος τοὺς ἑαυτῷ παρακειμένους ἄρτους διέκλα κατὰ μικρὸν καὶ ἐρρίπτει οἷς αὐτῷ ἐδόκει, καὶ τὰ κρέα ὡσαύτως, ὅσον μόνον γεύσασθαι ἑαυτῷ καταλιπών... 24. Κέρατα δὲ οἴνου περιέφερον, καὶ πάντες ἐδέχοντο... 26. Ἐπειδὴ δὲ προυχώρει ὁ πότος, εἰσῆλθεν ἀνὴρ Θρᾷξ ἵππον ἔχων λευκόν, καὶ λαβὼν κέρας μεστὸν εἶπε· Προπίνω σοι, ὦ Σεύθη, καὶ τὸν ἵππον τοῦτο δωροῦμαι, ἐφ'οὗ καὶ διώκων ὃν ἂν θέλῃς αἱρήσεις καὶ ἀποχωρῶν οὐ μὴ δείσῃς τὸν πολέμιον. 27. Ἄλλος παῖδα εἰσάγων οὕτως ἐδωρήσατο πρόπινων, καὶ ἄλλος ἱμάτια τῇ γυναικί. Καὶ Τιμασίων προπίνων ἐδωρήσατο φιάλην τε ἀργυρᾶν καὶ τάπιδα ἀξίαν δέκα

XIX. XENOFON

S-a născut pe la anul 434 î.e.n. dintr-o familie nobilă şi a fost un discipol al lui Socrate. În 401, Xenofon a luat parte la expediţia lui Cirus împotriva fratelui său Artaxerxe, iar după lupta de la Cunaxa şi moartea lui Cirus, a condus trupele greceşti (în număr de aproape zece mii de oameni) la întoarcerea lor spre Pontul Euxin. Puţin mai tîrziu, comandanţii acestei armate au vizitat curtea regelui trac Seuthes, care se afla nu departe, spre nord-vest, de Bizanţ. Xenofon descrie aceste peripeţii în cunoscuta sa operă *Anabasis*, unde ne înfăţişează şi obiceiuri trace, care ne poate ajuta să cunoaştem prin analogie şi moravurile daco-geţilor.

Ediţia: Xenophon, *Anabase*. Texte établi et traduit par Paul Masqueray, vol. I–II, Les Belles Lettres, Paris, 1930–1931.

ANABASIS

VI, 1, 5. După ce s-au făcut libaţii şi [grecii] au cîntat peanul, s-au ridicat mai întîi tracii şi au dansat, înarmaţi, în sunete de flaut. Ei făceau sărituri mari, cu agilitate, şi [totodată] se foloseau de cuţite. În cele din urmă, unul dintre dansatori se loveşte de celălalt, în aşa fel ca să li se pară tuturora că omul a fost străpuns; iar acesta cade cu dibăcie.

VII, 3, 21. După ce intrară la ospăţ fruntaşii tracilor de faţă, strategii şi ofiţerii grecilor[1], precum şi solii trimişi de la vreo cetate, oaspeţii se aşezară la masă în cerc. Apoi fură aduse tuturor măsuţe cu trei picioare. Acestea, cam douăzeci la număr, erau încărcate cu bucăţi de carne şi pîini mari dospite erau înfipte cu o frigare în bucăţile de carne. 22. Măsuţele erau rînduite de obicei în faţa oaspeţilor. Exista următoarea datină de care Seuthes s-a slujit cel dintîi: a luat pîinile ce se aflau în faţa sa, le-a rupt în bucăţi mici şi le-a aruncat cui a socotit de cuviinţă. Acelaşi lucru l-a făcut şi cu cărnurile, oprindu-şi numai atît cît să guste... 24. [Paharnicii] de jur împrejur aduceau cornuri umplute cu vin, pe care toţi le luau... 26. În toiul băuturii, a intrat un trac cu un cal alb şi, apucînd un corn plin, a zis: « Beau în sănătatea ta, Seuthes, şi îţi dăruiesc acest cal. Călare pe el, vei prinde pe cine doreşti, iar în caz de retragere, nu ai să te temi de duşmani ». 27. Un altul aduse un sclav tînăr, pe care îl oferi în acelaşi fel, închinînd în sănătatea lui Seuthes. În sfîrşit, altcineva dărui haine pentru soţia lui. Şi Timasion[2] a băut în sănătatea lui Seuthes, aducîndu-i în dar o cupă de argint şi un covor în valoare de zece mine[3].

---

[1] Scriitorul se referă la participanţii la celebra retragere a « celor zece mii », care în anul 400 î.e.n. au intrat în serviciul regelui odrid Seuthes II, nepotul lui Seuthes I.

[2] Căpetenie greacă.

[3] Aproximativ 4,366 kg de argint.

μνῶν. 28. Γνήσιππος δέ τις Ἀθηναῖος ἀναστὰς εἶπεν ὅτι ἀρχαῖος εἴη νόμος κάλλιστος τοὺς μὲν ἔχοντας διδόναι τῷ βασιλεῖ τιμῆς ἕνεκα, τοῖς δὲ μὴ ἔχουσι διδόναι τὸν βασιλέα, ἵνα καὶ ἐγώ, ἔφη, ἔχω σοι δωρεῖσθαι καὶ τιμᾶν... 32. Ἀναστὰς ὁ Σεύθης συνεξέπιε καὶ συγκατεσκεδάσατο μετ' αὐτοῦ τὸ κέρας. Μετὰ δὲ ταῦτα εἰσῆλθον κέρασί τε οἵοις σημαίνουσιν αὐλοῦντες καὶ σάλπιγξιν ὠμοβοείαις ῥυθμούς τε καὶ οἷον μαγάδιδι σαλπίζοντες. 33. Καὶ αὐτὸς Σεύθης ἀναστὰς ἀνέκραγέ τε πολεμικὸν καὶ ἐξήλατο ὥσπερ βέλος φυλαττόμενος μάλα ἐλαφρῶς. Εἰσῆσαν δὲ καὶ γελωτοποιοί.

28. Un anume Gnesippos din Atena s-a ridicat şi a spus că există un minunat obicei străvechi, potrivit căruia cei avuţi trebuie să facă daruri regelui pentru a-l cinsti, iar regele — la rîndul său — să dăruiască lucruri celor ce nu au. « Îngăduie-mi, deci — spuse acesta — să-ţi dăruiesc şi eu ceva şi să te cinstesc astfel »... 32. După ce s-a ridicat în picioare, Seuthes a băut cornul său în acelaşi timp [cu Xenofon] şi a vărsat pe el[4] [ceea ce mai rămăsese]. Apoi au intrat unii care suflau în cornuri asemănătoare celor cu care se dau semnale, muzicanţi cu trompete din piele netăbăcită, mulţumită cărora ţineau măsura, ca şi cum s-ar fi slujit de magadis[5]. Seuthes însuşi se ridică, scoase un strigăt de război şi sări cu multă agilitate, ca şi cum s-ar fi ferit de o săgeată. Au intrat şi bufoni.

---

[4] Cf. Platon, *Legile*, I, 637 d.
[5] Un fel de harpă cu 20 de coarde.

XX. ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΧΑΡΜΙΔΗΣ

156d . . . Τοιοῦτον τοίνυν ἐστίν, ὦ Χαρμίδη, καὶ τὸ ταύτης τῆς ἐπῳδῆς. Ἔμαθον δ'αὐτὴν ἐγὼ ἐκεῖ ἐπὶ στρατιᾶς παρά τινος τῶν Θρᾳκῶν τῶν Ζαλμόξιδος ἰατρῶν, οἳ λέγονται καὶ ἀπαθανατίζειν. Ἔλεγεν δὲ ὁ Θρᾷξ οὗτος ὅτι ταῦτα μὲν [ἰατροὶ] οἱ Ἕλληνες, ἃ νυνδὴ ἐγὼ ἔλεγον, καλῶς λέγοιεν· ἀλλὰ Ζάλμοξις, ἔφη, λέγει ὁ ἡμέτερος βασιλεύς, θεὸς ὤν, 156e. ὅτι ὥσπερ ὀφθαλμοὺς ἄνευ κεφαλῆς οὐ δεῖ ἐπιχειρεῖν ἰᾶσθαι οὐδὲ κεφαλὴν ἄνευ σώματος, οὕτως οὐδὲ σῶμα ἄνευ ψυχῆς, ἀλλὰ τοῦτο καὶ αἴτιον εἴη τοῦ διαφεύγειν τοὺς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἰατροὺς τὰ πολλὰ νοσήματα, ὅτι τὸ ὅλον ἀγνοοῖεν οὗ δέοι τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι, οὗ μὴ καλῶς ἔχοντος ἀδύνατον εἴη τὸ μέρος εὖ ἔχειν. Πάντα γὰρ ἔφη ἐκ τῆς ψυχῆς ὡρμῆσθαι καὶ τὰ κακὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ τῷ σώματι καὶ παντὶ τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ἐκεῖθεν ἐπιρρεῖν ὥσπερ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἐπὶ τὰ ὄρματα· 157a. δεῖν οὖν ἐκεῖνο καὶ πρῶτον καὶ μάλιστα θεραπεύειν, εἰ μέλλει καὶ τὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τὰ τοῦ ἄλλου σώματος καλῶς ἔχειν. Θεραπεύεσθαι δὲ τὴν ψυχὴν ἔφη, ὦ μακάριε, ἐπῳδαῖς τισιν· τὰς δ'ἐπῳδὰς ταύτας τοὺς λόγους εἶναι τοὺς καλούς· ἐκ δὲ τῶν τοιούτων λόγων ἐν ταῖς ψυχαῖς σωφροσύνην ἐγγίνεσθαι, ἧς ἐγγενομένης καὶ παρούσης ῥᾴδιον ἤδη εἶναι τὴν ὑγίειαν καί τῇ κεφαλῇ καὶ τῷ ἄλλῳ σώματι πορίζειν. 157b. Διδάσκων οὖν με τό τε φάρμακον καὶ τὰς ἐπῳδάς, ὅπως, ἔφη, τῷ φαρμάκῳ τούτῳ μηδείς σε πείσει τὴν αὑτοῦ κεφαλὴν θεραπεύειν, ὃς ἂν μὴ τὴν ψυχὴν πρῶτον παράσχῃ τῇ ἐπῳδῇ ὑπό σου θεραπευθῆναι. Καὶ γὰρ νῦν, ἔφη, τοῦτ'ἔστιν τὸ ἁμάρτημα περὶ τοὺς

XX. PLATON

S-a născut dintr-o familie aristocrată şi a trăit la Atena între anii 427—347 î.e.n. Platon a primit o educaţie aleasă, studiind temeinic operele filozofilor şi însuşindu-şi multe date ale ştiinţelor; a avut înclinare spre literatură şi şi-a exprimat ideile într-o formă foarte aleasă. Este întemeietorul şcolii filozofice numită Academia. A scris 42 de dialoguri şi 13 scrisori, în care şi-a dezvoltat sistemul său filozofic idealist. Acesta a avut o mare influenţă asupra elevului său Aristotel şi a întregii filozofii de după el. În opera lui Platon găsim informaţii preţioase privitoare la societatea greacă şi la raporturile ei cu populaţiile negreceşti.

Ediţia: Platon, *Oeuvres complètes*, Texte établi et traduit par Alfred Croiset, Les Belles Lettres, Paris, 1920—1956.

CARMIDE

156d. . . Tot aşa stau lucrurile, Carmide, şi cu acest descîntec. Eu [Socrate] l-am învăţat acolo în oaste, de la un medic trac, unul din ucenicii[1] lui Zalmoxis, despre care se zice că îi fac pe oameni nemuritori. Spunea tracul acesta că [medicii] greci aveau dreptate să cuvînteze aşa cum v-am arătat adineauri. Dar Zalmoxis, adăuga el, regele nostru, care este un zeu, ne spune 156e că după cum nu trebuie să încercăm a îngriji ochii fără să ţinem seama de cap, nici capul nu poate fi îngrijit neţinîndu-se seamă de corp, tot astfel trebuie să-i dăm îngrijire trupului dimpreună cu sufletul şi iată pentru ce medicii greci nu se pricep la cele mai multe boli: [anume] pentru că ei nu cunosc întregul pe care-l au de îngrijit. Dacă acest întreg este bolnav, partea nu poate fi sănătoasă. Căci, zicea el, toate lucrurile bune şi rele — pentru corp şi pentru om în întregul său — vin de la suflet şi de acolo curg [ca dintr-un izvor] ca de la cap la ochi; 157a. Trebuie deci — mai ales şi în primul rînd — să tămăduim izvorul răului, ca să se poată bucura de sănătate capul şi tot restul trupului. Prietene, zicea el, sufletul se vindecă cu descîntece. Aceste descîntece sînt vorbele frumoase, care fac să se nască în suflete înţelepciunea. Odată ivită aceasta şi dacă stăruie, este uşor să se bucure de sănătate şi capul şi trupul. 157b. Cînd mă învăţa leacul şi descîntecele, spunea: Să nu te înduplece nimeni să-i tămăduieşti capul cu acest leac, dacă nu-ţi încredinţează mai întîi sufletul, ca să i-l tămăduieşti cu ajutorul descîntecului. Iar acum — zicea el — aceasta e cea mai mare greşeală a oamenilor: ca unii medici să caute în chip deosebit

---

[1] Pentru cunoştinţele medicale ale dacilor vezi V. Bologa, *Eléments de médicine hiératique et empirique du La Tène Dace*, Montpellier, 1958.

ἀνθρώπους, ὅτι χωρὶς ἑκατέρου [σωφροσύνης τε καὶ ὑγιείας] ἰατροί τινες ἐπιχειροῦσιν εἶναι· καί μοι πάνυ σφόδρα ἐνετέλλετο μήτε πλούσιον οὕτω μηδένα εἶναι μήτε γενναῖον μήτε καλόν, ὃς ἐμὲ πείσει ἄλλως ποιεῖν. Ἐγὼ οὖν 157 c. — ὀμώμοκα γὰρ αὐτῷ, καί μοι ἀνάγκη πείθεσθαι — πείσομαι οὖν, καὶ σοί, ἐὰν μὴ βούλῃ κατὰ τὰς τοῦ ξένου ἐντολὰς τὴν ψυχὴν πρῶτον παρασχεῖν ἐπᾷσαι ταῖς τοῦ Θρᾳκὸς ἐπῳδαῖς, προσοίσω τὸ φάρμακον τῇ κεφαλῇ· εἰ δὲ μή, οὐκ ἂν ἔχοιεν ὅ τι ποιοῖμέν σοι, ὦ φίλε Χαρμίδη.

ΝΟΜΟΙ

I, 637d. Λέγω δ' οὐκ οἴνου περὶ πόσεως τὸ παράπαν ἢ μή, μέθης δὲ αὐτῆς πέρι, πότερον ὥσπερ Σκύθαι χρῶνται καὶ Πέρσαι χρηστέον, καὶ ἔτι Καρχηδόνιοι καὶ Κελτοὶ καὶ Ἴβηρες καὶ Θρᾷκες, πολεμικὰ σύμπαντα ὄντα ταῦτα γένη, ἢ καθάπερ ὑμεῖς· ὑμεῖς μὲν γάρ, ὅπερ λέγεις, τὸ παράπαν ἀπέχεσθε, Σκύθαι δὲ καὶ Θρᾷκες ἀκράτῳ παντάπασι χρώμενοι, γυναῖκές τε καὶ αὐτοί, καὶ κατὰ τῶν ἱματίων καταχεόμενοι, καλὸν καὶ εὔδαιμον ἐπιτήδευμα ἐπιτηδεύειν νεμομίκασι.

VII, 795a. Ἔδειξεν δὲ ταῦτα ὁ τῶν Σκυθῶν νόμος, οὐκ ἐν ἀριστερᾷ μὲν τόξον ἀπάγων, ἐν δεξιᾷ δὲ οἰστὸν προσαγόμενος μόνον, ἀλλ' ὁμοίως ἑκατέροις* ἐπ' ἀμφότερα χρώμενος.

VII, 804 d, e. Τὰ αὐτὰ δὲ δὴ καὶ περὶ θηλειῶν ὁ μὲν ἐμὸς νόμος ἂν εἴποι πάντα, ὅσαπερ καὶ περὶ τῶν ἀρρένων, ἴσα καὶ τὰς θηλείας ἀσκεῖν δεῖν· καὶ οὐδὲν φοβηθεὶς εἴποιμ' ἂν τοῦτον τὸν λόγον οὔτε ἱππικῆς οὔτε γυμναστικῆς, ὡς ἀνδράσι μὲν πρέπον ἂν εἴη, γυναιξὶ δὲ οὐκ ἂν πρέπον. Ἀκούων μὲν γὰρ δὴ μύθους παλαιοὺς πέπεισμαι, τὰ δὲ νῦν ὡς ἔπος εἰπεῖν οἶδα ὅτι μυριάδες ἀναρίθμητοι γυναικῶν εἰσὶ τῶν περὶ τὸν Πόντον, ἃς Σαυρομάτιδας καλοῦσιν, αἷς οὐχ ἵππων μόνον ἀλλὰ καὶ τόξων καὶ τῶν ἄλλων ὅπλων κοινωνία καὶ ἀνδράσιν ἴση προστεταγμένη ἴσως ἀσκεῖται.

VII, 805 d, e. Τίνα οὖν ἔμπροσθεν τῶν νῦν ἀποδεδειγμένων θεῖμεν ἂν τῆς κοινωνίας ταύτης ἣν νῦν αὐταῖς ἡμεῖς προστάττομεν; πότερον ἣν Θρᾷκες ταῖς γυναιξὶν χρῶνται καὶ πολλὰ ἕτερα γένη, γεωργεῖν τε καὶ βουκολεῖν καὶ ποιμαίνειν καὶ διακονεῖν μηδὲν διαφερόντως τῶν δούλων; ἢ καθάπερ ἡμεῖς ἅπαντές τε οἱ περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον;

* ἑκατέραις Gataker.

o vindecare sau cealaltă [a sufletului şi a trupului]. Şi mă povăţuia foarte stăruitor să nu mă las înduplecat de nimeni — oricît de bogat, dintr-un neam ales sau oricît de frumos ar fi — să fac altfel. Deci eu, 157 c pentru că i-am jurat şi sînt nevoit să-i dau ascultare, îi voi da într-adevăr ascultare. Şi dacă vrei — potrivit poveţelor străinului — să-mi încredinţezi mai întîi sufletul tău, pentru a -l vrăji cu descîntecele tracului, îţi voi da şi leacul pentru cap. Dacă nu, nu-ţi pot ajuta cu nimic, scumpe Carmide.

LEGILE

I, 637d. Vorbesc[2] nu de folosirea în general a vinului sau de abţinerea totală, ci de beţia propriu-zisă: dacă trebuie să se bea aşa cum beau sciţii şi perşii şi apoi cartaginezii, celţii, iberii şi tracii — toţi aceştia fiind neamuri războinice — sau ca voi. Căci voi, după cum spui, sînteţi foarte cumpătaţi, pe cîtă vreme sciţii şi tracii beau vin neamestecat de loc [cu apă], atît femeile cît şi bărbaţii, şi îl împrăştie pe hainele lor, socotind că este o deprindere frumoasă şi aducătoare de fericire.

VII, 795a. Aceasta[3] ne-o arată obiceiul sciţilor, care nu întind arcul numai cu mîna stîngă şi trag săgeata numai cu dreapta, ci se slujesc deopotrivă de amîndouă mîinile, pentru o acţiune şi pentru cealaltă.

VII, 804d,e. Şi femeilor legea mea le-ar statornici aceleaşi porunci ca şi bărbaţilor, ca femeile să facă aceleaşi exerciţii [ca şi bărbaţii]. Şi aş spune — fără să mă tem — acest lucru şi despre călărie şi despre gimnastică, măcar că [după unii] aceasta s-ar potrivi bărbaţilor, şi nu femeilor. Mi-am făcut această convingere auzind nişte vechi mituri. Cît despre vremurile noastre, bunăoară, ştiu că în jurul Pontului se află o mulţime nenumărată de femei, care se numesc sarmatide, şi cărora li s-a rînduit, ca şi bărbaţilor, să ia parte nu numai la călărie, ci chiar la mînuirea arcurilor şi a celorlalte arme, exerciţii pe care le fac şi ele deopotrivă cu bărbaţii.

VII, 805d, e. Dintre felurile de viaţă cunoscute pînă astăzi, pe care să-l alegem în locul acestei comunităţi, prescrisă acum de noi femeilor? Oare felul de viaţă pe care-l duc tracii şi multe alte neamuri, care pun femeile să lucreze pămîntul, să pască vacile şi oile şi să slujească fără a se deosebi întru nimic de sclavi? Vom alege poate orînduielile vieţii de la noi din ţară şi din ţinutul vostru[4]?

[2] Un atenian se adresează macedoneanului Megillos.
[3] Necesitatea de a-i deprinde pe copii să folosească deopotrivă ambele mîini.
[4] Atica şi Macedonia.

XXI. ΕΦΟΡΟΣ

Fr. 158 (78). Πρώτους δὲ παρὰ τὸν Ἴστρον εἶναι Καρπίδας εἴρηκεν Ἔφορος· εἶτεν Ἀροτῆρας πρόσω Νευρούς τε μέχρι γῆς πάλιν ἐρήμου διὰ πάγων.

XXI. EPHOROS

Născut la Cyme, în Asia Mică, între anii 408—405 î.e.n., Ephoros a trăit la Atena şi a scris, între altele, o operă istorică vastă, un fel de istorie generală a vremii, în 30 de cărţi. Aici înfăţişează evenimentele de seamă ale grecilor, într-un cadru mai larg, începînd de la întoarcerea legendară a Heraclizilor pînă la asediul cetăţii Perint din anul 340. El foloseşte pe toţi istoricii mai vechi, îndeosebi pe Herodot, ia atitudine împotriva miturilor, pe care le interpretează raţionalist, şi caută să adune cît mai multe fapte concrete, deşi le prezintă într-o formă retorică. Din opera sa ni s-a păstrat numai fragmente.

Ediţia: FGrHist, IIA, p. 91.

Fr. 158 (78). Primii [locuitori] de lîngă Istru sînt carpizii[1] — a spus Ephoros—, apoi sciţii plugari[2], iar mai încolo neurii, pînă în ţinutul de asemenea pustiu din pricina gheţurilor.

[1] Uniune de triburi dacice din regiunile pontice (cf. Herodot, IV, 17; Ps.-Scymnos V 841 şi Strabon, XII, 3, 21) care se aşază mai tîrziu în Moldova, vezi Ptolemeu, nota 31.

[2] Vezi Herodot, nota 22 bis.

XXII. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΑ

IV (VII), 2, 5. ... Ἔτι δ' ἐν τοῖς ἔθνεσι πᾶσι τοῖς δυναμένοις πλεονεκτεῖν ἡ τοιαύτη τετίμηται δύναμις, οἷον ἐν Σκύθαις καὶ Πέρσαις καὶ Θρᾳξὶ καὶ Κελτοῖς... 6... Ἐν δὲ Σκύθαις οὐκ ἐξῆν πίνειν ἐν ἑορτῇ τινὶ σκύφον περιφερόμενον τῷ μηδένα ἀπεκταγκότι πολέμιον.

VIII (V), 2, 11. ... Καὶ Ἀπολλωνιᾶται οἱ ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ ἐποίκους ἐπαγόμενοι ἐστασίασαν...

VIII (V), 5, 1. Αἱ δ' ὀλιγαρχίαι μεταβάλλουσι διὰ δύο μάλιστα τρόπους τοὺς φανερωτάτους. ἕνα μὲν ἐὰν ἀδικῶσι τὸ πλῆθος (πᾶς γὰρ ἱκανῶς γίνεται προστάτης, μάλιστα δ' ὅταν ἐξ αὐτῆς συμβῇ τῆς ὀλιγαρχίας γίνεσθαι τὸν ἡγεμόνα, καθάπερ ἐν Νάξῳ Λύγδαμις, ὃς καὶ ἐτυράννησεν ὕστερον τῶν Ναξίων). 2. ἔχει δὲ καὶ ἡ ἐξ ἄλλων ἀρχὴ στάσεως διαφοράς. ὅτε μὲν γὰρ ἐξ αὐτῶν τῶν εὐπόρων, οὐ τῶν ὄντων δ' ἐν ταῖς ἀρχαῖς, γίγνεται κατάλυσις, ὅταν ὀλίγοι σφόδρα ὦσιν οἱ ἐν ταῖς τιμαῖς, οἷον ἐν Μασσαλίᾳ καὶ ἐν Ἴστρῳ καὶ ἐν Ἡρα-

XXII. ARISTOTEL

S-a născut la Stagira din Calcidica în anul 384 î.e.n. Tatăl său Nicomah a fost medicul regelui Amyntas al III-lea al Macedoniei. Aristotel a studiat la Atena cu Platon şi s-a interesat nu numai de filozofie, ci şi de ştiinţe şi retorică. După moartea lui Platon (347) s-a mutat la Assos în Misia, a trăit cîtva timp în Mitilene (344—342), apoi a fost invitat de Filip al II-lea ca profesor al lui Alexandru şi a activat trei ani în Macedonia. După anul 335, Aristotel s-a mutat la Atena, unde a deschis o şcoală proprie, în Lyceion, numită apoi peripatetică. A murit în Chalcis în anul 322. Stagiritul este unul din cei mai de seamă gînditori ai antichităţii şi a lăsat o impunătoare operă ştiinţifică, care cuprinde informaţii preţioase din domenii foarte variate. A adunat materiale bogate cu privire la istoria naturii şi le-a descris şi clasificat în chip magistral. S-a interesat de aspectele cele mai variate ale ştiinţelor sociale şi ne-a lăsat asupra lor lucrări monumentale.

Ediţii: *De mirabilibus auscultationibus* edidit Otto Appelt. Teubner, Leipzig, 1888; *De animalibus historia* recognovit L. Dittmeyer. Teubner, Leipzig, 1907; *Politica* edidit F. Susemihl. Teubner, Leipzig, 1894; *De generatione animalium* edidit J. Bekker, Berlin, 1831; *Meteorologica* edidit J. Bekker, Berlin, 1831; *Problemata* edidit J. Bekker, Berlin, 1831.

STATUL

IV (VII), 2, 5... La toate neamurile puternice şi capabile să domine, este în cinste această aptitudine [1], de exemplu la sciţi, perşi, traci şi celţi... 6.... La sciţi, nu era îngăduit acelor care nu omorîseră nici un duşman să bea la sărbători din cupa trecută din mînă în mînă.

VIII (V), 2,11... Apoloniaţii, care locuiesc pe malul Pontului Euxin, au cunoscut răscoale, pentru că aduseseră pe străini în mijlocul lor [2]...

VIII (V), 5, 1. Schimbările de regim au loc în oligarhii mai ales în două chipuri foarte evidente: unul, cînd se fac nedreptăţi mulţimii, (căci atunci orice cetăţean poate deveni şef [al unui partid], mai ales cînd se întîmplă să ajungă conducător al cetăţii unul dintre membrii oligarhiei, precum s-a întîmplat cu Lygdamis [3] din Naxos, care a fost după aceea tiranul naxienilor). 2. Dar, în funcţie de cei care încep o astfel de răscoală, ea prezintă deosebiri: uneori răscoala se face chiar de către cei bogaţi care nu iau parte la magistraturi, deoarece foarte puţini sînt cei care ocupă demnităţi. Aşa s-au petrecut lucrurile la Massalia,

---

[1] Capacitatea de a cuceri şi supune prin război.

[2] Probabil că aceştia reclamaseră mai multe drepturi decît era dispusă să le dea oligarhia conducătoare. Vezi şi nota 6.

[3] Lygdamis a ajuns tiran al insulei Naxos către sfîrşitul sec. VI î.e.n., cu ajutorul lui Peisistrates, tiranul Atenei.

κλείᾳ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι συμβέβηκεν. οἱ γὰρ μὴ μετέχοντες τῶν ἀρχῶν ἐκίνουν, ἕως μετέλαβον οἱ πρεσβύτεροι πρότερον τῶν ἀδελφῶν, ὕστερον δ'οἱ νεώτεροι πάλιν· οὐ γὰρ ἄρχουσιν ἐνιαχοῦ μὲν ἅμα πατήρ τε καὶ υἱός, ἐνιαχοῦ δὲ ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφός· καὶ ἔνθα μὲν πολιτικωτέρα ἐγένετο ἡ ὀλιγαρχία, ἐν Ἴστρῳ δ'εἰς δῆμον ἀπετελεύτησεν, ἐν Ἡρακλείᾳ δ'ἐξ ἐλαττόνων εἰς ἑξακοσίους ἦλθεν.

VIII (V), 5, 5. ... Καὶ ὅπου τὰ δικαστήρια μὴ ἐκ τοῦ πολιτεύματός εἰσι· (δημαγωγοῦντες γὰρ πρὸς τὰς κρίσεις μεταβάλλουσι τὴν πολιτείαν, ὅπερ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ἐγένετο τῇ ἐν τῷ Πόντῳ). ... 7 ὁτὲ μὲν οὖν ἐπιχειροῦσι κινεῖν τι, ὁτὲ δὲ κλέπτουσι τὰ κοινά. ὅθεν πρὸς αὐτοὺς στασιάζουσιν ἢ οὗτοι ἢ οἱ πρὸς τούτους μαχόμενοι κλέπτοντας, ὅπερ ἐν'Απολλωνίᾳ συνέβη τῇ ἐν τῷ Πόντῳ.

ΠΕΡΙ ΤΑ ΖΩΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

VI, 12 [566 b, 6]. ... Τίκτει δ'ὁ μὲν δελφὶς τὰ μὲν πολλὰ ἕν, ἐνίοτε δὲ καὶ δύο· ἡ δὲ φάλαινα ἢ δύο τὰ πλεῖστα καὶ πλεονάκις, ἢ ἕν. ὁμοίως δὲ τῷ δελφῖνι καὶ ἡ φώκαινα· καὶ γάρ ἐστιν ὅμοιον δελφῖνι μικρῷ, γίνεται δ'ἐν τῷ Πόντῳ.

VI, 22 [576 a, 21]. ... οἱ δὲ Σκύθαι ἱππεύουσι ταῖς κυούσαις ἵπποις, ὅταν θᾶττον στραφῇ τὸ ἔμβρυον, καί φασι γίγνεσθαι αὐτὰς εὐτοκωτέρας.

VIII, 6 [595 a, 26] Οἱ δὲ Θρᾷκες πιαίνουσι τῇ μὲν πρώτῃ πιεῖν διδόντες, εἶτα διαλείπουσιν ἡμέραν μίαν τὸ πρῶτον, μετὰ δὲ ταῦτα δύο, εἶτα τρεῖς καὶ τέτταρας μέχρι τῶν ἑπτά.

VIII, 12 [596b, 30]. ... Καὶ τὰ μὲν ἐν αὐτοῖς τοῖς συνήθεσι τόποις εὑρίσκεται τὰς βοηθείας, τὰ δ'ἐκτοπίζει, μετὰ μὲν τὴν φθινοπωρινὴν ἰσημερίαν ἐκ τοῦ Πόντου καὶ τῶν ψυχρῶν τόπων φεύγοντα τὸν ἐπιόντα χειμῶνα, μετὰ δὲ τὴν ἐαρινὴν ἐκ τῶν θερμῶν εἰς τοὺς τόπους τοὺς ψυχροὺς φοβούμενα τὰ καύματα, τὰ μὲν ἐκ τῶν ἐγγὺς τόπων ποιούμενα τὰς μεταβολάς, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐσχάτων ὡς εἰπεῖν, οἷον αἱ γέρανοι ποιοῦσιν· μεταβάλουσι γὰρ ἐκ τῶν Σκυθικῶν πεδίων εἰς τὰ ἕλη τὰ ἄνω τῆς Αἰγύπτου, ὅθεν ὁ Νεῖλος ρεῖ. ... καὶ οἱ πελεκᾶνες δ'ἐκτοπίζουσι, καὶ πέτονται ἀπὸ τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ ἐπὶ τὸν Ἴστρον, κακεῖ τεκνοποιοῦνται· ἀθρόοι δ'ἀπέρχονται, ἀναμένοντες οἱ πρότεροι τοὺς ὕστερον, διὰ τό, ὅταν ὑπερπτῶνται τὸ ὄρος, ἀδήλους γίγνεσθαι τοὺς προτέρους τοῖς ὑστέροις. καὶ οἱ ἰχθύες δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ μὲν ἐκ τοῦ Πόντου καὶ εἰς

Histria [4], Heracleia şi în alte cetăţi. Într-adevăr, cei ce nu participaseră la magistraturi au provocat tulburări, pînă cînd au fost admişi la ele, la început fraţii cei mai mari şi, apoi, şi cei care erau mai tineri. În unele locuri, tatăl şi fiul nu exercită puterea în acelaşi timp, iar în altele, fratele mai mare cu cel mai mic. Acolo, oligarhia s-a apropiat mai mult de un regim constituţional, la Histria sfîrşind prin a deveni o democraţie [5]. La Heracleia, de la un număr mai mic [de oameni învestiţi cu autoritate] s-a ajuns la şase sute.

VIII (V), 5, 5. ... La fel se întîmplă şi cînd acei care alcătuiesc tribunalele nu sînt la cîrma statului. Aceştia, încercînd să dobîndească bunăvoinţa poporului, prin chipul în care împart dreptatea ajung să schimbe întocmirea cetăţii, cum s-a petrecut la Heracleia în Pont ... 7. Cîteodată unii încearcă să producă tulburări, alţii fură banul public, de unde se ivesc dezbinări între primii sau lupte împotriva jefuitorilor, precum s-a întîmplat în Apolonia Pontului [6].

ISTORIA ANIMALELOR

VI, 12 (556b, 6). ... Delfinul naşte de obicei un pui, cîteodată chiar doi. Balena, de cele mai multe ori doi, sau cîteodată şi unul. La fel cu delfinul naşte şi marsuinul. Seamănă cu un delfin mic şi trăieşte în Pontul Euxin.

VI, 22 [576a, 21]. ... Sciţii călăresc pe iepele însărcinate îndată ce mînzul din pîntece s-a mişcat şi spun că în felul acesta le uşurează naşterea.

VIII, 6 [595a, 26]. Tracii îngraşă [porcii] dîndu-le prima zi să bea [7], apoi îi lasă [fără să bea], mai întîi o zi, după aceea două, apoi trei, patru, pînă la şapte.

VIII, 12 [596b, 30]. ... Unele [animale] găsesc mijloacele de apărare [8] chiar în aceleaşi locuri în care sînt obişnuite [să trăiască], altele emigrează. După echinocţiul de toamnă, pleacă din Pont şi din ţările reci, evitînd iarna care se apropie, iar după cel de primăvară, pleacă din regiunile calde spre ţările reci, întrucît se tem de călduri arzătoare. Unele îşi strămută aşezarea din locuri apropiate, altele — ca să zic aşa — de la marginea pămîntului. De exemplu, cocorii. Ei merg din cîmpiile Sciţiei în mlaştinile Egiptului-de-Sus, de unde izvorăşte Nilul... Şi pelicanii îşi schimbă aşezarea. Ei zboară de la fluviul Strimon la Istru şi acolo nasc pui. Pleacă în cîrduri şi cei din faţă aşteaptă pe cei din urmă, pentru că — dacă ar trece peste un munte — cei din urmă nu i-ar mai vedea pe cei din faţă. Şi peştii, la fel, unii pleacă din Pont sau intră

[4] Aluzie la prima fază a frămîntărilor politice şi sociale din secolul al V-lea î.e.n., cînd are loc o lărgire a numărului restrîns de membri ai oligarhiei conducătoare, vezi *Ist. Rom.*, p. 175.

[5] În faza a doua, care are loc la sfîrşitul sec. V î.e.n., se constituie la Histria un regim democratic sclavagist.

[6] Stările de lucruri din Histria, Heracleia şi Apolonia prezintă multe asemănări cu cele din Callatis şi Tomis. De aceea este probabil că aceleaşi schimbări au avut loc şi în aceste cetăţi, la o dată apropiată, vezi *Ist. Rom.*, p. 176.

[7] După Aristotel, porcul pus la îngrăşat trebuie mai întîi să flămînzească trei zile.

[8] Împotriva variaţiilor de temperatură.

τὸν Πόντον μεταβάλλουσιν, οἱ δ'ἐν μὲν τῷ χειμῶνι ἐκ τοῦ πελάγους πρὸς τὴν γῆν, τὴν ἀλέαν διώκοντες, ἐν δὲ τῷ θέρει ἐκ τῶν προσγείων εἰς τὸ πέλαγος, φεύγοντες τὴν ἀλέαν.

VIII, 25 [605 a, 21]. ... Δυσριγότατον δ'ἐστὶ τῶν τοιούτων ζῴων· διὸ καὶ περὶ τὸν Πόντον καὶ τὴν Σκυθικὴν οὐ γίγνονται ὄνοι.

VIII, 28 [606 a, 18]. ... Καὶ ἐν μὲν Λυβίῃ εὐθὺς γίγνεται κέρατα ἔχοντα τὰ κερατώδη τῶν κτηνῶν, οὐ μόνον οἱ ἄρνες, ὥσπερ φησὶν Ὅμηρος, ἀλλὰ καὶ τἆλλα· ἐν δὲ τῷ Πόντῳ περὶ τὴν Σκυθικὴν τοὐναντίον· ἀκέρατα γὰρ γίγνονται... Πολλαχοῦ δὲ καὶ ἡ κρᾶσις αἰτία, οἷον ἐν τῇ Ἰλλυρίδι καὶ τῇ Θρᾴκῃ καὶ τῇ Ἠπείρῳ οἱ ὄνοι μικροί, ἐν δὲ τῇ Σκυθικῇ καὶ Κελτικῇ ὅλως οὐ γίγνονται· δυσχείμερα γὰρ ταῦτα.

IX, 33 [619 b, 18]. Ἐν δὲ Σκύθαις ὀρνίθων γένος ἐστὶν οὐκ ἔλαττον ὠτίδος· τοῦτο τίκτει δύο νεοττούς, οὐκ ἐπικάθηται δέ, ἀλλ'ἐν δέρματι λαγωοῦ ἢ ἀλώπεκος ἐγκρύψαν ἐᾷ· ἐπ'ἄκρῳ δὲ τῷ δένδρῳ φυλάττει, ὅταν μὴ τύχῃ θηρεῦον· κἄν τις ἀναβαίνῃ, μάχεται καὶ τίπτει ταῖς πτέρυξιν, ὥσπερ οἱ ἀετοί.

ΠΕΡΙ ΖΩΩΝ ΓΕΝΕΣΕΩΣ

V, 3 (p. 782). ... Εὐθύτριχα δ'ὅσα ὑγρότητ'ἔχει πολλήν· ῥέον γάρ, ἀλλ'οὐ στάζον, προέρχεται ἐν ταύταις τὸ ὑγρόν. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἐν τῷ Πόντῳ Σκύθαι καὶ Θρᾷκες εὐθύτριχες· καὶ γὰρ αὐτοὶ ὑγροὶ καὶ ὁ περιέχων αὐτοὺς ἀὴρ ὑγρός.

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΑ

I, 10, 6. Γίνεται δ'ἡ δρόσος πανταχοῦ νοτίοις, οὐ βορείοις, πλὴν ἐν τῷ Πόντῳ· ἐκεῖ δὲ τοὐναντίον· βορείοις μὲν γὰρ γίγνεται, νοτίοις δ'οὐ γίγνεται. Αἴτιον δ'ὁμοίως ὥσπερ ὅτι εὐδίας μὲν γίγνεται, χειμῶνος δ'οὔ· ὁ μὲν γὰρ νότος εὐδίαν ποιεῖ, ὁ δὲ βορέας χειμῶνα· ψυχρὸς γάρ, ὥστ'ἐκ τοῦ χειμῶνος τῆς ἀναθυμιάσεως σβέννυσι τὴν θερμότητα. 7. Ἐν δὲ τῷ Πόντῳ ὁ μὲν νότος οὐχ οὕτω ποιεῖ εὐδίαν ὥστε γίγνεσθαι ἀτμίδα, ὁ δὲ βορέας διὰ τὴν ψυχρότητα ἀντιπεριιστὰς τὸ θερμὸν ἀθροίζει, ὥστε πλεῖον ἀτμίζειν μᾶλλον.

I, 13, 19. Ἐκ δὲ τῆς Πυρήνης (τοῦτο δ'ἐστὶν ὄρος πρὸς δυσμὴν ἰσημερινὴν ἐν τῇ Κελτικῇ) ῥέουσιν ὅ τ'Ἴστρος καὶ ὁ Ταρτησσός· οὗτος μὲν οὖν ἔξω στηλῶν, ὁ δ'Ἴστρος δι'ὅλης τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον.

în Pont, alţii vin iarna din largul mării lîngă ţărm, căutînd căldura. Iar vara pleacă de lîngă litoral în largul mării, fugind de căldură.

VIII, 25 [605a, 21]. ... Cel mai friguros dintre animalele de acest fel este [măgarul]. De aceea nu se nasc măgari în regiunea Pontului şi în Sciţia.

VIII, 28 [606a, 18]. ... În Libia, berbecii care au coarne se nasc cu coarne şi nu numai berbecii, precum spune Homer [9], ci şi oile. În Pont, prin preajma Sciţiei, lucrurile stau invers: se nasc fără coarne... Adesea, temperatura e pricina deosebirii. În Iliria, în Tracia şi în Epir, bunăoară, măgarii sînt mici, iar în Sciţia şi în ţara celţilor nu există de loc măgari, căci aceste regiuni au ierni geroase.

IX, 33 [619b, 18]. În Sciţia există un neam de păsări nu mai mici decît dropiile. Păsările acestea nasc doi pui, fără a cloci însă ouăle, pe care le lasă *ascunse în piele de iepure sau de vulpe*. Veghează în vîrful copacului, cînd nu se întîmplă să vîneze, şi dacă se urcă cineva acolo, îl atacă şi-l lovesc cu aripile ca vulturii.

NAŞTEREA ANIMALELOR

V, 3 (p. 782). ... Au păr drept [vietăţile] cu umiditate multă. Căci la acestea lichidul curge, nu picură. Din această cauză sciţii din Pont şi tracii au păr drept, căci atît ei înşişi cît şi aerul care-i înconjoară sînt umezi.

METEOROLOGICELE

I, 10, 6. Roua se iveşte pretutindeni cînd bat vînturile din sud, nu cele din nord, afară de regiunile Pontului. Acolo, dimpotrivă: cînd bat vînturile din nord, apare roua, iar cînd bat cele din sud, nu apare. Cauza acestui fenomen este aceeaşi pentru care apare roua pe vreme caldă şi nu rece. Vîntul din sud produce căldură, iar cel din nord frig. Este aşa de rece, încît cu frigul său anihilează căldura vaporilor. 7. În Pont, vîntul din sud nu aduce atîta căldură, încît să se producă vapori. Dar vîntul din nord, apăsînd — cu frigul său — întreaga regiune, adună căldura şi înlesneşte o evaporare mai abundentă.

I, 13, 19. Din Pirinei (munţi ce se află în ţara celtică spre apusul echinocţiului) curg [10] Istrul şi Tartessos. Acesta din urmă [se varsă] dincolo de Coloanele [lui Heracles], iar Istrul [curge] prin toată Europa, [pentru a se vărsa] în Pontul Euxin.

[9] Odiseea, IV, 85.
[10] Cf. Herodot, II, 33 şi vezi mai jos.

ΠΕΡΙ ΘΑΥΜΑΣΙΩΝ ΑΚΟΥΣΜΑΤΩΝ

105, 112. Φασὶ δὲ καὶ τὸν Ἴστρον ῥέοντα ἐκ τῶν Ἐρκυνίων καλουμένων δρυμῶν σχίζεται, καὶ τῇ μὲν εἰς τὸν Πόντον ῥεῖν, τῇ δ'εἰς τὸν Ἀδρίαν ἐκβάλλειν. Σημεῖον δ'οὐ μόνον ἐν τοῖς νῦν καιροῖς ἑωράκαμεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων μᾶλλον, οἷον τὰ ἐκεῖ ἄπλωτα εἶναι· καὶ γὰρ Ἰάσονα τὸν μὲν εἴσπλουν κατὰ Κυανέας, τὸν ἐκ τοῦ Πόντου ἔκπλουν κατὰ τὸν Ἴστρον ποιήσασθαί φασι, καὶ φέρουσιν ἄλλα τε τεκμήρια οὐκ ὀλίγα, καὶ κατὰ μὲν τὴν χώραν βωμοὺς ὑπὸ Ἰάσονος ἀνακειμένους δεικνύουσιν, ἐν δὲ μιᾷ τῶν νήσων τῶν ἐν τῷ Ἀδρίᾳ ἱερὸν Ἀρτέμιδος ὑπὸ Μηδείας ἱδρυμένον.

141 (153). Φασὶ τὸ Σκυθικὸν φάρμακον, ᾧ ἀποβάπτουσι τοὺς ὀϊστούς, συντίθεσθαι ἐξ ἐχίδνης. Τηροῦσι δέ, ὡς ἔοικεν, οἱ Σκύθαι τὰς ἤδη ζῳοτοκούσας, καὶ λαβόντες αὐτὰς τήκουσιν ἡμέρας τινάς. Ὅταν δ'ἱκανῶς αὐτοῖς δοκῇ σεσῆφθαι πᾶν, τὸ τοῦ ἀνθρώπου αἷμα εἰς χυτρίδιον ἐγχέοντες εἰς τὰς κοπρίας κατορύττουσι πωμάσαντες. Ὅταν δὲ καὶ τοῦτο σαπῇ, τὸ ὑφιστάμενον ἐπάνω τοῦ αἵματος, ὃ δή ἐστιν ὑδατῶδες, μιγνύουσι τῷ τῆς ἐχίδνης ἰχῶρι, καὶ οὕτω ποιοῦσι θανάσιμον.

168 (182). Ῥῆνος καὶ Ἴστρος οἱ ποταμοὶ ὑπ'ἄρκτον ῥέουσιν, ὁ μὲν Γερμανούς, ὁ δὲ Παίονας παραμείβων· καὶ θέρους μὲν ναυσίπορον ἔχουσι τὸ ῥεῖθρον, τοῦ δὲ χειμῶνος παγέντες ὑπὸ κρύους ἐν πεδίου σχήματι καθιππεύονται.

ΠΡΟΒΛΕΜΑΤΑ

XIX, 28. Διὰ τί νόμοι καλοῦνται οὓς ᾄδουσιν; Ἢ ὅτι πρὶν ἐπίστασθαι γράμματα ᾖδον τοὺς νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθωνται, ὥσπερ ἐν Ἀγαθύρσοις ἔτι εἰώθασιν; Καὶ τῶν ὑστέρων οὖν ᾠδῶν τὰς πρώτας τὸ αὐτὸ ἐκάλεσαν ὅπερ τὰς πρώτας.

XXIII, 6. Διά τί ἡ θάλασσα λευκοτέρα ἐν τῷ Πόντῳ ἢ ἐν τῷ Αἰγαίῳ; Πότερον διὰ τὴν ἀνάκλασιν τῆς ὄψεως τὴν γινομένην ἀπὸ τῆς θαλάττης εἰς τὸν ἀέρα; ὁ μὲν γὰρ περὶ τὸν Πόντον ἀὴρ παχὺς καὶ λευκός, ὥστε καὶ τῆς θαλάττης ἡ ἐπιφάνεια τοιαύτη φαίνεται, ὁ δ'ἐν τῷ Αἰγαίῳ κυανοῦς διὰ τὸ μέχρι πόρρω εἶναι καθαρός, ὥστε καὶ ἡ θάλαττα ἀνταυγοῦσα τοιαύτη φαίνεται. Ἢ ὅτι πᾶσαι αἱ λίμναι λευκότεραι τῆς θαλάττης, ὁ δὲ Πόντος ἐστὶ λιμνώδης διὰ τὸ πολλοὺς ποταμοὺς εἰς αὐτὸν ῥεῖν;

XXV, 6. Διὰ τί ἐν τῷ Πόντῳ καὶ ψύχη μάλιστα καὶ πνίγη; Ἢ διὰ τὴν παχύτητα τοῦ ἀέρος; τοῦ μὲν γὰρ χειμῶνος οὐ δύναται διαθερμαίνεσθαι, τοῦ δὲ θέρους, ὅταν θερμανθῇ, κάει διὰ τὴν παχύτητα.

POVESTIRI MINUNATE

105 (112). Se spune că Istrul izvorăşte din Pădurea Hercinică[11], se desparte în două şi o parte se varsă în Pont, iar cealaltă[12] în Adriatica. Dovada acestui fapt este ceea ce am văzut nu numai în vremea noastră, ci [ceea ce s-a putut constata] mai ales în timpurile mai vechi, cum că locurile de acolo erau nenavigabile. Se spune că Iason ar fi intrat cu corabia pe lîngă Stîncile Cianee şi ar fi plutit[13] pe Istru: se aduc mai multe dovezi în sprijin, printre altele se arată altare construite în acel loc de Iason, iar într-una din insulele Adriaticii un templu al zeiţei Artemis, înălţat de Medeea.

141 (153). Se spune că otrava scitică, în care ei înmoaie săgeţile, se ia de la viperă. Sciţii pîndesc, precum se pare, viperele ce sînt gata să nască pui. Le prind şi le lasă să putrezească cîteva zile. Cînd socotesc că viperele au putrezit de tot, toarnă sînge de om într-o ulcică şi o îngroapă, astupată, în bălegar. După ce şi acest sînge a putrezit, lichidul, asemănător apei, de deasupra sîngelui îl amestecă cu veninul viperei şi astfel fac o otravă ucigătoare.

168 (182). Fluviile Rin şi Istru curg în partea de nord, trecînd unul pe lîngă germani, altul pe lîngă peoni. Vara, cursul lor este navigabil, iarna însă ele îngheaţă din pricina frigului, iar oamenii pot trece călare, ca şi cum ar fi o cîmpie.

PROBLEME

XIX, 28. De ce se numesc legi unele cîntece? Oare pentru că, înainte de cunoaşterea literelor, legile se cîntau, ca să nu se uite, precum este însă obiceiul la agatirşi? De aceea au dat primelor cîntece care au fost compuse după apariţia literelor aceleaşi nume ca şi celor dintru început.

XXIII, 6. De ce este mai albă apa mării din Pont decît cea din Egeea? Oare din cauza refracţiei luminii din mare în aer? În jurul Pontului aerul este des şi alb strălucitor, aşa încît şi suprafaţa mării apare la fel. Cel din Egeea însă este albastru, fiindcă e curat pînă în depărtare şi, în chipul acesta, marea, care reflectă lumina, apare astfel. Sau poate pentru că lacurile sînt mai albe decît marea, iar Pontul are înfăţişarea de lac, din pricină că se varsă în el multe fluvii?

XXV, 6. De ce în Pont sînt şi geruri şi zăduf, uri? Oare din pricina desimii aerului? Iarna nu poate să fie străbătut de căldură, iar vara, cînd se înfierbîntă arde din pricina desimii.

[11] Această ştire a fost luată din alt izvor decît cel folosit pentru *Meteorologice*.
[12] Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2.
[13] Cf. Apollonios din Rodos, IV, 298 şi urm.

XXIII. ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΠΡΟΣ ΛΕΠΤΙΝΗΝ

[466], 31. Ἴστε γὰρ δήπου τοῦθ', ὅτι πλείστῳ τῶν πάντων ἀνθρώπων ἡμεῖς ἐπεισάκτῳ σίτῳ χρώμεθα. πρὸς τοίνυν ἅπαντα τὸν ἐκ τῶν ἄλλων ἐμπορίων ἀφικνούμενον ὁ ἐκ τοῦ Πόντου σῖτος εἰσπλέων ἐστίν. εἰκότως· οὐ γὰρ μόνον διὰ τὸ τὸν τόπον τοῦτον σῖτον ἔχειν πλεῖστον τοῦτο γίγνεται, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ κύριον ὄντα τὸν Λεύκων' αὐτοῦ τοῖς ἄγουσιν Ἀθήναζε ἀτέλειαν δεδωκέναι, καὶ κηρύττειν πρώτους γεμίζεσθαι τοὺς ὡς ὑμᾶς πλέοντας. ἔχων γὰρ ἐκεῖνος ἑαυτῷ καὶ τοῖς παισὶ τὴν ἀτέλειαν ἅπασι δέδωκεν ὑμῖν.

ΠΡΟΣ ΛΑΚΡΙΤΟΝ

[935], 35. ... Ὑμεῖς δ', ὦ ἄνδρες δικασταί, ἐνθυμεῖσθε πρὸς ὑμᾶς αὐτούς, εἴ τινας πώποτ' ἴστε ἢ ἠκούσατε οἶνον Ἀθήναζε ἐκ τοῦ Πόντου κατ' ἐμπορίαν εἰσάγοντας, ἄλλως τε καὶ Κῷον. πᾶν γὰρ δήπου τοὐναντίον εἰς τὸν Πόντον οἶνος εἰσάγεται ἐκ τῶν τόπων τῶν περὶ ἡμᾶς, ἐκ Πεπαρήθου καὶ Κῶ καὶ Θάσιος καὶ Μενδαῖος καὶ ἐξ ἄλλων πόλεων παντοδαπός· ἐκ δὲ τοῦ Πόντου ἕτερά ἐστιν ἃ εἰσάγεται δεῦρο.

XXIII. DEMOSTENE

S-a născut la Atena în anul 384 î.e.n. Tatăl său a fost strateg și proprietar al unui atelier de arme, dar a murit de timpuriu, cînd fiul său avea numai opt ani, așa încît acesta a luptat în condiții grele spre a-și forma o cultură și a-și ocroti avutul. Demostene a luat atitudine împotriva tendințelor de expansiune ale statului macedonean sub Filip al II-lea și Alexandru cel Mare și a căzut jertfă acestei lupte, fiind nevoit să-și curme zilele, în anul 322. Opera sa cuprinde 60 de discursuri, 56 modele de introducere la discursuri politice și 6 scrisori.

Ediția: Demosthenes [*Orations*], with an English translation ... vol. I—VII, Heinemann, London, 1949—1958.

DISCURSUL ÎMPOTRIVA LUI LEPTINES

[466], 31. Știți, fără îndoială, că noi folosim grîu importat mai mult decît toți oamenii. Cantitatea de grîu adusă din Pont este mai mare decît tot ceea ce ne vine din celelalte porturi comerciale [1]. Și nu trebuie să ne mire. Lucrurile se petrec astfel nu numai pentru că acest ținut produce cea mai mare cantitate de grîu, dar și pentru că Leucon [2], domnitorul de acolo, a iertat de impozit pe cei ce transportă grîne la Atena și a poruncit ca oamenii ce plutesc spre voi să-și încarce primii corăbiile. Căci — în schimbul scutirii de contribuții pe care i-ați dat-o lui și copiilor săi — el v-a dat și vouă tuturor privilegiul acesta.

DISCURSUL ÎMPOTRIVA LUI LACRITOS

[935], 35. ... Judecători, gîndiți-vă și voi, fiecare în parte, dacă v-a fost dat să aflați sau ați auzit vreodată ca un om să fi adus la Atena vin din Pont, spre a-l vinde, și mai ales vin de Cos. Lucrurile stau cu totul altfel: se transportă în Pont vin din ținuturile de lîngă noi, din Peparethos, din Cos; [apoi] vin din Tasos și de Mende și din alte orașe tot felul de vinuri; iar din Pont se aduc aici alte mărfuri [3].

---

[1] Comerțul cu regiunile din Pontul Euxin era de o însemnătate vitală pentru Atena, care, din această cauză, se lupta pentru libera trecere prin strîmtori și se preocupa de soarta Bizanțului. Și pentru alte cetăți ale lumii grecești, regiunile pontice reprezentau și în sec. IV grînarul lor. Vezi E. Ziebarth, *Beiträge zur Geschichte des Seeraubs und Seehandels im alten Griechenland*, Hamburg, 1929, p. 59, și urm.

[2] Rege al Bosporului cimerian (393—353 î.e.n.).

[3] Cf. Polibiu, IV, 38,4.

XXIV. ΑΙΣΧΙΝΟΥ

ΚΑΤΑ ΚΤΗΣΙΦΩΝΤΟΣ

III, 128. Οἱ δ'ἄλλοι 'Αμφικτύονες συνελέγησαν εἰς Πύλας πλὴν μιᾶς πόλεως, ἧς ἐγὼ οὔτ'ἂν τοὔνομα εἴποιμι, μήθ'αἱ συμφοραὶ παραπλήσιοι γένοιντο αὐτῆς μηδενὶ τῶν 'Ελλήνων. Καὶ συνελθόντες ἐψηφίσαντο ἐπιστρατεύειν ἐπὶ τοὺς 'Αμφισσέας, καὶ στρατηγὸν εἵλοντο Κόττυφον τὸν Φαρσάλιον τὸν τότε τὰς γνώμας ἐπιψηφίζοντα, οὐκ ἐπιδημοῦντος ἐν Μακεδονίᾳ Φιλίππου, ἀλλ'οὐδ'ἐν τῇ 'Ελλάδι παρόντος, ἀλλ'ἐν Σκύθαις οὕτω μακρὰν ἀπόντος· ὃν αὐτίκα οὐ τολμήσει λέγειν Δημοσθένης ὡς ἐγὼ ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ἐπήγαγον.

XXIV. ESCHINE

Născut în anul 390 î.e.n. la Atena, Eschine a luat parte activă la viața politică a cetății. A fost rivalul lui Demostene, iar după lupta de la Cheroneea din anul 338 a fost trimis ca reprezentant oficial al Atenei pe lîngă regii macedoneni Filip al II-lea și Alexandru cel Mare. În anul 330 a fost silit să se exileze în Efes, apoi în anul 323 în Rodos și, în sfîrșit, în Samos, unde a și murit. Din opera sa ni s-au păstrat numai 3 discursuri.

Ediția: Eschine, *Discours*. Texte établi et traduit par V. Martin et Guy de Budé, vol. II, LesBelles Lettres, Paris, 1928.

DISCURSUL ÎMPOTRIVA LUI CTESIPHON

III, 128. Ceilalți amficționi[1] se adunară la Termopile; a făcut excepție o singură cetate[2], al cărei nume nici nu-l voi pomeni. Și fie ca nenorocirile ce au dat peste ea să nu se abată niciodată asupra vreunuia dintre greci! Adunîndu-se, votară să se trimită o armată împotriva locuitorilor Amphissei și îl aleseră strateg pe Cottyphos din Farsalia, care atunci prezida votul, în vremea în care Filip nu era în Macedonia și nu se afla nici măcar în Grecia, ci plecase la sciții ce locuiesc atît de departe[3]. Fără îndoială că, îndată [după ce am vorbit eu], Demostene nu va cuteza să susțină că eu l-am adus pe acesta împotriva grecilor.

---

[1] Membrii confederației de state grecești grupate în jurul sanctuarului din Delfi.
[2] Teba.
[3] Aluzie la campania împotriva regelui scit Ateias (anul 339 î.e.n.). Cf. Trogus Pompeius, IX, 2,1.

XXV. ΑΝΔΡΟΤΙΩΝ

Fr. 54 (36). a) AELIAN. V. H. 8, 6: τῶν ἀρχαίων φασὶ Θραικῶν μηδένα ἐπίστασθαι γράμματα, ἀλλὰ καὶ ἐνόμιζον αἴσχιστον εἶναι πάντες οἱ τὴν Εὐρώπην οἰκοῦντες βάρβαροι χρῆσθαι γράμμασιν· οἱ δὲ ἐν τῆι Ἀσίαι (ὡς λόγος) ἐχρῶντο αὐτοῖς μᾶλλον. ἔνθεν τοι καὶ τολμῶσι λέγειν μηδὲ τὸν Ὀρφέα σοφὸν γεγονέναι Θρᾶικα ὄντα, ἀλλ'ἄλλως τοὺς μύθους αὐτοῦ καταψεύσασθαι. Ταῦτα Ἀνδροτίων λέγει, εἴ τωι πιστὸς ὑπὲρ τῆς ἀγραμματίας καὶ ἀπαιδευσίας Θραικῶν τεκμηριῶσαι.

XXV. ANDROTION

Discipol și admirator al lui Isocrate, Androtion a luat parte activă la viața politică a Atenei. A fost acuzat de Demostene în 354 și a sprijinit în 346 decretul în cinstea regelui bosporan Leucon. În timpul cît a fost exilat la Megara a scris o *Istorie a Aticii*, din care ni s-au păstrat doar cîteva fragmente.
Ediția: FGrHist, IIIB, nr. 324.

Fr. 54 (36).a) La Aelianus, *Felurite istorioare* 8, 6. Se spune că dintre vechii traci nimeni nu știa carte [1]. Ba chiar toți barbarii din Europa socoteau lucru foarte rușinos să folosească literele. Dar cei din Asia, (zice-se), se serveau de ele într-o mai mare măsură. De aceea, unii îndrăznesc să afirme că nici n-a existat un înțelept Orfeu, de origine tracă, ci că miturile au născocit despre el povești. Acestea le spune Androtion, dacă el poate fi pentru cineva un martor vrednic de încredere cu privire la necunoașterea scrisului și lipsa de învățătură a tracilor.

---

[1] În realitate tracii au ajuns să cunoască scrierea, pentru care se foloseau de caracterele grecești (vezi inelul de la Erzerovo la D. Decev, *Die thrakischen Sprachreste*, Wien, 1957, p. 566).

XXVI. ΘΕΟΠΟΜΠΟΥ ΤΟΥ ΧΙΟΥ

ΦΙΛΙΠΠΙΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

45 (51). Hesych. s. ἱππάκη· Σκυθικὸν βρῶμα ἐξ ἱππ<εί>ου γάλακτος· οἱ δὲ ὀξύγαλα ἱππεῖον, ὧι χρῶνται Σκύθαι· πίνεται δὲ καὶ ἐσθίεται πηγνύμενον, ὡς Θεόπομπος ἐν γ̄ αὐτοῦ λόγου.

XXVI. TEOPOMP
(ISTORIOGRAFUL)

S-a născut în anul 376 în Chios. Teopomp a fost exilat la Atena, de unde s-a întors în patrie la vîrsta de 45 de ani. Din pricina simpatiei sale față de Macedonia a fost însă din nou surghiunit. Și-a făcut educația de retor pe lîngă Isocrate. A scris două mari lucrări: *Elenicele*, în 12 cărți, cuprinzînd evenimentele dintre anii 410—394, și *Istoria lui Filip*, în 58 cărți, înfățișînd domnia lui Filip al II-lea, cu numeroase digresiuni. Din opera sa nu ne-au rămas decît fragmente.

Ediția: FGrHist, IIB, p. 545, fr. 45 (51).

ISTORIA LUI FILIP

45 (51). Hesychios, sub [cuvîntul] «hippace»: mîncare scitică din lapte de iapă; după alții, lapte acru de iapă, pe care îl consumă sciții; se bea și se mănîncă [întărit] ca brînză, după cum ne spune Teopomp în cartea a III-a a lucrării sale.

XXVII. ΚΛΕΑΡΧΟΣ Ο ΣΟΛΙΟΣ

Fr. 8. (FHG II, p. 306). Καὶ περὶ Σκυθῶν δ'ἑξῆς ὁ Κλέαρχος τάδε ἱστορεῖ· «Μόνον δὲ νόμοις κοινοῖς πρῶτον ἔθνος ἐχρήσατο τὸ Σκυθῶν· εἶτα πάλιν ἐγένοντο πάντων ἀθλιώτατοι βροτῶν διὰ τὴν ὕβριν. Ἐτρύφησαν μὲν γὰρ ὡς οὐδένες ἕτεροι, τῶν πάντων εὐροίας καὶ πλούτου καὶ τῆς λοιπῆς αὐτοὺς χορηγίας κατασχούσης. Τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῆς ἔτι καὶ νῦν ὑπολειπούσης περὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν ἐσθῆτός τε καὶ διαίτης. Τρυφήσαντες δὲ καὶ μάλλιστα δὴ καὶ πρῶτοι πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τὸ τρυφᾶν ὁρμήσαντες εἰς τοῦτο προῆλθον ὕβρεως ὥστε πάντων τῶν ἀνθρώπων εἰς οὓς ἀφίκοιντο ἠκρωτηρίαζον τὰς ῥῖνας· ἀφ'ὧν οἱ ἀπόγονοι μεταστάντες ἔτι καὶ νῦν ἀπὸ τοῦ πάθους ἔχουσι τὴν ἐπωνυμίαν. Αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν τὰς Θρᾳκῶν τῶν πρὸς ἑσπέραν καὶ ἄρκτον τῶν περιοίκων γυναῖκας ἐποίκιλλον τὰ σώματα, περόναις γραφὴν ἐνεῖσαι. Ὅθεν πολλοῖς ἔτεσιν ὕστερον αἱ ὑβρισθεῖσαι τῶν Θρᾳκῶν γυναῖκες ἰδίως ἐξηλείψαντο τὴν συμφοράν, προσκαταγραψάμενοι τὰ λοιπὰ τοῦ χρωτός, ἵν'ὁ τῆς ὕβρεως καὶ τῆς αἰσχύνης ἐπ'αὐταῖς χαρακτὴρ εἰς ποικιλίαν καταριθμηθεὶς κόσμου προσηγορίᾳ τοὔνειδος ἐξαλείψῃ. Πάντων δὲ οὕτως ὑπερηφάνως προέστησαν ὥστε οὐδένων ἄδακρυς ἡ τῆς δουλείας ὑπουργία γιγνομένη διήγγειλεν εἰς τοὺς ἐπιγιγνομένους τὴν ἀπὸ Σκυθῶν ῥῆσιν οἵα τις ἦν. Διὰ τὸ πλῆθος οὖν τῶν κατασχουσῶν αὐτοὺς συμφορῶν, ἐπεὶ διὰ τὸ πένθος ἅμα τόν τε τῶν βίων ὄλβον καὶ τὰς κόμας περιεσπάσθησαν παντὸς ἔθνους οἱ ἔξω τὴν ἐφ'ὕβρει κουρὰν ἀπεσκυθίσθαι προσηγόρευσαν» (Athenaios, XII, p. 524 c — f).

XXVII. CLEARH DIN SOLOI

Născut la Soloi (Cilicia), a trăit în a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n. A fost elevul lui Aristotel. Clearh este autorul operei *Vieți* şi al unor scrieri etice şi despre istoria naturii. A cules şi proverbe şi ghicitori, dar din toate nu ne-au rămas decît frînturi.

Ediția: FHG, II, p. 306.

Fr. 8 (FHG II, p. 306). În continuare, Clearh povesteşte următoarele despre sciții: «Sciții, la început, au fost singurul neam care se folosea de legi comune tuturor. Apoi, iarăşi au ajuns cei mai nenorociți dintre muritori, din pricina lipsei lor de măsură [şi a silniciei]. Căci ei s-au desfrînat ca nimeni altul, avînd din belşug tot felul de bogății şi putîndu-şi procura orice. Aceasta se poate constata după veşmintele şi felul de viață pe care-l au încă şi astăzi şefii lor. Traiul îmbelşugat şi faptul că dintre toți oamenii ei s-au dedat mai întîi desfrînării i-au adus la atîta nelegiuire, încît tăiau vîrful nasului tuturor oamenilor pe care îi întîlneau. Strănepoții acestora din urmă, deşi şi-au schimbat aşezările, au încă şi astăzi o poreclă care le vine de la această pățanie. Nevestele sciților au tatuat trupurile femeilor trace — ale acelor [traci] care locuiesc în vecinătate, la vest şi la nord — făcînd un desen cu ace. De aceea, după mulți ani, femeile trace care fuseseră batjocorite au şters [urma] nenorocirii lor într-un fel special, gravînd[1] desene şi pe restul pielii, pentru ca semnul insultei şi al ruşinii ce se aflau pe ele, fiind socotit că intră în desenul [ornamental], să şteargă ocara prin calificativul de podoabă[2]. [Sciții] au poruncit tuturor cu atîta trufie, încît serviciul de sclav, atît de jalnic pentru toți, s-a transmis urmaşilor cu un cuvînt scitic, aşa cum era el. Astfel, din cauza mulțimii nenorocirilor care s-au abătut asupra lor, doliul suprimase atît buna starea cît şi părul tuturor popoarelor [vecine] — neamurile de lîngă sciți au numit «scitism» tăierea părului făcută prin silnicie» (Athenaios XII, p. 524c—f).

[1] Cf. Herodot, V, 6; Aristofan, *Babilonienii;* Strabon, VII, 5, 4; Mela, I, 1, 10; Plutarh, *Despre răzbunarea tîrzie a divinității*, 12; Pliniu cel Bătrîn, VII, 11 (10), 50 şi Artemidor din Daldis.

[2] Vezi T. Кацаров în „Збор. Бълг. Акад.", I, 72.

XXVIII. ΚΑΛΛΙΣΘΕΝΟΥΣ

ΒΙΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΟΣ ΚΑΙ ΠΡΑΞΕΙΣ

I, 23. Ἐξῆλθε δὲ Ἀλέξανδρος καὶ μετ'αὐτοῦ τριάκοντα χιλιάδες νεανίσκων, καὶ ὥρμησε Σκύθας πολεμεῖν. Καὶ ἡ μὲν Σκυθῶν παράταξις ἀναρίθμητος ἦν, ἡ δὲ τύχη Ἀλεξάνδρου ἀκαταγώνιστος. Καὶ δὴ λαμβάνει μεθ'ἑαυτοῦ ὀλίγους τινὰς καὶ καταλαμβάνει τὴν τὴν ἀκρώρειαν, καὶ τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων κατανοῶν ἐπιτήδειον σκέπτεται τόπον, ὃς δυνατὸς ἦν αὐτοῖς, τοῖς δὲ Σκύθαις ἄγνωστος. Καὶ στραφεὶς καταλαμβάνει μεθ'ἑαυτοῦ ἅπαν τὸ πλῆθος· καὶ διίστησι γύρωθεν τοῦ τῶν Σκυθῶν φουσάτου (fossati) κατὰ τὸν καιρὸν τῆς νυκτός. Ἐν δὲ τῷ δυσβάτῳ τόπῳ ἐνέδραν τίθησαν (cod. ἄδειαν ἀφίησιν)· ἐπιλέκτους ἄνδας ὡς δισχιλίους ἐν αὐτῷ (cod. τῷ) κρύπτεσθαι προσέταξεν· ἐκέλευσε δὲ τοὺς κύκλωθεν πάντας ἀνὰ τριάκοντα ὀκτὼ καὶ πλείους καμίνους ἀνάπτειν. Τούτου δὲ γενομένου, πάντοθεν οἱ Σκύθαι περισκοπήσαντες ὁρῶσι ἐν τῷ τόπῳ, οὗ ὁ Ἀλέξανδρος τὸ ἔνεδρον ἐποίησεν, ὡς δῆθεν ἄδειαν τῶν λαμπάδων (dicere voluit auctor: ὁρῶσι . . . ἄδειαν εἶναι ἀπὸ τῶν πολεμίων, ὡς δῆθεν λαμπάδων ἐκεῖ οὐ καιομένων), καὶ ὡς εἶδον τὸ πλῆθος τῶν Μακεδόνων φοβηθέντες, ἔδοξεν αὐτοῖς ὡς διὰ νυκτὸς φυγῇ χρησάμενοι ἐκεῖθεν διασωθῶσιν. Παραχρῆμα δὲ καταλιπόντες τὴν πᾶσαν ἀποσκευὴν εἰς φυγὴν ὥρμησαν. Ἀλέξανδρος δὲ θεασάμενος ἀψοφῇ αὐτῶν ἠκολούθη (ἀψοφητὶ αὐτοῖς ἠκολούθησε) μετὰ πάντων τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ· Ὡς δέ ἐν τῷ τόπῳ ἐγένοντο οἱ Σκύθαι καὶ τῷ

XXVIII. PSEUDO-CALISTENE

Calistene, nepot al lui Aristotel, s-a născut la Olint şi a murit în Asia, unde îl însoţise pe Alexandru cel Mare. A scris între altele o *Istorie a grecilor*, precum şi *Viaţa şi faptele lui Alexandru Macedon*, din care, în secolul al II-lea î.e.n., s-a format un fel de roman istoric despre ilustrul personaj macedonean, cu întîmplări supranaturale. Scrierea a trecut prin prelucrări în primele secole ale erei noastre, pentru ca, în secolul al IV-lea, să fie tradusă în limba latină de către Iulius Valerius. Romanul lui Alexandru, cunoscut sub numele lui Pseudo-Calistene, s-a bucurat de o largă circulaţie în evul mediu şi se află totodată la baza *Alexăndriei* noastre.

Ediţia: *Reliqua Arriani et scriptorum de rebus Alexandri Magni fragmenta... Pseudo-Callisthenis historiam fabulosam... Itinerarium Alexandri...* edidit C. Müller, Firmin-Didot, Paris, 1877.

VIAŢA ŞI FAPTELE LUI ALEXANDRU MACHEDON

I, 23. Alexandru a pornit cu treizeci de mii de oşteni tineri şi s-a dus să se războiască cu sciţii. Oastea sciţilor era nenumărată, însă norocul lui Alexandru nu putea fi înfrînt. Luînd cu sine cîţiva oşteni şi urcîndu-se pe o înălţime, el a privit spre mulţimea duşmanilor, ca să caute un loc potrivit pentru ai săi, dar neştiut de sciţi. Apoi s-a întors şi a luat cu sine toată oastea, iar în timpul nopţii a aşezat-o din loc în loc în jurul şanţului care-i înconjura pe sciţi. Într-un loc, unde cu greu se putea ajunge, a pus oameni la pîndă şi a rînduit acolo, în ascunzătoare, două mii de bărbaţi aleşi. Tuturor celor din jurul şanţului le-a poruncit să aprindă focuri, pe grupuri de cîte douăzeci şi opt [de oşteni] sau mai mulţi. După ce făcură astfel, sciţii priviră în toate părţile şi văzură că în locul unde Alexandru pusese pîndari nu erau focuri de care să se teamă *(autorul a vrut să spună că*: pentru duşmani locul nu inspira teamă, deoarece acolo nu erau aprinse focuri) [1]. Văzînd mulţimea macedonenilor, se înspăimîntară şi hotărîră să fugă de acolo în timpul nopţii, ca să scape cu viaţă. Părăsiră toate lucrurile şi începură să fugă. Alexandru băgă de seamă şi îi urmări în mare linişte, cu toate oştile sale. Cînd ajunseră sciţii în locul în care erau ascunşi macedonenii, Alexandru sună din corn — la spatele lor —, iar oştenii săi scoaseră strigăte de luptă. Sciţii începură să se îmbrîncească unii pe alţii. Cei care

[1] Comentariul acesta este o parafrază a editorului.

χωνεύματι (scr. φωλεύματι) εἰσβάντες, σαλπίζει ὄπισθεν αὐτῶν Ἀλέξανδρος, καὶ βοῶσι Μακεδόνες, καὶ Σκύθαι ἀλλήλους κατωθοῦσι, καὶ τὸ ἔνεδρον ἐκ τῶν ἔμπροσθεν ὑπεξέρχεται καὶ ἄνωθεν εἰσβάλλουσι, καὶ ἵσταντο οἱ Σκύθαι μηδὲν ἄλλο εἰ μὴ τὸν θάνατον ἐκδεχόμενοι. Φωνὰς δὲ ἱκετηρίας προσέφερον· καὶ πάντες ἀδεῶς ἐσφάζοντο ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Ἐπικάμπτεται τούτοις Ἀλέξανδρος· καὶ παρευθὺς ἀπέχεσθαι τοῦ πολέμου προσέταξε· πάντας δὲ εἶπε δεθῆναι καὶ ἄγεσθαι ἐν τῷ φουσάτῳ αὐτοῦ, ὡς ἂν περὶ αὐτῶν σκέψηται. Καὶ δὴ ἀπελθόντες ἐν τῷ κελευσθέντι τόπῳ, Ἀλέξανδρος τοὺς προύχοντας αὐτῶν παριστάναι ἐκέλευσε. Παρίσταντο δὲ τρέμοντες, καὶ φησὶ πρὸς αὐτοὺς Ἀλέξανδρος· «Ἴδατε ὡς ἡ πρόνοια παρέδωκεν ὑμᾶς εἰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων, καὶ οὐκ ἠδυνήθητε ἀντιστῆναι τὰ ἴχνη τῶν ποδῶν ὑμῶν. Ἐστέ μοι δοῦλοι ἢ οὐ»; Οἱ δὲ μετὰ φόβου εἶπον· «Δοῦλοί σου ἐσμέν, δέσποτα, καὶ δουλεύσομέν σοι εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὸ σοι βουλητόν». Καὶ πρηνεῖς πεσόντες εἰς γῆν προσεκύνησαν αὐτῷ. Ἀλέξανδρος δὲ ὡς ἂν εἴη φιλοφρονούμενος αὐτοῖς, ἐκέλευσε τῶν δεσμῶν ἀφεθῆναι καὶ σὺν αὐτῷ εἰς τὴν πόλιν Φιλίππου εἰσέρχεσθαι, ὡς ἐπινίκιον ἐπιδείξασθαι νίκης (νῖκος cod.), ἔπειτα δὲ καὶ συγχωρηθῆναι ἀπελθεῖν εἰς τὰ ἴδια καὶ φόρους ἐτησίους τελεῖν ἐκέλευσε πρὸς τοὺς Μακεδόνας.

I, 26. Συναριθμήσας δὲ πάντας τοὺς παρόντας αὐτῷ, οὓς εἶχεν ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Φιλίππου, εὗρε χιλιάδας ἑβδομήκοντα ἑπτὰ καὶ τοξότας ἑξακισχιλίους πεντακοσίους. Ἀπέστειλε δὲ καὶ πρὸς Σκύθας ἄγγελον, ὡσάν, εἰ βούλοιντο, ἐλεύσονται πρὸς αὐτὸν εἰς συμμαχίαν. Στέλλουσι δὲ πρὸς αὐτὸν Σκύθαι ἄνδρας ἱππεῖς τοξοτῶν χιλιάδας ἑβδομήκοντα, πάντας νεανίσκους ἐκλέκτους...

... Μετὰ δὲ τὸ ὑποταγῆναι αὐτὸν τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν πορείαν ἐποιεῖτο ἐπὶ τοῖς ἄνω Σκύθαις. Καὶ τριῶν ἡμερῶν παρελθουσῶν, πρέσβεις ἥκασιν ἐκ Σκυθίας φάσκοντες δουλικῶς διακεῖσθαι αὐτῷ, καὶ [δεόμενοι] συγχωρεῖν τοῦ μὴ ἐπιβῆναι αὐτοῖς. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρός φησι πρὸς αὐτύς· «Ἄπιτε ἐν τῇ γῇ ὑμῶν, καὶ ἀποστείλατέ μοι ἄνδρας τοξότας ἐμπείρους εἰς συμμαχίαν χιλιάδας ὅσας ἂν βούλεσθε. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ πρὸς Λακεδαιμονίαν ἀπέρχομαι. Ἐλεύσονται δέ μοι ἡ ὑμετέρα συμμαχία δι'ἡμερῶν ἑξήκοντα· τῆς δὲ προθεσμίας παρελθούσης, κἂν μήπω οἱ προσδοκώμενοι ἥξωσιν, ἐφ'ὑμᾶς ἐπεκτενῶ τὴν φάλαγγα, καὶ οὐ μεταστραφήσομαι». Οἱ δὲ Σκύθαι συνετάξαντο πάντα τὰ προσταχθέντα δουλικῶς ποιεῖν. Καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς φιλοφρονησάμενος εἰς τὰ ἴδια.

stăteau la pîndă le ieşiră înainte şi îi loviră de sus. Sciţii nu puteau să se aştepte la altceva decît la moarte. Ei cereau iertare, căci ei puteau fi măcelăriţi cu toţii — fără nici o primejdie pentru macedoneni. Alexandru se întoarse spre ei şi porunci să înceteze îndată lupta. El spuse să fie luaţi cu toţii şi să fie aduşi în tabăra sa, spre a chibzui în privinţa lor. Cînd ajunseră în locul unde poruncise el, Alexandru dădu poruncă să vină la dînsul conducătorii acelora. Tremurînd, aceştia i se înfăţişară. Alexandru le vorbi astfel: « Vedeţi că soarta v-a dat în mîinile macedonenilor şi că n-aţi fost în stare să vă împotriviţi. Sînteţi voi sclavii mei sau nu? » Ei răspunseră îngroziţi: « Sîntem sclavii tăi, stăpîne, şi îţi vom sluji întotdeauna aşa cum doreşti ». Apoi căzură cu feţele la pămînt şi i se închinară. Fiindu-i milă de dînşii, Alexandru porunci să li se scoată cătuşele şi să meargă cu dînsul pînă în cetatea Filipopoli, ca să le arate cum îşi sărbătoreşte izbînda. Apoi, le îngădui să se întoarcă la casele lor şi le porunci să plătească macedonenilor un tribut anual.

I, 26. Numărînd pe toţi cei de faţă şi pe cei pe care-i avea de la tatăl său, Filip, a găsit şaptezeci şi şapte de mii, iar arcaşii erau şase mii cinci sute. A trimis un sol la sciţi, ca să meargă cu dînsul ca tovarăşi de arme şi ca să-i fie aliaţi, dacă vor. Sciţii i-au trimis şaptezeci de mii de călăreţi arcaşi, toţi tineri aleşi...

... După ce a supus Tesalonicul, a pornit împotriva sciţilor [1], care locuiau mai spre interior. După trei zile veniră soli din Sciţia, care făgăduiră că vor fi pentru el ca nişte robi şi îl rugară să nu meargă împotriva lor. Alexandru le-a răspuns: « Mergeţi în ţara voastră şi trimiteţi-mi bărbaţi arcaşi pricepuţi, să-mi fie tovarăşi de luptă, cîte mii doriţi. Iar eu voi porni împotriva Lacedemonei. Ajutorul vostru să-mi vină în şaizeci de zile. Dacă ajutoarele aşteptate nu vor sosi în ziua statornicită, voi porni cu oaste împotriva voastră şi nu mă voi abate din drumul meu ». Sciţii se înţeleseră să îndeplinească cele poruncite, întocmai ca nişte sclavi. Iar el îi trimise la casele lor, arătîndu-se binevoitor faţă de ei.

[1] Autorul confundă pe tribali cu sciţii (cf. Arian, *Anabasis*, I, 2).

XXIX. ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΦΥΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

IX, 15, 2. Οἱ δὲ τόποι πάντες πως φαίνονται μετέχειν τῶν φαρμάκων ἀλλὰ τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον διαφέρειν· καὶ γὰρ οἱ πρὸς ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν καὶ οἱ πρὸς ἀνατολὰς ἔχουσι θαυμαστὰς δυνάμεις. Ἐν Αἰθιοπίᾳ γὰρ ᾗ τοὺς ὀϊστοὺς χρίουσι· ῥίζα τίς ἐστι θανατηφόρος. Ἐν δὲ Σκύθαις αὕτη τε καὶ ἕτεραι πλείους αἱ μὲν παραχρῆμα ἀπαλλάττουσαι τοὺς προσενεγκαμένους, αἱ δ'ἐν χρόνοις· αἱ μὲν ἐν ἐλάττοσιν αἱ δ'ἐν πλείοσιν, ὥστ'ἐνίους καταφθίνειν.

ΠΕΡΙ ΦΥΤΩΝ ΑΙΤΙΩΝ

III, 23, 4. Ἀγαθὸν δὲ καὶ ἡ χιὼν ὅτι ἀναζυμοῖ καὶ μανοῖ τὴν γῆν καὶ τροφήν τε παρέχει καὶ ἐγκατακλείουσα τὸ θερμὸν αὔξει τε καὶ ἰσχύειν ποιεῖ τὴν ῥίζαν. Ἧ καὶ τὸ ἀπορούμενον οὐκ ἀφανὲς διὰ τί αἱ ψυχειναὶ χῶραι καὶ αἱ θερμαὶ σιτοφόροι καθάπερ ἡ Θρᾴκη καὶ ὁ Πόντος καὶ ἡ Λιβύη καὶ ἡ Αἴγυπτος.

XXIX. TEOFRAST

S-a născut la Eresos, în insula Lesbos, şi a trăit mai mult la Atena, între anii 372—287 î.e.n. A fost elevul lui Aristotel, a condus un timp şcoala acestuia şi a făcut cercetări importante în domeniul ştiinţelor naturii. Dintre lucrările lui Teofrast ni s-au păstrat: *Istoria plantelor*, în 9 cărţi, *Cauzele plantelor*, în 6 cărţi, şi *Caracterele*, lucrare foarte cunoscută şi populară, care a intrat în literatura universală.

Ediţia: *Theophrasti Eresii Opera quae supersunt omnia* graece recensuit, latine interpretatus est... Fridericus Wimmer, Firmin Didot, Paris, 1866.

ISTORIA PLANTELOR[1]

IX, 15, 2. Aş spune că toate regiunile produc plante medicinale, într-o mai mare sau mai mică măsură. Ţinuturile de la miazănoapte, miazăzi şi de la răsărit au plante cu puteri minunate. Astfel, în Etiopia există o rădăcină cu ajutorul căreia sînt unse săgeţile care aduc moartea. La sciţi, creşte această [rădăcină] şi multe altele, care omoară imediat pe cei care au de-a face cu veninul lor, altele într-un răstimp nu prea îndelungat, altele după multă trecere de vreme, încît oamenii se sting pe încetul.

CAUZELE PLANTELOR[2]

III, 23, 4. E bună şi zăpada, deoarece dospeşte pămîntul şi-l înmoaie; îi dă hrană şi, acoperindu-l, îi sporeşte căldura şi întăreşte rădăcina. Astfel se lămureşte şi întrebarea de ce ţinuturile reci şi calde produc [deopotrivă] cereale, cum ar fi Tracia, Pontul, Libia şi Egiptul.

[1] Este o lucrare sistematică, cuprinzînd şi repartiţia geografică a plantelor.
[2] Este un fel de fiziologie a plantelor, care tratează despre cauzele dezvoltării acestora.

XXX. ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ Ο ΠΟΝΤΙΚΟΣ

Fr. XXVIII. Γαμεῖ ἕκαστος τρεῖς καὶ τέσσαρας, εἰσὶ δὲ οἳ καὶ τριάκοντα· καὶ ὡς θεραπαίναις χρῶνται. καὶ ἐκ περιουσίας οἱ γάμοι, καὶ ἐκ περιόδου σύνεισιν αὐταῖς· καὶ λούει καὶ διακονεῖ. καὶ πλεῖσται μετὰ τὴν χρῆσιν χαμαὶ κοιμῶνται. Κἂν δυσχεραίνῃ τις, οἱ γονεῖς ἀποδόντες ὃ ἔλαβον, ἀπεκομίσαντο τὴν θυγατέρα· τιμὴν γὰρ λαμβάνοντες συνάπτουσιν αὐτάς. Καὶ ἀποθανόντος τοῦ ἀνδρός, ὥσπερ τἄλλα οὕτω καὶ τὰς γυναῖκας κληρονομοῦσιν.

XXX. HERACLID DIN PONT

Născut la Heracleia din Pont, elev al lui Platon şi Aristotel, Heraclides a trăit pe la mijlocul secolului al IV-lea î.e.n. A scris lucrări filozofice, astăzi pierdute, şi s-a remarcat ca astronom susţinînd sistemul heliocentric. Sub numele său s-a păstrat o colecţie de excerpte, după constituţia lui Aristotel.

Ediţia: *Aristotelis Fragmenta* edidit W. Rose, Teubner, Leipzig, 1870, p. 370.

Fr. XXVIII. Fiecare se căsătoreşte cu trei şi patru femei. Sînt unii care au şi treizeci de soţii [1]. Ei le folosesc ca pe nişte sclave. Au legături [trupeşti] cu numeroase [femei] şi se unesc cu ele pe rînd. [Femeia] spală şi serveşte (pe bărbatul cu care a trăit). Cele mai multe, după împreunare, se culcă pe pămînt. Dacă vreuna dintre femei este nemulţumită, părinţii îşi pot lua înapoi fata, după ce restituie ceea ce au primit pentru ea. Căci oamenii îşi mărită fetele în schimbul unui preţ [2]. La moartea bărbatului, femeile sînt moştenite, întocmai ca şi celelalte lucruri.

[1] Poligamia caracterizează organizarea patriarhală a tracilor (cf. Menandru).
[2] Cf. Mela, II, 2, 21.

XXXI. ΣΚΥΛΑΚΟΣ ΚΑΡΥΑΝΔΕΩΣ

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΛΙΒΥΗΣ

67 (I, p. 54). Διήκει δὲ ἡ Θράκη ἀπὸ Στρυμόνος ποταμοῦ μέχρι Ἴστρου ποταμοῦ τοῦ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ... (p. 57). Εἰσὶ δ'ἐν τῷ Πόντῳ πόλεις Ἑλληνίδες αἵδε ἐν Θράκῃ· Ἀπολλωνία, Μεσημβρία, Ὀδησσόπολις, Κάλλατις καὶ ποταμὸς Ἴστρος. Παράπλους δὲ τῆς Θράκης ἀπὸ Στρυμόνος ποταμοῦ μέχρι Σηστοῦ δύο ἡμερῶν καὶ νυκτῶν δύο, ἀπὸ δὲ Σηστοῦ μέχρι στόματος τοῦ Πόντου δύο ἡμερῶν καὶ νυκτῶν δύο, ἀπὸ δὲ στόματος μέχρι τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ ἡμερῶν τριῶν καὶ νυκτῶν τριῶν. Σύμπας παράπλους ἀπὸ Θράκης καὶ ποταμοῦ Στρυμόνος μέχρι τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ ὀκτὼ ἡμερῶν καὶ ὀκτὼ νυκτῶν.

68 (p. 57). Μετὰ δὲ Θράκην εἰσὶ Σκύθαι ἔθνος καὶ πόλεις ἐν αὐτοῖς Ἑλληνίδες... Παράπλους εὐθὺς ἀπὸ Ἴστρου ἐπὶ Κριοῦ μέτωπον τριῶν ἡμερῶν καὶ τριῶν νυκτῶν, ὁ δὲ παρὰ γῆν διπλάσιος· ἔστι γὰρ κόλπος. Ἐν δὲ τῷ κόλπῳ τούτῳ νῆσός ἐστι, νῆσος δὲ ἐρήμη, ᾗ ὄνομα Λευκή, ἱερὰ τοῦ Ἀχιλλέως.

69 (p. 58)... Μέγιστοι δὲ ποταμοί εἰσιν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὁ Τάναϊς, ὁ Ἴστρος, ὁ Ῥοδανός.

XXXI. SCYLAX DIN CARIANDA

S-a născut în Carianda din Caria și a trăit în secolul al IV-lea î.e.n., îndeletnicindu-se cu alcătuirea de discursuri pentru alții (logograf). Scrierea păstrată sub numele lui Scylax datează de pe la mijlocul secolului al IV-lea î.e.n.

Ediția: GGM, I, p. 15–96.

CĂLĂTORIE PE MARE DE-A LUNGUL ȚĂRMURILOR LOCUITE ALE EUROPEI, ASIEI ȘI LIBIEI

67 (I, p. 54). Tracia se întinde de la fluviul Strimon pînă la fluviul Istru din Pontul Euxin... (p. 56). În Pont acestea sînt orașele grecești din Tracia: Apollonia, Mesembria, Odessos, Callatis și [cetatea de la] fluviul Istru[1]. Călătoria pe mare de-a lungul Traciei, de la fluviul Strimon pînă la Sestos, se face în două zile și două nopți, iar de la Sestos pînă la intrarea în Pont în două zile și două nopți. De la intrarea în Pont și pînă la Istru, în trei zile și trei nopți. Toată această călătorie pe mare de-a lungul Traciei, de la rîul Strimon pînă la fluviul Istru, este de opt zile și opt nopți.[2]

68 (p. 56). După Tracia vine neamul sciților și orașele grecești de la ei... Călătoria pe mare de la Istru pînă la Criumetopon[3] este de trei zile și trei nopți, iar de-a lungul țărmului de două ori mai lungă. Căci acolo se află un golf. În interiorul acestui golf există o insulă pustie, numită Leuce[4], care este închinată lui Ahile.

69 (p. 58)... Cele mai mari fluvii din Europa sînt Tanais, Istrul și Ronul.

---

1 Orașul Histria.
2 De fapt totalul distanțelor indicate de autor este numai de șapte zile și șapte nopți.
3 „Fruntea berbecului" — este vîrful sudic al Chersonesului tauric.
4 Vezi Arian, notele 31 și 32.

XXXII. ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ

ΓΕΩΡΓΟΣ

v. 31 . . . — (Μυ) οὗτος κατὰ τ[ύχην] προσέρχεται [αὐτῶν] ὁ θεράπων ἐξ ἀγροῦ Δᾶος.

FABULA INCERTA

Fr. 794—795. Πάντες μὲν οἱ Θρᾷκες, μάλιστα δ'οἱ Γέται ἡμεῖς ἁπάντων (καὶ γὰρ αὐτὸς εὔχομαι ἐκεῖθεν εἶναι τὸ γένος), οὐ σφόδρ' ἐγκρατεῖς ἐσμεν.

Γαμεῖ γὰρ ἡμῶν οὐδὲ εἷς εἰ μὴ δέκ' ἢ ἕνδεκα γυναῖκας, δώδεκ' ἢ πλείους τινές· ἂν τέτταρας δ' ἢ πέντε γεγαμηκὼς τύχῃ, καταστροφῆς τις, ἀνυμέναιος, ἄθλιος, ἄνυμφος οὗτος ἐπικαλεῖτ' ἐν τοῖς ἐκεῖ.

XXXII. MENANDRU

A trăit la Atena între anii 343—292 î.e.n. şi a fost cel mai de seamă autor de comedii după Aristofan, fiind apoi imitat şi prelucrat de poeţii latini Plaut şi Terenţiu. A scris peste 100 de comedii, din care nu s-au păstrat decît fragmente.

Ediţia: *Menandri quae supersunt* edidit A. Koerte, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1938—1953.

AGRICULTORUL

31. . . *Myrina* [1]: Din întîmplare vine spre noi de la cîmp sclavul acelora, Daos. [2]

PIESĂ NESIGURĂ

Fr. 794—795. Aşa sîntem noi, tracii toţi, şi mai ales geţii — mă mîndresc că mă trag din neamul acestora din urmă: nu sîntem din cale afară de cumpătaţi. Nici unul dintre noi nu ia o singură femeie [3], ci zece, unsprezece sau douăsprezece, şi unii chiar şi mai multe. Cînd se întîmplă să moară cineva, care n-a avut decît patru sau cinci neveste, oamenii din partea locului spun: Bietul de el n-a fost însurat, n-a cunoscut iubirea [4].

---

[1] Matroană săracă.

[2] Alături de produse agricole, grecii şi în special atenienii importau şi sclavi din regiunile noastre. Numărul lor pare să fi fost destul de mare, astfel că numele de « get » sau « dac » ajunge un nume tipic de sclav în comediile lui Menandru (cf. Strabon, VII, 3, 12).

[3] Cf. Heraclid din Pont, fr. XXVIII.

[4] Fragmentul acesta este citat de Strabon, VII, 3, 4.

XXXIII. ΛΥΚΟΦΡΟΝΟΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ Η ΚΑΣΣΑΝΔΡΑ

186—189. Ἣν ὁ ξύνευνος Σαλμυδησίας ἁλὸς
ἐντὸς ματεύων Ἑλλάδος καρατόμον
δαρὸν φαληριῶσαν οἰκήσει σπίλον,
Κέλτρον πρὸς ἐκβολαῖσι λιμναίων ποτῶν...

XXXIII. LICOFRON

Născut în Chalcis din Eubeea între anii 330—325 î.e.n., Licofron a trăit la Atena şi Alexandria. A scris îndeosebi tragedii. Ni s-a păstrat poemul său *Alexandra*, în care Dunării i se spune «fluviul celtic». De altfel numele fluviului este de origine celtică.

Ediţia: *Lycophronis Alexandra* edidit G. Kinkel, Teubner, Leipzig, 1880.

ALEXANDRA sau CASANDRA

186—189. Logodnicul [1] ei căuta pe marea
de lîngă Salmydessos [2] pe aceea care tăia [3] capetele grecilor;
el va locui apoi — îndelungă vreme — în insula stîncoasă,
albită [4] de spuma mării, la gurile apelor de mlaştină ale
[fluviului] celtic [5]...

---

[1] Ahille, logodnicul Ifigeniei.

[2] Regiune pe coasta tracică a Pontului Euxin, cunoscută pentru sălbăticia locuitorilor.

[3] Aluzie la faptul că în Taurida, unde se afla Ifigenia, străinii, respectiv grecii, erau ucişi de localnici. Vezi Pindar, nota 18.

[4] Leuce. Vezi Arian, notele 31 şi 32.

[5] Dunărea, care izvora din ţinuturile celtice.

XXXIV. ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΑ

IV, 282—293. «Ἔστι δέ τις ποταμός, ὕπατον κέρας Ὠκεανοῖο
εὐρύς τε προβαθής τε καὶ ὁλκάδι νηὶ περῆσαι·
Ἴστρον μιν καλέοντες ἑκὰς διετεκμήραντο·
ὅς δή τοι τείως μὲν ἀπείρονα τέμνετ' ἄρουραν
εἷς οἶος, πηγαὶ γὰρ ὑπὲρ πνοιῆς Βορέαο
Ῥιπαίοις ἐν ὄρεσσιν ἀπόπροθι μορμύρουσιν·
ἀλλ' ὁπόταν Θρηκῶν Σκυθέων τ' ἐπιβήσεται οὔρους,
ἔνθα διχῇ, τὸ μὲν ἔνθα μεθ' ἡμετέρην ἅλα βάλλει
τῇδ' ὕδωρ, τὸ δ' ὄπισθε βαθὺν διὰ κόλπον ἵησιν
σχιζόμενος πόντου Τρινακρίου εἰσανέχοντα,
γαίῃ ὃς ὑμετέρῃ παρακέκλιται, εἰ ἐτεὸν δὴ
ὑμετέρης γαίης Ἀχελώιος ἐξανίησιν».

IV, 298—328. Γηθόσυνοι δέ, Λύκοιο κατ' αὐτόθι παῖδα λιπόντες,
λαίφεσι πεπταμένοισιν ὑπεὶρ ἅλα ναυτίλλοντο
οὔρεα Παφλαγόνων θηεύμενοι· οὐδὲ Κάραμβιν
γνάμψαν, ἐπεὶ πνοαί τε καὶ οὐρανίου πυρὸς αἴγλη
μίμνεν ἕως Ἴστροιο μέγαν ῥόον εἰσαφίκοντο.
Κόλχοι δ' αὖτ' ἄλλοι μὲν ἐτώσια μαστεύοντες
κυανέας Πόντοιο διὲκ πέτρας ἐπέρησαν,

XXXIV. APOLLONIOS DIN RODOS

S-a născut în Alexandria sau Naucratis în anul 295 î.e.n. şi şi-a petrecut cea mai mare parte a vieţii în insula Rodos, unde a murit în anul 215 î.e.n. Apollonios a scris, între altele, poemul epic *Argonauticele*, în 4 cărţi, în care povesteşte peregrinările argonauţilor pe baza vechilor mituri greceşti. Poemul este monoton şi sec, dar plin de informaţii, mai ales geografice. Poetul a urmat o veche legendă, după care eroul Iason s-ar fi întors în patrie plutind din Pont pe apele Istrului, pentru a pătrunde apoi în Adriatică.

Ediţii: *Apollonii Rhodii Argonautica* recognovit... Hermann Fränkel, Oxford, 1961; *Apollonii Rhodii Argonautica* ex recensione Rich. Fr. Phil. Brunckii, vol. II, Leipzig, 1813 şi *Scholia in Apollonium Rhodium vetera* recensuit Carolus Wendel, Weidmann, Berlin, 1935.

ARGONAUTICELE

IV, 282—293 «Există un fluviu, [formînd] cel mai îndepărtat braţ al Oceanului,
lat, foarte adînc şi putînd fi străbătut de corăbii de transport;
[egiptenii] l-au numit Istru şi l-au făcut cunoscut din depărtare.
Acesta străbate singur cîtva timp o regiune imensă; izvoarele
sale murmură departe în munţii Ripei [1],
dincolo de suflarea lui Boreas [2].
Cînd intră în ţinutul tracilor şi al sciţilor se desparte în două:
o parte îşi varsă acolo, din depărtări, apa în marea noastră,
iar alta — în urma celei dintîi — se aruncă printr-o deschizătură
adîncă [3] aflată deasupra Mării Siciliei,
care este lîngă ţara voastră, dacă într-adevăr
Acheloos [4] izvorăşte de la voi din ţară».

IV, 298—328. Veseli, [argonauţii] lăsară pe fiul lui Lycos [5] acolo pe [ţărm]
şi cu pînzele întinse pluteau pe mare, privind la munţii
Paflagoniei. Ei nu înconjurară [promontoriul] Carambis,
pentru că vîntul şi lumina focului ceresc stăruiră, pînă cînd
ajunseră la marele fluviu Istru [6].
O parte din colhidieni — într-o căutare zadarnică — ieşiră
din Pont printre Stîncile Cyanee.

---

[1] Vezi scoliile la IV, 284.
[2] Vîntul de nord.
[3] Marea Adriatică. Grecii au crezut multă vreme că Istrul se varsă în golful Adriatic şi în Pontul Euxin, cf. Strabon, I, 315.
[4] Cel mai mare rîu din Grecia.
[5] Rege al mariandinilor din Bitinia, care dăduse argonauţilor drept călăuză pe fiul său Dascylos.
[6] Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2.

ἄλλοι δ'αὖ ποταμὸν μετεκίαθον, οἷσιν ἄνασσεν
Ἄψυρτος, Καλὸν δὲ διὰ στόμα πεῖρε λιασθείς·
τῷ καὶ ὑπέφθη τούσγε βαλὼν ὑπὲρ αὐχένα γαίης
κόλπον ἔσω πόντοιο πανέσχατον Ἰονίοιο.
Ἴστρῳ γάρ τις νῆσος ἐέργεται οὔνομα Πεύκη
τριγλώχιν, εὖρος μὲν ἐς αἰγιαλοὺς ἀνέχουσα,
στεινὸν δ'αὖτ'ἀγκῶνα ποτὶ ῥόον, ἀμφὶ δὲ δοιαί
σχίζονται προχοαί· τὴν μὲν καλέουσι Νάρηκος,
τὴν δ'ὑπὸ τῇ νεάτῃ Καλὸν στόμα· τῇδε διαπρό
Ἄψυρτος Κόλχοι τε θοώτερον ὡρμήθησαν,
οἱ δ'ὑψοῦ νήσοιο κατ'ἀκροτάτης ἐνέοντο
τηλόθεν. Εἰαμενῇσι δ'ἐν ἄσπετα πώεα λεῖπον
ποιμένες ἄγραυλοι νηῶν φόβῳ, οἷά τε θῆρας
ὀσσόμενοι πόντου μεγακήτεος ἐξανιόντας·
οὐ γάρ πω ἁλίας γε πάρος ποθὶ νῆας ἴδοντο
οὔτ'οὖν Θρήιξιν μιγάδες Σκύθαι οὐδὲ Σίγυννοι,
οὔτ'αὖ Γραυκένιοι, οὔθ'οἱ περὶ Λαύριον ἤδη
Σίνδοι ἐρημαῖον πεδίον μέγα ναιετάοντες.
αὐτὰρ ἐπεί τ'Ἄγγουρον ὄρος καὶ ἄπωθεν ἐόντα
Ἀγγούρου ὄρεος σκόπελον παρὰ Καυλιακοῖο,
ᾧ περὶ δὴ σχίζων Ἴστρος ῥόον ἔνθα καὶ ἔνθα
βάλλει ἁλός, πεδίον τε τὸ Λαύριον ἠμείψαντο,
δή ῥα τότε Κρονίην Κόλχοι ἅλαδ'ἐκπρομολόντες,
πάντῃ, μή σφε λάθοιεν, ὑπετμήξαντο κελεύθους.

SCHOLIA IN APOLLONII ARGONAUTICA

IV, 259. . . . Τιμάγητος δὲ ἐν α' περὶ λιμένων (fr. 1, FHG IV, 519) . . . τὸν Ἴστρον φησὶ καταφέρεσθαι ἐκ τῶν † Κελτικῶν † ὀρῶν . . ., εἶτα ἐκδιδόναι εἰς Κελτικὴν λίμνην, μετὰ δὲ ταῦτα

Alții însă s-au îndreptat spre fluviu. În fruntea acestora era Absirt[7], care se abătu din drum și trecu prin brațul «Cel frumos».
De aceea sosi înaintea argonauților, trecînd peste grumazul pămîntului, în golful cel mai retras al Mării Ionice[8], căci Istrul înconjoară o insulă cu numele de Peuce
în formă triunghiulară, întinzîndu-și lățimea către țărmul mării, iar vîrful cel îngust spre fluviu. În jurul ei se despart două brațe.
Unul se numește brațul Narex, iar cel din partea cea mai de jos: «Cel frumos». Pe aici se mișcară mai repede Absirt și colhidienii.
[Argonauții] însă pluteau în larg, departe de meleagurile cele mai de sus ale insulei.
Păstorii de pe cîmpii își părăsiră turmele nenumărate de oi pe pășunele umede, de teama corăbiilor, și priviră spre (navigatori) ca spre niște fiare, cînd aceștia apărură de pe marea plină de cetacee.
Ei nu mai văzuseră niciodată, înainte vreme, corăbii care străbat marea,
[după cum] nu văzuseră nici sciții cei amestecați cu tracii, nici siginii,
nici graucenii,[9] nici sindii[10]
care locuiesc în jurul vastei cîmpii pustii Laurion.
Deci, după ce trecură de muntele Anguron[11] și pe lîngă stînca înaltă Cauliac[12] — aflată departe de muntele Anguron —
în jurul căruia Istrul își desparte apele în două brațe
și se varsă în mare, pe o parte și pe cealaltă, și pe lîngă cîmpia Laurion;
atunci colhidienii ieșiră în marea lui Cronos[13] și ocupară pretutindeni trecerile, ca nu cumva să le scape [cei urmăriți].

SCOLII LA ARGONAUTICELE LUI APOLLONIOS

IV, 259... Timagetos[14] în cartea I a lucrării sale *Despre porturi* (fr. 1, FHG IV, 519)... spune că Istrul coboară din Munții + Celtici + [15]..., apoi dă în Lacul Celtic; după aceea își desparte apele în două brațe: unul se varsă

[7] Fratele Medeei și fiul lui Aetes, de la care se furase lîna de aur.

[8] Golful Adriatic.

[9] Ultimele două populații menționate erau neamuri scitice așezate la nord de gurile Dunării.

[10] Sindii locuiau în regiunea Mării de Azov.

[11] Muntele Anguron și stînca Cauliac țin de geografia mitică, însă nu este imposibilă localizarea lor în regiunea Porților-de-Fier.

[12] Stînca ar putea fi situată în apropierea locului de vărsare a Dravei în Dunăre.

[13] Marea Adriatică.

[14] Timagetos a trăit pe la mijlocul secolului al IV-lea î.e.n. și a scris o carte *Despre porturi* (Περὶ λιμένων) din care ni s-au păstrat numai șapte fragmente (vezi RE, VI A, col. 1071—1073).

[15] Cf. Herodot, II, 33.

εἰς δύο σχίζεται τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν Εὔξεινον πόντον εἰσβάλλειν, τὸ δὲ εἰς τὴν † Κελτικὴν † θάλασσαν· διὰ δὲ τούτου τοῦ στόματος πλεῦσαι τοὺς Ἀργοναύτας, καὶ ἐλθεῖν εἰς Τυρρηνίαν. κατακολουθεῖ δὲ αὐτῷ καὶ Ἀπολλώνιος.

IV, 284. Ἴστρον μιν καλ<έοντες>: τὸν Ἴστρον φησὶν ἐκ τῶν Ὑπερβορέων καταφέρεσθαι καὶ τῶν Ῥιπαίων ὀρῶν· οὕτω δὲ εἶπεν ἀκολουθῶν Αἰσχύλῳ ἐν λυομένῳ Προμηθεῖ (fr. 197 Nauck) λέγοντι τοῦτο, γενόμενον δὲ μεταξὺ Σκυθῶν καὶ Θρᾳκῶν, σχίζεται, καὶ τὸ μὲν εἰς τὴν καθ'ἡμᾶς θάλασσαν ἐκβάλλειν ῥεῖθρον, τὸ δὲ εἰς τὴν Ποντικὴν θάλασσαν ἐκπίπτειν· [τὸ δὲ εἰς τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον]. Ῥίπαια δὲ ὄρη πρὸς ταῖς ἀνατολαῖς, ὡς Καλλίμαχος (fr. 215 Schneider).

"Ῥιπαίου πέμπουσιν ἀπ'οὔρεος, ἧχι μάλιστα... Ερατοσθένης δὲ ἐν τρίτῳ (fr. III B 99 Berger) Γεωγραφικῶν, ἐξ ἐρήμων τόπων ῥεῖν, περιβάλλειν δὲ νῆσον Πεύκην. Σκύμνος δὲ ἐν τῇ [ι]ς' περὶ Εὐρώπης αὐτὸ μόνον φησὶν ἀπὸ ἐρήμων φέρεσθαι τὸν Ἴστρον. Οὐδεὶς δὲ ἱστορεῖ διὰ τούτου τοὺς Ἀργοναύτας εἰσπεπλευκέναι εἰς τὴν ἡμετέραν θάλασσαν, ἔξω Τιμαγήτου (fr. 1, FHG IV, 519), ᾧ ἠκολούθησεν Ἀπολλώνιος. ὁ μὲν γὰρ Σκύμνος, αὐτοὺς διὰ Τανάιδος πεπλευκέναι ἐπὶ τὴν μεγάλην θάλασσαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν ἡμετέραν θάλασσαν ἐληλυθέναι... Ὁ δὲ Ἴστρος, καταφερόμενος ἐξ Ὑπερβορέων, ὅταν φθάσῃ ἐπὶ τὸν μεταξὺ Σκυθίας καὶ Θρᾴκης τόπον, σχίζεται εἰς δύο· καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ εἰς τὸν Εὔξεινον πόντον βάλλει, τὸ δὲ ἕτερον εἰς τὴν Τυρρηνικὴν θάλασσαν.

IV, 306. Καλὸν δὲ στόμα: τρία στόματα ἔχει ὁ Ἴστρος, ὧν ἓν λέγεται Καλὸν στόμα, ὥς φησι Τιμάγητος ἐν τῷ Περὶ λιμένων (fr. 2 FHG IV, 519)· εἰς ὅ φησι πλεῦσαι τὸν Ἄψυρτον.

IV, 310. τριγλῶχιν: Ἐρατοσθένης ἐν γ' Γεωγραφικῶν (fr. III B 98 Berger) νῆσον εἶναι ἐν τῷ Ἴστρῳ φησὶ τρίγωνον, ἴσην τῇ Ῥόδῳ, ἣν Πεύκην λέγεσθαι διὰ τὸ πολλάκις ἔχειν πεύκας.

IV, 311. Ἀμφὶ δὲ δοιαί: Περὶ τὸν περὶ Πεύκην ἀγκῶνα δύο εἶναι φησὶ στόματα τοῦ Ἴστρου, ὧν τὸ μὲν καλεῖται Νάρηκος, τὸ δὲ Καλὸν στόμα· ἐν ᾧ τάχιον οἱ Κόλχοι σὺν Ἀψύρτῳ ἔπλευσαν.

IV, 320. οὔτ'οὖν Θρήιξι: τοῖς ἐπὶ τῆς Εὐρώπης Θρᾳξὶν ὅμοροι εἰσὶν οἱ Σκύθαι.

IV, 321 sq. Οὐθ'οἱ περὶ Λαύριον: Λαύριον πεδίον τῆς Σκυθίας. τῆς δὲ Σκυθίας ἔθνη νε' Τιμῶναξ ἀναγράφει ἐν α' Περὶ Σκυθῶν (fr. 1, FHG IV, 522). <...> κατὰ δὲ τῶν Σίνδων πεδίον σχίζεται ὁ ποταμὸς Ἴστρος, καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ ῥεῦμα εἰς τὸν Ἀδρίαν, τὸ δὲ εἰς τὸν Εὔξεινον πόντον εἰσβάλλει.

în Pontul Euxin, iar celălalt în Marea + Celitcă +. Argonauţii au navigat prin această gură şi au ajuns în Marea Tireniană. După el se ia şi Apollonios.

IV, 284. « L-au numit Istru »: [Autorul] spune că Istrul coboară de la hiperboreeni şi din munţii Ripei; el s-a exprimat astfel, urmînd pe Eschil, care spune acest lucru[16] în *Prometeu eliberat* (fr. 197, Nauck); apoi, cînd ajung în regiunea dintre sciţi şi traci, [apele fluviului] se despart. Un braţ se varsă în marea dinspre noi, altul în Marea Pontică, [iar altul în Golful Adriatic]. Munţii Ripei sînt la răsărit, cum ne informează Calimah[17] (fr. 215 Schneider):

« Trimit de la munţii Ripei, unde mai ales... » Eratostene[18] [spune] în cartea a III-a a *Geografiei* sale (fr. III B, 99 Berger) că Istrul curge din locuri pustii şi înconjoară insula Peuce. Scymnos, în cartea a [X] VI-a a lucrării sale *Despre Europa*, spune numai că Istrul curge dintr-o pustietate. Nimeni nu povesteşte că argonauţii au plutit pe acest fluviu spre marea noastră în afară de Timagetos (fr. 1 FHG, IV, 519), pe care îl urmează Apollonios. Scymnos [este de părere] că ei au navigat prin Tanais pînă la marea cea mare şi de acolo au mers la marea noastră... Istrul coboară de la hiperboreeni[19] şi, cînd apucă să ajungă în regiunea dintre Sciţia şi Tracia, se desparte în două: un braţ se varsă în Pontul Euxin, iar celălalt în Marea Tireniană.

IV, 306. Braţul « Cel frumos »: Istrul are trei braţe[20]. Unul din ele se numeşte « Cel frumos », precum zice Timagetos în lucrarea sa *Despre porturi* (fr. 2 FHG IV 519). Spre acesta se spune că a venit Absirt cu corabia.

IV, 310. « În formă triunghiulară »: Eratostene afirmă în cartea a III-a a *Geografiei* (fr. III B, 98 Berger) că în Istru se află o insulă triunghiulară, deopotrivă ca mărime[21] cu Rodos. Ea poartă numele de Peuce, întrucît are mulţi pini maritimi.

IV, 311. « În jurul ei se despart două braţe »: Împrejurul cotului [format de] Peuce, se zice că sînt două braţe ale Istrului, dintre care unul se cheamă braţul Narex, iar celalt « Cel frumos ». În acesta din urmă au intrat mai repede cu corabia colhidienii împreună cu Absirt.

IV, 320. « Nici cu traci »: sciţii sînt vecini cu tracii din Europa.

IV, 321 şi urm. « Nici cei din jurul [cîmpiei] Laurion »: Laurion este o cîmpie a Sciţiei. Timonax[22] descrie cincizeci şi cinci de neamuri ale Sciţiei în cartea I a lucrării sale *Despre sciţi* (fr. 1 FHG, IV, 522)... în cîmpia sindiilor fluviul Istru se desparte. Un braţ al său se varsă în Adriatica, iar altul în Pontul Euxin.

---

16 Vezi Eschil, nota 1.

17 Celebrul erudit alexandrin (cam 310—240 î.e.n.).

18 Celebru filolog şi matematician grec, întemeietorul geografiei ştiinţifice, care a trăit cam între anii 275—195 î.e.n.

19 Vezi Eschil, nota 1.

20 Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 18.

21 Cf. Ps.-Scymnos 789.

22 Timonax a trăit înainte de Apollonios din Rodos şi a scris o lucrare *Despre sciţi*, din care s-au păstrat numai cîteva crîmpeie, strînse în FHG IV, p. 522.

IV, 324. Ἀγγούρου ὄρεος: Πλησίον Ἴστρου ποταμοῦ· μνημο- νεύει δὲ αὐτοῦ Τιμάγητος ἐν Λιμέσι (fr. 3, FHG IV, 520).

Ὁ δὲ Καυλιακὸς σκόπελος τῆς Σκυθίας πλησίον τοῦ Ἴστρου, οὗ μνημονεύει Πολέμων ἐν Κτίσεσιν Ἰταλικῶν καὶ Σικελικῶν πόλεων (fr. 38, FHG III, 126).

γράφεται [Ἄγγουρον ὄρος] καὶ Ἄγγυρον ὄρος, καὶ Ἀγγύρου ὄρεος ἀντὶ δὲ τοῦ Καυλιακοῖο· Καυκασίοιο. φησὶ δὲ κατὰ τοῦτο τὸ ὄρος τὸν Ἴστρον διασχιζόμενον τὸ μὲν εἰς τὸν Ἀδρίαν, τῇ δὲ εἰς τὸν Εὔξεινον ῥεῖθρον εἰσβάλλειν.

SCHOLIA EX COD. PARIS. IN APOLLONII ARGONAUTICA

IV, 284. τὸ δὲ ἑκὰς ἐτεκμήραντο, ἀντὶ τοῦ μακρόθεν ἔγνωσα τὸν ποταμόν.

Τὸν δὲ Ἴστρον ἐκ τῶν Ὑπερβορέων φέρεσθαι φησὶ καὶ τῶν Ῥιπαίων ὀρῶν· ἀκολουθήσας Αἰσχύλῳ λέγοντι οὕτως ἐν Προμηθεῖ γενόμενον δὲ τὸν Ἴστρον ἐν τῷ μεταξὺ Σκυθῶν καὶ Θρᾳκῶν σχί- ζεται εἰς δύο. καὶ τὸ μὲν τῶν ῥείθρων εἰς τὸν Ἀδριατικὸν ἐκβάλλει κόλπον, τὸ δὲ εἰς τὸν Εὔξεινον πόντον. Ὁ δὲ Σκύμνος ἐν ις′ τῶν περὶ Εὐρώπης μόνον φησὶ τὸν Ἴστρον ἀπὸ ἐρήμων τόπων φέρεσθαι. Ὡσαύτως δέ φησι καὶ Ἐρατοσθένης φέρεσθαι τὸν Ἴστρον ἀπὸ τόπων ἐρήμων, καὶ περιβάλλειν νῆσον Πεύκην.

IV, 306 sqq. Δύο στόματα ἔχοντος τοῦ Ἴστρου, ὧν τὸ μὲν Καλὸν λέγουσι στόμα, τὸ δὲ Ἄρηος ἢ Ἄρηκος, διὰ μὲν τοῦ Καλοῦ στόματος εἰσπλεῦσαι τοὺς περὶ τὸν Ἄψυρτον· διὰ δὲ τοῦ Ἄρηος τοὺς Ἀργοναύτας.

IV, 310 sq. Τριγλώχινα δέ φησι τὴν Πεύκην νῆσον, διὰ τὸ τρίγωνον εἶναι. Καὶ τὴν μὲν κορυφὴν τοῦ τριγόνου πρὸς τὸ ῥεῦμα οὖσαν τοῦ ποταμοῦ ἀγκῶνα ἐκάλεσαν· τὴν δὲ βάσιν τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν εὖρος λέγει.

Φησὶ δὲ καὶ Ἐρατοσθένης ἐν τῷ γ′ τῶν Γεωγραφικῶν, περὶ Πεύκην νῆσον τρίγωνον δυσὶ στόμασιν ἐκδιδόναι τὸν Ἴστρον εἰς τὴν θάλασσαν· ἴσην δὲ εἶναι τὴν νῆσον τῷ Ῥόδῳ· καλεῖσθαι δὲ Πεύκην διὰ τὸ πεύκας πολλὰς ἔχειν.

IV, 321 sq. Λαύριον δὲ πεδίον Σκυθίας. Ἐρημαῖον δέ φησιν αὐτὸ, διὰ τὸ μὴ πάνυ τοι ὑπ᾽ἀνθρώπων οἰκεῖσθαι.

Σίνδοι δὲ ἔθνη Σκυθίας, οὗ μέμνηται Ἑλλάνικος ἐν τῷ περὶ ἐθνῶν λέγων· Βόσπορον διαπλεύσαντι Σίνδοι. τούτων δὲ ἀνωτέρω Μαιῶται.

IV, 324. « Muntele Anguron »: În apropiere de fluviul Istru. Pomenește de el Timagetos în lucrarea sa *Despre porturi* (fr. 3 FHG, IV 520).

Stînca înaltă Cauliac [23], din Sciția, este în apropiere de Istru. Despre ea pomenește Polemon [24] în « *Întemeierile cetăților italice și siciliene* » (fr. 38 FHG, III 126).

Se scrie muntele Anguron și muntele Angyron [25]; și « al muntelui Angy- ron », în loc de « Cauliac »: caucazian. El spune că lîngă acest munte Istrul se desparte în două brațe: unul se îndreaptă spre Marea Adriatică, iar celălalt spre Pontul Euxin.

SCOLII DIN COD. PARIS. LA ARGONAUTICELE LUI APOLLONIOS

IV, 284. Expresia « l-au făcut cunoscut din depărtare » [este] în loc de « au cunoscut de departe fluviul ». [Autorul] spune că Istrul curge din regiunile hiperboreene și din munții Ripei, urmîndu-l pe Eschil, care afirmă aceasta în *Prometeu*. Cînd Istru ajunge în regiunea dintre sciți și traci, se desparte în două: o parte din ape se varsă în Golful Adriatic, iar alta în Pontul Euxin. Scymnos, în cartea a XVI-a a lucrării sale *Despre Europa*, spune numai că Istrul curge din locuri pustii. De asemenea, și Eratostene ne informează că Istrul curge din locuri pustii și înconjoară insula Peuce.

IV, 306 și urm. Cum Istrul are două brațe, dintre care unul se numește « Cel frumos », iar celălalt al lui Ares sau al lui Arex, prin brațul « Cel frumos » a intrat cu corabia Absirt și tovarășii săi, iar prin cel al lui Ares argonauții.

IV, 310 și urm. Insula Peuce este numită « triunghiulară » fiindcă alcătu- iește un triunghi. Vîrful triunghiului, care se află către cursul fluviului, a primit numirea de cot, iar bazei dinspre mare i se spune lățime.

Și Eratostene afirmă în cartea a III-a a *Geografiei* sale că Istrul se varsă în mare prin două guri, pe lîngă insula triunghiulară Peuce. [Ca mărime] insula este egală cu Rodos. Se numește Peuce, fiindcă are mulți pini maritimi.

IV, 321 și urm. « Cîmpia Laurion a Sciției ». [Autorul] spune că este pustie, fiindcă este cu totul nelocuită de oameni.

« Sindii », o populație a Sciției, despre care amintește Hellanicos în lucrarea sa *Despre neamuri*, zicînd: « Cine plutește prin Bospor [îi are în față pe] sindi. Mai sus de aceștia (sînt) meotii.

[23] Vezi nota 12.

[24] Polemon din Ilion, zis și Periegetul, a trăit aproximativ între anii 220—160 î.e.n. și a desfășurat o activitate literară bogată și multilaterală (vezi RE, XXI, col. 1288. 1357).

[25] Vezi nota 11.

XXXV. ΗΡΩΝΔΟΥ

ΖΗΛΟΤΥΡΟΣ

V, 67—68 ....κατηρτήσθω
οὕτω κατὰ μυὸς ὥσπερ ἡ Δάου τιμή.

XXXV. HERONDAS

Mimograf, care a trăit pe la mijlocul secolului al III-lea î.e.n. În opera sa, Herondas ne înfățișează scene realiste din viața de toate zilele.

Ediția: Herondas, *Mimes*, Texte établi par J. Arbuthnot Nairn et traduit par Louis Laloy, Les Belles Lettres, Paris, 1928.

GELOASA

V, 67—68.. Să fie spînzurat de botniță, așa precum merită un Daos[1].

[1] Cf. Menandru.

XXXVI. ΑΝΤΙΓΟΝΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΠΑΡΑΔΟΞΩΝ ΣΥΝΑΓΩΓΗ

122 (134). Ἱστορεῖται δὲ καὶ περὶ τὴν Λευκὴν νῆσον μηδὲν ὑπεραίρειν δύνασθαι τῶν ὀρνέων τῇ πτήσει τὸν τοῦ Ἀχιλλέως ναόν.

XXXVI. ANTIGONOS

Născut la Carystos (Eubeea), între anii 295—290 î.e.n., Antigonos a trăit o vreme la Atena, ca sculptor, şi apoi s-a stabilit la curtea regală din Pergam. Din opera lui n-a ajuns pînă la noi decît o *Culegere de povestiri uimitoare*.

Ediţia: *Rerum naturalium scriptores Graeci minores* recognovit Otto Keller, vol. I, Teubner, Leipzig, 1877, p. 1—42.

CULEGERE DE POVESTIRI UIMITOARE

122 (134). Se povesteşte şi despre insula Leuce[1] că nici una dintre păsări nu se poate ridica în zbor deasupra sanctuarului[2] lui Ahile.

---

[1] Vezi Arian, nota 31.
[2] Vezi Arian, nota 32.

XXXVII. ΦΥΛΑΡΧΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

20 (19). Athen. XII, 51, p. 536 D: Φύλαρχος δ'ἐν τῆι ι' τῶν Ἱστοριῶν Θραικῶν φησι τῶν καλουμένων Κροβύζων βασιλέα γενέσθαι Ἰσάνθην, τρυφῆι πάντας τοὺς καθ'ἑαυτῶν ὑπερβαλλόμενον. ἦν δὲ καὶ πλούσιος καὶ καλός.

83 (69). Zenob. Prov. VI, 13 (Suid. s. Λευκὴ ἡμέρα): Φίλαρχός φησι τοὺς Σκύθας μέλλοντας καθεύδειν ἄγειν τὴν φαρέτραν, καὶ εἰ μὲν ἀλύπως τύχοιεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην διαγαγόντες, καθιέναι εἰς τὴν φαρέτραν ψηφῖδα λευκήν· εἰ δὲ ὀχληρῶς, μέλαιναν. ἐπὶ τοίνυν τῶν ἀποθνησκόντων ἐκφέρειν τὰς φαρέτρας καὶ ἀριθμεῖν τὰς ψήφους· καὶ εἰ εὑρηθείησαν πλείους αἱ λευκαί, εὐδαιμονίζειν τὸν ἀπογενόμενον· ὅθεν παροιμιασθῆναι τὴν ἀγαθὴν ἡμῶν ἡμέραν λεγόντων ἐκ τῆς φαρέτρας εἶναι, καὶ Μένανδρος δέ φησιν Λευκαδίαι (III 90, 315 K) τὴν ἀγαθὴν ἡμέραν λευκὴν καλεῖσθαι.

XXXVII. PHYLARCHOS

A trăit în secolul al III-lea î.e.n. şi a alcătuit un tratat de istorie în 28 de cărţi, în care s-a ocupat cu evenimentele din perioada 272—220. Din opera sa, care a servit ca izvor lui Plutarh, n-au rămas decît vreo cîteva fragmente. Cunoaştem însă concepţia lui Phylarchos despre istorie mulţumită lui Polibiu, care polemizează cu el, în *Istorii*, cartea a II-a.

Ediţia: FGrHist, IIA, p. 166, fr. 20 (19) şi p. 188, fr. 83 (69).

ISTORII

20 (19). Athen. XII, 51, p. 536 D: Phylarchos spune în cartea a X-a a *Istoriilor* sale că peste tracii numiţi crobizi s-a făcut rege Isanthes, care-i întrecea în desfrîu pe toţi cei din neamul său. Era bogat şi frumos.

83 (69). Zenob. Prov., VI, 13 (Suid. la « Zi albă »): Phylarchos spune că sciţii, înainte de a se culca, îşi aduc tolba şi, dacă s-a întîmplat că au petrecut ziua aceea fără supărări, aruncă în tolbă o pietricică albă, iar dacă au avut necazuri, una neagră. Cînd cineva moare, i se ia tolba şi i se numără pietricelele. Dacă înlăuntru găsesc mai multe pietricele albe, îl socotesc fericit pe răposat[1]. De aici proverbul celor care spun că ziua bună ne vine din tolbă. Şi Menandru afirmă că în Leucadia (III, 90, 315 K) ziua bună se numeşte zi albă.

[1] Se pare că acest obicei a existat şi la traci (cf. Pliniu cel Bătrîn, VII, 40 (41), 131).

XXXVIII. ΝΙΚΑΝΔΡΟΥ

ΕΤΕΡΟΙΟΥΜΕΝΑ

Fr. 58 Schneider (Antonin. Liberalis XXVII. Ἱστορεῖται Νίκανδρος ἑτεροιουμένων δ')... Κατὰ δὲ χρόνον ἱκνούμενον ἀπῴκισε τὴν Ἰφιγένειαν εἰς τὴν Λευκὴν λεγομένην παρὰ τὸν Ἀχιλλέα καὶ ἀλλάξασα ἐποίησεν αὐτὴν ἀγήρων καὶ ἀθάνατον δαίμονα καὶ ὠνόμασεν ἀντὶ τῆς Ἰφιγενείας Ὀρσιλόχειαν. Ἐγένετο δὲ Ἀχιλλεῖ σύνοικος.

XXXVIII. NICANDRU

Cunoscutul poet didactic Nicandru s-a născut la Colofon la sfîrşitul secolului al III-lea sau la începutul secolului al II-lea î.e.n. şi a scris numeroase lucrări, atît în versuri, cît şi în proză, dintre care ni s-au păstrat două cu conţinut medical: *Theriaca* şi *Alexipharmaca*. Nicandru a fost mult citit şi folosit de poeţii latini Vergiliu şi Ovidiu.

Ediţia: *Nicandrea* edidit O. Schneider, Teubner, Leipzig, 1856.

METAMORFOZE

Fr. 58 Schneider (Antoninus Liberalis, XXVII. Povesteşte Nicandru în cartea a IV-a a *Metamorfozelor*)... Cu trecerea timpului [Artemis] a strămutat-o pe Ifigenia, ajunsă (acolo), în insula numită Leuce[1], pe lîngă Ahile şi, schimbîndu-i înfăţişarea, a făcut-o zeiţă veşnic tînără şi fără de moarte. Şi în loc de Ifigenia i-a zis Orsilocheia. Ea a vieţuit dar alături de Ahile.

---

[1] Vezi Arian, notele 31 şi 32.

XXXIX. ΣΑΤΥΡΟΣ

Fr. 5 (Athenaeus XII, p. 557B). Προσεκτήσατο δὲ καὶ Μολοττῶν βασιλείαν, γήμας Ὀλυμπιάδα, ἐξ ἧς ἔσχεν Ἀλέξανδρον καὶ Κλεοπάτραν. Καὶ τὴν Θρᾴκην δὲ ὅτε εἶλεν, ἧκε πρὸς αὐτὸν Κοθήλας ὁ τῶν Θρᾳκῶν βασιλεύς, ἄγων Μήδαν τὴν θυγατέρα καὶ δῶρα πολλά. Γήμας δὲ καὶ ταύτην ἐπεισήγαγε τῇ Ὀλυμπιάδι.

XXXIX. SATYROS

Gramatic grec originar din Callatis, a trăit la Oxyrrhynchos (Egipt), în a doua jumătate a secolului al III-lea î.e.n. şi a scris o carte de biografii, din care s-au păstrat doar cîteva frînturi.
Ediţia: FHG, III, p. 159–166.

Fr. 5. (Athenaios, XII, p. 557B). [Filip] a mai primit [ca zestre] şi regatul molosilor, luînd în căsătorie pe Olimpiada — de la care a avut pe Alexandru şi Cleopatra. Iar cînd a cucerit Tracia, [1] veni la el Cothelas, [2] regele tracilor, aducîndu-i pe fiica sa Meda şi daruri multe. A luat-o în căsătorie şi pe aceasta, ducînd-o sub acelaşi acoperămînt cu Olimpiada.

---

[1] În anul 341 î.e.n.
[2] Probabil un rege get de la sudul Dunării, vezi Pârvan, *Getica*, p. 55.

XL. ΜΝΑΣΕΑΣ

23. Photius Lex.: Ζάμολξις... Μνασέας δὲ παρὰ Γέταις τὸν Κρόνον (χρόνον Et. M.) τιμᾶσθαι καὶ καλεῖσθαι Ζάμολξιν.

36. Harpocratio: Σαβοί· Δημοσθένης Ὑπὲρ Κτησιφῶντος (§ 260). Οἱ μὲν Σαβοὺς λέγεσθαι τοὺς τελουμένους τῷ Σαβαζίῳ, τουτέστι τῷ Διονύσῳ, καθάπερ τοὺς τῷ Βάκχῳ Βάκχους. Τὸν δὲ αὐτὸν εἶναι Σαβάζιον καὶ Διόνυσόν φασιν ἄλλοι τε καὶ Ἀμφίθεος β' Περὶ Ἡρακλείας. Οὕτω δέ φασι καὶ τοὺς Ἕλληνάς τινες (τῶν Ἑλλήνων τινὰς Suid.) τοὺς Βάκχους Σαβοὺς καλεῖν. Μνασέας δὲ ὁ Πατρεὺς υἱὸν εἶναί φησι τοῦ Διονύσιου Σαβάζιον.

XL. MNASEAS

Originar din orăşelul Patrai, Mnaseas a trăit în prima jumătate a secolului al II-lea î.e.n. şi a fost elevul marelui geograf Eratostene (275 — cca. 195). A scris un *Periplus* şi cîteva *Periegeseis*, în care înfăţişa tot felul de întîmplări miraculoase din diferite ţinuturi. Din acestea ni s-au păstrat numai cîteva fragmente.

Ediţia: FHG, III, p. 153 şi 155.

Fr. 23. În lexiconul lui Photios, « Zamolxis »... Mnaseas [spune că] geţii cinstesc pe Cronos [1] (= « timpul », Et. M.), numindu-l Zamolxis.

Fr. 36. Harpocration, « Saboi ». Demostene, în *Apărarea lui Ctesiphon* (§ 260), spune că sabii sînt numiţi cei iniţiaţi în cultul lui Sabazios [2], adică al lui Dionysos, precum sînt numiţi bacchi cei iniţiaţi în cultul lui Bacchos. Că Sabazios şi Dionysos sînt unul şi acelaşi, ne spune şi Amphitheos [3] în cartea a II-a a operei *Despre Heracleia.* Aşa spun şi unii (dintre greci *Suidas*), că bacchi se numesc sabi, dar Mnaseas din Patrai afirmă că Sabazios este fiul lui Dionysos.

---

[1] Cronos era unul dintre zeii cei mai vechi, fiind socotit fiul lui Uranos şi tatăl lui Zeus. Exista credinţa că pe timpul său a fost epoca de aur a omenirii.

[2] Zeu de origine tracă, al cărui cult s-a extins apoi în Frigia, şi, începînd din secolul al V-lea, în Grecia, ca zeu al vegetaţiei; ca şi Dionysos, el era sărbătorit cu ceremonii orgiastice.

[3] Scriitor din secolul al III-lea sau al II-lea î.e.n., originar din Heracleia pontică.

XLII. ΠΟΛΥΒΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

I, 2, 4. Μακεδόνες τῆς μὲν Εὐρώπης ἦρξαν ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Ἀδρίαν τόπων ἕως ἐπὶ τὸν Ἴστρον ποταμόν...

III, 2, 3. Ἑξῆς δὲ τούτοις πειρασόμεθα διασαφεῖν ὡς... 5. Ῥόδιοι δὲ καὶ Προυσίας ἀναλαβόντες πρὸς Βυζαντίους πόλεμον ἠνάγκασαν αὐτοὺς ἀποστῆναι τοῦ παραγωγιάζειν τοὺς πλέοντας εἰς τὸν Πόντον...

IV, 38, 4. Πρὸς μὲν γὰρ τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρείας τά τε θρέμματα καὶ τὸ τῶν εἰς τὰς δουλείας ἀγομένων σωμάτων πλῆθος οἱ κατὰ τὸν Πόντον ἡμῖν τόποι παρασκευάζουσι δαψιλέστατον καὶ χρησιμώτατον ὁμολογουμένως· πρὸς δὲ περιουσίαν μέλι, κηρόν, τάριχος ἀφθόνως ἡμῖν χορηγοῦσιν. 5. δέχονταί γε μὴν τῶν ἐκ τοῖς παρ' ἡμῖν τόποις περιττευόντων ἔλαιον καὶ πᾶν οἴνου γένος· σίτῳ δ' ἀμείβονται, ποτὲ μὲν εὐκαίρως διδόντες ποτὲ δὲ λαμβάνοντες.

IV. 41, 1. Τοῦ γὰρ Ἴστρου πλείοσι στόμασιν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν Πόντον εἰσβάλλοντος, συμβαίνει πρὸς τοῦτον σχεδὸν ἐπὶ

XLII. POLIBIU

S-a născut la Megalopolis, în Arcadia, către anul 200 î.e.n. După cucerirea Macedoniei de către romani (168), Polibiu a fost trimis ca ostatic în Italia, unde s-a împrietenit cu reprezentanţi de vază ai aristocraţiei romane şi a cunoscut de aproape realităţile de acolo şi forţa statului roman în creştere. S-a reîntors în patrie în anul 150 şi a ocupat funcţiuni înalte. A făcut numeroase călătorii şi a murit pe la anul 118 î.e.n. A scris mai multe lucrări mărunte care s-au pierdut. Opera sa de căpetenie, în 40 de cărţi, expune istoria lumii cunoscute pe atunci, de la al doilea război punic (220—202) pînă la cucerirea Corintului (146). Autorul judecă evenimentele din punctul de vedere al aristocraţiei şi al statului roman. Opera lui Polibiu nu ni s-a păstrat în întregime; avem întregi primele cinci cărţi, iar din celelalte numai fragmente.

Ediţia: *Polybii Historiae* edidit Theodor Büttner-Wobst, vol. I—V, Teubner, Leipzig, 1888—1904.

ISTORII

I, 2, 4. Macedonenii şi-au întins stăpînirea în Europa, de la Marea Adriatică pînă la fluviul Istru[1]...

III, 2, 3. ... Apoi voi încerca să lămuresc cum... 5. Rodienii şi Prusias (împreună) porniră război[2] împotriva bizantinilor şi îi siliră să renunţe la taxa de trecere pe care o impuneau navigatorilor spre Pontul Euxin...

IV, 38, 4. În privinţa celor necesare vieţii, ţinuturile pontice ne dau vite şi sclavi[3], în număr foarte mare şi de o calitate mărturisită de toţi ca excelentă. Dintre articolele de lux, ne procură din belşug miere, ceară, peşte sărat. 5. În schimb primesc din prisosul regiunilor noastre ulei şi tot felul de vinuri[4]. Cu grîu facem un schimb reciproc. Uneori, la nevoie, ne dau ei. Alteori iau dînşii de la noi[5].

IV, 41, 1. Cum Istrul care vine din Europa se varsă în Pont prin mai multe guri, din mîlul adus de braţele sale s-a format în Pont (şi se menţine şi acum)

[1] Cf. Strabon, I, 2, 1; Curtius Rufus, IX, 6, 20; Arian, *Expediţia lui Alexandru*, I, 3, 1; I, 4, 6.

[2] Războiul din anii 220—219 î.e.n. la care participă şi regele Prusias I al Bitiniei (cf. IV, 47, 1 şi urm.).

[3] Cf. Menandru. Pentru comerţul dintre ţărmul apusean al Mării Negre şi lumea grecească vezi *Histria, I*, Bucureşti, 1954, p. 363—431 şi Chr. Danov, *Zur antiken Wirtschaftsgeschichte der westlichen Pontusküste bis zur Niederlassung der Römer*, în „Bulletin de l'Institut Arheologique Bulgare", XII (1938), Sofia, p. 188—194.

[4] Cf. Demostene, *Discursul împotriva lui Lacritos*, 35.

[5] În ciuda hinterlandului bogat coloniile greceşti din Pontul Euxin — datorită atît evoluţiei interne cît şi unor factori externi — au adesea, în secolele III-II î.e.n., greutăţi de aprovizionare. Nici Histria şi Callatis n-au fost scutite de aceste încercări, — chiar dacă ultima avea o situaţie mai bună — cum se poate vedea din documentele epigrafice care menţionează instituţia sitoniei (vezi Pippidi, *Contribuţii*, p. 30 şi 62 şi *Ist. Rom.*, p. 196 — 7). De altfel în sec. III şi II î.e.n., regiunile pontice încetează de mai fi grînarul Greciei (vezi Demostene, nota 1), locul lor fiind preluat de Egipt.

XLII. ΠΟΛΥΒΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

I, 2, 4. Μακεδόνες τῆς μὲν Εὐρώπης ἦρξαν ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Ἀδρίαν τόπων ἕως ἐπὶ τὸν Ἴστρον ποταμόν...

III, 2, 3. Ἑξῆς δὲ τούτοις πειρασόμεθα διασαφεῖν ὡς... 5. Ῥόδιοι δὲ καὶ Προυσίας ἀναλαβόντες πρὸς Βυζαντίους πόλεμον ἠνάγκασαν αὐτοὺς ἀποστῆναι τοῦ παραγωγιάζειν τοὺς πλέοντας εἰς τὸν Πόντον...

IV, 38, 4. Πρὸς μὲν γὰρ τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρείας τά τε θρέμματα καὶ τὸ τῶν εἰς τὰς δουλείας ἀγομένων σωμάτων πλῆθος οἱ κατὰ τὸν Πόντον ἡμῖν τόποι παρασκευάζουσι δαψιλέστατον καὶ χρησιμώτατον ὁμολογουμένως· πρὸς δὲ περιουσίαν μέλι, κηρόν, τάριχος ἀφθόνως ἡμῖν χορηγοῦσιν. 5. δέχονταί γε μὴν τῶν ἐκ τοῖς παρ' ἡμῖν τόποις περιττευόντων ἔλαιον καὶ πᾶν οἴνου γένος· σίτῳ δ' ἀμείβονται, ποτὲ μὲν εὐκαίρως διδόντες ποτὲ δὲ λαμβάνοντες.

IV. 41, 1. Τοῦ γὰρ Ἴστρου πλείοσι στόμασιν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν Πόντον εἰσβάλλοντος, συμβαίνει πρὸς τοῦτον σχεδὸν ἐπὶ

XLII. POLIBIU

S-a născut la Megalopolis, în Arcadia, către anul 200 î.e.n. După cucerirea Macedoniei de către romani (168), Polibiu a fost trimis ca ostatic în Italia, unde s-a împrietenit cu reprezentanţi de vază ai aristocraţiei romane şi a cunoscut de aproape realităţile de acolo şi forţa statului roman în creştere. S-a reîntors în patrie în anul 150 şi a ocupat funcţiuni înalte. A făcut numeroase călătorii şi a murit pe la anul 118 î.e.n. A scris mai multe lucrări mărunte care s-au pierdut. Opera sa de căpetenie, în 40 de cărţi, expune istoria lumii cunoscute pe atunci, de la al doilea război punic (220—202) pînă la cucerirea Corintului (146). Autorul judecă evenimentele din punctul de vedere al aristocraţiei şi al statului roman. Opera lui Polibiu nu ni s-a păstrat în întregime; avem întregi primele cinci cărţi, iar din celelalte numai fragmente.

Ediţia: *Polybii Historiae* edidit Theodor Büttner-Wobst, vol. I—V, Teubner, Leipzig, 1888—1904.

ISTORII

I, 2, 4. Macedonenii şi-au întins stăpînirea în Europa, de la Marea Adriatică pînă la fluviul Istru[1]...

III, 2, 3. ... Apoi voi încerca să lămuresc cum... 5. Rodienii şi Prusias (împreună) porniră război[2] împotriva bizantinilor şi îi siliră să renunţe la taxa de trecere pe care o impuneau navigatorilor spre Pontul Euxin...

IV, 38, 4. În privinţa celor necesare vieţii, ţinuturile pontice ne dau vite şi sclavi[3], în număr foarte mare şi de o calitate mărturisită de toţi ca excelentă. Dintre articolele de lux, ne procură din belşug miere, ceară, peşte sărat. 5. În schimb primesc din prisosul regiunilor noastre ulei şi tot felul de vinuri[4]. Cu grîu facem un schimb reciproc. Uneori, la nevoie, ne dau ei. Alteori iau dînşii de la noi[5].

IV, 41, 1. Cum Istrul care vine din Europa se varsă în Pont prin mai multe guri, din mîlul adus de braţele sale s-a format în Pont (şi se menţine şi acum)

[1] Cf. Strabon, I, 2, 1; Curtius Rufus, IX, 6, 20; Arian, *Expediţia lui Alexandru*, I, 3, 1; I, 4, 6.

[2] Războiul din anii 220—219 î.e.n. la care participă şi regele Prusias I al Bitiniei (cf. IV, 47, 1 şi urm.).

[3] Cf. Menandru. Pentru comerţul dintre ţărmul apusean al Mării Negre şi lumea grecească vezi *Histria, I*, Bucureşti, 1954, p. 363—431 şi Chr. Danov, *Zur antiken Wirtschaftsgeschichte der westlichen Pontusküste bis zur Niederlassung der Römer*, în „Bulletin de l'Institut Arheologique Bulgare", XII (1938), Sofia, p. 188—194.

[4] Cf. Demostene, *Discursul împotriva lui Lacritos*, 35.

[5] În ciuda hinterlandului bogat coloniile greceşti din Pontul Euxin — datorită atît evoluţiei interne cît şi unor factori externi — au adesea, în secolele III-II î.e.n., greutăţi de aprovizionare. Nici Histria şi Callatis n-au fost scutite de aceste încercări, — chiar dacă ultima avea o situaţie mai bună — cum se poate vedea din documentele epigrafice care menţionează instituţia sitoniei (vezi Pippidi, *Contribuţii*, p. 30 şi 62 şi *Ist. Rom.*, p. 196 — 7). De altfel în sec. III şi II î.e.n., regiunile pontice încetează de mai fi grînarul Greciei (vezi Demostene, nota 1), locul lor fiind preluat de Egipt.

χιλία στάδια συνεστάναι ταινίαν ἡμέρας δρόμον ἀπέχουσαν τῆς γῆς [ἥτις νῦν συνέστηκεν] ἐκ τῆς τοῖς στόμασιν εἰσφερομένης ἰλύος. 2. ἐφ' ἣν ἔτι πελάγιοι τρέχοντες οἱ πλέοντες τὸν Πόντον λανθάνουσιν ἐποκέλλοντες νυκτὸς ἐπὶ τοὺς τόπους. καλοῦσι δ'αὐτοὺς οἱ ναυτικοὶ Στήθη. 3. τοῦ δὲ μὴ παρ'αὐτὴν συνίστασθαι τὴν γῆν, ἀλλ'ἐπὶ τὸ πολὺ προωθεῖσθαι τὸν χοῦν, ταύτην νομιστέον εἶναι τὴν αἰτίαν. 4. ἐφ'ὅσον μὲν γὰρ αἱ ῥύσεις τῶν ποταμῶν διὰ τὴν βίαν τῆς φορᾶς ἐπικρατοῦσι καὶ διωθοῦνται τὴν θάλατταν, ἐπὶ τοσοῦτο καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ φερόμενα τοῖς ῥεύμασιν ἀνάγκη προωθεῖσθαι καὶ μὴ λαμβάνειν μονὴν μηδὲ στάσιν ἁπλῶς. 5. ὅταν δὲ διὰ τὸ βάθος ἤδη καὶ πλῆθος τῆς θαλάττης ἐκλύηται τὰ ῥεύματα, τότ'εἰκὸς ἤδη κατὰ φύσιν φερόμενον κάτω μονὴ καὶ στάσιν λαμβάνειν τὸν χοῦν. 6. δι'ὃ δὴ τῶν μὲν λάβρων καὶ μεγάλων ποταμῶν τὰ μὲν χώματα μακρὰν συνίσταται τὰ δὲ παρὰ τὴν χέρσον ἐστιν ἀγχιβαθῆ, τῶν δ'ἐλαττόνων καὶ πρᾴως ῥεόντων παρ'αὐτὰς τὰς εἰσβολὰς οἱ θῖνες συνίστανται. 7. μάλιστα δ'ἔκδηλον γίνεται τοῦτο κατὰ τὰς τῶν ὄμβρων ἐπὶ φοράς· καὶ γὰρ τὰ τυχόντα τότε τῶν ῥείθρων, ἐπειδὰν ἐπικρατήσωσι τοῦ κύματος κατὰ τὴν εἰσβολήν, προωθοῦσι τὸν χοῦν εἰς θάλατταν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε πρὸς λόγον ἑκάστου γίνεσθαι τὴν ἀπόστασιν τῇ βίᾳ τῶν ἐμπιπτόντων ῥευμάτων. 8. τῷ δὲ μεγέθει τῆς προειρημένης ταινίας καὶ καθόλου τῷ πλήθει τῶν εἰσφερομένων λίθων καὶ ξύλων καὶ γῆς ὑπὸ τῶν ποταμῶν οὐδαμῶς ἀπιστητέον — εὔηθες γὰρ...

IV, 45, 10. Προσεπιγενομένων δὲ Γαλατῶν αὐτοῖς τῶν περὶ Κομοντόριον εἰς πᾶν ἦλθον περιστάσεως.

IV, 46, 1. Οὗτοι δ'ἐκίνησαν μὲν ἅμα τοῖς περὶ Βρέννον ἐκ τῆς οἰκείας, διαφυγόντες δὲ τὸν περὶ Δελφοὺς κίνδυνον καὶ παραγενόμενοι πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, εἰς μὲν τὴν Ἀσίαν οὐκ ἐπεραιώθησαν, αὐτοῦ δὲ κατέμειναν διὰ τὸ φιλοχωρῆσαι τοῖς περὶ τὸ Βυζάντιον τόποις. 2. οἳ καὶ κρατήσαντες τῶν Θρᾳκῶν, καὶ κατασκευασάμενοι βασίλειον τὴν Τύλιν, εἰς ὁλοσχερῆ κίνδυνον ἦγον τοὺς Βυζαντίους. 3. κατὰ μὲν οὖν τὰς ἀρχὰς ἐν ταῖς ἐφόδοις αὐτῶν ταῖς κατὰ Κομοντόριον τὸν πρῶτον βασιλεύσαντα, δῶρα διετέλουν οἱ Βυζάντιοι διδόντες ἀνὰ τρισχιλίους καὶ πεντακισχιλίους, ποτὲ δὲ καὶ μυρίους χρυσοῦς, ἐφ'ᾧ μὴ καταφθείρειν τὴν χώραν αὐτῶν. 4. τέλος δ'ἐναγκάσθησαν ὀγδοήκοντα τάλαντα συγχωρῆσαι φόρον τελεῖν κατ'ἐνιαυτὸν ἕως εἰς Καύαρον, ἐφ'οὗ κατελύθη μὲν ἡ βασιλεία, τὸ δὲ γένος αὐτῶν ἐξεφθάρη πᾶν, ἀπὸ Θρᾳκῶν ἐκ μεταβολῆς ἐπικρατηθέν. 5. ἐν οἷς

un banc de nisip de aproape o mie de stadii [6] lungime, la depărtare de uscat cale de o zi. 2. Cei care plutesc în Pont, fiind încă în plină mare, dau de acest obstacol [7] şi îşi împotmolesc corăbiile acolo, în cursul nopţii, fără să bage de seamă. Corăbierii îi dau numele [8] de « Piepturi ». 3. Cauza pentru care această îngrămădire nu se formează chiar lîngă uscat, ci este împinsă mult înainte, trebuie considerată următoarea ... 4. Atîta vreme cît curentul fluviului, cu repeziciunea lui, biruie şi îndepărtează apa mării, pămîntul şi tot ceea ce-i adus de valuri este în chip necesar împins în larg şi nu-şi găseşte nici aşezare, nici odihnă. 5. Dar o dată ce puterea curentului este nimicită de adîncimea şi volumul apei mării, atunci fireşte că aceste aluviuni cad la fund şi rămîn cu statornicie acolo. 6. De aceea, zăgazurile ce le alcătuiesc fluviile repezi şi mari sînt departe de ţărm, iar lîngă uscat apa e adîncă. Dimpotrivă, acele [bancuri] ale cursurilor de apă mici şi domoale se formează chiar lîngă gura lor. 7. Acest lucru se poate observa mai ales cînd au loc ploile cele puternice. Căci atunci rîurile puţin însemnate, după ce resping valurile mării de lîngă vărsarea lor, împing aluviunile în mare pînă la o depărtare ce variază proporţional cu repeziciunea curentului. 8. Mărimea bancului despre care am pomenit, cantitatea importantă de pietre, lemne şi pămînt ce o aduc fluviile e verosimilă şi ar fi o naivitate să ne mirăm de ea...

IV, 45, 10. După ce au mai năvălit [9] şi galii lui Comontorios, [bizantinii] au ajuns la o nespus de mare încurcătură.

IV, 46, 1. Aceşti gali îşi părăsiseră ţara împreună cu Brennos. Scăpînd din nenorocirea de la Delfi [10] şi ajungînd pînă la Helespont, n-au trecut în Asia, ci s-au stabilit acolo, fiindcă le-au plăcut locurile din jurul Bizanţului. 2. După ce i-au învins pe traci şi au aşezat reşedinţa regelui la Tylis [11], i-au pus pe bizantini într-o primejdie cumplită. 3. La început, cu prilejul incursiunilor [în teritoriul Bizanţului], făcute de Comontorios, primul rege al galilor, bizantinii plăteau trei, patru, uneori chiar zece mii de piese de aur [12] ca să nu le pustiască ţara. 4. În cele din urmă, fură siliţi să plătească un tribut anual de optzeci de talanţi [13], pînă la [urcarea pe tron a lui] Cavaros, pe timpul căruia regatul lor a fost distrus, iar galii, biruiţi la rîndul lor de traci, fură nimiciţi pînă la unul [14].

[6] Aproximativ 167 km. Cifra aceasta este desigur exagerată. Cf. Arian, *Descrierea călătoriei în jurul Pontului Euxin*, 24, 2, care indică o cifră mult mai apropiată de realitate pentru distanţa de la Histria la gura Sf. Gheorghe.

[7] Formarea unui fel de dig izolator, între gura Sf. Gheorghe şi gura Buazului, a contribuit la decăderea Histriei, în secolul al III-lea î.e.n., deoarece a făcut să scadă treptat traficul maritim. Pentru toată problema vezi Pippidi, *Contribuţii*, p. 17.

[8] Cf. Strabon, I, 3, 7.

[9] În cadrul marii migraţii din anul 280 î.e.n., cînd celţii inundă Balcanii (cf. Trogus Pompeius, XXV, 2–3).

[10] În timpul atacului galilor asupra sanctuarului din Delfi, a avut loc un cutremur de pămînt şi o furtună puternică, ceea ce a contribuit la înfrîngerea lor (279 î.e.n.). Resturile armatei s-au împărţit în trei grupuri, care s-au aşezat apoi în diferite regiuni (Asia Mică, Serbia, Tracia). Cf. Trogus Pompeius, XXXII, 3, 6–8.

[11] Nu se cunoaşte exact locul regatului celtic din Tracia (poate Tulovo de astăzi), care a fost înfiinţată în anul 278 î.e.n. Cf. şi Trogus Pompeius, *Prologul*, XXV. Pentru o eventuală influenţă a noului regat în Dobrogea, vezi datele toponomastice la Vulpe, *Dobroudja*, p. 84–85.

[12] Stateri de aur.

[13] Aproximativ 24 000 stateri de aur.

[14] Evenimentul pare să fi avut loc către anul 218 î.e.n.

καιροῖς ὑπὸ τῶν φόρων πιεζούμενοι τὸ μὲν πρῶτον ἐπρέσβευον πρὸς τοὺς Ἕλληνας, δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν καὶ συγχορηγεῖν εἰς τοὺς περιεστῶτας καιρούς. 6. τῶν δὲ πλείστων παρολιγωρούντων ἐνεχείρησαν ἀπαναγκασθέντες παραγωγιάζειν τοὺς εἰς τὸν Πόντον πλέοντας.

IV. 47, 1. Μεγάλης δὲ γενομένης τῆς ἀλυσιτελείας καὶ δυσχρηστίας πᾶσιν ἐκ τοῦ τέλος πράττειν τοὺς Βυζαντίους τῶν ἐξαγομένων ἐκ τοῦ Πόντου, δεινὸν ἡγοῦντο, καὶ πάντες ἐνεκάλουν οἱ πλοϊζόμενοι τοῖς Ῥοδίοις διὰ τὸ δοκεῖν τούτους προεστάναι τῶν κατὰ θάλατταν. 2. ἐξ οὗ συνέβη φῦσαι τὸ πόλεμον, ὑπὲρ οὗ νῦν ἡμεῖς ἱστορεῖν μέλλομεν. . .

IV, 50, 1. Οἱ δὲ Βυζάντιοι τὸ μὲν πρῶτον ἐρρωμένως ἐπολέμουν. . .

IV, 51, 9. Οἱ δὲ Βυζάντιοι τῶν σφετέρων ἐλπίδων ἐψευσμένοι, τῷ πολέμῳ πονοῦντες πανταχόθεν, ἐξαγωγὴν περιέβλεπον εὐσχήμονα τῶν πραγμάτων.

IV, 52, 1. Καυάρου δὲ τοῦ τῶν Γαλατῶν βασιλέως παραγενομένου πρὸς Βυζάντιον, καὶ σπουδάζοντος διαλῦσαι τὸν πόλεμον καὶ διέχοντος τὰς χεῖρας φιλοτίμως, συνεχώρησαν τοῖς παρακαλουμένοις ὅ τε Προυσίας οἵ τε Βυζάντιοι. . .

VIII, 22 (24), 1. Ὅτι Καύαρος ὁ βασιλεὺς τῶν ἐν Θρᾴκῃ Γαλατῶν βασιλικὸς ὑπάρχων τῇ φύσει καὶ μεγαλόφρων, πολλὴν μὲν ἀσφάλειαν παρεσκεύαζε τοῖς προσπλέουσι τῶν ἐμπόρων εἰς τὸν Πόντον, 2. μεγάλας δὲ παρείχετο χρείας τοῖς Βυζαντίοις ἐν τοῖς περὶ τοὺς Θρᾷκας καὶ Βιθυνοὺς πολέμοις.

XXVI, 6, 12. Περιελήφθησαν δὲ ταῖς συνθήκαις τῶν μὲν κατὰ τὴν Ἀσίαν δυναστῶν. . . 13. τῶν δὲ κατὰ Εὐρώπην Γάλατος ὁ Σαρμάτης. . .

XXVI, 9, 1. Ὅτι ἡ σύνκλητος, παραγενομένων τῶν ἐκ τῆς Ῥόδου πρεσβευτῶν, διακούσασα τῶν λόγων ὑπερέθετο τὴν ἀπόκρισιν. 2. ἡκόντων δὲ τῶν Δαρδανίων καὶ περὶ τοῦ πλήθους τῶν Βασταρνῶν καὶ περὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἀνδρῶν καὶ τῆς ἐν τοῖς κινδύνοις τόλμης ἐξηγουμένων, 3. καὶ διασαφούντων περὶ τῆς Περσέως κοινοπραγίας καὶ τῶν Γαλατῶν, καὶ φασκόντων τοῦτον ἀγωνιᾶν μᾶλλον ἢ τοὺς Βαστάρνας, καὶ διὰ ταῦτα δεομένων σφίσι βοηθεῖν, 4. παρόντων δὲ καὶ Θετταλῶν καὶ συνεπιματυριούντων τοῖς Δαρδανίοις, καὶ παρακαλούντων καὶ τούτων ἐπὶ βοήθειαν, 5. ἔδοξε τῇ συγκλήτῳ πέμψαι τινὰς τοὺς αὐτόπτας ἐσομένους τῶν προσαγγελλομένων. 6. καὶ παραυτίκα καταστήσαντες Αὖλον Ποστούμιον ἐξαπέστειλαν, καὶ σὺν τούτῳ τινὰς τῶν νέων.

5. În acest răstimp, bizantinii — copleşiţi de biruri — trimiseră întîi o delegaţie în Grecia, ca să ceară ajutor şi bani în primejdia care-i ameninţa. 6. Fiindcă cei mai mulţi greci le nesocotiră cererea, bizantinii au fost siliţi să pună o taxă de trecere pentru cine voia să intre în Pont.

IV, 47. 1. Cînd bizantinii au impus o taxă pentru mărfurile exportate din Pont — obligaţie grea şi supărătoare —, acest lucru a fost socotit de toţi o năpastă. Toţi corăbierii îi învinuiau pe rodieni, fiindcă erau crezuţi pe atunci stăpînii mărilor. 2. Iată pentru ce s-a iscat războiul despre care vom istorisi acum...

IV, 50, 1. Bizantinii se luptau la început cu străşnicie...

IV, 51, 9. Cînd se văzură înşelaţi în speranţele lor, fiind din toate părţile apăsaţi de urgia războiului, bizantinii au căutat să iasă cu faţa curată din această situaţie.

IV, 52, 1. Cînd Cavaros, regele galilor, veni la Bizanţ, făcîndu-se mediator, s-a străduit din răsputeri să pună capăt războiului [15]. Iar Prusias şi bizantinii i-au primit îndemnurile [16]...

VIII, 22 (24), 1. Cavaros, regele galilor stabiliţi în Tracia, avea o fire vrednică de un rege şi era mărinimos. 2. El îi făcea să fie foarte siguri pe negustorii care navigau spre Pont şi a adus mari servicii bizantinilor în războiul lor cu tracii şi cu bitinii.

XXVI, 6, 12. În tratat [17] fură cuprinşi, dintre domnitorii mărunţi din Asia... 13. iar dintre cei din Europa, Galatos sarmatul [18]....

XXVI, 9, 1. Cînd sosiră [19] delegaţii din Rodos, senatul le ascultă declaraţiile şi amînă răspunsul. 2. Veniră şi dardanii [20] şi vorbiră despre mulţimea bastarnilor, despre trupurile lor mari şi despre îndrăzneala lor în lupte; 3. dădură lămuriri despre alianţa dintre Perseus şi galati, spunînd că se temeau de acesta mai mult decît de bastarni şi de aceea cereau să-i ajute; 4. iar tesalienii care erau de faţă au confirmat şi ei prin mărturia lor spusele dardanilor şi au cerut să fie ajutaţi. 5. Senatul a hotărît să trimită pe cîţiva care să vadă cu ochii lor, spre a fi martori ai celor relatate. 6. Şi pe dată au hotărît să-l trimită pe Aulus Postumius, împreună cu cîţiva tineri.

---

[15] Văzînd situaţia grea în care se afla Bizanţul, ultimul rege celt de la Tylis a intervenit ca mediator, de frică, probabil, de a nu pierde tributul plătit de vecinii săi greci. Pentru natura raporturilor dintre celţi şi bizantini, care aruncă o lumină concludentă asupra relaţiilor pe care cetăţile dobrogene le-au putut avea cu aceiaşi celţi şi le-au avut în orice caz cu diferiţi dinaşti traci, vezi observaţiile lui Pippidi, *Contribuţii*, p. 24—26.

[16] Pacea s-a încheiat în anul 219 î.e.n. cu condiţia ca Prusias să restituie teritoriile luate de la bizantini, care se obligau să nu mai perceapă taxe de trecere.

[17] Tratatul de pace dintre Eumenes II, Ariarathes V şi Prusias II, pe de o parte, şi Pharnaces cu Mitridate al Armeniei de cealaltă parte, încheiat în anul 179 î.e.n.

[18] Menţiunea acestui şef sarmat arată că sarmaţii au trecut Donul, probabil încă din secolul al III-lea î.e.n., şi s-au răspîndit spre vest.

[19] În anul 175 î.e.n. Cf. Titus Livius, XLI, 19,4 şi Apian, *Macedonia*, 11,1.

[20] Cf. Titus Livius, XL, 57, 5.

XXIX, 9, 12. . . . ὁ δὴ τοῦ μὴ δοῦναι πάντα παθεῖν καὶ πᾶν ὑπεριδεῖν ὑπέμενεν. ἀκολούθως δὲ τούτοις Περσεὺς καὶ τὰ πρὸς Γαλάτας καὶ τὰ πρὸς Γέντιον.

RELIQUIAE EX INCERTIS LIBRIS.

16 (16). Ἀ ν α δ ρ ο μ ή] ἀναδρομὴ γίνοιτο, κεἰ σφαλλοίμεθα. . . οὕτω παρ᾽ὀλίγων σφάλλεται τὰ μέγιστα πραγμάτων τῶν ἡγουμένων ἀκρισίᾳ. . . ἥ τε Λυσιμάχου στρατεία διὰ τῆς Θρᾴκης ἐπὶ Δρομιχαίτην τὸν βασιλέα τῶν Ὀδρυσῶν, καὶ πολλὰ δὴ τούτοις ἕτερα παραπλήσια.

XXIX, 9, 12. ... Acesta însă era de acord să suporte orişice şi să treacă peste toate, numai să nu dea ceva. Ca urmare, Perseu [s-a purtat la fel] fața de gali [21] şi față de Genthius.

FRAGMENTE DIN CĂRȚI NESIGURE

Fr. 102. Retragere. Să avem o retragere asigurată, pentru cazul că vom fi înfrînți... Astfel acțiunile cele mari se prăbuşesc din pricina nesocotinței conducătorilor... expediția [22] lui Lisimah împotriva lui Dromichaites, regele odrisilor [23], în Tracia şi multe alte greşeli asemănătoare.

---

[21] Cf. Titus Livius, XLIV, 26,2.

[22] Cf. Diodor, XXI, 12,1.

[23] Odrisii sînt confundați aici cu geții de la nordul Dunării. Pentru o altă interpretare a pasajului vezi C. Daicoviciu, *Țara lui Dromichaites*, în *Emlékkönyv Kelemen Lajos*, Cluj — Bucureşti, 1957, p. 180—181.

XLIII. ΑΝΩΝΥΜΟΥ
[ΣΚΥΜΝΟΥ ΧΙΟΥ ΩΣ ΦΕΡΕΤΑΙ]

ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ

664—665 Τὴν ὑπεράνω χώραν δὲ μέχρι τοῦ Ποντικοῦ
Ἴστρου παρεκτείνουσι Θρᾷκες νεμόμενοι. . .

718—721 Μετὰ ταῦτα δ'ἔσθ' ὁ Πόντος, οὗ δὴ τὴν θέσιν
ὁ Καλλατιανὸς συγγράφων Δημήτριος
ἔοικεν ἐπιμελεστάτως πεπυσμένος.
Κατὰ μέρος αὐτοῦ τοὺς τόπους διέξιμεν. . .

728—796 εἶτ' εὐλίμενος ἄκρα συνάπτει Θυνιάς,
τῆς 'Αστικῆς Θρᾴκης ὑπάρχουσ' ἐσχάτη,
μεθ' ἣν πόλις ἐστὶ σύνορος 'Απολλωνία·
Ταύτην δὲ πρότερον ἔτεσι πεντήκοντά που
κτίζουσι τῆς Κύρου βασιλείας τὴν πόλιν
εἰς τοὺς τόπους ἐλθόντες οἱ Μιλήσιοι.
πλείστας ἀποικίας γὰρ ἐξ 'Ιωνίας
ἔστειλαν εἰς τὸν Πόντον, ὃν πρὶν ἄξενον

XLIII. PSEUDO-SCYMNOS

Scymnos s-a născut în Chios şi a trăit înainte de Apollonios din Rodos, aproximativ între anii 250—180 î.e.n. El a scris în proză o *Periegesis* a celor trei continente cunoscute pe atunci. Din această lucrare ni s-au păstrat numai cîteva frînturi. În ultimul pătrar al secolului al II-lea î.e.n. sau în primii ani ai secolului I, un autor anonim a alcătuit o *Periegesis* în 980 de versuri iambice, închinată lui Nicomedes din Bitinia. Această operă, fiind greşit atribuită geografului Scymnos, este citată de obicei sub numele de Pseudo-Scymnos.

Ediţia: GGM, I, p. 196—237 şi Diller Aubrey, ***The tradition of the Minor Greek Geographers***, Oxford, 1952.

DESCRIEREA PĂMÎNTULUI

664—665. Ţinutul mai de la nord[1] pînă la Istrul
pontic este locuit de tracii care se întind de-a lungul [fluviului]. . .

718—721. După acestea[2], vine Pontul a cărei aşezare
o descrie Demetrios din Callatis[3]
şi se pare că el s-a informat cu foarte multă grijă.
Noi vom înfăţişa pe rînd şi în amănunţime locurile acelea. . .

728—796. Urmează promontoriul Thynias cu un port prielnic,
locul cel mai de la margine al Traciei, ocupat de aşti[4],
iar după el se află oraşul imediat vecin Apolonia.
Cu cincizeci de ani înainte de
domnia lui Cirus[5], au fundat oraşul acesta
milesienii, venind [din patria lor] în aceste locuri;
căci ei au trimis cele mai multe colonii din Ionia[6]
în Pont, pe care îl numeau mai înainte « neospitalier »,

[1] De la Bospor înainte pe malul stîng al Pontului.
[2] După localităţile din Propontida şi Bospor.
[3] Demetrios se născuse, probabil, în Odessos, dar primise mai pe urmă cetăţenia oraşului Callatis. Cam pe la anul 200 î.e.n., el a scris în versuri *Despre Asia şi Europa* (20 de cărţi) în care înfăţişa istoria oraşelor de pe coasta Pontului Euxin, în ordinea lor geografică. Această operă întinsă a fost una dintre cele mai bune scrieri de geografie şi etnografie asupra ţinuturilor amintite. Autorul avea o concepţie proprie şi îşi luase informaţiile din izvoare directe (vezi RE, IV, col. 2806—2807, şi M. Rostovţev, *Skythien und der Bosporus*, I, Berlin, 1931, p. 27 şi urm).
[4] Regiunea locuită de tracii astai, între oraşele Apolonia şi Perint.
[5] Cirus a domnit între anii 559—529 î.e.n.
[6] Numai puţine colonii — cum sînt Heracleia pontică, Chersones, Mesembria şi Callatis — sînt de origine dorică.

διὰ τὰς ἐπιθέσεις λεγόμενον τῶν βαρβάρων
προσηγορίας ἐποίησαν εὐξείνου τυχεῖν.
περὶ τὴν ὑπώρειαν δὲ τοῦ καλουμένου
Αἵμου πόλις ἐστὶ λεγομένη Μεσημβρία,
τῇ Θρᾳκίᾳ Γετικῇ τε συνορίζουσα γῇ·
Καλχηδόνιοι ταύτην δὲ Μεγαρεῖς τ' ᾤκισαν
ὅτ' ἐπὶ Σκύθας Δαρεῖος ἐστρατεύετο.
Αἷμος μέγιστον <δ'>ἔστιν ὑπὲρ αὐτὴν ὄρος,
τῷ Κίλικι Ταύρῳ τὸ μέγεθος προσεμφερὴς
τῇ τε κατὰ μῆκος τῶν τόπων παρεκτάσει·
ἀπὸ γὰρ Κροβύζων τῶν τε Ποντικῶν ὅρων
ἄχρι τῶν 'Αδριατικῶν διεκβάλλει τόπων.
('Οδησσὸς, πόλις) Μιλήσιοι
κτίζουσιν 'Αστυάγης ὅτ' ἦρχε Μηδίας·
Θρᾷκας Κροβύζους ἐν κύκλῳ δ' αὐττῆς ἔχει.
(Διονυσόπολις) πρῶτον ὠνομάζετο
Κρουνοὶ διὰ τὰς τῶν ἐγγὺς ὑδά ων ἐκρύσεις·
Διονυσιακοῦ δὲ προσπεσόντος ὕστερον
ἐκ τῆς θαλάττης τοῖς τόποις ἀγάλματος,
Διονυσόπολιν λέγουσι κληθῆναι πάλιν.
'Εν μεθορίοις δὲ τῆς Κροβύζων καὶ Σκυθῶν
χώρας μιγάδας Ἕλληνας οἰκητὰς ἔχει.
(Βιζώνη πόλις) φασίν τινες μὲν βαρβάρων,
τινὲς δ' ἄποικον γεγονέναι Μεσημβρίας.
(Κάλλατις πόλις)
ἀποικία <τῶν> 'Ηρακλεωτῶν γενομένη
κατὰ χρησμόν· ἔκτισαν δὲ ταύτην ἡνίκα
τὴν Μακεδόνων ἀρχὴν 'Αμύντας παρέλαβεν.
(Τομέοι πόλις) ἄποικοι γενόμενοι Μιλησίων,
ὑπὸ Σκυθῶν κύκλῳ <δὲ περι> οἰκούμενοι.
(Ἴστρος πόλις)
ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ λαβοῦσαν <Ἴστρου τοὔνομα>.
Μιλήσιοι κτίζουσιν ἡνίκα Σκυθῶν

din pricina [7] atacurilor săvîrşite de barbari.
Iar apoi i-au dat numele de « ospitalier ».
La poalele muntelui cu numele de
Haemus se află un oraş zis Mesembria,
care vine în imediata vecinătate a ţinutului getic şi tracic.
Acest oraş a fost colonizat de megarieni şi chalcedoni,
pe vremea cînd Darius a pornit cu război împotriva sciţilor [8].
Deasupra oraşului se ridică, foate înalt, muntele Haemus,
asemănător, ca mărime, lungime şi extindere a locurilor,
cu [muntele] Tauros din Cilicia.
Căci el se întinde din ţinuturile crobizilor pontici
pînă în regiunile adriatice.
... [Urmează] (oraşul Odessos), întemeiat de milesieni
pe vremea cînd domnea în Media Astiages [9].
Acest [oraş] are în jurul său crobizi traci.
Dionysopolis s-a numit la început
Crunoi, din pricina izvoarelor din apropiere [10];
dar mai tîrziu fu aruncată din mare pe ţărm
o statuie a lui Dionysos
şi [locuitorii] i-au spus apoi Dionysopolis.
La hotarele crobizilor şi sciţilor
meleagurile [de acolo] au ca locuitori greci amestecaţi.
(Oraşul Byzone). Unii spun că a aparţinut barbarilor, [11]
iar alţii că a luat fiinţă ca o colonie a Mesembriei.
Oraşul Callatis a fost
o colonie a heracleoţilor [12], ce apăru la porunca
dată de un oracol [13]. (Heracleoţii) au întemeiat-o pe vremea cînd
Amyntas [14] a preluat domnia peste macedoneni.
Oraşul Tomoi a fost o colonie [15] a milesienilor.
În jurul lui, din toate părţile, se află sciţi.
Oraşul Istros
şi-a luat numele de Istros de la fluviu.
L-au întemeiat [16] milesienii, pe vremea cînd

[7] Cf. Strabon, VII, 3, 6.
[8] În anul 514 î.e.n.
[9] Astiage a domnit probabil între anii 584—550 î.e.n.
[10] Vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 66.
[11] Adică crobizilor, vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 64—65.
[12] Locuitorii din Heracleia pontică (Bitinia); aceasta era o colonie a Megarei prin intermediul Bizanţului.
[13] Probabil sanctuarul de la Delfi, vezi D. Pippidi, *Inscription oraculaire de Callatis*, în « Bulletin de Correspondence Hellénique », LXXXVI (1962), p. 520.
[14] Amyntas I, care a domnit cam între anii 546—498 î.e.n.
[15] Întemeiată probabil în secolul al VII-lea î.e.n., cam în aceeaşi vreme cu Histria, vezi I. Stoian, *La citta pontica di Tomis*, în « Dacia », N.S., V (1961), p. 238—9.
[16] Evenimentul acesta pare să fi avut loc cîndva în secolul al VII-lea î.e.n., la o dată greu de stabilit. Pentru « cronologia scurtă » (la finele sec. VI, după Scymnos), vezi S. Dimitriu şi M. Coja, *La céramique archaïque et les débuts de la cité pontique d'Histria*, în « Dacia », N.S., II (1958), p. 78 şi 118, iar pentru « cronologia lungă » (657/6 î.e.n., după Eusebiu), vezi P. Alexandrescu, *Autour de la fondation d'Histria*, în « Studii clasice », IV (1962), p. 64—66.

εἰς τὴν Ἀσίαν στράτευμα διέβη βαρβάρων
τὸ Κιμμερίους διῶκον ἐκ τοῦ Βοσπόρου.
(Ἴστρος ποταμός)
ἀπὸ τῶν <μὲν> ἑσπερίων τόπων κατέρχεται,
τὴν ἐκβολὴν πέντε στόμασι ποιούμενος,
δυσὶν δὲ περὶ σχιζόμενος εἰς τὸν Ἀδρίαν·
ἀμέλει δὲ μέχρι τῆς Κελτικῆς γινώσκεται,
καὶ τῷ θέρει τὸν πάντα διαμένων χρόνον·
χειμῶνι μὲν γὰρ αὔξεται πληρούμενος
τοῖς γινομένοις ὄμβροισιν, ἐν δὲ τῷ θέρει
ἀπὸ τῆς χιόνος, ὥς φασι, ἐπιρρύσεις
τῶν τηκομένων τε λαμβάνων ἀεὶ πάγων
τὸ ῥεῖθρον ἐξίησιν ὡσαύτως ἴσον.
ἔχει δὲ καὶ νήσους ἐν αὐτῷ κειμένας
πολλάς τε καὶ μεγάλας μεγέθεσιν, ὡς λόγος,
ὧν ἡ μεταξὺ τῆς θαλάττης κειμένη
καὶ τῶν στομάτων οὐκ ἔστ᾽ ἐλάττων μὲν Ῥόδου
Πεύκη δὲ λέγεται διὰ τὸ πλῆθος ὧν ἔχει
πευκῶν· ἔπειθ᾽† οὕτως μετ᾽ αὐτὴν πελαγία
Ἀχιλλέως ἡ νῆσός <ἐστι> κειμένη.
ἔχει δὲ πλῆθος χειρόηθες ὀρνέων
θέαν ἱεροπρεπῆ τε τοῖς ἀφικνουμένοις.
οὐ δυνατόν ἐστ᾽ ἤπειρον ἀπὸ ταύτης ἰδεῖν,
καίπερ ἀπεχούσης σταδία τῆς χώρας ἄπο
τετρακόσι᾽ ὡς δὴ συγγράφει Δημήτριος...
Θρᾷκες τε Βαστάρναι τ᾽ ἐπήλυδες...
(Τύρας ποταμός)

842—844 πρώτους δὲ παρὰ τὸν Ἴστρον εἶναι Καρπίδας
εἴρηκεν Ἔφορος, εἶτεν Ἀροτῆρας πρόσω
Νευρούς τε μέχρι γῆς πάλιν ἐρήμου διὰ πάγον·

armata sciţilor barbari a trecut în Asia,
urmărindu-i pe cimerieni, care fugeau din Bosfor [17]
Fluviul Istru
vine din ţinuturile care se află la apus
şi se varsă prin cinci guri [18].
El se desparte în două şi curge [cu un braţ] spre Adriatica [19].
Desigur este cunoscut pînă în ţara celţilor.
El rămîne acelaşi [ca debit] în tot cursul verii;
Într-adevăr, sporeşte iarna, umflîndu-se
din pricina ploilor, iar vara
din pricina zăpezii. Căci — precum se spune —
[fluviul] creşte datorită gheţurilor ce se topesc neîncetat,
iar volumul apelor pe care le poartă rămîne mereu acelaşi.
Se povesteşte că are în mijlocul lui multe insule
mari. Dintre acestea, una aşezată între mare
şi gurile lui nu este mai mică [20] decît Rodos
şi se numeşte Peuce, din pricina unui însemnat număr
de pini. Apoi după ea — în mare —
e aşezată insula lui Ahile [21].
[Insula] are o mulţime de păsări domestice
şi oferă celor ce vin acolo o privelişte vrednică de un loc sfînt [22].
De pe ea nu poate fi văzut uscatul,
deşi se află — faţă de pămîntul ce-i stă înainte — la o depărtare
de numai patru sute de stadii [23], cum scrie Demetrios [24]...
[Aceşti] traci şi bastarni sînt veniţi aici [25] din alte părţi...
Fluviul Tyras

842—844. Primii [locuitori] de lîngă Istru sînt carpizii,
a spus Ephoros, apoi sciţii plugari, iar mai încolo
neurii, pînă în ţinutul de asemenea pustiu din pricina gheţurilor [26]...

---

[17] Către anul 613 î.e.n.

[18] Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 18.

[19] Este o părere greşită, care apare la mai mulţi autori antici, fiind pusă în legătură cu drumul străbătut de argonauţi pe Dunăre, din Marea Neagră pînă în Mediterană, vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2.

[20] Şi această apreciere complet greşită arată caracterul cu totul aproximativ al ştirilor despre gurile Dunării înainte de cucerirea romană. Cf. scolia la Apollonios din Rodos, IV, 310.

[21] Insula Leuce, vezi Arian, nota 30.

[22] Vezi Arian, nota 31.

[23] Aproximativ 74 km. Cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 13 (27), 93.

[24] Toată coasta tracică este descrisă după Demetrios din Callatis, vezi mai sus, nota 3.

[25] În regiunea de la nordul gurilor Dunării. Bastarnii s-au aşezat aici către sfîrşitul secolului III î.e.n. (cf. Strabon, VII, 3, 15 şi 17 şi Trogus Pompeius, XXXII, 3, 16). Vezi discuţia la Vulpe, *Dobroudja*, p. 90 şi urm. şi Pippidi, *Contribuţii*, p. 20—1.

[26] Cf. Ephoros fr. 158 (78).

853—860 νομαδικὰ δ'ἐπικαλούμεν', εὐσεβῆ πάνυ,
ὧν οὐδὲ εἷς ἔμψυχον ἀδικῆσαι ποτ'ἄν,
οἰκοφόρα δ', ὥς εἴρηκε, καὶ σιτούμενα
γάλακτι ταῖς Σκυθικαῖσιν ἱππομολγίαις
ζῶσιν δὲ τήν τε κτῆσιν ἀναδεδειχότες
κοινὴν ἁπάντων τὴν θ' ὅλην <συν>ουσίαν.
καὶ τὸν σοφὸν δ' Ἀνάχαρσιν ἐκ τῶν Νομαδικῶν
φησὶν γενέσθαι τῶν σφόδρ' εὐσεβεστάτων.

863—865 εὐσημότατον εἶναί φησι δὲ
τὸ Σαυροματῶν καὶ τῶν Γελώνων καὶ τρίτον
τὸ τῶν Ἀγαθύρσων ἐπικαλούμενον γένος.

853—860. Oamenii din [neamurile] numite nomade sînt foarte evlavioşi
şi, dintre ei, nimeni nu ar face vreun rău unei fiinţe însufleţite.
Ei îşi poartă casele [pe căruţe], cum zice Demetrios.
Si se hrănesc cu lapte, mulgînd iepele scitice.
Trăiesc lăsînd să se vadă că întreaga lor agoniseală
şi legăturile de neam sînt comune.
[Demetrios] spune că şi înţeleptul Anacharsis [27]
s-a născut între nomazi, care sînt cu mult cei mai cucernici
[dintre oameni].

863—865. [Demetrios susţine] că neamul cel mai vestit este
al sarmaţilor [28]. Urmează cel al gelonilor şi în al treilea rînd
neamul aşa-numiţilor agatirşi [29]...

[27] Scit despre care tradiţia pretinde că a trăit pe vremea lui Solon; numele lui apare la mulţi autori antici care îl citează drept model de înţelepciune.
[28] Vezi Polibiu, nota 18.
[29] Vezi Herodot, nota 75.

XLIV. M. TULLI CICERONIS

EPISTULAE AD ATTICUM

IX, 10, 3. ... Me, quem non nulli conservatorem istius urbis, quem parentem esse dixerunt, Getarum et Armeniorum et Colchorum copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vastitatem inferre Italiae?

IN PISONEM

35, 85. A te Jovis [S]velsur[d]i fanum antiquissimum barbarorum sanctissimumque direptum est.

XLIV. CICERO

S-a născut la Arpinum în anul 106 î.e.n. şi a murit asasinat, în anul 43 î.e.n. Cicero a fost cel mai de seamă orator roman şi a contribuit mult la formarea limbii literare latine. A scris discursuri, opere de popularizare în domeniul filozofiei şi retoricii, precum şi scrisori, care sînt un izvor preţios pentru cunoaşterea epocii. Scrisorile către Atticus au fost scrise între anii 68—44 î.e.n.

Ediţii: M. Tulli Ciceronis *Opera omnia* edidit C.F.W. Mueller, Teubner, Leipzig, 1878—1905; M. Tulli Ciceronis, *Ad Atticum epistolarum libri sedecim* recensuit H. Sjögren, vol. III, Eranos Förlag, Uppsala, 1932.

SCRISORI CĂTRE ATTICUS

IX, 10, 3. ... Eu, care am fost numit de unii salvatorul şi părintele acestui oraş, să conduc înspre el trupele geţilor, ale armenilor, ale colhilor? Eu să aduc concetăţenilor mei foametea, iar Italiei prăpădul[1]?

ÎMPOTRIVA LUI PISO

35, 85. Sanctuarul foarte vechi al lui Jupiter Sbelthurdus[2], care este foarte venerat de barbari, a fost prădat de către tine [Piso][3].

[1] Scrisoarea datează din luna martie anul 49 î.e.n. Cicero încerca să medieze între Caesar şi Pompei şi arăta că nu voia să se alăture partidului senatorial, care strîngea aliaţi şi trupe din toate părţile, inclusiv din regiunile noastre (vezi Apian, notele 52 şi 53).

[2] Forma *Uxus* din ediţie trebuie îndreptată şi citită *Svelsur(d)i*. Manuscrisele prezintă forma Velsuri, sub care se ascunde zeitatea tracă *Sbelthurdus*. Pentru emendaţie şi despre această divinitate, vezi « Klio », XVI, p. 283 şi Russu, *Rel. dac.*, p. 107.

[3] L. Calpurnius Piso Caesoninus, guvernator al provinciei Macedonia în 57—56 î.e.n.; Cicero vorbise într-un discurs din anul 56 *(De provinciis consularibus)* despre abuzurile lui Piso, care i-a răspuns. Acum este iarăşi rîndul lui Cicero să vorbească. Discursul datează din anul 55 î.e.n.

XLV. C. IULII CAESARIS

DE BELLO GALLICO

VI, 25, 1. Huius Hercyniae silvae, quae supra demonstrata est, latitudo novem dierum iter expedito patet; non enim aliter finiri potest, neque mensuras itinerum noverunt. 2. Oritur ab Helvetiorum et Nemetum et Rauracorum finibus, rectaque fluminis Danubii regione pertinet ad fines Dacorum et Anartium; 3. hinc se flectit sinistrorsus diversis a flumine regionibus multarumque gentium fines propter magnitudinem attingit; 4. neque quisquam est huius Germaniae, qui se aut adisse ad initium eius silvae dicat, cum dierum iter LX processerit, aut quo ex loco oriatur acceperit; 5. multaque in ea genera ferarum nasci constat, quae reliquis in locis visa non sint; ex quibus quae maxime differant a ceteris et memoriae prodenda videantur, haec sunt.

VI, 28, 1. Tertium est genus eorum qui uri appellantur. Hi sunt magnitudine paulo infra elephantos, specie et colore et figura tauri. 2. Magna vis eorum est et magna velocitas; neque homini neque ferae, quam conspexerunt, parcunt. 3. Hos studiose foveis captos interficiunt; hoc se labore durant adulescentes atque hoc genere venationis exercent; et qui plurimos interfecerunt, relatis in publicum cornibus,

XLV. CEZAR

Cezar s-a născut la Roma în anul 100 și a murit asasinat în anul 44 î.e.n. În perioada 58—51 a cucerit Galia și a descris aceste lupte în *Commentarii de bello Gallico*. În această operă se găsesc știri prețioase despre populațiile din Galia și Germania, ca și unele aluzii referitoare la neamuri mai îndepărtate. Între anii 49—45 Cezar a purtat război împotriva lui Pompei și a partizanilor lui, consemnînd unele știri în lucrarea *Războiul civil*. Știrile date de Cezar sînt informații fie directe, fie luate din izvoare contemporane, demne de încredere.

Ediția: C. Iulii Caesaris *Comentarii* edidit Alfredus Klotz, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1950—1952.

RĂZBOIUL DIN GALIA

VI, 25, 1. Lățimea acestei păduri, numită Hercinia, despre care am vorbit mai sus, este cale de nouă zile pentru un drumeț fără bagaje; altfel nu se poate preciza distanța, căci [germanii] nu cunosc unitățile de măsură pentru măsuratul drumurilor. 2. Pădurea începe de la hotarele helveților, nemetilor și rauracilor [1] și se întinde în linie dreaptă, paralel cu Dunărea, pînă la hotarele dacilor [2] și anarților [3]. 3. De aici o ia la stînga, în direcția opusă fluviului, și, datorită mărimii ei, atinge ținuturile multor neamuri. 4. Nu există nimeni din această parte a Germaniei care să poată spune fie că a dat de capătul acestei păduri, chiar dacă ar fi mers cale de șasezeci de zile, fie că a aflat locul de unde începe. 5. Se știe că în această pădure trăiesc multe specii de animale sălbatice care n-au fost văzute prin alte locuri. Animalele care se deosebesc foarte mult de cele cunoscute și pe care cred că trebuie să le menționez sînt următoarele.

VI, 28, 1. A treia specie este aceea a animalelor care sînt numite bouri. Ca mărime sînt ceva mai mici decît elefanții; ca înfățișare, culoare și conformație sînt ca taurii. 2. Puterea lor este mare și mare le e și iuțeala; ei nu cruță nici oamenii, nici animalele, de îndată ce i-au zărit. 3. Sînt prinși cu trudă, în gropi și apoi omorîți. Tinerii se călesc prin această îndeletnicire anevoiasă și se antrenează în acest gen de vînătoare. Cei care au omorît mai multe animale de acest

---

[1] Helveții, un neam celtic, locuiau aproximativ pe teritoriul Elveției de azi; nemetii, de neam germanic, se aflau pe malul stîng al Rinului, iar rauracii, de origine celtică, trăiau cam prin Alsacia de astăzi.

[2] Este prima mențiune a dacilor la un autor antic, dacă facem abstracție de numele de sclavi Daos și Davus de la Menandru și Terențiu. Pentru identificarea lor cu geții, cf. Strabon, VII, 3, 12; Dionisiu Periegetul, v. 304—305; Apian, *Prefața*, 4, 15 și Dio Cassius, LXVII, 6, 2.

[3] Populație celtică din nord-vestul Daciei (vezi Plutarh, nota 14).

quae sint testimonio, magnam ferunt laudem. 4. Sed assuescere ad homines et mansuefieri, ne parvuli quidem excepti, possunt. 5. Amplitudo cornuum et figura et species multum a nostrorum boum cornibus differt. 6. Haec studiose conquisita ab labris argento circumcludunt atque in amplissimis epulis pro poculis utuntur.

DE BELLO CIVILI

I, 18, 5. Eo triduo legio VIII ad eum venit cohortesque ex novis Gallia dilectibus XXII equitesque ab rege Norico circiter CCC.

fel primesc laude mari dacă aduc coarnele, ca dovadă, în fața tuturor. 4. Bourii nu se pot obişnui cu oamenii şi nu pot fi îmblînziţi, nici chiar prinşi de mici. 5. Ca mărime, conformaţie şi înfăţişare, coarnele lor se deosebesc mult de cele ale boilor noştri. 6. Ele au multă căutare, căci pe dinafară sînt îmbrăcate în argint şi servesc drept cupe la marele ospeţe.

RĂZBOIUL CIVIL

I, 18, 5. În acele trei zile[4] au venit la Cezar legiunea a VIII-a, 22 de cohorte din noile recrutări făcute în Galia şi aproximativ 300 de călăreţi trimişi de regele Noricului[5].

[4] Cele trei zile de asediu al oraşului Corfinium.

[5] Sînt acei taurisci din Noricum care nu fuseseră distruşi de daci (cf. Strabon, VII, 3, 11) şi se retrăseseră în Noricum, vezi M. Макря, *Буребиста и кельты на среднем Дунае*, în « Dacia », N.S., II (1958), p. 148 şi 153.

XLVI. C. SALLUSTI CRISPI

HISTORIARUM RELIQUIAE

III, 65* . Utque ipsum mare Ponticum dulcius, quam cetera...

69*. Primum Graecorum Achillem.

76* . Scythae nomades tenent, quibus plaustra sedes sunt.

III, 79. Nomenque Danuvium habet, <q>uoad Germanorum terras adstringit.

III, 80*. Gellius X, 7, 1: Omnium fluminum, quae in maria, qua imperium Romanum est, fluunt... maximum esse Nilum consentitur. Proxima magnitudine esse Istrum scripsit Sallustius.

IV, 18. Serv. ad Aen. VII 604: « Getarum fera gens etiam apud maiores fuit; nam ipsi sunt Moesii; quos Sallustius a Lucullo dicit esse superatos ».

19. Bizone.

XLVI. SALUSTIU

Născut la Amiternum, în ținutul sabinilor, în anul 87 î.e.n., Salustiu, primul mare istoric latin, a ocupat magistraturi înalte, cu ajutorul cărora s-a îmbogățit; apoi s-a retras din viața publică, dedicîndu-se istoriografiei. A scris *Despre conjurația lui Catilina*, puțin după anul 44, apoi *Războiul cu Iugurta* și *Istorii*, cuprinzînd evenimentele dintre anii 78—64 î.e.n. Din această din urmă lucrare, în 5 cărți, n-au ajuns pînă în zilele noastre decît fragmente. Salustiu a murit la Roma în anul 35.

Ediția: C. Sallusti *Crispi Historiarum reliquiae* edidit Bertoldus Maurenbrecher, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1891—1893.

FRAGMENTE DIN ISTORII

III, 65 *. și după cum însăși Marea Pontică este mai dulce decît celelalte [mări] [1].

III, 69*. Primul [2] dintre greci a fost Ahile.

III, 76*. [le] [3] stăpînesc sciții nomazi, care au drept locuință carele lor.

III, 79. Și are numele [4] de Dunăre pe tot parcursul în care îmbrățișează cu apele sale pămînturile germanilor.

III. 80*. Gellius, X, 7, 1: « Toți sînt de acord că dintre toate fluviile care curg în mările pe unde se întinde Imperiul roman... cel mai mare este Nilul. Sallustius a scris că al doilea ca mărime este Istrul ».

IV, 18*. Servius [5] la Eneida, VII, 604: « Neamul sălbatic al geților a existat și pe vremea strămoșilor; căci ei sînt moesi; Sallustius spune că ei au fost învinși de Lucullus. ».

IV, 19. Bizone [6].

---

[1] Fragmentele pînă la III, 79 (inclusiv) cuprind o descriere a Pontului Euxin.

[2] Potrivit legendei, Ahile a fost primul care a intrat în Pontul Euxin.

[3] Probabil ținuturile din nordul Pontului Euxin.

[4] Istrul.

[5] Celebrul comentator al lui Vergiliu, din secolul al IV-lea e.n.

[6] Unul din orașele de pe coastă, cucerit de romani în cursul campaniei din anii 72—71 î.e.n., cînd Lucullus a ocupat toate cetățile grecești de pe țărm pînă la gurile Dunării (cf. Florus, I, 39, 6).

XLVII. CORNELII NEPOTIS

LIBER DE EXCELLENTIBUS DUCIBUS EXTERARUM GENTIUM

MILTIADES

III, 1. Eisdem temporibus Persarum rex Darius ex Asia in Europam exercitu traiecto Scythis bellum inferre decrevit. pontem fecit in Histro flumine, qua copias traduceret. eius pontis, dum ipse abesset, custodes reliquit principes, quos secum ex Ionia et Aeolide duxerat, quibus singularum urbium perpetua dederat imperia. 2. Sic enim facillime putavit se Graeca lingua loquentes, qui Asiam incolerent, sub sua retenturum potestate, si amicis suis oppida tuenda tradidisset, quibus se oppresso nulla spes salutis relinqueretur. in hoc fuit tum numero Miltiades [cui illa custodia crederetur]. 3. Hic cum crebri afferent nuntii male rem gerere Darium premique a Scythis, hortatus est pontis custodes ne a fortuna datam occasionem liberandae Graeciae dimitterent. 4. Nam si cum iis copiis, quas secum transportarat, interisset Darius, non solum Europam fore tutam, sed etiam eos, qui Asiam incolerent Graeci genere, liberos a Persarum futuros dominatione et periculo. id facile effici posse: ponte enim rescisso regem vel hostium ferro vel inopia paucis diebus interiturum. 5. Ad hoc consilium cum plerique accederent, Histiaeus Milesius, ne res conficeretur, obstitit, dicens non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire et multitudini, quod Darii regno ipsorum niteretur dominatio; quo exstincto ipsos potestate expulsos civibus suis poenas daturos. itaque adeo se abhorrere a ceterorum consilio, ut nihil putet ipsis

XLVII. CORNELIUS NEPOS

S-a născut în Galia Cisalpină în prima jumătate a secolului I î.e.n. şi a murit după anul 32 î.e.n. Cornelius Nepos a fost proprietar funciar înstărit şi a dus o viaţă retrasă. A scris numeroase lucrări de erudiţie uşoară, astăzi pierdute. Ni s-a păstrat numai o colecţie de 22 de biografii ale unor oameni de seamă, greci şi romani. Ştirile transmise de Nepos prezintă importanţă, deoarece provin din izvoare care nu ni s-au păstrat.

Ediţia: Cornélius Nepos, *Œuvres*, Texte établi et traduit par Anne-Marie Guillemin, Les Belles Lettres, Paris, 1923.

CARTE DESPRE CONDUCĂTORII DE OŞTI AI NEAMURILOR STRĂINE

MILTIADE

III, 1. În aceeaşi vreme regele perşilor Darius şi-a trecut armata din Asia în Europa şi a hotărît să pornească război împotriva sciţilor[1]. A făcut peste fluviul Istru un pod, pe unde să-şi treacă trupele. În timpul absenţei sale a lăsat păzitori ai acestui pod pe fruntaşii aduşi cu el din Ionia şi Eolida, cărora le dăduse stăpînire pe viaţă peste cîte un oraş de acolo. 2. În chipul acesta, încredinţînd prietenilor săi grija oraşelor, a crezut că va putea ţine foarte uşor în puterea sa pe cei care vorbeau greceşte şi locuiau în Asia. Căci în împrejurarea că ar fi fost înfrînt, acestora nu le rămînea nici o nădejde de scăpare. În rîndul acelora [cărora le-a încredinţat paza] se găsea atunci şi Miltiade. 3. Sosind mereu veşti că Darius o duce prost şi că este încolţit de sciţi, [Miltiade] a îndemnat pe păzitorii podului să nu scape prilejul dat de soartă spre a elibera Grecia. 4. Căci dacă Darius ar pieri cu toate trupele pe care le-a adus cu sine, nu numai Europa ar fi în siguranţă, ci şi locuitorii de neam grecesc din Asia ar scăpa de stăpînirea perşilor şi de primejdia lor. Acest lucru e uşor de făcut. După distrugerea podului, regele va pieri în cîteva zile de sabia duşmanului sau din pricina lipsurilor. 5. Mulţi s-au alăturat acestui plan, dar Histiaeus din Milet s-a împotrivit să se facă aşa ceva, spunînd că cei care au puterea supremă nu au acelaşi interes cu mulţimea, căci stăpînirea lor se bizuie pe domnia lui Darius; murind el, ei înşişi vor fi alungaţi de la putere şi pedepsiţi de către concetăţeni. Prin urmare, el este atît de potrivnic părerii celorlalţi, încît socoate că nimic nu poate

---

[1] În anul 514 î.e.n. (cf. Herodot, IV, 1 şi 97).

utilius quam confirmari regnum Persarum. 6. Huius cum sententiam plurimi essent secuti, Miltiades non dubitans tam multis consciis ad regis aures consilia sua perventura, Chersonesum reliquit ac rursus Athenas demigravit. Cuius ratio etsi non valuit, tamen magno opere est laudanda, cum amicior omnium libertati quam suae fuerit dominationi.

fi mai prielnic pentru ei decît întărirea stăpînirii perşilor [2]. 6. Deoarece părerea acestuia a fost urmată de cei mai mulţi, Miltiade, neavînd nici o îndoială că sfaturile sale, cunoscute de atîţia, vor ajunge la urechile regelui, a părăsit Chersonesul şi s-a dus să se stabilească din nou la Atena. Deşi planul său n-a avut trecere, totuşi este vrednic de toată lauda, deoarece libertatea tuturor i-a fost mai scumpă decît puterea sa personală.

[2] Cf. Herodot, IV, 137.

XLVIII. ΔΙΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΣΙΚΕΛΙΩΤΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ

I, 94, 2. Παρὰ μὲν γὰρ τοῖς Ἀριανοῖς Ζαθραύσθην ἱστοροῦσι τὸν ἀγαθὸν δαίμονα προσποιήσασθαι τοὺς νόμους αὐτῷ διδόναι, παρὰ δὲ τοῖς ὀνομαζουμένοις Γέταις τοῖς ἀπαθανατίζουσι Ζάμολξιν ὡσαύτως τὴν κοινὴν Ἑστίαν, παρὰ δὲ τοῖς Ἰουδαίοις Μωυσῆν τὸν Ἰαὼ ἐπικαλούμενον θεόν . . .

II, 43, 4. τούτων δ' ἐπιφανεῖς πράξεις κατεργασμένων καὶ διελομένων τὴν βασιλείαν, ἀφ' ἑκατέρου τοὺς λαοὺς τοὺς μὲν Πάλους, τοὺς δὲ Νάπας προσαγορευθῆναι. μετὰ δέ τινας χρόνους τοὺς ἀπογόνους τούτων τῶν βασιλέων ἀνδρείᾳ καὶ στρατηγίᾳ διενεγκόντας πολλὴν μὲν πέραν τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ χώραν καταστρέψασθαι μέχρι τῆς Θρᾴκης, ἐπὶ δὲ θάτερα μέρη στρατεύσαντας διατεῖναι τῇ δυνάμει μέχρι τοῦ κατ' Αἴγυπτον Νείλου.

II, 46, 1. Διαδεξαμένην δὲ τὴν ταύτης θυγατέρα τὴν βασιλείαν ζηλῶσαι μὲν τὴν ἀρετὴν τῆς μητρός, ὑπερβαλέσθαι δὲ ταῖς κατὰ μέρος πράξεσι . . . 2. στρατεύσασαν δ' εἰς τὴν πέραν τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ χώραν καταπολεμῆσαι πάντα τὰ ἔθνη τὰ συνεχῆ μέχρι τῆς Θρᾴκης.

XLVIII. DIODOR DIN SICILIA

S-a născut la Agyrion în Sicilia și a trăit pînă după anul 21 î.e.n. Diodor a călătorit vreme de trei decenii, pregătindu-se pentru marea sa operă *Biblioteca*, în 40 de cărți, care cuprind istoria lumii de la origini pînă la războiul lui Cezar din Galia (58–51). Din ea ni s-au păstrat cărțile I–V, fragmente din cărțile VI–X, cărțile XI–XX și frînturi sau scurte extrase din celelalte cărți. Pentru istoria Orientului, Diodor a folosit îndeosebi pe Hecateu și Ctesias, pentru istoria grecilor pe Ephoros, Teopomp, Cleitarchos și Timaios, pentru istoria romanilor pe Fabius Pictor și Polibiu, iar pentru istoria Galiei pe Posidoniu. Deși a valorificat inegal aceste izvoare, și chiar superficial, Diodor rămîne pentru noi o sursă importantă, fiindcă s-au pierdut cele mai multe din izvoarele folosite de el. Cărțile XI–XX, care ni s-au păstrat în întregime, cuprind evenimentele dintre anii 480–301 î.e.n.

Ediția: Diodorus of Sicily, [*Library of History*], with an English translation by C. H. Oldfather, in ten volumes in [twelve], Heinemann, London, 1933–1959.

BIBLIOTECA ISTORICĂ

I, 94, 2. Într-adevăr, se povestește că la ariani Zathrausthes a făcut să se creadă că o zeitate bună i-a dat legile întocmite de el. La așa-numiții geți, care se cred nemuritori, Zamolxis susținea și el că a intrat în legătură cu zeița Hestia, iar — la iudei — Moise, cu divinitatea căreia i se spune Iahve...

II, 43, 4. După ce ei au săvîrșit multe fapte strălucite, și-au împărțit domnia [1], iar popoarelor lor li s-a spus, după numele unuia și al celuilalt, pali și napi. Trecînd oarecare vreme, urmașii acelor regi — deosebiți prin curajul lor și destoinicia de comandanți — au cucerit un întins ținut — dincolo de fluviul Tanais, pînă în Tracia. Apoi, au făcut o expediție înspre cealaltă parte [a lumii] și au ajuns cu armata lor pînă la Nilul din Egipt.

II, 46, 1. Fiica sa i-a urmat [2] la domnie, dorind mult să imite virtutea mamei ei, pe care a întrecut-o în anumite privințe... 2. A făcut o expediție dincolo de Tanais și a biruit toate popoarele, ajungînd astfel pînă în Tracia.

---

[1] Frații Palos și Napes, urmași ai legendarului Scythes, și-au împărțit domnia acestuia (cf. Herodot, IV, 10).

[2] Regina amazoanelor, care, după legendă, întemeiase cetatea Themiscyra din Asia Mică.

IV, 56, 7. Οὐ παραλεπτέον δ' ἡμῖν ἀνεξέλεγκτον τὴν ἱστορίαν τῶν ἀποφηναμένων τοὺς Ἀργοναύτας ἀνὰ τὸν Ἴστρον πλεύσαντας μέχρι τῶν πηγῶν κατενεχθῆναι διὰ τῆς ἀντιπροσώπου ῥύσεως πρὸς τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον. 8. τούτους γὰρ ὁ χρόνος ἤλεγξεν ὑπολαβόντας τὸν ἐν τῷ Πόντῳ πλείοσι στόμασιν ἐξερευγόμενον Ἴστρον καὶ τὸν εἰς τὸν Ἀδρίαν ἐκβάλλοντα τὴν ῥύσιν ἔχειν ἀπὸ τῶν αὐτῶν τόπων. Ῥωμαίων γὰρ καταπολεμησάντων τὸ τῶν Ἴστρων ἔθνος, εὑρέθη τὰς πηγὰς ἔχων ὁ ποταμὸς ἀπὸ τετταράκοντα σταδίων τῆς θαλάττης. ἀλλὰ γὰρ τοῖς συγγραφεῦσιν αἰτίαν τῆς πλάνης φασὶ γενέσθαι τὴν ὁμωνυμίαν τῶν ποταμῶν.

XII, 50, 1. Περὶ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους Σιτάλκης ὁ τῶν Θρᾳκῶν βασιλεὺς παρειλήφει μὲν βασιλείαν ὀλίγην χώραν, διὰ δὲ τὴν ἰδίαν ἀνδρείαν καὶ σύνεσιν ἐπὶ πολὺ τὴν δυναστείαν ηὔξησεν, ἐπιεικῶς μὲν ἄρχων τῶν ὑποτεταγμένων, ἀνδρεῖος δ' ὢν ἐν ταῖς μάχαις καὶ στρατηγικός, ἔτι δὲ τῶν προσόδων μεγάλην ποιούμενος ἐπιμέλειαν. τὸ δὲ τέλος ἐπὶ τοσοῦτον δυνάμεως προῆλθεν, ὥστε χώρας ἄρξαι πλείστης τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλευσάντων κατὰ τὴν Θρᾴκην. 2. ἡ μὲν γὰρ παραθαλάττιος αὐτῆς ἀπὸ τῆς Ἀβδηριτῶν χώρας τὴν ἀρχὴν ἔχουσα διέτεινε μέχρι τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ, ἀπὸ δὲ θαλάττης εἰς τὸ μεσόγειον πορευομένῳ τοσοῦτον εἶχε διάστημα, ὥστε πεζὸν εὔζωνον ὁδοιπορῆσαι ἡμέρας δέκα τρεῖς. τηλικαύτης δὲ χώρας βασιλεύων ἐλάμβανε προσόδους καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν πλείω χιλίων ταλάντων. 3. κατὰ δὲ τοὺς ὑποκειμένους καιροὺς ἔχον πόλεμον ἤθροισεν ἐκ τῆς Θρᾴκης στρατιώτας πεζοὺς μὲν πλείους τῶν δώδεκα μυριάδων, ἱππεῖς δὲ μὲν πεντακισμυρίους. ἀναγκαῖον δ' ἐστὶ τοῦ πολέμου τούτου προεκθέσθαι τὰς αἰτίας, ἵνα σαφὴς ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος ὑπάρξῃ τοῖς ἀναγινώσκουσι. Σιτάλκης τοίνυν πρὸς Ἀθηναίους φιλίαν συνθέμενος ὡμολόγησεν αὐτοῖς συμμαχήσειν τὸν ἐπὶ Θρᾴκης πόλεμον· διόπερ βουλόμενος τοὺς Χαλκιδεῖς σὺν τοῖς Ἀθηναίοις καταπολεμῆσαι, παρεσκευάζετο δύναμιν ἀξιόλογον. ἅμα δὲ καὶ πρὸς Περδίκκαν τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων ἀλλοτρίως διακείμενος, ἔκρινε κατάγειν ἐπὶ τὴν Μακεδονικὴν βασιλείαν Ἀμύνταν τὸν Φιλίππου.

XVII, 8, 1. Ἀλέξανδρος δὲ τὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα ταραχὰς καταπαύσας ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Θρᾴκην, καὶ πολλὰ μὲν ἔθνη Θρᾴκια ταραττόμενα καταπληξάμενος ὑποταγῆναι κατηνάγκασεν, ἐπῆλθεν δὲ καὶ τὴν Παιονίαν καὶ τὴν Ἰλλυρίδα καὶ τὰς ὁμόρους ταύταις χώρας, καὶ πολλοὺς τῶν κατοικούντων βαρβάρων ἀφεστηκότας χειρωσάμενος ὑπηκόους πάντας τοὺς πλησιοχώρους βαρβάρους ἐποιήσατο. 2. Περὶ ταῦτα δ' ὄντος αὐτοῦ παρῆσάν τινες ἀπαγγέλλοντες πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων νεωτερίζειν καὶ πολλὰς τῆς Ἑλλάδος πόλεις πρὸς ἀπό-

IV, 56, 7. Nu trebuie să nesocotim respingerea istorisirilor celor ce susţin că argonauţii ar fi plutit pe Istru în sus, pînă la izvoarele lui, şi că ar fi coborît pe un braţ opus [pornind din acelaşi izvor] în Golful Adriatic. 8. Timpul a dat pe faţă această greşeală a celor ce socoteau că Istrul, care se varsă prin mai multe guri în Pontul Euxin, şi acela ce se varsă în Marea Adriatică îşi au izvoarele în acelaşi loc [3]. Într-adevăr, atunci cînd romanii au învins neamul istrienilor [4], s-a descoperit că fluviul de aci îşi are izvoarele la patruzeci de stadii depărtare de mare. Ei bine, pricina rătăcirii istoricilor se zice că ar fi fost omonimia acestor două fluvii.

XII, 50, 1. În aceeaşi vreme [5], Sitalces, regele tracilor, moşteni un regat puţin întins, dar — mulţumită bărbăţiei şi cuminţeniei sale — şi-a mărit cu mult stăpînirea, domnind plin de blîndeţe peste supuşii săi. În bătălie era viteaz şi vădea frumoase însuşiri de cîrmuitor de oşti, avînd totodată multă grijă de veniturile statului. În cele din urmă puterea lui a sporit într-atît, încît a ajuns cîrmuitorul unei ţări mai întinse decît a oricărei domnii înaintea lui pe meleagurile Traciei. 2. Litoralul regatului său se întindea de la ţinutul abderiţilor pînă la fluviul Istru. De la mare pînă în inima ţării, pentru cel ce străbătea regiunea, era un drum atît de lung cît putea face un călător destoinic în treisprezece zile. Stăpînul unui regat atît de întins, Sitalces avea în fiecare an venituri ce întreceau suma de o mie [6] de talanţi. 3. Cam în vremea întîmplărilor [7] pe care le-am amintit, purtînd el un război, izbuti să adune din Tracia o armată mai mare de o sută douăzeci de mii de pedestraşi şi cincizeci de mii de călăreţi. Este trebuincios lucru ca cititorul mai întîi să cunoască pricinile acestui război ca să înţeleagă temeinic împrejurările. Sitalces era aliat cu atenienii şi avea o înţelegere cu aceştia să-i ajute în războiul de pe teritoriul Traciei. De aceea, voind să atace pe calcidieni, alături de atenieni îşi pregătea o armată vrednică de luat în seamă. Şi cum îl privea cu duşmănie şi pe Perdicas, regele Macedoniei, hotărî să aducă pe tronul Macedoniei pe Amyntas, fiul lui Filip.

XVII, 8, 1. Alexandru, după ce puse capăt tulburărilor din Elada [8], porni cu război împotriva Traciei şi, răspîndind groază printre seminţiile trace — care erau pradă neorînduielilor —, le făcu să i se supună. El străbătu Peonia, Iliria şi ţinuturile învecinate cu acestea. Aduse sub ascultarea sa multe neamuri barbare băştinaşe, care se răsculaseră, şi-i supuse [9] pe toţi barbarii vecini. 2. Pe cînd el se îndeletnicea cu aceste lucruri, sosiră cîţiva soli, vestindu-i că mulţi dintre greci pun la cale o răzvrătire şi că numeroase cetăţi din Elada — Teba

3 Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2.
4 În anul 167 î.e.n.
5 În jurul anului 440 î.e.n. (cf. Tucidide, II, 96 şi urm.).
6 Cf. Tucidide, II, 97, 3.
7 Din anul 429 î.e.n. (cf. Tucidide, II, 95–101)
8 În anul 335 î.e.n.
9 Aluzie la campania împotriva tribalilor (cf. Arian, *Anabasis*, I, 1, 4).

στασιν ὡρμηκέναι, μάλιστα δὲ Θηβαίους. ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ βασιλεὺς παροξυνθεὶς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, σπεύδων τὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα παῦσαι ταραχάς.

XVIII, 3, 2. Κατὰ δὲ τὴν Εὐρώπην Λυσιμάχῳ μὲν ἐδόθη Θρᾴκη καὶ τὰ συνορίζοντα τῶν ἐθνῶν παρὰ τὴν Ποντικὴν θάλασσαν...

XVIII, 14, 2. ...Λυσίμαχος δ' ἐπιβαλὼν τοῖς κατὰ τὴν Θρᾴκην τόποις, καὶ καταλαβὼν Σεύθην τὸν βασιλέα κατεστρατοπεδευκότα... συνῆψε μάχην τοῖς βαρβάροις. 3. ... ἐπανῆλθεν εἰς τὴν στρατοπεδείαν ἀμφίδοξον ἔχων τὴν νίκην. 4. τότε μὲν οὖν ἐχωρίσθησαν ἐκ τῶν τόπων αἱ παρ' ἀμφοτέροις δυνάμεις καὶ παρασκευὰς μείζους ἐποιοῦντο πρὸς τὴν τῶν ὅλων ἐπίθεσιν.

XIX, 73,1. Τῶν δὲ κατὰ τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν πράξεων τέλος ἐχουσῶν Ἀθήνησι μὲν παρέλαβε τὴν ἀρχὴν Θεόφραστος, ἐν Ῥώμῃ δ' ὕπατοι κατεστάθησαν Μάρκος Πόπλιος καὶ Γάιος Σουλπίκιος. ἐπὶ δὲ τούτων Καλλατιανοὶ κατοικοῦντες ἐν τοῖς ἐν ἀριστερᾷ μέρεσι τοῦ Πόντου καὶ φρουρὰν ἔχοντες παρὰ Λυσιμάχου ταύτην ἐξέβαλον καὶ τῆς αὐτονομίας ἀντείχοντο. 2. ὡσαύτως δὲ τήν τε τῶν Ἰστριανῶν πόλιν καὶ τὰς ἄλλας τὰς πλησιοχώρους ἐλευθερώσαντες συνέθεντο συμμαχίαν ὡς κοινῇ πολεμεῖν τῷ δυνάστῃ· προσελάβοντο δ' εἰς τὴν φιλίαν τῶν τε Θρᾳκῶν καὶ Σκυθῶν τοὺς ὁμοροῦντας, ὥστε τὸ πᾶν εἶναι σύστημα βάρος ἔχον καὶ δυνάμενον ἁδραῖς δυνάμεσιν ἀντιτάσσεσθαι. 3. ὁ δὲ Λυσίμαχος πυθόμενος τὰ πεπραγμένα μετὰ τῆς δυνάμεως ὥρμησεν ἐπὶ τοὺς ἀφεστηκότας. ποιούμενος δὲ τὴν πορείαν διὰ τῆς Θρᾴκης καὶ τὸν Αἷμον ὑπερβαλὼν κατεστρατοπέδευσε πλησίον τῆς Ὀδησσοῦ. πολιορκίαν δὲ συστησάμενος ταχὺ τοὺς ἔνδον κατεπλήξατο καὶ δι' ὁμολογίας παρέλαβε τὴν πόλιν. 4. μετὰ δὲ ταῦτα τῷ παραπλησίῳ τρόπῳ τοὺς Ἰστριανοὺς ἀνακτησάμενος ἀνέζευξεν ἐπὶ Καλλατιανούς. καθ' ὃν δὴ χρόνον ἧκον οἵ τε Σκύθαι καὶ Θρᾷκες σὺν πολλῇ δυνάμει βοηθήσοντες τοῖς συμμάχοις κατὰ τὰς συνθήκας. 5. οἷς ἀπαντήσας Λυσίμαχος καὶ συμβαλὼν ἐξ ἐφόδου, τοὺς μὲν Θρᾷκας καταπληξάμενος ἔπεισε μεταθέσθαι, τοὺς δὲ Σκύθας ἐκ παρατάξεως νικήσας καὶ πολλοὺς ἀνελὼν τούτων μὲν τοὺς ὑπολειφθέντας ἐδίωξεν ἐκτὸς τῶν ὅρων, τὴν δὲ τῶν Καλλατιανῶν πόλιν περιστρατοπεδεύσας συνεστήσατο πολιορκίαν, φιλοτιμούμενος ἐκ παντὸς τρόπου κολάσαι τοὺς αἰτίους τῆς ἀποστάσεως. 6. περὶ ταῦτα δ' ὄντος αὐτοῦ παρῆσάν τινες ἀπαγγέλλοντες ὅτι δύο δυνάμεις ἀπέσταλκεν Ἀντίγονος ἐπὶ βοήθειαν τοῖς Καλλατιανοῖς, τὴν μὲν πεζῇ, τὴν δὲ κατὰ θάλασσαν, καὶ διότι τῷ μὲν στόλῳ Λύκων ὁ στρατηγὸς παραπέπλευκεν εἰς τὸν Πόντον,

mai ales — au pornit să se răscoale. Aflînd aceasta, regele fu cuprins de o cumplită mînie şi se întoarse în Macedonia, fiindcă se grăbea să sfîrşească odată cu neorînduielile din Elada.

XVIII, 3, 2. În Europa, Lisimah primi [10] Tracia şi neamurile ce se învecinează cu Marea Pontică...

XVIII, 14, 2.... Lisimah, năvălind [11] în ţinuturile din Tracia şi întîlnindu-l pe regele Seuthes [12], care îşi aşezase tabără... a dat o bătălie cu barbarii. 3... şi s-a întors în tabără fără ca vreunul din ei să fi obţinut izbîndă [13]. 4. Atunci s-au retras din locurile acelea oştile amîndurora şi făceau pregătiri mai mari pentru lupta definitivă [14].

XIX, 73, 1. Sfîrşindu-se întîmplările acestui an, în Atena ajunse arhonte Teofrast, la Roma fiind aleşi consulii Marcus Publius şi Caius Sulpicius. În vremea aceea [15], cellatienii, care locuiesc părţile din stînga [16] Pontului, au alungat o garnizoană a lui Lisimah — pe care o aveau la ei — şi au dobîndit neatîrnarea. 2. Eliberînd în acelaşi fel cetatea istrienilor şi celelalte cetăţi vecine, încheiară între dînşii o alianţă, ca să se războiască laolaltă împotriva stăpînitorului [macedonean]. Mai dobîndiră şi prietenia neamurilor vecine, ale tracilor şi ale sciţilor, încît toţi aceştia — legaţi prin alianţa lor — să însemne ceva şi să fie în stare să se împotrivească unor oşti numeroase. 3. Lisimah, aflînd de cele întîmplate, porni cu armata lui împotriva răzvrătiţilor. El a străbătut Tracia şi, trecînd peste Haemus, îşi aşază tabăra în apropierea oraşului Odessos. Începînd asediul cetăţii, îndată Lisimah înspăimîntă pe locuitorii închişi înăuntru şi ajunse stăpînul cetăţii prin bună înţelegere. 4. Apoi, el a izbutit să aducă sub stăpînirea sa — în acelaşi chip — pe istrieni, pornind să atace cetatea calatienilor. În acea vreme au venit şi sciţii şi tracii cu oşti numeroase, pentru a-i ajuta pe aliaţii lor potrivit înţelegerii. 5. Lisimah i-a întîmpinat şi, lovindu-i cu totul pe neaşteptate şi uluindu-i, i-a silit pe traci să se predea. Iar pe sciţi îi birui în linie de bătaie, măcelărind pe mulţi. Pe acei care scăpaseră cu viaţă îi urmări dincolo de hotarele ţării lor. Înconjură cetatea Callatis cu trupe şi începu asediul, străduindu-se în tot chipul să pedepsească pe cei ce se făcuseră vinovaţi de răzvrătire. 6. Pe cînd era ocupat cu asediul, sosiră nişte soli, care-i vesteau că Antigonos trimisese [17] două oşti în ajutorul calatienilor, una pe uscat şi alta pe mare, pentru care pricină generalul Lycon pătrunsese cu flota

---

[10] După moartea lui Alexandru cel Mare în anul 323 î.e.n., urmaşii lui şi-au împărţit administraţia diferitelor provincii ale imperiului (cf. Trogus Pompeius, XIII, 4,16 şi Arian, *Istoria urmaşilor lui Alexandru*, 7).

[11] În anul 322 î.e.n., Lisimah începe acţiunea de recucerire a teritoriilor care, în urma dezastrului lui Zopyrion, din anul 326 î.e.n., ieşiseră de sub stăpînirea macedoneană.

[12] Cf. Curtius Rufus, X, 1, 45.

[13] Cf. Arian, *Istoria urmaşilor lui Alexandru*, 10.

[14] Pînă în cele din urmă Lisimah reuşeşte, pare-se, să-l supună pe Seuthes (XXI, 12, 8), la fel cum readuce sub stăpînirea macedoneană şi cetăţile greceşti din Dobrogea (XIX, 73, 1). Procesul acesta era probabil terminat în anul 314 î.e.n. (vezi articolul *Lysimachos*, în RE, XIV, col. 3).

[15] În anul 313 î.e.n. cetăţile greceşti s-au răsculat cu sprijinul — dacă nu chiar la îndemnul — lui Antigonos, care era în luptă cu Lisimah încă din anul 316 î.e.n. (vezi articolul lui G. Saitta, *Lisimaco di Tracia*, în » ΚΩΚΑΛΟΣ, I (1955), p. 62 şi urm.

[16] Cf. Strabon, VII, 7, 1.

[17] În vara anului 312 î.e.n.

Παυσανίας δ' ἔχων οὐκ ὀλίγους στρατιώτας περὶ τὸ καλούμενον 'Ιερὸν κατεστρατοπέδευσεν. 7. ἐφ' οἷς ὁ Λυσίμαχος διαταραχθεὶς ἐπὶ μὲν τῆς πολιορκίας ἀπέλιπεν τοὺς ἱκανοὺς στρατιώτας, τὸ δὲ κράτιστον τῆς δυνάμεως ἀναλαβὼν αὐτὸς ἠπείγετο, σπεύδων συνάψαι τοῖς πολεμίοις. 8. παραγενόμενος δὲ ἐπὶ τὴν κατὰ τὸν Αἷμον ὑπερβολὴν εὗρε Σεύθην τὸν βασιλέα τῶν Θρᾳκῶν ἀφεστηκότα πρὸς 'Αντίγονον μετὰ πολλῶν στρατιωτῶν φυλάσσοντα τὰς παρόδους. 9. συνάψας δ' αὐτῷ μάχην ἐφ' ἱκανὸν χρόνον τῶν τε ἰδίων ἀπέβαλεν οὐκ ὀλίγους καὶ τῶν πολεμίων ἀνελὼν παμπληθεῖς ἐβιάσατο τοὺς βαρβάρους. 10. ἐπιφανεὶς δὲ καὶ τοῖς περὶ τὸν Παυσανίαν καὶ καταλαβὼν αὐτοὺς εἰς δυσχωρίας συμπεφευγότας ταύτας τ' ἐξεπολιόρκησε καὶ Παυσανίαν ἀνελὼν τῶν στρατιωτῶν οὓς μὲν ἐλύτρωσεν, οὓς δὲ εἰς τὰς ἰδίας τάξεις διένειμεν.

Τὰ μὲν οὖν περὶ Λυσίμαχον ἐν τούτοις ἦν.

XX, 25, 1. Βυζαντίους μὲν γὰρ καὶ Σινωπεῖς καὶ τῶν ἄλλων 'Ελλήνων τῶν τὸν Πόντον περιοικούντων τοὺς πλείστους διετέλεσεν εὐεργετῶν· Καλλατιανῶν δὲ πολιορκουμένων ὑπὸ Λυσιμάχου καὶ πιεζουμένων τῇ σπάνει τῶν ἀναγκαίων χιλίους ὑπεδέξατο τοὺς διὰ τὴν σιτοδείαν ἐκχωρήσαντας. οἷς οὐ μόνον τῆς καταφυγῆς παρέσχετο τὴν ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ πόλιν ἔδωκε κατοικεῖν, ἐπὶ δὲ τούτοις τὴν ὀνομαζομένην Ψ'όανκαητικὴν* χώραν κατεκληρούχησεν.

XX, 112, 2. 'Ο δὲ Πλείσταρχος ἐπειδὴ παραγενόμενος ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ Πόντου κατέλαβε τοὺς τόπους προκατεχομένους ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἀπογνοὺς τὴν διάβασιν παρῆλθεν εἰς 'Οδησσόν, ἣ κεῖται μεταξὺ μὲν τῆς τε 'Απολλωνίας καὶ Καλλατίας, κατ' ἀντικρὺ δὲ τῆς ἐν τῷ πέραν 'Ηρακλείας, ἐχούσης τι μέρος τῆς Λυσιμάχου δυνάμεως.

XXI, 11. Ὅτι οἱ Θρᾷκες τὸν τοῦ βασιλέως υἱὸν 'Αγαθοκλέα λαβόντες αἰχμάλωτον ἀπέστειλαν μετὰ δώρων, ἅμα μεν πρὸς τὰ παράδοξα τῆς τύχης ἑαυτοῖς παρασκευάζοντες καταφυγάς, ἅμα δὲ διὰ τῆς φιλανθρωπίας ταύτης ἐλπίζοντες ἀπολήψεσθαι τὴν ἀφηρημένην αὐτῶν χώραν ὑπὸ Λυσιμάχου. οὐκέτι γὰρ ἤλπιζον αὐτοὺς

* Ψοανκαητικὴν Madvig, approved by Fischer in apparatus: Ψόαν καὶ τὴν.

sa în apele Pontului, în vreme ce Pausanias — cu mulţi ostaşi — îşi statornicise tabăra lîngă aşa-numitul «Monument Sacru»[18]. 7. Inspăimîntat[19] de aceste veşti, Lisimah lăsă pentru asediul cetăţii un număr îndeajuns de mare de soldaţi, iar el — luînd partea cea mai de nădejde a oştirii — se grăbea să lupte el însuşi cu duşmanii. 8. Şi, pregătindu-se el să treacă munţii Haemus, se întîlni cu Seuthes[20], regele tracilor, care îl sprijinea acum pe Antigonos. Seuthes păzea trecătorile cu un număr mare de oşteni. 9. Dînd o bătălie care a durat multă vreme, Lisimah pierdu mulţi oameni, chiar dintre oştenii lui, dar măcelări un mare număr de duşmani şi trecu cu de-a sila printre rîndurile barbarilor. 10. Ivindu-se lîngă ostaşii lui Pausanias, care se refugiase în nişte trecători, luă cu asalt defileurile şi îl ucise pe Pausanias. Iar dintre ostaşi, pe unii îi slobozi — pentru răscumpărare —, iar pe alţii îi aduse în rîndurile armatei sale. Iată starea în care se afla în acea vreme Lisimah.

XX, 25, 1. [Eumelos][21], fără încetare, copleşea cu binefaceri pe bizantini, pe locuitorii din Sinope şi majoritatea grecilor ce locuiesc în Pont. Locuitorii din Callatis fiind asediaţi[22] de Lisimah şi apăsaţi[23] de lipsa celor necesare traiului, Eumelos primi o mie de locuitori, care cedaseră foametei. Acestor calatieni nu numai că le oferi deplina siguranţă a refugiului, dar le dădu voie să-şi întemeieze o cetate. În afară de acestea, le dărui localitatea numită Psoa şi le împărţi pămînt.

XX, 112, 2. Cînd însă Pleistarchos[24] ajunse la intrarea în Pont, găsi împrejurimile ocupate de duşmani. El renunţă de a mai trece [în Asia] şi se îndreptă spre Odessos, cetate care se află între Apolonia şi Callatis[25], în faţa Heracleiei, aşezată de cealaltă parte a mării — şi unde se găseau o parte din trupele lui Lisimah.

XXI, 11. Tracii, care îl făcuseră[26] prizonier pe fiul regelui, pe Agatocles, l-au trimis cu daruri înapoi[27] la tatăl său, pregătindu-şi astfel o scăpare împotriva întîmplărilor neprevăzute ale soartei. În acelaşi timp ei nădăjduiau să-şi recapete prin această binefacere pămîntul[28] pe care îl ocupase Lisimah. Ei

[18] «Monumentul Sacru» se afla pe coasta Asiei Mici, la intrarea în Bospor.
[19] Se pare că atunci şi-a ascuns Lisimah tezaurul la Capul Caliacra. (Cf. Strabon, VII, 6, 1).
[20] Vezi nota 13.
[21] Unul din cei trei fii ai regelui Parysades din Bosporul Cimmerian. În anul 310 î.e.n., după moartea tatălui lor, cei trei fraţi îşi disputau domnia şi îşi căutau aliaţi în acest scop.
[22] Autorul se referă, se pare, la un al doilea asediu al oraşului. Primul a fost ridicat la încheierea păcii generale din anul 311 î.e.n., de care au beneficiat desigur şi cetăţile pontice — răsculate din nou, la îndemnul probabil al lui Ptolemeu, cum presupune G. Saitta în articolul citat, p. 71—72 şi 115—116.
[23] Pînă la urmă izbuteşte să cucerească oraşul, fără să se poată fixa momentul, deoarece în anul 309 î.e.n. cetatea mai rezista.
[24] Fiul lui Antipatros şi fratele lui Casandru. El comanda o armată trimisă în ajutorul lui Lisimah şi, găsind strîmtorile ocupate, a încercat să-şi transporte oastea cu corăbiile.
[25] Aceste evenimente se petreceau în anii 302—301 î.e.n., înaintea luptei de la Ipsos. Este probabil că la Callatis să fi revenit o garnizoană macedoneană, ca să se poată face transportul trupelor de la Odessos la Heracleia.
[26] În timpul primei campanii a lui Lisimah împotriva lui Dromichaites, după lupta de la Ipsos (aprox. 300 î.e.n.). Cf. Pausania, I, 9, 7.
[27] Data la care a avut loc acest eveniment e greu de stabilit, posibil este anul 297 î.e.n., propus de G. Saitta (p. 84 şi 117).
[28] Probabil regiunile din stînga Dunării (cf. Pausania, I, 9, 7).

δύνασθαι κρατῆσαι τῷ πολέμῳ συμπεφρονηκότων ἁπάντων σχεδὸν τῶν δυνατωτάτων βασιλέων καὶ συμμαχούντων ἀλλήλοις.

XXI, 12, 1. Ὅτι ὑπὸ σιτοδείας πιεζομένης τῆς τοῦ Λυσιμάχου στρατιᾶς, καὶ τῶν φίλων αὐτῷ συμβουλευόντων σώζειν ὅπως ποτὲ δύναται καὶ μηδεμίαν ἔχειν ἐλπίδα σωτηρίας ἐν τῷ στρατοπέδῳ, τούτοις ἀπεκρίθη μὴ δίκαιον εἶναι καταλιπόντα τὴν δύναμιν καὶ τοὺς φίλους ἰδίαν σωτηρίαν αἰσχρὰν πορίζεσθαι.

2. Ὅτι ὁ Δρομιχαίτης ὁ τῶν Θρᾳκῶν βασιλεὺς κατὰ πάντα τὸν Λυσίμαχον τὸν βασιλέα διεξιωσάμενος καὶ φιλήσας, ἔτι δὲ πατέρα προσαγορεύσας, ἀπήγαγε μετὰ τῶν τέκνων εἰς πόλιν τὴν ὀνομαζομένην Ἧλιν.

3. Ὅτι μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Λυσιμάχου δυνάμεως συνδραμόντων τῶν Θρᾳκῶν καὶ βοώντων ἄγειν εἰς τὸ μέσον τὸν ἡλωκότα βασιλέα πρὸς τὴν κόλασιν· δεῖν γὰρ τὴν ἐξουσίαν ἔχειν τὸ τῶν κινδύνων μετεσχηκὸς πλῆθος βουλεύσασθαι πῶς χρηστέον ἐστὶ τοῖς ἡλωκόσιν· ὁ μὲν Δρομιχαίτης περὶ τῆς τιμωρίας τοῦ βασιλέως ἀντειπὼν ἐδίδαξε τοὺς στρατιώτας ὅτι συμφέρει σῶσαι τὸν ἄνδρα. Ἀναιρεθέντος μὲν γὰρ αὐτοῦ βασιλεῖς ἄλλους καταλήψεσθαι τὴν Λυσιμάχου δυναστείαν, φοβερωτέρους, ἂν τύχῃ, τοῦ προϋπάρξαντος· διαφυλαχθέντος δὲ χάριν ἕξειν ὀφειλομένην τοῖς Θρᾳξὶ παρὰ τοῦ σωθέντος, καὶ τὰ φρούρια τὰ πρότερον ὑπάρξαντα Θρᾳκῶν ἀπολήψεσθαι χωρὶς κινδύνων. 4. συγκαταθεμένου δὲ τοῦ πλήθους, ὁ Δρομιχαίτης ἀναζητήσας ἐκ τῶν αἰχμαλώτων τοὺς φίλους τοῦ Λυσιμάχου καὶ τοὺς περὶ τὴν θεραπείαν εἰωθότας διατρίβειν, ἀπήγαγε πρὸς τὸν ἡλωκότα βασιλέα. μετὰ δὲ ταῦτα συντελέσας θυσίαν, παρέλαβεν ἐπὶ τὴν ἑστίασιν τόν τε Λυσίμαχον μετὰ τῶν αὐτοῦ φίλων καὶ τῶν Θρᾳκῶν τοὺς ἐπιτηδειοτάτους. δισσὰς δὲ κλισίας κατασκευάσας τοῖς μὲν περὶ τὸν Λυσίμαχον ἔστρωσε τὴν ἁλοῦσαν βασιλικὴν στρωμνήν, ἑαυτῷ δὲ καὶ τοῖς φίλοις εὐτελῆ στιβάδα. 5. ὁμοίως δὲ διττῶν ἑτοιμασθέντων δείπνων, ἐκείνοις μὲν παντοδαπῶν πολυτέλειαν βρωμάτων παρέθηκεν ἐπὶ τραπέζης ἀργυρᾶς, τοῖς δὲ Θρᾳξὶ λάχανα καὶ κρέα μετρίως ἐσκευασμένα, ἐπὶ σανίδος εὐτελοῦς ἐπικειμένης αὐτοῖς τῆς τραπέζης. τὸ δὲ τελευταῖον τοῖς μὲν ἐνέχει τὸν οἶνον ἐν ἀργυροῖς καὶ χρυσοῖς ποτηρίοις, τοῖς δὲ μεθ' ἑαυτοῦ κερατίνοις καὶ ξυλίνοις, καθάπερ ἦν ἔθος τοῖς Γέταις. προβαίνοντος δὲ τοῦ πότου, πληρώσας τὸ μέγιστον τῶν κεράτων, καὶ προσαγορεύσας πατέρα τὸν Λυσίμαχον ἠρώτησε πότερον αὐτῷ δοκεῖ δεῖπνον βασιλικώτερον, τὸ Μακεδονικὸν ἢ τὸ Θρᾴκιον. τοῦ δὲ Λυσιμάχου τὸ Μακεδονικὸν εἰπόντος. . .

nu sperau de loc să poată cîştiga războiul, de vreme ce aproape toţi regii cei mai puternici s-au înţeles [29] între ei şi se ajutau unul pe celălalt.

XXI, 12, 1. Armata lui Lisimah [30] era chinuită de foamete. Prietenii îl sfătuiau pe rege să scape cum va putea şi să-şi mute gîndul că oastea lui l-ar putea salva. Lisimah le răspunse însă că nu era drept să-şi părăsească ostaşii şi prietenii, asigurîndu-şi lui o scăpare ruşinoasă.

2. Dromichaites, regele tracilor, după ce primi cu multă prietenie pe regele Lisimah, numindu-l şi tată, îl conduse împreună cu copii săi într-o cetate numită Helis [31].

3. Ajungînd oştirea lui Lisimah în puterea tracilor [32], aceştia se strînseră la un loc — alergînd în număr mare — şi strigară să le fie dat pe mînă regele prizonier, ca să-l pedepsească. Căci — spuneau ei — poporul, care luase parte la primejdiile [războiului], trebuie să aibă dreptul de a chibzui asupra felului cum să fie trataţi cei prinşi. Dromichaites fu împotriva pedepsirii regelui şi-i lămuri pe oşteni că este bine să-l cruţe pe bărbatul acesta. Dacă l-ar omorî pe Lisimah — spunea el —, alţi regi au să-i ia domnia şi se prea poate ca regii aceştia să fie mult mai de temut decît înaintaşul lor. Dar cruţîndu-l pe Lisimah, acesta — cum se şi cuvine — are să se arate recunoscător tracilor, care i-au dăruit viaţa. Iar locurile întărite, aflate mai înainte vreme în stăpînirea tracilor, [33] ei le vor dobîndi înapoi fără nici o primejdie.

4. Cu încuviinţarea mulţimii, Dromichaites căută printre prizonieri pe prietenii lui Lisimah şi totodată pe sclavii care obişnuiau ca să-l slujească şi-i aduse în faţa regelui prizonier. Săvîrşi apoi jertfa şi îl pofti pe Lisimah la ospăţ — împreună cu prietenii săi şi pe tracii cei mai de vază. [Dromichaites] pregăti mese [deosebite]. Pentru cei din jurul lui Lisimah, întinse un covor regal, luat în luptă, iar pentru sine şi prietenii săi aşternu doar paie.

5. De asemenea fură pregătite două ospeţe: pentru acei macedoneni, Dromichaites rîndui tot felul de mîncăruri alese, servite pe o masă de argint, iar tracilor le dădu să mănînce zarzavaturi şi carne, dar pregătite cu măsură, aşezîndu-le pe nişte tăbliţe de lemn, care ţineau loc de masă. În cele din urmă, puse să le toarne macedonenilor vin în cupe de argint şi de aur, pe cîtă vreme el şi tracii lui beau vinul în pahare de corn şi de lemn, aşa cum obişnuiesc geţii. Pe cînd băutura era în toi, Dromichaites umplu [cu vin] cornul cel mai mare, îi spuse lui Lisimah « tată » şi îl întrebă care din cele două ospeţe i se pare mai vrednic de un rege: al macedonenilor sau al tracilor. Lisimah îi răspunse că al macedonenilor [34]. . .

---

[29] Acest scurt armistiţiu dintre diadohi devine pentru G. Saitta — care situează evenimentul în 297 î.e.n. — un criteriu pentru datarea eliberării lui Agatocles.

[30] Probabil în anul 291 î.e.n. Lisimah îl atacase din nou pe Dromichaites.

[31] Nu s-a putut identifica locul acestei aşezări, care se află situată undeva în cîmpia Dunării. După C. Daicoviciu, *Ţara lui Dromichaites*, în *Emlékkönyv Kelemen Lajos*, Bucureşti-Cluj, 1957, p. 181—182, Helis n-ar fi decît un centru secundar, pe cînd adevărata capitală ar fi Argedava, situată pe cursul superior al Argeşului.

[32] Pentru conflictul dintre Lisimah şi Dromichaites cf. Strabon, VII, 3, 8, VII, 3, 14; Trogus Pompeius, XVI, 1, 19; Plutarh, *Demetrios*, 39 şi 52; Polyainos, VII, 25; Memnon, 5; Pausania, I, 9, 7 şi Polibiu, fr. 102.

[33] Posesiuni din dreapta Dunării (*Ist. Rom.*, p. 229) sau regiuni din stînga Dunării (vezi nota 28).

[34] Vezi Pârvan, *Getica*, p. 56—65.

6. Ὅτι τοῦ Δρομιχαίτου τὸν Λυσίμαχον ἐπὶ δεῖπνον κεκληκότος, καὶ προβαίνοντος τοῦ πότου, πληρώσας τὸ μέγιστον τῶν κεράτων καὶ προσαγορεύσας πατέρα τὸν Λυσίμαχον, ἠρώτησε πότερον αὐτῷ δοκεῖ δεῖπνον εἶναι βασιλικώτερον, τὸ Μακεδονικὸν ἢ τὸ Θρᾴκιον· τοῦ δὲ Λυσιμάχου τὸ Μακεδονικὸν εἰπόντος, Τί οὖν, ἔφη, νόμιμα τοιαῦτα καὶ βίον λαμπρὸν ἀπολιπών, ἔτι δὲ ἐπιφανεστέραν βασιλείαν, ἐπεθύμεις εἰς ἀνθρώπους παραγενέσθαι βαρβάρους καὶ ζῶντας θηριώδη βίον καὶ χώραν δυσχείμερον καὶ σπανίζουσαν ἡμέρων καρπῶν, ἐβιάσω δὲ παρὰ φύσιν ἀγαγεῖν δύναμιν εἰς τόπους τοιούτους ἐν οἷς ξενικὴ δύναμις ὑπαίθριος οὐ δύναται διασώζεσθαι; εἰπόντος δὲ πάλιν πρὸς ταῦτα τοῦ Λυσιμάχου διότι τὸ μὲν περὶ ταύτην τὴν στρατείαν ἠγνόηκεν, εἰς δὲ τὸ λοιπὸν πειράσεται φίλος ὢν συμμαχεῖν καὶ χάριτος ἀποδόσει μὴ λειφθῆναι τῶν εὖ πεποιηκότων, ἀποδεξάμενος αὐτὸν φιλοφρόνως ὁ Δρομιχαίτης παρέλαβε τῶν χωρίων τὰ παραιρεθέντα ὑπὸ τῶν περὶ Λυσίμαχον, καὶ περιθεὶς αὐτῷ διάδημα ἐξαπέστειλεν.

XXX, fr. 19. Ὅτι ὁ Περσεὺς πυθόμενος ἐπιλέκτους Γαλάτας πεπερακέναι τὸν Ἴστρον ἐπὶ συμμαχίᾳ, περιχαρὴς γενόμενος ἀπέστειλεν εἰς τὴν Μαιδικὴν, προτρεπόμενος ἥκειν τὴν ταχίστην. ὁ δὲ τῶν Γαλατῶν ἡγούμενος συμφωνήσας μισθὸν ᾔτει τακτόν, τοῦ σύμπαντος χρήματος εἰς πεντακόσια τάλαντα γινομένου. τοῦ δὲ Περσέως ὁμολογήσαντος μὲν δώσειν, οὐ ποιοῦντος δὲ τὸ συμφωνηθὲν διὰ φιλαργυρίαν, ἐπανῆλθον εἰς τὴν οἰκείαν πάλιν οἱ Γαλάται.

XXX, fr. 20, 3. Ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος οὐχ ὁμοίαν ἔσχε τῷ Περσεῖ τῆς ψυχῆς διάθεσιν, . . . ὁ δὲ διὰ τὴν σμικρολογίαν τούς τε Κελτοὺς ἀποτριψάμενος.

XXXI, fr. 14. . . . Ἐκεῖνος γὰρ δισμυρίων Γαλατῶν παραγενομένων εἰς τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον, ἀπετρίψατο τὴν τηλικαύτην συμμαχίαν, ἵνα φείσηται τῶν χρημάτων.

6. După ce pofti la masă pe Lisimah şi băutura era în toi, Dromichaites umplu [cu vin] cornul cel mai mare şi spuse lui Lisimah « tată » şi apoi îl întrebă care dintre cele două ospeţe i se pare mai vrednic de un rege: cel al macedonenilor sau cel al tracilor . La care Lisimah îi răspunse că cel al macedonenilor [35]. « Atunci — zise Dromichaites — de ce ai lăsat acasă atîtea deprinderi, un trai cît se poate de ademenitor şi o domnie plină de străluciri, şi te-a cuprins dorinţa să vii la nişte barbari, care au o viaţă de sălbatici, locuiesc într-o ţară bîntuită de geruri şi n-au parte de roade îngrijite? De ce te-ai silit, împotriva firii, să-ţi duci oştenii pe nişte meleaguri în care orice oaste străină nu poate afla scăpare sub cerul liber? » Luînd din nou cuvîntul, Lisimah spuse regelui că nu ştia ce război poartă, dar că pe viitor va fi prietenul şi aliatul tracilor; iar — cît despre recunoştinţa datorată — nu va rămîne vreodată mai prejos decît binefăcătorii săi. Dromichaites primi cu un simţămînt de prietenie spusele lui Lisimah. El căpătă înapoi de la acesta toate întăriturile ocupate de oamenii lui Lisimah. Apoi îi puse pe cap o diademă şi îi îngădui să se întoarcă acasă.

XXX, fr. 19. Aflînd că sosesc în ajutorul său soldaţi aleşi — dintre galati [36] — şi că au trecut Istrul, Perseu s-a bucurat nespus de mult şi a trimis [oameni] în Maedica [37], pentru a-i îndemna pe aliaţi să vină cît mai repede. Căpetenia galatilor — care căzuse la o înţelegere cu Perseu — ceru plata statornicită, întreaga sumă ridicîndu-se la cinci sute de talanţi [38]. Deoarece Perseu se obligase să plătească solda, dar nu se ţinuse de cuvînt, căci de felul său era avar, galatii se întoarseră la ei acasă.

XXX, fr. 20, 3. Alexandru avea un suflet cu totul diferit de al lui Perseu . . . acesta, din cauza zgîrceniei, a respins ajutorul celţilor [39].

XXXI, fr. 14. . . Căci acesta, deşi douăzeci de mii de gali se aflau la îndemînă pentru războiul împotriva romanilor, a respins o alianţă atît de importanţă pentru a-şi cruţa banii.

[35] Repetiţia se datoreşte diferenţei dintre manuscrise.
[36] În realitate erau bastarni (cf. Titus Livius, LIV, 26, 2.
[37] Regiune din vestul Traciei, din valea rîului Axios (Vardar).
[38] Cf. Apian, *Macedonia*, 18, 2.
[39] Cf. Apian, *Macedonia*. 18, 3.

XLIX. P. VERGILII MARONIS

GEORGICA

II, 495—497. Illum non populi fasces, non purpura regum
flexit et infidos agitans discordia fratres
aut coniurato descendens Dacus ab Histro.

III, 349—383. At non, qua Scythiae gentes Maeotiaque unda
turbidus et torquens flaventes Hister harenas
quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
Illic clausa tenent stabulis armenta, neque ullae
aut herbae campo apparent aut arbore frondes;
sed iacet aggeribus niveis informis et alto
terra gelu late, septemque adsurgit in ulnas.
Semper hiems, semper spirantes frigora Cauri.
Tum sol pallentis haud umquam discutit umbras,

XLIX. VERGILIU

Cel mai înzestrat poet latin, s-a născut lîngă Mantua, în nordul Italiei, în anul 70 î.e.n., într-o familie modestă de agricultori și a murit în anul 19 î.e.n. la Brundisium, în Calabria. În stihurile pastorale, numite *Bucolice* sau *Egloge*, în *Georgice*, poem didactic închinat ridicării agriculturii, și în epopeea *Eneida*, Vergiliu a oglindit în chip admirabil natura patriei sale precum și aspectele cele mai caracteristice ale societății vremii și ne-a păstrat cîteva știri despre traiul și concepția de viață a strămoșilor noștri. Comentatorul antic al operei sale, gramaticul S. Marius Honoratus Servius, a trăit la Roma în a doua jumătate a secolului al IV-lea.

Ediții: Virgile, *Oeuvres*, Texte établi et traduit par Henri Goelzer, vol. I—III, Les Belles Lettres, Paris, 1933—1935; *Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii carmina comentarii* recensuerunt G. Thilo et H. Hagen, vol. I—III, Teubner, Leipzig, 1878—1902.

GEORGICELE

II, 495—497. Pe acela [1] nu-l abat din drumul său nici înaltele demnități publice acordate de popor, nici purpura regală; nici vrajba [2] care agită pe frații lipsiți de credință și nici dacii care coboară de la Istrul ce conspiră împotriva noastră [3].

III, 349—383. Nu-i la fel acolo unde locuiesc populațiile scitice, unde se află apa meotică,
unde Istrul își învolburează apele cu nisipul galben și unde muntele Rodope cotește înapoi, după ce s-a întins pînă la jumătatea drumului spre polul [nord].
Acolo oamenii țin cirezile închise în staule.
Nu se văd nici ierburi pe cîmp, nici frunze în copaci.
Cît vezi cu ochii se întinde pămîntul, care este de nerecunoscut
din cauza nămeților de zăpadă și a gheții groase care se înalță de șapte coți.
Acolo veșnic e iarnă. Veșnic suflă Caurii [4] aducători de frig.
Soarele niciodată nu-i în stare să împrăștie umbrele palide,

---

[1] Pe agricultor.
[2] Războaiele civile.
[3] Nu putem ști dacă este o aluzie la un eveniment istoric sau un exemplu întîmplător.
[4] Vînturi reci din nord.

nec cum invectus equis altum petit aethera, nec cum
praecipitem Oceani rubro lavit aequore currum.
Concrescunt subitae currenti in flumine crustae
undaque iam tergo ferratos sustinet orbes,
puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaustris;
aeraque dissiliunt vulgo, vestesque rigescunt
indutae, caeduntque securibus humida vina,
et totae solidam in glaciem vertere lacunae,
stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non setius aere ningit:
intereunt pecudes; stant circumfusa pruinis
corpora magna boum, confertoque agmine cervi
torpent mole nova et summis vix cornibus extant.
Hos non immissis canibus, non cassibus ullis
puniceaeve agitant pavidos formidine pinnae;
sed frustra oppositum trudentis pectore montem
comminus obruncant ferro graviterque rudentes
caedunt et magno laeti clamore reportant.
Ipsi in defossis specubus secura sub alta
otia agunt terra congestaque robora totasque
advolvere focis ulmos ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt et pocula laeti
fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.
Talis Hyperboreo Septem subiecta trioni

nici cînd, dus de cai, se înalță pe cer, nici cînd
își scaldă în apa înroșită a oceanului carul lui grăbit să alunece în jos[5].
Repede se prinde coajă peste apa ce curge
și valurile fluviului susțin pe spatele lor roți de car ferecate cu fier.
Pe unde mai înainte pluteau corăbii, acum merg care largi.
Acolo, oriunde obiectele de aramă crapă de ger și hainele îngheață
pe trup. Vinul, nu de mult încă lichid, se taie acolo cu securea
și lacurile sînt prefăcute pînă la fund în blocuri compacte de gheață,
Picăturile de apă respingătoare[6] din nepieptănatele bărbi îngheață și se prefac în țurțuri.
Și în timpul acesta ninge mereu.
Vitele pier. Boii, cu trupurile lor mari,
încremenesc, acoperiți de zăpadă, iar cerbii, strînși grămadă,
sînt țintuiți pe loc sub povara de nea proaspăt căzută. Abia iese deasupra vîrful coarnelor lor.
Oamenii nu-i vînează cu haite de cîini, nici nu le mai întind lațuri,
nici nu bagă spaima în ei cu o sperietoare cu pene roșii.
Cerbii aceștia zadarnic se trudesc să spargă cu pieptul muntele de zăpadă;
în timpul acesta oamenii îi izbesc cu fierul de aproape; și îi omoară cu tot
mugetul lor groaznic. Vînătorii îi duc cu ei în mari strigăte de veselie.
[Oamenii] își duc viața liniștită și sigură în bordeie
săpate adînc în pămînt; adună trunchiuri de stejar și ulmi întregi
pe care îi rostogolesc pe vatră și-i pun pe foc.
Locuitorii petrec la joc lunga noapte de iarnă și le face plăcere să prepare,
din orz fermentat și din fructe acre de sorb, o băutură ce seamănă cu vinul.
Un asemenea neam de oameni neînfrînați sălășluiesc sub cele șapte stele[7];

[5] Legendele antice reprezentau soarele ca un zeu care călătorește pe bolta cerului, urcînd și coborînd într-un car tras de cai.
[6] Respingătoare, deoarece curg din nas.
[7] Sub constelația Ursei Mici, adică la nord.

gens effrena virum Riphaeo tunditur Euro
Et pecudum fulvis velatur corpora saetis.

III, 461—463. Bisaltae quo more solent acerque Gelonus,
cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.

IV, 460—463. At chorus aequalis Dryadum clamore supremos
implerunt montis; flerunt Rhodopeiae arces
altaque Pangaea et Rhesi Mavortia tellus
atque Getae atque Hebrus et Actias Orithyia.

AENEIS

III, 34—35. Multa movens animo Nymphas venerabar agrestes
Gradivumque patrem, Geticis qui praesidet arvis.

IV, 143—146. Qualis ubi hibernam Lyciam Xanthique fluenta
deserit ac Delum maternam invisit Apollo
instauratque choros, mixtique altaria circum
Cretesque Dryopesque fremunt pictique Agathyrsi.

sînt bătuţi de vîntul de răsărit din munţii Ripei
şi îşi acoperă trupurile cu blănuri galbene de animale [8].

III, 461—463. În acest fel [9] procedează de obicei bisalţii şi aprigii geloni
cînd fug în munţii Rodope şi în deşertul geţilor
şi beau laptele închegat amestecat cu sînge de cal [10].

IV, 460—463. Iar corul driadelor [11], de o vîrstă cu ea, au umplut cu strigătul lor
înălţimile munţilor; plîng vîrfurile munţilor Rodope
şi culmea Pangeului şi ţara lui Rhesus, lăcaşul [12] zeului Marte;
plîng şi geţii şi Hebrul şi Oritia [13] din Atica.

ENEIDA

III, 34—35. Cu sufletul răscolit de multe gînduri mă rugam [14] nimfelor cîmpeneşti şi
bătrînului Mars Gradivus [15], care ocroteşte ogoarele geţilor.

IV, 143—146. Ca atunci cînd Apolo părăseşte Licia, unde stă în timpul iernii, şi valurile rîului Xanthus,
şi revine să revadă insula mamei sale, Delos,
reîncepe dansurile şi în jurul altarelor, amestecîndu-se unii cu alţii,
freamătă cretani, driopi [16] şi agatirşii cei vopsiţi.

---

[8] Descrierea aceasta sumbră a regiunilor noastre este comună mai tuturor scriitorilor antici şi mai ales poeţilor, cum se poate vedea şi la alţi autori din prezenta lucrare, chiar dacă n-au suferit rigorile climatului nostru, ca în cazul lui Ovidiu. Regiunile noastre erau adesea confundate sau prezentate ca nişte pămînturi de la marginea lumii. În legătură cu aceasta, vezi concluziile şi materialul prezentat de Stephan Borszak, *Die Kentnisse des Altertums über das Karpatenbecken*, în *Dissertationes Pannonicae*, 1936.

[9] Adică luînd sînge oilor, cînd acestea au febră.

[10] Autorii prezintă acest obicei drept scitic.

[11] Driadele erau nimfele pădurilor care jeleau pe soţia lui Orfeu, muşcată de un şarpe.

[12] Tracia.

[13] După legendă, era fiica regelui Erehteus, devenită mai tîrziu regina ţinuturilor nordice.

[14] Vorbeşte Eneas.

[15] « Care păşeşte la luptă ». Vezi Russu, *Rel. dac.*, p. 83.

[16] Populaţie din Epir.

VII, 603—605. Roma colit, cum prima movent in proelia Martem,
sive Getis inferre manu lacrimabile bellum
Hyrcanisve Arabisve parant seu tendere ad Indos.

SERVII GRAMMATICI COMMENTARII

GEORG. II, 497. *Aut coniurato ab Histro*, id est non eum sollicitat coniuratio barbarorum. Hister autem fluvius est Scythiae. Et aliter: Aufidius Modestus legisse se affirmabat hunc morem esse Dacorum, ut cum ad bella proficiscerentur, non prius rem capesserent, quam de Histro certum modum haurientes ore in modum sacri vini, iurarent, non se ad patriae sedes regressuros nisi hostibus caesis; et idcirco Vergilium familiari sibi hypallage usum divisse Histrum coniuratum apud quem Daci coniurare consuerunt.

AEN. III, 35. *Geticis... arvis*. Getae autem populi sunt Mysiae, quae, quia lata est, multas continet gentes.

AEN. IV, 146. *Pictique Agathyrsi* populi sunt Scythiae, colentes Apollinem hyperboreum, cuius logia, id est responsa, feruntur. « Picti » autem, non stigmata habentes, sicut gens in Britannia, sed pulchri, hoc est cyanea coma placentes.

AEN. VII, 604. *Getarum fera gens etiam apud maiores fuit:* nam ipsi sunt Mysi, quos Sallustius a Lucullo dicit esse superatos.

VII, 603—605. Roma îl respectă[17] atunci cînd îl împing pe Marte la luptă,
fie că se pregătesc să ducă războiul aducător de lacrimi geților,
fie hircanilor, fie arabilor, sau că sînt gata să se îndrepte împotriva inzilor[18].

COMENTARIILE GRAMATICULUI SERVIUS[19]

GEORG. II, 497. *De la Istrul ce conspiră împotriva noastră*, adică pe el nu-l tulbură conspirația barbarilor. Istrul este un fluviu în Sciția. Altă explicație: Aufidius Modestus[20] susținea că a citit cum că dacii au obiceiul ca, atunci cînd pornesc la război, să nu se apuce de treabă înainte de a bea cu gura din Istru o anumită cantitate de apă ca pe un vin sacru, și înainte de a jura că nu se vor întoarce la lăcașurile părintești decît după ce vor ucide pe dușmani. De aceea Vergiliu s-a slujit de o [figură] obișnuită, numită hypallage[21], și a spus « Istrul care conspiră », adică Istrul lîngă care dacii obișnuiesc să conspire.

EN. III. 35. *Ogoarele geților*. Geții sînt triburi din Misia, care, fiind întinsă, are multe neamuri.

EN. IV, 146. *Agatirșii cei vopsiți* sînt triburi din Sciția, care se închină lui Apollo Hiperboreanul, ale cărui vorbe, adică oracole, circulă la ei. Sînt vopsiți, dar n-au semne pe trup, ca neamul care locuiește în Britania, ci sînt frumoși, adică plac datorită părului lor vopsit în albastru.

EN. VII, 604. *Neamul salbatic al geților a existat și pe vremea strămoșilor:* căci ei sînt moesi, care, spune Salustiu, au fost învinși[22] de Lucullus.

[17] Obiceiul de a deschide porțile templului lui Ianus în caz de război.
[18] Aluzie la campania din vremea poetului. Opera a fost compusă între anii 29—19 î.e.n., dar nu putem ști exact cînd a fost scrisă cartea a VII-a.
[19] Servius Marius Honoratus, care este autorul unui celebru comentar la Vergiliu, a trăit la sfîrșitul secolului al IV-lea e.n.
[20] Gramatic din secolul I e.n., care a scris comentarii la opera lui Vergiliu și Horațiu.
[21] Figură de stil: acordarea adjectivului cu un alt substantiv decît cel al cărui atribut este după sens.
[22] Cf. Salustiu, *Istorii*, IV, 18 și 19.

L. Q. HORATII FLACCI

SERMONES

II, 6, 51—53. Quicumque obvius est me consulit: « O bone (nam te
scire, deos quoniam propius contingis, oportet),
numquid de Dacis audisti? »

CARMINA

I, 35, 9. Dacus asper, te profugi Scythae... metuunt...
II, 16, 5 Otium bello furiosa Thrace...
II, 20, 17—19 Me Colchus et qui dissimulat metum
Marsae cohortis Dacus et ultimi
noscent Geloni...
III, 6, 13—16. Paene occupatam seditionibus
delevit urbem Dacus et Aethiops,
hic classe formidatus, ille
missilibus melior sagittis.
III, 8, 17—24. Mitte civiles super urbe curas.
Occidit Daci Cotisonis agmen,

L. HORAŢIU

S-a născut la Venusia în anul 65 şi a murit la Roma în anul 8 î.e.n. Alături de Vergiliu, Horaţiu a fost cel mai reprezentativ poet latin. Operele sale pot fi datate cu aproximaţie în felul următor: *Epode*, anii 42—30; *Satire* I—II, anii 42—35; *Ode* I—III, anii 35—23; *Cîntul secular*, anul 17; *Ode* IV, anul 13; *Epistole* I—II, în ultima parte a vieţii.

Ediţii: Horace, *Oeuvres*, vol. I—III, Texte établi et traduit par François Villeneuve, Les Belles Lettres, Paris, 1927—1934; *Pseudoacronis scholia in Horatium vetustiora* edidit O. Keller, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1902—1904.

SATIRE

II, 6,51—53. Oricine îmi iese în cale mă întreabă: „Hei! bunule,
(tu trebuie să ştii, pentru că eşti în relaţii mai strînse cu zeii) [1]
ce-ai mai auzit despre daci?" [2].

ODE

I, 35, 9. De tine se tem dacii cei aspri şi sciţii rătăcitori [3]...
II, 16, 5. Linişte [cere] Tracia, cuprinsă de furia războiului [4].
II, 20, 7—19. Mă vor cunoaşte colhii şi dacii, [5]
care vor să pară că nu se tem de cohortele marsilor, [6]
ca şi gelonii de la capătul lumii.
III, 6, 13—16. Puţin a lipsit ca Roma, sfîşiată de lupte interne,
să fie nimicită de către daci şi etiopieni:
aceştia sînt de temut prin flota lor, iar aceia
se pricep mai bine decît toţi la aruncarea săgeţilor [7].
III, 8, 17—24. Lasă grijile obşteşti despre Cetatea noastră.
Armata dacului Cotiso a pierit [8];

---

[1] Aluzie la Mecena şi August.
[2] Aluzie la zvonurile care circulau în iarna anului 31 î.e.n. că dacii, aliaţii lui Antoniu, intenţionau să invadeze Italia (cf. Dio Cassius, LI, 22, 8).
[3] Oda datează din anul 27 î.e.n.
[4] Aluzie la campania lui Crassus; oda este aproximativ din anul 27 î.e.n.
[5] Nu se cunoaşte data exactă a odei, probabil 30 î.e.n.
[6] Populaţie italică, vestită prin vitejia ei.
[7] Vezi nota 2.
[8] Armata lui Cotiso a fost înfrîntă în timpul campaniei lui Crassus (cf. Dio Cassius, LI, 23, 2). Oda datează din anul 29 î.e.n.

Medus infestus sibi luctuosis
dissidet armis,
servit Hispanae vetus hostis orae
Cantaber sera domitus catena,
iam Scythae laxo meditantur arcu
cedere campis.

III, 24, 9—24. Campestres melius Scythae,
quorum plaustra vagas rite trahunt domos,
vivunt et rigidi Getae
inmetata quibus iugera liberas
fruges et Cererem ferunt
nec cultura placet longior annua
defunctumque laboribus
aequali recreat sorte vicarius.
Illic matre carentibus
privignis mulier temperat innocens
nec dotata regit virum
coniunx nec nitido fidit adultero;
dos est magna parentium
virtus et metuens alterius viri
certo foedere castitas,
et peccare nefas aut pretium est mori.

IV, 14, 41—46. Te Cantaber non ante domabilis
Medusque et Indus, te profugus Scythes
miratur, o tutela praesens
Italiae dominaeque Romae;
te, fontium qui celat origines
Nilusque et Hister...

IV, 15, 17—24. Custode rerum Caesare non furor
civilis aut vis exiget otium,
non ira, quae procudit enses
et miseras inimicat urbes.

mezii[9] duşmănoşi se sfîşie între ei
cu arme care le pricinuiesc nenorociri lor înşişi;
cantabrii, vechii duşmani de pe ţărmul Spaniei,
au fost în sfîrşit înlănţuiţi şi ne slujesc pe noi,
iar sciţii stau cu arcul destins şi se gîndesc
să se retragă de pe cîmpiile lor.

III, 24, 9—24. O viaţă mai bună duc sciţii din stepă,
care au obiceiul să transporte pe care casele lor rătăcitoare,
la fel şi geţii cei aspri,
cărora pămîntul nehotărnicit
le dă roade şi cereale libere.
Nu le place să cultive acelaşi ogor mai mult de un an,
iar după ce au îndeplinit toate muncile, alţii, care le urmează
în aceleaşi condiţii, le iau locul.
Acolo femeia nu se face vinovată faţă de
copiii vitregi, ci poartă de grijă celor lipsiţi de mamă,
iar soţia cu zestre nu ajunge stăpîna bărbatului
şi nici nu se încrede într-un amant chipeş.
Zestrea cea mai de seamă este cinstea părinţilor
şi virtutea femeii pentru care legămîntul căsătoriei rămîne trainic;
ea se teme de alt bărbat.
Păcatul este un sacrilegiu pe care îl plăteşte cu moartea.

IV, 14, 41—46. Pe tine[10] te admiră cantabrii, pînă acum nesupuşi,
şi mezii[11] şi inzii[12] şi sciţii rătăcitori,
o, tu, pavăză neclintită
a Italiei şi a Romei, care-i stăpînă peste tot!
De tine [ascultă] Nilul şi Istrul...
care îşi tăinuiesc locul de izvor[13].

IV, 15, 17—24. Cît timp Cezar [August] veghează asupra statului,
nici furia războaielor civile, nici samavolnicia nu ne vor tulbura liniştea
şi nici mînia care ascute săbiile
şi învrăjbeşte nenorocitele oraşe;

---

[9] În realitate parţii.
[10] Oda datează din anii 14—13 î.e.n.
[11] Vezi nota 9.
[12] Vezi nota 18.
[13] Cf. Seneca, *Probleme de istorie naturală*, IV, 1.

Non qui profundum Danuvium bibunt
edicta rumpent Iulia, non Getae,
non Seres infidique Persae,
non Tanain prope flumen orti.

CARMEN SAECULARE

55—56. Iam Scythae responsa petunt, superbi
nuper et Indi.

SCHOLIA PSEUDOACRONIS

I, 35, 9. *Te Dacus* (V) Gens iuxta hunc fluvium degens aspera bellis. *Te Profugi S(c)ithae* Ab orbe sepositi et in mundi extimo constituti.

II, 20, 18. *Mars(a)e cohortis* Pro Italiae militibus dixit, ut ostenderet solos Romanos Dacis esse terrori.

III, 6, 15. *Hic classe formidatus* Classe (A)ethiops, Dacus sagittis, quibus etiam venenatis uti firmatur.

III, 8, 18. *Occidit Daci Cotisonis Agmen* Cotiso nomen regis Dacorum, quo victo suadet...

III, 24, 9. *Campestres Melius Scythae* Campestris dicti ideo, quod in campis sine tectis sub tentoriis vivant, quae carpentis moventur.

III, 24, 11. *Rigidi Getae* Fortes, asperi, propter frigidam regionem.

nu vor călca în picioare hotărîrile iulice [14]
nici cei care beau apă din Dunărea adîncă,
nici geții, nici serii, nici perșii [15] perfizi
și nici cei născuți lîngă fluviul Tanais [16].

CÎNTUL SECULAR

55—56. Acum sciții [17], pînă de curînd trufași,
și inzii [18] cer răspunsuri ca de la un oracol.

SCOLIILE LUI PSEUDO-ACRO [19]

I, 35, 9. *De tine dacii* (V). Un neam care trăiește lîngă acest fluviu [și care este] sălbatic în lupte. *De tine sciții rătăcitori.* Departe de lume și așezați la capătul cel mai îndepărtat al pămîntului.

II, 20, 18, *De cohortele marsilor.* A spus (marsi) în loc de soldați din Italia, ca să arate că doar romanii îi înspăimîntă pe daci.

III, 6, 15. *Unii sînt de temut prin flota lor.* Este un lucru dovedit că etiopienii se folosesc de flotă, iar dacii de săgeți, care, pe deasupra, mai sînt și veninoase.

III, 18, 8. *Armata dacului Cotiso a pierit.* Cotiso este numele unui rege al dacilor, care fiind învins, autorul sfătuiește...

III, 24, 9. *O viață mai bună duc sciții din stepă.* De aceea au fost numiți din stepă, deoarece trăiesc în stepe, fără acoperiș (deasupra capului), în corturi care sînt purtate pe care.

11. *Geții cei aspri* [20]. Zdraveni, aspri din cauza regiunii friguroase.

[14] Hotărîrile împăratului August, care făcea parte din familia Iulia.
[15] Vezi nota 9.
[16] Oda datează probabil din anul 13 î.e.n.
[17] Se poate traduce și « acum inzii, pînă de curind trufași, și sciții ».
[18] Cîntul datează din anul 17 î.e.n.; Cf. *Faptele împăratului August*, V, 52—53, unde se menționează aceeași solie, și Suetoniu, *August*, 21.
[19] Sub numele comentatorului Acro, din secolul al III-lea e.n., s-au transmis o serie de scolii ale unor autori necunoscuți.
[20] Sau « duri ».

LI. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΕΘΩΝ ΣΥΝΑΓΩΓΗ

104 (123). IOANN. STOB., Anth., III, 1 [Π, ἀρετῆς], 200: Ἐκ τῆς Νικολάου Ἐθῶν Συναγωγῆς. Γαλακτοφάγοι Σκυθικὸν ἔθνος ἄοικοί τε εἰσίν, ὥσπερ καὶ οἱ πλεῖστοι Σκυθῶν, τροφὴν δ' ἔχουσι γάλα μόνον ἵππειον, ἐξ οὗ τυροποιοῦντες ἐσθίουσι καὶ πίνουσι· καί εἰσι διὰ τοῦτο δυσμαχώτατοι σὺν αὑτοῖς πάντηι τὴν τροφὴν ἔχοντες. (2) οὗτοι καὶ Δαρεῖον ἐτρέψαντο. (3) εἰσὶ δὲ καὶ δικαιότατοι κοινὰ ἔχοντες τά τε κτήματα καὶ τὰς γυναῖκας ὥστε τοὺς μὲν πρεσβυτέρους αὐτῶν πατέρας νομίζειν, τοὺς δὲ νεωτέρους παῖδας, τοὺς δ' ἥλικας ἀδελφούς. (4) ὧν ἦν καὶ Ἀνάχαρσις, εἷς τῶν ἑπτὰ σοφῶν νομισθείς, ὃς ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἱστορήσηι τὰ τῶν ἄλλων νόμιμα.

125 (99). Exc. de virtut. I, 353, 13: ... ὁπόσοι ἐντὸς Ῥήνου ποταμοῦ κατοικοῦσιν ὑπέρ τε τὸν Ἰόνιον πόντον καὶ τὰ Ἰλλυριῶν γένη — Παννονίους αὐτοὺς καὶ Δᾶκας καλοῦσιν ...

LI. NICOLAOS DIN DAMASC

S-a născut din părinți bogați în jurul anului 64 î.e.n. și a primit o educație foarte îngrijită. A avut legături strînse cu Herodes cel Mare și a luat apărarea evreilor în fața romanilor. A scris o *Istorie a lui August*, precum și o *Istorie universală* în 144 de cărți, în care a folosit ca izvoare îndeosebi pe Xanthos, Ctesias și Ephoros. Între lucrările sale ni se citează și un *Compendiu despre moravuri*. Din toate aceste opere n-au ajuns pînă la noi decît fragmente.

Ediția: FGrHist, IIA, nr. 90, p. 388 și 391.

COMPENDIU DESPRE MORAVURI

104 (123). Ioan. Stob. *Anth.* III, 1. *[Despre virtute]* 200: Din *Compendiul despre moravuri* al lui Nicolaos. Galactofagii, un neam scitic [1], nu trăiesc în case — precum cei mai mulți dintre sciți — și hrana lor o alcătuiește numai laptele de iapă, din care își fac brînză, folosindu-l atît ca mîncare, cît și ca băutură. Din această pricină sînt foarte greu de înfrînt în lupte, ca unii care își duc cu ei pretutindeni hrana. 2. Aceștia l-au pus pe fugă și pe Darius. 3. Sînt însă și foarte drepți, avînd în devălmășie bunurile și soțiile. Astfel fiind, pe cei mai bătrîni dintre ei îi numesc tați, pe cei mai tineri copii, iar pe cei de o vîrstă, frați. 4. Dintre aceștia a fost și Anacharsis, socotit unul dintre cei șapte înțelepți. El a venit în Grecia ca să cerceteze obiceiurile altora.

125 (99). *Exc. de virt.*, I, 353, 13:... Îi numesc panoni și daci pe toți cîți locuiesc dincoace de fluviul Rin și deasupra Golfului Ionic și a neamurilor ilirice.

[1] Cf. Herodot, IV, passim.

LII. ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ

I, 1, 10 (C. 6). Ὁ ποιητὴς... μέμνηται, καὶ ἐφεξῆς τῶν περὶ Προποντίδα καὶ τοῦ Εὐξείνου... γνωρίζει δὲ καὶ τὸν Ἴστρον, μεμνημένος γε Μυσῶν, ἔθνους Θρᾳκίου παροικοῦντος τὸν Ἴστρον. καὶ μὴν καὶ τὴν ἑξῆς παραλίαν οἶδε, Θρᾳκίαν οὖσαν μέχρι Πενειοῦ, Παίονάς τε ὀνομάζων καὶ Ἄθω καὶ Ἀξιὸν καὶ τὰς προκειμένας τούτων νήσους...

I, 2, 1 (C. 14). ... Ὁ μὲν γὰρ (scil. Ἀλέξανδρος)... ἀνεκάλυψεν ἡμῖν... τῶν βορείων τῆς Εὐρώπης ἅπαντα μέχρι τοῦ Ἴστρου· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι... τά τε πέραν Ἴστρου τὰ μέχρι Τύρα ποταμοῦ...

I, 2, 10 (C. 21)... Ἁπλῶς δ' οἱ τότε τὸ πέλαγος τὸ Ποντικὸν ὥσπερ ἄλλον τινὰ ὠκεανὸν ὑπελάμβανον, καὶ τοὺς πλέοντας ἐκεῖσε ὁμοίως ἐκτοπίζειν ἐδόκουν ὥσπερ τοὺς ἔξω στηλῶν ἐπὶ πολὺ προϊόντας· καὶ γὰρ μέγιστον τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνομίζετο, καὶ διὰ τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἰδίως πόντον προσηγόρευον, ὡς ποιητὴν Ὅμηρον. ἴσως οὖν καὶ διὰ τοῦτο μετήνεγκε τὰ ἐκ τοῦ Πόντου πρὸς τὸν ὠκεανὸν ὡς εὐπαράδεκτα διὰ τὴν κατέχουσαν δόξαν ...

LII. STRABON

S-a născut în Amaseia din Pont în anul 63 î.e.n. şi a trăit pînă în anul 19 e.n. În anul 29 î.e.n., Strabon a făcut o călătorie la Roma, apoi a vizitat Egiptul, între anii 24—20, şi alte ţări, pentru a reveni în Asia Mică. A scris o istorie în 43 de cărţi, în care, continuînd pe Polibiu, descrie evenimentele din secolele II—I î.e.n. Din această operă ni s-au păstrat numai fragmente. Principala lucrare a lui Strabon, intitulată *Geografia*, în 17 cărţi, terminată în anul 18 e.n. şi păstrată în cea mai mare parte, foloseşte izvoare literare de prima mînă — Eratostene, Artemidor, Apolodor, Megastene, Nearh, Posidoniu, pe care autorul le pune în valoare în chip inteligent. Fiind adept al stoicismului, el consideră geografia ca o parte a filozofiei; nu se mărgineşte numai să descrie locurile, ci arată şi importanţa factorului uman şi valoarea trecutului istoric. Astfel *Geografia* sa ne apare astăzi cea mai completă şi mai competentă scriere de acest gen asupra lumii vechi, cuprinzînd şi informaţii importante referitoare la regiunile locuite de strămoşii noştri.

Ediţia: Strabonis *Geographica* recognovit Augustus Meineke, vol. I—III, Teubner, Leipzig, 1852—1853.

GEOGRAFIA

I, 1, 10 (C. 6.). Poetul [Homer]... aminteşte apoi şi de ţinuturile din jurul Propontidei şi ale Pontului Euxin. ... El are cunoştinţă şi despre Istru, căci îi citează pe misi — un neam trac vecin cu acest fluviu. Mai cunoaşte şi coasta mării ce vine apoi după Istru, şi anume cea tracă pînă la Peneu, deoarece pomeneşte pe peoni, (muntele) Atos, rîul Axios şi insulele aşezate în faţa acestora...

I, 2, 1 (C. 14)... (Alexandru cel Mare) ne-a făcut cunoscut ... în nordul Europei, tot ţinutul pînă la Istru. Iar romanii... locurile de dincolo de Istru pînă la fluviul Tyras...

I, 2, 10 (C. 21). ... Cei de pe atunci [pe vremea lui Homer] socoteau Marea Pontului un al doilea Ocean şi erau de părere că oamenii care veneau în corăbii pînă acolo călătoreau tot atît de departe ca şi acei care depăşeau Coloanele lui Heracles [1]. Căci dintre mările cunoscute azi, Pontul Euxin era socotit cea mai mare şi de aceea îi dădeau prin excelenţă numele de « Pont » [2] — tot aşa cum îi ziceau lui Homer « poetul ». Poate şi din această cauză a mutat Homer către Ocean întîmplările din Pont, socotind că lumea — din pricina prejudecăţilor — va primi mai uşor aceasta...

[1] Strîmtoarea Gibraltar.
[2] Adică mare adîncă.

I, 2, 27 (C. 33) ... Φημὶ γὰρ κατὰ τὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δόξαν, ὥσπερ τὰ πρὸς βορρᾶν μέρη τὰ γνώριμα ἑνὶ ὀνόματι Σκύθας ἐκάλουν ἢ νομάδας, ὡς Ὅμηρος ...

I, 2, 39 (C. 43) ... τινὲς δὲ καὶ τὸν Ἴστρον ἀναπλεῦσαί φασι μέχρι πολλοῦ τοὺς περὶ τὸν Ἰάσονα, οἱ δὲ καὶ μέχρι τοῦ Ἀδρίου. οἱ μὲν κατὰ ἄγνοιαν τῶν τόπων, οἱ δὲ καὶ ποταμὸν Ἴστρον ἐκ τοῦ μεγάλου Ἴστρου τὴν ἀρχὴν ἔχοντα ἐκβάλλειν εἰς τὸν Ἀδρίαν φασί· τὰ δὲ οὐκ ἀπιθάνως οὐδ' ἀπίστως λέγοντες.

I, 3, 4 (C. 50). ... τῶν γὰρ ποταμῶν πλείστων καὶ μεγίστων ῥεόντων ἀπὸ τῆς ἄρκτου καὶ τῆς ἀνατολῆς, ἐκεῖνα μὲν ἰλύος πληροῦσθαι, τὰ ἄλλα δὲ μένειν βαθέα. διὸ καὶ γλυκυτάτην εἶναι τὴν Ποντικὴν θάλατταν τάς τ' ἐκρύσεις γίνεσθαι εἰς οὓς ἐγκέκλιται τόπους τὰ ἐδάφη. δοκεῖν δὲ κἂν χωσθῆναι τὸν Πόντον ὅλον εἰς ὕστερον, ἂν μένωσιν αἱ ἐπιρρύσεις τοιαῦται· καὶ γὰρ νῦν ἤδη τεναγίζειν τὰ ἐν ἀριστερᾷ τοῦ Πόντου, τόν τε Σαλμυδησσὸν καὶ τὰ καλούμενα στήθη ὑπὸ τῶν ναυτικῶν τὰ περὶ τὸν Ἴστρον καὶ τὴν Σκυθῶν ἐρημίαν...

I, 3, 7 (C. 52). ... Ἡ γὰρ πρόσχωσις περὶ αὐτὰ συνίσταται τὰ στόματα τῶν ποταμῶν, οἷον περὶ μὲν τὰ τοῦ Ἴστρου τὰ λεγόμενα στήθη καὶ ἡ Σκυθῶν ἐρημία καὶ ὁ Σαλμυδησσός...

I, 3, 15 (C. 57). ... ἀλλ'οὔτ' ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Πόντον μερῶν ὁ Ἴστρος τὰς ἀρχὰς ἔχει, ἀλλὰ τἀναντία ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τοῦ Ἀδρίου ὀρῶν' οὔτ' εἰς ἑκατέραν τὴν θάλατταν ῥεῖ, ἀλλ' εἰς τὸν Πόντον μόνον, σχίζεταί τε πρὸς αὐτοῖς μόνον τοῖς στόμασι. κοινὴν δέ τινα τῶν πρὸ αὐτοῦ τισιν ἄγνοιαν ταύτην ἠγνόηκεν, ὑπολαβοῦσιν εἶναί τινα ὁμώνυμον τῷ Ἴστρῳ ποταμὸν ἐκβάλλοντα εἰς τὸν Ἀδρίαν ἀπεσχισμένον αὐτοῦ, ἀφ' οὗ καὶ τὸ γένος Ἴστρων, δι' οὗ φέρεται, λαβεῖν τὴν προσηγορίαν...

I, 3, 21 (C. 61). ... Πλήρεις δέ ἐστι τῶν τοιούτων παραδειγμάτων ἡ νῦν ἐνεστῶσα πραγματεία. τινὰ μὲν οὖν καὶ πρόχειρα τοῖς πολλοῖς ἐστιν· αἱ δὲ τῶν Καρῶν καὶ Τρηρῶν καὶ Τεύκρων μεταναστάσεις καὶ Γαλατῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ τῶν ἡγεμόνων οἱ ἐπὶ πολὺ ἐκτοπισμοί, Μάδυός τε τοῦ Σκυθικοῦ καὶ Τεαρκὼ τοῦ Αἰθίοπος καὶ Κόβου τοῦ Τρηρὸς καὶ Σεσώστριος καὶ Ψαμμιτίχου τῶν Αἰγυπτίων καὶ Περσῶν τῶν ἀπὸ Κύρου μέχρι Ξέρξου οὐχ ὁμοίως ἐν ἑτοίμῳ πᾶσίν εἰσιν. οἵ τε Κιμμέριοι, οὓς καὶ Τρῆρας ὀνομάζουσιν, ἢ ἐκείνων τι ἔθνος, πολλάκις ἐπέδραμον τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ Πόντου καὶ τὰ συνεχῆ αὐτοῖς, τοτὲ μὲν ἐπὶ Παφλαγόνας τοτὲ δὲ καὶ Φρύγας ἐμβαλόντες, ἡνίκα Μίδαν αἷμα ταύρου πιόντα φασὶν ἀπελθεῖν εἰς τὸ χρεών. Λύγδαμις δὲ τοὺς αὑτοῦ ἄγων μέχρι Λυδίας καὶ Ἰωνίας ἤλασε καὶ Σάρδεις εἷλεν, ἐν Κιλικίᾳ δὲ διεφθάρη. πολλάκις δὲ καὶ

I, 2, 27 (C. 33). ... Pomenesc părerea elenilor din vechime, căci ei denumeau toate neamurile cunoscute de la miazănoapte cu un singur nume: sciţi sau nomazi — cum le zice Homer...

I, 2, 39 (C. 43) ... Unii cred că cei din preajma lui Iason au străbătut cu corăbiile şi o bună parte a Istrului, iar alţii zic că [au ajuns] chiar pînă la Adriatica: după unii, deoarece nu cunoşteau locurile, iar după cum spun alţii, un braţ al Istrului se desface din marele Istru şi se varsă în Adriatica [3]. Ei spun acestea cu bună ştiinţă şi cu deplină încredinţare.

I, 3, 4 (C. 50). ... În Pont se varsă multe ape mari, de la miazănoapte şi răsărit. Coastele acestei mări se umplu cu nămol, pe cîtă vreme cele ale celorlalte îşi păstrează adîncimea lor mare. Apa din Pont este din aceeaşi pricină foarte puţin sărată şi există un curent care merge prin acele locuri unde malul coboară. I se părea [4] că pe viitor întreg Pontul se va umple cu nămol, dacă apa va continua să curgă astfel. Chiar şi în zilele noastre — spunea el — ţărmul stîng al Pontului se înfăţişează ca o mlaştină: este vorba de Salmydessos, locurile din vecinătatea Istrului, cărora marinarii le spun «piepturi» [5], şi cele de lîngă pustiul scitic...

I, 3, 7 (C. 52)... Se depun straturi mari de nămol la gurile rîurilor. De pildă, la gurile Istrului aşa numitele « piepturi », apoi pustiul scitic şi Salmydessos...

I, 3, 15 (C. 57). ... Dar Istrul nici nu izvorăşte din părţile Pontului, ci porneşte dintr-un punct opus, [adică] din munţii ce se află deasupra Mării Adriatice: nici nu se varsă în cele două mări, ci numai în Pont şi se desparte [în braţe] numai către vărsarea sa. [Hiparh] [6] săvîrşeşte aceeaşi greşeală ca şi unii înaintaşi ai săi, care îşi închipuiau că există un fluviu cu acelaşi nume ca şi Istrul şi care se desface din acesta, pentru a se vărsa în Marea Adriatică [7]. De la el şi-ar fi tras numele şi neamul istrienilor, al căror teritoriu îl străbate...

I, 3, 21 (C. 61). ... Lucrarea pe care o scriem este plină de pildele unor astfel de strămutări. Unele exemple sînt la îndemîna majorităţii oamenilor. Dar migraţiile carilor, trerilor, galatilor, cum şi strămutările cele mari făcute de unii comandanţi, cum ar fi Madys scitul, Tearco [8] etiopianul, Cobos trerul, egiptenii Sesostris [9] şi Psammetichos [10] sau [regii] perşi de la Cirus pînă la Xerxe, nu sînt cunoscute la fel de toţi. Cimerienii, ce poartă uneori şi numele de treri [11] — sau vreo seminţie a lor —, au făcut în mai multe rînduri incursiuni prin provinciile de la dreapta Pontului şi prin cele din vecinătatea lor, dînd năvală uneori în Paflagonia, alteori în Frigia, cam pe vremea cînd — zice-se — Midas [12] şi-a pus capăt zilelor, bînd el sînge de taur. Lygdamis [13], în fruntea cetelor sale, a înaintat pînă în Lidia şi Ionia şi a cucerit Sardes, pierzîndu-şi viaţa

[3] Cf. infra, I, 3, 15.
[4] Lui Eratostene.
[5] Cf. Polibiu, IV, 41, 3.
[6] Cel mai mare astronom al antichităţii, care a trăit în secolul al II-lea î.e.n.
[7] Cf. Pliniu cel Bătrîn, III, 18, 127.
[8] Ultimul faraon din dinastia a XXV-a etiopiană, care a domnit în secolul al VIII-lea î.e.n.
[9] Faraon din secolul al XIX-lea î.e.n., care a purtat lupte în Siria. Atribuindu-i-se şi faptele săvîrşite de omonimul său, din veacul anterior, Sesostris a devenit în tradiţia greacă tipul faraonului egiptean.
[10] Aluzie, probabil, la cei doi faraoni cu acest nume, care au domnit în sec. VII—VI î.e.n.
[11] În realitate erau o populaţie tracă, aliată doar cu cimerienii, care trecuse în Asia Mică, în secolul al VIII-lea (cf. Herodot, IV, 11).
[12] Ultimul rege frigian, din jurul anului 700 î.e.n. (cf. Herodot, I, 14).
[13] Rege al cimerienilor.

οἱ Κιμμέριοι καὶ οἱ Τρῆρες ἐποιήσαντο τὰς τοιαύτας ἐφόδους· τούς δὲ Τρῆρας καὶ Κῶβον ὑπὸ Μάδυος τὸ τελευταῖον ἐξελαθῆναί φασι τοῦ τῶν Σκυθῶν βασιλέως.

II, 1,41 (C. 93). ... Καὶ νῦν δ' εἰρήσθω ὅτι καὶ Τιμοσθένης καὶ Ἐρατοσθένης καὶ οἱ ἔτι τούτων πρότεροι τελέως ἠγνόουν τά τε Ἰβηρικὰ καὶ τὰ Κελτικά, μυρίῳ δὲ μᾶλλον τὰ Γερμανικὰ καὶ τὰ Βρεττανικά, ὡς δ' αὔτως τὰ τῶν Γετῶν καὶ Βασταρνῶν. ἐπὶ πολὺ δ' ἀγνοίας ἐτύγχανον ἀφιγμένοι καὶ τῶν κατ' Ἰταλίαν καὶ τὸν Ἀδρίαν καὶ τὸν Πόντον καὶ τῶν ἐφεξῆς προσαρκτίων μερῶν...

II, 5, 7 (C. 114). ... Οἰκοῦσι δ' ὑπὲρ τοῦ Βορυσθένους ὕστατοι τῶν γνωρίμων Σκυθῶν Ῥωξολανοί, νοτιώτεροι ὄντες τῶν ὑπὲρ τῆς Βρεττανικῆς ἐσχάτων γνωριζομένων· ἤδη δὲ τἀπέκεινα διὰ ψῦχος ἀοίκητά ἐστι· νοτιώτεροι δὲ τούτων καὶ οἱ ὑπὲρ τῆς Μαιώτιδος Σαυρομάται καὶ Σκύθαι μέχρι τῶν ἑῴων Σκυθῶν.

II, 5, 12 (C. 118). Μάλιστα δ' οἱ νῦν ἄμεινον ἔχοιεν ἄν τι λέγειν περὶ τῶν κατὰ... καὶ τούς περὶ τὸν Ἴστρον τούς τε ἐντὸς καὶ τοὺς ἐκτὸς Γέτας τε καὶ Τυρεγέτας καὶ Βαστάρνας...

II, 5, 22 (C. 125). ... τὸ μὲν οὖν πρὸς ἑσπέραν πέλαγος μῆκός ἐστιν ἀπὸ Βυζαντίου μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Βορυσθένους σταδίων τρισχιλίων ὀκτακοσίων, πλάτος δὲ δισχιλίων· ἐν τούτῳ δ' ἡ Λευκὴ νῆσός ἐστι· τὸ δ' ἑῷόν ἐστι παράμηκες εἰς στενὸν τελευτῶν μυχὸν τὸν κατὰ Διοσκουριάδα ἐπὶ πεντακισχιλίους ἢ μικρῷ πλείους σταδίους, τὸ δὲ πλάτος περὶ τρισχιλίους· ἡ δὲ περίμετρος τοῦ σύμπαντος πελάγους ἐστὶ δισμυρίων που καὶ πεντακισχιλίων σταδίων. εἰκάζουσι δέ τινες τὸ σχῆμα τῆς περιμέτρου ταύτης ἐντεταμένῳ Σκυθικῷ τόξῳ, τὴν μὲν νευρὰν ἐξομοιοῦντες τοῖς δεξιοῖς καλουμένοις μέρεσι τοῦ Πόντου (ταῦτα δ' ἐστὶν ὁ παράπλους ὁ ἀπὸ τοῦ στόματος μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ κατὰ Διοσκουριάδα· πλὴν γὰρ τῆς Καράμβιος ἥ γε ἄλλη πᾶσα ἠὼν μικρὰς ἔχει εἰσοχάς τε καὶ ἐξοχὰς ὥστ' εὐθείᾳ ἐοικέναι), τὴν δὲ λοιπὴν τῷ κέρατι τοῦ τόξου διττὴν ἔχοντι τὴν ἐπιστροφήν, τὴν μὲν ἄνω περιφερεστέραν τὴν δὲ κάτω εὐθυτέραν· οὕτω δὲ κἀκείνην ἀπεργάζεσθαι δύο κόλπους, ὧν ὁ ἑσπέριος πολὺ θατέρου περιφερέστερός ἐστιν.

II, 5, 30 (C. 129). Μετὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Κελτικὴν τὰ πρὸς ἕω λοιπά ἐστι τῆς Εὐρώπης, ἃ δίχα τέμνεται τῷ Ἴστρῳ ποταμῷ. φέρεται δ' οὗτος ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἐπὶ τὴν ἕω καὶ τὸν Εὔξεινον πόντον ἐν ἀριστερᾷ λιπὼν τήν τε Γερμανίαν ὅλην ἀρξαμένην ἀπὸ τοῦ Ῥήνου καὶ τὸ Γετικὸν πᾶν καὶ τὸ τῶν Τυρεγετῶν καὶ Βασταρνῶν καὶ Σαυροματῶν μέχρι Τανάϊδος ποταμοῦ καὶ τῆς Μαιώτιδος λίμνης, ἐν δεξιᾷ δὲ τήν τε Θρᾴκην ἅπασαν καὶ τὴν Ἰλλυρίδα, λοιπὴν δὲ καὶ τελευταίαν τὴν Ἑλλάδα.

în Cilicia. Atît cimerienii, cît şi trerii au pornit adesea la astfel de incursiuni; trerii şi regele Cobos — se povesteşte — au fost în cele din urmă alungaţi de către Madys, căpetenia sciţilor [14].

II, 1, 41 (C. 93).... Şi acum trebuie să spunem că Timosthenes [15], Eratostene şi cei dinaintea lor nu cunoşteau aproape de loc geografia Iberiei şi a Celticii; şi încă şi mai puţin pe a Germaniei şi a Britaniei; de asemenea, a ţării geţilor şi a bastarnilor. Erau şi mai nepricepuţi cît priveşte Italia, Adriatica, Pontul şi ţinuturile de la miazănoapte care urmează...

II, 5, 7 (C. 114)... Dincolo de Boristene locuiesc roxolanii [16], ultimii dintre sciţii cunoscuţi, care trăiesc mai spre miazănoapte decît popoarele celor mai depărtate ţinuturi despre care avem vreo ştire — dincolo de Britania.

Regiunile ce se întind mai departe sînt nelocuite din pricina frigului. Mai la sud de ei, locuiesc sarmaţii şi sciţii de deasupra Lacului Meotic pînă la sciţii orientali.

II, 5, 12 (C. 118)).... Mai ales oamenii din zilele noastre ar putea să vorbească mai bine despre locuitorii de pe malurile Istrului, atît despre cei de dincoace, cît şi despre cei de dincolo de fluviu, adică geţi, tirageţi şi bastarni...

II, 5, 22 (C. 125).... Partea dinspre apus a Pontului Euxin are o lungime de trei mii opt sute de stadii, de la Bizanţ pînă la gurile fluviului Boristene, şi o lăţime de două mii de stadii. În ea se află insula Leuce [17]. Partea răsăriteană a Pontului Euxin este lunguiaţă şi se termină într-un golf îngust, acel al Dioscuriadei. Are o lungime de peste cinci mii de stadii, şi o lăţime de trei mii de stadii. Înconjurul întregii mări ajunge la vreo douăzeci şi cinci de mii de stadii. Forma acestui perimetru este asemuită de unii cu un arc scitic încordat, a cărui coardă ar fi partea dreaptă a Pontului — (adică ţărmul de la intrarea mării pînă în fundul Dioscuriadei, căci, în afară de Carambis, tot restul ţărmului are numai ieşituri şi intrînduri mici, semănînd cu o linie dreaptă). Cealaltă parte e asemuită cu un arc, care ar avea două încovoieturi: cea de sus mai rotunjită, cea de jos semănînd mai mult cu o linie dreaptă. Astfel — spun aceştia — şi acea parte a Pontului formează două golfuri, dintre care cel apusean este cu mult mai rotunjit decît celălalt.

II, 5, 30 (C. 129). După Italia şi Galia, au mai rămas părţile dinspre răsărit ale Europei, pe care le împarte în două fluviul Istru. Acesta curge de la apus la răsărit spre Pontul Euxin. El lasă în stînga întreaga Germanie, începînd de la Rin şi toate meleagurile geţilor [18], ţinuturile tirageţilor, bastarnilor şi sarmaţilor, pînă la fluviul Tanais şi Lacul Meotic; iar la dreapta întreaga Tracie, Iliria şi partea Eladei cu care se sfîrşeşte Europa.

---

[14] Cf. Herodot, IV, 11, 8.

[15] Geograf alexandrin din secolul al III-lea î.e.n., autor a numeroase lucrări astăzi pierdute.

[16] În vremea autorului, o parte dintre sarmaţii care cu două secole în urmă trecuseră Donul (cf. Polibiu, XXVI, 6, 13), şi anume iazigii, se îndreptau spre gurile Dunării (cf. Dio Cassius, LIV 20,3 şi Ovidiu, passim), venind astfel în contact cu bastarnii şi mai ales cu geţii — încă din regiunea Nistrului —, pe cînd roxolanii, o altă ramură sarmată, ocupa ţinuturile dintre Don şi Nipru (cf. II, 5,30; VII, 2,4 şi mai ales VII, 3,17).

[17] Vezi Arian, notele 31 şi 32.

[18] În cazul de faţă, teritoriul dacilor.

III, 4, 17 (C. 165). ... Κοινὰ δὲ καὶ ταῦτα πρὸς τὰ Κελτικὰ ἔθνη καὶ τὰ Θρᾴκια καὶ Σκυθικά, κοινὰ δὲ καὶ [τὰ] πρὸς ἀνδρείαν τήν τε τῶν ἀνδρῶν καὶ τὴν τῶν γυναικῶν. γεωργοῦσιν αὗται τεκοῦσαί τε διακονοῦσι τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνους ἀνθ' ἑαυτῶν κατακλίνασαι· ἔν τε τοῖς ἔργοις πολλάκις αὐταὶ καὶ λούουσι καὶ σπαργανοῦσιν ἀποκλίνασαι πρός τι ῥεῖθρον.

IV, 6, 10 (C. 207). ... πόλεις δ'αὐτῶν Μέτουλον 'Αρουπῖνοι Μονήτιον Οὐένδων. μεθ' οὓς ἡ Σεγεστικὴ πόλις ἐν πεδίῳ, παρ' ἣν ὁ Σάος αὐτὸς παραρρεῖ ποταμὸς ἐκδιδοὺς εἰς τὸν ῎Ιστρον. κεῖται δὲ ἡ πόλις εὐφυῶς πρὸς τὸν κατὰ τῶν Δακῶν πόλεμον· ἡ δ' ῎Οκρα τὸ ταπεινοτάτων μέρος τῶν ῎Αλπεών ἐστι καθ'ὃ συνάπτουσι τοῖς Κάρνοις, καὶ δι' οὗ τὰ ἐκ τῆς 'Ακυληίας φορτία κομίζουσιν ἁρμαμάξαις εἰς τὸν καλούμενον Ναύπορτον, σταδίων ὁδὸν οὐ πολὺ πλειόνων ἢ τετρακοσίων· ἐκεῖθεν δὲ τοῖς ποταμοῖς κατάγεται μέχρι τοῦ ῎Ιστρου καὶ τῶν ταύτῃ χωρίων. παραρρεῖ γὰρ δὴ τὸν Ναύπορτον [Κορκόρας] ποταμὸς ἐκ τῆς 'Ιλλυρίδος φερόμενος πλωτός, ἐκβάλλει δ' εἰς τὸν Σάον, ὥστ' εὐμαρῶς εἰς τὴν Σεγεστικὴν κατάγεται καὶ τοὺς Παννονίους καὶ Ταυρίσκους. συμβάλλει δ' εἰς τὸν Σάον κατὰ τὴν πόλιν καὶ ὁ Κόλαπις· ἀμφότεροι δ' εἰσὶ πλωτοί, ῥέουσι δ' ἀπὸ τῶν ῎Αλπεων.

V, 1, 6 (C. 212). Τὸ μὲν οὖν ἀρχαῖον, ὥσπερ ἔφην, ὑπὸ Κελτῶν περιῳκεῖτο τῶν πλείστων ὁ ποταμός. μέγιστα δ' ἦν τῶν Κελτῶν ἔθνη Βόϊοι καὶ ῎Ινσουβροι καὶ οἱ τὴν 'Ρωμαίων ποτὲ ἐξ ἐφόδου καταλαβόντες Σένονες μετὰ Γαισατῶν. τούτους μὲν οὖν ἐξέφθειραν ὕστερον τελέως 'Ρωμαῖοι, τοὺς δὲ Βοΐους ἐξήλασαν ἐκ τῶν τόπων. (C. 213) μεταναστάντες δ' εἰς τοὺς περὶ τὸν ῎Ιστρον τόπους μετὰ Ταυρίσκων ᾤκουν πολεμοῦντες πρὸς Δακούς, ἕως ἀπώλοντο πανεθνεί· τὴν δὲ χώραν οὖσαν τῆς 'Ιλλυρίδος μηλόβοτον τοῖς περιοικοῦσι κατέλιπον.

VII, 1, 1 (C. 289). Εἰρηκόσι δ' ἡμῖν περὶ τῆς 'Ιβηρίας καὶ τῶν Κελτικῶν ἐθνῶν καὶ τῶν 'Ιταλιλῶν σὺν ταῖς πλησίον νήσοις ἐφεξῆς ἂν εἴη λέγειν τὰ λειπόμενα τῆς Εὐρώπης μέρη, διελοῦσι τὸν ἐνδεχόμενον τόπον. λείπεται τὰ δὲ πρὸς ἕω* μὲν τὰ πέραν τοῦ 'Ρήνου μέχρι τοῦ Ταναΐδος καὶ τοῦ στόματος τῆς Μαιώτιδος λίμνης, καὶ ὅσα μεταξὺ τοῦ 'Αδρίου καὶ τῶν ἀριστερῶν τῆς Ποντικῆς θαλάττης μερῶν ἀπολαμβάνει πρὸς νότον μέχρι τῆς 'Ελλάδος καὶ τῆς Προποντίδος ὁ ῎Ιστρος· διαιρεῖ γὰρ οὗτος ἅπασαν ὡς ἐγγυτάτω δίχα τὴν λεχθεῖσαν γῆν, μέγιστος τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην ποταμῶν, ῥέων πρὸς νότον κατ' ἀρχάς, εἶτ' ἐπιστρέφων εὐθὺς ἀπὸ τῆς δύσεως ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν καὶ τὸν Πόντον. ἄρχεται μὲν οὖν ἀπὸ τῶν Γερμανικῶν ἄκρων τῶν ἑσπερίων,

III, 4, 17 (C. 165). ... Aceste obiceiuri [19] sînt comune şi ele celţilor, tracilor şi sciţilor. Sînt aceleaşi şi cele în legătură cu vitejia — atît a bărbaţilor cît şi a femeilor. Femeile muncesc şi ele la cîmp şi de îndată ce au născut, îi slujesc pe bărbaţi, punîndu-i să stea culcaţi în locul lor. Adesea ele nasc la muncile cîmpului. Spală copilul, şezînd pe vine lîngă apa vreunui rîu, şi-l înfaşă.

IV, 6, 10 (C. 207). ... Oraşele lor sînt Metulon, Arupinoi, Monetion, Vendon. După acestea, urmează în cîmpie oraşul Segestica, pe lîngă care curge rîul Savos, afluent al Istrului. Oraşul are o aşezare prielnică pentru războiul împotriva dacilor [20]. Muntele Ocra este partea cea mai joasă a Alpilor, în imediata vecinătate a carnilor şi pe unde se transportă în căruţe mărfuri din Aquileia, pentru a se ajunge la aşa-numitul Nauportos, cale nu mult mai lungă de patru sute de stadii. De acolo [mărfurile] sînt coborîte pe rîuri pînă la Istru şi la ţinuturile de acolo [21]. Căci de-a lungul lui Nauportos curge [Corcoras], un rîu navigabil ce vine din Iliria şi se varsă în Savos, încît [mărfurile] sînt coborîte uşor la Segestica, la pannoni şi la taurisci. În preajma cetăţii, Savos mai primeşte şi pe Colapis. Ambele [rîuri] sînt navigabile şi îşi coboară apele din Alpi.

V, 1, 6 (C. 212). În vechime, după cum spuneam, în jurul fluviului [Pad] locuiau cei mai mulţi celţi [din Galia cisalpină]. Cele mai numeroase neamuri dinte celţi erau boii, insubrii şi senonii; [aceştia din urmă] s-au întovărăşit cu gesatii — ca şi odinioară cînd, printr-un atac neaşteptat, au ocupat Roma [22]. Mai tîrziu, romanii i-au nimicit pe senoni şi pe gesati, iar pe boi i-au alungat din aceste locuri. (C. 213) Strămutîndu-se [23] în regiunea de lîngă Istru, ei locuiau acum amestecaţi cu tauriscii, războindu-se cu dacii, pînă cînd aceştia din urmă le-au şters neamul de pe faţa pămîntului [24]. Teritoriul lor, care făcea parte din Iliria, a rămas un loc de păşunat pentru turmele neamurilor vecine.

VII, 1, 1 (C. 289). După ce am descris Iberia, ţara celţilor, Italia şi insulele din vecinătate, urmează să vorbim despre restul Europei, împărţind regiunile cum se cere. Rămîn [de cercetat] ţinutul care se întinde spre răsărit, dincolo de Rin pînă la Tanais şi gura Lacului Meotic şi — apoi — regiunile care se află între Adriatica şi ţărmul stîng al Pontului, în sudul Istrului pînă în Grecia şi Propontida. Istrul împarte aceste regiuni în două — aproape în toată lungimea lor —, fiind cel mai mare fluviu al Europei. Curge mai întîi spre miazăzi. Apoi, deodată, se îndreaptă de la apus spre răsărit, în direcţia Pontului. Izvorul său este în părţile cele mai de la apus ale Germaniei, nu departe

[19] Printre obiceiurile iberilor era şi acela de a-şi ucide rudele sau pe compatrioţii captivi, pentru a nu-i lăsa în mîna duşmanilor.

[20] Strabon se referă la situaţia din timpul lui August, cînd se pregătea o campanie împotriva dacilor (în anul 35 î.e.n. cf. VII, 5, 2).

[21] Vezi Titus Livius, nota 7.

[22] În jurul anului 390 î.e.n.

[23] Cf. Trogus Pompeius, XXIV, 4, 1–6.

[24] Vezi nota 65.

πλησίον δὲ καὶ τοῦ μυχοῦ τοῦ 'Αδριατικοῦ, διέχων αὐτοῦ περὶ χιλίους σταδίους· τελευτᾷ δ'εἰς τὸν Πόντον οὐ πολὺ ἄπωθεν τῶν τοῦ Τύρα καὶ τοῦ Βορυσθένους ἐκβολῶν, ἐκκλίνων πως πρὸς ἄρκτους. προσάρκτια μὲν οὖν ἐστι τῷ Ἴστρῳ τά πέραν τοῦ 'Ρήνου καὶ τῆς Κελτικῆς· ταῦτα δ'ἐστὶ τὰ τε Γαλατικὰ ἔθνη καὶ τὰ Γερμανικὰ μέχρι Βασταρνῶν καὶ Τυρεγετῶν καὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Βορυσθένους, καὶ ὅσα μεταξὺ τούτου καὶ Τονάϊδος καὶ τοῦ στόματος τῆς Μαιώτιδος εἴς τε τὴν μεσόγαιαν ἀνατεῖνει μέχρι τοῦ ὠκεανοῦ καὶ τῇ Ποντικῇ κλύζεται θαλάττῃ· μεσημβρινὰ δὲ τά τε 'Ιλλυρικὰ καὶ τὰ Θρᾴκια καὶ ὅσα τούτοις ἀναμέμικται τῶν Κελτικῶν ἤ τινων ἄλλων, μέχρι τῆς 'Ελλάδος. λέγωμεν δὲ πρῶτον περὶ τῶν ἐκτὸς τοῦ Ἴστρου· πολὺ γὰρ ἁπλούστερα τῶν ἐπὶ θάτερα μερῶν ἐστιν.

VII, 1, 3 (C. 290). ... Πλὴν τά γε τῶν Σοήβων, ὡς ἔφην, ἔθνη τὰ μὲν ἐντὸς οἰκεῖ, τὰ δὲ ἐκτὸς τοῦ δρυμοῦ, ὅμορα τοῖς Γέταις.

VII, 2, 4 (C. 294). ... ἀλλ' ὅτι μὲν κατὰ μῆκος ἰοῦσιν ἐπὶ τὴν ἕω τὰ κατὰ τὸν Βορυσθένη καὶ τὰ πρὸς βορρᾶν τοῦ Πόντου χωρία ἁπαντᾷ, δῆλον ἐκ τῶν κλιμάτων καὶ τῶν παραλλήλων διαστημάτων. τί δ' ἐστὶ πέραν τῆς Γερμανίας καὶ τί τῶν ἄλλων τῶν ἑξῆς, εἴτε Βαστάρνας χρὴ λέγειν, ὡς οἱ πλείους ὑπονοοῦσιν, εἴτ' ἄλλους μεταξὺ ἢ 'Ιάζυγας ἢ 'Ρωξολανοὺς ἤ τινας ἄλλους τῶν ἁμαξοίκων οὐ ῥᾴδιον εἰπεῖν ...

VII, 3, 1 (C. 294). Τὸ δὲ νότιον μέρος τῆς Γερμανίας τὸ πέραν τοῦ Ἄλβιος τὸ μὲν συνεχὲς ἀκμὴν ὑπὸ τῶν Σοήβων κατέχεται· (C. 295) εἶτ' εὐθὺς ἡ τῶν Γετῶν συνάπτει γῆ, κατ' ἀρχὰς μὲν στενή, παρατεταμένη τῷ Ἴστρῳ κατὰ τὸ νότιον μέρος, κατὰ δὲ τοὐναντίον τῇ παρωρείᾳ τοῦ 'Ερκυνίου δρυμοῦ, μέρος τι τῶν ὀρῶν καὶ αὐτὴ κατέχουσα, εἶτα πλατύνεται πρὸς τὰς ἄρκτους μέχρι Τυρεγετῶν· τοὺς δὲ ἀκριβεῖς ὅρους οὐκ ἔχομεν φράζειν. διὰ δὲ τὴν ἄγνοιαν τῶν τόπων τούτων οἱ τὰ 'Ριπαῖα ὄρη καὶ τοὺς 'Υπερβορείους μυθοποιοῦντες λόγου ἠξίωνται, καὶ ἃ Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης κατεψεύσατο * ταῦτα τῆς παρωκεανίτιδος, προσχήματι χρώμενος τῇ περὶ τὰ οὐράνια καὶ μαθηματικὰ ἱστορίᾳ. ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἐάσθωσαν· οὐδὲ γὰρ εἴ τινα Σοφοκλῆς τραγῳδεῖ περὶ τῆς 'Ωρειθυίας λέγων ὡς ἀναρπαγεῖσα ὑπὸ Βορέου κομισθείη «ὑπέρ τε πόντον πάντ' ἐπ' ἔσχατα χθονὸς νυκτός τε πηγὰς οὐρανοῦ τ' ἀναπτυχάς, Φοίβου παλαιὸν κῆπον», οὐδὲν ἂν εἴη πρὸς τὰ νῦν, ἀλλ' ἐατέον, ὥσπερ καὶ ἐν τῷ Φαίδρῳ ὁ Σωκράτης. ἃ δὲ ἔκ τε τῆς παλαιᾶς ἱστορίας καὶ τῆς νῦν παρειλήφαμεν, ταῦτα λέγωμεν.

VII, 3, 2 (C. 295). Οἱ τοίνυν Ἕλληνες τοὺς Γέτας Θρᾷκας ὑπελάμβανον· ᾤκουν δ' ἐφ' ἑκάτερα τοῦ Ἴστρου καὶ οὗτοι καὶ οἱ

de punctul cel mai adînc [în continent] al Adriaticii — la o depărtare cam de o mie de stadii. El ajunge în Pont nu prea departe de vărsarea lui Tyras şi a lui Boristene, după ce s-a îndreptat puţin spre nord. Aşadar, la miazănoapte de Istru sînt ţinuturile de dincolo de Rin şi de regiunea celtică. Este vorba de neamurile celtice şi germanice — pînă la bastarni, tirageţi şi fluviul Boristene —, precum şi de acele [populaţii] care se întind spre interiorul uscatului între acesta, Tanais şi gurile Lacului Meotic, pînă la Ocean — mărginite fiind de apele Mării Pontice. La miazăzi de Istru — pînă în Elada — sînt neamurile ilirice, tracice, ca şi cele celtice, ori altele care s-au amestecat cu acestea. Să vorbim mai întîi despre locurile ce se află dincolo de Istru; descrierea lor este mult mai simplă decît a regiunilor de dincoace.

VII, 1, 3 (C. 290). ... Numai că unii din suebi locuiesc, după cum am spus, în Pădurea [Hercinică], alţii în afara ei — învecinîndu-se cu geţii.

VII, 2, 4 (C. 294). ... Dar faptul că acelora care merg în sensul longitudinii spre răsărit li se înfăţişează regiunile de lîngă Boristene şi ţinuturile nordice ale Pontului se explică prin climaturile şi distanţele paralele [25]. Nu e uşor de spus ce se află dincolo de Germania şi ce se află după celelalte neamuri din vecinătatea imediată. Trebuie să credem că acolo trăiesc bastarni — cum îşi închipuie cei mai mulţi autori — ori alţi oameni, pe care i-am întîlni înaintea lor, fie iazigi, fie roxolani, fie vreun alt neam dintre acelea care îşi au locuinţele în căre...

VII, 3, 1 (C. 294). Partea de miazăzi a Germaniei, de dincolo de Elba, este — cel puţin acolo unde se învecinează cu fluviul — în stăpînirea suebilor. (C. 295) Apoi, îndată urmează teritoriul geţilor [26], la început îngust — mărginit la sud cu Istrul, în partea opusă cu munţii Pădurii Hercinice şi cuprinzînd şi o parte din munţi. Apoi se lărgeşte şi se întinde spre nord pînă la tirageţi — fruntariile pe care nu le putem descrie precis. Fiindcă nu sînt cunoscute aceste locuri, sînt luaţi în seamă făuritorii de mituri ce vorbesc despre munţii Ripei şi despre hiperboreeni [27], crezîndu-se minciunile lui Pytheas masaliotul [28] despre ţinuturile din jurul Oceanului, lucruri născocite pe care el le înşiruia sub cuvînt că face ştiinţă astronomică şi cercetări matematice. Dar mărturia acestora trebuie nesocotită. Nu ne interesează nici dacă Sofocle spune într-o tragedie că Oritia [29] a fost răpită de Boreas [30] şi dusă « dincolo de Pont, la capătul lumii, unde sînt izvoarele nopţii şi unde cerul este luminat de o lumină ce abia mijeşte [31], vechea grădină a lui Febus »; această susţinere, neputînd întări spusele noastre, trebuie lăsată la o parte ca şi ceea ce ne spune Socrate în *Fedru* [32]. Noi să afirmăm numai lucruri care se întemeiază pe cercetările vechi şi contemporane.

VII, 3, 2 (C. 295). Astfel elenii i-au socotit pe geţi de neam tracic. Aceşti geţi locuiau şi pe un mal şi pe celălalt al Istrului, ca şi misii, care sînt şi ei

[25] Diferite zone geografice.
[26] Teritoriul dacilor, cf, Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (25), 80.
[27] Vezi Herodot, nota 23.
[28] Un grec din secolul al IV-lea î.e.n., care a vizitat Insulele Britanice şi regiunile învecinate.
[29] Fata regelui legendar Erechteus din Atica.
[30] Personificarea vîntului de nord.
[31] Orientul (cf. fr. 655).
[32] Dialog al lui Platon.

Μυσοὶ Θρᾷκες ὄντες καὶ αὐτοὶ καὶ οὓς νῦν Μοισοὺς καλοῦσιν, ἀφ' ὧν ὡρμήθησαν καὶ οἱ νῦν μεταξὺ Λυδῶν καὶ Φρυγῶν καὶ Τρώων οἰκοῦντες Μυσοί. καὶ αὐτοὶ δ' οἱ Φρύγες Βρίγες εἰσί, Θρᾴκιόν τι ἔθνος, καθάπερ καὶ Μυγδόνες καὶ Βέβρυκες καὶ Μαιδοβιθυνοὶ καὶ Βιθυνοὶ καὶ Θυνοί, δοκῶ δὲ καὶ τοὺς Μαριανδυνούς. οὗτοι μὲν οὖν τελέως ἐκλελοίπασι πάντες τὴν Εὐρώπην, οἱ δὲ Μυσοὶ συνέμειναν. καὶ Ὅμηρον δ' ὀρθῶς εἰκάζειν μοι δοκεῖ Ποσειδώνιος τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ Μυσοὺς κατονομάζειν (λέγω δὲ τοὺς ἐν τῇ Θρᾴκῃ) ὅταν φῇ, «αὐτὸς δὲ πάλιν τρέπεν ὄσσε φαεινώ, νόσφιν ἐφ' ἱπποπόλων Θρῃκῶν καθορώμενος αἶαν Μυσῶν τ' ἀγχεμάχων». Ἐπεὶ εἴ γε τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν Μυσοὺς δέχοιτό τις, ἀπηρτημένος ἂν εἴη ὁ λόγος. τὸ γὰρ ἀπὸ τῶν Τρώων τρέψαντα τὴν ὅρασιν ἐπὶ τὴν Θρᾳκῶν γῆν συγκαταλέγειν ταύτῃ τὴν τῶν Μυσῶν, τῶν οὐ νόσφιν ὄντων, ἀλλ' ὁμόρων τῇ Τρῳάδι καὶ ὄπισθεν αὐτῆς ἱδρυμένων καὶ ἑκατέρωθεν, διειργομένων δ' ἀπὸ τῆς Θρᾴκης πλατεῖ Ἑλλησπόντῳ, συγχέοντος ἂν εἴη τὰς ἠπείρους καὶ ἅμα τῆς φράσεως οὐκ ἀκούοντος. τὸ γὰρ «πάλιν τρέπεν» μάλιστα μέν ἐστιν εἰς τοὐπίσω· ὁ δ' ἀπὸ τῶν Τρώων μεταφέρων τὴν ὄψιν ἐπὶ τοὺς μὴ ὄπισθεν αὐτῶν ἢ ἐκ πλαγίων ὄντας προσωτέρω μὲν μεταφέρει, εἰς τοὐπίσω δ' οὐ πάνυ. (C. 296) καὶ τὸ ἐπιφερόμενον δ' αὐτοῦ τούτου μαρτύριον, ὅτι τοὺς ἱππημολγοὺς καὶ γαλακτοφάγους καὶ ἀβίους συνῆψεν αὐτοῖς, οἵπερ εἰσὶν οἱ ἁμάξοικοι Σκύθαι καὶ Σαρμάται. καὶ γὰρ νῦν ἀναμέμικται ταῦτα τὰ ἔθνη τοῖς Θρᾳξὶ καὶ τὰ Βασταρνικά, μᾶλλον μὲν τοῖς ἐκτὸς Ἴστρου, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐντός. τούτοις δὲ καὶ τὰ Κελτικά, οἵ τε Βόϊοι καὶ Σκορδίσκοι καὶ Ταυρίσκοι, τοὺς δὲ Σκορδίσκους ἔνιοι Σκορδίστας καλοῦσι· καὶ τοὺς Ταυρίσκους δὲ Τευρίσκους καὶ Ταυρίστας φασί.

VII, 3, 3 (C. 296). Λέγει δὲ τοὺς Μυσοὺς ὁ Ποσειδώνιος καὶ ἐμψύχων ἀπέχεσθαι κατ' εὐσέβειαν, διὰ δὲ τοῦτο καὶ θρεμμάτων· μέλιτι δὲ χρῆσθαι καὶ γάλακτι καὶ τυρῷ ζῶντας καθ' ἡσυχίαν, διὰ δὲ τοῦτο καλεῖσθαι θεοσεβεῖς τε καὶ καπνοβάτας· εἶναι δέ τινας τῶν Θρᾳκῶν οἳ χωρὶς γυναικὸς ζῶσιν, οὓς κτίστας καλεῖσθαι, ἀνιερῶσθαί τε διὰ τιμὴν καὶ μετὰ ἀδείας ζῆν· τούτους δὴ συλλήβδην ἅπαντας τὸν ποιητὴν εἰπεῖν ἀγαυοὺς ἱππημολγοὺς γαλακτοφάγους ἀβίους τε, δικαιοτάτους ἀνθρώπους. ἀβίους δὲ προσαγορεύειν μάλιστα ὅτι χωρὶς γυναικῶν, ἡγούμενον ἡμιτελῆ τινα βίον τὸν χῆρον, καθάπερ καὶ τὸν οἶκον ἡμιτελῆ τὸν Πρωτεσιλάου διότι χῆρος· ἀγχεμάχους δὲ τοὺς Μυσούς, ὅτι ἀπόρθητοι, καθὰ οἱ ἀγαθοὶ πολεμισταί. δεῖν

traci — acum ei se numesc moesi; şi de la ei au pornit şi misii statorniciţi în zilele noastre printre lidieni, frigieni şi troieni. Frigienii nu sînt altceva decît brigii, popor tracic, ca şi migdonii şi bebricii, medobitinii, bitinii, tinii şi — socot eu — mariandinii [33]. Aceia au părăsit cu toţii Europa. Misii însă au rămas pe loc. Pe bună dreptate crede Posidoniu [34] că aceşti misi din Europa (vreau să spun cei din Tracia) i-a pomenit Homer în versurile sale: « El şi-a întors privirea îndărăt, uitîndu-se la ţara tracilor îmblînzitori de cai şi a misilor războinici, pricepuţi în lupta de aproape » [35]. Dacă cineva ar înţelege aceasta ca privindu-i pe misii din Asia, pasajul nu s-ar lega de context. A susţine că [Zeus] nu şi-a întors ochii de la Troia spre pămîntul Traciei şi că nu a îmbrăţişat dintr-o privire — o dată cu Tracia — şi Misia, care este aproape, ci s-a uitat spre ţinuturile vecine cu Troada, aşezate în spatele ei şi pe ambele ei laturi, despărţite fiind, însă, de traci prin toată lăţimea Helespontului, înseamnă a confunda continentele şi a nu pricepe ce vrea să spună Homer. Căci aci expresia « şi-a întors » înseamnă, fără îndoială, spre partea dinapoi. Oricine şi-ar întoarce privirea de la troieni spre cei ce nu sînt în spatele lor sau la dreapta şi la stînga, înseamnă că ar privi înainte, nu îndărăt. (C. 296) Cele ce spune — mai departe — Homer confirmă părerea noastră, căci acestor misi el adaugă pe hipemolgi, galactofagi, abii, care sînt sciţi, şi pe sarmaţii ce-şi duc traiul în care. Aceste neamuri, ca şi bastarnii, sînt chiar astăzi amestecate cu tracii — mai ales cu cei de dincolo de Istru, dar şi cu acei de dincoace, care sînt amestecaţi şi cu neamurile celtice, boii, scordiscii, tauriscii. Totuşi pe scordisci unii îi numesc « scordişti », pe taurisci « teurişti » şi « taurişti ».

VII, 3, 3 (C. 296). Posidoniu afirmă că misii se feresc, din cucernicie, de a mînca vietăţi; şi iată deci motivul pentru care nu se ating de carnea turmelor lor. Se hrănesc însă cu miere, lapte şi brînză, ducînd un trai liniştit — pentru care pricină au fost numiţi « theosebi » [36] şi « capnobaţi » [37]. Unii traci — spune acesta — îşi petrec viaţa fără să aibă legături cu femeile, numindu-se « ctişti » [38]; ei sînt onoraţi şi socotiţi sacri trăind, aşadar, feriţi de orice primejdie. Pe toţi aceştia poetul i-a numit « străluciţii mulgători de iepe », « cei care se hrănesc cu lapte », « cei care duc viaţa sărăcăcioasă » şi « oamenii cei mai drepţi ». Îi numeşte « abii » [39] mai ales pentru că trăiesc departe de femei, fiind încredinţaţi că o viaţă singuratică, de om necăsătorit, e o viaţă numai pe jumătate, ca şi casa lui Protesilaus, numai pe jumătate casă, pentru că [acesta murind] este văduvită de el [40]. Iar epitetul de « luptători din apropiere » [41] dat misilor se datoreşte faptului că nu pot fi biruiţi — ca nişte buni războinici ce sînt. De aceea, în

[33] Populaţii originare din Tracia, care au trecut în Asia Mică în două valuri; primul vine în sec. XII î.e.n., sub presiunea ilirilor, care pătrunseseră în Balcani, iar al doilea, compus mai ales din bitinieni, se deplasează în sec. VII î.e.n. (cf. Arian, *Fragmente*, 60). Vezi RE, VII A, col. 417.

[34] Celebru filozof stoic, care a trăit între anii 135—51 î.e.n.

[35] *Iliada*, XIII, 5—7.

[36] În romîneşte « adoratori ai zeilor »

[37] « Cei care umblă în fum », termen folosit în comedia greacă cu înţelesul « cei care se hrănesc numai cu aer ».

[38] « Întemeietorii » (cf. Iosephus Flavius, *Antichităţi iudaice*, XXVIII, 1,5). D. Dečev propune lecţiunea σκίσται cu sensul de « cei care se abţin de la plăcerile lumeşti» *(Charakteristik der thrakischen Sprache*, Sofia, 1952, p. 85).

[39] « Străini de plăcerile vieţii ».

[40] Cf. *Iliada*, II, 701.

[41] « De neînvins ».

δὲ ἐν τῷ τρισκαιδεκάτῳ γράφειν ἀντὶ τοῦ «Μυσῶν τ' ἀγχεμάχων» «Μοισῶν τ' ἀγχεμάχων».

VII, 3, 4 (C. 296). Τὸ μὲν οὖν τὴν γραφὴν κινεῖν ἐν τοσούτων ἐτῶν εὐδοκιμήσασαν περιττὸν ἴσως· πολὺ γὰρ πιθανώτερον ὠνομάσθαι μὲν ἐξ ἀρχῆς Μυσούς, μετωνομάσθαι δὲ ὡς νῦν. τοὺς ἀβίους δὲ τοὺς χήρους οὐ μᾶλλον ἢ τοὺς ἀνεστίους καὶ τοὺς ἁμαξοίκους δέξαιτ' ἄν τις· μάλιστα γὰρ περὶ τὰ συμβόλαια καὶ τὴν τῶν χρημάτων κτῆσιν συνισταμένων τῶν ἀδικημάτων, τοὺς οὕτως ἀπ' ὀλίγων εὐτελῶς ζῶντας δικαιοτάτους εὔλογον κληθῆναι· ἐπεὶ γὰρ καὶ οἱ φιλόσοφοι τῇ σωφροσύνῃ τὴν δικαιοσύνην ἐγγυτάτω τιθέντες τὸ αὔταρκες καὶ τὸ λιτὸν ἐν τοῖς πρώτοις ἐζήλωσαν· ἀφ' οὗ καὶ προεκπτώσεις τινὰς αὐτῶν παρέωσαν ἐπὶ τὸν κυνισμόν. τὸ δὲ χήρους γυναικῶν οἰκεῖν οὐδεμίαν τοιαύτην ἔμφασιν ὑπογράφει, καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς Θρᾳξὶ καὶ τούτων τοῖς Γέταις. ὅρα δ' ἃ λέγει Μένανδρος περὶ αὐτῶν οὐ πλάσας, ὡς εἰκός, ἀλλ' ἐξ ἱστορίας λαβών «πάντες μὲν οἱ Θρᾷκες, μάλιστα δ' οἱ Γέται ἡμεῖς ἁπάντων (καὶ γὰρ αὐτὸς εὔχομαι ἐκεῖθεν εἶναι τὸ γένος) οὐ σφόδρ' ἐγκρατεῖς ἐσμέν». καὶ ὑποβὰς μικρὸν τῆς περὶ τὰς γυναῖκας ἀκρασίας τίθησι τὰ παραδείγματα «γαμεῖ γὰρ ἡμῶν οὐδὲ εἷς, εἰ μὴ δέκ' ἢ ἕνδεκα γυναῖκας δώδεκα τ' ἢ πλείους τινάς. ἂν τέτταρας δ' ἢ πέντε γεγαμηκὼς τύχῃ καταστροφῆς τις, ἀνυμέναιος ἄθλιος ἄνυμφος οὗτος ἐπικαλεῖτ' ἐν τοῖς ἐκεῖ». ταῦτα γὰρ ὁμολογεῖται μὲν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων. οὐκ εἰκὸς δὲ τοὺς αὐτοὺς ἅμα μὲν ἄθλιον νομίζειν βίον τὸν μὴ μετὰ πολλῶν γυναικῶν, ἅμα δὲ σπουδαῖον καὶ δίκαιον τὸν τῶν γυναικῶν χῆρον. τὸ δὲ δὴ καὶ θεοσεβεῖς νομίζειν καὶ καπνοβάτας τοὺς ἐρήμους γυναικῶν σφόδρα ἐναντιοῦται ταῖς κοιναῖς ὑπολήψεσιν. ἅπαντες γὰρ τῆς δεισιδαιμονίας ἀρχηγοὺς οἴονται τὰς γυναῖκας· αὗται δὲ καὶ τοὺς ἄνδρας προκαλοῦνται πρὸς τὰς ἐπὶ πλέον θεραπείας τῶν θεῶν καὶ ἑορτὰς καὶ ποτνιασμούς... ὅρα δὲ πάλιν τὸν αὐτὸν ποιητὴν ἃ λέγει εἰσάγων τὸν ἀχθόμενον ταῖς περὶ τὰς θυσίας τῶν γυναικῶν δαπάναις καὶ λέγοντα «ἐπιτρίβουσι δ' ἡμᾶς οἱ θεοὶ μάλιστα τοὺς γήμαντας· ἀεὶ γάρ τινα ἄγειν ἑορτὴν ἔστ' ἀνάγκη». τὸν δὲ μυσογύνην αὐτὰ ταῦτα αἰτιώμενον «ἐθύομεν δὲ πεντάκις τῆς ἡμέρας, ἐκυμβάλιζον δ' ἑπτὰ θεράπαιναι κύκλῳ, αἱ δ' ὠλόλυζον». τὸ μὲν οὖν ἰδίως τοὺς ἀγύνους τῶν Γετῶν εὐσεβεῖς νομίζεσθαι παράλογόν ἐμφαίνει· τὸ δ' ἰσχύειν ἐν τῷ ἔθνει τούτῳ τὴν περὶ τὸ θεῖον σπουδὴν ἔκ τε ὧν εἶπε Ποσειδώνιος οὐκ ἀπιστητέον καὶ ἐκ τῆς ἄλλης ἱστορίας.

VII, 3, 5 (C. 297). Λέγεται γάρ τινα τῶν Γετῶν, ὄνομα Ζάμολξιν, δουλεῦσαι Πυθαγόρᾳ, καί τινα τῶν οὐρανίων παρ' ἐκείνου μαθεῖν, τὰ δὲ καὶ παρ' Αἰγυπτίων, πλανηθέντα καὶ μέχρι δεῦρο·

cartea a XIII-a (a *Iliadei*) trebuie scris « moesii care luptă din apropiere » în loc de « misii care luptă din apropiere ».

VII, 3, 4 (C. 296). Ar fi de prisos, poate, să schimbăm un text acceptat de atîția ani. Mult mai probabil e că, în vechime, aceștia au purtat numele de misi și că — [cu timpul] — s-a schimbat în acel de astăzi[42], iar cuvîntul « abii » nu ar trebui înțeles în legătură cu abținerea de la plăcerile trupului, ci, mai degrabă, ar trebui luat în sensul că aceia n-au vetre și trăiesc în care. Deoarece de cele mai multe ori neînțelegerile izvorăsc din învoieli și stăpînirea bunurilor, e drept ca pe aceștia, care duc o viață atît de modestă și folosesc atît de puține lucruri, lumea să-i numească « cei mai drepți ». Căci înțelepții, nefăcînd aproape nici o deosebire între dreptate și cumpătare, au urmărit în primul rînd mulțumirea cu puțin și simplitatea. Iată pentru ce au mers uneori cu exagerarea pînă la cinism. Dar împrejurarea de a trăi « lipsiți de femei » nu arată o concepție de felul acesta, îndeosebi la traci și — între aceștia — mai ales la geți. Iată ce spune despre ei Menandru, desigur fără a plăsmui ceva, ci respectînd realitatea istorică: « Așa sîntem noi, tracii toți, și mai ales geții (mă mîndresc că mă trag din neamul acestora din urmă): nu sîntem din cale afară de cumpătați », și puțin mai departe dă exemple de necumpătare în privința femeilor: « Nici unul din noi nu ia o singură femeie, ci zece, unsprezece sau douăsprezece, dacă nu mai multe. Cînd se întîmplă să moară cineva care a avut doar patru sau cinci neveste, cei din partea locului spun despre el: bietul om, n-a fost însurat, n-a cunoscut iubirea ». Susținerile acestea sînt întărite și de alții. Nu este lucru firesc — prin urmare — ca oamenii ce socot nefericită viața fără multe femei să creadă în același timp că ar fi un om destoinic și drept acel căruia îi lipsesc femeile. Socotindu-i «adoratori ai zeilor» și « oameni care umblă în fum » pe cei fără femei, [geții] s-ar ridica împotriva părerii obștești. De bună seamă, întotdeauna s-a pus pe seama femeilor îndemnurile în cele ale cucerniciei, căci ele împing pe bărbați la o prea mare slăvire a zeilor, la serbări în cinstea lor și la acte de adorație... Iată ce mai spune același poet, aducînd pe scenă un soț supărat de cheltuielile pe care le fac femeile cu jertfele. Cuvintele [soțului] sînt: « Ne prăpădesc zeii, nu altceva, mai ales pe noi cei căsătoriți. Căci mereu e nevoie să se facă o serbare». Pe misogin îl pune să aducă aceleași învinuiri: « Jertfeam de cîte cinci ori pe zi. Cinci sclave loveau chimvalele, stînd în cerc, iar altele scoteau urlete ». Ar fi, așadar, o absurditate să se creadă că la geți sînt socotiți evlavioși îndeosebi cei necăsătoriți. Nu ne putem îndoi — din cele spuse de Posidoniu, și [de asemenea] bizuindu-ne pe întreaga istorie a geților — că în neamul lor rîvna pentru cele divine a fost un lucru de căpetenie.

VII, 3, 5 (C. 297). Se spune că un get cu numele Zamolxis ar fi fost sclavul lui Pitagora și că ar fi deprins de la acesta unele cunoștințe astronomice, iar o altă parte ar fi deprins-o de la egipteni, căci cutreierările sale l-ar fi dus pînă

---

[42] Forma μυσοί a devenit μοισοί. Deosebirea este mai mult de ordin grafic decît fonetic, deoarece în vremea lui Strabon cele două forme se rosteau aproape la fel.

ἐπανελθόντα δ' εἰς τὴν οἰκείαν σπουδασθῆναι παρὰ τοῖς ἡγεμόσι καὶ τῷ ἔθνει, προλέγοντα τὰς ἐπισημασίας· τελευτῶντα δὲ πεῖσαι τὸν βασιλέα κοινωνὸν τῆς ἀρχῆς αὐτὸν λαβεῖν, ὡς τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἐξαγγέλλειν ἱκανόν· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἱερέα κατασταθῆναι τοῦ μάλιστα τιμωμένου παρ' αὐτοῖς θεοῦ, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ θεὸν προσαγορευθῆναι, (C. 298) καὶ καταλαβόντα ἀντρῶδές τι χωρίον ἄβατον τοῖς ἄλλοις ἐνταῦθα διαιτᾶσθαι, σπάνιον ἐντυγχάνοντα τοῖς ἐκτός, πλὴν τοῦ βασιλέως καὶ τῶν θεραπόντων· συμπράττειν δὲ τὸν βασιλέα, ὁρῶντα τοὺς ἀνθρώπους προσέχοντας ἑαυτῷ πολὺ πλέον ἢ πρότερον, ὡς ἐκφέροντι τὰ προστάγματα κατὰ συμβουλὴν θεῶν. τουτὶ τὸ δὲ ἔθος διέτεινεν ἄχρι καὶ εἰς ἡμᾶς, ἀεί τινος εὑρισκομένου τοιούτου τὸ ἦθος, ὃς τῷ μὲν βασιλεῖ σύμβουλος ὑπῆρχε, παρὰ δὲ τοῖς Γέταις ὠνομάζετο θεός· καὶ τὸ ὄρος ὑπελήφθη ἱερόν, καὶ προσαγορεύουσιν οὕτως· ὄνομα δ' αὐτῷ Κωγαίονον, ὁμώνυμον τῷ παραρρέοντι ποταμῷ. καὶ δὴ ὅτε Βυρεβίστας ἦρχε τῶν Γετῶν, ἐφ' ὃν ἤδη παρεσκευάσατο Καῖσαρ ὁ θεὸς στρατεύειν, Δεκαίνεος εἶχε ταύτην τὴν τιμήν· καί πως τὸ τῶν ἐμψύχων ἀπέχεσθαι Πυθαγόρειον τοῦ Ζαμόλξιος ἔμεινε παραδοθέν.

VII, 3, 6 (C. 298). ... Ἀπολλόδωρος ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ νεῶν προοιμιαζόμενος ... Ὅμηρόν φησι ... Σκυθῶν μὲν μὴ μεμνῆσθαι, πλάττειν δὲ ἀγαυούς τινας ἱππημολγοὺς καὶ γαλακτοφάγους ἀβίους τε. Παφλαγόνας τε τοὺς ἐν τῇ μεσογαίᾳ ἱστορηκέναι παρὰ τῶν πεζῇ τοῖς τόποις πλησιασάντων, τὴν παράλιαν δὲ ἀγνοεῖν· καὶ εἰκότως γε. ἄπλουν γὰρ εἶναι τότε τὴν θάλατταν ταύτην καὶ καλεῖσθαι Ἄξενον διὰ τὸ δυσχείμερον καὶ τὴν ἀγριότητα τῶν περιοικούντων ἐθνῶν, καὶ μάλιστα τῶν Σκυθικῶν ξενοθυτούντων καὶ σαρκοφαγούντων καὶ τοῖς κρανίοις ἐκπώμασι χρωμένων· (C. 299) ὕστερον δ' Εὔξεινον κεκλῆσθαι, τῶν Ἰώνων ἐν τῇ παραλίᾳ πόλεις κτισάντων ...

VII, 3, 7 (C. 300). ... Σκυθῶν μὲν γὰρ [μὴ] μεμνῆσθαι κατ' ἄγνοιάν φασι, μηδὲ τῆς περὶ τοὺς ξένους ὠμότητος αὐτῶν, καταθυόντων καὶ σαρκοφαγούντων καὶ τοῖς κρανίοις ἐκπώμασι χρωμένων, δι' οὓς Ἄξενος ὠνομάζετο ὁ Πόντος, πλάττειν δ' ἀγαυούς τινας ἱππημολγούς, γαλακτοφάγους ἀβίους τε, δικαιοτάτους ἀνθρώπους, τοὺς οὐδαμοῦ γῆς ὄντας. Πῶς οὖν Ἄξενον ὠνόμαζον, εἰ μὴ ἤδεισαν τὴν ἀγριότητα, μηδ' αὐτοὺς τοὺς μάλιστα τοιούτους; οὗτοι

acolo. Întorcîndu-se la el în ţară, s-ar fi bucurat de o mare trecere la conducători şi la popor — întrucît, întemeiat pe semnele cereşti, el făcea prorociri. În cele din urmă l-a convins pe rege să-l facă părtaş la domnie, spunîndu-i că este în stare să-i vestească voinţa zeilor. Mai întîi, [Zamolxis] s-ar fi făcut preot al zeului cel mai slăvit la ei, iar după aceea a primit şi numele de zeu, (C. 298) petrecîndu-şi viaţa într-o peşteră, pe care a ocupat-o el, şi unde ceilalţi nu puteau intra. Se întîlnea rar cu cei din afară, cu excepţia regelui şi a slujitorilor acestuia. Regele lucra în înţelegere cu el, fiindcă vedea că oamenii ajunseseră [datorită lui] mult mai ascultători decît înainte. Căci supuşii lui credeau că [regele] dă poruncile sfătuit de zei. Obiceiul acesta a continuat pînă în zilele noastre, pentru că mereu se găsea cineva gata să-l sfătuiască pe rege — şi acelui om geţii îi spuneau zeu. Muntele [unde se afla peştera] a fost socotit sfînt şi s-a numit aşa. I se zicea Cogaionon şi la fel a fost şi numele rîului care curgea pe lîngă el. Pe cînd domnea asupra geţilor Burebista — împotriva căruia s-a pregătit să pornească divinul Cezar[43] —, cinstirea mai sus amintită o avea Decaineos. A dăinuit la geţi obiceiul pitagoreic, adus lor de Zamolxis, de a nu se atinge[44] de carnea animalelor.

VII, 3, 6 (C. 298). ... La începutul cărţii a doua *Despre corăbii*... Apollodor[45] afirmă [între altele] că... Homer nu-i pomeneşte pe sciţi — născocind populaţii ca străluciţii hipemolgi, galactofagi şi abii —, că el a cunoscut şi pe paflagonii din interior[46] — întemeindu-se pe cele povestite de cei care vizitaseră acele meleaguri pe uscat —, dar că nu cunoştea Paflagonia maritimă; şi asta este şi firesc. Pe atunci, această mare[47] nu putea fi străbătută de corăbii şi se numea « neospitalieră » din pricina climei aspre şi a cruzimii populaţiilor din jurul ei, mai ales a sciţilor. Ei jertfeau pe străini şi-i mîncau, iar de ţestele lor se foloseau la băut. (C. 299) Abia mai tîrziu, după ce ionienii întemeiară oraşe pe ţărmurile ei, marea a fost numită « ospitalieră »...[48]

VII, 3, 7 (C. 300). ... Aceştia[49] susţin că [Homer], din pricina neştiinţei sale, nu pomeneşte pe sciţi şi nu aminteşte de cruzimea lor faţă de străini, pe care-i jertfeau şi-i mîncau, slujindu-se la băut de ţestele lor. Şi el nu spune că din pricina acestora a dobîndit marea numele de «neospitalieră». Mai adaugă ei că Homer născoceşte neamuri, cum ar fi străluciţii hipemolgi, galactofagi şi abii — oameni foarte drepţi —, care nu au trăit nicăieri. Dar atunci cum de i s-a dat numele de « neospitalieră », dacă nu cunoşteau cruzimea celor de acolo, ori

---

43 Cf. Suetonius, *Caesar*, XLIV.

44 Cf. G. Kaţarov, *Залмоксисъ*, în *Годишник на Софиския Университет*, III (1906—1907), p. 156.

45 Apollodor din Atena, care a trăit între anii 180—109 î.e.n., a lăsat lucrări de istorie şi filozofie.

46 Asia Mică.

47 Pontul Euxin.

48 Numele grecesc iniţial provine din asimilarea sub forma ἄξενος a termenului iranian *axšaēna* — «de culoare închisă» (vezi şi Euripide, nota 1) —, folosit de sciţi, care mai tîrziu a fost înlocuit cu contrariul său εὔξενος. Această etimologie populară a părut verosimilă în antichitate, deoarece Marea Neagră era foarte furtunoasă, iar populaţiile de pe ţărm se ocupau cu pirateria, păstrînd pînă tîrziu şi obiceiul jertfelor umane. În realitate s-a produs fenomenul lingvistic cunoscut sub numele de «interdicţie de vocabular». Cf. Pindar, *Pitice*, IV, 204; Euripide, *Ifigenia în Taurida*, 437; Ps.-Scymnos, 735; Ovidiu, *Tristele*, IV, 4,56 şi V, 10,13; Pliniu cel Bătrîn, VI, 1(1),1.

49 Eratostene şi Apollodor.

δ' εἰσὶ δήπου οἱ Σκύθαι. πρότερον δ' οὐδ' ἱππημολγοὶ ἦσαν οἱ ἐπέκεινα τῶν Μυσῶν καὶ Θρᾳκῶν καὶ Γετῶν, οὐδὲ γαλακτοφάγοι καὶ ἄβιοι; ἀλλὰ καὶ νῦν εἰσιν ἁμάξοικοι καὶ νομάδες καλούμενοι, ζῶντες ἀπὸ θρεμμάτων καὶ γάλακτος καὶ τυροῦ, καὶ μάλιστα ἱππείου, θησαυρισμὸν δ' οὐκ εἰδότες οὐδὲ καπηλείαν, πλὴν ἢ φόρτον ἀντὶ φόρτον. πῶς οὖν ἠγνόει τοὺς Σκύθας ὁ ποιητής, ἱππημολγοὺς καὶ γαλακτοφάγους τινὰς προσαγορεύων; ὅτι γὰρ οἱ τότε τούτους ἱππημολγοὺς ἐκάλουν, καὶ Ἡσίοδος μάρτυς ἐν τοῖς ὑπ' Ἐρατοσθένους παρατεθεῖσιν ἔπεσιν· « Αἰθίοπάς τε Λίγυς τε ἰδὲ Σκύθας ἱππημολγούς ». τί δὲ θαυμαστὸν, εἰ διὰ τὸ πλεονάζειν παρ' ἡμῖν τὴν περὶ τὰ συμβόλαια ἀδικίαν δικαιοτάτους εἶπεν ἀνθρώπους τοὺς ἥκιστα ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ τῷ ἀργυρισμῷ ζῶντας, ἀλλὰ καὶ κοινὰ κεκτημένους πάντα πλὴν ξίφους καὶ ποτηρίου, ἐν δὲ τοῖς πρῶτον ταῖς γυναῖκας Πλατωνικῶς ἔχοντας κοινὰς καὶ τέκνα; καὶ Αἰσχύλος δ' ἐμφαίνει συνηγορῶν τῷ ποιητῇ, φήσας περὶ τῶν Σκυθῶν, (C. 301) « ἀλλ' ἱππάκης βρωτῆρες εὔνομοι Σκύθαι ». αὕτη δ' ἡ ὑπόληψις καὶ νῦν ἔτι συμμένει παρὰ τοῖς Ἕλλησιν· ἁπλουστάτους τε γὰρ αὐτοὺς νομίζομεν καὶ ἥκιστα κακεντρεχεῖς εὐτελεστέρους τε πολὺ ἡμῶν καὶ αὐταρκεστέρους· καίτοι ὅ γε καθ' ἡμᾶς βίος εἰς πάντας σχεδόν τι διατέτακε τὴν πρὸς τὸ χεῖρον μεταβολήν, τρυφὴν καὶ ἡδονὰς καὶ κακοτεχνίας εἰς πλεονεξίας μυρίας πρὸς ταῦτ' εἰσάγων. πολὺ οὖν τῆς τοιαύτης κακίας καὶ εἰς τοὺς βαρβάρους ἐμπέπτωκε τούς τε ἄλλους καὶ τοὺς νομάδας. καὶ γὰρ θαλάττης ἁψάμενοι χείρους γεγόνασι, λῃστεύοντες καὶ ξενοκτονοῦντες, καὶ ἐπιπλεκόμενοι πολλοῖς μεταλαμβάνουσι τῆς ἐκείνων πολυτελείας καὶ καπηλείας· ἃ δοκεῖ μὲν εἰς ἡμερότητα συντείνειν, διαφθείρει δὲ τὰ ἤθη καὶ ποικιλίαν ἀντὶ τῆς ἁπλότητος τῆς ἄρτι λεχθείσης εἰσάγει.

VII, 3, 8 (C. 301). Οἱ μέντοι πρὸ ἡμῶν, καὶ μάλιστα οἱ ἐγγὺς τοῖς Ὁμήρου χρόνοις, τοιοῦτοί τινες ἦσαν καὶ ὑπελαμβάνοντο παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὁποίους Ὅμηρός φησιν. ὅρα δὲ ἃ λέγει Ἡρόδοτος περὶ τοῦ τῶν Σκυθῶν βασιλέως, ἐφ' ὃν ἐστράτευσε Δαρεῖος, καὶ τὰ ἐπεσταλμένα παρ' αὐτοῦ. ὅρα δὲ καὶ ἃ λέγει Χρύσιππος περὶ τῶν τοῦ Βοσπόρου βασιλέων τῶν περὶ Λεύκωνα. πλήρεις δὲ καὶ αἱ Περσικαὶ ἐπιστολαὶ τῆς ἁπλότητος, ἧς λέγω, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων καὶ Βαβυλωνίων καὶ Ἰνδῶν ἀπομνημονευόμενα. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Ἀνάχαρσις καὶ Ἄβαρις καί τινες ἄλλοι τοιοῦτοι παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εὐδοκίμουν, ὅτι ἐθνισκόν τινα χαρακτῆρα ἐπέφαινον εὐκολίας καὶ λιτότητος καὶ δικαιοσύνης, καὶ τί δεῖ τοὺς πάλαι λέγειν· Ἀλέξανδρος γὰρ ὁ Φιλίππου κατὰ τὴν ἐπὶ Θρᾷκας τοὺς ὑπὲρ σται Αἵμου στρατείαν ἐμβαλὼν εἰς Τριβαλλούς, ὁρῶν μέχρι τοῦ Ἴσ ἄλλα

pe cei care mai ales se arătau cruzi? Aceştia nu puteau fi decît sciţii. Sau, poate, pe atunci cei ce locuiau dincolo de misi, de traci şi de geţi, nu erau nici hipemolgi, nici galactofagi, nici abii? Dar şi în ziua de azi se găsesc pe meleagurile acelea locuitori numiţi « hamaxoici » [50] şi « nomazi », care trăiesc din ce produc turmele lor, din lapte şi brînză, mai ales de iapă. Ei nu ştiu să strîngă bogăţii sau să facă negoţ decît dînd o marfă în schimbul alteia. Cum se poate, aşadar, să nu-i fi cunoscut el pe sciţi, cînd doar vorbeşte de hipemolgi şi de galactofagi? Căci pe atunci sciţii erau numiţi hipemolgi, precum ne arată şi Hesiod în versurile citate de Eratostene: « Pe etiopieni, pe liguri şi pe sciţii hipemolgi ». De ce trebuie, prin urmare, să ne mirăm dacă, din pricina deselor înşelătorii care se fac la noi — cînd este vorba de învoieli —, Homer i-a numit cei mai drepţi pe nişte oameni care nu îşi petrec cît de cît viaţa îndeletnicindu-se cu învoieli şi cu agonisirea banilor, oameni care nu posedă nimic afară de sabie şi de cupă? Căci totul este în devălmăşie la ei, şi, în primul rînd, femeile şi copiii — aşa cum concepe Platon. De altfel şi Eschil se arată a fi de partea lui Homer cînd spune despre sciţi: (C. 301) « Sciţii care mănîncă brînză din lapte de iapă şi au legi bune ». Aceasta este părerea grecilor şi în ziua de astăzi. Noi socotim pe sciţi drept oameni cu viaţa cea mai simplă şi cei mai fără vicleşug, cu mult mai puţin pretenţioşi decît noi şi de o mai mare cumpătare. Cu toate acestea, felul nostru de viaţă s-a răspîndit aproape la toţi, corupînd moravurile şi introducînd la sciţi viaţa foarte îmbelşugată şi trăită în desfătări, izvorul tuturor răutăţilor, prin care ei urmăreau să-şi mulţumească nenumăratele lor pofte. Vicleniile acestea au pătruns în mare parte şi la barbari, printre alţii, la nomazi. Încumetîndu-se a porni pe mare, ei s-au corupt; au prădat şi au ucis pe străini. După ce au ajuns în legătură cu tot soiul de oameni, au împrumutat de la aceştia luxul şi obiceiurile negustoreşti. Măcar că acestea par să ajute la îmblînzirea deprinderilor, de fapt le strică şi înlocuiesc simplitatea — despre care tocmai am vorbit — cu vicleşugul.

VII, 3, 8 (C. 301). Sciţii care au trăit înaintea noastră — mai ales cei de pe vremea lui Homer — au fost socotiţi de către eleni aşa cum spune Homer că au fost şi cum au şi fost de fapt. Vezi ce povesteşte Herodot despre regele scit împotriva căruia pornise cu război Darius şi ce răspuns i-a trimis acela [51]. Vezi de asemenea ce spune Crisip [52] cu privire la regii Bosporului, printre care este şi Leucon [53]. *Epistolele persane* şi *Cuvintele vrednice de amintire*, care s-au păstrat de la egipteni, babilonieni şi inzi, sînt pline — şi ele — de această simplitate, despre care am pomenit. Din această pricină şi Anacharsis şi Abaris [54] şi cîţiva alţii, la fel cu ei, erau vestiţi printre eleni, pentru felul lor deosebit — specific neamului din care făceau parte —, întrunind bunăvoinţa, simplitatea şi dreptatea. Dar ce să mai spunem despre cei vechi? Se zice că Alexandru, fiul lui Filip, cu prilejul expediţiei sale împotriva tracilor de dincolo de Haemus,

[50] În romîneşte « cei care-şi au locuinţe în care ».
[51] Cf. Herodot, IV, 127.
[52] Celebru filozof stoic din sec. III î.e.n.
[53] Leucon a domnit în Bosporul cimerian cam între anii 389—348 î.e.n.
[54] Personaj semilegendar, despre care se spunea că era hiperborean. I se atribuie un
despre *Apollo la hiperboreeni*.

καθήκοντας καὶ τῆς ἐν αὐτῷ νήσου Πεύκης, τὰ πέραν δὲ Γέτας ἔχοντας, ἀφῖχθαι λέγεται μέχρι δεῦρο, καὶ εἰς μὲν τὴν νῆσον ἀποβῆναι μὴ δύνασθαι σπάνει πλοίων· (ἐκεῖσε γὰρ καταφυγόντα τὸν τῶν Τριβαλλῶν βασιλέα Σύρμον ἀντισχεῖν πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν), εἰς δὲ τοὺς Γέτας διαβάντα ἑλεῖν αὐτὸν πόλιν καὶ ἀναστρέψαι διὰ ταχέων εἰς τὴν οἰκείαν, λαβόντα δῶρα [παρὰ] τῶν ἐθνῶν καὶ παρὰ τοῦ Σύρμου. φησὶ δὲ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου κατὰ ταύτην τὴν στρατείαν συμμῖξαι τῷ Ἀλεξάνδρῳ Κελτοὺς τοὺς περὶ τὸν Ἀδρίαν φιλίας καὶ ξενίας χάριν, δεξάμενον δὲ αὐτοὺς φιλοφρόνως τὸν βασιλέα ἐρέσθαι παρὰ πότον, τί μάλιστα εἴη ὁ φοβοῖντο, νομίζοντα αὐτὸν ἐρεῖν· αὐτοὺς δ' ἀποκρίνασθαι, ὅτι οὐδένα, πλὴν εἰ ἄρα μὴ ὁ οὐρανὸς αὐτοῖς ἐπιπέσοι, φιλίαν γε μὴν ἀνδρὸς τοιούτου περὶ παντὸς τίθεσθαι. ταῦτα δὲ ἁπλότητος τῆς τῶν βαρβάρων ἐστὶ σημεῖα, τοῦ τε μὴ συγχωρήσαντος μὲν τὴν ἀπόβασιν τὴν εἰς τὴν νῆσον, δῶρα δὲ πέμψαντος καὶ συνθεμένου φιλίαν, καὶ τῶν φοβεῖσθαι μὲν οὐδένα φαμένων, φιλίαν δὲ περὶ παντὸς τίθεσθαι μεγάλων ἀνδρῶν. ὅ τε Δρομιχαίτης κατὰ τοὺς διαδόχους ἦν τοὺς Ἀλεξάνδρου Γετῶν βασιλεύς· ἐκεῖνος τοίνυν λαβὼν ζωγρίᾳ Λυσίμαχον ἐπιστρατεύσαντα αὐτῷ, δείξας τὴν πενίαν τήν τε ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἔθνους, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν αὐτάρκειαν, ἐκέλευσε τοῖς τοιούτοις μὴ πολεμεῖν, ἀλλὰ φίλοις χρῆσθαι· ταῦτα δ' εἰπών, ξενίσας καὶ συνθέμενος φιλίαν ἀπέλυσεν αὐτόν.

VII, 3, 9 (C. 302). Ἔφορος δ' ἐν τῇ τετάρτῃ μὲν τῆς ἱστορίας, Εὐρώπῃ δ' ἐπιγραφομένῃ βίβλῳ, περιοδεύσας τὴν Εὐρώπην μέχρι Σκυθῶν ἐπὶ τέλει φησὶν εἶναι τῶν τε ἄλλων Σκυθῶν καὶ τῶν Σαυροματῶν τοὺς βίους ἀνομοίους· τοὺς μεν γὰρ εἶναι χαλεπούς, ὥστε καὶ ἀνθρωποφαγεῖν, τοὺς δὲ καὶ τῶν ἄλλων ζῴων ἀπέχεσθαι. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι, φησί, τὰ περὶ τῆς ὠμότητος αὐτῶν λέγουσιν, εἰδότες τὸ δεινόν τε καὶ τὸ θαυμαστὸν ἐκπληκτικὸν ὄν· δεῖν δὲ τἀναντία καὶ λέγειν καὶ παραδείγματα ποιεῖσθαι· καὶ αὐτὸς οὖν περὶ τῶν δικαιοτάτοις ἤθεσι χρωμένων ποιήσεσθαι τοὺς λόγους· εἶναι γάρ τινας τῶν νομάδων Σκυθῶν γάλακτι τρεφομένους ἵππων τῇ τε δικαιοσύνῃ πάντων διαφέρειν, μεμνῆσθαι δ' αὐτῶν τοὺς ποιητάς, Ὅμηρον μὲν

« Γλακτοφάγων ἀβίων τε, δικαιοτάτων ἀνθρώπων »

φήσαντα τὴν γῆν καθορᾶν τὸν Δία, Ἡσίοδον δ' ἐν τῇ καλουμένῃ γῆς περιόδῳ, τὸν Φινέα ὑπὸ τῶν Ἁρπυιῶν ἄγεσθαι

« γλακτοφάγων εἰς γαῖαν, ἀπήναις οἰκί' ἐχόντων ».

εἶτ' αἰτιολογεῖ διότι ταῖς διαίταις εὐτελεῖς ὄντες καὶ οὐ χρηματισταὶ πρός τε ἀλλήλους εὐνομοῦνται, κοινὰ πάντα ἔχοντες τά τε ἄλλα

după ce a năvălit în ţara tribalilor [55] — despre care ştia că se întindeau pînă la Istru şi insula Peuce, din Istru —, cunoscînd de asemenea şi că ţinutul de dincolo de fluviu se află în puterea geţilor, ar fi înaintat pînă acolo şi nu ar fi putut să debarce în insulă, din lipsa corăbiilor. (Acolo se refugiase Syrmos, regele tribalilor, şi se împotrivea încercării lui [Alexandru] de a debarca). Atunci acesta, după ce intră în ţinutul geţilor, cuceri o cetate şi se întoarse — cît putu mai repede — la el în ţară. A primit daruri de la seminţiile de acolo şi de la Syrmos. Ptolemeu, fiul lui Lagos, spune că în cursul acestei expediţii au sosit la Alexandru celţii [56] de lîngă Marea Adriatică, pentru a stabili cu el legături de prietenie şi ospitalitate. Regele, primindu-i cu multă bunăvoinţă, îi întrebă — în timpul ospăţului — de ce se tem ei mai tare; credea că vor rosti numele lui. Iar ei au răspuns că de nici un om; ziceau doar că le este frică să nu se prăbuşească peste ei cumva cerul. Dar — au adăugat aceştia — pun mai presus de orice prietenia unui om atît de însemnat. Iată, prin urmare, caracteristicile simplităţii barbare. Unul din ei n-a îngăduit debarcarea în insulă, însă a trimis daruri şi a legat prietenie cu cel care-l atacase. Ceilalţi pomeniţi, susţinînd că nu se tem de nimeni, au spus totuşi că preţuiesc mai mult decît orice prietenia oamenilor mari. [Încă un exemplu]. Pe timpul urmaşilor lui Alexandru, rege al geţilor era Dromichaites. Acesta — după ce l-a prins pe Lisimah, care pornise cu război împotriva lui — i-a arătat mai întîi sărăcia lui şi a neamului său, precum şi traiul lor cumpătat. I-a îndemnat apoi să nu mai poarte război împotriva unor oameni de soiul lor, ci [mai degrabă] să caute a se împrieteni cu dînşii. Iar după ce l-a cinstit ca pe un oaspe, a legat prietenie cu el şi l-a lăsat să plece [57].

VII, 3, 9 (C. 302). În cartea a IV-a — *Europa* — a istorisirii sale, Ephoros, după ce străbate acest continent pînă la sciţi, spune — la sfîrşit — că felul de viaţă al celorlalţi sciţi se deosebeşte de al sarmaţilor. Căci pe cînd unii sînt atît de cruzi încît mănîncă oameni, ceilalţi se abţin şi de la animale. Ceilalţi scriitori — ne mai lămureşte acesta — vorbesc despre cruzimea lor, fiindcă ştiu că sufletele sînt uluite de povestirea unor lucruri groaznice şi vrednice de mirare. Ar fi trebuit mai degrabă — adaugă el — să se înfăţişeze virtuţile care se opun acestor vicii şi să se facă din ele nişte pilde. De aceea, el va vorbi despre cei cu deprinderile cele mai drepte. Spune că sînt unii sciţi nomazi ce se hrănesc cu lapte de iapă, deosebindu-se de toţi ceilalţi prin spiritul lor de dreptate. Şi poeţii amintesc de ei; bunăoară Homer [58], acolo unde zice că Zeus priveşte spre ţara « galactofagilor şi a abiilor, oamenii cei mai drepţi ». Iar Hesiod, în poemul său intitulat *Inconjurul pămîntului*, spune că Fineus [59] e dus de Harpii [60] « în ţara galactofagilor, care îşi au locuinţa în căruţe ». Pe urmă Ephoros caută să lămurească şi cauzele: deoarece ei duc o viaţă simplă şi nu caută cîştigurile, au legi bune şi proprietatea este la ei în devălmăşie; chiar şi soţiile, copii şi toate rudele le au tot în comun. (C. 303). Iar cei din afară nu se războiesc cu ei, căci nu-i

[55] Cf. Arian, *Anabasis*, I, 1,4.
[56] Cf. Arian, *Anabasis*, I, 4,6.
[57] Cf. Diodor, XXI, 12, 2.
[58] *Iliada*, XIII, 6.
[59] Rege trac legendar.
[60] In mitologie, monştri cu chip de femeie.

καὶ τὰς γυναῖκας καί τέκνα καὶ τὴν ὅλην συγγένειαν, (C. 303) πρός τε τοὺς ἐκτὸς ἄμαχοί εἰσι καὶ ἀνίκητοι, οὐδὲν ἔχοντες ὑπὲρ οὗ δουλεύσουσι. καλεῖ δὲ καὶ Χοιρίλον, εἰπόντα ἐν τῇ διαβάσει τῆς σχεδίας ἣν ἔζευξε Δαρεῖος

«μηλονόμοι τε Σάκαι, γενεῇ Σκύθαι· αὐτὰρ ἔναιον Ἀσίδα πυροφόρον· νομάδων γε μὲν ἦσαν ἄποικοι, ἀνθρώπων νομίμων».

καὶ τὸν Ἀνάχαρσιν δὲ σοφὸν καλῶν ὁ Ἔφορος τούτου τοῦ γένους φησὶν εἶναι· νομισθῆναι δὲ καὶ ἑπτὰ σοφῶν ἕνα τελείᾳ σωφροσύνῃ καὶ συνέσει· εὑρέματά τε αὐτοῦ λέγει τά τε ζώπυρα καὶ τὴν ἀμφίβολον ἄγκυραν καὶ τὸν κεραμικὸν τροχόν. ταῦτα δὲ λέγω σαφῶς μὲν εἰδὼς ὅτι καὶ οὗτος αὐτὸς οὔτε ἀληθέστατα λέγει περὶ πάντων, καὶ δὴ καὶ τὸ τοῦ Ἀναχάρσιδος. πῶς γὰρ ὁ τροχὸς εὕρεμα αὐτοῦ, ὃν οἶδεν Ὅμηρος πρεσβύτερος ὤν, ἀλλ' ἐκεῖνα διασημῆναι βουλόμενος, ὅτι κοινῇ τινι φήμῃ καὶ ὑπὸ τῶν παλαιῶν καὶ ὑπὸ τῶν ὕστερον πεπιστεῦσθαι συνέβαινε τὸ τῶν νομάδων, τοὺς μάλιστα ἀπῳκισμένους ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων γαλακτοφάγους τε εἶναι καὶ ἀβίους καὶ δικαιοτάτους, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ Ὁμήρου πεπλάσθαι.

VII, 3, 10 (C. 303). Περί τε τῶν Μυσῶν δίκαιός ἐστιν ὑποσχεῖν λόγον τῶν ἐν τοῖς ἔπεσι λεγομένων Ἀπολλόδωρος, πότερ' ἡγεῖται καὶ τούτους εἶναι πλάσματα, ὅταν φῇ ὁ ποιητὴς «Μυσῶν τ' ἀγχεμάχων καὶ ἀγαυῶν ἱππημολγῶν», ἢ τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ δέχεται. τοὺς μὲν οὖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ δεχόμενος παρερμηνεύσει τὸν ποιητήν, ὡς προείρηται, πλάσμα [δὲ] λέγων, ὡς μὴ ὄντων ἐν τῇ Θρᾴκῃ Μυσῶν, παρὰ τὰ ὄντα [ἐρεῖ]. ἔτι γὰρ ἐφ' ἡμῶν Αἴλιος Κάτος μετῴκισεν ἐκ τῆς περαίας τοῦ Ἴστρου πέντε μυριάδας σωμάτων παρὰ τῶν Γετῶν, ὁμογλώττου τοῖς Θρᾳξὶν ἔθνους, εἰς τὴν Θρᾴκην· καὶ νῦν οἰκοῦσιν αὐτόθι Μοισοὶ καλούμενοι, ἤτοι καὶ τῶν πρότερον οὕτω καλουμένων, ἐν δὲ τῇ Ἀσίᾳ Μυσῶν μετονομασθέντων, ἢ ὅπερ οἰκειότερόν ἐστι τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ ἀποφάσει τοῦ ποιητοῦ, τῶν ἐν τῇ Θρᾴκῃ Μυσῶν καλουμένων πρότερον, περὶ μὲν δὴ τούτων ἅλις· ἐπάνειμι δὲ ἐπὶ τὴν ἑξῆς περιήγησιν.

VII, 3, 11 (C. 303). Τῶν δὴ Γετῶν τὰ μὲν παλαιὰ ἀφείσθω, τὰ δ' εἰς ἡμᾶς ἤδη τοιαῦτα ὑπῆρξε· Βοιρεβίστας, ἀνὴρ Γέτης, ἐπιστὰς ἐπὶ τὴν τοῦ ἔθνους ἐπιστασίαν, ἀνέλαβε κεκακωμένους τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ συχνῶν πολέμων καὶ τοσοῦτον ἐπῆρεν ἀσκήσει καὶ νήψει καὶ τῷ προσέχειν τοῖς προστάγμασιν, (C. 304) ὥστ' ὀλίγων ἐτῶν μεγάλην ἀρχὴν κατεστήσατο, καὶ τῶν ὁμόρων τοὺς πλείστους ὑπέταξε τοῖς Γέταις· ἤδη δὴ καὶ Ῥωμαίοις φοβερὸς ἦν, διαβαίνων ἀδεῶς τὸν Ἴστρον καὶ τὴν Θρᾴκην λεηλατῶν μέχρι Μακεδονίας καὶ τῆς Ἰλλυρίδος, τούς τε Κελτοὺς τοὺς ἀναμεμιγμένους

pot birui, fiindcă nimic nu i-ar îndemna să primească robia. [Ephoros] îl mai aduce martor și pe Choirilos [61], care spune următoarele în *Trecerea podului* [*de către Darius*], pod pe care Darius l-a construit din corăbii: « Și vin la rînd sacii, păstori de oi, din neamul scit. Ei locuiau teritoriul asiatic, îmbelșugat în grîu, coloniști din patria nomazilor și oameni drepți ». Tot Ephoros, numindu-l pe Anacharsis înțelept, zice că se trăgea din același neam, că a fost socotit printre cei șapte înțelepți, mulțumită desăvîrșitei sale cumpătări și înțelepciuni; că a născocit foalele de ațîțat focul, ancora dublă și roata olarului. Eu citez acestea, știind bine că nici Ephoros nu spune întotdeauna lucrurile cele mai adevărate, precum — de pildă — chiar în pasajul acesta despre Anacharsis. Desigur, cum ar putea fi roata olarului o născocire a aceluia, cînd a cunoscut-o Homer, care este mai vechi decît el? Dar am voit să arăt că din pricina unei tradiții comune s-a crezut, atît de către cei vechi, cît și de cei care au venit după aceștia, că, dintre nomazi, cei ce locuiesc la cea mai mare depărtare de restul oamenilor se hrănesc cu lapte, sînt nevoiași și foarte drepți; și că aceasta nu e o născocire a lui Homer.

VII, 3, 10 (303). Și cu privire la misi trebuie să i se ceară socoteală lui Apollodor, pentru ceea ce spune despre ei Homer în versurile sale. Nu cumva îi crede și pe ei niște născociri, atunci cînd poetul zice: « a misilor care luptă corp la corp și a străluciților hipemolgi »? Vede în ei pe aceia din Asia? Dacă înțelege să vorbească despre cei din Asia, atunci nu deslușește bine pe Homer, după cum am arătat mai sus. Susținînd că ei nu sînt decît născocirea poetului, întrucît n-ar fi existat misi în Tracia, [el contrazice] realitatea. Într-adevăr, chiar în zilele noastre Aelius Catus a strămutat [62] din teritoriul de dincolo de Istru în Tracia cincizeci de mii de oameni luați de la geți, neam vorbind aceeași limbă cu tracii. Și acum ei locuiesc acolo, iar numele lor este moesi. Se poate că și mai înainte li se spunea astfel, iar în Asia numele lor s-a prefăcut în misi. Sau, mai înainte, cei din Tracia se numeau misi, ceea ce se potrivește mai bine cu istoria și cu cele ce pretinde poetul. Dar despre aceasta sînt de ajuns cele de mai sus. Acum mă întorc la explicațiile ce trebuie să vină la rînd.

VII, 3, 11 (C. 303). Lăsînd la o parte trecutul îndepărtat al geților, întîmplările din vremea noastră sînt următoarele: Ajungînd în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul Burebista [63] l-a înălțat atît de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci, (C. 304) încît, în cîțiva ani, a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. Ba încă a ajuns să fie temut și de romani. Căci trecînd plin de îndrăzneală Dunărea și jefuind [64] Tracia — pînă în Macedonia și Iliria —,

---

[61] Autor grec din secolul al V-lea î.e.n., care a descris luptele dintre greci și perși în epopeea *Perseida*.

[62] Această acțiune, a cărei datare este controversată, pare să fi avut loc în anii 11—12 e.n., o dată cu operațiunile lui Lentulus, guvernatorul Panoniei (vezi Florus, nota 15). Ea urmărea apărarea frontierei romane prin crearea unei zone nelocuite de-a lungul malului stîng al Dunării de Jos. Cercetările arheologice înregistrează, către începutul erei noastre, o încetare bruscă a vieții în stațiunile getice din Cîmpia Munteniei, cum sînt cele de la Zimnicea, Popești și Piscul Crăsanilor. Vezi R. Vulpe, *Les gètes de la rive du Bas Danube et les romains*, în « Dacia », N.S., IV (1960), p. 318.

[63] În realitate Burebista a fost un rege dac, care a domnit probabil între anii 70—44 î.e.n. (*Ist. Rom.*, p. 286).

[64] Cf. Suetoniu, *Cezar*, XLIV.

τοῖς τε Θρᾳξὶ καὶ τοῖς Ἰλλυριοῖς ἐξεπόρθησε, Βοΐους δὲ καὶ ἄρδην ἠφάνισε τοὺς ὑπὸ Κριτασίρῳ καὶ Ταυρίσκους, πρὸς δὲ τὴν εὐπείθειαν τοῦ ἔθνους συναγωνιστὴν εἶχε Δεκαίνεον ἄνδρα γόητα, πεπλανημένον κατὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ προσημασίας ἐκμεμαθηκότα τινάς, δι' ὧν ὑπεκρίνετο τὰ θεῖα· καὶ δι' ὀλίγου καθίστατο θεός, καθάπερ ἔφαμεν περὶ τοῦ Ζαμόλξεως διηγούμενοι, τῆς δ' εὐπειθείας σημεῖον· ἐπείσθησαν γὰρ ἐκκόψαι τὴν ἄμπελον καὶ ζῆν οἴνου χωρίς. ὁ μὲν οὖν Βοιρεβίστας ἔφθη καταλυθεὶς ἐπαναστάντων αὐτῷ τινων πρὶν ἢ Ῥωμαίους στεῖλαι στρατείαν ἐπ' αὐτόν· οἱ δὲ διαδεξάμενοι τὴν ἀρχὴν εἰς πλείω μέρη διέστησαν. καὶ δὴ καὶ νῦν, ἡνίκα ἔπεμψεν ἐπ' αὐτοὺς στρατείαν ὁ Σεβαστὸς Καῖσαρ, εἰς πέντε μερίδας, τότε δὲ εἰς τέτταρας διεστῶτες ἐτύγχανον· οἱ μὲν οὖν τοιοῦτοι μερισμοὶ πρόσκαιροι καὶ ἄλλοτ' ἄλλοι.

VII, 3, 12 (C. 304). Γέγονε δὲ καὶ ἄλλος τῆς χώρας μερισμὸς συμμένων ἐκ παλαιοῦ· τοὺς μὲν γὰρ Δακοὺς προσαγορεύουσι, τοὺς δὲ Γέτας. Γέτας μὲν τοὺς πρὸς τὸν Πόντον κεκλιμένους καὶ πρὸς τὴν ἕω, Δακοὺς δὲ τοὺς εἰς τἀναντία πρὸς τὴν Γερμανίαν καὶ τὰς τοῦ Ἴστρου πηγάς, οὓς οἶμαι Δάους καλεῖσθαι τὸ παλαιόν· ἀφ' οὗ καὶ παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς ἐπεπόλασε τὰ τῶν οἰκετῶν ὀνόματα Γέται καὶ Δᾶοι. τοῦτο γὰρ πιθανώτερον ἢ ἀπὸ τῶν Σκυθῶν οὓς καλοῦσι Δάας. πόρρω γὰρ ἐκεῖνοι περὶ τὴν Ὑρκανίαν, καὶ οὐκ εἰκὸς ἐκεῖθεν κομίζεσθαι ἀνδράποδα εἰς τὴν Ἀττικήν. ἐξ ὧν γὰρ ἐκομίζετο, ἢ τοῖς ἔθνεσιν ἐκείνοις ὁμωνύμους ἐκάλουν τοὺς οἰκέτας, ὡς Λύδον καὶ Σύρον, ἢ τοῖς ἐπιπολάζουσιν ἐκεῖ ὀνόμασι προσηγόρευον, ὡς Μάνην ἢ Μίδαν τὸν Φρύγα, Τίβιον δὲ τὸν Παφλαγόνα. ἐπὶ τοσοῦτον δ' ὑπὸ τοῦ Βοιρεβίστα τὸ ἔθνος ἐξαρθὲν ἐταπεινώθη τελέως ὑπό τε τῶν στάσεων καὶ τῶν Ῥωμαίων· ἱκανοὶ δ' ὅμως εἰσὶν ἔτι καὶ νῦν στέλλειν τέτταρας μυριάδας.

VII, 3, 13 (C. 304). Ῥεῖ δὲ δι' αὐτῶν Μάρισος ποταμὸς εἰς τὸν Δανούιον, ᾧ τὰς παρασκευὰς ἀνεκόμιζον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς πρὸς τὸν πόλεμον· καὶ γὰρ τοῦ ποταμοῦ τὰ μὲν ἄνω καὶ πρὸς ταῖς πηγαῖς μέρη μέχρι τῶν καταρακτῶν Δανούιον προσηγόρευον, ἃ μάλιστα διὰ τῶν Δακῶν φέρεται, (C. 305) τὰ δὲ κάτω μέχρι τοῦ Πόντου τὰ παρὰ τοὺς Γέτας καλοῦσιν Ἴστρον· ὁμόγλωττοι δ' εἰσὶν οἱ Δακοὶ τοῖς Γέταις. παρὰ μὲν οὖν τοῖς Ἕλλησιν οἱ Γέται γνωρί-

a pustiit pe celții care erau amestecați cu tracii și cu ilirii și a nimicit[65] pe de-a întregul pe boii[66] aflați sub conducerea lui Critasiros și pe taurisci[67]. Spre a ține în ascultare poporul, el și-a luat ajutor pe Deceneu, un șarlatan care rătăcise multă vreme prin Egipt, învățînd acolo unele semne de prorocire, mulțumită cărora susținea că tălmăcește voința zeilor. Ba încă de un timp fusese socotit și zeu, așa cum am arătat cînd am vorbit despre Zamolxis[68]. Ca o dovadă pentru ascultarea ce i-o dădeau [geții], este și faptul că ei s-au lăsat înduplecați să taie vița de vie și să trăiască fără vin. Cît despre Burebista, acesta a pierit din pricina unei răscoale, mai înainte ca romanii să apuce a trimite o armată împotriva lui[69]. Urmașii acestuia la domnie s-au dezbinat, fărămițînd puterea în mai multe părți. De curînd, cînd împăratul August a trimis[70] o armată împotriva lor, puterea era împărțită în cinci state. Atunci[71], însă, stăpînirea se împărțise în patru. Astfel de împărțiri sînt vremelnice și se schimbă cînd într-un fel, cînd într-altul.

VII, 3, 12 (C. 304). A existat și o altă împărțire a teritoriului chiar din cele mai vechi timpuri: căci pe unii îi denumesc [autorii] daci, iar pe alții geți. Geții sînt cei care se întind spre Pont și spre răsărit, iar dacii cei care locuiesc în partea opusă, spre Germania și spre izvoarele Istrului. Socot că ei se numeau în vechime davi. De aici și numele de sclavi, Geta și Davos, obișnuite la atici[72]. Această presupunere merită mai multă crezare decît aceea potrivit căreia numele ar veni de la «sciții dai», care locuiesc prea departe, lîngă Hyrcania; și nu pare de crezut să se fi adus de acolo sclavi în Atica. Într-adevăr, atenienii îi numeau pe sclavii lor după numele neamurilor de unde îi aduceau — cum ar fi Lydos și Syros —, sau îi numeau cu acele nume care erau mai obișnuite în țara lor de baștină, bunăoară: Manes ori Midas, pe cei din Frigia, și Tibios, pe cei din Paflagonia. Neamul geților, care se înălțase atît de mult sub Burebista, a decăzut [apoi] cu totul din pricina dezbinărilor lăuntrice și din pricina romanilor. Totuși, ei sînt încă în stare și astăzi să trimită la luptă patruzeci de mii de oameni.

VII, 3, 13 (C. 304). Prin țara lor curge rîul Marisos, care se varsă în Dunăre. Pe aceasta își făceau romanii aprovizionările pentru război[73]. Ei numeau Danubius partea superioară a fluviului și cea dinspre izvoare pînă la cataracte. Ținuturile de aci se află, în cea mai mare parte, în stăpînirea dacilor. (C. 305) Partea inferioară a fluviului, pînă la Pont — de-a lungul căreia trăiesc geții —, ei o numesc Istru. Dacii au aceeași limbă ca și geții. Aceștia sînt mai bine cunos-

[65] Evenimentul s-a petrecut în jurul anului 60 î.e.n. (cf. Cezar, *Războiul civil*, I, 18). Vezi M. Макря, *Буребиста и кельты на среднем Дунае*, în «Dacia», N.S., II (1958), p. 143–155.

[66] Neam celtic care de curînd (80. î.e.n.) venise din Boemia în sudul Slovaciei de astăzi.

[67] Alt neam celtic, care locuia în munții Slovaciei. Cf. V, 1, 6; VII, 5,2 și Cezar, *Războiul civil*, I, 18, 5.

[68] Cf. supra: VII, 3, 5.

[69] Cf. Suetoniu, *Cezar*, XLIV.

[70] Nu se poate ști la care dintre acțiunile împotriva dacilor din timpul lui August se referă autorul (cf. Dio Cassius, LI, 23,2, LIV, 36,2; LV, 30,4; supra: VII, 3,13 și Anonim, *Mîngîiere pentru Livia*, v. 387–8; supra: VII, 3,10, infra: VII, 3,13; *Faptele împăratului August*, V, 30, Florus, II, 28,19 și Suetoniu, *August*, XXI, 1). Vezi Fr. Miltner, *Augustus' Kampf um die Donaugrenze*, în «Klio» XXX (1937), p. 200–226.

[71] La moartea lui Burebista.

[72] Cf. Menandru. Pentru accepțiunea acestor denumiri cf. și Dio Cassius, LXVII, 6,2.

[73] Probabil o aluzie la campania lui Vinicius din Dacia (vezi Miltner, *art. cit.* supra), în anii 10–9 î.e.n. Cf. Anonim, *Mîngîiere pentru Livia*, v. 387–8.

ζονται μᾶλλον διὰ τὸ συνεχεῖς τὰς μεταναστάσεις ἐφ' ἑκάτερα τοῦ Ἴστρου ποιεῖσθαι καὶ τοῖς Θρᾳξὶ καὶ τοῖς Μυσοῖς ἀναμεμῖχθαι· καὶ τὸ τῶν Τριβαλλῶν δ' ἔθνος, Θρᾳκικὸν ὄν, τὸ αὐτὸ πέπονθε τοῦτο. μεταναστάσεις γὰρ δέδεκται, τῶν πλησιοχώρων ἐς τοὺς ἀσθενεστέρους ἐξαναστάντων, τῶν μὲν ἐκ τῆς περαίας Σκυθῶν καὶ Βασταρνῶν καὶ Σαυροματῶν ἐπικρατούντων πολλάκις, ὥστε καὶ ἐπιδιαβαίνειν τοῖς ἐξελαθεῖσι καὶ καταμένειν τινας αὐτῶν ἢ ἐν ταῖς νήσοις ἢ ἐν τῇ Θρᾴκῃ· τῶν δ' ἐκ θατέρου μέρους ὑπ' Ἰλλυριῶν μάλιστα κατισχυομένων. αὐξηθέντες δ' οὖν ἐπὶ πλεῖστον οἵ τε Γέται οἵ τε Δακοί, ὥστε καὶ εἴκοσι μυριάδας ἐκπέμπειν στρατείας, νῦν ὅσον εἰς τέτταρας μυριάδας συνεσταλμένοι τυγχάνουσι καὶ ἐγγὺς μὲν ἥκουσι τοῦ ὑπακούειν Ῥωμαίων· οὔπω δ' εἰσὶν ὑποχείριοι τελέως διὰ τὰς ἐκ τῶν Γερμανῶν ἐλπίδας, πολεμίων ὄντων τοῖς Ῥωμαίοις.

VII, 3, 14 (C. 305). Μεταξὺ δὲ τῆς Ποντικῆς θαλάττης τῆς ἀπὸ Ἴστρου ἐπὶ Τύραν καὶ ἡ τῶν Γετῶν ἐρημία πρόκειται, πεδιὰς πᾶσα καὶ ἄνυδρος, ἐν ᾗ Δαρεῖος ἀποληφθεὶς ὁ Ὑστάσπεω, καθ' ὃν καιρὸν διέβη τὸν Ἴστρον ἐπὶ τοὺς Σκύθας, ἐπικινδύνευσε πανστρατιᾷ δίψῃ διαλυθῆναι, συνῆκε δ' ὀψὲ καὶ ἀνέστρεψε. Λυσίμαχος δ' ὕστερον στρατεύσας ἐπὶ Γέτας καὶ τὸν βασιλέα Δρομιχαίτην οὐκ ἐκινδύνευσε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑάλω ζωγρίᾳ· πάλιν δ' ἐσώθη, τυχὼν εὐγνώμονος τοῦ βαρβάρου, καθάπερ εἶπον πρότερον.

VII, 3, 15 (C. 305). Πρὸς δὲ ταῖς ἐκβολαῖς μεγάλη νῆσός ἐστιν ἡ Πεύκη· κατασχόντες δ' αὐτὴν Βαστάρναι Πευκῖνοι προσηγορεύθησαν· εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι νῆσοι πολὺ ἐλάττους, αἱ μὲν ἀνωτέρω ταύτης, αἱ δὲ πρὸς τῇ θαλάττῃ. ἑπτάστομος γάρ ἐστι· μέγιστον δὲ τὸ ἱερὸν στόμα καλούμενον, δι' οὗ σταδίων ἀνάπλους ἐπὶ τὴν Πεύκην ἑκατὸν εἴκοσιν, ἧς κατὰ τὸ κάτω μέρος ἐποίησε τὸ ζεῦγμα Δαρεῖος· δύναιτο δ' ἂν ζευχθῆναι καὶ κατὰ τὸ ἄνω. τοῦτο δὲ καὶ πρῶτόν ἐστι στόμα ἐν ἀριστερᾷ εἰσπλέοντι εἰς τὸν Πόντον· τὰ δ' ἑξῆς ἐν παράπλῳ τῷ ἐπὶ τὸν Τύραν· διέχει δ' ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἕβδομον στόμα περὶ τριακοσίους σταδίους. γίνονται οὖν μεταξὺ τῶν στομάτων νησῖδες. τὰ μὲν δὴ τρία στόματα τὰ ἐφεξῆς τῷ ἱερῷ στόματί ἐστι μικρά· τὰ δὲ λοιπὰ τοῦ μὲν πολὺ ἐλάττονα, τῶν δὲ μείζονα· Ἔφορος δὲ πεντάστομον εἴρηκε τὸν Ἴστρον. ἐντεῦθεν δ' ἐπὶ Τύραν ποταμὸν πλωτὸν ἐννακόσιοι στάδιοι· (C. 306) ἐν δὲ τῷ μεταξὺ δύο λίμναι μεγάλαι, ἡ μὲν ἀνεῳγμένη πρὸς τὴν θάλατταν, ὥστε καὶ λιμένι χρῆσθαι, ἡ δ' ἄστομος.

cuţi de eleni, deoarece se mută des de pe o parte pe alta a Istrului şi totodată mulţămită faptului că s-au amestecat cu tracii şi cu misii. Acelaşi lucru s-a petrecut şi cu tribalii, ei fiind de neam trac. Căci şi ei au primit imigrări, întrucît vecinii lor îi cotropeau, fiind mai slabi. Ba chiar, acei de dincolo de Istru — şi anume sciţii, bastarnii şi sarmaţii —, după ce îi învingeau, treceau şi fluviul o dată cu cei alungaţi de ei, statornicindu-se chiar, unii dintre aceştia, fie în insule, fie în Tracia. Cei care locuiau de cealaltă parte a fluviului erau biruiţi mai ales de iliri. Cît despre geţi şi daci după ce numărul lor crescuse neînchipuit de mult, într-atît încît puteau să trimită la luptă pînă la două sute de mii de oameni [73 bis], ei s-au împuţinat şi au ajuns în zilele noastre cam la vreo patruzeci de mii şi sînt acum pe cale de a se supune romanilor [74]. Nu se află încă de tot sub stăpînirea lor, pentru că îşi mai pun nădejdea în germani, duşmanii romanilor.

VII, 3, 14 (C. 305). Între [geţi şi] Marea Pontică, de la Istru pînă la Tyras, se întinde pustiul geţilor, care e în întregime şes şi fără ape. Cînd Darius, fiul lui Histaspe, a trecut Istrul împotriva sciţilor, a fost în primejdie să piară de sete împreună cu toată oştirea sa. Într-un tîrziu, a înţeles cum stau lucrurile şi s-a retras. Mai tîrziu, pornind la război împotriva geţilor şi a regelui lor Dromichaites, Lisimah a trecut prin mari primejdii şi, mai mult încă, a fost luat în captivitate. Dar a scăpat, deoarece a întîlnit un barbar bun la suflet, după cum am arătat mai sus [75].

VII, 3, 15 (C. 305). La gurile [Istrului] se află o insulă mare, Peuce [76]. Pe aceasta au ocupat-o bastarnii, motiv pentru care au fost numiţi peucini [77]. Mai sînt şi alte insule, mult mai mici, unele mai sus de ea, altele lîngă mare. [Istrul] are şapte guri. Cea mai mare este aceea numită « gura sacră » [78], de la care sînt o sută douăzeci de stadii de plutire în susul [79] fluviului pînă la insula Peuce. În partea inferioară a acestei insule, a durat Darius podul [80] său, cu toate că s-ar putea face lucrul acesta şi în partea de sus. Aceasta e prima gură [a Istrului] cînd intri în Pont, ţinînd malul stîng. Gurile care urmează se întîlnesc călătorind cu corabia de-a lungul coastei spre Tyras. Gura a şaptea se află la o depărtare de trei sute de stadii de acel fluviu. Între gurile de mai sus ale Istrului întîlneşti nişte insule mărunte. Trei guri, după « gura sacră », au puţină însemnătate. Celelalte [trei] sînt cu mult mai mici decît « gura sacră », dar mai mari decît cele [dintîi]. Ephoros a pretins că Istrul are numai cinci guri [81]. De la Istru la Tyras, care e navigabil, sînt nouă sute de stadii. (C. 306) Pe acest interval se află două lacuri mari dintre care unul se deschide în mare, în aşa fel că oferă şi un port. Celălalt este fără ieşire.

[73 bis] Deşi cifra pare exagerată, forţa lui Burebista li s-a părut romanilor periculoasă. Vezi Daicoviciu, *Transylvanie*, p. 47—48.

[74] Văzînd fărîmiţarea formaţiunilor politice din Dacia contemporană cu el şi victoriile generalilor lui August, Strabon ajunge la această concluzie înşelătoare (cf. însă supra: VII, 3, 12. şi Suidas, s.v. *Hypedexanto*, care vorbeşte de supunerea a 3 000 de geţi).

[75] Cf. VII, 3, 8.

[76] Probabil partea de sud a deltei Dunării. Pentru insula Peuce şi a gurii cu acelaşi nume, vezi articolul *Peuce* în RE, XIX, col. 1382—1390, nr. 1.

[77] Vezi altă interpretare în articolul *Peucini* din RE, XIX, col. 1392.

[78] Braţul Sf. Gheorghe.

[79] Pentru această contradicţie, care se opune identificării « gurii sacre » cu Sf. Gheorghe, vezi în RE, VIII, col. 1530—1535.

[80] Cf. Herodot, IV, 89.

[81] Cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 12, 79.

VII, 3, 17 (C. 306). ... Ἡ δὲ ὑπερκειμένη πᾶσα χώρα τοῦ λεχθέντος μεταξὺ Βορυσθένους καὶ Ἴστρου πρώτη μέν ἐστιν ἡ τῶν Γετῶν ἐρημία, ἔπειτα οἱ Τυρεγέται, μεθ' οὓς οἱ Ἰάζυγες Σαρμάται καὶ οἱ Βασίλειοι λεγόμενοι καὶ *Οὖργοι, τὸ μὲν πλέον νομάδες, ὀλίγοι δὲ καὶ γεωργίας ἐπιμελούμενοι· τούτους φασὶ καὶ παρὰ τὸν Ἴστρον οἰκεῖν, ἐφ' ἑκάτερα πολλάκις. ἐν δὲ τῇ μεσογαίᾳ Βαστάρναι μὲν τοῖς Τυρεγέταις ὅμοροι καὶ Γερμανοῖς, σχεδόν τι καὶ αὐτοὶ τοῦ Γερμανικοῦ γένους ὄντες, εἰς πλείω φῦλα διῃρημένοι. καὶ γὰρ Ἄτμονοι λέγονταί τινες καὶ Σιδόνες, οἱ δὲ τὴν Πεύκην κατασχόντες τὴν ἐν τῷ Ἴστρῳ νῆσον Πευκῖνοι, Ῥωξολανοὶ δ' ἀρκτικώτατοι τὰ μεταξὺ τοῦ Ταναΐδος καὶ Βορυσθένους νεμόμενοι πεδία. ἡ γὰρ προσάρκτιος πᾶσα ἀπὸ Γερμανίας μέχρι τῆς Κασπίας πεδιάς ἐστιν, ἣν ἴσμεν· ὑπὲρ δὲ τῶν Ῥωξολανῶν εἴτινες οἰκοῦσιν οὐκ ἴσμεν. οἱ δὲ Ῥωξολανοὶ καὶ πρὸς τοὺς Μιθριδάτου τοῦ Εὐπάτορος στρατηγοὺς ἐπολέμουν ἔχοντες ἡγεμόνα Τάσιον· ἧκον δὲ Παλάκῳ συμμαχήσοντες τῷ Σκιλούρου, καὶ ἐδόκουν μὲν εἶναι μάχιμοι, πρὸς μέντοι συντεταγμένην φάλαγγα καὶ ὡπλισμένην καλῶς τὸ βάρβαρον φῦλον ἀσθενὲς πᾶν ἐστι καὶ τὸ γυμνητικόν. ἐκεῖνοι γοῦν περὶ πέντε μυριάδας πρὸς ἑξακισχιλίους τοὺς Διοφάντῳ, τῷ τοῦ Μιθριδάτου στρατηγῷ, συμπαραταξαμένους οὐκ ἀντέσχον, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι διεφθάρησαν. χρῶνται δὲ ὠμοβοΐνοις κράνεσι καὶ θώραξι, γερροφόροι, ἀμυντήρια δ' ἔχοντες καὶ λόγχας καὶ τόξον καὶ ξίφος· τοιοῦτοι δὲ καὶ τῶν ἄλλων οἱ πλείους. (C. 307) τῶν δὲ νομάδων αἱ σκηναὶ πιλωταὶ πεπήγασιν ἐπὶ ταῖς ἁμάξαις, ἐν αἷς διαιτῶνται· περὶ δὲ τὰς σκηνὰς τὰ βοσκήματα, ἀφ' ὧν τρέφονται καὶ γάλακτι καὶ τυρῷ καὶ κρέασιν· ἀκολουθοῦσι δὲ ταῖς νομαῖς μεταλαμβάνοντες τόπους ἀεὶ τοὺς ἔχοντας πόαν, χειμῶνος μὲν ἐν τοῖς ἕλεσι τοῖς περὶ τὴν Μαιῶτιν, θέρους δὲ καὶ ἐν τοῖς πεδίοις.

VII, 3, 18 (C. 307). ... Ἀτέας δὲ δοκεῖ τῶν πλείστων ἄρξαι τῶν ταύτῃ βαρβάρων ὁ πρὸς Φίλιππον πολεμήσας τὸν Ἀμύντου.

VII, 4, 5 (C. 311). ... Καὶ ἐκαλεῖτο ἡ χώρα πᾶσα αὕτη, σχεδὸν δέ τι καὶ ἡ ἔξω τοῦ ἰσθμοῦ μέχρι Βορυσθένους, μικρὰ Σκυθία· διὰ δὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐνθένδε περαιουμένων τόν τε Τύραν καὶ τὸν Ἴστρον καὶ ἐποικούντων τὴν γῆν καὶ ταύτης οὐκ ὀλίγη μικρὰ προσηγορεύθη Σκυθία, τῶν Θρᾳκῶν τὰ μὲν τῇ βίᾳ συγχωρούντων τὰ δὲ τῇ κακίᾳ τῆς χώρας· ἑλώδης γάρ ἐστιν ἡ πολλὴ αὐτῆς.

VII, 4, 6 (C. 311). ... Οἱ δ' αὐτοὶ οὗτοι καὶ γεωργοὶ ἐκαλοῦντο ἰδίως διὰ τὸ τοὺς ὑπερκειμένους νομάδας εἶναι, τρεφομένους κρέασιν ἄλλοις τε καὶ ἱππείοις, ἱππείῳ δὲ καὶ τυρῷ καὶ γάλακτι καὶ ὀξυγάλακτι (τοῦτο δὲ καὶ ὄψημά ἐστιν αὐτοῖς κατασκευασθὲν

VII, 3, 17 (C. 306). ... Prima parte a întregii regiuni ce se întinde la nord între Istru şi Boristene este pustiul geţilor. Apoi vin tirageţii, iar după ei sarmaţii iazigi şi cei care se numesc regali, apoi urgii. Cei mai mulţi dintre ei sînt nomazi, doar puţini îndeletnicindu-se şi cu agricultura. Se spune că aceştia locuiesc lîngă Istru, adeseori şi pe un mal şi pe celălalt. Înăuntrul ţării se aflau bastarnii, care se învecinează cu tirageţii şi cu germanii. Şi ei sînt un fel de neam germanic şi se împart în mai multe triburi. Unii poartă numele de atmoni şi sidoni; alţii, acela de peucini şi locuiesc în insula Peuce din Istru. Roxolanii sînt cei mai de la miazănoapte dintre acei care locuiesc în cîmpiile dintre Tanais şi Boristene. Căci toată regiunea de la miazănoapte, cuprinsă între Germania şi Marea Caspică, este cîmpie — în măsura în care o cunoaştem. Nu avem însă ştiinţă dacă deasupra roxolanilor locuiesc alte neamuri [82]... Cît despre roxolani, ei au luptat împotriva generalilor lui Mitridate Eupator, avîndu-l în fruntea lor pe Tasios. Au venit în ajutorul lui Palacos, fiul lui Sciluros [83], şi ei se bucurau de faima unor oameni viteji. Dar înaintea unei falange orînduite şi cu arme grele, orice seminţie barbară — ostaşi uşor înarmaţi — vădeşte slăbiciune. Aceia, opunînd cam vreo cincizeci de mii de oameni celor şase mii ai lui Diofant, generalul lui Mitridate, nu au putut ţine piept, ci majoritatea lor au fost ucişi. Se folosesc de coifuri şi platoşe făcute din piele de bou netăbăcită, poartă scuturi împletite din nuiele şi au drept arme de atac lănci, arc şi sabie. Seamănă cu ei cei mai mulţi dintre barbari. (C. 307) Corturile nomazilor, făcute din pîslă, sînt bine fixate pe carele unde ei îşi petrec viaţa. În jurul corturilor se află turmele, al căror lapte ei îl folosesc drept hrană, făcînd din acesta şi brînză, iar carnea animalelor o mănîncă. Ei le urmează la păşune, schimbînd mereu locurile, după cum au iarbă. În timpul iernii stau prin mlaştinile de lîngă Lacul Meotic, iar vara în cîmpii.

VII, 3, 18 (C. 307). ... Ateas, care a luptat împotriva lui Filip, fiul lui Amyntas, se pare că a domnit peste cei mai mulţi barbari de prin locurile acelea.

VII, 4, 5 (C. 311). ... Toată această ţară [84], aş zice chiar şi ţinutul de dincolo de istm — pînă la Boristene — se numea Sciţia Mică. Datorită mulţimii locuitorilor de acolo — care au trecut peste Tyras şi Istru şi s-au aşezat în ţinutul de dincoace —, o bună parte din Tracia [84 bis] s-a numit şi ea Sciţia Mică. Tracii le-au dat pămînt, fie cedînd forţei, fie pentru faptul că pămîntul era nefolositor, o mare parte din el fiind mlăştinos.

VII, 4, 6 (C. 311). ... Aceiaşi [sciţi] [85] erau numiţi — cu un nume numai al lor — « agricultori » pentru a fi deosebiţi de nomazii care locuiau la nord de ei. Hrana lor erau cărnuri — între altele şi carnea de cal —, brînză, lapte dulce şi acru de iapă (acesta din urmă, pregătit într-un anumit fel, este pentru

[82] Vezi nota 16.

[83] Probabil un rege scit din Olbia (sec. II—I î.e.n.).

[84] Între Bosporul cimerian şi Boristene.

[84 bis] Adică Dobrogea (cf. Pliniu cel Bătrîn IV, 11,44). Vezi discuţia la Vulpe, *Dobroudja*, p. 57.

[85] Cei din Chersones Vezi Herodot, nota 52 bis.

πως)· διόπερ ὁ ποιητὴς ἅπαντας εἴρηκε τοὺς ταύτῃ γαλακτοφάγους. οἱ μὲν οὖν νομάδες πολεμισταὶ μᾶλλόν εἰσιν ἢ ληστρικοί, πολεμοῦσι δὲ ὑπὲρ τῶν φόρων. ἐπιτρέψαντες γὰρ ἔχειν τὴν γῆν τοῖς ἐθέλουσι γεωργεῖν ἀντὶ ταύτης ἀγαπῶσι φόρους λαμβάνοντες τοὺς συντεταγμένους μετρίους τινάς, οὐκ εἰς περιουσίαν ἀλλ' εἰς ἐφήμερα καὶ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ βίου· μὴ διδόντων δὲ αὐτοῖς πολεμοῦσιν.

VII, 4, 8 (C. 312). Ἴδιον δὲ τοῦ Σκυθικοῦ καὶ τοῦ Σαρματικοῦ παντὸς ἔθνους τὸ τοὺς ἵππους ἐκτέμνειν εὐπειθείας χάριν· μικροὶ μὲν γάρ εἰσιν, ὀξεῖς δὲ σφόδρα καὶ δυσπειθεῖς. θῆραι δ' εἰσὶν ἐν μὲν τοῖς ἕλεσιν ἐλάφων καὶ συάγρων, ἐν δὲ τοῖς πεδίοις ὀνάγρων καὶ δορκάδων. ἴδιον δέ τι καὶ τὸ ἀετὸν μὴ γίνεσθαι ἐν τοῖς τόποις τούτοις. ἔστι δὲ τῶν τετραπόδων ὁ καλούμενος κόλος μεταξὺ ἐλάφου καὶ κριοῦ τὸ μέγεθος, λευκός, ὀξύτερος τούτων τῷ δρόμῳ, πίνων τοῖς ῥώθωσιν εἰς τὴν κεφαλήν, εἶτ' ἐντεῦθεν εἰς ἡμέρας ταμιεύων πλείους ὥστ' ἐν τῇ ἀνύδρῳ νέμεσθαι ῥᾳδίως. τοιαύτη μὲν ἡ ἐκτὸς Ἴστρου πᾶσα ἡ μεταξὺ τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Τανάϊδος ποταμοῦ μέχρι τῆς Ποντικῆς θαλάττης καὶ τῆς Μαιώτιδος.

VII, 5, 1 (C. 312). Λοιπὴ δ' ἐστὶ τῆς Εὐρώπης ἡ ἐντὸς Ἴστρου καὶ τῆς κύκλῳ θαλάττης, ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ Ἀδριατικοῦ μέχρι τοῦ ἱεροῦ στόματος τοῦ Ἴστρου, ἐν ᾗ ἐστιν ἥ τε Ἑλλὰς καὶ τὰ τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ἠπειρωτῶν ἔθνη καὶ τὰ ὑπὲρ τούτων πρὸς τὸν Ἴστρον καθήκοντα καὶ πρὸς τὴν ἐφ' ἑκάτερα θάλατταν τήν τε Ἀδριατικὴν καὶ (C. 313) τὴν Ποντικήν, πρὸς μὲν τὴν Ἀδριατικὴν τὰ Ἰλλυρικά, πρὸς δὲ τὴν ἑτέραν μέχρι Προποντίδος καὶ Ἑλλησπόντου τὰ Θρᾴκια καὶ εἴ τινα τούτοις ἀναμέμικται Σκυθικὰ ἢ Κελτικά.

VII, 5, 1 (C. 313). ... Λέγωμεν δὴ τὰ Ἰλλυρικὰ πρῶτα, συνάπτοντα τῷ τε Ἴστρῳ καὶ ταῖς Ἄλπεσιν, αἳ κεῖνται μεταξὺ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας, ἀρξάμεναι ἀπὸ τῆς λίμνης τῆς κατὰ τοὺς Οὐινδολικοὺς καὶ Ῥαιτοὺς καὶ Ἑλουετίους.

VII, 5, 2 (C. 313). Μέρος μὲν δή τι τῆς χώρας ταύτης ἠρήμωσαν οἱ Δακοὶ καταπολεμήσαντες Βοίους καὶ Ταυρίσκους ἔθνη Κελτικὰ τὰ ὑπὸ Κριτασίρῳ, φάσκοντες εἶναι τὴν χώραν σφετέραν, καίπερ ποταμοῦ διείργοντος τοῦ Παρίσου, ῥέοντος ἀπὸ τῶν ὀρῶν ἐπὶ τὸν Ἴστρον κατὰ τοὺς Σκορδίσκους καλουμένους Γαλάτας· καὶ γὰρ οὗτοι τοῖς Ἰλλυρικοῖς ἔθνεσι καὶ τοῖς Θρᾳκίοις ἀναμὶξ ᾤκησαν· ἀλλ' ἐκείνους μὲν οἱ Δακοὶ κατέλυσαν, τούτοις δὲ καὶ συμμάχοις ἐχρήσαντο πολλάκις. τὸ δὲ λοιπὸν ἔχουσι Παννόνιοι μέχρι Σεγεστικῆς καὶ Ἴστρου πρὸς ἄρκτον καὶ ἕω· πρὸς δὲ τἆλλα μέρη ἐπὶ πλέον διατείνουσιν. ἡ δὲ Σεγεστικὴ πόλις ἐστὶ Παννονίων ἐν συμβολῇ ποταμῶν πλειόνων, ἁπάντων πλωτῶν, εὐφυὲς ὁρμητήριον

ei o mîncare favorită), ceea ce l-a făcut pe Homer să le spună galactofagi oamenilor care locuiesc pe aceste meleaguri. Nomazii se îndeletnicesc mai degrabă cu războiul, decît cu jaful și se războiesc pentru a căpăta tributurile. Pămîntul îl încredințează celor care vor să-l muncească, mulțumiți să ia – în schimb — o dijmă nici prea mare, nici prea mică, statornicită nu pentru a se îmbogăți de pe urma ei, ci pentru a-și îndestula nevoile zilnice ale traiului. Cînd [cei ce le datorează birul] nu plătesc, ei le fac război.

VII, 4, 8 (C. 312). Un obicei specific al întregului neam scit și sarmat este castrarea cailor, ca să fie mai ușor struniți. Caii aceștia sînt mici, dar tare iuți și nărăvași. Cît privește vînătoarea, ei vînează cerbi și mistreți în mlaștini, iar — în cîmpii — măgari sălbatici și gazele. O particularitate a țării lor este aceea că, prin partea locului, nu se găsesc vulturi. Dintre patrupede, există așa-numitul « colos »[86], care este ca mărime între cerb și berbec, e alb, mai iute decît aceștia la fugă, aspirînd apa, în cap, pe nări, o păstrează ca într-un rezervor mai multe zile, încît poate să trăiască lesne în locuri lipsite de apă. Așa se înfățișează — în întregul său — acest ținut de dincolo de Istru, între Rin și Tanais, pînă la Marea Pontică și Lacul Meotic.

VII, 5, 1 (C. 312). A mai rămas în Europa partea de dincoace de Istru și de dincoace de marea din jur. Această parte începe din fundul Adriaticii și se întinde pînă la « gura sacră » a Istrului. În ea sînt cuprinse Grecia, neamurile macedonice și epirote și acelea care se află la nord de ele și ajung pînă la Istru și la mare — care le mărginește de o parte și de alta: Adriatica (C. 313) și Marea Pontică. Spre Adriatica sînt neamurile ilirice, iar spre cealaltă mare — pînă la Propontida și Helespont — locuesc semințiile trace, precum și unele neamuri scite, sau celtice, amestecate cu ele.

VII, 5, 1 (C. 313). ... Să vorbim mai întîi de ținuturile ilirice. Ele ating Istrul și Alpii, care se află între Italia și Germania, și încep de la acel lac alături de care locuiesc vindelicii, reții și helveții.

VII, 5, 2 (C. 313). O parte din teritoriul amintit dacii l-au prefăcut într-un pustiu, în urma războiului în care i-a biruit pe boi și pe taurisci[87] — seminții celtice de sub stăpînirea lui Critasiros. Dacii pretind că acest ținut ar fi al lor, cu toate că este despărțit de ei prin rîul Parisos[88] — care vine din munți și se varsă în Istru, prin părțile galilor numiți scordisci. Într-adevăr, aceștia locuiau amestecați cu ilirii și cu tracii. Dar pe cei dintîi i-au nimicit dacii, pe cîtă vreme cu aceștia din urmă adeseori ei au făcut alianță. Restul ținutului, spre miazănoapte și răsărit, îl ocupă panonii, pînă la Segestica și Istru. Spre celelalte părți, se întind mai mult. Orașul Segestica aparține panonilor, fiind așezat la confluența mai multor rîuri, toate navigabile. El alcătuiește o întăritură foarte

[86] Un fel de capră fără coarne.
[87] Vezi nota 65.
[88] Cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (28), 81.

τῷ πρὸς Δακοὺς πολέμῳ· ὑποπέπτωκε γὰρ ταῖς Ἄλπεσιν, αἳ διατείνουσι μέχρι τῶν Ἰαπόδων, Κελτικοῦ τε ἅμα καὶ Ἰλλυρικοῦ ἔθνους· (C. 314) ἐντεῦθεν δὲ καὶ ποταμοὶ ῥέουσι πολὺν καταφέροντες εἰς αὐτὴν τόν τε ἄλλον καὶ τὸν ἐκ τῆς Ἰταλίας φόρτον. εἰς γὰρ Ναύπορτον ἐξ Ἀκυληίας ὑπερτιθεῖσι τὴν Ὄκραν εἰσὶ στάδιοι τριακόσιοι πεντήκοντα, εἰς ἣν αἱ ἁρμάμαξαι κατάγονται, τῶν Ταυρίσκων οὖσαν κατοικίαν· ἔνιοι δὲ πεντακοσίους φασίν. ἡ δ' Ὄκρα ταπεινότατον μέρος τῶν Ἄλπεών ἐστι τῶν διατεινουσῶν ἀπὸ τῆς Ῥαιτικῆς μέχρι Ἰαπόδων, ἐντεῦθεν δ' ἐξαίρεται τὰ ὄρη πάλιν ἐν τοῖς Ἰάποσι καὶ καλεῖται Ἄλβια. ὁμοίως δὲ καὶ ἐκ Τεργέστε κώμης Καρνακῆς ὑπέρθεσίς ἐστι διὰ τῆς Ὄκρας εἰς ἕλος Λούγεον καλούμενον. πλησίον δὲ τοῦ Ναυπόρτου ποταμός ἐστι Κορκόρας ὁ δεχόμενος τὰ φορτία· οὗτος μὲν οὖν εἰς τὸν Σάβον ἐμβάλλει, ἐκεῖνος δ' εἰς τὸν Δράβον, ὁ δὲ εἰς τὸν Νόαρον κατὰ τὴν Σεγεστικήν. ἐντεῦθεν δ' ἤδη ὁ Νόαρος *πλήθει προσλαβὼν τὸν διὰ τῶν Ἰαπόδων ῥέοντα ἐκ τοῦ Ἀλβίου ὄρους Κόλαπιν συμβάλλει τῷ Δανουίῳ κατὰ τοὺς Σκορδίσκους. ὁ δὲ πλοῦς τὰ πολλὰ τοῖς ποταμοῖς ἐπὶ τὰς ἄρκτους ἐστίν· ὁδὸς δ' ἀπὸ Τεργέστε ἐπὶ τὸν Δανούιον σταδίων ὅσον χιλίων καὶ διακοσίων. ἐγγὺς δὲ τῆς Σεγεστικῆς ἐστι καὶ ἡ Σισκία φρούριον καὶ Σίρμιον ἐν ὁδῷ κείμεναι τῇ εἰς Ἰταλίαν.

VII, 5, 4 (C. 315). ... Κατάστικτοι δ' ὁμοίως τοῖς ἄλλοις Ἰλλυρικοῖς καὶ Θρᾳξί.

VII, 5, 9 (C. 317). ... Θεόπομπος δὲ... λέγει... καὶ τὸν Ἴστρον ἑνὶ τῶν στομάτων εἰς τὸν Ἀδρίαν ἐμβάλλειν.

VII, 5, 11 (C. 317). Αὐταριᾶται μὲν οὖν τὸ μέγιστον καὶ ἄριστον τῶν Ἰλλυριῶν ἔθνος ὑπῆρξεν, ὃ πρότερον μὲν πρὸς Ἀρδιαίους συνεχῶς ἐπολέμει περὶ ἁλῶν ἐν μεθορίοις πηγνυμένων ἐξ ὕδατος ῥέοντος ὑπὸ ἄγκει τινὶ τοῦ ἔαρος· ἀρυσαμένοις γὰρ καὶ ἀποθεῖσιν ἡμέρας πέντε ἐξεπήγνυντο οἱ ἅλες. συνέκειτο δὲ παρὰ μέρος χρῆσθαι τῷ ἁλοπηγίῳ, παραβαίνοντες δὲ τὰ συγκείμενα ἐπολέμουν· (C. 318) καταστρεψάμενοι δέ ποτε οἱ Αὐταριᾶται Τριβαλλοὺς ἀπὸ Ἀγριάνων μέχρι τοῦ Ἴστρου κατήκοντας ἡμερῶν πεντεκαίδεκα ὁδὸν ἐπῆρξαν καὶ τῶν ἄλλων Θρᾳκῶν τε καὶ Ἰλλυριῶν· κατελύθησαν δ' ὑπὸ Σκορδίσκων πρότερον, ὕστερον δ' ὑπὸ Ῥωμαίων, οἳ καὶ τοὺς Σκορδίσκους αὐτοὺς κατεπολέμησαν πολὺν χρόνον ἰσχύσαντας.

VII, 5, 12 (C. 318). Ὤικησαν δ' οὗτοι παρὰ τὸν Ἴστρον διῃρημένοι δίχα, οἱ μὲν μεγάλοι Σκορδίσκοι καλούμενοι, οἱ δὲ μικροί, οἱ μὲν μεταξὺ δυεῖν ποταμῶν ἐμβαλλόντων εἰς τὸν Ἴστρον, τοῦ δὲ Νοάρου τοῦ παρὰ τὴν Σεγεστικὴν ῥέοντος καὶ τοῦ Μάργου (τινὲς δὲ Βάργον φασίν)· οἱ δὲ μικροὶ τούτου πέραν, συνάπτοντες Τριβαλλοῖς καὶ Μυσοῖς. εἶχον δὲ καὶ τῶν νήσων τινὰς οἱ Σκορδίσκοι·

potrivită pentru războiul [89] împotriva dacilor, căci se află la poalele Alpilor, care se întind pînă la iapodi — aceştia fiind un amestec de celţi şi iliri. (C. 314) De acolo curg rîuri care duc multă marfă la [oraşul] acesta, printre altele şi marfă din Italia. De la Aquileia la Nauportos, trecînd peste Ocra, sînt trei sute cincizeci de stadii — unii spun cinci sute —, iar pe drumul acesta carele pot merge pînă la Nauportos, veche colonie a tauriscilor. Ocra este cea mai joasă parte a Alpilor, care se întinde din Retia pînă la iapodi. De acolo, munţii se înalţă din nou la iapodi, purtînd numele de Albi. De asemenea, şi de la Tergeste — sat al carnilor — este o trecătoare prin Ocra, către mlaştina ce se chiamă Lugeon. În apropiere de Nauportos, întîlnim rîul Corcoras, care primeşte mărfurile aduse pînă la Nauportos, şi se varsă în Savos, iar acesta în Dravos — acel afluent al lui Noaros ce se varsă lîngă Segestica. De acolo, Noaros — cu apele sporite, deoarece îl primeşte apoi şi pe Colapis, care curge din muntele Albion, pe la iapodi — se varsă în Dunăre, la scordisci [90]. Rîurile despre care vorbim curg mai mult spre miazănoapte. De la Tergeste la Dunăre se face un drum de vreo mie două sute de stadii. În apropiere de Segestica întîlnim şi Siscia, un fort, şi Sirmium, aşezate pe drumul care duce spre Italia.

VII, 5, 4 (C. 315). ... [Locuitorii de lîngă Adriatica] se tatuează [91] întocmai ca şi toate neamurile ilirice şi trace.

VII, 5, 9 (C. 317). ... Teopomp ... afirmă... că Istrul s-ar vărsa, prin una din gurile sale, în Adriatica [92].

VII, 5, 11 (C. 317). Autariaţii au fost cel mai mare şi mai viteaz neam al ilirilor. Ei duceau fără încetare războı cu aridaii, pentru o salină care se afla la frontieră, cristalele de sare formîndu-se din apa ce curge dintr-o vale, primăvara. Aceştia luau apa şi o lăsau să se depună cinci zile, iar sarea se cristaliza. Se făcuse învoiala ca să fie întrebuinţată salina cu rîndul, dar învoiala era călcată, ceea ce îi făcea pe aceştia să se războiască. (C. 318) Cînd autariaţii au supus pe tribali, al căror teritoriu se întindea de la agriani pînă la Istru — cale de cincisprezece zile —, ei au început să domnească şi peste ceilalţi traci şi iliri. Dar au suferit mai întîi jugul scordiscilor, apoi al romanilor — care au biruit şi pe scordisci, multă vreme puternici.

VII, 5, 12 (C. 318). Scordiscii locuiau lîngă Istru, împărţiţi în două: unii purtînd numele de scordiscii mari, ceilalţi de scordiscii mici. Cei dintîi locuiau între două rîuri, care se varsă în Istru: Noaros, curgînd pe lîngă Segestica, şi Margos (numit de unii Bargos). Scordiscii mici locuiau dincolo de acesta şi erau vecini cu tribalii şi cu misii. Scordiscii au stăpînit şi cîteva insule. Puterea

[89] Cf. Apian, *Iliria*, 22, 65 şi 23, 67.

[90] Pentru soluţionarea contradicţiilor de ordin geografic ale pasajului, vezi comentariile şi conjectura lui Wolfgang Aly, *Strabonis Geographika*, vol. IV, Bonn, 1957, p. 295—299: Segestica und Umgebung (IV, 6, 10 und VII, 5, 2).

[91] Cf. Clearh din Soloi.

[92] Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2.

ἐπὶ τοσοῦτον δ' ηὐξήθησαν, ὥστε καὶ μέχρι τῶν Ἰλλυρικῶν καὶ τῶν Παιονικῶν καὶ Θρᾳκίων προῆλθον ὀρῶν· κατέσχον οὖν καὶ τὰς νήσους τὰς ἐν τῷ Ἴστρῳ τὰς πλείους, ἦσαν δὲ καὶ πόλεις αὐτοῖς Ἑόρτα καὶ Καπέδουνον. μετὰ δὲ τὴν τῶν Σκορδίσκων χώραν παρὰ μὲν τὸν Ἴστρον ἡ τῶν Τριβαλλῶν καὶ Μυσῶν ἐστιν, ὧν ἐμνήσθημεν πρότερον, καὶ τὰ ἕλη τὰ τῆς μικρᾶς καλουμένης Σκυθίας τῆς ἐντὸς Ἴστρου· καὶ τούτων ἐμνήσθημεν. ὑπεροικοῦσι δ' οὗτοί τε καὶ Κρόβυζοι καὶ οἱ τρωγλοδύται λεγόμενοι τῶν περὶ Κάλλατιν καὶ Τομέα καὶ Ἴστρον τόπων. εἶθ' οἱ περὶ τὸν Αἷμον καὶ οἱ ὑπὲρ αὐτοῦ οἰκοῦντες μέχρι τοῦ Πόντου Κόραλλοι καὶ Βέσσοι καὶ Μαίδων τινὲς καὶ Δανθηλητῶν. πάντα μὲν οὖν ταῦτα ληστρικώτατα ἔθνη, Βέσσοι δὲ, οἵπερ τὸ πλέον τοῦ ὄρους νέμονται τοῦ Αἵμου, καὶ ὑπὸ τῶν ληστῶν λησταὶ προσαγορεύονται, καλυβῖταί τινες καὶ λυπρόβιοι, συνάπτοντες τῇ τε Ῥοδόπῃ καὶ τοῖς Παίοσι καὶ τῶν Ἰλλυριῶν τοῖς τε Αὐταριάταις καὶ τοῖς Δαρδανίοις. μεταξὺ δὲ τούτων τε καὶ τῶν Ἀρδαίων οἱ Δασαρήτιοι εἰσὶ καὶ Ἀγριᾶνες καὶ ἄλλα ἄσημα ἔθνη, ἃ ἐπόρθουν οἱ Σκορδίσκοι μέχρι ἠρήμωσαν τὴν χώραν καὶ δρυμῶν ἀβάτων ἐφ' ἡμέρας πλείους ἐποίησαν μεστήν.

VII, 6, 1 (C. 318). Λοιπὴ δ' ἐστὶ τῆς μεταξὺ Ἴστρου καὶ τῶν ὀρῶν τῶν ἐφ' ἑκάτερα τῆς Παιονίας ἡ Ποντικὴ παραλία, ἡ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ στόματος τοῦ Ἴστρου μέχρι τῆς περὶ τὸν Αἷμον ὀρεινῆς καὶ μέχρι τοῦ στόματος τοῦ κατὰ Βυζάντιον. καθάπερ [δὲ] τὴν Ἰλλυρικὴν παραλίαν ἐπιόντες μέχρι τῶν Κεραυνίων ὀρῶν προὔβημεν ἔξω τῆς Ἰλλυρικῆς πιπτόντων ὀρεινῆς, ἐχόντων δέ τι οἰκεῖον πέρας, τὰ μεσόγαια δ' ἔθνη τούτοις ἀφωρίσμεθα, νομίζοντες σημειωδεστέρας ἔσεσθαι τὰς τοιαύτας περιγραφὰς καὶ πρὸς τὰ νῦν καὶ πρὸς τὰ ὕστερον, οὕτω κἀνταῦτα ἡ παραλία, κἂν ὑπερπίπτῃ τὴν ὀρεινὴν γραμμήν, ὅμως εἰς οἰκεῖόν τι πέρας τελευτήσει τὸ τοῦ Πόντου στόμα καὶ πρὸς τὰ νῦν καὶ πρὸς τὰ ἐφεξῆς. (C. 319) ἔστιν οὖν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ στόματος τοῦ Ἴστρου ἐν δεξιᾷ ἔχοντι τὴν συνεχῆ παραλίαν Ἴστρος πολίχνιον ἐν πεντακοσίοις σταδίοις, Μιλησίων κτίσμα· εἶτα Τόμις, ἕτερον πολίχνιον ἐν διακοσίοις πεντήκοντα σταδίοις· εἶτα πόλις Κάλλατις ἐν διακοσίοις ὀγδοήκοντα, Ἡρακλεωτῶν ἄποικος. εἶτ' Ἀπολλωνία ἐν χιλίοις τριακοσίοις σταδίοις, ἄποικος Μιλησίων, τὸ πλέον τοῦ κτίσματος ἱδρυμένον ἔχουσα ἐν νησίῳ τινί, [ὅπου] ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐξ οὗ Μάρκος Λεύκολλος τὸν κολοσσὸν ἦρε καὶ ἀνέθηκεν ἐν τῷ Καπετωλίῳ τὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, Καλάμιδος ἔργον. ἐν τῷ μεταξὺ δὲ διαστήματι τῷ ἀπὸ Καλλάτιδος εἰς Ἀπολλωνίαν Βιζώνη τέ ἐστιν, ἧς κατεπόθη πολὺ μέρος ὑπὸ σεισμῶν, καὶ Κρουνοὶ καὶ Ὀδησσὸς Μιλησίων ἄποικος, καὶ

lor crescu atît de mult, încît s-au întins pînă la munţii Iliriei, Peoniei şi Traciei. Luară chiar în stăpînire şi cele mai multe insule din Istru. Au avut şi cetăţile Heorta şi Capedunum. După scordisci, de-a lungul Istrului, vin tribalii şi misii, pe care i-am amintit mai sus. Urmează mlaştinile aşa-numitei Sciţii Mici, de dincoace de Istru. Şi despre acestea am pomenit. Tribalii, misii, crobizii şi aşa-zişii troglodiţi locuiesc pe teritoriul ce se întinde mai sus de Callatis, Tomis şi Histria. Apoi cei care locuiesc de la poalele munţilor Haemus pînă la Pont: coralii, besii, o parte din maidi şi danteleţi. Toate aceste neamuri se îndeletnicesc într-o foarte mare măsură cu jaful, Iar besii, care ocupă cea mai mare parte a munţilor Haemus şi sînt numiţi « tîlhari » chiar de tîlhari, trăiesc în colibe şi duc o viaţă oropsită. Ei sînt vecini cu munţii Rodope şi cu peonii, iar dintre iliri cu autariaţii şi cu dardanii. Între aceştia şi aridai se găsesc dasareţii, agrianii şi alte neamuri necunoscute, a căror ţară — pustiită de scordisci — a devenit, în cele din urmă, un ţinut fără populaţie, o pădure greu de străbătut, pe un interval de mai multe zile de drum.

VII, 6, 1 (C. 318). Din regiunea cuprinsă între Istru şi munţii ce se întind de o parte şi de alta a Peoniei rămîne de înfăţişat partea de pe ţărmul Pontului, de la « gura sacră » a Istrului pînă la şirul de munţi Haemus şi strîmtoarea Bizanţului. După cum, descriind ţărmul iliric, am înaintat pînă la Munţii Ceraunici, aşezaţi în afara şirului de munţi ai Iliriei şi care alcătuiesc un hotar natural — şi datorită lor am delimitat populaţiile din lăuntrul acestora, încredinţaţi fiind că o asemenea delimitare dă mai multă limpezime expunerii noastre, atît cît priveşte descrierea de faţă, cît şi cea de mai tîrziu — la fel şi aci: regiunea de pe coasta mării, cu toate că depăşeşte linia pe care o formează munţii, o vom face să se sfîrşească la gura Pontului, delimitare care se potriveşte şi cu desluşirile de aci şi cu cele următoare. (C. 319) La o depărtare de cinci sute de stadii de « gura sacră » a Istrului, mergînd neîncetat de-a lungul ţărmului mării — în aşa fel ca să-l ai la dreapta —, se află oraşelul Istros, colonie a milesienilor. Vine apoi Tomis, altă cetate — tot mică —, la o depărtare de două sute cincizeci de stadii de cealaltă. Apoi, la un interval de două sute optzeci de stadii de la Tomis, ni se înfăţişează oraşul Callatis, care este o colonie a Heracleiei. Apoi, la o mie trei sute de stadii, găsim Apollonia, colonie a milesienilor, cea mai mare parte a ei fiind clădită într-o insulă, [unde] găsim un templu închinat lui Apollo; de aci Marcus Lucullus [93] a luat statuia uriaşă a zeului — opera lui Calamis [94] —, pentru a o aşeza în Capitoliu. Între Callatis şi Apollonia întîlnim Bizone — din care o mare parte s-a scufundat în urma cutremurelor —, Crunoi, Odessos,

[93] Vezi Florus, nota 11.
[94] Sculptor din secolul al V-lea î.e.n. (cf. Apian, *Iliria* 30, 85).

Ναύλοχος Μεσημβριανῶν πολίχνιον· εἶτα τὸ Αἷμον ὄρος μέχρι τῆς δεῦρο θαλάττης διῆκον· εἶτα Μεσημβρία Μεγαρέων ἄποικος, πρότερον δὲ *Μενεβρία, οἷον *Μένα πόλις, τοῦ κτίσαντος *Μένα καλουμένου, τῆς δὲ πόλεως βρίας καλουμένης θρᾳκιστί· ὡς καὶ ἡ τοῦ Σήλυος πόλις Σελυμβρία προσηγόρευτα, ἥ τε Αἶνος Πολτυμβρία ποτὲ ὠνομάζετο... εἶτ' Ἀγχιάλη πολίχνιον Ἀπολλωνιατῶν καὶ αὐτὴ Ἀπολλωνία. ἐν δὲ ταύτῃ τῇ παραλίᾳ ἐστὶν ἡ Τίριζις ἄκρα, χωρίον ἐρυμνόν, ᾧ ποτε καὶ Λυσίμαχος ἐχρήσατο γαζοφυλακίῳ. πάλιν δ' ἀπὸ τῆς Ἀπολλωνίας καὶ Κυανέας στάδιοί εἰσι περὶ χιλίους καὶ πεντακοσίους, ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἥ τε Θυνιὰς τῶν Ἀπολλωνιατῶν χῶρα, καὶ Φινόπολις καὶ Ἀνδριακή, συνάπτουσαι τῷ Σαλμυδησσῷ...

VII, 7, 1 (C. 320). Τὰ μὲν οὖν ἀφοριζόμενα ἔθνη τῷ τε Ἴστρῳ καὶ τοῖς Ἰλλυρικοῖς ὄρεσι καὶ Θρᾳκίοις ταῦτ' ἔστιν ὧν ἄξιον μνησθῆναι, κατέχοντα τὴν Ἀδριατικὴν παραλίαν πᾶσαν ἀπὸ τοῦ μυχοῦ ἀρξάμενα, καὶ τὴν τὰ ἀριστερὰ τοῦ Πόντου λεγομένην ἀπὸ Ἴστρου ποταμοῦ μέχρι Βυζαντίου...

X, 3, 17 (C. 471). Ἀπὸ δὲ τοῦ μέλους καὶ τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῶν ὀργάνων καὶ ἡ μουσικὴ πᾶσα Θρᾳκία καὶ Ἀσιᾶτις νενόμισται. Δῆλον δ' ἔκ τε τῶν τόπων ἐν οἷς αἱ Μοῦσαι τετίμηνται. Πιερία γὰρ καὶ Ὄλυμπος καὶ Πίμπλα καὶ Λείβηθρον τὸ παλαιὸν ἦν Θρᾴκια χωριά καὶ ὄρη, νῦν δὲ ἔχουσι Μακεδόνες· τὸν δὲ Ἑλικῶνα καθιέρωσαν ταῖς Μούσαις Θρᾷκες οἱ τὴν Βοιωτίαν ἐποικήσαντες, οἵπερ καὶ τὸ τῶν Λειβηθριάδων Νυμφῶν ἄντρον καθιέρωσαν. οἵ τ' ἐπιμεληθέντες τῆς ἀρχαίας μουσικῆς Θρᾷκες λέγονται, Ὀρφεύς τε καὶ Μουσαῖος καὶ Θάμυρις, καὶ τῷ Εὐμόλπῳ δὲ τοὔνομα ἐνθένδε...

XI, 6, 2 (C. 507). ... Ἅπαντας μὲν δὴ τοὺς προσβόρους κοινῶς οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς Σκύθας καὶ Κελτοσκύθας ἐκάλουν· οἱ δ' ἔτι πρότερον διελόντες τοὺς μὲν ὑπὲρ τοῦ Εὐξείνου καὶ Ἴστρου καὶ τοῦ Ἀδρίου κατοικοῦντας Ὑπερβορέους ἔλεγον καὶ Σαυρομάτας καὶ Ἀριμασπούς, τοὺς δὲ πέραν τῆς Κασπίας θαλάττης τοὺς μὲν Σάκας, τοὺς δὲ Μασσαγέτας ἐκάλουν, οὐκ ἔχοντες ἀκριβῶς λέγειν περὶ αὐτῶν οὐδέν, καίπερ πρὸς Μασσαγέτας τοῦ Κύρου πόλεμον ἱστοροῦντες.

XII, 3, 2. Εἰς δὴ τὸν Εὔξεινον πόντον εἰσπλέουσιν ἐκ τῆς Προποντίδος ἐν ἀριστερᾷ μὲν τὰ προσεχῆ τῷ Βυζαντίῳ κεῖται, Θρᾳκῶν δ' ἐστί, καλεῖται δὲ τὰ Ἀριστερὰ τοῦ Πόντου.

* locus corruptus.

colonie a milesienilor, Naulochos, un orăşel al mesembrienilor. Vin la rînd munţii Haemus, care se întind pînă la ţărmul mării de acolo; apoi Mesembria, colonie a megarienilor, [numită] mai înainte Menebria — cum ar fi oraşul lui Mena, deoarece întemeietorul său purta numele de Mena, iar cetate se zice în limba tracă *bria*, tot aşa precum oraşului lui Selys i se zice Selymbria şi cum odinioară Ainos se numea Poltymbria. Ni se înfăţişează, apoi, Anchiale, cetatea apoloniaţilor şi Apolonia însăşi. Pe ţărmul de aici găsim promontoriul Tirizis, loc întărit, folosit odinioară de Lisimah pentru păstrarea tezaurului [95]. Apoi, de la Apolonia pînă la Cianee sînt cam o mie cincisute de stadii şi, pe intervalul acesta, se află Tynias, ţinut al apoloniaţilor, Phinopolis şi Andriace, care se învecinează cu Salmydessos...

VII, 7, 1 (C. 320). Iată neamurile cuprinse între Istru şi munţii Iliriei şi ai Traciei, neamuri vrednice să fie amintite şi care ocupă tot ţărmul Adriaticii, începînd din fundul Golfului (Adriaticii) şi locuind pe ţărmul din stînga [96] al Pontului, de la Istru pînă la Bizanţ...

X, 3, 17 (C. 471). Muzica întreagă, privită atît ca melodie cît şi ca ritm, şi cuprinzînd [în noţiunea ei] şi instrumentele, e socotită ca fiind de obîrşie tracă şi asiatică. Aceasta se vede şi din locurile unde muzele sînt cu deosebire cinstite. Într-adevăr, în vechime, Pieria, Olimpul, Pimpla, Leibethros erau localităţi şi munţi ai tracilor, pe cîtă vreme acum pe acestea le stăpînesc macedonenii. Heliconul a fost închinat muzelor de către tracii care locuiau în Beoţia şi care au consacrat nimfelor peştera din Leibethros. Se spune că cei care s-au ocupat în vechime cu muzica — Orfeu, Musaios şi Tamiris — sînt traci. Şi numele lui Eumolp [97] tot de la traci vine...

XI, 6, 2 (C. 507). ... Vechii istorici greci numeau cu un termen comun toate populaţiile de la miazănoapte: sciţi sau celto-sciţi. Într-o vreme şi mai de demult se făcea o deosebire între numele de hiperboreeni, sarmaţi şi arimaspi, date popoarelor care locuiau la miazănoapte de Pontul Euxin, de Istru şi de Adriatica; iar cei de dincolo de Marea Caspică erau numiţi, unii, saci, alţii masageţi, fără să se poată spune însă ceva precis despre ei, măcar că se istorisea despre războiul dus de Cirus împotriva masageţilor.

XII, 3, 2. Cînd se intră din Propontida în Pontul Euxin, pe partea stîngă se află regiunile tracice, vecine cu Bizanţul, care sînt numite Ţărmul Stîng [98] al Pontului.

[95] În timpul asediului oraşului Callatis (vezi Diodor, nota 19).

[96] Numele acesta, care la început se întrebuinţa pentru tot ţărmul, de la Bizanţ la Istru (cf. şi XII, 3, 2), mai tîrziu pare să se fi aplicat (vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 58) mai ales regiunii de la nord de Balcani. Cf. Diodor, XIX, 73, 1; Ovidiu, *Triste*, I, 8, 39; II, 197; IV, 10, 97 şi V, 10, 14.

[97] Eumolp, adică « cel care cîntă bine », personaj legendar trac, despre care se spunea, că a instituit misterele de la Elusis.

[98] Cf. VII, 7, 1.

XII, 3, 6 (C. 542). Ἡ μὲν οὖν Ἡράκλεια πόλις ἐστὶν εὐλίμενος καὶ ἄλλως ἀξιόλογος, ἥ γε καὶ ἀποικίας ἔστελλεν· ἐκείνης γὰρ ἥ τε Χερσόνησος ἄποικος καὶ ἡ Κάλλατις...

XII, 3, 21. ... τοὺς μὲν Σκύθας Ἀλλαζῶνας φάσκοντες ὑπὲρ τὸν Βορυσθένη καὶ Καλλιπίδας καὶ ἄλλα ὀνόματα, ἅπερ ... Ἡρόδοτος... καταφλυάρησαν ἡμῶν.

XV. 1, 35 (C. 702). ... Ὅτι μὲν γὰρ μέγιστος (scil. ὁ Γάγγης) τῶν μνημονευσαμένων κατὰ τὰς τρεῖς ἠπείρους, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἰνδός, τρίτος δὲ καὶ τέταρτος ὁ Ἴστρος καὶ ὁ Νεῖλος, ἱκανῶς συμφωνεῖται...

XVI, 2, 39 (C. 762). ... καὶ οἱ μάντεις ἐτιμῶντο ὥστε καὶ βασιλείας ἀξιοῦσθαι, ... τοιοῦτος... [ὁ] Ὀρφεὺς καὶ ὁ Μουσαῖος καὶ ὁ παρὰ τοῖς Γέταις θεός, τὸ μὲν παλαιὸν Ζάμολξις Πυθαγόρειός τις, καθ' ἡμᾶς δὲ ὁ τῷ Βυρεβίστᾳ θεσπίζων Δεκαίνεος·...

XVII, 3, 24 (C. 839). ... Τὴν μὲν Εὐρώπην σχεδόν τι πᾶσαν ἔχουσι (scil. οἱ Ῥωμαῖοι) πλὴν τῆς ἔξω τοῦ Ἴστρου καὶ τῶν μεταξὺ τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Τανάϊδος παρωκεανιτῶν...

XII, 3, 6 (C. 542). Cetatea Heracleiei [99] are un port bun, fiind vrednică de amintit şi pentru alte motive. De aici au pornit colonizări. Chersonesul şi Callatis fiind coloniile acesteia...

XII, 3, 21. ... alţii spun că sînt sciţii alazoni, de deasupra lui Boristene, şi calipizii [100] şi alte nume de acest fel, pe care ni le-a povestit nouă Herodot.

XV, 1, 35 (C. 702). ... Domneşte o îndeajuns de mare înţelegere (între autori) în legătură cu împrejurarea că — dintre fluviile amintite în cele trei continente — [Gangele] este cel mai mare. După el vine Indul, iar al treilea şi al patrulea sînt Istrul şi Nilul...

XVI, 2, 39 (C. 762)... Şi profeţii erau cinstiţi, încît erau socotiţi vrednici de domnie, ... astfel ... Orfeu, Musaios şi zeul la geţi, în vechime Zamolxis, un pitagoreu, iar în vremea noastră Decaineos care proroceşte lui Burebista...

XVII, 3, 24 (C. 839). ... [Romanii] au în stăpînirea lor aproape toată Europa, afară de partea de dincolo de Istru şi regiunea de lîngă Ocean, care se întinde între Rin şi Tanais...

---

[99] Heracleia Pontică.
[100] Cf. Herodot IV, 17.

LIII. TITI LIVI

AB URBE CONDITA

XXXIX, 35, 4... Interim per speciem auxilii Byzantiis ferendi, re ipsa ad terrorem regulis Thracum iniciendum profectus, perculsis iis uno proelio et Amadoco duce capto in Macedoniam rediit, missis ad adcolas Histri fluminis barbaros, ut in Italiam inrumperent, sollicitandos.

XL, 5, 10. Redierant forte, quos miserat in Bastarnas ad arcessenda auxilia, adduxerantque inde nobiles iuvenes et regii quosdam generis, quorum unus sororem suam in matrimonium Philippi filio pollicebatur...

XL, 34, 2. Aquileia colonia latina eodem anno in agrum Gallorum est deducta.

XL, 57, 2. Peropportuna mors Philippi fuit ad dilationem et ad vires bello contrahendas. nam post paucis diebus gens Bastarnarum, diu sollicitata, ab suis sedibus magna peditum equitumque manu Histrum traiecit. inde praegressi, qui nuntiarent regi, Antigonus et

LIII. TITUS LIVIUS

S-a născut la Patavium (Padova de astăzi), în anul 59 î.e.n., şi a murit în anul 16 e.n. Livius a studiat retorica şi filozofia şi a scris cîteva tratate retorice mărunte, care s-au pierdut. Şi-a îndreptat din vreme interesul spre istorie, propunîndu-şi să scrie o operă istorică vastă, care să cuprindă toată istoria romană de la origini şi pînă în vremea sa. Această lucrare monumentală, care se intitulează *De la întemeierea Romei*, cuprindea 142 de cărţi, din care au ajuns pînă la noi numai 35, şi anume I–X (pînă la anul 293 î.e.n.) şi XXI–XLV (anii 218–167 î.e.n.). Din celelalte ne-au rămas doar fragmente şi scurte rezumate *(periochae)*, făcute de alţi autori. Livius a folosit de aproape analistica romană şi pe Polibiu. În opera sa, care are tendinţe retorizante, el a văzut un mijloc de îndreptare socială şi morală pentru contemporani, încercînd să idealizeze trecutul spre a-l pune în contrast cu prezentul.

Ediţia: Titi Livi *Ab Urbe condita libri* ediderunt H. Müller et W. Weissenborn, Weidmann, Berlin, 1880–1910.

DE LA ÎNTEMEIEREA ROMEI

XXXIX, 35, 4. ... Între timp [1] [Filip al V-lea], plecat sub pretextul de a ajuta pe bizantini, însă în realitate pornit să bage groaza în regişorii tracilor, îi nimici pe aceştia într-o singură bătălie, prinse pe şeful lor Amadocus şi se reîntoarse în Macedonia, după ce trimisese soli la locuitorii barbari [2] de pe lîngă fluviul Istru, ca să-i îndemne să năvălească în Italia.

XL, 5, 10. Tocmai atunci [3] se întorseseră solii pe care Filip îi trimisese la bastarni după ajutoare şi aduseră de acolo tineri de neam nobil şi chiar cîţiva de viţă regească. Dintre aceştia unul făgăduia de soţie pe sora sa fiului lui Filip [4]...

XL, 34, 2. În acelaşi an [5], pe teritoriul galilor [6] a fost întemeiată Aquileia [7], avînd statutul unei colonii latine.

XL, 57, 2. Moartea lui Filip [8] a fost foarte binevenită pentru amînarea operaţiunilor şi pentru strîngerea de forţe în vederea războiului. Căci cîteva zile mai tîrziu, neamul bastarnilor, instigat de multă vreme, îşi părăsi locurile de baştină şi trecu Istrul [9] cu un mare corp de infanterie şi de cavalerie. De aici

[1] În anul 184 î.e.n.

[2] Bastarnii care vor fi pomeniţi mai jos (cf. XLII, 11,4 şi Trogus Pompeius, *Prologul*, 32).

[3] În anul 182 î.e.n.

[4] Perseu, viitorul rege.

[5] În anul 181 î.e.n.

[6] Este numele cu care romanii desemnau pe celţii din nordul Italiei şi regiunile învecinate.

[7] Oraşul va reprezenta de la început un puternic centru de expansiune economică romană, atît spre nord, cît şi spre est (cf. Strabon, IV, 6, 10). Pentru penetraţia paşnică în regiunile dunărene, vezi V. Pârvan, *Dacia*, Bucureşti, 1937, p. 155–6. În schimb, expansiunea politică a romanilor spre Dacia – pornind din această regiune – va începe mult mai tîrziu, abia pe vremea lui August (cf. Strabon, VII, 5, 2 şi Apian, *Iliria*, 22, 65).

[8] Survenită în toamna anului 179 î.e.n.

[9] Poate în regiunea Durostorului, cum sugerează Patsch, *Beiträge*, p. 11.

Cotto; 3. Cotto nobilis erat Bastarna, Antigonus iam prius cum ipso Cottone legatus ad concitandos Bastarnas missus. haud procul Amphipoli fama, inde certi nuntii obcurrerunt mortuum esse regem; 4. quae res omnem ordinem consilii turbavit. compositum autem sic fuerat, transitum per Thraciam tutum et commeatus Bastarnis ut Philippus praestaret. id ut facere posset, regionum principes donis coluerat fide sua obligata, pacato agmine transituros Bastarnas. 5. Dardanorum gentem delere propositum erat inque eorum agro sedes fundare Bastarnis. 6. duplex inde erat commodum futurum, si et Dardani, gens semper infestissima Macedoniae temporibusque iniquis regum inminens, tolleretur et Bastarnae relictis in Dardania coniugibus liberisque ad populandum Italiam possent mitti; 7. per Scordiscos iter esse ad mare Hadriaticum Italiamque, alia via traduci exercitum non posse. facile Bastarnis Scordiscos iter daturos — nec enim aut lingua aut moribus aequales abhorrere — et ipsos adiuncturos se, cum ad praedam opulentissimae gentis ire vidissent. 8. inde in omnem eventum consilia accommodabantur: sive caesi ab Romanis forent Bastarnae, Dardanos tamen sublatos praedamque ex reliquiis Bastarnarum et possessionem liberam Dardaniae solacio fore; 9. sive prospere rem gessissent, Romanis aversis in Bastarnarum bellum recuperaturum se in Graecia, quae amisisset, haec Philippi consilia fuerant.

XL, 58, 1. Primum ingressi sunt pacato agmine, digressu deinde Cottonis et Antigoni et haud multo post ad famam mortis Philippi neque Thraces commercio faciles erant neque Bastarnae empto contenti esse poterant aut in agmine contineri, ne decederent via. 2. inde iniuriae ultro citroque fieri, quarum in dies incremento bellum exarsit. postremo Thraces cum vim ac multitudinem sustinere hostium non possent, relictis campestribus vicis in montem ingentis altitudinis — Donucam vocant — concesserunt. 3. quo cum subire Bastarnae vellent, quali tempestate Gallos spoliantes Delphos fama est peremptos esse, talis tum Bastarnas nequiquam ad iuga montium appropinquantes oppressit. 4. neque enim imbre tantum effuso, dein creberrima grandine obruti sunt cum ingenti fragore caeli tonitribusque et fulguribus praestringentibus aciem oculorum, 5. sed fulmina etiam sic undique micabant, ut peti viderentur corpora, nec solum milites, sed etiam principes icti caderent. 6. itaque cum praecipiti fuga per

Antigonus și Cotto au luat-o înainte ca să anunțe pe rege. 3. Cotto era un nobil bastarn, iar Antigonus — un sol [macedonean[trimis încă de mai înainte împreună cu acest Cotto să ațîțe pe bastarni. Nu departe de Amphipolis îi întîmpină zvonul, apoi vești sigure că regele a murit. 4. Această întîmplare a răsturnat tot planul. Înțelegerea fusese ca Filip să asigure bastarnilor libera trecere prin Tracia și aprovizionarea. Ca să poată face acest lucru, Filip cîștigase prin daruri pe fruntașii regiunilor trace și-și luase personal obligația că bastarnii vor trece cu oastea lor în deplină ordine. 5. El avea de gînd să distrugă neamul dardanilor și apoi să stabilească pe bastarni în ținutul acestora. 6. De aici urma un folos îndoit: pe de o parte scăpa de dardani, un neam întotdeauna plin de dușmănie față de Macedonia, și care pîndea momentele grele pentru regii ei; iar pe de alta, bastarnii, după ce își vor fi lăsat soțiile și copii în Dardania, puteau fi trimiși să devasteze[10] Italia. 7. Drumul spre Adriatica și Italia trecea prin țara scordiscilor[11] și nu exista posibilitatea ca o armată să fie dusă pe altă cale. Scordiscii vor permite cu ușurință trecerea bastranilor, cu care se aseamănă ca limbă și moravuri[12], și ei înșiși se vor alătura acestora după ce vor vedea că merg să prade teritoriul unui popor atît de bogat. 8. Apoi, oricum ar fi fost rezultatul, aceste planuri tot urmau să aducă foloase: dacă bastarnii ar fi fost măcelăriți de romani, regelui tot îi rămînea ca o consolare faptul că dardanii au fost înlăturați, prada luată de la rămășițele bastarnilor și stăpînirea nestînjenită a Dardaniei. 9. Dacă ei ar fi izbîndit, în timp ce romanii erau ocupați în războiul împotriva bastarnilor, el putea redobîndi posesiunile pe care le pierduse în Grecia. Acestea fuseseră planurile lui Filip.

XL, 58, 1. La început bastarnii au mers în deplină ordine. Dar după plecarea lui Cotto și Antigonus, și nu mult după ce sosi vestea morții lui Filip, nici tracii nu se arătau prea dispuși să facă comerț și nici bastarnii nu erau mulțumiți de cumpărături și nu puteau să-și păstreze rînduiala și să nu se abată din drum. 2. De aici s-au produs și dintr-o parte și din alta acte de violență, care au devenit din zi în zi mai numeroase și au dezlănțuit războiul. În cele din urmă, tracii, deoarece nu puteau ține piept forței și mulțimii dușmanilor, și-au părăsit satele din cîmpie și s-au retras pe un munte foarte înalt, pe care-l numesc Donuca[13]. 3. Cînd bastarnii au vrut să-i urmeze într-acolo, o furtună, asemenea aceleia despre care se spune că i-a nimicit pe galii porniți să jefuiască Delfi[14], îi surprinse și pe ei în timp ce căutau zadarnic să se apropie de vîrful muntelui. 4. Asupra lor se abătu nu numai ploaia care cădea în ropote, însoțită de o grindină foarte deasă și de un zgomot infernal al cerului, produs de tunetele și de fulgerele care îți luau vederea, 5. ci și trăznete, care țîșneau parcă de pretutindeni, astfel încît se părea că ele anume caută trupuri omenești; și cădeau loviți nu numai soldați de rînd, ci și căpetenii. 6. În timp ce fugeau în debandadă la

[10] Cf. infra XLII, 11,4 și Trogus Pompeius, *Prologul*, 32.

[11] Bastarnii populau regiunea dintre Sava și Morava.

[12] În realitate scordiscii erau celți, iar bastarnii germani. Pentru problema mult dezbătută a originii și apartenenței etnice a bastarnilor, vezi R. Vulpe, *Le problème des Bastarnes à la lumière des découvertes archéologiques en Moldavie*, în *Nouvelles etudes d'histoire*, București, 1955, p. 103, 119 și articolul lui T. Zawadzki, *Bastarnowie*, în *Słownik starożytności słowiańskich*, I, Varșovia, 1961.

[13] Actualul munte Rila.

[14] În anul 279 î.e.n. (cf. Polibiu, IV, 46, 1).

rupes praealtas inprovidi sternerentur ruerentque, instabant quidem perculsis Thraces, sed ipsi deos auctores fugae esse caelumque in se ruere aiebant. 7. dissipati procella cum tamquam ex naufragio plerique semermes in castra, unde profecti erant, redissent, consultari, quid agerent, coeptum. inde orta dissensio, aliis redeundum, aliis penetrandum in Dardaniam censentibus. 8. triginta ferme milia hominum Clondico duce in Dardaniam, quo profecti erant, pervenerunt; cetera multitudo retro, qua venerat, Aquilloniam, mediterraneam regionem*, repetit. 9. Perseus potitus regno interfici Antigonum iussit; et dum firmaret res, legatos Romam ad amicitiam paternam renovandam petendumque, ut rex ab senatu adpellaretur, misit. haec eo anno in Macedonia gesta.

XLI, 19, 4. Belli Macedonici subibat iam cura, miscente Perseo inter Dardanos Bastarnasque certamina et legati, qui missi ad res visendas in Macedoniam erant, iam reverterant Romam, renuntiaverantque bellum in Dardania esse. 5. simul venerant et ab rege Perseo oratores, qui purgarent nec accitos ab eo Bastarnas nec auctore eo quicquam facere. 7. Dardani, cum Bastarnas non modo non excedere finibus suis, quod speraverant, sed graviores fieri in dies cernerent, subnixos Thracum accolarum et Scordiscorum auxiliis, audendum aliquid vel temere rati, omnes undique armati ad oppidum, quod proximum castris Bastarnarum erat, conveniunt. 8. hiems erat, et id anni tempus elegerant, ut Thraces Scordiscique in fines suos abirent.

XLI, 23, 12. Bastarnas primum ad terrorem omnium in Dardaniam misit; qui si sedem eam tenuissent, graviores eos accolas Graeciae habuisset, quam Asia Gallos habebat.

* Apolloniam meridianam regionem (Moguntinus IX saeculi) Apolloniam Mesembriamque W. Heraeus.

vale, printre stînci uriaşe, căzînd şi repezindu-se orbeşte, şi după ce erau atît de îngroziţi, îi mai atacară şi tracii. Însă ei înşişi spuneau că zeii i-au pus pe fugă şi că cerul s-a năpustit asupra lor. 7. Risipiţi de vijelie ca nişte naufragiaţi, cei mai mulţi dintre ei, fiind doar pe jumătate înarmaţi, s-au reîntors în lagărul de unde plecaseră. Aici au început să se sfătuiască, să vadă ce-i de făcut. De aici a ieşit o mare neînţelegere, unii socotind că e bine să se întoarcă acasă, iar alţii că trebuie să pătrundă în Dardania. 8. Aproximativ treizeci de mii de oameni au ajuns în Dardania, încotro porniseră sub conducerea lui Clondicus. Restul mulţimii făcu calea întoarsă spre Apollonia şi Mesembria [15], o regiune din interiorul ţării, pe drumul pe care venise. 9. Perseu, care pusese mîna pe putere, porunci ca Antigonus să fie omorît. Apoi, pînă să-şi întărească puterea, trimise soli la Roma să ceară înnoirea tratatului de prietenie încheiat de tatăl său [16] şi recunoaşterea sa ca rege de către senat. Acestea se petreceau în acel an în Macedonia.

XLI, 19, 4. Lumea [17] începea să se preocupe de războiul din Macedonia, din cauza lui Perseu, care aţîţa neînţelegerile dintre dardani şi bastarni. De altfel şi cei trimişi în Macedonia, ca să vadă la faţa locului cum stau lucrurile, se întorseseră la Roma şi relataseră că în ţara dardanilor se desfăşoară un război [18]. 5. În acelaşi timp veniseră soli şi din partea regelui Perseu [19] ca să se dezvinovăţească, arătînd că bastarnii n-au fost chemaţi de rege şi că nu fac nimic din ordinul acestuia... 7. Văzînd că bastarnii nu numai că nu mai pleacă din ţara lor, lucru pe care îl speraseră, dar că pe zi ce trece devin tot mai greu de suportat datorită sprijinului şi ajutoarelor pe care aceştia le primeau de la tracii învecinaţi şi de la scordisci, dardanii au ajuns la convingerea că trebuie să încerce o faptă îndrăzneaţă, chiar dacă ar fi primejdioasă. Venind din toate părţile s-au înarmat cu toţii şi s-au adunat lîngă cetatea cea mai apropiată de tabăra bastarnilor. 8. Era iarnă [20] şi ei au ales acest anotimp, ca tracii şi scordiscii [21] să se înapoieze la ei în ţară [22].

XLI, 23, 12. Pentru [23] a îngrozi pe toată lumea (Perseu) a trimis mai întîi pe bastarni împotriva Dardaniei. Aceştia dacă s-ar fi statornicit [24], ar fi fost pentru Grecia nişte vecini şi mai periculoşi decît erau galii pentru Asia.

[15] Textul este controversat. Manuscrisul Moguntinus (sec. IX) prezintă lecţiunea: « Apollonia, o regiune de miazăzi », iar editorul H. I. Müller propune: « Aquillonia, o regiune din interior ». Noi am urmat însă emendaţia lui W. Heraeus *Apolloniam Mesembriamque* care a fost în general acceptată de cercetători.

[16] În anul 197 î.e.n., după al doilea război macedonean.

[17] La Roma, în anul 175 î.e.n.

[18] La plîngerea dardanilor, senatul trimisese o comisie sub conducerea lui Aulus Postumius, (cf. Polibiu, XXVI, 9, 5).

[19] Cf. Apian, *Macedonia*, 11, 1.

[20] Iarna 175/174 î.e.n.

[21] Aliaţii bastarnilor.

[22] După descrierea începutului luptei, urmează o lacună în text. Victoria pare să fi fost de partea dardanilor, cum reiese din fragmentul următor şi din informaţia lui Orosius, IV, 20, 34, care povesteşte că, bastarnii trecînd Dunărea, s-a rupt gheaţa sub ei şi cei mai mulţi au pierit.

[23] Vorbeşte strategul Callicrates — duşmanul lui Perseu — la adunarea ligii aheene, din toamna anului 174 î.e.n.

[24] Reiese că bastarnii nu s-au putut menţine în Dardania, ci au fost nevoiţi să se întoarcă acasă.

XLII, 11, 4. ... Bastarnarum gentem excitatam sedibus suis, quorum auxiliis fretus in Italiam transiret.

XLIV, 26, 2. Sed et ante Genti regis parata societas et tum Gallorum effusorum per Illyricum ingens oblatum auxilium avaritia dimissum est. 3. veniebant decem milia equitum, par numerus peditum et ipsorum iungentium cursum equis et in vicem prolapsorum equitum vacuos capientum ad pugnam equos. 4. hi pacti erant eques denos praesentes aureos, pedes quinos, mille dux eorum.

XLIV, 27, 1. Apparebat omnibus mercedem in multitudine timere nec quicquam aliud; sed cum suadere consulenti nemo auderet, remittitur Antigonus, qui nuntiaret quinque milium equitum opera tantum uti regem, non tenere multitudinem aliam. 2. quod ubi audivere barbari, ceterorum quidem fremitus fuit indignantium se frustra excitos sedibus suis; Clondicus rursus interrogat, ecquid ipsis quinque milibus, quod convenisset, numeraret? 3. cum adversus id quoque misceri ambages cerneret, inviolato fallaci nuntio, quod vix speraverat ipse posse contingere, retro ad Histrum perpopulati Thraciam, qua vicina erat viae, redierunt.

XLV, 4, 3. ... qui paulo ante non contentus regno Macedoniae Dardanos Illyriosque oppugnasset, Bastarnorum excivisset auxilia...

XLV, 29, 3. ... Paulus Latine,... pronuntiavit 4. ... tributum dimidium eius, quod pependisent regibus, pendere populo Romano. 5. deinde in quattuor regiones dividi Macedoniam.

PERIOCHAE

LXIII. C. Porcius consul in Thracia male adversus Scordiscos pugnavit... Cimbri, gens vaga, populabundi in Illyricum venerunt; ab his Papirius Carbo consul cum exercitu fusus est. Livius Drusus

XLII, 11, 4. ... Neamul bastarnilor[25] a fost stîrnit din locurile în care trăia, pentru ca, încrezîndu-se în forțele lor, să treacă în Italia.

XLIV, 26, 2. Dar din pricina zgîrceniei, regele a pierdut și alianța oferită mai înainte de Gentius[26], cît și ajutorul imens oferit de galii[27] răspîndiți atunci prin Iliria. 3. Veneau zece mii de călăreți și un număr egal de pedestrași; aceștia din urmă se țineau în goană pe lîngă cai, și în toiul luptei încălecau pe caii liberi ai călăreților căzuți[28]. Galii se înțeleseseră cu Perseu să primească de îndată cîte zece galbeni[29] de fiecare călăreț, cîte cinci de fiecare pedestraș și o mie pentru șeful lor.

XLIV, 27, 1. Era clar pentru toți[30] că regele se temea să plătească un număr atît de mare de oameni și că nu avea frică de altceva; cum însă nimeni nu îndrăznea să-și dea părerea celui care le cerea sfatul, Antigonus fu trimis din nou să comunice galilor că ajutorul a numai cinci mii de călăreți este suficient pentru rege și că nu mai reține restul trupelor. 2. Cînd auziră barbarii acest lucru se iscă un freamăt printre oamenii înfuriați că au fost aduși degeaba din locurile lor; Clondicus întrebă din nou dacă cel puțin acestor cinci mii de oameni le poate plăti suma cuvenită. 3. Văzînd că și în această chestiune [Antigonus] dă răspunsuri îndoielnice, fără să se atingă de solul care căutase să-l înșele, lucru pe care nici chiar acesta nu îndrăznise să-l spere, după ce au devastat regiunile din Tracia care se găseau în calea lor, ei s-au întors înapoi spre Istru.

XLV, 4, 3. ... acela[31] care, încă cu puțin timp înainte — nefiind mulțumit doar cu regatul Macedoniei —, atacase pe dardani și iliri și chemase în ajutor pe bastarni.

XLV, 29, 3. ... Paulus [Aemilius], vorbind în limba latină, a făcut cunoscut[32] 4. ... că [macedonenii] vor plăti poporului roman jumătate din dările pe care le plătiseră regilor; 5. apoi, că de acum înainte Macedonia va fi împărțită în patru regiuni[33].

SCURTE REZUMATE

LXIII. Consulul C. Porcius[34] s-a bătut fără succes în Tracia împotriva scordiscilor... Cimbrii, un neam care rătăcea de colo colo, au venit să devasteze Iliria; ei au risipit oastea de sub comanda consulului Papirius Carbo. Consu-

[25] Vorbește în senat Eumenes al II-lea al Pergamului, care îi reproșează defunctului Filip al V-lea acțiuni îndreptate împotriva romanilor (cf. supra, XXXIX, 35, 4).

[26] Regele ilirilor.

[27] Bastarnii au revenit în primăvara anului 168 tot sub conducerea lui Clondicus (cf. Polibiu, XXIX, 9, 12; Diodor, XXX, 19; Apian, *Macedonia*, 8; Plutarh, *Paulus Aemilius*, 9; 12; 13).

[28] Pentru felul acesta de luptă al germanilor, vezi Cezar, *Războiul din Galia*, I, 48, 5 și Tacit, *Germania*, 6.

[29] Stateri de aur.

[30] În consiliul care dezbătea numărul mercenarilor bastarni care trebuiau să fie angajați.

[31] Perseu.

[32] La congresul de la Amphipolis, din anul 167 î.e.n., după înfrîngerea lui Perseu.

[33] Formal însă Macedonia a devenit provincie romană abia în anul 146 î.e.n., după răscoala lui Andriscos. După crearea provinciei Macedonia va începe expansiunea politică romană spre regiunile dunărene (cf. infra *Scurte rezumate* și Florus, I, 39, 1; II, 26, 13).

[34] Consul în anul 114 î.e.n. (cf. Florus, I, 39, 4).

consul adversus Scordiscos, gentem a Gallia oriundam, in Thracia feliciter pugnavit.

LXV. ...M. Minucius, proconsul adversus Thracas prospere pugnavit.

XCI. ... Ap. Claudius proconsul Thracas pluribus proeliis vicit.

XCII, 5. ... praeterea res ab Curione proconsule in Thracia gestas adversus Dardanos...

XCV. C. Curio proconsul Dardanos in Thracia domuit.

XCVII. ... M. Lucullus proconsul Thracas subegit.

CIII. ... C. Antonius proconsul in Thracia parum prospere rem gessit.

CXVII. C. Octavius Romam ex Epiro venit — eo enim Caesar praemiserat bellum in Macedonia gesturus.

CXXII. M. Brutus adversus Thracas parumper prospere rem gessit.

CXXXIV. ... bellum adversus Bastarnas et Moesos et alias gentes a M. Crasso gestum + + referuntur.

CXXXV. Bellum a M. Crasso adversus Thracas... gestum refertur.

CXL. Thraces domiti a L. Pisone... referuntur.

lul Livius Drusus [35] s-a luptat cu succes în Tracia împotriva scordiscilor, un neam de origine galică.

LXV. ... Proconsulul M. Minucius [36] a luptat cu succes împotriva tracilor.

XCI. ... Proconsulul Ap. Claudius [37] i-a învins pe traci în mai multe lupte.

XCII, 5. ... Cartea mai cuprinde acţiunile proconsulului Curio [38] în Tracia împotriva dardanilor...

XCV. C. Curio în calitate de proconsul a învins pe dardani în Tracia.

XCVII... Proconsulul M. Lucullus [39] i-a supus pe traci.

CIII... Proconsulul C. Antonius [40] a întreprins în Tracia o acţiune lipsită de succes.

CXVII. C. Octavius [41] a venit din Epir la Roma, căci Cezar, care avea de gînd să poarte război în Macedonia, îl trimisese înainte într-acolo.

CXXII. M. Brutus [42] se luptă cu foarte puţin succes împotriva tracilor.

CXXXIV. ... Se povesteşte despre războiul dus de M. Crassus [43] împotriva bastarnilor, a moesilor şi a altor populaţii.

CXXXV. Se povesteşte despre războiul dus de M. Crassus împotriva tracilor.

CXL. Se povesteşte despre tracii înfrînţi de L. Piso [44]...

---

35 Consul în anul 112 î.e.n. (cf. Florus, I, 39, 5).
36 Consul în anul 110 î.e.n. (cf. Florus, I, 39, 5).
37 Proconsul în Macedonia în anii 78—76 î.e.n. (cf. Florus, I, 39, 6).
38 Proconsul în Macedonia în anii 75—73 î.e.n. (cf. Florus, I, 39, 6).
39 Cf. Florus, I, 39, 6).
40 Cf. Dio Cassius, XXXVIII, 10.
41 Cf. Suetoniu, *August*, VIII, 4.
42 Cf. Dio Cassius, XLVII, 25, 6.
43 Cf. Florus II, 26, 15 şi Dio Cassius, LI, 23, 2.
44 Între anii 13—11 î.e.n. îi supune pe besi (cf. Tacit, *Anale*, VI, 11; Florus, II, 27, 17 şi Dio Cassius, LIV, 34, 6.

LIV. SEXTI AULI PROPERTII

ELEGIARUM LIBRI IV

IV, 3, 7—9. Te modo viderunt iteratos Bactra per ortos,
te modo munito Sericus hostis equo
hibernique Getae pictoque Britannia curru.
IV, 5, 43—44. Sed potius mundi Thais pretiosa Menandri,
cum ferit astutos comica moecha Getas.

LIV. PROPERȚIU

A trăit la Roma între anii 54—16 î.e.n., făcînd parte din cercul lui Mecena, Vergiliu și Horațiu. Properțiu a scris 4 cărți de elegii între anii 28 și 16. Știrile cuprinse în opera sa reprezintă bagajul obișnuit de cunoștințe al unui roman cult.

Ediția: Properce, *Elégies*, Texte établi et traduit par D. Paganelli, Les Belles Lettres, Paris, 1929.

ELEGII

IV, 3, 7—9. Pe tine[1] de curînd bactrienii te-au văzut pentru a doua oară în Orient,
te-au văzut serii[2], dușmani cu cavalerie în zale, apoi geții
la care e mereu iarnă, și britanii cu căruțe pictate.
IV, 5, 43—44. Ci mai degrabă [să-ți placă] Thais cea luxoasă din comediile elegantului Menandru,
o curtezană care înșeală pîn-și pe geții cei șireți[3].

---

[1] E vorba de un soț care pleacă în nenumărate campanii, în loc să stea lîngă tînăra sa soție.
[2] Populații din Asia răsăriteană, de unde se aducea mătasea.
[3] Sclavii geți și daci din comediile lui Menandru și Terentiu.

LV. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ

ΡΩΜΑΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

XIV, 1, 1. Ἡ δὲ Κελτική... συνάπτει... τῷ δὲ Σκυθικῷ τε καὶ Θρᾳκίῳ γένει κατὰ βορέαν ἄνεμον καὶ ποταμὸν Ἴστρον, ὃς ἀπὸ τῶν Ἀλπείων καταβαίνων ὀρῶν μέγιστος τῶν τῇδε ποταμῶν καὶ πᾶσαν τὴν ὑπὸ τοῖς ἄρκτοις ἤπειρον διελθὼν εἰς τὸ Ποντικὸν ἐξερεύγεται πέλαγος. 2. ... σχίζεται μέση ποταμῷ Ῥήνῳ, μεγίστῳ μετὰ τὸν Ἴστρον εἶναι δοκοῦντι τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην ποταμῶν. 3. καλεῖται δ' ἡ μὲν ἐπὶ τάδε τοῦ Ῥήνου Σκύθαις καὶ Θρᾳξὶν ὁμοροῦσα Γερμανία, μέχρι δρυμοῦ Ἑρκυνίου καὶ τῶν Ῥιπαίων ὀρῶν καθήκουσα...

LV. DIONISIU DIN HALICARNAS

S-a născut în Halicarnas (Asia Mică) şi în anul 30 î.e.n. a venit la Roma, unde a întreţinut relaţii cu cercurile senatoriale şi şi-a desfăşurat activitatea de retor, scriind mai multe tratate de retorică. În opera sa de istorie *Antichităţi romane* Dionisiu din Halicarnas a folosit analistica romană, iar discursurile le-a inventat el însuşi. Nu a înţeles totdeauna relaţiile juridice din statul roman, totuşi lucrarea lui conţine multe informaţii interesante şi a fost utilizată de Plutarh, Apian, Dio Cassius.

Ediţia: Dionysii Halicarnassensis *Antiquitatum Romanarum quae supersunt* edidit Carolus Jacoby, vol. I—IV, Teubner, Leipzig, 1885—1905.

ANTICHITĂŢI ROMANE

XIV, 1, 1. Ţara celţilor... se mărgineşte... la miazănoapte cu neamul scitic, cu cel tracic şi cu fluviul Istru, care coboară din munţii Alpi şi este cel mai mare dintre fluviile din aceste ţinuturi. El străbate tot continentul de la nord şi se varsă în Marea Pontică. 2. ... [Ţara celţilor] este tăiată la mijloc de fluviul Rin, ce pare a fi, după Istru, cel mai mare dintre fluviile Europei. 3. Partea de dincoace de Rin se numeşte Germania, care se mărgineşte cu sciţii şi cu tracii. Se întinde pînă la Pădurea Hercinică şi munţii Ripei...

LVI. RES GESTAE DIVI AUGUSTI

V, 26, 9 Omnium provinc[iarum populi Romani], quibus finitimae fuerunt
10 gentes, quae non p[arerent imperio nos]tro, fines auxi.
V, 30, 44 Pannoniorum gentes, qua[s a]nte me principem populi Romani exercitus nun —
45 quam adit, devictas per Ti. [Ne]ronem, qui tum erat privignus et legatus meus,
46 imperio populi Romani s[ubie]ci protulique fines Illyrici ad r[ip]am fluminis
47 Dan[u]i. Citr[a] quod [D]a[cor]u[m tr]an[s]gressus exercitus meis a[u]sp[icis vict]us profliga —
48 tusque [es]t, et pos[tea tran]s Dan[u]vium ductus ex[ercitus me]u[s] Dacorum
49 gentes im[peri]a p[opuli] R[omani perferre coegit].
V, 31 . . . 51 Nostram amic[itiam appetive]run[t]
52 per legat[os] B[a]starn[ae Scythae]que et Sarmatarum qui su[nt citra fl]umen
53 Tanaim [et] ultra reg[es, . . .

LVI. FAPTELE ÎMPĂRATULUI AUGUST

Împăratul August s-a născut la Roma în anul 63 î.e.n. şi a fost fiul adoptiv al lui C. Iulius Caesar. După ce a învins pe M. Antonius la Actium în anul 31 î.e.n., a rămas singur la cîrma statului roman pînă la moartea sa (14 î.e.n.). În anul 27 a primit titlul de Augustus. Spre sfîrşitul vieţii a alcătuit un scurt rezumat al faptelor sale mai de seamă, care a fost săpat în piatră şi expus în diferite părţi ale imperiului. Acest text a ajuns pînă la noi în două mari inscripţii greco-latine, din Ancyra şi Apollonia, cunoscute sub numele de *Monumentum Ancyranum* şi *Monumentum Apolloniense*.

Ediţia: *Res Gestae Divi Augusti*. Kritische Textausgabe von Hans Volkermann, Teubner, Leipzig, 1942.

V, 26, 9. Am lărgit hotarele tuturor provinciilor poporului roman, care avea
10 ca vecine neamuri ce nu ascultau de stăpînirea noastră.
V, 30, 44. Neamurile panonilor, pe care niciodată înainte de domnia mea nu
45 le înfruntase vreo armată romană — fiind definitiv învinse [1] de Tiberiu Nero [2], care pe atunci îmi era fiu adoptiv şi locţiitor —,
46 le-am supus stăpînirii poporului roman şi am împins hotarele Iliricului pînă la malul fluviului
47 Dunărea. Oştirea dacilor, care trecuse dincoace de acest [fluviu], a fost învinsă şi alungată sub
48 comanda mea supremă [3], iar apoi armata mea a trecut dincolo de Dunăre şi
49 a silit neamurile dacilor să îndure stăpînirea poporului roman [4].
V. 31. . . . 51 Prietenia noastră au cerut-o
52 prin solii bastarnii, sciţii şi regii sarmaţilor [5] de dincoace
53 şi de dincolo de fluviul Tanais. . .

---

[1] Luptele au avut loc între anii 12—9 î.e.n. şi între anii 6—9 e.n., cînd panonii au fost definitiv supuşi (cf. Suetoniu, *Tiberiu*, 17 şi Velleius Paterculus, II, 39, 3).
[2] Viitorul împărat Tiberiu.
[3] Sub imperiu, generalii romani comandau trupele în numele împăratului, care era comandantul suprem.
[4] Aluzie la campania din anii 11—12 e.n., condusă de Cornelius Lentulus (cf. Florus, II, 28, 19), guvernatorul Panoniei, şi de generalul Sextus Aelius Catus (cf. Strabon, VII, 3, 10). Pentru alte expediţii împotriva dacilor vezi Strabon, nota 70.
[5] Cf. Horaţiu, *Cîntul secular*, 55.

V, col. 26, 2. Πασῶν ἐπαρχειῶν δήμο[υ Ρω]μαίων, αἷς ὅμορα
3. ἦν ἔθνη τὰ μὴ ὑποτασσ[όμ]ενα τῆι ἡμετέραι ἡ-
4. γεμονία(ι), τοὺς ὅρους ἐπεύξ[ησ]α.

V, col. 30, 7. Παννονίων ἔθνη, οἷς πρὸ ἐμοῦ ἡγεμόνος στρατευ-
8. μα Ῥωμαίω/ οὐκ ἤνγισεν, ἡσσηθέντα ὑπὸ Τιβερίου
9. Νέρωνος, ὃς τότε μου ἦν πρόγονος καὶ πρεσβευτής,
10. ἡγεμονίαι δήμου Ῥωμαίων ὑπέταξα[ ] τά τε Ἰλλυρι-
11. κοῦ ὅρια μέχρι Ἴστρου ποταμοῦ προήγαγον. Οὗ ἐπει-
12. τάδε Δάκων διαβᾶσα πολλὴ δύναμις ἐμοῖς αἰσίοις αἰω-
13. νοῖς κατεκόπη, καὶ ὕστερον μεταχθὲν τὸ ἐμὸν στρα-
14. τευμα πέραν Ἴστρου τὰ Δάκων ἔθνη προστάγματι
15. δήμου Ῥωμαίων ὑπομένειν ἠνάγκασεν.

V, col. 31, 18. . . . Τὴν ἡμετέραν φιλίαν ἠξίωσαν
19. διὰ πρέσβεων Βαστάρναι καὶ Σκύθαι καὶ Σαρμά-
20. τῶν οἱ ἐπιτάδε ὄντες τοῦ Τανάιδος ποταμοῦ καὶ
21. οἱ πέραν δὲ βασιλεῖς. . .

V, 26, 2. Ale tuturor provinciilor poporului roman, care aveau ca
3 vecine neamuri nesupuse stăpînirii noastre,
4 le-am sporit hotarele.

V, 30, 7 Neamurile panonilor, pe care înainte de domnia mea
8 nu le înfruntase armată romană, răpuse de Tiberius
9 Nero, pe atunci fiu al meu adoptiv şi locţiitor,
10 le-am supus stăpînirii poporului roman, iar ale Iliricului
11 fruntarii împinsu-le-am pînă la fluviul Istru.
12 Deoarece trecuse dincoace multă oştire a dacilor, sub aus-
13 piciile mele, a fost înfrîntă, iar mai tîrziu armata mea a
14 fost strămutată dincolo de Istru şi pe ale dacilor neamuri
15 le-a silit să asculte de rînduielile poporului roman.

V, 31, 18. . . . Prietenia mea au cerut-o
19 prin solii bastarnii şi sciţii şi ai sarmaţilor
20 regii, de dincoace de fluviul Tanais
21 şi cei de dincolo. . .

LVII. PUBLII OVIDII NASONIS

ARS AMATORIA

III, 332. ... Pater vafri luditur arte Getae.

TRISTIA

I, 2, 81—86. Quod faciles opto ventos — quis credere posset —,
Sarmatis est tellus, quam mea vela petunt.
Obligor, ut tangam laevi fera litora Ponti;
quodque sit a patria tam fuga tarda, queror,
Nescio quo videam positos ut in orbe Tomitas,
exilem facio per mea vota viam.

I, 2, 94. Adspiciat vultus Pontica terra meos.

I, 3, 61—62. Denique « Quid propero? Scythia est, quo mittimur », inquam,
Roma relinquenda est: utraque iusta mora est! »

LVII. OVIDIU

S-a născut la Sulmo, în Samnium, în anul 43 î.e.n. dintr-o familie înstărită de cavaleri. Ovidiu a studiat şi şi-a petrecut viaţa la Roma în lumea aristocraţiei. Înainte de a fi exilat a scris printre altele *Ars amatoria*.

În anul 8 e.n. poetul a fost surghiunit la Tomis, Constanţa de astăzi, din motive pe care nu le cunoaştem prea bine, ci doar le bănuim. Aici poetul şi-a scris ultimele opere, şi anume: *Tristia*, *Pontica* şi *Ibis*, în care găsim numeroase informaţii, deosebit de preţioase, despre Dobrogea antică. Ovidiu s-a stins la Tomis în anul 17 e.n.

Ediţii: *P. Ovidii Nasonis Tristia, Ibis, Ex Ponto libri, Fasti* ediderunt R. Merkel — R. Ehwald — W. Lewy, Teubner, Leipzig, 1922; Ovide, *L'art d'aimer*. Texte établi et traduit par H. Bornecque, Les Belles Lettres, Paris, 1929; *P. Ovidii Nasonis Ibis ex novis codicibus* edidit, scholia vetera, commentarium cum prolegomenis appendice indice addidit R. Ellis, Oxford, 1881.

ARTA DE A IUBI

III, 332. ... Că tatăl este înşelat de născocirile iscusitului Geta [1].

TRISTELE

I, 2, 81—86. Îmi doresc vînturi prielnice (cine ar putea crede?),
deşi pînzele mele se îndreaptă spre pămîntul sarmaţilor!
Sînt silit [2] să ating ţărmurile sălbatice ale Pontului Stîng.
Mă plîng că fuga mea din patrie este atît de înceată.
Spre a vedea pe tomitanii aşezaţi în nu ştiu ce colţ al lumii,
Caut să-mi fac drumul mai scurt prin rugăciunile mele.

I, 2, 94. Să vadă pămîntul pontic faţa mea.

I, 3, 61—62. În sfîrşit « de ce mă grăbesc », îmi spun: « Sciţia [e ţara] în care sînt trimis;
trebuie să părăsesc Roma; din amîndouă aceste pricini întîrzierea mea este îndreptăţită ».

[1] Un sclav get, aluzie la Menandru (cf. Terenţiu).

[2] Se poate traduce şi « mă oblig (faţă de zei) », adică: « le fac promisiuni, ca să pot atinge... ».

I, 5, 61–62. Nos freta sideribus totis distantia mensos
detulit in Geticos Caesaris * ira sinus.

I, 8, 37–40. Non ego te genitum placida reor urbe Quirini,
Urbe mea, quae iam non adeunda mihi,
sed scopulis, Ponti quos haec habet ora sinistri,
nique feris Scythiae Sarmaticisque iugis.

I, 10, 13–14. Nunc quoque tuta, precor, vasti secet ostia Ponti,
quasque petit, Getici litoris intret aquas!

I, 10, 37–42. Inde Mesembriacos portus et Odesson et arces
praetereat dictas nomine, Bacche, tuo,
et quos Alcathoi memorant e moenibus ortos
sedibus his profugos constituisse larem.
A quibus adveniat Miletida sospes ad urbem,
offensi quo me dctulit ira dei!

I, 11, 31–42. Barbara pars laeva est avidaeque adsueta rapinae,
quam cruor et caedes bellaque semper habent.
Cumque sit hibernis agitatum fluctibus aequor,
pectora sunt ipso turbidiora mari.
Quo magis his debes ignoscere, candide lector,
si spe sunt, ut sunt, inferiora tua.
Non haec in nostris, ut quondam, scripsimus hortis,
mec, consuete, meum, lectule, corpus habes.
Iactor in indomito brumali luce pofundo,
ipsaque caeruleis charta feritur aquis.

* Caesaris ira Dç sarmaticos (que add. in e a d.) M = C, s e d cf. I, 10, 42.

I, 5, 61–62. După ce am străbătut mări îndepărtate, pe sub atîtea stele, am fost adus pe meleagurile îndepărtate ale geţilor de mînia cezarului [3].

I, 8, 37–40. Nu cred că te-ai născut în blînda cetate a lui Quirinus,
în oraşul meu Roma, de care nu-mi mai este îngăduit să mă apropii,
ci între stîncile de pe malul stîng al Pontului
şi pe culmile sălbatice din Sciţia şi Sarmaţia.

I, 10, 13–14. Mă rog şi acum să treacă [4] în siguranţă prin gurile Pontului celui întins
Şi să intre în apele geţilor, către care trebuie să se îndrepte.

I, 10, 37–42. Apoi să treacă pe lîngă porturile Mesembria şi Odessos şi cetatea [5]
care poartă numele tău, o Bacchus,
şi pe lîngă aceea în care se spune că şi-au aşezat larii
cei care au părăsit zidurile Alcathoei [6] şi erau rătăcitori.
De la ei să ajungă nevătămată la cetatea milesiană [7],
unde m-a trimis în surghiun mînia unui zeu ofensat.

I, 11, 31–42. Ţărmul stîng [al Pontului] este barbar şi deprins cu prădăciunile lacome:
omorul, măcelurile şi războaiele sînt veşnice aici.
Marea este agitată de valuri în timpul iernii,
dar inima-mi din piept este şi mai tulburată decît însăşi marea.
De aceea, cititorule nevinovat, trebuie să mă ierţi şi mai mult că versurile acestea sînt
mai prejos de aşteptările tale, cum şi sînt de fapt.
Acestea nu le-am scris în grădinile mele, ca odinioară,
şi nici tu, pătuşorul meu drag, cu care eram obişnuit, nu-mi odihneşti trupul.
Sînt aruncat încoace şi încolo deasupra unei genuni sălbatice, cu neguri şi lumină puţină,
unde însăşi hîrtia este bătută de apele întunecate ale mării,

[3] În manuscrisul *M*, mai vechi (din sec. XI) decît cel adoptat de ediţie (din sec. XIII), apare lecţiunea: «şi ale sarmaţilor».
[4] Corabia cu care autorul venise din Italia şi pe care a părăsit-o în Tracia, continuîndu-şi drumul pe jos, în timp ce aceasta intra în Pontul Euxin pe la Bizanţ.
[5] Dionysopolis.
[6] Megara, a cărei colonie era şi cetatea Callatis.
[7] Tomis.

Improba pugnat hiems indignaturque, quod ausim
scribere se rigidas incutiente minas.

II, 185—206. Mitius exilium si das propiusque roganti,
pars erit ex poena magna levata mea.
Ultima perpetior medios eiectus in hostes,
nec quisquam patria longius exul abest.
Solus ad egressus missus septemplicis Histri
Parrhasiae gelido virginis axe premor;
Iazyges* et Colchi, Metercaque turba Getaeque
Danubii mediis vix prohibentur aquis.
Cumque alii causa tibi sint graviore fugati,
ulterior nulli, quam mihi, terra date est.
Longius hac nihil est, nisi tantum frigus et hostes,
et maris adstricto quae coit unde gelu.
Hactenus Euxini pars est Romana sinistri:
proxima Basternae Sauromataeque tenent.
Haec est Ausonio sub iure novissima vixque
haeret in imperii margine terra tui.
Unde precor supplex ut nos in tuta releges,
ne sit cum patria pax quoque adempta mihi,
ne timeam gentes, quas non bene submovet Hister,
neve tuus possim civis ab hoste capi.
Fas prohibet Latio quemquam de sanguine natum
Caesaribus salvis barbara vincla pati.

III, 2, 1—2. Ergo erat in fatis Scythiam quoque visere nostris,
quaeque Lycaonio terra sub axe iacet?

* Ciziges M O W.nunc (Plin. n. h. VI 19 Cizici)... Iaziges D Iazyges ς Merk.

Furtuna neînduplecată se luptă cu mine şi este înfuriată că îndrăznesc
să scriu sub ameninţările ei năpraznice.

II, 185—206. Dacă îmi dai un exil mai blînd şi mai aproape pentru mine, rugător,
o mare parte a pedepsei mele va fi uşurată.
Sufăr îngrozitor, aruncat fiind în mijlocul unor duşmani.
Nimeni nu este surghiunit mai departe de patrie decît mine.
Numai eu am fost trimis la gurile Istrului cu şapte braţe
şi mă chinuiesc în zona îngheţată a fecioarei din Parrhasia[8].
Iazigii[9], colhii, gloata meterilor[10] şi geţii
cu greu pot fi opriţi de apele Dunării.
Au fost şi alţii surghiuniţi de către tine pentru vină mai grea,
dar nimănui nu i s-a dat un loc mai îndepărtat decît mie.
Dincolo de locul acesta nu-i altceva decît frig, duşmani
şi apa mării, care îngheaţă, înţepenită de ger.
Pînă aici se întinde stăpînirea romană[11] pe ţărmul[12] stîng al Pontului Euxin:
ţinuturile vecine le stăpînesc bastarnii şi sarmaţii.
Regiunea aceasta a intrat foarte de curînd sub jurisdicţia ausonică şi cu greu
se menţine la marginea împărăţiei tale.
De aceea, te rog, te implor, trimite-mă într-un loc mai sigur,
să nu-mi fie răpită şi liniştea o dată cu patria,
să nu mă tem de neamurile pe care abia le poate opri Istrul,
să nu fiu luat prizonier de către duşman, eu cetăţeanul tău.
Legile sfinte nu îngăduie ca cineva născut din sînge latin
să îndure lanţurile barbarilor, cît timp trăiesc împăraţii.

III, 2, 1—2. Aşadar mi-a fost sortit să văd Sciţia[13]
şi ţinuturile care se găsesc sub axa lui Lycaon.

---

[8] Sub constelaţia Carului Mare.

[9] Textul ediţiei prezintă lecţiunea «cizigii», adoptată după manuscrisul *M.* (Laurentianus) din sec. XI, iar varianta adoptată de noi se găseşte în manuscrise din sec. XIII.

[10] E posibil să fie o grafie greşită a denumirii unei ramuri a iazigilor, şi anume sarmaţii *metanastae* (cf. Ptolemeu, III, 7; VIII, 6, 2).

[11] Litoralul dobrogean făcea parte din *praefectura orae maritimae*, care la început ţinea de provincia Macedonia (vezi nota 94). Nu se poate şti însă data precisă cînd au procedat romanii la această anexiune. În orice caz ea a avut loc cu puţin înaintea sosirii lui Ovidiu la Tomis, cum reiese din aceste versuri, scrise probabil în anul 9 e.n. (*Ist. Rom.*, p. 481).

[12] Cf. *Triste*, V, 10, 14.

[13] Pentru ştirile poetului cu privire la regiunile noastre, vezi. N. Lascu, *Pămîntul şi vechii locuitori ai ţării noastre în opera din exil a lui Ovidius* în *Publius Ovidius Naso,* Bucureşti, 1957, p. 119—191 şi Vulpe, *Dobroudja*, passim.

III, 2, 8. Vstus ab adsiduo frigore Pontus habet.

III, 3, 1—14. Haec mea, si casu miraris, epistula quare
alterius digitis scripta sit: aeger eram.
Aeger in extremis ignoti partibus orbis,
incertusque meae paene salutis eram.
Quem mihi nunc animum dira regione iacenti
inter Sauromatas esse Getasque putes?
Nec caelum patior, nec aquis adsuevimus istis,
terraque nescio quo non placet ipsa modo.
Non domus apta satis, non hic cibus utilis aegro,
nullus, Apollinea qui levet arte malum,
non qui soletur, non qui labentia tarde
tempora narrando fallat, amicus adest.
Lassus in extremis iaceo populisque locisque,
et subit adfecto nunc mihi, quidquid abest.

III, 3, 61—64. Nam si morte carens vacua volat altus in aura
spiritus, et Samii sunt rata dicta senis,
inter Sarmaticas Romana vagabitur umbras,
perque feros manes hospita semper erit;

III, 4, 45—53. Nasonis qui tui, quod adhuc non exulat unum,
nomen ama; Scythicus cetera Pontus habet.
Proxima sideribus tellus Erymanthidos ursae
me tenet, adstricto terra perusta gelu.
Bosphoros et Tanais superant Scythiaeque paludes
vix satis et noti nomina pauca loci.
Ulterius nihil est nisi non habitabile frigus.
Heu quam vicina est ultima terra mihi!
At longe patria est...

III, 2,8. Pe mine ars de un frig neîntrerupt, Pontul mă are în puterea lui.

III, 3, 1—14. Dacă din întîmplare te miri de ce această scrisoare a mea,
e scrisă de mîna altuia: sînt bolnav.
Sînt bolnav pe meleagurile îndepărtate ale unui ţinut necunoscut
şi nu sînt sigur dacă voi ajunge să mă fac sănătos.
Te gîndeşti care este starea mea sufletească, cînd zac într-un ţinut aspru,
printre sarmaţi şi geţi?
Nu suport nici clima, nu m-am putut obişnui nici cu apa
şi, nu ştiu de ce, nici pămîntul nu-mi place [14].
N-am o locuinţă potrivită şi nici hrană folositoare unui bolnav.
Nu există nimeni aici care să-mi uşureze suferinţa cu ajutorul artei lui Apollo [15].
N-am un prieten care să mă mîngîie şi
să-mi povestească ceva, înşelînd timpul care trece atît de încet.
Zac istovit, la capătul pămîntului, între neamurile şi în locurile cele mai îndepărtate
Şi acum cînd sînt bolnav, îmi vine în minte tot ce-mi lipseşte.

III, 3, 61—64. Dacă sufletul nemuritor zboară în sus prin văzduh
şi sînt adevărate spusele bătrînului din Samos [Pitagora],
umbra mea romană va rătăci printre umbrele sarmatice
şi va fi mereu străină printre manii lor sălbatici.

III, 4, 45—53. Şi iubeşte numele lui Naso al tău, singurul lucru care n-a fost exilat,
căci toate celelalte ale sale se află în Pontul scitic.
Mă găsesc într-un ţinut foarte apropiat de Carul Mare,
pe un pămînt ars de ger năpraznic.
Mai încolo se află Bosporul, Tanais, mlaştinile Sciţiei
şi alte cîteva nume ale unor locuri abia cunoscute,
iar dincolo de aceasta nu-i decît frig, unde nu se poate trăi.
Vai! Cît de aproape de mine este capătul pămîntului!
Iar patria mi-e departe...

[14] Deşi uneori poetul exagerează în nemulţumirile sale faţă de clima dobrogeană, pe care o compară cu aceea a Italiei, şi pentru a înduioşa pe cei de la Roma, totuşi datele prezentate sînt în general în concordanţă cu observaţiile moderne (vezi C. Brătescu. *Clima Dobrogei*, în « Analele Dobrogiei », IX (1928), p. 67).

[15] Medicina.

III, 8, 17—23. Si precer hoc — neque enim possum maiora rogare
ne mea sint, timeo, vota modesta parum.
Forsitan hoc olim, cum iam satiaverit iram,
tunc quoque sollicita mente, rogandus erit.
Quod minus, interea est instar mihi muneris ampli:
Ex his me iubeat quolibet ire locis.
Nec caelum, nec aquae faciunt, nec terra, nec aurae...

III, 8, 27. Ut tetigi Pontum, vexant insomnia...

III, 8, 37—42. Cumque locum moresque hominum cultusque sonumque
cernibus, et quid sim quid fuerimque, subit,
tantus amor necis est, querar ut cum Caesaris ira,
quod non offensas vindicet ense suas.
At quoniam semel est odio civiliter usus,
mutato levior sit fuga nostra loco !

III, 9, 1—10. Hic quoque sunt igitur Graiae — quis crederet? — urbes
inter inhumanae nomina barbariae;
huc quoque Mileto missi venere coloni,
inque Getis Graias constituere domos.
Sed vetus huic nomen positaque antiquius urbe
constat ab Absyrti caede fuisse loco.
Nam rate, quae cura pugnacis facta Minervae
per non temptatas prima cucurrit aquas,
inpia desertum fugiens Medea parentem
dicitur his remos adplicuisse vadis.

III, 9, 33—34. Inde Tomis dictus locus hic, quia fertur in illo
membra soror fratris consecuisse sui.

III, 8, 17—23. Dacă îl rog acest lucru [16] — căci nu pot să-i cer [împăratului] mai mult —
mă tem ca nu cumva dorințele mele să pară că sînt prea puțin modeste.
Poate cîndva îmi va fi dat să-l rog cînd își va potoli mînia,
dar și atunci încă voi fi cu grija în suflet.
Eu îi cer cel puțin, și lucrul acesta pentru moment este o mare binefacere,
să-mi poruncească să plec din aceste locuri oriunde în altă parte.
Nici clima, nici apele, nici pămîntul, nici aerul nu sînt pentru mine...

III, 8, 27. Din clipa în care am pus piciorul în Pont, mă chinuiesc insomniile...

III, 8, 37—42. Cînd văd locurile de aici, obiceiurile oamenilor, limba și felul lor de viață,
și cînd mă gîndesc ce sînt și ce am fost,
un atît de mare dor de moarte mă cuprinde încît mă plîng că mînia
împăratului nu-și răzbună jignirile, ucigîndu-mă cu sabia.
O dată ce a dat curs mîniei sale cu ajutorul legilor,
să mi se îndulcească exilul, să fiu mutat în alt loc.

III, 9, 1—10. Și aici așadar există orașe grecești — cine ar crede-o? —
între populații necivilizate, cu nume barbare.
Și aici au venit coloni trimiși din Milet
și au construit locuințe grecești printre geți.
Însă se știe că numele acestui loc, mai vechi decît așezarea cetății,
a venit de la uciderea lui Absirt [17].
Căci pe o corabie făcută prin grija războinicei Minerva,
cea dintîi a străbătut ape neumblate
nelegiuita Medeea, fugind de tatăl ei părăsit
și se zice că a vîslit pe aceste valuri.

III, 9, 33—34. De aceea acest loc a fost numit Tomis [81], fiindcă, spune povestea,
în acest loc sora și-ar fi tăiat în bucăți fratele.

---

[16] Reîntoarcerea.

[17] După legendă, Absirt a fost ucis de sora sa Medeea, tăiat în bucăți și aruncat în mare, în felul acesta, ucigașa încetinea urmărirea argonauților, care furaseră «lîna de aur». Cf. și *Biblioteca lui Apolodor*.

[18] Apropierea de grecescul τόμος «tăietură, bucată» este o etimologie populară, fără nici o valoare științifică. În realitate denumirea provine de la localnicii traci (vezi discuția la Vulpe, *Dobroudja*, p. 62, n. 1); I. Stoian, *Tomitana. Contribuții epigrafice la istoria cetății Tomis*, București, 1962, p. 13—17. Despre situația orașului în vremea poetului, vezi R. Vulpe, *Tomi al tempo di Ovidio*, în *Studi romani*, VI (1958), p. 629—648.

III, 10, 1—78. Siquis adhuc istic meminit Nasonis adempti,
et superest sine me nomen in Urbe meum,
suppositum stellis numquam tangentibus aequor
me sciat in media vivere barbaria.
Sauromatae cingunt, fera gens, Bessique Getaeque,
quam non ingenio nomina digna meo!
Dum tamen aura tepet, medio defendimur Histro:
ille suis liquidus bella repellit aquis.
At cum tristis hiems squalentia protulit ora,
terraque marmoreo est candida facta gelu,
+ dum patet et boreas et nix iniecta sub arcto
tum patet, has gentes axe tremente premi.
Nix iacet, et iactam ne sol pluviaeque resolvant,
indurat boreas perpetuamque facit.
Ergo ubi delicuit nondum prior, altera venit.
Et solet in multis bima manere locis.
Tantaque commoti vis est aquilonis, ut altas
aequet humo turres tectaque rapta ferat.
Pellibus et sutis arcent mala frigora bracis,
oraque de toto corpore sola patent.
Saepe sonant moti glacie pendente capilli,
et nitet inducto candida barba gelu;
nudaque consistunt formam servantia testae
vina, nec hausta mari, sed data frusta bibunt.
Quid loquar, ut vincti concrescant frigore rivi,
deque lacu fragiles effodiantur aquae?
Ipse, papyrifero qui non angustior amne

III, 10, 1—78. Dacă cineva își mai amintește încă de Naso, care a fost smuls de acolo,
și dacă numele meu mai este pomenit la Roma în lipsa mea,
să știe acela că eu trăiesc în mijlocul unei lumi barbare,
așezat sub niște stele care nu ating niciodată marea [19].
Mă înconjoară sarmații, neam de oameni sălbatici, besii și geții,
nume atît de nedemne de a fi pomenite de talentul meu.
Cîtă vreme suflă un vînt mai cald, Istrul care ne desparte, ne apără de ei;
cînd curge, respinge cu apa lui năvala acelora.
Cînd însă trista iarnă își arată hîda ei față
și pămîntul s-a făcut alb de gerul ca marmura,
cînd se dezlănțuie și Boreas [20] și se așterne zăpada sub Ursă,
populațiile acestea par strivite de axa polului care tremură.
Peste tot e zăpadă; nici soarele, nici ploile nu o pot topi pe cea care a căzut;
Boreas o întărește și o face să dăinuiască veșnic.
Încă nu s-a topit una, cade alta
și de obicei, în multe locuri, zăpada rămîne de la an la an.
Și puterea crivățului, cînd e dezlănțuit, este atît de mare,
încît face una cu pămîntul turnurile și duce departe acoperișurile pe care le smulge.
Oamenii se feresc de gerurile grele îmbrăcînd piei de animale și pantaloni cusuți [21];
numai fața li se vede din tot trupul.
Deseori auzi sunînd firele de păr cînd sînt mișcate din pricina gheții ce atîrnă de ele
și barba cea albă le strălucește din pricina gerului care a pătruns-o.
Vinul păstrează forma vasului și rămîne solid atunci cînd îl scoți din el;
aici nu este băut ca vin curat, ci în bucățele pe care și le trec unii altora.
Ce să mai spun? Cum se întăresc rîurile cînd frigul le unește țărmurile, înghețîndu-le apele,
și cum din lac, cînd spargi gheața, iese deasupra apa în bucăți?
Chiar Istrul, care nu-i mai îngust decît fluviul producător de papirus [22]

[19] În credința populară, Urșele nu atingeau niciodată marea, ca alte stele.
[20] Crivățul.
[21] Romanii nu purtau pantaloni.
[22] Nilul.

miscetur vasto multa per ora freto,
caeruleos ventis latices durantibus, Hister
congelat et tectis in mare serpit aquis.
Quaque rates ierant, pedibus nunc itur, et undas
frigore concretas ungula pulsat equi;
perque novos pontes subter labentibus undis
ducunt Sarmatici barbara plaustra boves.
Vix equidem credar, sed cum sint praemia falsi
nulla, ratam debet testis habere fidem!
Vidimus ingentem glacie consistere pontum,
lubricaque inmotas testa premebat aquas.
Nec vidisse sat est; durum calcavimus aequor,
undaque non udo sub pede summa fuit.
Si tibi tale fretum quondam, Leandre, fuisset,
non foret angustae mors tua crimen aquae.
Tum neque se pandi possunt delphines in auras
tollere — conantes dura coërcet hiems.
Et, quamvis boreas iactatis insonet alis,
fluctus in obsesso gurgite nullus erit;
inclusaequae gelu stabunt in marmore puppes,
nec poterit rigidas findere remus aquas.
Vidimus in glacie pisces haerere ligatos,
sed pars ex illis tunc quoque viva fuit.
Sive igitur nimii boreae vis saeva marinas,
sive redundatas flumine cogit aquas,
protinus aequato siccis aquilonibus Histro
invehitur celeri barbarus hostis equo,
hostis equo pollens longeque volante sagitta
vicinam late depopulatur humum.
Diffugiunt alii, nullisque tuentibus agros
incustoditae diripiuntur opes,
ruris opes parvae, pecus et stridentia plaustra
et quas divitias incola pauper habet.

şi care îşi amestecă apele cu marea cea întinsă prin mai multe guri,
deoarece vînturile fac să se întărească undele albastre ale mării,
îngheaţă şi el şi se scurge în mare cu apele acoperite.
Pe unde merseseră corăbiile, mergi acum cu piciorul,
şi copita calului izbeşte undele încremenite de ger;
pe aceste noi poduri de gheaţă, pe sub care se scurge apa,
boii sarmatici trag carele barbare.
Cu greu voi fi crezut! Dar, pentru că nu-i nici o răsplată pentru cel ce depune mărturie mincinoasă,
trebuie să accepţi că martorul este de bună credinţă.
Am văzut cum marea, cît este de mare, stă nemişcată din pricina îngheţului
şi cum un acoperiş lunecos îi apasă apele care nu se mai pot mişca.
Nu numai că am văzut, am călcat pe apă întărită
şi nu s-a udat piciorul de apa mării.
Dacă odinioară tu, Leandre, ai fi avut parte de o astfel de strîmtoare,
n-ar fi fost vinovată de moartea ta o apă atît de îngustă [23].
Atunci nici delfinii cu spinarea încovoiată nu mai pot face
sărituri în aer; aspra iarnă îi opreşte cînd încearcă;
şi, deşi crivăţul şuieră cu aripile lui întinse,
pe apele împresurate ale mării nu se mişcă nici un val;
corăbiile prinse de ger stau ca în marmură
şi vîsla nu mai poate spinteca apele încremenite.
Am văzut peşti stînd prinşi în gheaţă;
unii din ei mai erau încă în viaţă.
Ca urmare, cînd puterea sălbatică a lui Boreas
fixează pe loc apa mării sau pe cea care curge în fluvii,
pe dată — tocmai pentru că vînturile uscate au făcut Istrul la fel cu pămîntul —
duşmanii barbari năvălesc pe caii lor iuţi;
duşmanii sînt călăreţi destoinici, trag bine cu săgeata
şi pustiesc pînă departe tot ţinutul vecin.
Localnicii fug în toate părţile; nimeni nu mai păzeşte ogoarele
şi avutul lor nepăzit cade pradă jafului;
bogăţii mici, ca la ţară: vite şi care ce scîrţîie,
şi avutul ce-l are un locuitor sărman.

[23] Aluzie la legenda lui Hero şi Leandru. Acesta din urmă s-a înecat în apele strîmtorii Bosporului.

Pars agitur vinctis post tergum capta lacertis,
respiciens frustra rura laremque suum,
pars cadit hamatis misere confixa sagittis:
nam volucri ferro tinctile virus inest.
Quae nequeunt secum ferre aut abducere, perdunt,
et cremat insontes hostica flamma càsas.
Tunc quoque, cum pax est, trepidant formidine belli,
nec quisquam presso vomere sulcat humum.
Aut videt aut metuit locus hic, quem non videt, hostem;
cessat iners rigido terra relicta situ.
Non hic pampinea dulcis latet uva sub umbra,
nec cumulant altos fervida musta lacus.
Poma negat regio, nec haberet Acontius, in quo
scriberet hic dominae verba legenda suae.
Adspiceres nudos sine fronde, sine arbore campos:
heu loca felici non adeunda viro!
Ergo tam late pateat cum maximus orbis,
haec est in poenam terra reperta meam.

III, 11, 7—14. Barbara me tellus et inhospita litora Ponti
cumque sub borea Maenalis ursa videt.
Nulla mihi cum gente fera commercia linguae:
omnia solliciti sunt loca plena metus.
Utque fugax avidis cervus deprensus ab ursis,
cinctave montanis ut pavet agna lupis,
sic ego belligeris a gentibus undique saeptus
terreor, hoste meum paene premente latus.

III, 11, 35—36. Pendimus, en profugi, — satia tua pectora! — poenas
exilioque graves exilliique loco.

III, 12, 1—2. Frigora iam zephyri minuunt, annoque peracto
longior antiquis visa Maeotis* hiemps.

* Tomitis Lachmann

Unii sînt duşi ca prizonieri cu mîinile legate la spate
şi zadarnic mai privesc înapoi la ţarinele şi casele lor.
Alţii cad, nenorociţii, străpunşi de săgeţi cu cîrlig la vîrf,
căci şi fierul zburător e uns cu otravă.
Ceea ce [năvălitorii] nu pot lua şi duce cu ei, distrug;
şi flacăra duşmană mistuie nevinovatele colibe.
Chiar cînd e pace, lumea tremură de groaza războiului
şi nimeni nu mai brăzdează pămîntul, cu mîna pe plug.
Aici, fie că îl vezi, fie că nu-l vezi, tot te temi de duşman [24].
Ţarina părăsită şi nelucrată ajunge pîrloagă.
Aici nu stă ascuns la umbra viţei de vie strugurele dulce,
iar mustul ce fierbe nu se adună în căzi înalte.
Nu sînt fructe în acest ţinut. Acontius [25] nu ar fi avut
pe ce să scrie cuvintele pe care să le citească stăpîna inimii lui.
Cît poţi vedea cu ochii, numai cîmpii goale fără frunziş, fără arbori;
locuri pe unde nu trebuie să vină un om fericit.
Deci din tot pămîntul, cît se întinde el de mult,
un astfel de loc a fost găsit ca pedeapsă pentru mine.

III, 11, 7—14. Pămîntul unor barbari şi ţărmurile neospitaliere ale Pontului,
Ursa din Menal împreună cu Boreas al ei mă privesc [26].
Nu mă pot înţelege la vorbă cu oamenii sălbatici de aici.
Toate locurile sînt pline de o teamă neliniştitoare.
Ca cerbul fugar, cînd e prins de lacomii urşi
sau cum se teme mielul împresurat de lupi în munţi,
aşa şi eu mă îngrozesc, înconjurat din toate părţile de populaţii războinice,
duşmani care aproape că stau în coasta mea...

III, 11, 35—36. Am plătit vina cu pedeapsa alungării — fie-ţi inima mulţumită; pedeapsa-i
grea, pentru că sînt exilat şi pentru că mă aflu în acest ţinut.

III, 12, 1—2. Frigul începe deja să scadă sub acţiunea zefirului şi la sfîrşitul acestui an
iarna pare să fi fost mai lungă în Meotida [27].

[24] Vezi nota 29.
[25] Eroul unei celebre poezii mitologice a lui Calimah, care a trimis un măr pe care era scrisă o declaraţie de dragoste către o preoteasă a zeiţei Hera.
[26] Constelaţiile Carului Mare şi Carului Mic. După legendă, pe muntele Menal din Arcadia domnea Arcas fiul nimfei Calisto. Pe amîndoi Iupiter i-a transformat în constelaţii.
[27] K. Lachmann a propus corectura *Tomis* pentru forma *Maeotis*. Indiferent însă de varianta adoptată, poetul are în vedere condiţiile climatice din Dobrogea.

III, 12, 13—16. Quoque loco est vitis, de palmite gemma movetur:
nam procul a Getico litore vitis abest;
quoque loco est arbor, turgescit in arbore ramus:
nam procul a Geticis finibus arbor abest.

III, 12, 27—44. Et mihi sentitur nix verno sole soluta,
quaeque lacu durae non fodiuntur aquae;
nec mare concrescit glacie, nec ut ante, per Histrum
stridula Sauromates plaustra bubulcus agit.
Incipient aliquae tamen huc adnare carinae,
hospitaque in Ponti litore puppis erit.
Sedulus occurram nautae dictaque salute,
quid veniat, quaeram, quisve quibusve locis.
Ille quidem mirum ni de regione propinqua
non nisi vicinas tutus ararit aquas.
Rarus ab Italia tantum mare navita transit,
litora rarus in haec portubus orba venit.
Sive tamen Graeca scierit, sive ille Latina
voce loqui, — certe gratior huius erit;
fas quoque ab ore freti longaeque Propontidos undis
huc aliquem certo vela dedisse noto —
quisquis is est, memori rumorem voce referre
et fieri famae parsque gradusque potest.

III, 12, 51—52. Ei mihi! iamne domus Scythico Nasonis in orbe est,
iamque suum mihi dat pro lare poena locum?

III, 13, 25—28. Si tamen est aliquid nobis hac luce petendum,
in loca ne redeas amplius ista, precor,
dum me terrarum pars paene novissima, Pontus,
Euxinus falso nomine dictus, habet.

III, 14, 37—50. Non hic librorum, per quos inviter alarque,
copia: pro libris arcus et arma sonant.

III, 12, 13—16. Mugurul odrăslește în locurile pe unde crește vița de vie,
căci ea se află departe de țărmul getic.
Ramurile cresc pe arbori acolo unde sînt arbori,
căci ei se află departe de hotarele geților.

III, 12, 27—44. Eu nu simt altă plăcere decît zăpada care se topește la soarele primăverii
și apa care nu mai este scoasă înghețată din lac.
Marea nu mai îngheață și nici ca mai înainte
boii sarmatici nu mai trag peste Istru carele care scîrțîie.
Încep atunci să se îndrepte încoace cîteva corăbii,
care vor fi oaspeți pe malul Pontului.
Mă grăbesc și eu să-l întîmpin pe corăbier și, salutîndu-l,
îl întreb de ce a venit, cine este și din ce loc.
Nu-i de mirare că el vine din locuri apropiate și fără primejdii,
a străbătut doar apele vecine în siguranță.
Rareori străbate mările pînă aici vreun corăbier din Italia,
rareori vine el pe aceste țărmuri lipsite de porturi.
Fie că știe grecește, fie că vorbește latinește,
desigur latina îmi face mai multă plăcere,
e cu putință ca de la gurile Propontidei celei lungi
cineva să încredințeze pînzele [corăbiei] vîntului Notus cel sigur;
deci oricine ar fi, el îmi poate aduce o veste, cu un glas plin de amintiri,
și poate ajunge o parte, o treaptă spre glorie.

III, 12, 51—52. Vai mie! Oare casa lui Naso se află în lumea scitică,
oare mi se dă ca pedeapsă acest loc drept cămin?

III, 13, 25—28. Dacă trebuie să cer ceva în lumea aceasta,
te rog nu mai reveni în aceste locuri,
cîtă vreme mă reține o parte a lumii aproape necunoscută, Pontul,
care pe nedrept poartă numele de Euxin [28].

III, 14, 37—50. Aici nu-i belșug de cărți care să mă atragă și din care să-mi hrănesc
mintea; în locul cărților răsună arcul și armele [29].

[28] « Ospitalier ». Cf. Strabon, VII, 3, 6.
[29] Aluzie la invaziile geților, bastarnilor și ale sarmaților, care treceau pe neașteptate Dunărea și apăreau în fața orașului (cf. III, 10,69 și V, 10, 17—24).

Nullus in hac terra, recitem si carmina, cuius
intellecturis auribus utar, adest.
Non quo secedam, locus est: custodia muri
summovet infestos clausaque porta Getas.
Saepe aliquod quaero verbum nomenque locumque,
nec quisquam est, a quo certior esse queam.
Dicere saepe aliquid conanti — turpe fateri? —
verba mihi desunt, dedidicique loqui.
Threicio Scythicoque fere circumsonor ore,
et videor Geticis scribere posse modis:
crede mihi, timeo, ne sint inmixta Latinis
inque meis scriptis Pontica verba legas.

IV, 1, 19. Me quoque Musa levat Ponti loca iussa petentem.

IV, 1, 45. Ille nec exilium Scythici nec litora Ponti.

IV, 1, 57—62. Vere prius flores, aestu numerabis aristas,
poma per autumnum frigoribusque nives,
quam mala, quae toto patior iactatus in orbe,
dum miser Euxini litora laeva peto.
Nec tamen, ut veni, levior fortuna malorum est:
huc quoque sunt nostras fata secuta vias.

IV, 1, 67—96. Vivere quam miserum est inter Bessosque Getasque
illum, qui populi semper in ore fuit!
Quam miserum est porta vitam muroque tueri,
vixque sui tutum viribus esse loci!
Aspera militae iuvenis certamina fugi,
nec nisi lusura movimus arma manu;
nunc senior gladioque latus scutoque sinistram,

Nu-i nimeni ale cărui urechi ar putea să-mi înțeleagă poeziile,
dacă i le-aș citi.
Nici n-am un loc potrivit unde să mă retrag. Paznicii de la zid
și poarta închisă depărtează pe dușmănoșii geți.
Adesea întreb despre vreo vorbă de un nume sau loc,
dar nu-i nimeni care să mă poată lămuri.
Cînd încerc să spun ceva, deseori îmi lipsesc cuvintele;
mi-e rușine s-o mărturisesc — m-am dezvățat să vorbesc.
În jurul meu glăsuiesc aproape numai guri tracice și scitice.
Îmi pare că aș putea scrie în versuri getice.
Crede-mă, mi-e teamă că s-au strecurat printre cele latinești
și că în scrierile mele vei citi cuvinte pontice.

IV, 1, 19. Și mie, căruia i s-a poruncit să plece în Pont, tot muza îmi aduce ușurare.

IV, 1, 45. [Spiritul meu nu simte] *nici exilul, nici țărmurile Mării Scitice*.

IV, I, 57—62. Vei număra mai ușor florile primăverii, spicele verii,
fructele toamnei și fulgii de zăpadă în timpul frigului
decît necazurile pe care le-am suferit, aruncat de colo colo prin toată lumea,
cînd mă îndreptam, ca un nenorocit, spre țărmul stîng al Pontului.
Nici după ce am sosit, necazurile date de soartă n-au fost mai mici.
Și aici destinul mi-a urmărit cărările!

IV, 1, 67—96. Cît e de nenorocit să trăiască între besi și geți
acela al cărui nume a fost mereu pe buzele poporului.
Cît de nenorocit lucru este ca viața să i-o apere poarta și zidul cetății,
iar siguranța să-i fie cu greu păzită de forțele locale [30].
În tinerețe am fugit de asprele lupte ostășești;
și doar pentru joc am pus mîna pe arme.
Acum, la bătrînețe, țin la șold sabia, în stînga scutul

[30] Tomisul, care la data aceasta era numai un orășel (cf. Strabon, VII, 6), dispunea probabil de puțini apărători permanenți, chiar dacă numărul acestora va fi crescut față de cei 40 de soldați pomeniți pe vremea lui Buerebista (vezi E. Condurachi, *Burebista și orașele pontice*, în SCIV, IV (1953), 3—4, p. 520 și I. Stoian, *Tomitana. Contribuții epigrafice la istoria cetății Tomis*, București, 1962, p. 78—90).

canitiem galeae subicioque meam.
Nam dedit e specula custos ubi signa tumultus,
induimus trepida protinus arma manu.
Hostis, habens arcus imbutaque tela venenis,
saevus anhelanti moenia lustrat equo;
utque rapax pecudem, quae se non texit ovili,
per sata, per silvas fertque trahitque lupus:
sic, si quem nondum portarum saepe receptum
barbarus in campis repperit hostis, habet:
aut sequitur captus coniectaque vincula collo
accipit, aut telo virus habente perit.
Hic ego sollicitae lateo novus incola sedis:
heu minium fati tempora lenta mei!
Et tamen ad numeros antiquaque sacra reverti
sustinet in tantis hospita Musa malis!
Sed neque, cui recitem, quisquam est, mea carmine, nec qui
auribus accipiat verba Latina suis.
Ipse mihi — quid enim faciam? — scriboque legoque,
tutaque iudicio littera nostra suo est.
Saepe tamen dixi « Cui nunc haec cura laborat?
An mea Sauromatae scripta Getaeque legent? »
Saepe etiam lacrimae me sunt scribente profusae,
umidaque est fletu littera facta meo.

IV, 4, 55—66. Frigida me cohibent Euxini litora Ponti:
dictus ab antiquis Axenus ille fuit.
Nam neque iactantur moderatis aequora ventis,
nec placidos portus, hospita navis, adis.
Sunt circa gentes, quae praedam sanguine quaerunt;
nec minus infida terra timetur aqua.
Illi, quos audis hominum gaudere cruore,
paene sub eiusdem sideris axe iacent.
Nec procul a nobis locus est, ubi Taurica dira

şi-mi ascund sub cască părul cărunt,
căci îndată ce-a dat semnalul de alarmă paznicul din locul de strajă
repede punem mîna tremurătoare pe arme.
Duşmanul crunt, care are arcuri şi săgeţi unse cu otravă,
dă tîrcoale zidurilor pe calul în spume;
întocmai cum lupul hrăpăreţ ia şi tîrăşte
peste semănături şi prin păduri vreo oaie care nu s-a adăpostit în ţarc,
aşa face barbarul duşman, dacă prinde pe cineva pe cîmp,
care nu s-a refugiat încă în dosul porţilor;
aceluia i se aruncă laţul de gît şi e dus rob
sau piere de suliţă înveninată.
Aici stau eu, locuitor de curînd al acestui loc zbuciumat.
Vai! Soroc hotărît de soarta mea, de ce vii atît de domol?
Şi totuşi muza, musafira mea chiar în mijlocul unor necazuri atît de mari,
mă îndeamnă stăruitor să mă întorc la versuri şi la vechiul ei cult.
Nu e însă nimeni pe aici căruia să-i recit poeziile mele;
nimeni care să asculte cu urechile lui vorbe latineşti.
Scriu şi-mi citesc mie însumi; căci ce să fac?
Scrisul meu este deci asigurat că are cine să-l judece.
Adesea mi-am zis: de ce să mă chinuiesc cu această grijă?
Citi-vor oare poeziile mele sarmaţii sau geţii?
Deseori am vărsat lacrimi cînd am scris
şi am udat scrisul cu plînsul meu.

IV, 4, 55—66. Sînt ţinut pe loc de friguroasele ţărmuri ale Pontului Euxin,
numit de cei vechi Axenus [31],
căci apele sînt bătute de vînturi aspre
şi tu, corabie care vii în vizită, nu găseşti aici porturi liniştite.
Sînt împrejur populaţii care caută prada prin vărsare de sînge.
Deci uscatul nu este mai puţin de temut decît apa înşelătoare.
Acei de care auzi că le place sîngele de om
trăiesc aproape sub acelaşi cer cu mine.
Nu-i departe locul în care altarul tauric [32]

[31] « Neospitalierul ». Vezi Strabon, nota 48.
[32] Altarul zeiţei Artemis, căreia i se aduceau jertfe omeneşti. Vezi Pindar, nota 17.

caede pharetratae spargitur ara deae.
Haec prius, ut memorant, non invidiosa nefandis
nec cupienda bonis regna Thoantis erant.

IV, 6, 45—48. Urbis abest facies, absunt, mea cura, sodales,
et, qua nulla mihi carior, uxor abest.
Vulgus adest Scythicum bracataqua turba Getarum;
sic me, quae video non videoque, movent.

IV, 8, 15—16. Non ita dis visum, qui me terraque marique
actum Sarmaticis exposuere locis.

IV, 8, 25—26. Tempus erat nec me peregrinum ducere caelum,
nec siccam Getico fonte levare sitim.

IV, 8, 41—42. Vita procul patria peragenda sub axe boreo,
qua maris Euxinis terra sinistra iacet?

IV, 9, 17. Quod Scythicis habitem longe submotus in oris.

IV, 10, 93—98. Iam mihi canities pulsis melioribus annis
venerat, antiquas miscueratque comas,
postque meos ortus Pisaea vinctus oliva
abstulerat decies praemia victor eques,
cum maris Euxini positos ad laeva Tomitas
quaerere me laesi principis ira iubet.

IV, 10, 109—114. Tacta mihi tandem longis erroribus acto
iuncta pharetratis Sarmatis ora Getis.

al crudei zeiţe înarmate cu tolbă se hrăneşte cu sînge
vărsat acolo.
Se spune că aceste locuri erau iubite de cei nelegiuiţi,
dar nu erau dorite de oamenii cumsecade; ele se aflau în
stăpînirea lui Thoas [33].

IV, 6, 45—48. Îmi lipseşte chipul Romei, îmi lipsesc prietenii, grija mea,
şi ceea ce mi-e mai scump ca orice, îmi lipseşte soţia.
Este de faţă norodul scitic şi mulţimea geţilor îmbrăcaţi
cu pantaloni.
Astfel mă tulbură şi ceea ce văd şi ceea ce nu văd.

IV, 8, 15—16. Nu aşa au găsit cu cale zeii, care, după ce m-au gonit
pe mare şi pe uscat, m-au părăsit în ţinuturile sarmaţilor.

IV, 8, 25—26. Ar fi timpul să nu îndur un climat străin mie
şi să nu-mi astîmpăr setea uscată dintr-un izvor getic.

IV, 8, 41—42. Trebuie să-mi petrec viaţa departe de patrie, sub polul dela
miazănoapte,
unde să află ţărmul stîng [34] al Pontului Euxin.

IV, 9, 17, Deoarece locuiesc exilat departe de Roma, pe ţărmurile sciţilor.

IV, 10, 93—98. Cei mai buni ani ai mei trecuseră, îmi sosise vremea părului
cărunt,
care se amestecase cu vechile fire de păr.
De la naşterea mea călăreţul victorios, încoronat cu cunună
de măslin la Pisa,
luase de zece ori premii [35],
cînd mînia împăratului ofensat mi-a poruncit
să mă îndrept spre tomitanii aşezaţi pe ţărmul stîng [36] al
Pontului.

IV, 10, 109—114. După lungi rătăciri am atins, în sfîrşit,
ţărmul care uneşte [27] pe geţii şi sarmaţii purtători de tolbe.

---

[33] Rege legendar al taurilor, care jertfea pe toţi străinii veniţi în Taurida (Crimeea de astăzi).
[34] Cf. *Triste*, V, 10, 14.
[35] În oraşul Pisa din Elida aveau loc întreceri sportive, din patru în patru ani, la care învingătorul căpăta o cunună de măslini. Trecuseră deci 40 de ani de la naşterea poetului.
[36] Cf. Triste, V, 10, 14.
[37] Locul de întîlnire şi de interpătrundere a celor două neamuri.

Hic ego finitimis quamvis circumsoner armis,
tristia, quo possum, carmine fata levo.
Quod quamvis nemo est, cuius referatur ad aures,
sic tamen absumo decipioque diem.

IV, 10, 119. Tu dux et comes es; tu nos abducis ab Histro.

V, 1, 1—2. Hunc quoque de Getico, nostri studiose, libellum
litore praemissis quattuor adde meis.

V, 1, 13—14. Sic ego Sarmaticas longe proiectus in oras,
efficio, tacitum ne mihi funus eat.

V, 1, 21—22. Sed dedimus poenas, Scythicique in finibus Histri
ille pharetrati lusor Amoris abest.

V, 1, 45—46. Quod probet ipse, canam, poenae modo parte levata
barbariam rigidos effugiamque Getas.

V, 1, 72—74. Non sunt illa suo barbariora loco,
nec me Roma suis debet conferre poetis:
inter Sauromatas ingeniosus eram.

V, 2, 31—32. Barbara me tellus orbisque novissima magni
sustinet et saevo cinctus ab hoste locus.

V, 2, 61—72. Arva relegatum iussisti visere Ponti,
et Scythicum profuga scindere puppe fretum.
Iussus ad Euxini deformia litora veni
Aequoris, — haec gelido terra sub axe iacet —
nec me tam cruciat nunquam sine frigore caelum,
glebaque canenti semper obusta gelu
nesciaque est vocis quod barbara lingua Latinae,
Graecaque quod Getico victa loquella sono est;
quam quod finitimo cinctus premor undique Marte,
vixque brevis tutos murus ab hoste facit.

Aici, deşi aud zăngănind în juru-mi armele,
pe cît pot îmi uşurez soarta tristă cu poezia.
Deşi nu am pe nimeni cui să i-o citesc,
totuşi astfel îmi petrec şi îmi înşel timpul.

IV, 10, 119. Tu îmi eşti călăuză şi tovarăşă; tu [muza mea], mă îndepărtezi de Istru.

V, 1, 1—2. Această carte, care vine şi ea de pe ţărmul getic, cititorule preocupat de mine,
adaug-o la cele patru pe care ţi le-am trimis mai-nainte.

V, 1, 13—14. Aruncat departe pe ţărmurile sarmatice,
îmi dau osteneala ca moartea mea să nu treacă nebăgată în seamă.

V, 1, 21—22. Dar am fost pedepsit, iar cîntăreţul lui Amor
cu tolbă se află acum departe, la gurile Istrului scitic.

V, 1, 45—46. Voi cînta tot ce va fi pe placul lui, numai să-mi uşureze o parte din pedeapsă,
să pot scăpa de barbarie şi de geţii sălbatici.

V, 1, 72—74. [Poeziile] nu sînt mai barbare ca locul [în care au fost scrise].
Roma nu trebuie să mă compare cu poeţii ei,
dar între sarmaţi sînt un poet de mare talent.

V, 2, 31—32. Mă aflu pe un pămînt barbar la capătul lumii noastre mari,
un loc care este înconjurat de duşmani cruzi.

V, 2, 61—72. Surghiunindu-mă, mi-ai poruncit să văd regiunile Pontului
şi să despic cu nava marea scitică.
Supunîndu-mă poruncii am venit pe ţărmurile urîte ale Euxinului.
Ţinutul acesta se află sub polul cel îngheţat.
Nu mă chinuieşte atît clima mereu friguroasă
şi pămîntul veşnic ars din pricina gerului alb,
nici faptul că barbarii nu cunosc limba latină,
iar limba greacă a fost învinsă de limba getică,
dar mă îngrozeşte faptul că sînt ameninţat din toate părţile
de Marte, care se află foarte aproape de mine,
iar zidul mic cu greu ne poate apăra de duşman.

Pax tamen interdum est, pacis fiducia numquam.
Sic hic nunc patitur, nunc timet arma locus.

V, 3, 7—12. Quem nunc suppositum stellis Cynosuridos Ursae
iuncta tenet crudis Sarmatis ora Getis.
Quique prius mollem vacuamque laboribus egi
in studiis vitam Pieridumque choro,
nunc procul a patria Geticis circumsonor armis,
multa prius pelago multaque passus humo.

V, 3, 21—22. Nec patria est habitata tibi, sed adusque nivosum
Strymona venisti Marticolamque Geten.

V, 4, 1—2. Litore ab Euxino Nasonis epistula veni,
lassaque facta mari lassaque facta via

V, 5, 27—28. Nil homini certum est: fieri quis posse putaret
ut facerem in mediis haec ego sacra Getis?

V, 6, 19—21. Spiritus hic, Scythica quem non bene ducimus aura,
quod cupio, membris exeat ante meis,
quam tua delicto stringantur pectora nostro.

V, 7, 1—2. Quam legis, ex illa tibi venit epistula terra,
latus ubi aequoreis additur Hister aquis.

V, 7, 9—20. Turba Tomitanae quas sit regionis et inter
quos habitem mores, discere cura tibi est?
Mixta sit haec quamvis inter Graecosque Getasque,
a male pacatis plus trahit ora Getis.
Sarmaticae maior Geticaeque frequentia gentis
per medias in equis itque reditque vias.
In quibus est nemo, qui non coryton et arcum

E totuşi şi linişte din cînd în cînd, dar niciodată nu există siguranţa ei.
Aşa sînt locurile acestea: sau îndură războiul sau se tem de el.

V, 3, 7—12. Sub stelele Carului Mic, mă ţine acum pe loc
ţărmul care uneşte pe geţi cu cruzii sarmaţi.
Eu, care mai-nainte am dus o viaţă uşoară şi lipsită de oboseală
în studii şi în corul Pieridelor[38],
acum mă aflu departe de patrie şi aud în jurul meu zăngănind armele getice,
după ce am îndurat multe, pe uscat şi pe mare.

V, 3, 21—22. Tu n-ai rămas în patrie, ci ai venit pînă la Strimonul plin de zăpadă
şi la getul care se închină lui Marte.

V, 4, 1—2. Eu, scrisoarea lui Naso, am venit de la ţărmul [Pontului] Euxin
obosită de drumul făcut pe uscat şi pe mare.

V, 5, 27—28. Nu există nimic sigur pentru om: cine s-ar fi putut gîndi
că într-o zi eu voi serba această aniversare în mijlocul geţilor?

V, 6, 19—21. Această suflare, pe care abia mi-o trag din pricina climei scitice,
mai curînd să-mi iasă din mădulare, cum o şi doresc,
decît să-ţi copleşesc inima cu vinovăţia mea.

V, 7, 1—2. Scrisoarea pe care o citeşti îţi vine din acel ţinut
unde Istrul cel larg se uneşte cu apele mării.

V, 7, 9—20. Eşti curios să ştii ce populaţie se află în ţinutul tomitan
şi ce obiceiuri au oamenii printre care locuiesc?
Deşi în acest loc sînt amestecaţi greci şi geţi,
ţărmul ţine mai mult de geţii nedomoliţi.
Sarmaţii şi geţii sînt mai numeroşi.
Îi vezi călări, venind şi ducîndu-se prin mijlocul drumurilor.
Între ei nu-i nici unul care să nu poarte tolbă, arc

---

[38] Muzele, care locuiau în Pieria (Tesalia).

telaque vipereo lurida felle gerat.
Vox fera, trux vultus, verissima Martis imago;
non coma, non ulla barba resecta manu.
dextera non segnis fixo dare vulnera cultro,
quem iunctum lateri barbarus omnis habet.

V, 7, 41—60. Quid potius faciam desertis solus in oris,
quamve malis aliam quaerere coner opem?
Sive locum specto, locus est inamabilis et quo
esse nihil toto tristius orbe potest,
sive homines, vix sunt homines hoc nomine digni,
quamque lupi saevae plus feritatis habent.
Non metuunt leges, sed cedit viribus aequum,
victaque pugnaci iura sub ense iacent.
Pellibus et laxis arcent mala frigora bracis,
oraque sunt longis horrida tecta comis.
In paucis extant Graecae vestigia linguae,
haec quoque iam Getico barbara facta sono.
Unus in hoc nemo est populo, qui forte Latine
quaelibet e medio reddere verba queat.
Ille ego Romanus vates — ignoscite, Musae! —
Sarmatico cogor plurima more loqui.
En pudet et fateor, iam desuetudine longa
Vix subeunt ipsi verba Latina mihi.
Nec dubito, quin sint et in hoc non pauca libello
barbara: non hominis culpa sed ista loci.

V, 10, 1—52. Ut sumus in Ponto, ter frigore constitit Hister,
facta est Euxini dura ter unda maris.
At mihi iam videor patria procul esse tot annis,

și săgeți îngălbenite de veninul viperei.
Au glas aspru, chip sălbatic și sînt cea mai adevărată întruchipare a lui Marte.
Părul și barba lor n-au fost tunse niciodată.
Mîna lor dreaptă e totdeauna gata să înfigă cuțitul,
pe care îl are legat la șold orice barbar.

V, 7, 41—60. Ce-aș putea face mai bun eu, care sînt părăsit aici pe țărmuri singuratice?
Ce leac să încerc pentru a-mi ușura necazurile?
Dacă privesc acest loc, el îmi apare neprietenos și nicăieri,
în toată lumea, nu poate fi altul mai trist.
Dacă privesc oamenii, căci abia sînt vrednici de acest nume,
văd la ei mult mai cumplită sălbăticie decît la lupi.
Nu se tem de legi, ci dreptatea cedează în fața forței
și zace la pămînt învinsă de sabia cu care se duc luptele [39].
Se apără împotriva frigului năpraznic cu piei de animale și cu pantaloni largi,
iar fețele lor aspre sînt acoperite cu păr lung.
La puțini dintre ei se mai păstrează urme ale limbii grecești,
iar aceasta a devenit și ea barbară din pricina accentului ei getic.
În această mulțime nu-i nimeni care întîmplător să știe latinește
și care să poată rosti măcar cîteva cuvinte.
Chiar eu, poet roman — iertați-mă Muzelor! —
sînt silit să vorbesc de cele mai multe ori după obiceiul sarmatic.
Iată, mi-e rușine, dar mărturisesc: din cauza dezobișnuinței îndelungate,
chiar mie îmi vin cu greu în minte cuvintele latine.
Nu mă îndoiesc că în astă cărțulie s-au strecurat multe
din limba barbarilor: nu-i vina omului, ci a locului.

V, 10, 1—52. De cînd mă aflu în Pont, de trei ori înghețul a țintuit pe loc Istrul,
de trei ori valurile Mării Euxine au încremenit.
Dar mie mi se pare că sînt departe de patrie de atîția ani

[39] Pornind de la versurile 47—48 și de la 10, 43—44, S. Lambrino ajunge la concluzia că la geți se practica duelul judiciar (*Tomes, cité gréco-gète, chez Ovide* în *Ovidiana. Recherches sur Ovide*, Les Belles Lettres, Paris, 1958, p. 379—390).

Dardana quot Graio Troia sub hoste fuit.
Stare putes, adeo procedunt tempora tarde,
et peragit lentis passibus annus iter.
Nec mihi solstitium quicquam de noctibus aufert,
efficit angustos nec mihi bruma dies.
scilicet in nobis rerum natura novata est,
cumque meis curis omnia longa facit.
An peragunt solitos communia tempora motus,
suntque magis vitae tempora dura meae,
quam tenet Euxini mendax cognomine litus,
et Scythici vere terra sinistra freti?
Innumerae circa gentes fera bella minantur,
quae sibi non rapto vivere turpe putant.
Nil extra tutum est: tumulus defenditur ipse
moenibus exiguis ingenioque loci.
Cum minime credas, ut aves, densissimus hostis
advolat et praedam vix bene visus agit.
Saepe intra muros clausis venientia portis
per medias legimus noxia tela vias.
Est igitur rarus, rus qui colere audeat, isque
hac arat infelix, hac tenet arma manu.
Sub galea pastor iunctis pice cantat avenis,
proque lupo pavidae bella verentur oves.
Vix ope castelli defendimur et tamen intus
mixta facit Graecis barbara turba metum.
Quippe simul nobis habitat discrimine nullo
barbarus et tecti plus quoque parte tenet.
Quorum ut non timeas, possis odisse videndo
pellibus et longa corpora tecta coma.

cîţi a stat Troia dardanică sub ameninţarea duşmanului grec [40].
Crezi că vremea stă pe loc, aşa de încet trece
şi anul îşi străbate calea cu paşi domoli.
Nici solstiţiul nu scurtează cu ceva nopţile,
nici iarna nu-mi face zilele mai scurte.
De bună seamă în mintea mea lucrurile se înfăţişează altfel
şi o dată cu grijile mele toate par lungi.
Oare vremea, aceeaşi pentru toţi, se mişcă ca de obicei
şi numai pentru viaţa mea este mai aspră,
pentru mine pe care mă ţine aici ţărmul, cu numele mincinos de Euxin [41]
şi pămîntul mării scitice [42] în adevăr sinistru? [43]
În jur ne ameninţă cu războaie pline de cruzimi nenumărate neamuri,
care nu cred că-i ruşinos să trăiască din jaf.
În afara cetăţii, nimic nu-i sigur: colina însăşi e apărată
de întărituri slabe şi de aşezarea locului.
Cînd te aştepţi mai puţin, duşmanul în număr mare vine în zbor ca o pasăre
şi nici nu l-ai văzut bine, că a şi înhăţat prada.
Deseori, măcar că sînt porţile închise,
culegem de pe străzi, dinăuntrul cetăţii, săgeţi otrăvite, venite pe deasupra.
Aşadar rar vezi pe cineva care îndrăzneşte să cultive ţarina şi acesta,
nefericitul, cu o mînă ară, cu cealaltă ţine arma [44].
Păstorul cîntă din fluierele lui lipite cu smoală, ţinînd coiful pe cap,
iar fricoasele oi se tem (aici) de războaie, nu de lup.
De-abia sîntem apăraţi de întăritura făcută şi chiar înăuntrul cetăţii
gloata barbarilor, amestecată cu greci, provoacă teama;
căci ei locuiesc împreună cu noi, fără deosebire,
şi ocupă cea mai mare parte din case.
Chiar dacă nu ţi-ar fi frică de ei, i-ai putea urî, văzîndu-le
trupurile acoperite cu piei şi părul lung.

---

[40] Zece ani.
[41] « Ospitalier ». Cf. Strabon, VII, 3, 6.
[42] Această denumire a Mării Negre nu apare decît la Teocrit, 16, 99 cu scolia respectivă.
[43] Regiunile dobrogene se mai numeau şi « Ţărmul stîng » (al Mării Negre). Cf. Strabon, VII, 7, 1. În latineşte *sinister* înseamnă « stîng », dar şi „sinistru", de aici jocul de cuvinte al poetului.
[44] Vezi nota 29.

Hos quoque, qui geniti Graia creduntur ab urbe,
pro patrio cultu Persica braca tegit.
Exercent illi sociae commercia linguae:
per gestum res est significanda mihi.
Barbarus hic ego sum, qui non intellegor ulli,
et rident stolidi verba Latina Getae;
meque palam de me tuto male saepe loquuntur
forsitan obiciunt exiliumque mihi,
utque fit, in me aliquid, si quid dicentibus illis
abnuerim quotiens adnuerimque, putant.
Adde, quod iniustum rigido ius dicitur ense,
dantur et in medio vulnera saepe foro.
O duram Lachesin, quae tam grave sidus habenti
fila dedit vitae non breviora meae!
Quod patriae vultu vestroque caremus, amici,
atque hic in Scythicis gentibus esse queror;
utraque poena gravis! merui tamen Urbe carere,
non merui tali forsitan esse loco.
Quid loquor a! demens? ipsam quoque perdere vitam,
Caesaris offenso numine dignus eram.

V, 12, 10. Solus in extremos iussus abire Getas?

V, 12, 17—20. Ut veniant patriae, veniant oblivia vestri,
omnis et amissi sensus abesse queat:
at timor officio fungi vetat ipse quietum;
cinctus ab innumero me tenet hoste locus!

V, 12, 51—62. At, puto, si demens studium fatale retemptem,
hic mihi praebebit carminis arma locus.
Non liber hic ullus, non, qui mihi commodet aurem,
verbaque significent quid mea, norit, adest.
Omnia barbariae loca sunt vocisque ferinae,

Şi acei pe care îi crezi că se trag din oraşe greceşti
se îmbracă cu pantaloni persani, în loc de portul străbun.
Ei vorbesc între ei o limbă pe care o înţeleg;
dar eu trebuie să mă înţeleg prin semne.
Eu sînt aici barbarul, căci nu sînt înţeles de nimeni:
cînd aud cuvinte latineşti, geţii rîd prosteşte;
cu siguranţă că deseori vorbesc rău despre mine pe faţă;
poate îmi reproşează că sînt un surghiunit;
şi dacă, aşa cum se întîmplă, eu fac vreun gest de dezaprobare sau de aprobare,
cînd vorbesc ei ceva, îl răstălmăcesc împotriva mea.
Mai află că ceea ce numeşte nedreptate devine dreptate pentru cel care biruie cu sabia
şi deseori se rănesc bătîndu-se în mijlocul pieţii [45].
O nemiloasă Lachesis [46], care nu mi-ai tăiat mai scurt firul vieţii,
ca unuia care sînt născut sub o grea zodie.
Mă plîng că sînt lipsit de chipul patriei şi de al vostru, prieteni,
şi că mă aflu aici, între neamurile scitice;
amîndouă pedepse sînt grele; am meritat să fiu alungat din Roma
dar poate n-am meritat să fiu [exilat] într-un astfel de loc.
Ah! ce vorbesc eu? Sînt nebun? Meritam să mi se ia chiar viaţa,
fiindcă am ofensat divinitatea cezarului.

V, 12. 10. Eu căruia i s-a poruncit să plec singur la îndepărtaţii geţi.

V, 12, 17. Chiar de-aş uita de patrie şi de voi,
chiar de-aş putea să nu mai simt ce am pierdut,
totuşi frica mă va împiedica şi eu nu-mi pot face datoria în tihnă:
sînt reţinut într-un loc care este împresurat de un duşman numeros.

V, 12, 51—62. Fără îndoială însă, dacă aş încerca iarăşi, ca un nebun, îndeletnicirea [47] care mi-a fost fatală,
ţinutul de aici va oferi arme poeziei [48] mele.
Nu-i nici o carte pe aici, nu-i cine să-şi aplece urechea
şi să înţeleagă cuvintele mele.
Peste tot, numai barbari cu glasul lor sălbatic,

[45] Vezi nota 39.
[46] Una dintre cele trei Parce (Ursitoare).
[47] Îndeletnicire poetică.
[48] « Voi fi răpus de ea », adică « mă voi lecui de patima versurilor ».

omniaque* hostilis plena timore soni.
Ipse mihi videor iam dedidicisse Latine:
nam didici Getice Sarmaticeque loqui.
Nec tamen, ut verum fatear tibi, nostra teneri
a componendo carmine Musa potest.
Scribimus et scriptos absumimus igne libellos:
exitus est studii parva favilla mei.

V, 13, 1—2. Hanc tuus e Getico mittit tibi Naso salutem,
mittere si quisquam, quo caret ipse, potest.

V, 13, 5—6. Perque dies multos lateris cruciatibus uror;
saeva quod inmodico frigore laesit hiemps.

EPISTULAE EX PONTO

I, 1, 1—2. Naso Tomitanae iam non novus incola terrae
hoc tibi de Getico litore mittit opus.

I, 1, 79... Inque locum Scythico vacuum mutabor ab arcu.

I, 2, 15—28. Hostibus in mediis interque pericula versor,
tamquam cum patria pax sit adempta mihi:
qui, mortis saevo geminent ut vulnere causas,
omnia vipereo spicula felle linunt.
His eques instructus perterrita moenia lustrat
more lupi clausas circuentis oves:
at simul intentus nervo levis arcus equino,
vincula semper habens inresoluta, canet,
tecta rigent fixis veluti vallata sagittis,
portaque vix firma summovet arma sera.
Adde loci faciem nec fronde nec arbore laeti,
et quod iners hiemi continuatur hiems.
Hic me pugnantem cum frigore cumque sagittis
cumque meo fato quarta fatigat hiems.

* Omniaque hostilis Merk omnia sunt gethici plena timore soni m² D K

toate locurile sînt pline de teama glasului duşman[49].
Eu însumi am impresia că m-am dezvăţat de limba latină;
căci am învăţat să vorbesc limba getică şi sarmatică.
Totuşi, ca să-ţi mărturisesc adevărul,
muza mea nu se poate abţine de a nu mai compune versuri,
scriu şi ard în foc cărţile pe care le scriu:
rezultatul muncii mele este un pic de cenuşă.

V, 13, 1—2. Din ţara geţilor îţi trimite Naso al tău urări de sănătate,
dacă cineva poate să trimită ceva de care el însuşi duce lipsă.

V, 13, 5—6. De multe zile simt cum mă arde în coastă,
deoarece iarna crudă cu frigul ei nemăsurat m-a vătămat.

SCRISORI DIN PONT

I, 1, 1—2. Naso, care nu mai este un nou venit pe pămîntul de la Tomis,
îţi trimite această operă de pe ţărmul getic.

I, 1, 79. ... Poate voi fi mutat într-o lume în care nu se găsesc arcuri scitice[50].

I, 2, 15—28. Trăiesc în mijlocul duşmanilor şi al primejdiilor,
ca şi cum mi-ar fi fost răpită şi liniştea o dată cu patria.
Ca rana să fie mai groaznică, spre a princinui moartea pe două căi,
cei de aici ung vîrfurile cu venin de viperă.
Călare pe cal şi cu astfel de arme ei dau tîrcoale zidurilor, între care domneşte groaza,
ca lupii în jurul ocoalelor unde sînt închise oile.
Arcul lor întins cu o vînă de cal
nu trage numai o singură dată, ci este totdeauna încordat.
Săgeţile se înfig în acoperişurile caselor, formînd parcă o palisadă,
iar poarta solidă cu greu ne mai poate apăra de armele din depărtare.
Adaugă şi faptul că ţinutul de aici nu are nici arbori, nici frunze
şi că iarna grea ţine pînă la cealaltă iarnă.
Pe mine, în luptă cu frigul, cu săgeţile
şi cu soarta, mă chinuieşte acum aici a patra iarnă.

49 În unele manuscrise: «toate locurile sînt pline de teama glasului geţilor».
50 Adică: «voi muri».

I, 2, 43—48. At, puto, cum requies medicinaque publica curae
somnus adest, solitis nox venit orba malis.
Somnia me terrent veros imitantia casus,
et vigilant sensus in mea damna mei.
Aut ego Sarmaticus videor vitare sagittas,
aut dare captivas ad fera vincla manus.

I, 2, 59—60. Saepe precor mortem; mortem quoque deprecor idem,
ne mea Sarmaticum contegat ossa solum.

I, 2, 73—94. Nescit enim Caesar, quamvis deus omnia norit,
ultimus hic qua sit condicione locus.
Magna tenent illud numen molimina rerum;
haec est caelesti pectore cura minor.
Nec vacat, in qua sint positi regione Tomitae,
quaerere, finitimo vix loca nota Getae:
aut quid Sauromatae faciant, quid Iazyges acres,
cultaque Oresteae Taurica terra deae:
quaeque aliae gentes, ubi frigore constitit Hister,
dura meant celeri terga per amnis equo.
Maxima pars hominum nec te, pulcherrima, curat,
Roma, nec Ausonii militis arma timet.
Dant illis animos arcus plenaeque pharetrae
quamque libet longis cursibus aptus equus,
quodque sitim didicere diu tolerare famemque,
quodque sequens nullas hostis habebit aquas.
Ira viri mitis non me misisset in istam,
si satis haec illi nota fuisset humus.
Nec me, nec quemquam Romanum gaudet ab hoste,
meque minus, vitam cui dabat ipse, capi.
Noluit, ut poterat, minimo me perdere nutu.
Nil opus est ullis in mea fata Getis.

I, 2, 103—114. At tu tam placido, quam nos quoque sensimus illum,
iudice pro lacrimis ora resolve meis.

I, 2, 43—48. Dar, cel puţin, cînd vine liniştea şi somnul, acest leac obştesc al grijilor,
am eu noapte lipsită de obişnuitele chinuri?
Mă îngrozesc visurile care mi-arată întîmplări reale,
iar simţurile mele stau de veghe spre a mă chinui.
Mi se pare că mă feresc de săgeţile sarmatice
sau îmi întind mîinile spre a fi legate în cătuşele aspre ca prizonier de război.

I, 2, 59—60. Adesea îmi doresc moartea şi tot eu pe dată mă rog să nu mai vină,
ca nu cumva oasele mele să se odihnească pe pămînt sarmatic.

I, 2, 73—94. Căci împăratul nu ştie, deşi un zeu le ştie pe toate,
care este situaţia de aici, în acest loc de la capătul pămîntului.
Persoana lui divină se ocupă de lucruri mai mari,
iar aceasta este o grijă prea mică pentru sufletul lui ceresc.
El n-are răgaz să întrebe în ce ţinut se află tomitanii,
un loc abia cunoscut getului din vecinătate;
nici să ştie ce fac sarmaţii, ce fac cruzii iazigi
şi pămîntul tauric [51] închinat zeiţei lui Oreste [52]
şi celelalte neamuri care, îndată ce Istrul a încremenit de ger,
aleargă cu caii lor iuţi pe spinarea tare a apei.
Cei mai mulţi oameni de pe aici nu se sinchisesc de tine,
prea frumoasă Roma, şi nu se tem de armele soldatului ausonic [53].
Le dau inimă arcurile şi tolbele lor pline cu săgeţi
şi caii lor în stare să suporte curse oricît de lungi,
deprinderea de a îndura îndelung setea şi foamea
şi faptul că duşmanul care i-ar urmări nu va găsi apă.
Mînia blîndului bărbat nu m-ar fi trimis în acest loc,
dacă l-ar fi cunoscut îndeajuns.
Lui nu-i place să fie prins de duşman vreun roman
şi cu atît mai puţin eu, căruia el mi-a dăruit viaţa,
N-a vrut să mă distrugă cu un simplu semn făcut cu capul, şi putea s-o facă.
Deci n-are nevoie de geţi pentru împlinirea destinului meu.

I, 2, 103—114. Dar tu [54], faţă de lacrimile mele, deschide gura şi vorbeşte judecătorului
atît de blînd — aşa cum l-am simţit şi eu că este.

[51] Crimeea de astăzi.
[52] Artemis.
[53] Italic, roman.
[54] Poetul se adresează prietenului său Maximus, un favorit al împăratului August.

Non petito, ut bene sit; sed uti male tutius, utque
exilium saevo distet ab hoste meum:
quamque dedere mihi praesentia numina vitam,
non adimat stricto squalidus ense Getes:
denique, si moriar, subeam pacatius arvum,
ossa nec a Scythica nostra premantur humo,
nec male compositos, ut scilicet exsule dignum,
Bistonii cineres ungula pulset equi:
et ne, si superest aliquis post funera sensus,
terreat et manes Sarmatis umbra meos.

I, 3, 35—38. Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
ducit, et inmemores non sinit esse sui.
Quid melius Roma? Scythico quid frigore peius?
Huc tamen ex illa barbarus urbe fugit.

I, 3, 47—60. At, puto, qua fueram genitus, tellure carenti
in tamen humano contigit esse loco.
Orbis in extremi iaceo desertus harenis,
fert ubi perpetuas obruta terra nives.
Non ager hic pomum, non dulces educat herbas,
non salices ripas, robora monte virent.
Neve fretum laudes terra magis, aequora semper
ventorum rabie solibus orba tument.
Quocumque aspicies, campi cultore carentes
vastaque, quae nemo vindicet, arva iacent.
Hostis adest dextra laevaque a parte timendus,
vicinoque metu terret utrumque latus.
Altera Bistonias pars est sensura sarissas;
altera Sarmatica spicula missa manu.

I, 4, 31—32. Iunctior Haemonia est Ponto, quam Roma sit Histro;
et brevius, quam nos, ille peregit iter.

Nu-i cere un bine; ci, dacă-mi merge rău, să fiu în mai mare siguranţă şi,
în exil, să-mi fie la adăpost din partea duşmanului
viaţa pe care mi-a dăruit-o divinitatea lui prielnică, iar
nu să mi-o smulgă cu sabia getul cel hidos.
În sfîrşit, cere-i ca, dacă voi muri, oasele să-mi fie îngropate într-un loc mai liniştit,
să nu fie apăsate de ţărîna scitică,
iar cenuşa prost îngropată, cum de bună seamă se cade unui surghiunit,
să nu fie călcată de copitele calului bistonian [55]
şi nici umbrele sarmaţilor să nu îngrozească aici manii mei,
dacă mai supravieţuieşte ceva după moarte.

I, 3, 35—38. Nu ştiu de ce pămîntul natal ne atrage prin dulceaţa sa
şi nu ne lasă să-l dăm uitării.
Unde-i mai bine ca la Roma? Ce-i mai rău decît gerul scitic?
Totuşi din acea Romă am fugit încoace ca un barbar.

I, 3, 47—60. Dar, poate, lipsit de locul în care am fost născut
mi-a fost totuşi dat să mă aflu într-un ţinut civilizat?
Nu! Zac părăsit la capătul lumii într-un loc
unde pămîntul rămîne mereu acoperit de zăpadă;
aci, pe ogor, nu cresc roade şi nici strugurii cei dulci;
pe rîpe nu înverzesc sălcii, nici stejarul pe munte.
Iar marea nu-i mai de laudă ca pămîntul;
apele mereu se umflă din pricina vînturilor turbate şi sînt lipsite de soare.
Orişiunde ţi-ai întoarce privirile, vezi cîmpii necultivate
şi ogoare întinse pe care nu le revendică nimeni.
Acolo e duşmanul de care trebuie să te temi şi din dreapta şi din stînga;
din amîndouă părţile ne îngrozeşte teama de vecini;
dintr-o parte poţi să simţi suliţile bistoniene,
din cealaltă lăncile sarmatice zvîrlite cu mîna.

I, 4, 31—32. Tesalia e mai aproape de Pont decît Roma de Istru,
Şi el [Iason] a străbătut un drum mai scurt ca al meu.

[55] Populaţie tracă de la sud de munţii Balcani, menţionată de poet ca nume generic pentru traci.

I, 5, 12. Nec venit ad duros Musa vocata Getas.

I, 5, 49—52. Moris an oblitus contendere discam
Sarmaticos arcus, et trahar arte loci?
Hoc quoque me studium prohibent adsumere vires,
mensque magis gracili corpore nostra valet.

I, 5, 61—66. Cur ego sollicita poliam mea carmina cura?
An verear, ne non approbet illa Getes?
Forsitan audacter faciam, sed glorior Histrum
ingenio nullum maius habere meo.
Hoc, ubi vivendum est, satis est, si consequor arvo,
inter inhumanos esse poeta Getas.

I, 5, 71—76. Nec reor hinc istuc nostris iter esse libellis,
quo Boreas pinna deficiente venit.
Dividimur caelo; quaeque est procul urbe Quirini,
aspicit hirsutos comminus Ursa Getas.
Per tantum terrae, tot aquas vix credere possum
indicium studii transiluisse mei.

I, 7, 1—14. Littera pro verbis tibi, Messaline, salutem
quam legis, a saevis attulit usque Getis.
Indicat auctorem locus? an, nisi nomine lecto,
haec me Nasonem scribere verba latet?
Ecquis in extremo positus iacet orbe tuorum,
ne tamen excepto, qui precor esse tuus?
Di procul a cunctis, qui te venerantur amantque,
huius notitiam gentis habere velint.
Nos satis est inter glaciem Scythicasque sagittas
vivere: si vita est mortis habenda genus.
Nos premat aut bello tellus, aut frigore caelum,
truxque Getes armis, grandine pungat hiems:
nos habeat regio nec pomo feta nec uvis,
et cuius nullum cesset ab hoste latus.

I, 5, 12. Cînd chemi muza, ea nu vine la geţii cei sălbatici.

I, 5, 49—52. Sau uitînd de obiceiurile din patria mea, să învăţ a trage
cu arcurile sarmatice şi să mă las atras de meşteşugul de aici?
Puterile mele mă opresc să mă îndeletnicesc şi cu aceasta,
iar mintea mi-e mai zdravănă decît firavul trup.

I, 5, 61—66. Pentru ce atîta grijă ca să iasă cît mai şlefuite poeziile mele?
Mă pot teme oare că nu le vor aproba geţii?
Poate sînt cam îndrăzneţ, însă mă mîndresc că Istrul
nu are un talent mai mare ca mine.
În acest loc, unde trebuie să-mi duc viaţa, este destul dacă nu urmăresc mai mult decît
să fiu poet între aceşti geţi lipsiţi de omenie.

I, 5, 71—76. Nu cred că scrisul meu poate străbate drumul de aici pînă acolo.
Chiar Boreas ajunge cu aripile frînte.
Întinsul cerului ne desparte; şi departe de cetatea lui Quirinus,
Carul Mare priveşte de aproape pe geţii pletoşi.
La aşa de mare distanţă, peste atîtea ape, abia pot crede că
ajunge acolo vestea despre îndeletnicirea mea.

I, 7, 1—14. Această scrisoare, pe care o citeşti, Messalinus [56], în locul cuvintelor mele,
îţi aduce urări de sănătate tocmai de la geţii cei cruzi.
Locul ei nu-ţi arată şi autorul? S-au trebuie să citeşti numele
spre a afla că aceste cuvinte sînt scrise de Naso?
Cine dintre ai tăi se află părăsit la capătul pămîntului,
afară de mine, care, rogu-te, sînt dintre ai tăi?
Binevoiască zeii să ţină departe pe toţi care te adoră şi te iubesc,
ca să nu cunoască felul acesta de oameni.
Este destul că trăiesc eu într-un loc îngheţat şi între săgeţile scitice,
dacă trebuie să socotesc viaţă un soi de moarte.
Să mă ucidă doar pe mine, fie pămîntul cu războiul, fie clima cu frigul;
să năpădească asupra mea geţii cei cruzi cu armele, iar furtunile cu grindina.
Doar eu să vieţuiesc într-o regiune ce nu-i bogată nici în roade, nici în struguri
şi care din nici o parte să nu aibă linişte de duşman.

[56] M. Valerius Messalla Messallinus, fiul lui Messalla Corvinus.

I, 8, 5—20. Vivimus assiduis expertes pacis in armis,
dura pharetrato bella movente Geta.
Deque tot expulsis sum miles in exule solus:
tuta, neque invideo, cetera turba latet.
Quoque magis nostros venia dignere libellos,
haec in procinctu carmina facta leges.
Stat vetus urbs, ripae vicina binominis Histri,
moenibus et positu vix adeunda loci.
Caspios Aegisos, de se si credimus ipsis,
condidit, et proprio nomine dixit opus.
Hanc ferus, Odrysiis inopino Marte peremptis,
cepit, et in regem sustulit arma Getes.
Ille memor magni generis, virtute quod auget,
protinus innumero milite cinctus adest.
Nec prius abscessit, merita quam caede nocentum
se nimis ulciscens, exstitit ipse nocens.

I, 8, 27—28. Ut careo vobis, Scythicas detrusus in oras,
quattuor autumnos Pleïas orta facit.

I, 8, 49—62. Pro quibus amissis utinam contingere possit
hic saltem profugo glaeba colenda mihi!
Ipse ego pendentis, liceat modo, rupe capellas,
ipse velim baculo pascere nixus oves.
Ipse ego, ne solitis insistant pectora curis,
ducam ruricolas sub iuga curva boves,
et discam Getici quae norunt verba iuvenci,
adsuetas illis adiciamque minas.
Ipse manu capulum pressi moderatus aratri
experiar mota spargere semen humo.
Nec dubitem longis purgare ligonibus herbas,

I, 8, 5—20. Trăim lipsiţi de pace, în mijlocul armelor,
căci getul cel cu tolbă stîrneşte necontenit războaie grele.
Dintre atîţia surghiuniţi, eu singur sînt un soldat şi un exilat;
Mulţimea celorlalţi se află în siguranţă, totuşi nu-i invidiez.
Şi ca să fii mai îngăduitor faţă de cărţuliile mele,
află că poeziile pe care le citeşti le-am scris încins de luptă.
Aproape de ţărmul Istrului cu două nume[57] stă o cetate bătrînă,
de care cu greu se poate apropia cineva, din cauza întăriturilor şi a aşezării locului.
Caspianul Aegisos — dacă credem ce spun locuitorii despre ei înşişi —
a întemeiat acea cetate şi a dat propriul său nume operei sale.
Sălbaticul get, după ce a nimicit pe odrisi[58] într-un război la care aceştia nu se aşteptau,
a cucerit-o şi a ridicat armele împotriva regelui[59].
Amintindu-şi de măreaţa sa obîrşie, pe care o sporise prin vitejie,
acesta sosi pe dată înconjurat de nenumăraţi soldaţi[60],
nu s-a retras pînă ce n-a omorît pe vinovaţi
şi, răzbunîndu-se crunt, s-a făcut el însuşi vinovat.

I, 8, 27—28. De cînd sînt lipsit de voi, aruncat pe ţărmuri scitice,
Pleiadele[61] răsărind au făcut să treacă patru toamne.

I, 8, 49—62. Pentru aceste bunuri pierdute[62] ce bine ar fi să pot
măcar aici cultiva pămîntul ca exilat!
Să-mi fie îngăduit să pasc eu însumi caprele, care se caţără pe stînci.
Aş dori să păzesc oile, sprijinit pe un toiag.
Spre a nu fi năpădit de grijile obişnuite,
aş mîna eu însumi boii de la plug sub jugurile lor încovoiate,
aş învăţa cuvintele cunoscute de boii getici
şi aş adăuga şi îndemnurile cu care sînt ei obişnuiţi.
Ţinînd cu mîna coarnele plugului apăsat pe brazde,
aş încerca să împrăştii eu însumi sămînţa în pămîntul răscolit.
N-aş sta la îndoială să curăţ ierburile cu sapele lungi

[57] Istros şi Danubius.

[58] Formal Dobrogea nu fusese încă anexată la imperiu, deşi ţărmul dobrogean se găsea sub supravegherea unui *praefectus orae maritimae* (vezi nota 11), ci făcea parte din statul clientelar al odrisilor, ceea ce explică prezenţa unor trupe trace, şi nu romane, în anul 12 e.n.

[59] Probabil tînărul Cotys, care moştenise de curînd (în anul 12 e.n.) partea dobrogeană a regatului de la tatăl său Rhoemetalces (cf. *Ponticele*, II, 9, 38 şi Tacit, *Anale*, II, 64).

[60] Luptele au avut loc în anul 12 e.n., iar cetatea a fost cucerită cu ajutorul romanilor. Vezi notele 88 şi 91.

[61] Constelaţia Cloşca cu puii.

[62] Bunurile pe care le avusese poetul în Italia.

et dare iam sitiens quas bibat hortus, aquas.
Unde sed hoc nobis, minimum quos inter et hostem
discrimen murus clausaque porta facit?

I, 9, 45—46. Hoc est, quod possim Geticis tibi mittere ab arvis:
hoc solum est, istic quod liquet esse meum.

I, 10, 31—32. Non epulis oneror: quarum si tangar amore,
est tamen in Geticis copia nulla locis.

I, 10, 35. Unda locusque nocent...

II, 1, 3. Nil fore dulce mihi Scythica regione putavi.

II, 1, 19—20. Gratia, Fama, tibi, per quam spectato triumphi
Incluso mediis est mihi pompa Getis.

II, 1, 63—66. Hunc quoque carminibus referam fortasse triumphum,
sufficiet nostris si modo vita malis;
imbuero Scythicas si non prius ipse sagittas,
abstuleritque ferox hoc caput ense Getes.

II, 2, 1—4. Ille domus vestrae primis venerator ab annis,
pulsus ad Euxini Naso sinistra freti,
mittit ab indomitis hanc, Messaline, salutem,
quam solitus praesens est tibi ferre, Getis.

II, 2, 67—68. Exiguam ne me praedam sinat esse Getarum,
detque solum miserae mite, precare, fugae.

II, 2, 93—96. Felices, quibus o! licuit spectare triumphos
et ducis ore deos aequiperante frui.
At mihi Sauromatae pro Caesaris ore videndi
terraque pacis inops undaque iuncta gelu.

II, 2, 111—112. Mite, sed iratum merito mihi, numen adora,
eximat ut Scythici me feritate loci.

şi să dau de băut grădinii însetate.
Dar cum să pot cînd între mine şi duşman este
o distanţă atît de mică, un zid şi o poartă închisă?

I. 9, 45—46. Aceasta este tot ce-ţi pot trimite de pe ogoarele getice,
numai aceasta mi-e îngăduit să am aici[63].

I, 10, 31—32. Nu sînt îngreuiat de ospeţe; chiar dacă aş avea pasiunea lor,
n-aş găsi nicăieri în ţinuturile getice belşug de mîncare.

I, 10, 35. Apa şi locurile de aici îmi fac rău...

II, 1, 3. N-am crezut că poate exista un lucru dulce pentru mine în regiunea sciţilor.

II, 1, 19—20. Datorită ţie, Faimă, eu, care trăiesc în mijlocul geţilor care mă înconjoară,
am putut vedea alaiul triumfului[64].

II, 1, 63—66. Voi slăvi în poeziile mele şi acest triumf,
dacă voi supravieţui nenorocirilor;
dacă nu voi înroşi mai întîi cu sîngele meu săgeţile scitice
şi un get sălbatic nu-mi va tăia capul cu sabia.

II, 2, 1—4. Cel care din primii săi ani a venerat familia voastră,
Naso cel izgonit pe ţărmul stîng al Pontului Euxin,
îţi trimite, o Messalinus, de la geţii cei nesupuşi, acest salut,
pe care obişnuia să ţi-l prezinte în persoană.

II, 2, 67—68. Roagă-l să nu îngăduie să fiu o pradă uşoară a geţilor
şi să-mi dea un pămînt mai blînd pentru exilul meu nenorocit.

II, 2, 93—96. Fericiţi cei care au putut să asiste la triumfuri
şi au avut bucuria să vadă un comandant de-o seamă cu zeii.
Dar eu, în loc de chipul împăratului, sînt silit să văd sarmaţi,
un pămînt lipsit de linişte şi ape îngheţate.

II, 2, 111—112. Roagă zeitatea blîndă, dar pe drept mîniată pe mine,
să mă scoată din acest loc sălbatic al sciţilor.

[63] Durere, suferinţă, plictiseală.
[64] Triumful lui Tiberiu din anul 13 e.n., împotriva panonilor şi a dalmaţilor.

II, 4, 1. Accipe conloquium gelido Nasonis ab Histro...

II, 5, 9 ... Missaque ab Euxino legeres cum carmina Ponto...

II, 6, 1—2. Carmine Graecinum, qui praesens voce solebat,
tristis ab Euxinis Naso salutat aquis.

II, 7, 1—2. Esse salutatum vult te mea littera primum
a male pacatis, Attice, missa Getis.

II, 7, 31—32. Nulla Getis toto gens est truculentior orbe:
sed tamen hi nostris ingemuere malis.

II, 7, 63—74. Mitius exilium faciunt loca: tristior ista
terra sub ambobus non iacet ulla polis.
Est aliquid, patriis vicinum finibus esse:
ultima me tellus, ultimus orbis habet.
Praestat et exulibus pacem tua laurea, Caesar:
pontica finitimo terra sub hoste iacet.
Tempus in agrorum cultu consumere dulce est:
non patitur verti barbarus hostis humum.
Temperie caeli corpusque animusque iuvantur:
frigore perpetuo Sarmatis ora riget.
Est in aqua dulci non invidiosa voluptas:
aequoreo bibitur cum sale mixta palus.

II, 9, 1—6. Regia progenies, cui nobilitatis origo
nomen in Eumolpi pervenit usque, Coty!
Fama loquax vestras si iam pervenit ad aures,
me tibi finitimi parte iacere soli:
supplicis exaudi, iuvenum mitissime, vocem,
quamque potes, profugo — nam potes — adfer opem.

II, 4, 1. Primeşte o convorbire cu Naso de la Istrul cel îngheţat...

II, 5, 9. ... Cînd vei citi poeziile trimise din Pontul Euxin...

II, 6, 1—2. Cu o poezie îl salută pe Graecinus [65] cel care obişnuia să-l întîmpine în persoană,
Naso cel trist de la apele [Pontului] Euxin.

II, 7, 1—2. Scrisoarea mea, o Atticus [66], trimisă de la geţii care n-au fost supuşi pe deplin,
vrea mai întîi să te salute.

II, 7, 31—32. Nu este în toată lumea un neam mai sălbatic decît geţii;
totuşi şi ei au plîns de suferinţele mele.

II, 7, 63—74. Locul face ca exilul să fie mai blînd; nu există ţinut
mai trist decît acesta sub cei doi poli.
Este lucru preţios să fii aproape de hotarele părinteşti,
dar eu stau la capătul pămîntului, la capătul lumii.
Laurul tău, o cezar, asigură pacea unor exilaţi,
dar ţinutul pontic stă sub ameninţarea duşmanilor, care sînt foarte aproape.
Este plăcut să-ţi petreci timpul cu agricultura,
dar aici duşmanul barbar nu-ţi îngăduie să lucrezi pămîntul.
Trupul şi sufletul se bucură de un climat temperat,
dar ţărmul sarmatic suferă de frig neîntrerupt.
Apa dulce ne dă o plăcere prea mică pentru a fi de invidiat,
dar aici se bea apă din mlaştină, amestecată cu sarea mării.

II, 9, 1—6. Urmaş de viţă regească, a cărei origine nobilă
merge pînă la numele lui Eumolp [67], Cotys,
dacă a ajuns la urechile tale vestea, care
să-ţi spună că eu mă aflu într-un ţinut vecin cu tine,
o, tu, cel mai blînd dintre tineri ascultă glasul
celui ce te roagă şi dă ajutor unui surghiunit, cît poţi, căci eşti puternic.

---

[65] C. Pomponius Graecinus, protector şi prieten al poetului, a fost *consul suffectus* în anul 16 e.n.
[66] Un prieten al poetului.
[67] Vezi Strabon, nota 97.

II, 9, 37—38. Tu quoque fac profugo prosint tua castra iacenti,
o Coty, progenies digna parente tuo.

II, 9, 51—54. Carmina testantur; quae, si tua nomina demas,
Threicium iuvenem composuisse negem.
Neve sub hoc tractu vates foret unicus Orpheus,
Bistonis ingenuo terra superba tuo est.

II, 9. 65—68. Ad vatem vates orantia bracchia tendo,
terra sit exilis ut tua fida meis.
Non ego caede nocens in Ponti litora veni,
mixtave sunt nostra dira venena manu.

II, 9, 79—80. Hac quoniam careo, tua nunc vicinia praestet,
inviso possim tutus ut esse loco.

II, 10, 30. Eheu, quam dispar est locus illis Getis.

II, 10, 49—50. Hic es, et ignoras, et ades celeberrimus absens;
Inque Getas media visus ab urbe venis.

III, 1, 1—30. Aequor Iasonio pulsatum remige primum,
quaeque nec hoste fero nec nive, terra, cares,
ecquod erit tempus, quo vos ego Naso relinquam,
in minus hostili iussus abesse loco?
An mihi barbaria vivendum semper in ista,
inque Tomitana condar oportet humo?
Pace tua, si pax ulla est tua, Pontica tellus,
finitimus rapido quam terit hostis equo;
pace tua dixisse velim: tu pessima duro
pars es in exilio, tu mala nostra gravas.

II, 9, 37—38. Fă şi tu să fie de folos unui surghiunit neputincios taberele tale,
o Cotys [68], urmaş demn de părintele tău.

II, 9, 51—54. Poeziile tale sînt o dovadă; dacă ai îndepărta de pe ele numele tău,
aş spune că nu le-a compus un tînăr trac.
În acest ţinut Orfeu nu mai este singurul poet,
iar ţara bistoniană este mîndră de talentul tău.

II, 9, 65—68. Întind braţele rugătoare către tine, ca poet către poet:
ţara ta să fie prielnică exilului meu.
N-am venit pe ţărmurile Pontului vinovat de omor,
iar mîinile mele nu au amestecat otrăvuri nimicitoare.

II, 9, 79—80. Deoarece sînt lipsit de ea [69], vecinătatea ta să facă în aşa fel,
încît să pot fi în siguranţă în locul acesta pe care-l urăsc.

II, 10, 30. Din păcate cît de mult se deosebeşte locul acela [70] de ţara geţilor.

II, 10, 49—50. Eşti [71] aici fără ca s-o ştii şi de multe ori te afli aici, tu care esti absent,
Am impresia că tu vii din mijlocul oraşului la geţii de aici.

III, 1. 1—30. Mare, lovită întîia oară de vîsla lui Iason,
şi tu, pămînt, care nu duci lipsă nici de duşmani cruzi nici de zăpadă,
veni-va oare timpul cînd eu, Naso, să vă părăsesc,
primind porunca să locuiesc departe de aici, într-un loc mai puţin duşmănos?
Sau va trebui să trăiesc mereu în această lume barbară
şi să fiu înmormîntat în pămîntul tomitan?
In bună înţelegere şi pace cu tine, pămînt pontic, dacă tu ai vreodată pace,
căci pe tine duşmanul vecin te calcă neîncetat cu calul lui iute,
fără supărare, aş vrea să-ţi spun: « Tu eşti partea cea mai rea
În viaţa-mi aspră de exilat; tu-mi îngreuiezi nenorocirea.

[68] Vezi nota 59. Pentru raporturile tînărului rege cu cetatea Callatis vezi inscripţiile publicate de Th. Sauciuc-Săveanu în « Dacia », I (1924), p. 139, cu observaţiile lui Pârvan, ibidem, p. 363, şi în « Dacia », N. S., II (1958), p. 207.

[69] De patrie.

[70] Sicilia, pe care poetul o vizitase odinioară în tovărăşia prietenului căruia îi este adresată scrisoarea.

[71] În mintea şi în inima poetului.

Tu neque ver sentis cinctum florente corona,
tu neque messorum corpora nuda vides,
nec tibi pampineas autumnus porrigit uvas:
cuncta sed inmodicum tempora frigus habent.
Tu glacie freta vincta tenes, et in aequore piscis
inclusus tecta saepe natavit aqua.
Nec tibi sunt fontes, laticis nisi paene marini,
qui potus dubium sistat alatne sitim.
Rara, neque haec felix, in apertis eminet arvis
arbor, et in terra est altera forma maris.
Non avis obloquitur (nisi silvis siqua remotis
aequoreas rauco gutture potat aquas).
Tristia per vacuos horrent absinthia campos,
conveniensque suo messis amara loco.
Adde metus, et quod murus pulsatur ab hoste,
tinctaque mortifera tabe sagitta madet;
quod procul haec regio est et ab omni devia cursu,
nec pede quo quisquam nec rate tutus eat.
Non igitur mirum, finem quaerentibus horum
altera si nobis usque rogatur humus.

III, 2, 37—48. Hic quoque Savromatae iam vos novere Getaeque.
Et tales animos barbara turba probat.
Cumque ego de vestra nuper probitate referrem —
nam didici Getice Sarmatice que loqui —
forte senex quidam, coetu cum staret in illo,
reddidit ad nostros talia verba sonos:
„Nos quoque amicitiae nomen, bone, novimus, hospes,
quos procul a vobis Pontus et Hister habet.
Est locus in Scythia, Tauros dixere priores,
qui Getica longe non ita distat humo.
Hac ego sum terra — patriae nec paenitet — ortus:
consortem Phoebi gens colit illa deam".

III, 2, 97—102. Fabula narrata est postquam vulgaris ab illo,
laudarunt omnes facta piamque fidem.

Tu nu simţi primăvara încinsă cu coroană de flori,
tu nu vezi trupuri goale de secerători,
toamna nu-ţi oferă strugurii viţei de vie,
şi în toate anotimpurile te stăpîneşte acelaşi frig cumplit.
Tu ţii apele încătuşate din pricina gheţii, iar peştele
înoată în mare închis de un acoperiş de apă.
N-ai izvoare cu apă de băut; cele care sînt au apă aproape asemănătoare cu cea a mării [72];
Nu ştii dacă îţi potolesc setea sau ţi-o aprind.
Rar se înalţă pe deschisele cîmpii vreun pom
şi nici acesta roditor; iar pămîntul este aici o altă faţă a mării.
Nu auzi ciripind nici o pasăre decît doar dacă unele, părăsind pădurile,
beau cu gîtlejul lor răguşit apă din mare.
Cîmpiile goale sînt acoperite de tristul pelin;
seceriş amar potrivit cu astfel de loc.
Adaugă teama şi faptul că zidul e izbit de duşman
şi săgeata lui e umedă, unsă cu otravă aducătoare de moarte;
adaugă faptul că acest ţinut este îndepărtat şi în afara oricărui drum;
nu-i sigur nici pentru cel care vine cu piciorul, nici pentru cel ce merge cu corabia.
Aşadar nu-i de mirare că rog mereu un sfîrşit pentru
aceste nenorociri şi alt pămînt de surghiun.

III, 2, 37—48. Aici vă [73] cunosc acum sarmaţii şi geţii,
iar gloata lor barbară aprobă o astfel de atitudine.
Cînd, odată, le vorbeam despre cinstea voastră,
căci am învăţat să vorbesc limba getică şi sarmatică,
un bătrîn, care întîmplător se afla în acea adunare,
răspunse vorbelor mele astfel:
« Şi noi, bunule oaspe, cunoaştem numele prieteniei,
noi, care locuim departe de voi, la Pont şi la Istru.
Este un ţinut în Sciţia — strămoşii l-au numit Taurida —
care nu-i aşa departe de pămîntul getic.
În acea ţară m-am născut eu şi nu mi-e ruşine de patria mea.
Oamenii de acolo adoră ca zeiţă pe sora [74] lui Febus ».

III, 2, 97—102. După ce cunoscuta legendă (a zeiţei) a fost povestită de acel bătrîn,
toţi au lăudat faptele şi pioasa lor credinţă.

---

[72] Cf. supra II, 7, 73—74.
[73] Pe prietenii lui Ovidiu, care n-au uitat de el.
[74] Zeiţa Artemis.

Scilicet hac etiam, qua nulla ferocior ora est,
nomen amicitiae barbara corda movet.
Quid facere Ausonia geniti debetis in Urbe,
cum tangunt diros talia facta Getas?

III, 3, 25—26. Huc quoque venisti, pax est ubi tempore nullo,
et coit astrictis barbarus Hister aquis?

III, 4, 2. . . . Tomitana . . . ab urbe . . .

III, 4, 91—92. Nec mea verba legis, qui sum summotus ad Histrum,
non bene pacatis flumina pota Getis.

III, 5, 1—6. Quam legis, unde tibi mittatur epistula, quaeris?
Hinc, ubi caeruleis iungitur Hister aquis.
Ut regio dicta est, succurrere debet et auctor,
laesus ab ingenio Naso poeta suo.
Qui tibi, quam mallet praesens affere salutem,
mittit ab hirsutis, Maxime Cotta, Getis.

III, 5, 27—28. Quem quoniam fatum vobis patriaque relictis
inter inhumanos maluit esse Getas . . .

III, 5, 45. Ipse quidem Getico peream violatus ab arcu . . .

III, 5, 56. . . a Styge nec longe Pontica distat humus.

III, 6, 2. Mittit ab Euxinis hoc breve carmen aquis.

III, 7, 19. Venimus in Geticos fines. Moriamur in illis!

III, 7, 29—30. Cur ego concepi Scythicis me posse carere
finibus et terra prosperiore frui?

III, 7, 40. Fortiter Euxinis immoriemur aquis.

De bună seamă chiar pe acest ţărm, decît care altul mai sălbatic nu-i,
numele prieteniei mişcă inimile barbarilor.
Ce trebuie să faceţi voi, cei născuţi în cetatea ausonică,
dacă astfel de fapte îmblînzesc pe geţii sălbatici?

III, 3, 25—26. Şi aici ai venit, unde niciodată nu-i pace,
iar Istrul barbar îşi încheagă apele înţepenite de ger?

III, 4, 2 . . . Din cetatea tomitană . . .

III, 4, 91—92. Tu nu citeşti cuvintele mele, eu care sînt surghiunit la Istru,
fluviu din care beau geţii cei nesupuşi pe deplin.

III, 5, 1—6. Întrebi de unde îţi trimit scrisoarea pe care o citeşti?
De aici de unde Istrul se uneşte cu apele albastre ale mării.
Îndată ce ţi s-a spus numele ţinutului, trebuie să-ţi vină în minte şi cel ce a scris-o:
e poetul Naso, care suferă din pricina talentului său;
salutarea, pe care ar fi preferat să ţi-o aducă el însuşi,
ţi-o trimite, o Maximus Cotta [75], de la zbîrliţii geţi.

III, 5, 27—28. Deoarece soarta a vrut să trăiesc departe de voi şi de patria mea,
printre geţii barbari . . .

III, 5, 45. Iar eu să pier străpuns de un arc getic . . .

III, 5, 56. . . . pămîntul pontic nu se află departe de Stix [76].

III, 6, 2. El trimite această scurtă poezie de la apele [Pontului] Euxin.

III, 7, 19. Am venit pe meleagurile getice. Să mor acolo!

III, 7, 29—30. Cum mi-am închipuit eu că voi putea fi scutit
de ţinuturile scitice şi mă voi bucura de un loc mai prielnic?

III, 7, 40. Voi muri cu curaj pe ţărmul apelor Euxinului.

---

[75] Oratorul şi poetul Cotta Maximus, prieten intim al poetului, era fiul mai mic al celebrului M. Valerius Messalla Corvinus.

[76] Este aproape de infern. În acest vers, ca şi în alte numeroase pasaje, poetul, care situează regiunile pontice la capătul pămîntului, caută să înduioşeze pe cititorii săi de la Roma, şi mai ales pe împăratul August.

III, 8, 1—22. Quae tibi, quaerebam, memorem testantia curam
dona Tomitanus mittere posset ager.
Dignus es argento, fulvo quoque dignior auro:
sed te, cum donas, ista iuvare solent.
Nec tamen, haec loca sunt ullo pretiosa metallo:
hostis ab agricola vix sinit illa fodi.
Purpura saepe tuos fulgens praetexit amictus.
Sed non Sarmatico tingitur illa mari.
Vellera dura ferunt pecudes et Palladis uti
arte Tomitanae non didicere nurus.
Femina pro lana Cerialia munera frangit,
suppositoque gravem vertice portat aquam.
Non hic pampineis amicitur vitibus ulmus,
nulla premunt ramos pondere poma suo.
Tristia deformes pariunt absinthia campi,
terraque de fructu quam sit amara, docet.
Nil igitur tota Ponti regione sinistri,
quod mea sedulitas mittere posset, erat.
Clausa tamen misi Scythica tibi tela pharetra:
hoste precor fiant illa cruenta tuo.
Hos habet haec calamos, hos haec habet ora libellos.
Haec viget in nostris, Maxime, Musa locis!

III, 9, 3—4. Nil, nisi, me, terra fruar ut propiore, rogare,
Et, quam sim denso cinctus ab hoste, queri.

III, 9, 31—32. Vixque mihi videor, faciam quod carmina, sanus,
inque feris curem corrigere illa Getis!

III, 9, 37—38. Quid, nisi de vitio scribam regionis amarae,
utque loco moriar commodiore, precer?

IV, 2, 1—2. Quod legis, o vates magnorum maxime regum,
venit ab intonsis usque, Severe, Getis.

III, 8, 1—22. Mă întrebam ce dar ar putea să-ţi trimită glia tomitană,
spre a-ţi dovedi grija mea stăruitoare pentru tine.
Argintul e vrednic de tine, iar aurul galben este şi mai vrednic;
dar ţie îţi place să dăruieşti aceste metale altor persoane.
De altfel aceste locuri n-au nici un metal de preţ;
duşmanul abia dă răgaz agricultorului să sape pămîntul.
Purpura strălucitoare deseori tiveşte îmbrăcămintea ta;
dar ea nu-şi capătă culoarea în marea sarmatică [77].
Oile au aici lîna aspră, iar arta zeiţei Pallas [78]
femeile tomitane n-au învăţat s-o folosească.
Femeia nu lucrează lîna, ci pisează darurile [79] [zeiţei] Ceres
şi pe vîrful capului duce urcioare grele cu apă.
Aici viţa de vie nu se împleteşte pe ulm
şi ramurile pomilor nu sînt îngreuiate de roade.
Cîmpiile sînt urîte şi nu produc decît tristul pelin.
Prin rodul său arată pămîntul cît e de amar.
Nu există, aşadar, nimic în tot ţinutul Pontului Stîng
ce-aş putea să-ţi trimit, oricît m-aş strădui.
Ţi-am trimis totuşi săgeţi închise într-o tolbă
şi mă rog să se înroşească cu sîngele duşmanului tău.
Acest ţărm are astfel de condeie, are astfel de cărţi.
Aceasta e muza, o Maximus [80], care are trecere aici, în aceste locuri!

III, 9, 3—4. Eu nu fac altceva decît să mă rog pentru un loc mai prielnic
şi să mă plîng de mulţimea duşmanilor care mă înconjoară.

III, 9, 31—32. Abia mi se pare că sînt întreg la minte, deoarece scriu poezii
şi am grijă să le corectez în mijlocul geţilor sălbatici.

III, 9, 37—38. Ce să scriu decît despre neajunsurile acestui ţinut amar?
Ce să mă rog decît să mor într-un ţinut mai plăcut?

IV, 2, 1—2. Ceea ce citeşti, o, cel mai mare poet dintre regii cei mari,
vine, o Severus [81], de la geţii cei netunşi.

---

[77] Scoica din care se scoate vopseaua de purpură nu se află în Marea Neagră. De reţinut epitetul « sarmatic », pe care îl întîlnim numai la Ovidiu (cf. *Ponticele*, IV, 10, 38).
[78] După legendă, zeiţa Atena i-a învăţat pe oameni meşteşugurile.
[79] Cerealele.
[80] Maximus era unul dintre favoriţii împăratului August şi Ovidiu spera să fie ajutat de el.
[81] Poetul Cornelius Severus.

IV, 2, 21—22. Siquis in hac ipsum terra posuisset Homerum,
esset, crede mihi, factus et ille Getes.

IV, 2, 37—38. Hic mea cui recitem nisi flavis scripta Corallis,
quasque alias gentes barbarus Hister habet?

IV, 3, 51—52. „Litus ad Euxinum", siquis mihi diceret, „ibis,
et metues arcu ne feriare Getae"...

IV, 4, 7—8. Ecce domo patriaque carens oculisque meorum,
naufragus in Getici litoris actus aquas...

IV, 4, 22. ... asperitas huius iniqua loci...

IV, 6, 5. In Scythia nobis quinquennis Olympias acta est.

IV, 6, 45—46. Et prius, heu nobis nimium conterminus Hister
in caput Euxino de mare vertet iter.

IV, 7, 1—30. Missus es Euxinas quoniam, Vestalis, ad undas,
ut positis reddas iura sub axe locis,
aspicis en praesens, quali iaceamus in arvo,
nec me testis eris falsa solere queri.
Accedat voci per te non irrita nostrae,
alpinis regibus iuvenis orte, fides.
Ipse vides certe glacie concrescere Pontum,
ipse vides rigido stantia vina gelu;
ipse vides, onerata ferox ut ducat Iazyx
per medias Histri plaustra bubulcus aquas.
Aspicis et mitti sub adunco toxica ferro,
et telum causas mortis habere duas.
Atque utinam pars haec tantum spectata fuisset,
non etiam proprio cognita Marte tibi!.
Tendisti ad primum per densa pericula pilum,

IV, 2, 21—22. Dacă cineva l-ar fi aruncat în această ţară pe Homer însuşi,
crede-mă, şi el ar fi devenit get.

IV, 2, 37—38. Cui aş putea citi aici scrierile mele decît coralilor [82]
blonzi şi celorlalte triburi pe care le are Istrul cel barbar?

IV, 3, 51—52. Dacă mi-ar fi spus cineva: « Vei merge pe ţărmul [Pontului] Euxin
şi te vei teme să nu fii lovit de arcul uni get » [83]...

IV, 4, 7—8. Iată-mă lipsit de casă, de patrie şi de privirile rudelor mele,
un naufragiat adus în apele ţărmului getic...

IV, 4, 22. Asprimea nedreaptă a acestui ţinut...

IV, 6, 5. În Sciţia am petrecut cei cinci ani ai unei olimpiade...

IV, 6, 45—46. Mai de grabă Istrul, care din păcate este prea aproape de mine,
îşi va schimba cursul de la Marea Euxină spre izvoare [84].

IV, 7, 1—30. Fiindcă ai fost trimis, o Vestalis [85], către apele Euxinului,
ca să împarţi dreptate [86] în locuri aşezate la pol,
iată tu însuţi vezi pe ce fel de pămînt trăiesc
şi îmi vei fi martor că eu nu am obiceiul să mă plîng degeaba.
Tinere născut din regi alpini, chezăşia ta
să se alăture cu folos vorbelor mele.
Tu însuţi vezi în mod neîndoios că marea s-a prefăcut în gheaţă;
tu însuţi vezi că vinurile stau nemişcate din pricina gerului care le-a îngheţat.
Tu însuţi vezi cum sălbaticul căruţaş iazig mînă
carele încărcate prin mijlocul apelor Istrului.
Vezi otrava care este trimisă pe fierul încovoiat
şi că arma are două posibilităţi să te omoare.
O, dacă tu n-ai fi decît un simplu spectator în faţa acestora
şi nu le-ai fi cunoscut, luînd tu însuţi parte la luptă!
Doar după multe primejdii se ajunge la rangul întîi [87],

[82] Probabil o populaţie tracică (vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 85).
[83] « Nu l-aş fi crezut ».
[84] Decît să-şi uite poetul prietenii.
[85] Despre acest personaj vezi *RE*, VIII A_2, col. 1776—8.
[86] În calitate de « praefectus orae maritimae ».
[87] Gradul de centurion de rangul întîi, pe care Vestalis l-a ocupat poate în legiunea IV *Scythica*, vezi *RE*, XII, col. 1557.

contigit ex merito qui tibi nuper honos.
Sit licet hic titulus plenis tibi fructibus ingens,
ipsa tamen virtus ordine maior erit.
Non negat hoc Hister, cuius tua dextera quondam
puniceam Getico sanguine fecit aquam.
Non negat Aegisos, quae te subeunte recepta
sensit in ingenio nil opis esse loci.
Nam, dubium, positu melius defensa manune,
urbs erat in summo nubibus aequa iugo.
Sithonio regi ferus interceperat illam
hostis et ereptas victor habebat opes;
donec fluminea devecta Vitellius, unda
intulit, exposito milite, signa Getis.
At tibi, progenies alti fortissima Dauni,
venit in adversos impetus ire viros.

IV, 7, 47 Ense tuo factos calcabas victor acervos,
impositoque Getes sub pede multus erat.
Pugnat ad exemplum primi minor ordine pili,
multaque fert miles vulnera, multa facit.
Sed tantum virtus alios tua praeterit omnes,
ante citos quantum Pegasus ibat equos.
Vincitur Aegisos, testataque tempus in omne
sunt tua, Vestalis, carmine facta meo.

IV, 8, 83—86. Litora pellitis nimium subiecta Corallis
ut tandem saevos effugiamque Getas:
clausaque si misero patria est, ut ponar in illo,
qui minus Ausonia distet ab Urbe, loco...

IV, 9, 1—2. Unde licet, non unde iuvat, Graecine, salutem
mittit ab Euxinis hanc tibi Naso vadis.

iar cinstea obţinută de tine acum de curînd este meritată.
Cu toate că acest mare titlu îţi aduce multe foloase,
valoarea ta întrece titlul.
Istrul nu tăgăduieşte că nu eşti viteaz şi că odinioară mîna ta dreaptă
nu a înroşit apa cu sîngele getic.
Nici cetatea Aegisos nu neagă aceasta; cucerită [88] de îndată ce ai sosit tu,
a priceput că nu i-a fost de nici un folos aşezarea ei prielnică.
Căci nu ştia dacă e mai bine apărată de poziţia ei sau de ostaşi;
cetatea era pe vîrful unei culmi deopotrivă cu norii.
Un duşman sălbatic o cucerise de la regele sitonilor [89]
şi, învingător, stăpînise bogăţiile cucerite,
pînă ce Vitellius [90], aducînd trupe pe apa fluviului,
după ce le-a debarcat, a purtat război contra geţilor.
Iar tu, urmaş viteaz al bătrînului Daunus [91],
ai pornit năvalnic la atac împotriva forţelor duşmane.

IV, 7, 47. Tu călcai învingător peste grămezile de cadavre făcute de sabia ta
şi erau mulţi geţi sub picioarele tale.
Centurionul de al doilea rang lupta ca şi cel dintîi,
iar soldatul primea şi pricinuia multe răni.
Dar vitejia ta îi întrecea pe toţi, aşa
precum pegasul întrecea caii cei iuţi.
Aegisos a fost înfrîntă, iar poezia mea este o mărturie pe veci,
o Vestalis, a faptelor tale.

IV, 8, 83—86. Ca să scap în sfîrşit de ţărmurile prea apropiate de coralii îmbrăcaţi în piei
şi de geţii cei cruzi;
iar dacă patria îmi este interzisă mie, nenorocitul, atunci
să fiu pus într-un loc mai apropiat de cetatea ausonică...

IV, 9, 1—2. De unde îi este îngăduit, nu de unde îi place, Graecinus [92],
îţi trimite Naso un salut de pe ţărmurile joase ale Euxinului.

---

[88] În anul 12 e.n. Vezi nota 60.
[89] De fapt Cotys, regele odrisilor.
[90] Unchiul viitorului împărat a sosit cu o legiune din Moesia şi a folosit flota romană pe Dunăre.
[91] Vestalis era probabil nepotul acestui rege din Alpi. Cf. supra versul 5.
[92] Vezi nota 65.

IV, 9, 75—108. Praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus; et illo
ripa ferox Histri sub duce tuta fuit.
Hic tenuit Mysas gentes in pace fideli:
hic arcu fisos terruit ense Getas.
Hic raptam Trosmin celeri virtute recepit,
infecitque fero sanguine Danuvium.
Quaere loci faciem Scythicique incommoda caeli,
et quam vicino terrear hoste, roga:
sintne litae, tenues serpentis felle sagittae,
fiat an humanum victima dira caput:
mentiar, an coeat duratus frigore Pontus,
et teneat glacies iugera multa freti.
Haec ubi narrarit, quae sit mea fama, require,
quoque modo peragam tempora dura, roga.
Non sumus hic odio, nec scilicet esse meremur,
nec cum fortuna mens quoque versa mea est.
Illa quies animi, quam tu laudare solebas,
ille vetus solito perstat in ore pudor.
[Sic ego sum longe, sic hic, ubi barbarus hostis,
ut fera plus valeant legibus arma, facit,]
Rem queat ut nullam tot iam, Graecine, per annos
femina de nobis virve puerve queri.
Hoc facit, ut misero faveant adsintque Tomitae;
haec quoniam tellus testificanda mihi est.
Illi me, quia velle vident, discedere malunt;
respectu cupiunt hic tamen esse sui.
Nec mihi credideris: extant decreta, quibus nos
laudat et inmunes publica cera facit.
Conveniens miseris et quamquam gloria non sit,
proxima dant nobis oppida munus idem.

IV, 9, 75—108. Graecinus, în aceste locuri a fost comandant de curînd Flaccus [93]
şi sub conducerea lui sălbaticul ţărm al Istrului s-a aflat în siguranţă[94].
El a menţinut populaţiile din Misia [95] într-o pace care a fost respectată.
Cu sabia a îngrozit pe geţii încrezători în arcul lor.
A recucerit iute prin vitejia lui cetatea Troesmis,
care fusese luată, şi a înroşit Dunărea cu sîngele oamenilor sălbatici.
Întreabă-l de înfăţişarea locului şi de neajunsurile climei scitice;
cere-i să-ţi spună cît sînt de îngrozit de vecinul duşman;
să-ţi spună el dacă săgeţile lor uşoare nu sînt unse cu otravă de şarpe
sau dacă aici nu se săvîrşesc crude jertfe omeneşti;
dacă mint eu şi nu-i adevărat că Pontul stă încremenit de frig
şi gheaţa se întinde în mare pe multe iugăre.
După ce va fi povestit despre acestea, întreabă care e renumele meu;
cere să-ţi spună în ce chip îmi petrec aici vremea apăsătoare.
Nu mă urăşte lumea de aici şi desigur nu ar avea pentru ce.
O dată cu soarta nu mi-am schimbat şi sufletul.
Am aceeaşi fire liniştită pe care tu obişnuiai să o lauzi;
pe faţa mea, ca de obicei, stăruie aceeaşi veche sfială.
[Astfel de multă vreme şi în acest loc, unde barbarul duşman
face să aibă mai multă putere armele decît legile],
eu trăiesc în aşa fel încît nimeni, nici bărbat, nici femeie, nici copil,
nu s-ar putea plînge în această vreme de mine în nici o privinţă, Graecinus.
Aceasta face ca tomitanii să fie binevoitori faţă de un nenorocit şi să-mi fie de ajutor,
fiindcă eu trebuie să dau mărturii despre acest ţinut.
Ei zic că ar fi mai bine să plec, fiindcă văd că eu vreau aceasta,
dar, pentru interesul lor, ei doresc să rămîn aici.
Poţi să nu mă crezi: există decrete în care
sînt lăudat şi e o tăbliţă de ceară care mă scuteşte de sarcini.
Pentru un nenorocit o astfel de glorie nu-i potrivită,
chiar dacă şi cetăţile vecine [96] îmi acordă un privilegiu asemănător.

[93] L. Pomponius Flaccus, frate cu Graecinus (vezi nota 65), a fost « prefect al ţărmului mării », calitate în care a recucerit cetatea Troesmis în anul 15 e.n.

[94] La aceasta a contribuit desigur şi crearea provinciei Moesia — la începutul domniei lui Tiberiu (cf. Apian, *Iliria*, 30) — de care va depinde « prefectul ţărmului mării », chiar dacă interiorul Dobrogei rămîne în statul clientelar al odrisilor. Vezi Pippidi, *Contribuţii*, p. 194.

[95] De fapt Moesia. Adesea întîlnim grafia *Mysia* pentru *Moesia*, chiar atunci cînd nu se face confuzia, ca în cazul de faţă. Cele două forme asemănătoare se confundă uneori numai grafic, iar alteori, mai ales la autorii tîrzii, şi ca noţiune (cf. Pliniu cel Bătrîn, V, 125).

[96] Poate că între acestea s-a numărat şi Callatis, cum crede Th. Sauciuc-Săveanu, *Ariston, Aristons Sohn aus Kallatis*, în « Dacia », N.S. II (1958), p. 222.

Nec pietas ignota mea est, videt hospita terra
in nostra sacrum Caesaris esse domo.
Stant pariter natusque pius coniunxque sacerdos,
numina iam facto non leviora deo.

IV, 9, 113—120. Tota — licet quaeras — hoc me non fingere dicet
officii testis Pontica terra mei.
Pontica me tellus, quantis hac possumus ora,
natalem ludis scit celebrare dei.
Nec minus hospitibus pietas est cognita talis,
misit in has siquos longa Propontis aquas.
Is quoque, quo laevus fuerat sub praeside Pontus,
audierit frater forsitan ista tuus.

IV, 10, 1—2. Haec mihi Cimmerio bis tertia ducitur aestas
litore pellitos inter agenda Getas.

IV, 10, 29—46. Qui quamquam dextra regione licentius errant,
securum latus hoc non tamen esse sinunt.
Hic agri infrondes, hic spicula tincta venenis:
hic freta vel pediti pervia reddit hiems,
ut, qua remus iter pulsis modo fecerat undis,
siccus contempta nave viator eat.
Qui veniunt istinc, vix vos ea credere dicunt.
Quam miser est, qui fert asperiora fide!
Crede tamen: nec te causas nescire sinemus,
horrida Sarmaticum cur mare duret hiems.
proxima sunt nobis plaustri praebentia formam
et quae praecipuum sidera frigus habent.

Pietatea mea este cunoscută; pămîntul care mă are ca oaspete vede
că în locuința mea există altarul lui August.
Stau alături chipurile piosului său fiu [Tiberiu] și al soției sale [Livia], care este preoteasă,
divinități nu mai puțin puternice decît zeul care a fost de curînd creat [97].

IV, 9, 113—120. Poți să întrebi tot ținutul Pontului; îți va spune că nu sînt vorbe goale;
el îmi este martor că-mi împlinesc datoria.
Pămîntul pontic știe că eu celebrez prin jocuri ziua de naștere a zeului,
atît cît e posibil pe acest țărm.
Pietatea mea e cunoscută și unor străini,
care vin în apele noastre din întinsa Propontidă,
Poate chiar fratele tău, sub a cărui comandă a fost Pontul Stîng [98],
să fi auzit acestea.

IV, 10, 1—2. Iată a șasea iarnă care trece și pe care trebuie s-o petrec pe țărmul
cimmerian, între geții îmbrăcați în piei de animale.

IV, 10, 29—46. Deși barbarii rătăcesc mai liberi în ținutul din dreapta,
nu lasă totuși nici țărmul acesta în siguranță.
Aici ogoarele sînt fără arbori, aici săgețile sînt unse cu otravă;
aici iarna face din mare drum pentru cel care merge pe jos,
încît drumețul merge fără să se ude și fără corabie,
pe acolo pe unde mai-nainte își croia vîsla drum, dînd apa la o parte.
Cei ce vin de aici ne spun că voi cu greu puteți crede acestea;
ce nenorocit este deci cel ce suportă necazuri atît de aspre, încît sînt de necrezut!
Crede totuși! Nu te voi lăsa să nu știi cauzele
pentru care îngrozitoarea iarnă învîrtoșează marea sarmatică [99].
Este foarte aproape de noi o constelație în formă de car
și care aduce un frig cumplit.

[97] August murise în 14 e.n. În anul următor, au avut loc ceremonii în amintirea împăratului, cu care ocazie Ovidiu a fost numit agonotet al cetății Tomis. Cf. infra versul 115.
[98] Vezi nota 93.
[99] Vezi nota 42.

Hinc oritur boreas oraeque domesticus huic est,
et sumit mores a propiore locus.
At notus, adverso tepidum qui spirat ab axe,
est procul, et rarus languidiorque venit.
Adde quod hic clauso miscentur flumina Ponto,
vimque fretum multo perdit ab amne suam.

IV, 10, 57—70. Innumerique allii, quos inter maximus omnes
cedere Danuvius se tibi, Nile, negat.
Copia tot laticum, quas auget, adulterat undas,
nec patitur vires aequor habere suas.
Quin etiam, stagno similis pigraeque paludi,
caeruleus vix est diluiturque color.
Innatat unda freto dulcis, leviorque marina est,
quae proprium mixto de sale pondus habet.
Si reget haec aliquis cur sint narrata Pedoni,
quidve loqui certis iuverit ista modis?
Detinui, dicam, tempus curasque fefelli.
Hunc fructum praesens attulit hora mihi.
Afuimus solito, dum scribimus ista, dolore,
in mediis nec nos sensimus esse Getis.

IV, 12, 33—34. Sed prius huic desint et bellum et frigora terrae,
invisus nobis quae duo Pontus habet;

IV, 13, 17—23. Nec te mirari, si sint vitiosa, decebit
carmina, quae faciam paene poeta Getes.
A ! pudet, et Getico scripsi sermone libellum,
structaque sunt nostris barbara verba modis,
et placui, — gratare mihi — coepique poetae
inter inhumanos nomen habere Getas.
Materiam quaeris? laudes de Caesare dixi.

IV, 13, 33—40. Haec ubi non patria perlegi scripta Camena,
venit et ad digitos ultima charta meos,
et caput et plenas omnes movere pharetras,

De acolo se ivește crivățul, iar pe țărmul nostru e ca la el acasă;
ținutul de aici își capătă deprinderile dintr-o regiune apropiată.
Dimpotrivă, Notus [100], ce suflă călduț dinspre celălalt pol,
este departe și vine la noi rar și mai domol.
Adaugă faptul că aici în Pontul închis se varsă fluvii
și că marea datorită rîurilor își pierde puterea.

IV, 10, 57—70. Și multe alte ape se varsă în Pont, între care cea mai mare
este Dunărea, care nu se lasă mai prejos decît tine, Nilule.
Tot acest belșug de ape dulci sporește apa mării și o schimbă;
nu-i îngăduie să-și mențină puterea ei sărată;
mai mult, e asemenea unul lac și unei bălți liniștite
și culoarea ei este spălăcită, fiind de-abia azurie.
Apa dulce plutește deasupra, căci e mai ușoară ca cea a mării;
aceasta din urmă are greutatea ei specifică, din pricina sării cu care e amestecată.
Dacă ar întreba cineva pentru ce am povestit toate acestea lui Pedo [101]
și la ce folosește că le spun în versuri,
voi răspunde: să treacă vremea și să păcălesc necazurile;
acesta-i rodul pe care mi-l dă clipa de față;
cînd scriu acestea, am și scăpat de durerea obișnuită
și nu mai simt că mă aflu în mijlocul geților.

IV, 12, 33—34. Ci mai curînd ar putea să lipsească acestui pămînt războiul și frigul,
aceste două [neajunsuri] pe care le are Pontul cel nesuferit.

IV, 13, 17—23. Nu trebuie să te miri, dacă versurile mele sînt cumva rele:
eu care le scriu am devenit aproape un poet get.
Ah! Mi-e rușine: am scris o cărțulie în limba getică,
în care cuvintele barbare au fost așezate după ritmul versurilor noastre.
Le-au plăcut — felicită-mă — și am început să am
faimă de poet printre neomenoșii geți barbari.
Mă întrebi de subiect? Am adus laude împăratului...

IV, 13, 33—40. Cînd am terminat de citit aceste versuri inspirate de o muză străină,
cînd sfîrșitul hîrtiei [102] a trecut prin degetele mele,
toți au dat din cap și și-au mișcat tolbele pline:

[100] Vînt cald de la miazăzi.
[101] Poetul Albinovanus Pedo, prieten cu Ovidiu.
[102] În antichitate se scria pe un fel de sul.

et longum Getico murmur in ore fuit.
Atque aliquis: « Scribas haec cum de Caesare », dixit
« Caesaris imperio restituendus eras ».
Ille quidem dixit; sed me iam, Care, nivali
sexta relegatum bruma sub axe videt.

IV, 14, 7—16. Nulla mihi cura est, terra quo muter ab ista,
hac quia, quam video, gratior omnis erit.
In medias Syrtes, mediam mea vela Charybdin
mittite, praesenti dum careamus humo.
Styx quoque, si quid ea est, bene commutabitur Histro;
siquid et inferius, quam Styga, mundus habet.
Gramina cultus ager, frigus minus odit hirundo,
proxima Marticolis quam loca Naso Getis.
Talia succensent propter mihi verba Tomitae,
iraque carminibus publica mota meis.

IV, 14, 23—30. Sed nihil admisi: nulla est mea culpa, Tomitae,
quos ego, cum loca sim vestra perosus, amo.
Quilibet excutiat nostri monimenta laboris:
littera de vobis est mea questa nihil.
Frigus et incursus omni de parte timendos
et quod pulsetur murus ab hoste, queror.
In loca non homines verissima crimina dixi.
Culpatis vestrum vos quoque saepe solum.

IV, 14, 45—48. Adde, quod Illyrica si iam pice nigrior essem,
non mordenda mihi turba fidelis erat.
Molliter a vobis mea sors excepta, Tomitae,
tam mites Graios indicat esse viros.

IV, 14, 53—56. Solus adhuc ego sum vestris immunis in oris,
exceptis, si qui munera legis habent.
Tempora sacrata mea sunt velata corona,
publicus invito quam favor imposuit.

un murmur lung s-a auzit din gura geţilor.
Iar unul din ei spuse: « Deoarece scrii astfel de lucruri despre împărat,
ai fi trebuit să fii trimis înapoi sub stăpînirea împăratului ».
El a grăit întocmai; dar iată, o Carus [1], pe mine acum
a şasea iarnă mă găseşte sub polul acoperit de zăpadă.

IV, 14, 7—16. N-am altă grijă decît să mă mut din această ţară,
fiindcă oricare alta îmi va fi mai plăcută decît cea pe care o văd.
Trimiteţi corabia cu mine în mijlocul Sirtelor, în mijlocul Caribdei,
numai să nu mai am parte de pămîntul din faţa ochilor.
Şi cu Stixul — dacă există — voi schimba bucuros Istrul;
sau cu altceva, dacă se află, mai în fundul pămîntului decît Stixul.
Ogorul cultivat urăşte mai puţin buruienile, şi rîndunica frigul,
decît urăşte Naso locurile acestea vecine cu războinicii geţi.
Din pricina unor astfel de vorbe, tomitanii
se vor mînia pe mine şi se va stîrni ura tuturor împotriva poeziilor mele.

IV, 14, 23—30. Dar n-am făcut nici un rău, n-am nici o vină, tomitani,
pe voi vă iubesc, deşi urăsc pămîntul vostru.
Să cerceteze oricine vrea cu de-amănuntul operele muncii mele,
prin nici o literă nu m-am plîns de voi.
Mă plîng de frigul de aici, de năvălirile de care trebuie să mă tem că pot veni din orice parte;
mă plîng, fiindcă zidul de apărare este izbit de duşman.
Locurilor, nu oamenilor, le-am adus învinuiri prea îndreptăţite.
Şi voi înşivă învinuiţi deseori pămîntul vostru.

IV, 14, 45—48. Mai ţine seama de faptul că şi dacă aş fi fost mai negru la inimă decît smoala ilirică,
tot nu trebuia să vorbească de rău poporul care e cumsecade.
Tomitani, soarta mea a fost primită de voi cu bunăvoinţă;
faptul că sînteţi atît de blînzi arată că sînteţi greci.

IV, 14, 53—56. Pînă acum, pe aceste ţărmuri, sînt singurul scutit de sarcinile publice,
afară de acei care au primit favoarea aceasta prin lege.
Tîmplele mele au fost încununate de o coroană sfinţită,
care mi-a fost impusă de favoarea publicului, deşi eu n-am vrut-o.

[103] Poet care a avut în grija sa educaţia copiilor lui Germanicus.

IV, 14, 59–62. Tam mihi cara Tomis, patria quae sede fugatis
tempus ad hoc nobis hospita fida manet:
di modo fecissent, placidae spem posset habere
pacis, et a gelido longius axe foret.

IV, 15, 35–36. Seu tamen effectus habitura est gratia, seu me
dura iubet gelido Parca sub axe mori.

IV, 15, 39–40. Audiet et caelo posita est quaecumque sub ullo,
transit nostra feros si modo Musa Getas...

IBIS

137–139. Pugnabunt arcu dum Thraces, Iazyges hasta,
dum tepidus Ganges, frigidus Hister erit...
Tecum bella geram.

329–330. Aut ut Amastriacis quondam Lenaeus ab oris
nudus Achillea destituaris humo.

637–638. Denique Sarmaticas inter Geticasque sagittas
his precor ut vivas et moriare locis.

SCHOLIA IN IBIN

329. Aut ut Amastriacis. Lenneus rex Amalfricum captus a Mithridate in Ponto insula solus derelictus fame interiit. *G.*

Lenneus rex Amastriacum a Mithridate Paphlagonum rege [socero] Achillis in insula, quae est in Ponto nomine Andugenes, solus est relictus [et ibi fame periit et frigore, quia deserta erat]... *C. Ask.*

Lempneus rex + Amastriacum a Mithridate rege Paphlagonum raptus et in insula + eschina deserta relictus frigore et fame periit. *Mure.*

Lepneus Amastriacum rex a Mithridate paflagonum rege et socero Achillis in insula, quae est in Ponto, solus relictus est et ibi fame decessit, quia locus desertus erat *P.*

IV, 14, 59–62. Atît îmi e de drag Tomis, care pentru un alungat din patrie
ca mine pînă în momentul acesta rămîne gazdă credincioasă;
numai să fi făcut zeii aşa ca să poată avea şi tomitanii nădejde într-o
pace [104] netulburată şi să fie mai departe de friguroasa axă polară!

IV, 15, 35–36. Dar fie că trecerea de care te bucuri va avea un efect [105], fie că
Parca [106] cea crudă porunceşte să mor sub polul îngheţat...

IV, 15, 39–40. Toate cîte sînt sub cer vor auzi de el,
numai dacă muza mea va trece dincolo de cruzii geţi...

IBIS

137–139. Cît timp vor lupta tracii cu arcul, iazigii cu suliţa,
cît va fi Gangele cald, Istrul îngheţat...
voi duce război cu tine [107].

329–330. Sau, ca odinioară Lenaeus [108] de pe ţărmurile amastriace,
să fii aruncat gol pe pămîntul lui Ahile.

637–638. În sfîrşit, printre săgeţi sarmatice şi getice
îţi doresc să trăieşti şi să mori în aceste locuri.

COMENTARII LA IBIS

329. Sau de pe [ţărmurile] amastriace. Lenneus, regele amalfricilor, fiind prins de Mitridate şi lăsat singur într-o insulă din Pont, a murit (acolo) de foame. *G.*

Lenneus, regele amastriacilor, a fost lăsat singur în insula lui Ahile cu numele de Andugenes, care se află în Pont, de Mitridate, regele paflagonilor [şi socrul său. A murit acolo de foame şi frig, deoarece insula era nelocuită]. *C. Ask.*

Lempneus, regele + amastricilor, fiind prins de Mitridate, regele paflagonilor şi părăsit în insula nelocuită + eschina, a murit de frig şi foame. *Mure.*

Lepneus, regele amastriacilor, a fost lăsat singur de Mitridate, regele paflagonilor şi socrul său, în insula lui Ahile, care se află în Pont. A murit acolo de foame, deoarece era un loc părăsit. *P.*

---

[104] Pasajul acesta arată o întărire a stăpînirii romane în regiunile dobrogene, în anii 15–16 e.n., după crearea provinciei Moesia, vezi nota 94.

[105] « Voi fi rechemat de aici ».

[106] Zeiţa destinului.

[107] Poetul se adresează duşmanului său de la Roma, împotriva căruia este îndreptată întreaga lucrare.

[108] Vezi comentariul antic care urmează.

Imprecatur miseram mortem Lenei, qui cum rex esset Amastricorum populorum in Scythia expulsus a Mithridate in Achillis dromon aufugit atque ibi a suis desertus periit. Achilleos dromos i.e. Achillis cursus, quem locum Ovidius nunc appelat Achilleam humum, insula est quae dicitur + Armigenis. Amastris vero urbs est in peninsula habetque ex utraque parte portus, dicta ab Amastride, filia Oxathris et uxore Dionisii tyranni, unde hic Dionisius Leneus est appellatus. *Reg.* 2061.

Dionisius tirannus Heracliensis expulsus a Mithridate aufugit in locum, quem cursum Achillis appellant, ubi a suis desertus periit omni destitutus ope. *Pal.* 1709.

637. Denique Sarmaticas. Post haec omnia mala praecedentia sequatur tibi hoc pessimum: vivere inter Getas... *C.*

[Ovidiu] îi doreşte [duşmanului său] moartea nenorocită a lui Leneus, regele triburilor amastriace din Sciţia, care, fiind expulzat de Mitridate, s-a refugiat în « Alergarea lui Ahile » şi a murit acolo, părăsit de ai săi. *Achilleos dromos*, adică « Alergarea lui Ahile », loc[109] pe care Ovidiu îl numeşte acum « Pămîntul lui Ahile », se află în insula numită + Armigenis. Oraşul Amastris se află în peninsulă şi are porturi de ambele părţi, fiind numit astfel după Amastris, fiica lui Oxathres şi soţia tiranului Dionisiu, din care pricină Dionisiu a fost numit Leneus. *Reg.* 2061.

Dionisiu[110], tiranul din Heracleia, fiind expulzat de Mitridate, s-a refugiat în locul numit « Alergarea lui Ahile », unde a fost părăsit de ai săi şi a pierit, lipsit de orice ajutor. *Pal.* 1709.

637. În sfîrşit [între săgeţi] sarmatice. După toate aceste nenorociri amintite mai sus să ţi se întîmple şi aceasta, cea mai grozavă: să trăieşti între geţi... *C.*

---

[109] Comentatorul face confuzia, întîlnită şi la alţi autori, datorită asemănării numelor, între insula Leuce (Şerpilor) şi Alergarea lui Ahile (peninsula sau mai exact limba de pămînt nisipos de la gurile Niprului). Cf. de ex. Pindar, *Scolii la Nemeene*, IV, 79 şi Arian, *Descrierea călătoriei în jurul Pontului Euxin*, 21,1. Pentru această problemă încîlcită — de fapt se pare că numele de Insula lui Achile iniţial îl purta Leuce, iar apoi Borysthene (Berezan), — vezi RE, XXII, col. 4—8.

[110] Personajul acesta, din a doua jumătate a sec. IV î.e.n., este confundat probabil cu nepotul lui Mitridate, care s-a sinucis în insula Lemnos, după ce a fost făcut prizonier de romani. Pentru felul cum s-a ajuns la crearea figurii lui Lenneus, prin contaminarea dintre diferitele nume şi calificative ale personajului amintit, vezi Latîşev, *Scythica et Caucasica*, în «Вестник Древнеи Истории», 1949, 1, p. 245, n. 4.

CONSOLATIO AD LIVIAM

379–391. Nata quod en alte es, quod fetibus aucta duobus,
Quodque etiam magno consociata Iovi,
Quod semper domito rediit tibi Caesar ab orbe,
Gessit et invicta prospera bella manu,
Quod spes implerunt maternaque vota Nerones,
Quod pulsus totiens hostis utroque duce
(Rhenus et Alpinae valles et sanguine nigro
Decolor infecta testis Isargus aqua,
Danuviusque rapax et Dacius orbe remoto
Appulus (huic hosti perbreve Pontus iter)
Armeniusque fugax et tandem Dalmata supplex
Summaque dispersi per iuga Pannonii
Et modo Germanus Romanis cognitus orbis)...

În manuscrisele lui Ovidiu ni s-a păstrat o poezie de 474 versuri, intitulată *Mîngîiere pentru Livia*, alcătuită de un poet anonim din primul pătrar al secolului I e.n.

Ediția: Aem. Baehrens, *Poetae Latini minores*, vol. I, Leipzig, Teubner, 1879, p. 117–118.

MÎNGÎERE PENTRU LIVIA [1]

379–391. [Adu-ți aminte] că te-ai născut din neam mare, că ai avut două vlăstare
și ai fost măritată chiar cu marele Iupiter [2],
că împăratul s-a întors totdeauna acasă, venind din ținuturile pe care le-a supus,
și a purtat războaie fericite cu mîna sa neînfrînată,
că [fiii lui] Nero [3] au împlinit speranțele și dorințele mamei lor,
că dușmanul a fost de atîtea ori alungat de cei doi comandanți
(Rinul, văile Alpilor, rîul Isargus,
care amestecat cu sîngele negru și-a schimbat culoarea, stau mărturie,
apoi Dunărea repede și, la capătul pămîntului, dacicul
Appulus [4] (acestui dușman Pontul i-a fost un drum foarte scurt),
apoi armeanul fugar, dalmatul care se roagă supus,
panonii împrăștiați pe vîrfurile munților
și lumea germanică, abia de curînd cunoscută romanilor)...

---

[1] Livia Drusilla, născută în anul 58 î.e.n., s-a măritat cu Ti. Claudius Nero, apoi cu împăratul August. Din prima căsătorie a avut pe Tiberiu, viitorul împărat, și pe Drusus. Ea a murit în anul 29 e.n.

[2] Împăratul August.

[3] Tiberiu și Drusus.

[4] Probabil aluzie la orașul Apulum și la campania din anii 10–9 î.e.n., cînd romanii, sub comanda generalului M. Vinicius, au pătruns adînc în Dacia (vezi *Ist. Rom.*, p. 293). Pentru problema tribului dac al apulilor, vezi I. I. Russu, *Dacius Appulus: Contribuție la onomastica traco-dacă și iliră*, în «Acta Musei Regionalis Apulensis», IV (1961), p. 85–95.

LIX. C. VELLEI PATERCULI

HISTORIAE ROMANAE AD M. VINICIUM CONSULEM LIBRI II

II, 8, 3. Tum Cimbri et Teutoni transcendere Rhenum, multis mox nostris suisque cladibus nobiles. Per eadem tempora clarus eius Minucii, qui porticus, quae hodieque celebres sunt, molitus est, ex Scordiscis triumphus fuit.

II, 39, 3. At Tib. Caesar, quam certam Hispanis parendi confessionem extorserat parens, Illyriis Delmatisque extorsit. Raetiam autem et Vindelicos ac Noricos, Pannoniamque et Scordiscos, novas imperio nostro subiunxit provincias.

II, 59, 4. Et patratis bellis civilibus, ad erudiendam liberalibus disciplinis singularis indolem iuvenis, Apolloniam eum in studia miserat, mox belli Getici, ac deinde Parthici habiturus commilitonem.

LIX. VELLEIUS PATERCULUS

S-a născut din părinți bogați, originari din Campania, în anul 19 î.e.n. și a fost un timp tribun militar în Tracia și Macedonia. În anul 3 e.n., C. Velleius Paterculus l-a însoțit pe Tiberiu în Panonia și Germania, iar în anul 15 a ocupat demnitatea de pretor. Spre sfîrșitul vieții, probabil în jurul anului 30 e.n., a scris o scurtă *Istorie romană* în 2 cărți: în prima a înfățișat întîmplările mai vechi din timpul republicii pînă la căderea Cartaginei (146 î.e.n.), iar în a doua a dezvoltat pe larg evenimentele mai recente, în deosebi cele contemporane și mai ales cele din timpul domniei lui Tiberiu, pe care le-a cunoscut din proprie experiență.

Ediția: *C. Vellei Paterculi Ex Historiae Romanae libris duobus quae supersunt* apparatu critico adiecto edidit Carolus Halm, Teubner, Leipzig, 1909.

ISTORIE ROMANĂ ÎN DOUĂ CĂRȚI, DEDICATĂ CONSULULUI M. VINICIUS

II, 8, 3. Cimbrii și teutonii treceau pe atunci Rinul, devenind curînd cunoscuți atît prin numeroasele noastre înfrîngeri, cît și prin ale lor. În aceeași vreme a avut loc strălucitul triumf asupra scordiscilor [1], repurtat de către Minucius, acela care a construit porticul încă și astăzi celebru.

II, 39, 3. Însă Tiberiu Cezar, care smulsese spaniolilor recunoașterea definitivă a supunerii lor, smulse aceeași mărturisire ilirilor și dalmaților. Raetia [2], ținutul vindelicilor și noricilor [3], Panonia [4] și ținutul scordiscilor [5] au fost provinciile noi [6] pe care el le adaugă stăpînirii noastre.

II, 59, 4. Și după cîștigarea războaielor civile [7], [Cezar] îl trimisese [pe Octavian] la învățătură în Apollonia, pentru ca tînărul să-și dezvolte deosebitele lui însușiri, prin studiul științelor ce se potriveau unui om liber. [Cezar] avea de gînd să-l ia ca tovarăș de arme în războiul ce urma să-l pornească mai întîi împotriva geților [8] și apoi a parților.

---

[1] Cf. Titus Livius, *Periochae*, LXV.
[2] În anul 16 î.e.n.
[3] În anul 15 î.e.n.
[4] După a doua serie de lupte grele din anii 6—9 e.n.
[5] În anul 15 î.e.n. a avut loc o expediție de pedepsire împotriva scordiscilor (cf. Eusebiu, *Cronica*, 248, 24).
[6] Provincia Moesia a fost înființată probabil în anul 15 e.n. (cf. Apian, *Iliria*, 30).
[7] Între Cezar și optimați.
[8] În anul 44 î.e.n. (cf. Suetoniu, *Cezar*, XLIV, 6).

LX. VALERII MAXIMI

FACTA ET DICTA MEMORABILIA

II, 6, 12. Thraciae vero illa natio merito sibi sapientiae laudem vindicaverit, quae natales hominum flebiliter, exequias cum hilaritate celebrans sine ullis doctorum praeceptis verum conditionis nostrae habitum pervidit.

LX. VALERIUS MAXIMUS

A trăit în prima jumătate a secolului I e.n., fiind contemporan cu C. Velleius Paterculus. Valerius Maximus a scris *Fapte și cuvinte vrednice de luare aminte* în care a adunat vorbe de duh, anecdote, scurte povestiri, întîmplări etc. Lucrarea, închinată împăratului Tiberiu, pe care autorul l-a adulat, are o valoare redusă, fiind scrisă în grabă.

Ediția: *Valerii Maximi Factorum et dictorum memorabilium libri IX*... iterum recensuit Carolus Kempf, Teubner, Leipzig, 1888.

FAPTE ŞI CUVINTE VREDNICE DE LUARE AMINTE

II, 6, 12. Pe bună dreptate neamul tracic a pretins pentru sine faima de înțelepciune, prăznuind cu plînsete zilele de naștere ale oamenilor și cu veselie înmormîntările[1]: fără poveţile învăţaţilor, el a văzut bine adevărata stare a condiţiei noastre (umane).

[1] Cf. Mela, II, 2, 18.

LXI. POMPEII TROGI

HISTORIAE PHILIPPICAE

II, 3, 1. Imperium Asiae ter quaesivere; ipsi perpetuo ab alieno imperio aut intacti aut invicti mansere. 2. Darium, regem Persarum, turpi ab Scythia submoverunt fuga. 3. Cyrum cum omni exercitu trucidaverunt. 4. Alexandri Magni ducem Zopyriona pari ratione cum copiis universis deleverunt. 5. Romanorum audivere, non sensere arma.

II, 5, 8. Post haec pax apud Scythas fuit usque tempora Ianthyri regis. 9. Huic Darius, rex Persarum, sicut supra dictum est, cum filiae eius nuptias non obtinuisset, bellum intulit. 10. et, armatis septingentis milibus hominum, Scythiam ingressus, non facientibus hostibus pugnae potestatem, metuens, ne interrupto ponte Histri reditus sibi intercluderetur, amissis LXXX milibus hominum, trepidus refugit; 11. quae iactura abundante multitudine inter damna numerata non est. 12. Inde Thraciam et Macedoniam domuit; Ionas quoque navali proelio superat.

VII, 3, 1. Cum interim Darius, rex Persarum, turpi ab Scythia fuga submotus, ne ubique deformis militiae damnis haberetur, mittit cum parte copiarum Megabazum ad subigendam Thraciam ceteraque eius tractus regna, quibus pro ignobili momento erat accessura Macedonia.

IX, 1, 9. In Scythiam quoque praedandi causa profectus est, more negotiantium, impensas belli alio bello refecturus.

LXI. TROGUS POMPEIUS

Originar din Galia, dintr-o familie care primise cetățenia romană pe vremea lui Pompei, scriitorul Trogus Pompeius a alcătuit în primele decenii ale erei noastre o istorie generală în 44 de cărți, din care ni s-a păstrat rezumatul făcut de Iustin pe la mijlocul secolului al II-lea e.n.

Ediția: *M. Iuniani Iustini Epitoma historiarum Philippicarum Pompei Trogi*. Accedunt prologi in Pompeium Trogum. Post Franciscum Ruehl edidit Otto Seel, Teubner, Leipzig, 1935.

ISTORIA LUI FILIP

II, 3, 1. De trei ori au pus [sciții] stăpînire pe Asia; ei înșiși n-au fost atacați niciodată de vreun imperiu sau, dacă au fost, au rămas neînvinși. 2. Au alungat din hotarele Sciției pe Darius, regele perșilor, silindu-l la o fugă rușinoasă. 3. Pe Cirus l-a ucis cu întreaga lui armată; 4. la fel[1] au distrus pe Zopyrion, un general al lui Alexandru cel Mare cu toate trupele sale. 5. Au auzit de armatele romanilor, dar nu le-au simțit puterea.

II, 5, 8. După aceea[2], a fost pace la sciți pînă în vremea regelui Ianthyrus[3]. 9. Împotriva acestuia a pornit război Darius, regele perșilor, pentru că refuzase să-i dea de soție pe fiica sa, așa cum am spus mai înainte. 10. Darius a năvălit[4] în Sciția cu o armată de șapte sute de mii de oameni. Dușmanii însă nu-i dădeau prilej de luptă. Temîndu-se ca nu cumva să-i fie tăiat podul de peste Istru și să i se închidă retragerea, el se retrase în grabă, pierzînd optzeci de mii de oameni. 11. Față de mulțimea atît de mare pe care o avea, această pierdere n-a fost socotită drept o pagubă mare. 12. Apoi a supus Tracia și Macedonia, și i-a bătut și pe ionieni într-o luptă navală.

VII, 3, 1. În vremea aceasta, Darius, regele perșilor, pus pe fugă în mod rușinos de sciți, ca să nu rămînă dezonorat în ochii lumii din pricina înfrîngerilor în război, trimise pe Megabazus cu o parte din armată să cucerească Tracia și celelalte regate din acea regiune, la care urma să fie alăturată Macedonia, ca un adaos lipsit de importanță.

IX, 1, 9. [Filip al II-lea][5] a plecat în Sciția după pradă, cu gîndul să-și recupereze[6], după obiceiul negustoresc, cheltuielile unui război prin alt război.

[1] Cf. infra XII, 2, 16.

[2] După legendă, sclavii sciților s-ar fi răsculat în lipsa stăpînilor, plecați într-o expediție, și au fost readuși la ascultare după întoarcerea acestora (cf. Herodot, IV, 1).

[3] Cf. Herodot, IV, 126.

[4] Cf. Herodot, IV, 89 și urm.

[5] După ce a supus mai întîi toată Tracia, Filip atacă în anul 339 î.e.n. pe sciții care trecuseră Dunărea și începuseră să se așeze în Dobrogea (cf. Strabon, VII, 3, 18, Frontinus, II, 4, 20 și Clemens din Alexandria, *Covoare*, V, 5, p. 240).

[6] În realitate pentru a stabili granițele regatului său la Dunăre, politică cu totul firească după cucerirea Traciei, urmărind controlul țărmului sting al Pontului. Toate marile puteri din antichitate vor urmări același țel, atît regatul macedonean al lui Alexandru și regatul elenistic al lui Lisimah, cît și imperiul roman, respectiv cel bizantin, care îi urmează.

IX, 2, 1. Erat eo tempore rex Scytharum Atheas, qui, cum bello Histrianorum premeretur, auxilium a Philippo per Apollonienses petit, in successionem eum regni Scythiae adoptaturus; 2. cum interim Histrianorum rex decedens et metu belli et auxiliorum necessitate Scythas solvit. 3. Itaque Atheas remissis Macedonibus nuntiari Philippo iubet, neque auxilium eius se petisse neque adoptionem mandasse: 4. nam neque vindicta Macedonum egere Scythas, quibus meliores forent, neque heredem sibi incolumi filio deesse. 5. His auditis Philippus legatos ad Atheam mittit impensae obsidionis portionem petentes, ne inopia deserere bellum cogatur. 6. quod eo promptius eum facere debere, quod missis a se in auxilim eius militibus ne sumptum quidem viae, non modo officii pretia dederit. 7. Atheas inclementiam caeli et terrae sterilitatem causatus, quae non patrimoniis ditet Scythas, sed vix alimentis exhibeant, respondit nullas sibi opes esse, quibus tantum regem expleat; 8. et turpius putare parvo defungi quam totum abnuere; 9. Scythas autem virtute animi et duritia corporis, non opibus censeri. 10. Quibus inrisus Philippus soluta obsidione Byzantii Scythica bella adgreditur, praemissis legatis, quo securiores faceret, qui nuntient Atheae: dum Byzantium obsidet, vovisse se statuam Herculi, 11. ad quam in ostio Histri ponendam se venire, pacatum accessum ad religionem dei petens, amicus ipse Scythis venturus. 12. Ille, si voto fungi vellet, statuam sibi mitti iubet, non modo ut ponatur, verum etiam ut inviolata maneat pollicetur; exercitum autem fines ingredi negat se passurum. 13. Ac si invitis Scythis statuam ponat, eo digresso sublaturum versurumque aes statuae in aculeos sagittarum. 14. His utrimque inritatis animis proelium committitur. Cum virtute et animo praestarent Scythae, astu Philippi vincuntur. 15. XX milia puerorum ac feminarum capta, pecoris magna vis, auri argentique nihil. Ea primum fides inopiae Scythicae fuit. 16. XX milia nobilium equarum ad genus faciendum in Macedoniam missa.

IX, 3, 1. Sed revertenti ab Scythia Triballi Philippo occurrunt; negant se transitum daturos, ni portionem praedae accipiant. 2. Hinc iurgium et mox proelium; in quo ita in femore vulneratus est

IX, 2, 1. În acea vreme era rege al sciţilor Atheas. Fiind strîmtorat de războiul cu istrienii[7], acesta ceru, prin mijlocirea cetăţenilor din Apollonia, ajutor de la Filip [al II-lea], spunînd că ar avea de gînd să-l lase urmaş la domnie în Sciţia. 2. Murind între timp conducătorul[8] istrienilor, sciţii au scăpat] şi de teama războiului şi de nevoia de a mai cere ajutor. 3. Prin urmare Atheas porunceşte macedonenilor, pe care-i trimite înapoi, să-i spună lui Filip că « nici nu i-a cerut ajutor, nici nu i-a făgăduit că-l va lăsa urmaş, 4. şi că sciţii n-au nevoie de ocrotirea macedonenilor; căci ei sînt mai buni decît macedonenii, iar el, Atheas, nu-i lipsit de moştenitor, deoarece are un fiu sănătos şi teafăr ». 5. După ce a auzit aceste veşti, Filip trimise soli la Atheas, ca să-i ceară o parte din cheltuielile asediului[9], spre a nu fi nevoit să înceteze războiul din pricina lipsei de bani; să-i mai spună lui Atheas că este dator să facă acest lucru cu atît mai grabnic cu cît soldaţilor care i-au fost trimişi în ajutor nu numai că nu le-a plătit preţul serviciului, dar nici măcar cheltuielile drumului. 7. Aruncînd vina pe clima aspră şi pe sterilitatea solului, care nu ar da bogăţii sciţilor, ci abia le-ar oferi cele necesare pentru hrană, Atheas răspunse că el « n-are cu ce să mulţumească pe un rege atît de mare şi socoteşte că e mai ruşinos să-şi îndeplinească obligaţia în parte decît de loc; 9. că sciţii sînt apreciaţi pentru vitejia şi vîrtoşenia trupului, iar nu pentru averile lor ». 10. Filip, văzîndu-se luat în bătaie de joc, a renunţat la asediul Bizanţului şi a pornit cu război împotriva sciţilor, trimiţînd înainte soli care să-i liniştească pe aceştia şi să vestească pe Atheas că « în vreme ce el, Filip, asedia Bizanţul, făgăduise o statuie lui Hercule 11. şi că vine să o aşeze la gura Istrului; el vine ca prieten al sciţilor » şi îi cere acces netulburat, ca să îndeplinească ritualul faţă de zeu. 12. Acela însă îi ceru să-i trimită lui statuia, dacă vrea să-şi îndeplinească făgăduinţa, promiţînd că o va aşeza la locul ei şi că va avea grijă să rămînă acolo nevătămată. Nu va îngădui însă ca armata macedoneană să-i încalce hotarele. 13. Iar dacă Filip ar aşeza statuia fără învoirea sciţilor, după plecarea lui o va ridica şi din bronzul statuii va face vîrfuri de săgeţi. 14. Astfel au fost aţîţate spiritele de ambele părţi şi s-a pornit războiul. Deşi sciţii întreceau pe macedoneni în vitejie şi curaj, ei au fost totuşi învinşi[10] de viclenia lui Filip. 15. Au fost capturaţi douăzeci de mii de copii şi femei şi un mare număr de vite; aur şi argint însă de loc. Pentru prima oară Filip s-a încredinţat că sciţii au spus adevărul cînd au afirmat că sînt săraci. 16. Au fost trimise în Macedonia douăzeci de mii de iepe de rasă pentru prăsilă.

IX, 3, 1. Pe cînd Filip [al II-lea] se întorcea din Sciţia, tribalii i-au ţinut calea şi au refuzat să-i dea liberă trecere, dacă nu le dă şi lor o parte din pradă. 2. Din această pricină s-a iscat ceartă şi apoi luptă în regulă. Filip a fost rănit

---

[7] În încercarea lor de a se stabili — probabil sub presiunea sarmaţilor — pe malul drept al Dunării, triburile scitice s-au lovit de rezistenţa geţilor autohtoni.

[8] « Regele » acesta era probabil şeful unei uniuni de triburi getice (vezi Pârvan, *Getica*, p. 56—65).

[9] Regele Macedoniei — care, în lupta sa cu Atena, urmărea să întrerupă legăturile vitale ale acesteia cu Pontul Euxin — începuse asediul Bizanţului. Pentru războiul cu sciţii vezi A. Momigliano în „Athenaeum", XI (1933), p. 341 şi urm. şi idem, *Filippo il Macedone*, Firenze, 1934, p. 151 şi urm.

[10] Însuşi bătrînul rege Atheas a fost ucis cu acest prilej (cf. Lucian, *Oameni cu viaţă lungă*, 10).

Philippus, ut per corpus eius equus interficeretur. 3. Cum omnes occisum putarent, praeda amissa est. Ita Scythica velut devota spolia paene luctuosa Macedonibus fuere.

XI, 1, 1. In exercitu Philippi sicuti variae gentes erant, ita eo occiso diversi motus animorum fuere. 2. Alii, quippe iniusta servitute oppressi, ad spem se libertatis erigebant... 5. Amicos quoque tam subita mutatione rerum haud mediocris metus ceperat, reputantes nunc provocatam Asiam, nunc Europam nondum perdomitam, 6. nunc Illyrios, Thracas et Dardanos ceterasque barbaras gentes fidei dubiae et mentis infidae; qui omnes populi si pariter deficiant, sisti nullo modo posse.

XI, 2, 7. ...Demosthenem oratorem extitisse, 8. qui Macedonum deletas omnes cum rege copias a Triballis adfirmaverit, producto in contionem auctore, qui in eo proelio, in quo rex ceciderit, se quoque vulneratum diceret.

XII, 1, 4. Dum haec aguntur, epistulae Antipatri a Macedonia ei redduntur, quibus bellum Agidis, regis Sparthanorum, in Graecia, bellum Alexandri, regis Epiri, in Italia bellum Zopyrionis, praefecti eius, in Scythia continebatur. 5. Quibus varia adfectus, plus tamen laetitiae, cognitis mortibus duorum aemulorum regum, quam doloris amissi cum Zopyrione exercitus cepit.

XII, 2, 16. Dum haec in Italia aguntur, Zopyrion quoque, praefectus Ponti ab Alexandro Magno relictus, otiosum se ratus, si nihil et ipse gessisset, adunato XXX milium exercitu, Scythis bellum intulit, 17. caesusque cum omnibus copiis poenas temere inlati belli genti innoxiae luit.

XIII, 4, 16. Leonato minor Phrygia evenit; Thracia et regiones Pontici maris Lysimacho...

XVI, 1, 19. Lysimachus quoque cum bello Dromichaetis, regis Thracum, premeretur, ne eodem tempore adversus eum dimicare necesse haberet, tradita ei altera parte Macedoniae, quae Antipatro, genero eius, obvenerat, pacem cum eo fecit.

în coapsă de o săgeată, care trecu prin trupul său şi-i omorî calul. 3. Fiindcă toţi credeau pe rege mort, prada a fost pierdută. Prăzile luate de la sciţi parcă fuseseră blestemate, atît de mare jale au pricinuit macedonenilor.

XI, 1, 1. În armata lui Filip [al II-lea] erau felurite neamuri, de aceea, după moartea lui, şi reacţiile lor sufleteşti au fost diferite. 2. Unele apăsate de o nedreaptă sclavie, ridicau capul sperînd să se elibereze... 5. O atît de neaşteptată schimbare a situaţiei provocase şi în sufletul prietenilor [lui Alexandru cel Mare] mare îngrijorare, fiindcă se gîndeau cînd la Asia, care fusese provocată [11], cînd la Europa, încă nu îndeajuns de supusă, 6. cînd la iliri, la traci, la dardani şi la celelalte populaţii barbare de o îndoielnică credinţă şi cu gînduri de nesupunere; dacă toate aceste populaţii i-ar părăsi deodată, ar fi cu neputinţă să fie oprite.

XI, 2, 7. ... I se anunţase [lui Alexandru cel Mare] că Demostene a afirmat că 8. toate trupele macedonenilor împreună cu regele lor au fost distruse de tribali [12] şi că el a adus în mijlocul adunării pe aducătorul ştirii, un soldat care declara că el însuşi a fost rănit în lupta în care căzuse regele.

XII, 1, 4. În timp ce se întîmplau acestea [13], îi sosiră [lui Alexandru cel Mare] scrisori din Macedonia, de la Antipater, prin care acesta îl anunţa despre războiul din Grecia, al lui Agis [14], regele spartanilor, despre cel din Italia, al lui Alexandru [15], regele Epirului, şi despre cel din Sciţia, al lui Zopyrion, locţiitorul său, 5. [Alexandru cel Mare] a fost impresionat în chip diferit de aceste veşti; astfel, bucuria pe care a simţit-o aflînd de moartea celor doi regi, rivali ai săi, a fost mai mare decît durerea pentru armata pierdută o dată cu Zopyrion.

XII, 2, 16. În timp ce acestea aveau loc în Italia, Zopyrion, pe care Alexandru cel Mare îl lăsase guvernator al Pontului, a socotit că e ruşinos să stea degeaba şi să nu întreprindă el ceva; de aceea adună treizeci de mii de soldaţi şi porni cu război împotriva sciţilor. 17. A fost însă omorît cu întreaga lui armată, ispăşind astfel vina de a fi pornit necugetat război împotriva unui neam care nu-i făcuse nici un rău [16].

XIII, 4, 16. Frigia Minoră a revenit lui Leonatus; Tracia şi regiunile Mării Pontice au fost date [17] lui Lisimah...

XVI, 1, 19. Şi Lisimah, deoarece era strîmtorat de războiul [18] cu Dromichaetes, regele tracilor, ca să nu fie nevoit să lupte în acelaşi timp şi contra acestuia [19], i-a cedat partea din Macedonia care revenise lui Antipatros ginerele său şi a făcut pace [20] cu el.

---

[11] Prin declaraţia de război adresată perşilor.

[12] În timpul campaniei din primăvara anului 335 î.e.n. (cf. Arian, I, 1, 4).

[13] Pe cînd Alexandru cel Mare împărţea bani trupelor sale.

[14] Acesta se ridicase împotriva dominaţiei macedonenilor, dar a fost înfrînt şi ucis în octombrie 331 î.e.n.

[15] A murit probabil în iarna lui 330 î.e.n.

[16] De fapt Zopyrion a fost distrus, în timpul retragerii sale, de către geţii de la gurile Dunării, în anul 326 î.e.n. (cf. Curtius Rufus, X, 1, 44 şi mai jos XXXVII, 3, 2). În legătură cu misiunea acestuia în regiunile noastre şi cu eventualele planuri ale lui Alexandru de a transforma Marea Neagră într-un lac macedonean, vezi Pippidi, *Contribuţii*, p. 101.

[17] Cf. Diodor, XVIII, 3, 2.

[18] Cf. Diodor, XXI, 12.

[19] Demetrios Poliorcetes.

[20] În anul 294 î.e.n.

XXIV, 4, 1. Namque Galli abundanti multitudine, cum eos non caperent terrae quae genuerant, CCC milia hominum ad sedes novas quaerendas, velut ver sacrum, miserunt. 2. Ex his portio in Italia consedit, quae et urbem Romanam captam incendit, 3. et portio Illyricos sinus ducibus avibus (nam augurandi studio Galli praeter ceteros callent), per strages barbarorum penetravit et in Pannonia consedit; 4. gens aspera, audax, bellicosa, quae prima post Herculem, cui ea res virtutis admirationem et immortalitatis fidem dedit, Alpium invicta iuga et frigore intractabilia loca transcendit. 5. Ibi domitis Pannoniis per multos annos cum finitimis varia bella gesserunt. 6. Hortante deinde successu, divisis agminibus, alii Graeciam, alii Macedoniam, omnia ferro prosternentes, petivere, 7. tantusque terror Gallici nominis erat, ut etiam reges non lacessiti ultro pacem ingenti pecunia mercarentur.

XXV, 1, 1. Inter duos reges, Antigonum et Antiochum, statuta pace cum in Macedoniam Antigonus reverteretur, novus eidem repente hostis exortus est. 2. Quippe Galli, qui a Brenno duce cum in Graeciam proficisceretur, ad terminos gentis tuendos relicti fuerant, ne soli desides viderentur, peditum XV milia, equitum tria milia armaverunt, 3. fugatisque Getarum Triballorumque copiis Macedoniae imminentes legatos ad regem miserunt, qui pacem ei venalem offerrent, simul et regis castra specularentur. 4. Quos Antigonus pro regali munificentia ingenti apparatu epularum ad cenam invitavit. 5. Sed Galli, expositum grande auri argentique pondus admirantes atque praedae ubertate sollicitati, infestiores quam venerant revertuntur.

XXXII, 3, 5. Nam et Gallos Scordiscos ad belli societatem perpulerat, fecissetque Romanis grave bellum, nisi decessisset. 6. Namque Galli, bello adversus Delphos infeliciter gesto, in quo maiorem vim numinis quam hostium senserant, amisso Brenno duce, pars in Asiam, pars in Thraciam extorres fugerant. 7. Inde per eadem vestigia, qua venerant, antiquam patriam repetivere. 8. Ex his manus quaedam in confluente Danuvii et Savi consedit Scordiscosque se appellari voluit.

XXIV, 4, 1. Galii se înmulţiseră foarte mult şi pămîntul pe care se născuseră nu-i mai încăpea; de aceea au trimis trei sute de mii de oameni să-şi caute altă aşezare ca jertfă de ispăşire [21] adusă zeilor. 2. O parte din aceştia s-au aşezat în Italia; ei au cucerit Roma şi i-au dat foc [22]. 3. Altă parte, conducîndu-se după zborul păsărilor (căci galii sînt mai pricepuţi ca alţii în a se orienta după păsări), au pătruns în golfurile ilirice, făcînd prăpăd în populaţiile barbare întîlnite în cale, şi s-au aşezat în Panonia. 4. Ei sînt un neam de oameni aspri, îndrăzneţi şi războinici, care au trecut peste culmile nepătrunse ale Alpilor şi prin locuri inaccesibile din pricina frigului. Înaintea lor doar Hercule mai trecuse pe acolo şi acest lucru a făcut ca lumea să-i admire curajul şi să-l creadă nemuritor. 5. Galii au supus [23] pe panoni şi timp de mai mulţi ani au dus războaie, cu sorţi schimbătoare cu vecinii lor [24]. 6. Încurajaţi de succes, s-au despărţit în două: unii năvăliră în Grecia, ceilalţi în Macedonia, pustiind totul în cale [25]. 7. Însuşi numele de gali inspira atîta groază încît chiar regii care nu erau atacaţi de ei le cumpărau pacea, din proprie iniţiativă, cu un preţ foarte mare.

XXV, 1, 1. Se încheiase pacea între cei doi regi, între Antigonus]Gonatas] şi Antiochus. Pe cînd Antigonus revenea în Macedonnia, deodată s-a ivit în contra lui un nou duşman. 2. Brennus, conducătorul galilor, plecase în Grecia, iar pe cei care îi lăsase să apere hotarele neamului lor, ca să nu pară că numai ei stau degeaba, au înarmat cincisprezece mii de pedestraşi şi trei mii de călăreţi, 3. au pus pe fugă trupele geţilor [26] şi ale tribalilor şi, ameninţînd Macedonia, au trimis soli la rege, ca să-i ofere pacea pe bani şi totodată să spioneze tabăra regelui. 4. Pe aceştia Antigonus i-a invitat la un ospăţ pregătit cu un lux deosebit cu dărnicia sa regală. 5. Galii însă s-au minunat de marea cantitate de aur şi de argint arătată lor şi, aţîţaţi de bogăţia prăzii, s-au întors mai duşmănoşi de cum veniseră.

XXXII, 3, 5. [Filip al V-lea] atrăsese şi pe galii scordisci [27] ca aliaţi de război de partea lui şi, dacă n-ar fi murit, romanii ar fi avut de suportat un război greu. 6. Căci galii, după ce au dus un război nenorocit împotriva oraşului Delfi [28], război în care au simţit mai tare puterea zeului decît a duşmanilor, pierzînd şi pe comandantul lor Brennus, au fost alungaţi şi au fugit unii în Asia, alţii în Tracia. 7. De aici, pe aceleaşi drumuri pe care veniseră, s-au îndreptat din nou spre vechea lor patrie. 8. Un grup dintre ei s-au aşezat la confluenţa Savei cu Dunărea şi i-a plăcut să fie numit scordisci.

---

[21] *Ver sacrum* era un vechi obicei care consta în jertfirea tuturor fiinţelor născute primăvara. Aceasta se făcea pentru împăcarea zeilor, dacă se abătea o nenorocire mare asupra comunităţii. În epoca istorică erau jertfite numai animalele, iar oamenii erau alungaţi din ţară. Pentru expansiunea celţilor cf. Plutarh, *Marius*, 11.

[22] În jurul anului 390 î.e.n.

[23] Procesul acesta a început, probabil, în primele decenii ale secolului al IV-lea î.e.n. Vezi RE, IX Suppl., col. 527.

[24] Spre sfîrşitul secolului al IV-lea î.e.n., sau începutul secolului al III-lea î.e.n. celţii au ajuns pînă în Transilvania (*Ist. Rom.*, p. 234—235).

[25] În anii 279—278 î.e.n.

[26] O parte a acestui grup a întemeiat regatul de la Tylis (cf. *Prologul*, XXV şi Polibiu IV, 46, 1—2).

[27] Cf. Titus Livius, XL, 57, 7.

[28] În anul 278 î.e.n. au încercat să jefuiască sanctuarul lui Apollo.

XXXII, 3, 12. Ex gente Tectosagorum non mediocris populus, praedae dulcedine, Illyricum repetivit spoliatisque Histris, in Pannonia consedit. 13. Histrorum gentem fama est originem a Colchis ducere, missis ab Aeëta rege ad Argonautas, raptores filiae, persequendos; 14. qui, ut a Ponto intraverunt Histrum, alveo Savi fluminis penitus invecti, vestigia Argonautarum insequentes, naves suas umeris per iuga montium usque ad litus Hadriatici maris transtulerunt, cognito quod Argonautae idem propter magnitudinem navis priores fecissent; 15. quos ut avectos Colchi non reppererunt, sive metu regis, sive taedio longae navigationis, iuxta Aquileiam consedere Histrique ex vocabulo amnis, quo a mari concesserant, appellati.

XXXII, 3, 16. Daci quoque suboles Getarum sunt qui, cum, Orole rege, adversus Bastarnas male pugnassent, ad ultionem segnitiae, capturi somnum capita loco pedum ponere iussu regis cogebantur ministeriaque uxoribus, quae ipsis ante fieri solebant, facere. Neque haec ante mutata sunt quam ignominiam bello acceptam virtute delerent.

XXXVII, 3, 1. Ad regni deinde administrationem cum accessisset, statim non de regendo, sed de augendo regno cogitavit. 2. Itaque Scythas invictos antea, qui Zopyriona, Alexandri Magni ducem, cum XXX milibus armatorum deleverant, qui Cyrum, Persarum regem, cum CC milibus trucidaverant, qui Philippum, Macedonum regem, fugientem ceperant, ingenti felicitate perdomuit.

XXXVIII, 3, 6. Post haec Mithridates, intellecto quantum bellum suscitaret, legatos ad Cimbros, alios ad Gallograecos et Sarmatas Bastarnasque auxilium petitum mittit. 7. Nam omnes has gentes, Romanum meditabundus bellum, variis beneficiorum muneribus iam ante inlexerat. Ab Scythia quoque exercitum venire iubet omnemque Orientem adversus Romanos armat.

XXXVIII, 7, 3. Scythiam duos umquam ante se reges non pacare, sed tantum intrare ausos, Darium et Philippum, aegre inde fugam sibi expedisse, unde ipse magnam adversus Romanos partem

XXXII, 3, 12. O mare parte dintre tectosagi, împinşi de pofta de pradă, au năvălit în Iliria şi, după ce au jefuit pe istrieni, s-au aşezat [29] în Panonia. 13. Se spune că istrienii se trag din colhii trimişi de regele Aeetes să urmărească pe argonauţii care-i răpiseră fiica. 14. Colhii au intrat din Marea Pontică pe cursul Istrului şi, mergînd pe urmele argonauţilor, s-au dus pînă departe pe albia rîului Sava; de acolo au transportat corăbiile pe umeri peste culmile munţilor pînă la ţărmul mării Adriatice, după ce aflaseră că la fel făcuseră mai înainte şi argonauţii din pricina mărimii corăbiei lor. 15. Însă deoarece colhii plecaseră, nu i-a mai găsit şi fie de frica regelui, fie că erau scîrbiţi de o navigaţie atît de lungă, s-au aşezat lîngă Aquileia şi au fost numiţi istrieni, după numele Istrului pe cursul căruia veniseră de la mare [30].

XXXII, 3, 16. Şi dacii sînt o mlădiţă [31] a geţilor. În vremea regelui Oroles [32], se luptară fără succes împotriva bastarnilor [33] şi de aceea, ca pedeapsă pentru slăbiciunea arătată, au fost siliţi, din porunca regelui, ca atunci cînd voiau să doarmă, să pună capul în locul picioarelor şi să facă soţiilor lor serviciile pe care mai înainte acestea obişnuiau să le facă lor. Această pedeapsă a fost înlăturată numai după ce prin vitejia lor au şters ruşinea pe care şi-au atras-o în războiul de mai înainte.

XXXVII, 3, 1. După ce [Mitridate] a luat în mîinile sale conducerea regatului, s-a gîndit îndată să-l mărească, nu să-l conducă. 2. De aceea a atacat pe sciţi, neînvinşi pînă atunci, şi care distruseseră pe Zopyrion, un general al lui Alexandru cel Mare împreună cu douăzeci de mii de soldaţi, care îl prăpădiseră pe Cirus, regele perşilor, împreună cu două sute de mii de oameni şi prinseseră pe regele macedonenilor, Filip [al II-lea], în timp ce acesta fugea [34].

XXXVIII, 3, 6. După aceasta, Mitridate înţelese cît de mare va fi războiul pe care îl provocase şi trimise soli, pe unii la cimbri, pe alţii la galo-greci, la sarmaţi şi la bastarni, să le ceară ajutor. 7. Într-adevăr, el atrăsese încă de mai înainte de partea lui toate aceste populaţii prin felurite binefaceri şi daruri, ca unul care se gîndea la un război contra romanilor. Ceru să-i vină trupe şi din Sciţia şi înarmă întregul Orient împotriva romanilor [35].

XXXVIII, 7, 3. Înaintea lui [36] numai doi regi au îndrăznit, nu să supună Sciţia, ci doar să pătrundă pe teritoriul ei; aceştia au fost Darius şi Filip [al II-lea], care însă abia au scăpat [37] cu fuga de acolo de unde el însuşi luase o

---

[29] Acest de al treilea val celtic este contestat de istorici, vezi RE, IX Suppl., col. 527.

[30] Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2.

[31] Textul fiind trunchiat şi prelucrat nu putem şti despre cine a mai fost vorba că se trage din geţi; în privinţa traducerii, deşi s-ar potrivi mai bine şi ne-am aştepta la un cuvînt care să însemne « ramură », totuşi îl găsim pe *soboles*, care înseamnă « descendenţi, urmaşi, progenitură ». Vezi şi Daicoviciu, *Transilvanie*, p. 46, notă.

[32] Acest rege, care a domnit probabil în Transilvania de răsărit în jurul anului 200 î.e.n., a dus lupte cu rezultate schimbătoare cu bastarnii (vezi Daicoviciu, *Transilvanie*, p. 45–6 şi *Ist. Rom.*, p. 243).

[33] Vezi nota 43.

[34] În realitate Zopyrion a fost învins de geţi, iar Filip de tribali (cf. supra IX, 3 şi XII, 2).

[35] În anul 89 î.e.n. (cf. Arian, *Mitridate*, 13, 44 şi 15, 53).

[36] Vorbeşte Mitridate.

[37] În realitate Filip i-a învins pe sciţi, dar a fost atacat de tribali (cf. supra IX, 2 şi 3).

virium haberet. 4. Multoque se timidius ac diffidentius bella Pontica ingressum, cum ipse rudis ac tiro esset, Scythae praeter arma virtutemque animi locorum quoque solitudinibus vel frigoribus instructae, per quae denuntiaretur ingens militiae periculum ac labor. 5. Inter quas difficultates ne spes quidem praemii foret ex hoste vago nec tantum pecuniae, sed etiam sedis inope.

Prologus libri IX.... Byzantii origines, a cuius obsidione summotus, Philippus Scythiae bellum intulit. Repetitae inde Scythicae res ab his temporibus, in quibus illa prius finierant, usque ad Philippi bellum, quod cum Athea, Scythiae rege, gessit. Unde reversus Graeciae bellum intulit...

Prologus libri XVI. ...Ut Lysimachus in Ponto captus ac missus a Dromichaete rursus in Asia civitates, quae sub Demetrio fuerant, et in Ponto Heracleam occuparit.

Prologus libri XXV. ...Ut Galli transierunt in Asiam bellumque cum rege Antiocho et Bithynia gesserunt: quas regiones Tyleni occuparunt.

Prologus libri XXVIII. ...Ut, mortuo rege Epiri Alexandro, Laodamiam Epirotae occiderint. Dictique in excessu Basternici motus.

Prologus libri XXXII. ...Regis Philippi propter ablatas sibi civitates alienatus in Romanos animus, et ob hoc alter filiorum Demetrius occisus, concitatique ab eo Basternae transire conati in Italiam. Inde in excessu dictae res Illyricae: ut Galli, qui occuparant Illyricum, rursus redierunt in Galliam; originesque Pannoniorum et incrementa Dacorum per Ruboboste n* regem.

* Burobusten *ego*. Rubobusten *Recc*. Rubobosten *Ambr. Par. Giss. Leid.* Ruboboten *Ashb.*

mare parte din forțele sale împotriva romanilor. 4. Începuse războaiele pontice, cînd era mult mai puțin îndrăzneț și cu mai puțină încredere în sine, fiindcă atunci era un începător fără experiență, iar sciții, în afară de arme și vitejia lor, mai erau apărați de locurile pustii și de ger; de aceea era ușor de prevăzut că războiul cu ei este primejdios și anevoios. 5. În mijlocul unor astfel de greutăți, nu putea să existe nici măcar speranța de a obține prăzi de la niște dușmani rătăcitori, lipsiți nu numai de bani, ci și de locuințe.

Prologul cărții a IX-a... Originile Bizanțului, al cărui asediu l-a ridicat Filip [al II-lea] și a plecat să poarte război cu Sciția. Apoi e reluată istoria sciților, din timpurile în care ei au terminat luptele acelea vestite din trecut și pînă la războiul pe care Filip l-a purtat cu Atheas [38], regele sciților. Întorcîndu-se de aici el a dus război în Grecia...

Prologul cărții a XVI-a. ... Se povestește cum a fost prins Lisimah în Pont și eliberat [39] de Dromichaetes și cum a ocupat din nou cetățile din Asia, care fuseseră sub stăpînirea lui Demetrius, și a pus mîna pe Heracleia din Pont.

Prologul cărții a XXV-a.... Cum au trecut galii în Asia și cum au purtat război cu regele Antiochus [I] și în Bitinia, regiuni pe care le-au ocupat cei din Tylis [40].

Prologul cărții a XXVIII-a. ... Cum, după moartea regelui Alexandru [al II-lea] al Epirului [41], epiroții omoară pe Laodamia [42]. Într-o digresiune se vorbește de mișcările bastarnilor [43].

Prologul cărții a XXXII-a.... Regele Filip [al V-lea] a prins ciudă pe romani din cauza cetăților pe care le luaseră [44]; din această pricină a omorît pe Demetrius, unul din cei doi fii ai săi, și a ațîțat pe bastarni [45], care au încercat să treacă în Italia. Apoi s-a vorbit, făcîndu-se o digresiune, despre situația din Iliria: cum galii, care ocupaseră Iliria, s-au întors iarăși în Galia. S-a mai vorbit despre originea panonilor și creșterea puterii dacilor sub regele Rubobostes [46].

38 În anul 339 î.e.n. (cf. supra IX, 2).

39 Cf. Diodor, XXI, 12, 1.

40 Vezi nota 26.

41 Fiul său Pirus i-a urmat la tron în anul 272 î.e.n.

42 Nepoata lui Pirus.

43 Cîteva decenii după invaziile celtice, spre sfîrșitul secolului al III-lea î.e.n., se produce și așezarea bastarnilor la gurile Dunării (cf. Ps.-Scymnos, 797).

44 De fapt Filip a trebuit să le evacueze în favoarea lui Eumene, regele Pergamului.

45 Cf. Livius, XXXIX, 35, 4.

46 Manuscrisele conțin formele *Rubobosten*, *Rubobusten*, *Ruboboten*. Totuși filologii și istoricii au considerat că autorul se referă la regele Burebista și au introdus în text forma *Burobosten*. C. G. Brandis a contestat conjectura și a pledat pentru păstrarea lecțiunii *Rubobosten* din manuscrise, presupunînd un rege anterior lui Burebista, pe care l-a identificat cu Oroles, vezi RE, IV, col. 1955–1956. Lecțiunea tradițională *Rubobosten*, pe care am adoptat-o în lucrarea de față, este apărată cu argumente noi de C. Daicoviciu, în articolul *Noi contribuții la problema statului dac*, SCIV, VI (1955), p. 50.

LXII. Q. CURTII RUFI

HISTORIA ALEXANDRI MAGNI MACEDONIS

VII, 7, 3. Ceterum Scytharum gens haud procul Thracia sita ab oriente ad septentrionem se vertit; Sarmatarumque, ut quidam credidere, non finitima, sed pars est. 4. Recta deinde regionem aliam ultra Istrum iacentem colit.

VII, 8,17. « Dona nobis data sunt, ne Scytharum gentem ignores, iugum boum et aratrum, sagitta, hasta, patera. His utimur et cum amicis et adversus inimicos. 18. Fruges amicis damus boum labore quaesitas; patera cum isdem vinum dis libamus. Inimicos sagitta eminus, hasta cominus petimus... 22... numquam tamen consequeris Scythas. Paupertas nostra velocior erit quam exercitus tuus, qui praedam tot nationum vehit. Rursus, cum procul abesse nos credes, videbis in tuis castris. Eadem enim velocitate et sequimur et fugimus. 23. Scytharum solitudines Graecis etiam proverbiis audio eludi; at nos deserta et humano cultu vacua, magis quam urbes et opulentos agros sequimur... 29. ...Nec tibi amico opus est, de cuius benevolentia dubites. 30. Ceterum nos et Asiae et Europae custodes habebis: Bactra, nisi dividat Tanais, contingimus; ultra Tanain et usque ad Thraciam colimus; Thraciae Macedoniam coniunctam esse fama fert. Utrique imperio tuo finitimos, hostes an amicos velis esse, considera ».

IX, 6, 20. Orsus a Macedonia, imperium Graeciae teneo, Thraciam et Illyrios subegi, Triballis Maedisque imperito...

LXII. CURTIUS RUFUS

A trăit la Roma în timpul împăratului Claudiu (41—54 e.n.) şi a scris o istorie a lui Alexandru cel Mare, în 10 cărţi. Curtius Rufus a folosit izvoare greceşti, între altele pe Cleitarchos, precum şi o scriere în care se manifestă o atitudine duşmănoasă faţă de Alexandru. Din opera lui Q. Curtius Rufus lipsesc astăzi cărţile I—II, sfîrşitul cărţii a V-a şi începutul cărţii a VI-a şi o parte din cartea a X-a.

Ediţia: Quinte-Curce, *Histoires*. Texte établi et traduit par H. Bardon, vol. I—II, Les Belles Lettres, Paris, 1947—1948.

ISTORIA LUI ALEXANDRU CEL MARE MACEDONEANUL

VII, 7, 3. De altfel, neamul sciţilor, care se află aşezat nu departe de Tracia, se întinde de la răsărit spre miazănoapte, şi nu sînt învecinaţi cu sarmaţii, cum au crezut unii, ci formează o parte a aceluiaşi neam [1]. Apoi, în linie dreaptă, ocupă altă regiune dincolo de Istru.

VII, 8, 17. « Ca să cunoşti [2] neamul sciţilor, află că nouă ne-au fost date în dar jugul boilor şi plugul, săgeata, suliţa, cupa. De acestea ne folosim şi cu prietenii şi împotriva duşmanilor. 18. Prietenilor le dăm roadele strînse prin munca boilor; tot cu ei bem vin din cupă în cinstea zeilor; pe duşmani îi înfruntăm cu săgeata, din depărtare, şi cu suliţa din apropiere [3]... 22. ... dar pe sciţi nu-i vei putea ajunge niciodată. Sărăcia noastră face să fim mai iuţi decît armata ta, care duce cu ea prăzile atîtor neamuri. Dimpotrivă, cînd vei crede că sîntem departe, ne vei vedea în tabăra ta. Noi urmărim duşmanul cu aceeaşi repeziciune cu care fugim de el. 23. Am auzit că pustiurile sciţilor au ajuns proverbiale pentru greci; dar noi căutăm mai mult deşerturile şi ţinuturile lipsite de oameni decît cetăţile şi ogoarele bogate.... 29. ... Tu n-ai nevoie de un prieten, de bunăvoinţa căruia să te îndoieşti. 30. De altfel pe noi ne vei avea drept scut atît în Asia cît şi în Europa. Am atinge Bactriana, dacă nu ne-ar despărţi [fluviul] Tanais. Locuim dincolo de Tanais şi pînă în Tracia; iar despre Tracia se spune că se află lîngă Macedonia. Deci judecă dacă vrei să ai ca prieteni sau ca duşmni pe vecinii celor două împărăţii [4] ale tale ».

IX, 6, 20. « Mi-am început [5] stăpînirea în Macedonia, deţin Grecia, am supus Tracia şi pe iliri, stăpînesc peste tribali şi mezi » [6]...

[1] Textul este confuz şi pretează la dublă interpretare. Traducerea noastră urmează textul ediţiei folosite, deşi sarmaţii erau consideraţi că sînt un neam scitic, iar nu invers. cf. Strabon VII, 3, 9.

[2] Autorul pune aceste cuvinte în gura unei pretinse ambasade a sciţilor.

[3] Cf. Herodot, IV, 5.

[4] Din Asia şi din Europa.

[5] Vorbeşte Alexandru.

[6] Este vorba de un neam tracic din Europa şi nu de mezii din Asia, care sînt iranieni. În unele ediţii şi traduceri mai vechi s-a înlocuit « mezi » cu « geţi », probabil fiindcă aceştia i-au ajutat pe tribalii cu care Alexandru a dus lupte tot atunci (cf. Arian, *Anabasis*, I, 1, 4).

X, 1, 43. Isdem fere diebus litteras a Coeno accepit de rebus in Europa et Asia gestis, dum ipse Indiam subegit. 44. Zopyrio, Thraciae praepositus, cum expeditionem in Getas faceret, tempestatibus procellisque subito coortis, cum toto exercitu oppressus erat. 45. Qua cognita clade Seuthes Odrysas, populares suos, ad defectionem conpulerat. Amissa propemodum Thracia...

X, 1, 43. Cam în acelaşi timp a primit o scrisoare de la Coenus [7], cu privire la cele petrecute în Europa şi în Asia, în vreme ce [Alexandru] supusese India. 44. În timpul unei expediţii împotriva geţilor, Zopyrion, guvernatorul Traciei, fusese zdrobit cu toată oastea [8] din pricina unor furtuni mari şi puternice, iscate pe neaşteptate. 45. Cînd a aflat de aceste nenorociri, Seuthes [9] i-a aţîţat la răscoală pe odrisi, concetăţenii săi. Tracia era aproape pierdută...

[7] Unul din prietenii şi generalii lui Alexandru; cf. însă IX, 3, 20, unde se vorbeşte de moartea sa.

[8] Cf. Trogus Pompeius, XII, 2, 16; XXXVII, 3, 2 şi Macrobiu, *Saturnale*, I, 11, 33.

[9] Acelaşi rege odrid se va lupta şi cu Lisimah, cînd acesta va încerca să reintroducă, mai tîrziu, stăpînirea macedoneană în Tracia. Cf. Diodor, XVIII, 14,2.

LXII. L. ANNAEI SENECAE

DE PROVIDENTIA

IV, 14. Omnes considera gentes in quibus Romana pax desinit, Germanos dico et quicquid circa Histrum vagarum gentium occursat: perpetua illos hiems, triste caelum premit, maligne solum sterile sustentat; imbrem culmo aut fronde defendunt, super durata glacie stagna persultant, in alimentum feras captant. 15. Miseri tibi videntur? Nihil miserum est quod in naturam consuetudo perduxit; paulatim enim voluptati sunt quae necessitate coeperunt. Nulla illis domicilia nullaeque sedes sunt, nisi quas lassitudo in diem posuit; villis et hic quaerendus manu victus, horrenda iniquitas caeli, intecta corpora: hoc quod tibi calamitas videtur, tot gentium vita est.

AD HELVIAM MATREM DE CONSOLATIONE

VII, 1. A caelestibus agedum te ad humana converte: videbis gentes populosque universos mutasse sedem. Quid sibi volunt in mediis barbarorum regionibus Graecae urbes? Quid inter Indos Persasque Macedonicus sermo? Scythia et totus ille ferarum indomitarumque gentium tractus civitates Achaiae Ponticis inpositas lito-

LXIII. SENECA

Născut la Cordoba (Spania), în anul 4 e.n., Seneca a fost profesorul lui Nero şi s-a sinucis din ordinul acestui împărat în anul 65. Seneca a fost unul dintre principalii reprezentanţi ai stoicismului roman şi a avut o activitate bogată şi variată. A scris *Dialoguri filozofice*, în 12 cărţi, *Probleme de istorie naturală*, în 7 cărţi, *Scrisori către Luciliu*, 9 tragedii, precum şi alte lucrări. A folosit izvoare mai vechi, îndeosebi scrierile lui Posidoniu (135—51 î.e.n.) şi a cunoscut bine literatura grecească. În tragedii a imitat pe Sofocle şi Euripide, iar în privinţa stilului pe poeţii latini Vergiliu, Horaţiu, Ovidiu.

Ediţii: *L. Annaei Senecae Opera quae supersunt* recognovit Fridericus Haase, vol. I—III, Teubner, Leipzig, 1871—1884: Sénèque, *Questions naturelles*. Texte établi et traduit par Paul Oltramare, vol. I—II, Les Belles Lettres, Paris, 1929; Sénèque, *Tragedies*. Texte établi et traduit par Leon Herrmann, vol. I—II, Les Belles Lettres, Paris, 1924—1926.

DESPRE PROVIDENŢĂ

IV, 14. Uită-te la toate neamurile la care se opreşte pacea romană [1], vorbesc de germani şi de neamurile nomade care se întîlnesc în jurul Istrului. Ii apasă o iarnă veşnică, un cer mohorît. Solul steril îi hrăneşte prost. Se apără de ploaie sub un acoperiş de paie sau de frunze, aleargă prin mlaştini îngheţate de ger, iar pentru hrană vînează animale sălbatice. 15. Ţi se par nenorociţi? Ceea ce prin obişnuinţă devine firesc nu este o nenorocire. Ceea ce la început se face de nevoie ajunge cu vremea o plăcere. Ele n-au locuinţe şi aşezări decît doar cînd poposesc pentru o zi, ca să se odihnească. Hrana lor e simplă şi trebuie cucerită prin luptă, clima este de o asprime înspăimîntătoare [2], iar trupurile lor sînt goale. Ei bine ! Ţi se pare o nenorocire? Aceasta e viaţa de toate zilele a atîtor neamuri !

DESPRE MÎNGÎIERE, PENTRU MAMA MEA HELVIA

VII, 1. De la cele cereşti întoarce-te acum spre cele omeneşti. Vei vedea că seminţii şi neamuri întregi şi-au schimbat aşezarea. Ce urmăresc oraşele greceşti în mijlocul unor ţinuturi barbare? De ce se vorbeşte limba macedoneană între inzi şi perşi? Sciţia şi tot ţinutul acela cu neamuri sălbatice şi nesupuse arată privirilor noastre cetăţi greceşti aşezate pe ţărmurile Pontului:

---

1 Stăpînirea romană.
2 Vezi Vergiliu, nota 8.

ribus ostentat: non perpetuae hiemis saevitia, non hominum ingenia ad similitudinem caeli sui horrentia transferentibus domos suas obstiterunt. 2. Atheniensis in Asia turba est; Miletus quinque et septuaginta urbium populum in diversa effudit...

QUAESTIONES NATURALES

<Praefatio>... 9. O quam ridiculi sunt mortalium termini! Ultra Istrum Dacos * <nostrum> arceat imperium, Haemo Thraces includat; Parthis obstet Euphrates; Danuvius Sarmatica ac Romana disterminet...!

III, 22... Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura est, cum ipso mundo traxisse principia, ut Histrum, ut Nilum, vastos amnes magisque insignes quam ut dici possit eandem illis originem quam ceteris esse.

III, 27, 8. Flumina vero suapte natura vasta et tempestatibus rapta alveos reliquerunt. Quid tu esse Rhodanum, quid putas Rhenum atque Danuvium, quibus torrens etiam in canali cursus est, cum superfusi novas sibi fecere ripas ac scissa humo simul excessere alveo? 9. Quanta cum praecipitatione volvuntur, ubi per campestria fluens Rhenus ne spatio quidem languit, sed latissimas velut per angustum aquas impluit; cum Danuvius non iam radices nec media montium stringit, sed iuga ipsa sollicitat ferens secum madefacta montium latera rupesque disiectas et magnarum promontoria regionum, quae fundamentis laborantibus a continenti recesserunt, deinde non inveniens exitum — omnia enim sibi ipse praeclu-serat —, in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum atque urbium uno vertice involvit!

IV, 1, 1. ...Quaeram enim tecum, id quod libro superiore distuli: quid ita Nilus aestivis mensibus abundet. Cui Danuvium similem habere naturam philosophi tradiderunt, quod et fontis ignoti et aestate quam hieme maior sit. 2. Utrumque apparuit falsum. Nam et caput eius in Germania esse comperimus, et aestate quidem incipit crescere sed, adhuc manente intra mensuram suam Nilo, primis calo-

* Dacos ego || <nostrum> arceat ego || non exeat libri.

nici asprimea iernii veşnice, nici obiceiurile înspăimîntătoare ale localnicilor, croite pe măsura climatului, nu i-au putut împiedica să-şi schimbe locuinţele. 2. În Asia se află o mulţime de atenieni, iar Miletul şi-a răspîndit populaţia în şaptezeci şi cinci de cetăţi [3] din diferite părţi...

PROBLEME DE ISTORIE NATURALĂ

<Prefaţă> 9. Cît de ridicole sînt graniţele dintre oameni! Imperiul nostru să-i oprească pe daci [4] de a trece Istrul [5] şi pe traci să-i ţină închişi în Haemus; iar Eufratul să fie o barieră pentru parţi; Dunărea să despartă teritoriile sarmaţilor [6] de cele ale romanilor... !

III, 22... Unii cred că şi fluviile, a căror natură nu poate fi explicată, s-au născut o dată cu lumea, ca de pildă Istrul şi Nilul, fluvii imense şi prea importante spre a se putea spune că au aceeaşi origine ca celelalte.

III, 27, 8. Iar fluviile, vaste prin natura lor, umflate de ploi au ieşit din albie. Închipuieşte-ţi cum arată Ronul, Rinul şi Dunărea, care sînt torente chiar şi în albia lor obişnuită, atunci cînd se revarsă şi îşi fac noi maluri, spintecînd pămîntul şi ieşind, în acelaşi timp, din albia lor. 9. Cu cîtă repeziciune nu-şi aruncă ele valurile: Rinul, cînd curge peste cîmpii, nu-şi slăbeşte forţa nici măcar pe marele întinderi, ci îşi împinge apele acum largi, ca şi cum ar curge printr-un canal îngust! Sau cînd se abate Dunărea, nu pe la poalele sau pe la mijlocul munţilor, ci chiar peste culmile lor şi duce cu sine povîrnişurile spălate ale acestor munţi, stîncile desprinse şi înălţimile unor ţinuturi întinse, care au fost zdruncinate din temelii şi s-au desfăcut din locul lor. Apoi, negăsindu-şi Dunărea o ieşire, căci şi-a închis ea însăşi toate căile, face un cerc şi acoperă într-un singur vîrtej o porţiune imensă de pămînt şi de oraşe [7]:

IV, 1, 1. ... Voi discuta cu tine un lucru pe care, în cartea trecută, l-am amînat: de ce se revarsă Nilul [8] în lunile de vară? Filozofii au susţinut că Dunărea este de aceeaşi natură ca şi el, deoarece şi izvoarele ei sînt necunoscute, iar în timpul verii este mai mare decît iarna. 2. S-a arătat însă că ambele afirmaţii sînt false. Căci, pe de o parte, am aflat că Dunărea îşi are izvorul în Germania, iar pe de altă parte, e adevărat că [Dunărea], începe să crească în timpul verii — cînd Nilul îşi mai păstrează încă nivelul obişnuit — adică în timpul primelor

[3] Întemeiate de milesieni. Printre acestea se numărau şi Histria şi Tomis.

[4] *Acesta este textul ediţiei noastre; celelalte dau altă lecţiune:* «Dacul să nu treacă Istrul». Chiar dacă pe vremea autorului (lucrarea a fost scrisă între anii 61—64) dacii erau relativ liniştiţi, datorită poate unor cauze locale şi politicii romanilor, exprimată prin măsuri ca transplantarea celor 100 000 de transdanubieni, pe care o întreprinde guvernatorul Moesiei Tib. Plautius Silvanus Aelianus, cîndva în anii 57—67 (vezi Pippidi, *Contribuţii*, p. 137—170), amintirea incursiunilor dacice din trecut a dăinuit desigur. De altfel evenimentele din anii şi deceniile următoare au confirmat temerile autorului.

[5] Dunărea de jos.

[6] Este vorba despre iazigi, care se aşezaseră de curînd între Dunăre şi Tisa (cf. VI, 7, 1; Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (25), 80 şi Tacit, *Anale*, XII, 29).

[7] Este o descriere exagerată a inundaţiilor pe care le sufereau uneori riveranii marilor fluvii.

[8] Problema Nilului (revărsări şi izvoare) a fost mult dezbătută în antichitate.

ribus, cum sol vehementior inter extrema veris nives mollit, quas ante consumit quam tumescere Nilus incipiat; reliquo vero aestatis minuitur et ad hibernam magnitudinem redit atque ex ea dimittitur...

IV, 2, 20. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Hister, nec Hebrus subiacens Haemo aestate proveniunt...

IV, 2, 29. .. — ob hoc Pontus in infernum mare assidue fluit rapidus, non, ut cetera maria, alternatis ultro cito aestibus, in unam partem semper pronus et torrens — ; quod nisi faceret his itineribus <ut> quod cuique deest redderetur, quod cuique superest emitteretur, iam aut siccata essent omnia aut inundata.

VI, 7, 1. ...Aliubi perpetui amnes, quorum navigabilis etiam sine adiutorio imbrium magnitudo est; hinc Nilus per aestatem ingentes aquas invehit; hinc, qui medius inter pacata et hostilia fluit, Danuvius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens et Europam Asiamque disterminans, alter Germanos, avidam gentem belli, repellens.

THYESTES

627—631. Quaenam ista regio est? Argos et Sparte, pios
sortita fratres et maris gemini premens
fauces Corinthos, an feris Hister fugam
praebens Alanis, an sub aeterna nive
Hyrcana tellus, an vagi passim Scythae?

HERCULES OETAEUS

621—624 Cupit hic gazis implere famem
nec tamen omnis plaga gemmiferi
sufficit Histri nec tota sitim
Lydia vincit...
1279—1282 Quid non possit superare dolor?
Quondam Getico durior Haemo
nec Parrhasio lenior axe
saevo cessit membra dolori.

călduri, atunci cînd un soare mai puternic către sfîrşitul primăverii înmoaie zăpezile, pe care le topeşte cu totul, înainte ca Nilul să înceapă să se umfle, dar în restul verii [Dunărea] scade şi revine la debitul de iarnă, coborînd chiar sub el...

IV, 2, 20. Nici Rinul, nici Ronul, nici Dunărea şi nici Hebrul, care se află sub Haemus, nu cresc în timpul verii...

IV, 2, 29. ... Din cauza aceasta [9], Pontul curge repede şi fără întrerupere în marea inferioară [Mediterana], nu ca alte mări, unde alternează fluxul şi refluxul, ci ca un torent mereu înclinat în aceeaşi direcţie. Dacă n-ar face astfel şi n-ar da pe această cale acolo unde lipseşte şi n-ar lua de unde prisoseşte, de mult timp toate regiunile ar fi secate sau inundate de prea multă apă.

VI, 7, 1.... Există în unele locuri rîuri care curg tot anul şi sînt navigabile datorită mărimii lor chiar fără ajutorul ploilor. Într-o parte e Nilul, care vara duce cu sine cantităţi uriaşe de apă, iar în cealaltă parte Dunărea şi Rinul, care curg la mijloc între ţinuturile în care domneşte pacea şi între cele ale duşmanilor: unul opreşte năvălirile sarmaţilor [10] şi desparte Europa de Asia, celălalt împinge înapoi pe germani, un neam dornic de război.

TIESTE

627—631. Ce ţinut este acesta? Argosul şi Sparta, sortite
celor doi fraţi dragi [11], şi Corintul, sprijinit pe strîmtorile a două mări,
sau Istrul, care dă putinţă de fugă sălbaticilor
alani [12], sau pămîntul acoperit de zăpezi veşnice
al Hyrcaniei [13], sau sciţii care rătăcesc de ici colo?

HERCULE PE MUNTELE OETA

621—624 Altul doreşte să-şi astîmpere pofta de bogăţii:
Şi nu-i ajunge tot ţinutul bogat în nestemate
al Istrului şi nu-i potoleşte setea
nici întreaga Lidie...
1279—1282 Ce nu poate răpune durerea?
Odinioară [Hercule], mai aspru decît geticul Haemus
şi mai neînduplecat decît polul nordic,
a fost înfrînt în mădularele sale de cruda durere.

---

[9] Fiindcă la nord se găseşte multă apă şi fiindcă lichidele tind spre locuri uscate pentru restabilirea unui echilibru.

[10] Probabil o aluzie la incursiunile triburilor de geţi, bastarni şi sarmaţi de la gurile Dunării, de care se plîngea Ovidiu, şi nu la iazigii din cîmpia Tisei, care veniseră de curînd, vezi nota 6.

[11] Dioscurii.

[12] Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 29.

[13] Aici Caucazul.

PHAEDRA

165—170. Compesce amoris impii flammas, precor,
nefasque quod non ulla tellus barbara
commisit unquam, non vagus campis Geta
nec inhospitalis Taurus aut sparsus Scythes;
expelle facinus mente castifica horridum
memorque matris metue concubitus novos.

FEDRA

165—170. Te rog, stinge flăcările iubirii nelegiuite
şi crima pe care n-a săvîrşit-o niciodată vreo regiune barbară,
nici getul care rătăceşte pe cîmpii,
nici taurul[14] neospitalier şi nici scitul răzleţit [în triburi];
cu suflet curat, goneşte groaznica fărădelege:
gîndeşte-te la mama ta şi teme-te de legăturile de dragoste neobişnuite[15].

[14] Locuitorii din Taurida (Crimeea), care aveau faima unor oameni foarte cruzi. Vezi Pindar, nota 17.
[15] Legăturile incestuoase ale Fedrei cu Hipolit, fiul ei vitreg.

LXIV. M. ANNAEI LUCANI

PHARSALIA

I, 430—431. Et qui te laxis imitantur, Sarmata, bracis,
Vangiones, Batavique truces...

II, 47...50 Non pacem petimus, superi; date gentibus iras...
...Massageten Scythicus non adliget Hister.

II, 52—54 ... omnibus hostes
reddite nos populis: civile avertite bellum;
hinc Dacus, premat inde Getes...

II, 295—297. ...Procul hunc arcete furorem,
o superi, motura Dahas* ut clade Getasque,
securo me Roma cadat.

---

* dacos V dacas UG.

LXIV. LUCAN

Născut la Cordoba (Spania), în anul 39 e.n., Lucan a fost adus la Roma, unde a primit o educaţie îngrijită, studiind o vreme şi la Atena. Ca nepot al filozofului Seneca, s-a bucurat la început de multă trecere la curtea împăratului Nero, dar mai tîrziu a fost bănuit de complot şi silit să se sinucidă în anul 65. A fost un talent precoce şi a scris mult. Nu ni s-a păstrat decît epopeea *Farsalia*, în 10 cărţi, în care a descris războiul civil dintre Cezar şi Pompei. Poetul a folosit ca izvor, în primul rînd, opera lui Titus Livius şi a căutat să înfăţişeze în culori frumoase personalitatea lui Pompei; prin aceasta a arătat în chip indirect că nu iubea dictatura împăraţilor.

Ediţii: Lucain, *La Guerre civile (La Pharsale)*. Texte établi et traduit par A. Bourgery et Max Ponchont, vol. I—II, Les Belles Lettres, Paris, 1926—1929; *Adnotationes super Lucanum* primum ad vetustissimorum codicum fidem edidit Ioannes Endt, Teubner, Leipzig, 1909.

FARSALIA

I, 430—431. Şi cei care te imită pe tine, sarmatule, prin pantalonii lor largi,
vangionii şi batavii războinici...

II, 47...50. Zei cereşti, nu vă cerem pace. Daţi gloatelor, mînie...
Istrul scitic să nu-l mai ţină pe loc pe masaget.

II, 52—54 Faceţi să fim duşmăniţi
de toate neamurile, dar îndepărtaţi războiul civil.
Dintr-o parte să ne apese dacul, din alta getul[1]...

II, 295—297. ... Zei cereşti, ţineţi departe de mine această nebunie,
şi anume ca, printr-un dezastru care i-ar pune în mişcare pe daci[2]
şi pe geţi,
Roma să cadă, iar eu să rămîn liniştit[3].

---

[1] Poate şi o aluzie la participarea dinaştilor geţi şi daci la războiul civil (vezi Apian, notele 52 şi 53).

[2] Lecţiunea adoptată de editor «Dahae» (un neam scitic din regiunea Turchestanului de astăzi) este puţin probabil, cum reiese din versurile citate mai sus şi mai jos.

[3] Vorbeşte Cato, vrînd să arate că soarta Romei nu-i este indiferentă.

II, 418—420. Non minor hic Histro, nisi quod, dum permeat orbem,
Hister casuros in quaelibet aequora fontes
accipit et Scythicas exit non solus in undas.

III, 93—95. Di melius, quod non Latias eous in oras
nunc furor incubuit nec iuncto Sarmata velox
Pannonio Dacisque Getes admixtus...

III, 199—203. Deseritur Strymon tepido committere Nilo
Bistonias consuetus aves et barbara Cone,
Sarmaticas ubi perdit aquas sparsamque profundo
multifidi Peucen unum caput adluit Histri,
Moesiaque et...

V, 436—441. Sic stat iners Scythicas adstringens Bosporus undas,
cum glacie retinente fretum non inpulit Hister,
inmensumque gelu tegitur mare; comprimit unda,
deprendit quascumque rates, nec pervia velis
aequora frangit eques, fluctuque latenti sonantem
orbita migrantis scindit Maeotida Bessi.

VIII, 220—221. ...Implete pharetras
Armeniosque arcus Geticis intendite nervis.

VIII, 422—425. ...Incurrere cuncti
debuerant in Bactra duces et, ne qua vacarent
arma, vel arctoum Dacis Rhenique catervis
imperii nudare latus, dum perfida Susa...

II, 418—420. Acesta [Nilul] nu este mai mic decît Istrul, decît doar că Istrul, străbătînd pămîntul,
primeşte izvoare gata să se verse în orice mări
şi nu se varsă singur [4] în undele scitice.

III, 93—95. Zeii ne-au ferit; pe ţărmurile Laţiului, Răsăritul furios
nu s-a aşezat încă, iar sarmatul sprinten,
întovărăşit de panoni [5], n-a năvălit şi nici geţii amestecaţi cu daci.

III, 199—203. Este părăsit [6] Strimonul, obişnuit să trimită Nilului cald
păsările bistoniene [7], [este părăsită] Cone locuită de barbari,
unde îşi pierde apele sarmatice
Istrul cu mai multe guri, dintre care una udă pe Peuce cea aruncată în mare,
apoi Moesia şi...

V, 436—441. Astfel stă nemişcat Bosporul [cimerian] care îşi strînge undele sale scitice,
cînd Istrul nu-şi împinge spre mare apele oprite de ger,
iar marea imensă se acoperă cu gheaţă. Valurile încătuşează
toate corăbiile pe care le prind. Călăreţul nu frînge apele
străbătute de vîsle, şi pe deasupra valului tăinuit
urma besului rătăcitor despică Lacul Meotic, care răsună [8].

VIII, 220—221. ... Umpleţi tolbele
şi întindeţi arcurile armeniene cu vine getice [9].

VIII, 422—425. ... Toţi conducătorii de oşti
ar fi trebuit [10] să năvălească în Bactria şi, spre a nu lăsa armatele
să lîncezească, ar fi trebuit sau să golească latura de miazănoapte a
împărăţiei, înspre daci şi înspre cetele de pe Rin, pînă cînd Susa cea perfidă...

---

[4] Poateo aluzie la vărsarea Siretului şi a Prutului, înainte de formarea deltei Dunării.
[5] Aluzie la recenta venire a iazigilor în Panonia, vezi Seneca, nota 6.
[6] Sînt enumeraţi aliaţii lui Pompei care veneau din toate părţile.
[7] Cocorii care plecau în fiecare an.
[8] Vezi Vergiliu, nota 8.
[9] Vorbeşte Pompei, adresîndu-se lui Deiotarus, care urmează să ceară ajutor de la parţi, după înfrîngerea de la Pharsalos.
[10] Răspunde Cornelius Lentulus Crus (consul în anul 49 î.e.n.), care vrea să arate că nu se poate cere ajutor parţilor, ci dimpotrivă, aceştia ar trebui înfrînţi cu preţul oricăror sacrificii din partea romanilor.

COMMENTARII

II, 50. *Massageten* gens Thraciae.
Hister autem fluvius Scythiae est, qui per Thraciam tendit.

II, 54. *Hinc Dacus premat* gens ultra Danubium.
Getes gentis nomen, quibus victis ad invidiam servi Getae dicti sunt in comediis.

II, 296. *Motura Dahas* « hos Dahas » et « hos Getas » accusativum posuit.

III, 200. *Barbara Cone* regio in ultimis Europae partibus et apud Sarmatas.

III, 201. *Sarmaticas ubi perdit aquas* bene « perdit », quia diffunditur per paludes; alii dicunt sorberi ibi fluvium et ire sub terras.

III, 202. *Multifidi Peucen* oppidum Europae in fine Ponti, quod alluit unum caput Histri ex septem capitibus. Nam ora habet septem. Ideoque multifidi caput alluit.

V, 437. *Non impulit Hister* hoc est: cum et ipse Hister glacie strictus fretum cessat impellere.

V, 438. *Inmensumque G.T.M.* non quod Hister mare sit, sed mari magnitudine comparatur.

V, 441. *Orbita ordo*: et latente fluctu sonantem Maeotida scindit orbita migrantis Bessi; « migrantis » a regione scilicet ad regionem aliam. Nam Bessi in Scythia sunt.

VIII, 425. *Latus* sensus hic est: tanti erat auferre exercitum, qui nunc Dacos prohibet, nudare his latus imperri nostri, dum tamen omnes ad expugnandos Parthos colligerentur.

SCOLII

II, 50. *Pe masaget*: neam din Tracia.
Istrul este un fluviu din Sciţia, care curge prin Tracia.

II, 54. *Dintr-o parte să ne apese dacul*: neam de dincolo de Dunăre.
Getul: numele unui neam; după ce aceştia au fost învinşi, în comedii[11] sclavii au fost numiţi « geţi », în semn de dispreţ[12].

II, 296. *Care iar pune în mişcare pe daci*: « pe aceşti daci » şi « pe aceşti geţi », [autorul] a pus acuzativul.

III, 200. *Cone*[13] *locuită de barbari*: regiune aşezată în cele mai depărtate ţinuturi ale Europei şi în teritoriul sarmaţilor.

III, 201. *Unde îşi pierde apele sarmatice*: e bine spus « îşi pierde », deoarece îşi varsă apele în nişte mlaştini; alţii spun că fluviul este înghiţit acolo şi că merge pe sub pămînt.

III, 202. *Cu mai multe guri... pe Peuce*: oraş[14] din Europa la marginea Pontului, pe care îl udă cu apele sale una din cele şapte guri ale Istrului. Căci are şapte guri. De aceea « îl udă un braţ [al Istrului] cu mai multe guri ».

V, 437. *Istrul nu-şi împinge*, aceasta înseamnă: atunci cînd însuşi Istrul înţepenit din cauza gerului încetează să-şi împingă apele.

V, 438. *Marea imensă se acoperă cu gheaţă*: nu că Istrul ar fi o mare, ci este comparat cu o mare în privinţa mărimii.

V, 441. [La] « *urma* », *ordinea* [este]: iar pe deasupra valului ascuns, pe Lacul Meotic răsunător îl despică urma [lăsată de roţile] besului rătăcitor; « rătăcitor », adică rătăceşte dintr-o regiune într-alta. Căci besii[15] se află în Sciţia.

VIII, 425. *Latura* înţelesul este acesta: era de mare preţ să se ia armata care acum îi opreşte pe daci, să se golească de aceşti oşteni latura imperiului nostru, numai să fie strînşi toţi soldaţii spre a-i alunga pe parţi.

---

[11] Cf. Menandru şi Terenţiu.
[12] Mai exact, « ca să se arate că sînt prost priviţi ».
[13] Localitate neidentificată; alt scoliast (cf. *Scholia in Lucani Bellum civile*, ed. H. Usener, Commenta Bernensia, Leipzig, 1869) spune că « este un oraş într-o insulă a Istrului ».
[14] În realitate insula Peuce.
[15] În poezie, populaţia aceasta tracică, care a opus o rezistenţă înverşunată romanilor, simbolizează o populaţie nordică nedeterminată (daci, geţi, sciţi, sarmaţi).

LXV. ΠΕΔΑΝΙΟΥ ΔΙΟΣΚΟΥΡΙΔΟΥ ΑΝΑΖΑΡΒΕΩΣ

ΠΕΡΙ ΥΛΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ

II, 117. Βλίτον... Ῥωμαῖοι βλίτουμ, Δάκοι βλίς (Δάκοι βλής, cod. C, p. 77).

II, 124. ἀνδράχνη ἀγρία... Ῥωμαῖοι ἐλέκεβραμ... Δάκοι λαξ; Ps. Apuleius 104 (p. 187) herba portulaca, Daci lax.

II, 126. ἀρνόγλωσσον... οἱ δὲ κυνόγλωσσον, Ps. Apuleius 1 (p. 25) plantago lata, Daci sipoax (scinpoax βγ).

II, 167. δρακοντία μικρά... Δάκοι κουριοννηκούμ.

II, 178. ἀναγαλλίς ἡ φοινίκη... Ῥωμαῖοι μάκια... Δάκοι κερκέρ, Ἄφροι ἀτιρσισοεί.

II, 180. χελιδόνιον μέγα· οἱ δὲ Παιονία, οἱ δὲ κραταιά... Ῥωμαῖοι φάβρου[μ]... Δάκοι κρουστάνη; Ps. Apuleius 74, p. 134 herba celidonia... Daci ebustrone.

III, 7, 1. κενταύριον τὸ μικρόν, οἱ δὲ λιμνήσιον... Ῥωμαῖοι φεβριφούγιαμ... Δάκοι τούλβηλα; Ps. Apuleius 35, p. 80. Daci stirsozila.

LXV. DIOSCORIDE

Originar din Anazarba în Cilicia, Dioscoride a fost medic militar sub împăratul Claudiu (41–54 e.n.) şi a trăit la Roma sub urmaşul acestuia, Nero (54–68). Utilizînd lucrările lui Crateus, medicul lui Mitridate al VI-lea Eupator (120–63 î.e.n.) şi acelea ale lui Q. Sextius Niger, din a doua jumătate a secolului I î.e.n., Dioscoride a scris opera *Despre materia medicală*, în 5 cărţi, care tratează despre acţiunile tuturor remediilor medicale cunoscute pe vremea autorului (substanţe de origine vegetală, animală şi minerală). Cartea aceasta s-a bucurat de multă autoritate, a fost tradusă în limba latină în secolul al V-lea şi a fost foarte căutată în tot evul mediu pînă la începutul epocii moderne. În textul grecesc autorul a dat echivalentul unor nume de plante în mai multe limbi, între altele şi limba dacă. Valoarea documentară a acestor nume nu este prea mare, deoarece vechii greci excelau în stîlcirea numelor străine, dar totuşi ele merită să fie luate în considerare.

Ediţii: *Pedanii Dioscuridis Anazarbaei De materia medica libri V* edidit Max Wellmann, vol. I–III, Weidmann, Berlin, 1906–1914; *Pseudo-Apulei Platonici Herbarius* în *Corpus Medicorum Latinorum*. Vol. IV... ediderunt Ernestus Howald et Henricus E. Sigerist, Teubner, Leipzig, 1927, p. 15–225. Cf. D. Decev, *Die thrakischen Sprachreste*, Wien, 1957, p. 541–565.

DESPRE MATERIA MEDICALĂ[1]

II, 117. talpa-gîştii... romanii [o numesc] blitum, dacii[2] blis (dacii bles, cod. C, p. 77).

II, 124. andrachne sălbatică... romanii elecebra... dacii lax; Ps. Apuleius 104 (p. 187), iarbă grasă, dacii lax.

II, 126. limba oii [pătlagină]... sau limba cînelui, Ps. Apuleius 1 (p. 25) plantago lata, dacii spioax (scinpoax βγ).

II, 167. dracontia măruntă... dacii curionnecum.

II, 178. cebarea din Fenicia... romanii macia... dacii cercer, africanii atirsisoei.

II, 180. ai de pădure, sau paionia sau crataia... romanii fabrum... dacii crustane. Ps. Apuleius 74, p. 134 iarba celidonia... dacii ebustrone.

III, 7, 1. dioc mărunt, sau limnesion... romanii febrifugia... dacii tulbela; Ps. Apuleius 35, p. 80 dacii stirsozila.

---

[1] Vezi K. I. Basmadian, *L'identification des noms de plantes du Codex Constantinopolitanus de Dioscurides*, în « Journal Asiatique », 130 (1938), p. 577–621 şi D. Decev, *op. cit.*

[2] Pentru elementele de medicină la daci vezi V. Bologa, *Eléments de médecine hièratique et empirique du Latène dace*, Montpellier, 1958 şi idem, *Über ein vermutliches Wundstreupulver, gefunden in der Instrumentkassette eines dakischen Priesterarztes, ca. 106 u.Z.*, Dubrownik, 1959.

III, 11, 1. δίψακον... Ῥωμαῖοι λάβρουμ... Δάκοι σκιάρη; Ps. Apuleius 25, p. 66 Daci sciare.

III, 21, 1. ἠρύγγιον... Ῥωμαῖοι καπίτουλουμ κάρδους... Δάκοι σικουπνούξ.

II, 35, 1. καλαμίνθη· οἱ δὲ ὀσμῖτις... Ῥωμαῖοι μεντάστρουμ... Δάκοι τεύδιλα; Ps. Apuleius 91, p. 165 herba menstarum, Daci tanidila.

III, 36, 1. θύμος... Ῥωμαῖοι θούμουμ... Δάκοι μίζηλα (μίζολα AH, μόζουλα Di.).

III, 58. ἄνηθον τὸ ἐσθιόμενον... Ῥωμαῖοι ἀνήθουλουμ... Δάκοι πόλτουμ (πόλπολουμ coni. Tomaschek, Thraker, p. 28).

III. 112. βήχιον ἢ βήκιον... Ῥωμαῖοι τουσσιλάγω... Βέσσοι ἀσᾶ.

III, 113. ἀρτεμισία μονόκλωνος... Ῥωμαῖοι οὐαλέντια, οἱ δὲ σερπούλλουμ, οἱ δὲ ἕρβα ῥήγια, Γάλλοι πονέμ, Δάκοι ζουούστηρ; Ps. Apuleius 10, p. 43 herba artemisia monoclonos... Daci zired.

III, 129. ὅρμινον ἥμερον· Ῥωμαῖοι γεμινάλις, Δάκοι ὅρμεα.

III, 138. ἀμάρακον... Ῥωμαῖοι σῶλις ὄκουλουμ... Δάκοι δουώδηλα; Ps. Apuleius 89, p. 160 herba millefolium, Daci diodela.

III, 141. Λιθόσπερμον· οἱ δὲ ἀετώνιον... Ῥωμαῖοι κολουμβ<ιν>αμ, Δάκοι γουολῆτα.

III, 137. ἀνθεμίς· οἱ δὲ... χαμαίμηλον; Ps. Apuleius 24, Daci amolusta. (Daci apiana Ha V, abiana β, abiano C, amolusta L C, amalusta Ca, alii amolusta Ha V, amulusta β).

III, 153. ὀνοβρυχίς... Ῥωμαῖοι ὀπτάτα... Δάκοι ἀνιαρσεξέ.

III, 158. χαμαίπιτυς... Δάκοι χόδελα; Ps. Apuleius 26, p. 67 herba camepitis, Daci doctila (dordila Orib., docdila γ, doctila om. Caβ)...

IV, 16. λειμώνιον· οἱ δὲ νευροειδές... Ῥωμαῖοι οὐήρατρου<μ> νίγρου<μ>... Δάκοι δάκινα... Μυσοὶ μένδρουτα.

IV, 22. ξυρίς... Ῥωμαῖοι γλαδιόλουμ, οἱ δὲ ἴριμ ἀγρέστεμ, Δάκοι ἄπρους.

IV, 29. ἄγρωστις ἡ ἐπαμήλωτος... Ῥωμαῖοι γράμεν, οἱ δὲ ἀσιφόλιουμ, οἱ δὲ σαγγυινάλεμ, οἱ δὲ ουινίολαμ... Δάκοι κοτίατα.

IV, 37. βάτος· οἱ δὲ κυνόσβατον... Ῥωμαῖοι σέντιξ... Δάκοι μαντία; Ps. Apuleius 87, Daci mantiam.

IV, 42. πεντάφυλλον... Ῥωμαῖοι κιγκουεφόλλιουμ... Δάκοι προπόδιλα (προπέδιλα N, προπεδουλά Di. H, προπεδούλα A). Ps. Apuleius 2, p. 27 herba quinquefolium, Daci procedila (propedila Ha V, procila β).

IV, 49. τράγος· οἱ δὲ τράγιον, οἱ δὲ τραγόκερως... Ῥωμαῖοι κορνούλακαμ... Δάκοι σαλία.

III, 11, 1. măciuca-ciobanului... romanii labrum... dacii sciare; Ps. Apuleius 25, p. 66 dacii sciare.

III, 21, 1. scaiul-dracului... romanii capitulum caradus... dacii sicupnux.

III, 35, 1. izmă, sau osmitis... romanii mentastrum... dacii teudila; Ps. Apuleius 91, p. 165 herba menstarum, dacii tanidila.

III, 36, 1. cimbru... romanii thymum... dacii mizele (mizola AH, mozula Di).

III, 58. mărar comestibil... romanii anethulum... dacii poltum (pol-polum, propus de Tomaschek, *Thraker*, p. 28).

III, 112. salbie... romanii tussilago... besii asa.

III, 113. pelinița cu o singură tulpină... romanii valentia, sau serpullum, sau herba regia, galii ponem, dacii zuuster; Ps. Apuleius 10, p. 43 herba artemisia cu o singură tulpină... dacii zired.

III, 129. salbie domestică, romanii geminalis, dacii hormea.

III, 138. maghiran... romanii solis oculus... dacii duodela; Ps. Apuleius 89, p. 160 herba millefolium, dacii diodela.

III, 141. lithospermon, sau aetonion... romanii columbina, dacii guoleta.

III, 137. mușețel, sau romaniță; Ps. Apuleius 24, dacii amolusta. (Dacii apiana Ha V, abiana β, abiano C, amolusta LC, amalusta Ca, alii amolusta Ha V, amulusta β).

III, 153, sparcetă... romanii optata... dacii aniarsexe.

III, 158. jugărel... dacii chodela; Ps. Apuleius 26, p. 67 herba camepitis, dacii doctila (dordila Orib., docdila γ, doctila om. Caβ)...

IV, 16. dedețel, sau neuroeides... romanii veratrum nigrum... dacii dacina... moesii mendruta.

IV, 22. stînjenel-puturos... romanii gladiolus, sau iris agrestis, dacii aprus.

IV, 29. pir sau epamelotos... romanii gramen, sau asifolium, sau sanguinalis, sau viniola... dacii cotiata.

IV, 37. mură sălbatică, sau cynosbaton, romanii sentix... dacii mantia; Ps. Apuleius 87, dacii mantia.

IV, 42. cinci-foi... romanii quinquefollium... dacii propodila (propedila N, propedila Di H, propedula A). Ps. Apuleius 2, p. 27 herba quinquefolium, dacii procedila (propedila Ha V, procila β).

IV, 49. țap, sau tragion, sau cornul țapului... romanii cornulaca, dacii salia.

IV, 68. ὑοσκύαμος· οἱ δὲ Διὸς κύαμος... Ῥωμαῖοι ἰνσάνα... Δάκοι διέλλειναν (διέλειαν H); Ps. Apuleius 4, p. 33 Daci dielinam.

IV, 72. ἁλικάκκαβος· οἱ δὲ Διρκαῖον... Ῥωμαῖοι Ἀπολλινάρις μίνορ, οἱ δὲ ἔρβα οὐατίκινα, οἱ δὲ οὐάτεμ, Δάκοι κοικολίδα (κοικοδίλα C); Ps. Apuleius 22, p. 61 herba Apollinaris... Daci coecolida (colida Ca Ha V, codila B e β).

IV, 78. κώνειον· οἱ δὲ αἴγινος... Ῥωμαῖοι κικοῦταμ... Δάκοι ζῆνα.

IV, 93. κνήφη ἢ κνίδη... Ῥωμαῖοι ουρτίκα... Δάκοι δύν.

IV, 100. ποταμογείτων ἕτερος... Δάκοι κοαδάμα.

IV, 103. φλόμος ἕτερος... Δάκοι διέσεμα; Ps. Apuleius 72, p. 129 herba verbascum, Daci diessathel.

IV, 105. ἄρκτιον, Ps. Apuleius 37, p. 82 Galli betilote, Daci riborasta.

IV, 119. ἀστὴρ Ἀττικός... Ῥωμαῖοι ἰγγινάλις, Δάκοι ῥαθιβίδα.

IV, 127. βούγλωσσον... Ῥωμαῖοι λίγγουα βόβουμ... Δάκοι βουδάθλα; Ps. Apuleius 41, p. 89 bovis lingua, Daci budama.

IV, 127. κυνόγλωσσον... Ῥωμαῖοι λίγγουα κάνις, οἱ δὲ λίγγουα κανίνα; Ps. Apuleius 97, p. 176 lingua canis, Daci azila.

IV, 131. κατανάγκη οἱ δὲ δαμναμένη... Ῥωμαῖοι ἔρβα φιλίκλα... Δάκοι καρωπίθλα.

IV, 134. καλλίτριχον· οἱ δὲ πολύτριχον... Ῥωμαῖοι κιγκινάλις, οἱ δὲ πίνουλα, οἱ δὲ τέρραι καπίλλους, οἱ δὲ σουπερκίλιουμ τέρραι, Δάκοι φιλοφθέθελα (φιλοφθαίθελα CN).

IV, 162. ἐλλέβορος μέλας· οἱ δὲ Μελαμπόδιον, οἱ δὲ πολύρριζον... Ῥωμαῖοι βερέτρουμ νίγρουμ, οἱ δὲ κονσιλίγω, οἱ δὲ σαρράκα, Δάκοι προδίαρνα.

IV, 173. ἀκτή· οἱ δὲ δένδρον ἄρκτου, οἱ δὲ ἥμερον; Ῥωμαῖοι σαμβούκουμ, Γάλλοι σκοβιήμ, Δάκοι σέβα.

IV, 173. χαμαιάκτη· οἱ δὲ ἕλειος ἀκτῆ, οἱ δὲ ἀγρία ἀκτῆ, οἱ δὲ Εὐβοϊκή, Ῥωμαῖοι ἔβουλουμ... Δάκοι ὄλμα.

IV, 176. κολοκυνθίς· οἱ δὲ σικύαν πικράν, οἱ δὲ κολόκυνθος ἄγριος... Ῥωμαῖοι κουκούρβιτα σιλβάτικα, Δάκοι τρούτραστρα (var. τουτράστρα).

IV, 182. Βρυωνία λευκή... Ῥωμαῖοι νότιαμ... Δάκοι κινούβοιλα.

IV, 183. Βρυωνία μέλαινα· οἱ δὲ ἄμπελος μέλαινα... Ῥωμαῖοι ὄβα ταμίνια, οἱ δὲ ὄβα ταμνούτα, οἱ δὲ βίτις ἄλβα, Δάκοι πριάδιλα, οἱ δὲ πατρίνα (πριαδήλα H Di, πριαδίλλα A, πεγρίνα N H Di).

Ps. Apuleius 14, p. 48 herba dracontea, Daci adila.

Ps. Apuleius 67, p. 124 herba brionia, Romani uva taminia, Daci aurumetti (var. Daci discopela α).

Ps. Apuleius 78, p. 141 herba gramen, Daci parthia.

IV. 68. măselariță, sau bobul-lui-Zeus, romanii insana... dacii dielleina (dieleia H): Ps. Apuleius 4, p. 33 dacii dielina.

IV, 72. zîrnă, sau dircaion... romanii Apollinaris minor, sau herba vaticina, sau vates, dacii coicolida (coicodila C); Ps. Apuleius 22, p. 61 herba Apollinaris... dacii coecolida (colida Ca Ha V, codila B e β).

IV, 78, cucută, sau aiginos... romanii cicuta,... dacii zena.

IV, 93. urzică... romanii urtica, dacii dyn.

IV, 100. vecina-rîurilor, varietatea a doua... dacii coadama.

IV, 103. lumînărică, varietatea a doua... dacii diesema; Ps. Apuleius 72, p. 129 herba verbascum, dacii diessathel.

IV. 105, brusture, Ps. Apuleius 37, p. 82 galii betilote, dacii riborasta.

IV, 119. steaua atică... romanii inguinalis, dacii rathibida.

IV, 127. limba-boului... romanii lingua bouum... dacii budathala; Ps. Apuleius 41, p. 89 bovis lingua, dacii budama.

IV, 127. limba-cîinelui... romanii lingua canis, sau lingua canina; Ps. Apuleius 97, p. 176 lingua canis, dacii azila.

IV, 131. catanance, sau îmblînzitoarea... romanii herba filicla... dacii caropithla.

IV, 134. callitrichon, sau păroasa... romanii cincinnalis sau pinnula, sau terrae capillus, sau supercilium terrae, dacii philophthethela (philophthaithela CN).

IV, 162. mierea ursului, sau melampodion, sau polyrrhizon... romanii veretrum nigrum, sau consiligo, sau sarraca, dacii prodiarna.

IV, 173. soc, sau copacul nordului, sau domestic, romanii sambucus, galii scobiem, dacii seba.

IV, 173. socul pitic, sau soc de mlaştină, sau socul sălbatic, sau din Eubeea, romanii ebulum... dacii olma.

IV, 176. dovleac, sau dovleac amar, sau dovleac sălbatic, romanii dovleac sălbatic, dacii trutrastra (var. tutrastra).

IV, 182. bryonia albă... romanii notia... dacii cinuboila.

IV, 183. bryonia neagră, sau strugure negru... romanii uva taminia, sau uva tamnuta, sau vitis alba, dacii priadila, sau patrina (priadela H Di, priadilla A, pegrina N H Di).

Ps. Apuleius 14, p. 48 iarba balaurului, dacii adila.

Ps. Apuleius 67, iarba brionia, romanii uva taminia, dacii aurumetti (var. dacii discopela α).

Ps. Apuleius 78, p. 144 iarba-pajişte, dacii parthia [3].

[3] După părerea lui D. Decev, *op. cit.*, p. 564, dintre numele de plante citate de Dioscoride, doar 26 sînt daco-tracice, pe cînd 7 sînt greceşti şi 10 latineşti, iar dintre cele citate de Ps.-Apuleius, 14 sînt daco-tracice, 8 greceşti şi 9 latineşti.

LXVI. POMPONII MELAE

DE CHOROGRAPHIA

I, 3, 18. Gentium prima est Scythia, aliam quam dicta est ad Tanain, media ferme Pontici lateris, hinc in Aegaei partem pertinens Thracia, huic Macedonia adiungitur... Hadriatici latus Illyris occupat.

I, 19, 102. Hic iam sese ingens Pontus aperit, nisi qua promunturia sunt, huc atque illuc longo rectoque limite extentus, sinuatus cetera, sed quia contra minus quam ad laevam et dextram abscessit, mollibusque fastigiis donec angustos utrimque angulos faciat inflectitur, ad formam scythici arcus maxime incurvos. Brevis, atrox, nebulosus, raris stationibus, non molli neque harenoso circumdatus litore, vicinus aquilonibus, et quia non profundus est fluctuosus atque fervens, olim ex colentium saevo admodum ingenio Axenus, post commercio aliarum gentium mollitis aliquantum moribus dictus Euxinus.

II, 1, 7. Asiaces proximus inter Callipidas Asiacasque descendit. Hos ab Histricis Tyra separat; surgit in Neuris, qua exit sui nominis oppidum adtingit. 8. At ille qui Scythiae populos a sequentibus dirimit, apertis in Germania fontibus, alio quam desinit nomine exoritur. Nam per immania magnarum gentium diu Danuvius est, deinde

LXVI. POMPONIUS MELA

S-a născut la Tingentera, în Spania, şi a trăit în prima jumătate a secolului I e.n., fiind contemporan cu Seneca (4—65 e.n.). Pomponius Mela a alcătuit o *Descriere a Pămîntului*, pe ţinuturi, în 3 cărţi, cea mai veche scriere de acest fel din lumea antică. Autorul n-a făcut cercetări personale şi nici călătorii, ci şi-a adunat materialul din cărţi şi a folosit un stil retoric. Pomponius Mela nu s-a mărginit numai să descrie localităţile şi ţinuturile, ci a dat şi informaţii despre obiceiurile şi viaţa de toate zilele a locuitorilor. El a fost folosit pe alocuri de către Pliniu cel Bătrîn în *Istoria naturală*.

Ediţia: *Pomponii Melae De chorographia libri III* recognovit Carolus Frick, Teubner, Leipzig, 1880.

DESCRIEREA PĂMÎNTULUI

I, 3, 18. Primul dintre aceste neamuri[1] este cel scitic, altul decît cel de lîngă Tanais despre care am vorbit mai sus. Sciţia ţine[2] cam pînă la mijlocul ţărmului pontic; de aici, se întinde Tracia, care ocupă şi o parte a ţărmului Egeei şi care se leagă de Macedonia... Iliria ocupă o parte a ţărmului Adriaticii.

I, 19, 102. Aici se deschide marele Pont[2 bis]. În afară de cîteva locuri unde sînt promontorii, ţărmul este în general lung şi drept, iar pe alocuri şerpuitor; dar, fiindcă în partea din faţă ţărmul se îndepărtează mai puţin decît pe stînga şi pe dreapta, marea se încovoaie prin înclinări domoale pînă face de ambele părţi unghiuri adînci şi foarte încovoiate în formă de arc scitic. Marea este puţin adîncă, furtunoasă, plină de neguri, cu puţine porturi şi fară să aibă în jurul ei un ţărm lin şi nisipos, ea este aproape de vînturile de miazănoapte şi nefiind adîncă are valuri multe şi clocotitoare. Din pricina firii deosebit de crude a locuitorilor de pe ţărmul ei, a fost numită odinioară Axenus[3], dar mai tîrziu, prin contact cu alte populaţii, locuitorii şi-au îmblînzit puţin obiceiurile şi marea a fost numită Euxinus[4].

II, 1, 7. În apropiere[5] coboară Asiaces, curgînd între calipizi[6] şi asiaci. Pe aceştia din urmă îi desparte de istrieni [fluviul] Tyras, care izvorăşte din ţinutul neurilor, iar la vărsarea sa atinge un oraş cu acelaşi nume ca al său. 8. Dar acel fluviu, care desparte populaţiile Sciţiei de cele care urmează şi ale cărui izvoare din Germania sînt bine cunoscute, izvorăşte sub un alt nume decît cel pe care îl are la vărsare. Într-adevăr, prin ţinuturile întinse ale unor populaţii de seamă, el se numeşte mult timp Dunăre, apoi este numit altfel

[1] Din Europa.
[2] De la rîul Tanais, considerat că desparte Europa de Asia.
[2 bis] Pentru toate problemele Mării Negre şi ale ţărmurilor ei vezi recentul articol al lui Ch. Danov în RE, Suppl. IX, col. 866—1175.
[3] « Neospitalieră ».
[4] « Ospitalieră ». Vezi Strabon, nota 48.
[5] De rîul Hypanis.
[6] Vezi Herodot, nota 21.

aliter eum adpellantibus accolis fit Hister, acceptisque aliquot amnibus, ingens iam et eorum qui in Nostrum mare decidunt tantum Nilo minor, totidem quot ille ostiis, sed tribus tenuibus, reliquis navigabilibus effluit. 9. Ingenia cultusque gentium differunt... 10. Agathyrsi ora artusque pingunt, ut quique maioribus praestant, ita magis aut minus: ceterum isdem omnes notis et sic ut ablui nequeant.

II, 2, 16. His Thracia proxima est, eaque a Pontici lateris fronte usque in Illyrios penitus inmissa, qua latera agit Histro pelagoque contigitur. Regio nec caelo laeta nec solo, et nisi qua mari propior est, infecunda, frigida, eorumque quae seruntur maligne admodum patiens, raro usquam pomiferam arborem, vitem frequentius tolerat: sed nec eius quidem fructus maturat ac mitigat, nisi ubi frigora obiectu frondium cultores arcuere. Viros benignius alit, non ad speciem tamen, nam et illis asper atque indecens corporum habitus est, ceterum ad ferociam et numerum, ut multi immitesque sunt maxime ferax. 17. Paucos amnis qui in pelagus evadunt, verum celeberrimos Hebrum et Neston et Strymona emittit. Montes interior adtollit Haemon et Rhodopen et Orbelon, sacris Liberi patris et coetu Maenadum, Orpheo primum initiante, celebratos. E quis Haemos in tantum altitudinis abit, ut Euxinum et Hadrian ex summo vertice ostendat. 18. Una gens Thraces habitant, aliis aliisque praediti et nominibus et moribus. Quidam feri sunt et paratissimi ad mortem, Getae utique. Id varia opinio perficit; alii redituras putant animas obeuntium, alii etsi non redeant non extingui tamen, sed ad beatiora transire, alii emori quidem, sed id melius esse quam vivere. Itaque lugentur apud quosdam puerperia natique deflentur, funera contra festa sunt, et veluti sacra cantu lusuque celebrantur. 19. Ne feminis quidem segnis animus est. Super mortuorum virorum corpora interfici simulque sepeliri votum eximium habent, et quia plures simul singulis nuptae sunt, cuius id sit decus apud iudicaturos magno certamine adfectant. Moribus datur estque maxime laetum, cum in hoc contenditur vincere. 20. Maerent aliae vocibus, et cum acerbissimis planctibus efferunt. At quibus consolari eas animus est, arma opesque ad rogos deferunt, paratique, ut dictitant, cum fato iacentis, si detur in manus, vel

de către riverani și devine Istru [7]; deși e acum mare, mai primește cîțiva afluenți și, dintre toate fluviile care se varsă în Mediterana, e mai mic doar decît Nilul. Se varsă în mare prin tot atîtea guri ca și Nilul, însă trei din ele sînt mai mici, iar celelalte sînt navigabile. 9. Firea și obiceiurile neamurilor diferă între ele... 10. Agatirșii își tatuează fața și mădularele, mai mult sau mai puțin, după considerația de care se bucură fiecare de pe urma strămoșilor săi: de altfel toți au aceleași semne și ele sînt de așa natură, încît nu pot fi șterse prin spălare [8].

II, 2, 16. Lîngă aceștia [9] se găsește Tracia. Ea se întinde de la țărmul pontic și pînă departe de iliri, mărginindu-se dintr-o parte cu Istrul și din alta cu marea. Ținutul nu are nici climă plăcută și nici sol bogat și, cu excepția ținuturilor din apropierea mării, este neroditor, friguros și suportă destul de greu semănăturile; rareori îngăduie pămîntul să crească pe alocuri pomi fructiferi; mai deasă e vița de vie, însă nici rodul ei nu se coace și nu se îndulcește, dacă cultivatorii nu-l ascund de frig sub frunze. Ținutul acesta are mai multă grijă pentru bărbați; totuși, nu în ceea ce privește aspectul lor, căci ei au înfățișarea aspră și urîtă, ci doar în privința cruzimii și a numărului [ținutul fiind plin de bărbați], pe cît de mulți pe atît de sălbatici. 17. [Tracia] are puține ape care se varsă în mare, însă ele sînt foarte cunoscute ca Hebrul, Nestos și Strimon. În interior se înalță munții Haemus, Rodope și Orbelos, vestiți datorită sărbătorilor lui Bacchus [10] și cortegiilor de menade [11], pe care le-a instituit pentru prima oară Orfeu. Dintre acești [munți], Haemus urcă atît de sus, încît din vîrful lui se poate zări Pontul Euxin și Marea Adriatică. 18. Tracia este locuită de un singur neam de oameni, tracii, avînd însă fiecare alt nume și alte obiceiuri. Unii sînt sălbatici și cu totul gata să înfrunte moartea, mai ales geții. Acest lucru se datorește credințelor lor deosebite; unii cred că sufletele celor care mor se vor întoarce pe pămînt, iar alții socotesc că, deși nu se vor mai întoarce, ele totuși nu se sting, ci merg în locuri mai fericite [12]; alții cred că sufletele mor negreșit, însă că e mai bine așa decît să trăiască. De aceea, la unii sînt deplînse nașterile și jeliți noi-născuții; dar dimpotrivă, înmormîntările sînt prilej de sărbătoare și le cinstesc ca pe niște lucruri sfinte, prin cînt și joc [13]. 19. Nici femeile nu au o fire slabă. Ele doresc din cale afară de mult să fie omorîte deasupra cadavrelor bărbaților morți și să fie îngropate împreună. Deoarece un bărbat are mai multe soții, pentru a dobîndi această cinste, ele dau o mare luptă în fața celor care trebuie să hotărască aceasta. Ea se acordă aceleia care are moravurile și conduita cea mai bună, iar cea care învinge în această întrecere este în culmea bucuriei [14]. 20. Celelalte jelesc cu glas tare și își arată deznădejdea prin plînsete foarte puternice. Iar cei care vor să le liniștească aduc lîngă rug arme și daruri, spunînd că sînt gata să trateze sau să se lupte cu sufletul celui mort, [spre a ști] dacă acela permite căsătoria. Dacă nu se dă o luptă și nici

---

[7] Cf. Strabon, VII, 3, 13.
[8] Cf. Clearh din Soloi.
[9] Sciții.
[10] Mai exact « părintele Bacchus », acesta fiind epitetul zeului.
[11] Femei care sărbătoreau pe zeul Bacchus, alergînd în delir prin păduri.
[12] Vezi Russu, *Rel. dac.*, p. 112—116.
[13] Cf. Herodot, V, 4.
[14] Cf. Herodot, V, 5.

pacisci vel decernere, ubi nec pugnae nec pecuniae locus sit... * manentque dominas proci. 21. Nupturae virgines non a parentibus viris traduntur, sed publice aut locantur ducendae aut veneunt. Utrum fiat ex specie et moribus causa est. Probae formosaeque in pretio sunt, ceteras qui habeant mercede quaeruntur. Vini usus quibusdam ignotus est: epulantibus tamen ubi super ignes quos circumsident quaedam semina ingesta sunt, similis ebrietati hilaritas ex nidore contingit. 22. In litoribus Histro est proxima Histropolis, deinde Milesiis deducta Callatis, tum Tomoe et portus Caria et Tiristis promunturium, quod praetervectos alter Ponti angulus accipit, adversus Phasiaco et nisi amplior foret similis. Fuit hic Bizone, motu terrae intercidit. Est portus Crunos, urbes Dionysopolis, Odessos, Mesembria, Anchialos, et intimo in sinu, atque ubi Pontus alterum sui flexum angulo finit, magna Apollonia.

II, 3, 57... et Danuvius qui iam dictus est Hister... per Histros Hister emittitur...

II, 4, 63. Inde tam citus prosilit, ut discussis fluctibus diu qualem emisit undam agat, suumque etiam in mari alveum servet, donec eum ex adverso litore Histriae eodem impetu profluens Hister amnis excipiat.

II, 7, 97. Paucae sunt in Maeotide, inde enim videtur commodissimum incipere; neque omnes tamen incoluntur, nam ne pabula quidem large ferunt. Hac re habitantibus caro magnorum piscium sole siccata et in pollinem usque contusa pro farre est. 98. Paucae et in Ponto, Leuce Borysthenis ostio obiecta, parva admodum, et quod ibi Achilles situs est Achillea cognomine... Sex sunt inter Histri ostia: ex his Peuce notissima et maxima.

III, 4, 33. Sarmatia intus quam ad mare latior, ab his quae secuntur Vistula amne discreta, qua retro abit usque ad Histrium flumen inmittitur. Gens habitu armisque Parthicae proxima, verum

---

* ante manentque lacunam statui.

nu are loc o plată [15] ... le aşteaptă pe femei peţitorii. 21. Fetele de măritat nu sînt date bărbaţilor de către părinţi, ci în mod public, sînt cumpărate spre a fi luate în căsătorie sau vîndute [cu zestre]. Se face într-un fel sau în altul, după cît sînt de frumoase şi de cinstite. Cele cinstite şi frumoase au preţ bun [16]. Pentru celelalte se caută cu bani cineva care să le ia de soţie. La unii traci folosirea vinului este necunoscută; dar [la ospeţe] se aruncă în focurile în jurul cărora se şade seminţe, al căror miros provoacă comesenilor o veselie asemănătoare cu beţia. 22. Pe ţărm, aproape de Istru, se află Histropolis, apoi Callatis [17], întemeiată de milesieni, apoi Tomi, portul Caria şi promontoriul Tiristis. Dincolo de acesta este celălalt unghi al Pontului, în partea opusă unghiului dinspre Phasis, cu care ar fi asemănător, dacă nu ar fi mai mare. Aici a fost cetatea Bizone, dărâmată de un cutremur de pămînt. Acum există portul Crunos şi oraşele Dionysopolis, Odessos, Mesembria şi Anchialos, iar în fundul golfului, chiar acolo unde Pontul îşi încheie cea de a doua curbură a sa printr-un unghi, se află Apollonia, oraş mare.

II, 3, 57... Dunărea care acum se numeşte Istru... Istrul se varsă printre istrieni [18] ...

II, 4, 63. Apoi [Padul] se varsă cu aşa de mare iuţeală, încît prin împrăştierea îndelungată a valurilor îşi mînă propriile-i ape — păstrîndu-şi albia chiar în mare — pînă cînd îl primeşte fluviul Istru, care vine cu aceeaşi putere de pe celălalt mal al Istriei.

II, 7, 97. Sînt puţine [insule] în Lacul Meotic, căci de aici mi se pare că e cel mai nimerit să încep, şi totuşi nu toate sînt locuite, căci ele nu produc din belşug nici măcar hrana pentru vite. De aceea drept făină le serveşte locuitorilor carnea peştilor mari, după ce a fost uscată la soare şi pisată mărunt. 98. Şi în Pont sînt puţine. Leuce, aşezată la vărsarea fluviului Boristene, destul de mică, purtînd şi numele lui Ahile, fiindcă aici a fost îngropat Ahile [19] ... Sînt şase insule între gurile Istrului: cea mai cunoscută şi mai mare dintre ele este Peuce.

III, 4, 33. Sarmaţia, mai lată în interior decît spre mare, este despărţită de cele ce urmează [20] de apa Vistulei şi se întinde în jos pînă la fluviul Istru. Populaţia sarmatică este foarte apropiată de neamul parţilor în ceea ce priveşte îmbrăcămintea şi armele; însă după cum şi clima lor este mai aspră, tot aşa

---

[15] Înainte de «le aşteaptă» editorul a stabilit o lacună; de altfel textul e neclar. Se pare că autorul vrea să spună că în general văduvele se recăsătoresc.

[16] Cf. Herodot, V, 6.

[17] Geograful roman face o confuzie între Callatis şi Tomis, după cum se vede din ordinea enumerării lor şi din originea milesiană greşit atribuită oraşului Callatis. Aceasta este singura cetate din Dobrogea care n-a fost întemeiată de milesieni, ci de colonişti din Heracleia Pontică, o colonie a Megarei (cf. Ps.-Scymnos, 761).

[18] Înşirînd rîurile din Iliria, Mela enumeră şi Dunărea; apoi vorbind de vărsarea lor, reproduce versiunea greşită (vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2), deşi la II, 1,7 arătase situaţia reală.

[19] Confuzie cu insula Borysthenes (Berezan) sau cu «Alegerea lui Ahile». Vezi Ovidiu, nota 109.

[20] Autorul înaintează cu descrierea spre apus.

ut caeli asperioris ita ingenii. 34. Non se urbibus tenent et ne statis quidem sedibus. Ut invitavere pabula, ut cedens ut sequens hostis exegit, ita res opesque secum trahens semper castra habitant; bellatrix, libera, indomita et usque eo inmanis atque atrox ut feminae etiam bella cum viris ineant, atque ut habiles sint, natis statim dextra aduritur mamma, inde expedita in ictus manus quae exeritur, virile fit pectus. 35. Arcus tendere, equitare, venari, puellaria pensa sunt, ferire hostem adultarum stipendium est, adeo ut non percussisse pro flagitio habeatur, sitque eis poenae virginitas.

le este şi firea. 34. Ei nu locuiesc în oraşe şi nici nu au locuinţe statornice. Cînd îi atrag într-un loc păşunile, cînd urmăresc un duşman sau cînd fug de el, tîrăsc cu ei toate lucrurile lor şi astfel locuiesc totdeauna în tabere. Sînt războinici, liberi, neînfrînaţi şi pînă într-atît de sălbatici şi cruzi, încît şi femeile merg la război împreună cu bărbaţii; şi ca să fie mai îndemînatice, îndată ce nasc, li se arde sînul drept. De aceea pieptul lor devine ca la bărbaţi, iar mîna nu e stînjenită, cînd o întind ca să lovească. 35. Datoria tinerelor fete este să tragă cu arcul, să călărească şi să vîneze. Cînd ajung mari se îndeletnicesc să străpungă duşmanul, lucru atît de important încît faptul de a nu fi ucis pe nimeni este socotit o necinste; iar ca pedeapsă fata nu se mai mărită.

LXVII. L. IUNI MODERATI COLUMELLAE

DE RE RUSTICA

VII, 2. Tum etiam casei lactisque abundantia non solum agrestes saturat, sed etiam elegantium mensas iucundis et numerosis dapibus exornat. Quibusdam vero nationibus frumenti expertibus victum commodat ex quo Nomadum Getarumque plurimi γαλακτοπόται dicuntur.

LXVII. COLUMELLA

S-a născut la Gades în Spania şi a trăit în Italia între 20—70 e.n. Columella a fost cel mai de seamă agronom latin şi a scris lucrarea *Despre agricultură* în 12 cărţi.

Ediţia: *L. Iuni Moderati Columellae opera quae exstant* recognoverunt V. Lundström et A. Josephson, vol. I—VII, Eranos Förlag, Uppsala, 1897—1955

DESPRE AGRICULTURĂ

VII, 2. Apoi [oile] nu numai că-i satură pe ţărani prin belşugul brînzei şi al laptelui, ci acoperă şi mesele bogaţilor cu mîncăruri numeroase şi plăcute. Iar unor neamuri lipsite de grîu le procură toată hrana, de aceea cei mai mulţi dintre nomazi şi dintre geţi se numesc « băutori de lapte ».

LXVIII. C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIA

I, (III, IIII) 47. L. IIII CONTINENTUR Situs, gentes... (16). Daciae, Sarmatiae, Scythiae (18) insularum Ponti.

III, 18 (22), 127... Quam cognominatam a flumine Histro, in Hadriam effluente e Danuvio amne eodemque Histro exadversum Padi fauces, contrario eorum percussu mari interiecto dulcescente, plerique dixere falso, et Nepos etiam Padi accola; 128. nullus enim ex Danuvio amnis in mare Hadriaticum effunditur. Deceptos credo, quoniam Argo navis flumine în mare Hadriaticum descendit non procul Tergeste, nec iam constat quo flumine. Umeris travectam Alpis diligentiores tradunt, subisse autem Histro, dein Savo, dein Nauporto, cui nomen ex ea causa est inter Emonam Alpisque exorienti.

LXVIII. PLINIU CEL BĂTRÎN

S-a născut la Novum Comum (Italia de nord) în anul 23 e.n. și a venit de timpuriu la Roma. Pliniu a ocupat diferite demnități în armată, petrecînd o vreme în Germania și Spania; a murit în anul 79 la erupția Vezuviului, pe cînd se afla la comanda flotei de la Misenum. A făcut studii temeinice și a avut o bogată activitate literară și științifică. Dintre numeroasele sale lucrări nu ni s-a păstrat în întregime decît *Istoria Naturală*, în 37 cărți, dedicată în anul 77 viitorului împărat Titus. Pentru această operă vastă, autorul a citit și excerpat numeroase lucrări de specialitate, grecești și latinești, pe care le enumeră în cartea întii. Lucrarea sa depășește limitele istoriei naturale, căci cuprinde în cartea a II-a o descriere fizică a lumii, în cărțile III–IV o geografie și o etnografie, în cărțile XXXIII–XXXVII o istorie a artei. Concepția sa despre lume are la bază filozofia stoică. Lucrarea lui fiind în bună măsură o compilație, judecarea faptelor nu este totdeauna independentă și sigură, iar stilul suferă de influența retoricii; totuși valoarea informației este incontestabilă și autorul a rămas o autoritate în tot evul mediu pînă în pragul epocii moderne.

Ediția: *C. Plinii Secundi Naturalis historiae libri XXXVII* post Ludovici Iani obitum recognovit et scripturae discrepantia adiecta edidit Carolus Mayhoff, vol. I–V, Teubner, Leipzig, 1892–1909.

ISTORIA NATURALĂ

I, (III, IIII) 47. Cartea a IV-a cuprinde așezarea geografică, neamurile... (16) Daciei[1], Sarmației, Sciției (18), a insulelor din Pont.

III, 18 (22), 127... Cei mai mulți și chiar și Nepos, care este din părțile Padului, au afirmat în mod greșit[2] că această regiune [Istria] a fost denumită după fluviul Istru, care, ieșind din fluviul Dunărea, denumit și Istru, se varsă în Adriatică în fața gurilor Padului; iar prin ciocnirea celor două ape, se îndulcește marea aflată între ele. 128. [E greșit] căci nici un rîu nu se varsă din Dunăre în Adriatică. Ei au fost înșelați, cred, de faptul că corabia Argo a coborît în Adriatica, nu departe de Tergeste, pe un rîu, și nu se știe precis pe care anume. Autori mai exacți afirmă că peste Alpi corabia a fost trecută pe umeri și a plutit pe Istru, apoi pe Sava și pe urmă pe Nauportus, care își trage din această împrejurare numele și care izvorăște între Emona și Alpi.

---

[1] Aceasta este prima mențiune a Daciei în izvoarele antice (vezi Tacit, nota 39).

[2] Este vorba despre acea versiune a legendei care afirmă că argonauții au trecut de pe Dunăre în Adriatica, pe apă. Versiunea aceasta a fost întărită de apropierea întîmplătoare dintre numele Dunării și cel al peninsulei Istria (cf. Apollonios din Rodos, IV, 300 și urm.; Ps.-Scymnos, v. 776; Strabon, I, 2,39; I, 3,15 și VII, 5,9). Vezi și I. O. Thompsons, *History of Ancient Geography*, Cambridge, 1948, p. 48.

III, 25 (28), 148... Mons Claudius, cuius in fronte Scordisci, in tergo Taurisci...

III, 26 (29), 149. Pannoniae iungitur provincia quae Moesia appellatur, ad Pontum usque cum Danuvio decurrens. Incipit a confluente supra dicto. In ea Dardani, Celegeri, Triballi, Timachi, Moesi, Thraces Pontoque contermini Scythae. Flumina clara e Dardanis Margus, Pingus, Timachus, ex Rhodope Oescus, ex Haemo Utus, Asamus, Ieterus.

IV, 1, 3, Epiros ipsa, ad Magnesiam Macedoniamque tendens, a tergo suo Dassaretas supra dictos, liberam gentem, mox feram Dardanos habet. Dardanis laevo Triballi praetenduntur latere et Moesicae gentes, a fronte iunguntur Maedi ac Denselatae, quibus Thraces ad Pontum usque pertinentes. Ita succinta Rhodopes, mox et Haemi, vallatur excelsitas.

IV, 11 (18), 41... Haemi excelsitas $\overline{VI}$ passuum subitur. Aversa eius et in Histrum devexa Moesi, Getae, Aedi, Scaugdae Clariaeque et sub iis Arraei Sarmatae, quos Areatas vocant, Scythaeque et circa Ponti litora Moriseni Sitonique, Orphei vatis genitores, optinent. 42. Ita finit Hister a septentrione, ab ortu Pontus ac Propontis, a meridie Aegaeum Mare... 44. Namque Thracia altero latere a Pontico litore incipiens, ubi Hister amnis inmergitur, vel pulcherrimas in ea parte urbes habet, Histropolin Milesiorum, Tomos, Callatim, quae antea Cerbatis * vocabatur, Heracleam. Habuit et Bizonen terrae hiatu raptam; nunc habet Dionysopolim, Crunon antea dictam; adluit Zyras amnis. Totum eum tractum Scythae Aroteres cognominati tenuere. Eorum oppida Aphrodisias, Libistos, Zygere, Rhocobae, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, ubi Pygmaeorum gens fuisse proditur; Catizos barbari vocabant, creduntque a gruibus fugatos. 45. In ora a Dionysopoli est Odessus Milesiorum... Ab Histri ostio ad os Ponti passuum $\overline{D}$ alii fecere, Agrippa $\overline{LX}$ adiecit.

* Cerbetis *R* acervetis *va. l.*

III, 25 (28), 148... Muntele Claudiu[3], în fața căruia se află scordiscii, iar în spate tauriscii...

III, 26 (29), 149. De Panonia se leagă provincia numită Moesia, care coboară pe Dunăre pînă în Pont. Ea începe de la confluența amintită mai sus[4]. În ea [locuiesc] dardani, celegeri, tribali, timahi, moesi, traci și sciții vecini cu Pontul. Rîuri bine cunoscute sînt de la dardani Margus, Pingus și Timachus, din Rodope — Oescus, din Haemus — Utus, Asamus și Ieterus.

IV, 1, 3. Epirul propriu-zis se întinde pînă în Magnesia și Macedonia, avînd în spate pe desareții amintiți mai sus, un trib liber, apoi pe dardani, un trib sălbatic. În partea stîngă a dardanilor se întind tribalii și triburile moesice; în față, se învecinează cu ei medii și denselații, iar cu aceștia, tracii, care merg pînă în Pont. În chipul acesta înălțimea Rodopei este încinsă și ocrotită ca o cetate, iar apoi, și cea a muntelui Haemus.

IV, 11 (18), 41. ... Culmea muntelui Haemus urcă pînă la șase mii pași[5]. Partea opusă[6], înclinată spre Dunăre, este locuită de moesi, geți, aezi, scaugdi și clari, iar mai jos, de sarmații arei, numiți areați, de sciți și, lîngă țărmurile Pontului, de moriseni și sitoni, din care se trage poetul Orfeu. 42. Astfel [Tracia] are ca hotare: la miazănoapte Istrul, la răsărit Pontul și Propontida, la miazăzi Marea Egee... 44. Căci, din cealaltă parte, Tracia începe de la malul Pontului, unde se varsă fluviul Istru, și are în acea parte cetățile cele mai frumoase, ca Histropolis, colonie a milesienilor, Tomis, Callatis, numită înainte Cerbatis, și Heraclea[7]. A avut și cetatea Bizone, înghițită de un cutremur de pămînt; acum are cetatea Dionysopolis, numită mai-nainte Crunon; pe lîngă ea curge rîul Zyras. Tot ținutul acela l-au stăpînit sciții porecliți « plugari »[8]. Orașele lor sînt: Aphrodisias, Libistos, Zygere, Rhocobae, Eumenia, Parthenopolis[9] și Gerania[10], unde se spune că a fost neamul pigmeilor; barbarii îi numesc catizi și cred că au fost alungați de cocori. 45. Pe coastă, începînd de la Dionysopolis se află Odessus, colonie a milesienilor... De la gura Dunării pînă la intrarea în Pont unii au socotit cinci sute de mii de pași,[11] iar Agrippa[12] a adăugat șasezeci de mii de pași[13].

---

[3] Pentru încercarea de localizare a acestuia, nerezolvată încă pînă acum, vezi RE Suppl., IX, col. 526–7.

[4] De la vărsarea Savei în Dunăre.

[5] Un pas = 1,48 m. Cifra aceasta de 8800 m este vădit exagerată, deoarece vîrful cel mai înalt are 2385 m.

[6] În alineatul precedent autorul înșirase toate neamurile tracice de pe versantul sudic.

[7] Localitate neidentificată. Poate o colonie a Heracleei din Pont, vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 66.

[8] În opoziție cu cei obișnuiți, care erau păstori nomazi, vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 57, iar pentru noile interpretări date termenului *Ist. Rom.*, p. 155–159. De aici și-a primit Dobrogea numele de « Sciția Mică », cf. Strabon, VII, 4, 5.

[9] Pentru toate aceste așezări neidentificate — dintre care unele poartă nume grecești, iar altele autohtone —, vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 63.

[10] « Orașul cocorilor ».

[11] Aproximativ 740 km.

[12] M. Vipsanius Agrippa, colaboratorul apropiat și ginerele împăratului August, a pregătit o hartă a Imperiului roman, care, după moartea sa, a fost terminată și afișată la Roma.

[13] Aproximativ 88 km.

IV, 12 (24), 76... Dein vastum mare Pontus Euxinus, qui quondam Axenus, longe refugientes occupat terras magnoque litorum fluxu retro curvatus in cornua ab iis utrimque porrigitur, ut sit plane arcus Scythici forma. Medio flexu iungitur ostio Maeotii lacus. Cimmerius Bosporus id os vocatur, $\overline{\text{II}}$ quingentorum passuum latitudine. 77. At inter duos Bosporos Thracium et Cimmerium derecto cursu, ut auctor est Polybius, $\overline{\text{D}}$ intersunt. Circuitus vero totius Ponti viciens semel L, ut auctor est Varro et fere veteres. Nepos Cornelius $\overline{\text{CCCL}}$ adicit, Artemidorus vicies novies decem novem milia facit, Agrippa |XXV|, $\overline{\text{XL}}$, Mucianus |XXIV|, XXV, Simili modo de Europae latere mensuram alii |XIV|, LXXVIIII, determinavere, alii |XI|. 78. M. Varro ad hunc modum metitur: ab ostio Ponti Apolloniam $\overline{\text{CLXXXVII}}$. D. p., Callatim tantundem, ad ostium Histri $\overline{\text{CXXV}}$, ad Borysthenem $\overline{\text{CCL}}$, Cherronesum Heracleotarum oppidum $\overline{\text{CCCLXXV}}$ p., ad Panticapaeum, quod aliqui Bosporum vocant, extremum in Europa ora, $\overline{\text{CCXII}}$. D, quae summa efficit |XIII|. $\overline{\text{XXXVII}}$. D. Agrippa a Byzantio ad flumen Histrum $\overline{\text{DLX}}$, inde Panticapaeum $\overline{\text{DCXXXVIII}}$....

IV, 12 (24), 78... Accolae sinus eius in mentione Thraciae dicti sunt Histropolin usque. Inde ostia Histri. 79. Ortus hic in Germania iugis montis Abnouae ex adverso Raurici Galliae oppidi, multis ultra Alpes milibus ac per innumeras lapsus gentes Danuvi nomine, inmenso aquarum auctu et unde primum Illyricum alluit Hister appellatus LX amnibus receptis, medio ferme eorum numero navigabili, in Pontum vastis sex fluminibus evolvitur. Primum ostium Peuces,

IV, 12, (24), 76... Apoi o mare întinsă, Pontul Euxin, numită odinioară Axenus[14], îmbrățișează pămînturi care se pierd în depărtare. Ea intră adînc în maluri și de ambele părți, la capete, se încovoaie înapoi pe o întindere atît de mare, încît are întocmai forma unui arc scitic. La mijlocul îndoiturii se leagă cu intrarea în Lacul Meotic. Deschizătura aceasta se numește Bosporul cimerian și are o lățime de două mii cinci sute de pași. 77. Iar între cele două strîmtori, Bosporul tracic și cel cimerian, sînt în linie dreaptă cinci sute de mii de pași, cum afirmă Polibiu. Circumferința întregului Pont este de două milioane o sută cincizeci de mii pași, după cum susțin Varro[15] și aproape toți cei vechi. Cornelius Nepos adaugă trei sute cincizeci de mii; Artemidor[16] o ridică la două milioane nouă sute nouăsprezece mii; Agrippa la două milioane cinci sute patruzeci de mii, iar Mucianus[17] la două milioane patru sute douăzeci și cinci de mii. Tot așa și în privința coastei europene, unii au calculat un milion patru sute șaptezeci și nouă de mii, iar alții un milion o sută de mii de pași. 78. M. Varro măsoară în felul următor: de la intrarea în port pînă la Apollonia, o sută optzeci și șapte de mii cinci sute de pași; tot atîta pînă la Callatis; pînă la gura Istrului o sută douăzeci și cinci de mii; pînă la Boristene două sute cincizeci de mii; pînă la Chersones, orașul heracleoților, treisute șaptezeci și cinci de mii de pași; pînă la Panticapaeum, pe care unii îl numesc Bospor, orașul cel mai îndepărtat pe coasta Europei, două sute douăsprezece mii cinci sute; la un loc face un milion trei sute treizeci și șapte de mii cinci sute. Agrippa socotește de la Bizanț la fluviul Istru cinci sute șasezeci de mii, iar de aici la Panticapaeum șase sute treizeci și opt de mii....

IV, 12 (24), 78... Locuitorii acelui țărm sinuos au fost pomeniți în descrierea Traciei pînă la orașul Histria. De acolo înainte sînt gurile Istrului. 79. Fluviul acestea izvorăște din lanțul munților Abnoua, în Germania, în fața orașului Rauricum din Galia și curge multe mii de pași dincolo de Alpi, printre nenumărate populații, sub numele de Dunăre. Apele sale sporesc imens. Din locul unde intră în Iliria se numește Istru, primește șasezeci de rîuri, din care aproape jumătate navigabile, și se varsă în Pont prin șase brațe[18] enorme.

---

14 « Neospitalieră ».

15 Celebrul polihistor roman din secolul I î.e.n. a fost unul dintre principalele izvoare ale lui Pliniu.

16 Artemidor din Efes a trăit la sfîrșitul secolului al II-lea î.e.n. și a scris o lucrare geografică în 11 cărți, din care s-au păstrat doar cîteva fragmente.

17 C. Licinius Mucianus, principalul consilier al lui Vespasian, a fost și autorul unor lucrări de geografie.

18 În tradiția greacă (Herodot, IV, 47) Dunărea avea cinci brațe. În epoca romană sînt înregistrate șapte brațe (Strabon, VII, 3, 15), probabil prin adăugarea și a celor două ieșiri ale Dunavățului (Portița și Sinoe). Pliniu și Ptolemeu (III, 10, 2) — ultimul fiind urmat de Solinus și Ammianus Marcellinus — menționează numai șase guri, dar a șaptea apare la ei sub forma unei bălți, care comunică de fapt și ea cu marea. Despre gurile Dunării în antichitate vezi articolele lui Kiessling, *Halmyris Lacus* (RE, VII, col. 2276—78) și *Hieron Stoma* (RE, VIII, col. 1530—35), dar și părerile deosebite ale lui H. Treidler, exprimate în recentele articole *Pseudonstomon* (RE, XXIII, col. 1386—90) și *Psilon stoma* (RE, XXIII, col. 1400—5).

mox ipsa Peuce insula, in qua promixus alveus appellatus XIX p. magna palude sorbetur. Ex eodem alveo et super Histropolim lacus gignitur LXIII passum ambitu; Halmyrin vocant. Secundum ostium Naracustoma appellatur, tertium Calon Stoma iuxta insulam Sarmaticam, quartum Pseudostomon et insula Conopon Diabasis, postea Borion Stoma et Psilon Stoma. Singula autem ora sunt tanta, ut prodatur in XL passum longitudinis vinci mare dulcemque intellegi haustum. (25), 80. Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes, varie tamen litori adposita tenuere, alias Getae, Daci Romanis dicti, alias Sarmatae, Graecis Sauromatae, eorumque Hamaxobii aut Aorsi, alias Scythae degeneres et a servis orti aut Troglodytae, mox Alani et Rhoxolani; superiora autem inter Danuvium et Hercynium saltum usque ad Pannonica hiberna Carnunti Germanorumque ibi confinium, campos et plana Iazyges Sarmatae, montes vero et saltus pulsi ab iis Daci ad Pathissum amnem, 81. a Maro, sive Duria est a Suebis regnoque Vanniano dirimens eos, aversa Basternae tenent aliique inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Histro ad Oceanum bis ad decies centenum milium passum in longitudinem

Primul[19] braț este al Peucei, numit așa din cauza insulei[20] Peuce, de care e cel mai apropiat; el este absorbit de o mlaștină mare de nouăsprezece mii de pași. Din albia[21] sa, mai sus de Histropolis, se formează un lac cu o circumferință de șasezeci și trei de mii de pași, numit Halmyris[22]. Brațul al doilea se numește Naracustoma[23]; al treilea Calonstoma[23], lîngă insula Sarmatică; al patrulea Pseudostomon[25], cu insula Conopon Diabasis[26], apoi Borion Stoma[27] și Psilon Stoma[10]. Toate gurile sînt însă atît de mari încît se spune că marea este învinsă [de fluviu] pe o lungime de patruzeci de mii de pași și se simte că apa este dulce. (25), 80. De acolo înainte, în general, sînt în adevăr triburi de sciți, totuși regiunile apropiate de țărm au fost ocupate de diferite populații, cînd de geți, numiți de romani daci, cînd de sarmați, numiți de greci sauromați, și dintre ei de hamaxobi sau de aorși, cînd de sciți degenerați și născuți din sclavi sau de troglodiți, apoi de alani[29] și de roxolani[30]; iar în părțile mai de sus, între Dunăre și Pădurea Hercinică, pînă la lagărele de iarnă de la Carnuntum din Panonia și la hotarele de acolo cu germanii; cîmpiile și șesurile sînt stăpînite de sarmații iazigi, iar munții și pădurile de daci[31], împinși de primii pînă la rîul Pathissus[32]. 81. Pornind de la [rîul] Marus sau de la Duria care îi despart de suebi și de regatul lui Vannius[33], regiunile din spatele lor[34] sînt stăpînite de bastarni și apoi de alți germani. Agrippa spune că tot ținutul acela, de la Istru pînă la Ocean, are cam două milioane de pași în lungime și patru

[19] Numit și Hieron Stoma, « gura sfîntă », cum arată Ptolemeu (III, 10, 2), era actualul braț Sf. Gheorghe. În general gurile Dunării și-au păstrat înfățișarea din antichitate, ceea ce permite o identificare destul de probabilă a principalelor guri. Vezi C. Brătescu, « Analele Dobrogiei », II (1921), p. 227—241 și « Buletinul Societății Regale de Geografie », XLI (1922), p. 3—39, precum și Gh. Vîlsan, « Buletinul Societății Regale de Geografie », LIV (1935) p. 32—37.

[20] « Ostrovul pinilor », vezi articolul din RE, XIX, col. 1 383—89.

[21] Probabil Dunavățul (al șaptelea braț), care dă în lacul Razelm și comunică astfel cu marea (prin Portița).

[22] Lacul Razelm. După autorul articolului din RE (Kiessling), distanța de 63 de mile reprezintă doar lungimea țărmului, inclusiv a lacului Sinoe.

[23] *Stoma*, « gură »; *naracu*, probabil cuvînt tracic sau iranic (cf. osetul naräg = îngust). Vezi M. Vasmer, *Die Iraner in Südrussland*, p. 61. Probabil unul din canalele actualului Sulina.

[24] « Brațul frumos ». Probabil tot unul din canalele actualului braț Sulina.

[25] « Brațul fals ». Probabil unul din canalele actualului braț Chilia, vezi articolul respectiv din RE.

[26] « Vadul țînțarilor ».

[27] « Brațul de la nord ». Probabil unul din canalele actualului braț Chilia.

[28] « Brațul gol ». Probabil unul din canalele actualului braț Chilia. Vezi art. din RE.

[29] Populație sarmatică, stabilită în Caucazia (cf. Arian, *Ordinea de luptă împotriva alanilor*), din care au ajuns grupuri în vremea aceasta pînă la Dunăre (cf. Seneca, *Tieste*, v. 630 și Dionisiu Periegetul, v. 305). Ei reprezintă al treilea și ultimul val al sarmaților, care trăiesc la răsărit de roxolani (cf. Ptolemeu, III, 5, 7 și 9) pînă în secolul al III-lea e.n.,. cînd iau locul acestora și încep să se așeze în regiunile noastre, cum arată descoperirile arheologice. Vezi *Ist. Rom.*, p. 675—680.

[30] Reprezintă al doilea val al sarmaților (Vezi Strabon, nota 16), care, după mutarea iazigilor, au luat locul acestora la Dunărea de Jos.

[31] În timpul lui Tiberiu, pe la anul 20 e.n., iazigii au fost aduși de romani în cîmpia dintre Tisa și Dunăre (cf. Seneca, *Probleme de istorie naturală*, Prefața 9 și Tacit, *Germania*, I, 1). Vezi *Ist. Rom.*, p. 264—265.

[32] Tisa.

[33] Cf. Tacit, *Anale*, XII, 291.

[34] Mai exact « așezate în direcția opusă lor ».

quattuor milibus minus $\overline{CCCC}$ in latitudinem, ad flumen Vistlam a desertis Sarmatiae prodidit. Scytharum nomen usquequaque transiit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis prisca illa duravit appelatio quam qui extremi gentium harum, ignoti prope ceteris mortalibus, degunt.

(26), 82. Verum ab Histro oppida Cremniscoe, Aepolium, montes Macrocremni, clarus amnis Tyra, oppido nomen inponens ubi antea Ophiusa dicebatur. In eodem insulam spatiosam incolunt Tyragetae; abest a Pseudostomo Histri ostio $\overline{CXXX}$. Mox Axiacae cognomines flumini, ultra quos Crobyzi, flumen Rhode, sinus Saggarius, portus Ordesos et a Tyra $\overline{CXX}$ flumen Borysthenes lacusque et gens eodem nomine et oppidum ab mari recedens $\overline{XV}$ passuum, Olbiopolis et Miletopolis antiquis nominibus... 88. A Thapris per continentem introrsus tenent Aucheate, apud quos Hypanis oritur, Neuroe, apud quos Borysthenes, Geloni, Thyssagetae, Budini, Basilidae et caeruleo capillo Agathyrsi.

IV, 13 (27), 92... Citra Histrum Apolloniatorum una, $\overline{LXXX}$ p. a Bosporo Thracio ex qua M. Lucullus Capitolium Apollinem advexit. Inter ostia Histri quae essent diximus. 93. Ante Borysthenen Achillea est supra dicta, eadem Leuce et Macaron appellata. Hanc temporum horum demonstratio a Borysthene $\overline{CXL}$ ponit, a Tyra $\overline{CXX}$, a Peuce insula $\overline{L}$; cingitur circa $\overline{X}$, p...

IV, 14 (28), 99... Germanorum genera quinque... 100. Quinta pars Peucini, Basternae, supra dictis contermini Dacis...

V, 32 (41), 145... Sunt auctores transisse ex Europa Moesos et Bryges et Thynos, a quibus appellentur Mysi, Phryges, Bithyni.

VI, 1 (1), 1. Pontus Euxinus, antea ab inhospitali feritate Axinus apellatus, peculiari invidia naturae sine ulla fine indulgentis aviditati maris et ipse inter Europam Asiamque funditur...

VI, 7 (7), 19.... dein Tanain amnem gemino ore influentem incolunt Sarmatae,... ipsi in multa genera divisi... dein Costoboci... Thussagetae...

VI, 33 (39), 211.... plura sunt autem segmenti mundi, quae nostri circulos appellavere, Graeci parallelos... 218. Septima divisio ab altera Caspii maris ora incipit, vadit super Callatim, Bosporum, Borysthenen, Tomos, Thraciae aversa, Triballos, Illyrici reliqua, Hadriaticum mare, Aquileiam... 219. Hactenus antiquorum exacta celebravimus. Sequentium diligentissimi quod superest terrarum supra

sute de mii fără patru mii în lățime, de la pustiurile Sarmației pînă la fluviul Vistula. Numele sciților a trecut pretutindeni la sarmați și germani, dar vechea numire nu s-a păstrat decît la aceia care sînt la marginea acestor neamuri și trăiesc aproape neștiuți de ceilalți muritori.

(26), 82. Iar de la Istru înainte se află orașele Cremniscoe, Aepolium, munții Macrocremni, vestitul fluviu Tyras, care dă numele și orașului, numit odinioară Ophiusa. Tot acolo este o insulă întinsă, locuită de tirageți, la o depărtare de o sută treizeci de mii de pași de brațul Pseudostomon al Istrului. Urmează apoi cei numiți după rîul Axiaces și, dincolo de aceștia, crobizii, rîul Rhode, golful Saggarius, portul Ordesos și la o sută douăzeci de mii de pași de Tyras, fluviul Boristene, lacul și neamul cu același nume, și un oraș la cincisprezece mii de pași de mare, Olbiopolis și Miletopolis, pe numele lor vechi... 88. De la Taphrae, în interiorul uscatului, locuiesc auheții, la care izvorăște Hypanis, neurii, la care [izvorăște] Boristene, gelonii, tisageții, budinii, basilizii și agatirșii [35] cu părul albastru.

IV, 13 (27), 92... De partea aceasta a Istrului se găsește o singură insulă, a apoloniaților, la optzeci de mii de pași de Bosporul Traciei, de unde M. Lucullus a adus statuia lui Apollo de pe Capitoliu [36]. Am arătat pe cele [37] situate la gurile Istrului. 93. Insula lui Ahile, din fața lui Boristene, a fost amintită mai sus; ea se mai cheamă și Leuce [38] și Macaron [39]. Calculele actuale o așază la o sută patruzeci de mii de pași de Boristene, la o sută douăzeci de mii de Tyras și la cincizeci de mii de Peuce [40]; circumferința ei este de circa zeci mii de pași...

IV, 14 (28), 99... Sînt cinci neamuri de germani. 100. Ramura a cincea: peucinii [41], bastarni, vecini cu dacii amintiți mai sus...

V, 32 (41), 145... Sînt autori [care afirmă] că din Europa au venit moesi, brigi și tini, de la care și-au luat numele misii, frigienii și bitinii [42].

VI, 1 (1), 1. Pontul Euxin, numit odinioară Axinus din pricina sălbăticiei sale neprielnice oaspeților [43], se lățește și el între Europa și Asia, din pricina răutății specifice naturii, care fără încetare este binevoitoare față de lăcomia mării...

VI, 7 (7), 19. ... apoi rîul Tanais cu două guri este locuit de sarmați,... care sînt împărțiți în mai multe neamuri... apoi... costobocii [44]... tisageții...

VI, 33 (39), 211. ... Numeroase sînt segmentele pe care romanii le numesc cercuri, iar grecii paralele... 218. Paralela a șaptea începe de la celălalt țărm al Mării Caspice, cuprinde Callatis, Bosporul, Boristene, Tomis, Tracia posterioară, pe tribali, restul Iliriei, Marea Adriatică, Aquileia... 219. Pînă aici am prezentat lucrurile cercetate de cei vechi. Cercetătorii cei mai exacți dintre cei noi au

[35] Probabil că la data aceasta nu se mai poate vorbi de o populație distinctă cu acest nume.
[36] Cf. XXXIV, 7 (18), 39.
[37] Este vorba despre insule.
[38] « Cea albă ». Deși plasarea insulei este greșită, distanțele sînt corecte.
[39] « A celor fericiți ». Vezi Arian, notele 30—32.
[40] Diferența dintre această cifră (aprox. 74 km; cf. și Ps.-Scymnos 796) și actuala distanță (46 km) poate da o idee despre viteza de înaintare a uscatului în mare (cf. Strabon, I, 3, 4 și 7).
[41] Cf. Strabon, VII, 3, 15.
[42] Pentru emigrarea unor triburi trace în Asia Mică, cf. Strabon, VII, 3,2.
[43] Vezi Strabon, nota 48.
[44] Cf. Ptolemeu, III, 8, 3.

tribus adsignavere segmentis, a Tanai per Maeotim lacum et Sarmatas usque Borysthenen atque ita per Dacos partemque Germaniae, Gallias oceani litora amplexi.

VII, 11 (10), 50. Iam illa vulgata sunt: varia ex integris truncos gigni, ex truncis integros; eadem parte truncos, signa quaedam naevosque et cicatrices etiam regenerari, quarto partu Dacorum * originis nota in brachio reddita.

VII, 26 (27), 98. Triumphi vero, quem duxit... praefatio haec fuit; EX ASIA... SCYTHIS... BASTERNIS ET SUPER HAEC DE REGE MITHRIDATE... TRIUMPHAVIT

VII, 40 (41), 131. Quid, quod nemo mortalium omnibus horis sapit? Utinamque falsum hoc et non ut a vate dictum quam plurimi iudicent!

Vana mortalitas et ad circumscribendam se ipsam ingeniosa conputat more Thraciae gentis, quae calculos colore distinctos pro experimento cuiusque diei in urnam condit ac supremo die separatos dinumerat atque ita de quoque pronuntiat. 132. Quid, quod iste calculi candore illo laudatus dies originem mali habuit?...

IX, 15 (19), 49. Piscium genus omne praecipua celebritate adolescit, maxime in Ponto. Causa multitudo amnium dulces inferentium aquas. Amiam vocant cuius incrementum singulius diebus intellegitur. Cum thynnis haec et pelamydes in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim suis quaeque ducibus, et primi omnium scombri, quibus est in aqua sulpureus color, extra qui ceteris. Hispaniae ceterias hi replent, thynnis non commeantibus.

(20), 50. Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica praeter vitulos et parvos delphinos. Thynni dextera ripa intrant, exeunt laeva... 52... Intrantium Pontum soli non remeant trichiae — Graecis enim plerisque nominibus uti par erit, quando aliis atque aliis eosdem diversi appellavere tractus —, 53. sed hi soli in Histrum amnem subeunt et ex eo subterraneis eius venis in Hadriaticum mare defluunt, itaque et illic descendentes nec umquam subeuntes e mari visuntur.

* Dacorum (aco-F¹), aliquorum B.

împărțit restul pămîntului în trei segmente: unul care pornește de la Tanais, trece peste Lacul Meotic și peste sarmați pînă la Boristene, iar apoi cuprinde pe daci, o parte a Germaniei, Galiile și țărmurile Oceanului.

VII, 11 (10), 50. Este lucru îndeobște cunoscut că din indivizi fără cusur se nasc uneori copii cu defecte, iar din indivizi cu defecte fizice, copii fără cusur; de asemenea se reproduc defectele, unele semne, petele și cicatricele; însemnarea de pe brațul dacilor [45] se transmite pînă la a patra generație.

VII, 26 (27), 98. Cuvintele introductive [46] ale triumfului... pe care l-a repurtat au fost următoarele: a triumfat asupra Asiei. ... a sciților... a bastarnilor și a lui Mitridate pe deasupra [47].

VII, 40 (41), 131. Apoi se mai adaugă faptul că nici un muritor nu este totdeauna înțelept. Ce n-aș da să mă înșel în această privință și cîți mai mulți să socotească cele spuse de mine ca fiind o prorocire neadevărată. Deșertăciunea omenească, meșteră să se înșele pe ea însăși, socotește în felul tracilor, care pun în urnă pietre de culori diferite, după cum o zi este bună sau rea, iar în ziua morții le numără și astfel îl judecă [48] pe fiecare. 132. Dar ce-i de făcut dacă ziua însemnată cu o piatră albă a fost cumva începutul unei nenorociri?...

IX 15 (19), 49. Peștii cresc cu mare repeziciune, mai ales în Pont [49]. Cauza este mulțimea rîurilor și fluviilor, care aduc apă dulce. Peștele numit amias [50] crește în fiecare zi văzînd cu ochii. Împreună cu tonul și cu pălămida, el pătrunde în bancuri în Pont, după o hrană mai dulce, fiecare grup cu conducătorul său, și cei dintîi dintre toți intră scrumbiile, care în apă au culoarea sulfului, iar afară sînt ca și ceilalți [51] pești. Ei umplu golfurile lor speciale din Spania, dar tonul nu-i însoțește [52].

(20), 50. În Pont nu pătrunde nici un animal vătămător pentru pești în afară de foci [53] și de delfini mici. Tonii intră de-a lungul țărmului drept și ies de-alungul țărmului stîng... 52... Dintre peștii care intră în Pont, singurii care nu se întorc sînt trihiile [54] — căci de cele mai multe ori se cuvine să ne folosim de nume grecești, deoarece în diferite regiuni, acelorași pești li s-au dat nume deosebite —. 53. Aceștia sînt singurii care urcă fluviul Istru și de aici, plutind în jos prin apele lui subterane [55], intră în Adriatica, astfel că, deși coboară în mare, nu sînt niciodată văzuți ieșind dintr-însa.

[45] Este lecțiunea adoptată de editor; în manuscrisul *B* apare forma *aliquorum*, « unora » (cf. Clearh din Soloi, fr. 9).

[46] Înaintea generalului care triumfa se purtau tăblițe cu numele dușmanilor și descrierea regiunilor cucerite, portrete sau chiar statui ale celor învinși etc. Cu ocazia triumfului din anul 61 î.e.n. sînt pomenite populațiile învinse în campaniile orientale ale lui Pompei.

[47] Cf. Apian, *Mitridate*, 69, 291.

[48] Cf. supra: Phylarchos.

[49] Identificarea peștilor s-a făcut cu ajutorul dr. Bănărescu, de la Institutul de biologie al Academiei R.P.R., căruia îi mulțumim și pe această cale. Pentru unele amănunte am folosit și lucrarea lui J. Cotte, *Poissons et animaux aquatiques au temps de Pline*, Paris, 1944.

[50] Probabil scrumbia-albastră *(Scomber scombrus)*.

[51] Este adevărat că în apă culoarea lor pare mai deschisă, bătînd spre galben, iar pe uscat ei își recapătă nuanța albăstruie.

[52] Dimpotrivă, tonul este pescuit și în Spania.

[53] Specia de foci mediteraneene *(Monachus albiventer)*, astăzi destul de rară.

[54] Probabil scrumbia-de-Dunăre (*Alosa pontica*).

[55] Versiunea aceasta ar putea și ea să fie o încercare de explicare a legăturilor economice vechi și strînse între Pont și Adriatica (vezi RE, IV, col. 2 126).

XI, 53 (115), 279... Scythae sagittas tingunt viperina sanie et humano sanguine; inremediabile id scelus: mortem ilico adfert levi tactu.

XVIII, 7 (12), <1>, 63. Tritici genere plura, quae fecere gentes... Tertium pondus erat Thracio... Graecia et Ponticum laudavit, quod in Italiam non pervenit... <3>, 69. Est differentia et calami, crassior quippe melioris est generis. Plurimis tunicis Thracium triticum vestitur ob nimia frigora illi plagae exquisitum. Eadem causa et trimenstre invenit detinentibus terras nivibus, quod tertio fere a satu mense, cum et in reliquo orbe, metitur...

XVIII, 10 (24), 100. Millio Campania praecipue gaudet pultemque candidam ex eo facit. Fit et panis praedulcis. Sarmatarum quoque gentes hac maxime pulte aluntur et cruda etiam farina, equino lacte vel sanguine e cruris venis admixto... (25), 101. Panico et Galliae quidem, praecipue Aquitania utitur... Ponticae gentes nullum panico praeferunt cibum...

XIX, 5 (23), 65. In Italia virides et quam minimi, in provinciis quam maximi et cerini aut nigri placent. Copiosissimi Africae, grandissimi Moesiae. Cum magnitudine excessere, pepones vocantur...

XXII, 1(2), 2. Equidem et formae gratia ritusque perpetui in corporibus suis aliquas exterrarum gentium uti herbis quibusdam adverto animo. Inlinunt certe aliis aliae faciem in populis barbarorum feminae; maresque etiam apud Dacos et Sarmatas corpora sua inscribunt...

XXXII, 11 (54), 152. His adiciemus ab Ovidio posita animalia, quae apud neminem alium reperiuntur, sed fortassis in Ponto nascentia ubi id volumen supremis suis temporibus inchoavit: bovem, cercyrum in scopulis viventem, orphum rubentemque erythinum, iulum, pictas mormyras aureique coloris chrysophryn, praeterea percam, tragum et placentem cauda melanurum, epodas lati generis. 153. Praeter

XI, 53 (115), 279... Sciţii îşi înmoaie săgeţile în venin de viperă şi în sînge de om; acest amestec blestemat n-are leac şi la cea mai uşoară atingere produce moartea instantanee.

XVIII, 7, (12) <1>, 63. Există mai multe specii de grîu, după locul în care sînt produse... Ca greutate grîul din Tracia ocupă locul al treilea... Grecia a apreciat şi grîul din Pont, care n-a ajuns însă pînă în Italia... <3>, 69. Grîul se deosebeşte şi în privinţa paiului, căci e de calitate mai bună cu cît acesta e mai greu. Grîul din Tracia este îmbrăcat în mai multe cămăşi din pricina frigurilor mari din acel ţinut. Din această cauză, şi fiindcă ogoarele sînt acoperite de zăpadă, a fost descoperit grîul de trei luni, numit astfel pentru faptul că, după aproape trei luni de la semănat, este cules o dată cu grîul din restul lumii...

XVIII, 10 (24), 100. Meiul creşte mai ales în Campania şi din el se face o fiertură groasă, albă. Se mai face şi pîine foarte bună la gust. Şi triburile sarmatice se hrănesc în foarte mare măsură cu acest terci şi chiar cu făină crudă, pe care o amestecă cu lapte de iapă sau cu sînge din vinele de la picioarele cailor... (25), 101. Meiul este folosit în Galia şi mai ales în Aquitania... Triburile pontice nu pun nici un alt aliment mai presus de mei...

XIX, 5 (23), 65. În Italia sînt apreciaţi castraveţii verzi şi mici de tot, iar în provincii cei mari şi care sînt de culoarea cerii sau negri. Cei mai productivi sînt în Africa, cei mai mari în Moesia. Cînd trec de o anumită mărime, se numesc dovleci...

XXII, 1 (2), 2. Într-adevăr, observ că unele neamuri străine folosesc anumite plante pentru înfrumuseţare, cît şi din pricina unor obiceiuri practicate din totdeauna. La populaţiile barbare femeile îşi ung una alteia faţa, la daci şi sarmaţi pînă şi bărbaţii îşi fac semne [56] pe trup...

XXXII, 11 (54), 152. La acestea vom adăuga animalele citate de Ovidiu, care nu se găsesc la nici un alt autor, poate pentru faptul că trăiesc în Pont, unde poetul şi-a început această operă [57] în ultimii ani ai vieţii, şi anume: boul-de-mare [58], cercirul [59], care trăieşte printre stînci, orful [60], eritinul roşu [61], iulul [62], mormirul [63] cu diferite culori şi hrisofrinul auriu [64], apoi perca [65], ţapul-de-mare [66], melanurul [67], care place pentru coada sa, şi epodele [68], o specie foarte

---

[56] Cf. Clearh din Soloi, fr. 8.

[57] *Halieutica.*

[58] Ar putea să fie vorba de una din cele două specii de raide care trăiesc în Marea Neagră, pisica-de-mare *(Trygon pastinaca)* sau vulpea-de-mare *(Raia clavata).*

[59] Ar putea să fie o specie de steluţe (familia Labridelor).

[60] Este greu de precizat despre ce peşte este vorba. După descrierea altor autori antici ar putea fi luat în considerare lavracul *(Morone labrax).*

[61] Probabil o specie de barbun *(Mullus barbatus ponticus).*

[62] Probabil specia *Coris iulis.*

[63] Probabil specia *Pagellus erythrinus.*

[64] Probabil dorada *(Sparus suratus).*

[65] Probabil bibanul *(Perca fluviatilis)*, care se întîlneşte doar în apele îndulcite ale Mării Negre, cum ar fi gurile Dunării. J. Cotte crede că autorul se referă la specia *Serranus scriba.*

[66] Pentru identificarea acestui peşte vin în considerare boul de mare *(Uranos copus scaber)*, rîndunica-de-mare *(Trigla hirundo)* sau smaridul *(Spicaria smaris).*

[67] Ar putea să fie o specie înrudită cu *Boops boops.*

[68] Calcanul *(Rhombus maeoticus)* sau cambula *(Pleuronectes flessus).*

haec insignia piscium tradit: channen ex se ipsam concipere, glaucum aestate numquam apparere, pompilum, qui semper comitetur navium cursus, chromin, qui nidificet in aquis. Helopem dicit esse nostris incognitum undis, ex quo apparent falli eos, qui eundem acipenserem existimaverint. Helopi palmam saporis inter pisces multi dedere.

XXXIV, 7 (18), 39. ...moles quippe excogitatas videmus statuarum, quas colossaeas vocant, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo, tralatus a M. Lucullo ex Apollonio Ponti urbe.

lată. 153. Între alte observații privitoare la pești, el spune că channa [69] se autofecundează; că glaucul [70] nu apare niciodată vara; că pompilul [71] totdeauna însoțește corăbiile în timpul navigațiilor; că chromisul [72] își face cuib în apă. Despre helops [73] afirmă că este necunoscut în apele noastre, de unde se vede că greșesc acei care l-au identificat cu șipul [74]. Între pești, mulți au dat întîietate cărnii gustoase a helopsului.

XXXIV, 7 (18), 39... Vedem că au fost imaginate statui enorme, care sînt denumite colosale, la fel ca niște turnuri. Astfel este pe Capitoliu statuia lui Apolo, adusă [75] de M. Lucullus din Apollonia pontică.

---

[69] O specie hermafrodită de *Serranus cabrilla.*

[70] E greu de precizat despre ce pește este vorba. Printre cei care vin în considerare se află și chromisul de mai jos.

[71] Probabil specia *Naucratus ductor.*

[72] Probabil milacopul *(Sciaena cirrosa).*

[73] Nisetrul *(Acipenser güldenstaedti)*, care seamănă foarte bine cu șipul sau păstruga *(Acipenser stellatus).*

[74] Specie de sturioni mediteraneană *(Acipenser sturio).*

[75] Cf. Strabon, VII, 6, 1.

LXIX. ΦΛΑΟΥΙΟΥ ΙΩΣΗΠΟΥ

ΙΟΥΔΑΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

IX, 1, 4 <17>. Ἦν δὲ [Ἰωσάφατος] φίλος καὶ τῷ τοῦ Ἀχάβου παιδὶ βασιλεύοντι τῶν Ἰσραηλιτῶν, πρὸς ὃν κοινωνήσας ἐπὶ κατασκευῇ νεῶν εἴς τε Πόντον πλευσουσῶν καὶ τἀπὶ Θρᾴκης ἐμπόρια διήμαρτε τοῦ κτήματος· ὑπὸ γὰρ μεγέθους ἀπώλετο τὰ σκάφη, καὶ διὰ τοῦτ' οὐκέτι περὶ ναῦς ἐφιλοτιμήσατο.

XVIII, 1, 5 <20>... Τὰ χρήματά τε κοινὰ αὐτοῖς ἐστιν, ἀπολαύει δ' οὐδὲν ὁ πλούσιος τῶν οἰκείων μειζόνως ἢ ὁ μηδ' ὁτιοῦν κεκτημένος. καὶ τάδε πράττουσιν ἄνδρες ὑπερτετρακισχίλιοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες. <21> καὶ οὔτε γαμετὰς εἰσάγονται οὔτε δούλων ἐπιτηδεύουσι κτῆσιν, τὸ μὲν εἰς ἀδικίαν φέρειν ὑπειληφότες, τὸ δὲ στάσεως ἐνδιδόναι πρόφασιν· αὐτοὶ δ' ἐφ' ἑαυτῶν ζῶντες διακονίᾳ τῇ ἐπ' ἀλλήλους ἐπιχρῶνται. <22> ἀποδέκτας δὲ τῶν προσόδων χειροτονοῦντες καὶ ὁπόσα ἡ γῆ φέροι, ἄνδρας ἀγαθούς, ἱερεῖς δ' ἐπὶ ποιήσει σίτου τε καὶ βρωμάτων προχειρίζονται. ζῶσι δ' οὐδὲν παρηλλαγμένως, ἀλλ' ὅτι μάλιστα ἐμφερεῖς ὄντες Δακῶν τοῖς Πολισταῖς λεγομένοις *.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

II, 16, 4 <363>... Οὐ γὰρ ἐξήρκεσεν αὐτοῖς (i. e. τοῖς Ῥωμαίοις) ὅρος Εὐφράτης ὑπὸ τὴν ἀνατολήν, οὐδὲ τῶν προσαρκτίων Ἴστρος... <366>... τί δεῖ λέγειν Ἡνιόχους τε καὶ Κόλχους καὶ τὸ τῶν Ταύ-

* Πολισταῖς Scaliger, Πλείστοις vlg., κτίσταις Ortelius ex Strabone VII 296;

LXIX. IOSEPHUS FLAVIUS

S-a născut în anul 37 e.n., la Ierusalim. În anul 64, Iosephus Flavius a făcut o călătorie la Roma spre a apăra pe evrei în fața împăratului. A luat parte la războiul împotriva romanilor, a căzut prizonier și a fost eliberat mai tîrziu de împăratul Vespasian. Scriitorul a trăit multă vreme la Roma, unde și-a scris operele istorice, dintre care ni s-au păstrat: 1. *Războiul iudaic*, în 7 cărți, traduse de el însuși din aramaică în greacă, între anii 77–79; 2. *Antichități iudaice*, în 20 de cărți, de la începutul lumii pînă la împăratul Nero, în care se sprijină în deosebi pe Dionisiu din Halicarnas, scrise între anii 93–94; 3. o autobiografie, unde se apără împotriva celor care îl atacau pentru atitudinea sa în timpul războiului și 4. *Împotriva lui Apion*.

Ediția: *Flavii Iosephi Opera omnia* post Immanuelem Bekkerum recognovit Samuel Adrianus Naber, vol. I–VI, Teubner, Leipzig, 1888–1896.

ANTICHITĂȚI IUDAICE

IX, 1,4 <17>. [Iosaphat] era prieten și cu feciorul lui Achab[1], care domnea peste israeliți, și s-a întovărășit cu el ca să-și pregătească corăbii ca să plutească în Pont și la emporiile din Tracia. Dar nu a avut parte de cîștiguri, întrucît corăbiile acestea s-au scufundat, fiind prea mari. Pentru care pricină — de aci înainte — n-a mai nutrit vreo ambiție în legătură cu flota.

XVIII, 1,5 <20>... [Esenienii] au bunurile în devălmășie, iar bogatul nu se bucură întru nimic mai mult de cele ce are decît acela care nu are nici un fel de avere. Și așa se poartă oameni în număr de peste patru mii. <21> Ei nu-și iau neveste și nici nu obișnuiesc să aibă sclavi, pe de o parte socotind că robia duce la nedreptate, pe de alta dîndu-și seama că se ivește astfel prilej de răzvrătire. Aceștia trăiesc prin ei înșiși și se folosesc de serviciile pe care și le pot face unii altora. <22> Aleg — prin vot — un fel de perceptori ai veniturilor și ai roadelor ce le produce pămîntul, aceia fiind niște bărbați cumsecade, iar preoții iau asupra lor pregătirea grîului și a alimentelor. Nu trăiesc aceștia într-un fel deosebit de al celorlalți oameni, ci traiul lor seamănă cu al așa-numiților polistai[2] de la daci.

RĂZBOIUL IUDAIC

II, 16, 4 <363>... Într-adevăr (romanilor) nu le-a ajuns să aibă ca hotar Eufratul în răsărit, Istrul la miazănoapte... <366>... De ce trebuie să mai vorbesc[3] de heniohi, colhi, de seminția taurilor, de bosporani, de neamurile

[1] A domnit între anii 875–854 î.e.n.

[2] Lecțiunea πολισταί a fost propusă de Scaliger. Manuscrisele au πλεῖστοι « cei mai mulți ». Strabon (VII, 3,3) vorbește despre existența unor κτίσται la daci.

[3] Discursul acesta atribuit regelui iudeu Agrippa al II-lea a fost rostit în anul 66 e.n.

ρων φῦλον, Βοσπορανούς τε καὶ τὰ περίοικα τοῦ Πόντου καὶ τῆς Μαιώτιδος ἔθνη, <367> παρ' οἷς πρὶν μὲν οὐδ' οἰκεῖος ἐγιγνώσκετο δεσπότης, νῦν δὲ τρισχιλίοις ὁπλίταις ὑποτάττεται, καὶ τετταράκοντα νῆες μακραὶ τὴν πρὶν ἄπλωτον καὶ ἀγρίαν εἰρηνεύουσι θάλατταν. <368> Πόσα Βιθυνία καὶ Καππαδοκία καὶ τὸ Παμφύλιον ἔθνος Λύκιοί τε καὶ Κίλικες ὑπὲρ ἐλευθερίας ἔχοντες εἰπεῖν, χωρὶς ὅπλων φορολογοῦνται; τί δέ; Θρᾷκες οἱ πέντε μὲν εὖρος, ἑπτὰ δὲ μῆκος ἡμερῶν χώραν διειληφότες, τραχυτέραν τε καὶ πολλῷ τῆς ὑμετέρας ὀχυρωτέραν καὶ βαθεῖ κρυμῷ τοὺς ἐπιστρατεύοντας ἀνακόπτουσαν, οὐχὶ δισχιλίοις Ῥωμαίων ὑπακούσι φρουροῖς; <369> οἱ δ' ἀπὸ τούτων Ἰλλυριοὶ τὴν μέχρι Δαλματίας ἀποτεμνομένην Ἴστρῳ κατοικοῦντες οὐ δυσὶ μόνοις τάγμασιν ὑπείκουσι, μεθ' ὧν αὐτοὶ τὰς Δακῶν ἀνακόπτουσιν ὁρμάς; <370> οἱ δὲ τοσαυτάκις πρὸς ἐλευθερίαν ἀναχαιτίσαντες Δαλμάται, καὶ πρὸς τὸ μόνον ἀεὶ χειρωθέντες τότε συλλεξάμενοι τὴν ἰσχὺν πάλιν ἀποστῆναι, νῦν οὐχ ὑφ' ἑνὶ τάλματι Ῥωμαίων ἡσυχίαν ἄγουσιν;

III, 5, 7 <107>. Οἷς... στρατὸς οὕτω δραστήριος, τί θαυμαστὸν εἰ ... πρὸς ἄρκτον Ἴστρος τε καὶ Ῥῆνος τῆς ἡγεμονίας ὅροι;...

IV, 10, 6 <619>. Τὰ δὲ κατὰ Μυσίαν καὶ Παννονίαν τάγματα, μικρῷ πρόσθεν κεκινημένα πρὸς τὴν Οὐιτελλίου τόλμαν, μείζονι χαρᾷ Οὐεσπασιανῷ τὴν ἡγεμονίαν ὤμνυον.

IV, 11, 2 <633>. ἐν δὲ τούτῳ καὶ Ἀντώνιος Πρῖμος ἀναλαβὼν τὸ τρίτον τάγμα τῶν κατὰ Μυσίαν (ἔτυχε δ' ἡγεμονεύων αὐτόθι), Οὐιτελλίῳ παραταξόμενος ἠπείγετο.

VII, 4, 3 <89>. Τῇ δὲ προειρημένῃ Γερμανῶν ἀποστάσει κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας καὶ Σκυθικὸν τόλμημα πρὸς Ῥωμαίους

din jurul Pontului şi de neamurile din regiunea lacului Meotic, <367> care odinioară nu-şi recunoşteau nici chiar propriul lor stăpîn, iar acum sînt supuşi unui număr de trei mii de soldaţi[4] greu înarmaţi, ale căror patruzeci de corăbii lungi fac să domnească pacea pe mare, cu toate că — înainte vreme — nu se putea pluti pe ea şi furtunile o bîntuie. <368> Cîte nu au de spus Bitinia, Capadocia, poporul din Pamfilia, licienii şi cilicienii cu privire la independenţa lor şi totuşi plătesc bir, fără constrîngerea armelor? Dar ce? Tracii, care stăpînesc un ţinut ce se întinde în lăţime cale de cinci zile de drum şi în lungime cale de şapte — avînd o fire mai aspră şi fiind, astfel, mult mai uşor de apărat decît pămîntul nostru[5], iar străşnicia gerurilor stăvilind oştile care-l atacă — nu ascultă, oare, tracii de două mii de oameni din garnizoanele[6] romane? <369>... Apoi, ilirii[7], care vin după ei şi locuiesc regiunea străbătută de Istru — pînă în Dalmaţia —, nu se supun autorităţii doar a două legiuni[8], alături de care ei resping atacurile[9] dacilor? <370> Iar dalmaţii, care adeseori îşi scutură jugul ca să ajungă slobozi şi măcar că biruiţi aproape de fiecare dată — şi-au adunat, pe vremuri, din nou puterile şi s-au răzvrătit, oare şi aceştia nu stau acum liniştiţi ascultînd de o singură[10] legiune a romanilor?

III, 5,7 <107>. Ce-i de mirare... că oamenii ale căror oşti sînt atît de întreprinzătoare şi puternice au la miazănoapte hotare ale împărăţiei lor Istrul şi Rinul?...

IV, 10,6 <619>. Legiunile din Moesia şi din Panonia, care cu puţin înainte se agitaseră văzînd cutezanţa lui Vitellius, au jurat[11] cu o bucurie sporită să dea ascultare lui Vespasianus.

IV, 11,2 <633>. În această vreme Antonius Primus, luînd legiunea[12] a III-a, dintre cele care se aflau în Moesia, [al cărei guvernator[13] se întîmpla să fie], se grăbea să dea bătălia cu Vitellius[14].

VII, 4,3 <89>. În aceeaşi vreme cu pomenita răscoală a germanilor, avu loc şi o îndrăzneaţă încercare a sciţilor de a-i ataca pe romani. <90> Dintre

---

[4] Aluzie la garnizoana romană din Crimeea. La această dată (în anul 66 sau în timpul lui Vespasian, cînd scria autorul?) se găseau la Chersones detaşamente ale armatei din Moesia şi vase din flota romană *(Classis Pontica)*. Ele apărau de sciţi cetăţile din Crimeea şi totodată asigurau comunicaţiile din Marea Neagră (vezi Pippidi, *Contribuţii*, p. 168).

[5] Agrippa încerca să-i convingă pe concetăţenii săi să nu se ridice împotriva stăpînirii romane.

[6] Numărul restrîns de trupe, care de altfel erau formate din unităţi auxiliare, se explică atît prin recenta supunere a Traciei, cît şi prin prezenţa, în momentul acela, a două legiuni şi anume a VII-a Claudia şi a VIII-a Augusta de la Novae.

[7] Provincia Panonia, şi nu Moesia, cum s-ar putea crede datorită menţiunii atacurilor întreprinse de daci (vezi în RE XII, col. 1 261—1 262).

[8] *Legio XIII Gemina* la Poetovio şi *X Gemina* la Carnuntum.

[9] Aluzie la evenimentele din anii 69—70 (cf. infra, ca şi Tacit, *Istorii*, I, 79; III, 46). Deşi datele despre provinciile balcanice corespund situaţiei din anul 66 e.n., cele despre Germania se potrivesc mai bine tot cu vremea lui Vespasian, ceea ce îl face pe Ritterling *art. cit.* să creadă că Josephus Flavius a folosit o listă cu situaţia din timpul lui Vespasian, cînd şi-a scris opera.

[10] *Legio XI Claudia* la Burnum.

[11] Vezi nota 14.

[12] Legiunea a III-a Galică, care venise de curînd din Siria (cf. Tacit, *Istorii*, II, 74).

[13] În realitate el era doar comandantul unei legiuni de curînd venite din Panonia *(legio VII Galbiana Gemina)*.

[14] Pentru toate aceste evenimente, cf. Tacit, *Istorii*, III, passim.

συνέδραμεν. <90> οἱ γὰρ καλούμενοι Σκυθῶν Σαρμάται, πολὺ πλῆθος ὄντες, ἄδηλοι μὲν τὸν Ἴστρον ἐπεραιώθησαν εἰς τὴν Μυσίαν, ἔπειτα δὲ πολλῇ βίᾳ καὶ χαλεποὶ διὰ τὸ παντάπασιν ἀνέλπιστον τῆς ἐφόδου προσπεσόντες πολλοὺς μὲν τῶν ἐπὶ τῆς φρουρᾶς Ῥωμαίων ἀναιροῦσι, <91> καὶ τὸν πρεσβευτὴν τὸν ὑπατικὸν Φοντήιον Ἀγρίππαν ὑπαντιάσαντα καρτερῶς μαχόμενον κτείνουσι, τὴν δ᾽ ὑποκειμένην χώραν ἅπασαν κατέτρεχον, ἄγοντες καὶ φέροντες ὅτῳ περιπέσοιεν. <92> Οὐεσπασιανὸς δὲ τὰ γεγενημένα καὶ τὴν πόρθησιν τῆς Μυσίας πυθόμενος Ῥούβριον Γάλλον ἐκπέμπει δίκην ἐπιθήσοντα τοῖς Σαρμάταις, <93> ὑφ᾽ οὗ πολλοὶ μὲν αὐτῶν ἐν ταῖς μάχαις ἀπέθανον, τὸ δὲ περισωθὲν μετὰ δέους εἰς τὴν οἰκείαν διέφυγε. <94> τοῦτο δὲ τῷ πολέμῳ τέλος ἐπιθεὶς ὁ στρατηγὸς καὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον ἀσφαλείας προυνόησε· πλείοσι γὰρ καὶ μείζοσι φυλακαῖς τὸν τόπον διέλαβεν, ὡς εἶναι τοῖς βαρβάροις τὴν διάβασιν τελέως ἀδύνατον. <95> ὁ μὲν οὖν περὶ τὴν Μυσίαν πόλεμος ταχεῖαν οὕτως ἔλαβε τὴν κρίσιν.

sciţi, aşa-numiţii sarmaţi, popor foarte numeros, trecură [15] peste Istru în Moesia, fără să se fi băgat de seamă. Apoi, năvălind cu o mare violenţă şi zdrobind totul în cale, fiindcă incursiunea era cu totul neaşteptată, uciseră nenumăraţi soldaţi romani, care erau de strajă <91> şi luară viaţa bătrînului [legat] consular Fonteius Agrippa [16], care, ieşindu-le în întîmpinare, se luptase cu străşnicie. Ei pustiiră tot ţinutul care se găsea în puterea lor, jefuind tot ce întîlneau. <92>. Aflînd de cele petrecute şi de pustiirea Moesiei, Vespasian trimise pe Rubrius Gallus [17] să pedepsească pe sarmaţi. <93> Acesta făcu să piară în luptă mulţi dintre sarmaţi. Iar restul — cîţi s-au putut salva — au fugit, înfricoşaţi, la ei acasă. (94). Punînd astfel capăt războiului, comandantul [roman] se gîndi să ia măsuri de siguranţă pentru viitor şi întări ţinutul de acolo cu străji mai multe [18], aşa încît barbarii să nu poată de loc trece Istrul. (95). Astfel războiul din Moesia s-a terminat repede.

---

[15] Invazia are loc în iarna anului 70 e.n. (cf. Tacit, *Istorii*, IV, 54, 1).

[16] Guvernatorul acesta al Moesiei fusese de curînd numit în locul lui Aponius Saturninus (cf. Tacit, *Istorii*, III, 46,3).

[17] Noul guvernator care urmează.

[18] De fapt s-a procedat la o reorganizare a forţelor navale prin crearea unei *Classis Flavia Moesica*, iar numărul legiunilor din Moesia ajunge la patru *(I Italica, V Alaudae, V Macedonica* şi *VII Claudia)*.

LXX. SILII ITALICI

PUNICA

I, 319—326.

Ante omnes ductor, patriis insignis in armis,
Nunc picea iactat fumantem lampada flamma,
Nunc sude, nunc iaculo, nunc saxis impiger instat
Aut hydro imbutas, bis noxia tela, sagittas
Contendit nervo atque insultat fraude pharetrac:
Dacus ut armiferis Geticae telluris in oris,
Spicula qui patrio gaudens acuisse veneno
Fundit apud ripas inopina binominis Histri.

II, 73—76.

Quales Threiciae Rhodopen Pangeaeque lustrant
Saxosis nemora alta iugis cursuque fatigant
Hebrum innupta manus spreti Ciconesque Getaeque
Et Rhesi domus et lunatis Bistones armis.

LXX. SILIUS ITALICUS

Titus Catius Silius Italicus a trăit între anii 25 şi 101 e.n. A fost consul în anul 68, apoi s-a retras din viaţa politică şi a scris *Punicele*, o epopee despre al doilea război punic, pe care a terminat-o în primii ani ai domniei împăratului Traian.

Ediţia: *Silii Italici Punica*, edidit L. Bauer, vol. I, Teubner, Leipzig, 1890.

PUNICELE

I, 319—326.

Întrecîndu-i pe toţi, comandantul [Hanibal], care se deosebeşte prin armele specifice ale patriei sale,
acum aruncă torţe fumegînde cu smoală aprinsă,
acum atacă neobosit cu ţăruşi, lănci şi pietre
sau sloboade din arc săgeţi înmuiate în venin de viperă şi care sînt de două ori vătămătoare,
pe care le scoate mereu din tolba sa perfidă,
întocmai ca un dac din ţinuturile războinice ale pămîntului getic,
care, bucuros că şi-a ascuţit săgeţile cu veninul din patria sa, le aruncă pe neaşteptate la ţărmurile Istrului cu două nume[1].

II, 73—76.

După cum în Tracia oştirea fecioarelor[2] străbate Rodope şi Pangeul
cu culmile lor înalte acoperite de păduri şi trece mereu
Hebrul, dispreţuind pe ciconi, pe geţi,
palatul lui Rhesus[3] şi pe bistonii cu armele în formă de semilună.

---

[1] Dunăre şi Istru.
[2] Amazoanele.
[3] Rege legendar în *Iliada*.

LXXI. P. PAPINI STATI

SILVAE

I, 1, 5—7. Ante Palladiae talem, Germanice, nobis
effecere manus, qualem modo frena tenentem
Rhenus et attoniti vidit domus ardua Daci?

I, 1, 25—27. Discit et e vultu, quantum tu mitior armis,
qui nec in externos facilis saevire furores
das Cattis Dacisque fidem.

I, 1, 79—81. ...Tu bella Iovis, tu proelia Rheni,
tu civile nefas, tu tardum in foedera montem
longo Marte domas.

I, 2, 178—181. Iamque parens Latius, cuius praenoscere mentem
fas mihi, purpureos habitus iuvenique curule

LXXI. STATIUS

Născut la Neapolis între anii 40—45 e.n., ca fiu al unui poet şi profesor de retorică, P. Papinius Statius a trăit multă vreme la Roma în condiţii materiale destul de precare şi a murit în oraşul natal, în anul 96 e.n. Poetul a scris *Thebais* în 12 cărţi, înfăţişînd lupta celor şapte împotriva Tebei; poemul *Achilleis* în 2 cărţi, compus în anul 95, în care descrie momente din viaţa legendarului Ahile, şi *Silvae*, o culegere de poezii ocazionale, în 5 cărţi, cu subiecte foarte variate, în care apar personalităţi şi evenimente contemporane; primele 4 cărţi au fost editate în anii 94—95 e.n., iar ultima după moartea poetului.

Ediţii: *P. Papini Stati Silvae* recensuit Aldus Marastoni, Teubner, Leipzig, 1961; *P. Papini Stati Thebais* cum Ottonis Müller tum aliis copiis usus edidit Alfredus Klotz, Teubner, Leipzig, 1908.

SILVELE

I, 1, 5—7. Sau mîinile [zeiţei] Pallas, o [Domitianus] Germanicus [1], te-au plămădit [2] pentru noi, precum te-au văzut de curînd, cu frîiele în mîini,
Rinul şi casa aşezată pe înălţimi [3] a dacului îngrozit?

I, 1, 25—27. [Iulius Caesar] îşi dă seama şi după faţa ta cu cît eşti mai blînd în război,
tu care nu te înfurii uşor nici chiar împotriva încercărilor nebuneşti de peste hotare;
şi acorzi un tratat chatilor şi dacilor [4].

I, 1, 79—81. Învingător în războaiele lui Jupiter, în bătăliile de pe Rin şi în luptele nelegiuite
dintre cetăţeni, tu supui muntele care întîrzie
să încheie un tratat [5] după un război îndelungat [6].

I, 2, 178—181. Şi în curînd [Domiţian] părintele din Latium, ale cărui gînduri mi-e îngăduit să le ghicesc, va acorda acestui tînăr [7] hainele de purpură

---

[1] Titlu luat de Domiţian după războiul împotriva chatilor din anul 83 e.n.
[2] E vorba de o statuie ecvestră a împăratului.
[3] De fapt Domiţian n-a fost în Dacia, ci numai în Moesia şi Panonia.
[4] În toamna anului 89 e.n.
[5] În toamna anului 89 e.n.
[6] Din iarna anilor 85—86 e.n. pînă în toamna lui 89 e.n. (cf. Dio Cassius, LXVII,6—10).
[7] Pe nume L. Arruntius Stella.

indulgebit ebur, Dacasque (et gloria maior)
exuvias laurosque dabit celebrare recentes.

I, 2, 254—255. . . ; nec tristis in ipsis
Naso Tomis. . . .

I, 4, 89—93. Non vacat Arctoas acies Rhenumque rebellem
captivaeque preces Veledae et, quae maxima nuper
gloria, depositam Dacis pereuntibus Urbem
pandere, cum tanti lectus rectoris habenas,
Gallice, Fortuna non admirante subisti.

III, 3, 115—118. Nec vulgare genus; fasces summamque curulem
frater et Ausonios enses mandataque fidus
signa tulit, cum prima truces amentia Dacos
impulit et magno gens est damnata triumpho.

III, 3, 167—171. . . . Haut mirum, ductor placidissime, quando
haec est quae victis parcentia foedera Cattis
quaeque suum Dacis donat clementia montem,
quae modo Marcomanos post horrida bella vagosque
Sauromatas Latio non est dignata triumpho.

și fildeșul curúl; îi va permite chiar (și aceasta este o cinste mai mare)
să sărbătorească prăzile dacice și laurii[8] unei victorii mai proaspete.

I, 2, 254. . . n-ar fi fost trist[9]
Ovidiu chiar dacă s-ar fi aflat la Tomis.

I, 4, 89—93. N-am timp să vorbesc pe larg de armatele din nord, de Rinul răscolit,
de rugămințile captivei Veleda[10] și de gloria supremă,
obținută de curînd, că ți s-a dat în mîini orașul, într-un moment cînd dacii pier
și cînd tu ai fost ales, Gallicus[11], să primești frîiele din mîinile unui conducător atît de mare,
fără să uimești soarta.

III, 3, 115—118. Iar neamul ei[12] nu era de rînd. Fratele[13] ei a avut fasciile și cea mai înaltă demnitate curúlă.
El a comandat armatele ausoniene și i-a dus stindardele,
date în seama sa, atunci cînd nebunia i-a împins pe dacii cei cruzi
să pornească la atac; dar neamul lor a fost condamnat să ne dea prilejul unui mare triumf[14]

III, 3, 167—171. . . .Nu trebuie să ne mirăm, prea blîndule conducător.
Aceasta este clemența[15] care acordă chattilor învinși un tratat plin de cruțare,
care lasă dacilor muntele lor, și care acum nu demult, după lupte
crîncene, n-a binevoit să smulgă de la marcomani
și sarmații[16] nomazi prilejul unui triumf latin[17].

---

[8] Vezi nota 14.
[9] Cu ocazia nunții unui personaj important din Roma cu o văduvă bogată din Neapole.
[10] O preoteasă care a răsculat neamurile germanice, dar a fost prinsă de romani.
[11] Q. Iulius Cordinus C. Rutilius Gallicus a fost prefect al orașului Roma în anul 89 e.n., cînd Domițian era în campanie împotriva dacilor. În timpul evenimentelor care au dus la prinderea Veledei, Gallicus fusese comandant de oști pe Rin.
[12] E vorba de Claudia Etrusca, mama celebrului Claudius Etruscus, șeful finanțelor *(a rationibus)*.
[13] Tettius Etruscus este probabil una și aceeași persoană cu Tettius Iulianus, fost consul în anul 83 e.n., care i-a învins pe daci (cf. Dio Cassius, LXVII, 10, 2).
[14] Triumful de la sfîrșitul anului 89 e.n. (cf. Marțial, VI, 10, 8).
[15] Cf. supra I, 1, 27.
[16] Respectiv iazigii, aliații marcomanilor.
[17] Luptele din Panonia încep în 88 (cf. Dio Cassius, LXVII, 7) și durează probabil pînă în 93, cînd are loc doar o ovație (Cf. Marțial, VIII, 15, 5).

IV, 2, 63—67. Qua mihi felices epulas mensaeque dedisti
sacra tuae, talis longo post tempore venit
lux mihi, Troianae qualis sub collibus Albae,
cum modo Germanas acies modo Daca sonantem
proelia Palladio tua me manus induit auro.

V, 1, 89—90 ... quid vagus Euphrates, quid ripa binominis Histri,
quid Rheni vexilla ferant...

V, 1, 127—129. ... tecum gelidas comes illa per Arctos
Sarmaticasque hiemes Histrumque et pallida Rheni
frigora...

V, 2, 132—137. Quasnam igitur terras, quem Caesaris ibis in orbem?
Arctoosne amnes et Rheni fracta natabis
flumina, an aestiferis Libyae sudabis in arvis?
An iuga Pannoniae mutatoresque domorum
Sauromatas quaties? an te septenus habebit
Hister et umbroso circumflua coniuge Peuce?

THEBAIS

I, 1, 16—22. ... Limen mihi carminis esto
Oedipodae confusa domus! Quando Itala nondum
signa nec Arctoos ausim spirare triumphos
bisque iugo Rhenum, bis adactum legibus Histrum
et coniurato deiectos vertice Dacos
aut defensa prius vix pubescentibus annis
bella Iovis...

IV, 2, 63—67. În clipa cînd mi-ai îngăduit să iau parte la fericitul tău banchet
şi să stau lîngă masa ta sfîntă, a venit pentru mine, după atîţia ani,
ziua în care sub colinele Albei, de origine troiană,
cîntam războaiele germanice sau luptele cu dacii,
iar mîna ta îmi încingea tîmplele cu frunzele de aur ale zeiţei Pallas[18].

V, 1, 89—90. [Să afle Domiţian]... ce veşti trimite Eufratul rătăcitor, malul Istrului cu două nume[19],
trupele de la Rin?...

V, 1, 127—129. ... Ca însoţitoare a ta, ar fi suportat[20], împreună cu tine nordul îngheţat,
iernile sarmatice, Istrul şi frigurile palide de la Rin...

V, 2, 132—137. În ce ţinuturi, în ce părţi ale lumii cezarului vei[21] merge?
Vei înota în fluviile nordice şi în valurile biruite ale Rinului?
Sau vei asuda pe ogoarele dogorîte de soare ale Libiei?
Vei face să se cutremure munţii Pannoniei şi sarmaţii nomazi?
Sau te va reţine Istrul cu şapte guri
şi Peuce, înconjurată de apele soţului ei, pe care-l umbreşte[22].

TEBAIDA

I, 1, 16—22. ... Cuprinsul poeziei mele să fie
Întîmplările familiei tulburate ale lui Edip, deoarece nu îndrăznesc încă să cînt
stindardele italice, triumfurile de la nord,
Rinul subjugat de două ori, Istrul supus legilor noastre în două[23] rînduri,
dacii alungaţi din munţii care conspiră împotriva noastră
sau războaiele purtate în anii copilăriei sale
de Jupiter [Domiţian]...

---

[18] Domiţian organizase întreceri poetice anuale la care învingătorul primea o cunună de măslin.

[19] Istru şi Dunăre.

[20] Priscilla, soţia defunctă a libertului Flavius Abascantus, şeful biroului corespondenţei lui Domiţian *(ab epistulis)*.

[21] Întrebarea retorică e adresată lui Crispinus Bolanus, fiul lui Vettus Bolanus, care a luptat în Armenia împreună cu Corbulo.

[22] Aluzie la legenda despre dragostea dintre Istros şi Peuce (cf. Valerius Flaccus, VIII, 217—219).

[23] Probabil aluzie la campaniile împotriva sarmaţilor (cf. Suetoniu, *Domiţian*, VI, 1).

LXXII. C. VALERII FLACCI

ARGONAUTICA

IV, 711–728. Tum freta, quae longis fuerant inpervia saeclis,
ad subitam stupuere ratem, Pontique iacentis
omne solum regesque patent gentesque repostae.
Non alibi effusis cesserunt longius undis
litora; nec tantas iunctus Tyrrhenus et Aegon
volvat aquas, geminis tot desint Syrtibus undae.
Nam super huc vastos tellus quoque congerit amnes.
Num septemgemini memorem quas exitus Histri,
quas Tanais flavusque Tyres Hypanisque Novasque
addat opes, quantosque sinus Maeotia laxent
aequora? Flumineo sic agmine fregit amari
vim salis hinc Boreae cedens glaciantibus auris
Pontus et exorta facilis concrescere bruma.
Utque vel inmotos ursae rigor invenit amnes
vel freta versa vadis, hiemem sic unda per omnem
aut campo iacet aut tumido riget ardua fluctu,
atque hac Europam curvis anfractibus urget,
hac Asiam Scythicum specie sinuatus in arcum.

LXXII. VALERIUS FLACCUS

S-a născut la Patavium în anul 45 e.n. și a murit la Roma, puțin înainte de anul 96. C. Valerius Flaccus a scris o epopee neterminată, în 8 cărți, despre rătăcirile argonauților, în care a imitat pe Apollonios din Rodos. Scriitorul latin a adus unele modificări, dar a adoptat punctul de vedere al lui Apollonios că eroul Iason s-a întors în patrie, navigînd din Pontul Euxin în sus pe apele fluviului Istru, pentru a trece apoi, pe un afluent al acestuia, în Adriatica.

Ediția: *C. Valeri Flacci Argonautica* recognovit Aemilius Baehrens, Teubner, Leipzig, 1875.

ARGONAUTICELE

IV, 711–728. Atunci valurile acestea, pe care nu se putea călători de veacuri
au rămas înmărmurite în fața corăbiei[1] ivite pe neașteptate.
În fața acesteia se deschidea tot pămîntul Pontului, regii și triburile îndepărtate.
Nicăieri în altă parte țărmurile nu s-au retras în fața unor întinderi mai mari de apă;
Nici Marea Tireniană, împreună cu Marea Egee, nu frămîntă atîtea ape,
Nici Mediterana cu cele două Sirte nu au atîtea valuri,
Căci pe deasupra mai varsă și pămîntul fluvii imense.
E nevoie să mai amintesc de gurile Istrului cu șapte brațe,
de apele care le aduc Tanais, Tyras cel galben, Hypanis și Novas?
Sau ce golf mare deschid apele meotice?
Pontul, cu ajutorul acestui șir de fluvii, a frînt puterea sărată a apelor amare;
de aceea el cedează în fața vînturilor înghețate de la miazănoapte
și îngheață cu ușurință la începutul iernii.
După cum asprimea nordului găsește aici ape liniștite
sau valuri răscolite: apele stau nemișcate toată iarna
ca o cîmpie sau înțepenesc pe înălțimile falnice.
Într-o parte Pontul lovește cu apele sale Europa cu țărmurile ei sinuoase,
iar într-alta Asia, fiind încovoiat în formă de arc scitic.

---

[1] Argonauților.

VIII, 185—191. Haud procul hinc ingens Scythici ruit exitus Histri,
fundere non uno tantum quem flumina cornu
accipimus; septem exit aquis, septem ostia pandit.
Illius adversi nunc ora petamus et undam,
quae latus in laevum ponti cadit; inde sequemur
ipsius amnis iter, donec nos flumine certo
perferat inque aliud reddat mare.

VIII, 217—219. Insula Sarmaticae Peuce stat nomine nymphae,
torvus ubi et ripa semper metuendus utraque
in freta per saevos Hister descendit alumnos...

VIII, 255—256. Gramineis ast inde toris discumbitur, olim
Hister anhelantem Peucen quo presserat antro.

VIII, 291—294. Haud longis iam distat aquis, sequiturque volantem
barbara Palladiam puppem ratis, ostia donec
Danubii viridemque vident ante ostia Peucen,
Ultimaque adgnoscunt Argoi cornua mali.

VIII, 375—378. ...Latus inde sinistrum
adversamque procul Peuces defertur in oram
cum sociis; gemino nam cingitur insula flexu
Danubii...

VIII, 185—191. Nu departe de aici se aruncă în mare, printr-o
ieşire imensă, Istrul scitic.
Noi ştim că acesta nu-şi varsă apele printr-un singur braţ,
ci se varsă prin şapte braţe şi îşi deschide şapte [2] guri.
Să ne îndreptăm acum spre gurile şi apele sale,
care vin în faţa noastră, pe ţărmul stîng al Pontului. Apoi vom
înainta
pe fluviu în sus pînă cînd, plutind pe un alt rîu,
vom ajunge în altă mare [3].

VIII, 217—219. Există o insulă Peuce, după numele unei nimfe sarmatice.
Acolo Istrul cel încruntat şi cu ambele ţărmuri primejdioase,
coboară spre mare printre locuitori sălbatici...

VIII, 255—256. Iar [argonauţii] se întind apoi pe paturi de iarbă,
în peştera în care odinioară Istrul îmbrăţişase pe Peuce, care
răsufla din greu.

VIII, 291—294. Flota barbarilor[4] nu mai este departe şi ea urmăreşte corabia
uşoară a lui Pallas, pînă ce zăresc gurile Dunării,
iar în faţa lor [insula] verde Peuce
şi recunosc vîrfurile catargului de pe Argo.

VIII, 375—378. Apoi el[5] este împins împreună cu tovarăşii săi pe ţărmul stîng,
spre malul îndepărtat din faţa insulei Peuce,
căci insula este încinsă din două părţi de apele sinuoase
ale Dunării...

---

[2] Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 18.

[3] Este vorba despre legenda după care argonauţii au trecut din Pont în Marea Adriatică, urcînd pe Istru şi pe un afluent al său (vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2).

[4] Adică a colchidienilor care îi urmăreau pe argonauţi.

[5] Absirt, conducătorul urmăritorilor.

LXXIII. SEXTI IULI FRONTINI

STRATEGEMATA

I, 5, 25. Darius, ut falleret Scythas discessu, canes atque asinos in castris reliquit: quos cum latrantes rudentesque hostis audiret, remanere Darium credidit.

I, 10, 4. Scorylo dux Dacorum, cum sciret dissociatum armis civillibus populum Romanum neque tamen sibi temptandum arbitraretur, quia externo bello posset concordia inter cives coalescere, duos canes in conspectu popularium commisit iisque acerrime inter ipsos pugnantibus lupum ostendit, quem protinus canes ommissa inter se ira adgressi sunt: quo exemplo prohibuit barbaros ab impetu Romanis profuturo.

II, 4, 3. Minucius Rufus imperator, cum a Scordiscis Dacisque premeretur, quibus inpar erat numero, praemisit fratrem et paucos una equites cum aeneatoribus praecepitque ut, cum vidisset contractum proelium, subitus ex diverso se ostenderet iuberetque concinere aeneatores: <re> sonantibus montium iugis species ingentis multitudinis offusa est hostibus, qua perterriti dedere terga.

II, 4, 20. Atheas rex Scytharum, cum adversus ampliorem Triballorum exercitum confligeret, iussit a feminis puerisque et omni inbelli turba greges asinorum ac boum ad postremam hostium aciem admoveri et erectas hastas praeferri; famam deinde diffudit, tamquam

LXXIII. FRONTINUS

A fost pretor în anul 70 i.e.n., apoi de mai multe ori consul şi guvernator în Britania pînă în anul 78. În anul 97, Sextus Iulius Frontinus se afla în fruntea administraţiei apeductelor din Roma, cu titlul de *curator aquarum*. A murit probabil în anul 103. A scris o lucrare despre agrimensură, astăzi pierdută, alta despre apele oraşului Roma, în 2 cărţi, şi o operă cu subiect militar, în 4 cărţi. Cuprinsul ei este naiv şi nu aduce fapte remarcabile, fiind vorba doar de o culegere de stratageme pe care le-au folosit diferiţi comandanţi în cursul istoriei.

Ediţia: *Sexti Iulii Frontini Strategematicon libri IV* edidit C. Gundermann, Teubner, Leipzig, 1888.

STRATAGEMELE

I, 5, 25. Spre a înşela pe sciţi în privinţa retragerii sale, Darius a lăsat în tabără cîini şi măgari. Deoarece îi auzia lătrînd şi zbierînd, duşmanul a crezut că Darius continuă să stea pe loc[1].

I, 10, 4. Scorylo[2], conducătorul dacilor, ştiind că poporul roman era dezbinat din pricina războaielor civile şi socotind că nu-i nimerit să-i atace, deoarece datorită unui război cu un duşman din afară s-ar putea restabili înţelegerea între cetăţeni, a pus în faţa concetăţenilor săi doi cîini şi pe cînd se luptau între ei cu îndîrjire, le-a arătat un lup. Imediat cîinii s-au aruncat asupra acestuia, uitînd de cearta lor. Prin această pildă i-a oprit pe barbari de la un atac care ar fi adus foloase romanilor.

II, 4, 3. Fiind strîmtorat de către scordisci şi daci, care erau mai mulţi la număr, generalul Minucius Rufus[3] l-a trimis înainte pe fratele său, şi în acelaşi timp cîţiva călăreţi cu trîmbiţaşi, şi i-a poruncit ca, în clipa cînd va vedea angajată lupta, să apară pe neaşteptate din direcţia opusă şi să ordone ca trîmbiţaşii să sune din trîmbiţe. Deoarece răsunau culmile munţilor, s-a răspîndit între duşmani impresia că au de-a face cu o mulţime imensă: îngroziţi de aceasta, au luat-o la fugă.

II, 4, 20. Luptînd împotriva unei armate mai numeroase a tribalilor, Atheas, regele sciţilor, a poruncit femeilor, copiilor şi întregii mulţimi neluptătoare să mîne turme de măgari şi de boi spre ariergarda duşmanilor şi să ţină în mîini lănci ridicate în sus. Apoi a răspîndit zvonul că îi sosesc ajutoare

---

[1] Cf. Herodot, IV, 135.

[2] Rege dac, probabil din timpul războaielor civile dintre August şi Antonius. E posibil, după cum propune C. Daicoviciu, să fie însă vorba despre tatăl lui Decebal, care a trăit pe la mijlocul secolului I e.n. Cf. Iordanes, *Getica*, XII, 73 şi inscripţia DECEBALUS PER SCORILO, găsită pe un vas de la Grădiştea Muncelului (vezi *Ist. Rom.*, p. 294—295).

[3] Consul în anul 110 i.e.n. (cf. Florus, I, 39,5).

auxilia sibi ab ulterioribus Scythis adventarent: qua adseveratione avertit hostem.

II, 8, 14. Philippus veritus, ne impetum Schytharum sui non sustinerent, fidelissimos equitum a tergo posuit praecepitque, ne quem commilitonum ex acie fugere paterentur, perseverantius abeuntes trucidarent: qua denuntiatione cum effecisset, ut etiam timidissimi mallent ab hostibus quam ab suis interfici, victoriam adquisivit.

II, 11, 3. Alexander devicta perdomitaque Thracia petens Asiam, veritus, ne post ipsius discessum sumerent arma, reges eorum praefectosque et omnes, quibus videbatur inesse cura detractae libertatis, secum velut honoris causa traxit, ignobiles autem relictis plebeiosque praefecit, consecutus, uti principes beneficiis eius obstricti nihil novare vellent, plebs vero ne posset quidem, spoliata principibus.

de la sciţii din interiorul ţării. Prin acest zvon stăruitor, i-a îndepărtat pe duşmani [4].

II, 8, 14. Temîndu-se că soldaţii săi nu vor putea rezista atacului sciţilor [5], Filip al II-lea a pus în spatele armatei pe cei mai credincioşi dintre călăreţi şi le-a poruncit să nu îngăduie niciunui tovarăş de arme să fugă din luptă, iar pe cei care ar stărui să plece, să-i ucidă. Anunţînd această măsură şi făcînd astfel ca şi cei mai fricoşi să prefere să fie ucişi de duşmani decît de camarazii lor, a cîştigat victoria.

II, 11, 3. Alexandru, după ce a învins şi a supus Tracia, urmînd să plece în Asia şi temîndu-se ca ei să nu pună iarăşi mîna pe arme după plecarea sa, a luat cu el — ca şi cum le-ar face o cinste —, pe regii şi comandanţii acelora, precum şi pe toţi care păreau că se preocupă de libertatea pierdută [6]. În fruntea celor rămaşi acasă au pus oameni de rînd şi fără rang. Astfel a izbutit ca fruntaşii, legaţi de binefacerile sale, să nu dorească nici o schimbare, iar mulţimea să n-o poată face, deoarece îi fuseseră răpiţi conducătorii.

[4] Cf. Polyainos, VII, 44, 1.
[5] Cf. Trogus Pompeius, IX, 2–15.
[6] Printre aceştia se aflau probabil şi şefi traci din Dobrogea.

LXXIV. M. VALERII MARTIALIS

EPIGRAMMATA

I, 22, 1—6. Quid nunc saeva fugis placidi, lepus, ora leonis?
frangere tam parvas non didicere feras.
Servantur magnis isti cervicibus ungues
nec gaudet tenui sanguine tanta sitis.
Praeda canum lepus est, vastos non implet hiatus:
non timeat Dacus Caesaris arma puer.

V, 3, 1—6. Accola iam nostrae Degis, Germanice, ripae,
a famulis Histri qui tibi venit aquis,
laetus et attonitus viso modo praeside mundi,
adfatus comites dicitur esse suos:
« Sors mea quam fratris melior, cui tam prope fas est
cernere, tam longe quem colit ille deum ».

V, 19, 1—4. Si qua fides veris, preaferri, maxime Caesar,
temporibus possunt saecula nulla tuis,

LXXIV. MARŢIAL

S-a născut la Bilbilis în Spania, în jurul anului 40 e.n., şi a venit la Roma la 24 de ani. În Italia, Marţial s-a remarcat prin talentul său şi a primit diferite distincţii, între altele titlul de tribun militar şi de cavaler roman. Culegerile sale de poezii intitulate *Xenia* şi *Apophoreta* au apărut între anii 83—86, iar cele 12 cărţi de epigrame, între anii 86—102. În anul 88 poetul a fost în Galia, iar în anul 98 a revenit la Bilbilis, unde a şi murit în anul 104. Alături de Iuvenal, a fost cel mai de seamă poet satiric al Romei şi a biciuit fără cruţare moravurile vremii.

Ediţia: Martial, *Epigrammes*. Texte établi et traduit par H. J. Izaac, vol. I—II, Les Belles Lettres, Paris, 1930—1933.

EPIGRAME [1]

I, 22, 1—6. Iepure, de ce fugi acum de gura nemiloasă a leului care stă liniştit.
Ea nu s-a deprins să sfîşie animale atît de mici.
Ghiarele sale sînt păstrate pentru grumazurile mari,
şi setea lui teribilă nu se bucură cu aşa de puţin sînge.
A cîinilor pradă este iepurele; el nu poate umple gîtlejurile mari;
copilul dac să nu se teamă de armele împăratului.

V, 3, 1—6. Diegis [2], locuitor de pe ţărmul care acum ne aparţine,
a venit să te vadă, o Germanicus, tocmai de pe apele Istrului,
care se află sub stăpînirea ta. Bucuros şi uimit cînd a văzut pe stăpînul lumii,
se zice că ar fi spus celor ce-l însoţeau:
« Soarta mea este mai bună decît a fratelui meu, fiindcă mie îmi este îngăduit
să privesc atît de aproape zeul pe care îl cinsteşte atît de departe » [3].

V, 19, 1—4. Dacă adevărul e de crezut, prea mărite împărate, mai presus
de vremurile tale nu pot fi puse nici un fel de alte timpuri.

---

[1] Primele două cărţi au fost publicate mai întîi împreună, la sfîrşitul anului 84 sau la începutul lui 85, iar mai tîrziu separat.

[2] Solia la Roma a fratelui lui Decebal a avut loc în anul 89 e.n. În urma acestor tratative s-a încheiat pacea prin care Dacia devine un stat clientelar al romanilor (cf. Dio Cassius, LXVII, 7, 2—4).

[3] Cartea a V-a a fost publicată la sfîrşitul anului 89 e.n.

Quando magis dignos licuit spectare triumphos?
quando Palatini plus meruere dei?

VI, 4, 1—2. Censor maxime principumque princeps,
cum tot iam tibi debeat triumphos...

VI, 10, 7—8. Talis supplicibus tribuit diademata Dacis
et Capitolinas itque reditque vias.

VI, 76, 1—6. Ille sacri lateris custos Martisque togati,
credita cui summi castra fuere ducis,
hic situs est Fuscus. Licet hoc, Fortuna, fateri:
non timet hostilis iam lapis iste minas;
grande iugum domita Dacus cervice recepit
et famulum victrix possidet umbra nemus.

VII, 2, 1—2. Invia Sarmaticis domini lorica sagittis
et Martis Getico tergore fida magis...

VII, 6, 1—10. Ecquid Hyperboreis ad nos conversus ab oris
Ausonias Caesar iam parat ire vias?
Certus abest auctor, sed vox hoc nuntiat omnis:
credo tibi, verum dicere, Fama, soles.
Publica victrices testantur gaudia chartae,

Oare cînd am putut asista la niște triumfuri [4] care să fie tot atît de meritate?
Cînd au binemeritat zeii de pe Palatin mai mult decît acum?

VI, 4, 1—2. O, cel mai mare dintre cenzori și principe al principilor
căruia ți se datoresc atîtea triumfuri [5]...

VI, 10, 7—8. Așa-i el, cînd dă diademe [6] dacilor care îl roagă,
și urcă și coboară căile capitoline [7].

VI, 76, 1—6. Fuscus [8], care a fost păzitorul unui personaj sfînt, al zeului Marte îmbrăcat în togă [9],
căruia i-a fost încredințată tabăra comandantului suprem,
odihnește aici. Putem s-o spunem cu glas tare, Fortuna,
lespedea aceasta nu se mai teme de amenințările dușmanului.
Dacul a primit pe grumazul său înfrînt un mare jug,
iar umbra victorioasă stăpînește pădurea înrobită [10].

VII, 2, 1—2. E de nepătruns platoșa [11] stăpînului nostru pentru săgețile sarmaților
și mai sigură decît scutul getic al lui Marte...

VII, 6, 1—10. Oare cezarul, întorcîndu-se de pe țărmurile hiperboreene spre noi,
se pregătește acum să străbată drumurile Ausoniei?
Nimeni n-a afirmat-o cu siguranță, dar toate gurile vestesc acest lucru:
mă încred în tine, Faimă, și știu că ai obiceiul să spui adevărul.
Buletinele victoriei dau mărturie de bucuria obștească

[4] Printre ele figurează și triumful dacic (cf. Suetoniu, *Domițian*, VI, 1).

[5] Cartea a VI-a a fost publicată în vara sau toamna anului 90 e.n. Referința este tot generală.

[6] Aluzie la ceremonia la care Domițian a pus coroana pe capul lui Diegis (cf. Dio Cassius, LXVII, 7, 2).

[7] Cu ocazia triumfurilor. Cartea a VI-a a fost publicată în vara sau toamna lui 90. Este probabil o aluzie la cele două triumfuri asupra chatilor și dacilor, din anul 89 e.n. Cf. V, 19, 1—4; VI, 4, 2; Suetoniu, *Domițian*, VI, 2; Statius, *Silvele*, III, 3, 118 și Dio Cassius, LXVII, 7, 4.

[8] Cornelius Fuscus, prefectul pretoriului, a condus armata romană în cursul campaniei din anul 87 e.n., cînd și-a găsit moartea dincolo de Dunăre, undeva în Dacia. Cf. Iuvenal, IV, 111; Suetoniu, *Domițian*, VI, 1; Dio Cassius, LXVIII, 9, 3; Eutropiu, VII, 23, 4; Iordanes, *Getica*, XIII, 77.

[9] În calitatea sa de comandant suprem al armatei și șef al statului.

[10] Versurile lui Martial lasă să se înțeleagă că Fuscus a fost înmormîntat pe teritoriu roman, fie într-o regiune recent cucerită, la nord de Dunăre, fie în vechea Moesie. Cercetătorii care înclină pentru ultima ipoteză văd în altarul de la Adamklissi un monument în cinstea lui Fuscus (vezi Patsch, *Kampf*, p. 19—20).

[11] Cuirasa pe care Domițian a purtat-o în cursul campaniei împotriva sarmaților (vezi nota 25) din anul 92 e.n. Cartea a VII-a a fost publicată în decembrie 92.

Martia laurigera cuspide pila virent.
Rursus, io, magnos clamat tibi Roma triumphos
INVICTUSque tua, Caesar, in urbe sonas;
sed iam laetitiae quo sit fiducia maior,
Sarmaticae laurus nuntius ipse veni.

VII, 7, 1—4. Hiberna quamvis Arctos et rudis Peuce
et ungularum pulsibus calens Hister
fractusque cornu iam ter improbo Rhenus
teneat domantem regna perfidae gentis...

VII, 8, 1—4. Nunc hilares, si quando mihi, nunc ludite, Musae:
Victor ab Odrysio redditur orbe deus.
Certa facis populi tu primus vota, December:
iam licet ingenti dicere voce: « Venit! »

VII, 30, 1—2. ... 6. Das Parthis, das Germanis, das, Caelia, Dacis,
nec Cilicum spernis Cappadocumque toros...
nec te Sarmatico transit Alanus equo...

VII, 80, 1—12. Quatenus Odrysios iam pax Romana triones
temperat et tetricae conticuere tubae,
hunc Marcellino poteris, Faustine, libellum
mittere: iam chartis, iam vacat ille iocis,
Sed si parva tui munuscula quaeris amici
commendare, ferat carmina nostra puer:
non qualis Geticae satiatus lacte iuvencae

și sulițele luptătorilor se acoperă la vîrf cu verdeața laurului.
Io! Roma își strigă din nou mărețele triumfuri
și tu, cezare, ești aclamat în orașul tău, fiind numit « Neînvinsul »;
dar pentru a avea mai multă încredere în bucuria noastră
vino tu însuți și veștește-ne victoria sarmatică [12].

VII, 7, 1—4. Deși Ursa înghețată și sălbatica Peuce,
Istrul încălzit de loviturile copitelor
și Rinul cu coarnele obraznice și pînă acum de trei ori zdrobite în război
îl rețin acolo pe cel care supune regatul unui neam perfid [13]...

VII, 8, 1—4. Fiți vesele acum, dacă ați fost vreodată pentru mine, o Muzelor:
zeul se întoarce învingător din ținutul odrisilor [14].
O Decembrie, tu primul vei face [15] ca poporul să fie sigur că i s-au împlinit rugile.
Putem spune de pe acum cu glas tare: « Vine! »

VII, 30, 1—2. ... 6. Tu, Caelia [16], te dai parților, germanilor, dacilor
și nu disprețuiești dragostea cilicienilor și capadocienilor...
Și nu trece alanul [17] pe calul lui sarmatic fără a intra la tine.

VII, 80, 1—12. Avînd în vedere că pacea romană a domolit pe odrisii nordici,
iar trîmbițele de război au amuțit,
ai putea, Faustinus [18], să trimiți lui Marcellinus [19] această cărticică.
El are acum timp liber pentru scrierile mele, pentru glume.
Dar dacă vrei ca micile daruri ale prietenului tău
să aibă trecere, să le ducă un sclav tînăr,
însă nu de felul celui care, sătul de lapte de vacă getică,

---

[12] Vezi nota 25.
[13] Aluzie la campania împotriva sarmaților din Panonia. Vezi nota 25.
[14] Sub numele odrisilor, neam tracic foarte bine cunoscut de romani, autorul înțelege populațiile din regiunile dunărene, în speță sarmații iazigi din Panonia. Vezi nota 25.
[15] Veștile referitoare la întoarcerea împăratului în decembrie s-au adeverit ceva mai tîrziu (vezi nota 25).
[16] Curtezană.
[17] Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 29.
[18] Poet amator, prieten cu Martial, căruia autorul îi închină cartea a III-a.
[19] Prieten al lui Martial, care luase parte la campaniile de la Dunăre (cf. IX, 45). Textul fiind ambiguu, se poate înțelege atît campanii împotriva dacilor și sarmaților, cît și numai împotriva unora.

Sarmatica rigido ludit in amne rota,
sed Mitylenaei roseus mangonis ephebus,
vel non caesus adhuc matre iubente Lacon.
At tibi captivo famulus mittetur ab Histro,
qui Tiburtinas pascere possit oves.

VII, 84, 1—4. Dum mea Caecilio formatur imago Secundo
spirat et arguta picta tabella manu,
i, liber, ad Geticam Peucen Histrumque iacentem:
haec loca perdomitis gentibus ille tenet.

VIII, praef. IMPERATORI DOMITIANO CAESARI AUGUSTO GERMANICO DACICO VALERIUS MARTIALIS S.

VIII, 2, 1—4. Fastorum genitor parensque Ianus
Victorem modo cum videret Histri,
tot voltus sibi non satis putavit
optavitque oculos habere plures...

VIII, 8, 1—6. Principium des, Jane, licet, velocibus annis
et renoves voltu saecula longa tuo,
te primum pia tura rogent, te vota salutent,
purpura te felix, te colat omnis honos;
tu tamen hoc mavis, Latiae quod contigit urbi
mense tuo reducem, Iane, videre deum.

se joacă pe fluviul înghețat, cu un cerc [20] sarmatic,
ci efebul îmbujorat al unui negustor de sclavi din Mitilene
sau un laconian care n-a fost încă biciuit [21], la ordinul mamei sale.
Iar ție îți va fi trimis un sclav de la Istrul înrobit,
care să-ți poată paște oile pe Tibru.

VII, 84, 1—4. În timp ce chipul meu, destinat lui Caecilius Secundus [22], capătă formă
și micul tablou pictat de o mînă îndemînatică respiră,
du-te carte, în [insula] getică Peuce și la Istrul care zace învins.
Aceste locuri cu populații supuse le stăpînește el.

VIII. pref. Valerius Martialis salută pe împăratul Domitianus Caesar Augustus Germanicus Dacicus [23].

VIII. 2, 1—4. Ianus, creatorul și părintele calendarului,
văzîndu-l de curînd pe cuceritorul Istrului,
a socotit că nu-i ajung atîtea fețe [24]
și a dorit să aibă mai mulți ochi...

VIII, 8, 1—6. Deși tu, Ianus, dai posibilitatea anilor repezi să înceapă,
și reînnoiești cu chipul tău lungile veacuri,
deși pe tine te roagă mai întîi tămîia cucernică, te salută rugăciunile noastre,
te cinstește purpura glorioasă și toți magistrații,
totuși tu nu dorești decît un singur lucru, și anume, ca în cursul lunii tale, o Ianus,
să aibă loc reîntoarcerea zeului [25] în orașul latin.

---

[20] Se poate traduce și « cu un car »; fluviul e Dunărea.

[21] Un laconian foarte tînăr, căci la spartani se biciuiau adolescenții, care erau deja robuști.

[22] Probabil că poetul nu se referă la Pliniu cel Tînăr.

[23] Domițian n-a purtat acest titlu în mod oficial. Autorul vrea doar să-l lingușească.

[24] Aluzie la templul cu patru fețe al lui Ianus Quadrifrons. Cartea a VIII-a a fost scrisă în anul 93.

[25] Domițian s-a întors în ianuarie 93 din campania panonică împotriva sarmaților iazigi (cf. VII, 2, 1 ; 6, 10 ; 7, 4; 8, 2; 80, 1; VIII, 11, 4; 15, 1), care durase opt luni (cf. IX, 31, 3). Vezi Patsch, *Kampf*, p. 40.

VIII, 11, 1—4. Pervenisse tuam iam te scit Rhenus in urbem;
nam populi voces audit et ille tui:
Sarmaticas etiam gentes, Histrumque, Getasque
laetitiae clamor terruit ipse novae.

VIII, 15, 1—8. Dum nova Pannonici numeratur gloria belli,
omnis et ad reducem dum litat ara Iovem,
dat populus, dat gratus eques, dat tura senatus,
et ditant Latias tertia dona tribus:
hos quoque secretos memoravit Roma triumphos,
nec minor ista tuae laurea pacis erat,
quod tibi de sancta credis pietate tuorum.
Principis est virtus maxima nosse suos.

IX, 31, 1—6. Cum comes Arctois haereret Caesaris armis
Velius, hanc Marti pro duce vovit avem;
luna quater binos non tota peregerat orbes,
debita poscebat iam sibi vota deus:
ipse suas anser properavit laetus ad aras
et cecidit sanctis hostia parva focis.

IX, 35, 1—6. Artibus his semper cenam, Philomuse, mereris,
plurima dum fingis, sed quasi vera refers.
Scis, quid in Arsacia Pacorus deliberet aula,

VIII, 11, 1—4. Rinul știe acum că tu ai ajuns în orașul tău,
căci și el aude aclamațiile poporului:
doar strigătul bucuriei proaspete a îngrozit
chiar și neamurile sarmatice, Istrul și pe geți.

VIII, 15, 1—8. În timp ce se adaugă la socoteală gloria proaspătă a războiului din Panonia,
iar toate altarele aduc jertfe și sărbătoresc întoarcerea lui Jupiter al nostru,
în timp ce poporul, cavalerii recunoscători [26] și senatul dau ofrande de tămîie
și, pentru a treia oară, darurile tale îmbogățesc triburile latine [27]
Roma a vorbit și de acest triumf secret [28],
iar laurul acesta, simbol, al păcii tale, nu era mai puțin glorios,
pentrucă te încrezi în tine în privința pietății pe care o inspiri supușilor tăi.
Cea mai mare virtute a unui împărat este să-și cunoască supușii.

IX, 31, 1—6. Pe cînd se găsea ca tovarăș de arme alături de cezar, în lupte ce aveau loc spre miazănoapte,
Velius [29] a făgăduit lui Marte această pasăre, pentru comandantul său.
Luna încă nu străbătuse opt [30] cicluri întregi,
cînd zeul și-a cerut cuvenitele făgăduințe:
bucuroasă, gîsca [31] s-a grăbit singură spre altar,
și mica victimă a pierit pe vatra cea sfîntă.

IX, 35, 1—6. Cu aceste mijloace, Philomusus [32], tu îți cîștigi totdeauna un prînz.
Inventezi multe de tot, dar le spui parcă ar fi adevărate.
Știi ce deliberează Pacorus [33] la curtea Arsacizilor,

---

[26] Pentru respectarea privilegiilor lor.
[27] Cu prilejul celei de a « treia victorii », Domițian a distribuit un *congiarium*.
[28] Domițian a refuzat triumful și s-a mulțumit să ofere doar o ramură de lauri lui Juppiter Capitolinus (cf. Suetoniu, *Domițian*, VI, 2 și Statius, III, 3, 170).
[29] Velius Paulus, fost proconsul al Bitiniei, a luat parte la luptele împotriva sarmaților. Cartea a IX-a a fost publicată în vara anului 94 e.n.
[30] Vezi nota 25.
[31] Gîsca era socotită simbol al salvării Romei.
[32] Parazit care întreținea comesenii.
[33] Rege part care a domnit, singur, între anii 93—110 e.n.

Rhenanam numeras Sarmaticamque manum;
verba ducis Daci chartis mandata resignas,
victricem laurum quam venit ante vides...

IX, 45, 1—4. Miles Hyperboreos modo, Marcelline, triones
et Getici tuleras sidera pigra poli:
ecce Promethei rupes et fabula montis
quam prope sunt oculis nunc adeunda tuis!

IX, 101, 17—18. Cornua Sarmatici ter perfida contudit Histri,
sudantem Getica ter nive lavit equum.

X, 13 (20) 7—8. Tecum ego vel sicci Gaetula mapalia Poeni
et poteram Scythicas hospes amare casas.

XI, 3, 1—4. Non urbana mea tantum Pimpleide gaudent
otia nec vacuis auribus ista damus,
sed meus in Geticis ad Martia signa pruinis
a rigido teritur centurione liber.

XII, 8, 1—10. Terrarum dea gentiumque Roma,
qui par est nihil et nihil secundum,
Traiani modo cum futuros
tot per saecula computaret annos,
et fortem iuvenemque Martiumque
in tanto duce militem videret;

numeri trupele de pe Rin și din Sarmatia;
desfaci sigiliul de pe răvașul conducătorului dac
și vezi [34] laurul victoriei înainte de a veni [35]...

IX, 45, 1—4. Marcellinus, [36] nu de mult, ai îndurat ca soldat
asprimile constelației carului hiperborean
și stelele înțepenite ale cerului getic;
iată stîncile lui Prometeu [37] și muntele său cel fabulos
cît de mult trebuie să te apropii de ele cu ochii tăi.

IX, 101, 17—18. De trei ori [38] a zdrobit [Domițian] coarnele perfide ale Istrului sarmatic,
de trei ori și-a scăldat calul asudat în zăpada getică.

X, 13 (20), 7—8. Împreună cu tine [39] mi-ar fi dragi încovoiatele colibe getulice ale punilor uscățivi
și aș iubi ca oaspe și colibele scitice.

XI, 3, 1—4. Nu numai orășenii [40] care au răgaz se bucură de Pimpleis a mea [41];
eu nu încredințez aceste versuri numai unor urechi care au timp liber,
ci cartea mea este mult citită și de centurionul aspru
de sub bruma getică, lîngă stindardele lui Marte.

XII, 8, 1—10. Roma, zeița lumii și a tuturor neamurilor,
pe care nimic nu o egalează și nici măcar nu se apropie de ea,
era de curînd bucuroasă cînd număra anii domniei lui Traian,
care se vor întinde pe atîtea generații,
și fiindcă vedea într-un comandant atît de mare
un soldat viteaz, tînăr și războinic,

---

[34] « Vezi », adică « dezvălui ».
[35] La Roma.
[36] Vezi nota 19.
[37] Caucazul, cu care Carpații erau adesea confundați, mai ales în comparațiile poetice.
[38] Aluzie la campaniile din Panonia (cf. Statius, *Silve*, IV, 7, 50; V, 1, 128; II, 135; *Tebaida*, I, 1, 19 și Suetoniu, *Domițian*, VI, 1—2).
[39] Un prieten anonim al poetului. Cartea a X-a a apărut în intervalul aprilie — octombrie 98 în ediția a II-a.
[40] Locuitorii Romei. Cartea a XI-a a fost publicată la începutul anului 97.
[41] Muza.

dixit praeside gloriosa tali:
« Parthorum proceres ducesque Serum,
Thraces, Sauromatae, Getae, Britanni,
possum ostendere Caesarem; venite ».

XII, 15, 1—4. Quidquid Parrhasia nitebat aula,
donatum est oculis deisque nostris.
Miratur Scythicas virentis auri
flammas Iuppiter...

Calices Gemmati

XIV, 109, 1—2. Gemma tum Scythicis ut luceat ignibus aurum,
aspice. Quot digitos exuit iste calix!

mîndră de un astfel de conducător,
ea a spus: « Fruntași ai parților, comandanți ai serilor,
voi tracilor, sarmaților, geților, britanilor,
vă pot arăta un adevărat împărat; veniți! ».

XII, 15, 1—4. Tot ce strălucea în palatul parhasian[42]
a fost dăruit ochilor și zeilor noștri[43].
Jupiter se minunează de smaragdele scitice, care fac să fie verde
aurul în care sînt prinse...

Cupe încrustate cu pietre,

XIV, 109, 1—2. Cum scînteiază acest aur împodobit cu smaragde scitice!
Privește. Cîte degete a despuiat această cupă![44]

---

[42] De pe Palatin. După legendă, numele colinei provine de la nepotul lui Evandru, care venise din Parhasia.

[43] Nu se poate ști dacă e vorba de Nerva sau de Traian. Cartea a XII-a a apărut în decembrie 101 sau în primăvara lui 102.

[44] Cupele erau uneori încrustate cu pietre luate de pe inele. Cartea a XIV-a a apărut în decembrie 84 sau 85.

LXXV. ΔΙΩΝΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΛΟΓΟΙ

XII, 16. Καὶ γὰρ δὴ τυγχάνω μακράν τινα ὁδὸν τὰ νῦν πεπορευομένος, εὐθὺ τοῦ Ἴστρου καὶ τῆς Γετῶν χώρας ἢ Μυσῶν, ὥς φησιν Ὅμηρος κατὰ τὴν νῦν ἐπίκλησιν τοῦ ἔθνους. 17. Ἦλθον δὲ οὐ χρημάτων ἔμπορος οὐδὲ τῶν πρὸς ὑπηρεσίαν τοῦ στρατοπέδου σκευοφόρων ἢ βοηλατῶν, οὐδὲ πρεσβείαν ἐπρέσβευον συμμαχικὴν ἤ τινα εὔφημον, τῶν ἀπὸ γλώττης μόνον συνευχομένων.

γυμνὸς ἄτερ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος οὐδ' ἔχων ἔγχος, οὐ μὴν οὐδὲ ἄλλο ὅπλον οὐθέν. 18. ὥστε ἐθαύμαζον ὅπως με ἠνείχοντο ὁρῶντες. οὔτε ἱππεύειν ἐπιστάμενος οὔτε τοξότης ἱκανὸς ὢν οὔθ' ὁπλίτης, ἀλλ' οὐδὲ τῶν κούφων καὶ ἀνόπλων [τὴν βαρεῖαν ὅπλισιν στρατιωτῶν οὐδ'] ἀκοντιστὴς ἢ λιθοβόλος, οὐδ' αὖ τεμεῖν ὕλην ἢ τάφρον ὀρύττειν δυνατὸς οὐδὲ ἀμῆσαι χιλὸν ἐκ πολεμίου λειμῶνος πυκνὰ μεταστρεφόμενος, οὐδὲ ἐγεῖραι σκηνὴν ἢ χάρακα, ὥσπερ ἀμέλει ξυνέπονται τοῖς στρατοπέδοις πολεμικοί τινες ὑπηρέται. 19. πρὸς ἅπαντα δὲ ταῦτα ἀμηχάνως ἔχων ἀφικόμην εἰς ἄνδρας οὐ νωθροὺς οὐδὲ σχολὴν ἄγοντας ἀκροᾶσθαι λόγων, ἀλλὰ μετεώρους καὶ ἀγωνιῶντας καθάπερ ἵππους ἀγωνιστὰς ἐπὶ τῶν ὑσπλήγων, οὐκ ἀνεχομένους τὸν χρόνον, ὑπὸ σπουδῆς δὲ καὶ προθυμίας κόπτοντας τὸ ἔδαφον ταῖς ὁπλαῖς· ἔνθα γὲ ἦν ὁρᾶν πανταχοῦ μὲν ξίφη, πανταχοῦ δὲ θώρακας, πανταχοῦ δὲ δόρατα, πάντα δὲ ἵππων, πάντα δὲ ὅπλων, πάντα δὲ ὡπλισμένων ἀνδρῶν μεστά. 20. μόνος δὲ ἐν τοσούτοις φαινόμενος ῥάθυμος ἀτεχνῶς σφόδρα τε εἰρηνικὸς πολέμου θεατής, τὸ μὲν σῶμα ἐνδεής, τὴν δὲ ἡλικίαν προήκων, οὐ χρυσοῦν σκῆπτρον φέρων οὐδὲ στέμματα ἱερὰ θεοῦ τι ος, ἐπὶ λύσει θυγατρὸς

LXXV. DION CHRYSOSTOMOS

S-a născut la Prusa, în Bitinia, în anul 40 e.n. dintr-o familie înstărită şi a făcut studii serioase de retorică şi filozofie. Dion a călătorit mult şi a încercat apoi să sprijine, cu cuvîntul şi cu scrisul, cultura grecească şi o mai largă autonomie politică a patriei sale în legăturile ei cu stăpînirea romană. În anul 87 e.n. a fost surghiunit în ţinuturile getice, unde a vizitat cetăţile greceşti din Pontul Stîng, pînă la Olbia. S-a întors apoi la Roma, în anul 97; a fost în relaţii bune cu Traian şi a murit în Bitinia în jurul anului 120. A scris o *Istorie a geţilor*, astăzi pierdută. Din ea s-au informat Casiodor (490—575) şi Iordanes (pe la anul 553).

Ediţia: *Dionis Chrysostomi Orationes* post Ludovicum Dindorfium edidit Guy de Budé, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1916—1919.

DISCURSURI

XII, 16. Se întîmplă [1] că am făcut acum o călătorie lungă, drept la Istru şi în ţara geţilor [2] sau a misilor, aşa cum îi numeşte Homer şi cum e denumită astăzi populaţia. 17. Am mers acolo nu ca neguţător de mărfuri, nici să adun purtători de bagaje în serviciul unei tabere militare sau îngrijitori de boi, nici nu am dus vreo solie pentru aliaţi sau vreo alta cu nume frumos, din acelea care făgăduiesc numai cu gura. « Dezbrăcat, fără coif şi scut, neavînd lance şi nici vreo altă armă » [3]. 18. Aşa încît m-am mirat cum de mă răbdară, cînd m-au văzut, căci nu eram un om care ştie să călărească, nici arcaş priceput, [nici ostaş cu arme grele], nici aruncător de lănci sau pietre, dintre soldaţii uşor înarmaţi şi fără scut. Nu puteam nici să tai lemne din pădure sau să sap un şanţ, nici să cosesc fîn dintr-o poiană duşmană, deoarece mereu m-aş fi întors speriat. [Nu puteam nici] să construiesc un cort sau lucrări de întăritură, aşa cum desigur [fac] unii oameni de serviciu ai armatei, care urmează lagărele. 19. Fiind nefolositor la toate acestea, am ajuns la nişte oameni întreprinzători, care nu aveau răgazul să asculte cuvîntări, ci erau agitaţi şi tulburaţi ca nişte cai de curse la potou, înainte de plecare, nerăbdători să treacă vremea, cai pe care rîvna şi înfocarea îi fac să lovească pămîntul cu copitele. Acolo, la ei, puteai să vezi peste tot săbii, platoşe, lănci, toate locurile fiind pline de cai, arme [4] şi oameni înarmaţi. 20. În mijlocul atîtor oameni [deosebiţi], eu singur mă înfăţişam grozav de nepăsător, un spectator foarte paşnic al războiului, neputincios la trup, înaintat în vîrstă, om care nu purta sceptrul de aur şi nici panglicuţele sfinte ale vreunui zeu, care venise pe drumul unde-l mîna nevoia, în tabără ostăşească — pentru a cere slobozirea fiicei [sale [5]], ci

[1] Discursul a fost ţinut la Olimpia în anul 97 e.n.
[2] Autorul fusese în Dacia în anul 96 î.e.n.
[3] Cf. *Iliada*, XXI, 50.
[4] Deşi domnea pacea, dacii se pregăteau intens pentru noul război cu romanii, care avea să izbucnească peste cinci ani, folosind în acest scop şi pe tehnicienii oferiţi de Domiţian (cf. Dio Cassius, LXVII, 7, 4).
[5] Aluzie la *Iliada*, I, 10 şi urm.

ἥκων εἰς τὸ στρατόπεδον ἀναγκαίαν ὁδόν, ἀλλ' ἐπιθυμῶν ἰδεῖν ἄνδρας ἀγωνιζομένους ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ δυνάμεως, τοὺς δὲ ὑπὲρ ἐλευθερίας τε καὶ πατρίδος· ἔπειτα οὐ τὸν κίνδυνον ἀποκνήσας, μὴ τοῦτο ἡγησάσθω μηδείς, ἀλλ' εὐχῆς τινος μνησθεὶς παλαιᾶς δεῦρο ἀπετράπην πρὸς ἡμᾶς, ἀεὶ τὰ θεῖα κρείττω καὶ προυργιαίτερα νομίζων τῶν ἀνθρωπίνων, ἡλίκα ἂν ᾖ. 21. ... (ἐν καιρῷ ἐστι)... ἅψασθαι τῆς πρεσβυτέρας τὲ καὶ μείζονος ἱστορίας περὶ τοῦ θεοῦ... (ὅς)... κοινὸς ἀνθρώπων καὶ θεῶν (ἐστι) βασιλεύς τε καὶ ἄρχων καὶ πρύτανις καὶ πατήρ, ἔτι δὲ εἰρήνης καὶ πολέμων ταμίας, ὡς τοῖς πρότερον ἐμπείροις καὶ σοφοῖς ποιηταῖς ἔδοξεν, ἐάν πως ἱκανοὶ γενώμεθα τήν τε φύσιν καὶ τὴν δύναμιν ὑμνῆσαι λόγῳ βραχεῖ καὶ ἀποδέοντι τῆς ἀξίας...

XIV, 19. 'Εμοὶ μὲν σφόδρα δοκεῖ ἄτοπον, εἰ πέδας ἔχων τις ἢ ἐστιγμένος ἢ ἐν μυλῶνι ἀλῶν ἐλεύθερος ἔσται μᾶλλον τοῦ μεγάλου βασιλέως. Τί δὲ; ἐν Θρᾴκῃ γέγονας; Ἔγωγε. Ἑώρακας οὖν ἐκεῖ τὰς γυναῖκας τὰς ἐλευθέρας στιγμάτων μεστάς, καὶ τοσούτῳ πλείονα ἐχούσας στίγματα καὶ ποικιλώτερα ὅσῳ ἂν βελτίους καὶ ἐκ βελτιόνων δοκῶσιν; Τί οὖν δὴ τοῦτο; Ὅτι βασίλισσαν, ὡς ἔοικεν, οὐδὲν κωλύει ἐστιγμένην εἶναι, βασιλέα δὲ οἴει κωλύειν;

XXXIII, 26. (Μακεδόνες...) οἳ νεωστὶ μὲν τὰ ῥάκη περιῃρημένοι καὶ ποιμένας ἀκούοντες, τοῖς Θρᾳξὶ περὶ τῶν μελινῶν μαχόμενοι, τοὺς Ἕλληνας ἐκράτησαν, εἰς τὴν Ἀσίαν διέβησαν, ἄχρις Ἰνδῶν ἦρξαν.

XXXVI, 1. Ἐτύγχανον μὲν ἐπιδημῶν ἐν Βορυσθένει τὸ θέρος, ὡς τότε εἰσέπλευσα μετὰ τὴν φυγήν, βουλόμενος ἐλθεῖν, ἐὰν δύνωμαι, διὰ Σκυθῶν εἰς Γέτας, ὅπως θεάσωμαι τἀκεῖ πράγματα ὁποῖά ἐστι. Καὶ δὴ καὶ περιεπάτουν περὶ πλήθουσαν ἀγορὰν παρὰ τὸν Ὕπανιν. ἡ γὰρ πόλις τὸ μὲν ὄνομα εἴληφεν ἀπὸ τοῦ Βορυσθένους διά τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ποταμοῦ... 4. Ἡ δὲ πόλις ἡ τῶν Βορυσθενιτῶν τὸ μέγεθός ἐστιν οὐ πρὸς τὴν παλαιὰν δόξαν διὰ τὰς συνεχεῖς ἁλώσεις καὶ τοὺς πολέμους. ἅτε γὰρ ἐν μέσοις οἰκοῦσα τοῖς βαρβάροις τοσοῦτον ἤδη χρόνον, καὶ τούτοις σχεδόν τι τοῖς πολεμικωτάτοις, ἀεὶ μὲν πολεμεῖται, πολλάκις δὲ καὶ ἑάλωκε· τὴν <δὲ> τελευταίαν καὶ μεγίστην ἅλωσιν οὐ πρὸ πλειόνων ἢ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐτῶν. εἷλον δὲ καὶ ταύτην Γέται καὶ τὰς ἄλλας τὰς ἐν τοῖς ἀριστεροῖς τοῦ Πόντου πόλεις μέχρι Ἀπολλωνίας. 5. ὅθεν δὴ καὶ σφόδρα ταπεινὰ τὰ πράγματα κατέστη τῶν ταύτῃ Ἑλλήνων, τῶν μὲν οὐκέτι συνοικισθεισῶν πόλεων, τῶν δὲ φαύλως καὶ τῶν πλείστων βαρβάρων εἰς αὐτὰς συρρυέντων. πολλαὶ γὰρ δή τινες

[veneam] doritor de a vedea oameni luptînd [unii] pentru stăpînire și putere, iar alții pentru libertate și patrie. Pe urmă, nu primejdia m-a făcut să șovăi — nimeni să nu creadă aceasta ! —, ci mi-am amintit de o veche dorință și m-am întors iar la noi, socotind mereu că cele zeiești sînt mai presus și mai de folos decît cele omenești, oricît de însemnate ar fi acestea. 21... (Este potrivit lucru) să ne apucăm a înfățișa povestirile cele mărețe și vrednice de cinste [auzite acolo] în legătură cu zeul... (care este), deopotrivă, regele tuturor oamenilor și al tuturor zeităților — cîrmuitorul, pritanul și tatăl lor —, ba mai este și dăruitorul păcii și al războiului, așa cum au socotit mai de mult poeții cei pricepuți și înțelepți. [Facem aceasta], dacă sîntem în stare să prea mărim firea și puterea lui într-o cuvîntare scurtă și de la care se cere vrednicie...

XIV, 19. Mi se pare cu totul absurdă afirmația: Dacă cineva are lanțuri la picioare sau este însemnat cu fierul roșu sau macină într-o moară, va putea fi mai liber decît Marele Rege [6]. — Și de ce nu? Ai fost vreodată în Tracia? — Da, am fost. — N-ai văzut oare acolo femeile [7] libere pline de semne făcute cu fierul roșu și care cu atît au mai multe semne și mai variate, cu cît se arată a fi mai nobile și din părinți mai de ispravă? — Ce vrei să spui cu aceasta? — Că pe regină, pe cît se pare, nimic nu o împiedică să fie însemnată cu fierul roșu; dar socoți că pe rege îl împiedică ceva?

XXXIII, 26. Azvîrlindu-și de curînd hainele lor zdrențăroase și crezuți [pînă mai deunăzi] niște simpli păstori, (Macedonenii [8]) s-au luptat cu tracii pentru cîmpiile semănate cu mei, [apoi] i-au supus pe greci, au trecut în Asia și și-au întins stăpînirea pînă la inzi.

XXXVI, 1. S-a întîmplat să petrec o vară [9] la Boristene, atunci cînd am navigat într-acolo după exilul meu, avînd de gînd să merg — dacă voi putea — prin ținuturile scitice, la geți, ca să cercetez cum stau lucrurile acolo. Mă plimbam, pe la ora cînd se umple piața [10], pe malul [rîului] Hypanis. Orașul și-a luat numele de la Boristene, datorită frumuseții și mărimii fluviului... 4. Orașul boristeniților nu mai are o mărime potrivită cu vechea sa glorie, din pricina deselor cuceriri și a războaielor. Deoarece este așezat de atîta vreme în mijlocul barbarilor, și chiar în mijlocul celor mai războinici, [orașul] este mereu hărțuit de războaie și a fost adeseori cucerit [de dușmani]. Ultima și cea mai îndelungată cucerire [se spune că a avut loc] nu mai departe de acum o sută cincizeci de ani. Geții au luat atît orașul Boristene, cît și alte cetăți așezate pe țărmurile Pontului Stîng, pînă la Apollonia [11]. 5. Din această cauză situația grecilor care locuiesc pe aci este foarte nefericită. Nu s-a mai înființat nici o colonie sau aceasta a avut loc într-o măsură foarte redusă, majoritatea barbarilor unindu-se între ei pentru a se revărsa asupra

[6] Al perșilor.
[7] Cf. Clearh din Soloi, fr. 8.
[8] Macedonenii din timpul lui Filip al II-lea și Alexandru cel Mare.
[9] În anul 95 e.n.
[10] Dimineața, între orele 10—13.
[11] Între anii 60—48 î.e.n. Burebista a reușit să-și impună dominația asupra tuturor orașelor pontice, de la Olbia în jos, chiar dacă nu le-a cucerit pe toate. În legătură cu ocuparea Histriei, cf. decretul în cinstea lui Aristagoras, fiul lui Apaturios (vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 123—136 și *Ist. Rom.*, p. 211).

ἁλώσεις κατὰ πολλὰ μέρη γεγόνασι τῆς Ἑλλάδος, ἅτε ἐν πολλοῖς τόποις διεσπαρμένης. ἁλόντες δὲ τότε οἱ Βορυσθενῖται πάλιν συνῴκησαν, ἐθελόντων ἐμοὶ δοκεῖν τῶν Σκυθῶν διὰ τὸ δεῖσθαι τῆς ἐμπορίας καὶ τοῦ κατάπλου τῶν Ἑλλήνων. ἐπαύσαντο γὰρ εἰσπλέοντες ἀναστάτου τῆς πόλεως γενομένης, ἅτε οὐκ ἔχοντες ὁμοφώνους τοὺς ὑποδεχομένους οὐδὲ αὐτῶν Σκυθῶν ἀξιούντων οὐδὲ ἐπισταμένων ἐμπόριον αὐτῶν κατασκευάσασθαι τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον. 6. σημεῖον δὲ τῆς ἀναστάσεως ἥ τε φαυλότης τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τὸ συνεστάλθαι τὴν πόλιν ἐς βραχύ.

XLVII, 4. Καίτοι τὸν Ἡρακλέα αὐτὸν ἀκούομεν τῆς μὲν Αἰγύπτου κρατῆσαι καὶ τῆς Λιβύης, ἔτι δὲ τῶν περὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον οἰκούντων καὶ Θρᾳκῶν καὶ Σκυθῶν, καὶ τὸ Ἴλιον ἑλεῖν μικρῷ στόλῳ παραβαλόντα καὶ πάντων ἄρξαντα τῶν ἐθνῶν τούτων καταστῆναι βασιλέα αὐτόν.

XLVIII, 5. Εἶθ', ἃ λεγόντων ἑτέρων οὐκ ἀνέχεσθε ἀκούοντες, ταῦτα ἐρεῖτε αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν; ἐάν ποτε γένηται διαφορά, κἀκεῖνοι προφέρωσιν ὑμῖν [τὸ πονηροὺς ἔχειν πολίτας] τὸ στασιάζειν, οὐκ αἰσχύνεσθε; ὡς ἔγωγε τοὺς θεοὺς ὑμῖν ὀμνύω πάντας ἦ μὴν σφόδρα ἠχθέσθην εἰπόντος μοί τινος, Διάλλαξον τὴν πόλιν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἠγανάκτησα. μὴ γὰρ ἴδοιμι τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐν ᾗ διαλλαγῶν ὑμεῖς δεήσεσθε, ἀλλ' εἰς ἐχθρῶν, φασί, κεφαλὰς τὰ τοιαῦτα τρέποιτο, τοῦτ' ἔστιν εἰς τοὺς καταράτους Γέτας, εἰς μηδένα δὲ τῶν ἄλλων τῶν ὁμοεθνῶν.

LXVIII, 2. Πάλιν ἥδεσθαι μὲν ἀφροδισίοις καὶ σιτίοις καὶ ποτοῖς ἡδέσιν ἀνάγκη τόν τε Ἴωνα καὶ τὸν Θετταλὸν καὶ τὸν Ἰταλιώτην καὶ τὸν Γέτην καὶ τὸν Ἰνδὸν καὶ τὸν Σπαρτιάτην...

LXIX, 6. Σκύθαι γοῦν οὐδὲν κωλύονται οἱ νομάδες μήτε οἰκίας ἔχοντες μήτε γῆν σπείροντες ἢ φυτεύοντες δικαίως καὶ κατὰ νόμους πολιτεύεσθαι· ἄνευ δὲ νόμου καὶ δικαίου μὴ κακῶς ζῆν ἀνθρώπους καὶ πολὺ τῶν θηρίων ὠμότερον οὐ δυνατόν.

LXXII, 3. ... Ἔνθα γὰρ ἐνίοτε βλέπουσιν ἀνθρώπους, τοὺς μέν τινας πίλους ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς ἔχοντας, ὡς νῦν τῶν Θρᾳκῶν τινες τῶν Γετῶν λεγομένων, πρότερον δὲ Λακεδαιμόνιοι καὶ Μακεδόνες, ἄλλους δὲ τιάραν καὶ ἀναξυρίδας, καθάπερ οἶμαι Πέρσαι τε καὶ Βάκτριοι καὶ Παρθυαῖοι καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν βαρβάρων· οἱ δὲ ἔτι τούτων ἀτοπώτεροι εἰώθασιν ἐπιδημεῖν πτερὰ ἔχοντες ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς ὀρθά, ὥσπερ Νασάμωνες· οὐκοῦν οὐδὲ τούτοις πάνυ τι τολμῶσι πράγματα παρέχειν οὐδ' ἐνοχλεῖν προσιόντες. Καίτοι Γέτας μὲν ἢ Πέρσας ἢ Νασάμωνας, τοὺς μὲν οὐ πολλοὺς βλέπουσι, τοὺς δὲ σπανίως ἐπιδημοῦντας.

acestor [cetăți]. Multe din cuceriri s-au făcut în locuri diferite ale teritoriului locuit de greci, care se întinde pe multe regiuni. După ce au fost cuceriți[12] în vremea de demult, boristeniții și-au reînființat orașul. [De data aceasta] au avut, pe cît socot, încuviințarea sciților[13], care aveau nevoie de negoțul și navigația grecilor. Căci grecii încetaseră de a mai veni cu corăbiile, o dată ce orașul fusese devastat, deoarece nu aveau oameni de aceeași limbă care să-i primească, iar sciții înșiși nu se învredniceau și nu se pricepeau să-și rînduiască negoțul în felul grecilor. 6. Un semn al ruinii este starea cea proastă a construcțiilor și restrîngerea orașului la un teritoriu mic.

XLVII, 4. Cu toate acestea aflăm că același Heracles a cucerit Egiptul și Libia, de asemenea pe locuitorii din jurul Pontului Euxin, pe traci și pe sciți[14], a cucerit Ilionul, după ce-l pusese în primejdie numai cu o mînă de oameni, și a stăpînit toate aceste neamuri, devenind rege.

XLVIII, 5. Astfel, lucrurile pe care nu le suportați cînd le auziți rostite de alții, aceste lucruri le veți spune voi înșivă împotriva voastră? În cazul cînd s-ar ivi vreo neînțelegere și aceia[15] v-ar înfățișa posibilitatea unei răzvrătiri, [întrucît așa fac ticăloșii dintr-o cetate], nu v-ați rușina? Tot astfel, eu mă jur pe toți zeii, în fața voastră, că într-adevăr am suferit grozav atunci cînd mi-a spus cineva: « Împacă orașul », și am fost plin de indignare față de acela. O, de n-aș apuca să văd ziua în care voi ați duce lipsă de împăcări. Dar toate acestea să cadă — după cum se spune — pe capul dușmanilor[16], vreau să zic pe al blestemaților de geți și nu al cuiva din neamul nostru.

LXVIII, 2. Și iarăși, este nevoie să se bucure de plăcerile dragostei, ale mîncării și ale băuturii, atît ionianul, cît și tesalianul și italiotul și getul și indul și spartanul...

LXIX, 6. Așadar sciții nomazi nu sînt împiedicați cu nimic nici de a avea locuințe, nici de a semăna sau cultiva pămîntul cu dreptate și nici de a se conduce după legi. Fără lege și dreptate, oamenii nu pot să trăiască rău și mult mai aspru decît fiarele.

LXXII, 3... Căci aici uneori se pot vedea oameni avînd pe cap un fel de căciuli[17], așa cum poartă astăzi unii traci numiți geți și cum purtau înainte vreme lacedemonienii și macedonenii, iar alții au tiară și [un fel de] șalvari — pare-mi-se, la fel ca perșii, bactrienii, parții și mulți alți barbari. În fine, unii și mai ciudați decît aceștia obișnuiesc a călători purtînd pe cap pene așezate drept, ca nasamonii[18], și din această pricină nu îndrăznesc nici să le facă vreo încurcătură sau să-i supere cei ce se apropie de ei. Dar fie geți, fie perși sau nasamoni, pe unii îi vezi puțini la număr, iar alții merg rar printre străini[19].

[12] Cîndva între anii 50—48 î.e.n. (vezi RE, VII, col. 1 861).

[13] Adică neamurile « barbare » din împrejurimi (geți, sciții, bastarni și elemente sarmatice).

[14] Aluzie la legenda după care sciții se trag din Heracles (cf. Herodot, IV, 9—10).

[15] Ținînd cuvîntarea la Prusa, Dion face aluzii la cetățenii care îndemnau la răzvrătire împotriva stăpînirii romane.

[16] Imperiului roman.

[17] *Pileus;* era o căciulă ascuțită purtată de *pileați*, « nobili » (cf. Criton, fr. 3 și Lucian, *Scitul*, 1).

[18] Trib din Libia.

[19] Autorul vrea să spună că rareori ajung aceștia pînă în Bitinia.

LXXVI. ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΠΑΥΛΟΣ

9. ... Πάρεργον δὲ τοῦ πολέμου στρατείαν ἐπὶ Δαρδανεῖς θέμενος, ὡς δὴ τοὺς Ῥωμαίους ὑπερορῶν καὶ σχολάζων, μυρίους τῶν βαρβάρων κατέκοψε καὶ λείαν ἠλάσατο πολλήν. Ὑπεκίνει δὲ καὶ Γαλάτας τοὺς περὶ τὸν Ἴστρον ᾠκημένους, Βαστέρναι καλοῦνται, στρατὸν ἱππότην καὶ μάχιμον, Ἰλλυρίους τε διὰ Γενθίου τοῦ βασιλέως παρεκάλει συνεφάψασθαι τοῦ πολέμου. Καὶ λόγος κατέσχεν, ὡς τῶν βαρβάρων μισθῷ πεπεισμένων ὑπ' αὐτοῦ διὰ τῆς κάτω Γαλατίας παρὰ τὸν Ἀδρίαν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

12. ... Εἰ μή τις ἄρα τὴν Περσέως φιλαργυρίαν Αἰμιλίῳ τύχην ἀγαθὴν περὶ τὰ πράγματα γενέσθαι φησίν, ἣ λαμπρὰ καὶ μεγάλα πρὸς τὸν πόλεμον ἀρθέντα ταῖς ἐλπίσι τὰ Μακεδόνων ἀνέτρεψε καὶ κατέβαλε πρὸς ἀργύριον ἀποδειλιάσαντος. Ἧκον μὲν γὰρ αὐτῷ δεηθέντι Βαστέρναι, μύριοι μὲν ἱππεῖς, μύριοι δὲ παραβάται, μισθοφόροι πάντες, ἄνδρες οὐ γεωργεῖν εἰδότες, οὐ πλεῖν, οὐκ ἀπὸ ποιμνίων ζῆν νέμοντες, ἀλλ' ἓν ἔργον καὶ μίαν τέχνην μελετῶντες ἀεὶ μάχεσθαι καὶ κρατεῖν τῶν ἀντιταττομένων. Ὡς δὲ περὶ τὴν Μαιδικὴν καταστρατοπεδεύσαντες ἐπεμίγνυντο τοῖς παρὰ τοῦ βασιλέως ἄνδρες ὑψηλοὶ μὲν τὰ σώματα, θαυμαστοὶ δὲ τὰς μελέτας, μεγάλαυχοι δὲ καὶ λαμπροὶ ταῖς κατὰ τῶν πολεμίων ἀπειλαῖς, θάρσος παρέστησαν τοῖς

LXXVI. PLUTARH

S-a născut în Cheroneea, în anul 46 e.n., și a murit în anul 120. Plutarh a făcut parte dintr-o familie înstărită și a avut relații strînse cu mulți demnitari romani. În patria sa a ocupat funcții înalte și a scris numeroase lucrări, din care cunoaștem 154 de titluri. Autorul a consultat o literatură întinsă și ne-a transmis o mulțime de informații privitoare la lumea veche. Dintre operele păstrate, cea mai cunoscută este culegerea de 26 de biografii ale oamenilor de seamă greci și romani, intitulată *Viețile paralele*, și intrată în literatura universală. Nu cunoașteam bine izvoarele de care s-a folosit și de aceea opera lui Plutarh rămîne o sursă directă pentru studierea lumii antice.

Ediții: *Plutarchi Vitae parallelae* iterum recognoverunt Cl. Lindskog et K. Ziegler, Teubner, Leipzig, 1914—1939; *Plutarchi Moralia* recognoverunt et emendaverunt C. Hubert, W. Nachstädt, W. R. Paton, M. Pohlenz, J. B. Titchener, W. Sievecking, I. Wegehaupt, Teubner, Leipzig, 1925—1935.

VIEȚILE PARALELE

AEMILIUS PAULUS

9. ... Ca să mai adauge ceva la războiul în curs, Perseu mai puse la cale și o expediție împotriva dardanilor, fiindcă el disprețuia pe romani și avea răgaz. [Cu același prilej] măcelări zece mii de dardani și luă o pradă îmbelșugată. Totodată îi stîrnea pe galatii [1] care locuiesc la Istru — așa-numiții bastarni —, un neam războinic, deosebit prin călăreții săi, și îi îndemna pe iliri, prin regele Genthios, să intre și ei în război. La un moment dat, se răspîndi zvonul că barbarii cîștigați de Perseu [2], care le oferise o soldă, au pornit să năvălească prin Galia Inferioară [3], de-a lungul țărmului Adriaticii, spre Italia.

12. ... Afară doar dacă cineva n-ar spune că zgîrcenia [4] lui Perseu a fost în aceste împrejurări norocul lui Aemilius [5]. Această zgîrcenie a răsturnat și spulberat speranțele cele mai mari, pe care macedonenii și le puseseră în război și [a stricat] o situație strălucită, din pricina fricii bolnăvicioase a regelui pentru banii săi. La cererea lui Perseu [6] veniseră zece mii de călăreți bastarni și tot atîția pedestrași toți mercenari, oameni care nu știau să lucreze pămîntul, nu știau să navigheze și nu se pricepeau să ducă viață de păstori, preocupîndu-se doar de un singur lucru și de un singur meșteșug: lupta necontenită și biruirea celor ce-i înfruntă [în linie de bătaie]. Cînd bastarnii și-au așezat tabăra în Maedica și au intrat în legături cu oamenii regelui — deoarece erau oameni înalți la trup, vrednici de admirat în exercițiile lor, semeți și scăpărători în amenințările împotriva dușmanilor —, ei dădură curaj macedonenilor și-i

[1] Galatii nu erau celți, ci un neam germanic (vezi Titus Livius, nota 12).
[2] Plutarh face o confuzie cu Filip al V-lea (cf. Titus Livius, XXIX, 35, 4).
[3] Aici bazinul Dravei și Savei, ocupat de celți.
[4] Cf. Polibiu, XXIX, 9, 12.
[5] Lucius Aemilius Paulus Macedonicus învingătorul lui Perseu.
[6] Cf. Titus Livius, XLIV, 26, 2.

Μακεδόσι καὶ δόξαν, ὡς τῶν Ῥωμαίων οὐχ ὑπομενούντων, ἀλλ' ἐκπλαγησομένων τὴν ὄψιν αὐτὴν καὶ τὴν κίνησιν ἔκφυλον οὖσαν καὶ δυσπρόσοπτον. Οὕτω διαθεὶς τοὺς ἀνθρώπους ὁ Περσεὺς καὶ τοσούτων ἐμπλήσας ἐλπίδων αἰτιούμενος καθ' ἕκαστον ἡγεμόνα χιλίους, πρὸς τὸ γιγνόμενον τοῦ χρυσίου πλῆθος ἰλιγγιάσας καὶ παραφρονήσας ὑπὸ μικρολογίας ἀπείπατο καὶ προήκατο τὴν συμμαχίαν, ὥσπερ οἰκονομῶν, οὐ πολεμῶν Ῥωμαίοις, καὶ λογισμὸν ἀποδώσων ἀκριβῆ τῆς εἰς τὸν πόλεμον δαπάνης οἷς ἐπολέμει· καίτοι διδασκάλους εἶχεν ἐκείνους, οἷς ἄνευ τῆς ἄλλης παρασκευῆς στρατιωτῶν δέκα μυριάδες ἦσαν ἠθροισμέναι καὶ παρεστῶσαι ταῖς χρείαις. Ὁ δὲ πρὸς δύναμιν ἀνταίρων τηλικαύτην καὶ πόλεμον, οὗ τοσοῦτον ἦν τὸ παρατρεφόμενον, διεμέτρει καὶ παρεσημαίνετο τὸ χρυσίον, ἅψασθαι δεδιὼς ὥσπερ ἀλλοτρίων. Καὶ ταῦτ' ἔπραττεν οὐ Λυδῶν τις οὐδὲ Φοινίκων γεγονώς, ἀλλὰ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου κατὰ συγγένειαν ἀρετῆς μεταποιούμενος, οἳ τῷ τὰ πράγματα τῶν χρημάτων ὠνητά, μὴ τὰ χρήματα τῶν πραγμάτων ἡγεῖσθαι πάντων ἐκράτησαν...

13. Οὐ γὰρ μόνον ἀπέπεμψε τοὺς Γαλάτας ψευσάμενος, ἀλλὰ καὶ Γένθιον ἐπάρας τὸν Ἰλλυριὸν ἐπὶ τριακοσίους ταλάντοις συνεφάψασθαι τοῦ πολέμου τὰ μὲν χρήματα τοῖς παρ' αὐτοῦ πεμφθεῖσι προὔθηκεν ἠριθμημένα καὶ κατασημήνασθαι παρέσχεν· ὡς δὲ πεισθεὶς ἔχειν ἃ ᾔτησεν ὁ Γένθιος ἔργον ἀσεβὲς καὶ δεινὸν ἔδρασε (πρέσβεις γὰρ ἐλθόντας Ῥωμαίων πρὸς αὐτὸν συνέλαβε καὶ κατέδησεν), ἡγούμενος ὁ Περσεὺς οὐδὲν ἔτι δεῖσθαι τῶν χρημάτων τὴν ἐκπολέμωσιν, ἄλυτα τοῦ Γενθίου προδεδωκότος ἔχθρας ἐνέχυρα καὶ διὰ τηλικαύτης ἀδικίας ἐμβεβληκότος ἑαυτὸν εἰς τὸν πόλεμον, ἀπεστέρησε τὸν κακοδαίμονα τῶν τριακοσίων ταλάντων, καὶ περιεῖδεν ὀλίγῳ χρόνῳ μετὰ τέκνων καὶ γυναικὸς ὡς ἀπὸ νεοττιᾶς ἀρθέντα τῆς βασιλείας ὑπὸ Λευκίου Ἀνικίου στρατηγοῦ πεμφθέντος ἐπ' αὐτὸν μετὰ δυνάμεως...

18. ... Πρῶτοι δ' οἱ Θρᾷκες ἐχώρουν, ὧν μάλιστά φησιν ἐκπλαγῆναι τὴν ὄψιν, ἄνδρες ὑψηλοὶ τὰ σώματα, λευκῷ καὶ περιλάμποντι θυρεῶν καὶ περικνημίδων ὁπλισμῷ μέλανας ὑπενδεδυμένοι χιτῶνας, ὀρθὰς δὲ ῥομφαίας βαρυσιδήρους ἀπὸ τῶν δεξιῶν ὤμων ἐπισείοντες. Παρὰ δὲ τοὺς Θρᾷκας οἱ μισθοφόροι παρενέβαλλον, ὧν σκευαί τε παντοδαπαὶ καὶ μεμιγμένοι Παίονες ἦσαν...

ΜΑΡΚΟΣ ΚΑΤΩΝ

12. Τιβερίῳ μὲν οὖν Σεμπρωνίῳ τὰ περὶ Θρᾴκην καὶ Ἴστρον ὑπατεύοντι πρεσβεύων συγκατειργάσατο...

făcură să creadă cum că romanii nu li se vor putea împotrivi, ci se vor înspăimînta de însăşi privirea şi mişcarea lor neobişnuită şi înfiorătoare. Astfel Perseu îi însufleţi din nou pe macedoneni şi îi umplu de nădejdi. Dar întunecat la minte de zgîrcenie, după ce fiecare căpetenie [a barbarilor] îi ceru să fie plătită cu o mie de galbeni, şi cuprins de ameţeală din pricina unei atît de mari sume de bani, regele se împotrivi şi respinse alianţa, purtîndu-se ca un administrator de avere, nu ca un rege ce se războieşte cu romanii, ca şi cum ar fi fost obligat să dea socoteală exactă de cheltuiala războiului pe care îl ducea. Cu toate acestea el ar fi putut primi învăţătură chiar de la romani. Aceştia, în afară de alte pregătiri, aveau adunaţi o sută de mii de oameni gata la nevoie. În vreme ce Perseu avea în faţă o forţă atît de însemnată şi un război atît de bine pregătit de către duşmani, el îşi cîntărea şi-şi pecetluia banii, temîndu-se să nu se atingă de ei, ca şi cum ar fi fost bani străini. Şi toate acestea le făcea, nu un rege din Lidia sau din Fenicia, ci cel care rîvnea, prin înrudire, la destoinicia lui Alexandru şi Filip. Dar aceştia au ajuns stăpîni peste toate [prin concepţia că] interesele dispun de bani, iar nu banii de interese...

13. Perseu nu numai că-i respinse pe galati [7] înşelîndu-i, dar îl stîrni şi pe Genthios, regele ilirilor, făgăduindu-i trei sute de talanţi, în schimbul cărora acela se obliga să ia parte la război. El aduse banii număraţi trimişilor lui Genthios şi-i puse pe aceştia să-i pecetluiască. Dar cînd fu încredinţat că are ceea ce ceruse, Genthios săvîrşi o groaznică nelegiuire (căci puse mîna şi aruncă în lanţuri pe solii romanilor care veniseră la dînsul). Perseu socoti că nu mai e nevoie să-i dea banii, ca să-l pornească pe acela la război, căci are destulă chezăşie ura neîmpăcată [a romanilor] împotriva trădării lui Genthios, căci printr-o nedreptate atît de mare Genthios se aruncase singur în război. Îl lipsi pe nenorocitul acesta de cei trei sute de talanţi şi, puţin timp după aceea, rămase nepăsător, cînd comandantul Lucius Anicius, trimis cu oaste împotriva aceluia, îl luă din regatul său — ca pe o pasăre din cuib — împreună cu soţia şi copiii săi ...

18... În prima linie de luptă mergeau tracii, despre care se zice că îngrozeau numai cu înfăţişarea lor — nişte bărbaţi înalţi avînd drept arme scuturi albe şi strălucitoare şi cnemide [8] bine închise, şi fiind îmbrăcaţi cu tunici negre. Ei agitau pe umărul drept săbii de fier [cu două tăişuri], lungi şi grele, ţinîndu-le ridicate în sus. După traci [9], se rînduiau mercenari, ale căror armuri erau foarte diferite, printre dînşii amestecîndu-se şi peoni...

CATO CEL BĂTRÎN

12. Astfel, în calitate de sol [10], l-a ajutat pe Tiberius Sempronius [11] în timpul proconsulatului acestuia, în Tracia şi la Dunăre... [12].

[7] Vezi nota 1.

[8] Un fel de jambiere pentru apărarea picioarelor.

[9] Cu ocazia descrierii luptei de la Pidna, din 22 iunie 168 î.e.n., sînt enumerate trupele lui Perseu.

[10] Cato a fost legatul lui M. Acilius Glabrio în anul 191 î.e.n., în timpul războiului cu Antioh.

[11] Ti. Sempronius Longus, consul în anul 194 î.e.n., a fost probabil şi el legat al lui M. Acilius Glabrio.

[12] Autorul face o confuzie, căci la data aceea nu exista încă provincia în care Sempronius să-şi fi putut exercita proconsulatul. E vorba probabil de o colaborare cu Cato în timpul şederii lor în Grecia.

ΓΑΙΟΣ ΜΑΡΙΟΣ

11. . . . Εἰσὶ δὲ οἳ τὴν Κελτικὴν διὰ βάθος χώρας καὶ μέγεθος ἀπὸ τῆς ἔξω θαλάσσης καὶ τῶν ὑπαρκτίων κλιμάτων πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα κατὰ τὴν Μαιῶτιν ἐπιστρέφουσαν ἅπτεσθαι τῆς Ποντικῆς Σκυθίας λέγουσι, κἀκεῖθεν τὰ γένη μεμῖχθαι. Τούτους ἐξαναστάντας οὐκ ἐκ μιᾶς ὁρμῆς οὐδὲ συνεχῶς, ἀλλὰ ἔτους ὥρᾳ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς τοὔμπροσθεν ἀεὶ χωροῦντας πολέμῳ χρόνοις πολλοῖς ἐπελθεῖν τὴν ἤπειρον. Διὸ καὶ πολλὰς κατὰ μέρος ἐπικλήσεις ἐχόντων κοινῇ Κελτοσκύθας τὸν στρατὸν ὠνόμαζον. . .

ΠΟΜΠΗΙΟΣ

41. (Μιθριδάτην) . . . αὖθις ἀναζωπυροῦντα καὶ παρασκευαζόμενον, ὡς ἀπηγγέλλετο, διὰ Σκυθῶν καὶ Παιόνων στρατὸν ἐλαύνειν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν. . .

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

11. . . . Τὰ μὲν οὖν βαρβαρικὰ κινήματα καὶ τοὺς ἐκεῖ πολέμους κατέπαυσεν ὀξέως ἐπιδραμὼν στρατῷ μέχρι πρὸς τὸν Ἴστρον, ᾗ καὶ Σύρμον ἐνίκησε μάχῃ μεγάλῃ τὸν βασιλέα τῶν Τριβαλλῶν· Θηβαίους δὲ ἀφεστάναι πυθόμενος καὶ συμφρονεῖν αὐτοῖς Ἀθηναίους [ἐθέλων ἀνὴρ φανῆναι] εὐθὺς ἦγε διὰ Πυλῶν τὴν δύναμιν, εἰπὼν ὅτι Δημοσθένει παῖδα μὲν αὐτόν, ἕως ἦν ἐν Ἰλλυριοῖς καὶ Τριβαλλοῖς, ἀποκαλοῦντι, μειράκιον δὲ περὶ Θετταλίαν γενόμενον, βούλεται πρὸς τοῖς Ἀθηναίων τείχεσιν ἀνὴρ φανῆναι. . .

36. . . . Δείνων δέ φησι καὶ ὕδωρ ἀπό τε τοῦ Νείλου καὶ τοῦ Ἴστρου μετὰ τῶν ἄλλων μεταπεμπομένους εἰς τὴν γάζαν ἀποτίθεσθαι τοὺς βασιλεῖς, οἷον ἐκβεβαιουμένους τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς καὶ τὸ κυριεύειν ἁπάντων.

CAIUS MARIUS

11. . . . Alții susțin că regiunea celților, din cauza lățimii și adîncimii ținutului, se întinde de la marea exterioară și climaturile septentrionale pînă la soare-răsare, în regiunea Lacului Meotic, atingînd și Sciția Pontică. În această regiune avu loc amestecul celor două neamuri [13]. Aceștia au ieșit din țara lor de baștină, nu în cursul unei singure migrații și deodată, ci îndelungată vreme [14] — în fiecare an la începutul primăverii — porneau mereu cu război, înaintînd spre continent. Din această cauză au avut multe denumiri, după locul unde ajungeau, dar lumea numea de obicei această oștire celto-sciți.

POMPEI

41. . . Se vesti că (Mitridate) și-a reaprins ura, fiind gata să pornească [15] cu oastea lui spre Italia, străbătînd ținutul sciților și al peonilor. . .

ALEXANDRU

11. . . Puse iute capăt agitației barbarilor și războaielor de-acolo, înaintînd [16] cu armata sa pînă la Istru, într-o expediție în care birui — printr-o mare bătălie — pe Syrmos, regele tribalilor. Aflînd însă că tebanii s-au răsculat și că atenienii sînt aliați cu ei — în dorința de a-și arăta vitejia —, își conduse din nou armata prin Termopile, spunînd că în fața lui Demostene — care îl numea un copil — atîta vreme cît se aflase în ținutul ilirilor și tribalilor el devenise un tînăr în Tesalia; dar acum vrea să se înfățișeze ca un bărbat în toată puterea cuvîntului sub zidurile atenienilor. . .

36. . . . Deinon [17] spune că regii chemați, după alte daruri, au depus în tezaurul regal și apă din Nil și Istru [18], ca o dovadă a întinderii imperiului și a stăpînirii aceluia asupra tuturora.

---

[13] În realitate celții — în cursul migrațiilor de la începutul secolului al III-lea î.e.n. — n-au ajuns decît pînă în regiunile Nistrului, unde întîlnim nume de cetăți celtice, cum ar fi Carrodunum și altele (cf. Ptolemeu, III, 5, 15).

[14] Procesul acesta începe în secolul al IV-lea î.e.n., cînd au loc și atacurile împotriva Romei și continuă cu invazia regiunilor adriatice (cf. Strabon, VII, 3, 8 și Arian, *Anabasis*, I, 4, 6) și a Europei centrale (cf. Trogus Pompeius, XXIV, 4, 3—6.). De pe actualul teritoriu al Ungariei celții vor pătrunde apoi, spre sfîrșitul sec. IV, sau începutul sec. III î.e.n., și în țara noastră (vezi *Ist. Rom.*, p. 234—235), ajungînd pînă în sudul Poloniei și în Bugeac, iar grupurile din sud vor cutreiera Balcanii (cf. Polibiu, IV, 46,2), unii dintre ei stabilindu-se chiar în Asia Mică, în Galatia (cf. (Trogus Pompeius, XXIV, 4, 1; XXV, 1, 1 și XXXII, 3, 6—8).

[15] În anul 74 î.e.n. cînd începe al treilea război cu romanii (cf. Apian, *Mitridate*, 69, 293).

[16] Cf. Arian, *Anabasis*, I, 1, 4 și urm.

[17] Istoric grec din epoca elenistică.

[18] Limitele de sud și de nord ale imperiului macedonean (cf. Polibiu, I, 2, 4).

Γ. ΚΑΙΣΑΡ

58. ... Παρασκευὴ δὲ καὶ γνώμη στρατεύειν μὲν ἐπὶ Πάρθους, καταστρεψαμένῳ δὲ τούτους, καὶ δι' Ὑρκανίας παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν καὶ τὸν Καύκασον ἐκπεριελθόντι τὸν Πόντον, εἰς τὴν Σκυθικὴν ἐκβαλεῖν, καὶ τὰ περίχωρα Γερμανοῖς καὶ Γερμανίαν αὐτὴν ἐπιδραμόντι διὰ Κελτῶν ἐπανελθεῖν εἰς Ἰταλίαν...

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

39. ... Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον ἁλίσκεται Λυσίμαχος ὑπὸ Δρομιχαίτου· καὶ πρὸς τοῦτο Δημητρίου κατὰ τάχος ἐξορμήσαντος ἐπὶ Θρᾴκην, ὥσπερ ἔρημα καταληψομένου, πάλιν ἀπέστησαν οἱ Βοιωτοί, καὶ Λυσίμαχος ἅμα διειμένος ἀπηγγέλλετο...

52. ... καὶ Σέλευκος ἤκουσέ τε κακῶς καὶ μετενόησεν οὐ μετρίως ἐν ὑποψίᾳ τὸν Δημήτριον θέμενος τότε, καὶ μηδὲ Δρομιχαίτην, ἄνδρα βάρβαρον Θρᾷκα, μιμησάμενος οὕτω φιλανθρώπως καὶ βασιλικῶς ἁλόντι Λισιμάχῳ χρησάμενον.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

63. ... καὶ συνεβούλευε Κλεοπάτραν μὲν ἀποπέμπειν, ἀναχωρήσαντα δὲ εἰς Θρᾴκην ἢ Μακεδονίαν πεζομαχίᾳ κρῖναι. καὶ γὰρ Δικόμης ὁ Γετῶν βασιλεὺς ὑπισχνεῖτο πολλῇ στρατιᾷ βοηθήσειν...

ΥΓΙΕΙΝΑ ΠΑΡΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

9. ... ἀλλ' ὥσπερ ὁ Λυσίμαχος ἐν Γέταις συσχεθεὶς δίψῃ καὶ παραδοὺς ἑαυτὸν μετὰ στρατεύματος αἰχμάλωτον, εἶτα πιὼν ὕδωρ ψυχρόν, «Ὦ θεοί», εἶπεν, «ὡς βραχείας ἡδονῆς ἕνεκα μεγάλην εὐδαιμονίαν ἀπεβαλόμην».

CEZAR

58. ... Făcuse pregătiri militare, cu intenţia de a întreprinde o expediţie împotriva parţilor [19], urmînd ca, după supunerea acestora, să înconjoare Pontul pe lîngă Marea Caspică şi, prin Caucaz, să intre în Sciţia, să străbată ţinuturile învecinate cu Germania şi Germania însăşi şi să se întoarcă în Italia pe la Celţi [20].

DEMETRIOS [21]

39. ... Nu după multă vreme Lisimah a fost prins de Dromichaites. Trăgînd foloase de pe urma unei asemenea situaţii, Demetrios năvăli repede în Tracia, ca şi cum avea să cucerească un ţinut pustiu. În acest timp beoţienii se răzvrătiră din nou. Dar fu vestită îndată eliberarea [22] lui Lisimah...

52. ... Iar Seleucos [23] fu vorbit de rău şi el însuşi se căi foarte mult că-l bănuise pe Demetrios şi că nu-l luase ca model pe Dromichaites, un barbar din Tracia, în privinţa chipului omenos şi regesc în care se purtase cu Lisimah, cînd acesta fusese luat prizonier.

ANTONIU

63. ... Îi dădea sfatul [24] să trimită de la el pe Cleopatra, atunci cînd urma să se îndrepte spre Tracia sau Macedonia, pentru a se măsura într-o luptă hotărîtoare de infanterie. Într-adevăr, Dicomes [25], regele geţilor, îi făgăduise că-l va ajuta cu armată numeroasă...

PRECEPTE DESPRE SĂNĂTATE

9. ... Întocmai ca Lisimah care fu silit de sete, în ţinutul geţilor [26], şi se lăsă să fie prins împreună cu [toată] oştirea sa, după ce bău apă rece, el spuse: « O zeilor, pentru o atît de mică plăcere mi-am pierdut eu o mare fericire ! ».

---

[19] Pentru campaniile proiectate împotriva dacilor şi parţilor, cf. Suetoniu, *Cezar*, 42.
[20] Prin Galia.
[21] Demetrios Poliorcetes (336—282 î.e.n.), fiul lui Antigonos.
[22] În anul 291 î.e.n. (cf. Diodor, XXI, 12, 1).
[23] Seleucos I Nicator.
[24] P. Canidius Crassus, unul dintre generalii lui Antoniu, comandantul infanteriei în lupta de la Actium.
[25] Probabil şeful unei uniuni de triburi getice din cîmpia munteană (vezi *Ist. Rom.*, p. 289 şi 296).
[26] Vezi nota 22.

ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ

ΙΔΑΝΘΥΡΣΟΣ

Ἰδάνθυρσος ὁ Σκυθῶν βασιλεύς, ἐφ' ὃν διέβη Δαρεῖος, ἔπειθε τοὺς Ἰώνων τυράννους τὸ τοῦ Ἴστρου ζεῦγμα λύσαντας ἀπαλλάττεσθαι· μὴ βουληθέντας δὲ διὰ τὴν πρὸς Δαρεῖον πίστιν ἀνδράποδα χρηστὰ καὶ ἄδραστα ἐκάλει.

ΑΝΤΕΑΣ

1. Ἀντέας ἔγραφε πρὸς τὸν Φίλιππον 'σὺ μὲν ἄρχεις Μακεδόνων ἀνθρώποις μεμαθηκότων πολεμεῖν· ἐγὼ δὲ Σκυθῶν, οἳ καὶ λιμῷ καὶ δίψει μάχεσθαι δύνανται'.

2. Τοὺς δὲ πρέσβεις τοῦ Φιλίππου ψήχων τὸν ἵππον ἠρώτησεν, εἰ τοῦτο ποιεῖ Φίλιππος·...

3. Ἰσμηνίαν δὲ τὸν ἄριστον αὐλητήν, λαβὼν αἰχμάλωτον ἐκέλευσεν αὐλῆσαι· θαυμαζόντων δὲ τῶν ἄλλων αὐτὸς ὤμοσεν ἥδιον ἀκούειν τοῦ ἵππου χρεμετίζοντος.

ΛΥΣΙΜΑΧΟΣ

1. Λυσίμαχος ἐν Θρᾴκῃ κρατηθεὶς ὑπὸ Δρομιχαίτου καὶ διὰ δίψαν ἑαυτὸν καὶ τὸ στράτευμα παραδοὺς ὡς ἔπιεν αἰχμάλωτος γενόμενος, 'ὦ θεοί', εἶπεν,' ὡς μικρᾶς ἡδονῆς ἕνεκα δοῦλον ἐμαυτὸν ἐκ βασιλέως πεποίηκα'.

ΚΑΙΣΑΡΟΣ Ο ΣΕΒΑΣΤΟΣ

2. Ἐπεὶ δὲ Ῥοιμητάλκης ὁ τῶν Θρᾳκῶν βασιλεὺς ἀπὸ Ἀντωνίου μεταβαλόμενος πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐμετρίαζεν παρὰ τοὺς πότους, ἀλλ' ἦν ἐπαχθὴς ὀνειδίζων τὴν συμμαχίαν, προπιών τινι τῶν ἄλλων βασιλέων ὁ Καῖσαρ εἶπεν 'ἐγὼ προδοσίαν φιλῶ, προδότας δ' οὐκ ἐπαινῶ'.

ΠΕΡΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΥΧΗΣ Η ΑΡΕΤΗΣ

I, 3. ... ἀνερρήγνυντο δ' Ἰλλυριοί, καὶ τὰ Σκυθῶν ἐπῃωρεῖτο τοῖς προσοίκοις νεωτερίζουσι...

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΒΡΑΔΕΩΣ ΤΙΜΩΡΟΥΜΕΝΩΝ

12. ... Οὐδὲ γὰρ Θρᾷκας ἐπαινοῦμεν, ὅτι στίζουσιν ἄχρι νῦν, τιμωροῦντες Ὀρφεῖ τὰς αὐτῶν γυναῖκας...

SENTINȚE ALE REGILOR ȘI COMANDANȚILOR DE OȘTI

IDANTHYRSOS

Idanthyrsos, regele sciților, împotriva căruia a pornit cu armată Darius, încerca să-i înduplece pe tiranii ionieni[27] să strice podul de vase peste Istru și să plece. Deoarece aceștia nu voiau din pricina jurămîntului lor față de Darius, Idanthyrsos îi numi « sclavi de mîna întîia », care nu-s în stare să fugă.

ATEAS

1. Ateas i-a scris[28] lui Filip: « Tu conduci pe macedoneni, niște oameni care se pricep să facă război, iar eu pe sciți, care pot să lupte cu foamea și cu setea ».

2. Pe solii lui Filip i-a întrebat, cînd își țesăla calul, dacă Filip face și el așa ceva. Luînd prizonier pe Ismenias, cel mai bun flautist, i-a poruncit să cînte din flaut. Ceilalți îl admirau, dar el se jura că ascultă cu mai mare plăcere cum nechează calul.

LISIMAH

Învins[29] în Tracia de către Dromichaites și silit să se predea împreună cu toată oștirea din pricina setei, după ce bău apă și ajunse sclav, Lisimah spuse: « O zeilor, pentru cît de mică desfătare m-am făcut rob, din rege ce eram ! ».

AUGUST

2. Rhoemetalces[30], regele tracilor, trecuse de la Antoniu de partea lui August și se arăta necumpătat la băutură, nemulțumind pe comeseni și rostind vorbe disprețuitoare despre [alianța cu romanii]. August închină paharul pentru unul din ceilalți regi și zise:
« Iubesc trădarea, nu-mi plac trădătorii ».

DESPRE SOARTA LUI ALEXANDRU SAU DESPRE VITEJIE

I, 3... Ilirii se puseră în mișcare[31], iar sciții erau gata să dea ajutor vecinilor care se răzvrătiseră...

DESPRE RĂZBUNAREA TÎRZIE A DIVINITĂȚII

12. ... Nu-i lăudăm nici pe traci, care pînă astăzi își tatuează femeile[32], ca să-l răzbune pe Orfeu...

---

27 Însoțitorii lui Darius în expediție (cf. Herodot, IV, 136—139).
28 Cf. Trogus Pompeius, IX, 2, 1.
29 Vezi nota 22.
30 Regele odrisilor din al cărui regat făcea parte și Dobrogea (cf. Tacit, *Anale*, II, 64).
31 Aluzie la evenimentele din anul 335 î.e.n. (cf. Arian, *Anabasis*, I, 1, 4).
32 Cf. Clearh din Soloi, fr. 8.

LXXVII. ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

I, 133. Αἰήτης δὲ ἐπιγνοὺς τὰ τῇ Μηδείᾳ τετολμημένα ὥρμησε τὴν ναῦν διώκειν. ἰδοῦσα δὲ αὐτὸν πλησίον ὄντα Μήδεια τὸν ἀδελφὸν φονεύει καὶ μελίσασα κατὰ τοῦ βυθοῦ ῥίπτει. συναθροίζων δὲ Αἰήτης τὰ τοῦ παιδὸς μέλη τῆς διώξεως ὑστήρεσε· διόπερ ὑποστρέψας, καὶ τὰ σωθέντα τοῦ παιδὸς μέλη θάψας, τὸν τόπον προσηγόρευσε Τόμους.

LXVII. BIBLIOTECA LUI APOLODOR

Sub numele celebrului erudit Apolodor din Atena (sec. II î.e.n.) s-a păstrat un fel de compendiu de mitologie, intitulat *Biblioteca lui Apolodor*. În realitate lucrarea aceasta este un extras dintr-un manual de mitologie din sec. I î.e.n., asemănător cu cele folosite de Diodor din Sicilia şi Ovidiu, şi a fost alcătuită în sec. I sau chiar II e.n.

Ediţia: *Apollodori Bibliotheca* edidit Richardus Wagner, Teubner, Leipzig, 1894.

I, 133. Aflînd cele ce cutezase Medeea, Aietes a pornit cu corabia în urmărirea ei[1]. Văzîndu-l că se apropie, Medeea şi-a ucis fratele, l-a tăiat în bucăţi şi l-a aruncat în adîncuri. Adunînd mădularele copilului, Aietes a întîrziat cu urmărirea. De aceea s-a întors la ţărm, a înmormîntat rămăşiţele copilului şi a numit locul de acolo Tomi[2].

[1] În general autorul a redat legenda argonauţilor după Apollonios din Rodos, la care a mai adăugat diferite amănunte sau variante găsite la alţi autori.

[2] « Bucăţi », cf. Ovidiu, *Tristele*, III, 9, 33 (vezi discuţia problemei la Vulpe, *Dobroudja*, p. 62).

LXXVIII. HUNTIS PRIDIANUM

LXXVIII. REGISTRUL LUI HUNT

La British Museum se păstrează un papirus latin (2851) cumpărat de A. S. Hunt în Egipt, cu aproape patru decenii în urmă. Documentul este un *pridianum*, adică un registru cu evidenţa anuală a soldaţilor dintr-o unitate, şi anume *Cohors I Hispanorum veterana*. Dimensiunile papirusului sînt 23 × 32,7 cm, iar textul se întinde pe două coloane cu un total de 80 de rînduri (36+44), scrise cu caractere cursive şi titluri în capitale.

Acest preţios document s-a păstrat, din păcate, destul de prost, primele 20 de rînduri fiind ilizibile, cu excepţia cîtorva cuvinte. De aceea nu s-a putut stabili cu exactitate data la care a fost scris, deşi coloana a doua a fost în cea mai mare parte descifrată. S-au propus trei date diferite. G. Cantacuzino, pornind de la considerente istorice generale, în mare parte valabile, opinează pentru anii 110—117 e.n.; Robert O. Fink, care a dat o nouă lecţiune a papirusului, se opreşte asupra anului 99 e.n. În argumentarea sa, autorul se întemeiază pe lăsarea la vatră a unor veterani (I, 21—22), chiar dacă în cazul acestora admite că s-ar putea împinge data pînă la 106 sau 107 e.n., şi la stabilirea numelui unui personaj (I, 30), pe care-l identifică cu unul dintre *consules suffecti* din anul 99; Ronald Syme pledează pentru perioada anilor 105—108, mai degrabă înaintea celui de-al doilea război dacic sau imediat după terminarea acestuia. Istoricul englez invocă numele a doi guvernatori ai Moesiei Superioare şi Inferioare, dintre care primul (II,7) fusese citit şi acceptat şi de Fink, iar al doilea (II,25) se datoreşte unei lecţiuni personale, care este foarte plauzibilă.

Stabilirea datei precise a acestui document, extrem de important pentru regiunile noastre, este absolut necesară, deoarece în funcţie de cronologie diferă şi concluziile istorice, chiar dacă e vorba numai de o diferenţă de cîţiva ani. Într-adevăr, prezenţa în anul 99 — deci înaintea primului război dacic a lui Traian — a unei garnizoane romane la Piroboridava pe Siret şi a unui detaşament la Buridava pe Olt sugerează un alt tablou al penetraţiei şi influenţei romane în regiunile noastre decît apariţia aceloraşi unităţi după primul sau al doilea război dacic.

Ediţii: G. Cantacuzino, *Un papyrus latin relatif à la defense du Bas-Danube*, în « Revue historique du Sud-Est européen », V (1928), p. 38—74; R. O. Fink, *Hunt's pridianum: British Museum Papyrus* 2851, în « Journal of Roman Studies », XLVIII (1958), p. 102—116; Ronald Syme, *The lower Danube under Trajan*, în « Journal of Roman Studies », XLIX (1959), p. 26—33.

Col. I

21. [SA CRAMENTUM RED]EMIT M· IIS QMC·IMP·VESPA-S[I]ANO VIII. ICOS
22. [ ]..EUS OPTATUS .[.].. anno .[.]t
23. [ ]XV. K OCTOBRES
24. [———————— pr]id[i]anum coh i hisp veter d stobis
25. [——————————] .ssa arro afr[i]canus praef(ectus)
26. [Summa militum] p· k· ianuarias DXXXXVI
29. CEDUN]T [P]OST · K IANUARIAS
30. Barbaro e]t [F]austino c[o]s ii

Col. II

3. EX EIS DECEDUNT [
7. remissus ad [he]rennium saturninum[
8. translatus in exerc[i]tum panno[n]i[cum
9. perit in aqua .[

COL. I

21 [şi-a răscumpărat lăsarea la vatră] cu 1 000 de sesterţi [1], [el] care şi-a început serviciul în timpul celui de-al optulea [2] consulat a lui Vespasian.
22 [ ] Optatus.
23 [ ] Cu 15 zile [3] înainte de calendele din octombrie.
24 [ ] registrul cohortei I veterana [4] de spanioli, de 500 de soldaţi, de la Stobi [5].
25 [ ] Africanus [6] prefectul [cohortei].
26 [efectivul total al soldaţilor] o zi înainte [7] de calendele lui ianuarie 546 soldaţi.
29 După calendele din ianuarie [au plecat]
30 [în timpul consulatului lui Barbarus] şi a lui Faustinus [8].

COL. II

3 Dintre aceştia au părăsit [unitatea [9]]
7 trimis lui Herennius Saturninus [10]
8 trecut în armata din Panonia
9 a murit înecat [

[1] Interpretare propusă de Fink, care crede că *M* reprezintă numeralul 1 000, în cazul de faţă putînd fi vorba chiar şi de 1 001, din cauza barei care urmează, iar *(i)is* indică cazul ablativ (*sestertiis*). Dacă nu acceptăm versiunea aceasta, prescurtarea rămîne deocamdată neclară şi în mod sigur se poate traduce doar de la « care şi-a(au) început serviciul etc. » În cazul acesta avem de-a face cu o lăsare la vatră normală, după 25 de ani de serviciu.

[2] Este posibil să fie şi « al noulea », deoarece bara care urmează ar putea să formeze o parte a numeralului. În felul acesta data începerii serviciului militar a fost 77 sau 79 e.n. Dacă adăugăm durata normală a serviciului militar, ajungem la anul 106—107 e.n., dată propusă de Syme şi admisă, în principiu, şi de Fink.

[3] Este posibil să fie şi « 16 zile înainte de calendele lui Octombrie », dacă se ia în considerare şi punctul care urmează. În orice caz, data este 16 sau 17 septembrie.

[4] *Cohors I Hispanorum veterana* se afla la 14 august 99 în Moesia Inferior, iar la 22 august 129 în Dacia Inferior, la Breţcu. Ea a fost adusă în Moesia probabil în vederea războiului cu dacii.

[5] Această unitate de trupe auxiliare îşi avea sediul în provincia Macedonia, unde e posibil să fi fost la început principala bază de atac romană.

[6] Fink crede că este vorba despre Tr. Claudius Africanus. Acesta a fost prefectul unei alte unităţi, *Cohors I Hispanorum equitata*, aflată în Egipt în anii 98—99, şi pe care ultimul editor al papirusului o identifică cu cea din *pridianum*. Syme respinge această interpretare, deoarece numele prefectului nu poate fi citit aşa cum propune Fink.

[7] În ziua de 31 decembrie.

[8] Prin această lecţiune Fink crede că poate fixa data papirusului în anul 99, deoarece perechea de consuli propuşi este într-adevăr menţionată la 14 august 99. Syme acceptă lecţiunea, dar se opune datării papirusului după criteriul cronologiei celor doi consuli. În primul rînd în perioada aceasta nu există *consules suffecti* care să fi ocupat atît de mult timp această funcţie, adică din august şi pînă la sfîrşitul anului, iar în al doilea rînd lecţiunea cuvîntului *consul* pare imposibilă. De altfel A. Caecilius Faustinus este atestat ca guvernator al Moesiei Inferior într-o diplomă din 13 mai 105, aşa încît nu trebuie să ne mire prezenţa sa în acest document.

[9] În rîndurile care urmează (3—12) este vorba despre soldaţi permanent detaşaţi sau care au murit.

[10] L. Herennius Saturninus a fost guvernator al Moesiei Superior, cîndva între anii 103—107 e.n.

10. occisus a latron[i]bus eq i[

11. øetati [

12. summa decesserunt, in is[

17. EX EIS APSENTES [

18. in gallia vestitum [

23. summa apsentes extra provinciam in is eq iii.[

24. INTRA PROVINCIAM [

25. singulares fabi useti lega. [..].. salarus dem[

26. officii latiniani proc(uratoris) aug(usti) [

27. pir[o]boridavae in praesidio [

28. buridavae in vexillatione .[

29. trans danuvium in expeditionem, in is 7 i, de[c

30. eq XXIII, sesq ped ii [

31. item tras ad annona[m] defendendam [

32. it[e]m exploratum [c]um pauliano 7, eq. [

33. in avario ad naves frumentarias, in is des i[

34. ad praetorium c[um] librariis

35. ad haemum ad armenta addu]cenda] [

36. in custodia iu[mentorum i]n i[s s]esq[ ][

10 a fost ucis de tîlhari un călăreț [

11 au murit

12 în total au părăsit [unitatea], și anume [

17 Dintre aceștia lipsesc[11] [

18 în Galia după îmbrăcăminte

23 în total lipsesc, aflîndu-se în afara provinciei, și anume călăreți [

24 În cuprinsul provinciei

25 în suita guvernatorului Fabius Iustus[12]

26 în biroul procuratorului Latinianus[13]

27 în garnizoană la Piroboridava

28 într-un detașament la Buridava[14]

29 într-o expediție dincolo de Dunăre, și anume: 1 centurion, 1 decurion

30 22 călăreți, 2 pedestrași cu grad de sesquiplicari[15]

31 de asemenea pentru apărarea grînelor

32 de asemenea pentru a face o recunoaștere cu centurionul Paulianus.

33 pe lîngă corăbiile care transportă proviziile, și anume 1 decurion

34 la cartierul general [al legiunii], împreună cu librarii[16]

35 pentru a duce turmele în munții Haemus

36 la paza vitelor, și anume sesquiplicari

---

[11] Lipsesc temporar.

[12] Numele acestui presupus guvernator al Moesiei Inferior, obținut de Syme printr-o ușoară corectură — foarte verosimilă și atrăgătoare — a lecțiunii lui Fink, reprezintă principalul argument pentru datarea papirusului între anii 105—108 e.n. Într-adevăr, la capătul unor considerații foarte strînse și documentate, Syme îl plasează pe Fabius Iustus în intervalul dintre anii 105—108, perioadă pentru care nu se cunosc guvernatorii provinciei.

[13] E posibil să fie acel Cornelius Latinianus căruia Hadrian i-a adresat un rescript, menționat de Ulpian în *Digeste*, XLVIII, 5,2,8,6.

[14] Concluziile care se pot trage de pe urma prezenței trupelor romane în cele două localități de pe teritoriul nostru depind de datarea exactă a documentului. Vezi R. Vulpe, *Les gètes de la rive gauche du Bas-Danube et les Romains*, în « Dacia », N. S., V (1960), p. 324—331; idem, *Muntenia și Moldova de jos în timpul lui Traian, în lumina unei noi lecturi a papirului Hunt*, în « Studii Clasice », II (1960), p. 337—357.

[15] Un fel de « fruntași », soldați care primeau un salariu și jumătate.

[16] Un fel de secretari și totodată contabili.

LXXIX. BALBI

AD * CELSUM EXPOSITIO ET RATIO OMNIUM FORMARUM **

p. 91. Notum est omnibus, Celse, penes te studiorum nostrorum manere summam, ideoque primum sedulitatis meae inpendium iudiciis tuis offerre proposui... ad te primum liber iste festinet, apud te tirocinii rudimenta deponat, tecum conferat quidquid a me inter ipsos armorum exercitationes accipere potuit.

p. 92. Intervenit clara sacratissimi imperatoris nostri expeditio, quae me ab ipsa scribendi festinatione seduceret. Nam dum armorum magis exerceor cura, totum hoc negotium velut oblitus intermiseram, nec quicquam aliud quam belli gloriam cogitabam. At postquam primum hosticam terram intravimus, statim, Celse, Caesaris nostri opera mensurarum rationem exigere coeperunt. Erant dandi interveniente certo itineris spatio duo rigores ordinati, quibus in tutelam commeandi ingens vallorum adsurgeret molis: hos*** invento tuo operis

* *Florentinus nullum habet titulum, Mutinensis recentissimus* M. Iunii Nypsi de mensuris.
** FORMARUM] i m m o mensurarum.
*** hos invento (inventio V) tuo per operam ad aciem (per ampla daciem I) partem IV, mox interventuo (interventu MP) operis decisa parte GM.

LXXIX. BALBUS

A fost unul dintre cei mai însemnați gromatici (măsurători) romani. Balbus a trăit în timpul lui Traian, a luat parte la luptele împotriva dacilor și a condus diferite lucrări de construcție și măsurători efectuate în Dacia. După terminarea războiului a scris o lucrare de topografie sau geometrie, din care s-au păstrat numai fragmente.

Ediția: *Gromatici veteres* ex recensione Caroli Lachmanni, vol. I, Berlin, 1848, p. 91–108.

EXPUNEREA ȘI TEORIA FIGURILOR (GEOMETRICE [1]), DEDICATE LUI CELSUS

p. 91. Este un lucru cunoscut de toți că tu, Celsus [2], ocupi locul de frunte în disciplina noastră și de aceea mi-am propus să supun aprecierilor tale primul efort al sîrguințelor mele... către tine să se grăbească în primul rînd această carte, la tine să-și facă începutul uceniciei, cu tine să discute ea ceea ce a putut să primească de la mine chiar în timpul exercițiilor militare.

p. 92. A intervenit [3] însă strălucita campanie a prea augustului nostru împărat, care m-a răpit zelului meu de a scrie. Căci în timp ce mă ocupam mai mult de treburile militare, am întrerupt cu totul această activitate a mea, ca și cum aș fi uitat-o și nu mă gîndeam la altceva decît la gloria militară. Dar după ce noi am pășit pe pămîntul dușmanilor, pe dată, Celsus, operațiunile militare ale împăratului nostru au început să solicite știința măsurătorilor. Pe o anumită porțiune determinată a drumului trebuiau trase două drepte regulate [4], cu ajutorul cărora să se înalțe masa uriașă a întăriturilor [necesare] pentru apărarea comunicațiilor [5]; datorită invenției tale [6], folosirea instrumentului de măsurat

[1] După unii autori (Mommsen, Schulten), ar trebui tradus ca în manuscrisul cel mai recent: « schițelor topografice ». În cazul acesta, ar fi vorba de întocmirea unor planuri ale terenurilor care erau apoi trecute în cartea funciară.

[2] Personaj greu de identificat; chiar dacă nu e primul gromatic al timpului, cum i se adresează Balbus, trebuie să fi fost totuși o persoană importantă și un gromatic cunoscut.

[3] În momentul în care autorul începuse strîngerea materialului necesar lucrării de față.

[4] Două drepte care se intersectează. Aceasta era prima și cea mai importantă operație de măsurătoare pentru construirea unui castru perfect regulat. Prin punctul de întretăiere a celor două drepte trecea una din cele două linii principale *(cardo* și *decumanus)*. Operația se continua apoi pentru celelalte linii și sectoare secundare ale castrului roman.

[5] Liniile de comunicații necesare aprovizionării trupelor.

[6] Th. Mommsen crede că textul *hos invento tuo operis decisa ad aciem parte ferramenti usus explicuit* ar putea fi citit în felul următor: *hos invento tuo per amplam Daciae partem ferramenti usus explicuit* — « datorită invenției tale folosirea instrumentului de măsurat a permis trasarea acestor linii într-o mare parte a Daciei » (vezi *Die Schriften der römischen Feldmesser* herausgegeben und erklärt von F. Blume, K. Lachmann und A. Rudorff, vol. II, Reimer, Berlin, 1851, p. 147).

decisa ad aciem parte ferramenti usus explicuit. Nam quod ad synopsim pontium pertinet, fluminum latitudines dicere, etiam si hostis, (p. 93) infestare voluisset, ex proxima ripa poteramus. Expugnandorum deinde montium altitudines ut sciremus, venerabilis diis ratio monstrabat. Quam ego quasi in omnibus templis adoratum post magnarum rerum experimenta, quibus interveni, religiosius colere coepi, et ad consummandum hunc librum velut ad vota reddenda properavi. Postquam ergo maximus imperator victoria Daciam proxime reseravit, statim ut e septentrionali plaga annua vice transire permisit, ego ad studium meum tamquam ad otium sum reversus, et multa velut scripta foliis et sparsa artis ordini inlaturus recollegi.

a permis trasarea acestor linii pentru fiecare sector al fortificaţiilor în parte [7]. Iar în ceea ce priveşte planul podurilor, chiar dacă duşmanul ar fi vrut să ne hărţuiască, (p. 93) noi puteam indica lăţimea cursurilor de apă de pe malul nostru.

Ştiinţa divină a numerelor ne-a arătat cum să cunoaştem înălţimea munţilor care trebuia apoi cuceriţi [8]. După săvîrşirea măreţelor fapte, la care am participat şi eu, am început să mă ocup cu şi mai multă grijă de această ştiinţă, ca şi cum ar fi cinstită în toate templele şi m-am grăbit să termin această carte, ca şi cînd ar fi vorba de îndeplinirea unor făgăduieli solemne. Prin urmare, după ce preamăritul împărat ne-a deschis de curînd, prin victoria sa, Dacia, îndată ce mi-a îngăduit să plec din această regiune nordică [9], după trecerea unui răstimp de un an, m-am întors la îndeletnicirea mea ca la un fel de odihnă şi am adunat multe cu gîndul să le aşez într-o ordine ştiinţifică, ca pe nişte lucruri care erau scrise pe nişte foi disparate [10].

---

[7] Se pare că Celsus a adus o perfecţionare vechiului instrument de măsurat roman *ferramentum*. Hultsch crede că e vorba de folosirea dioptrei, un instrument grecesc care permitea unele operaţii mai complicate, ca triangulaţia.

[8] Vezi Dio Cassius, nota 118.

[9] Din cauza depărtării şi a climei mai reci ca în Italia, regiunile noastre şi în general cele transdanubiene erau socotite de romani ca nordice şi de multe ori în literatură căpătă epitete vrednice de polul nord. Vezi Vergiliu, nota 8.

[10] Ştirile despre Dacia pe care le găsim la Balbus arată toată amploarea efortului militar făcut de romani şi numeroasele lucrări de geniu efectuate, care au fost desigur continuate şi după ocuparea ţării. Vezi consideraţiile lui Mommsen, *Gesammelte Schriften*, V, p. 147.

LXXX. C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM LIBRI NOVEM

VI, 31, 8. ...Heredes, cum Caesar esset in Dacia, communiter epistula scripta petierant, ut susciperet cognitionem. 9. Susceperat; reversus diem dederat...

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

VIII, 4, 1. Optime facis, quod bellum Dacicum scribere paras. Nam quae tam recens, tam copiosa, tam lata, quae denique tam poëtica et quamquam in verisissimis rebus tam fabulosa materia? 2. Dices inmissa terris nova flumina, novos pontes fluminibus iniectos, insessa castris montium abrupta, pulsum regia, pulsum etiam vita regem nihil desperantem; super haec actos bis triumphos, quorum alter ex invicta gente primus, alter novissimus fuit. 3. Una, sed maxima difficultas, quod haec aequare dicendo ardum, immensum etiam tuo ingenio, quamquam altissime adsurgat et amplissimis operibus increscat. Non nullus et in illo labor, ut barbara et fera nomine, in primis regis ipsius, Graecis versibus non resultent. 4. Sed nihil est, quod non arte curaque, si non potest vinci, mitigetur. Praeterea, si datur Homero et mollia vocabula et Graeca ad levitatem versus contrahere extendere inflectere, cur tibi similis audentia, praesertim non delicata sed necessaria, negetur? 5. Proinde iure

LXXX. PLINIU CEL TÎNĂR

S-a născut dintr-o familie senatorială la Comum (nordul Italiei), în anul 61 sau 62 e.n. Pliniu cel Tînăr a străbătut toate treptele ierarhiei politice, ajungînd consul în anul 100 şi proconsul în Pont şi Bitinia în anii 112—113; a murit în anul 114 e.n. A fost prieten cu Tacit şi a avut relaţii strînse cu împăratul Traian. A lăsat nouă cărţi de scrisori către prieteni, o carte de scrisori către împăratul Traian din timpul proconsulatului său în Pont şi Bitinia şi un panegiric în cinstea împăratului Traian, rostit în anul 100 e.n.

Ediţii: Plinius, *Epistulae* a critical edition by Edgar Stout, Indiana University, Bloomington, 1962; *C. Plini Caecili Secundi Epistularum libri novem*, *Epistularum ad Traianum liber*, *Panegyricus* recensuit Mauritius Schuster. Editionem tertiam curavit Rudolphus Hanslik, Teubner, Leipzig, 1958.

SCRISORI ÎN NOUĂ CĂRŢI

VI, 31, 8. ... Pe cînd împăratul se afla în Dacia, moştenitorii [1] îi scriseseră împreună şi îi ceruseră să judece procesul. El aprobase aceasta. După întoarcerea sa fixase un termen de judecată...

C. Plinius... salută pe prietenul său Caninius [2].

VIII, 4, 1. Foarte bine faci că te pregăteşti să scrii despre războiul dacic. Căci ce subiect poate fi mai actual, mai bogat, mai vast, în sfîrşit, mai plin de poezie şi mai de domeniul legendelor, deşi este vorba de lucruri foarte adevărate? 2. Vei cînta rîuri noi, fluvii conduse peste cîmpii, noi poduri aruncate peste fluvii, tabere aşezate pe coastele abrupte ale munţilor, un rege [3] alungat din reşedinţa sa, izgonit chiar din viaţă, fără ca să fi pierdut niciodată nădejdea; pe lîngă acestea, două triumfuri, din care unul a fost cel dintîi [4] împotriva unui neam neînvins, iar celălalt [5] cel din urmă. 3. O singură greutate, însă foarte însemnată, anume că în poezie este nespus de anevoios să te ridici la înălţimea acestor întîmplări, neînchipuit de greu chiar pentru talentul tău, care totuşi se înalţă pînă la sublim şi se întrece pe sine în lucrările cele mai măreţe. Oarecare greutăţi provin şi din faptul că numele barbare şi sălbatice, în primul rînd cel al regelui însuşi, refuză să intre în versurile greceşti. 4. Dar nu există greutăţi pe care priceperea şi stăruinţa să nu le poată învinge sau măcar atenua. Afară de aceasta, dacă i se îngăduie lui Homer, ca în raport cu nevoile versului, să scurteze, să lungească şi să schimbe cuvinte uşoare şi pe deasupra şi greceşti, de ce ţi s-ar refuza şi ţie o asemenea libertate, mai ales că nu-i căutată, ci necesară? 5. Aşadar, după obiceiul poeţilor, cheamă în ajutor zeii, iar dintre

[1] Nişte moştenitori care intentaseră acţiune împotriva unui testament falsificat.
[2] Caninius Rufus, concetăţean şi prieten al lui Pliniu.
[3] Decebal.
[4] În decembrie 102 e.n. (cf. Dio Cassius, LXVIII, 10,2). De fapt Domiţian serbase un triumf împotriva dacilor la sfîrşitul anului 89 e.n. (cf. Marţial, VI, 10,8).
[5] În anul 107 e.n. (cf. Dio Cassius, LXVIII, 15,1).

vatum, invocatis dis et inter deos ipso cuius res opera consilia dicturus es, immitte rudentes, pande vela ac si quando alias, toto ingenio vehere! Cur enim non ego quoque poëtice cum poëta?

AD TRAIANUM EPISTOLAE

42, ... Poteris a Calpurnio Macro petere...

43, 3. ... qui Moesiae praeest...

74, 1. Appuleius, domine, miles, qui est in statione Nicomedensi, scripsit mihi quendam nomine Callidromum, cum detineretur a Maximo et Dionysio pistoribus, quibus operas suas locaverat, confugisse ad tuam statuam perductumque ad magistratus indicasse servisse aliquando Laberio Maximo captumque a Susago in Moesia et a Decibalo muneri missum Pacoro, Parthiae regi, pluribusque annis in ministerio eius fuisse, deinde fugisse atque ita in Nicomediam pervenisse. 2. Quem ego productum ad me, cum eadem narrasset, mittendum ad te putavi; quod paulo tardius feci, dum requiro gemmam, quam sibi (habentem imaginem Pacori et quibus ornatus fuisset) subtractam indicabat. 3. Volui enim hanc quoque, si inveniri potuisset, simul mittere, sicut glebulam misi, quam se ex Parthico metallo attulisse dicebat. Signata est anulo meo, cuius est aposphragisma quadriga.

PANEGYRICUS

8, 1. ... in templo... adoptio peracta est... 2. ... adlata erat ex Pannonia laurea...

11, 4. ...quam imperator, cuius pulsi fugatique non aliud maius habebatur indicium, quam si triumpharet. 5. Ergo sustulerant animos

zei, pe acela pe care vrei să-l slăvești pentru lucrurile, faptele și planurile sale, dezleagă odgoanele corăbiei, întinde pînzele și, dacă ai mai încercat cîndva, pornește în larg cu tot avîntul talentului tău [6]. Căci de ce n-aș folosi și eu un stil poetic, cînd stau de vorbă cu un poet?

SCRISORI CĂTRE TRAIAN

42. ... Poți să ceri de la Calpurnius Macer...

43, 3. ... care este în fruntea Moesiei [7]...

74. 1. Stăpîne [8], ostașul Appuleius din garnizoana de la Nicomedia mi-a scris că un anume Callidromus, fiind reținut cu forța de brutarii Maximus și Dionysius, cărora le închiriase munca sa, s-a refugiat la statuia ta și, după ce a fost dus în fața autorităților, a arătat că a fost cîndva sclavul lui Laberius Maximus [9], că a fost luat prizonier în Moesia de către Susagus [10] și că a fost trimis în dar de către Decebal lui Pacorus, regele parților, [11] că a fost mai mulți ani în slujba acestuia, de unde mai tîrziu a fugit și că astfel a ajuns în Nicomedia [12]. 2. El a fost adus în fața mea și după ce mi-a istorisit același lucru, am socotit că trebuie să-l trimit la tine. Am făcut aceasta cu oarecare întîrziere, deoarece am căutat o gemă (avînd pe ea chipul lui Pacorus cu semnele puterii regale), despre care pretindea că i-ar fi fost sustrasă [13]. 3. Aș fi vrut să ți-o trimit și pe aceasta, dacă s-ar fi putut găsi, precum ți-am trimis și bulgărașul despre care spunea că l-a adus dintr-o mină [14] din țara parților. Acesta a fost sigilat cu inelul meu, care are ca pecete o cvadrigă [15].

PANEGIRICUL

8, 1. ... adopțiunea [16] a avut loc în templu... 2. ... din Panonia [17] a sosit vestea victoriei.

11, 4... decît un împărat [18], despre a cărei înfrîngere și fugă nu exista altă dovadă mai sigură decît triumfurile pe care le serba. 5. Prin urmare au

[6] Nu știm ce s-a întîmplat cu acest proiect.

[7] Este vorba despre P. Calpurnius Macer Caulus Rufus, guvernatorul Moesiei Inferior în 112 e.n. Vezi Stein, *Leg. Moes.*, p. 63.

[8] Scrisoarea datează din primăvara sau vara anului 112 e.n.

[9] Guvernatorul provinciei Moesia Inferior între anii 100—102 e.n. (cf. Dio Cassius, LXVIII, 9, 4).

[10] Căpetenie roxolană din armata daco-sarmată, care a năvălit în Moesia în iarna 101—102 e.n. Vezi Patsch, *Kampf*, p. 66—67.

[11] A domnit între anii 78—110 e.n.

[12] Probabil în anii 110—111 e.n., după moartea regelui part.

[13] Cu prilejul anchetei făcute de soldații romani.

[14] Este vorba despre o mină auriferă, căci altfel n-ar fi avut rost să ducă cu el acest bulgăre, furat probabil din palatul lui Pacorus, și din care nu avusese încă posibilitatea să extragă aurul.

[15] Un atelaj cu patru cai. Vezi discuția detaliată a scrisorii la D. Tudor, *Peregrinările sclavului Callidromos*, în *Studii și articole de istorie*, Societatea de științe istorice și filologice, București, 1956, p. 19—30.

[16] A lui Traian de către Nerva.

[17] Cu aceasta se termină (în anul 97) războiul cu sarmații (vezi Tacit, nota 4), pe care-l începuse încă Domițian. Vezi RE Suppl., IX, col. 552.

[18] Aluzie la Domițian. În cele ce urmează faptele acestuia sînt comparate cu cele ale lui Traian. Panegiricul a fost rostit în septembrie 100, iar mai tîrziu a fost dezvoltat, fiind publicat abia în anul 101 e.n.

et iugum excusserant nec iam nobiscum de sua libertate, sed de nostra servitute certabant ac ne indutias quidem nisi aequis condicionibus inibant legesque, ut acciperent, dabant.

12, 1. At nunc rediit omnibus terror et metus et votum imperata faciendi. Vident enim Romanum ducem unum ex illis veteribus et priscis, quibus imperatorium nomen addebant contecti caedibus campi et infecta victoriis maria. 2. Accipimus obsides ergo, non emimus, nec ingentibus damnis immensisque muneribus paciscimur, ut vicerimus. Rogant, supplicant; largimur, negamus, utrumque ex imperii maiestate; agunt gratias, qui impetraverunt; non audent queri, quibus negatum est. 3. An audeant, qui sciant te adsedisse ferocissimis populis eo ipso tempore, quod amicissimum illis, difficillimum nobis, cum Danubius ripas gelu iungit duratusque glacie ingentia tergo bella transportat, cum ferae gentes non telis magis quam suo caelo, suo sidere armantur? 4. Sed, ubi in proximo tu, non secus ac si mutatae temporum vices essent, illi quidem latibulis suis clausi tenebantur, nostra agmina percursare ripas et aliena occasione, si permitteres, uti ultroque hiemem suam barbaris inferre gaudebant.

16, 2. Magnum est, imperator Auguste, magnum est stare in Danubii ripa, si transeas, certum triumphi nec decertare cupere cum recusantibus; quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. 3. Nam, ut ipse nolis pugnare, moderatio, fortitudo tua praestat, ut neque hostes tui velint. Accipiet ergo aliquando Capitolium non mimicos currus nec falsae simulacra victoriae, sed imperatorem veram ac solidam gloriam reportantem tranquillitatem et tam confessa hostium obsequia, ut vincendus nemo fuerit. 4. Pulchrius hoc omnibus triumphis. Neque enim unquam nisi ex contemptu imperii nostri factum est, ut vinceremus. 5. Quodsi quis barbarus rex eo insolentiae furorisque processerit, ut iram tuam indignatio-

prins curaj, au scuturat jugul şi nu se mai luptau cu noi pentru libertatea lor, ci pentru supunerea noastră [19], şi nu mai încheiau nici măcar un armistiţiu decît pe picior de egalitate şi ca să primească ei condiţiile noastre, trebuia mai întîi ca noi să le primim pe ale lor.

12, 1. Acum însă din nou îi cuprinde pe toţi groaza, teama şi dorinţa de a împlini poruncile noastre. Căci văd în fruntea romanilor pe unul dintre acei [bărbaţi] de odinioară şi din vremurile vechi, care căpătau titlul de *imperator* [20] de pe urma cîmpurilor acoperite de morţi şi a mărilor înroşite de sîngele celor învinşi. 2. Acum primim ostatici şi nu îi cumpărăm şi nici nu mai încheiem un tratat cu pierderi uriaşe şi plătind sume [21] imense, numai ca să părem învingători. Ne roagă, ne imploră; noi le acordăm sau îi refuzăm, după cum o cere măreţia imperiului; cei care au obţinut ceva ne aduc mulţumiri, iar cei care au fost refuzaţi nu îndrăznesc să se plîngă. 3. Mai pot oare avea îndrăzneală cei care ştiu că tu te-ai aşezat în mijlocul celor mai războinice populaţii în anotimpul cel mai prielnic pentru ele şi cel mai anevoios pentru noi, cînd Dunărea îşi uneşte ţărmurile prin îngheţ şi, după ce-şi întăreşte învelişul de gheaţă, duce pe spinarea ei armate imense, atunci cînd neamuri sălbatice se apără, nu atît cu armele cît cu clima, cu aşezarea lor sub stele? 4. Dar cînd te-ai ivit tu în apropiere, era ca şi cînd s-ar fi schimbat cursul vremii: duşmanii stăteau ascunşi în vizuinele lor, în timp ce trupele noastre ardeau de nerăbdare să alerge pe maluri şi — dacă le-ai fi dat voie — să folosească un avantaj care aparţinea de obicei duşmanului, şi să ducă barbarilor propria lor iarnă [22].

16, 2. Mare lucru este, mărite împărate, să rămîi pe malul acesta al Dunării [23], deşi eşti sigur de triumf, dacă ai trece pe celălalt mal; mare lucru este să nu dai o luptă cu cei care n-o doresc. Unul [dintre aceste lucruri măreţe] se datoreşte atitudinii tale moderate, iar celălalt vitejiei tale. 3. Căci atitudinea moderată te face pe tine să ocoleşti lupta, iar vitejia ta îi opreşte pe duşmanii tăi. Capitoliul va primi deci într-o zi [24] nu carele de comedie şi simulacrele unei false [25] victorii, ci pe un împărat care aduce cu el o glorie adevărată şi de neclintit, siguranţa şi o supunere atît de deplină din partea duşmanilor, încît nu va mai fi nimeni de supus. 4. Aceasta este un lucru mai frumos decît toate triumfurile. Căci nu s-a întîmplat să învingem pe alţii decît atunci cînd stăpînirea noastră a fost dispreţuită. 5. Deoarece, dacă un rege [26] barbar a ajuns pînă într-acolo cu neruşinarea şi nebunia sa, încît să merite mînia şi indignarea ta, atunci, chiar dacă

[19] Pentru intenţiile lui Decebal, care ameninţau expansiunea romană, vezi Daicoviciu, *Transylvanie*, p. 82—83.

[20] Soldaţii acordau acest titlu generalilor învingători, chiar pe cîmpul de luptă, după o mare victorie. Această cinstire atrăgea după ea, de obicei, triumful.

[21] Aluzie la tratatul cu Decebal (cf. Dio Cassius, LXVII, 7,4).

[22] Romanii se retrăgeau de obicei iarna în tabere, pe cînd barbarii, mai ales cei de la Dunăre, foloseau tocmai acest anotimp (cf. Tacit, *Istorii*, I, 79).

[23] Traian a întreprins probabil această călătorie de inspecţie la Dunăre în iarna 98—99 e.n., înainte de a se întoarce la Roma, făcînd, cu această ocazie, diferite pregătiri de război, printre care terminarea drumului pe malul drept al Dunării.

[24] Cu aceasta autorul trece la războiul cu dacii, care începe acum, cînd el îşi reface discursul, în anul 101 e.n. (probabil primăvara).

[25] Este vorba despre pretinsele triumfuri ale lui Domiţian. În realitate au fost doar două, cf. Suetoniu, *Domiţian*, VI, 2.

[26] Decebal.

nemque mereatur, ne ille, sive interfuso mari seu fluminibus immensis seu praecipiti monte defenditur, omnia haec tam prona tamque cedentia virtutibus tuis sentient, ut subsedisse montes, flumina exaruisse, interceptum mare illatasque sibi non classes nostras, sed terras ipsas arbitretur.

17, 1. Videor iam cernere non spoliis provinciarum et extorto sociis auro, sed hostilibus armis captorumque regum catenis triumphum gravem, videor ingentia ducum nomina nec indecora nominibus corpora noscitare, 2. videor intueri immanibus ausis barbarorum onusta fercula et sua quemque facta vinctis manibus sequentem, mox ipsum te sublimem instantemque curru domitarum gentium tergo, ante currum autem clipeos, quos ipse perfoderis. 3. Nec tibi opima defuerint, si quis regum venire in manus audeat nec modo telorum tuorum, sed oculorum etiam minarumque coniectum toto campo totoque exercitu opposito perhorrescat. 4. Meruisti proxima moderatione, ut, quandoque te vel inferre vel propulsare bellum coegerit imperii dignitas, non ideo vicisse videaris, ut triumphares, sed triumphare, quia viceris.

82,4. Nec deformitate ista saltem flumina carebant, atque etiam Danubius ac Rhenus tantum illud nostri dedecoris vehere gaudebant non minore cum pudore imperii, quod haec Romanae aquilae, Romana signa, Romana denique ripa, quam quod hostium prospectaret, 5. hostium, quibus moris est eadem illa nunc rigentia gelu flumina aut campis superfusa, nunc liquida ac deferentia lustrare navigiis nandoque superare.

el ar fi apărat de tot întinsul mării, de fluvii mari sau de munţi prăpăstioşi [27], îşi va da seama că toate acestea ţi se supun şi sînt învinse atît de repede de însuşirile tale, încît va crede că munţii s-au micşorat, fluviile au secat, iar marea a fost înlăturată; şi că au năvălit nu flotele noastre [28], ci tot pămîntul nostru.

17, 1. Am impresia că văd de pe acum un triumf [29] plin nu de prăzi aduse din provincii sau de aur stors de la aliaţi, ci de arme duşmane şi de lanţuri ale regilor luaţi prizonieri; mă şi văd cum încerc să recunosc numele [30] lungi ale acestor conducători şi trupurile lor care nu desmint deloc faima numelui lor. 2. Mi se pare că văd tablourile [31] pline de isprăvile groaznice ale barbarilor, iar pe fiecare dintre ei, cu mîinile legate, urmînd tabloul cu isprăvile sale. Apoi [te văd] pe tine, în picioare, urmărind îndeaproape, din spate, neamurile învinse; iar înaintea carului sînt scuturile pe care tu însuţi le-ai străpuns. 3. Şi nu ţi-ar lipsi nici *spolia opima* [32], dacă ar îndrăzni să te înfrunte vreun rege şi dacă nu s-ar îngrozi nu numai de suliţele aruncate de tine, dar şi de căutătura ta, chiar atunci cînd vă desparte un cîmp întreg şi toată armata. 4. De curînd, moderaţia ta a făcut să se vadă, că atunci cînd onoarea imperiului te-a obligat, fie să începi un război fie să-l respingi, tu n-ai învins ca să poţi triumfa, ci ai triumfat fiindcă ai învins.

82, 4. Nici măcar fluviile nu erau scutite de această privelişte dezonorantă [33]. Însăşi Dunărea şi Rinul se bucurau că poartă această mare ruşine a noastră. Pentru imperiu, faptul nu era mai puţin ruşinos, deoarece se uitau la aceasta nu numai acvilele romane, steagurile romane, în sfîrşit însuşi malul roman, dar şi duşmanii; 5. duşmanii care obişnuiesc să străbată cu luntrele sau să treacă înot aceste fluvii, şi atunci cînd sînt pline de gheţuri sau revărsate peste cîmpii, şi atunci cînd curg liniştite şi se poate naviga pe ele.

---

[27] Aluzie la apele şi munţii din regiunile noastre (Dunăre, Olt, Carpaţi) şi poate şi la sistemul de cetăţi dacice din Munţii Orăştiei (vezi Dio Cassius, nota 118).
[28] *Classis Panonnica* şi *Classis Moesica* de pe Dunăre.
[29] Acesta va avea loc la sfîrşitul anului 102 e.n. (vezi nota 4).
[30] Aluzie la tăbliţele cu numele celor învinşi şi cuceririle făcute de generalul care triumfa.
[31] Ele reprezentau scene importante din respectivul război.
[32] Erau prăzile luate de un general roman, printr-o acţiune personală, de la o căpetenie duşmană.
[33] A lui Domiţian, care călătorea pe o corabie, trasă la rîndul ei de alta, spre a nu se produce zguduituri şi zgomote.

LXXXI. M. ULPII TRAIANI

DACICA

Prisc. VI, 13, p. 205. Traianus in I Dacicorum: inde Berzobim, deinde Aizi processimus.

LXXXI. ÎMPĂRATUL TRAIAN

S-a născut în anul 53 e.n. la Italica, în Spania. Traian a fost adoptat de împăratul Nerva, căruia i-a urmat la conducerea imperiului în anul 98. A murit în 117. Războaiele cu dacii au fost descrise de el în mai multe cărți, din care nu ni s-a păstrat, din nefericire, decît un singur fragment.

Ediția: *Historicorum Romanorum reliquiae* edidit Hermannus Peter, vol. II, Teubner, Leipzig, 1906, p. 117.

RĂZBOAIELE CU DACII

Priscian, VI, 13, p. 205. Traian [spune] în cartea întîi a războaielor cu dacii: de acolo am înaintat spre Berzovis, iar apoi spre Aizizis [1].

---

[1] Localitățile sînt situate pe drumul Viminacium (Kostolac) — Tibiscum (Caransebeș), pe unde a înaintat Traian în primul război împotriva dacilor.

LXXXII. P. CORNELII TACITI

AGRICOLA

41, 1. Crebro per eos dies apud Domitianum absens accusatus, absens absolutus est. causa periculi non crimen ullum aut querela laesi cuiusquam, sed infensus virtutibus princeps et gloria viri ac pessimum inimicorum genus, laudantes. 2. et ea insecuta sunt rei publicae tempora, quae sileri Agricolam non sinerent: tot exercitus in Moesia Daciaque et Germania et Pannonia temeritate aut per ignaviam ducum amissi, tot militares viri cum totis cohortibus expugnati et capti; nec iam de limite imperii et ripa, sed de hibernis legionum et possessione dubitatum.

GERMANIA

1, 1. Germania omnis a Gallis Raetisque et Pannoniis Rheno et Danuvio fluminibus, a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur; cetera Oceanus ambit, latos sinus et insularum immensa spatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus ac regibus,

LXXXII. TACIT

Cel mai mare istoric roman s-a născut pe la anul 55 e.n. şi a murit în jurul anului 120. Din timpul domniei lui Vespasian şi pînă pe vremea lui Traian, Tacit a ocupat demnităţi foarte înalte. A scris în tinereţe cîteva lucrări mai mici, dar totuşi de mare valoare literară şi documentară: *Dialogus de oratoribus*, o monografie despre viaţa şi faptele socrului său *Agricola* şi o preţioasă cărticică despre *Germania*. Mai tîrziu a dat la iveală două opere istorice monumentale: *Historiae*, în 12 cărţi, şi *Annales*, în 18 cărţi, în care înfăţişează istoria Imperiului roman de la moartea lui August (14 e.n.) şi pînă la asasinarea lui Domiţian (96 e.n.). Aceste lucrări nu ni s-au păstrat în întregime.

Ediţia: *P. Cornelii Taciti Libri qui supersunt* post C. Halm — G. Andresen septimum edidit Ericus Koestermann, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1949—1952.

AGRICOLA

41, 1. În zilele acelea [1] Agricola a fost pîrît în lipsă înaintea lui Domiţian şi tot în lipsă a fost achitat. Cauza primejdiei nu era vreo învinuire precisă sau plîngerea vreunei persoane ofensate, ci ura împăratului împotriva meritelor sale, gloria eroului şi cea mai rea specie de duşmani, lăudătorii. 2. Într-adevăr au urmat în stat împrejurări care nu permiteau ca numele lui Agricola să fie trecut sub tăcere; atîtea armate pierdute în Moesia [2], Dacia [3], Germania şi Panonia [4], prin îndrăzneala nebunească sau laşitatea comandanţilor, atîţia militari de valoare învinşi şi făcuţi prizonieri cu cohorte întregi; acum nu se mai punea în discuţie hotarul imperiului şi un mal [5], ci taberele de iarnă ale legiunilor şi stăpînirea provinciilor noastre [6].

GERMANIA

1, 1. Germania în totalitatea ei este separată de gali, reţi şi panoni prin fluviile Rin şi Dunăre, de sarmaţi şi de daci prin teama pe care o au unii faţă de alţii sau prin munţi [7]; tot restul este înconjurat de ocean, care îmbrăţişează ţărmuri sinuoase întinse şi insule imense, cu triburi şi regi cunoscuţi numai de

---

[1] În anul 85 e.n., socrul autorului, care guverna Britania, a fost rechemat deşi înregistrase numeroase succese.

[2] Aluzie la invadarea Moesiei de către daci (iarna anului 85—86 e.n.), cînd a fost ucis însuşi guvernatorul provinciei, C. Oppius Sabinus (cf. Suetoniu, *Domiţian*, VI, 1).

[3] Aluzie la înfrîngerea lui Cornelius Fuscus, prefectul pretoriului, care a fost ucis în anul 87 e.n. (cf. Suetoniu, *Domiţian*, VI, 1). Este şi una din primele menţiuni ale Daciei.

[4] Aluzie la luptele împotriva suebilor (cvazi şi marcomani) şi a sarmaţilor (iazigi) din anii 88—92 e.n., cînd romanii au suferit înfrîngeri (cf. Dio Cassius, LXVII, 7, 2) şi a fost distrusă o legiune (cf. Suetoniu, *Domiţian*, VI, 1 şi Eutropiu, VII, 23, 4).

[5] Malul Dunării, care forma graniţa imperiului *(limes)*.

[6] Vezi nota 2.

[7] Carpaţii nord-vestici formau hotarul dacilor cu suebii (cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (25), 80). Pentru situaţia anterioară, cf. Strabon, VII, 1, 3 şi 3,1.

quos bellum aperuit. 2. Rhenus Raeticarum Alpium inaccesso ac praecipiti vertice ortus modico flexu in occidenten versus septemtrionali Oceano miscetur. 3. Danuvius molli et clementer edito montis Abnobae iugo effusus pluris populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpat; septimum os paludibus hauritur.

17, 1. Tegumen omnibus sagum fibula aut, si desit, spina consertum: cetera intecti totos dies iuxta focum atque ignem agunt. locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatae ac Parthi, sed stricta et singulos artus exprimente...

46, 1. Hic Suebiae finis. Peucinorum Venedorumque et Fennorum nationes Germanis an Sarmatis adscribam dubito. quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede ac domiciliis ut Germani agunt. sordes omnium ac torpor procerum. conubiis mixtis nonnihil in sarmatarum habitum foedantur. 2. Venethi multum ex moribus traxerunt; nam quicquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur latrociniis pererrant. hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia et domos figunt et scuta gestant et pedum usu ac pernicitate gaudent: quae omnia diversa Sarmatis sunt in plaustro equoque viventibus.

HISTORIAE

I, 2, 1. Opus adgredior opimum casibus, atrox proeliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace saevom:... turbatum Illyricum, ... coortae in nos Sarmatarum ac Sueborum gentes, nobilitatus cladibus mutuis Dacus, mota prope etiam Parthorum arma falsi Neronis ludibrio.

I, 76, 1. Primus Othoni fiduciam addidit et Illyrico nuntius, iurasse in eum Dalmatiae ac Pannoniae et Moesiae legiones...

I, 79, 1. 1. Conversis ad civile bellum animis externa sine cura habebantur. eo audentius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme caesis duabus cohortibus, magna spe Moesiam inruperant, ad novem

cîtva timp şi pe care i-a descoperit războiul. 2. Rinul, izvorînd dintr-un pisc inaccesibil şi prăpăstios al Alpilor retici, după ce face o uşoară cotitură spre apus se varsă în oceanul de la miazănoapte. 3. Dunărea, curgînd din culmea lină şi uşor înclinată a munteîui Abnoba, trece pe la mai multe popoare pînă ce se varsă în mare prin şase guri; a şaptea gură [8] este înghiţită de mlaştini.

17, 1. Veşmîntul tuturor [germanilor] este o manta prinsă cu fibulă sau, în lipsa fibulei, cu un spin. Încolo sînt goi şi stau zile întregi lîngă focul din vatră. Cei mai bogaţi se deosebesc printr-o haină care nu este lungă, ca la sarmaţi şi parţi, ci strînsă şi scoţînd în relief toate părţile trupului...

46, 1. Aici e capătul Suebiei. Stau la îndoială dacă trebuie să număr printre germani sau printre sarmaţi triburile peucinilor [9], venedilor [10] şi fenilor [11], deşi peucinii — pe care unii îi numesc bastarni, după vorbă, port, aşezare şi felul locuinţelor — trăiesc ca germanii. Necurăţenie la toţi şi trîndăvie la fruntaşi. Ei capătă ceva din fizionomia hidoasă a sarmaţilor din cauza căsătoriilor cu aceştia. 2. Venedii au luat multe din obiceiurile [sarmaţilor]; căci, cîţi codri şi munţi se ridică între peucini şi feni, pe toţi îi cutreieră cu hoţiile lor. Totuşi [12] aceştia [bastarnii] trebuie socotiţi mai degrabă printre germani, deoarece construiesc şi case, poartă şi scuturi, le place să meargă pe jos şi se mişcă repede; toate acestea sînt altfel la sarmaţi, care îşi petrec viaţa în care şi pe cal.

ISTORII

I, 2, 1. Încep o operă bogată în dezastre, plină de bătălii cumplite, de discordii şi de răscoale, şi înspăimîntătoare chiar în timp de pace:... Iliricul [13] tulburat... neamurile sarmaţilor şi ale suebilor [14] ridicate împotriva noastră, dacii ajunşi vestiţi prin înfrîngerile noastre şi ale lor [15], chiar şi parţii fiind aproape împinşi să ia armele [16] prin impostura unui fals Nero.

I, 76, 1. Prima veste ce dădu încredere lui Otho veni din Iliric: legiunile din Dalmaţia, Panonia şi Moesia [17] îi juraseră supunere [18]...

I. 79, 1. Lumea era preocupată de războiul civil [19] şi nimeni nu mai avea grijă de războaiele externe. Încurajaţi de această împrejurare, după ce cu o iarnă înainte [20] masacraseră două cohorte, roxolanii, un neam sarmatic, invadară [21] plini de speranţe Moesia, cu vreo nouă mii de călăreţi; dar din cauza

[8] Vezi problema gurilor Dunării la Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (24) 79.

[9] Bastarnii aşezaţi la gurile Dunării (cf. Strabon VII, 3,15).

[10] Triburi slave din regiunea Vistulei.

[11] Strămoşii finlandezilor.

[12] În ciuda deosebirilor cu germanii.

[13] Prin *Illyricum*, autorul înţelege Dalmaţia, Panonia şi Moesia.

[14] Aluzie la luptele cu iazigii, marcomanii şi cvazi, din anii 88—97 e.n. (cf. *Agricola*, 41, 2; Statius şi Marţial passim; Suetoniu, *Domiţian*, VI, 1—2; Pliniu cel Tînăr, *Panegiric*, 8, 2; 16, 1 şi Dio Cassius, LXVII, 7,1 şi urm.).

[15] Autorul se referă la luptele din timpul lui Vespasian şi al lui Domiţian.

[16] Este o exagerare, deoarece, chiar dacă între anii 80—88 e.n. parţii au ajutat pe falsul Nero, raporturile lor cu romanii n-au suferit prea mult.

[17] Legiunea a III-a *Gallica*, a VII-a *Claudia* şi a VIII-a *Augusta*.

[18] După ce fusese proclamat împărat la 15 ianuarie 69 e.n.

[19] La începutul anului 69 e.n.

[20] În iarna 67—68 e.n. (cf. II, 74).

[21] După Patsch, *Beiträge*, p. 173, atacul a avut loc în luna februarie.

milia equitum, ex ferocia et successu praedae magis quam pugnae intenta. igitur vagos et incuriosos tertia legio adiunctis auxiliis repente invasit. 2. apud Romanos omnia proelio apta: Sarmatae dispersi cupidine praedae aut graves onere sarcinarum et lubrico itinerum adempta equorum pernicitate velut vincti caedebantur. namque mirum dictu, ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos. nihil ad pedestrem pugnam tam ignavom: ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. 3. sed tum umido die et soluto gelu neque conti neque gladii, quos praelongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis et catafractarum pondere. id principibus et nobilissimo cuique tegimen, ferreis lamminis aut praeduro corio consertum, ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum; simul altitudine et mollitia nivis hauriebantur. 4. Romanus miles facilis lorica et missili pilo aut lanceis adsultans, ubi res posceret, levi gladio inermen Sarmatam (neque enim scuto defendi mos est) comminus fodiebat, donec pauci, qui proelio superfuerant, paludibus abderentur. 5. ibi saevitia hiemis aut volnerum absumpti. postquam id Romae compertum, M. Aponius Moesiam obtinens triumphali statua, Fulvus Aurelius et Iulianus Tettius ac Numisius Lupus, legati legionum, consularibus ornamentis donantur, laeto Othone et gloriam in se trahente, tamquam et ipse felix bello et suis ducibus suisque exercitibus rempublicam auxisset.

II, 74,1... tertiam legionem, quod e Syria in Moesiam transisset, suam numerabat.

II, 85, 2. In eo motu Aponius Saturninus Moesiae rector...

III, 5, 1. Ceterum ut transmittere in Italia impune et usui foret, scriptum Aponio Saturnino, cum exercitu Moesico celeraret. ac ne inermes provinciae barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazugum, penes quos civitatis regimen, in commilitium adsciti. plebem quoque et vim equitum, qua sola valent, offerebat: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur aut maiore ex diverso mercede ius fasque exuerent...

III, 18, 2... et Vipstanus Messala tribunus cum Moesicis auxiliaribus adsequitur, quos multi e legionariis quamquam raptim ductos aequabant...

sălbăticiei şi a succesului, ei erau preocupaţi mai mult de pradă decît de luptă. Astfel, pe cînd rătăceau fără grijă, îi înfruntă pe neaşteptate legiunea a treia împreună cu trupele auxiliare. 2. La romani totul era pregătit de luptă; iar sarmaţii, împrăştiaţi sau împinşi la jaf de lăcomia lor, fiind şi împovăraţi cu sarcini grele şi fără putinţa de a se folosi de iuţeala cailor din pricina drumurilor alunecoase, erau măcelăriţi ca şi cum ar fi fost legaţi. Într-adevăr e de mirare cum se înfăţişează vitejia sarmaţilor, parcă le-ar fi străină. Nimeni nu e mai laş decît dînşii într-o luptă pedestră; dar cînd atacă în escadroane de cavalerie, cu greu le-ar putea rezista o armată aranjată în linie de bătaie. 3. Însă atunci, pe o zi ploioasă şi de dezgheţ, nici lăncile, nici săbiile lor foarte lungi, pe care le mînuiesc cu amîndouă mîinile, nu le erau de folos, din cauza cailor care alunecau şi a greutăţii catafractelor. Această armură, pe care o poartă şefii şi toţi nobilii lor, făcută din lame de fier sau din curele foarte tari, nu poate fi străpunsă de lovituri, dar împiedică să se ridice pe cei căzuţi de pe cal în cursul unui atac; pe lîngă aceasta, ei erau înghiţiţi de zăpada groasă şi moale. 4. Soldatul roman era sprinten sub platoşa sa şi ataca cu suliţa sau se avînta cu lăncile, cînd era nevoie, şi îl copleşea cu lovituri pe sarmatul dezarmat (căci nu obişnuieşte să se apere cu scutul), pînă ce puţinii supravieţuitori ai luptei se ascunseră în mlaştini. 5. Acolo s-au prăpădit din cauza asprimii iernii sau a rănilor. După ce s-a aflat aceasta la Roma, Marcus Aponius, guvernatorul [22] Moesiei, a obţinut o statuie triumfală, iar lui Fulvus Aurelius, Iulianus Tettius şi Numisius Lupus, comandanţi ai legiunilor, li s-au dăruit ornamentele consulare, spre marea bucurie a lui Otho. Acesta îşi atribuia gloria, ca şi cum el însuşi ar fi reuşit în război şi ar fi înălţat statul prin comandanţii săi şi prin armatele sale.

II, 74. ... legiunea a treia, [Vespasian] o socotea de partea sa, deoarece trecuse [23] din Siria în Moesia.

II, 85, 2. În timpul acestor tulburări [24], Aponius Saturninus, guvernatorul Moesiei...

III, 5, 1. De altfel, pentru a putea duce fără pericol şi cu folos ostilităţile [25] în Italia, s-a dat ordin scris lui Aponius Saturninus să se grăbească cu armata din Moesia [26]. Iar pentru ca provinciile fără armată să nu fie expuse [la loviturile] neamurilor barbare, fruntaşii sarmaţilor iazigi [27], în mîinile cărora se afla conducerea [ţării], fură primiţi să lupte alături [de romani]. Ei ofereau şi pe supuşii lor şi o cavalerie puternică, în care stă toată puterea lor; s-a renunţat la acest serviciu de teamă ca nu cumva, în mijlocul dezbinărilor, ei să urzească planuri duşmănoase sau, pentru o soldă mai mare oferită de partea adversă, să calce legile umane şi divine.

III, 18, 2... şi tribunul Vipstanus Messala soseşte cu trupele auxiliare din Moesia, care, deşi aduse în grabă, erau urmate în acelaşi pas de mulţi dintre ostaşii legiunilor...

---

[22] M. Aponius Saturninus a guvernat în cursul anului 69 e.n.

[23] La începutul anului 68 e.n. (cf. Suetoniu, *Vespasian*, 6) în Moesia fusese adusă legiunea a III-a Galică, probabil în urma atacului roxolanilor din iarna anului 67–68 e.n. (cf. I, 79, 1). Vezi Patsch, *Beiträge*, p. 167–168.

[24] Aflînd de moartea lui Otho, trupele au fost un timp nehotărîte între Vitellius şi Vespasian.

[25] Partizanii lui Vespasian, care luptau împotriva lui Vitellius.

[26] Aponius Saturninus trecuse între timp de partea lui Vespasianus. Cf. Iosephus Flavius, *Răzb. iud.*, IV, 10, 6.

[27] Din răsăritul Panoniei. Au fost primiţi mai mult ca ostatici decît ca aliaţi.

III, 24, 2... Haec, ut quosque acceserat; plura ad tertianos, veterum recentiumque admonens, ut sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent.

III, 46, 2. Mota et Dacorum gens numquam fida, tunc sine metu, abducto e Moesia exercitu. sed prima rerum quieti speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta in vicem hostilia accepere, expugnatis cohortium alarumque hibernis utraque Danuvii ripa potiebantur. iamque castra legionum excindere parabant, ni Mucianus sextam legionem opposuisset, Cremonensis vistoriae gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, si Dacus Germanusque diversi inrupissent. 3. adfuit, ut saepe alias, fortuna populi Romani, quae Mucianum viresque Orientis illuc tulit, et quod Cremonae interim transegimus. Fonteius Agrippa ex Asia (pro consule eam provinciam annuo imperio tenuerat) Moesiae praepositus est, additis copi<i>s e Vitelliano exercitu, quem spargi per provincias et externo bello inligari pars consilii pacisque erat.

III, 53, 3. Non se nuntiis necque epistulis, sed manu et armis imperatori suo militare, necque officere gloriae eorum qui Moesiam * interim composuerint: illis [Moesiae] <provinciae> pacem, sibi salutem securitatemque Italiae cordi fuisse...

III, 75, 1... sermonis nimius erat: id unum septem annis quibus Moesiam, duodecim quibus praefecturam urbis obtinuit, calumniatus est rumor...

IV, 4, 2... multo cum honore verborum Muciano triumphalia de bello civili data, sed in Sarmatas expeditio fingebatur...

* Moesiam *Purser:* asiam *ML* (Daciam *Sirker)* | [Moesiae] <provinciae> *Koest.*, *tantum* provinciae *Andr.*

III, 24, 2... Vorbea astfel[28] şi trecea prin faţa fiecărei trupe; adresă mai multe cuvinte legiunii a III-a, amintindu-i isprăvile ei vechi şi noi, cum bătuse sub Marcus Antonius pe parţi[29], sub Corbulo pe armeni[30] şi mai de curînd pe sarmaţi[31].

III, 46, 2. S-au mişcat[32] şi dacii, un neam care nu era niciodată de bună credinţă, iar atunci şi fără frică, deoarece fusese luată armata din Moesia. Ei observară liniştiţi primele evenimente; dar cînd aflară că Italia arde în focul războiului şi că toţi se duşmănesc între ei, luară cu asalt taberele de iarnă ale cohortelor şi cavaleriei auxiliare şi se făcură stăpîni pe ambele maluri ale Dunării. Tocmai se pregăteau să distrugă tabăra legiunilor, cînd Mucianus[33] le-a opus legiunea a VI-a[34]; el aflase de victoria de la Cremona[35] şi se temea ca mulţimea barbarilor din afară să nu apese din două părţi, dacă dacii şi germanii[36] ar fi năvălit din laturi deosebite. 3. A venit în ajutor, ca în atîtea rînduri, norocul poporului roman, care a adus într-acolo pe Mucianus cu forţele sale din Orient, şi faptul că între timp noi terminasem lupta la Cremona. Fonteius Agrippa din Asia (condusese această provincie un an ca proconsul) fu pus în fruntea[37] Moesiei, dîndu-i-se trupe[38] din armata lui Vitellius: căci împrăştierea acestor trupe prin provincii şi atragerea lor într-un război extern era o măsură de înţelepciune şi pace.

III, 53, 3. Nu prin curieri şi nici prin rapoarte[39], ci cu braţul şi armele luptă el pentru împăratul său; şi nu micşorează gloria acelora care în acest timp au restabilit ordinea în Moesia[40]; acelora[41] le-a fost dragă pacea provinciei Moesia, lui însă i-a fost scumpă salvarea şi securitatea Italiei...

III, 75, 1... la vorbă nu prea era măsurat[42]: acesta este singurul reproş pe care i l-a făcut opinia publică timp de şapte ani, cît a guvernat Moesia[43], şi doisprezece ani, cît a fost prefect al Romei...

IV, 4, 2... cu multe cuvinte de laudă îi fură acordate lui Mucianus ornamentele triumfale pentru războiul civil, dar ca pretext[44] servea expediţia împotriva sarmaţilor[45].

[28] Legatul legiunii a VII-a din Panonia, Antonius Primus, care fusese în fruntea armatelor de la Dunăre.
[29] În anul 36 î.e.n.
[30] În anul 63 e.n.
[31] Cf. I, 79, 1.
[32] În toamna anului 69 e.n.
[33] Guvernatorul Siriei şi principalul consilier al lui Vespasian, care călătorea din Bizanţ spre Italia, aflase de invazia dacilor şi-şi schimbase ruta prin Tracia şi Moesia.
[34] Legiunea a VI-a *Ferrata* din Siria îl însoţea pe Mucianus.
[35] Oraşul unde a fost înfrînt Vitellius, la 23 octombrie 69 e.n.
[36] Tot în toamna anului 69 e.n. a început răscoala batavului Iulius Civilis.
[37] În septembrie sau octombrie 69 e.n. Pentru soarta acestuia cf. Iosephus Flavius, *Răzb. iud.*, VII, 4, 3.
[38] Legiunile I *Italica* şi a V *Alaudae*.
[39] Vorbeşte Antonius Primus.
[40] Vezi şi aparatul critic la tot pasajul; fiind un loc corupt, s-au propus mai multe variante, printre care şi «Dacia».
[41] Adică lui Mucianus (cf. III, 46, 2).
[42] Flavius Sabinus, fratele lui Vespasian.
[43] Probabil între anii 49—50 şi 56—57 î.e.n. (vezi Pippidi, *Contribuţii*, p. 144—148).
[44] Pentru lupte civile nu se putea acorda un triumf.
[45] De fapt au fost daci, dar poate au participat şi elemente sarmate (cf. III, 46, 2).

IV, 54, 1... Galli sustulerant animos, eandem ubique exercituum nostrorum fortunam rati, volgato rumore a Sarmatis Dacisque Moesica ac Pannonica hiberna circumsederi; paria de Britannia fingebantur.

ANNALES

I, 80, 1. Prorogatur Poppaeo Sabino provincia Moesia, additis Achaia ac Macedonia...

II, 64, 2. Igitur Rhescuporim quoque, Thraciae regem, astu aggreditur. omnem eam nationem Rhoemetalces tenuerat; quo defuncto Augustus partem Thraecum Rhescuporidi fratri eius, partem filio Cotyi permisit. in ea divisione arva et urbes et vicina Graecis Cotyi, quod incultum ferox adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit;

II. 65, 4. Thraeciaque omni potitus scripsit ad Tiberium structas sibi insidias, preventum insidiatorem; simul bellum adversus Bastarnas Scythasque praetendens novis peditum et equitum copiis sese firmabat.

II, 66, 1... Latinius Pandus<a> pro praetore Moesiae... 2... sed defuncto Pa<n>dusa, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum, veterem stipendiis et arta cum rege amicitia eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Moesiae praefecit.

II, 67, 2... Thraecia in Rhoemetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Coty<i>s dividitur; iisque nondum adultis Trebellenus Rufus praetura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo quo maiores M. Lepidum Ptolemaei liberis tutorem in Aegyptum miserant.

IV, 54, 1... Galii prinseseră curaj [46], socotind că soarta armatelor noastre este pretutindeni aceeaşi, căci se răspîndise zvonul că taberele de iarnă din Moesia şi Panonia erau înconjurate de sarmaţi şi daci [47]; la fel se născocise şi despre Britania.

ANALE

I, 80, 1. Se prelungeşte lui Poppaeus Sabinus guvernarea provinciei Moesia [48], la care i se adaugă Achaia şi Macedonia [49].

II, 64. Şi faţă de Rhescuporis, regele Traciei. [Tiberiu] s-a folosit de şiretenie [50]. Tracii fuseseră sub stăpînirea lui Rhoemetalces [51]; după moartea acestuia [52], August a atribuit o parte a Traciei lui Rhescuporis, iar cealaltă lui Cotys, primul fiind fratele defunctului, iar celălalt fiul său. Prin această împărţire ogoarele, oraşele şi regiunile din vecinătatea grecilor [53] au fost cedate lui Cotys, iar lui Rhescuporis pămînturile necultivate şi regiunile sălbatice, aflate în apropierea duşmanilor [54].

II, 65, 4. Făcîndu-se stăpîn pe toată Tracia [55], [Rhescuporis] îi scrisese lui Tiberiu că i s-au întins curse şi a luat-o înainte celui care i le întindea; totodată, pretextînd un război cu bastarnii şi cu sciţii, se întărea cu noi trupe de pedestraşi şi călăreţi.

II, 66, 1... Latinius Pandusa, propretor [56] al Moesiei... 2... murind Pandusa, pe care Rhescuporis îl acuza că îi este vrăşmaş, [Tiberiu] puse în locul lui pe Pomponius Flaccus, care îmbătrînise în serviciu [57] şi era legat de rege printr-o strînsă prietenie, fiind de aceea mai potrivit ca să-l înşele; pentru acest motiv, mai ales, îl puse în fruntea Moesiei.

II, 67, 2... Tracia este împărţită [58] între fiul său, Rhoemetalces, care se dovedise că se împotrivise planurilor tatălui său, şi între fiii [59] lui Cotys; şi cum aceştia erau încă nevîrstnici, i se dă între timp lui Trebellenus Rufus, fost pretor, ca să administreze regatul după pilda strămoşilor care trimiseseră în Egipt pe M. Lepidus ca tutore al copiilor lui Ptolemeu [60].

---

[46] În ianuarie 70 e.n., lingonul Sabinus s-a proclamat împărat al Galiei.

[47] Aluzie la invazia din iarna anului 70 e.n. cînd a fost ucis C. Fonteius Agrippa, noul guvernator al provinciei (cf. Iosephus Flavius, *Războ. iud.*, VII, 4, 3).

[48] În anul 15 e.n. (cf. Apian, *Iliria*, 30, 86).

[49] Aceste provincii trecuseră de sub administraţia senatului în cea a împăratului.

[50] În anul 19 e.n.

[51] Începînd din anul 11 î.e.n.

[52] Survenită probabil în anul 12 e.n.

[53] Din care făcea parte şi teritoriul Dobrogei, alături de restul ţărmului pontic.

[54] Regiunile muntoase şi cele din valea Dunării, expuse incursiunilor dacilor şi sarmaţilor.

[55] După prinderea lui Cotys şi ocuparea regatului acestuia.

[56] În anii 17—18 e.n. Este vorba de un legat sub ordinele guvernatorului Poppaeus Sabinus, pe lîngă care vor mai apărea, în cursul îndelungatei sale guvernări, alţi trei asemenea legaţi — L. Pomponius Flaccus, P. Vellaeus şi Pomponius Labeo — care de altfel comandau cîte o legiune (vezi Stein, *Leg. Moes.*, p. 19—20).

[57] Fusese probabil *praefectus orae maritimae* în Dobrogea, în anul 15 e.n. (cf. Ovidiu, *Ponticele*, IV, 9, 75).

[58] După prinderea şi exilarea lui Rhescuporis.

[59] Pe nume: Rhoemetalces, Polemon şi Cotys.

[60] Ptolemeu al V-lea murise în anul 181 î.e.n.

IV, 5, 3. Et Thraeciam Rhoemetalces ac liberi Cotyis, ripamque Danuvii legionum duae in Pannonia, duae in Moesia attinebant, totidem apud Delmatiam locatis, quae positu regionis a tergo illis ac, si repentinum auxilium Italia posceret, haud procul accirentur...

IV, 44, 1. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus et L. Domitius. Lentulo super consulatum et triumphalia de Getis gloriae fuerat bene tolerata paupertas, dein magnae opes innocenter partae et modeste habitae.

IV, 46, 1. Lentulo Gaetulico C. Calvisio consulibus decreta triumphi insignia Poppaeo Sabino contusis Thraecum gentibus, qui montium editis incultu atque eo ferocius agitabant. causa motus super hominum ingenium, quod pati dilectus et validissimum quemque militiae nostrae dare aspernabantur, ne regibus quidem parere nisi ex libidine soliti, aut, si mitterent auxilia, suos ductores praeficere nec nisi adversum accolas belligerare. 2. ac tum rumor incesserat fore ut disiecti aliisque nationibus permixti diversas in terras traherentur. sed antequam arma inciperent, misere legatos amicitiam obsequiumque memoraturos, et mansura haec, si nullo novo onere temptarentur; sin ut victis servitium indiceretur, esse sibi ferrum et iuventutem et promptum libertati aut ad mortem animum. 3. simul castella rupibus indita conlatosque illuc parentes et coniuges ostentabant bellumque impeditum arduum cruentum minitabantur.

IV, 47, 1. At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis, <post>quam Pomponius Labeo e Moesia cum legione, rex Rhoemetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, venere, addita praesenti copia ad hostem pergit, compositum iam per angustias saltuum. quidam audentius apertis in collibus visebantur, quos dux Romanus acie suggressus haud aegre pepulit, sanguine barbarorum modico ob propinqua suffugia. 2. mox castris in loco communitis valida manu montem occupat angustum et aequali dorso continuum usque ad proximum castellum, quod magna vis armata aut incondita tuebatur. simul in ferocissimos, qui ante vallum more gentis cum carminibus et tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. 3. ii dum eminus grassabantur, crebra et inulta vulnera fecere: proprius incedentes

IV, 5, 3. Rhoemetalces şi copiii lui Cotys stăpîneau Tracia, iar malul Dunării îl păzeau două legiuni în Panonia, două [61] în Moesia; tot atîtea fuseseră stabilite în Dalmaţia; prin aşezarea ţării ele veneau în spatele celorlalte şi puteau fi chemate din apropiere, dacă Italia avea nevoie de un ajutor grabnic...

IV, 44, 1. În acest an [62] au murit doi bărbaţi vestiţi: Cn. Lentulus şi L. Domitius. Pe lîngă consulat şi podoabele triumfului obţinut asupra geţilor [63] Lentulus avusese şi gloria unei sărăcii îndurate frumos şi apoi a unei mari averi dobîndite în mod cinstit şi folosite cu cumpătare.

IV, 46, 1. Sub consulii Lentulus Gaetulicus şi C. Calvisius [64], au fost decernate podoabele triumfului lui Poppaeus Sabinus [65], pentrucă învinsese triburile trace. Acestea se aflau pe crestele munţilor şi trăiau departe de orice civilizaţie şi de aceea erau mai sălbatice. Cauza tulburărilor, în afară de firea locuitorilor, era faptul că nu puteau suferi recrutarea şi să dea armatei noastre pe tinerii lor cei mai viguroşi. Ei nu erau obişnuiţi să asculte nici măcar de regi, decît atunci cînd doreau; sau, dacă trimiteau ajutoare, obişnuiau să pună în frunte pe conducătorii lor [66] şi să nu se războiască decît cu vecinii. 2. Dar atunci se răspîndise zvonul că, separaţi şi amestecaţi cu alte neamuri, aveau să fie tîrîţi în ţări îndepărtate. Înainte de a începe ostilităţile, trimiseră soli ca să amintească prietenia şi supunerea lor şi să declare că vor fi menţinute acestea, dacă nu vor fi provocaţi prin noi sarcini; iar dacă vor fi ameninţaţi cu sclavia, ca nişte învinşi, ei au arme, tineret şi oricînd curajul necesar pentru libertate sau moarte. 3. În acelaşi timp arătau întăriturile situate pe stînci, unde fuseseră adunaţi părinţii şi soţiile lor, şi ameninţau cu un război anevoios, greu şi sîngeros.

IV, 47, 1. Cu toate acestea Sabinus, pînă să-şi strîngă armatele la un loc, răspunse cu blîndeţe; după ce sosi din Moesia Pomponius Labeo [67] cu o legiune şi regele Rhoemetalces [68] cu trupe auxiliare puse la îndemînă de supuşii săi care îi rămăseseră credincioşi, adăugînd la acestea şi forţele de faţă, el porni spre duşman, care se aşezase prin strîmtorile pădurilor. Unii mai îndrăzneţi se vedeau pe coline descoperite; comandantul roman se apropie cu trupele în formaţie de luptă şi-i alungă lesne, fără pierderi mari din partea barbarilor, pentru că liniile lor de retragere erau aproape. 2. Apoi [Sabinus] îşi întări lagărul în acel loc cu o trupă puternică şi ocupă un munte îngust, care se prelungea cu o spinare netedă pînă la o fortificaţie vecină, păzită de numeroşi apărători, soldaţi sau gloată. Împotriva celor mai îndrăzneţi, care se agitau înaintea întăriturii cu cîntece şi dansuri războinice după obiceiul neamului lor, el trimise elita arcaşilor. 3. Cît timp aceştia atacau de departe, făcură mult rău duşmanilor, fără să li se întîmple ceva; dar mergînd mai aproape, fură împrăştiaţi de o

[61] În anul 23 e.n. *legio IV Scythica şi legio V Macedonica.*
[62] În anul 25 e.n.
[63] Probabil în anii 11—12 e.n. (cf. Florus, II, 28, 19).
[64] În anul 26 e.n.
[65] Guvernatorul provinciilor Moesia, Macedonia şi Ahaia reunite (cf. I, 80, 1).
[66] Aceste triburi erau de fapt independente.
[67] Pomponius Labeo a exercitat în anii 26—34 e.n. un comandament în provincia Moesia (cf. VI, 29 şi Dio Cassius, LVIII, 24, 3).
[68] Cf. II, 67, 2.

eruptione subita turbati sunt receptique subsidio Sugambrae cohortis, quam Romanus promptam ad pericula nec minus cantuum et armorum tumultu trucem haud procul instruxerat.

IV, 48, 1. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thraecibus, quos nobis adfuisse memoravi; iisque permissum vastare urere, trahere praedas, dum populatio lucem intra sisteretur noctemque in castris tutam et vigilem capesserent. id primo servatum; mox versi in luxum et raptis opulenti omittere statione<s> lascivia epularum, aut somno et vino procumbere. 2. igitur hostes incuria eorum comperta duo agmina parant, quorum altero populatores invaderentur, alii castra Romana adpugnarent, non spe capiendi, sed ut clamore telis suo quisque periculo intentus sonorem alterius proelii non acciperet; tenebrae insuper delectae augendam ad formidinem. 3. sed qui vallum legionum temptabant, facile pelluntur; Thraecum auxilia repentino incursu territa, cum pars munitionibus adiacerent, plures extra palarentur, tanto infensius caesi, quanto perfugae et proditores ferre arma ad suum patriaeque servitium incusabantur.

IV, 49, 1. Postera die Sabinus exercitum aequo loco ostendit, si barbari successu noctis alacres proelium auderent. et postquam castello aut coniunctis tumulis non digrediebantur, obsidium coepit per praesidia, quae opportune immuniebat; dein fossam loricamque contexens quattnor milia passuum ambitu amplexus est. 2. tum paulatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra artaque circumdare; et struebatur agger, unde saxa hastae ignes propinquum iam in hostem iacerentur. 3. sed nihil aeque quam sitis fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium uno reliquo fonte uterentur; simulque armenta, ut mos barbaris, iuxta clausa, egestate pabuli exanimari; adiacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat; pollui cuncta sanie odore contactu.

IV, 50, 1. Rebusque turbatis malum extremum discordia accessit, his deditionem, aliis mortem et mutuos inter se ictus parantibus; et erant qui non inultum exitium, sed eruptionem suaderent. 2. neque ignobiles quamvis his diversi sententiis, verum e ducibus Dinis, provectus senecta et longo usu vim atque clementiam Romanam edoctus, ponenda arma, unum adflictis id remedium disserebat, primusque se cum coniuge et liberis victori permisit. secuti aetate aut sexu imbecilli et quibus maior vitae quam gloriae cupido. 3. at iuventus Tarsam inter et Turesim distrahenantur. utrique destinatum cum libertate occidere, sed Tarsa properum finem, abrum-

năvală neaşteptată a duşmanilor şi se retraseră căpătînd ajutor de la o cohortă de sicambri, pe care comandantul roman o aşezase la o mică distanţă, gata pentru orice eventualitate şi nu mai puţin fioroasă ca duşmanii, prin larma făcută de cîntecele şi armele ei.

IV, 48, 1. Apoi tabăra fu mutată aproape de duşmani şi în primele întărituri fură lăsaţi tracii, despre care am amintit că ne-au dat ajutor. Li se îngădui să pustiască, să ardă, să ia prăzi, cu condiţia ca jaful să înceteze o dată cu ziua, iar noaptea să o petreacă în tabără în linişte, stînd de veghe. Acest ordin fu respectat la început; apoi deveniră nedisciplinaţi şi, îmbogăţiţi prin jaf, neglijau posturile. Ospeţele fără măsură sau beţia şi somnul îi doborau la pămînt. 2. Aflînd de această neglijenţă a lor, duşmanii pregătiră două trupe: una să năvălească asupra jefuitorilor, cealaltă să atace tabăra romană, nu cu speranţa de a o cuceri, ci ca în mijlocul strigătelor şi a zgomotului armelor, fiecare, atent la propriul său pericol, să nu poată auzi zgomotul celeilalte lupte. Pe deasupra, pentru a mări groaza, aleseră întunericul [pentru atac]. 3. Dar cei care atacau întăritura legiunilor fură respinşi cu uşurinţă; trupele auxiliare ale tracilor se înspăimîntară de atacul neaşteptat, pe cînd unii şedeau culcaţi lîngă întărituri, iar cei mai mulţi rătăceau pe afară, şi fură măcelăriţi cu o înverşunare cu atît mai mare, cu cît erau acuzaţi că sînt dezertori şi trădători, care poartă armele pentru a asigura sclavia lor înşişi şi a patriei lor.

IV, 49, 1. A doua zi Sabinus îşi desfăşură armata în cîmp deschis, pentru cazul cînd barbarii, încurajaţi de succesul din timpul nopţii, ar îndrăzni să înceapă lupta. Şi cum ei nu mai ieşeau din întăritura lor, nici de pe înălţimile vecine, el începu împresurarea, ridicînd redute pe care le întărea în chip potrivit; după aceea, făcînd un şanţ şi un parapet, cuprinse o circumferinţă de patru mii de paşi. 2. Apoi, puţin cîte puţin, pentru a lua asediaţilor apa şi păşunea, strîngea cercul întăriturilor şi îi închidea mai strîns; în acelaşi timp, construia o terasă de unde se putea arunca pietre, lănci şi foc asupra duşmanului, care era acum aproape. 3. Dar nimic nu chinuia pe duşman atît de mult ca setea, fiindcă această mare mulţime de luptători şi neluptători n-avea spre folosinţă decît o fîntînă; totodată animalele închise împreună cu ei, după obiceiul barbarilor, piereau din lipsă de nutreţ; alături zăceau întinse trupurile oamenilor, pe care rănile sau setea îi doborîseră; totul era infectat de sînge stricat, de miasme, de contagiune.

IV, 50, 1. La această dezordine s-a adăugat răul cel mai mare, neînţelegerea: unii voiau capitularea, alţii moartea, dîndu-şi unul altuia lovitura fatală; erau şi unii care sfătuiau să nu se lase nerăzbunată moartea lor, ci să încerce o ieşire. 2. Şi nu din rîndurile soldaţilor, deşi părerile erau împărţite, ci chiar unul dintre conducători, Dinis, înaintat în vîrstă şi cunoscînd dintr-o lungă experienţă puterea şi blîndeţea romană, spunea că trebuie să se depună armele, că acesta era singurul leac pentru nenorocirea lor; şi el cel dintîi s-a predat învingătorului împreună cu soţia şi copiii; îl urmară cei neputincioşi din cauza vîrstei sau a sexului şi cei cărora viaţa le era mai scumpă decît gloria. 3. Tineretul însă era împărţit între Tarsa şi Turesis. Şi unul şi altul se hotărîseră să cadă o dată cu libertatea, dar Tarsa voia un sfîrşit grabnic şi, strigînd

pendas pariter spes ac metus clamitans dedit exemplum demisso in pectus ferro; nec defuere qui eodem modo oppeterent. 4. Turesis sua cum manu noctem opperitur haud nescio duce nostro. igitur firmatae stationes densioribus globis. et ingruebat nox nimbo atrox, hostisque clamore turbido, modo per vastum silentium, incertos obsessores effecerat, cum Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua sonitus aut simulationem quietis casum insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia servarent immoti telisque non in falsum iactis.

IV, 51, 1. Interea barbari catervis decurrentes nunc in vallum manualia saxa, praeustas sudes, decisa robora iacere, nunc virgultis et cratibus et corporibus exanimis complere fossas; quidam pontis et scalas ante fabricati inferre propugnaculis eaque prensare detrahere et adversum resistentis comminus niti. miles contra deturbare telis, pellere umbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles provolvere. 2. his partae victoriae spes et, si cedant, insignitius flagitium, illis extrema iam salus et adsistentes plerisque matres et coniuges earumque lamenta addunt animos. nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna; incerti ictus, vulnera improvisa; suorum atque hostium ignoratio et montis anfractu repercussae velut a tergo voces adeo cuncta miscuerant, ut quaedam munimenta Romani quasi perrupta omiserint. 3. neque tamen pervasere hostes nisi admodum pauci: ceteros, deiecto promptissimo quoque aut saucio, adpetente iam luce trusere in summa castelli, ubi tandem coacta deditio. et proxima sponte inco<la>rum recepta: reliquis, quo minus vi aut obsidio subigerentur, praematura montis Haemi et saeva hiems subvenit.

VI, 29, 1. At Romae caede continua Pomponius Labeo, quem praefuisse Moesiae rettuli, per abruptas venas sanguinem effudit.

VI, 39,... Fine anni Poppaeus Sabinus concessit vita, 3. maximisque provinciis per quattuor et viginti annos inpositus.

XII, 15, 1. Ad Mithridates Bosporanus amissis opibus vagus, postquam Didium ducem Romanum roburque exercitus abisse

că trebuie curmată dintr-odată speranţa şi teama, dădu exemplul, împlîntîndu-şi sabia în piept; şi n-au lipsit oameni care să moară în acelaşi fel. 4. Turesis cu ceata sa aşteaptă noaptea, dar comandantul nostru nu era neştiutor. De aceea întări posturile cu efective sporite. În timpul nopţii veni o furtună groaznică. Prin strigăte înfiorătoare, sau printr-o tăcere adîncă, duşmanul tulburase pe asediatori, dar Sabinus vizita trupele şi îndemna pe soldaţi să nu dea prilej duşmanilor de a le întinde curse, lăsîndu-se înşelaţi de zgomotele echivoce sau surprinşi de o linişte aparentă, ci fiecare să-şi păzească nemişcat postul şi să nu arunce săgeţile în zadar.

IV, 51, 1. În acest timp barbarii coborîră în cete: cînd aruncau în întăritură pietre cu mîna, ţăruşi arşi la vîrf sau trunchiuri de copaci, cînd umpleau şanţurile cu nuiele, lese şi leşuri; unii pregătiseră punţi şi scări şi le sprijineau de parapete, le apucau, le smulgeau şi luptau corp la corp cu cei care ţineau piept. Soldaţii noştri îi răsturnau cu proiectilele, îi respingeau cu scuturile, aruncau suliţe de asediu şi prăvăleau grămezi mari de pietre. 2. Unora le dădea curaj speranţa victoriei cîştigate de ideea că, dacă ar ceda, ruşinea ar fi mai mare; celorlalţi le mărea curajul ideea că această luptă era ultimul mijloc de salvare. Mamele şi soţiile care şedeau pe lîngă cei mai mulţi plîngeau. Noaptea era prielnică îndrăznelii, iar celorlalţi le sporea frica; loviturile erau nesigure, rănile neaşteptate; nu se puteau recunoaşte prietenii şi duşmanii; strigătele barbarilor, întoarse de văgăunile munţilor şi parcă venite din spate, pricinuiră atîta învălmăşeală, încît romanii crezură că unele întărituri fuseseră luate cu asalt şi le părăsiră. 3. Totuşi duşmanii nu pătrunseseră în liniile noastre decît în număr foarte mic; cei mai îndrăzneţi fură doborîţi sau răniţi, iar în zorii zilei ceilalţi fură alungaţi pînă în vîrfurile întăriturii, unde se văzură siliţi să se predea. Localităţile vecine se supuseră de bună voie, dar iarna timpurie şi aspră a muntelui Haemus i-a ajutat pe ceilalţi să nu fie supuşi prin forţă sau împresurare [69].

VI, 29, 1. La Roma însă, unde omorurile se ţineau lanţ [70], Pomponius Labeo, despre care am menţionat [71] că a fost în fruntea [72] Moesiei, şi-a deschis vinele şi a murit.

VI, 39. ... La sfîrşitul anului [73] s-a sfîrşit din viaţă Poppaeus Sabinus... şi care timp de douăzeci şi patru de ani [74] a fost în fruntea unor provincii foarte mari.

XII, 15, 1. Iar [75] Mitridate [76], [regele] Bosporului, care pierduse domnia şi rătăcea ca un fugar, după ce a aflat că generalul roman Didius [77] plecase [78]

---

[69] Terenul, tactica şi întreaga atmosferă seamănă cu stările de lucruri din Transilvania în timpul războaielor dacice.

[70] În anul 34 e.n.

[71] Cf. IV, 47.

[72] Vezi nota 56.

[73] În anul 35 e.n. (cf. I, 80, 1 şi Dio Cassius, LVIII, 25, 4).

[74] Între anii 12—35 e.n. (vezi Stein, *Leg. Moes.*, p. 18).

[75] Evenimentele descrise s-au petrecut în anul 49 e.n.

[76] Fostul rege al Bosporului, care fusese înscăunat de Claudiu, în anul 42 e.n., în locul lui Polemon (cf. Dio Cassius, LIX, 12, 2).

[77] A. Didius Gallus a fost probabil primul guvernator al provinciei independente Moesia, după separarea ei de celelalte provincii, cu care a fost reunită în anul 44 e.n. de către Claudiu (vezi Stein, *Leg. Moes.*, p. 25).

[78] În anii 44—45 e.n. noul guvernator întreprinde o campanie, pe apă şi pe uscat, la capătul căreia îl înlocuieşte pe Mitridate cu fratele acestuia Cotys.

cognoverat, relictos in novo regno Cotyn, iuventa rudem et pauca cohortium cum Iulio Aquila equite Romano, spretis utrisque concire nationes, illicere perfugas.

XII, 29, 1. Per idem tempus Vannius, Suebis a Druso Caesare impositus, pellitur regno... 3... Ipsi manus propria pedites, eques e Sarmatis Iazugibus erat, impar multitudini hostium, eoque castellis sese defensare bellumque ducere statuerat.

XIII, 35, 2... Et habiti per Galatiam Cappadociamque dilectus, adiecta ex Germania legio cum equitibus alariis et peditatu cohortium.

XV, 6, 3... Copiis ita divisis, ut quarta et duodecima legiones addita quinta, quae recens e Moesia excita erat... Paeto oboedirent.

împreună cu grosul [79] trupelor şi că în noul regat al lui Cotys, un tînăr necopt, n-au rămas decît puţine cohorte [auxiliare], sub conducerea cavalerului roman Iulius Aquila, i-a dispreţuit pe amîndoi şi a început să aţîţe diferite neamuri [80] şi să atragă fugari de partea sa [81].

XII, 29, 1. În acelaşi timp [82] Vannius, care fusese impus suebilor de Drusus Caesar, [83] fu alungat din regat... 3. ... Vannius avea oastea sa proprie, infanterie şi cavalerie alcătuită din sarmaţi iazigi, [84] neîndestulătoare însă faţă de mulţimea duşmanilor; de aceea el hotărîse să se apere în întărituri şi să tărăgăneze războiul.

XIII, 35. ... În Galatia şi Capadocia au avut loc recrutări, [85] iar din Germania a fost adusă şi alăturată celorlalte trupe o legiune [86], împreună cu unităţile auxiliare de cavalerie şi infanterie.

XV, 6. ... Trupele erau astfel împărţite [87], încît legiunile a patra şi a douăsprezecea, la care se adăuga a cincea, care fusese chemată de curînd [88] din Moesia, ... să asculte de Paetus.

---

79 Probabil legiunea care formase sîmburele armatei.

80 Triburile sarmate din jurul Mării de Azov.

81 Pînă în cele din urmă însă Mitridate este înfrînt, făcut prizonier şi trimis la Roma (cf. cap. 16–21).

82 În anul 50 e.n.

83 În anul 19 e.n., Tiberiu crease în Moravia statul clientelar al cvadului Vannius.

84 Iazigii s-au instalat în Cîmpia Panonică în timpul domniei lui Tiberiu, cam pe la anul 20 e.n. Se pare că romanii i-au adus pentru a slăbi poziţia dacilor (*Ist. Rom.*, p. 264).

85 În anul 58 e.n. pentru întărirea armatei lui Corbulo, în cadrul luptelor cu parţii.

86 Probabil legiunea a IV-a Scitică, care a fost adusă din Moesia (vezi Stein, *Leg. Moes.*, p. 30).

87 Între Corbulo şi Caesennius Paetus.

88 În anul 62 e.n. cu prilejul luptelor din Armenia.

LXXXIII. D. IUNII IUVENALIS

SATIRARUM LIBRI QUINQUE

IV, 109—112. . . saevior illo
Pompeius tenui iugulos aperire susurro,
et qui vulturibus servabat viscera Dacis
Fuscus marmorea meditatus proelia villa.

V, 49—50. Si stomachus domini fervet vinoque ciboque
frigidior Geticis petitur decocta pruinis.

VI, 201. . . 205. Si. . .
non es amaturus, ducendi nulla videtur
causa, nec est quare. . . perdas. . .
quod prima nocte datur. . .
Dacicus et scripto radiat Germanicus auro.

SCHOLIA

Ad. S. IV[1], 111: Fuscus sub Domitiano exercitui praepositus in Dacia periit. notat autem eum, quia cum luxuria aflueret, inter delicias bellorum actus exercebat.

LXXXIII. IUVENAL

Celebrul poet satiric s-a născut la Aquinum, în anul 40 î.e.n. Iuvenal a comandat probabil o cohortă în Dalmaţia, iar apoi a ocupat cîteva demnităţi minore sub Vespasian. A murit în Egipt la vîrsta de 80 ani. Cele 16 satire, scrise sub Traian şi Hadrian, surprind diferite aspecte ale societăţii romane, dînd prilej poetului să biciuiască moravurile decadente ale timpului.

Ediţii: Juvénal, *Satires*. Texte établi et traduit par Pierre de Labriolle et François Villeneuve, 2-e édition, Les Belles Lettres, Paris, 1931; *Scholia in Iuvenalem vetustiora* edidit P. Wessner, Teubner, Leipzig, 1931.

SATIRE, ÎN CINCI CĂRŢI

IV, 109—112. . . iată pe Pompei, mai nemilos decît acela [1]
să taie grumazurile printr-un simplu cuvînt şoptit;
iată şi pe Fuscus [2], care îşi păstra măruntaiele pentru vulturii din Dacia şi
pregătea luptele într-o vilă de marmură. . .

V, 49—50. Dacă stomacul stăpînului fierbe de vin şi mîncare,
se cere o fiertură mai rece decît zăpezile getice.

VI, 201. . . 205. Dacă. . .
nu iubeşti, de ce să te mai însori cu ea [3],
de ce să pierzi. . .
cadoul nupţial. . .
pe care străluceşte în aur chipul celui care i-a învins pe daci şi germani [4].

SCOLII

La Satira IV, 111: Fuscus, comandantul armatei în timpul lui Domiţian, a murit în Dacia. [Poetul] îl blamează, deoarece acesta, trăind într-un lux nemăsurat, întreprindea acţiuni războinice doar în toiul plăcerilor.

---

[1] Curtean al lui Domiţian.
[2] Cf. Martial, VI, 76.
[3] Poetul vorbeşte despre căsnicie.
[4] Traian luase aceste titluri la sfîrşitul anilor 102 respectiv 97 e.n.

LXXXIV. ΚΡΙΤΩΝΟΣ

ΓΕΤΙΚΑ

1 [p. 931]. Ioann. Lyd. De mag. II 28: <ἦν> (sc. Σκυθίαν) πρῶτος ἑλὼν σὺν Δεκεβάλλῳ τῷ Γετῶν ἡγησαμένῳ, Τραιανὸς ὁ πολὺς πεντακοσίας μυριάδας χρυσίου λιτρῶν, διπλασίας δὲ ἀργύρου, ἐκπωμάτων ἄνευ καὶ σκευῶν τιμῆς ὅρον ἐκβεβηκότων, ἀγελῶν τε καὶ ὅπλων, καὶ ἀνδρῶν μαχιμωτάτων ὑπὲρ πεντήκοντα μυριάδας σὺν τοῖς ὅπλοις Ῥωμαίοις εἰσήγαγεν, ὡς ὁ Κρίτων παρὼν τῷ πολέμῳ διισχυρίσατο.

2 [p. 931]. Schol. Lukian. p. 104, 19 Rabe: οἱ δὲ Γέται ἔθνος βάρβαρον καὶ ἰσχυρόν, ὃ Ῥωμαίων κατεξαναστὰν καὶ μέχρι φόρου ἀπαγωγῆς ταπεινῶσαν Ῥωμαίους ὑπὸ Τραιανοῦ ὕστερον οὕτως ἐξωλοθρεύθη Δεκεβάλῳ χρώμενον βασιλεῖ, ὥστε τὸ πᾶν ἔθνος εἰς τεσσαράκοντα περιστῆναι ἄνδρας. ὡς ἱστορεῖ Κρίτων ἐν τοῖς Γετικοῖς.

3 (2) [p. 931]. Schol. cod. A Strab. VII, 3, 3 (Poseidon 87 F 105, p. 284, 4—7): τοὺς πιλοφόρους Γέτας, ὡς ἄλλοι τέ φασι καὶ Κρίτων ἐν τοῖς Γετικοῖς.

4 (2) [p. 931] Suidas s. ἄρτι gl. 2: « ἔτι περαιουμένοις καὶ ἀρτίως ἀποβαίνουσιν ἐπιτίθεσθαι » Κρίτων ἐν Γετικοῖς.

5 (2) [p. 932]. Suidas s. βοωτίαις (=s. ἐνεμημένων)· « Καί τινων βοωτίαις ἐφεστώτων, τῶν δὲ ἄλλων τῶν περὶ βασιλέα τοῖς ἐρύμασι νενεμημένων » Κρίτων ἐν τοῖς Γετικοῖς.

LXXXIV. CRITON

Născut în Pieria (Macedonia), Criton a fost medic militar şi l-a însoţit pe împăratul Traian în campaniile din Dacia, între anii 101—106. A descris aceste războaie într-o operă, din nefericire, astăzi pierdută. S-au păstrat întîmplător numai cîteva fragmente, a căror importanţă dovedeşte valoarea acestei scrieri. Autorul, care a înfăţişat lucruri văzute şi evenimente trăite, a dispus de o informaţie bogată, care s-a pierdut odată cu opera.

Ediţia: FGrHist, IIB, p. 931—932, fr. 1—8.

GETICELE

1 [p. 931]. Ioann. Lyd. De mag. II 28: După ce a cucerit-o (Sciţia) pentru prima oară, şi [l-a învins] pe Decebal, conducătorul geţilor, puternicul Traian a adus romanilor cinci milioane de livre de aur, o cantitate dublă de argint, în afară de cupe şi lucruri [scumpe[, depăşind orice preţuire, apoi turme şi arme şi peste cinci sute de mii de bărbaţi [1] cît se poate de potriviţi pentru luptă, împreună cu armele lor, aşa cum a afirmat Criton, care a luat parte la război.

2 [p. 931]. Scolii la Lucian, p. 104, 19 Rabe: Geţii, un neam barbar şi puternic — care s-a ridicat împotriva romanilor şi i-a umilit pînă la plătirea [2] tributului, mai tîrziu, cînd aveau rege pe Decebal — a fost pînă într-atîta zdrobit de către Traian, încît tot neamul ajunsese la vreo patruzeci de bărbaţi [3], după cum povesteşte Criton în *Getice*.

3 (2) [p. 931]. Scol. cod. A Strabon VII, 3, 3 (Poseidon 87 F 105, p. 284, 4—7): geţii pilofori [4], după cum îi numesc şi alţii, precum şi Criton, în *Getice*.

4 (2) [p. 931] Suidas sub ἄρτι — « tocmai » glosa 2: « încă pe cînd treceau fluviul şi tocmai cînd debarcau, i-au atacat », spune Criton în *Getice*.

5 (2) [p. 932]. Suidas sub βοωτίαις — « cei care muncesc [pămîntul] cu boii »: (= sub ἐνεμημένων « care pasc vitele ») « şi pe cînd unii erau puşi [5] peste cei care munceau [pămîntul] cu boii, alţii [6] — dintre cei din jurul regelui — erau rînduiţi [să se îngrijească] de fortificaţii », spune Criton în *Getice*.

---

[1] Toate aceste cifre sînt foarte mult exagerate. De aceea J. Carcopino în « Dacia », I (1924), p. 28—34 şi apoi în *Points de vue sur l'imperialisme romain*, Paris, 1934, le reduce la a zecea parte printr-un procedeu foarte ingenios. Dar şi în cazul acesta ele rămîn încă destul de ridicate (165 500 kg aur, 331 000 kg argint şi 50 000 prizonieri), fiind însă mult mai aproape de realitate.

[2] Aluzie la tratatul de pace încheiat cu Domiţian (cf. Dio Cassius, LXVII, 7, 4 şi LXVIII, 6. 1).

[3] Vezi Lucian, nota 18.

[4] Cf. Dio Chrysostomos, LXXII, 3.

[5] Un fel de administratori.

[6] Sînt de fapt comandanţii diferitelor cetăţi care existau în număr destul de mare în Dacia. Existenţa acestor funcţionari, civili şi militari, atestă un aparat de stat relativ dezvoltat. (vezi *Ist. Rom.*, p. 284).

6 (1) [p. 932]. Suidas s. γεσοί. «Οἱ Ῥωμαῖοι πήξαντες τοὺς γεσοὺς καὶ τὰς περικεφαλαίας τούτοις ἐπιθέντες, φαντασίας παρέσχοντο τοῖς ἐκ διαστήματος ὡς μένοντες ἐπὶ τοῦ λόφου». ἔστι δὲ ὅπλον. ὅτι ὁ γέσος ἐστὶν μακροκέντης [ἢ] κοντός. ὅτι Κρίτων ἔγραψεν ἐν τοῖς Γετικοῖς.

7 (2) [p. 932] Suidas s. δεισιδαιμονία·. . . καὶ Κρίτων ἐν τοῖς Γετικοῖς φησιν· «Οἱ δὲ βασιλεῖς τῶν Γετῶν ἀπάτῃ καὶ γοητείᾳ δεισιδαιμονίαν καὶ ὁμόνοιαν ἐνεργασάμενοι αὐτοῖς μεγάλων ἤδη ἐφίενται».

8 (2) [p. 932] Suidas s. καθιστάμενος· πρὸς τὸ βέλτιον μετάγων. «ὁ δὲ Καῖσαρ εἰς τὴν Ἀσίαν ἦλθε, τὰ τῶν ὑπηκόων καὶ τῶν Πάρθων ἅμα καθιστάμενος». καὶ αὖθις· «πολεμοῦντί τε αὐτῷ καὶ περὶ τὴν ἀρχὴν καθισταμένῳ συγγενόμενος» φησὶ Κρίτων ἐν Γετικοῖς.

6 (1) [p. 932]. Suidas sub γεσοί — « gesuri »: « Împlîntînd în pămînt gesuri și așezînd peste acestea coifuri, romanii dădură impresia [celor care priveau] de la distanță că ei se află încă pe colină ». [Gesul] este o armă, « o lance lungă ca o suliță ». Așa a scris Criton în *Getice*.

7 (2) [p. 932]. Suidas sub δεισιδαιμονία — « teama de zei »: . . . Și Criton în *Getice* spune: « Prin înșelăciune și magie, regii geților impun supușilor lor teama de zei și buna înțelegere și dobîndesc [7] lucruri mari ».

8 (2) [p. 932]. Suidas sub καθιστάμενος — « care pune într-o mai bună rînduială »: « Împăratul [Traian] plecă în Asia, punînd în bună rînduială atît treburile supușilor săi, cît și treburile cu parții ». Și iarăși: « Fiind împreună cu el, în timp ce acesta purta război și punea rînduială în treburile stăpînirii », spune Criton în *Getice*.

[7] Aluzie la importanța preoților daci (cf. Strabon, VII, 3, 5).

LXXXV. ΜΕΜΝΟΝΟΣ

ΠΕΡΙ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ

5. FGrHist III B, p. 341. Κλέαρχος δὲ ἀνδρωθεὶς ἤδη τῆς τε πόλεως ἦρχε, καὶ πολέμοις οὐκ ὀλίγοις, τὰ μὲν συμμαχῶν ἄλλοις, τὰ δὲ καὶ τοῖς ἐπιφερομένοις αὐτῷ ἐξητάζετο· ἐν οἷς καὶ κατὰ Γετῶν Λυσιμάχῳ <συ>στραθέντος τῆς αἰχμαλωσίας ἐκείνου καὶ αὐτὸς ὕστερον τῇ Λυσιμάχου προνοίᾳ ἀφίετο.

13 (21). FGrHist III B, p. 347—348. Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον χρόνῳ πόλεμος ἀνερράγη Βυζαντίοις πρὸς Καλλατιανοὺς (ἄποικοι δὲ οὗτοι Ἡρακλεωτῶν ἦσαν) καὶ πρὸς Ἰστριανοὺς περὶ Τόμεως τοῦ ἐμπορίου, ὃ τοῖς Καλλατιανοῖς ὅμορον ἦ, μονοπώλιον τοῦτο διανοουμένων κατασκευάσαι τῶν Καλλατιανῶν. Διεπρεσβεύοντο οὖν πρὸς Ἡρακλεώτας ἐπὶ συμμαχίαν ἑκάτεροι· οἱ δὲ πολεμικὴν μὲν ῥοπὴν οὐδετέρῳ ἔνεμον μέρει, διαλλακτηριους δὲ ἄνδρας ἑκατέροις ἀπέστελλον, κἂν ἄπρακτος αὐτῶν ἡ σπουδή τοτε γέγονε. Πολλὰ δὲ οἱ τῆς Καλλάτιδος ὑπὸ τῶν πολεμίων p. 348 παθόντες, ὕστερον εἰς διαλύσεις ἦλθον, ἀπὸ ταύτης τῆς συμφορᾶς οὐκέτι σχεδὸν ἀναλαβεῖν αὑτοὺς δυνηθέντες.

27, 7 (39). FGrHist III B, p. 356. Πολέμου δὲ ναυτικοῦ κατὰ Καλχηδόνα πόλιν Ῥωμαίοις τε καὶ Ποντικοῖς συστάντος, καὶ πεζῆς δὲ δυνάμεως τῆς τε βασιλικῆς καὶ τῆς Ῥωμαικῆς εἰς μάχην ἀλλήλαις συρραγείσης (ἐστρατήγει δὲ τῆς μὲν Κόττας, τῆς δὲ Μιθριδάτης),

LXXXV. MEMNON

Memnon a trăit în prima jumătate a secolului al II-lea e.n. şi a scris o istorie a cetăţii Heracleia din Pont în 14 cărţi. Primele 8 cărţi priveau evenimentele pînă la anul 364 î.e.n., iar ultimele 6 cărţi tratau istoria oraşului pînă la cucerirea romană în secolul I î.e.n. Din opera lui Memnon s-au păstrat numai fragmente.

Ediţia: FGrHist, III B, p. 336—368, fr. 1—40.

DESPRE HERACLEIA

5. FGrHist, III B, p. 341. Ajuns la vărsta bărbăţiei, Clearh conducea cetatea şi-şi încerca puterile în multe războaie, dintre care în unele dădea ajutor altora, iar în altele îi respingea pe cei care îl atacau. Printre aceste războaie, a participat şi la campania lui Lisimah împotriva geţilor, fiind luat prizonier împreună cu acesta [1]. După eliberarea din captivitate a lui Lisimah, a scăpat şi el mai tîrziu, prin grija aceluia.

13 (21), FGrHist, III B, p. 347—348. Nu mult după aceea, a izbucnit un război, pe care-l porniseră bizantinii împotriva calatienilor — aceştia erau colonişti ai heracleoţilor — şi [totodată[împotriva istrienilor, pentru emporiul de la Tomis [2], care se afla în vecinătatea calatienilor. Aceştia se gîndeau să facă acolo un monopol al lor. Şi unii şi alţii trimiseră soli heracleoţilor, ca să le vină într-ajutor, dar aceştia nu acordară sprijin militar nici unora nici altora, ci trimiseră în ambele părţi soli care să-i împace, fără ca strădania lor să fi ajuns la rezultat [3]. Locuitorii din Callatis suferiră multe pierderi din pricina duşmanilor p. 348 şi mai tîrziu începură tratative de pace, dar n-au mai putut să se refacă [4] din această nenorocire.

27, 7 (39). FGrHist, III B, p. 356. Iscîndu-se un război naval lîngă oraşul Calcedon între romani şi pontici şi înfruntîndu-se în luptă pedestrimea regelui cu cea romană — una era condusă de Cotta, iar cealaltă de Mitridate — bastarnii [5]

---

[1] Cf. Diodor, XXI, 12, 1.

[2] Către anul 260 î.e.n., s-a dat lupta pentru portul de desfacere a produselor de la Tomis (vezi Pippidi, *Contribuţii*, p. 14—15 şi 24).

[3] Pînă la urmă Bizanţul a ieşit învingător.

[4] Aceasta este o exagerare evidentă (vezi Pippidi, *Contribuţii*, p. 32—33).

[5] Bastarnii intraseră în serviciul regelui ca mercenari (cf. Apian, *Mitridate*, 71, 304).

τρέπουσιν οἱ Βαστέρναι κατὰ τὸ πεζὸν τοὺς 'Ιταλούς, καὶ πολὺν αὐτῶν φόνον εἰργάσαντο. τὰ αὐτὰ δὲ καὶ περὶ τὰς ναῦς ἐγένετο, καὶ ὑπὸ μίαν ἡμέραν γῆ τε καὶ θάλασσα τοῖς 'Ρωμαίων διελελύμαστο σώμασι, διαφθαρέντων ἐν μὲν τῇ ναυμαχίᾳ ὀκτακισχιλίων, τετρακισχιλίων δὲ καὶ πεντακοσίων ἑαλωκότων· τοῦ δὲ πεζοῦ στρατεύματος 'Ιταλοὶ μὲν τριακόσιοι καὶ πεντακισχίλιοι, τῶν δὲ Μιθριδατείων Βαστέρναι μὲν περὶ τριάκοντα, τοῦ δὲ λοιποῦ πλήθους ἑπτακόσιοι. 8. Οὕτως ἀρθέντα τὰ Μιθριδάτου πάντων τὸ φρόνημα κατεδούλου. Λεύκολλος δὲ ἐπὶ τοῦ Σαγγαρίου ποταμοῦ στρατοπεδεύων καὶ μαθὼν τὸ πάθος, λόγοις ἀνελάμβανεν ἀθυμήσαντας τοὺς στρατιώτας.

respinseră pedestrimea romanilor [6] și îi măcelăriră pe mulți. Același lucru s-a întîmplat și cu flota. Și într-o singură zi pămîntul și marea s-au umplut de trupurile romanilor. Au fost nimiciți în luptă pe mare opt mii și luați prizonieri patru mii și cinci sute, din armata pedestră a romanilor, cinci mii trei sute, iar dintre bastarnii lui Mitridate cam treizeci, din restul mulțimii șapte sute. 8. Acest succes al lui Mitridate a robit mințile tuturor. Avîndu-și tabăra pe rîul Sangarios și aflînd de această înfrîngere, Lucullus își îmbărbăta prin cuvîntări soldații descurajați.

[6] La începutul celui de-al treilea război al lui Mitridate cu romanii, în anul 73 î.e.n.

LXXXVI. C. SUETONII TRANQUILLI

DE VITA CAESARUM

DIVUS IULIUS

XLIV, 1. Nam de ornanda instruendaque urbem item de tuendo ampliandoque imperio plura ac maiora in dies destinabat... 6. Dacos, qui se in Pontum et Thraciam effuderant, coercere... 7. Talia agentem atque meditantem mors praevenit.

DIVUS AUGUSTUS

III, 3. Provinciae praefuit non minore iustitia quam fortitudine; namque Bessis ac Thracibus magno proelio fusis ita socios tractavit, ut epistolas M. Ciceronis extent, quibus Quintum fratrem eodem tempore parum secunda fama proconsulatum Asiae administrantem hortatur et monet, imitetur in promerendis sociis vicinum suum Octavium.

VIII, 4. Caesare post receptas Hispanias expeditionem in Dacos et inde Parthos destinante praemissus Apolloniam studiis vacavit.

XXI, 2. Coercuit et Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magna copia caesis...

LXXXVI. SUETONIU

A trăit între anii 70–150 e.n. la Roma, unde a cunoscut pe scriitorii Pliniu cel Tînăr şi Tacit; a fost ajutat de împăratul Traian, iar sub urmaşul acestuia a stat un timp în fruntea oficiului pentru corespondenţă al palatului *(ab epistulis)*. A scris lucrări de erudiţie, astăzi pierdute în cea mai mare parte, dar şi-a făcut un nume îndeosebi cu *Vieţile celor doisprezece cezari* (de la Cezar la Domiţian), în care a adunat informaţii preţioase privitoare la viaţa politică a Imperiului roman din acel timp.

Ediţia: Suétone, *Vies des douze Césars*, Texte établi et traduit par Henri Ailloud, vol. I–III, Les Belles Lettres, Paris, 1931–1932.

VIEŢILE CEZARILOR

DIVINUL[1] IULIUS

XLIV, 1. Căci în privinţa înfrumuseţării şi a înzestrării oraşului, cît şi a apărării şi măririi imperiului, el făcea zi de zi planuri tot mai numeroase şi mai mari... 6. Dorea să ţină în frîu pe daci, care se răspîndiseră în Tracia şi în Pont... 7. Moartea l-a surprins pe cînd săvîrşea astfel de lucruri şi se gîndea la ele[2].

DIVINUL AUGUST

III, 3. A condus[3] provincia cu tot atîtea dreptate şi curaj, căci pe bes şi pe traci i-a înfrînt într-o mare luptă, iar pe aliaţi i-a tratat atît de bine încît s-a păstrat o scrisoare a lui M. Cicero în care acesta îl îndeamnă pe fratele[4] său Quintus, pe atunci proconsul cu renume în Asia, să imite pe vecinul său Octavius în privinţa felului de a-şi cîştiga aliaţi.

VIII, 4. După ce a luat în stăpînire provinciile spaniole, Cezar se gîndea să facă o expediţie împotriva dacilor şi apoi a parţilor. De aceea [August] a fost trimis la Apollonia, unde îşi petrecea timpul liber studiind[5].

XXI, 2 A reprimat şi incursiunile dacilor, fiind omorîţi trei şefi de ai lor cu multă armată[6]...

---

[1] Titlul dat împăraţilor defuncţi, care erau trecuţi în rîndul zeilor.

[2] În anul 44 î.e.n., cf. Strabon, VII, 3, 5; 11; Velleius Paterculus, II, 59, 4; Plutarh, *Cezar*, 58; Apian, *Războaiele civile*, II, 110; III, 25; *Iliria*, 13,36 şi Titus Livius, *Periochae*, CXVII.

[3] Tatăl lui August a guvernat Macedonia în anii 60–59 î.e.n.

[4] Cf. *Ad Quintum fratrem*, I, 1.

[5] Vezi nota 2.

[6] Probabil în legătură cu luptele din anii 11–12 e.n. de sub conducerea lui Lentulus (cf. Florus, II, 28, 19).

LXIII, 4. M. Antonius scribit primum eum Antonio filio suo despondisse Iuliam, dein Cotisoni Getarum regi, quo tempore sibi quoque in vicem filiam regis in matrimonium petisset.

XCIV, 7. Octavio postea, cum per secreta Thraciae exercitum duceret, in Liberi patris luco barbari caerimonia de filio consulenti, idem affirmatum est a sacerdotibus, quod infuso super altaria mero tantum flamma emicuisset, ut supergressa fastigium templi ad caelum usque ferretur...

TIBERIUS

XVI, 1, Data rursus potestas tribunicia in quinquennium, delegatus pacandae Germaniae status... 2. Sed nuntiata Illyrici defectione transiit ad curam novi belli, quod gravissimum omnium externorum bellorum post Punica, per quindecim legiones paremque auxiliorum copiam triennio gessit in magnis rerum difficultatibus summaque frugum inopia... 4. Ac perseverantiae grande pretium tulit, toto Illyrico, quod inter Italiam regnumque Noricum et Thraciam et Macedoniam interque Danubium flumen ei sinum maris Hadriatici patet, perdomito, et in dicionem redacto.

XXXVII, 9. Reges infestos suspectosque comminationibus magis et querellis quam vi repressit: quosdam per blanditias atque promissa extractos ad se non remisit, ut Marobodum Germanum, Rhascypolim Thracem, Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in formam provinciae redegit.

XLI. 1. Regressus in insulam, rei p. quidem curam usque adeo abiecit, ut postea non decurias equitum unquam supplerit, non tribunos militum praefectosque, non provinciarum praesides ullos mutaverit, Hispaniam et Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis habuerit, Armeniam a Parthis occupari, Moesiam a Dacis Sarmatisque, Gallias a Germanis vastari neglexerit, magno dedecore imperii nec minore discrimine.

LXIII, 4. M. Antonius[7] scrie că [August] a făgăduit-o pe Iulia mai întîi fiului său Antonius, apoi lui Cotiso[8], regele geţilor, şi că tot atunci a cerut, în schimb, în căsătorie, chiar pentru el pe fiica regelui.

XCIV, 7. Mai tîrziu, conducîndu-şi armata prin locurile neumblate ale Traciei, Octavius[9] a consultat, cu privire la fiul său, oracolele barbare dintr-o pădure [închinată] zeului Bacchus, iar preoţii i-au afirmat acelaşi lucru[10], deoarece vinul care fusese vărsat pe altar făcuse să ţişnească o flacăre atît de mare, încît ea întrecu acoperişul templului[11], ajungînd pînă la cer...

TIBERIU

XVI, 1. După ce i s-a acordat iarăşi pentru cinci ani puterea tribuniciară, el a fost însărcinat cu pacificarea Germaniei... 2. Dar cînd i s-a făcut cunoscută revolta Iliriei, s-a dus să se ocupe de un nou război, care a fost cel mai greu de purtat dintre toate războaiele externe, după cel împotriva punilor, şi pe care l-a purtat timp de trei ani[12], avînd cincisprezece legiuni şi tot atîtea trupe auxiliare, în mijlocul unor mari dificultăţi de tot felul, la care se adăuga o mare lipsă de alimente... 4. Pentru perseverenţa sa a primit o mare răsplată, căci întreaga Ilirie — care se întinde între Italia, regatul noric, Tracia şi Macedonia şi între fluviul Dunărea şi ţărmul Adriaticii — a fost învinsă şi adusă sub ascultare.

XXXVII, 9. Pe regii duşmănoşi şi suspecţi i-a ţinut în frîu mai mult prin ameninţări şi mustrări decît prin forţă: iar pe unii i-a dus la Roma prin momeli şi promisiuni, apoi nu i-a mai lăsat să plece, ca de pildă pe germanul Marobodus[13], pe tracul Rhascyporis[14] şi pe Archelaus din Capadocia, al cărui regat l-a transformat[15] chiar în provincie romană.

XLI, 1. Întors în insulă[16], [Tiberiu] a părăsit pînă într-atîta grijile statului, încît n-a mai completat niciodată decuriile de cavaleri, n-a schimbat tribunii militari sau pe comandanţii de cavalerie şi nici pe guvernatorii provinciilor; a lăsat cîţiva ani Spania şi Siria fără legaţi consulari, a îngăduit ca Armenia să fie ocupată de parţi, Moesia de daci şi sarmaţi[17], iar Galia să fie devastată de germani: o mare ruşine pentru imperiu şi o primejdie tot atît de mare.

---

[7] Cunoscutul triumvir.

[8] Rege dac care în mai multe rînduri a făcut incursiuni peste Dunăre şi a fost învins de romani (cf. Florus, II, 28, 18). Informaţia lui Suetoniu este dubioasă.

[9] Vezi nota 3.

[10] Naşterea « stăpînului lumii, » adică viitorul împărat August.

[11] Probabil marele sanctuar din Rodope, pe teritoriul besilor, închinat lui Dionysos (cf. Herodot, VII, 111 şi Macrobiu, I, 18, 11).

[12] Abia în anii 6—9 e.n. au fost definitiv supuse Dalmaţia şi Panonia (*cf.* Velleius Paterculus, II, 39, 3).

[13] În anul 19 e.n., regele marcomanilor a fost obligat să se refugieze la romani.

[14] În anul 19 e.n. (cf. Tacit, *Anale*, II, 64—67 şi Velleius Paterculus II, 129).

[15] În anul 18 e.n.

[16] La Capri, în anul 26 e.n.

[17] Afirmaţia aceasta, deşi pare probabilă — avînd în vedere repetatele atacuri ale neamurilor de pe malul stîng al Dunării în sec. I e.n. — este contrazisă de Iordanes (*Getica*, 69), care pretinde că pe vremea lui Tiberiu dacii au stat liniştiţi. Vezi discuţia la Stein *Leg. Moes.*, p. 20.

DOMITIANUS

VI, 1. Expeditiones partim sponte suscepit, partim necessario; sponte in Chatthos, necessario unam in Sarmatas legione cum legato simul caesa; in Dacos duas, primam Oppio Sabino consulari oppresso, secundam Cornelio Fusco praefecto cohortium praetorianarum, cui belli summam commiserat. 2. De Chatthis Dacisque post varia proelia duplicem triumphum egit, de Sarmatis lauream modo Capitolini Iovi rettulit.

DOMIŢIAN

VI, 1. A întreprins expediţii, fie de voie, fie de nevoie; de voie, împotriva chatilor [18]; de nevoie, una împotriva sarmaţilor [19], deoarece au măcelărit [20] o legiune împreună cu comandantul ei, şi două împotriva dacilor: prima, după ce a fost înfrînt consularul Oppius Sabinus [21], iar a doua după înfrîngerea lui Cornelius Fuscus, comandantul cohortelor pretoriene [22], căruia îi încredinţase comanda supremă a războiului. Asupra chatilor şi dacilor a obţinut un triumf [23], după un şir de lupte cu rezultat schimbător, iar împotriva sarmaţilor n-a adus decît o cunună de lauri [24] lui Iupiter de pe Capitoliu.

---

[18] În anul 83 e.n., are loc expediţia împotriva acestui neam germanic de la Rin.

[19] Respectiv a iazigilor, care se aliaseră cu neamurile germanice ale cvazilor şi marcomanilor. Cf. Statius şi Marţial, passim.

[20] În timpul luptelor din Panonia (cf. Tacit, *Agricola*, 41,2) a fost distrusă, probabil în anul 91 e.n., legiunea XXI *Rapax* (vezi RE, XII, col. 1789).

[21] Guvernatorul Moesiei din anul 85 e. n. (cf. Iordanes, *Getica*, XIII, 76 şi Eutropiu, VII, 23, 4).

[22] Omorît în cursul luptelor din anul 87 e. n. (cf. Marţial, VI, 76, 1).

[23] La sfîrşitul anului 89 e. n. (cf. Marţial, VI, 10, 8).

[24] După întoarcerea sa, în primele zile ale lui ianuarie 93 (cf. Marţial, VIII, 8, 5; 15, 5).

LXXXVII. L. ANNAEI FLORI

EPITOMAE DE TITO LIVIO BELLORUM OMNIUM ANNORUM DCC LIBRI DUO

BELLUM THRACIUM

I, 39 [III, 4], 1. Post Macedonas, si dis placet, Thraces rebellabant, illi quondam tributarii Macedonum; nec in proximas modo provincias contenti incurrere, Thessaliam atque Dalmatiam, in Hadriaticum mare usque venerunt; eoque fine contenti, quasi interveniente natura, contorta in ipsas aquas tela miserunt. 2. Nihil interim per id omne tempus residuum crudelitatis fuit in captivos saevientibus: litare dis sanguine humano, bibere in ossibus capitum, cuiuscemodi ludibriis foedare mortem tam igne quam fumo, partus quoque gravidarum mulierum extorquere tormentis, 3. Saevissimi omnium Thracum Scordisci fuere, sed calliditas quoque ad robur accesserat: 4. silvarum et montius situs cum ingenio consentiebant. Itaque non fusus modo ab his aut fugatus, sed — simile prodigio — omnino totus interceptus, quem duxerat Cato. 5. Didius vagos et libera populatione diffusos

LXXXVII. FLORUS

L. Annaeus Florus a trăit un timp la Tarraco, pe vremea împăratului Traian (98—117 e.n.), apoi la Roma, sub împăratul Hadrian (117—138), și a alcătuit un rezumat al istoriei romane, folosind îndeosebi pe Titus Livius și pe Salustiu. Cartea întîi cuprinde războaiele externe pînă la Cezar și Pompei (anul 51 e.n.), iar a doua războaiele civile de la frații Gracchi pînă la August. Autorul compară istoria poporului roman cu viața unui om, care a trecut prin fazele copilăriei, tinereții, maturității și a ajuns la vîrsta bătrîneții. Stilul este retorizant, iar conținutul are uneori grave greșeli de amănunt.

Ediția: *L. Annaei Flori quae exstant* Henrica Malcovati recensuit. Academia Lynceorum, Roma, 1938.

REZUMAT ÎN DOUĂ CĂRȚI AL TUTUROR RĂZBOAIELOR DIN TITUS LIVIUS, VREME DE 700 DE ANI

RĂZBOIUL CU TRACII

I, 39 [III, 4], 1. După macedoneni — așa au voit zeii — se ridicară cu război împotriva noastră tracii, care fuseseră odinioară tributarii macedonenilor. Ei nu s-au mulțumit să năvălească numai în provinciile noastre cele mai apropiate, Tesalia și Dalmația, ci au ajuns la Adriatica. Opriți de acest hotar, parcă prin intervenția naturii, ei au întors armele și au izbit cu ele înseși apele mării. 2. În tot acest timp n-a rămas nici un fel de cruzime care să nu fie aplicată prizonierilor: ofereau ca ofrandă zeilor sînge de om; beau din țeste de om și pîngăreau moartea prin batjocuri de tot felul, folosind atît focul, cît și fumul împotriva celor pe care îi prindeau; scoteau prin chinuri chiar și copiii din pîntecele femeilor gravide [1]. 3. Cei mai sălbatici dintre toți tracii au fost scordiscii [2], care uneau puterea cu viclenia. 4. Se potriveau cu firea lor și așezarea pădurilor și a munților. De aceea armata pe care o condusese Cato [3] a fost nu numai împrăștiată și pusă pe fugă, ci — lucru uluitor! — chiar nimicită în întregime. 5. Didius [4] i-a respins în Tracia lor, surprinzîndu-i pe cînd rătăceau, răspîndiți

---

[1] Autorul exagerează mult, vrînd să justifice cucerirea romană și să arate rolul ei civilizator.

[2] În realitate erau celți care se așezaseră în sec. III î.e.n. între iliri și traci, în nordul Serbiei, în jurul Belgradului de azi (cf. Trogus Pompeius, XXXII, 3, 8).

[3] Porcius Cato, consul în 114 î.e.n., a purtat, curînd după aceea lupte în Tracia (cf. Titus Livius, *Periochae*, LXIII). Pentru atacurile împotriva provinciei romane Macedonia, vezi articolul din RE, II A, col. 833—835.

[4] Titus Didius, guvernatorul Macedoniei în 101 î.e.n., a terminat războiul probabil în anul 100 î.e.n., faptă pentru care a primit și un triumf.

intra suam reppulit Thraciam. Drusus ulterius egit et vetuit transire Danuvium. Minucius toto vastavit Hebro, multis quidem amissis, dum per perfidum glacie flumen equitatur. 6. Volso Rhodopen Caucasumque penetravit. Curio Dacia tenus venit, sed tenebras saltuum expavit. Appius in Sarmatas usque pervenit, Lucullus ad terminum gentium Tanain lacumque Maeotin. 7. Nec aliter cruentissimi hostium quam suis moribus domiti. Quippe in captivos igni ferroque saevitum est sed nihil barbaris atrocius visum est quam quod abscissis manibus relicti vivere superstites poenae suae iubebantur.

BELLUM CUM ANTONIO ET CLEOPATRA

II, 21 [IV, 12], 1. Hic finis armorum civilium: reliqua adversus exteras gentes, quae districto circa mala sua imperio diversis orbis oris emicabant. 2. Nova quippe pax, necdum adsuetae frenis servitutis tumidae gentium inflataeque cervices ab imposito nuper iugo resiliebant. 3. Ad septemtrionem conversa ferme plaga ferocius agebat: Norici, Illyrii, Pannonii, Delmatae, Moesi, Thraces et Daci, Sarmatae atque Germani.

în voie după jafuri. Drusus [5] i-a împins mai departe și i-a oprit să mai treacă Dunărea. Minucius [6] a pustiit întregul ținut al Hebrului; a pierdut într-adevăr și el mulți soldați pe cînd trecea cu caii fluviul înșelător din cauza gheții. 6. Volso [7] a pătruns în munții Rodope și Caucaz [8]. Curio [9] a înaintat pînă în Dacia, însă s-a înspăimîntat de bezna pădurilor de acolo. Appius [10] a ajuns pînă la sarmați; Lucullus [11], pînă la hotarul cel mai îndepărtat al lor, la fluviul Tanais și Lacul Meotic. 7. Acești dușmani, cei mai sîngeroși dintre toți, n-au putut fi astîmpărați altfel decît aplicînd împotriva lor, cînd erau prinși, propriile lor metode; s-au folosit deci împotriva prizonierilor focul și fierul, căci nimic nu li s-a părut acestor barbari mai groaznic decît faptul că, după ce li se tăiaseră mîinile, erau obligați să trăiască și să supraviețuiască torturii lor.

RĂZBOIUL CU ANTONIU ȘI CLEOPATRA

II, 21 [IV, 12], 1. Acesta a fost sfîrșitul războaielor civile. Celelalte războaie au fost duse împotriva populațiilor străine care ridicau capul, în diferite părți ale lumii, văzînd că Imperiul roman este ocupat cu propriile lui necazuri. 2. Căci pacea era proaspătă, iar grumazurile umflate și semețe ale neamurilor, încă nedeprinse cu frîiele sclaviei, căutau să scuture jugul impus de curînd. 3. Populațiile dinspre nord se arătau cele mai îndîrjite: noricii, ilirii, panonii, dalmații, moesii, tracii și dacii, sarmații și germanii.

---

[5] Marcus Livius Drusus, consul în 112 î.e.n., continuă în anii 111—110 luptele cu tracii și scordiscii, pe care le va termina apoi succesorul său M. Minucius Rufus (cf. Titus Livius, *Periochae*, LXIII).

[6] Marcus Minucius Rufus, consul în anul 110 î.e.n., iar apoi guvernator al Macedoniei, a respins invazia dacilor și scordiscilor între anii 109—106 î.e.n. (cf. Frontinus, II, 4, 3; Velleius Paterculus, II, 8, 3; Titus Livius, Periochae, LXV).

[7] C. Manlius Volso, proconsul în 108 î.e.n.

[8] Se face de obicei confuzie între Carpați și Caucaz. În cazul de față însă această confuzie nu poate fi avută în considerare, deoarece Volso n-a atins nici măcar Dunărea, ci s-a luptat doar cu triburile din sud, pe cînd se întorcea cu armata sa din Asia Mică (cf. Titus Livius, XXXVIII, 41).

[9] C. Scribonius Curio, guvernatorul Macedoniei în anii 75—73 î.e.n., n-a atins Dacia propriu-zisă, ci s-a oprit pe malul drept al Dunării, probabil în regiunea Banatului. În anul 72 î.e.n. el și-a serbat triumful împotriva tracilor și dardanilor (cf. Titus Livius, *Periochae*, XCV; Festus, *Breviarium*, 7; Eutropius, VI, 2; Orosius, V, 23, 20). Pentru evoluția raporturilor dintre geți și romani vezi R. Vulpe, *Les gètes de la rive gauche du Bas-Danube et les romains*, în «Dacia» N.S., IV (1961), p. 309—32.

[10] Appius Claudius Pulcher, predecesorul lui Curio în Macedonia, a atins probabil Delta Dunării, de care se apropiaseră iazigii între anii 78—76 î.e.n. (cf. Titus Livius, *Periochae*, XCI, vezi *Ist.*, *Rom.*, p. 285).

[11] M. Terentius Varro Lucullus, guvernatorul Macedoniei, a ajuns în anii 72—71 î.e.n pînă la gurile Dunării, supunînd toate cetățile grecești de pe coastă, care erau aliatele lui Mitridate, inclusiv Histria (cf. Salustiu, *Istorii*, IV, 19; Titus Livius, *Periochae*, XCVII; Apian, *Iliria*, 30, 85; Eutropiu, VI, 10; Festus, *Breviarum*, 9; Eusebiu, *Cronica*, 234, 22; Ammianus Marcellinus, XXVII, 4,11; Orosius, VI, 3).

BELLUM MOESICUM

II, 26 [IV, 12], 13. Moesi quam feri, quam truces fuerint quam ipsorum etiam barbari barbarorum horribile dictu est. 14. Unus ducum ante aciem postulato silentio « Qui vos », inquit, « estis? ». Responsum invicem: « Romani gentium domini ». 15. Et ille: « Ita », inquit, « fiet, si nos viceritis ». Accepit omen Marcus Crassus. Illi statim ante aciem immolato equo concepere votum, ut caesorum extis ducum et litarent et vescerentur. 16. Deos audisse crediderim: nec tubas sustinere potuerunt. Non minimum terroris incussit barbaris Comidius centurio, satis barbarae, efficacis tamen apud tales homines stoliditatis, qui foculum gerens super cassidem agitatum motu corporis flammam velut ardenti capite funditabat.

BELLUM THRACICUM

III, 27 [IV, 12], 17. Thraces antea saepe, tum maxime Rhoemetalce rege desciverant. Ille barbaros et signis militaribus et disciplina, armis etiam Romanis assueverat; sed a Pisone perdomiti in ipsa captivitate rabiem ostendere; quippe cum catenas morsibus temptarent, feritatem suam ipsi puniebant.

BELLUM DACICUM

II, 28 [IV, 12], 18. Daci montibus inhaerent. Inde Cotisonis regis imperio, quoties concretus gelu Danuvius inunxerat ripas, decurrere solebant et vicina populari. 19. Visum est Caesari Augusto gentem aditu difficillimam summovere. Misso igitur Lentulo ultra ulteriorem perpulit ripam; citra praesidia constituta. Sic tunc Dacia non victa, sed summota atque dilata est.

RĂZBOIUL CU MOESII

II, 26 [IV, 12], 13. Este îngrozitor de spus cît de sălbatici și de cruzi au fost moesii: sînt cei mai barbari dintre barbari. 14. Unul dintre conducătorii lor a cerut, înainte de luptă, să se facă liniște și a spus: « Cine sînteți voi? », « Romanii, stăpînii lumii » — i s-a răspuns. 15. Acela zise din nou: « Așa va fi, dacă ne veți învinge ». Marcus Crassus [12] a acceptat prevestirea. Pe dată barbarii, înainte de luptă, au jertfit un cal și au făgăduit să închine [în cinstea zeilor] și să mănînce măruntaiele comandanților pe care îi vor ucide. 16. Îmi vine să cred că zeii i-au auzit, căci n-au putut suporta nici măcar sunetul trîmbițelor. Mare groază a băgat în barbari centurionul Comidius, un om cu apucături destul de barbare, dar cu efect față de astfel de oameni; purtînd pe cască o torță aprinsă, care se clătina la mișcarea trupului, el răspîndea o flacără de parcă îi ardea capul.

RĂZBOIUL CU TRACII

II, 27 [IV, 12], 17. Tracii se răsculaseră deseori în trecut și mai ales atunci cînd era rege Rhoemetalces. Acesta îi deprinsese pe barbarii lui și cu steagurile militare și cu disciplina și chiar cu armele romane. Însă după ce au fost înfrînți de Piso [13], au dat dovadă de turbare chiar și ca prizonieri, căci încercau să muște lanțurile, pedepsindu-și astfel ei înșiși propria lor sălbăticie.

RĂZBOIUL CU DACII

II, 28 [IV, 12], 18. Dacii trăiesc nedeslipiți de munți. De acolo, sub conducerea regelui Cotiso [14], obișnuiau să coboare și să pustiască ținuturile vecine, ori de cîte ori Dunărea, înghețată de ger, își unea malurile. 19. Împăratul August a hotărît să îndepărteze această populație, de care era foarte greu să te apropii. Astfel a trimis pe Lentulus [15], și i-a alungat pe malul de dincolo [al Dunării]; dincoace au fost așezate garnizoane. Astfel, atunci dacii n-au fost înfrînți, ci doar respinși și împrăștiați.

---

[12] Marcus Licinius Crassus, guvernatorul Macedoniei, a dus în anii 29—28 î.e.n. campanii victorioase împotriva bastarnilor și geților, ajungînd cu această ocazie pînă la gurile Dunării (cf. Titus Livius, *Periochae*, CXXXIV și Dio Cassius, LI, 23, 2—27, 2). Patsch (*Beiträge*, p. 80) crede că anecdota aceasta se referă mai curînd la campania contra artacilor, un neam din Haemusul central (cf. Dio Cassius, LI, 27, 1).

[13] Lucius Calpurnius Piso Frugi, guvernatorul Pamfiliei în anul 13 î.e.n., a dus lupte grele cu tracii conduși de Vologes (cf. Cassius Dio, LIV, 34, 5 și Titus Livius, *Periochae*, CXL).

[14] A condus și pe dacii cu care s-a luptat, în anul 29 î.e.n., Crassus (cf. Horațiu, *Ode*, III, 8, 18 și Suetoniu, *August*, LXIII, 4).

[15] Guvernatorul Panoniei, Cn. Cornelius Lentulus, fost consul în anul 14 î.e.n., a condus celebra campanie împotriva dacilor (cf. Tacit, *Anale*, IV, 44 și *Faptele împăratului August*, V, 30, 2), care pare să fi avut loc în anii 11—12 e.n. (vezi discuția și bibliografia completă a problemei la W. Reidinger, *Die Statthalter des ungeteilten Pannoniens und Oberpannoniens von Augustus bis Diokletian*, Bonn, 1956, p. 24—31). În legătură cu datarea aceasta vezi și discuția la R. Syme, *Lentulus and the origin of Moesia*, în « Journal of Roman Studies », XXIV (1934), 2, p. 113—137, ca și noile obiecții ale aceluiași autor în « Gnomon », XXIX, (1957), p. 519.

BELLUM SARMATICUM

II, 29 [IV, 12], 20. Sarmatae patentibus campis inequitant; et hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis fuit. Nihil praeter nives pruinasque et silvas habent. Tanta barbaria est, ut nec intellegant pacem.

PAX PARTHORUM ET CONSECRATIO AUGUSTI

II, 34 [IV, 20], 61... illi quoque reliqui, qui inmunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem et victorem gentium populum Romanum reverebantur. 62. Nam et Scythae misere legatos et Sarmatae amicitiam petentes...

VERGILIUS ORATOR AN POETA

1, 6. Nec in nostram Baeticam excurris nec urbem illam revisis, ubi versus tui a lectoribus concinuntur et in foro omni clarissimus ille de Dacia triumphus exultat?

2. Charis, p. 157, 21. B. Florus ad divum Hadrianum: « quasi de Arabe aut Sarmata manubias ».

Ego nolo Caesar esse,
. . . .
Scythicas pati pruinas.

RĂZBOIUL CU SARMAȚII

II, 29 [IV, 12], 20. Sarmații străbat călare întinsele lor cîmpii. A fost deajuns că același Lentulus i-a oprit și pe ei la Dunăre [16]. Nu au nimic altceva decît zăpezi, îngheț și păduri. Sînt atît de barbari, încît nici nu înțeleg ce este aceea pace.

PACEA CU PARȚII ȘI CONSACRAREA LUI AUGUST

II, 34 [IV, 21], 61. ...Chiar și celelalte [neamuri] care nu erau supuse simțeau totuși măreția poporului roman și respectau pe învingătorul neamurilor. 62. Căci și sciții și sarmații au trimis soli care să ceară prietenia noastră [17].

FOST-A VERGILIU [18] ORATOR SAU POET?

1,6. N-ai să mai treci [19] oare prin Baetica noastră și nici n-ai să mai vizitezi cetatea [20] în care versurile tale sînt declamate de recitatori și unde acel preastrălucit triumf [21] asupra dacilor răsună în tot forul?

2. Charisius [22], p. 157, 21. B. Florus către împăratul Hadrian: « ca un fel de prăzi de război, luate de la un arab sau de la un sarmat [23] ».

Eu [24] nu vreau să fiu împărat
. . . .
Și să îndur zăpezile din Sciția [25].

---

[16] La această dată iazigii atinseseră delta Dunării, dar nu se mutaseră încă în Panonia (vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 31).

[17] Cf. *Faptele împăratului August*, V, 31.

[18] Este vorba despre un dialog care trata aceeași temă cu Macrobius în cartea a IV-a și din care nu s-a păstrat decît o parte a introducerii.

[19] Il întreabă pe Florus un cunoscut din Hispania Baetica.

[20] Roma.

[21] Triumf al împăratului Traian.

[22] Flavius Sosipater Charisius, gramatic latin, care a trăit probabil pe la mijlocul secolului al IV-lea e.n.

[23] Probabil o aluzie la luptele cu iazigii și cu roxolanii, care au avut loc la începutul domniei lui Hadrian, în anii 117–118 (cf. SHA, I, 5, 8) Vezi și nota 25.

[24] Poetul se adresează lui Hadrian.

[25] Versurile acestea, citate de autorul biografiei lui Hadrian, din *Scriptores Historiae Augustae*, fac probabil aluzie și ele la vizita împăratului în regiunile noastre, în anii 117–118, în legătură cu revolta dacilor și cu mișcările iazigilor și roxolanilor. Vezi *Ist. Rom.*, p. 430–431.

LXXXVIII. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

ΠΕΡΙΕΓΗΣΙΣ

ΙΣΤΡΟΣ

298 Ῥήνῳ δ' ἐξείης ἐπιτέλλεται ἱερὸς Ἴστρος,
Ἴστρος, ἐς ἀντολίην τετραμμένος ἄχρι θαλάσσης
300 Εὐξείνου, τόθι πᾶσαν ἐρεύγεται ὕδατος ἄχνην,
πενταπόροις προχοῇσιν ἑλισσόμενος περὶ Πεύκην.
Τοῦ μὲν πρὸς βορέην τετανυσμένα φῦλα κέχυνται
πολλὰ μάλ' ἐξείης Μαιώτιδος ἐς στόμα λίμνης,
Γερμανοὶ Σαρμάταί τε Γέται θ' ἅμα Βαστάρναι τε,
305 Δακῶν τ' ἄσπετος αἶα καὶ ἀλκήεντες Ἀλανοί
Ταῦροι θ', οἳ ναίουσιν Ἀχιλλῆος δρόμον αἰπύν,
στεινὸν ὁμοῦ δολιχόν τε, καὶ αὐτῆς ἐς στόμα λίμνης.
Τῶν δ' ὕπερ ἐκτέταται πολυΐππων φῦλον Ἀγαυῶν·
ἔνθα Μελάγχλαινοί τε καὶ ἀνέρες Ἱππημολγοί,
310 Νευροί θ' Ἱππόποδές τε Γελωνοί τ' ἠδ' Ἀγάθυρσοι...
318 ... ἀδάμαντά τε παμφανόωντα
ἐγγύθεν ἀθρήσειας ὑπὸ ψυχροῖς Ἀγαθύρσοις.
320 Ἴστρου μεν τοσσοίδε βορειότεροι γεγάασιν·
πρὸς δὲ νότον Γέρραι καὶ Νωμίκι' ἄστε' ἐρυμνά,
Παννόνιοι, Μυσοί τε, βορειότεροι Θρηίκων,
αὐτοί τε Θρήικες, ἀπείρονα γαῖαν ἔχοντες,
οἱ μὲν ἐπὶ προβολῇσι Προποντίδος ἀμφιτρίτης,
325 οἱ δ' ὑπὲρ Ἑλλήσποντον ἀγάρροον, οἱ δ' ὕπερ αὐτῆς
Αἰγαίης βαθὺ κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης...
330 Ἴστρον μὲν ποταμὸν τόσσοι περιναιετάουσιν.

LXXXVIII. DIONISIU [PERIEGETUL]

S-a născut în Susiana şi a trăit în prima jumătate a secolului al II-lea e.n., pe vremea împăratului Hadrian (118—138 e.n.). Folosind materiale mai vechi, îndeosebi pe Calimah (320—240 î.e.n.), Apollonios (295—215 î.e.n.) şi descrierile lui Posidoniu din Apamea (135—51 î.e.n.) Dionisius a întocmit o descriere a Pămîntului locuit pe atunci, în 1 185 hexametri, utilizată mai tîrziu aproape textual de Festus Avienus (secolul al IV-lea) şi de Priscian (secolul al VI-lea). El s-a sprijinit mai ales pe erudiţia elenistică şi a transmis lumii moderne multe informaţii preţioase din texte astăzi pierdute.

Ediţia: GGM, II, p. 118—122.

DESCRIEREA PĂMÎNTULUI

ISTRUL

298. Apoi, lîngă Rin izvorăşte Istrul cel sacru
care se îndreaptă spre răsărit pînă la Pontul
300. Euxin, unde îşi varsă cu zgomot toată spuma apelor sale
prin cinci guri[1], în jurul [insulei] Peuce.
În partea sa dinspre miazănoapte, se întind răspîndite
numeroase triburi, pînă la intrarea Lacului Meotic:
germani, sarmaţi, geţi şi bastarni,
305. ţara imensă a dacilor, alanii[2] cei viteji,
taurii care locuiesc pe abrupta fîşie [numită]: « Alergarea lui Ahile»,
o regiune lungă şi îngustă pînă la gura Lacului Meotic însuşi.
Dincolo de aceştia se întinde tribul agavilor cu mulţi cai.
Tot acolo se află şi melanhlenii, hipemolgii,
310 neurii, hipopozii, gelonii şi agatirşii...
318 ...şi diamant cu totul strălucitor ai putea să vezi
în apropiere[3], lîngă agatirşii cei reci.
320 Aceştia se află la nord de Istru.
La sud se află gerii, cetăţile întărite ale noricilor,
panonii, iar — ceva mai la miazănoapte de traci — moesii.
Apoi, tracii înşişi, care ocupă un ţinut nesfîrşit:
unii pe ţărmul stîncos al Mării Propontide,
325 alţii dincolo de Helespontul adînc
al Mării Egee care vuieşte puternic...
330 Acestea sînt neamurile ce locuiesc lîngă fluviul Istru.

[1] Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 18.
[2] Ibidem, nota 29.
[3] Lîngă munţii Ripei.

LXXXIX. LUCII AMPELII

LIBER MEMORIALIS

VI, 4. In Europa clarissimae gentes: Scythae, Sarmatae, Germani, Daci, Moesi, Thraces, Macedones, Dalmatae, Pannonii, Illyrici, Graeci, Itali, Galli, Spani... 8. Clarissima flumina in orbe terrarrum... 10... Savus et Danubius, qui idem Ister cognominatur, in Moesia...

VII, 2. Hoc intrat in fretum Gaditanum... dein latissime simul et longissime fusum medium terrarum orbem inundat et nomina adquirit... 5. Euxinum, Ponticum, quod ingenti sinu Scythis infunditur...

XXIII. + Qui pro Romanis gentes superaverunt... Caesar Dacicus.

XLVII. USQUE IMPERIUM TRAIANI QUI VICTI SUNT ET PER QUOS DUCES

7. per Caesarem Augustum Dalmatas, Pannonios, Illyricos, Aegyptios, Germanos, Cantabros totumque orbem perpacavit exceptis Indis, Parthis, Sarmatis, Scythis, Dacis, quod eos fortuna Traiani principis triumphis reservavit.

LXXXIX. LUCIUS AMPELIUS

A trăit pe la mijlocul secolului al II-lea e.n., după împărații Traian (98—117) și Hadrian (117—138), pe care îi pomenește în lucrarea sa. A compus o mică enciclopedie *(Liber memorialis)* — cu date din domeniul cosmografiei, geografiei, teologiei, istoriei și dreptului roman — pentru un oarecare Macrinus. A folosit, între alții, pe Nigidius Figulus, Varro, Cornelius Nepos, Hyginus, Titus Livius și Trogus Pompeius. Informațiile păstrate de el rămîn utile pentru faptul că unele din izvoarele pe care le-a consultat sînt astăzi pierdute.

Ediția: *Lucii Ampeli Liber memorialis* recognovit Eduardus Woelfflin, Teubner, Leipzig, 1863.

MEMORATOR

VI, 4. În Europa, cele mai vestite neamuri sînt: sciții, sarmații, germanii, dacii, moesii, tracii, macedonenii, dalmații, panonii, ilirii, grecii, italicii, galii, spaniolii... 8. Cele mai vestite fluvii din lume sînt... 10... Sava și Dunărea, care mai este numită și Istru, în Moesia...

VII, 2. Ea [1] intră în strîmtoarea Gades... apoi, împrăștiindu-se în lung și în lat, inundă partea de mijloc a pămîntului și capătă nume [diferite]... 5. [Marea] Euxină sau Pontică, care pătrunde printr-un golf uriaș în Sciția...

XXIII. + Cei care au învins neamuri [întregi] pentru romani... Împăratul [Traian] Dacicul.

XLVII. CEI CARE AU FOST ÎNVINȘI PÎNĂ LA DOMNIA LUI TRAIAN ȘI DE CĂTRE CARE CONDUCĂTORI DE OȘTI

7. Sub conducerea împăratului August, [poporul roman] a învins pe dalmați, panoni, iliri, egipteni, germani, cantabri și a pacificat pe deplin întregul pămînt, afară de inzi, parți, sarmați, sciți și daci, deoarece pe aceștia soarta i-a păstrat pentru triumfurile împăratului Traian.

---

[1] Marea care înconjoară tot Pămîntul, adică Oceanul Atlantic.

XC. CORNELI FRONTONIS

PRINCIPIA HISTORIAE

II, p. 204... in bellum profectus est cum cognitis militibus hostem Parthum contemnentibus, sagittarum ictus post ingentia Dacorum falcibus inlata volnera despicatui habentibus.

II, p. 206... provincias manu Traiani captas variis bellis ac novo constituendas omittere maluit, quam exercitu retinere.... has omnes provincias, Daciam et Parthis amissas partes, ultro restituit.

DE BELLO PARTHICO

II, p. 214... Traiani proavi vestri ductu auspiciquo nonne in Dacia captus vir consularis?

XC. FRONTO

S-a născut la Cirta (Africa) în anul 100 e.n. şi a trăit la Roma, unde a fost profesorul lui Marcus Aurelius şi Lucius Verus. A fost consul în anul 143 şi a murit în jurul anului 169. M. Cornelius Fronto, afară de o vastă corespondenţă, a scris opuscule, astăzi pierdute, între altele: *Principia historiae*, prefaţă la o descriere a faptelor lui Verus în războiul cu parţii, şi *De bello Parthico*, de fapt o simplă scrisoare de consolare către Verus. Autorul a fost reprezentantul arhaismului şi a avut un stil căutat.

Ediţia: *Fronto. The correspondence with Marcus Aurelius Antoninus, Lucius Verus, Antoninus Pius and various friends.* Edition and translation by C. R. Haines, vol. I—II, Loeb, Londra, 1919—1920.

ÎNCEPUTURILE ISTORIEI

II, p. 204. ... [Traian] a plecat în război cu soldaţi încercaţi [1], care dispreţuiau pe parţi, duşmanii noştri, şi nu se sinchiseau de loviturile de săgeţi ale acestora după grozavele [2] răni ce le-au fost pricinuite de săbiile [3] încovoiate ale dacilor.

II, p. 206. [Hadrian] a vrut mai curînd să părăsească provinciile cucerite de braţul lui Traian în războaie schimbătoare şi care trebuia să mai coste unul pentru a le organiza, decît să le păstreze cu ajutorul armelor [4]... toate aceste provincii, Dacia şi regiunile pierdute de parţi, el le-a restituit de bună voie [5].

RĂZBOIUL CU PARŢII

II, p. 214... oare n-a fost prins în Dacia un bărbat de rang consular [6], sub comanda personală a strămoşului vostru Traian?

[1] Plecarea, în anul 114 e.n., a numeroase trupe din Dacia, Moesia şi Panonia, a contribuit mult la declanşarea mişcărilor sarmaţilor de la începutul domniei lui Hadrian, vezi A. Stein, *Die Reichsbeamten von Dazien*, Budapest, 1944, p. 14.

[2] Aluzie la violenţa luptelor din timpul războaielor cu dacii.

[3] Denumindu-le *falces* « seceri », autorul vrea să arate că e vorba de nişte săbii încovoiate.

[4] Afirmaţia aceasta conţine un sîmbure de adevăr (cf. Eutropiu, VIII, 6, 2, şi Dio Cassius, LXVIII, 13, 6) care îşi găseşte explicaţia în părăsirea Munteniei şi a unei părţi din sudul Moldovei (vezi *Ist. Rom.*, p. 350 şi 448—9).

[5] Este o lacună restituită de Hauler şi preluată de Haines în ediţia sa. Ca să placă împăratului Verus, Fronto prezintă drept fapt îndeplinit intenţia lui Hadrian.

[6] O aluzie la Longinus (cf. Dio Cassius, LXVIII, 12, 1).

XCI. ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΥΦΗΓΗΣΙΣ

II, 11, 11. Πάλιν ἀπ' ἀνατολῶν μὲν τῶν Ἀβροβαίων ὀρέων οἰκοῦσιν ὑπὸ τοὺς Σουήβους κασουάριοι, εἶτα Νερτιρεανοί, εἶτα Δανδοῦτοι, ὑφ' οὓς Τούρωνοι καὶ Μαρουίνγοι· ὑπὸ δὲ τοὺς Καμαυοὺς Χάτται καὶ Τούβαντοι, καὶ ὑπὲρ τὰ Σούδητα ὄρη Τευριοχαῖμαι, ὑπὸ δὲ τὰ ὄρη Οὐαριστοί· εἶτα ἡ Γαβρῆτα Ὕλη. καὶ ὑπὸ μὲν τοὺς Μαρουίνγους Κουρίωνες, εἶτα Χαιτούωροι, καὶ μέχρι τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ οἱ Παρμαικάμποι· ὑπὸ δὲ τὴν Γαβρῆταν Ὕλην Μαρκομανοί, ὑφ' οὓς Σουδινοί, καὶ μέχρι τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ οἱ Ἀδραβαικάμποι· ὑπὸ δὲ τὸν Ὀρκύνιον Δρυμὸν Κούαδοι, ὑφ' οὓς τὰ σιδηρωρυχεῖα καὶ ἡ Λοῦνα Ὕλη, ὑφ' ἣν μέγα ἔθνος οἱ Βαῖμοι μέχρι τοῦ Δανουβίου, καὶ συνεχεῖς αὐτοῖς παρὰ τὸν ποταμὸν οἵ τε Ῥακατρίαι καὶ οἱ πρὸς ταῖς καμπαῖς Ῥακάται.

XCI. PTOLEMEU

Originar din Ptolemais (Egipt), Ptolemeu a trăit pe la mijlocul secolului al II-lea e.n. la Alexandria, unde a făcut cercetări astronomice şi a scris diferite lucrări, unele fiind astăzi pierdute. Concepţia sa geocentrică, expusă într-un manual din care s-au păstrat doar versiunea arabă şi două comentarii, s-a impus în antichitate şi a dominat în evul mediu pînă la Kepler, iar în unele privinţe pînă la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. Ptolemeu a pus de asemenea bazele geografiei matematice într-un *Îndreptar geografic*, în care sînt calculate longitudinea şi latitudinea a 8 000 de localităţi. Această lucrare a reprezentat un mare progres pentru geografia vremii şi a contribuit la întărirea autorităţii ştiinţifice a autorului.

Principalul izvor al lui Ptolemeu pentru *Îndreptar*, mai ales pentru regiunile nordice, a fost Marinos din Tir, un geograf din secolul al II-lea e.n., care a determinat primul longitudinea şi latitudinea localităţilor.

Ediţia: *Claudii Ptolemaei Geographia* e codicibus recognovit, prolegomenis, annotatione, indicibus, tabulis instruxit Carolus Müllerus, vol. I, Firmin Didot, Paris, 1883.

INDREPTAR GEOGRAFIC

II, 11, 11. Iarăşi[1] la răsărit de munţii Abnobae locuiesc dedesubtul suebilor casuarii, apoi nertireanii, apoi dandutii; dedesubtul acestora locuiesc turonii şi margivii; dedesubtul camavilor, chatii şi tubanţii; deasupra munţilor Sudeţi, teuriocaimii, iar sub munţi, variştii; urmează apoi Pădurea Gabreta[2]; dedesubtul marvingilor locuiesc curionii, apoi hatuorii, şi pînă la fluviul Dunărea parmaicampii; dedesubtul Pădurii Gabreta marcomanii[3], sub aceştia sudinii, iar pînă la fluviul Dunărea adrabaicampii; dedesubtul Pădurii Hercinice[4] cvazii[5], dedesubtul acestora se află minele[6] de fier şi Pădurea Luna[7], sub care locuieşte un neam mare — baimii — pînă la Dunăre; iar în continuarea acestora, lîngă fluviu, racatriaii şi racataii[8] lîngă coturile[9] [fluviului].

[1] Autorul tratează despre Germania în sensul larg, antic. Ptolemeu ajunge astfel să descrie şi actualul teritoriu al Cehoslovaciei, unde trăiau triburi germanice şi celtice, iar în Slovacia şi dacice. Pentru toate ipotezele privind localizarea şi identificarea populaţiilor care urmează, vezi Pârvan, *Getica*, p. 221—270 şi *Ist. Rom.*, p. 263—267.

[2] Pădurea Boemiei.

[3] Neam germanic care, împreună cu cvazii, mai jos citaţi, s-au instalat în Boemia şi Moravia pe la începutul erei noastre.

[4] Autorul se referă numai la porţiunea dintre Sudeţi şi Carpaţi.

[5] Cf. Tacit, *Anale*, XII, 29, 1.

[6] Probabil minele de la Niclasberg, Eisgrub şi Feldberg (vezi RE, XIII, col. 1813).

[7] Masivul Manhart din Moravia.

[8] Aceste două triburi dacice (cf. III, 8, 3) locuiau probabil în sudul sau chiar în centrul Slovaciei de azi. Pentru caracterul dacic al acestor regiuni, vezi I. H. Crişan, *Ceaşca dacică*, în *Studii şi cercetări ştiinţifice*, Filiala Cluj, III (1955), p. 133, 136—7; A. Toček, *Zur Frage der Besiedlung der Südwest-Slowakei zu Ende der alten Zeitrechnung*, in «Arheologicke Rozhledy», XI (1959), p. 841—874, cu o hartă a urmelor dacice în Slovacia.

[9] Cf. Cezar, *Războiul din Galia*, VI, 25.

12. Πόλεις δὲ τίθενται κατὰ τὴν Γερμανίαν ἐν μὲν τῷ ἀρκτικῷ κλίματι αἵδε...

13. Ἐν δὲ τῷ ὑπὸ τοῦτο κλίματι πόλεις αἵδε...

Σουσουδάτα	λη' L''	νγ' L'' γ''...
Σετίδαυα	μβ'	νγ' L''

15. Ἐν δὲ τῷ λοιπῷ καὶ παρὰ τὸν Δανούβιον ποταμὸν πόλεις αἵδε·

Ταρόδουνον	κη' γ''	μζ' L'' γ''
Βωμοὶ Φλαύιοι	λ' γο''	μη'
Ῥιουσιαούα	λα'	μζ' L''
Ἀλκιμοεννίς	λβ' L''	μζ' L''
Καντιοιβίς	λβ' γο''	μη' γ''
Βίβακον	λγ'	μη'
Βρονδεντία	λγ' L''δ''	μη'
Σετουάκωτον	λδ'	μη' γ'
Οὔσβιον	λε'	μζ'
Ἀβίλουνον	λε' γ''	μζ' γ''
Φουργισατίς	λς'	μη'
Κοριδοργίς	λζ' δ'	μη' L''
Μεδιολάνιον	λη'	μζ' ς''
Φηλικία	λθ'	μη' L''
Ἐβουρόδουνον	λθ'	μη'
Ἀνδουαίτιον	μ' L''	μζ' γο''
Κελαμαντία	μα'	μζ' γο''
Σινγονή	μα' L''	μη' δ''
Ἄναυον	μα' γ''	μζ' L''

II, 15, 2. Κατέχουσι δὲ ταύτην τὴν ἐπαρχίαν ἐν μὲν τοῖς δυσμικοῖς μέρεσιν Ἀμαντινοὶ ἀρκτικώτεροι, ὑφ' οὓς Ἑρκουνιάτες, εἶτα Ἀνδίζητες, εἶτα Βρεῦκοι· ἐν δὲ τοῖς ἀνατολικοῖς ἀρκτικώτατοι μὲν Ἀραυίσκοι, μεσημβρινώτεροι δὲ Σκορδίσκοι.

III, 5, 1. Ἡ ἐν Εὐρώπῃ Σαρματία περιορίζεται... ἀπὸ δὲ μεσημβρίας τοῖς τε Ἰάζυξι τοῖς Μετανάσταις ἀπὸ τοῦ νοτίου τῶν Σαρματικῶν ὀρέων πέρατος μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ Καρπάτου ὄρους, ὃ ἔχει θέσιν

μς' μη' L''

12. În Germania, în zona nordică, sînt așezate orașele următoare...

13. În zona de dedesubtul acesteia [10], orașele [11] următoare...

Susudata [12]	38°30'	53°50'
Setidava [13]	44°	53°30'

15. În restul spațiului și lîngă fluviul Dunărea sînt următoarele orașe:

Taradunum	28°20'	47°50'
Altarele lui Flavius	30°40'	48°
Riusiava	31°	47°30'
Alcimoennis	32°30'	47°30'
Cantioebis	32°40'	48°20'
Bibacum	33°	48°
Brondentia	33°45'	48°
Setuacotum	34°	48°20'
Usbium	35°	47°
Abilunum	35°20'	47°20'
Furgisatis	36°	48°
Coridorgis	37°15'	48°30'
Mediolanum	38°	47°10'
Felicia	39°	48°30'
Eburodunum	39°	48°
Anduaetium	40°30'	47°40'
Celamantis	41°	47°40'
Singone [14]	41°30'	48°15'
Anavum	41°20'	47°30'

II, 15, 2. Părțile apusene ale acestei provincii [15] sînt locuite, mai spre miazănoapte, de amantini; mai jos de aceștia, de hercuniați; apoi, de andizeți; pe urmă, de breuci; părțile răsăritene însă, cît mai spre miazănoapte, le locuiesc araviscii, iar mai spre miazăzi scordiscii [16].

III, 5, 1. Sarmația europeană [17] se mărginește... la miazăzi cu iazigii metanaști [18] din locul unde se termină Munții Sarmatici [19] și pînă unde începe muntele Carpatos [20], a cărui poziție este:

46° 48°30'

---

[10] În stînga Vistulei.

[11] În general este vorba despre așezări întărite. Observația se aplică și majorității orașelor enumerate — cu excepția centrelor grecești și romane — în Dacia și Moesia Inferior, care formau reședința unui trib sau a unei uniuni de triburi.

[12] De fapt Susudava.

[13] Aceste două localități dacice au fost greșit trecute aici; mai curînd ar trebui plasate mai spre sud-est, în regiunile de la nord-estul Daciei, cam prin Ucraina de vest (vezi *Ist. Rom.*, p. 264–5). Pentru răspîndirea dacilor în regiunile apusene ale Ucrainei, vezi cercetările recente ale arheologilor sovietici, printre alții G. B. Fedorov, în SCIV, X (1959), p. 371–403.

[14] Localitate dacică care se afla pe teritoriul Slovaciei de astăzi, vezi nota 8.

[15] Panonia Inferioară.

[16] Aceste neamuri celtice s-au așezat aici în timpul migrațiilor din secolele IV–III î.e.n. (vezi Plutarh, nota 14).

[17] Regiunea dintre Vistula și Don.

[18] « Care își schimbă așezările ».

[19] Reprezintă o parte a Carpaților, pînă la Beskizii Apuseni.

[20] Reprezintă probabil Beskizii Răsăriteni și Carpații propriu-ziși (Păduroși și ai Transilvaniei), vezi RE, X, col. 1 999.

καὶ τῇ συνεχεῖ Δακίᾳ παρὰ τὸν αὐτὸν παράλληλον μέχρι τῶν Βορυσθένους τοῦ ποταμοῦ ἐκβολῶν, καὶ τῇ ἐντεῦθεν τοῦ Πόντου παραλίῳ μέχρι τοῦ Καρκινίτου ποταμοῦ...

6. ...καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Βορυσθένην δὲ ποταμῶν ὁ μὲν Τύρας ποταμὸς αὐτὸς ὁρίζει τὰ μέρη τῆς Δακίας καὶ τῆς Σαρματίας ἀπὸ ἐπιστροφῆς, ἧς ἡ θέσις ἐπέχει μοίρας

νγ' μη' L''

μέχρι τοῦ πέρατος, οὗ θέσις

μθ' L'' μη' L''

ὁ δὲ Ἀξιάκης ποταμὸς καὶ αὐτὸς διαρρεῖ τὴν Σαρματίαν μικρὸν ὑπὲρ τὴν Δακίαν μέχρι τοῦ Καρπάτου ὄρους.

7. Κατέχει δὲ τὴν Σαρματίαν ἔθνη μέγιστα οἵ τε Οὐενέδαι παρ' ὅλον τὸν Οὐενεδικὸν κόλπον· καὶ ὑπὲρ τὴν Δακίαν Πευκινοί τε καὶ Βαστέρναι· καὶ παρ' ὅλην τὴν πλευρὰν τῆς Μαιώτιδος Ἰάζυγες καὶ Ῥωξολανοί, καὶ ἐνδοτέρω τούτων οἵ τε Ἁμαξόβιοι καὶ οἱ Ἀλανοὶ Σκύθαι.

8. Ἐλάττονα δὲ ἔθνη νέμεται τὴν Σαρματίαν παρὰ μὲν τὸν Οὐΐστούλαν ποταμὸν ὑπὸ τοὺς Οὐενέδας Γύθωνας, εἶτα Φίννοι, εἶτα Σούλωνες· ὑφ' οὓς Φρουγουδίωνες, εἶτα Αὐαρινοὶ παρὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Οὐΐστούλα ποταμοῦ· ὑφ' οὓς Ὄμβρωνες, εἶτα Ἀναρτοφράκτοι, εἶτα Βουργίωνες, εἶτα Ἀρσιῆται, εἶτα Σαβῶκοι, εἶτα Πιενγῖται καὶ Βίεσσοι παρὰ τὸν Καρπάτην τὸ ὄρος.

9. Τῶν δὲ εἰρημένων εἰσὶν ἀνατολικώτεροι ὑπὸ μὲν τοὺς Οὐενέδας (πάλιν) Γαλίνδαι καὶ Σουδινοὶ καὶ Σταυανοὶ μέχρι τῶν Ἀλανῶν· ὑφ' οὓς Ἰγυλλίωνες, εἶτα Κοιστοβῶκοι καὶ Τρανσμοντανοὶ μέχρι τῶν Πευκινῶν ὀρέων.

10. ...ὑπὸ τούτους καὶ Γελώνες καὶ Ἱππόποδες καὶ Μελάγχλαινοι· ὑφ' οὓς Ἀγάθυρσοι, εἶτα Ἄορσοι καὶ Παγυρῖται·...καὶ παρὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Τανάϊδος ποταμοῦ Ὄφλωνες καὶ Ταναΐται, ὑφ' οὓς Ὄσιλοι μέχρι τῶν Ῥωξολανῶν· μεταξὺ δὲ τῶν Ἁμαξοβίων καὶ τῶν Ῥωξολανῶν Πευκανάλοι καὶ Ἐξωβυγῖται, καὶ πάλιν μεταξὺ μὲν Πευκινῶν καὶ Βαστερνῶν Καρπιανοί, ὑπὲρ οὓς Γηουΐνοί,

şi cu Dacia care vine în continuare pe aceeaşi paralelă pînă la gurile fluviului Boristene şi cu ţărmul Pontului de aici pînă la rîul Carcinites...

6... Apoi, dintre fluviile care se află mai jos de Boristene, pe de o parte fluviul Tyras însuşi mărgineşte părţile Daciei şi Sarmaţiei de acolo de unde coteşte, poziţia fiindu-i

53° 48°30′

pînă la terminare, avînd aşezarea

49°30′ 48°30′

pe de altă parte, rîul Axiaces curge şi el prin Sarmaţia, puţin mai sus de Dacia pînă la muntele Carpatos.

7. Locuiesc Sarmaţia — ca triburi foarte mari — venedii [21], pe lîngă întreg Golful Venedic; şi, mai sus de Dacia, peucinii şi bastarnii; iar pe lîngă toată coasta Meotidei, iazigii şi roxolanii; şi mai spre interior decît aceştia, hamaxobii şi alanii sciţi [22].

8. Triburi mai mici locuiesc Sarmaţia lîngă fluviul Vistula, mai jos [23] de venedi gitonii [24], apoi [vin] finii, iar după aceea sulonii. Dedesubtul lor [trăiesc] frugudionii, apoi avarinii — pe lîngă izvoarele fluviului Vistula; mai jos de aceştia ombronii, apoi anartofracţii [25], apoi burgionii, mai departe arsieţii [26], sabocii, piengiţii şi biesii, [27] pe lîngă muntele Carpatos.

9. Mai spre răsărit de cei pomeniţi ca fiind aşezaţi mai jos de venedi, sînt galindii, sudinii şi stavanii, pînă la alani. Mai jos de aceştia, igilionii, apoi costobocii [28] şi transmontanii [29], pînă la Munţii Peucini [30].

10... dedesubtul acestora [locuiesc] gelonii, hipopodii şi melanhlenii, dedesubtul cărora [locuiesc] agatirşii, apoi aorsii şi pagiriţii... Pe lîngă cotitura fluviului Tanais [trăiesc] oflonii şi tanaiţii, mai jos de care [se află] osilii, pînă la roxolani. Iar [la mijloc], între hamaxobi şi roxolani, [locuiesc] peucanalii şi exobigiţii. Iar între peucini şi bastarni, [vin] carpianii [31], mai sus de care

---

21 Triburile slave din regiunea Vistulei.

22 De fapt erau şi ei sarmaţi. Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 29.

23 La vărsarea Vistulei în marea Baltică.

24 Goţii înainte de marea lor migraţie spre sud, cînd vor ajunge pînă la Marea Neagră.

25 Populaţie celtică (cf. anarţii din nord-vestul Daciei la III, 8, 3). Vezi nota 34.

26 După Tomaschek şi Schütte ar fi vorba despre un trib dacic (vezi Pârvan, *Getica*, p. 222).

27 Şi aceste trei triburi par a fi dacice (vezi Pârvan, *Getica*, p. 223.

28 Cf. III, 8, 3.

29 Probabil o ramură a costobocilor «de dincolo de munţi», deci din vestul Ucrainei, spre deosebire de costobocii propriu-zişi din nordul Moldovei (vezi Pârvan, *Getica*, p. 221–222).

30 Probabil un masiv care se întindea la sudul şi de-a lungul braţului Peuce al Dunării (vezi RE, XIX, col. 1 389).

31 Un trib sau mai degrabă o uniune de triburi dacice care în secolul al V-lea î.e.n. se găseau în regiunile pontice (cf. Ephoros, fr. 158). Sub presiunea bastarnilor şi a sarmaţilor, aceste triburi se aşezară mai tîrziu (cf. şi «harpii» de la III, 10, 7) în Moldova, de unde vor începe în secolul al III-lea e.n. incursiunile în imperiu (cf. *Oracolele sibiline*, XIII, 141 şi SHA, XXI, 16, 3; XX, 20, 11–12).

εἶτα Βωδινοί· μεταξὺ δὲ Βαστερνῶν καὶ Ῥωξολανῶν Χοῦνοι, καὶ ὑπὸ τὰ ἴδια ὄρη Ἀμάδοκοι καὶ Ναύαροι.

11. Παρὰ μὲν τὴν Βύκην λίμνην Τορεκκάδαι, παρὰ δὲ τὸν Ἀχιλλέως δρόμον οἱ Ταυροσκύθαι· ὑπὸ δὲ τοὺς Βαστέρνας πρὸς τῇ Δακίᾳ Τάγροι, καὶ ὑπ' αὐτοὺς Τυραγέται...

15. ... ὑπὲρ δὲ τὸν Τύραν ποταμὸν πρὸς τῇ Δακίᾳ·

Καρρόδουνον	μθ' L''	μη' γο''
Μαιτώνιον	να'	μη' L''
Κληπίδαυα	νβ' L''	μη' γο''
Οὐιβανταυάριον	νγ' L''	μη' γο''
Ἤρακτον	νγ' γ'' L''	μη' γο''

III, 7, 1. ... ἀπὸ τῶν Σαρματικῶν ὀρέων ἐπὶ τὴν κατὰ Κάρπιν τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ ἐπιστροφήν,

ΔΑΚΙΑΣ ΘΕΣΙΣ

[ΕΥΡΩΠΗΣ ΠΙΝΑΣ θ]

III, 8, 1. Ἡ Δακία περιορίζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων μέρει τῆς Σαρματίας τῆς ἐν Εὐρώπῃ τῷ ἀπὸ τοῦ Καρπάτου ὄρους μέχρι πέρατος τῆς εἰρημένης ἐπιστροφῆς τοῦ Τύρα ποταμοῦ, ἣ ἐπέχει μοίρας, ὡς εἴρηται,

νγ' μη' L''

ἀπὸ δὲ δύσεως τοῖς Ἰάζυξι τοῖς Μετανάσταις κατὰ τὸν Τιβίσκον ποταμόν· ἀπὸ δὲ μεσημβρίας μέρει τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ τῷ ἀπὸ τῆς ἐκτροπῆς τοῦ Τιβίσκου ποταμοῦ μέχρις Ἀξιουπόλεως, ἀφ' ἧς ἤδη καλεῖται ὁ μέχρι τοῦ Πόντου καὶ τῶν ἐκβολῶν Δανούβιος Ἴστρος· οὗ μέρους ἡ θέσις ἔχει οὕτως.

[sînt] gevinii, apoi bodinii. Între bastarni și roxolani, [sînt] hunii [32] și mai jos de munții lor, amadocii și navarii.

11. Pe lîngă lacul Byce [locuiesc] torecazii, iar pe lîngă «Alergarea lui Ahile», taurosciții. Mai jos de bastarni, lîngă Dacia [sînt] tagrii [33], și mai jos de ei, tirageții...

15. ... Sub fluviul Tyras, lîngă Dacia:

Carrodunum	49°30'	48°40'
Maetonium	51°	48°30'
Clepidava	52°30'	48°40'
Vibantavarium	53°30'	48°40'
Eractum [34]	53°50'	48°40'

III, 7, 1. ... de la Munții Sarmatici [35] pînă la cotul fluviului Dunărea [36], de lîngă Carpis [37]...

AȘEZAREA DACIEI

[HARTA A IX-a A EUROPEI]

III, 8, 1. Dacia se mărginește [38] la miazănoapte cu aceea parte a Sarmației europene care se întinde de la muntele Carpatos pînă la cotitura pomenită a fluviului Tyras, care — cum s-a spus — se află la gradele

53° 48°30'

la apus cu iazigii metanaști, pe lîngă rîul Tibiscos [39], iar la miazăzi cu acea parte a fluviului Dunărea care merge de la vărsarea rîului Tibiscos pînă la Axiopolis, de unde, pînă în Pont și la gurile sale, Dunărea se numește Istru. Iată poziția acestei părți.

---

32 Se pare că la data aceasta (în jurul anului 170 e.n.) se găseau într-adevăr grupuri de huni în Caucaz (vezi Fr. Altheim, Χοῦνοι *bei Ptolemaeus* în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, București, 1960, p, 1—10).

33 Probabil tot un trib dacic (vezi Pârvan, *Getica*, p. 240).

34 Numele acestea (cu excepția Clepidavei getice, care este o rămășiță a grupurilor dacice din vestul Ucrainei, la fel ca Setidava și Susudava de mai sus) reprezintă urme ale invaziei celtice care a trecut și prin regiunile noastre, ajungînd la începutul secolului al III-lea î.e.n. pînă în Bugeac (cf. Plutarh, *Marius* 11).

35 Autorul descrie așezarea iazigilor dintre Dunăre și Tisa (vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 31).

36 De lîngă Aquincum (Budapesta).

37 Localitatea dacică (menționată și mai sus la II, 11,3; II, 15,3), care reprezintă o rămășiță din perioada cînd triburile dacice se întindeau pînă la Dunăre (înainte de venirea iazigilor); cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (25), 80. În același timp s-au descoperit în regiune și materiale arheologice de factură dacică (vezi M. Parducz în «Folia Archaeologica», XI (1959), p. 61 și urm.), iar o inscripție de la Brigetio (Szőny) vorbește despre un «interpret al dacilor» (vezi I. I. Russu, *Interpres Dacorum*, în «Anuarul Institutului de istorie națională», XI (1946—47), p. 405—412).

38 Hotarele teritoriului descris de Ptolemeu (Carpați, Tisa, Dunăre, Siret) depășesc limitele statului lui Decebal — de altfel provincia romană Dacia va fi și mai mică — și corespund în linii mari cu datele autorilor mai vechi, cuprinzînd regiunile locuite efectiv de daci.

39 Aci trebuie înțeleasă Tisa, ca și în pasajul III, 7, 1.

2. Μετὰ τὴν ἐκτροπὴν Τιβίσκου τοῦ ποταμοῦ ἡ πρώτη πρὸς λίβα ἐπιστροφή

μζ' γ'' μδ' L'' δ''

ἡ κατὰ [τὴν] ῾Ραβῶνος τοῦ ποταμοῦ ἐκτροπήν, ὃς φέρεται ἐπὶ τὴν Δακίαν

μθ' μγ' L''

ἡ [κατὰ τὴν] τοῦ Κιάβρου ἐκτροπήν

μθ' L'' μγ' L'' δ''

ἡ κατὰ τὴν ἐκτροπὴν ᾿Αλούτα τοῦ ποταμοῦ, ὃς πρὸς ἄρκτους ὁρμηθεὶς διαιρεῖ τὴν Δακίαν

ν' δ'' μδ'

ἡ κατὰ Οἶσκον ἐπιστροφή

ν' α' μδ'

ἡ κατὰ ᾿Αξιούπολιν ἐπιστροφή

νδ' γ'' με' L' δ''

ἀφ' ἧς καὶ ῎Ιστρος, ὡς ἔφαμεν, ὁ ποταμὸς καλεῖται ὁ Δανούβιος μέχρι τῶν ἐκβολῶν· ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν τῷ τε ἐντεῦθεν ῎Ιστρῳ ποταμῷ μέχρι τῆς κατὰ Δινογέτειαν πόλιν ἐπιστροφῆς, ἧς ἡ θέσις

νγ' μς' γο''

καὶ ἔτι τῷ ῾Ιεράσῳ ποταμῷ, ὃς κατὰ Δινογέτειαν ἐκτραπεὶς ἀπὸ τοῦ ῎Ιστρου πρὸς ἄρκτους καὶ ἀνατολὰς φέρεται, μέχρι τῆς εἰρημένης τοῦ Τύρα ποταμοῦ ἐπιστροφῆς.

3. Κατέχουσι δὲ τὴν Δακίαν ἀρκτικώτατοι μὲν ἀρχομένοις ἀπὸ δυσμῶν ῎Αναρτοι καὶ Τευρίσκοι καὶ Κοιστοβῶκοι· ὑπὸ δὲ τούτους Πρεδαυήνσιοι καὶ ῾Ρατακήνσιοι καὶ Καυκοήνσιοι· ὑφ' οὓς ὁμοίως Βιήφοι καὶ Βουριδαυήνσιοι καὶ Κοτήνσιοι, καὶ ἔτι ὑπὸ τούτους ᾿Αλβοκήνσιοι καὶ Ποτουλατήνσιοι καὶ Σήνσιοι· ὑφ' οὓς μεσημβρινώτατοι Σαλδήνσιοι καὶ Κειάγισοι καὶ Πιέφιγοι.

2. După vărsarea rîului Tibiscos, prima cotitură spre sud-vest [are gradele]

47°20' 44°45'

cotitura spre vărsarea rîului Rabon, care curge spre Dacia [are gradele]

49° 43°30'

cotitura spre vărsarea rîului Ciabrus [are gradele]

49°30' 43°45'

cotitura spre vărsarea rîului Aluta, care pornește de la miazănoapte și curge prin Dacia [are gradele]

50°15' 44°

cotitura din apropiere de Oescus [are gradele]

51° 44°

cotitura din apropierea lui Axiopolis [are gradele]

54°20' 45°45'

De aici fluviul Istru, după cum am spus, se numește Danubis, pînă la gurile sale. La răsărit [Dacia] se mărginește cu fluviul Istru, de aci și pînă la cotitura de lîngă cetatea Dinogetia, avînd poziția

53° 46°40'

și mai departe cu rîul Hierasus, care, depărtîndu-se de Istru la Dinogetia, merge dinspre miazănoapte și răsărit, pînă la cotitura [40] pomenită a fluviului Tyras.

3. Locuiesc Dacia în partea cea mai de miazănoapte, dacă începem de la apus: anarții și teuriscii [41] și costobocii [42], iar dedesubtul lor [vin] predavensii și ratacensii [43] și caucoensii, tot așa, mai jos de aceștia [sînt] biefii [44], buridavensii și cotensii și mai jos de ei albocensii, potulatensii și sensii [45], după care [sînt], în partea cea mai de miazăzi, saldensii, ceiagisii și piefigii [46].

---

[40] Granița răsăriteană a Daciei s-a retras — față de cea arătată de Strabon, VII, 3,14 și 17 —, deoarece regiunile dintre Siret și Nistru au fost în mare parte ocupate de bastarni și sarmați.

[41] Populație celtică. Este exactă plasarea lor în răsăritul Slovaciei, iar a anarților în nord-vestul Daciei.

[42] Tribul acesta important și numeros (vezi N. Gostar, *Ramura nordică a dacilor: Costobocii*, în « Buletinul Universităților V. Babeș și Bolyai », Seria științe sociale, I, (1956), p. 183—199; I. I. Russu, *Les Costoboces*, în « Dacia », N.S., III (1959), p. 341—52) locuia în afara granițelor provinciei romane, în Carpații nord-vestici și în vestul Ucrainei (cf. Pliniu cel Bătrîn, VI, 7, 19). În vremea aceasta el va întreprinde atacuri împotriva imperiului, cf. Pausania, X, 34,5; Dio Cassius, LXXI, 12,1 și SHA, IV, 22,1.

[43] Cf. II, 11, 11 (racatai).

[44] Numele acesta pare corupt.

[45] S-a propus întregirea *ordessenses* sau *argessenses* (vezi C. Daicoviciu, în SCIV, VI (1955), 1—2, p. 52).

[46] Aceste două nume sînt probabil și ele corupte. Din ultimele 12 nume citate, 9 par să derive de la nume de localități sau rîuri (vezi Pârvan, *Getica*, p. 247—249 și *Ist. Rom.*, p. 266).

4. Πόλεις δὲ εἰσὶν ἐν τῇ Δακίᾳ ἐπιφανέστεραι αἵδε·

Ῥουκκόνιον	μϛ' L''	μη' ϛ''
Δοκίδαυα	μζ' γ''	μη'
Πορόλισσον	μθ'	μη'
Ἀρκοβάδαρα	ν'' γο''	μη'
Τρίφουλον	νβ' δ''	μη' δ''
Πατρίδαυα	νγ'	μη' ϛ''
Καρσίδαυα	νγ' γ''	μη' δ''
Πετρόδαυα	νγ' L' δ''	μζ' γο''
Οὐλπιανόν	μζ' L''	μζ' L''
Νάπουκα	μθ'	μζ' γο''
Πατρούισσα	μθ'	μζ' γ''
Σαλῖναι	μθ' δ''.	μζ' ϛ''
Πραιτωρία Αὐγούστα	ν' L''	μζ'
Σανγίδαυα	να' L''	μζ' L''
Ἀνγουστία	νβ' δ''	μζ' δ''
Οὐτίδαυα	νγ' ϛ''	μζ' γο''
Μαρκόδαυα	μθ' L''	μζ'
Ζιρίδαυα	με' L''	μϛ' γ''
Σιγγίδαυα	μη'	μϛ' γ''
Ἄπουλον	μθ' δ''	μϛ' γο''
Γερμίζερα	μθ' L''	μϛ' δ''
Κομίδαυα	να' L''	μϛ' γο''
Ῥαμίδαυα	να' L'' γ''	μϛ' L''
Πιρούμ	να' δ''	μϛ'
Ζουσίδαυα	νβ' γο'	μϛ' δ''
Πολόνδα	νγ'	μζ'
Ζουρόβαρα	με' γο''	με' γο''
Αἴζισίς	μϛ' δ''	με' γ''
Ἀργίδαυα	μϛ' L''	με' δ''
Τιρίσκον	μη' L''	με' δ''
Ζαρμιζεγέθουσα βασίλειον	μζ' L'' γ''	με' δ''
Ὕδατα	μθ' L''	με' γ''
Νετίνδαυα	νβ' L'' δ''	με' L''
Τίασον	νβ'	με' L''
Ζεῦγμα	μϛ' γο''	μδ' γο''
Τιβίσκον	μϛ' γο''	μδ' L'' γ''

4. Cele mai însemnate [47] orașe din Dacia [48] sînt următoarele [49]:

Ruconium	46°30′	48°10′
Docidava	47°20′	48°
Porolissum	49°	48°
Arcobadara	50°40′	48°
Triphulum	52°15′	48°15′
Patridava	53°	48°10′
Carsidava	53°20′	48°15′
Petrodava	53°45′	47°40′
Ulpianum	47°30′	47°30′
Napoca	49°	47°40′
Potaissa	49°	47°20′
Salinae	49°15′	47°10′
Praetoria Augusta	50°30′	47°
Sangidava	51°30′	47°30′
Angustia [50]	52°15′	47°15′
Utidava	53°10′	47°40′
Marcodava	49°30′	47°
Ziridava	45°30′	46°20′
Singidava	48°	46°20′
Apulum	49°15′	46°40′
Germizera	49°30′	46°15′
Cumidava [50 bis]	51°30′	46°40′
Ramidava [50 ter]	51°50′	46°30′
Pirum	51°15′	46°
Zusidava	52°40′	46°15′
Polonda	53°	47°
Zurobara	45°40′	45°40′
Aizisis	46°15′	45°20′
Argidava	46°30′	45°15′
Tibiscum [51]	48°30′	45°15′
Sarmizegethusa regia [52]	47°50′	45°15′
Aquae	49°30′	45°20′
Netindava	52°45′	45°30′
Tiasum	52°	45°30′
Zeugma	46°40′	44°40′
Tibiscum	46°40′	44°50′

[47] Pentru alte așezări care nu apar în texte și sînt atestate numai arheologic, vezi *Ist. Rom.*, p. 275, 278–9.

[48] Pentru așezările extracarpatice ale dacilor, atestate de obicei numai arheologic, vezi, *Ist. Rom.*, p. 273.

[49] Vezi discuția listei care urmează la Pârvan, *Getica*, p. 256–267.

[50] Vezi R. Vulpe, *Angustia*, în *În amintirea lui Constantin Giurescu*, București, 1944, p. 551–9.

[50 bis] Vezi M. Macrea, *Cumidava*, în „AISC", IV (1941–43), p. 234–61.

[50 ter] Vezi Gr. Florescu, *Un nou document epigrafic referitor la nordul Dunării moesice*, în SCIV, II (1951), 2, p. 125–35.

[51] Localitatea mai apare de două ori, ceva mai departe și la III, 10, 6.

[52] Cetatea de scaun a lui Decebal (Grădiștea Muncelului).

Δίερνα	μζ' δ''	μδ' L''
Ἀκμονία	μη'	με'
Δρουβητίς	μζ' L'' δ''	μδ' L''
Φρατερία	μθ' L''	μδ' L''
Ἀρκίννα	μθ'	μδ' L'' δ''
Πίνον	ν' L''	μδ' γο''
Ἀμούτριον	ν'	μδ' L'' δ''
Σόρνον	να' L''	με'

ΜΥΣΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΩ ΘΕΣΙΣ

[ΕΥΡΩΠΗΣ ΠΙΝΑΞ θ]

III, 9, 1. Ἡ ἄνω Μυσία περιορίζεται ἀπὸ μὲν δύσεως Δαλματίᾳ κατὰ τὴν εἰρημένην γραμμὴν ἀπὸ τῆς ἐκτροπῆς τοῦ Σαούου ποταμοῦ μέχρι τοῦ Σκάρδου ὄρους· ἀπὸ δὲ μεσημβρίας μέχρι Μακεδονίας τῇ ἐντεῦθεν ἐπὶ τοῦ Ὀρβήλου ὄρους γραμμῇ ἕως πέρατος, οὗ ἡ θέσις

μθ' μβ' γ''

ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν μέρει Θρᾴκης τῷ ἀπὸ τοῦ εἰρημένου πέρατος ἕως Κιάβρου ποταμοῦ κατὰ πέρας, οὗ ἡ θέσις

ν' μγ'

καὶ ἔτι αὐτῷ τῷ Κιάβρῳ ποταμῷ κατὰ τὴν κάτω Μυσίαν μέχρι τῆς πρὸς τὸν Δανούβιον τοῦ Κιάβρου συναφῆς, ἧς ἡ θέσις

μθ' L'' μγ' L'' δ''

ἀπὸ δὲ ἄρκτων τῷ ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ Σαούου ποταμοῦ μέρει τοῦ Δουνουβίου ποταμοῦ.

2. Κατέχουσι δὲ τῆς ἐπαρχίας τὰ μὲν πρὸς τῇ Δαλματίᾳ Τρικορνήνσιοι, τὰ δὲ πρὸς τῷ Κιάβρῳ ποταμῷ Μυσοί, τὰ δὲ μεταξὺ Πικήνσιοι, τὰ δὲ πρὸς τῇ Μακεδονίᾳ Δάρδανοι.

3. Πόλεις δὲ εἰσὶ πρὸς μὲν τῷ Δανουβίῳ ποταμῷ

Σινγίδουνον	με' L''	μδ' L''
Λεγίων δ' Φλαυία		
Τρικόρνιον	μς'	μδ' ς''

Dierna	47°15'	44°30'
Acmonia	48°	45°
Drubetis	47°45'	44°30'
Frateria	49°30'	44°30'
Arcinna	49°	44°45'
Pinum	50°30'	44°40'
Amutrium	50°	44°45'
Sornum	51°30'	45°

AŞEZAREA MOESIEI SUPERIOARE

[HARTA A IX-a A EUROPEI]

III 9, 1. Moesia Superioară se mărgineşte la apus cu Dalmaţia, pe aceeaşi linie pomenită, [linie] mergînd de la gura rîului Savus şi pînă la muntele Scardos; la miazăzi, cu o parte a Macedoniei pe linia trasă de aci la muntele Orbelos, pînă la punctul unde se termină ea, a cărei poziţie este

49° 42°20'

la răsărit, cu o parte a Traciei, de la punctul terminal arătat pînă la rîul Ciabrus, în punctul limită a cărui poziţie este

50° 43°

şi încă cu însuşi rîul Ciabrus, pe lîngă Moesia Inferioară, pînă la unirea rîului Ciabrus cu Dunărea, loc de întîlnire aflat la

49°30' 43°45'

iar la nord se mărgineşte cu acea parte a fluviului Dunărea de aci şi pînă la rîul Savus.

2. Locuiesc părţile de lîngă Dalmaţia ale acestei provincii tricornensii; părţile de lîngă rîul Ciabrus, moesii; cele de la mijloc, picensii; iar cele de lîngă Macedonia, dardanii.

3. Pe fluviul Dunărea sînt oraşele:

Singidunum	45°30'	44°30'
Legiunea a IV-a Flavia		
Tricornium	46°	44°10'

παρ' ἣν ἐκτρέπεται Μόσχιος ποταμός.

Οὐϊμινάκιον, λεγίων	μς' L''	μδ' γ'
Ταλιατὶς	μζ'	μδ'
Ἔγητα	μζ' δ''	μγ' γο''
Δορτικόν	μη'	μγ' L''
Ῥαιτιαριὰ Μυσῶν, κολονία	μθ'	μγ' γ'

ΜΥΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΤΩ ΘΕΣΙΣ

[ΕΥΡΩΠΗΣ ΠΙΝΑΞ θ']

III, 10, 1. Ἡ κάτω Μυσία περιορίζεται ἀπὸ μὲν δύσεως τῷ εἰρημένῳ μέρει τοῦ Κιάβρου ποταμοῦ· ἀπὸ δὲ μεσημβρίας Θρᾴκης μέρει τῷ ἀπὸ τοῦ Κιάβρου ὑπὲρ τὸν Αἷμον τὸ ὄρος μέχρι τοῦ ἐπὶ τὸν Πόντον πέρατος, ὃ ἐπέχει μοίρας

νε' μδ' γο''

ἀπὸ δὲ ἄρκτων τῷ εἰρημένῳ ἀπὸ τοῦ Κιάβρου ποταμοῦ μέρει Δανουβίου μέχρις Ἀξιουπόλεως, καὶ τῷ ἐντεῦθεν Δανουβίῳ, καλουμένῳ δὲ Ἴστρῳ, μέχρι τῶν εἰς τὸν Πόντον ἐκβολῶν, οὗ ἡ μὲν κατὰ Δινογέτειαν πόλιν ἐπιστροφὴ εἴρηται ἐπέχουσα μοίρας

νγ' μς' γο''

2. Ἡ δὲ ἐφεξῆς τῶν στομάτων τάξις ἔχει οὕτως· ὁ μὲν πρῶτος μερισμὸς τῶν στομάτων ὁ κατὰ Νουϊόδουνον πόλιν ἐπέχει μοίρας

νδ' L'' γ'' μς' L''

ἐντεῦθεν δὲ τὸ μὲν νοτιώτατον μέρος περιλαβὸν νῆσον καλουμένην Πεύκην, ἧς θέσις

νε' γ'' μς' L''

ἐκβάλλει εἰς τὸν Πόντον στόματι τῷ λεγομένῳ Ἱερῷ ἢ Πεύκῃ ἐπέχοντι θέσιν

νς' μς' δ''

τὸ δὲ ἀρκτικώτατον σχίζεται καὶ αὐτὸ κατὰ θέσιν

νε' μς' L'' δ''

καὶ τὸ μὲν ἀρκτικώτερον τὸ ἐκ τούτου τοῦ μερισμοῦ μερίζεται καὶ αὐτὸ κατὰ θέσιν

νε' L'' μζ'

lîngă care se varsă rîul Moschios [53],

Viminacium, legiune [54]	46°30'	44°20'
Taliatis	47°	44°
Egeta	47°15'	43°40'
Dorticum	48°	43°30'
Ratiaria moesilor colonie	49°	43°20'

AŞEZAREA MOESIEI INFERIOARE

[HARTA A IX-a A EUROPEI]

III, 10, 1. Moesia Inferioară se mărgineşte la apus cu acea parte a rîului Ciabrus despre care am vorbit; la miazăzi, cu partea Traciei de peste muntele Haemus de la [rîul] Ciabrus pînă la Pont, care are diviziunile

55° 44°40'

la miazănoapte cu acea parte a fluviului Dunărea ce merge de la pomenitul rîu Ciabrus pînă la Axiopolis şi cu Dunărea, care de aci încolo poartă numele de Istru, pînă la vărsarea ei în Pont, cotitura fluviului avînd — precum s-a spus — la oraşul Dinogetia gradele

53° 46°40'

2. Ordinea gurilor [55] de aci încolo este aceasta:
Prima despărţire a gurilor de la cetatea Noviodunum are gradele

54°50' 46°30'

iar de acolo partea cea mai de miazăzi, care cuprinde insula numită Peuce şi are poziţia:

55°20' 46°30'

se varsă în Pont prin gura numită Sacră [56] sau Peuce, cu poziţia

56° 46°15'

Partea cea mai de miazănoapte se desparte şi ea în două avînd poziţia

55° 46°45'

Partea de mai la miazănoapte a acestei despărţituri se desparte şi ea în două la poziţia

55°30' 47°

[53] Aici trebuie citit probabil Μάργος, fiind vorba de Morava.
[54] Aci trebuie să fie menţionată legiunea a VII-a Claudia, care îşi avea aici sediul cam din anul 70 e.n. (vezi RE, XII, col. 1620).
[55] Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 18.
[56] Astăzi braţul Sf. Gheorghe.

εἶτα τὸ μὲν μεσημβρινώτερον τὸ ἐκ τούτου τοῦ μερισμοῦ ἐνεχθὲν παύεται μικρὸν πρὸ τῆς εἰς τὸν Πόντον ἐκβολῆς· τὸ δ' ἀρκτικώτερον ποιῆσαν λίμνην καλουμένην Θιαγόλαν (ἀρκτικωτέραν), ἧς ἡ θέσις

νε' γο''   μζ' δ''

ἐκβάλλει εἰς τὸν Πόντον στόματι, ὃ καὶ αὐτὸ καλοῦσι Θιαγόλαν ἢ Ψιλόν, οὗ ἡ θέσις

νϛ' δ''   μζ'

τὸ δὲ μεσημβρινώτερον τὸ ἐκ τοῦ δευτέρου μερισμοῦ μερίζεται καὶ αὐτὸ κατὰ θέσιν

νε' γ''   μϛ' L'' δ''

καὶ τὸ μὲν ἀρκτικώτερον τὸ ἐκ τούτου τοῦ μερισμοῦ ἐκβάλλει εἰς τὸν Πόντον στόματι καλουμένῳ Βορείῳ, οὗ ἡ θέσις ἐπέχει μοίρας

νϛ' γ''   μϛ' L'' γ''

τὸ δὲ μεσημβρινώτερον σχίζεται καὶ αὐτὸ κατὰ θέσιν

νε' γο''   μϛ' L''

καὶ τὸ μὲν μεσημβρινώτερον τὸ ἐκ τούτου τοῦ μερισμοῦ ἐκβάλλει εἰς τὸν Πόντον στόματι καλουμένῳ Νακαρίῳ, οὗ ἡ θέσις

νϛ' ϛ''   μϛ' γ''

τὸ δὲ ἀρκτικώτερον σχίζεται καὶ ταὐτὸ κατὰ θέσιν

νϛ'   μϛ' γο''

καὶ τὸ μὲν ἀρκτικώτερον μέρος τὸ ἐκ τούτου τοῦ μερισμοῦ ἐκβάλλει στόματι Ψευδοστόμῳ, οὗ ἡ θέσις

νϛ' δ''   μϛ' γο''

τὸ δὲ μεσημβρινώτερον ἐκβάλλει στόματι λεγομένῳ Καλῷ, οὗ ἡ θέσις

νϛ' δ''   μϛ' L''

3. Ἡ δ' ἀπ' ἀνατολῶν τῆς Μυσίας πλευρὰ ὁρίζεται τῇ ἐφεξῆς τοῖς στόμασι τοῦ Πόντου παραλίῳ μέχρι τοῦ εἰρημένου πρὸς τῇ Θρᾴκῃ πέρατος, ὃ ἐπέχει μοίρας

νε'   μδ' γο''

Apoi partea de miazăzi a acestei diviziuni își întrerupe cursul cu puțin înainte de vărsarea în Pont. Partea mai de la miazănoapte, care formează o baltă numită Thiagola [57], a cărei așezare este

55°40'   47°15'

se varsă în Pont prin gura numită tot Thiagola sau Psilon [58], a cărei așezare este

56°15'   47°

Partea mai de miazăzi a celei de a doua diviziuni se desparte și ea în două la poziția

55°20'   46°45'

Partea mai de miazănoapte a acestei despărțituri se varsă în Pont prin gura numită Boreică [59], a cărei așezare are gradele

56°20'   46°50'

iar partea mai de miazăzi se desparte și ea în două la poziția

55°40'   46°30'

Partea cea mai de miazăzi din această despărțitură se varsă în Pont prin gura numită Naracion [60], a cărei așezare este

56°10'   46°20'

Partea mai de miazănoapte se desparte și ea în două la poziția

56°   46°40'

Partea mai de miazănoapte a acestei despărțituri se varsă prin gura Pseudostomos [61], a cărei așezare este

56°15'   46°40'

Partea mai din spre miazăzi se varsă prin gura numită Calon [62], a cărei așezare este

56°15'   46°30'

3. Coasta de miazănoapte a Moesiei se mărginește cu țărmul Pontului ce vine după acele guri, pînă la punctul terminal pomenit de lîngă Tracia, [aceasta din urmă] avînd gradele

55°   44°40'

---

[57] « Nordică ». Probabil Delta Dunării lîngă Vîlcov.
[58] « Subțire ». Probabil unul din canalele brațului Chilia (vezi RE, XXIII, col. 1 403).
[59] « Nordică ». Probabil tot unul din canalele brațului Chilia.
[60] Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 2.
[61] « Cea falsă ». Probabil al doilea canal, de la sud, al brațului Chilia (vezi RE, XXIII, col. 1390).
[62] « Cea frumoasă ». Astăzi brațul Sulina.

ἧς πλευρᾶς ἡ θέσις ἔχει οὕτως· μετὰ τὸ Ἱερὸν στόμα τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ

Πτερὸν ἄκρον	νς' γ''	μς'
Ἴστρος πόλις	νε' γο''	μς'
Τόμοι	νε'	με' L'' γ''
Κάλλατις	νδ' γο''	με' L''
Διονυσόπολις	νδ' γ''	με' δ''
Τιριστὶς ἄκρα	νε'	με' ς'
Ὀδησσός	νδ' L'' γ''	με'
Πανύσου ποταμοῦ ἐκβολαί	νδ' L'' δ''	μδ' L''γ''
Μεσημβρία	νε'	μδ' γο''

4. Κατέχουσι δὲ τῆς κάτω Μυσίας τὰ μὲν δυσμικὰ Τριβαλλοί, τῶν δὲ ἀνατολικῶν τὰ μὲν ὑπὸ τὸ στόμα τὴν Πεύκην Τρωγλοδύται, τὰ δὲ στόματα Πευκινοί, τὰ δὲ πρὸς τῷ Πόντῳ Κρόβυζοι, καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς Οἰνήνσιοι καὶ Ὀβουλήνσιοι, τὰ δὲ μεταξὺ Διμήνσιοι καὶ Πιαρήνσιοι.

5. Πόλεις δὲ εἰσὶ παρὰ μὲν τὸν Δανούβιον ποταμὸν αἵδε·

Ῥηγιανόν	ν'	μγ' γο''
Οἶσκος Τριβαλλῶν	να'	μδ'
Διακόν	να' γ''	μδ' γ''
Νοοῦαι	νβ'	μδ' γο''
Τριμάμμιον	νβ' γ''	μδ'' L''γ''
Πριστὴ πόλις	νβ' γο''	με' ς'
Δουρόστορον, λεγίων	νγ' δ''	με' δ''
Λεγίων πρώτη Ἰταλική		
Τραμαρίσκα	νγ' L''	με' L''
Σουκίδαυα	νδ'	με' γο''
Ἀξιούπολις	νδ' γ''	με' L''δ''
Καρσούμ	νδ' ς''	με' L''γ''
Τροισμίς	νδ'	μς' γ''

Λεγίων ε' Μακεδονική

Δινογέτεια	νγ' ς	μς' γο''
Νουϊόδουνον	νδ' γο''	μς' L''
Σιτιόεντα	νε'	μς' L''

6. Μεταξὺ δὲ τοῦ ποταμοῦ πόλεις αἵδε·

Δαούσδαυα	νγ'	μδ' γο''
Τιβίσκα	νε'	μς' γ''

Aşezarea acestei coaste se prezintă astfel. După gura Sacră [63] a fluviului Istru

Promontoriul Pteron	56°20′	46°
Cetatea Istros	55°40′	46°
Tomi	55°	45°50′
Callatis	54°40′	45°30′
Dionysopolis	54°20′	45°15′
Promontoriul Tiristis	55°	45°10′
Odessos	54°50′	45°
Gurile fluviului Panysos	54°45′	44°50′
Mesembria	55°	44°40′

Ţinuturile din partea de apus a Moesiei Inferioare sînt locuite de tribali, iar cele răsăritene — mai jos de gura Peuce — de troglodiţi; iar gurile, de peucini. Ţinuturile de pe lîngă Pont la ocupă crobisii. Mai sus de aceştia se află oinensii şi obulensii. Ţinuturile aşezate însă la mijloc sînt locuite de dimensi şi piarensi.

5. Iată oraşele de lîngă fluviul Dunărea:

Regianum	50°	43°40′
Oescus al tribalilor	51°	44°
Diacum [63 bis]	51°20′	44°20′
Novae [64]	52°	44°40′
Trimammium	52°20′	44°50′
Oraşul Prista	52°40′	45°10′
Durostorum, legiune	53°15′	45°15′
Legiunea I Italică [65]		
Transmarisca	53°30′	45°30′
Sucidava	54°	45°40′
Axiopolis	54°20′	45°45′
Carsum	54°10′	45°50′
Troesmis	54°	46°20′

Legiunea a V-a Macedonică

Dinogetia [66]	53°10′	46°40′
Noviodunum	54°40′	46°30′
Sitioenta [67]	55°	46°30′

6. Între fluviu [şi muntele Haemus] se află oraşele:

Dausdata	53°	44°40′
Tibisca [68]	55°	46°20′

[63] Vezi mai sus, nota 56.
[63 bis] O formă greşită pentru Dimum.
[64] Aici lipseşte « legiunea I Italică », care a fost greşit trecută la Durostorum (vezi RE, XII, col. 1410).
[65] Aici trebuia menţionată « legiunea XI Claudia » (vezi RE, XII, col. 1 698).
[66] Vezi Gh. Ştefan, *Dinogetia - a problem of ancient topography*, în «Dacia», N. S., II (1958), p. 317—29.
[67] Aici trebuia să fie Αἰγυψόεντα, care este o altă formă pentru Aegyssus.
[68] Locul toponimului este la III, 8, 4, unde apare de două ori.

7. Τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ ἀρκτικωτάτου στόματος τοῦ Ἴστρου παράλιον μέχρι τῶν τοῦ Βορυσθένους ποταμοῦ ἐκβολῶν καὶ τὴν ἐντὸς χώραν μέχρι τοῦ Ἱεράσου ποταμοῦ κατέχουσιν Ἄρπιοι μὲν ὑπὸ τοὺς Τυραγέτας Σαρμάτας, Βριτολάγαι δὲ ὑπὲρ τοὺς Πευκινούς. καὶ ἡ μὲν παράλιος ἔχει περιγραφὴν τοιαύτην· μετὰ τὰς τοῦ Βορυσθένους ἐκβολάς, αἵ ἐπέχουσιν, ὡς εἴρηται, μοίρας

	νζ' L''	μη' L''
Ἀξιάκου ποταμοῦ ἐκβολαί	νζ'	μη'
Φύσκη πόλις	νς' γο''	μζ' γο''
Τύρα ποταμοῦ ἐκβολαί	νς' γ''	μζ' γο''
Ἑρμώνακτος κώμη	νς' δ''	μζ' L''
Ἄρπις πόλις	νς'	μζ' δ''

8. Πόλεις δὲ εἰσὶ καὶ ἐν τῇ πλευρᾷ ταύτῃ μεσόγειοι παρὰ μὲν τὸν Ἱέρασον ποταμόν

Ζαργίδαυα	νδ' γο''	μζ' L''δ''
Ταμασίδαυα	νδ' γ''	μζ' L''
Πιροβορίδαυα	νδ'	μζ'

μεταξὺ δὲ τοῦ Ἱεράσου καὶ τοῦ Τύρα ποταμοῦ

Νικώνιον	νς' γ''	μη' ς''
Ὀφιοῦσσα	νς'	μη'
Τύρας πόλις	νς'	μζ' γο''

9. Νῆσοι δὲ παράκεινται τῇ κάτω Μυσίᾳ ἐν τῷ εἰρημένῳ μέρει τοῦ Πόντου ἥ τε καλουμένη

Βορυσθένης νῆσος	νζ' δ''	μζ' γο''
καὶ ἡ Ἀχιλλέως ἢ Λευκὴ νῆσος	νζ' L''	μζ' γ''

7. Țărmul începînd de la gura cea mai de miazănoapte a Istrului și pînă la gurile fluviului Boristene și ținutul din interior, pînă la fluviul Hierasos [69], este locuit — mai jos de tirageții sarmați [70] — de harpii [71], iar mai sus de peucini, de către britolagi [72]. Țărmul prezintă următoarea înfățișare după gurile fluviului Boristene, care au, după cum s-a spus, gradele

	57°30′	48°30′
Gurile rîului Axiaces	57°	48°
Orașul Fisca	57°40′	47°40′
Gurile rîului Tyras	56°20′	47°40′
Satul lui Hermonact	56°15′	47°30′
Orașul Harpis [73]	56°	47°15′

8. Orașe [74] în interiorul [75] țării sînt și în această parte, pe lîngă rîul Hierasus:

Zargidava [76]	54°40′	47°45′
Tamasidava	54°20′	47°30′
Piroboridava [77]	54°	47°

ar între rîurile Hierasos și Tyras:

Niconium	56°20′	48°10′
Ophiussa [78]	56°	48°
Orașul Tyras	56°	47°40′

9. Insulele situate în vecinătatea Moesiei Inferioare în acea parte a Pontului pe care am pomenit-o sînt:

Insula numită Boristene	57°15′	47°40′
și insula lui Ahile sau Leuce [79]	57°30′	47°40′

[69] Partea răsăriteană a Moldovei, pînă la Siret, și Bugeacul împreună cu țărmul Mării Negre pînă la Nipru au depins de provincia romană Moesia Inferior abia începînd din secolul al II-lea e.n. (cf. *Registrul lui Hunt*). În schimb, influența romană, care se făcea simțită pînă în Crimcea, începuse să se manifeste încă de pe la mijlocul secolului I e.n. (cf. Tacit, *Anale*, XII, 15). Pentru istoria Moldovei sub romani vezi R. Vulpe, *La Valachie et la Basse-Moldavie sous les romains*, în « Dacia », N.S., V (1961), p. 365—93.

[70] De fapt sînt geți, cum o spune și numele lor.

[71] Pare a fi o variantă (cf. III, 5, 10) pentru «carpii» (vezi Pârvan, *Getica*, p. 238—43).

[72] Un neam celtic (vezi nota 34).

[73] Probabil tot o variantă pentru « Carpis » (vezi nota 71). Pentru prezența tracilor pe țărmurile de nord ale Pontului Euxin vezi I. I. Russu, *Elementele traco-getice în Scythia și Bosporul cimmerian,* în SCIV, IX (1958), p. 303—331.

[74] Vezi nota 11.

[75] Vezi nota 48.

[76] Următoarele trei localități au nume caracteristic dacice.

[77] Vezi R. Vulpe, *La civilisation dace et ses problèmes à la lumière des dernières fouilles de Poiana en Basse Moldavie*, în « Dacia », N.S., I. (1957), p. 145—164.

[78] Este probabil o altă denumire (cf. Pliniu cel Bătrîn IV, 12(26), 82), neoficială (Orașul Șerpilor), pentru Tyras. Vezi articolul respectiv din RE.

[79] Vezi Arian, notele 31 și 32.

ΘΡΑΙΚΗΣ ΘΕΣΙΣ

[ΕΥΡΩΠΗΣ ΠΙΝΑΞ θ']

III, 11, 1. Ἡ Θρᾴκη περιορίζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων τῇ κάτω Μυσίᾳ παρὰ τὴν εἰρημένην γραμμήν. ἀπὸ δὲ δυσμῶν τῇ ἄνω Μυσίᾳ καὶ Μακεδονίας μέρει τῷ ἀπὸ τοῦ εἰρημένου Ὀρβήλου ὄρους μέχρι πέρατος, οὗ ἡ θέσις ἐπέχει μοίρας

μθ΄ μα΄α΄΄δ΄΄

AŞEZAREA TRACIEI

[HARTA A IX-a A EUROPEI]

III, 11, 1. Tracia se mărgineşte la miazănoapte cu Moesia Inferioară, potrivit liniei pe care am arătat-o, iar la apus cu Moesia Superioară şi cu partea Macedoniei de la muntele pomenit Orbelos pînă la punctul unde se termină, a cărei poziţie are gradele:

49° 41°45′

XCII. ΑΠΠΙΑΝΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

1, 1. Τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ἀρχόμενος συγγράφειν ἀναγκαῖον ἡγησάμην προτάξαι τοὺς ὅρους, ὅσων ἐθνῶν ἄρχουσι Ῥωμαῖοι. εἰσὶ δὲ οἵδε. . .

2, 6. Ἀπὸ δὲ Καππαδοκῶν καὶ Κιλίκων ἐς τὴν Ἰωνίαν καταβαίνοντι ἔστιν ἡ μεγάλη Χερρόνησος· ὅ τε <γὰρ> Πόντος ὁ Εὔξεινος καὶ ἡ Προποντὶς καὶ ὁ Ἑλλήσποντος ἐπὶ δεξιά [καὶ τὸ Αἰγαῖον], ἐκ δὲ λαιᾶς τὸ Παμφύλιον ἢ Αἰγύπτιον πέλαγος (λέγεται γὰρ ἄμφω) ποιεῖ Χερρόνησον, 7. καὶ εἰσὶν αὐτῆς οἱ μὲν εἰς τὸ Αἰγύπτιον πέλαγος ἀφορῶντες, Παμφυλοί τε καὶ Λύκιοι καὶ μετ' αὐτοὺς Καρία μέχρι Ἰωνίας, οἱ δ' ἐπὶ τὸν Εὔξεινον καὶ τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Ἑλλήσποντον. . . 8. . . . τοσαῦτα ἔθνη τὴν Χερρόνησον οἰκοῦσιν, καὶ πάντων ἄρχουσι Ῥωμαῖοι. 3, 8. Περάσαντες δὲ καὶ ἑτέρων ἐθνῶν ἄρχουσιν ἀμφὶ τὸν Πόντον καὶ Μυσῶν τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ Θρᾳκῶν ὅσοι περὶ τὸν Εὔξεινον. . . 10. . . καὶ ἐν τῷδε αὖ τῷ παράπλῳ Ῥωμαίων

XCII. A P I A N

S-a născut la Alexandria în jurul anului 100 e.n. şi a venit mai tîrziu la Roma. A făcut parte din ordinul cavalerilor şi a ocupat funcţia de *procurator Augusti;* a murit după anul 161. Apian a scris o *Istorie romană* în 24 de cărţi, în care a rînduit materialul după criteriul etnic, în ordinea următoare: I. Regii; II. Italicii; III. Samniţii; IV. Celţii; V. Sicilia; VI. Iberia; VII. Hanibal; VIII. Libia; IX. Macedonia şi Iliria; X. Grecia şi Ionia; XI. Siria; XII. Mitridate; XIII–XVII. Războaiele civile; XVIII–XXI. Egiptul; XXII. Evenimentele din anii 30 î.e.n. – 69 e.n.; XXIII–XXIV. Războaiele lui Traian în Dacia şi în Arabia.

Din această operă vastă ni s-au păstrat numai: prefaţa, cărţile VI–IX, XI–XVII şi cîteva fragmente din alte cărţi. Autorul s-a sprijinit pe vechea analistică, a urmat de aproape pe Dionisiu din Halicarnas şi l-a consultat pe Posidoniu. În opera sa, Apian a arătat un mare interes pentru frămîntările sociale din Imperiul roman, căutînd să descopere cauzele acestor mişcări.

Ediţia: *Appiani Historia Romana* ediderunt P. Viereck et A. G. Roos, Teubner, Leipzig, I² (1962), II (1905).

ISTORIA ROMANĂ

Prefaţa

1, 1. Pornind să scriu *Istoria Romană* am socotit necesar să înfăţişez la început hotarele provinciilor aflate sub stăpînirea romană. Acestea sînt următoarele [1]. . .

2, 6. Cînd cobori din ţinutul capadocilor şi cilicienilor în Ionia, ai în faţă Peninsula cea Mare [2]. O fac să fie peninsulă – din dreapta – Pontul Euxin, Propontida şi Helespontul [şi Marea Egeică[, iar din stînga Marea Pamfilică sau Egipteană [căci se spune în ambele feluri]. 7. În această peninsulă se află cei ce privesc către Marea Egipteană, atît pamfilii cît şi licienii, şi – după aceştia – Caria pînă în Ionia, [de asemenea] cei dinspre Pontul Euxin, Propontida şi Helespont . . . 8 . . . Atîtea populaţii locuiesc peninsula şi toate acestea sînt sub stăpînirea romană.

3, 8. Trecînd mai departe, ei au poruncit şi altor neamuri din jurul Pontului, atît misilor din Europa, cît şi tracilor cîţi se află în preajma Pontului Euxin . . . 10 . . . Pe acest litoral [3] întîlnim următoarele neamuri ce se

[1] Urmează enumerarea provinciilor şi populaţiilor cucerite de romani, de la răsărit spre apus.
[2] Asia Mică.
[3] Litoralul mediteranean.

ὑπήκοα τοσαῦτα, ἥ τε Ἑλλὰς πᾶσα καὶ Θεσσαλία καὶ Μακεδόνες καὶ ὅσα πρόσοικα ἄλλα Θρᾳκῶν καὶ Ἰλλυριῶν καὶ Παιόνων ἔθνη.

4, 15. Ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ ποταμοὶ δύο, Ῥηνός τε καὶ Ἴστρος, μάλιστα τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ὁρίζουσι, καὶ τούτων Ῥῆνος μὲν ἐς τὸν βόρειον ὠκεανόν, Ἴστρος δὲ εἰς τὸν Εὔξεινον πόντον καταδιδοῖ. περάσαντες δὲ πῄ καὶ τούσδε Κελτῶν τῶν ὑπὲρ Ῥῆνον ἄρχουσιν ἐνίων καὶ Γετῶν τῶν ὑπὲρ Ἴστρον, οὓς Δακοὺς καλοῦσιν.

ΕΚ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ

11, 1. Ὅτι Ῥωμαῖοι ταχέως αὐξανομένον τὸν Περσέα ὑφεωρῶντο· καὶ μάλιστα αὐτοὺς ἠρέθιζεν ἡ τῶν Ἑλλήνων φιλία καὶ γειτνίασις, οἷς ἔχθος ἐς Ῥωμαίους ἐπεποιήκεσαν οἱ Ῥωμαίων στρατηγοί. ὡς δὲ καὶ οἱ πρέσβεις οἱ ἐς Βαστέρνας ἀπεσταλμένοι τὴν Μακεδονίαν ἔφασκον ἰδεῖν ἀσφαλῶς ὠχυρωμένην καὶ παρασκευὴν ἱκανὴν καὶ νεότητα γεγυμνασμένην, Ῥωμαίους καὶ τάδε διετάρασσεν. αἰσθόμενος δ' ὁ Περσεὺς ἑτέρους ἔπεμπε πρέσβεις τὴν ὑπόνοιαν ἐκλύων. ἐν δὲ τούτῳ καὶ Εὐμένης, ὁ τῆς περὶ τὸ Πέργαμον Ἀσίας βασιλεύς, ἀπὸ τῆς πρὸς Φίλιππον ἔχθρας δεδιὼς Περσέα, ἧκεν ἐς Ῥώμην καὶ κατηγόρει φανερῶς αὐτοῦ, παρελθὼν ἐς τὸ βουλευτήριον, ὅτι Ῥωμαίοις δυσμενὴς γένοιτο ἀεί... καὶ Θρᾴκην κατακτῷτο, μέγα ὁρμητήριον, καὶ Θετταλοὺς καὶ Περραιβοὺς διαστασιάσειε βουλομένους τι πρεσβεῦσαι πρὸς ὑμᾶς.

2. «Καὶ τῶν ὑμετέρων," ἔφη, „φίλων καὶ συμμάχων Ἀβρούπολιν μὲν ἀφῄρηται τὴν ἀρχήν, Ἀρθέταυρον δ' ἐν Ἰλλυριοῖς δυνάστην καὶ ἔκτεινεν ἐπιβουλεύσας καὶ τοὺς ἐργασαμένους ὑποδέδεκται».

11, 5. ὧν ὁ Περσεὺς αἰσθόμενος ἔπεμπεν ἐς Ῥώμην... οἱ δ' ἐνεκάλουν, ὅσα Εὐμένης εἴποι καὶ πάθοι, καὶ μάλιστα, ὅτι Θρᾴκην κατακτῷτο καὶ στρατιὰν ἔχοι καὶ παρασκευὴν οὐκ ἠρεμήσοντος ἀνδρός.

11, 6. «ἀλλὰ Ἀβρούπολιν ἐξέβαλε τῆς ἀρχῆς. ἐπιδραμόντα γε τοῖς ἡμετέροις ἀμυνόμενος. καὶ τοῦτ' αὐτὸς ὑμῖν ἐδήλωσε Περσεύς, καὶ τὰς συνθήκας αὐτῷ μετὰ τοῦτο ἀνενεώσασθε, οὔπω διαβάλλοντος Εὐμένους. τὸ μὲν δὴ περὶ Ἀβρούπολιν καὶ πεσβύτερόν ἐστι τῶν συνθηκῶν καὶ παρ' ὑμῖν, ὅτε συνετίθεσθε, δίκαιον ἐφάνη».

18, 1. ὅτι Γένθιος, βασιλεὺς Ἰλλυριῶν, ἑνὸς ἔθνους προσοίκου Μακεδόσι, Περσεῖ συμμαχῶν ἐπὶ τριακοσίοις ταλάντοις, ὧν τι καὶ

află sub ascultarea romanilor: întreaga Grecie, Tesalia, macedonenii și cîți locuiesc în vecinătatea dintre traci, iliri și peoni.

4, 15. Iar în Europa, mai cu seamă două fluvii — Rinul și Istrul — mărginesc Imperiul roman. Dintre aceștia, Rinul se varsă în Oceanul de Nord, iar Istrul în Pontul Euxin. Înaintînd în anumite locuri și dincolo de aceste fluvii, romanii stăpînesc pe unii dintre celții de dincolo de Rin și pe unii dintre geții de dincolo de Istru, pe care îi numesc daci.

MACEDONIA

11, 1. La Perseu romanii priveau bănuitori, căci puterea lui creștea cu repeziciune. Îi înfuria mai ales prietenia lui Perseu cu elenii și faptul că aceștia erau vecini cu el, elenilor trezindu-le ura față de romani chiar generalii romanilor. Cînd solii trimiși în problema bastarnilor [4] au spus că ei au văzut Macedonia foarte întărită, pregătiri mari și un tineret bine strunit; veștile acestea au avut darul să-i tulbure și ele pe romani. Aflînd cum stau lucrurile la Roma, Perseu trimise alți soli și spulberă bănuielile. Dar între timp și Eumene, regele Pergamului — deoarece se temea din pricina dușmăniei sale cu Filip [5] —, veni la Roma și, fiind introdus în Senat, îi aduse lui Perseu învinuiri fățișe cum că totdeauna el a fost vrăjmașul romanilor... și că a supus Tracia [6] — o însemnată bază de operațiuni. A prilejuit tulburări la tesalieni și perebi, pe cînd aceștia vroiau să trimită o delegație la voi.

2. « De asemenea, dintre prietenii și aliații voștri — zise el — lui Abrupolis [7] i-a luat domnia și a pus să fie omorît — după ce i se întinsese o cursă Arthetauros [8], un domnitor din Iliria, iar făptașilor le-a dat adăpost».

11, 5. Aflînd acestea, Perseu trimise delegați la Roma [9]... Romanii îi aduseră învinuiri întemeiați pe cele spuse și îndurate de Eumene, învinuindu-l mai ales pentru că adăugase stăpînirii sale Tracia, pentru că avea o armată și făcea pregătiri de război, ca omul ce nu dorește pacea.

11, 6 « Dar Perseu l-a alungat din domnie pe Abrupolis [10], apărînd de bună seamă teritoriile noastre de un năvălitor [11]. Și lucrul acesta însuși Perseu vi l-a lămurit. Atunci voi ați înnoit tratatele cu el, pentru că pînă atunci nu intervenise cu intrigile sale Eumene. Întîmplarea cu Abrupolis e mai veche decît tratatele, iar vouă lucrurile vi s-au părut drepte, la încheierea tratatelor ».

18, 1. Genthios, regele acelei părți a ilirilor care se învecinează cu macedonenii, a ajuns sprijinitorul lui Perseu [12] în schimbul a trei sute de talanți,

[4] În anul 175 î.e.n. senatul a trimis o comisie care să ancheteze plîngerea dardanilor împotriva lui Perseu, acuzat că ar fi chemat pe bastarni în Dardania (cf. Polibiu, XXVI, 9, 6 și Titus Livius, XL, 58, 8; XLI, 19, 4).

[5] Tatăl lui Perseu, cu care Eumene purtase lupte grele. Călătoria lui Eumene a avut loc în anul 172 î.e.n.

[6] Îndată după urcarea lui Perseu pe tron, în anul 179 î.e.n.

[7] Căpetenie tracă care se răzvrătise împotriva stăpînirii macedonene. În anul 173 î.e.n. romanii ceruseră lui Perseu să-l repună în vechile sale drepturi.

[8] Conducător ilir, care s-a împotrivit expansiunii macedonene spre nord.

[9] În anul 171 î.e.n.

[10] Vorbesc în senat trimișii lui Perseu.

[11] Regele trac încercase să ocupe minele de aur din Munții Pangeu.

[12] În anul 168 î.e.n., fostul aliat al romanilor a trecut de partea lui Perseu.

προειλήφει, ἐσέβαλλεν ἐς τὴν ὑπὸ Ῥωμαίοις Ἰλλυρίδα καὶ πρέσβεις περὶ τούτων πρὸς αὐτὸν ἐλθόντας Περπένναν καὶ Πετίλων ἔδησεν. ὧν ὁ Περσεὺς αἰσθόμενος οὐκέτι τὰ λοιπὰ τῶν χρημάτων ἔπεμπεν, ὡς ἤδη καὶ δι' αὐτὸν Ῥωμαίοις πεπολεμωμένον. ἐς δὲ Γέτας ἔπεμπε τοὺς ὑπὲρ Ἴστρον καὶ Εὐμένους ἀπεπείρασεν ἐπὶ χρήμασιν, ἢ μεταθέσθαι πρὸς αὐτὸν ἢ διαλῦσαι τὸν πόλεμον ἢ ἀμφοτέροις ἐκστῆναι τοῦ ἀγῶνος, εὖ μὲν εἰδὼς οὐ λυσόμενα ταῦτα Ῥωμαίους, ἐλπίζων <δ' ἢ> πράξειν τι αὐτῶν ἢ τῇ πείρᾳ διαβαλεῖν τὸν Εὐμένη. ὁ δὲ μεταθήσεσθαι μὲν οὐκ ἔφη, τάλαντα δ' ᾔτει τῆς μὲν διαλύσεως χίλια καὶ φ', τῆς ἡσυχίας χίλια. καὶ ὁ Περσεὺς ἤδη Γετῶν αὐτῷ προσιέναι μισθοφόρους μυρίους ἱππέας καὶ μυρίους πεζοὺς πυθόμενος, αὐτίκα τοῦ Εὐμένους κατεφρόνει καὶ τῆς μὲν ἡσυχίας οὐκ ἔφη δώσειν οὐδὲν (αἰσχύνην γὰρ φέρειν ἀμφοῖν), τὰ δὲ τῆς διαλύσεως οὐ προδώσειν, ἀλλ' ἐν Σαμοθρᾴκῃ καταθήσειν, μέχρι γένοιτο ἡ διάλυσις, εὐμετάβολος ἤδη καὶ μικρολόγος ὑπὸ θεοβλαβείας ἐς πάντα γενόμενος. 2. ἑνὸς δὲ ὧν ἤλπισεν, ὅμως οὐκ ἀπέτυχε, Ῥωμαίοις Εὐμένους ὑπόπτου γενομένου. Γετῶν δὲ τὸν Ἴστρον περασάντων ἐδόκει Κλοιλίῳ μὲν τῷ ἡγεμόνι δοθῆναι χιλίους χρυσοῦς στατῆρας, ἱππεῖ δ' ἑκάστῳ δέκα, καὶ τὰ ἡμίσεα πεζῷ. καὶ τοῦτο σύμπαν ἦν ὀλίγῳ πλέον πεντεκαίδεκα μυριάδων χρυσίου. ὁ δὲ χλαμύδας μέν τινας ἐπήγετο καὶ ψέλια χρυσᾶ καὶ ἵππους ἐς δωρεὰν τοῖς ἡγουμένοις, στατῆρας δὲ φερομένους μυρίους. καὶ πλησιάσας μετεπέμπετο Κλοίλιον. ὁ δὲ τοὺς ἐλθόντας, εἰ φέρουσι τὸ χρυσίον, ἤρετο· καὶ μαθὼν οὐκ ἔχοντας, ἀναστρέφειν ἐπ' αὐτὸ ἐκέλευσεν. ὧν ὁ Περσεὺς πυθόμενος, πάλιν αὐτὸν ἐλαύνοντος θεοῦ, κατηγόρει τῶν Γετῶν ἐν τοῖς φίλοις ἐκ μεταβολῆς ὡς φύσεως ἄπιστοι, καὶ ὑπεκρίνετο μὴ θαρρεῖν δισμυρίους αὐτῶν ἐς τὸ στρατόπεδον ὑποδέξασθαι, μόλις δ' ἔφη μυρίους, ὧν καὶ νεωτεριζόντων κρατῆσαι δύνασθαι. 3. ταῦτα δὲ τοῖς φίλοις εἰπὼν ἕτερα τοῖς Γέταις ἐπλάττετο καὶ τὸ ἥμισυ τῆς στρατιᾶς ᾔτει, τὸ χρυσίον τὸ γιγνόμενον ὑπισχνούμενος δώσειν. τοσαύτης ἀνωμαλίας ἔγεμε, φροντίζων χρημάτων τῶν πρὸ βραχέως ἐς θάλασσαν μεθιεμένων· ὁ δὲ Κλοίλιος τοὺς ἀφικομένους ἰδὼν ἤρετο μετὰ βοῆς, εἰ τὸ χρυσίον κεκομίκασι, καὶ βουλομένοις τι λέγειν ἐκέλευε πρῶτον εἰπεῖν περὶ τοῦ χρυσίου. ὡς δ' ἔμαθεν οὐκ ἔχοντας, οὐκ ἀνασχόμενος αὐτῶν οὐδ' ἀκοῦσαι, τὴν στρατιὰν ἀπῆγεν ὀπίσω. καὶ Περσεὺς ἀφῄρητο καὶ τῆσδε τῆς συμμαχίας, πολλῆς τε καὶ κατὰ καιρὸν ἐλθούσης.

din care-şi luase o parte. El năvăli în Iliria stăpînită de romani şi puse în lanţuri pe solii Perpenna şi Petilius, care veniseră la el să protesteze împotriva celor săvîrşite. Perseu, aflînd de cele întîmplate, nu mai trimise restul sumei, sub cuvînt că pricina războiului pe care îl făcea împotriva romanilor ar fi fost Genthios. Apoi Perseu trimise la geţii [13] din nordul Istrului o solie. El căuta să-l ispitească pe Eumene cu bani, făcîndu-i propunerea ca ori să treacă de partea sa, ori să-l împace cu romanii, ori să nu se alăture nici unei părţi. Perseu, care ştia prea bine că romanii nu vor pune capăt ostilităţilor, nădăjduia să realizeze ceva din cele dorite de el, sau prin însăşi încercarea făcută, să-l compromită pe Eumene. Eumene nu voi să treacă de partea sa, cerînd o mie cinci sute de talanţi ca să mijlocească încetarea ostilităţilor, iar pentru neutralitate o mie. Dar, aflînd că îi şi sosesc mercenarii geţilor — zece mii de călăreţi şi zece mii de pedestraşi —, îndată începu să-l dispreţuiască pe Eumene şi-i spuse că nu va mai plăti nimic pentru neutralitate (sub cuvînt că ar fi o ruşine pentru amîndoi), iar suma [cuvenită] pentru încetarea ostilităţilor nu o va da înainte, ci, pînă la încheierea păcii, o va depune în Samotrace. În toate Perseu ajunsese schimbător şi meschin, deoarece zeii îi luaseră minţile. 2. Un lucru însă din cele sperate l-a îndeplinit cu prisosinţă. Eumene deveni suspect romanilor. Între timp, deoarece geţii trecuseră Istrul, el trebuia să dea comandantului lor Cloilios [14] o mie de stateri [15] de aur, iar fiecărui călăreţ zece stateri şi fiecărui pedestraş cinci. Suma totală întrecea cu puţin o sută cincizeci de mii [de stateri] de aur. Regele puse să fie aduse cîteva hlamide [16], brăţări de aur şi cai, daruri pentru comandanţi, împreună cu zece mii de stateri de aur. Apropiindu-se de tabăra lor, porunci să fie chemat Cloilios. Acesta întrebă pe cei veniţi dacă aduc aurul. Aflînd că nu-l au, le-a poruncit să se întoarcă pentru a-l aduce. Perseu, informat de cele petrecute şi împins iar de divinitate, s-a plîns — schimbăcios cum era — între prieteni că pe firea geţilor nu te poţi bizui. Se prefăcu că nu îndrăzneşte să primească în lagăr douăzeci de mii de geţi. Cu greu spuse că primeşte zece mii, pe care — zicea el — i-ar putea domoli în caz de răscoală. 3. Împărtăşind acestea prietenilor, născoci alte minciuni pentru geţi şi ceru jumătate din oaste [17], cu făgăduiala că va da aurul ce-l va avea la îndemînă. Cu atîta nestatornicie se purta Perseu, îngrijorat de banii pe care cu puţin timp înainte pusese să-i asvîrle în mare [18]. Iar Cloilios, cînd văzu pe trimişii regelui, întrebă în gura mare dacă au adus cu ei aurul şi ceru întîi celor care ar fi vrut să-i spună ceva să-i vorbească despre aur. Aflînd că nu-l au şi nemaiîngăduindu-le să vorbească, îşi duse armata înapoi. Iar Perseu fu lipsit şi de această alianţă, care i-ar fi adus mulţi soldaţi şi ar fi sosit la timpul potrivit.

---

[13] În realitate este vorba despre bastarni, care se aşezaseră însă în regiuni locuite de geţi, cam pe teritoriul Moldovei de astăzi (cf. Plutarh, *Paulus Aemilius*, 9; 12, 13; Polibiu, XXVI, 9 şi Titus Livius, XLIV, 27, 2). Este posibil şi chiar probabil că la expediţia din Macedonia să fi participat şi geţi alături de bastarni (vezi *Ist. Rom.*, p. 245).

[14] La Titus Livius apare forma Clondicus (XL, 58, 8; XLIV, 26, 11 şi 27, 2).

[15] Un talant valora aproximativ 250 stateri.

[16] Un fel de tunici brodate — fără mîneci — pentru comandanţi.

[17] Cf. Titus Livius, XLIV, 27, 1.

[18] Perseu dăduse ordin ca tezaurul regal, care fusese încărcat pe nişte corăbii, să fie scufundat spre a nu cădea în mîna romanilor (cf. fr. 17).

ΙΛΛΥΡΙΚΗ

1, 1. Ἰλλυριοὺς Ἕλληνες ἡγοῦνται τοὺς ὑπέρ τε Μακεδονίαν καὶ Θρᾴκην ἀπὸ Χαόνων καὶ Θεσπρωτῶν ἐπὶ ποταμὸν Ἴστρον. καὶ τοῦτ' ἐστὶ τῆς χώρας τὸ μῆκος, εὖρος δ' ἐκ Μακεδόνων τε καὶ Θρᾳκῶν τῶν ὀρείων ἐπὶ Παίονας καὶ τὸν Ἰόνιον καὶ τὰ πρόποδα τῶν Ἄλπεων. 2. καὶ ἔστι τὸ μὲν εὖρος ἡμερῶν πέντε, τὸ δὲ μῆκος τριάκοντα, καθὰ καὶ τοῖς Ἕλλησιν εἴρηται.

2, 3. Φασὶ δὲ τὴν μὲν χώραν ἐπώνυμον Ἰλλυριοῦ τοῦ Πολυφήμου γενέσθαι· Πολυφήμῳ γὰρ τῷ Κύκλωπι καὶ Γαλατείᾳ Κελτὸν καὶ Ἰλλυριὸν καὶ Γάλαν παῖδας ὄντας ἐξορμῆσαι Σικελίας, καὶ ἄρξαι τῶν δι' αὐτοὺς Κελτῶν καὶ Ἰλλυριῶν καὶ Γαλατῶν λεγομένων. καὶ τόδε μοι μάλιστα, πολλὰ μυθευόντων ἕτερα πολλῶν, ἀρέσκει. 4. Ἰλλυριῷ δὲ παῖδας Ἐγχελέα καὶ Αὐταριέα καὶ Δάρδανον καὶ Μαῖδον καὶ Ταύλαντα καὶ Περραιβὸν γενέσθαι, καὶ θυγατέρας Παρθὼ καὶ Δαορθὼ καὶ Δασσαρὼ καὶ ἑτέρας, ὅθεν εἰσὶ Ταυλάντιοί τε καὶ Περραιβοὶ καὶ Ἐγχέλεες καὶ Αὐταριεῖς καὶ Δάρδανοι <καὶ Μαῖδοι> καὶ Παρθηνοὶ καὶ Δασσαρήτιοι καὶ Δάρσοι. Αὐταριεῖ δὲ αὐτῷ Παννόνιον ἡγοῦνται παῖδα Παννόνιον ἢ Παίονα γενέσθαι, καὶ Σκορδίσκον Παίονι καὶ Τριβαλλόν, ὧν ὁμοίως τὰ ἔθνη παρώνυμα εἶναι. καὶ τάδε μὲν τοῖς ἀρχαιολογοῦσι μεθείσθω, 3, 5. γένη δὲ ἔστιν Ἰλλυριῶν, ὡς ἐν τοσῇδε χώρᾳ, πολλὰ καὶ περιώνυμα ἔτι νῦν, χώραν νεμόμενα πολλὴν Σκορδίσκων καὶ Τριβαλλῶν, οἳ ἐς τοσοῦτον ἀλλήλους πολέμῳ διέφθειραν, ὡς Τριβαλλῶν εἴ τι ὑπόλοιπον ἦν, ἐς Γέτας ὑπὲρ Ἴστρον φυγεῖν, καὶ γένος ἀκμάσαν μέχρι Φιλίππου τε καὶ Ἀλεξάνδρου νῦν ἔρημον καὶ ἀνώνυμον τοῖς τῇδε εἶναι, 6. Σκορδίσκους δὲ ἀσθενεστάτους ἀπὸ τοῦδε γενομένους ὑπὸ Ῥωμαίων ὕστερον ὅμοια παθεῖν καὶ ἐς τὰς νήσους τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ φυγεῖν, σὺν χρόνῳ δέ τινας ἐπανελθεῖν καὶ Παιόνων ἐσχατιαῖς παροικῆσαι· ὅθεν ἔστι καὶ νῦν Σκορδίσκων γένος ἐν Παίοσι.

4, 8. Αὐταριέας δὲ καὶ ἐκ θεοβλαβείας Ἀπόλλωνος ἐς ἔσχατον κακοῦ περιελθεῖν... 9. ...καὶ ἐκ τῆς γῆς ἀτμῶν ἀτόπων γενομένων λοιμὸς ἦν Ἰλλυριῶν καὶ φθόρος Αὐταριέων μάλιστα, μέχρι φεύγοντες τὰ οἰκεῖα καὶ τὸν λοιμὸν σφίσι περιφέροντες, οὐδενὸς αὐτοὺς δεχομένου, διὰ τοῦτο τὸ δέος ὑπερῆλθον ὁδὸν ἡμερῶν εἴκοσι καὶ τριῶν καὶ τὴν Γετῶν ἑλώδη καὶ ἀοίκητον, παρὰ τὸ Βαστερνῶν ἔθνους, ᾤκησαν.

5, 13. ...καί φασι τοὺς μὲν περιχώρους οὐ συμμαχῆσαι τοῖς ἱεροσύλοις, ἀλλ' ἑκόντας ἐγκαταλιπεῖν τῷ Σκιπίωνι ἀβοηθήτους, μνήμῃ τῶν δι' Αὐταριέας ἐς πάντας Ἰλλυριοὺς συμπεσόντων·

ILIRIA

1, 1. Grecii socot drept iliri pe cei ce locuiesc deasupra Macedoniei şi Traciei cu începere de la haoni şi de la tesproţi [19] pînă la fluviul Istru. Aceasta este întinderea ţării în lungime; iar în lăţime, din Macedonia, ţinuturile de munte ale tracilor, pînă la peoni [20], Marea Adriatică şi regiunea prealpină. 2. Lăţimea se întinde cale de cinci zile, lungimea de treizeci, după cum au spus şi grecii.

2, 3. Spun grecii că acest ţinut şi-a luat numele de la Illyrios fiul lui Polifem. Din Polifem, ciclopul, şi Galateia s-a născut Celtos, Illyrios şi Galas, care au pornit din Sicilia şi au stăpînit peste popoarele numite — datorită lor — celţi, iliri şi galaţi. Explicaţia aceasta, între multe fabule relatate de numeroşi autori, mă satisface cel mai mult. 4. Se mai afirmă că Illyrios a avut copii pe Encheleus, Autarieus, Dardanos, Maidos, Taulus şi Perrhaibos; iar fete, pe Partho, Daortho, Dassaro şi altele. De aci, ar proveni taulanţii, perebii, encheleenii, autarienii, dardanii, <mezii>, partenii, dasareţii şi darsii. Cred [grecii] şi aceea că fiul lui Autarieus a fost Pannonios sau Paion, şi că din Paion s-ar fi născut Scordiscos şi Triballos de la care — de asemenea — şi-au luat numele popoare. Să lăsăm însă aceste lucruri pe seama celor ce se interesează de vremurile străvechi. 3, 5. Seminţiile ilirilor, cum se întîmplă într-o regiune atît de vastă, sînt numeroase. Vestite încă şi astăzi, locuiesc un ţinut întins cele ale scordiscilor [21] şi tribalilor, care într-atît s-au irosit luptîndu-se unele cu altele, încît — dacă a mai rămas ceva din tribali — aceştia s-au refugiat la geţii de dincolo de Istru. Neamul lor a înflorit pînă pe timpul lui Filip şi Alexandru, dar acum aproape că s-a stins şi este necunoscut oamenilor din regiunile [unde au locuit înainte]. 6. Scordiscii, pe de altă parte, slăbiţi grozav — din aceeaşi pricină — au pătimit mai apoi din partea romanilor o nimicire asemănătoare. Ei au fugit în insulele aceluiaşi fluviu. Cu timpul, unii s-au întors şi au populat marginile teritoriului peonilor. De aceea, pînă azi se mai află neamul scordiscilor printre peoni.

4, 8. ...Autariaţii fură loviţi şi ei de mînia lui Apollon şi au ajuns la o nenorocire extremă [22]... 9. Ieşindu-se din pămînt nişte aburi neobişnuit de dăunători, s-a abătut asupra ilirilor o molimă, care secera mai ales pe autariaţi, pînă cînd — fugind din casele lor, dar purtînd cu ei boala şi neprimindu-i nimeni, din pricina temerii ce stîrneau — au cutreierat cale de douăzeci şi trei de zile şi, în cele din urmă, s-au aşezat într-un ţinut mlăştinos şi nelocuit, aparţinînd geţilor, lîngă seminţia bastarnilor.

5, 13. ...Se spune că neamurile vecine nu s-au alăturat în luptă sacrilegilor [23], ci înadins i-au lăsat neajutoraţi în faţa lui Scipio [24], amintindu-şi de nenorocirile abătute asupra tuturor ilirilor din pricina autariaţilor.

---

[19] Populaţii care locuiau în nord-vestul şi sudul Epirului.

[20] Peonii sînt confundaţi de Apian cu panonii (cf. infra).

[21] De fapt sînt celţi.

[22] Se spune că luînd parte la expediţia celţilor din anul 279 î.e.n. — împotriva sanctuarului de la Delfi — autariaţii au fost împiedicaţi de furtună să-l atace şi că, la întoarcere, s-ar fi abătut asupra lor o ploaie de broaşte care au putrezit, infectînd astfel apele.

[23] Sanctuarul de la Delfi mai fusese atacat odată de scordisci, aliaţi cu medii, în anul 83 î.e.n. Aceleaşi neamuri atacaseră în anul 88 î.e.n. şi templul lui Zeus din Dodona.

[24] L. Cornelius Scipio Asiagenus a condus o expediţie împotriva scordiscilor în anul 81 î.e.n., luînd ca pretext atacul acestora împotriva sanctuarului.

14. Σκιπίωνα δὲ Σκορδίσκους μὲν διαφθεῖραι, καὶ εἴ τι λοιπὸν αὐτῶν ἦν, ἐς τὸν Ἴστρον καὶ τὰς νήσους τοῦ ποταμοῦ μετοικῆσαι φυγόντας, Μαίδοις δὲ καὶ Δαρδανεῦσι συνθέσθαι δωροδοκήσαντα τοῦ ἱεροῦ χρυσίου· καί τις ἔφη τῶν Ἰταλικῶν συγγραφέων, <ὡς> διὰ τοῦτο μάλιστα Ῥωμαίοις πλεόνως μετὰ Λεύκιον τὰ ἐμφύλια ἤκμασε μέχρι μοναρχίας.

6, 15. Ῥωμαῖοι δὲ καὶ τούσδε καὶ Παίονας ἐπ' αὐτοῖς καὶ Ῥαιτοὺς καὶ Νωρικοὺς καὶ Μυσοὺς τοὺς ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ὅσα ἄλλα ὅμορα τούτοις ἐν δεξιᾷ τοῦ Ἴστρου καταπλέοντι ᾤκηται, διαιροῦσι μὲν ὁμοίως τοῖς Ἕλλησιν ἀπὸ Ἑλλήνων, καὶ καλοῦσι τοῖς ἰδίοις ἑκάστους ὀνόμασι, κοινῇ δὲ πάντας Ἰλλυρίδα ἡγοῦνται, ὅθεν μὲν ἀρξάμενοι τῆσδε τῆς δόξης, οὐκ ἔσχον εὑρεῖν, χρώμενοι δ' αὐτῇ καὶ νῦν, ὅπου καὶ τὸ τέλος τῶνδε τῶν ἐθνῶν, ἀπὸ ἀνίσχοντος Ἴστρου μέχρι τῆς Ποντικῆς θαλάσσης, ὑφ' ἓν ἐκμισθοῦσι, καὶ Ἰλλυρικὸν τέλος προσαγορεύουσιν.

13, 36. Ὁ δὲ Καῖσαρ ἠσχολεῖτο μὲν ὑπ' ἀνάγκης ἐς Πομπήιον καὶ Πομπηίου καθαιρεθέντος ἐς τὰ ὑπόλοιπα τῆς ἐκείνου στάσεως πολυμερῆ γενόμενα, καταστησάμενος δὲ πάντα ἐπανῆλθεν ἐς Ῥώμην καὶ ἐστράτευεν ἐπὶ Γέτας τε καὶ Παρθυαίους.

37. ἔδεισαν οὖν οἱ Ἰλλυριοί, μὴ ἐν ὁδῷ σφίσιν οὖσιν ἐπιθοῖτο, καὶ πρέσβεις πέμψαντες ἐς Ῥώμην ᾔτουν τε συγγνώμην τῶν γεγονότων καὶ ἐς φιλίαν ἑαυτοὺς καὶ συμμαχίαν ἐδίδοσαν, ὡς περὶ ἔθνους ἀλκίμου μάλιστα σεμνολογούμενοι.

14, 40. οἱ δὲ Παίονές εἰσιν ἔθνος μέγα παρὰ τὸν Ἴστρον ἐπιμήκες ἐξ Ἰαπόδων ἐπὶ Δαρδάνους, Παίονες μὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λεγόμενοι καὶ ῥωμαϊστὶ Παννόνιοι, συναριθμούμενοι δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων τῇ Ἰλλυρίδι, ὡς πρόσειπον. διὸ καὶ περὶ τῶνδε μοι δοκεῖ νῦν κατὰ τὰ Ἰλλυρικὰ εἰπεῖν.

22, 62. ἐς δὲ τὴν Σεγεστικὴν γῆν οἱ Ῥωμαῖοι, δὶς πρότερον ἐμβαλόντες, οὔτε ὅμηρον οὔτε ἄλλο τι εἰλήφεσαν· ὅθεν ἦσαν ἐπὶ φρονήματος οἱ Σεγεστανοί. ὁ δὲ Καῖσαρ αὐτοῖς ἐπῄει διὰ τῆς Παιόνων γῆς, οὔπω Ῥωμαίοις οὐδὲ τῆσδε ὑπηκόου γενομένης. 63. ὑλώδης δέ ἐστιν ἡ Παιόνων καὶ ἐπιμήκης ἐξ Ἰαπόδων ἐπὶ Δαρδάνους. καὶ οὐ πόλεις ᾤκουν οἱ Παίονες οἵδε, ἀλλ' ἀγροὺς ἢ κώμας κατὰ συγγένειαν· οὐδ' εἰς βουλευτήρια κοινὰ συνῄεσαν, οὐδ' ἄρχοντες αὐτοῖς ἦσαν ἐπὶ πᾶσιν. 64. ... προσιόντος δ' αὐτοῖς τοῦ Καίσαρος ἐς τὰς ὕλας ὑποφυγόντες τοὺς ἀποσκιδναμένους τῶν στρατιωτῶν ἀνῄρουν. ὁ δὲ Καῖσαρ, ἕως μὲν ἤλπιζεν αὐτοὺς ἀφίξεσθαι πρὸς αὐτόν, οὔτε τὰς κώμας οὔτε τοὺς ἀγροὺς ἐλυμαίνετο, 65. οὐκ ἀπαντώντων δὲ πάντα ἐνεπίμπρη καὶ ἔκειρεν ἐπὶ ἡμέρας ὀκτώ, ἐς ὃ διῆλθεν ἐς τὴν

14. Scipio nimici pe scordisci. Rămăşiţe ale lor, refugiindu-se, şi-au strămutat aşezările la Istru şi în insulele fluviului. Scipio căzu însă la înţelegere cu mezii şi dardanii, care l-au convins, după ce-i oferiseră daruri din aurul templului [25]. Unul din istoricii romani [26] spune că mai cu seamă din această pricină, urmîndu-se precedentul lui Scipio, au înflorit atît de mult luptele civile [27] la romani pînă la instituirea monarhiei.

6, 15. Iar romanii şi pe aceştia şi — mai mult încă — pe peoni ca şi pe reţi, norici şi moesii din Europa sau acele neamuri învecinate [cu cei pomeniţi mai sus] care-şi au aşezările în dreapta Istrului — pentru cei ce coboară pe fluviu — îi deosebesc de greci tot în felul grecilor, dînd fiecăruia numele său propriu, iar regiunea îmbrăţişînd-o sub denumirea comună de Iliria. Nu am putut afla originea acestei păreri [şi a numelui], de care se folosesc oamenii şi astăzi. Chiar şi birul acestor popoare, [ce se întind] de la izvoarele Istrului pînă la Pontul Euxin, îl arendează sub un singur nume şi-l denumesc tributul iliric [28].

13, 36. Cezar, de nevoie, era preocupat [în acea vreme] de Pompei şi, odată Pompei mort, îl reţineau tot felul de încurcături care se iviseră de pe urma vrăjmăşiei lor. Punînd toate lucrurile în bună rînduială, el se întoarse la Roma şi se pregăti să se războiască cu geţii [29] şi parţii.

37. Atunci ilirii, care se aflau în drumul lui, se temură să nu-i atace şi, trimiţînd soli la Roma, cerură iertare pentru cele întîmplate, oferind prietenia şi alianţa lor, lăudîndu-se grozav că sînt un neam plin de vînjoşie.

14, 40. Peonii [30], pe care grecii îi numesc astfel, dar în limba latină poartă numele de panoni, sînt o populaţie lîngă Dunăre — întinzîndu-se din ţinutul iapozilor pînă la dardani. Cum am spus mai înainte, romanii îi numără printre iliri. De aceea, cred că acum este potrivit să vorbesc şi despre acestea în legătură cu Iliria.

22, 62. Romanii, care mai înainte năvăliseră de două ori pe teritoriul cetăţii Segeste, nu au luat nici un ostatic sau altceva. De aceea segestanii au fost foarte mîndri. Cezarul [August] merse împotriva lor [31] prin ţinutul peonilor, care însă nu era încă sub ascultarea romanilor. 63. Ţinutul peonilor are multe păduri şi se întinde în lungime din locurile ocupate de iapozi pînă pe meleagurile dardanilor. Aceşti peoni nu locuiau în oraşe, ci în sate, ori trăiau pe ogoare, grupaţi după înrudire. Ei nu mergeau la sfaturi obşteşti şi nici nu aveau cîrmuire pentru toate treburile. 64. ...Pornind împotriva lor cezarul, ei s-au refugiat în păduri şi-i omorau pe soldaţii rătăciţi pe acolo. Cîtă vreme trăgea nădejde că vor veni să dea piept cu el, cezarul nu le pustii nici satele, nici ogoarele. 65. Cum însă nu-l întîmpina nimeni, le dădu foc şi şterse totul de pe faţa pămîn-

---

[25] Din Delfi.
[26] Probabil Cremutius Cordus.
[27] Autorul se referă la declinul moralităţii în urma afluxului de aur.
[28] *Vectigal Illyricum.*
[29] Vezi nota 56.
[30] Vezi nota 20.
[31] Expediţia a avut loc în anul 35 î.e.n. (cf. Strabon, IV, 6, 10; VII, 5, 2).

Σεγεστανῶν, καὶ τήνδε Παιόνων οὖσαν, ἐπὶ τοῦ Σάου ποταμοῦ, ἐν ᾧ καὶ πόλις ἔστιν ἐχυρά, τῷ τε ποταμῷ καὶ τάφρῳ μεγίστῃ διειλημμένη, διὸ καὶ μάλιστα αὐτῆς ἔχρῃζεν ὁ Καῖσαρ, ὡς ταμιείῳ χρησόμενος ἐς τὸν Δακῶν καὶ Βαστερνῶν πόλεμον, οἳ πέραν εἰσὶ τοῦ Ἴστρου, λεγομένου μὲν ἐνταῦθα Δανουβίου, γιγνομένου δὲ μετ᾽ ὀλίγον Ἴστρου. 66. ἐμβάλλει δ᾽ ὁ Σάος ἐς τὸν Ἴστρον· καὶ αἱ νῆες ἐν τῷ Σάῳ Καίσαρι ἐγίγνοντο, αἳ ἐς τὸν Δανούβιον αὐτῷ τὴν ἀγορὰν διοίσειν ἔμελλον.

23, 67. διὰ μὲν δὴ ταῦτα τῆς Σεγέστης ἔχρῃζεν ὁ Καῖσαρ· προσιόντι δ᾽ αὐτῷ οἱ Σεγεστανοὶ προσέπεμψαν, πυνθανόμενοι, τίνος χρῄζει. ὁ δὲ φρουρὰν ἐσαγαγεῖν ἔφη καὶ ὁμήρους ἑκατὸν λαβεῖν, ἵν᾽ ἀσφαλῶς ταμιείῳ τῇ πόλει χρῷτο ἐπὶ Δᾶκας. ᾔτει δὲ καὶ σῖτον, ὅσον δύναιντο φέρειν· ταῦθ᾽ οἱ μὲν πρωτεύοντες ἠξίουν δοῦναι.

29, 84. λοιποὶ δ᾽ εἰσὶ τῆς ὑπὸ Ῥωμαίων νομιζομένης Ἰλλυρίδος εἶναι πρὸ μὲν Παιόνων Ῥαιτοὶ καὶ Νωρικοί, μετὰ Παίονας δὲ Μυσοὶ ἕως ἐπὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον. Ῥαιτοὺς μὲν οὖν καὶ Νωρικοὺς ἡγοῦμαι Γάιον Καίσαρα, πολεμοῦντα Κελτοῖς, ἐπιλαβεῖν ἢ τὸν Σεβαστόν, χειρούμενον Παίονας· ἐν μέσῳ γάρ εἰσιν ἀμφοτέρων, καὶ οὐδὲν εὗρον ἴδιον εἰς Ῥαιτοὺς ἢ Νωρικοὺς γενόμενον· ὅθεν μοι δοκοῦσι τοῖς ἑτέροις τῶν γειτόνων συναλῶναι. 30, 85. Μυσοὺς δὲ Μᾶρκος μὲν Λεύκολλος, ὁ ἀδελφὸς Λικινίου Λευκόλλου, τοῦ Μιθριδάτῃ πολεμήσαντος, κατέδραμε, καὶ ἐς τὸν ποταμὸν ἐμβαλών, ἔνθα εἰσὶν Ἑλληνίδες ἓξ πόλεις Μυσοῖς πάροικοι, Ἴστρος τε <καὶ Καλλατὶς>* καὶ Διονυσόπολις καὶ Ὀδησσὸς καὶ Μεσημβρία <καὶ Ἀπολλωνία> ἐξ ἧς ἐν Ῥώμῃ [ἐκ Καλατίδος] μετήνεγκε τὸν μέγαν Ἀπόλλωνα, τὸν ἀνακείμενον ἐν τῷ Παλατίῳ. 86. καὶ πλεῖον οὐδὲν εὗρον ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων δημοκρατίας ἐς Μυσοὺς γενόμενον, οὐδ᾽ ἐς φόρον ὑπαχθέντας οὐδ᾽ ἐπὶ τοῦ Σεβαστοῦ· ὑπήχθησαν δὲ ὑπὸ Τιβερίου, τοῦ μετὰ τὸν Σεβαστὸν τοῖς Ῥωμαίοις αὐτοκράτορος γενομένου. 87. ἀλλά μοι τὰ μὲν πρὸ ἁλώσεως Αἰγύπτου πάντα, ὑπὸ νεύματι τοῦ δήμου γενόμενα· ἐφ᾽ ἑαυτῶν συγγέγραπται, ἃ δὲ μετ᾽ Αἴγυπτον οἱ αὐτοκράτορες οἵδε ἐκρατύναντο ἢ προσέλαβον ὡς ἴδια αὐτῶν ἔργα, μετὰ τὰ κοινὰ εἴρηται· ἔνθα καὶ περὶ Μυσῶν ἐρῶ πλέονα. 88. νῦν δ᾽, ἐπεὶ τοὺς Μυσούς τε οἱ Ῥωμαῖοι τῆς Ἰλλυρίδος ἡγοῦνται καὶ

* <καὶ Καλλ.> et <καὶ Ἀπ.>, add. Roos duce Wesselingio ad Antonini Itinerar. p. 228, qui confert Strabo. 7, 6, 1 p. 319.

tului, în opt zile, pînă ce sosi la rîul Sava, în ţinutul segestanilor, care este şi el al peonilor. În regiunea aceasta se află un oraş bine întărit, ocrotit de cursul rîului şi de un şanţ foarte mare. Astfel fiind, cezarul dorea foarte mult să-l ocupe spre a-l folosi ca depozit [de aprovizionare] în războiul împotriva dacilor [32] şi bastarnilor, care sînt dincolo de Istru. Fluviul este numit Danubius în partea locului şi ajunge [să se numească] puţin după aceea Istru. 66. Sava se varsă în Istru. Corăbiile [necesare] cezarului trebuiau să se pregătească pe Sava ca să transporte alimente pînă la Danubius.

23, 67. Din aceste pricini cezarul socotea că are mare nevoie de Segeste. Segestanii trimiseră soli înaintea sa, care se îndreptară spre el, întrebîndu-l ce doreşte. Acesta răspunse că aduce o garnizoană în oraş şi cere să i se dea o sută de ostatici, ca să se folosească de oraş, fiindu-i bază de aprovizionare [şi de atac] împotriva dacilor. Cerea şi grîne, cîte i-ar fi putut da. Fruntaşii oraşului găsiră de cuviinţă să-i acorde toate acestea.

29, 84. Au mai rămas astăzi dintre locuitorii ţinutului căruia romanii îi spun Iliria — înainte [33] de peoni — reţii şi noricii, iar după peoni, — moesii, care se întind pînă la Pontul Euxin. Sînt de părere că pe reţi şi pe norici i-a supus Caius Caesar în luptele sale împotriva galilor, sau August [34], cînd i-a biruit pe peoni. Într-adevăr, aceştia se află între ambele ţinuturi [35]. Nu am găsit însă [în vreo lucrare] nimic ce ar pomeni despre un război cu reţii şi noricii. Socotesc, prin urmare, firesc lucru să fi fost supuşi o dată cu ceilalţi vecini. 30, 85. Făcînd o expediţie împotriva moesilor, Marcus Lucullus [36], fratele lui Licinius Lucullus — care s-a războit cu Mitridate —, ajunse pînă la fluviul unde sînt cele şase oraşe vecine cu moesii: Istros, <Callatis>, Dionysopolis, Odessos, Mesembria <şi Apollonia> — de unde [din Callatis] a dus la Roma statuia uriaşă a lui Apollo, depusă pe muntele Palatin [37]. 86. Nu am găsit nici o altă acţiune a republicii romane împotriva moesilor. Nici măcar nu au fost siliţi să plătească bir sub August, ci abia sub Tiberiu [38], care — după August — ajunse conducătorul statului la romani. 87. Privitor la evenimentele de dinainte de cucerirea Egiptului, cîte s-au petrecut sub conducerea poporului [39], despre acestea s-au mai scris. Despre regiunile anexate, după Egipt, de către aceşti împăraţi, ca proprietate personală, se va relata după istoria generală [40]. Acolo voi vorbi mai multe şi despre moesi. 88. Şi acum, întrucît romanii socot pe moesi ca făcînd parte din Iliria şi deoarece această carte a mea tratează

[32] Reluînd planurile lui Cezar, August urmărea să poarte un « război preventiv » împotriva urmaşilor lui Burebista. Evenimentele care au dus la lupta de la Actium l-au împiedicat însă să-şi împlinească gîndul pentru care făcuse pregătiri. Mai tîrziu n-au mai avut loc decît simple campanii de pedepsire (cf. *Faptele împăratului August*, V, 44—49).

[33] La vest de peoni, iar « după » înseamnă la est de peoni.

[34] De fapt Tiberiu şi Drusus, în cursul campaniilor din anul 15 î.e.n. (cf. Velleius Paterculus, II, 39, 3).

[35] Între Galia şi Panonia.

[36] În anii 72—71 î.e.n. (cf. Florus, I, 39, 6).

[37] De fapt din Mesembria, şi a fost dusă în Capitoliu (cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 13, (27), 92; XXXIV, 7 (18), 39 şi Strabon, VII, 6, 1).

[38] Pasajul acesta, ca şi cel următor (88), arată că abia la începutul domniei lui Tiberiu, probabil în anul 15 e.n., devine Moesia o provincie romană (cf. Tacit, *Anale*, I, 80 şi Dio Cassius, LVIII, 25, 4). Vezi discuţia problemei la Stein, *Leg. Moes.*, p. 16—17.

[39] În timpul republicii.

[40] În cartea XXII, care nu s-a păstrat.

τὸ σύγγραμμά μοι τοῦτο Ἰλλυρικόν ἐστιν, ὡς ἂν εἴη τὸ σύγγραμμα ἐντελές, ἐδόκει προειπεῖν, ὅτι καὶ Μυσοὺς Λεύκολλος τε, τῷ δήμῳ στρατηγῶν, ἐπέδραμε καὶ Τιβέριος εἷλε κατὰ τὴν μόναρχον ἐξουσίαν.

ΜΙΘΡΙΔΑΤΕΙΟΣ

13, 44. «Ἡ παρασκευὴ δὲ ὅση, καὶ πᾶσα ἕτοιμος ὡς ἐπὶ μέγαν δὴ καὶ ἐγνωσμένον πόλεμον ἤδη, τοῦ τε ἰδίου στρατοῦ καὶ συμμάχων Θρᾳκῶν καὶ Σκυθῶν ὅσα τε ἄλλα πλησίον ἔθνη. . .».

15, 53. «ἐνθυμουμένους, ὅτι Μιθριδάτης μὲν βασιλεύει τῆς πατρῴας ἀρχῆς, ἣ δισμυρίων ἐστὶ σταδίων τὸ μῆκος, προσκέκτηται δὲ πολλὰ περίχωρα καὶ Κόλχους, ἔθνος ἀρειμανές, Ἑλλήνων τε τοὺς ἐπὶ τοῦ Πόντου κατῳκισμένους καὶ βαρβάρων τοὺς ὄντας ὑπὲρ αὐτούς. φίλοις δ' ἐς πᾶν τὸ κελευόμενον ἑτοίμοις χρῆται Σκύθαις τε καὶ Ταύροις καὶ Βαστάρναις καὶ Θρᾳξὶ καὶ Σαρμάταις καὶ πᾶσι τοῖς ἀμφὶ Τάναϊν τε καὶ Ἴστρον καὶ τὴν λίμνην ἔτι τὴν Μαιώτιδα. . .»

41, 157. . . . καὶ μετὰ τοῦτ' ἐπὶ τὸν Ἀρχέλαον ᾔει διὰ τῆς Βοιωτίας καὶ ὅδε. ὡς ἐπλησίασαν ἀλλήλοις, 158. οἱ μὲν ἐκ Θερμοπυλῶν ἄρτι μετεχώρουν εἰς τὴν Φωκίδα, Θρᾷκές τε ὄντες καὶ ἀπὸ τοῦ Πόντου καὶ Σκύθαι καὶ Καππαδόκαι Βιθυνοί τε καὶ Γαλάται καὶ Φρύγες καὶ ὅσα ἄλλα τῷ Μιθριδάτῃ νεόκτητα γένοιτο, πάντες ἐς δυώδεκα μυριάδας ἀνδρῶν. 159. καὶ στρατηγοὶ αὐτῶν ἦσαν μὲν καὶ κατὰ μέρος ἑκάστων αὐτοκράτωρ δ' Ἀρχέλαος ἐπὶ πᾶσι.

57, 234. «. . . Καὶ τούτου τεκμήριον ὅτι καὶ Θρᾷκας καὶ Σκύθας καὶ Σαυρομάτας, οὔπω τινὶ πολεμῶν, ἐς συμμαχίαν ὑπήγου καὶ ἐς τοὺς ἀγχοῦ βασιλέας περιέπεμπες ναῦς τε ἐποιοῦ καὶ πρῳρέας καὶ κυβερνήτας συνεκάλεις».

69, 291. Μιθριδάτης μὲν οὖν, οἷα Ῥωμαίων πολλάκις ἐς πεῖραν ἐλθὼν καὶ τόνδε μάλιστα τὸν πόλεμον ἡγούμενος, ἀπροφασίστως δὴ καὶ ὀξέως γενόμενον, ἄσπειστον ἕξειν, πᾶσαν ἐπενόει παρασκευήν,

despre Iliria — ca să fie istorisirea deplină — am socotit de cuviinţă să amintesc mai întîi că, la porunca poporului, în timpul cîrmuirii lui Lucullus [acolo], acesta a făcut o expediţie împotriva moesilor şi că abia [mai tîrziu] Tiberiu i-a supus, după ce dobîndise puterea de stăpînitor absolut.

MITRIDATE

13, 44. « [Mitridate] face[41] într-adevăr pregătiri mari şi toate sînt gata ca pentru un război însemnat şi care chiar a fost vestit. El îşi pregăteşte armată proprie şi i-a chemat în ajutor pe traci şi sciţi — ca şi pe celelalte neamuri care se află în apropierea lui. . . »

15, 53. « gîndindu-vă[42] că Mitridate domneşte peste regatul părintesc — care are douăzeci de mii de stadii în lungime — şi că el a adus sub stăpînirea sa, pe lîngă multe neamuri ce-l înconjoară, şi pe colhidieni, seminţie războinică, iar dintre greci pe cei ce locuiesc în Pont, ca şi pe acei barbari ce locuiesc mai sus de aceştia. Mitridate recurge la ei ca la nişte prieteni[43], ei fiind gata să facă orice le-ar cere. Este vorba de sciţi, tauri, bastarni, traci, sarmaţi şi toţi cîţi se află în jurul fluviilor Tanais şi Istru[44] şi încă şi în jurul Lacului Meotic. . . »

41, 157. . . .După aceasta[45], chiar porni — străbătînd Beoţia — împotriva lui Arhelau. Cînd Sylla se apropie, 158. [adversarii] îşi schimbară locul de la Termopile la Focida. Printre ei se aflau traci, oameni din Pont, sciţi, capadoci şi — de asemenea — bitini, galaţi, frigieni şi cîte alte neamuri ascultau, de curînd, de Mitridate; aceştia cu toţii la un loc ajungeau la vreo sută douăzeci de mii[46] de oameni. 159. Ei îşi aveau, fiecare [neam] în parte, conducătorii lor, iar comandant suprem era Arhelau, care poruncea tuturor.

57, 234. . . .« Dovada acestui fapt[47] este că i-ai atras şi i-ai făcut să fie aliaţi cu tine pe traci, pe sciţi şi pe sarmaţi, măcar că nu te războiai cu nimeni, ai trimis soli la regii din vecinătate, ţi-ai făcut corăbii şi ai adunat comandanţi şi cîrmaci ».

69, 291. Aşadar Mitridate, care făcuse adeseori experienţa forţelor romane, socotind mai ales că în războiul acesta[48] — pornit fără pretexte şi cu repeziciune — nu-şi va putea pune nădejdile într-o înţelegere, se îngrijea de toate amănuntele pregătirii, deoarece era încredinţat că în curînd întreaga situaţie

[41] Solii regelui Nicomedes al III-lea al Bitiniei se plîng romanilor, în anul 89 î.e.n.

[42] Vorbeşte Pelopidas, trimisul lui Mitridate.

[43] Pentru caracterul alianţei şi consecinţele ei în viaţa cetăţilor dobrogene, vezi Pippidi, *Contribuţii*, p. 42—3.

[44] Cf. Trogus Pompeius, XXXVIII, 3. 7. Pentru legăturile regatului Pontului cu cetăţile greceşti din regiunea noastră vezi Chr. Danov, *Западният бряг на Черно Море в древността*, Sofia, 1947, p. 101.

[45] După incendierea portului Pireu, în anul 86 î.e.n.

[46] În realitate erau probabil doar 60 000 (vezi Th. Reinach, *Mithridate Eupator*, Paris, 1890, p. 168, nota 2).

[47] Sylla se adresează lui Mitridate.

[48] Al treilea război cu romanii din 74—63 î.e.n. (cf. Plutarh, *Pompei*, 41 şi Pliniu cel Bătrîn, VII, 26 (27), 98).

ὡς ἄρτι δὴ κριθησόμενος περὶ ἁπάντων. 292. καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ θέρους καὶ τὸν χειμῶνα ὅλον ὑλοτομῶν ἐπήγνυτο ναῦς καὶ ὅπλα καὶ σίτου διακοσίας μεδίμνων μυριάδας ἐπὶ θαλάσσῃ διετίθει. σύμμαχοι τε αὐτῷ προσεγίγνοντο, χωρὶς τῆς προτέρας δυνάμεως, Χάλυβες, Ἀρμένιοι, Σκύθαι, Ταῦροι, Ἀχαιοί, Ἡνίοχοι, Λευκόσυροι καὶ ὅσοι περὶ Θερμώδοντα ποταμὸν γῆν ἔχουσι, τὴν Ἀμαζόνων λεγομένην. 293. τοσαῦτα μὲν ἐπὶ τοῖς προτέροις αὐτῷ περὶ τὴν Ἀσίαν προσεγίγνετο, περάσαντι δ' ἐς τὴν Εὐρώπην Σαυροματῶν οἵ τε Βασίλειοι καὶ Ἰάζυγες καὶ Κόραλλοι καὶ Θρᾳκῶν ὅσα γένη παρὰ τὸν Ἴστρον ἢ Ῥοδόπην ἢ τὸν Αἷμον οἰκοῦσι, καὶ ἐπὶ τοῖσδε Βαστέρναι, τὸ ἀλκιμώτατον αὐτῶν γένος. 294. τοσάδε μὲν δὴ καὶ τῆς Εὐρώπης τότε προσελάμβανεν ὁ Μιθριδάτης. καὶ μυριάδες ἐκ πάντων ἐς τὸ μάχιμον αὐτῷ συνελέγοντο τεσσαρεσκαίδεκα μάλιστα πεζῶν καὶ ἱππεῖς ἐπὶ μυρίοις ἑξακισχίλιοι. πολὺς δὲ καὶ ἄλλος ὅμιλος ὁδοποιῶν καὶ σκευοφόρων εἵπετο καὶ ἐμπόρων.

71,304... Ἀπέθανον δὲ Ῥωμαίων μὲν ἐς τρισχιλίους, καὶ Λούκιος Μάλλιος, ἀνὴρ ἀπὸ βουλῆς, Μιθριδάτου δὲ Βαστερνῶν τῶν πρώτων ἐσπεσόντων ἐς τὸν λιμένα εἴκοσι.

119,584. ᾧ νῆες μὲν ἦσαν οἰκεῖαι πολλάκις πλείους τετρακοσίων, ἱππεῖς δ'ἔστιν ὅτε πεντακισμύριοι καὶ πεζῶν μυριάδες πέντε καὶ εἴκοσι καὶ μηχαναὶ καὶ βέλη κατὰ λόγον, συνεμάχουν δὲ βασιλεῖς καὶ δυνάσται ὅτε Ἀρμένιος καὶ Σκυθῶν τῶν περὶ τὸν Πόντον, ἐπί τε Μαιώτιδα λίμνην καὶ ἀπ' ἐκείνης ἐπὶ τὸν Θρᾴκιον Βόσπορον περιπλέοντι.

ΕΜΦΥΛΙΑ

II. 51. «. . . Θαρρεῖν δὲ χρὴ τοῖς τε θεοῖς καὶ αὐτῷ τῷ λογισμῷ τοῦ πολέμου, καλὴν καὶ δίκαιαν ἔχοντι φιλοτιμίαν ὑπὲρ πατρίου πολιτείας, ἐπὶ δὲ τούτῳ, τῷ πλήθει τῆς παρασκευῆς τῷ τε νῦν ὄντι ἡμῖν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ τῷ γιγνομένῳ τε ἀεὶ καὶ προσεσομένῳ μᾶλλον, ἐπειδὰν τῶν ἔργων ἁψώμεθα. ὅσα γὰρ εἰπεῖν ἐπὶ τὴν ἕω καὶ τὸν Εὔξεινον πόντον ἔθνη, πάντα, ἑλληνικά τε καὶ βάρβαρα, ἡμῖν σύνεστι· καὶ βασιλεῖς ὅσοι Ῥωμαίοις ἢ ἐμοὶ φίλοι, στρατιὰν καὶ βέλη καὶ ἀγορὰν καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν χορηγοῦσιν».

trebuia să se hotărască. 292. Toată vremea care mai rămăsese din vară şi iarna întreagă, puse să se taie copacii şi să se construiască corăbii şi arme, distribuind pe mare două milioane de medimne [49] de grîu în diferite locuri. Pe lîngă trupele ce le avea mai dinainte, îi veniră într-ajutor calibii, armenii, sciţii, taurii, aheii, heniohii, leucosirii şi cîţi stăpînesc regiunea rîului Termodont, numită ţinutul amazoanelor. 293. Atîtea forţe în Asia se alăturară celor mai vechi. Trecînd în Europa, îi veniră într-ajutor, dintre sarmaţi, cei « regali », iazigii, coralii şi neamurile trace care locuiesc lîngă Istru sau în preajma munţilor Rodope şi Haemus; în afară de ei şi bastarnii, cei mai puternici dintre toţi aceştia. 294. Iată forţele pe care Mitridate le-a primit atunci din Europa. Dintre toţi au fost aleşi pentru război o sută patruzeci de mii de pedestraşi şi şaisprezece mii de călăreţi. Urma o mulţime însemnată de constructori de drumuri, de purtători de bagaje şi de negustori.

71, 304. . . . Dintre romani, pieriră [50] vreo trei mii de oameni, printre care Lucius Manlius, unul dintre membrii Senatului, iar dintre bastarnii lui Mitridate, care atacaseră cei dintîi portul, douăzeci de mii.

119, 584. [Mitridate] avusese [51] adesea un număr mai mare de patru sute de corăbii ale sale, cel al călăreţilor fiind cîte odată de cincizeci de mii, iar al pedestraşilor de două sute cincizeci de mii. De asemenea, maşini de război şi arme de atac atîtea cîte le trebuia ostaşilor. Au făcut alianţă cu el regi şi cîrmuitori mărunţi, bunăoară stăpînitorul Armeniei [52], conducătorii sciţilor ce se învecinează cu Pontul şi lacul Meotic, întinzîndu-se de acolo pînă la Bosforul tracic.

RĂZBOAIELE CIVILE

II, 51. « . . . Noi trebuie [53] să avem încredere în zei şi în însăşi cauza pentru care purtăm războiul acesta, care se întemeiază pe nobila şi dreapta noastră mîndrie, în privinţa alcătuirii statului nostru, pe care am moştenit-o de la strămoşi. Ba mai trebuie încă să fim încrezători, bizuindu-ne şi pe mulţimea ostaşilor pe care-i avem la îndemînă, atît pentru lupta pe uscat şi pentru bătăliile pe mare. Forţele noastre cresc pe zi ce trece şi vor ajunge din ce în ce mai mari, îndeosebi atunci cînd vom trece la fapte. Toate neamurile Răsăritului şi de pe meleagurile Pontului Euxin, — cîte le-am putea înşira, fie greci, fie barbari — toate sînt alături de noi. Iar regii, atît prietenii poporului roman cît şi ai mei [54], ne pun la îndemînă trupe, arme, hrană şi alte lucruri trebuincioase pregătirii noastre ».

---

[49] O medimnă avea o capacitate de 52, 53 l.

[50] În luptele din portul Calcedon, în anul 73 î.e.n. (cf. Memnon, 27, 7).

[51] Autorul face aceste consideraţii cu ocazia descrierii triumfului lui Pompei, din anul 61 î.e.n.

[52] Regele Tigranes.

[53] Pompei se adresează partizanilor săi, la sfîrşitul anului 49 î.e.n., după părăsirea Italiei.

[54] Printre aceştia se număra şi Burebista. Cf. inscripţia lui Acornion din Dionysopolis (vezi *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae* edidit G. Mihailov, vol. I, Sofia, 1956, nr. 13).

II, 110. "Ο δέ, εἴτε ἀπογνούς, εἴτε κάμνων καὶ ἐκκλίνων ἤδη τήνδε τὴν πεῖραν ἢ διαβολήν, εἴτε τισὶν ἐχθροῖς τῆς πόλεως ἀφιστάμενος, εἴτε νόσημα τοῦ σώματος θεραπεύων, ἐπιληψίαν καὶ σπασμὸν αἰφνίδιον ἐμπίπτοντα αὐτῷ μάλιστα παρὰ τὰς ἀργίας, ἐπενόεε στρατείαν μακρὰν ἐς τε Γέτας καὶ Παρθυαίους, Γέταις μὲν αὐστηρῷ καὶ φιλοπολέμῳ καὶ γείτονι ἔθνει προεπιβουλεύων, Παρθυαίους δὲ τιννύμενος τῆς ἐς Κράσσον παρασπονδήσεως.

III, 25. "Αφνω δὴ φήμη κατέσκηψε, Γέτας τὸν θάνατον τόν Καίσαρος πυθομένους Μακεδονίαν πορθεῖν ἐπιτρέχοντας, καὶ ὁ 'Αντώνιος τὴν βουλὴν ᾔτει τὸν στρατὸν ὡς Γέταις ἐπιθήσων δίκην· ἔς τε γὰρ Γέτας αὐτὸν πρὸ Παρθυαίων Καίσαρι παρασκευάσθαι, καὶ τὰ Παρθυαίων ἠμερεῖν ἐν τῷ παρόντι. 'Η μὲν οὖν βουλὴ τὴν φήμην ὑπενόει, καὶ τοὺς ἐπισκεψομένους ἔπεμψεν... Οἱ δὲ ἐπισκέπται τῆς φήμης ἐπανελθόντες Γέτας ἔλεγον οὐκ ἰδεῖν ἐν Μακεδονίᾳ, προσέθεσαν δέ, εἴτε ἀληθὲς εἴτε ὑπ' 'Αντωνίου διδαχθέντες, ὅτι δέος ἦν μὴ τῆς στρατιᾶς ποι μετελθούσης οἱ Γέται τὴν Μακεδονίαν ἐπιδράμοιεν.

III, 37. «Γεγενημένων δὲ τῶνδε καὶ τῶν ἐχθρῶν ἕτερον στρατὸν ἀγειράντων, ἔδει μοι τοῦ περὶ τὴν Μακεδονίαν στρατοῦ καὶ προφάσεως ἠπόρουν. φήμη δὲ κατέσκεψε Γέτας Μακεδονίαν πορθεῖν. ἀπιστουμένης δὲ καὶ ταύτης, καὶ τῶν ἐπισκεψομένων ἀπεσταλμένων, ἐσηγησάμην ἐγὼ περὶ τῆς δικτάτορος ἀρχῆς μὴ ἐξεῖναι μήτε εἰπεῖν μήτε ἐπιψηφίσαι, μήτε λαβεῖν διδομένην· ᾧ δὴ μάλιστα ὑπαχθέντες ἔδοσαν μοι τὸν στρατόν...».

III, 52. «... Εἰ δὲ καὶ νῦν ἔτι χρῄζει τὰς αἰτίας μαθεῖν, λέξεται διὰ βραχέος, ὡς ἐν ἀναμνήσει, τὰ μέγιστα αὐτῶν. τὰ χρήματα ἡμῶν Καίσαρος ἀποθανόντος ἐσφετερίσατο 'Αντώνιος. Μακεδονίας ἄρχειν παρ' ἡμῶν ἐπιτυχὼν ἐπὶ τὴν Κελτικὴν ὥρμησε χωρὶς ἡμῶν. τὸν στρατὸν ἐπὶ Θρᾷκας λαβὼν ἀντὶ Θρᾳκῶν ἐπήγαγεν ἡμῖν ἐς τὴν 'Ιταλίαν. ἑκάτερα τούτων αἰτήσας ἡμᾶς ἐπ' ἐνέδρᾳ καὶ οὐ λαβὼν ἔπραξε δι' ἑαυτοῦ...»

III, 55. Τὴν δὲ Κελτικὴν ἡγεμονίαν οὐκ ἐψηφισάμεθα μὲν ἡμεῖς 'Αντωνίῳ, ἔδωκε δὲ ὁ δῆμος νόμῳ, παρόντος αὐτοῦ Κικέρωνος, ᾧ

II, 110. Dar el [Cezar] — fie descurajat, fie obosit şi renunţînd la această încercare sau calomnie [55], fie voind să se găsească cît mai departe de duşmanii săi de la Roma, fie dorind să-şi îngrijească sănătatea trupului, care cădea cîteodată pradă epilepsiei şi convulsiunilor, ce-l apucau pe neaşteptate, mai ales atunci cînd era neocupat — se gîndi să facă o mare expediţie împotriva geţilor [56] şi a parţilor. Dorea mai întîi să-i atace pe geţi, un neam vecin cu statul roman, neam oţelit în lupte şi iubitor de război. Împotriva parţilor mergea ca să-i pedepsească pentru călcarea jurămîntului faţă de Crassus [57].

III, 25. Deodată se răspîndi vestea că geţii, care aflaseră de moartea lui Cezar, pustiesc [58] prin incursiuni Macedonia. Antoniu ceru atunci armată de la Senat pentru a pedepsi pe geţi, susţinînd că ea a fost pregătită de Cezar contra geţilor şi în al doilea rînd împotriva parţilor şi că ţinuturile parţilor sînt deocamdată liniştite. Privind cu bănuială zvonul acesta, Senatul trimise observatori la faţa locului... Cei trimişi, pentru a cerceta cum stau într-adevăr lucrurile în privinţa geţilor, s-au întors şi au comunicat că nu văzuseră geţi în Macedonia, adăugînd însă — fie că era adevărat, fie că-i învăţase astfel Antoniu — că ar fi unele motive de teamă ca nu cumva geţii să năvălească în Macedonia, dacă armata merge în altă parte.

III, 37. « După aceste întîmplări şi după ce potrivnicii noştri şi-au adunat o nouă armată, aveam nevoie de oastea din Macedonia, dar îmi lipsea un temei [59]. Se răspîndise, ce-i drept, zvonul că geţii pustiesc [60] Macedonia. Dar, după ce nu i se dădu nici o crezare şi se trimiseră observatori la faţa locului, eu am fost acela care am înfăţişat legea ca nimeni să nu admită dictatura, nici să o propună, nici să o voteze, nici să o primească dacă i s-ar da. Mai ales prin aceasta au fost îndemnaţi [senatorii] şi mi-au acordat armata... »

III, 52. « ...Dacă doreşte [61] acum să afle învinuirile ce se aduc [lui Antoniu] voi arăta pe scurt cele mai însemnate; atît cît mi-aduc aminte. După moartea lui Cezar, Antoniu şi-a însuşit banii noştri [62]. Obţinînd de la noi provincia Macedonia [63], a pătruns în Galia fără încuviinţarea noastră. Oastea pe care o trimise împotriva tracilor [64], în loc s-o ducă în Tracia a îndreptat-o împotrivă-ne, spre Italia. Cerînd de la noi — în chip viclean — învoirea pentru amîndouă aceste lucruri şi neprimind-o, le-a săvîrşit cu de la sine putere... »

III, 55. « Guvernarea Galiei [65] nu i-am acordat-o [66] noi lui Antoniu, ci poporul printr-un plebiscit, fiind de faţă însuşi Cicero, în acelaşi fel în care s-au

---

[55] La Roma se zvonea că Cezar urmăreşte să devină rege.

[56] Cf. Suetoniu, *Cezar*, XLIV.

[57] Crassus fusese ucis în timpul tratativelor, după dezastrul de la Carrhae, din mai 56 î.e.n.

[58] Cf. infra III, 37.

[59] Vorbeşte Antoniu către ofiţerii gărzii sale.

[60] Este posibil ca dacii să fi întreprins unele incursiuni, folosind situaţia tulbure de la Roma după anul 44 î.e.n. (vezi *Ist. Rom.*, p. 289).

[61] Cicero se adresează prietenului lui Antoniu, un senator pe nume Salvus.

[62] Parte din tezaurul roman se aflase acasă la Cezar.

[63] În iunie 44 î.e.n. i se acordase guvernarea acestei provincii pe cinci ani.

[64] Este vorba probabil tot de geţi.

[65] În august 44 î.e.n. Antoniu primise Galia Cisalpină, în schimbul Macedoniei, pe care o cedase lui Brutus.

[66] Vorbeşte L. Piso, în apărarea lui Antoniu.

τρόπῳ καὶ ἕτερα πολλάκις ἔδωκε καὶ τήνδε τὴν ἡγεμονίαν αὐτὴν Καίσαρι πάλαι. μέρος δ' ἐστὶ τοῦ νόμου τὸ 'Αντώνιον, τὴν δεδομένην οἱ μετιόντα, Δέκμῳ μὴ παραχωροῦντι πολεμεῖν καὶ τὸν στρατὸν ἀντὶ Θρᾳκῶν οὐδὲν ἔτι κινουμένων ἐς τὴν Κελτικὴν ἐπὶ τὸν ἀντιλέγοντα μετάγειν...»

IV, 75 ... Πολεμοκρατία, γυνή τινος τῶν βασιλικῶν, ... Βρούτῳ· ἐνεχείρησε δὲ καὶ τοὺς τοῦ ἀνδρὸς θησαυρούς. ... ἐν δὲ τοῖς θησαυροῖς εὗρε παράδοξον χρυσίου τι πλῆθος καὶ ἀργύρου· καὶ τοῦτο μεν ἔκοπτε, καὶ νόμισμα ἐποίει.

acordat adeseori și cîrmuirea altor provincii și, mai de mult, lui Cezar. Într-o anumită parte, hotărîrea plebiscitului prevedea că dacă la sosirea lui Antonius, Decimus Brutus nu-i cedează provincia decretată, [Antoniu] să facă război împotriva acestuia și să-și îndrepte oștile nu împotriva tracilor, care stăteau deocamdată liniștiți, ci spre Galia, împotriva celui care îi stătea în cale...»

IV, 75 ... Polemocratia, soția unuia dintre regii localnici [67] ... se duse la Brutus... și îi încredință tezaurul soțului său... Brutus găsi în tezaurul încredințat o cantitate imensă de aur și de argint, pe care o transformă în monedă [68].

[67] Regele trac Sadalas II, care a fost ucis în anul 42 î.e.n. Cf. Dio Cassius, XLVII, 25.

[68] Pârvan *(Getica,* p. 84 și 604) explică în felul acesta prezența numărului extrem de mare de monede « κόσων » găsite în Dacia, Vezi însă și recentele tipare (13) pentru monede romane de argint, descoperite de N. Lupu într-un *oppidum* dacic la Tilișca (Sibiu), care sugerează posibilitatea unei origini locale a « cosonilor ».

XCIII. ΑΡΡΙΑΝΟΥ

ΑΝΑΒΑΣΙΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

I, 1, 4. Ἅμα δὲ τῷ ἦρι ἐλαύνειν ἐπὶ Θρᾴκης, ἐς Τριβαλλοὺς καὶ Ἰλλυριούς, ὅτι τε νεωτερίζειν ἐπύθετο Ἰλλυριούς τε καὶ Τριβαλλούς. καὶ ἅμα ὁμόρους ὄντας οὐκ ἐδόκει ὑπολείπεσθαι ὅτι μὴ πάντη ταπεινωθέντας οὕτω μακρὰν ἀπὸ τῆς οἰκείας στελλόμενον. 5. ὁρμηθέντα δὴ ἐξ Ἀμφιπόλεως ἐμβαλεῖν ἐς Θρᾴκην τὴν τῶν αὐτονόμων καλουμένων Θρᾳκῶν, Φιλίππους πόλιν ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντα καὶ τὸν Ὄρβηλον τὸ ὄρος. διαβὰς δὲ τὸν Νέστον ποταμὸν λέγουσιν ὅτι δεκαταῖος ἀφίκετο ἐπὶ τὸ ὄρος τὸν Αἶμον. 6. καὶ ἐνταῦθα ἀπήντων αὐτῷ κατὰ τὰ στενὰ τῆς ἀνόδου τῆς ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν τε ἐμπόρων πολλοὶ ὡπλισμένοι καὶ οἱ Θρᾷκες οἱ αὐτόνομοι, παρεσκευασμένοι εἴργειν τοῦ πρόσω κατειληφότες τὴν ἄκραν τοῦ Αἵμου τὸν στόλον, παρ' ἣν ἦν τῷ στρατεύματι ἡ πάροδος. 7. ξυναγαγόντες δὲ

XCIII. ARIAN

Originar din Nicomedia (Bitinia), Arian a trăit cam între anii 95—175 e.n. A ocupat diferite funcţii înalte, militare şi civile, printre care şi pe aceea de guvernator al Capadociei în anul 136 e.n. Opera sa foarte variată cuprinde numeroase lucrări istorice, militare şi filozofice, din care o parte s-a pierdut. Cea mai cunoscută dintre toate este *Expediţia lui Alexandru cel Mare*, în 7 cărţi, în care, după modelul lui Xenofon *(Anabasis)*, descrie campaniile regelui macedonean. O altă lucrare importantă este *Descrierea călătoriei în juru, Pontului Euxin*.

Ediţii: *Flavii Arriani Anabasis Alexandri*, edidit A. G. Roos, Teubner, Leipzig, 1910; Arrien, *L'Inde*. Texte établi et traduit par P. Chantraine, Les Belles Lettres, Paris, 1927; *Appiani Nicomedensis Scripta minora*, Rudolfus Hercher iterum recognovit, edenda curavit Alfredus Eberhard, Teubner, Leipzig, 1885; *Reliqua Arriani et scriptorum de rebus Alexandri Magni fragmenta* collegit... et edidit Carolus Müller, Firmin Didot, Paris, 1877; *Parthica*, vezi *Suidae Lexicon* edidit Ada Adler, Teubner, Leipzig, 1928—1938.

EXPEDIŢIA LUI ALEXANDRU

I, 1, 4. O dată cu primăvara [1] [se spune că] Alexandru a pornit spre Tracia, împotriva tribalilor şi a ilirilor, întrucît aflase că ilirii [2] şi tribalii se răzvrătiseră. Cum aceştia erau şi vecini, Alexandru găsea de cuviinţă că nu mai trebuie să-i lase decît cu totul umiliţi, deoarece el întreprindea o expediţie la foarte mare depărtare [3] de ţara sa. 5. Pornind de la Amfipolis, [se spune că] Alexandru a dat năvală în Tracia tracilor *numiţi liberi* [4], lăsînd la stînga lui cetatea Filipi şi muntele Orbelos. După ce a trecut rîul Nestos se povesteşte că, în zece zile, a ajuns la muntele Haemus. 6. Aci, în strîmtorile urcuşului acestui munte, i-au ieşit în cale mulţi negustori [5] înarmaţi şi traci liberi, care se pregătiseră să-i impiedice înaintarea, ocupînd vîrful muntelui Haemus, pe lîngă care trebuia să treacă oştirea lui Alexandru. 7. Ei aduseră căruţe şi, punîndu-le înaintea lor, le

[1] În anul 335 î.e.n. (cf. Strabon, VII, 3, 8; Diodor, XVII, 8, 1; Trogus Pompeius, XI, 2, 8 şi Plutarh, *Alexandru*, 11).

[2] Este probabil vorba despre autariaţi, care în secolul al IV-lea î.e.n. reuşiseră să-i împingă pe tribali din vechile lor aşezări pînă la răsărit de Istru şi Haemus.

[3] Campania împotriva perşilor.

[4] Cf. Tucidide, II, 96.

[5] Fiind curioasă prezenţa unor negustori înarmaţi care să facă pe războinicii, V. Pârvan a propus traducerea termenului pentru « negustori » prin « păstori », care se deosebeşte de soluţia adoptată de toţi traducătorii. O lecţiune atrăgătoare este propusă de G. Kaţarov şi D. Decev: ἐγχώριοι « localnici » în loc de ἔμποροι « negustori ». Ediţia folosită recomandă versiunea « oameni veniţi din porturi comerciale ».

ἁμάξας καὶ προβαλόμενοι πρὸ σφῶν ἅμα μὲν χάρακι ἐχρῶντο ταῖς ἁμάξαις εἰς τὸ ἀπομάχεσθαι ἀπ' αὐτῶν, εἰ βιάζοιντο· ἅμα δὲ ἐν νῷ εἶχον ἐπαφιέναι ἀνιοῦσιν ᾗ ἀποτομώτατον τοῦ ὄρους ἐπὶ τὴν φάλαγγα τῶν Μακεδόνων τὰς ἁμάξας. γνώμην δὲ πεποίηντο ὅτι ὅσῳ πυκνοτέρᾳ τῇ φάλαγγι καταφερόμεναι συμμίξουσιν αἱ ἅμαξαι, τοσῷδε μᾶλλόν τι διασκεδάσουσιν αὐτὴν βίᾳ ἐμπεσοῦσαι. 8. Ἀλεξάνδρῳ δὲ βουλὴ γίγνεται ὅπως ἀσφαλέστατα ὑπερβαλεῖ τὸ ὄρος· καὶ ἐπειδὴ ἐδόκει διακινδυνευτέα, οὐ γὰρ εἶναι ἄλλῃ τὴν πάροδον, παραγγέλλει τοῖς ὁπλίταις, ὁπότε καταφέροιντο κατὰ τοῦ ὀρθίου αἱ ἅμαξαι ὅσοις μὲν ὁδὸς πλατεῖα οὖσα παρέχοι λῦσαι τὴν τάξιν, τούτους δὲ διαχωρῆσαι, ὡς δι' αὐτῶν ἐκπεσεῖν τὰς ἁμάξας· 9. ὅσοι δὲ περικαταλαμβάνοιντο, ξυννεύσαντας, τοὺς δὲ καὶ πεσόντας ἐς γῆν, συγκλεῖσαι ἐς ἀκριβὲς τὰς ἀσπίδας, τοῦ κατ' αὐτῶν φερομένας τὰς ἁμάξας καὶ τῇ ῥύμῃ κατὰ τὸ εἰκὸς ὑπερπηδήσας ἀβλαβῶς ἐπελθεῖν. καὶ οὕτω ξυνέβη ὅπως παρῄνεσέ τε Ἀλέξανδρος καὶ εἴκασεν. 10. οἱ μὲν γὰρ διέσχον τὴν φάλαγγα, αἱ δὲ ὑπὲρ τῶν ἀσπίδων ἐπικυλισθεῖσαι ὀλίγα ἔβλαψαν· ἀπέθανε δὲ οὐδεὶς ὑπὸ ταῖς ἁμάξαις. ἔνθα δὴ οἱ Μακεδόνες θαρσήσαντες, ὅτι ἀβλαβεῖς αὐτοῖς, ἃς μάλιστα ἐδεδίεσαν, αἱ ἅμαξαι ἐγένοντο, σὺν βοῇ ἐς τοὺς Θρᾷκας ἐνέβαλον. 11. Ἀλέξανδρος δὲ τοὺς τοξότας μὲν ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κέρως πρὸ τῆς ἄλλης φάλαγγος, ὅτι ταύτῃ εὐπορώτερα ἦν, ἐλθεῖν ἐκέλευσε καὶ ἐκτοξεύειν εἰς τοὺς Θρᾷκας ὅπῃ προσφέροιντο· αὐτὸς δὲ ἀναλαβὼν τὸ ἄγημα καὶ τοὺς ὑπασπιστὰς καὶ τοὺς Ἀγριᾶνας κατὰ τὸ εὐώνυμον ἦγεν. 12. ἔνθα δὴ οἱ τοξόται βάλλοντες τοὺς προεκθέοντας τῶν Θρᾳκῶν ἀνέστελλον· καὶ ἡ φάλαγξ προσμίξασα οὐ χαλεπῶς ἐξέωσεν ἐκ τῆς χώρας ἀνθρώπους ψιλοὺς καὶ κακῶς ὡπλισμένους βαρβάρους, ὥστε Ἀλέξανδρον ἀπὸ τοῦ εὐωνύμου ἐπάγοντα οὐκέτι ἐδέξαντο, ἀλλὰ ῥίψαντες ὡς ἑκάστοις προὐχώρει τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ ὄρους ἔφυγον. 13. καὶ ἀπέθανον μὲν αὐτῶν ἐς χιλίους καὶ πεντακοσίους, ζῶντες δὲ ἄνδρες μὲν ὀλίγοι ἐλήφθησαν· δι' ὠκύτητα καὶ τῆς χώρας ἐμπειρίαν, γυναῖκες δὲ ὅσαι ξυνείποντο αὐτοῖς ἑάλωσαν πᾶσαι, καὶ τὰ παιδάρια καὶ ἡ λεία πᾶσα ἑάλω.

I, 2, 1. Ἀλέξανδρος δὲ τὴν λείαν ὀπίσω ἀπέπεμψεν ἐς τὰς πόλεις τὰς ἐπὶ θαλάσσῃ, Λυσανίᾳ καὶ Φιλώτᾳ παραδοὺς διατίθεσθαι· αὐτὸς δὲ τὸ ἄκρον ὑπερβαλὼν προῄει διὰ τοῦ Αἵμου ἐς Τριβαλλούς, καὶ ἀφικνεῖται ἐπὶ τὸν Λύγινον ποταμόν· ἀπέχει δὲ οὗτος ἀπὸ τοῦ Ἴστρου ὡς ἐπὶ τὸν Αἷμον ἰόντι σταθμοὺς τρεῖς. 2. Σύρμος δὲ ὁ τῶν Τριβαλλῶν βασιλεύς, ἐκ πολλοῦ πυνθανόμενος τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸν στόλον, γυναῖκας μὲν καὶ παῖδας τῶν Τριβαλλῶν προὔπεμψεν ἐπὶ τὸν Ἴστρον, διαβαίνειν κελεύσας τὸν ποταμὸν ἐς νῆσόν τινα τῶν ἐν

foloseau drept metereze, ca să se lupte de pe ele, dacă ar fi fost atacaţi. În acelaşi timp se gîndeau să prăvălească căruţele asupra falangei macedonenilor din locul cel mai abrupt al muntelui. Ei îşi închipuiau că, cu cît vor întîlni şi vor izbi căruţele o falangă mai compactă, cu atît o vor împrăştia mai bine prin violenţa ciocnirii. 8. Alexandru stătu la sfat cum să treacă muntele cît mai fără primejdii. După ce a hotărît că primejdia trebuie totuşi înfruntată deoarece nu exista trecere prin altă parte, porunci hopliţilor ca, atunci cînd vor fi slobozite la vale căruţele [de către traci], cei cărora lăţimea drumului le îngăduia să rupă rîndurile să se risipească, ca să poată trece căruţele printre ei. 9. Cei stînjeniţi de strîmtoare, să se strîngă, şi să se culce la pămînt şi să-şi aşeze scuturile unul lîngă altul, cu toată grija în aşa încît căruţele care vor veni cu putere să treacă peste ele — după cum e firesc — fără să-i vatăme. Lucrurile se petrecură întocmai după cum poruncise şi plănuise Alexandru. 10. O parte din ostaşi desfăcură falanga, iar peste cealaltă parte căruţele, rostogolindu-se pe deasupra scuturilor, au pricinuit puţine pagube. Nimeni nu a murit din pricina carelor. Atunci macedonenii au prins curaj, văzînd că nu fuseseră vătămaţi de căruţe, de care se temuseră foarte mult. Ei se năpustiră cu strigăte asupra tracilor. 11. Alexandru porunci arcaşilor să treacă din aripa dreaptă în faţa restului falangei — deoarece acolo erau mai la largul lor — şi să tragă în traci, oriunde se vor lovi de ei. El însuşi, luînd cu sine ostaşi din garda sa, lăncieri şi agriani [6], îi duse în aripa stîngă. 12. Atunci arcaşii, trăgînd în tracii care înaintau, i-au respins. Iar falanga — care a intrat şi ea în luptă — a izgonit destul de uşor din locul acela pe nişte oameni fără arme şi pe barbarii prost înarmaţi. Astfel, fiindcă Alexandru îi ataca din stînga, ei nu mai primiră lupta, ci zvîrliră armele unde îi era fiecăruia la îndemînă şi o luară la fugă în munţi. 13. Dintre barbari au murit vreo mie cinci sute, lăsînd puţini prizonieri — fiindcă fugeau repede şi cunoşteau locurile. Femeile însă, toate cîte i-au urmat, au fost prinse, de asemenea şi copii. A fost capturată toată prada.

I, 2, 1. Alexandru trimise prada în spate, la oraşele de pe malul mării, încredinţînd lui Lysanias şi lui Philotas administrarea ei. El însuşi trecu vîrful muntelui şi înaintă prin Haemus spre tribali, unde ajunse la rîul Lyginos. Acesta se afla, faţă de Istru, la o depărtare de trei popasuri, în direcţia celui care ar merge spre muntele Haemus. 2. Dar Syrmos, regele tribalilor, care aflase cu mult înainte de expediţia lui Alexandru, trimisese din vreme femeile şi copiii tribalilor spre Istru, poruncindu-le să treacă fluviul, pînă într-unul din

[6] Populaţie vestită pentru arcaşii pe care îi avea.

τῷ Ἴστρῳ· Πεύκῃ ὄνομα τῇ νήσῳ ἐστίν. 3. ἐς ταύτην δὲ τὴν νῆσον καὶ οἱ Θρᾷκες οἱ πρόσχωροι τοῖς Τριβαλλοῖς προσάγοντος Ἀλεξάνδρου συμπεφευγότες ἦσαν καὶ αὐτὸς ὁ Σύρμος ἐς ταύτην ξυμπεφεύγει ξὺν τοῖς ἀμφ' αὐτόν· τὸ δὲ πολὺ πλῆθος τῶν Τριβαλλῶν ἔφυγεν ὀπίσω ἐπὶ τὸν ποταμόν, ἔνθενπερ τῇ προτεραίᾳ ὡρμήθη Ἀλέξανδρος.

4. Ὡς δὲ ἔμαθεν αὐτῶν τὴν ὁρμήν, καὶ αὐτὸς ὑποστρέψας τὸ ἔμπαλιν ἐπὶ τοὺς Τριβαλλοὺς ἦγε, καὶ καταλαμβάνει καταστρατοπεδεύοντας ἤδη, καὶ οἱ μὲν καταληφθέντες πρὸς τῷ νάπει τῷ παρὰ τὸν ποταμὸν παρετάσσοντο· Ἀλέξανδρος δὲ καὶ αὐτὸς τὴν μὲν φάλαγγα ἐς βάθος ἐκτάξας ἐπῆγε, τοὺς τοξότας δὲ καὶ τοὺς σφενδονήτας προεκθέοντας ἐκέλευσεν ἐκτοξεύειν τε καὶ σφενδονᾶν ἐς τοὺς βαρβάρους, εἴ πως προκαλέσαιτο αὐτοὺς ἐς τὰ ψιλὰ ἐκ τοῦ νάπους. 5. οἱ δὲ ὡς ἐντὸς βέλους ἐγένοντο, παιόμενοι ἐξέθεον ἐπὶ τοὺς τοξότας, ὅπως ἐς χεῖρας ξυμμίξειαν γυμνοῖς οὖσι τοῖς τοξόταις. Ἀλέξανδρος δὲ ὡς προήγαγεν αὐτοὺς ἐκ τῆς νάπης ἔξω, Φιλώταν μὲν ἀναλαβόντα τοὺς ἐκ τῆς ἄνωθεν Μακεδονίας ἱππέας προσέταξεν ἐμβάλλειν κατὰ τὸ κέρας τὸ δεξιόν, ᾗπερ μάλιστα προὐκεχωρήκεσαν ἐν τῇ ἐκδρομῇ· Ἡρακλείδην δὲ καὶ Σώπολιν τοὺς ἐκ Βοττιαίας τε καὶ Ἀμφιπόλεως ἱππέας κατὰ τὸ εὐώνυμον κέρας ἐπάγειν ἔταξε. 6. Τὴν δὲ φάλαγγα τῶν πεζῶν καὶ τὴν ἄλλην ἵππον πρὸ τῆς φάλαγγος παρατείνας κατὰ μέσους ἐπῆγε. καὶ ἔστε μὲν ἀκροβολισμὸς παρ' ἑκατέρων ἦν οἱ Τριβαλλοὶ οὐ μεῖον εἶχον. ὡς δὲ ἥ τε φάλαγξ πυκνὴ ἐνέβαλλεν ἐς αὐτοὺς ἐρρωμένως καὶ οἱ ἱππεῖς οὐκ ἀκοντισμῷ ἔτι, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς ἵπποις ὠθοῦντες ἄλλῃ καὶ ἄλλῃ προσέπιπτον, τότε δὴ ἐτράπησαν διὰ τοῦ νάπους ἐς τον ποταμόν. 7. καὶ ἀποθνήσκουσι μὲν τρισχίλιοι ἐν τῇ φυγῇ, ζῶντες δὲ ὀλίγοι καὶ τούτων ἐλήφθησαν, ὅτι ὕλη τε δασεῖα πρὸ τοῦ ποταμοῦ ἦν καὶ νὺξ ἐπιγενομένη τὴν ἀκρίβειαν τῆς διώξεως ἀφείλετο τοὺς Μακεδόνας. αὐτῶν δὲ Μακεδόνων τελευτῆσαι λέγει Πτολεμαῖος ἱππέας μὲν ἕνδεκα, πεζοὺς δὲ ἀμφὶ τοὺς τεσσαράκοντα.

I, 3, 1. Ἀπὸ δὲ τῆς μάχης τριταῖος ἀφικνεῖται Ἀλέξανδρος ἐπὶ τὸν ποταμὸν τὸν Ἴστρον, ποταμῶν τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην μέγιστον ὄντα καὶ πλείστην γῆν ἐπερχόμενον καὶ ἔθνη μαχιμώτατα ἀπείργοντα, τὰ μὲν πολλὰ Κελτικά. ὅθεν γε καὶ αἱ πηγαὶ αὐτῷ ἀνίσχουσιν, 2. ὧν τελευταίους Κουάδους καὶ Μαρκομάνους· ἐπὶ δὲ Σαυροματῶν μοῖραν, Ἰάζυγας· ἐπὶ δὲ Γέτας τοὺς ἀπαθανατίζοντας· ἐπὶ δὲ Σαυρομάτας τοὺς πολλούς· ἐπὶ δὲ Σκύθας ἔστε ἐπὶ τὰς ἐκβολάς, ἵνα ἐκδιδοῖ κατὰ πέντε στόματα ἐς τὸν Εὔξεινον πόντον. 3. ἐνταῦθα καταλαμβάνει αὐτῷ ἡκούσας ναῦς μακρὰς ἐκ Βυζαντίου διὰ τοῦ

ostroavele Istrului. Insula poartă numele[7] de Peuce. 3. În această insulă îşi găsiseră adăpost şi tracii vecini ai tribalilor, alungaţi de Alexandru. În ea Syrmos însuşi fugi cu oamenii săi. Dar o mare mulţime a tribalilor fugi înapoi spre rîul[8], unde cu o zi mai înainte atacase Alexandru.

4. De îndată ce a luat cunoştinţă de retragerea tribalilor, Alexandru se întoarse şi merse împotriva lor şi îi surprinse pe cînd tocmai îşi aşezau tabăra. Aceştia, luaţi pe neaşteptate, s-au aşezat în linie de bătaie pe malul împădurit al fluviului. Alexandru însuşi, după ce îşi orîndui falanga în adîncime, o porni la atac şi dădu poruncă arcaşilor şi prăştiaşilor să alerge înainte, să tragă cu săgeţile şi să arunce cu pietre în barbari, pentru a-i atrage afară din pădurice, în cîmp deschis. 5. Cînd intrară în bătaia săgeţilor şi a pietrelor, barbarii — întrucît erau loviţi — au dat năvală împotriva arcaşilor pentru a se lupta cu ei corp la corp, căci arcaşii erau lipsiţi de [alte] arme. Alexandru, după ce îi scoase din pădurice pe barbari, porunci lui Philotas să ia pe călăreţii din Macedonia de Sus şi să atace aripa dreaptă, unde barbarii înaintaseră cel mai mult în năvala lor. El mai orîndui ca Heracleides şi Sopolis să ducă la atac pe călăreţii din Botiaia şi din Amfipolis împotriva aripei stîngi. 6. Falanga pedestraşilor şi restul cavaleriei, pe care o aşezase în faţa falangei, le duse la atac împotriva celor din mijloc. Cît timp se aruncau săgeţi de ambele părţi, tribalii nu stăteau mai prejos. Dar cînd falanga compactă îi izbi cu putere, iar călăreţii nu se mai mulţumeau să tragă cu săgeţi, ci se năpusteau chiar cu caii în toate părţile atunci [vrăjmaşii] se îndreptară prin pădurice spre fluviu. 7. În timpul fugii au murit trei mii şi numai cîţiva au fost luaţi prizonieri, fiindcă în faţa fluviului se afla o pădure deasă şi — căzînd noaptea — macedonenii nu au mai putut să-i urmărească aşa cum trebuie. Ptolemeu[9] spune că dintre macedoneni au pierit unsprezece călăreţi şi vreo patruzeci de pedestraşi.

I, 3, 1. A treia zi după luptă, Alexandru ajunse la fluviul Istru — cel mai mare dintre fluviile Europei şi care străbate cea mai mare întindere[10] de pămînt, despărţind triburi dintre cele mai războinice, în majoritate celtice. În ţinutul acestor celţi se află şi izvoarele lui. 2. Cei mai îndepărtaţi dintre aceştia sînt cvazii şi marcomanii[11]. După aceea o ramură a sarmaţilor — iazigii[12] —, apoi geţii care cred în nemurire. Urmează majoritatea sarmaţilor[13] şi sciţii pînă la vărsare[14], unde dă prin cinci guri[15] în Pontul Euxin. 3. Acolo Alexandru găsi corăbii mari sosite de la Bizanţ prin Pontul Euxin şi pe fluviu.

---

[7] Această confuzie — căci nu poate fi vorba de Peuce de la gurile Dunării — ar putea fi o glosă tîrzie (vezi Pârvan, *Getica*, p. 44—46).

[8] Lyginos.

[9] Viitorul rege elenistic al Egiptului, care a însoţit pe Alexandru şi în campania din Tracia, a scris o istorie a campaniilor acestuia, pe baza amintirilor personale şi a «buletinelor» zilnice oficiale. În descrierea evenimentelor Arian îl urmează pe Ptolemeu.

[10] Cf. Herodot, II, 33 şi IV, 48.

[11] În realitate sînt neamuri germanice.

[12] Între Tisa şi Dunăre. Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 31.

[13] Roxolanii, amestecaţi cu resturi scitice, se întindeau cam pînă la Don. Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 30.

[14] După cum se vede, aşezarea populaţiilor menţionate în acest paragraf nu corespunde epocii lui Alexandru, ci situaţiei din timpul Imperiului roman.

[15] Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 18.

πόντου τοῦ Εὐξείνου κατὰ τὸν ποταμόν. ταύτας ἐμπλήσας τοξοτῶν τε καὶ ὁπλιτῶν τῇ νήσῳ ἐπέπλει, ἵνα οἱ Τριβαλλοί τε καὶ οἱ Θρᾷκες ξυμπεφευγότες ἦσαν, καὶ ἐπειρᾶτο βιάζεσθαι τὴν ἀπόβασιν. 4. οἱ δὲ βάρβαροι ἀπήντων ἐπὶ τὸν ποταμόν, ὅποι αἱ νῆες προσπίπτοιεν· αἱ δὲ ὀλίγαι τε ἦσαν καὶ ἡ στρατιὰ οὐ πολλὴ <ἡ> ἐπ' αὐτῶν, καὶ τῆς νήσου τὰ πολλὰ ἀπότομα ἐς προσβολήν, καὶ τὸ ῥεῦμα τοῦ ποταμοῦ τὸ παρ' αὐτήν, οἷα δὴ ἐς στενὸν συγκεκλεισμένον, ὀξὺ καὶ ἄπορον προσφέρεσθαι.

5. Ἔνθα δὴ Ἀλέξανδρος ἀπαγαγὼν τὰς ναῦς ἔγνω διαβαίνειν τὸν Ἴστρον ἐπὶ τοὺς Γέτας τοὺς πέραν τοῦ Ἴστρου ᾠκισμένους, ὅτι τε συνειλεγμένους ἑώρα πολλοὺς ἐπὶ τῇ ὄχθῃ τοῦ Ἴστρου, ὡς εἴρξοντας, εἰ διαβαίνοι, (ἦσαν γὰρ ἱππεῖς μὲν ἐς τετρακισχιλίους, πεζοὶ δὲ πλείους τῶν μυρίων) καὶ ἅμα πόθος ἔλαβεν αὐτὸν ἐπ' ἐκεῖνα τοῦ Ἴστρου ἐλθεῖν. 6. τῶν μὲν δὴ νεῶν ἐπέβη αὐτός· τὰς δὲ διφθέρας ὑφ' αἷς ἐσκήνουν τῆς κάρφης πληρώσας καὶ ὅσα μονόξυλα πλοῖα ἐκ τῆς χώρας ξυναγαγὼν (ἦν δὲ καὶ τούτων εὐπορία πολλή, ὅτι τούτοις χρῶνται οἱ πρόσοικοι τῷ Ἴστρῳ ἐφ' ἁλιείᾳ τε τῇ ἐκ τοῦ Ἴστρου καὶ εἴποτε παρ' ἀλλήλους ἀνὰ τὸν ποταμὸν στέλλοιντο καὶ λῃστεύοντες ἀπ' αὐτῶν οἱ πολλοί) ταῦτα ὡς πλεῖστα ξυναγαγὼν διεβίβαζεν ἐπ' αὐτῶν τῆς στρατιᾶς ὅσους δυνατὸν ἦν ἐν τῷ τοιῷδε τρόπῳ. καὶ γίγνονται οἱ διαβάντες ἅμα Ἀλεξάνδρῳ ἱππεῖς μὲν ἐς χιλίους καὶ πεντακοσίους, πεζοὶ δὲ ἐς τετρακισχιλίους.

I, 4, 1. Διέβαλον δὲ τῆς νυκτὸς ᾗ λήιον ἦν σίτου βαθύ. καὶ ταύτῃ μᾶλλόν τι ἔλαθον προσσχόντες τῇ ὄχθῃ· ὑπὸ δὲ τὴν ἕω Ἀλέξανδρος διὰ τοῦ ληίου ἦγε, παραγγείλας τοῖς πεζοῖς πλαγίαις ταῖς σαρίσσαις ἐπικλίνοντας τὸν σῖτον οὕτω προάγειν ἐς τὰ οὐκ ἐργάσιμα. οἱ δὲ ἱππεῖς ἔστε μὲν διὰ τοῦ ληίου προῄει ἡ φάλαγξ ἐφείποντο· 2. ὡς δὲ ἐκ τῶν ἐργασίμων ἐξήλασαν, τὴν μὲν ἵππον ἐπὶ τὸ δεξιὸν κέρας αὐτὸς Ἀλέξανδρος παρήγαγε, τὴν φάλαγγα δὲ ἐν πλαισίῳ Νικάνορα ἄγειν ἐκέλευσεν. 3. καὶ οἱ Γέται οὐδὲ τὴν πρώτην ἐμβολὴν τῶν ἱππέων ἐδέξαντο· παράδοξος μὲν γὰρ αὐτοῖς ἡ τόλμα ἐφάνη τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτι εὐμαρῶς οὕτω τὸν μέγιστον τῶν ποταμῶν διεβεβήκει ἐν μιᾷ νυκτὶ τὸν Ἴστρον οὐ γεφυρώσας τὸν πόρον, φοβερὰ δὲ καὶ τῆς φάλαγγος ἡ σύγκλεισις, βιαία δὲ ἡ τῶν ἱππέων ἐμβολή. 4. καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἐς τὴν πόλιν καταφεύγουσιν, ἣ δὴ ἀπεῖχεν αὐτοῖς ὅσον παρασάγγην τοῦ Ἴστρου· ὡς δὲ ἐπάγοντα εἶδον σπουδῇ Ἀλέξανδρον τὴν μὲν φάλαγγα παρὰ τὸν ποταμόν, ὡς μὴ κυκλωθεῖέν πῃ οἱ πεζοὶ ἐνεδρευσάντων τῶν Γετῶν, τοὺς ἱππέας δὲ κατὰ μέτωπον, λείπουσιν αὖ καὶ τὴν πόλιν οἱ Γέται κακῶς τετειχισμένην, ἀναλαβόντες τῶν παιδαρίων καὶ τῶν γυναικῶν ἐπὶ τοὺς ἵππους ὅσα

Pe acestea le umplu cu arcaşi şi hopliţi şi porni cu ele împotriva insulei, unde se adăpostiseră tribalii şi tracii. Încercă o debarcare forţată. 4. Dar barbarii atacau în acele părţi ale fluviului unde corăbiile căutau să tragă la mal. Acestea erau puţine la număr şi nu se aflau pe ele mulţi soldaţi. Cea mai mare parte a insulei avea maluri abrupte, iar curentul din jur — fiind acolo strîmtoare — era iute şi de netrecut.

5. Atunci Alexandru îşi retrase corăbiile şi hotărî să treacă Istrul împotriva geţilor care locuiau dincolo de Istru, deoarece îi vedea că sînt adunaţi acolo în mare număr pe malul Istrului. Ei voiau să-l împiedice, dacă ar fi încercat să treacă la dînşii. (erau acolo vreo patru mii de călăreţi, iar pedestraşi peste zece mii). În acelaşi timp pe Alexandru îl cuprinse dorinţa de a trece pe malul celălalt al Istrului. 6. Pe una din corăbii se urcă şi el. Apoi, puse să se umple cu paie burdufuri din pielea corturilor sub care se adăposteau ai săi; adună din regiune cît putu mai multe luntri dintr-un singur trunchi (căci acestea se aflau din belşug, deoarece locuitorii de pe malurile Istrului le folosesc pentru pescuit în Istru sau cînd merg unii la alţii pe fluviu, iar mulţi fac cu ele piraterie). După ce adună foarte multe din acestea, trecu pe ele cît mai mulţi soldaţi. Cei care trecură împreună cu Alexandru erau ca la vreo mie şi cinci sute de călăreţi şi vreo patru mii de pedestraşi.

I, 4, 1. În cursul nopţii merseră prin locuri unde holdele de grîu erau îmbelşugate. În felul acesta rămaseră mai neobservaţi în înaintarea lor pe mal. Cu ivirea zorilor, Alexandru o porni prin holde. El porunci pedestraşilor să înainteze, culcînd grîul cu lăncile înclinate, pînă au ajuns la pămîntul necultivat. Cîtă vreme călăreţii înaintară prin holde, falanga îi urma. 2. Dar cînd abia ieşiră de pe ogoare, Alexandru însuşi duse cavaleria la aripa stîngă, iar lui Nicanor îi porunci să ducă falanga în formaţie pătrată [16]. 3. Dar geţii nu ţinură piept nici măcar primului atac al cavaleriei. Ei rămaseră uimiţi de îndrăzneala cu care într-o singură noapte trecuse atît de uşor cel mai mare dintre fluvii, Istrul, fără să facă pod la locul de trecere. Îi mai înspăimînta şi desimea de nestrăbătut a falangei şi puternicul atac dat de călăreţi. 4. Mai întîi, ei fugiră spre un oraş, care se afla la o depărtare de o parasangă [17] de Istru. Cînd văzură că, lăsînd în frunte pe călăreţi, Alexandru duce în grabă falanga de-a lungul fluviului, pentru ca nu cumva pedestraşii să fie încercuiţi de geţii care stăteau la pîndă, geţii părăsiră şi oraşul, care nu era bine întărit. Îşi luară copiii şi femeile pe cai,

[16] Formaţia care se putea apăra împotriva unor atacuri venite din toate părţile.
[17] O parasangă avea 30 de stadii, ceea ce ar corespunde la aproximativ 5500 m.

φέρειν οἱ ἵπποι ἠδύναντο· ἦν δὲ αὐτοῖς ἡ ὁρμὴ ὡς πορρωτάτω ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἐς τὰ ἔρημα. Ἀλέξανδρος δὲ τήν τε πόλιν λαμβάνει καὶ τὴν λείαν πᾶσαν ὅσαν οἱ Γέται ὑπελείποντο. 5. καὶ τὴν μὲν λείαν Μελεάγρῳ καὶ Φιλίππῳ ἐπαγαγεῖν δίδωσιν· αὐτὸς δὲ κατασκάψας τὴν πόλιν θύει τε ἐπὶ τῇ ὄχθῃ τοῦ Ἴστρου Διὶ Σωτῆρι καὶ Ἡρακλεῖ καὶ αὐτῷ τῷ Ἴστρῳ, ὅτι οὐκ ἄπορος αὐτῷ ἐγένετο, καὶ ἐπανάγει αὐτῆς ἡμέρας σώους σύμπαντας ἐπὶ τὸ στρατόπεδον.

6. Ἐνταῦθα ἀφίκοντο πρέσβεις ὡς Ἀλέξανδρον παρά τε τῶν ἄλλων ὅσα αὐτόνομα ἔθνη προσοικεῖ τῷ Ἴστρῳ καὶ παρὰ Σύρμου τοῦ Τριβαλλῶν βασιλέως· καὶ παρὰ Κελτῶν δὲ τῶν ἐπὶ τῷ Ἰονίῳ κόλπῳ ᾠκισμένων ἧκον· μεγάλοι οἱ Κελτοὶ τὰ σώματα καὶ μέγα ἐπὶ σφίσι φρονοῦντες· πάντες δὲ φιλίας τῆς Ἀλεξάνδρου ἐφιέμενοι ἥκειν ἔφασαν. 7. καὶ πᾶσιν ἔδωκε πίστεις Ἀλέξανδρος καὶ ἔλαβε· τοὺς Κελτοὺς δὲ καὶ ἤρετο ὅ τι μάλιστα δεδίττεται αὐτοὺς τῶν ἀνθρωπίνων, ἐλπίσας ὅτι μέγα ὄνομα τὸ αὐτοῦ καὶ ἐς Κελτοὺς καὶ ἔτι προσωτέρω ἥκει καὶ ὅτι αὐτὸν μάλιστα πάντων δεδιέναι φήσουσι. 8. τῷ δὲ παρ' ἐλπίδα ξυνέβη τῶν Κελτῶν ἡ ἀπόκρισις· οἷα γὰρ πόρρω τε ᾠκισμένοι Ἀλεξάνδρου καὶ χωρία δύσπορα οἰκοῦντες καὶ Ἀλεξάνδρου ἐς ἄλλα τὴν ὁρμὴν ὁρῶντες ἔφασαν δεδιέναι μήποτε ὁ οὐρανὸς αὐτοῖς ἐμπέσοι. καὶ τούτους φίλους τε ὀνομάσας καὶ ξυμμάχους ποιησάμενος ὀπίσω ἀπέπεμψε, τοσοῦτον ὑπειπὼν ὅτι ἀλαζόνες Κελτοί εἰσιν.

I, 5, 1. Αὐτὸς δὲ ἐπ' Ἀγριάνων καὶ Παιόνων προὐχώρει. . .

III, 12, 4. . . . κατὰ δὲ τὸ εὐώνυμον ἐς ἐπικαμπὴν οἵ τε Θρᾷκες ἐτετάχατο, ὧν ἡγεῖτο Σιτάλκης, καὶ ἐπὶ τούτοις οἱ ξύμμαχοι ἱππεῖς, ὧν ἦρχε Κοίρανος, ἐπὶ δὲ οἱ Ὀδρύσαι ἱππεῖς, ὧν ἡγεῖτο Ἀγάθων ὁ Τυρίμμα. 5. . . . ἐπὶ δὲ τοῖς σκευοφόροις οἱ ἀπὸ Θρᾴκης πεζοὶ ἐς φυλακὴν ἐτάχθησαν. . .

IV, 1, 1. Οὐ πολλαῖς δὲ ἡμέραις ὕστερον ἀφικνοῦνται παρ' Ἀλέξανδρον πρέσβεις παρά τε Σκυθῶν τῶν Ἀβίων καλουμένων, (οὓς καὶ Ὅμηρος δικαιοτάτους ἀνθρώπους εἰπὼν ἐν τῇ ποιήσει ἐπήνεσεν· οἰκοῦσι δὲ ἐν τῇ Ἀσίᾳ οὗτοι αὐτόνομοι, οὐχ ἥκιστα διὰ πενίαν τε καὶ δικαιότητα) καὶ παρὰ τῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης Σκυθῶν, οἳ δὴ τὸ μέγιστον ἔθνος ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐποικοῦσι.

IV, 15, 1. Παρ' Ἀλέξανδρον δὲ ἧκεν αὖθις Σκυθῶν τῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης πρεσβεία ξὺν τοῖς πρέσβεσιν οἷς αὐτὸς ἐς Σκύθας ἔστειλεν. . . 2. . . . καὶ δῶρα ἔφερον Ἀλεξάνδρῳ παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Σκυθῶν ὅσα μέγιστα νομίζεται ἐν Σκύθαις. . .

cît puteau duce caii. Ei se retrăseseră cît putură mai departe de fluviu prin locuri singuratice. Alexandru cuceri oraşul şi luă toată prada pe care o lăsaseră geţii. 5. El însărcină pe Meleagru şi Filip cu transportarea prăzii. Dărîmînd oraşul pînă la temelie, jertfi pe malul Istrului lui Zeus Mîntuitorul, lui Heracles[18] şi Istrului însuşi, deoarece nu le-a fost de netrecut. În aceeaşi zi îi aduse teferi pe toţi soldaţii săi în tabără.

6. Aci sosiră soli atît din partea triburilor libere care locuiesc pe malurile Istrului, cît şi de la Syrmos, regele tribalilor; veniră soli chiar şi de la celţii care locuiesc în Golful Ionic[19]. Celţii[20] au trupuri mari şi sînt foarte încrezători în puterile lor. Spuneau cu toţii că sînt dornici să ajungă prietenii lui Alexandru. 7. Acesta legă cu toţi prietenie, luînd şi dînd chezăşii. Pe celţi îi întrebă de ce lucru omenesc se tem ei mai mult, în nădejdea că — deoarece marea sa faimă va fi ajuns pînă la ei şi încă şi mai departe — au să răspundă că se tem de el mai mult decît de toţi. 8. Dar răspunsul celţilor îi spulberă nădejdile. Într-adevăr, cum locuiau departe de Alexandru — iar în ţinuturile ocupate de ei se putea cu greu pătrunde — văzîndu-l pe Alexandru că porneşte spre alte locuri, îi spuseră că se tem ca nu cumva vreodată să cadă cerul pe dînşii. Alexandru le dădu numele de prieteni, îi făcu aliaţi şi îi trimise acasă, după ce adăugă doar atît: că celţii sînt nişte flecari.

I, 5, 1, Apoi Alexandru o porni împotriva agrianilor şi a peonilor[21]. . .

III, 12, 4. . .În îndoitura din flancul stîng[22] erau aşezaţi tracii, pe care-i conducea Sitalces; după aceştia, călăreţii aliaţi pe care îi conducea Coiranos; după ei, călăreţii odrisi, al căror comandant era Agathon, fiul lui Tyrimmas. 5. . . .După purtătorii de bagaje au fost aşezaţi, spre paza lor, pedestraşii din Tracia. . .

IV, 1,1. Nu peste multe zile[23], au sosit la Alexandru soli din partea sciţilor numiţi abii pe care şi Homer îi lăuda în epopeea[24] sa, ca fiind cei mai drepţi dintre oameni; aceştia locuiesc în Asia şi sînt liberi mai ales datorită sărăciei şi dreptăţii lor. Au venit şi de la sciţii europeni, care sînt neamul cel mai mare din Europa.

IV, 15, 1. Mai sosi la Alexandru o solie de la sciţii europeni împreună cu solii pe care Alexandru îi trimisese la sciţi ... 2 ... şi aduseră daruri lui Alexandru din partea regelui sciţilor, cîte sînt socotite la sciţi ca fiind cele mai mari. . .

18 Regii Macedoniei pretindeau că se trag din Heracles.
19 Marea Adriatică.
20 Triburile care se aşezaseră în văile Savei şi Dravei în secolul al IV-lea î.e.n. (vezi Plutarh, nota 14).
21 Neamuri tracice din împrejurimile oraşelor Serdica şi Stoboi.
22 În bătălia de la Issos, din anul 333 î.e.n.
23 După lupta de la Gaugamela.
24 Cf. *Iliada*, XIII, 6.

V, 4, 1. ... Δίστομός ἐστιν ὁ Ἰνδὸς καὶ αἱ ἐκβολαὶ αὐτοῦ ἀμφότεραι τεναγώδεις, καθάπερ αἱ πέντε τοῦ Ἴστρου...
VI, 23, 5. ... ταῦτα κομίσοντα πέμπει Κρηθέα τὸν Καλλατιανόν.
VII, 15, 4. ... Λέγεται καὶ ἀπὸ Αἰθιόπων πρέσβεις ἐλθεῖν καὶ Σκυθῶν τῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης...

ΤΑ ΜΕΤΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ

7. Τῶν δὲ κατὰ τὴν Εὐρώπην, Θρᾴκης μὲν καὶ Χερρονήσου, καὶ ὅσα Θρᾳξὶ σύνορα ἔθνη, ἔστε ἐπὶ θάλασσαν τὴν ἐπὶ Σαλμυδησσὸν τοῦ Εὐξείνου Πόντου καθήκοντα, Λυσιμάχῳ ἡ ἀρχὴ ἐπετράπη· τὰ δὲ ἐπέκεινα τῆς Θρᾴκης ὡς ἐπὶ Ἰλλυριοὺς καὶ Τριβαλλοὺς καὶ Ἀγριᾶνας καὶ αὐτὴ Μακεδονία· καὶ ἡ Ἤπειρος ὡς ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ Κεραύνια ἀνήκουσα καὶ οἱ Ἕλληνες σύμπαντες Κρατερῷ καὶ Ἀντιπάτρῳ ἐνεμέθη.
10. Καὶ Λυσίμαχος δὲ Σεύθῃ τῷ Θρᾳκὶ πολεμῶν ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς παραβόλως (σὺν ὀλίγοις γάρ) καὶ εὐδοκιμῶν ὅμως ἀνῃρέθη.

ΕΚΤΑΣΙΣ ΚΑΤ' ΑΛΑΝΩΝ

8. Ἐπὶ τούτοις δὲ τὰ σκευοφόρα ἐπέσθω. Οὐραγείτω δὲ ἡ ἴλη τῶν Γετῶν καὶ ὁ ταύτης φίλαρχος.
31. ... Οἱ δὲ Σκύθαι γυμνοί τε ὄντες καὶ τοὺς ἵππους γυμνοὺς ἔχοντες...

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

20, 3. Ἐνθένδε ἔχεται Ἰσιακῶν λιμήν· στάδιοι ἐς αὐτὸν πεντήκοντα. Καὶ ἔνθεν εἰς τὸ Ψιλὸν καλούμενον στόμα τοῦ Ἴστρου διακόσιοι καὶ χίλιοι· τὰ δὲ ἐν μέσῳ ἔρημα καὶ ἀνώνυμα.
21, 1. Κατὰ τοῦτο μάλιστα τὸ στόμα ἐπ' εὐθὺ πλέοντι ἀνέμῳ ἀπαρκτίᾳ ἰδίως τὸ πέλαγος νῆσος πρόσκειται, ἥντινα οἱ μὲν Ἀχιλλέως νῆσον, οἱ δὲ Δρόμον Ἀχιλλέως, οἱ δὲ Λευκὴν ἐπὶ τῆς χρόας

V, 4, 1,... Indul are două braţe la vărsare şi amîndouă guri ale sale sînt mlăştinoase, ca şi cele cinci ale Istrului...
VI, 23, 5... [În regiunea ihtiofagilor], Alexandru trimite pe Cretheus din Callatis, ca să aducă aceste [provizii].
VII, 15, 4... Se zice că au sosit soli şi de la etiopieni şi de la sciţii din Europa...

ISTORIA URMAŞILOR LUI ALEXANDRU

7. Cîrmuirea ţinuturilor din Europa, ale Traciei şi Chersonesului, ca şi autoritatea asupra triburilor vecine cu tracii, ce se întind spre mare pînă la Salmydessos, din Pontul Euxin, au fost încredinţate [25] lui Lisimah. Teritoriile de dincolo de Tracia, cuprinzînd pe iliri, tribali şi agriani, apoi Macedonia însăşi şi Epirul, care se întinde pînă în Munţii Ceraunici, şi toţi grecii au revenit lui Crateros şi Antipatros.
10. Făcînd război pentru domnie cu nespusă îndrăzneală tracului Seuthes, dar avînd puţine trupe, Lisimah fu înfrînt, măcar că se arătase vrednic [26].

ORDINEA DE LUPTĂ ÎMPOTRIVA ALANILOR [27]

8. După acestea, să urmeze carele de transport ale bagajelor! Ariergarda s-o alcătuiască detaşamentul geţilor şi cel care îl conduce.
31. . .Sciţii neînarmaţi şi avînd caii neapăraţi...

DESCRIEREA CĂLĂTORIEI ÎN JURUL PONTULUI EUXIN

20, 3. De acolo vine Portul Isiacilor. Pînă la el sînt cincizeci de stadii. Iar de aici pînă la gura Istrului denumită Psilon [28] sînt o mie şi două sute de stadii [29]. La mijloc este un pustiu [29 bis] fără nume.
21, 1. Pentru cineva care ar naviga din regiunea acestei guri drept spre larg cu vîntul de nord-vest, se arată o insulă pe care unii o numesc Insula lui Ahile alţii Alergarea lui Ahile [30], iar alţii îi spun Leuce [31], după culoarea ei. Se zice că

---

[25] Cf. Diodor, XVIII, 32.
[26] În realitate lupta a rămas nedecisă (cf. Diodor, XVIII, 14, 2—3).
[27] În timpul guvernării sale din Capadocia autorul luase o serie de măsuri pentru a preîntîmpina o invazie a alanilor (vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 29). Lucrarea păstrată reprezintă probabil un fragment dintr-o descriere literară a acestor evenimente (vezi RE, II, col. 1234).
[28] Cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (24), 79.
[29] Un stadiu avea 177,6 m.
[29 bis] Cf. Strabon, VII, 3, 17.
[30] Arian face o confuzie între o peninsulă şi o insulă. Vezi Ovidiu, nota 109.
[31] «Albă». Această mică insulă stîncoasă de la gurile Dunării (vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 40) a fost de timpuriu un loc de escală pentru corăbierii din Milet (vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 63). Cf. Arctinos, *Etiopia;* Pindar, *Nemeenele,* IV, 50 şi scolia respectivă; Euripide, *Andromaca,* 1262; Scylax din Carianda, 68; Licofron, *Alexandra,* 189; Antigonos, 122; Nicandru, fr. 58; Ps. Scymnos, 791; Strabon, II, 5, 22; Mela, II, 7, 97; Pliniu cel Bătrîn, IV, 13 (27), 93; Ptolemeu, III, 10, 9; Filostrat, *Heroicos,* 20, 32.

ὀνομάζουσιν. Ταύτην λέγεται Θέτις ἀνεῖναι τῷ παιδί· καὶ ταύτην οἰκεῖν τὸν Ἀχιλλέα. Καὶ νεώς ἐστιν ἐν αὐτῇ τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ ξόανον τῆς παλαιᾶς ἐργασίας. 2. Ἡ δὲ νῆσος ἀνθρώπων μὲν ἐρήμη ἐστίν, νέμεται δὲ αἰξὶν οὐ πολλαῖς· καὶ ταύτας ἀνατιθέναι λέγονται τῷ Ἀχιλλεῖ ὅσοι προσίσχουσιν. Καὶ ἄλλα πολλὰ ἀναθήματα ἀνάκειται ἐν τῷ νεῷ, φιάλαι καὶ δακτύλιοι καὶ λίθοι τῶν πολυτελεστέρων, ἐπιγράμματα, τὰ μὲν Ῥωμαϊκῶς τὰ δὲ Ἑλληνικῶς πεποιημένα ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ μέτρῳ, ἔπαινοι τοῦ Ἀχιλλέως. 3. Ἔστι δὲ ἃ καὶ τοῦ Πατρόκλου. Καὶ γὰρ καὶ τὸν Πάτροκλον τιμῶσι σὺν τῷ Ἀχιλλεῖ, ὅσοι τῷ Ἀχιλλεῖ χαρίζεσθαι ἐθέλουσιν. Ὄρνιθες δὲ πολλοὶ αὐλίζονται ἐν τῇ νήσῳ, λάροι καὶ αἴθυιαι καὶ κορῶναι αἱ θαλάσσιοι τὸ πλῆθος οὐ σταθμητοί. 4. Οὗτοι οἱ ὄρνιθες θεραπεύουσι τοῦ Ἀχιλλέως τὸν νεών. Ἕωθεν ὁσημέραι καταπέτονται εἰς τὴν θάλασσαν· ἔπειτα ἀπὸ τῆς θαλάσσης βεβρεγμένοι τὰ πτερά σπουδῇ αὖ εἰσπέτονται εἰς τὸν νεὼν, καὶ ῥαίνουσι τὸν νεών. Ἐπειδὰν δὲ καλῶς ἔχῃ, οἵδε ἐκκαλλύνουσιν αὖ τὸ ἔδαφος τοῖς πτεροῖς.

22, 1. Οἱ δὲ καὶ τάδε ἱστοροῦσιν· τῶν προσεσχηκότων τῇ νήσῳ, τοὺς μὲν ἐξεπίτηδες πλέοντας ἐς αὐτὴν ἐπὶ ταῖς ναυσὶ κομίζειν ἱερεῖα, καὶ τούτων τὰ μὲν καταθύειν, τὰ δὲ ἀφιέναι τῷ Ἀχιλλεῖ. 2. τοὺς δέ τινας ὑπὸ χειμῶνος ἐξαναγκασθέντας προσέχειν· καὶ τούτους παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ αἰτεῖν ἱερεῖον, χρωμένους ἐπὶ τῶν ἱερείων, εἰ λῷον σφίσιν καὶ ἄμεινον θῦσαι, ὅ τι περ αὐτοὶ τῇ γνώμῃ ἐπιλέξαιντο νεμόμενον, τιμὴν ἅμα καταβάλλοντες τὴν ἀξίαν σφίσιν δοκοῦσαν. 3. Εἰ δὲ ἀπαγορεύοι ὁ χρησμός (εἶναι γὰρ χρησμὸς ἐν τῷ νεῷ), προσβάλλειν τῇ τιμῇ· εἰ δὲ ἔτι ἀπαγορεύοι, ἔτι προσβάλλειν· συγχωρήσαντος δέ, γιγνώσκειν ὅτι ἀποχρῶσα ἡ τιμή ἐστιν. 4. Τὸ δὲ ἱερεῖον ἵστασθαι ἐπὶ τῷδε αὐτόματον, μηδὲ ἀποφεύγειν ἔτι. Καὶ τοῦτο δὴ πολὺ ἀνακεῖσθαι τὸ ἀργύριον τῷ ἥρῳ τὰς τιμὰς τῶν ἱερείων.

23, 1. Φαίνεται δὲ ἐνύπνιον τὸν Ἀχιλλέα τοῖς μὲν προσχοῦσι τῇ νήσῳ, τοῖς δὲ καὶ πλέουσιν, ἐπειδὰν οὐ πόρρω αὐτῆς ἀπόσχωσιν, καὶ φράζειν ὅπου προσσχεῖν τῆς νήσου ἄμεινον, καὶ ὅπου ὁρμίσασθαι. Οἱ δὲ καὶ ὕπαρ λέγουσιν φανῆναί σφισιν ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ ἢ ἐπ᾽ ἄκρῳ τοῦ κέρως τὸν Ἀχιλλέα, καθάπερ τοὺς Διοσκούρους· 2. τοσόνδε μόνον τῶν Διοσκούρων μεῖον ἔχειν τὸν Ἀχιλλέα, ὅσον οἱ μὲν Διόσκουροι τοῖς πανταχοῦ πλωιζομένοις ἐναργεῖς φαίνονται, καὶ φανέντες σωτῆρες γίνονται· ὁ δὲ τοῖς πελάζουσιν ἤδη τῇ νήσῳ. Οἱ δὲ καὶ τὸν Πάτροκλόν σφισιν ὀφθῆναι ἐνύπνιον λέγουσιν. 3. Τάδε μὲν ὑπὲρ τῆς νήσου τῆς τοῦ Ἀχιλλέως ἀκοὴν ἀνέγραψα τῶν ἢ αὐτῶν προσσχόντων, ἢ ἄλλων πεπυσμένων· καί μοι δοκεῖ οὐκ ἄπιστα

zeiţa Tetis a înălţat din apă această insulă pentru fiul ei. Aici ar fi locuit Ahile. Pe ea se află un templu al lui Ahile [32] şi un idol de lemn cu lucrătura străveche. 2. Insula nu este locuită de oameni, ci pe ea pasc doar cîteva capre. Se spune că şi acestea au fost închinate lui Ahile de către cei care au tras la mal aci. În templu se află nenumărate ofrande: cupe, inele şi pietre nestemate. Se mai află şi inscripţii [33] — unele în limba latină, altele în limba elină, în metri, cu laude pentru Ahile. 3. Există şi unele închinate lui Patroclu. Căci cei ce vor să-i fie pe plac lui Ahile îl cinstesc şi pe Patroclu, împreună cu el. În insulă îşi au cuiburile o mulţime de păsări — ca pescăruşi, lişiţe, ciori marine, în stoluri nenumărate. 4. Aceste păsări îngrijesc de templul lui Ahile. Dis-de-dimineaţă, în fiecare zi, ele zboară spre mare. Îşi udă aici aripile, apoi în grabă se întorc îndărăt la templu şi îl stropesc cu apă. După ce au făcut bine treaba aceasta, ele mătură apoi cu aripile pardoseala.

22, 1. Alţii mai povestesc următoarele. Dintre cei ce ajung în corabie pe această insulă, unii plutesc spre ea înadins, aducînd pe corăbii animale pentru jertfă, dintre care pe unele le jertfesc, iar altora le dau drumul în insulă spre cinstea lui Ahile. 2. Alţii trag la mal, deoarece sînt siliţi de furtună. Ei cer animalul de sacrificiu chiar de la zeu, întrebînd oracolul cu privire la victimă: dar este preferabil pentru dînşii să jertfească animalul pe care-l vor alege, după aprecierea lor, din cele ce pasc în insulă. Ei depun totodată în bani suma pe care o socotesc corespunzătoare. 3. Dacă oracolul nu primeşte propunerea (căci în templu există un oracol), ei ridică preţul şi dacă se mai împotriveşte, îl fac să fie şi mai mare. Cînd oracolul primeşte, ştiu că preţul propus ajunge. 4. Victima se opreşte de la sine şi nu mai fuge. Astfel au fost închinaţi eroului mulţi bani, ca preţ al victimelor.

23, 1. Ahile apare în vis celor ce trag la mal în insulă sau plutesc în apropiere. El le arată unde e mai bine să acosteze sau să arunce ancora. Unii povestesc că Ahile le-a apărut, pe catarg ori pe capătul vergei, la fel ca şi Dioscurii. 2. Numai într-atît este Ahile mai prejos decît Dioscurii: aceştia apar limpede corăbierilor de pe orice mare şi, cînd se ivesc, le aduc salvarea; dar Ahile se arată numai celor ce vin în apropierea insulei. Alţii spun că au văzut în vis şi pe Patroclu. 3. Am aşternut în scris aceste lucruri cu privire la insula lui Ahile, întemeiat pe cele ce auzisem fie de la cei ce trăseseră la mal ei înşişi pe această insulă, fie de la cei ce îşi dobîndiseră ştirile de la alţii. Mărturisesc că acestea îmi par

---

[32] Corăbierii din Milet i-au ridicat un templu lui Ahile Pontarhul, protectorul navigaţiei şi comerţului din Marea Neagră (cf. Ps. Scymnos, v. 791; Filostrat, *Heroicos*, 20, 32—47). Pentru problematica insulei şi a divinităţii sale, care pare — de altfel ca şi Ahile propriu-zis, care era şi el prehelenic — să fi fost de origine locală, probabil chiar tracică, vezi cartea fundamentală a lui I. Tolstoi, *Остров Белый и Таврика на Евксинском Понте*, Petrograd, 1918 şi articolele lui E. Diehl (în RE, XXII, col. 1—18) şi V. D. Blavaţki (în «Материалы и Исследования по Археологии СССР», 33, p. 11—21).

[33] Vezi E. Egger, *Inscription de l'île de Leuce*, în «Bulletin de Correspondence Hellénique», IX (1885), p. 375 şi V. V. Latîşev, *Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini, Graecae et Latinae*, vol. II, Petersburg, 1916, nr. 286.

εἶναι. 4. Ἀχιλλέα γὰρ ἐγὼ πείθομαι εἴπερ τινὰ καὶ ἄλλον ἥρωα εἶναι, τῇ τε εὐγενείᾳ τεκμαιρόμενος, καὶ τῷ κάλλει καὶ τῇ ῥώμῃ τῆς ψυχῆς καὶ τῷ νέον μεταλλάξαι ἐξ ἀνθρώπων καὶ τῇ Ὁμήρου ἐπ' αὐτῷ ποιήσει καὶ τῷ ἐρωτικὸν γενέσθαι καὶ φιλέταιρον, ὡς καὶ ἐπαποθανεῖν ἑλέσθαι τοῖς παιδικοῖς.

24, 1. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ψιλοῦ καλουμένου στόματος τοῦ Ἴστρου ἐς τὸ δεύτερον στόμα, στάδιοι ἑξήκοντα. Ἐνθένδε ἐπὶ τὸ Καλὸν καλούμενον στόμα, στάδιοι τεσσαράκοντα· καὶ ἀπὸ τοῦ Καλοῦ ἐπὶ τὸ Νάρακον, ὧδε ὀνομαζόμενον, στόμα τέταρτον τοῦ Ἴστρου, στάδιοι ἑξήκοντα. 2. Ἐνθένδε ἐπὶ τὸ πέμπτον, εἴκοσι καὶ ἑκατόν· καὶ ἔνθεν εἰς Ἰστρίαν πόλιν, στάδιοι πεντακόσιοι. Ἐνθένδε εἰς Τομέας πόλιν, στάδιοι τριακόσιοι. 3. Ἀπὸ δὲ Τομέων εἰς Καλλάτιν πόλιν, ἄλλοι τριακόσιοι· ὅρμος ναυσίν. Ἐνθένδε ἐς Καρῶν λιμένα, ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατόν· καὶ ἡ γῆ ἐν κύκλῳ τοῦ λιμένος Καρία κληΐζεται. Ἀπὸ δὲ Καρῶν λιμένος ἐς Τετρισιάδα, στάδιοι εἴκοσι καὶ ἑκατόν. Ἐνθένδε εἰς Βιζώνην, χῶρον ἔρημον, στάδιοι ἑξήκοντα. 4. Ἀπὸ δὲ Βιζώνης εἰς Διονυσόπολιν, στάδιοι ὀγδοήκοντα. Ἐνθένδε εἰς Ὀδησσόν, διακόσιοι· ὅρμος ναυσίν. Ἐκ δὲ Ὀδησσοῦ ἐς τοῦ Αἵμου τὰς ὑπωρείας, αἳ δὴ εἰς τὸν Πόντον καθήκουσιν, στάδιοι τριακόσιοι ἑξήκοντα· καὶ δεῦρο ὅρμος ναυσίν. 5. Ἐκ δὲ τοῦ Αἵμου εἰς Μεσημβρίαν πόλιν, ἐνενήκοντα· ὅρμος ναυσίν. Καὶ ἐκ Μεσημβρίας εἰς Ἀγχίαλον πόλιν, στάδιοι ἑβδομήκοντα, καὶ ἐξ Ἀγχιάλου εἰς Ἀπολλωνίαν, ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατόν. 6. Αὗται πᾶσαι αἱ πόλεις Ἑλληνίδες εἰσίν, ᾠκισμέναι ἐν τῇ Σκυθίᾳ, ἐν ἀριστερᾷ ἐσπλέοντι εἰς τὸν Πόντον.

ΤΕΧΝΗ ΤΑΚΤΙΚΗ

4, 3, p. 266. Δορατοφόροι μὲν οἱ πελάζοντες ταῖς τάξεσι τῶν πολεμίων καὶ δόρασιν ἀπομαχόμενοι ἢ κόντοις ἐν τῇ ἐπελάσει ἐξωθοῦντες, ὡς Ἀλανοὶ καὶ Σαυρομάται.

16, 6, p. 117. Ταῖς δὲ δὴ ἐμβολοειδέσι τάξεσι (sc. τῶν ἱππέων) Σκύθας κεχρῆσθαι μάλιστα ἀκούομεν, καὶ Θρᾷκας, ἀπὸ Σκυθῶν μαθόντας. Φίλιππος δὲ ὁ Μακεδὼν καὶ Μακεδόνας ταύτῃ τῇ τάξει χρῆσθαι ἐπήσκησεν.

vrednice de crezare. 4. Am convingerea că — fără doar şi poate — Ahile este un semizeu, şi mă bizui — în susţinerea mea — pe naşterea lui cea aleasă, pe frumuseţea şi tăria sufletului său, ca şi pe împrejurarea că plecase dintre muritori tînăr încă. Apoi, iau ca temei al acestei afirmaţii epopeea lui Homer închinată lui Ahile şi faptul că eroul a fost statornic în iubirea lui şi în cinstirea prieteniei[34], alegînd să moară la scurt timp după iubitul său.

24, 1. De la gura[35] Istrului, numită Psilon, şi pînă la cea de a doua gură[36] sînt şaizeci de stadii. De aci şi pînă la gura ce se numeşte Calon sînt patruzeci de stadii. Iar de la Calon la a patra gură a Istrului cu numele de Naracon[37] sînt alte şaizeci de stadii. 2. De aci la a cincea gură[38] sînt o sută douăzeci[39] de stadii. Din acest punct şi pînă la cetatea Istria sînt cinci sute de stadii[40], iar de la Istria pînă la cetatea Tomis trei sute[41] de stadii. 3. De la Tomis pînă la cetatea Callatis sînt alte trei sute de stadii. Aci se află un loc de ancorat. De aci pînă la Portul carienilor sînt o sută optzeci de stadii. Teritoriul din jurul portului se numeşte Caria. De la Portul Carienilor pînă la Tetrisias[42] sînt o sută douăzeci de stadii. De aci şi pînă la Bizone se întinde un ţinut, fără porturi, de şaizeci de stadii. 4. De la Bizone pînă la Dionysopolis sînt optzeci de stadii. De aci pînă la Odessos avem două sute de stadii. Aici este loc de ancorat. De la Odessos pînă la poalele muntelui Haemus, care se întinde pînă la Pontul Euxin, sînt trei sute şaizeci de stadii. Şi aci iarăşi se află un loc de ancorat. 5. De la muntele Haemus pînă la cetatea Mesembria sînt nouăzeci de stadii. Găsim şi aci un loc de ancorat. De la Mesembria pînă la cetatea Anchialos sînt şaptezeci de stadii şi de la Anchialos pînă la Apollonia sînt o sută optzeci de stadii. 6. Acestea sînt cetăţile greceşti colonizate în Sciţia, pe stînga celui ce pluteşte [intrînd] în Pontul Euxin.

ARTA TACTICII

4, 3, p 266. Lăncierii sînt cei care se apropie de rîndurile duşmanilor şi luptă cu lăncile sau îi resping cu suliţele în timpul atacului de-a călare, aşa cum fac alanii şi sarmaţii.

16, 6, p. 117. De rînduirea pentru luptă [a cavaleriei] în unghi noi am auzit că se folosesc mai cu seamă sciţii şi tracii, care au învăţat aceasta de la sciţi. Filip Macedoneanul a instruit şi pe macedoneni, ca să se slujească de această rînduială a luptei.

---

[34] Faţă de Patroclu.

[35] Cf. Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (24), 79.

[36] Boreion.

[37] Distanţa aceasta indicată şi de Anonimul din secolul al IV-lea e.n. este exactă.

[38] Hieron.

[39] Distanţa aceasta nu corespunde, poate datorită schimbărilor intervenite în Delta Dunării, între braţele Sulina şi Sf. Gheorghe.

[40] Strabon, VII, 6, 1 şi Anonimul dau aceeaşi distanţă, iar Ptolemeu, III, 10, 3 indică numai 425 stadii.

[41] La Strabon, VII, 6, 1: numai 250 de stadii.

[42] Promontoriul Tirizis.

35, 2, p. 131. Σημείοις δὲ διακεκριμένοις ἀπελαύνουσιν (sc. οἱ Ῥωμαίων ἱππεῖς), οὐ τοῖς Ῥωμαϊκοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς Σκυθικοῖς, τοῦ ποικιλωτέραν τε καὶ ἅμα φοβερωτέραν γίγνεσθαι τὴν ἔλασιν. 3. Τὰ Σκυθικὰ δὲ σημεῖά ἐστιν ἐπὶ κοντῶν ἐν μήκει ξυμμέτρῳ δράκοντες ἀπαιωρούμενοι. Ποιοῦνται δὲ ξυρραπτοὶ ἐκ ῥακῶν βεβαμμένων, τάς τε κεφαλὰς καὶ τὸ σῶμα πᾶν ἔστε ἐπὶ τὰς οὐρὰς εἰκασμένοι ὄφεσιν, ὡς φοβερώτατα οἷόν τε εἰκασθῆναι καὶ τὰ σοφίσματα ταῦτα. 4. Ἀτρεμούντων μὲν τῶν ἵππων, οὐδὲν πλέον ἢ ῥάκη ἂν ἴδοις πεποικιλμένα ἐς τὸ κάτω ἀποκρεμάμενα· ἐλαυνομένων δὲ ἐμπνεόμενα ἐξογκοῦνται, ὥστε ὡς μάλιστα τοῖς θηρίοις ἐπεοικέναι, καί τι καὶ ἐπισυρίζειν πρὸς τὴν ἄγαν κίνησιν ὑπὸ τῇ πνοῇ βιαίᾳ διερχομένῃ. 5. καὶ ταῦτα τὰ σημεῖα οὐ τῇ ὄψει μόνον ἡδονὴν ἢ ἔκπληξιν παρέχει, ἀλλὰ καὶ ἐς διάκρισιν τῆς ἐπελάσεως καὶ τὸ μὴ ἐμπίπτειν ἀλλήλαις τὰς τάξεις ὠφέλιμα γίγνονται.

44, 1, p. 138. . . . Βασιλεὺς δὲ προσεξεῦρεν καὶ τὰ βαρβαρικὰ ἐκμελετᾶν αὐτούς· ὅσα τε ἢ Παρθυαίων ἢ Ἀρμενίων ἱπποτοξόται ἐπασκοῦσι, . . . καὶ ἀλαλαγμοὺς πατρίους ἑκάστῳ γένει, Κελτικοὺς μὲν τοῖς Κελτοῖς ἱππεῦσι, Γετικοὺς δὲ τοῖς Γέταις, Ῥαιτικοὺς δὲ ὅσοι ἐκ Ῥαιτῶν.

ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ

23, 2, p. 72. Ἀλλὰ τὰς ἐλάφους, ἔνθα τὰ πεδία εὐήλατα, ἐν μὲν Μυσοῖς καὶ ἐν Γέταις καὶ ἐν Σκυθίᾳ καὶ ἀνὰ τὴν Ἰλλυρίδα, ἀφ᾽ ἵππων τῶν Σκυθικῶν καὶ Ἰλλυριῶν διώκουσιν· αὐτοὶ γὰρ ἐλαύνεσθαι μὲν τὰ πρῶτα οὐκ ἀγαθοί· ἀλλὰ κ᾽ ἂν πάνυ καταφρονήσεις ἰδὼν παραβάλλοντας ἵππῳ Θετταλῷ ἢ Σικελῷ ἢ Πελοποννησίῳ· διαπονούμενοι δὲ ἐπίπαν ἀντέχουσιν. 3. Καὶ τότε ἂν ἴδοις τὸν μὲν ὠκὺν ἐκεῖνον ἵππον καὶ μέγαν καὶ σοβαρὸν ἀπαγορεύοντα, τὸν δὲ λεπτὸν καὶ ψωραλέον πρῶτα μὲν παραμείβοντα, ἔπειτα ἀπολείποντα, ἔπειτα ἐπελαύνοντα τὸ θηρίον.

ΙΝΔΙΚΗ

2, 5, p. 24. Τὰ πρὸς ἑσπέρην δὲ τῆς Ἰνδῶν γῆς ὁ ποταμὸς ὁ Ἰνδὸς ἀπείργει ἔστε ἐπὶ τὴν μεγάλην θάλασσαν, ἵναπερ αὐτὸς κατὰ δύο στόματα ἐκδιδοῖ, οὐ συνεχέα ἀλλήλοισι τὰ στόματα, κατάπερ τὰ πέντε τοῦ Ἴστρου ἐστὶ συνεχέα.

35, 2, p. 131. (Călăreţii romani) înaintează avînd diferite insigne, nu numai romane, dar şi scitice, pentru ca incursiunea lor să aibă înfăţişări mai variate şi totodată să fie mai înfricoşătoare. 3. Insignele scitice le alcătuiesc nişte balauri[43] de mărime proporţională cu aceea a prăjinilor de care sînt legaţi. Se fac din bucăţi de pînză de felurite culori, cusute laolaltă. Balaurii aceştia au capul şi întregul trup — pînă la coadă — ca al şerpilor. Vicleşugurile acestea au fost născocite pentru ca balaurii să apară cît mai înspăimîntători. 4. Cînd caii stau pe loc, nu poţi vedea nimic mai mult decît bucăţi de pînză de felurite culori, care atîrnă în jos. Cînd însă caii pornesc, aceşti balauri se umflă din pricina aerului, semănînd grozav cu fiarele şi şuerînd din pricina mişcării puternice, deoarece aerul îi străbate cu putere[44]: 5. aceste insigne nu numai că fac plăcere ochilor şi uimesc, dar folosesc chiar pentru a putea fi deosebiţi cei ce dau năvală şi pentru ca rîndurile [călăreţilor] să nu se încurce.

44, 1, p. 138. . . . Împăratul a mai găsit cu cale să-şi exerseze cavaleria lui romană în felul barbarilor, cum se instruesc arcaşii călăreţi ai parţilor şi ai armenilor, . . . ostaşii învaţă strigătele de luptă strămoşeşti ale fiecărui neam — strigătele celtice pentru călăreţii celţi, cele getice pentru geţi, şi cele retice pentru reţi.

TRATAT DE VÎNĂTOARE

23, 2. p. 72. Acolo unde terenurile sînt prielnice pentru călărie, precum şi în ţările misilor şi ale geţilor, sau în Sciţia şi Iliria, cerbii se vînează de pe cai sciţi sau iliri. La început, aceşti cai nu sînt buni de călărit. Cînd îi vezi, eşti înclinat să-i dispreţuieşti, asemuindu-i unui cal tesalian sau sicilian ori din Pelopones. Dar ei sînt în stare să îndure orice osteneală. 3. Atunci abia îţi dai seama că un cal iute, mare şi năvalnic nu rezistă, pe cînd calul slab şi rîios, îl ajunge pe celălalt, şi apoi — lăsîndu-l în urmă — se năpusteşte asupra vînatului.

INDIA

2, 5, p. 24. Hotarul de apus al pămîntului Indiei îl alcătuieşte fluviul Indus, pînă la Oceanul cel Mare, unde acesta se varsă prin două guri. Gurile nu sînt aşa de apropiate între ele, cum se învecinează cele cinci[45] guri — apropiate una de alta — ale Istrului.

---

[43] Şi la daci întîlnim aceleaşi stindarde, care apar pe columna lui Traian, dar nu este sigur că ele sînt de origine iranoscitică (vezi Pârvan, *Getica*, p. 519—522 şi 782).
[44] Cf. descrierea acestor « balauri », preluaţi de romani, la Ammianus Marcellinus, XVI, 10, 7.
[45] Vezi nota 15.

3, 9, p. 26. ... Μέγιστοι μὲν ὁ Γάγγης τε καὶ ὁ Ἰνδός, ὅτου καὶ ἡ γῆ ἐπώνυμος, ἄμφω τοῦ τε Νείλου τοῦ Αἰγυπτίου καὶ τοῦ Ἴστρου τοῦ Σκυθικοῦ, καὶ εἰ ἐς ταὐτὸ συνέλθοι αὐτοῖσι τὸ ὕδωρ, μέζονες. 10. Δοκέειν δὲ ἔμοιγε, καὶ ὁ Ἀκεσίνης μέζων ἐστὶ τοῦ τε Ἴστρου καὶ τοῦ Νείλου, ἵναπερ παραλαβὼν ἅμα τόν τε Ὑδάσπεα καὶ τὸν Ὑδραώτεα καὶ τὸν Ὕφασιν ἐμβάλλει ἐς τὸν Ἰνδόν, ὡς καὶ τριάκοντα αὐτῷ σταδίους τὸ πλάτος ταύτῃ εἶναι...

4, 13, p. 28. Οὔκουν ἀπιστίην χρὴ ἔχειν ὑπέρ τε τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Γάγγεω, μηδὲ συμβλητοὺς εἶναι αὐτοῖσι τόν τε Ἴστρον καὶ τοῦ Νείλου τὸ ὕδωρ. 14. Ἐς μέν γε τὸν Νεῖλον οὐδένα ποταμὸν ἐκδιδόντα ἴσμεν, ἀλλὰ ἀπ' αὐτοῦ διώρυχας τετμημένας κατὰ τὴν χώρην τὴν Αἰγυπτίην· 15. ὁ δὲ Ἴστρος ὀλίγος μὲν ἀνίσχει ἀπὸ τῶν πηγέων, δέχεται δὲ πολλοὺς ποταμούς, ἀλλὰ οὔτε πλήθει ἴσους τοῖς Ἰνδῶν ποταμοῖσιν, οἳ ἐς τὸν Ἰνδὸν καὶ τὸν Γάγγην ἐκδιδοῦσι, πλωτοὺς δὲ δὴ [καὶ] κάρτα ὀλίγους, ὧν τοὺς μὲν αὐτὸς ἰδὼν οἶδα, τὸν Ἔνον τε καὶ τὸν Σάον. 16. Ἔνος μὲν ἐν μεθορίῳ τῆς Νωρικῶν καὶ Ῥαιτῶν γῆς μίγνυται τῷ Ἴστρῳ, ὁ δὲ Σάος κατὰ Παίονας. Ὁ δὲ χῶρος, ἵναπερ συμβάλλουσιν οἱ ποταμοί, Ταυροῦνος καλέεται. Ὅστις δὲ καὶ ἄλλον οἶδε ναυσίπορον τῶν ἐς τὸν Ἴστρον ἐκδιδόντων, ἀλλὰ οὐ πολλούς που οἶδε.

7, 2, p. 32. Πάλαι μὲν δὴ νομάδας εἶναι Ἰνδούς, καθάπερ Σκυθέων τοὺς οὐκ ἀροτῆρας, οἳ ἐπὶ τῇσιν ἁμάξῃσι πλανώμενοι ἄλλοτε ἄλλην τῆς Σκυθίης ἀμείβουσιν, οὔτε πόληας οἰκέοντες οὔτε ἱερὰ θεῶν σέβοντες.

FRAGMENTA

60 (37). Eustath. Dion. Per. 322. ὅτι Θρᾷκες οὐ μόνον Εὐρωπαῖοι ἀλλὰ καὶ Ἀσιανοὶ κατὰ τὴν Ἀρριανοῦ ἱστορίαν, λέγοντος ὥσπερ Φρύγας καὶ Μυσοὺς οὕτω δὴ καὶ Θρᾷκας ἐξ Εὐρώπης διαβῆναι εἰς Ἀσίαν μετὰ Πατάρου τινὸς ἡγεμόνος, ὅτε οἱ Κιμμέριοι τὴν Ἀσίαν κατέτρεχον, οὓς ἐκβαλόντες ἐκ Βιθυνίας οἱ Θρᾷκες ᾤκησεν αὐτοί· (FHG III, 37, Eustathius ad Dion. Per. 140) καὶ τάχα ἐκ τῶν τοιούτων Θρᾳκῶν πλατυνθέντων καὶ τὸ νῦν λεγόμενον Θρᾳκήσιον τὴν κλῆσιν εὕρηκεν. Ὁ δ' αὐτὸς Ἀρριανὸς καὶ Θρᾴκην τινὰ ἱστορεῖ νύμφην σοφὴν ἀμφὶ ἐπῳδάς τε καὶ φάρμακα, καὶ οἵαν τὰ μὲν ἑλκύσαι (ἐκλῦσαι ?) τῶν παθημάτων φαρμάκοις, τὰ δὲ ἐργάσασθαι· ὁποία τις καὶ ἡ Μήδεια ἱστόρηται καὶ ἡ Ἀγαμήδη καὶ ἡ θρυλουμένη Κίρκη· καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς Θρᾴκης δοκεῖ ὠνομάσθαι

3, 9, p. 26... Cele mai mari fluvii [ale Indiei] sînt Gangele și Indul, de la care își ia numele țara. Aceste două sînt mai mari decît Nilul egiptean și Istrul scitic, presupunînd că apele amîndorura s-ar uni într-un singur fluviu. 10. Cred că și rîul Acesines este mai mare decît Istrul și decît Nilul, în acel punct unde — după ce a primit apele rîurilor Hydaspes, Hydraotas și Hyphasis — se varsă în Ind, astfel încît lățimea acestuia aci este de 30 de stadii...

4, 13, p. 28. Trebuie deci să credem cele spuse în privința Indului și Gangelui, și anume că Istrul și Nilul nici nu se pot compara — ca belșug al apelor — cu acestea. 14. Știm că în Nil nu se varsă nici un rîu, ci — dimpotrivă — că din ele sînt croite niște canale săpate care străbat pămîntul Egiptului. 15. Istrul este mic cînd izvorăște, dar primește numeroși afluenți care nu sînt însă egali ca număr cu rîurile din India ce se varsă în Ind și Gange. Foarte puțini din afluenții Istrului sînt navigabili. Printre aceștia pe unii i-am văzut eu însumi, bunăoară rîul Enos și Savos. 16. Enos își amestecă apele cu cele ale Istrului la granița țării noricilor și a reților, iar Savos, în regiunea peonilor. Ținutul unde apele mai sus pomenite se contopesc poartă numele de Taurunos. Chiar dacă cineva mai cunoaște și alți afluenți navigabili ai Istrului, totuși nu cunoaște prea mulți [46].

7, 2, p. 32. În vechime inzii erau nomazi, ca și acei sciți neplugari [47], care, rătăcind în căruțe, trec dintr-un loc într-altul al Sciției, fără să locuiască în orașe sau să-i cinstească pe zei în temple.

FRAGMENTE

60 (37). Eustatiu la Dion. Per. 322. Tracii sînt nu numai europeni, ci și asiatici, precum spune Arian în istoria sa, bunăoară frigienii, misii; tracii au trecut [48] din Europa în Asia împreună cu un conducător, Pataros, [49] pe cînd cimerienii au invadat Asia. Tracii i-au alungat pe aceștia din Bitinia și s-au așezat în locul lor (FGH, III, 37, Eustatiu la Dion. Per. 140). De la acești traci poate, care s-au răspîndit pe acolo, își ia denumirea actualul Thracesion. Același Arian mai povestește că o nimfă numită Thrace, pricepută la descîntece și farmece, putea să îndepărteze relele sau să le atragă asupra cuiva, cum se povestește despre Medeea, Agamede [50] sau prea cunoscuta Circe. De la numele Thrace se pare că s-a numit și țara cunoscută, numită odinioară

[46] În realitate există totuși mai mulți afluenți navigabili ai Dunării: Tisa, Siretul, Prutul, pe stînga, și Sava, Drava, Morava, pe dreapta (cf. și Pliniu cel Bătrîn, IV, 12 (24),79).

[47] Sciții propriu-ziși în opoziție cu « plugarii » sedentari. Vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 7.

[48] Cf. Strabon, VII, 3, 2 și urm.

[49] Cf. orașul Patara din Licia.

[50] Personaj mitic, la mormîntul căruia — în Beoția — se afla un oracol.

ἡ χώρα, Πέρκη ποτὲ καλουμένη. 62 (37). Eustath. Dion. Per. 322. Ὁ αὐτὸς λέγει καὶ ὅτι ἔθος ἦν Θρᾳξὶ πολλὰς ἔχειν γυναῖκας, ὡς ἂν ἐκ πολλῶν πολλοὺς ἔχοιεν παῖδας· καὶ τὸ ἔθος αὐτοῖς γενέσθαι φησὶν ἀπὸ βασιλέως αὐτῶν Δολόγκου, ᾧ παῖδες πολλοὶ ἐκ πολλῶν γυναικῶν ἐγένοντο.

72 (52). Eustath. Dion. Per. 669: Σκυθῶν δὲ ἡ τοιαύτη πᾶσα γῆ, περὶ ὧν Ἀρριανὸς ὅτι «σιτοφάγοι ποτὲ καὶ ἀροτῆρες ὄντες καὶ οἰκίας οἰκοῦντες καὶ πόλεις ἔχοντες, ἐπειδὴ ὑπὸ Θρᾳκῶν ἐπλήγησαν, μετέβαλον τὰ πρότερον ἤθη, καὶ ἀρὰς ἐπηράσαντο μεγάλας μήποτε οἰκίαν ἔτι δείμασθαι μήτε ἀρότρῳ γῆν ἀναρρῆξαι μήτε πόλεις δομήσασθαι μήτε κτῆμα κειμήλιον ἐπικτήσασθαι, ἀλλ' οἴκους μὲν ποιήσασθαι ἁμάξας, τροφὴν δὲ κρέα θήρεια πόμα δὲ [ταὐτὸ καὶ τροφὴν] τὸ γάλα θρέμματα δὲ κεκτῆσθαι μόνα, ἅπερ ἄγεσθαι αὐτοῖς ἔμελλεν ἄλλην γῆν ἐξ ἄλλης ἀμείβουσι· καὶ ἀπὸ τοῦδε ἀντὶ γεωπόνων γενέσθαι νομάδας».

ΠΑΡΘΙΚΗ

(Suidas, II, p. 322, nr. 1864) τὰ ἐκδικήματα τοῦ Δεκεβάλου ἐς τοσόνδε προεληλύθει ὥστε ἀναγκαῖον εἶναι πολέμῳ καταπαῦσαι, ἐξυβρίζοντα.

Perce. 62 (37). Eustatiu la Dion. Per. 322. Tot el spune că la traci era obiceiul să aibă multe femei[51], în aşa fel ca de la multe femei să aibă mulţi copii — iar obiceiul acesta se spune că îşi trage obîrşia de la regele lor Doloncos[52], care a avut mulţi copii de la multe femei.

72 (52). Eustatiu la Dion. Per. 669. Aşa este tot pămîntul sciţilor, despre care Arian spune următoarele: « Ei se hrăneau odinioară cu cereale şi erau agricultori, locuiau în case şi aveau cetăţi. Fiind alungaţi de traci, şi-au pierdut vechile deprinderi şi s-au legat cu mari blesteme să nu mai facă niciodată case de locuit, să nu mai brăzdeze pămîntul cu plugul, să nu mai înalţe cetăţi, să nu mai aibă avere proprie ci să-şi facă drept locuinţă căruţele, drept hrană carnea de animale, drept băutură [şi mîncare în acelaşi timp] laptele şi să stăpînească numai animalele, pe care le duc cu ei de pe un pămînt pe altul. Şi de atunci, din muncitori de pămînt au ajuns nomazi ».

PARŢIA[53]

(Suidas, II, p. 322, nr. 1864). Acţiunile[54] răzbunătoare ale lui Decebal au ajuns pînă acolo, încît a fost nevoie ca purtării sale trufaşe să i se pună capăt prin război.

---

[51] Cf. Menandru.

[52] Trecea drept fiul lui Cronos şi era socotit părintele neamului tracilor dolonci din Chersones.

[53] În lucrarea aceasta autorul descrie războiul din vremea lui, purtat de Traian împotriva parţilor, la care însă nu a participat.

[54] Autorul se referă probabil la pregătirile de luptă făcute de Decebal între primul şi al doilea război cu romanii, din toamna anului 102 pînă în primăvara anului 105 e.n. Cf. Dio Cassius, LXVIII, 10, 3.

XCIV. ΑΙΛΙΟΥ ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ

ΛΟΓΟΙ

XXVI, 70. Πόλεμοι δὲ οὐδ' εἰ πώποτε ἐγένοντο ἔτι πιστεύονται, ἀλλ' ἐν ἄλλως μύθων τάξει τοῖς πολλοῖς ἀκούονται, εἰ δέ που καὶ συμπλακεῖεν ἐπ' ἐσχατιαῖς, οἷα εἰκὸς ἐν ἀρχῇ μεγάλῃ καὶ ἀμετρήτῳ παρανομίᾳ Γετῶν ἢ δυστυχίᾳ Λιβύων ἢ κακοδαιμονίᾳ τῶν περὶ τὴν ἐρυθρὰν θάλατταν, ἀγαθοῖς παροῦσι χρήσασθαι μὴ δυναμένων, ἀτεχνῶς ὥσπερ μῦθοι αὐτοί τε παρῆλθον καὶ οἱ περὶ αὐτῶν λόγοι.

XCIV. AELIUS ARISTIDES

Retor din Adrianoi (Misia), Aelius Aristides s-a născut în anul 117 e.n. şi a murit cam pe la anul 187 e.n. A studiat la Pergam şi Atena, a călătorit prin Cos, Cnidos, Smirna, Roma, Helespont, Tracia, Macedonia şi Egipt. A lăsat 53 de discursuri. Textul de faţă a fost scris în anul 144 e.n.

Ediţia: *Aelii Aristidis Smyrnaei Quae supersunt omnia* edidit B. Keil, vol. II, *Orationes* XVII—LIII continens. Weidmann, Berlin, 1898.

DISCURSURI

XXVI, 70. Războaiele, odată întîmplate, nu mai sînt luate în seamă [de oameni], ci mulţimea ascultă povestirea lor ca şi cum ar fi nişte legende. Iar dacă au izbucnit cumva pe meleagurile cele mai depărtate — precum este firesc într-o împărăţie mare şi nemăsurată — pricinuite de nebunia geţilor [1], de soarta cea nefericită a libienilor sau de sminteala celor din jurul Mării Roşii, care nu ştiu să se bucure de bunurile ce le stau la îndemînă, aceste războaie trec cu totul neluate în seamă, repede — ca nişte legende — şi la fel şi cele spuse despre ele.

---

[1] Autorul se referă la luptele cu dacii liberi şi poate la eventuale tulburări în interiorul provinciei romane, din anul 143 e.n. (cf. Polyainos, VI şi SHA, II, 5, 4).

XCV. ΠΟΛΥΑΙΝΟΥ

ΣΤΡΑΤΗΓΗΜΑΤΑ

IV, 12, 16. Ἀντίοχος ἐπολιόρκει Κύψελα, Θρᾷτταν πόλιν, ἔχων σὺν αὑτῷ Θρᾳκῶν εὐπατρίδας πολλούς, ὧν ἡγοῦντο Τήρης καὶ Δρομιχαίτης. τούτους κοσμήσας στρεπτοῖς χρυσοῖς καὶ ὅπλοις ἀργυροπάστοις, προῆλθεν ἐπὶ τὴν μάχην. οἱ δὲ ἀπὸ τῶν Κυψέλων ἰδόντες τοὺς ὁμοφύλους καὶ ὁμογλώσσους πολλῷ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ κεκοσμημένους, μακαρίσαντες αὐτοὺς τῆς μετ' Ἀντιόχου στρατείας, τὰ ὅπλα καταβαλόντες Ἀντιόχῳ προσέθεντο καὶ ἦσαν ἀντὶ πολεμίων σύμμαχοι.

VI, Prol. Καὶ τόδε ὑμῖν ἕκτον βιβλίον, ἱερώτατοι βασιλεῖς Ἀντωνῖνε καὶ Οὐῆρε, προσφέρω τῶν Στρατηγημάτων, εὐχόμενος καὶ ὑμῶν νικώντων ἐν τοῖς πολέμοις πολλὰ καὶ καλὰ τῆς ὑμετέρας ἀρετῆς ἀναγράψαι στρατηγήματα. ὅσῳ γὰρ δυνάμει καὶ τύχῃ μείζονες τῶν πάλαι στρατηγῶν, καὶ δὴ τόσῳ πλεονεκτεῖτε πάντας ἐμπειρίᾳ καὶ τέχνῃ, μεθ' ἧς ἤδη πολλοὺς πολέμους κατείργασθε πολλῶν βαρβάρων, βουλευσάμενοι καλῶ μετὰ τοῦ πατρός, Μαυρουσίων ἁλόντων, Βρεττανῶν ἁλισκομένων, Γετῶν πεπτωκότων.

VII, 11, 1. Δαρεῖος παρετάσσετο Σκύθαις, λαγὼς διῆξε παρὰ τὴν Σκυθικὴν φάλαγγα. Σκύθαι μὲν ἐδίωκον τὸν λαγωόν. Δαρεῖος δέ, «Ἄξιον» ἔφη «Σκύθας φεύγειν, οἱ τοσοῦτον ἡμῶν καταφρονοῦσιν,

XCV. POLYAINOS

Originar din Macedonia, Polyainos a trăit la Roma ca avocat și a alcătuit o lucrare intitulată *Strategemata*, în 8 cărți, în anul 162 e.n. Opera, naivă și lipsită de idei, cuprinde aproape 900 de stratageme din viața militară și civilă, adunate din diferiți autori.

Ediția: *Polyaeni Strategematon libri VIII* ex recensione Eduardi Woelfflin iterum recensuit... Ioannes Melber, Teubner, Leipzig, 1887.

STRATAGEME

IV, 12, 16. Antioh[1] asedia Cypsela, un oraș trac, avînd cu el mulți traci de neam mare, conduși de Teres și Dromichaites[2]. Pe aceștia i-a gătit cu salbe de aur și arme împodobite cu lucrături de argint și a pornit la luptă. Văzînd locuitorii din Cypsela pe cei de un neam și de o limbă cu dînșii împodobiți cu mult aur și argint, îi fericiră că urmează expediția lui Antioh, aruncară armele, se alăturară lui Antioh și din dușmani deveniră aliați.

VI, Pref. Vă închin și această a VI-a carte (a *Stratagemelor)*, prea auguști împărați Antonius și Verus, dorind să scriu în ea multe și frumoase stratageme ale destoinciei voastre, deoarece voi ați fost învingători în războaie. Căci cu cît sînteți mai presus de comandanții de altă dată, prin puterea și destinul vostru, cu atît îi întreceți pe toți prin priceperea și arta cu care ați purtat numeroase războaie împotriva multor barbari, după ce le-ați cumpănit bine împreună cu tatăl vostru[3]: maurii[4] au fost învinși, britanii supuși[5], iar geții biruiți[6].

VII, 11, 1. Darius și-a rînduit armata în linie de bătaie împotriva sciților[7]. Un iepure alergă prin fața armatei acestora. Iar sciții se apucară să urmărească iepurele. Darius zise: « E bine să fugim de sciți, care ne disprețuiesc atît de

---

[1] Antioh al II-lea (261—246 î.e.n.) a făcut unele cuceriri în Tracia, în timpul războiului cu Bizanțul, din anul 254 î.e.n.

[2] Primul dintre șefii acestor contingente de mercenari trebuie să fie odris, iar ultimul get (vezi considerațiile lui Pârvan, *Getica*, p. 150).

[3] Antoninus Pius (138—161 e.n.).

[4] Luptele cu aceștia au avut loc în anii 144—150 e.n.

[5] Războiul provocat de o invazie a briganților s-a terminat în anul 142 e.n.

[6] Autorul se referă la luptele cu dacii liberi, care au avut loc în anul 143 e.n. (cf. Aelius Aristides, XXVI, 70). De obicei ele erau însoțite și de mișcări ale dacilor din interiorul provinciei (vezi *Ist. Rom.*, p. 431—432).

[7] Cf. Herodot, IV, 134.

ὥστε Πέρσας καταλιπόντες τὸν λαγωὸν διώκουσι». καὶ δὴ τὸν ἀνακλητικὸν σημήνας περὶ ἀναχωρήσεως ἐβουλεύσατο.

VII, 11, 4. Δαρεῖος ἐπὶ Σκύθας ἐλάσας οὔτε Σκύθας ἑλεῖν οἷός τε ἦν οὔτε σιτίων ηὐπόρει. περὶ δρασμοῦ σκέψις ἦν. ὅπως οὖν λάθοι τοὺς Σκύθας, τὸ στρατόπεδον ὡς εἶχεν ἐᾷ κατὰ χώραν μένειν — ἦσαν ἐν αὐτῷ τραυματίαι πολλοί, ὄνοι, ἡμίονοι, κύνες —, ἀλλὰ καὶ πυρὰ πολλὰ διὰ νυκτὸς ἐκέλευσεν ἀνακαῦσαι. ταῦτα δὴ ὁρῶντες οἱ Σκύθαι, ἀκούοντες τοῦ ταράχου τῶν ζῴων καὶ τὰς σκηνὰς ἀκεραίους ὁρῶντες, ᾤοντο παρεῖναι τοὺς Πέρσας. οἱ δὲ ἄρα ἦσαν πρὸ πολλοῦ πεφευγότες. Σκύθαι δὲ ὀψὲ τὴν ἀπόδρασιν μαθόντες, ἐπεχείρουν διώκειν, οὓς καταλαβεῖν αὐτοῖς δυνατὸν ἦν οὐκέτι.

VII, 22. Θρᾳκίᾳ ἔθνη Κεβρήνιοι καὶ Συκαιβόαι. παρὰ τούτοις νόμος τῆς Ἥρας τοὺς ἱρεῖς ἡγεμόνας ἔχειν, ἦν αὐτοῖς ἱερεὺς καὶ ἡγεμὼν Κοσίγγας. οἱ δὲ Θρᾷκες οὐκ ἐπειθάρχουν. ὁ Κοσίγγας κλίμακας πολλὰς καὶ μεγάλας ξυλίνας ἤγειρε συνθεὶς ἄλλας ἐπ' ἄλλαις καὶ οἷος ἦν ἐς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι κατερῶν πρὸς τὴν Ἥραν τῶν Θρᾳκῶν ὡς ἀπειθούντων. οἱ δέ, οἷα δὴ Θρᾷκες ἀνόητοι καὶ ἄλογοι, δείσαντες τὴν εἰς οὐρανὸν ἡγεμόνος ἀνάβασιν ἱκέτευσαν καὶ ὤμοσαν, ἦ μὴν ὑπακούσεσθαι πᾶσιν αὐτοῦ τοῖς προστάγμασιν.

VII, 25, Δρομιχαίτης Θρᾳκῶν βασιλεύς, Λυσίμαχος Μακεδόνων. ἐστράτευσεν ὁ Μακεδὼν ἐπὶ τὴν Θρᾴκην. ὁ Θρᾷξ τὸν Μακεδόνα ἐξηπάτησε. στρατηγὸς αὐτοῦ Σεύθης αὐτόμολος δὴ πρὸς Λυσίμαχον ἥκειν ἐσκήψατο καὶ πιστὸς εἶναι δόξας ἐς δυσχωρίας ἐμβάλλει τοὺς Μακεδόνας, ἔνθα λιμῷ καὶ δίψει κακοπαθοῦντας Δρομιχαίτης προσπεσὼν αὐτόν τε Λυσίμαχον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ πάντας ἀνεῖλεν, ἦσαν οἱ πεσόντες Λυσιμάχειοι ἀνδρῶν μυριάδες δέκα.

VII, 38. Σεύθης Ἀθηναίων τὰ ἐπὶ θάλατταν διὰ τῆς Χεῤῥονήσου πορθούντων μισθωσάμενος Γέτας ψιλοὺς δισχιλίους δι' ἀπορρήτων συνέταξεν ὡς πολεμίους ἐμβαλόντας πυρπολεῖν τὴν χώραν καὶ βάλλειν τοὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν. Ἀθηναῖοι ταῦτα ὁρῶντες καὶ πολεμίους τῶν Θρᾳκῶν ἡγησάμενοι τοὺς Γέτας ἀπὸ τῶν δρωμένων ἐκβάντες θαρροῦντες τῶν νεῶν προσῆγον τοῖς τείχεσιν. ὁ μὲν Σεύθης

mult, încît lasă pe perşi şi fug după iepure». Dînd semnalul de retragere, el se hotărî să plece înapoi.

VII, 11, 4. Cînd Darius înainta cu armata în urmărirea sciţilor, nici nu putea să-i prindă, nici nu avea merinde îndeajuns. El se gîndea acum să fugă. Pentru ca sciţii să nu bage de seamă, lăsă tabăra pe loc, aşa cum se afla — se găseau acolo mulţi răniţi, măgari, catîri, cîini —, dar dădu ordin să se aprindă focuri multe în timpul nopţii. Cînd sciţii văzură acestea, cînd auziră răgetul animalelor şi cînd zăriră corturile neatinse, au crezut că perşii sînt de faţă. Dar aceştia fugiseră de mult. După ce se dumiriră într-un tîrziu, că fugiseră, sciţii începură să-i urmărească fără a mai putea însă să-i ajungă [8].

VII, 22. În Tracia se aflau triburile cebrenilor [9] şi sicaboilor [10]. La aceştia era obiceiul să fie comandanţi de oşti preoţii [11] [zeiţei] Hera. Se găsea la ei un preot şi comandant [numit] Cosingas. Tracii nu-l ascultau. Cosingas adună o mulţime de scări mari de lemn, le puse cap la cap şi se pregătea să se urce la cer, pentru a învinui pe traci, în faţa Herei, că nu se supun. Cum sînt ei fără minte şi prostănaci, tracii se temeau ca nu cumva comandantul lor să se urce în cer. Ei îl rugară şi îi jurară ascultarea în toate cîte la va porunci.

VII, 25. Dromichaites era regele tracilor [12], iar Lisimah al macedonenilor. Macedoneanul făcu o expediţie [13] în Tracia. Regele trac folosi un vicleşug împotriva acestuia. Generalul său Seuthes se prefăcu [14] că fuge la Lisimah şi după ce izbuti să fie socotit vrednic de încredere, îi aduse pe macedoneni în locuri neprielnice, unde avură de suferit de foame şi de sete. Dromichaites căzu asupra lor şi nimici pe Lisimah şi pe toţi cei care se aflau cu el. Cei care au căzut împreună cu Lisimah au fost în număr de o sută de mii [15].

VII, 38. Pe cînd atenienii pustiau ţărmul mării, prin părţile Chersonesului, Seuthes [16] angajă două mii de geţi uşor înarmaţi şi le porunci în taină să năvălească — ca şi cum ar fi duşmani — să pîrjolească ţara şi să atace pe cei de la ziduri. Văzînd atenienii aceste lucruri şi — judecînd după cele întîmplate — îi crezură pe geţi duşmanii tracilor; deci prinseră inimă şi coborîră din corăbii şi se apropiară de ziduri. Seuthes ieşi dinăuntrul zidurilor şi-i întîmpină pe

---

[8] Cf. Herodot, IV, 135—136.

[9] Populaţie de pe cursul mijlociu al Mariţei.

[10] Populaţie din Chersones.

[11] Pentru rolul important al preoţilor la daci, vezi Strabon VII, 3, 5.

[12] De fapt al geţilor.

[13] Cf. Diodor, XXI, 12, 1.

[14] Amănuntul acesta nu mai este relatat de nici un alt izvor.

[15] Versiunea aceasta — cu totul contrarie realităţii (cf. Diodor şi celelalte izvoare citate acolo) — nu se explică decît printr-o gravă confuzie a autorului, a cărui informaţie este în general destul de superficială. De altfel în fragmentul acesta mai există şi alte informaţii greşite sau îndoielnice, cum ar fi: « Lisimah rege al macedonenilor », cifra de 100 000 de oameni pentru armata lui Lisimah şi episodul cu Seuthes.

[16] Nu se poate şti dacă este vorba despre celebrul rege al odrisilor din secolul al V-lea î.e.n., sau despre un comandant al regelui Cersobleptes (360—342 î.e.n.). În cazul acesta e posibil să fie una şi aceeaşi persoană cu viitorul rege al odrisilor, de la sfîrşitul secolului al IV-lea î.e.n. (cf. Curtius Rufus, X, I, 44 şi Diodor, XIX, 73, 8).

προεξῆλθε τῶν τειχῶν ἐναντίος τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ οἱ Γέται δὲ ὡς μετ' αὐτῶν παρατάττεσθαι μέλλοντες· ἐπεὶ δὲ κατόπιν ἐγένοντο, λαβόντες ὀπίσω τοὺς πολεμίους ἔνθεν μὲν οἱ Θρᾷκες ἔνθεν δὲ οἱ, Γέται πάντας αὐτοὺς διέφθειραν.

VII, 44, 1. Σκύθαι Τριβαλλοῖς παρατάσσεσθαι μέλλοντες παρήγγειλαν τοῖς γεωργοῖς καὶ τοῖς ἱπποφορβοῖς, ἐπειδὰν αἴσθωνται συμβαλόντας αὐτοὺς τοῖς πολεμίοις, ἐπιφανῆναι πόρρωθεν τὰς ἀγέλας τῶν ἵππων ἐπελαύνοντας. οἱ μὲν ἐπεφάνησαν· οἱ δὲ Τριβαλλοὶ πολὺ πλῆθος ἀνθρώπων καὶ ἵππων πόρρωθεν ἰδόντες κονιορτὸν ἐγειρόμενον, βοὴν αἱρομένην, νομίσαντες τοὺς ἄνω Σκύθας ἥκειν αὐτοῖς συμμάχους ἔφυγον φοβηθέντες.

atenieni, deoarece geţii urmau să se alăture trupelor sale. Cînd aceştia ajunseră în spatele atenienilor, îi atacară pe duşmani din spate; şi luîndu-i dintr-o parte tracii, dintr-alta geţii, îi nimiciră pe toţi.

VII, 44, 1. Vrînd să se lupte cu tribalii, sciţii[17] vestiră pe agricultori şi pe crescătorii de cai că, îndată ce vor simţi că ei năvălesc peste duşmani, să apară de departe, mînîndu-şi hergheliile. Aceştia apărură. Cînd văzură în depărtare o mare mulţime de oameni şi de cai, praf mult care se ridica şi cînd auziră strigăte, tribalii socotiră că sosesc ca aliaţi sciţii din părţile de sus şi fugiră înspăimîntaţi.

[17] Probabil pe timpul regelui Ateas (cf. Frontinus, II, 4, 20).

XCVI. LUCI APULEI MADAURENSIS

APOLOGIA

26. Idem Plato in alia sermocinatione de Zalmoxi quodam Thraci generis, sed eiusdem artis viro, ita scriptum reliquit τὰς δὲ ἐπῳδὰς εἶναι τοὺς λόγους τοὺς καλούς.

Quod si ita est, cur mihi nosse non liceat vel Zalmoxi bona verba vel Zoroastri sacerdotia?

XCVI. APULEIUS

Născut la Madaura, în Africa, pe la 125 e.n., Apuleius a primit o cultură aleasă şi a făcut numeroase călătorii prin Africa, Italia şi Orient. Mai tîrziu s-a stabilit la Oea, în Africa, unde s-a căsătorit şi s-a bucurat de multă trecere. Din operele sale s-au păstrat: *Apologia*, un discurs de apărare împotriva acuzaţiei de magie ce i s-a adus; *Floridele*, o colecţie de 24 extrase din declamaţiile sale; trei opuscule filozofice şi *Metamorfozele* (cunoscute şi sub numele de *Măgarul de aur)*, un roman satiric în care fantasticul se împleteşte cu realul.

Ediţia: Apulée, *Apologie, Florides.* Texte établi et traduit par Paul Vallette, Les Belles Lettres, Paris, 1924.

APOLOGIA

26. Acelaşi Platon ne-a lăsat scris următoarele, într-un alt dialog despre un oarecare Zalmoxis, de neam trac, dar un bărbat [care se ocupa] cu aceeaşi ştiinţă [1]: « Iar vorbele frumoase sînt [ca nişte] descîntece ». Dar dacă lucrurile stau aşa, de ce să nu-mi fie îngăduit să cunosc fie bunele cuvinte ale lui Zalmoxis, fie ceremoniile preoţeşti ale lui Zoroastru?

[1] Adică magia (cf. Platon, *Carmide*, p. 157a).

XCVII. ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ

ΣΚΥΘΗΣ Η ΠΡΟΞΕΝΟΣ

1. Οὐ πρῶτος Ἀνάχαρσις ἀφίκετο ἐκ Σκυθίας Ἀθήναζε παιδείας ἐπιθυμίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ Τόξαρις πρὸ αὐτοῦ, σοφὸς μὲν καὶ φιλόκαλος ἀνὴρ καὶ ἐπιτηδευμάτων φιλομαθὴς τῶν ἀρίστων, οἴκοι δὲ οὐ τοῦ βασιλείου γένους ὢν οὐδὲ τῶν πιλοφορικῶν, ἀλλὰ Σκυθῶν τῶν πολλῶν καὶ δημοτικῶν, οἷοί εἰσι παρ' αὐτοῖς οἱ ὀκτάποδες καλούμενοι, τοῦτο δέ ἐστι, δύο βοῶν δεσπότην εἶναι καὶ ἁμάξης μιᾶς. οὗτος ὁ Τόξαρις οὐδ' ἀπῆλθεν ἔτι ὀπίσω ἐς Σκύθας, ἀλλ' Ἀθήνησιν ἀπέθανε, καὶ μετ' οὐ πολὺ καὶ ἥρως ἔδοξε καὶ ἐντέμνουσιν αὐτῷ Ξένῳ Ἰατρῷ οἱ Ἀθηναῖοι· τοῦτο γὰρ τοὔνομα ἥρως γενόμενος ἐπεκτήσατο. τὴν δὲ αἰτίαν τῆς ἐπωνυμίας καὶ ἀνθ' ὅτου ἐς τοὺς ἥρωας κατελέγη καὶ τῶν Ἀσκληπιαδῶν εἷς ἔδοξεν, οὐ χεῖρον ἴσως διηγήσασθαι, ὡς μάθητε οὐ Σκύθαις μόνον ἐπιχώριον ὂν ἀπαθανατίζειν καὶ πέμπειν παρὰ τὸν Ζάμολξιν, ἀλλὰ καὶ Ἀθηναίοις ἐξεῖναι θεοποιεῖν τοὺς Σκύθας ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος.

ΠΩΣ ΔΕΙ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΝ

5. ... Ὅμως δὲ οὐ χεῖρον καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐκείνους εἰρῆσθαι, ἵν', εἴ ποτε πόλεμος ἄλλος συσταίη, ἢ Κελτοῖς πρὸς Γέτας ἢ Ἰνδοῖς πρὸς Βακτρίους — οὐ γὰρ πρὸς ἡμᾶς γε τολμήσειεν ἄν τις, ἁπάντων ἤδη κεχειρωμένων — ἔχωσιν ἄμεινον συντιθέναι τὸν κανόνα τοῦτον προσάγοντες, ἥνπερ γε δόξῃ αὐτοῖς ὀρθὸς εἶναι ...

XCVII. LUCIAN

Lucian s-a născut în anul 125 e.n. în Samosata din Comagena pe malul Eufratului, dintr-o familie săracă. El a încercat mai întîi să-și cîștige traiul ca ucenic pe lîngă un sculptor, apoi a studiat retorica și filozofia și a rătăcit ținînd conferințe publice plătite, cu subiecte variate. A cunoscut o mare parte a lumii mediteraneene de atunci. Lucian a trăit o vreme la Roma și Atena, iar la bătrînețe a obținut un post administrativ în Egipt, unde se pare că a murit în jurul anului 192 e.n. Opera sa, foarte întinsă și originală, are o mare valoare documentară și literară.

Ediții: *Luciani Samosatensis Opera* ex recensione Caroli Jacobitz, vol. I—III, Teubner, Leipzig, 1907—1913; *Scholia in Lucianum* edidit Hugo Rabe, Teubner, Leipzig, 1906.

SCITUL SAU OASPETELE

1. Nu Anacharsis a venit primul la Atena din Sciția, dornic a se instrui în cultura greacă, ci înaintea lui a venit Toxaris [1], un bărbat înțelept și iubitor de frumos, care năzuia să cunoască cele mai bune rînduieli. Cît privește obîrșia lui, nu se trăgea din vreun neam regesc, nici nu se număra printre purtătorii de *pileus* [2], ci era unul din sciții cei mulți și din popor, așa cum sînt la ei așa-numiții « cei cu opt picioare », adică să fie stăpîn pe doi boi și o căruță. Acest Toxaris nu s-a mai întors în Sciția, ci a murit la Atena și nu după multă vreme a fost trecut în rîndul semizeilor, iar atenienii îi jertfesc: « Medicului străin ». Acest nume l-a dobîndit [Toxaris] după ce ajunsese semizeu. Poate că n-ar strica să lămuresc care este pricina denumirii și pentru ce motiv a fost socotit în rîndul semizeilor, fiind considerat ca unul dintre urmașii lui Asclepios [3], [și acesta] ca să vă dați seama și voi că nu numai la sciți există datina de a-i face pe oameni nemuritori și de a-i trimite lui Zamolxis soli, ci și atenienii au dreptul să-i zeifice pe sciți în Grecia.

CUM TREBUIE SCRISĂ ISTORIA

5. ...Și totuși n-ar fi rău să li se spună acelora [4]: în împrejurarea că ar izbucni vreodată un alt război, fie celții împotriva geților, fie inzii împotriva bactrilor (căci pe noi nu va îndrăzni nimeni să ne înfrunte, deoarece toți sînt acum supuși autorității noastre [5]), aceia să compună mai bine ținînd seamă de aceste reguli dacă li se par îndreptățite [6].

[1] Figură legendară despre care tradiția pretinde că a vizitat Atena în vremea lui Solon.
[2] Căciulă pe care o purtau nobilii daci și sciți (cf. Dio Chrysostomos, LXXII, 3).
[3] Zeul medicinii, ai cărui adepți se numeau asclepiazi.
[4] Autorilor care își aleg subiectele la întîmplare.
[5] Imperiului roman.
[6] Ideea acestui pasaj e că istoricul nu trebuie să se ocupe de evenimente locale.

ΑΛΗΘΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑ

II, 17. Βούλομαι δὲ εἰπεῖν καὶ τῶν ἐπισήμων οὕστινας παρ' αὐτοῖς ἐθεασάμην· ... βαρβάρων δὲ Κύρους τε ἀμφοτέρους καὶ τὸν Σκύθην Ἀνάχαρσιν καὶ τὸν Θρᾷκα Ζάμολξιν καὶ Νουμᾶν τὸν Ἰταλιώτην, καὶ μὴν καὶ Λυκοῦργον τὸν Λακεδαιμόνιον καὶ Φωκίωνα καὶ Τέλλον τοὺς Ἀθηναίους, καὶ τοὺς σοφοὺς ἄνευ Περιάνδρου...

ΖΕΥΣ ΤΡΑΓΩΙΔΟΣ

42. ... Πολλοὶ γὰρ οἱ τάραχοι καὶ ἄλλοι ἄλλα νομίζουσι, Σκύθαι μὲν ἀκινάκῃ θύοντες καὶ Θρᾷκες Ζαμόλξιδι, δραπέτῃ ἀνθρώπῳ θαι μὲν ἀκινάκῃ θύοντες καὶ Θρᾷκες Ζαμόλξιδι, δραπέτῃ ἀνθρώπῳ ἐκ Σάμου ὡς αὐτοὺς ἥκοντι, Φρύγες δὲ Μήνῃ καὶ Αἰθίοπες Ἡμέρᾳ...

ΙΚΑΡΟΜΕΝΙΠΠΟΣ

16. ... Πάντα μὲν ἑξῆς διελθεῖν, ὦ φιλότης, ἀδύνατον, ὅπου γε καὶ ὁρᾶν αὐτὰ ἔργον ἦν· τὰ μέντοι κεφάλαια τῶν πραγμάτων τοιαῦτα ἐφαίνετο οἷά φησιν. Ὅμηρος τὰ ἐπὶ τῆς ἀσπίδος· οὗ μὲν γὰρ ἦσαν εἰλαπίναι καὶ γάμοι, ἑτέρωθι δὲ δικαστήρια καὶ ἐκκλησίαι, καθ' ἕτερον δὲ μέρος ἔθυέ τις, ἐν γειτόνων δὲ πενθῶν ἄλλος ἐφαίνετο· καὶ ὅτε μὲν ἐς τὴν Γετικὴν ἀποβλέψαιμι, πολεμοῦντας ἂν ἑώρων τοὺς Γέτας· ὅτε δὲ μεταβαίνην ἐπὶ τοὺς Σκύθας, πλανωμένους ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν ἦν ἰδεῖν· μικρὸν δὲ ἐπικλίνας τὸν ὀφθαλμὸν ἐπὶ θάτερα τοὺς Αἰγυπτίους γεωργοῦντας ἐπέβλεπον, καὶ ὁ Φοῖνιξ δὲ ἐνεπορεύετο καὶ ὁ Κίλιξ ἐλῄστευε καὶ ὁ Λάκων ἐμαστιγοῦτο καὶ ὁ Ἀθηναῖος ἐδικάζετο.

ΠΕΡΙ ΟΡΧΗΣΕΩΣ

79. ... Ἡ μέν γε Βακχικὴ ὄρχησις ἐν Ἰωνίᾳ μάλιστα καὶ ἐν Πόντῳ σπουδαζομένη, καίτοι σατυρικὴ οὖσα, οὕτω κεχείρωνται τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἐκεῖ, ὥστε κατὰ τὸν τεταγμένον ἕκαστοι καιρὸν ἁπάντων ἐπιλαθόμενοι τῶν ἄλλων κάθηνται δι' ἡμέρας τιτᾶνας καὶ κορύβαντας καὶ σατύρους καὶ βουκόλους ὁρῶντες· καὶ ὀρχοῦνταί γε

ISTORIA ADEVĂRATĂ

II, 17. Vreau să amintesc şi de oamenii însemnaţi pe care i-am văzut la ei... Dintre barbari, pe cei doi Cirus, pe scitul Anacharsis, pe tracul Zamolxis, pe italiotul Numa [7], apoi pe Licurg din Lacedemona, pe atenienii Focion [8] şi Tellos [9] şi pe [cei şapte] înţelepţi, cu excepţia lui Periandru [10]...

ZEUS TRAGEDIAN

42... S-au făcut multe încurcături şi fiecare are altă credinţă. Sciţii jertfesc unui paloş [11], tracii lui Zamolxis, care este un sclav din Samos venit la dînşii, frigienii [jertfesc] Lunii, etiopienii Zilei...

ICAROMENIP [12]

16. ...Să-ţi povestesc în şir toate acestea, dragul meu, mie-e cu neputinţă, căci era greu să şi le priveşti. Iar cele mai de seamă lucruri se înfăţişau aidoma imaginilor descrise de Homer, pe scut. Într-un loc erau ospeţe şi nunţi, într-un alt loc tribunale şi adunări, în altă parte un om aducea o jertfă, în vecinătate se arăta cineva pradă durerii, din pricina morţii. Şi ori de cîte ori priveam [13] la ţinutul geţilor, nu-i vedeam pe geţi decît luptînd. Ori de cîte ori treceam la sciţi, mi-era dat să-i văd rătăcind în căruţe. Aruncîndu-mi puţin privirile în cealaltă parte, zăream pe egipteni muncind pămîntul. Fenicianul făcea negustorie, cilicianul prăda, laconianul biciuia sclavii, iar atenianul pleda procese.

DESPRE DANS

79. ...Dansul bacchic este foarte gustat îndeosebi în Ionia şi în Pont [14], deşi este un dans satiric. Iar lumea de acolo este atît de subjugată de el, încît la vremea care a fost rînduită pentru aşa ceva, toţi uită de orice altă grijă şi stau jos zile întregi, privind la titani [15], coribanţi [16], satiri [17] şi păstori. Şi execută

---

[7] Numa Pompilius, unul dintre regii legendari ai Romei.
[8] Comandant de oşti atenian, care a trăit în secolul al IV-lea î.e.n.
[9] Un atenian pe care Solon l-a socotit a fi unul din oamenii fericiţi.
[10] Celebrul tiran din Corint (627—586 î.e.n.).
[11] Vezi Herodot, nota 39.
[12] Autorul descrie o călătorie aeriană — imaginară — şi o vizită făcută zeilor de filozoful cinic Menip, ironizînd astfel unele concepţii cosmogonice antice.
[13] Menip privea din înălţimi.
[14] Cf. Herodot, IV, 78—80.
[15] Aveau un rol în cultul lui Dionysos.
[16] Formau alaiul zeiţei Cibele şi dansau în extaz.
[17] Erau servitorii şi însoţitorii zeului Dionysos.

ταῦτα οἱ εὐγενέστατοι καὶ πρωτεύοντες ἐν ἑκάστῃ τῶν πόλεων οὐχ ὅπως αἰδούμενοι, ἀλλὰ καὶ μέγα φρονοῦντες ἐπὶ τῷ πράγματι μᾶλλον ἤπερ ἐπ' εὐγενείαις καὶ λειτουργίαις καὶ ἀξιώμασι προγονικοῖς.

ΜΑΚΡΟΒΙΟΙ

10. ... ὥσπερ Δημήτριός τε ὁ Καλλατιανὸς καὶ ἄλλοι λέγουσι. 'Ατέας δὲ Σκυθῶν βασιλεὺς μαχόμενος πρὸς Φίλιππον περὶ τὸν Ἴστρον ποταμὸν ἔπεσεν ὑπὲρ τὰ ἐνενήκοντα ἔτη γεγονώς. Βάρδυλις δὲ ὁ 'Ιλλυριῶν βασιλεὺς ἀφ' ἵππου λέγεται μάχεσθαι ἐν τῷ πρὸς Φίλιππον πολέμῳ εἰς ἐνενήκοντα τελῶν ἔτη. Τήρης δὲ 'Οδρυσῶν βασιλεύς, καθά φησι Θεόπομπος, δύο καὶ ἐνενήκοντα ἐτῶν ἐτελεύτησεν.

ΘΕΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

9. ... Τοιγαροῦν οἱ Σκύθαι καὶ οἱ Γέται ταῦτα ὁρῶντες αὐτῶν μακρὰ ἡμῖν χαίρειν εἰπόντες αὐτοὶ ἀπαθανατίζουσι καὶ θεοὺς χειροτονοῦσιν οὓς ἐθελήσωσι, τὸν αὐτὸν τρόπον ὅνπερ καὶ Ζάμολξις δοῦλος ὢν παρενεγράφη οὐκ οἶδ' ὅπως διαλαθών.

SCHOLIA IN LUCIANI ICAROMENIPPUM

16. ... τὴν Γετικήν] τὴν τῶν Γετῶν χώραν. οἱ δὲ Γέται ἔθνος βάρβαρον. — ΓVUΩΔ*. Addunt VUΩΔ: καὶ ἰσχυρόν, ὃ 'Ρωμαίων κατεξαναστὰν καὶ μέχρι φόρου ἀπαγωγῆς ταπεινῶσαν 'Ρωμαίους ὑπὸ Τραιανοῦ ὕστερον οὕτως ἐξωλοθρεύθη Δεκεβάλῳ χρώμενον βασιλεῖ, ὥστε τὸ πᾶν ἔθνος εἰς τεσσαράκοντα περιστῆναι ἄνδρας. — Addit Δ: ὡς ἱστορεῖ Κρίτων ἐν τοῖς Γετικοῖς [om. Müller FHG.] —

* Cod. Γ = Vat. 90 (saec. IX—X); V = Vat. 89 (saec. XIII); U = Urb. 118 (saec. XIII); Ω = Marc. 434 (saec. X—XII); Δ = Vat. 1322 (saec. XIII).

aceste dansuri oamenii cei mai de neam şi fruntaşii din fiecare cetate [18]; ei nu numai că nu se ruşinează, dar se şi mîndresc cu isprava asta mai mult decît s-ar mîndri cu neamul lor ales, cu dregătoriile ori cu vrednicia strămoşilor.

OAMENI CU VIAŢĂ LUNGĂ

10. ...Cum afirmă Demetrios din Callatis [19] şi alţii, Ateas, regele sciţilor, care s-a luptat [20] la Istru împotriva lui Filip, a căzut [în luptă] la vîrsta de peste nouăzeci de ani. Bardylis, regele ilirilor, se zice că a luptat [21] călare în războiul împotriva lui Filip, la nouăzeci de ani împliniţi. Teres [22], regele odrisilor, — după cum spune Teopomp — şi-a dat sfîrşitul la nouăzeci şi doi de ani.

ADUNAREA ZEILOR

9. Prin urmare sciţii şi geţii, după ce văd acestea şi ne spun un lung « bun rămas », devin nemuritori; şi zeifică pe cine vor, în acelaşi fel în care şi Zamolxis, deşi sclav, a fost trecut pe lista zeilor, strecurîndu-se nu ştiu cum.

SCOLII LA ICAROMENIP AL LUI LUCIAN

16. ...Ţinutul geţilor] ţara geţilor. Geţii, un neam barbar, — [manuscrisele] ΓVUΩΔ [23]. [Manuscrisele] VUΩΔ adaugă: şi puternic, care se ridicase împotriva romanilor şi îi umilise pînă la plătirea tributului; dar mai tîrziu, cînd avea rege pe Decebal, a fost pînă într-atîta de zdrobit de către Traian, încît tot neamul ajunsese la vreo patruzeci de bărbaţi [24]. [Manuscrisul] Δ adaugă: după cum povesteşte Criton [25] în *Getice* [omis de Müller FHG].

[18] Se pare că nici Histria nu făcea excepţie în privinţa aceasta (vezi Pippidi, *Contribuţii*, p. 197—212).

[19] Celebru geograf care a trăit în a doua jumătate a secolului al III-lea î.e.n. (cf. Ps.-Scymnos, v. 719).

[20] În anul 339 î.e.n. (cf. Trogus Pompeius, IX, 2—3).

[21] În anul 358 î.e.n.

[22] Întemeietorul regatului odrisilor, care a trăit cam între anii 470—440 î.e.n. (cf. Tucidide, II, 29, 2).

[23] Vezi situaţia manuscriselor la aparatul critic.

[24] Ştirea este cu totul fantezistă, iar absurditatea ei apare de la prima vedere. Scolia este foarte tîrzie, ea datorîndu-se poate patriarhului din Cezarea, pe nume Arethas, care a trăit cam între anii 860—932 e.n. Pe deasupra, manuscrisele păstrate sînt şi mai tîrzii, cam din secolul al XIII-lea, şi nu fac parte din primele categorii (cod. Γ şi E, B, C, R). aşa încît e posibil să se fi transmis greşit cifra (ca cea de 40 000 dată de Strabon VII, 3, 12). Se mai poate ca autorul să fi folosit pe Iulian Apostatul, care vorbeşte şi el de o « distrugere a neamului » (cf. *Împăraţii*, 327).

[25] Cf. Criton fr. 2.

XCVIII. ΓΑΛΗΝΟΥ

ΠΕΡΙ ΚΡΑΣΕΩΝ ΤΡΙΑ

II, 5 (II, p. 618 Kühn). Αἰγύπτιοι μὲν οὖν καὶ Ἄραβες καὶ Ἰνδοὶ καὶ πᾶν τὸ ξηρὰν καὶ θερμὴν χώραν ἐποικοῦν ἔθνος μελαίνας τε καὶ δυσαυξεῖς καὶ ξηρὰς καὶ οὔλας καὶ κραύρας ἔχουσι καὶ ψυχρὰν χώραν ἐποικοῦσιν, Ἰλλύριοί τε καὶ Γερμανοὶ καὶ Δαλμάται καὶ Σαυρομάται καὶ σύμπαν τὸ Σκυθικὸν εὐαυξεῖς μετρίως καὶ λεπτὰς καὶ εὐθείας καὶ πυρράς.

II, 6 (II, p. 627 Kühn). Κελτοῖς μὲν γὰρ καὶ Γερμανοῖς καὶ παντὶ τῷ Θρᾳκίῳ τε καὶ Σκυθικῷ γένει ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν τὸ δέρμα καὶ διὰ τοῦτο μαλακόν τε καὶ λευκὸν καὶ ψιλὸν τριχῶν.

ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

II, 17, 67. (I, p. 618 Kühn). Τῶν δὲ νεωτέρων ὅσοι τοῖς τούτων ὀνόμασιν ἑαυτοὺς ἐσέμνυναν Ἐρασιστρατείους τε καὶ Ἀσκληπιαδείους ἐπονομάσαντες, ὁμοίως τοῖς ὑπὸ τοῦ βελτίστου Μενάνδρου κατὰ τὰς κωμῳδίας εἰσαγομένοις οἰκέταις, Δάοις τέ τισι καὶ Γέταις, οὐδὲν ἡγουμένοις σφίσι πεπρᾶχθαι γενναῖον, εἰ μὴ τρὶς ἐξαπατήσειαν τὸ δεσπότην, οὕτω καὶ αὐτοὶ κατὰ πολλὴν σχολὴν ἀναίσχυντα σοφίσματα συνέθεσαν, οἱ μέν, ἵνα μηδ' ὅλως ἐξελεγχθείη ποτ' Ασκληπιάδης ψευδόμενος, οἱ δ', ἵνα κακῶς εἴπωσιν, ἃ καλῶς, ἐσιώπησεν Ἐρασίστρατος. Ἀλλὰ τῶν μὲν Ἀσκληπιαδείων ἅλις.

XCVIII. GALEN

Galen s-a născut la Pergam şi a trăit între anii 122—199 e.n. în oraşele Smirna, Corint, Alexandria şi Roma. A fost medic şi a lăsat o operă vastă, fiind influenţat de şcoala lui Hipocrate. Izvoarele folosite de el sînt foarte variate, iar ştirile transmise reflectă o stare de lucruri mai veche decît epoca sa.

Ediţii: *Claudii Galeni De temperamentis libri III* recognovit Georgius Helmreich, Teubner, Leipzig, 1904; *Claudii Galeni Scripta minora* edidit Georgius Helmreich, vol. III, Teubner, Leipzig, 1893.

DESPRE TEMPERAMENTE, ÎN TREI CĂRŢI

II, 5. (II, p. 618 Kühn). Egiptenii, arabii, inzii şi orice neam care locuieşte în regiuni uscate şi calde au un păr care creşte greu, negru, uscat, creţ şi fărîmicios. Spre deosebire de aceştia, cei ce locuiesc în ţinuturi umede şi reci — precum ilirii, germanii, dalmaţii, sarmaţii şi întregul neam scitic — au un păr care creşte destul de repede, e subţire, drept şi roşcat [1].

II, 6, (II, p. 627 Kühn). Celţii, germanii şi întreg neamul tracic şi scitic au pielea rece şi umedă. De aceea ea este moale, albă şi fără păr.

DESPRE FACULTĂŢILE NATURALE

II, 17, 67. (I, p. 618 Kühn). Iar dintre cei mai tineri, cîţi s-au lăudat cu numele acesta, numindu-se ucenici ai lui Erasistratos [2] şi ai lui Asclepiade [3] asemenea sclavilor pe care i-a pus în comediile sale excelentul Menandru [4], nişte daci şi geţi care nu-şi închipuie că au săvîrşit vreun lucru plin de nobleţe, dacă nu şi-au înşelat de trei ori stăpînul [5]. Le fel şi aceştia au ticluit, în lungul lor răgaz, sofisme neruşinate, unii pentru a nu se dovedi vreodată că Asclepiade s-a înşelat în vreo privinţă, iar alţii pentru a exprima prost ceea ce Erasistratos a păstrat bine sub tăcere. Dar despre ucenicii lui Asclepiade [am vorbit] destul.

---

[1] Cf. Hipocrate, *Despre aer, ape şi locuri*, 20.

[2] Erasistratos din Ceos, medic vestit din secolul al III-lea î.e.n., care a studiat la Atena şi Alexandria şi a realizat progrese însemnate în anatomie prin disecţii efectuate pe animale vii.

[3] Asclepiade a trăit în secolul I î.e.n. la Roma; el a întemeiat o şcoală de medicină.

[4] Cf. Menandru.

[5] Cf. Herondas, Terenţiu şi Ovidiu, *Arta de a iubi*, III, 332.

XCIX. ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ

ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

I, 9, 5. Ὁ δὲ Λυσίμαχος οὗτος γένος τε ἦν Μακεδὼν καὶ Ἀλεξάνδρου δορυφόρος, ὃν Ἀλέξανδρός ποτε ὑπ' ὀργῆς λέοντι ὁμοῦ καθεῖρξας ἐς οἴκημα κεκρατηκότα εὗρε τοῦ θηρίου. Τά τε οὖν ἄλλα ἤδη διετέλει θαυμάζων καὶ Μακεδόνων ὁμοίως τοῖς ἀρίστοις ἦγεν ἐν τιμῇ. Τελευτήσαντος δὲ Ἀλεξάνδρου Θρᾳκῶν ἐβασίλευεν ὁ Λυσίμαχος τῶν προσοίκων Μακεδόσιν, ὅσων ἦρχεν Ἀλέξανδρος καὶ ἔτι πρότερον Φίλιππος· 6. εἴεν δ' ἂν οὗτοι τοῦ Θρᾳκίου μοῖρα οὐ μεγάλη. Θρᾳκῶν δὲ τῶν πάντων οὐδένες πλείους εἰσὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅτι μὴ Κελτοί, πρὸς ἄλλο ἔθνος ἕν ἀντεξετάζοντι· καὶ διὰ τοῦτο οὐδείς πω πρότερος Θρᾷκας Ῥωμαίων κατεστρέψατο ἀθρόους. Ῥωμαίοις δὲ Θρᾴκη τε πᾶσά ἐστιν ὑποχείριος, καὶ Κελτῶν ὅσον μὲν ἀχρεῖον νομίζουσι διά τε ὑπερβάλλον ψῦχος καὶ γῆς φαυλότητα ἑκουσίως παρῶπται σφισι, τὰ δὲ ἀξιόκτητα ἔχουσι καὶ τούτων. 7. Τότε δὲ ὁ Λυσίμαχος πρώτοις τῶν περιοίκων ἐπολέμησεν Ὀδρύσαις, δεύτερα δὲ ἐπὶ Δρομιχαίτην καὶ Γέτας ἐστράτευσεν. Οἷα δὲ ἀνδράσι συμβαλὼν οὐκ ἀπείροις πολέμων, ἀριθμῷ δὲ καὶ πολὺ ὑπερβεβληκόσιν, αὐτὸς μὲν ἐς τὸ ἔσχατον ἐλθὼν κινδύνου διέφυγεν, ὁ δὲ οἱ παῖς Ἀγαθοκλῆς συστρατευόμενος τότε πρῶτον ὑπὸ τῶν Γετῶν ἑάλω. Λυσίμαχος δὲ καὶ ὕστερον προσπταίσας μάχαις καὶ τὴν ἅλωσιν τοῦ παιδὸς οὐκ ἐν παρέργῳ ποιούμενος, συνέθετο πρὸς Δρομιχαίτην εἰρήνην, τῆς τε ἀρχῆς τῆς αὐτοῦ τὰ πέραν Ἴστρου παρεὶς τῷ Γέτῃ καὶ θυγατέρα συνοικίσας ἀνάγκῃ τὸ πλέον. Οἱ δὲ οὐκ Ἀγα-

XCIX. PAUSANIA

Pausania a trăit în a doua jumătate a secolului al II-lea e.n. şi a fost, se pare, de origine orientală. A scris o *Descriere a Greciei*, în 10 cărţi, compusă între anii 162—178. Cartea aceasta este mai mult decît o simplă periegeză, căci cuprinde informaţii preţioase despre istoria socială, arta, mitologia sau istoria politică a Eladei. Autorul n-a văzut totdeauna cu ochii lui ceea ce înfăţişează, ci a prezentat uneori lucrurile după surse scrise.

Ediţia: *Pausaniae Graeciae descriptio* recognovit Fridericus Spiro, vol. I—III, Teubner, Leipzig, 1903.

DESCRIEREA GRECIEI

I, 9, 5. Lisimah acesta era macedonean şi făcea parte din garda personală a lui Alexandru. [Odată] regele, cuprins de mînie, l-a închis într-o încăpere împreună cu un leu, dar Alexandru găsi animalul răpus. De atunci Alexandru l-a admirat fără încetare — şi pentru alte motive. Şi l-a preţuit ca pe unul dintre cei mai de seamă bărbaţi din Macedonia. După moartea lui Alexandru [1], Lisimah ajunse rege [2] peste tracii vecini cu macedonenii, asupra cărora stăpînise Alexandru şi, mai înainte de el, Filip. 6. Pămîntul lor ar fi o mică parte a Traciei. Dintre toţi oamenii nici un neam nu-i mai numeros decît tracii, afară doar de celţi, pentru cine compară un neam cu altul. De aceea, nimeni mai înainte de romani nu a putut să-i înfrîngă pe toţi tracii împreună. Toată Tracia este supusă romanilor, iar din ţara celţilor cît socotesc nefolositor, din pricina frigului cumplit şi a nerodniciei pămîntului, a fost trecut de ei cu vederea, cu bună ştiinţă, dar deţin cele vrednice de stăpînire [din ţara] acestora. 7. Atunci Lisimah, dintre vecini, s-a războit mai întîi cu odrisii [3] şi apoi a pornit cu armata împotriva lui Dromichaites şi a geţilor [4]. Dar avu de înfruntat nişte bărbaţi foarte pricepuţi în războaie şi care îl întreceau cu mult prin numărul lor. El însuşi ajunse într-o primejdie cît se poate de mare şi scăpă cu fuga. Fiul său, Agatocle, care-l sprijinea atunci în luptă pentru prima oară, fu luat prizonier de către geţi. Lisimah a fost biruit şi în alte lupte. Şi deoarece socotea că nu este puţin lucru să-şi aibă fiul prins în război, încheie o pace [5] cu Dromichaites şi din stăpînirea [6] sa cedă getului ţinuturile de dincolo de Istru. Mai mult de nevoie îi dădu în căsătorie pe fiica sa [7]. Unii spun că nu Agatocle

---

[1] Cf. Diodor, XVIII, 3 ,2.
[2] Abia în anul 306 î.e.n., cînd toţi diadohii îşi iau titlul de rege, şi-l asumă şi el.
[3] În anii 322 şi 313 î.e.n. (cf. Diodor, XVIII, 14, 2—3 şi XIX, 73, 8).
[4] Pe la anul 300 î.e.n., după lupta de la Issos. Cf. Diodor, XXI, 11—12.
[5] Probabil în anul 297 î.e.n. (vezi Diodor, nota 27 şi 29).
[6] Vezi Diodor, notele 28 şi 33. După unii cercetători (vezi RE, VII, A, col. 1861) stăpînirea efectivă a lui Lisimah s-ar fi întins pînă la Tyras.
[7] Aceasta s-a întîmplat mai tîrziu, cînd a fost prins Lisimah.

θοκλέα, Λυσίμαχον δὲ αὐτὸν ἁλῶναι λέγουσιν, ἀνασωθῆναι δὲ Ἀγαθοκλέους τὰ πρὸς τὸν Γέτην ὑπὲρ αὐτοῦ πράξαντος· ὡς δὲ ἐπανῆλθεν, Ἀγαθοκλεῖ Λυσάνδραν γυναῖκα ἠγάγετο, Πτολεμαίου τε τοῦ Λάγου καὶ Εὐρυδίκης οὖσαν.

III, 19, 11. Ὃν δὲ οἶδα λέγοντας Κροτωνιάτας περὶ Ἑλένης λόγον, ὁμολογοῦντας δέ σφισι καὶ Ἱμεραίους, ἐπιμνησθήσομαι καὶ τοῦδε. Ἔστιν ἐν τῷ Εὐξείνῳ νῆσος κατὰ τοῦ Ἴστρου τὰς ἐκβολὰς Ἀχιλλέως ἱερά· ὄνομα μὲν τῇ νήσῳ Λευκή, περίπλους δὲ αὐτῆς σταδίων εἴκοσι, δασεῖα δὲ ὕλῃ πᾶσα καὶ πλήρης ζῴων ἀγρίων καὶ ἡμέρων, καὶ ναὸς Ἀχιλλέως καὶ ἄγαλμα ἐν αὐτῇ.

IV, 34, 2. ... Θηρία δὲ ἐς ὄλεθρον ἀνθρώπων οὐ πεφύκασιν οἱ Ἑλλήνων ποταμοὶ φέρειν, καθάπερ γε Ἰνδὸς καὶ Νεῖλος ὁ Αἰγύπτιος, ἔτι δὲ Ῥῆνος καὶ Ἴστρος Εὐφράτης τε καὶ Φᾶσις. Οὗτοι γὰρ δὴ θηρία ὁμοίως τοῖς μάλιστα ἀνδροφάγα αὔξουσι, ταῖς ἐν Ἕρμῳ καὶ Μαιάνδρῳ γλάνισιν ἐοικότα ἰδέας, πλὴν χρόας τε μελαντέρας καὶ ἀλκῆς· ταῦτα δὲ αἱ γλάνεις ἀποδέουσιν.

V, 12, 6. ... Οὗτος (Τραϊανὸς) προσεκτήσατο ὁ βασιλεὺς Γέτας τοὺς ὑπὲρ Θρᾴκης...

VIII, 28, 2. ... Ἴστρον μέν γε καὶ Ῥῆνον, ἔτι δὲ Ὕπανιν τε καὶ Βορυσθένην καὶ ὅσων ἄλλων ἐν ὥρᾳ χειμῶνος τὰ ῥεύματα πήγνυται, τούτους μὲν χειμερίους κατὰ ἐμὴν δόξαν ὀρθῶς ὀνομάσαι τις ἄν. Οἵ ῥέουσι μὲν διὰ γῆς τὸ πολὺ τοῦ χρόνου νειφομένης, ἀναπλέως δὲ κρυμοῦ καὶ ὁ περὶ αὐτούς ἐστιν ἀήρ.

VIII, 38, 3. ... Ἡ κατὰ τὰ αὐτὰ ποταμῷ τῷ Ἴστρῳ πέφυκεν ἴσον παρέχεσθαι τὸ ὕδωρ ἐν χειμῶνι ὁμοίως καὶ ἐν ὥρᾳ θέρους...

IX, 30, 5. ... ὡς δὲ ἐνεφορήσαντο οἴνου (Threiciae feminae), ἐξεργάζονται τὸ τόλμημα, καὶ τοῖς ἀνδράσιν ἀπὸ τούτου κατέστη μεθυσκομένους ἐς τὰς μάχας χωρεῖν...

X, 34, 5. Τὸ δὲ Κοστοβώκων [τε] τῶν ληστικῶν τὸ κατ' ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα ἐπιδραμὸν ἀφίκετο καὶ ἐπὶ τὴν Ἐλάτειαν· ἔνθα δὴ ἀνὴρ Μνησίβουλος λόχον τε περὶ αὐτὸν ἀνδρῶν συνέστησε καὶ καταφονεύσας πολλοὺς τῶν βαρβάρων ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ· οὗτος ὁ Μνησίβουλος δρόμου νίκας καὶ ἄλλας ἀνείλετο καὶ ὀλυμπιάδι πέμπτῃ πρὸς ταῖς τριάκοντά τε καὶ διακοσίαις σταδίου καὶ τοῦ σὺν τῇ ἀσπίδι διαύλου...

a fost prins, ci însuşi Lisimah [8]; că l-a salvat Agatocle, care ar fi căutat să cadă la o înţelegere cu Dromichaites, pentru răscumpărarea lui. Cînd s-a întors, l-a căsătorit pe Agatocle cu Lysandra, fiica lui Ptolemaios Lagos şi a Euridicei.

III, 19, 11. Voi aminti aci o poveste despre Elena, pe care ştiu că o spun crotoniaţii, iar locuitorii din Himera sînt de acord cu ei. Se află o insulă în Pontul Euxin, la gurile Istrului, închinată lui Ahile. Aceasta se numeşte Leuce şi are un perimetru de douăzeci de stadii, este acoperită de o pădure deasă şi plină de animale sălbatice şi domestice. În ea se află un templu şi o statuie a lui Ahile [9].

IV, 34, 2. ...Rîurile Greciei nu au vietăţi care să le aducă oamenilor pieirea, cum sînt Indul, Nilul din Egipt, Rinul, Istrul, Eufratul şi Fasis; căci aceste [fluvii] hrănesc animale semănînd ca înfăţişare cu somnul din Hermos şi Meandru — dar aceste vietăţi sînt mai negre şi mai puternice. Somnul stă, în aceste două privinţe, mai prejos decît acele vieţuitoare.

IV, 12, 6. ...Împăratul [Traian] a mărit imperiul, supunîndu-i pe geţii care locuiesc dincolo de Tracia...

VIII, 28, 2... Istrul, Rinul, Hypanis, Boristene şi alte fluvii, ale căror ape îngheaţă iarna, după părerea mea pot fi numite — şi pe drept cuvînt — « rîuri de iarnă ». Ele străbat pămînturi ce sînt acoperite de zăpadă în cea mai mare parte a timpului, iar aerul de acolo este foarte rece.

VIII, 38, 3... Rîul despre care vorbim [10] se aseamănă cu Istrul în această privinţă, avînd — în chip firesc — acelaşi debit de apă şi iarna şi vara...

IX, 30, 5. ... După ce s-au ghiftuit cu vin [femeile trace] au săvîrşit o faptă îndrăzneaţă [11] şi de atunci s-a statornicit obiceiul ca bărbaţii să se îmbete înainte de a intra în luptă...

X, 34, 5. [Neamul] costobocilor [12], cu apucăturile lui tîlhăreşti, a năvălit pe timpul meu [13] în Grecia, ajungînd [14] pînă la Elateia [15]. Acolo, un bărbat [cu numele] Mnesibulos a strîns în juru-i o ceată de oameni şi, după ce a omorît pe mulţi dintre barbari, a căzut şi el în luptă. Mnesibulos a biruit la alergări; pe lîngă alte izbînzi, la olimpiada a 235-a a cîştigat şi întrecerea în stadiu, precum şi dubla alergare cu scutul [16]...

---

[8] Şi tatăl a fost prins în anul 291 î.e.n., cînd l-a atacat din nou pe Dromichaites (cf. Diodor, XXI, 12, 1).

[9] Vezi Arian, notele 31 şi 32.

[10] Rîul Neda din Arcadia.

[11] Au avut îndrăzneala să-l ucidă pe cîntăreţul Orfeu.

[12] Cf. Ptolemeu, III, 8, 3.

[13] În anul 170 e.n. Pentru cauzele posibile ale invaziei cf. Dio Cassius, LXXII, 3, 3.

[14] Cu această ocazie — invazia s-a desfăşurat pe uscat, prin Moesia, Tracia şi Macedonia — a avut de suferit şi Dobrogea (cf. inscripţia de lîngă Tropaeum Traiani în CIL, III, 4421, 12 şi vezi de curînd Em. Popescu, *Epigraphische Beiträge zur Geschichte der Stadt Tropaeum Traiani*, în „Studii Clasice" VI (1964), p. 193—199).

[15] În realitate se pare că ei au ajuns pînă în Atica, unde au devastat sanctuarul din Eleusis.

[16] În anul 164 e.n.

C. ΠΟΛΥΔΕΥΚΟΥΣ

ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΟΝ

VII, 14. ... Ἀλώνητοι δ' ἐκαλοῦντο οἱ μηδενὸς ἄξιοι τῶν οἰκετῶν, ὅτι τῶν Θρᾳκῶν οἱ μεσόγειοι ἁλῶν ἀντικατηλλάττοντο τοὺς οἰκέτας.

C. [IULIUS] POLLUX

S-a născut la Naucratis şi a fost profesor de filozofie la Atena, în a doua jumătate a secolului al II-lea e.n. Iulius Pollux a fost satirizat de scriitorul Lucian şi a apărat cu consecvenţă ideile mişcării aticiste. A alcătuit un lexicon în 10 cărţi, dedicat împăratului Commodus (180—192), pentru nevoile învăţămîntului vremii.

Ediţia: *Pollucis Onomasticon* e codicibus ab ipso collatis denuo edidit et adnotavit Ericus Bethe, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1900—1931.

DICŢIONAR

VII, 14... Sclavii care nu erau buni de nimic se numeau « vînduţi pentru sare », deoarece tracii din interior[1] dădeau sclavi în schimbul sării.

[1] Adică din interiorul Peninsulei Balcanice, în opoziţie cu cei de pe coasta mărilor.

CI. ΗΡΩΔΙΑΝΟΥ

ΠΕΡΙ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΠΡΟΣΩΔΙΑΣ

LIBER II, vol. I, 52, 28. Ματόας· οὕτω πάλαι ὑπὸ Σκυθῶν ἐκαλεῖτο Ἴστρος ὁ ποταμός. Ματόας δέ ἐστι κατ' Ἕλληνας ἄσιος.

LIBER III, vol. I, 59, 19. Δάης Σκυθικὸν ἔθνος· λέγονται καὶ Δά.αι μετὰ τοῦ σ: I, 62, 9. Ἄνθης, Σκύθης ἔθνος Θρᾴκιον ἀπὸ Σκύθου παιδὸς Ἡρακλέους· τινὲς δὲ ἀπὸ τοῦ σκύζεσθαι· ὀργιλώτατοι γάρ.

LIBER IV, vol. I, 87, 11. Δάνουβις ἢ Δάνουσις Ἴστρος ὁ ποταμός· ἑρμηνεύεται δὲ ὥσπερ τοῦ ἁμαρτεῖν ἔχων αἰτίαν.

LIBER V, vol. I, 108, 34. Τὸ Δᾶος ὡς κύριον βαρύνεται. «Γέτας γὰρ τοὺς πρὸς τὸν Πόντον κεκλιμένους καὶ τὴν ἕω, Δάους δὲ τοὺς πρὸς τἀναντία πρὸς Γερμανίαν καὶ τὰς τοῦ Ἴστρου πηγάς» (Strabo VII, p. 304). Καὶ παρ' Ἀττικοῖς δὲ τὰ τῶν οἰκετῶν ὀνόματα Δᾶοι καὶ Γέται· λέγεται δὲ καὶ Δᾶκος.

LIBER VI, vol. I, 144, 3. Κρόβυζος ἔθνος πρὸς νότου ἀνέμου τοῦ Ἴστρου.

I, 147, 26. Δᾶκος ἔθνος, ὃ καὶ Δᾶος καλεῖται.

LIBER VIII, vol. I, 207, 29. Μόκαρσος Θρᾴκης χωρίον· Θεόπομπος πρώτῳ τῶν Φιλιππικῶν. Τούτοις ἀκολουθεῖ καὶ τὸ Ἀγάθυρσος εἴτε κύριον εἴτε ἐθνικὸν εἴη. Ἔστι δὲ ἔθνος ἐνδοτέρω τοῦ Αἵμου· κέκληται δὲ ἢ ἀπ' Ἀγαθύρσου τοῦ Ἡρακλέους ἢ ὡς Πείσανδρος ἀπὸ τῶν θύρσων τοῦ Διονύσου· λέγονται καὶ Ἀγαθύρσιοι.

CI. HERODIAN
(GRAMATICUL)

S-a născut la Alexandria ca fiu al gramaticului Apollonios Dyscolos. Herodian a trăit și a scris la Roma pe vremea împăratului Marcus Aurelius (161–180 e.n.). O mare parte din numeroasele sale lucrări s-au pierdut, păstrîndu-ni-se numai fragmente din două opere. *Prozodia generală*, care numără 21 de cărți, cuprinde ca exemple o mulțime de știri de natură istorică și geografică interesante. Ele s-au păstrat indirect, și anume în culegerea lui Stephanos din Bizanț din secolul al VII-lea e.n. În textul dat de noi mai jos, cifra romană corespunde volumului ediției Lentz, iar numerele arabe indică pagina și rîndul.

Ediția: *Herodiani Technici Reliquiae* collegit disposuit emendavit explicavit praefatus est Augustus Lentz, vol. I–II, Teubner, Leipzig, 1867–1868.

DESPRE PROZODIA GENERALĂ

Cartea a II-a. I, 52, 28. Matoas. Astfel era numit odinioară fluviul Istru de către sciți. Matoas la greci înseamnă « mîlos ».

Cartea a III-a. I, 59, 19. Daes, neam scitic. Sînt numiți și dasi, cu *s* (sigma). I, 62, 9. Anthes[1], neam scitic din Tracia, [se trage] din Scythes, fiul lui Heracles. Unii [cred că] de la σκύζεσθαι [« a se mînia »], căci sînt foarte mînioși.

Cartea a IV-a. I, 87, 11. Danubis sau Danusis este fluviul Istru. Înțelesul e cam acesta: unul care are un temei să rătăcească.

Cartea a V-a. I, 108, 34. Daos, ca nume propriu, poartă accent circumflex. « Cei dinspre Pont și răsărit se numesc geți, iar cei din partea opusă — dinspre Germania și izvoarele Istrului — poartă numele de dai » (Strabon, VII, p. 304). Și la atici există numele de sclavi Daos și Geta[2]. Ei sînt numiți și daci.

Cartea a VI-a. I, 144, 3. Neamul crobizilor, la sud de Istru.

I, 147, 26. Neamul dacilor, care se numește și [neamul] dailor.

Cartea a VIII-a. I, 207, 29. Mocarsos, ținut în Tracia. Teopomp, în cartea I a *Filipicelor*. Împreună cu aceste [cuvinte] merge și [cuvîntul] agatirs, nume propriu sau nume de trib dincolo de Haemus. Este numit astfel sau de la Agathyrsos, fiul lui Heracles[3], sau — cum crede Peisandros[4] — de la tîrsurile lui Dionysos. Ei se mai numesc și agatirși.

---

[1] Cf. Herodot, IV, 10.
[2] Cf. Menandru.
[3] Vezi nota 1.
[4] Peisandros din Rodos, autorul unei epopei despre Heracles, a trăit în secolul VI î.e.n.

LIBER XII, vol. I, 313, 10. Λεύκη τὸ προσηγορικὸν καὶ Λεύκη κύριον, λευκὴ δὲ τὸ ἐπίθετον καὶ Λευκὴ νῆσος ἐπιθετικώτερον τεταγμένη. Πεύκη· ἔστι καὶ νῆσος ἐν τῷ Ἴστρῳ...

I, 340, 22. Τάφραι καὶ Τάφρη ἑνικῶς, χώρα ταφρευθεῖσα περὶ τὴν Μαιῶτιν λίμνην ὑπὸ δούλων ταῖς δεσποίναις συμμιγέντων κατὰ τὸν πολυχρόνιον πόλεμον τῶν Σκυθῶν, τῶν δεσποτῶν πολεμούντων τοῖς Θρᾳξὶν ἢ τοῖς ἐντὸς Ἴστρου, ὡς Καλλίστρατος ἐν τρίτῳ.

ΠΕΡΙ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑΣ

II, 514, 25. Ζάμολξις· λέγεται καὶ Ζάλμοξις καὶ Σάλμοξις.

Cartea a XII-a. I, 313, 10. Leuce, şi nume comun [5] şi nume propriu. Ca adjectiv înseamnă « cea albă », dar este şi insula Leuce, unde cuvîntul are mai mult valoare de epitet. Peuce este şi o insulă pe Istru...

I, 340, 22. Tafrai şi Tafre [6] la singular, ţinut în jurul Lacului Meotic, unde s-au săpat şanţuri de către sclavii care s-au unit cu soţiile stăpînilor în timpul unui război îndelungat al sciţilor [7]. Stăpînii se luptau cu tracii sau cu cei de dincoace de Istru, cum povesteşte Callistratos [8] în cartea a III-a.

DESPRE ORTOGRAFIE

II, 514, 25. Zamolxis: se mai spune şi Zalmoxis şi Salmoxis.

[5] « Plop ».
[6] « Şanţuri » şi « şanţ ».
[7] Cf. Herodot, IV, 1.
[8] Callistratos, filolog din sec. II î.e.n., elevul celebrului Aristofan din Bizanţ, a scris numeroase comentarii la operele vechilor poeţi greci.

CII. ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΥ ΔΑΛΔΙΑΝΟΥ

ΤΑ ΟΝΕΙΡΟΚΡΙΤΙΚΑ

I, 8 (p. 14 Hercher). Οἷον στίζονται παρὰ Θρᾳξὶν οἱ εὐγενεῖς παῖδες καὶ παρὰ Γέταις οἱ δοῦλοι· ὧν οἱ μὲν πρὸς ἄρκτον, οἱ δ' ἐπὶ μεσημβρίαν οἰκοῦσι.

CII. ARTEMIDOR DIN DALDIS

Artemidor, care s-a născut la Efes şi a trăit în jurul anului 170 î.e.n., îşi spunea Daldianul, fiindcă mama lui era originară din Daldis. A alcătuit o culegere de vise în 5 cărţi, care cuprinde şi tălmăcirea lor.

Ediţia: *Oneirocriticon libri V* ex recensione Rud. Hercheri, Teubner, Leipzig, 1864.

TĂLMĂCITOR DE VISE

I, 8 (p. 14 Hercher). Astfel la traci sînt tatuaţi[1] copiii nobili, iar la geţi sclavii. Dintre aceştia, ultimii locuiesc la nord, iar ceilalţi la sud.

[1] Cf. Clearh din Soloi, fr. 8.

CIII. AULI GELLII

NOCTIUM ATTICARUM LIBRI

X, 7, 1. Omnium fluminum, quae in maria, qua imperium Romanum est, fluunt... maximum esse Nilum consentitur. Proxima magnitudine esse Histrum scripsit Sallustius (Hist. fr. III 80 M). Varro (Ant. hum. XIII fr. 6 Mi.) autem cum de parte orbis, quae Europa dicitur, dissereret, in tribus primis eius terrae fluminibus Rodanum esse ponit, per quod videtur eum facere Histro aemulum. Histros enim quoque in Europa fluit.

XIII, 25 (24) 1. In fastigiis fori Traiani simulacra sunt sita circumundique inaurata equorum atque signorum militarium, subscriptumque est: *ex manubiis*... 28. Itaque haec inscriptio, quam videtis: *ex manubiis*, non res corporaque ipsa pradae demonstrat — nihil enim captum est horum a Traiano ex hostibus —, sed facta esse haec conparataque « ex manubiis », id est ex pecunia praedaticia, declarat.

CIII. AULUS GELLIUS

S-a născut şi a trăit în Italia între anii 130—200 e.n. A locuit o vreme şi la Atena, unde a studiat filozofia şi a adunat material pentru opera sa *Nopţi atice*, în 20 de cărţi. Această lucrare este o mică enciclopedie nesistematică, cu informaţii variate privind mai ales trecutul roman: limbă, literatură, drept, antichităţi etc. Meritul autorului este acela de a ne fi păstrat o mulţime de ştiri din scriitori astăzi pierduţi.

Ediţia: *Auli Gellii Noctium Atticarum libri XX* post Martinum Hertz edidit Carolus Hosinus, vol. I—II, Teubner, Leipzig, 1903.

NOPŢILE ATICE

X, 7, 1. Toţi sînt de acord că dintre toate fluviile care curg spre mările unde se întinde Imperiul roman... cel mai mare este Nilul. Salustiu a scris (*Istorii*, fr. III, 80, ed. Maurenbrecher) că al doilea ca mărime este Istrul. Varro [1] însă (*Antichităţi umane*, XIII, fr. 6, ed. Mirsch), cînd discută despre acea parte a Pămîntului care se numeşte Europa, aşează Ronul între primele trei fluvii ale acestui continent. Prin aceasta se pare că el îl socoteşte rival al Istrului, căci şi Istrul curge în Europa.

XIII, 25 (24), 1. În partea superioară a Forului lui Traian [2] sînt aşezate statui de cai şi drapele militare aurite, iar dedesubt stă scris: « Din manubii »... 28. Prin urmare, această inscripţie, pe care o vedeţi: « Din manubii » nu arată înseşi lucrurile care fac parte din pradă — căci nimic de acest fel n-a fost luat de la duşmani de către Traian —, ci că acestea au fost făcute şi procurate din « manubii », adică din banii rezultaţi din vînzarea prăzii [3].

---

[1] Celebrul polihistor roman.

[2] După victoria împotriva dacilor, Traian a construit un for, o bazilică şi celebra columnă — care îi poartă numele — inaugurate în anii 112—113 e.n. (cf. Dio Cassius, LXVIII, 16, 3).

[3] Cf. Dio Cassius, LXVIII, 14, 4.

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

VIII, 1. ... Ἔστι που καὶ ποταμῶν τιμή, ἢ κατ' ὠφέλειαν ὥσπερ Αἰγυπτίοις πρὸς τὸν Νεῖλον, ἢ κατὰ κάλλος ὡς Θετταλοῖς πρὸς τὸν Πηνειόν, ἢ κατὰ μέγεθος ὡς Σκύθαις πρὸς τὸν Ἴστρον...

XV, 7. ... Ἀχιλλεὺς νῆσον οἰκεῖ εὐθὺ Ἴστρου κατὰ τὴν Ποντικὴν θάλατταν, Ἀχιλλέως ναός, καὶ βωμοὶ Ἀχιλλέως· καὶ ἑκὼν μὲν οὐκ ἄν τις προσέλθοι, ὅτι μὴ θύσων· θύσας δὲ ἐπιβαίνει τῆς νεώς. Εἶδον ἤδη ναῦται πολλάκις ἄνδρα ἠΐθεον, ξανθὸν τὴν κόμην, πηδῶντα ἐν ὅπλοις· τὰ ὅπλα χρυσᾶ· οἱ δὲ εἶδον μὲν οὐδαμῶς, ἤκουσαν δὲ παιανίζοντος· οἱ δὲ καὶ εἶδον, καὶ ἤκουσαν. Ἤδη δέ τις καὶ κατέδαρθεν ἄκων ἐν τῇ νήσῳ, καὶ αὐτὸν Ἀχιλλεὺς ἀνίστησι, καὶ ἐπὶ σκηνὴν ἄγει, καὶ εὐωχεῖ· ὁ Πάτροκλος ᾠνοχόει, Ἀχιλλεὺς ἐκιθαρίζειν, παρεῖναι δὲ ἔφη καὶ τὴν Θέτιν, καὶ ἄλλων δαιμόνων χορόν.

XXXI, 7. ... Ἥδιστον ἐν ποταμοῖς θέαμα ὁ Νεῖλος, ἀλλ' οὐ δι' ἀφθονίαν ὕδατος, καὶ γὰρ ὁ Ἴστρος εὔνεως· ἀλλὰ ὁ Ἴστρος οὐ γόνιμος, ὁ δὲ Νεῖλος γόνιμος...

Sofistul Maximus din Tir, care a trăit pe la sfîrşitul secolului al II-lea e.n., a scris 41 de *discursuri* cu subiecte mai ales de natură etică. În ele se cuprind uneori ştiri interesante, dar nu cunoaştem izvoarele folosite de autor.

Ediţia: *Theophrasti Characteres, Marci Antonini Commentarii... Maximi Tyrii Dissertationes* Graece et Latine... emendavit Fred. Dübner, Firmin Didot, Paris, 1877.

DISCUŢII

VIII, 1... Există şi o cinstire a fluviilor, fie pentru folosul lor — ca la egipteni, Nilul —, fie pentru frumuseţea lor — ca la tesalieni, [rîul] Peneu —, fie pentru mărimea lor — ca la sciţi, Istrul...

XV, 7... Ahile locuieşte într-o insulă [1] drept în faţa Istrului, în Marea Pontică. [Acolo se află] templul şi altarele lui Ahile. Nimeni nu vine de bună voie acolo, decît să aducă jertfe. După ce jertfeşte, intră în templu. Corăbierii l-au văzut de multe ori pe acest bărbat tînăr, cu părul blond, dansînd [îmbrăcat] în arme de aur. Unii nu l-au văzut, dar l-au auzit cîntînd un cîntec de război [« paianul »]. Alţii l-au văzut şi l-au auzit. Cineva a fost furat de somn în această insulă, fără voia lui. Ahile l-a sculat, l-a dus în cortul său şi l-a aşezat la un ospăţ. Patrocle turna vin în pahare, iar Ahile cînta din chitară. Omul [despre care vorbim] spunea că se afla de faţă şi Tetis şi un grup de alte zeităţi.

XXXI, 7... Între fluvii, cea mai plăcută privelişte o oferă Nilul, dar nu din pricina belşugului de ape, căci şi Istrul poate purta corăbii mari. Însă Istrul nu aduce fertilitate, pe cînd Nilul aduce...

[1] Cf. Pindar, *Nemeenele*, IV, 49.

CV. PARADOXOGRAPHUS VATICANUS ROHDII

27. Παρὰ Κροβύζους ἔθος ἐστὶ τὸ μὲν γεννώμενον βρέφος θρηνεῖν, τὸν δὲ θανόντα εὐδαιμονίζειν.

42. Γέταις φασὶ ταῖς τοῦ Διὸς βρονταῖς ἀντιτυμπανίζειν καὶ τοξεύοντας εἰς τὸν ἀέρα ἀπειλεῖν τῷ θεῷ.

CV. PARADOXOGRAFUL LUI ROHDE

Este o scurtă compilație anonimă în care sînt folosite scrieri anterioare secolului al III-lea e.n. Textul, care s-a păstrat într-un codice din secolul al XV-lea — aflat astăzi în biblioteca Vaticanului —, a fost editat pentru prima dată de Erwin Rohde, sub al cărui nume a intrat în literatura de specialitate.

Ediția: *Rerum naturalium scriptores Graeci minores* recognovit Otto Keller, vol. I, Teubner, Leipzig, 1877, p. 106—115.

27. La crobizi este obiceiul să fie plîns copilul la naștere și fericit omul la moarte [1].

42. Se spune că geții întîmpină cu lovituri de tobă tunetele lui Zeus și îl amenință pe zeu trăgînd cu arcul în văzduh [2].

[1] Cf. Mela, II, 2, 18.
[2] Cf. Herodot, IV, 94.

CVI. ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

ΣΤΡΩΜΑΤΕΙΣ

I, 15, p. 130 (Stählin II, p. 42). ... Δῆλοι δέ εἰσιν οἱ βάρβαροι διαφερόντως τιμήσαντες τοὺς αὑτῶν νομοθέτας τε καὶ διδασκάλους θεοὺς προσειπόντες... καί μοι δοκοῦσιν αἰσθόμενοι τῆς μεγάλης εὐποιίας τῆς διὰ τῶν σοφῶν σεβασθῆναί τε τοὺς ἄνδρας καὶ δημοσίᾳ φιλοσοφῆσαι· Βραχμᾶνές τε σύμπαντες καὶ Ὀδρύσαι καὶ Γέται...

I, 16, p. 132 (Stählin II, p. 49). ... Ναὶ μὴν Θρᾷκες πρῶτοι τὴν καλουμένην ἅρπην εὗρον (ἔστι δὲ μάχαιρα καμπύλη) καὶ πρῶτοι πέλταις ἐπὶ τῶν ἵππων ἐχρήσαντο. ὁμοίως δὲ καὶ Ἰλλυριοὶ τὴν καλουμένην πάρμην ἐξεῦρον...

IV, 8, p. 213 (Stählin II, p. 274). ... Γέται δὲ ἔθνος βάρβαρον οὐκ ἄγευστον φιλοσοφίας πρεσβευτὴν αἱροῦνται πρὸς Ζάμολξιν ἥρωα κατ᾽ ἔτος. ὁ δὲ Ζάμολξις ἦν τῶν Πυθαγόρου γνωρίμων· ἀποσφάττεται οὖν ὁ δοκιμώτατος κριθεὶς ἀνιωμένων τῶν φιλοσοφησάντων μέν, οὐχ αἱρεθέντων δέ, ὡς ἀποδεδοκιμασμένων εὐδαίμονος ὑπηρεσίας.

V, 5, p. 240 (Stählin II, p. 346). Ἀριστόκριτος δ᾽ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν πρὸς Ἡρακλεόδωρον ἀντιδοξουμένων μέμνηταί τινος ἐπιστολῆς οὕτως ἐχούσης· «Βασιλεὺς Σκυθῶν Ἀτοίας Βυζαντίων δήμῳ. μὴ βλάπτετε προσόδους ἐμάς, ἵνα μὴ ἐμαὶ ἵπποι ὑμέτερον ὕδωρ πίωσι». συμβολικῶς γὰρ ὁ βάρβαρος τὸν μέλλοντα πόλεμον αὐτοῖς ἐπάγεσθαι παρεδήλωσεν...

V, 8, p. 242 (Stählin II, p. 355). Ἀλλὰ γὰρ οὐ μόνον Αἰγυπτίων οἱ λογικώτατοι, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἄλλων βαρβάρων ὅσοι φιλοσοφίας ὠρέχθησαν, τὸ συμβολικὸν εἶδος ἐζήλωσαν.

CVI. CLEMENS DIN ALEXANDRIA

Titus Flavius Clemens s-a născut în anul 150, probabil la Atena. După călătorii îndepărtate, autorul s-a stabilit la Alexandria şi a sprijinit creştinismul, murind în anul 216. A combătut ideea că ştiinţa ar fi incompatibilă cu credinţa creştină şi a încercat să stabilească legături între filozofia păgînă şi învăţătura creştină. De aceea Clemens Alexandrinul a întreprins lecturi vaste şi fructuoase spre a scoate din sursele păgîne cît mai mult material. A scris, între altele, o lucrare de educaţie, numită *Pedagogul*, şi un tratat de introducere filozofică în creştinism, intitulat *Covoarele*. În aceste opere a concentrat multă erudiţie, bazată pe izvoare astăzi în parte pierdute.

Ediţia: *Clemens Alexandrinus*... hrsg. von Otto Stählin, vol. I–III, Heinrichs, Leipzig, 1905–1909.

COVOARELE

I, 15, p. 130. (Stählin, II, p. 42)... Este limpede că barbarii cinstesc cu deosebire pe legiuitorii şi dascălii lor, numindu-i zei... Îmi pare că ei au simţit binefacerile mari ale bărbaţilor înţelepţi şi i-au cinstit. La rîndul lor, aceşti bărbaţi au arătat că înţelepciunea lor este în folosul obştii; [aşa sînt] toţi brahmanii, odrisii şi geţii[1]...

I, 16, p. 132 (Stählin, II, p. 49)... Tracii au inventat aşa-numita «harpe». Este un cuţit mare, încovoiat. Ei, cei dintîi, s-au folosit de «pelte»[2] pe cai. La fel şi ilirii au descoperit aşa-numita parma[3]...

IV, 8, p. 213 (Stählin, II, p. 274)... Geţii, un neam barbar care a gustat şi el din filozofie, aleg în fiecare an un sol [spre a-l trimite] semizeului Zamolxis. Zamolxis a fost unul dintre apropiaţii lui Pitagora. Aşadar este înjunghiat cel socotit cel mai vrednic dintre cei ce se îndeletnicesc cu filozofia. Cei care nu sînt aleşi se mîhnesc amarnic, spunînd că au fost lipsiţi de un prilej fericit[4].

V, 5, p. 240 (Stählin, II, p. 346). Aristocritos[5], în cartea I a *Respingerii părerilor lui Heracleidoros*[6], aminteşte de o scrisoare cu următorul conţinut: «Regele sciţilor Ateas[7] către poporul bizantin. Nu vă atingeţi de veniturile mele, ca să nu-mi adăp iepele în apa voastră». Barbarul le-a arătat în chip simbolic că va porni cu război împotriva lor...

V, 8, p. 242 (Stählin, II, p. 335). Nu numai înţelepţii egipteni, ci şi dintre ceilalţi barbari, cei care s-au dedicat studiului filozofiei au căutat să folosească forma simbolică.

[1] Aluzie la Orfeu şi Zamolxis.
[2] Mic scut în formă de semilună.
[3] Scut mic şi rotund.
[4] Cf. Herodot, IV, 94.
[5] Autor din epoca elenistică, de la care s-au păstrat doar titlurile a două lucrări.
[6] Personaj necunoscut în alte izvoare.
[7] Cf. Trogus Pompeius, IX, 2–3.

Φασὶ γοῦν καὶ 'Ιδανθούραν τῶν Σκυθῶν βασιλέα, ὡς ἱστορεῖ Φερεκύδης ὁ Σύριος, Δαρείῳ διαβάντι τὸν "Ιστρον πόλεμον ἀπειλοῦντα πέμψαι σύμβολον ἀντὶ τῶν γραμμάτων μῦν, βάτραχον, ὄρνιθα, οἰστόν, ἄροτρον. ἀπορίας δὲ οὔσης, οἷα εἰκός, ἐπὶ τούτοις 'Οροντοπάτας μὲν ὁ χιλίαρχος ἔλεγεν παραδώσειν αὐτοὺς τὴν ἀρχήν, τεκμαιρόμενος ἀπὸ δὲ τοῦ μυὸς τὰς οἰκήσεις, ἀπὸ δὲ τοῦ βατράχου τὰ ὕδατα τὸν ἀέρα τε ἀπὸ τῆς ὄρνιθος καὶ ἀπὸ τοῦ ὀϊστοῦ τὰ ὅπλα, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀρότρου τὴν χώραν. Ξιφόδρης δὲ ἔμπαλιν ἡρμήνευσεν· ἔφασκεν γάρ· 'Εὰν μὴ ὡς ὄρνιθες ἀναπτῶμεν ἢ ὡς μῦες κατὰ τῆς γῆς ἢ ὡς οἱ βάτραχοι καθ' ὕδατος δύωμεν, οὐκ ἂν φύγοιμεν τὰ ἐκείνων βέλη, τῆς γὰρ χώρας οὐκ ἐσμεν κύριοι.

VII, 4, p. 302 (Stählin III, p. 16). "Ελληνες δὲ ὥσπερ ἀνθρωπομόρφους οὕτως καὶ ἀνθρωποπαθεῖς τοὺς θεοὺς ὑποτίθενται, καὶ καθάπερ τὰς μορφὰς αὐτῶν ὁμοίας ἑαυτοῖς ἕκαστοι διαζωγραφοῦσιν, ὥς φησιν ὁ Ξενοφάνης, «Αἰθίοπές τε μέλανας σιμιούς τε Θρᾷκες τε πυρροὺς καὶ γλαυκούς», οὕτως καὶ τὰς ψυχὰς ὁμοίους ἑαυτοῖς αὐτοὺς ἀναπλάττουσιν, αὐτίκα βάρβαροι [οἱ] μὲν θηριώδεις καὶ ἀγρίους τὰ ἤθη...

Se spune că şi Idanthuras, regele sciţilor [8], după cum povesteşte Ferecide din Syros [9], a trimis lui Darius, care trecuse Istrul şi ameninţa cu război, ca simbol în loc de scrisoare: un şoarece, o broască, o pasăre, o săgeată şi un plug. Toţi erau încurcaţi — cum este şi firesc — în privinţa sensurilor acestor simboluri; comandantul suprem Orontopatas spunea că [sciţii] vor preda puterea, arătînd că şoarecele înseamnă locuinţele, broasca înseamnă apele, pasărea înseamnă aerul, săgeata înseamnă armele, iar plugul înseamnă ţara lor. Xiphodres [10], în schimb, a dat altă tălmăcire. El a spus: «Dacă nu ne vom înălţa în văzduh ca pasările, ori nu ne vom ascunde ca şoarecii sub pămînt, ori ca broaştele sub apă, nu vom putea scăpa de săgeţile lor, căci nu sîntem stăpîni în această ţară».

VII, 4, p. 302. (Stählin, III, p. 16). Grecii cred că zeii au înfăţişări şi patimi omeneşti. Fiecare îi zugrăveşte după chipul său, cum spune Xenofan [11]: «Etiopienii [îi socot] negri şi cîrni, iar tracii roşcaţi şi cu ochii albaştri». Tot aşa şi sufletele zeilor se plăsmuiesc după cum sînt ale lor. Astfel unii barbari şi-i închipuie cruzi şi cu apucături sălbatice [12]...

---

[8] Cf. Herodot, IV, 127.
[9] Personaj semilegendar, care trecea drept profesorul lui Pitagora, confundat aici cu omonimul său (vezi Ferecide din Atena).
[10] Personaj necunoscut în alte izvoare.
[11] Filozoful eleat Xenofan era originar din Colofon şi a trăit în secolul al VI-lea î.e.n.
[12] Celebrul pasaj în care se dă prima explicaţie antropomorfă a zeilor.

CVII. Q. SEPTIMII TERTULLIANI

ADVERSUS IUDAEOS

Cap. 7. ... In quem enim alium universae gentes crediderunt, nisi in Christum, qui iam venit? [Cui etenim alii *crediderunt gentes? Parthi et Medii*... et Galliarum diversae nationes et Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita, et Sarmatarum et Dacorum et Germanorum et Scytharum et abditarum multarum gentium et provinciarum et insularum multarum nobis ignotarum [et], quae enumerare minus possumus? In quibus omnibus locis Christi nomen, qui iam venit* et regnat.

* lacunam signavi: adoratur vel colitur vel creditur supplendum est.

CVII. TERTULIAN

S-a născut la Cartagina în anul 160 e.n. Tertulian a fost avocat, apoi, trecînd la creştinism, a ajuns preot. Ulterior a devenit adeptul sectei montaniste şi a avut o bogată activitate literară, fiind primul autor latin creştin. Informaţia despre răspîndirea creştinismului la daci şi sciţi este vagă şi hrănită de patos retoric, încît are o valoare cu totul redusă.

Ediţia: *Tertulliani Opera*, partis II, volumen posterius ex recensione Aemilii Kroymann, Vindobonae, 1942.

ÎMPOTRIVA IUDEILOR

Cap. 7. (PL II, col. 611). Căci în cine altul au crezut toate neamurile decît în Cristos care a venit? Căci în cine altul s-au încrezut neamurile? Parţii şi mezii... diferitele neamuri din provinciile Galiei şi regiunile britanilor, inaccesibile pentru romani, dar supuse lui Cristos; şi cele ale sarmaţilor, dacilor[1], germanilor, sciţilor şi ale multor altor neamuri şi provincii îndepărtate şi ale multor insule necunoscute nouă şi pe care abia putem să le numărăm? În toate aceste locuri[2] şi stăpîneşte numele lui Cristos care a venit[3].

[1] Vezi discuţia pasajului în *Ist. Rom.*, p. 588.
[2] Aici urmează o lacună; lipseşte probabil « este cinstit ».
[3] Cf. Origene, *Comentarii la Matei*, 39 unde se afirmă contrariul.

CVIII. ΑΙΛΙΑΝΟΥ

ΠΕΡΙ ΖΩΩΝ

II, 53. Μυσοῖς ἄγουσιν ἄχθη βόες, καὶ κεράτων ἄμοιροί εἰσιν. Λέγονται δὲ τὴν ἀγέλην ἄκερων ὁρᾶν οὐκέτι διὰ κρύος, ἀλλὰ τῶν βοῶν τῶνδε ἰδίᾳ φύσει, καὶ τὸ μαρτύριον παρὰ πόδας· γίγνονται γὰρ καὶ ἐν Σκύθαις κεράτων οὐκ ἀγέραστοι βόες. Ἐγὼ δὲ ἀκούω λέγοντός τινος ἐν τῇ συγγραφῇ, καὶ μελίττας Σκυθίδας εἶναι, ἐπαΐειν τε τοῦ κρύους οὐδέν· καὶ μέντοι καὶ πιπράσκειν εἰς Μυσοὺς κομίζοντας Σκύθας οὐκ ὀθνεῖόν σφισιν, ἀλλὰ αὐθιγενὲς μέλι καὶ κηρία ἐπιχώρια. Εἰ δὲ ἐναντία Ἡροδότῳ λέγω, μή μοι τις ἀχθέσθω...

IV, 9. Τῶν ἰχθύων διὰ τοῦ ἦρος οἱ πλεῖστοι [εἰς] τὴν ἀφροδίτην πρόθυμοί εἰσι, καὶ ἀποκρίνουσί γε αὐτοὺς εἰς τὸν Πόντον μᾶλλον· ἔχει γάρ πως θαλάμας τε καὶ κοίτας φύσεως ταῦτα ὁ Πόντος τὰ δῶρα· ἀλλὰ καὶ θηρίων ἐλεύθερός ἐστιν ὅσα βόσκει θάλαττα. Δελφῖνες δὲ ἀλῶνται μόνοι λεπτοί τε καὶ ἀσθενικοί· καὶ μὴν καὶ πολύπου χῆρός ἐστι καὶ παγούρου ἄγονος, καὶ ἄστακον οὐ τρέφει· μικρῶν δὲ ἰχθύων οἶδε ὄλεθρός εἰσιν.

V, 4. Ἡ φώκαινα ὅμοιον δελφῖνι ζῷόν ἐστιν, ἔχει δὲ γάλα καὶ αὐτή ... διατριβὴ δὲ ὁ Πόντος αὐτῇ καὶ ἡ ἐκεῖ θάλαττα, πλανᾶται δὲ [τῶν] ἠθῶν ἐκείνων ἐξωτέρω ἡ φώκαινα ἥκιστα.

V, 27. ... Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Μύνδιος [τὰ] ἐν τῷ Πόντῳ πρόβατα πιαίνεσθαι ὑπὸ τοῦ πικροτάτου φησὶν ἀψινθίου...

V, 42. ... Γίνεσθαι δὲ καὶ ἐν Θρᾴκῃ μέλι ἐκ τῶν φυτῶν ἤκουσα...

VI, 24. ... Τὰς δὲ ὠτίδας ἐν τῷ Πόντῳ θηρεύουσιν οὕτως. ἀποστραφεῖσαι αὐταὶ καὶ ἐς γῆν κύψασαι τὴν κέρκον ἀνατείνουσιν ὥσπερ

CVIII. CLAUDIUS AELIANUS

Claudius Aelianus a trăit în Italia şi a fost mare preot *(archiereus)* în oraşul Peneste între anii 192—211 e.n. A scris lucrări mai mărunte de natură etică şi religioasă, astăzi pierdute, dar excerptate într-o măsură oarecare de către Suidas în lexiconul său, alcătuit pe la anul 950. Ni s-au păstrat în schimb operele mai întinse cu intenţii moralizatoare: *Despre animale*, în 17 cărţi, şi *Istorioare felurite*, în 14 cărţi. Ele sînt simple compilaţii, deoarece autorul n-a făcut cercetări proprii şi n-a părăsit niciodată Italia, însă a folosit izvoare bune.

Ediţia: *Claudi Aeliani De natura animalium, Varia historia, Epsitolae et fragmenta*... recognovit Rud. Hercher, Firmin Didot, Paris, 1858.

DESPRE ANIMALE

II, 53. În Misia boii transportă poveri şi nu au coarne. Se zice că pot fi văzute cirezi fără coarne, nu din pricina frigului, ci datorită naturii acestor boi. Avem o dovadă la îndemînă, căci şi în Sciţia se întîlnesc boi lipsiţi de coarne. Am aflat dintr-o anumc lucrare că există albine în Sciţia şi că nici nu le pasă de frig. Iar sciţii nu duc misilor de vînzare miere străină, ci din partea locului şi faguri de la ei. Să nu mi se ia în nume de rău faptul că înfăţişez lucruri contrare celor scrise de Herodot...

IV, 9. Cei mai mulţi peşti primăvara sînt dornici de împerechere şi se retrag, mai ales în Pont. Căci Pontul are adăposturi şi culcuşuri bine hărăzite de natură. Dar lipsesc acolo animalele mari. Rătăcesc numai delfini mici şi slabi. Pontul nu are nici polipi, nici crabi, nici raci. Ei sînt pieirea peştilor mici.

V, 4. Marsuinul este un animal asemănător cu delfinul, avînd şi el lapte... Locul în care trăieşte e Pontul şi marea de acolo. De obicei marsuinul nu rătăceşte în afara acestor locuri.

V, 27... Alexandru din Myndos[1] spune că oile din Pont se îngraşă cu absint foarte amar...

V, 42... Am auzit că şi în Tracia există miere din plante...

VI; 24... [Vulpile] vînează dropiile în Pont astfel: se întorc cu spatele, apleacă capul la pămînt şi ridică în sus coada ca un gît de pasăre. Dropiile,

[1] Autor de la începutul erei noastre, care a scris poveşti despre animale în trei cărţi.

οὖν τράχηλον ὄρνιθος· αἱ δὲ ἀπατηθεῖσαι προσίασιν ὡς πρὸς ὄρνιν ὁμόφυλον, εἶτα πλησίον γενόμεναι τῆς ἀλώπηκος ἁλίσκονται ῥᾷστα, ἐπιστραφείσης [τῆς ἀλώπεκος] καὶ ἐπιθεμένης κατὰ τὸ καρτερόν... Οἱ δὲ Θρᾷκες τῆς τῶν ποταμῶν πήξεως τῆς οὐ σφαλερᾶς ποιοῦνται γνώμονα τήνδε τὴν θῆρα· καὶ ἐὰν διαδράμῃ τὸν κρύσταλλον μὴ ἐνδιδόντα μηδὲ εἴκοντα τοῖς ἐκείνης βήμασι, θαῤῥοῦσι καὶ ἕπονται. Πεῖραν δὲ αὐτὴ ποιεῖται τοῦ μὴ σφαλεροῦ πόρου τὸν τρόπον τοῦτον· προβάλλει τὸ οὖς ἐπὶ τῷ κρυστάλλῳ, κἂν μὲν αἴσθηται μὴ ὑπηχοῦν κάτωθεν τὸ ῥεῦμα, μηδὲ ὑποψοροῦν ἡσυχῇ εἰς βάθος, ἡ δὲ ὡς ἑστῶτι τῷ κρυστάλλῳ θαρσεῖ, διαθεῖ τε ἀτρέπτως· εἰ δὲ μή, οὐκ ἂν ἐπιβαίη.

IX, 15. ... Λέγονται δὲ οἱ Σκύθαι πρὸς τῷ τοξικῷ, ᾧ τοὺς οἰστοὺς ἐπιχρίουσι, καὶ ἀνθρώπειον ἰχῶρα ἀναμιγνύναι φαρμάσσοντες, ἐπιπολάζοντά πως αἵματι...

IX, 42. Τῆς τῶν ὡρῶν μεταβολῆς ἔχουσιν αἰσθητικῶς οἱ θύννοι... Ὅτι δὲ τῷ ἑτέρῳ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρῶσιν, τῷ δὲ ἄλλῳ οὐκέτι, καὶ Αἰσχύλος ὁμολογεῖ λέγων·

Τὸ σκαιὸν ὄμμα παραλαβὼν θύννου δίκην.

Παρίασί τε εἰς τὸν Πόντον, καὶ κατὰ τὴν δεξιὰν ἑαυτῶν πλευρὰν τὴν γῆν λαμβάνουσι, καθ' ἣν καὶ βλέπουσιν· ἐξιόντες τε αὖ κατὰ τὴν ἀντιπέρας νέουσι τῆς γῆς ἐχόμενοι...

IX, 59. ... πολλοῖς ἰχθύσιν εὐθενεῖται ὁ Εὔξεινος Πόντος· θηρία γὰρ τρέφειν οὐκ ἔμαθεν· φώκην δὲ εἴ που τρέφει καὶ δελφῖνας βραχίστους, τῶν δὲ ἄλλων ἁπάντων οἱ τῇδε ἰχθῦς ἐν σκέπῃ εἰσίν.

XII, 34. ... Σκύθαι ξύλων ἀπορίᾳ ἅτινα ἂν καθύσωσι τοῖς αὐτῶν ὀστέοις ἕψουσι...

XIV, 23. Ὑπὸ τῷ ποδὶ δὲ τῶν Ἀλπέων ὀρῶν πρὸς ἄνεμον βοῤῥᾶν ὑπὸ τῇ ἄρκτῳ οὕτω κέκληνται· γένος δὲ τοιοῦτον ἱππικοὶ ἄνδρες· ἐντεῦθεν τοι [καὶ] πρόεισιν ὁ τῶν Εὐρωπαίων ποταμῶν μέγιστος Ἴστρος, ἐκ πηγῶν μὲν οὐ πολλῶν, ταῖς δὲ τοῦ ἡλίου προσβολαῖς ταῖς πρώταις ἀντίος· εἶτα οἱονεὶ δορυφοροῦντες αὐτόν, ἅτε τῶν ἐπιχωρίων ῥευμάτων βασιλέα, συνανίσχουσίν οἱ πολλοί, καὶ ἀέναον τὸ ῥεῦμα αὐτῶν ἐστι, καὶ ἴσασι μὲν ἑκάστου τὸ ὄνομα οἱ περιοικοῦντες αὐτούς· ὅταν δὲ εἰς τὸν Ἴστρον ἐμβάλωσι, τοῖς μὲν ἡ ἀπὸ γενεᾶς ἐπωνυμία πέπαυται, ἀφίστανταί γε μὴν ἐκείνῳ τοῦ ὀνόματος, καὶ ἐξ αὐτοῦ καλοῦνται πάντες, καὶ συνεκβάλλουσιν εἰς τὸν Εὔξεινον. Γίνεται δὲ ἐνταῦθα ἰχθύων γένη διάφορα, κορακῖνοί τε καὶ μύλλοι καὶ ἀντακαῖοι καὶ κυπρῖνοι, μέλανες οὗτοι, καὶ χοῖροί τε καὶ κόσσυφοι ἰδεῖν λευκοί, πέρκαι τὲ ἐπὶ τούτοις καὶ ξιφίαι·

înșelate, vin ca la o pasăre la fel cu ele. Dar după ce se apropie de vulpe, aceasta le prinde foarte ușor, căci se întoarce cu capul și se năpustește asupra păsărilor... Tracii știu, după indicațiile acestui animal, cînd pot fi trecute fără primejdie fluviile înghețate. Dacă [vulpea] trece gheața care rezistă și nu cedează sub pașii săi, oamenii au curaj și o urmează. Vulpea încearcă siguranța fluviului în acest chip: apleacă urechea spre gheață și cînd simte că dedesubt curentul nu face zgomot și nu există nici o agitație la fund, se încrede în trăinicia gheții și trece fără șovăire. Iar dacă nu, nu face nici un pas.

IX, 15... Se spune că în otrava cu care ung săgețile sciții amestecă și sînge de om, pregătit cu droguri: [anume] partea sîngelui apoasă, care se află la suprafață...

IX, 42. Tonii simt schimbările anotimpurilor... Asupra faptului că văd cu un ochi și cu un altul nu, este de acord și Eschil, cînd spune:

« Privind cu ochiul stîng ca un ton ».

Ei intră în Pont și țin uscatul în partea dreaptă, unde văd. Apoi cînd ies, înoată pe lîngă celălalt mal...

IX, 59... Pontul Euxin are din belșug pește, căci de obicei nu hrănește animale mari. Chiar dacă, pe alocuri, are foci și delfini foarte mici, peștii din el sînt însă la adăpost de toate celelalte [animale].

XII, 34... Din lipsă de lemne, sciții gătesc animalele jertfite [arzînd] oasele acestora...

XIV, 23. De sub poalele munților Alpi, spre vîntul de miază-noapte, în părțile pe unde locuiește un neam de oameni pricepuți în ale călăriei, pornește — din izvoare puține la număr — cel mai mare fluviu al Europei, Istrul, care înaintează spre soare-răsare. Apoi, ca și cum l-ar însoți ca pe un rege al apelor din partea locului, se adună multe rîuri și apa lor nu seacă. Numele fiecăruia [dintre acestea] îl știu locuitorii din jur. Cînd se varsă în Istru, le încetează denumirea pe care o au de la izvoare, se despart de numele lor, pentru a-l lua pe al acestui fluviu și se varsă împreună în Pontul Euxin. În acest fluviu [Istru] se află diferite neamuri de pești: coracini [2], barbuni [3], moruni, crapi negri [4], porci-de-mare [5], pești-mierle albi [6] și, pe lîngă aceștia, bibani și peștii-spadă.

[2] Probabil corbul de mare *(Sciaene umbra)*.
[3] Probabil o specie de barbun.
[4] Probabil un pește negru care seamănă cu crapul.
[5] Peștele acesta, care trăiește și în apele Nilului, n-a putut fi identificat.
[6] Nici acest pește n-a putut fi identificat.

πρέπουσι δὲ τῷ ὀνόματι οἱ ἰχθύες οἵδε, καὶ τὸ μαρτύριον· τὸ μὲν ἄλλο πᾶν σῶμα ἁπαλοί τε εἰσὶ καὶ ἄλυποι προσαπτομένῳ· καὶ ὀδόντές οἱ οὐ πάνυ τι σκολιοί, οὐδὲ ἀπηνεῖς ἰδεῖν· οὐκ ἄκανθα ἐπὶ τῷ νώτῳ ὀρθή, τὸ τῶν δελφίνων, ἐκπέφυκεν, οὐ κατὰ τὸ οὐραῖον· ὃ δέ ἐστι θαῦμα καὶ ἀκούσαντι καὶ ἰδόντι, ὑπ' αὐτὴν τὴν ῥῖνα, ἐξ ἧς καὶ ἀναπνεῖ καὶ τὸ ῥεῦμα αὐτῷ διαῤῥεῖ ἐς τὰ βράγχια καὶ ἐκπίπτει, εἰς ὀξὺ οἱ προήκει ἡ γένυς, καὶ εὐθεῖά ἐστι, καὶ αὐξάνεται κατ' ὀλίγον εἰς μῆκός τε καὶ πάχος· καὶ κητουμένῳ τῷ ἰχθύι συναύξεται καὶ ἐκείνη, καὶ ἔοικε τριήρους ἐμβόλῳ. Καὶ *διὰ πορείας ἐμπίπτων ὁ ξιφίας ἰχθύσι καὶ ἀποκτείνας, εἶτα θοινᾶται, καὶ ἀμύνεται δὲ τῷ αὐτῷ τὰ μέγιστα τῶν κητῶν· καὶ ἀχάλκευτόν γε τοῦτο τὸ ὅπλον προσπέφυκέν οἱ, καὶ τέθηκται φύσει· οὐκοῦν οἵδε οἱ ξίφιαι εἰς μέγεθος προήκοντες ἔρχονται καὶ νεὼς ἀντίοι. Καὶ νεανιεύονταί γέ τινες λέγοντες ναῦν Βιθυνίδα ἰδεῖν ἀνασπωμένην, ἵνα αὐτῇ πονήσασα ὑπὸ γήρως ἡ τρόπις τύχῃ τῆς δεούσης κομιδῆς· οὐκοῦν προσηλωμένην θεάσασθαι ξιφίου κεφαλὴν αὐτῇ. Τοῦ θηρὸς [γὰρ] ἐμπήξαντος μὲν τῷ σκάφει τὴν αἰχμὴν τὴν συμφυῆ, ἀποσπάσαι δὲ αὐτὸν πειρωμένου, ὑπὸ τῆς ῥύμης τῆς πολλῆς σχισθῆναι μὲν ἀπὸ τοῦ τένοντος τὸ πᾶν σῶμα, τὴν δὲ ἐναπομεῖναι πεπηγμένην, ὡς ἐνέπεσεν ἐξ ἀρχῆς. Θηρᾶται δὲ οὗτος ἄρα καὶ ἐν τῇ θαλάττῃ καὶ ἐν τῷ Ἴστρῳ, χαίρει δὲ καὶ πικρῷ ὕδατι καὶ γλυκεῖ ῥεύματι.

XIV, 25. Μυσοὶ δέ, οὐχ οἱ τοῦ Τηλέφου τὸ Πέργαμον κατοικοῦντες [Μυσοί], ἀλλὰ ἐκείνους τοὺς πρὸς τῷ Πόντῳ μοι νόει τοὺς κάτω, οἵπερ οὖν καὶ τῇ γῇ τῇ Σκυθίδι προσοικοῦσι τὰς ἐκείνων ἐπιδρομὰς ἀνείργοντες καὶ τῇ Ῥώμῃ τὸν χῶρον τὸν προειρημένον φρουροῦντες πάντα· [τοὺς] Ἡρακλείας πλησίον φημί, καὶ τῶν Ἀξίου ῥευμάτων, [τοῦ καλουμένου Τομέως πλησίον·] ἐνταῦθά τοι καὶ τὴν Αἰήτου Μήδειαν οἱ ἐπιχώριοι ὑμνοῦσι τὸ ἔργον ἐκεῖνο τὸ εἰς τὸν Ἄψυρτον τὸν ἀδελφὸν χερσὶ κακαῖς τολμῆσαι, ναὶ μὰ Δία δυστυχῆ φήμην ἐπὶ τῇ Κόλχῳ φαρμακίδι πρὸς ταῖς ἄλλαις ταῖς [ἐν] Ἕλλησι τήνδε ᾄδοντες οἱ Μυσοί· ἀλλὰ οὗτοί γε θήραν ἰχθύων ἐκείνην θηρῶσιν. Ἀνὴρ Ἰστριανὸς γένος, τὴν τέχνην ἁλιεύς, τῆς τοῦ Ἴστρου ὄχθης πλησίον ἐλαύνει βοῶν ζεῦγος, οὔ τι που δεόμενος ἀροῦν οὗτος· ὥσπερ γάρ φησιν ὁ λόγος, μηδὲν εἶναι βοῒ κοινὸν ἅμα καὶ δελφῖνι, οὕτω τοι φιλία χερσὶν ἁλιέων καὶ ἀρότρῳ πόθεν ἂν γένοιτο; Εἰ γοῦν οἱ καὶ ἵππων παρείη ζεῦγος, τοῖς ἵπποις χρῆται. Καὶ τὸν μὲν ζυγὸν ὁ ἀνὴρ φέρει κατὰ τῶν ὤμων, ἔρχεται δὲ ἔνθα οἱ δοκεῖ καλῶς ἔχειν ἑαυτὸν καθίσαι καὶ ἐν καλῷ τῆς ἄγρας εἶναι πεπίστευκε· τῆς οὖν μηρίνθου στερεᾶς οὔσης καὶ ἄγαν ἑλκτικῆς τὴν μὲν ἀρχὴν ἐξῆψε μέσου [τῶν ζῴων] τοῦ ζυγοῦ, ἄδην δὲ

Aceşti peşti-spadă corespund numelui lor şi iată dovada. În restul corpului sînt fragezi şi nu pricinuiesc durere la pipăit. Dinţii lor nu sînt prea încovoiaţi şi nu au o înfăţişare care înspăimîntă. Le lipsesc spinii drepţi pe spate, cum ar fi la delfini, sau la coadă. Însă iată ce produce uimirea celui ce aude sau vede [aceste lucruri]: chiar sub nările prin care respiră şi pe unde apa îi vine în bronhii şi iese afară, botul se prelungeşte în formă ascuţită, este drept şi creşte pe încetul în lungime şi grosime. Cînd peştele ajunge la mărimea unei balene, sporeşte deopotrivă şi această [spadă], luînd înfăţişarea ciocului unei trireme. Punîndu-se în mişcare, peştele-spadă atacă peştii, îi omoară şi apoi îi devorează. Chiar cetaceele cele mai mari sînt alungate de el. Arma sa nu este din aramă, dar natura i-a ascuţit-o. Cînd sporesc ca mărime, aceşti peşti-spadă merg şi împotriva unei corăbii. Unii oameni se laudă că au văzut o navă bitiniană trasă pe ţărm, ca să i se repare carena ce i se stricase din pricina vechimii. În corabie au văzut înfipt un cap de peşte-spadă. Animalul îşi înfipsese lancea în navă şi încercînd să o tragă afară, din cauza efortului mare i s-a rupt de la gît tot corpul, iar lancea a rămas înfiptă, aşa cum era vîrîtă de la început. El este pescuit în mare şi în Istru, căci îi place şi apa sărată şi cea curgătoare şi dulce.

XIV, 25. [Nu este vorba de] misii care locuiesc în Pergamul lui Telephos [7], ci mă gîndesc la aceia din Pont, din partea de miazăzi, care îşi au aşezările lîngă pămîntul scitic, resping atacurile sciţilor şi apără pentru Roma toată regiunea pomenită mai sus, adică de lîngă Heracleia şi de lîngă apele [rîului] Axios [din vecinătatea cetăţii Tomis]. Localnicii povestesc în cîntările lor că Medeea, fiica lui Aietes, a săvîrşit, cu mîini nelegiuite, acea crimă împotriva fratelui ei Apsirt. În adevăr, misii cîntă şi această faimă nefericită a vrăjitoarei [8] din Colhida, pe lîngă alte isprăvi ale grecilor. Ei pescuiesc astfel [9]. Un istrian, pescar de meserie, mînă lîngă malul Istrului o pereche de boi, dar nu pentru că are cumva de arat, căci — precum se zice — nu are nici în clin nici în mînecă boul cu delfinul. Astfel cum ar putea să lege prietenie mîinile pescarilor şi plugul? Dacă omului îi stă la îndemînă o pereche de cai, foloseşte caii. El duce pe umeri jugul, merge acolo unde socoteşte că e bine să se aşeze şi crede că e loc prielnic de pescuit. Leagă de mijlocul jugului [animalelor] capătul unei funii trainice şi foarte potri-

[7] Gramatic din Pergam care a trăit în secolul al II-lea e.n.
[8] Cf. Apolonios din Rodos.
[9] Pentru situaţia actuală din regiunile noastre vezi Gr. Antipa, *Pescăria şi pescuitul în România*, Bucureşti, 1916.

τροφῆς παρατίθησιν ἢ τοῖς βουσὶν ἢ τοῖς ἵπποις, οἱ δὲ ἐμπίπλανται· καὶ ἐκεῖνος τῇ μηρίνθῳ κατὰ θάτερα προσῆψεν ἄγκιστρον ἰσχυρὸν καὶ μέντοι καὶ τεθηγμένον δεινῶς, περιπείρας δὲ ἄρα αὐτῷ πνεύμονα ταύρου, μεθῆκε τροφὴν Ἰστριανῷ σιλούρῳ καὶ μάλα γε ἡδίστην, ὑπὲρ τοῦ συνδέοντος τὸ ἄγκιστρον λίνου ἐξάφας τὸν ἀρκοῦντα μόλιβον, οἷον ἐς τὴν ἕλξιν εἶναι ἕρμα αὐτόν. Ὁ τοίνυν ἰχθὺς ὁπόταν αἴσθηται τῆς ταυρείου βορᾶς, παραχρῆμα κατὰ τὴν ἄγραν ὁρμᾷ· εἶτα ὧν ἱμείρει τούτοις ἐντυχὼν ἀθρόως, καὶ περιχανὼν ἄδην καὶ ἀταμιεύτως τὴν ἐμπεσοῦσάν οἱ κακὴν δαῖτα εἰς ἑαυτὸν σπᾷ· εἶτα ὑφ' ἡδονῆς ἑλιττόμενος ὅδε ὁ γάστρις ἑαυτὸν διαλέληθε τῷ προειρημένῳ περιπαρείς ἀγκίστρῳ, καὶ ἀποδρᾶναι τὸ ἐμπεσὸν κακὸν διψῶν τὴν μήρινθο·, ὡς ἔχει δυνάμεως, ὑποταράττει τε καὶ κινεῖ. Συνίησιν οὖν ὁ θηρατὴς καὶ ἡδονῆς ὑπερεμπίπλαται, εἶτα τῆς ἕδρας ἀνέθορε, καὶ μεθῆκεν ἑαυτὸν ποταμίων τε ἔργων καὶ κυνηγεσίων ἐνύδρων, ὥσπερ δὲ ἐν δράματι ὑποκριτὴς ἀμείψας προσωπεῖον, ὁ δὲ τὼ βόε ἐλαύνει ἢ τὼ ἵππω, ἀλκὴ δὲ ἄρα καὶ ἡ τοῦ κήτους καὶ ἡ τῶν ὑποζυγίων ἀντίπαλός ἐστιν. Ὁ μὲν γὰρ θὴρ ὁ τοῦ Ἴστρου τρόφιμος ἕλκει κάτω ὅσον ποτὲ ἄρα τῆς ἐν αὐτῷ ῥώμης ἔχει, τὸ μέντοι ζεῦγος τὸ ἀνθέλκον ἐκτείνει τὴν μήρινθον. Ἀλλά οἱ πλέον οὐδὲ ἕν· τῆς γοῦν ἐπ' ἀμφοῖν ἕλξεως ὁ ἰχθὺς ἡττᾶται, καὶ ἀπειπὼν ἕλκεται κατὰ τῆς ἠόνος...

XIV, 26. Ἔστι δὲ ἄρα τῷ Ἴστρῳ καὶ κόλπος οἷος βαθύτατος, καὶ ἔοικε τῇ θαλάττῃ τὴν πολλὴν περίοδον· καὶ μέντοι [καὶ] βάθους [ὅτι] εὖ ἥκει ὅδε ὁ κόλπος καὶ ἐκεῖνο τεκμηριῶσαι ἱκανόν· αἱ ναῦς αἱ φορτίδες αἱ τὴν θάλατταν περῶσαι καὶ ἐνταῦθα κατακολπίζουσι, πεφρ·κασι δὲ καὶ τοῦτον, ὡς θάλατταν, ὅταν ἀγριαίνηται ὑπὸ τῶν καταπνεόντων ἀνέμων εἰς κύματα ἐξαπτόντων τε αὐτὸν καὶ ἐκμαινόντων. Πεφύκασι δὲ ἄρα ἐν αὐτῷ καὶ νῆσοι καί τινες μέντοι καὶ τῆς ὄχθης ὑποδρομαὶ εἰς ἃς ἔστι καταφυγεῖν· ἀλλὰ καὶ ἀκταὶ καὶ ἄκραι προήκουσιν, καὶ προσρήγνυται αὐταῖς καὶ περισχίζεται κλύδων ἄγριος, ἡνίκα ἂν ἑαυτοῦ μάλιστα ὑποπλησθεὶς εἶτα εἰς τὴν θάλασσαν οἱονεί στενοχωρούμενος ὠθῆται· φιλεῖ δὲ ἄρα δρᾶν τοῦτο ἤδη ὥρας φθινοπωρινῆς παραδραμούσης, ὑπαρχομένης δὲ τῆς χειμερίου, καὶ ἀκμάσας αὐτὸς πρόεισι πλημμυρῶν· πληθύοντα δὲ ἄρα βορρᾶς ἐπωθεῖ αὐτὸν, καὶ ἐξάπτει κατιέναι ἄγριον· καὶ ὁ μὲν καταφέρει ὡς εἰς πλοῦν ἀγώγιμον τὸν καθ' ἑαυτοῦ κρύσταλλον, ὁ δὲ ἀντιπίπτει ὁ βορρᾶς αὐτῷ καταπνεύων σκληρὸν καὶ μάλα γε κρυμῶδες· οὔκουν αὐτῷ ἐκβάλλειν ἐς τὸ πέλαγος [τὴν] ὠδῖνα, ὡς ἂν εἴποις, ἐπιτρέπει, ἀλλ' ἀνακωχεύων καὶ ἀνωθούμενος ἵστησιν. Ὁ κρύσταλλος οὖν ἀνειργόμενός τε καὶ ἀναστελλόμενος ἐς βάθος

vită pentru tras, punînd nutreț din belșug boilor sau cailor. Iar aceștia mănîncă pe săturate. În partea cealaltă, leagă de funie o undiță puternică și grozav de ascuțită. Înfige în ea un plămîn de taur și o aruncă somnului din Istru, [momindu-l cu] o mîncare foarte plăcută. De sfoara care leagă undița atîrnă atît plumb, cît să ajungă, ca să fie o greutate pentru tras [în jos]. Cînd simte carnea de taur peștele pornește îndată s-o prindă. Apoi întîlnește din abundență și fără nici o piedică ceea ce dorește: deschide gura mare, ca să apuce hrana la care nu se aștepta și care l-a momit, și trage la el nenorocita hrană. Lacomul se întoarce mulțumit și, fără să simtă, e străpuns de undița pe care am amintit-o. Dorind să scape de nenorocirea ce l-a copleșit, smucește în jos și scutură funia cît poate de tare. Pescarul bagă de seamă acest lucru și se bucură nespus. Apoi sare din locul unde aștepta și lasă îndeletnicirea pescăriei [pentru a deveni plugar] — precum face un actor de tragedie care își schimbă masca. El mînă boii sau caii, iar între animale și puternicul cetaceu se încinge o luptă. Animalul din Istru trage în jos cu toată puterea ce o are, iar perechea de animale trage funia în partea opusă. Dar împotriva aceluia sînt mai mulți, nu unul. Peștele e biruit de opintelile celor două animale și, răpus, este tras pe țărm...

XIV, 26. Se află în Istru un golf foarte adînc, semănînd cu o mare după ocolul său întins. Că golful acesta este foarte adînc o dovedește îndeajuns faptul următor. Corăbiile de transport care străbat marea acostează acolo. Iar golful se mînie ca și marea, cînd e agitată de vînturile ce suflă cu furie nebunească. În el se află insule, și pe mal, niște ascunzișuri, unde cineva se poate adăposti. Ies în afară și maluri abrupte și înălțimi, de care se frîng și se despică valurile înfuriate cînd se izbesc. Apoi, ca și cum ar fi strîmtorate, sînt împinse în mare. De obicei, aceasta se întîmplă la sfîrșitul toamnei. Iar la începutul iernii apa din golf crește. Vîntul de la miazănoapte o împinge și o face să revină cu furie. Ea poartă gheața ca pe o corabie cu marfă. Iar vîntul de la miazănoapte i se împotrivește, suflînd aspru și foarte rece. N-o lasă — cum s-ar zice — să scape de durerile [facerii], ci i se opune și o împinge îndărăt. Gheața, oprită și respinsă, merge spre adîncime, se strînge multă și alcătuiește un strat gros. Din

χωρεῖ, καὶ ἁδρύνεται ές πολύ, καὶ ἐντεῦθεν ὑποῤῥεῖ μὲν τοῦ Ἴστρου τὸ γνήσιον ὕδωρ ὁδοῖς, ὡς ἂν εἴποις, κρυπταῖς, τὸ δὲ ἐπίκτητόν οἱ καὶ νόθον ἐπίκειται πεδίου δίκην· καὶ κατὰ τούτου τηνικάδε τῆς ὥρας ὁδοιποροῦσιν οἱ τῇδε ἄνθρωποι κατὰ ζεύγη καὶ μόνιπποι. Ὅπως μὲν οὖν ἐλέγχει τε καὶ βασανίζει τὴν πῆξιν τοῦ ποταμοῦ τοῦδε καὶ τοῦ Θρᾳκίου Στρυμόνος τὸ πονηρόν τε καὶ δολερὸν θηρίον ἡ ἀλώπηξ, ἀνωτέρω εἶπον· ὁ δ' οὖν κρύσταλλος ὁ ἐν τῷ Ἴστρῳ καὶ νηὶ φορτηγῷ κατὰ ῥοῦν φερομένῃ περιτραφεὶς εἶτα ἐπέδησεν αὐτήν, καὶ οὔτε ἱστίων ἡπλωμένων ἔτι δεῖ, οὔτε πρῳράτης τὰ πρόσω βλέπει, οὔτε ὁ τῆς νεὼς ἄρχων ἐπιστρέφει τοὺς οἴακας· πεπήγασι γάρ, ἐπεὶ καὶ τὸ πᾶν σκάφος τῷ περικειμένῳ κατείληπται δεσμῷ, καὶ ἔοικεν οὐ μὰ Δία νηί, οὐ γὰρ ἔτι τοῖς κύμασι τύπτεται, ἀλλὰ έν πολλῷ [τῷ] πεδίῳ λόφῳ τινὶ ἀνεστῶτι, ἢ καὶ νὴ Δία σκοπιᾷ ἢ ἄκρᾳ. Ἐνταῦθά τοι καὶ οἱ περίνεῳ καὶ οἱ ναῦται ἐκπηδῶσι καὶ κατὰ τοῦ ποταμοῦ θέουσι, καὶ ἁμάξας ἄγουσι, καὶ τὸν φόρτον μετῆραν ἐπὶ τοῦ τέως ὕδατος· καὶ πάλιν μετὰ τὴν χειμέριον ὥραν τοῦ αὐτοῦ φερομένου σφοδρῶς, παραφέρουσί τε καὶ ἄγουσι τὰ ἄχθη· μένει δὲ ἡ ναῦς ἔστ' ἂν ὑπανῇ μὲν τὰ τοῦ κρυμοῦ, τακῇ δὲ ὁ κρύσταλλος καὶ λυθῇ, ἐλευθέρα δὲ τοῦ παραδόξου πείσματος ἡ ὁλκὰς ἀπολυθῇ. Ἐνταῦτά τοι τοῦ καιροῦ καὶ οἱ ἁλιεῖς μακέλλας λαβόντες, ἔνθα αὐτοὺς ἄγει θυμὸς διακόπτουσι τὴν πῆξιν τοῦ ὕδατος, καὶ τάφρον κυκλοτηρῆ ἐργάζονται κατιοῦσαν ἐς τὸ ὕδωρ· εἴποις ἂν ἢ φρέατος εἶναι στόμα, ἢ μεγίστου πίθου καὶ πάνυ γάστριδος. Οὐκοῦν ἰχθύες πολλοὶ τὸν κρύσταλλον διαδρᾶναι θέλοντες οἱονεὶ στέγην ἐπικείμενον, καὶ ποθοῦντες τὸ φῶς, ἀσμένως εἰς τὸ ἀνεῳγμένον στόμιον εἰσνέουσιν, καὶ γίνονται πλῆθος ἄμαχοι, καὶ ἐπωθοῦνται ἀλλήλοις, αἱροῦνται δὲ ἅτε ἐν βότρῳ στενῷ ῥᾳδίως· καὶ πάρεστι λαβεῖν κυπρίνους τε καὶ κορακίνους ἄδην, καὶ πέρκας καὶ ξιφίαν, ἀλλ' οὔπω μέγαν καὶ ἔτι τοῦ κέντρου τοῦ προμετωπιδίου ἄμοιρον· καὶ ἀντακαῖον, καὶ τοῦτον ἁπαλόν, ἐπεὶ οἵ γε μεγάλοι καὶ προήκοντες τὴν ἡλικίαν γένοιντο ἂν καὶ κατὰ τὸν θύννον τὸν μέγιστον. Οὗτος τοι καὶ πιότατός ἐστι τὰς λαπάρας καὶ τὴν γαστέρα, καὶ φαίης ἂν ὑὸς οὔθατα εἶναι θηλαζούσης βρέφη· δορὰν δὲ ἔχει τραχεῖαν, καὶ μέντοι καὶ τὰ δόρατα λεαίνουσι ταύτῃ δορυξόοι· ὑπὸ δὲ τῷ μυελῷ τοῦδε τοῦ ζῴου ἀρξάμενος ἐκ μέσης τῆς κεφαλῆς μέχρι τῆς οὐρᾶς καθήκων ὑμὴν ὑγρὸς καὶ στενὸς ἔρχεται· τοῦτον οὖν πρὸς τὴν εἵλην αὖον ἐργασάμενος ἕξεις, εἰ θέλεις, καὶ μάστιγα ὡς ἐλαύνειν ζεῦγος ἵππων, σκύτους γὰρ ἤ τινι ἢ οὐδὲν διαφέρει. Ἐς μέγεθος δὲ ἤδη προήκων, οὐκ ἂν αὐτὸν θεάσαιτό τις ὑπεκδυόμενον τοῦ κρυστάλλου καὶ ἐμπίπτοντα εἰς τὸν βόθρον· ἀλλ' ἢ πέτραν ὑπελθὼν ἢ ἐν ἄμμῳ βαθείᾳ ἑαυτὸν

această pricină, apa adevărată a Istrului curge pe dedesubt, pe drumuri — aş zice — tăinuite, iar ceea ce se adaugă şi [este] corupt[10] stă deasupra ca o cîmpie. În timpul iernii oamenii de prin partea locului călătoresc pe ea cu căruţa sau călări. Cum cercetează şi încearcă trăinicia gheţii de pe acest fluviu şi de pe Strimonul trac acel primejdios şi viclean animal care e vulpea, am spus mai sus. Gheaţa de pe Istru înconjoară corabia ce pluteşte pe apă, apoi o încătuşează: şi nu-i mai sînt de folos pînzele, nici cel de la proră nu-şi mai aţinteşte privirile înainte, nici conducătorul corăbiei nu mai întoarce cîrma. Căci toate uneltele de plutire au înţepenit şi corabia însăşi este prinsă de legăturile gheţii care o înconjoară. În adevăr, ea nu mai seamănă cu o corabie, căci nu mai este izbită de valuri, ci pare o movilă dintr-o cîmpie întinsă, un punct de observaţie sau un promontoriu. Atunci navigatorii sar, aleargă pe fluviu, aduc căruţe şi transportă povara pe gheaţa ce fusese pînă atunci apă. După ce trece iarna şi fluviul curge cu putere, readuc încărcăturile. Corabia rămîne pe loc pînă ce se înmoaie frigul, se topeşte gheaţa şi e slobodă de ciudatele-i legături. În acest timp, pescarii iau tîrnăcoape, găuresc gheaţa — unde vor — şi fac o copcă. Ai zice că este o gură de fîntînă sau de putină foarte mare şi pîntecoasă. Foarte mulţi peşti, voind să scape din gheaţa ce se află deasupra — în felul unui acoperiş —, dornici de lumină înoată cu bucurie spre copcă. Se adună blajini în număr mare, se înghesuie şi astfel sînt prinşi uşor ca într-o groapă puţin încăpătoare. Stau la îndemînă crapi, coracini din belşug, bibani şi peşti-spadă, însă nu mari şi fără lancea de la cap, moruni, şi aceştia fragezi, deoarece cei mai bătrîni sînt ca şi tonii cei mai mari. Tonul e foarte gras pe la şale şi pîntece, încît ai spune că ai de-a face cu pieptul unei scroafe care alăptează. El are pielea aspră: făuritorii de lănci lustruiesc cu ea mînerele lăncilor. Începînd de la mijlocul capului şi pînă la coadă, sub măduvă, se întinde o membrană moale şi îngustă. Dacă o usuci la soare, poţi avea, dacă vrei, bici de mînat o pereche de cai, întrucît ea nu se deosebeşte aproape de loc de o curea. Cînd peştele e crescut, nu-l vede nimeni încercînd să iasă de sub gheaţă şi să vină la copcă. El merge însă să se

[10] Adică gheaţa care este considerată drept o formă coruptă (alterată) a apei.

ἐγκρύψας εἶτα ὑποθάλπει, καὶ μάλα ἀγαπητῶς. Δεῖται δὲ οὔτε πόας τηνικάδε, οὔτε ἰχθύος εἰς βορὰν ἑτέρου· κρυμοῦ δὲ ὄντος, ἀργὸς εἶναι ἐθέλει, καὶ τέρπεται τῇ σχολῇ, καὶ τὴν ἑαυτοῦ πιμελὴν ἐσθίει, καὶ ὥσπερ οὖν οἱ πολύποδες ἐν ἀθηρίᾳ τῶν πλεκτανῶν τῶν ἰδίων παρατραγόντες ἑαυτοὺς καὶ ἐκεῖνοι βόσκουσι. Χειμῶνος δὲ λήγοντος καὶ ὑπαρχομένου ἦρος καὶ ἐλευθέρου τοῦ Ἴστρου ῥέοντος, μισεῖ τὴν ἀργίαν, καὶ ἀναπλεύσας ἐμφορεῖται τοῦ κατὰ τὸ ὕδωρ ἀφροῦ· πολὺς δὲ οὗτός ἐστι μορμύροντος τοῦ ῥεύματος καὶ ὠθουμένου σφοδρό- τατα. Ἐνταῦθά τοι καὶ ἁλίσκεται ῥᾳδίως, ἐλλοχώντων αὐτὸν τῶν ἁλιέων καὶ τὸ ἄγκιστρον εἰς τὸν ἀφρὸν καθιέντων σὺν τῇ ὁρμιᾷ· καὶ τὸ μὲν κρύπτεται ὑπὸ τῇ λευκότητι, καὶ [ἡ] αἴγλη τοῦ χαλκοῦ εὐσύνοπτος οὐκ ἔστι· καὶ διὰ ταῦτά τοι περιχανὼν καὶ λάβρως σπῶν τοῦ προειρημένου σιτίου, καταπίνει τὸν δόλον, καὶ ἀπόλωλεν ἐντεῦθεν, ὅτεν τὰ πρῶτα ἐτρέφετο·

XV, 24. ... Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι παρ᾽ αὐτοῖς βόες, ἰδεῖν κατὰ τοὺς μεγίστους τράγους· αὐτοὶ δὲ καθ᾽ ἑαυτοὺς ζεύγνυνται, καὶ τρέ- χουσιν ὤκιστα, καὶ τῶν ἵππων γε τῶν Γετικῶν οὐκ εἰσὶ νωθέστεροι.

ΠΟΙΚΙΛΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

III, 15. ... Τὸ γε μὴν ὑπὲρ τῶν Θρᾳκῶν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν καὶ διαβεβόηται ἤδη καὶ διατεθρύληται, ὡς εἰσὶ πιεῖν δεινότατοι. Οὐ διαπεφεύγασι δὲ ταύτην τὴν αἰτίαν οὐδὲ Ἰλλυριοί· ἀλλ᾽ ἐκεῖνοί γε προσειλήφασι κἀκεῖνο τὸ ἐπίκλημα, ὅτι ἐφεῖται τοῖς ἐν τῷ συν- δείπνῳ παροῦσι ξένοις προπίνειν ταῖς γυναιξίν, ἕκαστον ᾗ ἂν βού- ληται, κἂν μηδὲν προσήκῃ ἡ γυνὴ αὐτῷ.

III, 39. Ὅτι βαλάνους Ἀρκάδες ... δεῖπνον εἶχον ... κέγχρον δὲ Μαιῶται καὶ Σαυρομάται..

VIII, 6. Τῶν ἀρχαίων φασὶ Θρᾳκῶν μηδένα ἐπίστασθαι γράμ- ματα· ἀλλὰ καὶ ἐνόμιζον αἴσχιστον εἶναι πάντες οἱ τὴν Εὐρώπην οἰκοῦντες βάρβαροι χρῆσται γράμμασιν. Οἱ δὲ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὡς λόγος, ἐχρῶντο αὐτοῖς μᾶλλον. Ἔνθεν τοι καὶ τολμῶσι λέγειν μηδὲ τὸν Ὀρφέα σοφὸν γεγονέναι, Θρᾷκα ὄντα, ἀλλ᾽ ἄλλως τοὺς μύθους αὐτοῦ καταψεύσασθαι. Ταῦτα Ἀνδροτίων λέγει, εἴ τῳ πιστὸς ὑπὲρ τῆς ἀγραμματίας καὶ ἀπαιδευσίας Θρᾳκῶν τεκμηριῶσαι.

ascundă sub stîncă sau în fundul nisipului, unde se încălzeşte şi e foarte mulţu- mit. Nu are nevoie nici de iarbă, nici de alt peşte, ca să mănînce. Cît timp durează frigul, vrea să fie scutit de orice efort şi se bucură de răgaz hrănindu-se din propria-i grăsime. Precum polipii — cînd nu au pradă — îşi rod tentaculele, tot astfel şi peştii aceştia se hrănesc din ei înşişi. Cînd se sfîrşeşte iarna şi începe primăvara, iar Istrul curge liber, el urăşte trîndăvia. Înoată la suprafaţa apei şi se umple de spuma de acolo. Căci se formează multă spumă cînd apa clocoteşte şi curge foarte repede. La suprafaţa apei, tonul este prins uşor cînd pescarii îi întind curse şi-i aruncă în spumă undiţa cu momeală. Aceasta este ascunsă în spuma cea albă, şi luciul aramei nu mai poate fi văzut. De aceea tonul cască o gură mare, trage lacom mîncarea, înghite momeala şi piere tocmai prin ceea ce la început îl hrănea.

XV, 24. . . La [indieni] sînt şi alţi boi, care arată ca nişte ţapi foarte mari. Aceşti [boi] sînt înjugaţi laolaltă şi aleargă foarte repede. Nu sînt mai greoi decît caii getici.

FELURITE ISTORIOARE

III, 15. . . Despre traci s-a dus vestea că sînt grozav de beţivi. N-au scăpat nici ilirii de această învinuire. Ba şi-au mai atras şi învinuirea că la ospeţe, în faţa oaspeţilor, este îngăduit să se bea în sănătatea femeilor, fiecare pentru cine doreşte, chiar dacă nu e femeia lui.

III, 39. Arcadienii mîncau ghindă. . . , iar meoţii şi sarmaţii, mei. . .

VIII, 6. Se spune că dintre vechii traci nimeni nu cunoştea scrierea. Ba încă toţi barbarii ce locuiau în Europa socoteau că ar fi o mare ruşine să folosească scrisul. Cei din Asia — după cum se spune — îl folosesc într-o mai mare măsură. De aceea [unii] îndrăznesc să afirme că nici Orfeu n-a ajuns învăţat, fiind trac, ci miturile au spus minciuni despre el. Acestea le susţine Androtion, dacă pentru cineva el e vrednic de crezare cînd aduce dovezile acestea despre necunoaşterea scrisului şi lipsa de învăţătură la traci[11].

[11] Cf. Androtion.

CIX. ΟΠΠΙΑΝΟΥ

ΤΑ ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΑ

II, 138—140. Οὐ τοίω γ'ἑκάτερθε πολυσμαράγοιο θαλάσσης
ἀντιπόρω ποταμὼ καταβαίνετον ὕδατι λάβρῳ,
ἔνθεν μὲν βορέαο ταμὼν ἀργῆντα χαλινά,
ἂν Σκυθίην Ἴστρος λέλακε μέγα πάντοθε πάντη,
συρόμενος κρημνοῖσι καὶ ὑδατοπλήγησιν ἄκραις.

CIX. OPIAN

S-a născut la Corycos în Cilicia pe la mijlocul secolului al II-lea e.n. A scris un poem didactic despre pești, intitulat *Halieutica*, dedicat împăratului Marcus Aurelius și fiului său Commodus. Un alt poem păstrat în manuscrisele sale, intitulat *Cinegeticele*, aparține de fapt unui poet anonim din Apamea, care și-a închinat opera împăratului Caracalla, probabil în anul 215 e.n. Informațiile date de Opian și de poetul anonim nu se întemeiază pe cercetări proprii, ci repetă informații mai vechi, preluate de la Aristotel și alți învățați antici.

Ediția: *Oppiani et Nicandri quae supersunt*... Graece et Latine edidit F. S. Lehrs, Firmin Didot, Paris, 1862.

CINEGETICELE

II, 138—142. Cele două fluvii[1], care sînt opuse unul altuia, de o parte și de
alta a mării zgomotoase, nu curg cu ape la fel de năvalnic.
Istrul rupe splendidelele-i frîie[2] puse de Boreu[3] și
străbate zgomotos Sciția, cît este ea de mare,
înaintînd anevoios printre stînci și promontorii bătute de valuri.

---

[1] Nilul și Istrul.
[2] Împotrivirea vîntului.
[3] Vîntul de nord.

CX. ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΥ

ΤΑ ΕΣ ΤΟΝ ΤΥΑΝΕΑ ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΝ

VII, 3, 1. Τὸ μὲν τοίνυν τοῦ 'Ελεάτου ἔργον καὶ οἱ τὸν Κότυν ἀπεκτονότες οὔπω ἀξιόλογα, Θρᾷκας γὰρ καὶ Μυσοὺς καὶ Γέτας δουλοῦσθαι μὲν ῥᾴδιον, ἐλευθεροῦν δὲ εὔηθες, οὐδὲ γὰρ τῇ ἐλευθερίᾳ χαίρουσιν, ἅτε, οἶμαι, οὐκ αἰσχρὸν ἡγούμενοι τὸ δουλεύειν. . .

VII, 26, 5. . . . Καὶ Σκυθῶν ὁπόσοι ἁμαξεύουσιν, οὐ μεῖον ἡμῶν δέδενται, Ἴστροι τε γὰρ αὐτοὺς ὁρίζουσι καὶ Θερμώδοντες καὶ Τανάιδες οὐ ῥᾴδιοι ποταμοὶ ὑπερβῆναι, ἢν μὴ ὑπὸ τοῦ κρυοῦ στῶσιν, οἰκίας τε ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν πέπανται καὶ φέρονται μέν, ἀλλ' ἐν αὐταῖς ἐπτηχότες. . .

ΒΙΟΙ ΣΟΦΙΣΤΩΝ

I, 7, 1. Δίωνα δε τὸν Προυσαῖον οὐκ οἶδ' ὅ τι χρὴ προειπεῖν διὰ τὴν ἐς πάντα ἀρετήν. . . 2. ὡς δὲ καὶ ἱστορίαν ἱκανὸς ἦν συγγράφειν, δηλοῖ τὰ Γετικά. καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐς Γέτας ἦλθεν, ὁπότε ἠλᾶτο . . .

CX. FILOSTRAT

S-a născut la Atena pe la 170 e.n., a trăit un timp la Roma în anturajul împărătesei Iulia Domna și la îndemnul acesteia a scris *Viața lui Apollonios din Tyana*. Filostrat a mai compus apoi *Viețile sofiștilor*, apărute între anii 230–238, în care a înfățișat filozofi care s-au distins prin talentul lor oratoric. Cu multă probabilitate îi pot fi atribuite lui Filostrat și tratatele *Heroicos* și *Gymnasticos*, care conțin un îndemn la gimnastică. În general opera sa este străbătută de un misticism caracteristic primei jumătăți a secolului al III-lea și trebuie privită cu spirit critic. În *Viața lui Apollonios* dă numeroase informații despre legenda lui Ahile pe insula Leuce și despre cultul creat acolo în jurul eroului grec.

Ediții: Philostratus, *The life of Apollonius of Tyana*... with an english translation by F. C. Conybeare, vol. I–II, Loeb Classical Library, Londra, 1912–1917; Philostratus and Eunapius, *The Lives of the sophists*, with an english translation by W. C. Wright. Loeb Classical Library, Londra, 1922. Pentru *Heroicos*: *Philostratorum et Callistrati Opera* recognovit Antonius Westermann, Firmin Didot, Paris, 1849.

VIAȚA LUI APOLLONIOS DIN TYANA

VII, 3, 1. Fapta Eleatului[1] și cei care au ucis pe Cotys[2] nu merită a fi luată în seamă, căci a robi pe traci, pe moesi și pe geți e ușor, a-i libera însă e o prostie. Ei nici măcar nu găsesc o plăcere în libertate, desigur neînchipuindu-și — socot eu — că sclavia este o rușine...

VII, 26, 5. ...Și sciții, care își petrec viața în căruțe, nu sînt mai puțin izolați decît noi, căci îi mărginesc ape, precum Istrul, Termodontul și Tanaisul, fluvii greu de trecut, dacă nu sînt înghețate de frig. Ei au case pe căruțe și călătoresc în ele ghemuiți...

VIEȚILE SOFIȘTILOR

I, 7, 1. Pe Dion din Prusa[3] nu știu cum să-l caracterizez, fiindcă el a fost înzestrat în toate privințele... 2. Cît era de pregătit să scrie o istorie, o dovedesc *Geticele*[4], căci el a ajuns și la geți, în rătăcirile sale...

---

[1] Zenon din Eleea a trăit în prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n. Tradiția pretinde că ar fi murit în luptă cu tiranul Nearchos.

[2] Celebru rege trac, cetățean de onoare al Atenei și socrul generalului Ificrates, a murit asasinat în anul 356 î.e.n.

[3] Adică Dion Chrysostomos.

[4] Istoria aceasta a geților, care s-a pierdut, a fost folosită de Iordanes în lucrarea cu același nume.

3. Γενόμενος δὲ κατὰ τοὺς χρόνους, οὓς Ἀπολλώνιός τε ὁ Τυανεὺς καὶ Εὐφράτης ὁ Τύριος ἐφιλοσόφουν, ἀμφοτέροις μὲν ἐπιτηδείως εἶχε καίτοι διαφερομένοις πρὸς ἀλλήλους ἔξω τοῦ φιλοσοφίας ἤθους. τὴν δὲ ἐς τὰ Γετικὰ ἔθνη πάροδον τοῦ ἀνδρὸς φυγὴν μὲν οὐκ ἀξιῶ ὀνομάζειν, ἐπεὶ μὴ προσετάχθη αὐτῷ φυγεῖν, οὐδὲ ἀποδημίαν, ἐπειδὴ τοῦ φανεροῦ ἐξέστη, κλέπτων ἑαυτὸν ὀφθαλμῶν τε καὶ ὤτων καὶ ἄλλα ἐν ἄλλῃ γῇ πράττων δέει τῶν κατὰ τὴν πόλιν τυραννίδων, ὑφ' ὧν ἠλαύνετο φιλοσοφία πᾶσα. φυτεύων δὲ καὶ σκάπτων καὶ ἐπαντλῶν βαλανείοις τε καὶ κήποις καὶ πολλὰ τοιαῦτα ὑπὲρ τροφῆς ἐργαζόμενος οὐδὲ τοῦ σπουδάζειν ἠμέλει, ἀλλ' ἀπὸ δυοῖν βιβλίοιν ἑαυτὸν ξυνεῖχεν. ταυτὶ δὲ ἦν ὅ τε Φαίδων ὁ τοῦ Πλάτωνος καὶ Δημοσθένους ὁ κατὰ τῆς πρεσβείας. 4. θαμίζων δὲ εἰς τὰ στρατόπεδα, ἐν οἷσπερ εἰώθει τρύχεσθαι, καὶ τοὺς στρατιώτας ὁρῶν ἐς νεώτερα ὁρμῶντας ἐπὶ Δομετιανῷ ἀπεσφαγμένῳ οὐκ ἐφείσατο ἀταξίαν ἰδὼν ἐκραγεῖσαν, ἀλλὰ γυμνὸς ἀναπηδήσας ἐπὶ βωμὸν ὑψηλόν, ἤρξατο τοῦ λόγου ὧδε·

Αὐτὰρ ὁ γυμνώθη ῥακέων πολύμητις Ὀδυσσεύς·

καὶ εἰπὼν ταῦτα, καὶ δηλώσας ἑαυτόν, ὅτι μὴ πτωχός, μηδὲ ὃν ᾤοντο, Δίων δὲ εἴη ὁ σοφός, ἐπὶ μὲν τὴν κατηγορίαν τοῦ τυράννου πολὺς ἔπνευσεν, τοὺς δὲ στρατιώτας ἐδίδαξεν ἄμεινον φρονεῖν τὰ δοκοῦντα Ῥωμαίοις πράττοντας. καὶ γὰρ καὶ ἡ πειθὼ τοῦ ἀνδρὸς οἵα καταθέλξαι καὶ τοὺς μὴ τὰ Ἑλλήνων ἀκριβοῦντας. Τραϊανὸς γοῦν ὁ αὐτοκράτωρ ἀναθέμενος αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἐς τὴν χρυσῆν ἅμαξαν, ἐφ' ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ τῶν πολέμων πομπὰς πομπεύουσιν, ἔλεγε, θαμὰ ἐπιστρεφόμενος πρὸς τὸν Δίονα, «τί μὲν λέγεις, οὐκ οἶδα, φιλῶ δέ σε ὡς ἐμαυτόν».

ΗΡΩΙΚΟΣ

6, 5 (p. 707.) Ἐλάσας γὰρ Κῦρος ὑπὲρ ποταμοῦ Ἴστρου, ἐπὶ Μασσαγέτας τε καὶ Ἰσσηδόνας (τὰ δ' ἔθνη ταῦτα Σκύθαι), ἀπέθανέ θ' ὑπὸ γυναικός, ἣ τούτων ἦρχε τῶν βαρβάρων...

20, 32 (p. 745). ΦΟΙΝΙΞ... Ἀλλά μοι εἰπέ, τί περὶ τῆς ἐν τῷ Πόντῳ νήσου θαυμάσιον ὁ Πρωτεσίλεως οἶδεν...

ΑΜΠΕΛΟΥΡΓΟΣ... Λέγει περὶ αὐτῆς τοιαῦτα, ὡς νῆσος μὲν εἴη μία ἐν τῷ Πόντῳ πρὸς τῇ ἀξένῳ πλευρᾷ μᾶλλον, ἣν τίθενται ἀριστερὰν οἱ τὸ στόμα τοῦ Πόντου ἐσπλέοντες, ἐπέχοι δὲ στάδια μῆκος μὲν τριάκοντα, εὖρος δὲ οὐ πλείω τεττάρων, δένδρα τ' ἐν αὐτῇ πεφύκοι

3. Fiind contemporan cu filozofii Apollonios din Tyana [5] și cu Euphrates din Tir [6], se afla în relații de prietenie cu amîndoi, deși [aceștia] se combăteau într-un mod nepotrivit cu filozofia. Plecarea sa la neamurile getice [7] nu cred că trebuie să o numesc surghiun, căci nu primise poruncă să se exileze [8], dar nici călătorie în străinătate [nu o pot numi], fiindcă s-a retras și a dispărut din ochii oamenilor, și nimeni n-a mai auzit de el. Se îndeletnicea cu alte lucruri în țări străine, de teama împăraților romani [9], prigonitori ai oricărei filozofii. El planta, săpa, scotea apă pentru bazine și grădini și făcea multe treburi de acest fel, ca să-și cîștige hrana, nu nesocotea nici studiile, ci avea cu sine două cărți. Acestea erau: *Fedon* al lui Platon și discursul lui Demostene *Împotriva Ambasadei*. 4. Se ducea deseori în taberele [10] soldaților, unde obișnuia să-și petreacă vremea. Văzîndu-i pe oșteni porniți să se răzvrătească [11] în urma omorîrii lui Domițian, nu s-a crutat cînd a observat că răscoala izbucnește, ci — urcîndu-se gol pe o tribună înaltă — prinse a grăi astfel:

« Dar înțeleptul Odiseu își aruncă haina zdrențuită » [12].

Cu aceste cuvinte și arătîndu-se că nu e nici cerșetor, nici ceea ce credeau ei, ci Dion filozoful, care dovedise multă rîvnă pentru acuzarea tiranului, a îndemnat pe soldați la cumințenie și la ascultare față de hotărîrile poporului roman. Căci puterea de convingere a omului aceasta avea darul să-i vrăjească și pe cei care nu cunoșteau cultura greacă. Împăratul Traian l-a luat [13] la Roma în carul său de aur, în care împărații merg la triumf și, întorcîndu-se adesea spre Dion, îi zicea: «Nu știu ce spui tu. dar eu te iubesc ca și pe mine însumi».

HEROICOS

6, 5 (p. 704). Cînd Cirus conducea expediția peste Istru [14] împotriva masageților și a isedonilor — acestea sînt neamuri scitice — a fost omorît de o femeie care domnea peste acești barbari...

20, 32 (p. 745). *Fenicianul:*... Dar spune-mi ce minunăție cunoaște Protesilaus despre insula [15] din Pont...

Vierul:... Spune despre ea cam astfel. Că în Pont se află o singură insulă [16], așezată mai mult spre coasta ospitalieră pe care o ai la stînga cînd intri în Pont. E lungă de treizeci de stadii și lată nu mai mult decît de patru. Arbori

[5] Adept al doctrinei pitagoreice, a trăit în a doua jumătate a secolului I. În juru figurii sale s-au creat numeroase legende.

[6] Vulgarizator al doctrinei stoice, contemporan cu Apollonios din Tyana.

[7] În anul 96 e.n. a vizitat pe daci (cf. Dion Chrysostomos, XII, 16).

[8] În anul 82 e.n. Domițian îl exilase din Italia și din patria sa Bitinia.

[9] Domițian a urmărit pe filozofii stoici care îl considerau tiran.

[10] Poate la Viminacium.

[11] Deoarece Domițian era iubit de soldați (cf. Suetoniu, *Domițian*, XXIII), în special de cei din Moesia, pe care îi răsplătise după luptele împotriva dacilor (cf. Dio Cassius, LXVII, 7, 3).

[12] *Odiseea*, XXII, 1.

[13] Filozoful fusese iertat de împăratul Nerva, cu care era prieten.

[14] Autorul confundă expediția lui Darius împotriva sciților din anul 513 î.e.n. cu aceea a lui Cirus, din anul 529 î.e.n., împotriva masageților.

[15] Insula Leuce.

[16] Vezi Arian, notele 31 și 32.

λεῦκαί τε καὶ πτελέαι, τὰ μὲν ἄλλ' ὡς ἔτυχε, τὰ δὲ περὶ τὸν ἱερὸν ἐν κόσμῳ ἤδη. τὸ δὲ ἱερὸν ἵδρυται μὲν πρὸς τῇ Μαιώτιδι (ἡ δ' ἴση τῷ Πόντῳ ἐς αὐτὸν βάλλει), τὰ δ' ἐν αὐτῷ ἀγάλματα Ἀχιλλεύς τε καὶ Ἑλένη ὑπὸ Μοιρῶν ξυναρμοσθέντες. 33. κειμένου γὰρ δὴ ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ ἐρᾶν καὶ ποιητῶν τὸν ἔρωτα ἀπὸ τούτου ᾀδόντων, πρῶτοι Ἀχιλλεύς τε καὶ Ἑλένη μηδ' ὀφθέντες ἀλλήλοις, ἀλλ' ἡ μὲν κατ' Αἴγυπτον (p. 746) ὁ δὲ ἐν Ἰλίῳ ὄντες ἐρᾶν ἀλλήλων ὥρμησαν, γένεσιν ἱμέρου σώματος ὦτα εὑρόντες. πεπρωμένης δὲ αὐτοῖς ἐς τὸ ἀθάνατον τῆς διαίτης, οὐδεμιᾶς γῆς τῶν ὑπ' Ἰλίῳ** . . . ἱκετεύει τὸν Ποσειδῶνα ἡ Θέτις ἀναδοῦναί τινα ἐκ τῆς θαλάττης νῆσον, ἐν ᾗ οἰκήσουσιν, ὁ δ' ἐνθυμηθεὶς τὸ μῆκος τοῦ Πόντου καὶ ὅτι νήσου μηδεμιᾶς ἐν αὐτῷ κειμένης ἀοίκητος πλεῖται, τὴν Λευκὴν νῆσον, ὁπόσην εἶπον, ἀνέφηνεν Ἀχιλλεῖ μὲν καὶ Ἑλένῃ οἰκεῖν, ναύταις δ' ἵστασθαι καὶ ἐν τῷ πελάγει ἐγκαθορμίζεσθαι 34. ξυμπάσης δὴ ἄρχων, ὁπόση ὑγρὰ οὐσία, καὶ τοὺς ποταμοὺς ἐννοήσας, τὸν Θερμώδοντα καὶ τὸν Βορυσθένην καὶ τὸν Ἴστρον, ὡς ἀμηχάνοις τε καὶ ἀενάοις ῥεύμασιν ἐς τὸν Πόντον ἐκφέρονται, προὔχωσε τὴν ἰλὺν τῶν ποταμῶν, ἣν ἀπὸ Σκυθῶν ἀρξάμενοι σύρουσιν ἐς τὸ πέλαγος, νῆσόν θ' ὁπόσην εἶπον ἀπετόρνευσε, ξυστησάμενος αὐτὴν ἐν τῷ πυθμένι τοῦ Πόντου. ἐνταῦθ' εἶδόν τε πρῶτον καὶ περιέβαλον ἀλλήλους Ἀχιλλεύς τε καὶ Ἑλένη, καὶ γάμον ἐδαίσαντο σφῶν Ποσειδῶν τ' αὐτὸς καὶ Ἀμφιτρίτη, Νηρηΐδες τε ξύμπασαι καὶ ὁπόσοι ποταμοὶ καὶ δαίμονες ἔρχονται τὴν Μαιῶτίν τε καὶ τὸν Πόντον. οἰκεῖν μὲν δὲ λευκοὺς ὄρνιθας ἐν αὐτῇ φασιν, εἶναι δὲ τούτους ὑγρούς τε καὶ τῆς θαλάττης ἀπόζοντας, οὓς τὸν Ἀχιλλέα θεράποντας ἑαυτοῦ πεποιῆσθαι, κοσμοῦντας αὐτῷ τὸ ἄλσος τῷ τ' ἀνέμῳ τῶν πτερῶν καὶ ταῖς ἀπ' αὐτῶν ῥανίσι, πράττειν δὲ τοῦτο χαμαὶ πετομένους καὶ μικρὸν τῆς γῆς ὑπεραίνοντας. 35. ἀνθρώποις δὲ πλέουσι μὲν τὸ τοῦ πελάγους χάσμα, ὁσία ἡ νῆσος ἐσβαίνειν (κεῖται γὰρ ὥσπερ εὔξεινος νεῶν ἑστία), οἶκον δὲ μὴ ποιεῖσθαι αὐτὴν πᾶσί τ' ἀπείρηται τοῖς πλέουσι καὶ τοῖς περὶ τὸν Πόντον (p. 747) Ἕλλησί τε καὶ Βαρβάροις. δεῖ γὰρ προσορμισαμένους τε καὶ θύσαντας, ἡλίου δυομένου ἐσβαίνειν μὴ ἐννυχεύοντας τῇ γῇ, κἂν μὲν τὸ πνεῦμα ἕπηται, πλεῖν, εἰ δὲ μή, ἀναψαμένους τὸ πλοῖον ἐν κοίλῳ ἀναπαύεσθαι. ξυμπίνειν γὰρ δὴ λέγονται τόθ' ὁ Ἀχιλλεύς τε καὶ ἡ Ἑλένη κἂν ᾠδαῖς εἶναι, τὸν ἔρωτά τε τὸν ἀλλήλων ᾄδειν καὶ Ὁμήρου τὰ ἔπη, τἀπὶ τῇ Τροίᾳ καὶ τὸν Ὅμηρον αὐτόν . . . 37. (p. 748). . . . Φ. . . Ἀλλ' ἐπανίωμεν ἐπὶ τὴν νῆσον. . . 38. Ἐπανίωμεν, ὦ ξένε. τὰ μὲν γὰρ ᾄσματα τἀν αὐτῇ τοιαῦτα, καὶ ἡ φωνὴ δέ, ἣν ᾄδουσιν, θεία τ' ἠχεῖ καὶ λαμπρά. διήκει γοῦν τοσαύτη ἐς τὸ πέλαγος, ὡς φρίκην

cresc acolo: plopi albi, ulmi și alții — cum se întîmplă —, iar cei din jurul templului sînt sădiți în rînduială. Templul e așezat spre Lacul Meotic, care, ca și Pontul, își trimite valurile spre el. Statuile din templu reprezintă pe Ahile și Elena, uniți de Parce [17]. 33. Căci, deși iubirea pornește din ochi și în locul acesta sălășluiește ea și de aci cîntă poeții dragostea, prima dată Ahile și Elena, cu toate că nu se văzuseră unul pe altul — ci ea se afla în Egipt (p. 746), iar el la Troia — au prins a se iubi, pornind dragostea lor trupească cînd au auzit unul de altul. Cum soarta le hărăzise o viață fără moarte și nu era nici un loc potrivit pentru aceasta în apropierea Troiei... Tetis [18] rugă pe Poseidon să scoată din mare o insulă, unde ei să locuiască. Acesta luă aminte cît de întins este Pontul și că în el nu se află nici o insulă — fiind o mare fără nici un loc de locuit — și scoase la iveală insula Leuce, în felul cum am arătat-o, pentru ca Ahile și Elena să poată sălășlui în ea, iar corăbierii să aibă un loc de oprire în largul mării unde să-și arunce ancora. 34. Ca stăpîn asupra întregului element al apelor, după ce privi la fluviile Termodont, Boristene și Istru cum își varsă în Pont valurile lor năprasnice și mereu în clocot, el grămădi nămolul fluviilor, cărat de ele în mare, din Sciția, și închipui o insulă — în felul cum am spus —, fixînd-o de fundul Pontului. Aci s-au văzut pentru prima oară și s-au îmbrățișat Ahile și Elena. Le-au sărbătorit nunta Poseidon însuși și Amfitrite [19], nereidele [20] pînă la una și toți zeii fluviilor care se varsă în Lacul Meotic și în Pont. Se mai spune că locuiesc [în această insulă] niște păsări albe, că ele sînt păsări de apă și împrăștie un miros de mare, fiind rînduite de către Ahile ca slujitoare ale sale. Acestea pun rînduială în păduricea sfîntă, vînturîndu-și aripile și stropind [locul] cu ele. Lucrul acesta îl fac zburînd aproape de pămînt și împrăștiind peste el stropi de apă. 35. Oamenilor care călătoresc peste adîncimile mării le este îngăduit să intre în insulă — căci ea stă acolo ca un cămin primitor de oaspeți pentru corăbii —, fiindu-le însă oprit tuturor corăbierilor să facă acolo vreo locuință, deopotrivă (p. 747) grecilor cît și barbarilor din jurul Pontului. Cei care trag aci corabia la mal, după ce aduc și jertfă, la apusul soarelui trebuie să se urce în corabie, ca nu cumva să-i apuce noaptea pe pămîntul insulei; dacă bate un vînt prielnic, pornesc mai departe, iar dacă nu, ancorează acolo și se odihnesc în corabie. Se zice că Ahile și Elena se desfată atunci cu vin și cîntece, slăvindu-și dragostea care-i leagă pe amîndoi, recitînd din poemul lui Homer despre Troia și chiar preamărîndu-l [în cîntecele lor] pe Homer însuși...37 (p. 748)... *Fenicianul*...: Dar să ne întoarcem la insulă ...38. *Vierul*. Să ne întoarcem, străine. Astfel sînt cîntecele din insulă, iar glasul care le cîntă răsună divin și fermecător. Se aude atît de pătrunzător

17 Ursitoarele.
18 Mama lui Ahile.
19 Una dintre nereide și soția lui Poseidon.
20 Nimfele mării.

ἀνίστασθαι τοῖς ναύταις ὑπ' ἐκλήξεως. φασὶ δ' οἱ προσορμισάμενοι καὶ κτύπου ἀκούειν ἵππων καὶ ἤχου ὅπλων καὶ βοῆς, οἷον ἐν πολέμῳ ἀναφθέγγονται. εἰ δ', ὁρμισαμένων ἐς τὰ βόρεια ἢ τὰ νότια τῆς νήσου μέλλοι τις ἄνεμος ἐναντίος τῷ ὅρμῳ πνεῖν, κηρύττει ὁ 'Αχιλλεὺς κατὰ πρύμναν τοῦτο καὶ κελεύει μεθορμισαμένους ἐκστῆναι τῷ ἀνέμῳ. πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἐκπλεόντων τοῦ Πόντου προσπλέουσί τέ μοι καὶ ἀπαγγέλουσι ταῦτα, καὶ νὴ Δί' ὡς, ἐπειδὰν προΐδωσι τὴν νῆσον, ἅτ' ἐν ἀπείρῳ πελάγει ἐμφερόμενοι περιβάλλουσί τε ἀλλήλους καὶ ἐς δάκρυα ὑφ' ἡδονῆς ἔρχονται, καταπλεύσαντες δὲ καὶ τὴν γῆν ἀσπασάμενοι βαδίζουσιν ἐπὶ τὸν ἱερὸν προσευξόμενοί τε τῷ 'Αχιλλεῖ καὶ θύσοντες. τὸ δ' ἱερεῖον αὐτόματον τῷ βώμῳ προσέστηκε κατὰ τὴν ναῦν τε καὶ τοὺς ἐμπλέοντας. 39. Τὸ μὲν δὴ περὶ τὴν κάλπιν τὴν χρυσῆν τὴν ἐν Χίῳ ποτὲ φανεῖσαν τῇ νήσῳ εἴρηται, ξένε, σοφοῖς ἀνδράσι· καὶ τί ἄν τις ἀριζήλως εἰρημένων αὖθις ἅπτοιτο; ἐμπόρῳ δὲ λέγεται θαμίζοντί ποτ' ἐς τὴν νῆσον φαίνεσθαι μὲν ὁ 'Αχιλλεὺς αὐτός, διηγεῖσθαι δ' αὐτῷ τὰν Τροίᾳ, (p. 749) ξενίσαι δ' αὐτὸν καὶ ποτῷ, κελεῦσαί τ' ἐκπλεύσαντα ἐς "Ιλιον ἀναγαγεῖν οἱ κόρην Τρῳάδα, τὴν δεῖνα εἰπὼν δουλεύουσαν τῷ δεῖνι ἐν 'Ιλίῳ. θαυμάσαντος δὲ τοῦ ξένου τὸν λόγον καὶ διὰ τὸ θαρσεῖν ἤδη ἐρομένου αὐτόν, τί δέοιτο δούλης 'Ιλιάδος, «ὅτι», ἔφη «ξένε, γέγονεν ὅθεν περ ὁ "Εκτωρ καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἄνω, λοιπὴ δ' ἐστὶ τοῦ Πριαμιδῶν τε καὶ Δαρδανιδῶν αἵματος». 40. ὁ μὲν δὴ ἔμπορος ἐρᾶν τὸν 'Αχιλλέα ᾤετο καὶ πριάμενος τὴν κόρην ἐς τὴν νῆσον ἀνέπλευσεν, ὁ δ' 'Αχιλλεὺς ἐπαινέσας αὐτὸν ἥκοντα τὴν μὲν προσέταξε φυλάττειν ἑαυτῷ ἐν τῇ νηΐ δι' οἶμαι τὸ μὴ ἐσβατὸν εἶναι γυναιξὶ τὴν νῆσον, αὐτὸν δὲ ἑσπέρας ἥκειν ἐς τὸ ἱερὸν καὶ εὐωχεῖσθαι μεθ' αὐτοῦ τε καὶ 'Ελένης· ἀφικομένῳ δὲ πολλὰ μὲν χρήματα ἔδωκεν, ὧν ἥττους ἔμποροι, ξένον δ' αὐτὸν ποιεῖσθαι ἔφη, διδόναι θ' οἱ τὴν ἐμπορίαν ἐνεργὸν καὶ τὴν ναῦν εὐπλοιεῖν. ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, «σὺ μὲν πλεῖ» ἔφη «ταῦτ' ἔχων, τὴν δὲ κόρην ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ λίπε μοι». οὔπω στάδιον ἀπεῖχον τῆς γῆς καὶ οἰμωγὴ προσέβαλλεν αὐτοῖς τῆς κόρης διασπωμένου αὐτὴν τοῦ 'Αχιλλέως, καὶ μελεϊστὶ ξαίνοντος. 41. 'Αμαζόνας δέ, ἃς ἔνιοι τῶν ποιητῶν φασὶν ἐλθεῖν ἐς Τροίαν 'Αχιλλεῖ μαχουμένας, οὐκ ἀπέκτεινεν ὁ 'Αχιλλεὺς ἐν Τροίᾳ· πυθανὸν γὰρ οὐκ οἶδ' ὅπως Πριάμου πολεμήσαντος αὐταῖς ὑπὲρ Φρυγῶν κατὰ Μυγδόνα ξυμμάχους 'Αμαζόνας ὕστερον ἐλθεῖν 'Ιλίῳ, ἀλλ' οἶμαι κατὰ τὴν 'Ολυμπιάδα, ἣν τὸ πρῶτον ἐνίκα στάδιον Λεωνίδας ὁ 'Ρόδιος, ἀπώλεσεν αὐτῶν ὁ 'Αχιλλεὺς τὸ μαχιμώτατον ἐν αὐτῇ, φασί, τῇ νήσῳ.

şi atît de puternic pe mare, încît uluieşte pe corăbieri, înfiorîndu-i. Se povesteşte că acei care trag în insulă aud tropotul cailor, zăngănitul armelor şi strigăte ca la război. Cînd corăbierii se apropie de coasta nordică sau sudică a insulei, dacă le bate în faţă un vînt neprielnic acostării, Ahile le dă de veste la pupă şi le cere să-şi schimbe locul debarcării şi să cedeze vîntului. Mulţi corăbieri întorşi din Pont vin pe la mine şi-mi povestesc cele ce urmează: că — pe Zeus! — îndată ce zăresc insula, cei hărţuiţi pe întinsul mării se îmbrăţişează unii pe alţii şi varsă lacrimi de bucurie. Iar după ce se apropie şi salută insula, merg la templu să se roage lui Ahile şi să-i jertfească. Animalul de jertfă se aşează singur înaintea altarului, după însemnătatea corăbiei şi a corăbierilor. 39. Despre urna [21] de aur, care se arată cîteodată în insula Chios, au vorbit, străine, oameni pricepuţi. De ce ar mai aminti deci, cineva din nou despre lucruri foarte limpezi? Dar se povesteşte că un negustor, care obişnuia odinioară să vină deseori prin insulă, a zărit înaintea ochilor chiar pe Ahile. Acesta i-a vorbit despre cele petrecute la Troia, (p. 749) l-a ospeţit şi l-a rugat să meargă la Troia şi să-i aducă o fată troiană, grăindu-i de sclava unui oarecare om din Ilion. Străinul se miră de această vorbă, şi după ce prinse inimă, îl întrebă de ce are nevoie de o sclavă din Troia. « Străine», răspunse Ahile, « pentru că ea se trage din acelaşi neam cu Hector şi strămoşii lui. Este o coborîtoare din sîngele lui Priam şi al dardanizilor ». 40. Negustorul credea că Ahile o iubeşte. Deci cumpără fata şi se întoarse în insulă. După ce îl lăudă că s-a întors, Ahile îi porunci să-i păzească fata în corabie. Îmi închipui că nu era îngăduit femeilor să intre în insulă. Iar lui îi spuse să vină seara în templu să ospăteze împreună cu dînsul şi cu Elena. După ce veni, îi dădu bani mulţi — de care se lasă biruiţi negustorii — şi îi spuse că-l socoate prieten şi că-i va ocroti negoţul, aşa încît treburile să-i meargă bine şi corabia lui să aibă parte de o călătorie norocoasă. Cînd se iviră zorile, îi zise: « Îmbracă-te cu toate acestea, iar pe fată lasă-mi-o pe ţărm ». La o depărtare de mai puţin de un stadiu de la ţărm, plînsul fetei îi ajunse la urechi: Ahile o sfîşia şi o rupea în bucăţi. 41. Pe amazoane, despre care unii poeţi spun că au venit la Troia să lupte cu Ahile, acesta nu le-a omorît la Troia. Nu ştiu cum se poate crede că, după ce Priam s-a luptat cu amazoanele, pentru frigieni, în timpul lui Mygdon, ele au venit — mai apoi — în ajutorul Troiei. Părerea mea este că Ahile a nimicit oştirile lor puternice chiar în insulă, se zice, în timpul olimpiadei în care Leonidas din Rodos [22] a fost învingător în stadion.

---

[21] Se pare că este vorba despre amfora ce se înfăţişează pe monedele din Chios.

[22] A trăit la sfîrşitul veacului I î.e.n. A fost cel mai celebru alergător din antichitate, obţinînd victoria la patru olimpiade consecutive. Indicaţia aceasta este încă o dovadă pentru neseriozitatea autorului, care, în felul acesta, îl situează pe Ahile şi deci tot războiul troian în secolul I î.e.n.

(p. 750). Φ. Μεγάλου, ὦ ἀμπελουργέ, ἧψω λόγου, καὶ τὰ ὦτά
μοι ἤγειρας καὶ ἄλλως ἑστηκότα πρὸς τοὺς σοὺς λόγους. ἥκειν δέ
σοι καὶ ταῦτ' εἰκὸς παρὰ τοῦ Πρωτεσίλεω.
42. Α. Παρὰ τούτου, ξένε, τοῦ χρηστοῦ διδασκάλου, πολλοῖς δὲ
καὶ τῶν ἐς τὸν Πόντον ἐσπεπλευκότων δῆλα δὴ ταῦτα. Κατὰ γὰρ
τὴν ἄξενον τοῦ Πόντου πλευράν, ἧ τὰ ὄρη τὰ Ταυρικὰ τέταται,
λέγονταί τινες οἰκεῖν 'Αμαζόνες... 43. (p. 751)... Τὸ δὲ περὶ τὴν
νῆσον ἔργον, ὁποῖόν τι αὐταῖς ἐπράχθη καὶ ἐς ὅ τι ἐτελεύτησε, λε-
γέσθω μᾶλλον, ἐπειδὴ τῶν τοῦ Πρωτεσίλεω λόγων ἐστίν. 44. ναῦται
γὰρ ἐπὶ νεῶν ποτὲ πλειόνων καὶ ναυπηγοὶ τῶν ἐς 'Ελλήσποντον
ἀπαγαγόντων ἐκ τοῦ Πόντου ὤνια κατηνέχθησαν ἐς τὴν ἀριστερὰν
τοῦ πελάγους ὄχθην περὶ ἣν αἱ γυναῖκες οἰκεῖν λέγονται, ληφθέντες
δ' ὑπ' αὐτῶν χρόνον μέν τινα ἐδέδεντο σιτούμενοι πρὸς φάτναις,
ἵν' ἀποδῶνται σφᾶς ὑπὲρ τὸν ποταμὸν ἄγουσαι τοῖς ἀνδροφάγοις
Σκύθαις. ἐπεὶ δὲ μειράκιον ξὺν αὐτοῖς ληφθὲν μία τῶν 'Αμαζόνων
ἐπὶ τῇ ὥρᾳ ἠλέησε καί τις ἔρως ἐκ τούτου ἐγένετο, παραιτεῖται τὴν
δυναστεύουσαν ἀδελφὴν οὖσαν, μὴ ἀποδόσαι τοὺς ξένους, λυθέν-
τες δέ, καὶ πρὸς αὐτὰς ξυγκραθέντες ἐφθέγγοντο ἤδη τὸν ἐκείνων
τρόπον, τόν τε χειμῶνα καὶ τἀν τῇ θαλάττῃ διηγούμενοι παρῆλθον
ἐς μνήμην τοῦ ἱεροῦ, προσπεπλευκότες οὐ πάλαι τῇ νήσῳ, καὶ διῄε-
σαν τὸν ἐν αὐτῷ πλοῦτον. 45. αἱ δ' εὕρημα ποιησάμεναι τοὺς ξένους,
ἐπειδὴ ναῦταί τε ἦσαν καὶ νεῶν τέκτοντες, οὔσης καὶ ἄλλως ναυπη-
γησίμου σφίσι τῆς χώρας, ποιοῦνται ναῦς τὸν ἱππαγωγὸν τρόπον,
ὡς τὸν 'Αχιλλέα σχήσουσαι ταῖς ἵπποις. καταβᾶσαι γὰρ ἵππων
'Αμαζόνες θῆλύ τ' εἰσὶ γένος καὶ ἀτεχνῶς γυναῖκες. εἰρεσίας μὲν
δὴ πρῶτον ἥψαντο καὶ πλεῖν ἐμελέτησαν, ὡς δ' ἐπιστήμην τοῦ πλεῖν
ξυνεξελέξαντο, ἄρασαι περὶ ἔαρ ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Θερμώδοντος
ἀφῆκαν ἐς τὸ ἱερὸν σταδίους μάλιστα δισχιλίους, ἐπὶ νεῶν οἶμαι
πεντήκοντα, καὶ προσορμισάμεναι τῇ νήσῳ πρῶτον μὲν ἐκέλευσαν
τοὺς 'Ελλησποντίους ξένους ἐκκόπτειν τὰ δένδρα, οἷς κεκόσμηται
κύκλῳ τὸ ἱερόν. ἐπεὶ δ' οἱ πελέκεις ἐς αὐτοὺς ἀνακοπέντες τοῖς
μὲν ἐς κεφαλὴν ἐχώρησαν, τοῖς δ' ἐς αὐχένα, πάντες τε πρὸς τοῖς
δένδροις ἔπεσον, ἐπεχύθησαν αἱ 'Αμαζόνες τῷ ἱερῷ, βοῶσαί τε καὶ
τὰς ἵππους ἐλαύνουσαι. 46. ὁ δὲ θερμόν τε καὶ δεινὸν ἐς αὐτὰς ἰδὼν
καὶ πηδήσας οἷον ἐπὶ Σκαμάνδρῳ τε καὶ 'Ιλίῳ πτοίαν μὲν χαλινοῦ
κρείττω ταῖς ἵπποις ἐνέβαλεν, ὑφ' ἧς ἀνεσκίρτησαν (p. 752) ἀλλό-
τριόν τε καὶ περιττὸν ἄχθος ἡγούμεναι τὰς γυναῖκας, ἐς δὲ θηρίων ἤθη
μετέσθησαν καὶ κειμέναις ἐμπεσοῦσαι ταῖς 'Αμαζόσι τάς θ' ὁπλὰς ἐνή-
ρειδον καὶ τὰ χαίτας ἔφριττον, καὶ τὰ ὦτα ἐπ' αὐτὰς ἵστασαν, καθάπερ
τῶν λεόντων οἱ ὦμοί, κειμένων τε γυμνὰς ὠλένας ἤσθιον καὶ τὰ στέρνα

(p. 750) *Fenicianul:* Ai adus vorba despre o povestire însemnată, vierule,
și mi-ai trezit [și mai mult] luarea aminte, cu toate că și așa eram numai
urechi la vorbele ce le rosteai. Cunoștințele tale ți le-ai dobîndit de bună
seamă de la Protesilaus.
42. *Vierul:* Da, străinule, de la acest minunat învățător. Mulți corăbieri,
care merg în Pont, cunosc acestea. Lîngă țărmul neospitalier al Pontului, pe
unde se întind munții Taurici, se spune că locuiesc așa-numitele amazoane...
43. (p. 751)... să-ți povestesc mai de grabă isprava pe care au săvîrșit-o ele
pe insulă și cum au murit, căci și acestea ni le-a istorisit Protesilaus. 44. Coră-
bieri și constructori de nave, de pe mai multe corăbii, care duceau în Heles-
pont mărfuri din Pont, au fost aruncați pe țărmul stîng al mării, în preajma
căreia se zice că locuiau aceste femei. Fiind prinși de ele, au fost ținuți legați și
hrăniți la iesle, pentru a fi trecuți peste fluviu și vînduți sciților androfagi. Dar
după ce uneia din amazoane i se făcu milă de frumusețea unui tînăr prins
odată cu aceia — ceea ce făcu să se îndrăgostească de el —, ea rugă pe regină,
care îi era soră, să nu vîndă pe străini. Fiind dezlegați și ajunși sub stăpînirea
lor, aceștia prinseră să vorbească limba amazoanelor. Le povestiră despre furtună
și despre întîmplările de pe mare, apoi ajunseră să pomenească despre templu,
căci debarcaseră nu de mult în insulă, și le descriseră bogăția din ea. 45. Bucu-
roase că i-au găsit pe acești străini, pentru că erau și corăbieri și constructori
de corăbii — cum de altfel regiunea era potrivită pentru fabricarea corăbiilor —,
amazoanele își construiră cîteva năvi pentru transportul cailor, cu gîndul să-l
biruie pe Ahile prin călărimea[23] lor. Dacă descalecă de pe cai, amazoanele sînt
slabe și niște femei doar. Pentru prima oară, ele puseră mîna pe vîsle și se
deprinseră să navigheze. După ce ajunseră cunoscătoare în ale navigației,
într-o primăvară ridicară ancora de la gura Termodontului și se îndreptară
spre templu, străbătînd o distanță de cel mult două mii de stadii, cu cincizeci
de corăbii. Cînd debarcară în insulă, întîi porunciră străinilor veniți din Heles-
pont să taie arborii, care împodobeau de jur împrejur templul. Dar securile
se întoarseră împotriva lor înșiși, îi loviră pe unii în cap, pe alții în grumaz
și toți căzură morți alături de copaci. Atunci amazoanele strînseră frîiele,
dădură pinteni iepelor și se năpustiră spre templu. 46. Ahile le privi pătrun-
zător și cumplit. Cu o săritură — ca la Scamandru și Ilion — el izbuti ca iepele
să fie mai înspăimîntate de el decît de frîu (p. 752). Iepele se ridicară în două
picioare, socotind pe femei o povară ciudată și de prisos. Se făcură ca niște
fiare și, trîntind la pămînt pe amazoane, se năpustiră asupra lor, le călcară în
picioare, își zbîrliră coamele și își ciuliră urechile, ca leii cei năprasnici. Mîncau
brațele goale, rupeau coșul pieptului, se repezeau la măruntaie și le înghi-

[23] În episodul acesta V. Blavațki (vezi Arian, nota 32) vede urme ale cultului Cavalerului trac, ajungînd astfel la concluzia că în figura lui Ahile Pontarhul se întîlnesc două elemente și anume, alături de cel solar (Medeea, Ifigenia și Elena de mai sus) și unul terestru.

ῥηγνῦσαι προσέκειντο τοῖς σπλάγχνοις καὶ ἐλάφυσσον, ἐμφορηθεῖσαι δ' ἀνθρωπείου βρώσεως ἐκρόαινον περὶ τὴν νῆσον, καὶ ἐμαίνοντο μεσταὶ λύθρου, στᾶσαι δ' ἐπὶ τῶν ἀκρωτηρίων καὶ τὰ νῶτα τοῦ πελάγους ἰδοῦσαι πεδίῳ τε ᾤοντο ἐντετυχηκέναι καὶ κατὰ τῆς θαλάσσης ἑαυτὰς ἧκαν. 47. ἀπώλοντο δὲ καὶ αἱ νῆες τῶν 'Αμαζόνων, ἀνέμου σφοδροῦ ἐς αὐτὰς πνεύσαντος· ἅτε γὰρ κεναὶ καὶ οὐδενὶ κόσμῳ ὡρμισμέναι προσέπιπτον ἀλλήλαις καὶ ξυνηράττοντο, ναῦς θ' ὥσπερ ἐν ναυμαχίᾳ κατέδυε ναῦν καὶ ἀνερρήγνυ, καὶ ὁπόσας ἐγκαρσίους τε καὶ ἀντιπρώρους ἐμβολὰς ποιοῦνται κυβερνῆται ναύμαχοι, πᾶσαι ξυνέπεσον ἐν ναυσὶ κεναῖς κοὐκ ἐκ προνοίας πλεούσαις. πολλῶν δὲ ναυαγίων τῷ ἱερῷ προσενεχθέντων καὶ ἀνθρώπων ἐν αὐτῷ κειμένων ἐμπνεόντων ἔτι καὶ ἡμιβρώτων, μελῶν τ' ἀνθρωπείων ἐσπαρμένων καὶ σαρκῶν, ἃς διέπτυσαν αἱ ἵπποι, κάθαρσιν ὁ 'Αχιλλεὺς ποιεῖται τῆς νήσου ῥᾳδίαν· κορυφὴν γὰρ τοῦ Πόντου ἐπισπασάμενος ἀπένιψέ τε καὶ ἀπέκλυσε ταῦτα.

țeau cu lăcomie. Săturate de carne omenească, alergau prin insulă, căci erau înebunite, pline de sînge. Oprindu-se pe promontorii și văzînd suprafața mării, crezură că au întîlnit o cîmpie și se aruncară în mare. 47. Au pierit și corăbiile amazoanelor, deoarece se abătu asupra lor un vînt puternic. Cum erau goale și ancorate în neorînduială, se ciocneau una de alta și se sfărîmau. Ca într-o luptă navală, o corabie spărgea și scufunda o altă corabie. Și oricîte atacuri ar fi dat într-o luptă de mare niște cîrmaci de corăbii, în coaste sau la proră, toate s-ar fi năpustit asupra unor corăbii goale și fără cîrmaci. Multe sfărîmături de corăbii fură aruncate pînă la templu. Lîngă el zăceau la pămînt ființe omenești, unele pe jumătate mîncate, altele respirînd încă. [Zăceau] împrăștiate mădulare omenești și cărnuri, pe care iepele le lepădaseră din gură. Ahile făcu fără greutate o purificare: el atrase [spre templu] apele Pontului și astfel curăți și spălă toate acestea [24].

[24] După cum se poate vedea, toate poveștile despre Leuce ale lui Filostrat au un caracter cu totul fantastic și de aceea e greu să desprindem sîmburele lor de adevăr.

CXI. ΚΑΣΣΙΟΥ ΔΙΩΝΟΣ ΚΟΚΚΗΙΑΝΟΥ

ΡΩΜΑΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

XII, fr. 50 [Zonaras VIII, 19, 8]. Τὸ δ' Ἰλλυρικὸν ὄνομα πάλαι μὲν ἐν ἄλλοις ἐπεκέκλητο, ὕστερον δὲ ἐς τὴν ἄνω μεταβέβηκεν ἤπειρον καὶ ὑπὲρ τὴν Μακεδονίαν τήν τε Θρᾴκην τὴν ἐντὸς τοῦ Αἵμου καὶ τὴν πρὸς τῇ Ῥοδόπῃ, καὶ ἔστιν ἐν τῷ μέσῳ τούτων τῶν ὀρῶν καὶ τῶν Ἄλπεων τοῦ τε Αἴνου ποταμοῦ καὶ τοῦ Ἴστρου μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου καί πῃ καὶ ἐπέκεινα τοῦ Ἴστρου νέμεται.

XXXVII, 11, 1. Ὁ Μιθριδάτης αὐτὸς μὲν οὐχ ὑπεῖκε ταῖς συμφοραῖς, ἀλλὰ τῇ βουλήσει πλέον ἢ τῇ δυνάμει νέμων ἐνενόει, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ὁ Πομπήιος ἐν τῇ Συρίᾳ διέτριβε, πρός τε τὸν Ἴστρον διὰ τῶν Σκυθῶν ἐλθεῖν, κἀντεῦθεν ἐς τὴν Ἰταλίαν ἐκβαλεῖν.

XXXVIII, 10, 1. . . . οὗτος γὰρ πολλὰ μὲν καὶ δεινὰ καὶ τὸ ὑπήκοον τὸ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, ἄρξας αὐτῆς, καὶ τὸ ἔνσπονδον εἰργάσατο, πολλὰ δὲ καὶ ἀντέπαθε. 2. τά τε γὰρ τῶν Δαρδάνων καὶ τὰ τῶν πλησιοχώρων σφίσι πορθήσας οὐκ ἐτόλμησεν ἐπιόντας αὐτοὺς ὑπομεῖναι, ἀλλ' ὡς καὶ ἐπ' ἄλλο τι μετὰ τῶν ἱππέων ὑποχωρήσας ἔφυγεν, καὶ

CXI. DIO CASSIUS

Născut în Niceea din Bitinia pe la anul 155 e.n., dintr-o familie bogată, Dio Cassius a venit la Roma și a ocupat demnități foarte înalte, fiind senator, edil, consul în două rînduri, apoi proconsul în Africa și guvernator în Pannonia Superioară. În anul 229 e.n. s-a retras din viața publică la Niceea, unde a scris opera sa de căpetenie *Istoria romană,* în 80 de cărți. Din această scriere monumentală, care cuprindea istoria Romei de la origini și pînă în timpul său, ni s-au păstrat în întregime numai cărțile XXXVI–LIV și fragmente din cărțile LV–LIX, acoperind perioada 69 î.e.n. – 46 e.n. Unele știri din cărțile pierdute au ajuns pînă la noi prin mijlocirea istoricilor bizantini Xiphilinos (sfîrșitul secolului al XI-lea) și Zonaras (mijlocul secolului al XII-lea). Dio și-a adunat materialul timp de mai mulți ani, folosind vechea analistică, pe Polibiu și Titus Livius, dar trecînd cu vederea istorici ca Cezar, Salustiu, Tacit sau Suetoniu. Opera sa este plină de informații și prezintă o mare însemnătate pentru istoria Daciei în epoca cuceririi ei de către romani.

Ediția: *Cassii Dionis Cocceiani Historiarum Romanorum quae supersunt* edidit Ursulus Philippus Boissevain, vol. I–V, Weidmann, Berlin, 1895–1931.

ISTORIA ROMANĂ

XII, fr. 50. [Zonaras VIII, 19, 8]. Numele Illyricum a fost odinioară dat altor meleaguri; dar mai tîrziu s-a extins în continent mai adînc, depășind Macedonia și Tracia de dincoace de Haemus și de lîngă Rodope; acum [Illyricum] este situat între acești munți și Alpi, între [rîul] Aenus și fluviul Istru, pînă la Pontul Euxin, iar pe alocuri se întinde și dincolo de Istru [1].

XXXVII, 11, 1. Mitridate[2] însuși nu dădea îndărăt în fața nenorocirilor, ci punea mai mult preț pe voința decît pe forțele sale, și deoarece Pompei zăbovea în Siria, el a plănuit să se îndrepte spre Istru prin ținutul sciților[3] și să pătrundă de acolo în Italia[4].

XXXVIII, 10, 1. . . .Cît a guvernat Macedonia, acesta[5] a pricinuit multe necazuri atît celor care se aflau sub ascultarea lui, cît și aliaților. 2. Dar a trebuit și el, la rîndu-i, să îndure multe. După ce pustii pămînturile dardanilor și ale vecinilor acestora, nu mai cuteză să li se împotrivească cînd fu atacat, ci fugi de acolo împreună cu cavaleria și se retrase ca și cum ar fi avut altceva

---

[1] Autorul se referă la întinderea circumscripției vamale *(portorium Illyrici)*, din care făceau parte și regiunile noastre.
[2] Dio Cassius vorbise înainte despre planurile regelui Mitridate în timpul consulatului lui Cicero, din anul 63 î.e.n.
[3] Aliații lui Mitridate (cf. Apian, *Mitridate*, 15, 52).
[4] Cf. Apian, *Mitridate*, 109, 517–518.
[5] Caius Antonius Hybrida, colegul de consulat al lui Cicero.

οὕτω τοὺς πεζοὺς ἐκεῖνοι περισχόντες ἔκ τε τῆς χώρας βιαίως ἐξήλασαν καὶ τὴν λείαν προσ-φείλετο. 3. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ τοὺς συμμάχους τοὺς ἐν τῇ Μυσίᾳ ποιήσας ἡττήθη <πρὸς> τῇ τῶν Ἰστριανῶν πόλει πρὸς τῶν Σκυθῶν τῶν Βασταρνῶν, ἐπιβοηθησάντων αὐτοῖς, καὶ ἀπέδρα...

XLVII, 25. Ὁ δ' οὖν Βροῦτος ὡς τάχιστα τήν τε τοῦ Ἀντωνίου τοῦ Μάρκου πεῖρασιν καὶ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ σφαγὴν ἔμαθεν, ἔδεισε μὴ καὶ ἄλλο τι ἐν τῇ Μακεδονίᾳ παρὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ νεωτερισθῇ, καὶ εὐθὺς ἐς τὴν Εὐρώπην ἐπειχθεὶς τήν τε χώραν τὴν τοῦ Σαδάλου γενομένην παρέλαβεν (ἄπαις γὰρ τελευτῶν τοῖς Ῥωμαίοις αὐτὴν κατέλιπε), 2. καὶ ἐς Βησσοὺς ἐμβαλών, εἴ πως ἀμύναιτό τε ἅμα αὐτοὺς ὧν ἐκακούργουν, καὶ ὄνομα ἀξίωμά τε αὐτοκράτορος, ὡς καὶ ῥᾷον ἐκ τούτου τῷ τε Καίσαρι καὶ τῷ Ἀντωνίῳ προσπολεμήσων, περιβάλοιτο, ἀμφότερα διεπράξατο, Ῥασκυπόριδός οἱ δυνάστου τινὸς ἐς τὰ μάλιστα βοηθήσαντος, ἐντεῦθεν δὲ ἐς τὴν Μακεδονίαν ἐλθὼν καὶ πάντα τὰ ἐκεῖ κρατυνάμενος ἐς τὴν Ἀσίαν αὖθις ἀνεκομίσθη.

LI, 22, 6. Ταῦτά τε οὖν ἐσήχθη, καὶ ἀθρόοι πρὸς ἀλλήλους Δακοί τε καὶ Σουῆβοι ἐμαχέσαντο. εἰσὶ δὲ οὗτοι μὲν Κελτοί, ἐκεῖνοι δὲ δὴ Σκύθαι τρόπον τινά· καὶ οἱ μὲν πέραν τοῦ Ῥήνου ὥς γε τἀκριβὲς εἰπεῖν (πολλοὶ γὰρ καὶ ἄλλοι τοῦ τῶν Σουήβων ὀνόματος ἀντιποιοῦνται), 7. οἱ δὲ ἐπ' ἀμφότερα τοῦ Ἴστρου νέμονται, ἀλλ' οἱ μὲν ἐπὶ τάδε αὐτοῦ καὶ πρὸς τῇ Τριβαλλικῇ οἰκοῦντες ἔς τε τὸν τῆς Μυσίας νομὸν τελοῦσι καὶ Μυσοί, πλὴν παρὰ τοῖς πάνυ ἐπιχωρίοις, ὀνομάζονται, οἱ δὲ ἐπέκεινα Δακοὶ κέκληνται, εἴτε δὴ Γέται τινὲς εἴτε καὶ Θρᾷκες τοῦ Δακικοῦ γένους τοῦ τὴν Ῥοδόπην ποτὲ ἐνοικήσαντος ὄντες. 8. οὗτοι οὖν οἱ Δακοὶ ἐπρεσβεύσαντο μὲν πρὸ τοῦ χρόνου τούτου πρὸς τὸν Καίσαρα, ὡς δ' οὐδενὸς ὧν ἐδέοντο

de întreprins. Dardanii au învăluit atunci infanteria lui [Caius Antonius], l-au alungat cu forța din țara lor și i-au smuls prada. 3. Întrucît și cu aliații din Moesia se purtase la fel, [Antonius] suferi o înfrîngere, lîngă cetatea istrienilor, din partea bastarnilor din Sciția [6], veniți în ajutorul acestora. Și el a trebuit să fugă [7].

XLVII, 25. De îndată ce a aflat de încercarea [8] lui M. Antonius și de uciderea fratelui acestuia [9], Brutus se temu de o nouă răzvrătire în Macedonia pe timpul absenței sale [10]. El se grăbi îndată să se întoarcă în Europa, unde luă în stăpînire țara care-i revenise lui Sadalas [11]. (Murind și neavînd copii, acesta o lăsase moștenire romanilor). 2. Merse și împotriva besilor, pe care a încercat să-i pedepsească pentru pagubele pricinuite [12], în dorința de a obține titlul și demnitatea de imperator. Era încredințat că, după această ispravă, are să se lupte mai ușor cu Octavian și cu Antoniu [13]. Izbuti să-și aducă la îndeplinire amîndouă planurile, îndeosebi fiindcă se bucura de ajutorul lui Rhascyporis [14], un stăpînitor mărunt de prin partea locului. De acolo se întoarse în Macedonia, de unde, ajuns stăpîn pe situație, se duse iarăși în Asia.

LI, 22, 6. Deci aceste [animale] au fost aduse [la jocuri] [15], iar dacii și suebii — în grupuri — au luptat între dînșii. Aceștia din urmă sînt celți, iar ceilalți sciți [16], într-o oarecare măsură [17]. Acești suebi, ca să vorbim mai precis, locuiesc dincolo de Rin, (căci și mulți alții își atribuie numele de suebi). 7. Ceilalți [adică dacii] locuiesc pe ambele maluri ale Istrului. Dar cei care sînt dincoace de fluviu — lîngă țara tribalilor — țin cu plata birurilor de Moesia și se numesc moesi, afară de cei așezați foarte aproape de tribali. Cei de dincolo poartă numele de daci, fie că sînt geți, fie că sînt traci din neamul dacilor [18], care locuiau odinioară în Rodope. 8. Dacii aceștia trimiseseră mai înainte vreme [19] soli la Cezar [20], dar nu căpătară nimic din cîte ceruseră și trecură de partea [21]

---

[6] La nord de Dunăre.

[7] Proconsulul Macedoniei a exasperat, prin abuzurile sale, cetățile grecești din Dobrogea, care — sprijinite de geți și bastarni — l-au învins în anul 61 î.e.n. (cf. Titus Livius, *Scurte rezumate*, CIII).

[8] M. Antonius a încercat să urmărească pe asasinii lui Cezar.

[9] Caius Antonius, care fusese prizonierul partizanilor lui Brutus, a fost ucis în noiembrie 43 î.e.n.

[10] M. Iunius Brutus devenise guvernator al Macedoniei în anul 43 î.e.n.

[11] Rege al odrisilor, care mai înainte fusese aliatul lui Pompei. Văduva sa, Polemocrateia, s-a pus sub protecția lui Brutus și i-a predat tot tezaurul (cf. Apian, *Războaiele civile*, IV, 75).

[12] Prin incursiunile lor de jaf în provincia Macedonia.

[13] Care încheiaseră al doilea triumvirat.

[14] Rege trac, partizan al lui Brutus.

[15] Jocurile au avut loc cu prilejul consacrării sanctuarului lui Iulius Caesar de către Octavian, în anul 29 î.e.n., după sfîrșitul războiului civil.

[16] Suebii erau populații de neam germanic, iar dacii o ramură a tracilor.

[17] Datorită vecinătății. Pentru influența scitică cf. Tucidide, II, 96, 3.

[18] Fraza neavînd înțeles, prof. Boris Gerov propune emendația τοῦ Διακοῦ γένους « din neamul dieilor » în loc de τοῦ Δακικοῦ γένους — « din neamul dacilor » (**Извори за старата история и география на Тракия и Македония**, Sofia, 1949, p. 380 n. 15).

[19] Înainte de lupta de la Actium.

[20] Octavian August.

[21] Cf. Horatiu, *Ode*, III, 6, 14 și Plutarh, *Antoniu*, 63.

ἔτυχον, ἀπέκλιναν πρὸς τὸν 'Αντώνιον, καὶ ἐκεῖνον μὲν οὐδὲν μέγα
ὠφέλησαν στασιάσαντες ἐν ἀλλήλοις, ἁλόντες δὲ ἐκ τούτου τινὲς
ἔπειτα τοῖς Σουήβοις συνεβλήθησαν.
LI, 23, 2. Κατὰ δὲ δὴ τοὺς αὐτοὺς τούτους χρόνους ἐν οἷς ταῦτ'
ἐγίγνετο, ὁ Κράσσος ὁ Μᾶρκος ἔς τε τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐς τὴν 'Ελ-
λάδα πεμφθεὶς τοῖς τε Δακοῖς καὶ <τοῖς> Βαστάρναις ἐπολέμησε.
καὶ περὶ μὲν ἐκείνων, οἵτινές τέ εἰσι καὶ διά τί ἐπολεμώθησαν, εἴρη-
ται· 3. Βαστάρναι δὲ Σκύθαι τε ἀκριβῶς νενομίδαται, καὶ τότε τὸν
"Ιστρον διαβάντες τήν τε Μυσίαν τὴν κατ' ἀντιπέρας σφῶν καὶ μετὰ
τοῦτο καὶ Τριβαλλοὺς ὁμόρους αὐτῇ ὄντας τούς τε Δαρδάνους ἐν
τῇ χώρᾳ τῇ ἐκείνων οἰκοῦντας ἐχειρώσαντο. τέως μὲν οὖν ταῦτ' ἐ-
ποίουν, οὐδέν σφισι πρᾶγμα πρὸς τοὺς 'Ρωμαίους ἦν· 4. ἐπεὶ δὲ τόν
τε Αἷμον ὑπερέβησαν καὶ τὴν Θρᾴκην τὴν Δενθελητῶν ἔνσπονδον
αὐτοῖς οὖσαν κατέδραμον, ἐνταῦθα ὁ Κράσσος τὸ μέν τι τῷ Σιτᾷ
τῷ τῶν Δενθελητῶν βασιλεῖ τυφλῷ ὄντι ἀμύνων, τὸ δὲ δὴ πλεῖστον
περὶ τῇ Μακεδονίᾳ φοβηθεὶς ἀντεπῆλθέ σφισι, καὶ αὐτοὺς ἐκ τῆς
προσόδου μόνης καταπλήξας ἐξέωσεν ἀμαχεὶ ἐκ τῆς χώρας. 5. κἀκ
τούτου οἴκαδε ἀναχωροῦντας ἐπιδιώκων τήν τε Σεγετικὴν καλου-
μένην προσεποιήσατο καὶ ἐς τὴν Μυσίδα ἐνέβαλε, καὶ τήν τε χώραν
σφῶν ἐκάκωσε καὶ πρὸς τεῖχός τι καρτερόν προσελάσας τοῖς μὲν
προδρόμοις ἔπταισε (μόνους γὰρ αὐτοὺς οἱ Μυσοὶ οἰηθέντες εἶναι
ἐπέξοδον ἐποιήσαντο), προσβοηθήσας δέ σφισι παντὶ τῷ λοιπῷ
στρατεύματι καὶ ἀνέκοψεν αὐτοὺς καὶ προσεδρεύσας ἐξεῖλε.
LI, 24, 1. Πράσσοντος δὲ αὐτοῦ ταῦτα οἱ Βαστάρναι τῆς τε
φυγῆς ἐπέσχον καὶ πρὸς τῷ Κέδρῳ ποταμῷ κατέμειναν, περιορώ-
μενοι τὰ γενησόμενα. ἐπειδή τε νικήσας τοὺς Μυσοὺς καὶ ἐπ' ἐκεί-
νους ὥρμησε, πρέσβεις ἔπεμψαν ἀπαγορεύοντες αὐτῷ μὴ διώκειν
σφᾶς, ὡς οὐδὲν τοὺς 'Ρωμαίους ἠδικηκότες. 2. καὶ αὐτοὺς ὁ Κράσ-
σος κατασχὼν ὡς καὶ τῇ ὑστεραίᾳ τὴν ἀπόκρισιν δώσων, τά τε ἄλλα
ἐφιλοφρονήσατο καὶ κατεμέθυσεν ὥστε πάντα τὰ βουλεύματα αὐτῶν
ἐκμαθεῖν· ἀπλήστως τε γὰρ ἐμφορεῖται πᾶν τὸ Σκυθικὸν φῦλον
οἴνου, καὶ ὑπερκορὲς αὐτοῦ ταχὺ γίγνεται. 3. Κράσσος δὲ ἐν τούτῳ
τῆς νυκτὸς ἐς ὕλην τινὰ προχωρήσας, καὶ προσκόπους πρὸ αὐτῆς
καταστήσας ἀνέπαυσέ τε τὸ στράτευμα, καὶ μετὰ τοῦτο τῶν Βασ-
ταρνῶν μόνους τε ἐκείνους εἶναι νομισάντων καὶ ἐπιδραμόντων σφίσιν,
ἔς τε τὰ λάσια ἀναχωροῦσιν ἐπακολουθησάντων, πολλοὺς μὲν ἐν-
ταῦθα πολλοὺς δὲ καὶ φυγόντας ἔφθειρεν· 4. ὑπό τε γὰρ τῶν ἁμαξῶν
κατόπιν αὐτοῖς οὐσῶν ἐνεποδίσθησαν, καὶ προσέτι καὶ τοὺς παῖδας
τάς τε γυναῖκας σῶσαι ἐθελήσαντες ἔπταισαν. καὶ τόν γε βασιλέα
αὐτῶν Δέλδωνα αὐτὸς ὁ Κράσσος ἀπέκτεινε. κἂν τὰ σκῦλα αὐτοῦ

lui Antoniu, fără a-i fi însă de mult folos, căci erau dezbinați. În această
împrejurare, unii au ajuns prizonieri și au fost puși apoi să se lupte cu suebii.
LI, 23, 2. Chiar în vremea în care aveau loc aceste evenimente, Marcus
Crassus [22] fu trimis în Macedonia și Grecia și porni un război împotriva dacilor [23]
și bastarnilor. Am arătat mai sus cine sînt primii și din ce pricină s-au războit
cu ei romanii. 3. Cît despre bastarni, pe bună dreptate sînt socotiți sciți [24].
Trecînd atunci Istrul, ei au supus Moesia, care se află în fața lor; apoi i-au
supus pe tribali, vecinii Moesiei, și pe dardani, care locuiesc în regiunea triba-
lilor. În vreme ce săvîrșeau ei acestea, nu s-au lovit de romani. 4. Dar, după
ce trecură munții Haemus și năvăliră în Tracia denteleților, aliați ai Romei,
Crassus porni împotriva lor, întrucîtva pentru a-i veni în ajutor lui Sitas, regele
denteleților, care era orb, dar, mai ales, fiindcă se temea pentru Macedonia.
Îngrozindu-i doar cu sosirea sa, el îi alungă din țară, fără luptă. 5. După
aceasta, pe cînd se retrăgeau în țara lor, i-a urmărit. Și astfel aduse sub stăpî-
nirea romanilor ținutul numit Segetica [25]. El se năpusti și asupra Moesiei, pe
care o devastă. La atacul unei poziții întărite [26], avangarda lui a suferit o
înfrîngere. Moesii crezură că oamenii aceia sînt singurii și porniră la atac. Dar
Crassus veni în ajutorul avangărzii cu restul armatei și-l zdrobi pe vrășmaș;
iar [cetatea] o împresură și o cuceri.
LI, 24, 1. În vreme ce săvîrșea acestea, bastarnii s-au oprit din fugă și au
rămas pe malurile rîului Cedros [27], așteptînd să vadă ce se va petrece. Și fiindcă
biruindu-i pe moesi, Crassus mergea și împotriva lor, bastarnii îi trimiseră soli
și-i cerură să nu-i urmărească, deoarece ei nu făcuseră niciun rău romanilor. 2
Crassus îi ținu pe loc sub cuvînt că le va da răspunsul a doua zi. De altfel i-a
primit și i-a îmbătat, încît le-a aflat toate planurile. Într-adevăr, tot neamul
sciților se lasă dus fără măsură de vin, dar repede se și satură. 3. Între timp,
Crassus merse în timpul nopții lîngă o pădure și așeză în fața ei iscoade. Lăsase
armata lui să se odihnească. Apoi bastarnii crezură că iscoadele sînt singure
și se năpustiră asupra lor. I-au urmărit pe aceia în retragerea lor pînă în desișul
pădurii. Pe mulți Crassus i-a ucis acolo, iar pe mulți i-a omorît pe cînd fugeau.
4. Căci ei se împiedicaseră de propriile lor căruțe din spate. În afară de asta,
vrînd să-și scape copiii și femeile, au fost zdrobiți. Crassus însuși ucise pe
regele lor Deldon. El ar fi așezat prada luată de la acesta în templul lui Iuppiter

[22] În anul 29 î.e.n., în calitate de proconsul.
[23] Aceștia se aflau sub conducerea lui Cotiso (cf. Horatius, *Ode*, III, 18). Vezi discuția la Patsch, *Beiträge*, p. 70.
[24] În realitate erau germani. Confuzia se datorește așezării lor geografice.
[25] Probabil o transcriere greșită pentru Serdica.
[26] Probabil localitatea Ratiaria.
[27] Tot o transcriere greșită pentru Cebros.

τῷ Φερετρίῳ Διὶ ὡς καὶ ὀπῖμα ἀνέθηκεν, εἴπερ αὐτοκράτωρ στρατηγὸς ἐγεγόνει. 5. ἐκεῖνά τε οὖν οὕτως ἐπράχθη, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὲν ἐς ἄλσος τι καταφυγόντες περιεπρήσθησαν, οἱ δὲ ἐς τεῖχός τι ἐσπηδήσαντες ἐξηρέθησαν. ἄλλοι ἐς τὸν Ἴστρον ἐμπεσόντες, ἄλλοι κατὰ τὴν χώραν σκεδασθέντες ἐφθάρησαν. 6. περιλειφθέντων δ' οὖν καὶ ὥς τινων, καὶ χωρίον ἰσχυρὸν καταλαβόντων, ἡμέρας μέν τινας μάτην σφίσιν ὁ Κράσσος προσήδρευσεν, ἔπειτα Ῥώλου οἱ Γετῶν τινων βασιλέως ἐπικουρήσαντος ἐξεῖλεν αὐτούς. 7. καὶ ὅ τε Ῥώλης πρὸς τὸν Καίσαρα ἐλθὼν φίλος τε ἐπὶ τούτῳ καὶ σύμμαχος αὐτοῦ ἐνομίσθη, καὶ οἱ αἰχμάλωτοι τοῖς στρατιώταις διεδόθησαν.

LI, 25, 1. Πράξας δὲ ταῦτα ὁ Κράσσος ἐπὶ τοὺς Μυσοὺς ἐτράπετο, καὶ τὰ μὲν πείθων τινὰς τὰ δὲ ἐκφοβῶν τὰ δὲ καὶ βιαζόμενος, πάντας μὲν πλὴν πάνυ ὀλίγων, ἐπιπόνως δὲ δὴ καὶ ἐπικινδύνως κατεστρέψατο. 2. καὶ τότε μὲν (χειμὼν γὰρ ἦν) ἐς τὴν φιλίαν ἀνεχώρησε, πολλὰ μὲν ὑπὸ τοῦ ψύχους πολλῷ δὲ ἔτι πλείω ὑπὸ τῶν Θρᾳκῶν, δι' ὧν ὡς φίλων ἐπανῄει, παθών· ὅθενπερ γνώμην ἔσχεν ἀρκεσθῆναι τοῖς κατειργασμένοις. καὶ γὰρ καὶ θυσίαι καὶ νικητήρια οὐχ ὅτι τῷ Καίσαρι ἀλλὰ καὶ ἐκείνῳ ἐψηφίσθη· οὐ μέντοι καὶ τὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὄνομα, ὥς γέ τινές φασιν, ἔλαβεν, ἀλλ' ὁ Καῖσαρ μόνος αὐτὸ προσέθετο. 3. ἐπεὶ δὲ οἱ Βαστάρναι ταῖς τε συμφοραῖς ἀχθόμενοι, καὶ μηκέτ' αὐτὸν ἐπιστρατεύσειν σφίσι πυθόμενοι, πρός τε τοὺς Δενθελήτας καὶ πρὸς τὸν Σιτᾶν αὖθις ὡς καὶ αἰτιώτατον αὐτοῖς τῶν κακῶν γεγονότα ἐτράποντο, οὕτω καὶ ἄκων ἐξανέστη, καὶ σπουδῇ χωρήσας ἀνέλπιστός τε αὐτοῖς ἐπέπεσε, καὶ κρατήσας σπονδὰς ὁποίας ἠθέλησεν ἔδωκεν. 4. ὡς δ' ἅπαξ τῶν ὅπλων αὖθις ἥψατο, ἐπεθύμησεν ἀμύνασθαι τοὺς Θρᾷκας τοὺς ἐν τῇ ἀνακομιδῇ τῇ ἐκ τῆς Μυσίας, λυπήσαντας αὐτόν· καὶ γὰρ τότε χωρία τε ἐντειχιζόμενοι καὶ πολεμησείοντες ἠγγέλλοντο. καί σφων Μαίδους μὲν καὶ Σερδοὺς μάχαις τε καταχρατῶν, καὶ τὰς χεῖρας τῶν ἁλισκομένων ἀποτέμνων, οὐκ ἀπόνως μέν, ἐχειρώσατο δ' οὖν. 5. τὰ δ' ἄλλα πλὴν τῆς τῶν Ὀδρυσῶν γῆς κατέδραμε. τούτων γάρ, ὅτι τῷ τε Διονύσῳ πρόσκεινται καὶ τότε ἄνευ τῶν ὅπλων ἀπήντησάν οἱ, ἐφείσατο· καὶ αὐτοῖς καὶ τὴν χώραν ἐν ᾗ καὶ τὸν θεὸν ἀγάλλουσιν ἐχαρίσατο, Βησσοὺς τοὺς κατέχοντας αὐτὴν ἀφελόμενος.

LI, 26, 1. Πράσσοντα δὲ αὐτὸν ταῦτα ὁ Ῥώλης Δάπυγι Γετῶν τινων καὶ αὐτῷ βασιλεῖ πολεμωθεὶς μετεπέμψατο· καὶ ὃς ἐπικουρήσας οἱ τήν τε ἵππον τῶν ἐναντίων ἐς τοὺς πεζοὺς ἐσήραξε, καὶ συμφοβήσας ἐκ τούτου καὶ ἐκείνους μάχην μὲν οὐδεμίαν ἔτ' ἐποιήσατο,

Feretrius ca *spolia opima* [28], dacă ar fi fost comandant cu depline puteri [29]. 5. Aceste întîmplări s-au petrecut în chipul arătat. Dintre ceilalți barbari, unii fugiră într-o pădurice sacră și fură învăluiți de focul pus de jur-împrejur, iar alții se adăpostiră într-un anume loc întărit și fură luați prizonieri. Unii se aruncară în Istru, iar alții se împrăștiară prin țară și pieriră [30]. 6. O parte din ei au rămas în viață, luînd în stăpînire un loc întărit. Crassus îi impresură fără succes, cîteva zile. Apoi, ajutat de Rholes, regele unor geți [31], îi nimici. 7. Rholes a mers la împărat [32] și pentru această faptă a fost numit prieten și aliat al acestuia, iar prizonierii au fost împărțiți între soldați.

LI, 25, 1. După ce săvîrși acestea, Crassus se îndreptă împotriva moesilor. Pe unii i-a înduplecat, pe alții i-a înspăimîntat sau i-a forțat; și astfel, cu trudă și oarecare primejdie, i-a zdrobit pe toți, în afară de cîțiva [33]. 2. Și atunci s-a retras în ținuturile unor prieteni (căci era iarna) [34] din pricina frigului și încă și mai mult din pricina tracilor — prin a căror țară încearcă să se întoarcă, ca pe la prieteni. De aceea, se hotărî a se mulțumi cu înfăptuirile de pînă atunci. Sacrificii și triumfuri [35] s-au decretat nu numai pentru împărat, ci și pentru Crassus. Acesta din urmă n-a obținut însă titlul de *imperator*, după cum spun unii istorici, ci numai împăratul l-a primit. 3. [Crassus] se văzu silit să pornească din nou la acțiune, deoarece bastarnii — îndurînd cu greu pierderile lor și aflînd cum că acesta nu mai are de gînd să-i atace — se războiau iarăși cu denteleții și cu Sitas, pe seama căruia puneau cea mai mare parte din vină pentru nenorocirile îndurate. Crassus plecă în grabă și căzu pe neașteptate asupra lor. Învingîndu-i, le-a impus condițiile [36] sale de pace, cum a vrut. 4. O dată ce luase din nou armele, voi să-i pedepsească pe traci pentru necazurile pe care i le pricinuiseră la întoarcerea sa din Moesia. I se vestise că ei își întăresc pozîții și se pregătesc de război. Biruindu-i în lupte pe medi și pe serdi [37] — iar celor prinși tăindu-le mîinile [38] — cu multă trudă i-a supus. 5. El năvăli și în celelalte ținuturi, afară de cel al odrisilor. Pe aceștia i-a cruțat, pentrucă erau adoratori ai lui Dionysos și îl întîmpinaseră pașnic atunci cînd a venit la ei. Le-a dăruit ținutul în care cinsteau pe acest zeu [39], după ce îl luase de la besi, stăpînitorii lui de pînă atunci.

LI, 26, 1. Pe cînd înfăptuia acestea, îl chemă în ajutor Rholes, care se afla în luptă cu Dapyx [40], regele unor geți. Crassus porni să-l ajute. El aruncă cavaleria vrăjmașilor peste pedestrimea lor. Înspăimîntîndu-i și pe călăreți în

[28] « Spolia opima » erau prăzile cucerite personal de un comandant roman de la o căpetenie dușmană.

[29] El conducea însă trupele în numele împăratului August.

[30] Lupta a avut loc probabil lîngă vărsarea rîului Ciabrus în Dunăre (vezi Patsch, *Beiträge*, p. 73).

[31] Probabil un conducător local din sud-vestul Dobrogei (cf. LI, 26, 1).

[32] August se afla atunci la Corint.

[33] Probabil triburile serdilor și ale medilor.

[34] Iarna anului 29—28 î.e.n.

[35] Aceasta a avut loc la 4 iulie 27 î.e.n., după întoarcerea lui Crassus din Macedonia.

[36] Cf. Aurelius Victor, I, 7.

[37] Vezi nota 33.

[38] Cf. Florus, II, 26.

[39] Cf. Herodot, VII, 111 și Suetoniu, *Octavian*, XCVI, 6.

[40] Probabil un conducător local din centrul Dobrogei.

φόνον δὲ δὴ φευγόντων ἑκατέρων πολὺν εἰργάσατο. 2. καὶ μετὰ τοῦτο τὸν Δάπυγα πρὸς φρούριόν τι καταφυγόντα ἀπολαβὼν ἐπολιόρκει· κἀν τῇ προσεδρείᾳ ἑλληνιστί τις αὐτὸν ἀπὸ τοῦ τείχους ἀσπασάμενος ἔς τε λόγους οἱ ἦλθε καὶ προδοσίαν συνέθετο. ἁλισκόμενοι οὖν οὕτως οἱ βάρβαροι ἐπ' ἀλλήλους ὥρμησαν, καὶ ὅ τε Δάπυξ ἀπέθανε καὶ ἄλλοι πολλοί. τὸν μέντοι ἀδελφὸν αὐτοῦ ζωγρήσας ὁ Κράσσος οὐχ ὅτι τι κακὸν ἔδρασεν, ἀλλὰ καὶ ἀφῆκε. 3. ποιήσας δὲ ταῦτα ἐπὶ τὸ σπήλαιον τὴν Κεῖριν καλουμένην ἐστρατεύσατο· τοῦτο γὰρ μέγιστόν τε ἅμα καὶ ἐχυρώτατον οὕτως ὂν ὡς καὶ τοὺς Τιτᾶνας ἐς αὐτὸ μετὰ τὴν ἧτταν τὴν ὑπὸ τῶν θεῶν δὴ σφισι γενομένην συγκαταφυγεῖν μυθεύεσθαι, καταλαβόντες οἱ ἐπιχώριοι πλήθει πολλῷ τά τε ἄλλα τὰ τιμιώτατα καὶ τὰς ἀγέλας ἐς αὐτὸ πάσας ἐσεκομίσαντο. 4. ὁ οὖν Κράσσος τὰ τε στόμια αὐτοῦ πάντα σκολιὰ καὶ δυσδιερεύνητα ὄντα ἀναζητήσας ἀπῳκοδόμησε, κἀκ τούτου κἀκείνους λιμῷ κατεστρέψατο. ὡς δὲ ταῦτα αὐτῷ προεχώρησεν, οὐδὲ τῶν ἄλλων Γετῶν, καίπερ μηδὲν τῷ Δάπυγι προσηκόντων, ἀπέσχετο, 5. ἀλλ' ἐπὶ Γένουκλα τὸ εὐερκέστατον τῆς Ζυράξου ἀρχῆς τεῖχος ἦλθεν, ὅτι τὰ σημεῖα, ἃ τοῦ 'Αντωνίου τοῦ Γαΐου οἱ Βαστάρναι πρὸς τῇ τῶν 'Ιστριανῶν πόλει ἀφῄρηντο, ἐνταῦθα ἤκουεν ὄντα· καὶ αὐτὸ πεζῇ τε ἅμα καὶ διὰ τοῦ Ἴστρου (πρὸς γὰρ τῷ ὕδατι ἐπεπόλιστο) προσβαλὼν οὐκ ἐν πολλῷ μὲν χρόνῳ, σὺν πολλῷ δὲ δὴ πόνῳ, καίτοι τοῦ Ζυράξου μὴ παρόντος, εἷλεν. 6. ἐκεῖνος γὰρ ὡς τάχιστα τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ ᾔσθετο, πρός τε τοὺς Σκύθας ἐπὶ συμμαχίαν μετὰ τῶν χρημάτων ἀπῆρε, καὶ οὐκ ἔφθη ἀνακομισθείς. ταῦτα μὲν ἐν Γέταις ἔπραξε, τῶν δὲ δὴ Μυσῶν τοὺς μὲν ἐκ τῶν κεχειρωμένων ἐπαναστάντας δι' ἑτέρων ἀνεκτήσατο.

LI, 27, 1. 'Επὶ δὲ 'Αρταχίους ἄλλους τέ τινας οὔθ' ἁλόντας ποτὲ οὔτ' αὖ προσχωρῆσαι οἱ ἐθέλοντας, καὶ αὐτούς τε μέγιστον ἐπὶ τούτῳ φρονοῦντας καὶ τοῖς ἄλλοις ὀργήν τε ἅμα καὶ νεωτερισμὸν ἐμποιοῦντας, αὐτός τ' ἐπεστράτευσε, καί σφας τὰ μὲν βίᾳ, δράσαντας οὐκ ὀλίγα, τὰ δὲ καὶ φόβῳ τῶν ἁλισκομένων προσηγάγετο. 2. ταῦτα μὲν ἐν χρόνῳ ἐγένετο, γράφω δὲ τά τε ἄλλα ὥς που παραδέδοται, καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα. τὸ μὲν γὰρ πάλαι Μυσοί τε καὶ Γέται πᾶσαν τὴν μεταξὺ τοῦ τε Αἵμου καὶ τοῦ Ἴστρου οὖσαν ἐνέμοντο, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου καὶ ἐς ἄλλα τινὲς αὐτῶν ὀνόματα μετέβαλον, 3. καὶ μετὰ ταῦτ' ἐς τὸ τῆς Μυσίας ὄνομα πανθ' ὅσα ὁ Σάουος ἐς τὸν Ἴστρον ἐμβάλλων, ὑπέρ τε τῆς Δελματίας καὶ ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας τῆς τε Θρᾴκης, ἀπὸ τῆς Παννονίας ἀφορίζει, συγκεχώρηκεν. καὶ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ἄλλα τε ἔθνη πολλὰ καὶ οἱ Τριβαλλοί ποτε προσαγορευθέντες, οἵ τε Δαρδάνιοι καὶ νῦν οὕτω καλούμενοι.

felul acesta, nu mai dădu nici o luptă, ci făcu un mare măcel în rîndurile unora şi ale altora, care fugeau. 2. Apoi îl împresură şi pe Dapyx — refugiat într-o fortăreaţă. Unul din cei aflaţi în fortăreaţă îl salută de pe zid în limba greacă, intră în vorbă cu el şi hotărî să-i predea fortăreaţa. Prinşi în felul acesta, barbarii porniră unii împotriva altora. Dapyx şi mulţi alţii îşi găsiră moartea. Crassus prinse de viu pe fratele acestuia, însă nu numai că nu i-a făcut nici un rău, ba chiar i-a dat drumul. 3. După ce a săvîrşit acestea, Crassus s-a îndreptat apoi spre peştera numită Ceiris [41]. Aceasta era atît de încăpătoare şi totodată atît de trainică încît se povesteşte că titanii, cînd au fost biruiţi de zei, s-au refugiat acolo. În locul acesta, băştinaşii — veniţi în mare număr — aduseseră cu ei printre altele lucrurile cele mai de preţ şi toate turmele lor. 4. Crassus căută şi astupă toate intrările întortochiate şi greu de aflat [ale peşterii]; de aceea îi înfrînse pe aceştia prin foame. Biruitor, el nu cruţă nici pe ceilalţi geţi, deşi între Dapyx şi ei nu era nici o legătură. 5. [Crassus] a pornit apoi împotriva Genuclei, cea mai puternică întăritură a statului lui Zyraxes [42], căci auzise că se află acolo steagurile luate de bastarni de la Caius Antonius, lîngă cetatea istrienilor. Asediind Genucla — în acelaşi timp de pe uscat şi de pe Istru, deoarece era durată lîngă apă — în scurtă vreme o cuceri, dar cu multă osteneală, deşi Zyraxes nu era de faţă. 6. Căci el, îndată ce aflase de atacul lui Crassus, s-a îmbarcat şi a pornit la sciţi [43] cu mulţi bani, pentru a le cere ajutor, dar nu a mai apucat să se întoarcă. Iată cele săvîrşite de Crassus la geţi. Prin locotenenţii săi, supuse din nou o parte a moesilor, care, biruiţi înainte vreme, se răsculaseră.

LI, 27, 1. Împotriva artacilor şi împotriva altor neamuri, care nu mai fuseseră cucerite şi nu voiau să i se supună şi — pe deasupra mai erau şi foarte mîndre [44] — stîrneau la răzvrătire şi pe alţii, o porni el însuşi. Îi învinse pe de o parte prin forţă, după ce îi dăduseră mult de furcă, pe de altă parte prin frică, [temîndu-se] să nu fie luaţi prizonieri [45]. 2. Dar acestea s-au petrecut mai tîrziu. Eu însemn aci atît întîmplările, cît şi numele, aşa cum ni s-au transmis. Mai înainte vreme, moesii şi geţii locuiau întreg ţinutul dintre Haemus şi Istru, dar — cu trecerea vremii — unii îşi schimbară numele. 3. Apoi denumirea de Moesia a fost dată întregii regiuni, despărţită de Panonia prin rîul Sava, care se varsă în Istru, regiune aşezată deasupra Dalmaţiei, Macedoniei şi Traciei. Printre multe alte popoare, există acolo cei numiţi odinioară tribali şi dardanii, care şi-au păstrat şi astăzi numele.

---

[41] Pentru localizarea ei, vezi Pârvan, *Getica*, p. 89.
[42] Un conducător get din nordul Dobrogei.
[43] Probabil bastarni.
[44] Patsch (*Beiträge*, p. 80) crede că lor li se aplică anecdota lui Florus, II, 26, 13 şi urm.
[45] Cf. supra LI, 25, 4.

LIV, 20, 2. καὶ οἱ Παννόνιοι τήν τε Ἰστρίαν μετὰ Νωρίκων κατέδραμον, καὶ αὐτοί τε πρός τε τοῦ Σιλίου καὶ τῶν ὑποστρατήγων αὐτοῦ κακωθέντες αὖθις ὡμολόγησαν, καὶ τοῖς Νωρίκοις αἴτιοι τῆς αὐτῆς δουλείας ἐγένοντο. 3. τά τε ἐν τῇ Δελματίᾳ καὶ τά ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ νεοχμώσαντα δι' ὀλίγου κατέστη, καὶ ἡ Μακεδονία ὑπό τε τῶν Δενθελητῶν καὶ ὑπὸ τῶν Σκορδίσκων ἐπορθήθη. ἔν τε τῇ Θρᾴκῃ πρότερον μὲν Μᾶρκος Λόλλιος Ῥυμητάλκῃ θείῳ τε τῶν τοῦ Κότυος παίδων καὶ ἐπιτρόπῳ ὄντι βοηθῶν Βησσοὺς κατεστρέψατο, ἔπειτα δὲ Λούκιος Γάϊος Σαυρομάτας ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας κρατήσας ὑπὲρ τὸν Ἴστρον ἀπεώσατο. 4. ὁ δὲ δὴ μέγιστος τῶν τότε συμβάντων τοῖς Ῥωμαίοις πολέμων, ὅσπερ που καὶ τὸν Αὔγουστον ἐκ τῆς πόλεως ἐξήγαγε, πρὸς τοὺς Κελτοὺς ἐγένετο...

LIV, 34, 5. Ἐν δὲ δὴ τοῖς αὐτοῖς τούτοις χρόνοις Βουλογαίσης Θρᾷξ Βησσός, ἱερεὺς τοῦ παρ' αὐτοῖς Διονύσου, προσεποιήσατό τινας πολλὰ θειάσας, καὶ μετ' αὐτῶν ἀποστὰς τόν τε Ῥασκύποριν τὸν τοῦ Κότυος υἱὸν νικήσας ἀπέκτεινε, καὶ τὸν θεῖον αὐτοῦ τὸν Ῥυμητάλκην μετὰ ταῦτα ἀμαχεὶ γυμνώσας τῶν δυνάμεων τῇ παρὰ τοῦ θεοῦ δόξῃ φυγεῖν ἐποίησε...

LIV, 36, 2. Ἐψηφίσθη μὲν οὖν τὸν Ἰανὸν τὸν γέμινον ὡς καὶ πεπαυμένων τῶν πολέμων (ἀνέῳκτο γὰρ) κλεισθῆναι, οὐ μέντοι καὶ ἐκλείσθη· οἵ τε γὰρ Δακοὶ τὸν Ἴστρον πεπηγότα διαβάντες λείαν ἐκ τῆς Παννονίας ἀπετέμοντο, καὶ οἱ Δελμάται πρὸς τὰς ἐσπράξεις τῶν χρημάτων ἐπανέστησαν. 3. καὶ τούτους μὲν ὁ Τιβέριος ἐκ τῆς Γαλατίας, ἐς ἣν μετὰ τοῦ Αὐγούστου ἐσεληλύθει, καταπεμφθεὶς ἀνεκτήσατο...

LV, 23, 3. ... τέταρτον Σκυθικὸν ἐν Συρίᾳ, πέμπτον Μακεδονικὸν ἐν Δακίᾳ... καὶ οἱ ἕβδομοι οἱ ἐν τῇ Μυσίᾳ τῇ ἄνω, οἳ καὶ

LIV, 20, 2. De asemenea panonii împreună cu noricii au năvălit în Istria. În urma pierderilor suferite din partea lui Silius [46] și locțiitorilor săi, ei încheiară din nou pace; și din pricina lor au căzut în aceeași robie și noricii. 3. Răscoalele din Dalmația și Iberia au fost potolite în scurtă vreme. Denteleții și scordiscii jefuiră [47] Macedonia. În Tracia, mai întîi Marcus Lollius [48], ca să-l ajute pe Rhoemetalces [49] — unchiul și tutorele copiilor lui Cotys — i-a zdrobit pe besi [50]. Apoi, pentru același motiv, Lucius Caius [51] învinse pe sarmați și-i alungă peste Istru. 4. Dar cel mai mare război, din cîte au purtat pînă atunci romanii, război care-l făcu să iasă pe August din Roma, a fost acela împotriva celților [52].

LIV, 34, 5. Tot atunci [53], tracul Vologaises, din neamul besilor, preot al lui Dionysos [54] de la ei făcu mai multe prorociri și atrase pe cîțiva de partea sa, apoi se răzvrăti împreună cu ei împotriva lui Rhascyporis [55], fiul lui Cotys, pe care îl birui și îl ucise. Pe urmă după ce l-a convins pe Rhoemetalces, unchiul aceluia, că totul vine de la zei, îl lipsi, fără împotrivire, de oști și-l făcu să fugă...

LIV, 36, 2. S-a hotărît de asemenea ca templul lui Ianus Geminus să fie închis [56] — căci se redeschisese între timp —, ca și cum războaiele erau sfîrșite. Nu s-a închis totuși, pentru că dacii, trecînd Istrul înghețat, prădară [57] Panonia, iar dalmații se răzvrătiră din pricina birurilor. 3. Tiberiu îi aduse din nou sub autoritatea romanilor, trimis fiind împotriva lor din Galia, unde era plecat cu August...

LV, 23, 3. ... Legiunea [58] a IV-a Scitică [59] se găsește în Siria [60]; a V-a Macedonică în Dacia [61]... și a VII-a în Moesia Superioară [62]; aceasta e numită,

---

[46] P. Silius Nerva, consul în anul 20 î.e.n., a primit în anul 16 î.e.n. comanda supremă a trupelor care luptau împotriva populațiilor din Alpi.

[47] În anul 16 î.e.n.

[48] Marcus Lollius a fost consul în 21 î.e.n., iar în 17 se afla la Roma. Probabil că între timp a fost proconsul în Macedonia, iar această acțiune s-a petrecut între anii 20—18 î.e.n. (vezi în RE, XIII, col. 1381).

[49] Rege al odrisilor, aliat al lui August la Actium, a primit regatul după moartea tatălui său Cotys și a domnit pînă în anul 12 e.n. (cf. Tacit, *Anale*, II, 64).

[50] Besii au vrut probabil să-și reia sanctuarul (cf. I, 25, 5).

[51] Numele a fost greșit transmis de către autor. Din această cauză nu se poate ști exact despre cine este vorba. Este posibil să fie L. Tarius Rufus, consul în 16 î.e.n., lecțiune propusă de Ritterling, în RE, XII, col. 1229. Pentru apariția sarmaților vezi Strabon, nota 16.

[52] Împotriva triburilor panonice (cf. Suetoniu, *Tiberiu*, XVI, 2).

[53] În anii 13—11 î.e.n. armatele romane, sub conducerea lui Piso, au dus lupte grele împotriva tracilor (cf. Florus, II, 27, 17).

[54] Vezi nota 39.

[55] În anul 16 î.e.n., Rhascyporis primise din partea lui August și domnia peste besi.

[56] Cf. *Faptele împăratului August*, V, 50.

[57] În anul 10 î.e.n. (cf. *ibidem*, V, 47).

[58] Dio prezintă situația legiunilor din vremea sa (sub domnia lui Alexander Severus), cînd erau în număr de 33.

[59] Numele l-a primit probabil pentru participarea la campania lui Crassus (cf. LI, 23, 2—33). Vezi RE, XII, col. 1557.

[60] Legiunea fusese transferată la începutul domniei lui Nero (cf. Tacit, *Anale*, XII, 35).

[61] La Potaissa. Înainte legiunea a V-a *Macedonica* își avusese sediul la Troesmis, dar după ce s-a întors din campania împotriva parților, în 167 e.n., a fost mutată în Dacia, cu ocazia reorganizării acestor provincii (vezi RE, XII, col. 1579).

[62] La Viminacium, unde a venit probabil în anii 56—57 e.n. (vezi RE, XII, col. 1619), în locul legiunii IV *Scythica*, plecată în Siria (vezi nota 60).

τὰ μάλιστα Κλαυδίειοι ὠνομάδαται... 4. καὶ οἱ δέκατοι ἑκάτεροι,
οἵ τε ἐν Παννονίᾳ τῇ ἄνω οἱ δίδυμοι καὶ οἱ ἐν 'Ιουδαίᾳ· τό τε ἑνδέ-
κατον τὸ ἐν Μυσίᾳ τῇ κάτω, τὸ Κλαυδίειον... 5. ... τό τε τρίτον
καὶ δέκατον τὸ ἐν Δακίᾳ τὸ δίδυμον, καὶ τὸ τέταρτον καὶ δέκατον
τὸ ἐν Παννονίᾳ τῇ ἄνω τὸ δίδυμον...

LV, 24, 2. Ὅ τε γὰρ Νέρων τὸ πρῶτον τὸ καὶ 'Ιταλικὸν ὀνομα-
ζόμενον καὶ ἐν τῇ κάτω Μυσίᾳ χειμάζον, καὶ ὁ Γάλβας τό τε πρῶτον
τὸ ἐπικουρικὸν τὸ ἐν τῇ Παννονίᾳ τῇ κάτω. 3. καὶ τὸ ἕβδομον τὸ
δίδυμον τὸ ἐν 'Ιβηρίᾳ συνέταξαν, Οὐεσπασιανὸς τό τε δεύτερον τὸ
ἐπικουρικὸν τὸ ἐν Παννονίᾳ τῇ κάτω καὶ τὸ τέταρτον τὸ Φλαουί-
ειον τὸ ἐν Μυσίᾳ τῇ ἄνω...

LV, 30, 4. καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ τε Σεουήρου ἐς τὴν Μυσίαν διά
τε τοὺς Δακοὺς καὶ διὰ τοὺς Σαυρομάτας πορθοῦντας αὐτὴν ἀπά-
ραντος, καὶ τοῦ Τιβερίου τοῦ τε Μεσσαλίνου ἐν Σισκίᾳ ἐγχρονισάν-
των, τήν τε συμμαχίδα σφῶν ἐπέδραμον καὶ συχνοὺς προσαπέστησαν.
5. καὶ ἐς μὲν χεῖρας, καίπερ τοῦ Τιβερίου πλησιάσαντός σφισιν,
οὐκ ἦλθον αὐτῷ, ἄλλοσε δὲ καὶ ἄλλοσε μεθιστάμενοι πολλὰ ἐπόρ-
θησαν· τῆς τε γὰρ χώρας ἐμπείρως ἔχοντες καὶ κούφως ἐσκευασ-
μένοι, ῥᾳδίως ὅπῃ ποτὲ ἐβούλοντο ἐχώρουν. καὶ ἐπειδή γε ὁ χειμὼν
ἐνέστη, πολὺ πλείω ἐκακούργησαν· καὶ γὰρ καὶ ἐς τὴν Μακεδονίαν
αὖθις ἐνέβαλον. 6. καὶ τούτους μὲν ὅ τε 'Ρυμητάλκης καὶ ὁ ἀδελφὸς
αὐτοῦ 'Ρασκύπορις μάχῃ κατέλαβον· οἱ δὲ δὴ ἄλλοι τῇ μὲν χώρᾳ
σφῶν πορθουμένῃ μετὰ τοῦτο ἐπί τε Καικιλίου Μετέλλου καὶ ἐπὶ
Λικινίου Σιλανοῦ ὑπάτων οὐκ ἐπήμυναν, ἐς δὲ τὰ ἐρυμνὰ ἀναφυ-
γόντες ἐκεῖθεν ὅπῃ παρείκοι καταδρομὰς ἐποιοῦντο.

LVIII, 24, 3. ... οἱ δὲ καὶ ὑφ' ἑαυτῶν, ἀπέθανον καὶ Πομπώ-
νιος Λαβεὼν καὶ οὗτος μὲν τῆς τε Μυσίας ποτὲ ὀκτὼ ἔτεσι μετὰ
τὴν στρατηγίαν ἄρξας.

LVIII, 25, 4. ... Ποππαῖος δὲ Σαβῖνος τῆς τε Μυσίας ἑκατέρας
καὶ προσέτι καὶ τῆς Μακεδονίας ἐς ἐκεῖνο τοῦ χρόνου παρὰ πᾶσαν

în special, Claudia... 4. Legiunea a X-a Gemina o parte în Panonia Supe-
rioară [63] şi o parte în Iudeia; a XI-a Claudia în Moesia Inferior [64]... 5. ...A
XIII-a Gemina în Dacia [65]; a XIV-a Gemina în Panonia Superioară [66].

LV, 24, 2. Nero a înfiinţat [67] legiunea numită Italica, [azi] cu cartierul
de iarnă [68] în Moesia Inferioară [69], iar Galba, I Adiutrix [70] în Panonia Infe-
rioară [71]; a VII-a Gemina [72] în Iberia [73]; Vespasianus, a II-a Adiutrix [74] în
Panonia Inferioară [75] şi pe a IV-a Flavia [76] în Moesia Superioară [77]...

LV, 30, 4. După ce Severus [78] s-a reîntors în Moesia, unde năvăliseră şi
jefuiau dacii şi sarmaţii, iar Tiberiu şi Messalinus zăboveau la Siscia, [brescii]
se năpustiră asupra aliaţilor Romei, izbutind să răscoale mulţi. 5. Cu toate că
Tiberiu se afla pe aproape, ei nu l-au înfruntat, ci au pornit în diferite părţi
şi au făcut multe jafuri. Întrucît cunoşteau bine ţara şi aveau armament uşor,
mergeau cu iuţeală ori unde voiau. Şi fiindcă sosise iarna, au pricinuit şi mai
multe pagube. Astfel au năvălit din nou asupra Macedoniei. 6. Rhoemetalces
şi fratele său Rhascyporis [79] i-au învins într-o luptă. După aceea, sub consulatul
lui Caecilius Metellus şi Licinius Silanus [80], văzîndu-şi ţara lor pustiită, ceilalţi
nu s-au mai împotrivit, ci s-au retras în locuri întărite, de unde atacau cînd
li se părea potrivit [81].

LVIII, 24, 3. ... iar alţii [82] s-au omorît singuri, ca Pomponius Labeo.
Acesta, după ce a fost pretor, a condus timp de opt ani [83] Moesia.

LVIII, 25, 4. ... Poppaeus Sabinus, care pînă atunci şi, ca să zic aşa, în
tot timpul domniei [84] lui Tiberiu cîrmuise cele două Moesii [85], ba încă şi Mace-

---

La Vindobona, unde venise probabil sub Traian (vezi RE, XII, col. 1683).
[63] La Vindobona, unde venise probabil în anii 105—106 e.n. (vezi RE, XII,
[64] La Durostorum, unde venise probabil în anii 105—106 e.n. (vezi RE, XII,
col. 1698).
[65] La Apulum; în Dacia venise în timpul războiului dacic (vezi RE, XII,
col. 1716).
[66] La Carnuntum, unde venise în ultimii ani ai domniei lui Traian (vezi RE, XII,
col. 1738).
[67] Probabil în anul 67 e.n. (vezi RE, XII, col. 1408).
[68] La Novae.
[69] Unde venise la sfîrşitul anului 69 e.n. (cf. Tacit, *Istorii*, III, 46).
[70] În anul 68 e.n. De fapt a fost creată de Nero, iar statutul juridic l-a primit de la
Galba (vezi RE, XII, col. 1382).
Galba (vezi RE, XII, col. 1382). [71] La Brigetio, unde a venit probabil în anii 118—119 e.n. (vezi RE, XII, col. 1392).
[72] La 10 iunie 68 e.n. (vezi RE, XII, col. 1629).
[73] În Asturia.
[74] În primăvara anului 70 e.n. (vezi RE, XII, col. 1382).
[75] La Aquincum, unde a venit probabil în anii 103—106 e.n. (vezi RE, XII, col. 1445).
La Aquincum, unde a venit probabil în anii 103—106 e.n. (vezi RE, XII, col. 1438).
[76] Tot în primăvara anului 70 e.n. (vezi RE, XII, col. 1438).
[76] Tot în primăvara anului 70 e.n. (vezi RE, XII, col. 1438).
[77] La Singidunum, unde a venit după terminarea războiului cu dacii, în 107 e.n.
[78] A. Caecina Severus era în anul 6 e.n. comandantul armatei romane *(legatus Augusti pro praetore exercitus)* din Moesia, care participa la luptele împotriva ilirilor şi
panonilor.
[79] Cf. LVI, 34, 5.
[80] În anul 7 e.n.
[81] Răscoala populaţiilor din Dalmaţia şi Panonia a fost înăbuşită în anul 9 e.n.
[82] În anul 34 e.n.
[83] Probabil între anii 25—33 e.n. (cf. Tacit, *Anale*, IV, 47).
[84] Între anii 15—35 e.n. (cf. Tacit, *Anale*, I, 80, 1 şi VI, 39).
[85] În realitate, pe vremea aceea nu exista decît o singură provincie. Abia în anul
86 e.n. a fost creată şi *Moesia Inferior*.

ὡς εἰπεῖν τὴν τοῦ Τιβερίου ἀρχὴν ἡγεμονεύσας, ἥδιστα προαπηλ-
λάγη πρίν τινα αἰτίαν λαβεῖν. 5. καὶ αὐτὸν ὁ Ῥήγουλος ἐπὶ τοῖς
αὐτοῖς διεδέξατο· καὶ γὰρ ἡ Μακεδονία, ὡς δὲ τινές φασι, καὶ ἡ Ἀχαΐα,
ἀκληρωτὶ προσετάσσοντο.

LIX, 12, 2. ... τῷ τε Ῥυμητάλκῃ τὰ τοῦ Κότυος καὶ Πολέ-
μωνι τῷ τοῦ Πολέμωνος υἱεῖ τὴν πατρῴαν ἀρχήν, ψηφισαμένης δὴ
τῆς βουλῆς, ἐχαρίσατο, ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος ἐν δίφρῳ
μεταξὺ τῶν ὑπάτων κατεζόμενος, καὶ παραπετάσμασι σηρικοῖς, ὥς
γέ τινές φασι, χρησάμενος.

LXVII, 6, 1. Μέγιστος δὲ δὴ πόλεμος Ῥωμαίοις τότε πρὸς
τοὺς Δακοὺς ἐγένετο, ὧν τότε Δεκέβαλος ἐβασίλευε [ὅτι Δούρας,
οὗ ἡγεμονία ἐγίγνετο, ἑκὼν αὐτῆς παρεχώρησε τῷ Δεκεβάλῳ τῷ
Δακῶν βασιλεῖ ὅτι δεινὸς κ.τ.λ. Exc. Val.], δεινὸς μὲν συνεῖναι τὰ
πολέμια δεινὸς δὲ καὶ πρᾶξαι, ἐπελθεῖν εὔστοχος ἀναχωρῆσαι καί-
ριος, ἐνέδρας τεχνίτης, μάχης ἐργάτης, καὶ καλῶς μὲν νίκῃ χρή-
σασθαι καλῶς δὲ καὶ ἧτταν διαθέσθαι εἰδώς· ἀφ' οὗ δὴ καὶ ἀνταγω-
νιστὴς ἀξιόμαχος ἐπὶ πολὺ τοῖς Ῥωμαίοις ἐγένετο. 2. Δακοὺς δὲ
αὐτοὺς προσαγορεύω, ὥσπερ που καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς καὶ οἱ Ῥωμαῖοί
σφας ὀνομάζουσιν, οὐκ ἀγνοῶν ὅτι Ἑλλήνων τινὲς Γέτας αὐτοὺς
λέγουσιν, εἴτ' ὀρθῶς εἴτε καὶ μὴ λέγοντες· ἐγὼ γὰρ οἶδα Γέτας
τοὺς ὑπὲρ τοῦ Αἵμου παρὰ τὸν Ἴστρον οἰκοῦντας. 3. ὁ Δομιτιανὸς
μὲν οὖν ἐξεστρατεύσατο μὲν ἐπ' αὐτούς, οὐ μέντοι καὶ τοῦ πολέμου
προσήψατο, ἀλλ' ἐν πόλει τινὶ Μυσίας ὑπομείνας ὕβριζεν ὥσπερ
εἰώθει· οὐ γὰρ ὅτι τό τε σῶμα ἄπονος καὶ τὴν ψυχὴν ἄτολμος, ἀλλὰ
καὶ ἀσωτότατος καὶ ἀσελγέστατος καὶ πρὸς γυναῖκας καὶ πρὸς μει-
ράκια ἦν. ἄλλους δὲ πέμπων ἐς τὸν πόλεμον στρατηγοὺς τὰ πλείω
κακῶς ἀπήλλασεν Xiph. 219, v. 10—24 R. St., et (§ 1) Exc. Val. 284= Suid. s.v. δεινός et καίριος, et (v. 7—10) Exc. Val. 285, item (v. 8—10) Exc. Val. 280.

5. ὅτι Δεκέβαλος ὁ Δακῶν βασιλεὺς ἐπεκηρυκεύετο πρὸς Δομι-
τιανὸν εἰρήνην ὑπισχνούμενος· ἐφ' οὗ ἔπεμψε Δομιτιανὸς Φοῦσκον
μετὰ πολλῆς δυνάμεως. ὅπερ μαθὼν ὁ Δεκέβαλος ἔπεμψε πρὸς
αὐτὸν πρεσβείαν αὖθις ἐν χλευασμῷ λέγων ὡς, εἰ ἕλοιτο ἕκαστος

donia, muri cum nu se poate mai potrivit, înainte de a i se fi adus vreo învinuire. 5. În locul lui, pentru aceste provincii, fu rînduit Regulus [86]. Căci, după cum spun unii, Macedonia și Ahaia erau date fără să se tragă la sorți [87].

LIX, 12, 2. ... Lui Rhoemetalces [88], [Caligula] i-a dăruit posesiunile lui Cotys, iar lui Polemon, fiul lui Polemon [89], domnia părintească, după un vot al Senatului, el stînd în for pe un scaun curúl, în mijlocul consulilor, pe estradă, sub un acoperămînt de mătase, cum ne informează unii.

LXVII, 6, 1. Cel mai însemnat război de atunci al romanilor a fost cel împotriva dacilor [90], asupra cărora, în vremea aceea, domnea Decebal [Duras [91], care domnise mai înainte, lăsase lui Decebal de bună voie [92] domnia pentru că era... Exc. Val.] foarte priceput la planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman și a se retrage la timp. Dibaci în a întinde curse, era un bun luptător și se pricepea să folosească izbînda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrîngere. Din această pricină, multă vreme a fost un dușman de temut pentru romani. 2. Eu îi numesc daci pe oamenii pomeniți mai sus, cum își spun ei înșiși și cum le zic și romanii, măcar că știu prea bine că unii dintre greci îi numesc geți, fie pe drept, fie pe nedrept [93]. Căci eu îmi dau bine seama că geții locuiesc dincolo de Haemus, de-a lungul Istrului. 3. Domițian a pornit cu oaste [94] împotriva lor, dar puțin îi păsa de război; el zăbovi într-un oraș [95] din Moesia și se dădu pradă desfrîului, cum îi era obiceiul. Într-adevăr, nu numai că nu era în stare să îndure osteneli și era fără curaj, dar se arăta cu totul lipsit de frîu și de rușine față de femei și băieții tineri. Trimetea la război în locul său pe alți conducători de oști și de cele mai multe ori nu izbîndea [96]. Xiph. 219, 10—24 R. St. și (§ 1) Exc. Val. 284 = Suidas sub cuvintele δεινός și καίριος și (v. 7—10) Exc. Val. 285, de asemenea (v. 8—10) Exc. Val. 280.

5. Decebal, regele dacilor, a trimis soli lui Domițian și-i făgăduia pacea. Drept care, Domițian îl porni pe Fuscus [97] cu armată multă. Cînd a aflat de aceasta Decebal, i-a trimis din nou solie, în bătaie de joc, spunînd că va încheia pace dacă Domițian are să vrea ca fiecare roman să-i dea lui Decebal, anual,

---

[86] Publius Regulus a guvernat pînă în anul 44 e.n., cînd îi urmează A. Didius Gallus (cf. Tacit, *Anale*, II, 67).

[87] Adică nu urmau procedura celorlalte provincii senatoriale, ci au fost atribuite de împărat, ca provincii imperiale (cf. Tacit, *Anale*, I, 80, 1).

[88] Printre teritoriile primite în anul 38 e.n. de către fiul mai mare al lui Cotys, figura probabil și o parte a regiunilor dobrogene (cf. Tacit, *Anale*, II, 67).

[89] În realitate era al doilea fiu al aceluiași Cotys; atunci a primit Pontul, iar în anul 41 e.n. și Cilicia.

[90] Cf. Statius, *Silve*, passim; Marțial, passim; Suetoniu, *Domițian*, VI; Eutropiu VII, 23, 4; Iordanes, *Geticele*, XIII, 76—78.

[91] Probabil aceeași persoană cu Diurpaneus, menționat de Iordanes (vezi Patsch, *Kampf*, p. 5, și *Ist. Rom.* p. 294—295). Cf. Suidas, s.v. *Duras*.

[92] În urma insucceselor din Moesia, de unde, în cursul anului 86 e.n., dacii invadatori fuseseră respinși peste Dunăre.

[93] Cf. Strabon, VII, 3, 12 și 13 (305).

[94] La începutul anului 86 e.n.

[95] Probabil la Niș (vezi Patsch, *Kampf*, p. 6).

[96] Considerațiile autorului oglindesc tradiția senatorială defavorabilă lui Domițian.

[97] Cornelius Fuscus era comandantul cohortelor pretoriene (cf. Iuvenal, IV, 111).

'Ρωμαίων δύο ὀβολοὺς Δεκεβάλῳ ἑκάστου ἔτους τελεῖν, εἰρήνην πρὸς αὐτὸν τίθεσθαι· εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἕλοιτο, πολεμήσειν καὶ μεγάλα αὐτοῖς προστρίψεσθαι κακά. Petr. Patr. Exc. de leg. 3 (Hoeschel p. 15 = FHG IV, p. 185, fr. 4).

6. Δίων ... ξζ' βιβλίῳ .. «ἐπείδη οἱ μετὰ τοῦ Φούσκου στρατευσάμενοι ἡγήσασθαι σφῶν αὐτῶν ἠξίωσαν». Bekk. Anecd. 147, 29—31.

LXVII, 7, 1. "Οτι ὁ Δομιτιανὸς Κουάδους καὶ Μαρκομάνους ἀμύνασθαι, ὅτι μὴ ἐβοήθησάν οἱ κατὰ Δακῶν, ἠθέλησε, καὶ ἦλθεν ἐς Παννονίαν σφίσι πολεμήσων, καὶ τοὺς πρεσβευτὰς τοὺς δευτέρους, οὓς ἔπεμψαν ὑπὲρ εἰρήνης, ἀπέκτεινεν Exc. U^G 42 (p. 399). 2. ὅτι ὁ Δομιτιανὸς ἡττηθεὶς ὑπὸ Μαρκομάνων καὶ φυγὼν ἔπεμψε διὰ ταχέων πρὸς τὸν Δεκέβαλον τῶν Δακῶν βασιλέα, καὶ ἐς σπονδὰς αὐτὸν ὑπηγάγετο, ἃς πολλάκις αἰτήσαντι αὐτῷ πρότερον οὐκ ἐδεδώκει. καὶ ὃς ἐδέξατο μὲν τὴν σύμβασιν (δεινῶς γὰρ ἐτεταλαιπώρητο), οὐ μέντοι καὶ αὐτὸς ἠθέλησεν ἐς λόγους αὐτῷ ἐλθεῖν, ἀλλ' ἔπεμψε τὸν Διῆγιν μετὰ τῶν ἀνδρῶν, τά τε ὅπλα καὶ αἰχμαλώτους τινάς, ὡς καὶ μόνους ἐκείνους ἔχων, δώσαντα. 3. γενομένου δὲ τούτου ὁ Δομιτιανὸς τῷ Διήγιδι διάδημα ἐπέθηκε καθάπερ ὡς ἀληθῶς κεκρατηκὼς καὶ βασιλέα τινὰ τοῖς Δακοῖς δοῦναι δυνάμενος, καὶ τοῖς στρατιώταις καὶ τιμὰς καὶ ἀργύριον ἐχαρίσατο, καὶ ἐς τὴν 'Ρώμην ὡς νενικηκὼς ἐπέστειλε τά τε ἄλλα καὶ πρέσβεις παρὰ τοῦ Δεκεβάλου ἐπιστολήν τε, ὥς γε ἔφασκεν, ἣν ἐλέγετο πεπλακέναι. 4. καὶ πολλοῖς τὴν ἑορτὴν πομπείοις ἐκόσμησεν οὐκ ἐξ ὧν εἷλε (πᾶν γὰρ τοὐναντίον καὶ προσανάλωσε ταῖς σπονδαῖς, συχνὰ μὲν καὶ αὐτίκα χρήματα καὶ δημιουργοὺς παντοίας τέχνης καὶ εἰρηνικῆς καὶ πολεμικῆς τῷ Δεκεβάλῳ δούς, συχνὰ δὲ καὶ ἀεὶ δώσειν ὑποσχόμενος) ἀλλ' ἐκ τῶν βασιλικῶν ἐπίπλων· τούτοις γὰρ ὡς καὶ αἰχμαλώτοις ἀεί ποτε ἐχρῆτο, ἅτε καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν δεδουλωμένος. Exc. U^R 14 (p. 400).

LXVII, 10, 1. 'Εν δὲ τῷ Δακικῷ πολέμῳ καὶ τάδε συνεκύρησεν ἀξιόλογα. ὁ γὰρ 'Ιουλιανὸς ἐπιταχθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῷ πολέμῳ τἆλλά τε παρεσκευάσατο εὖ, καὶ τοὺς στρατιώτας τά τε ἑαυτῶν ὀνόματα καὶ τὰ τῶν ἑκατοντάρχων ἐπὶ τὰς ἀσπίδας ἐπιγράψαι ἐκέλευσεν, ἵνα ἐκφανέστεροι οἵ τι ἀγαθὸν αὐτῶν ἢ κακὸν

cîte doi oboli. Iar dacă nu va primi această propunere, Decebal spunea că va duce mai departe războiul şi că romanii vor avea de îndurat mari nenorociri. Petr. Patr. Exc. de leg. 3 (Hoeschel, p. 15 = FHG, IV, p. 185, fr. 4).

6. Dio... cartea LXVII... « cei care erau în expediţie cu Fuscus cerură să-i conducă la luptă... » Bekk. Anecd. 147, 21–31.

LXVII, 7, 1. Domiţian vru să se răzbune[98] pe cvazi şi marcomani, fiindcă nu-l ajutaseră[99] împotriva dacilor. Veni în Panonia, ca să se lupte cu ei şi ucise solii de pace, pe care ei îi trimiseseră pentru a doua oară[100]. Exc. U^G 42 (p. 399). 2. Învins şi pus pe fugă de marcomani[101], Domiţian a pornit grabnic o solie la Decebal, regele dacilor, îndemnîndu-l să încheie un tratat, pe care el [Domiţian] îl refuzase mai înainte, deşi [regele] i-l ceruse adesea. Decebal primi propunerea de pace (căci era la mare strîmtoare[102]) dar nu a vrut să vină el însuşi să stea de vorbă cu Domiţian, ci l-a trimis pe Diegis, împreună cu cîţiva bărbaţi, ca să-i predea armele şi cîţiva prizonieri, sub cuvînt că i-ar avea numai pe aceştia. 3. După sosirea acestuia, Domiţian puse lui Diegis[103] o diademă pe cap — ca şi cum ar fi fost un adevărat învingător şi omul în stare să dea un rege dacilor —, iar soldaţilor lui le împărţi onoruri şi bani. Ca un biruitor, trimise la Roma, între altele, nişte aşa-zişi soli ai lui Decebal şi o pretinsă scrisoare de-a acestuia, despre care se spune că ar fi plăsmuit-o el. 4. Domiţian îşi împodobi triumful[104] cu multe lucruri ce nu fuseseră luate ca pradă. (Dimpotrivă, el cheltuise foarte mulţi bani pentru încheierea păcii[105], căci fără întîrziere dădu lui Decebal nu numai însemnate sume de bani, dar şi meşteri pricepuţi la felurite lucrări folositoare în timp de pace şi de război şi făgădui să-i dea mereu multe). Aceste lucruri el le-a scos din mobilierul împărătesc. Căci el folosea totdeauna asemenea lucruri ca pradă de război, ca unul care aduse împărăţia însuşi în stare de robie. Exc. U^R 14 (p. 400).

LXVII, 10, 1. În vremea războiului dacic s-au întîmplat următoarele evenimente vrednice de a fi pomenite. Iulianus[106], rînduit de împărat cu conducerea războiului, printre alte măsuri bune, luă şi pe aceea de a-i obliga pe soldaţi să scrie pe scuturi numele lor şi ale centurionilor, pentru a se deosebi mai lesne cei ce se vor arăta viteji de cei cu purtare mişelească. 2. Şi dînd lupta

---

98 În anul 88 e.n.

99 În virtutea legăturilor de clientelă pe care le aveau, probabil, cu imperiul din anul 69 e.n. (vezi Patsch, *Kampf*, p. 33).

100 Probabil fiindcă veniseră cu aceleaşi răspunsuri dilatorii (vezi Patsch, *Kampf*, p. 34).

101 În anul 89 e.n., după începerea ostilităţilor, o unitate romană a fost înfrîntă probabil dincolo de Dunăre (vezi Patsch, *Kampf*, p. 34).

102 În urma înfrîngerii suferite la Tapae, din partea lui Tettius Iulianus (cf. infra LXVII, 10, 2) şi poate şi datorită unor mişcări separatiste în Dacia (vezi Patsch, *Kampf*, p. 31).

103 Probabil fratele lui Decebal (cf. Marţial, V, 3, 1 şi VI, 10, 7).

104 Triumful pe care l-a sărbătorit Domiţian probabil la sfîrşitul anului 89 e.n. (cf. Marţial, VI, 10, 8).

105 Deşi condiţiile au fost foarte avantajoase pentru Decebal (Pliniu cel Tînăr, *Panegiric*, 12, 2 şi Dio Cassius, LXVIII, 6, 1), acesta devine un rege clientelar al Romei (vezi *Ist. Rom.*, p. 299).

106 Tettius Iulianus, un veteran al războaielor de la Dunăre (Tacit, *Istorii*, I, 79 şi II, 85).

ποιοῦντες γένωνται. 2. συμβαλὼν δὲ ἐν ταῖς Τάπαις τοῖς πολεμίοις πλείστους αὐτῶν ἀπέκτεινεν· ἐν οἷς καὶ Οὐεζίνας, τὰ δεύτερα μετὰ Δεκέβαλον ἔχων, ἐπειδὴ οὐκ ἠδυνήθη διαφυγεῖν ζῶν, πέπτωκεν ἐξεπίτηδες ὡς καὶ τετελευτηκώς, κἀκ τούτου λαθὼν τῆς νυκτὸς ἔφυγε. 3. δείσας οὖν ὁ Δεκέβαλος μὴ καὶ ἐπὶ τὰ βασίλεια αὐτοῦ οἱ Ῥωμαῖοι ἅτε κεκρατηκότες ὁρμήσωσι, τά τε δένδρα τὰ ἐπ' αὐτοῖς ὄντα ἔκοψε καὶ ὅπλα τοῖς στελέχεσι περιέθηκεν, ἵνα φοβηθέντες ὡς καὶ στρατιωτῶν ὄντων ἀναχωρήσωσιν· ὃ καὶ ἐγένετο. Xiph. 219, 24—221, 20. R. St.

LXVIII, 6, 1. Διατρίψας δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ χρόνον τινὰ ἐστράτευσεν ἐπὶ Δακούς, τά τε πραχθέντα αὐτοῖς λογιζόμενος, τοῖς τε χρήμασιν ἃ κατ' ἔτος ἐλάμβανον βαρυνόμενος, τάς τε δυνάμεις αὐτῶν αὐξανομένας καὶ τὰ φρονήματα ὁρῶν. 2. πυθόμενος δὲ ὁ Δεκέβαλος τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ ἐφοβήθη, ἅτε καὶ εὖ εἰδὼς ὅτι πρότερον μὲν οὐ Ῥωμαίους ἀλλὰ Δομιτιανὸν ἐνενικήκει, τότε δέ ὡς πρός τε Ῥωμαίους καὶ πρὸς Τραϊανὸν αὐτοκράτορα πολεμήσοι. 3. πλεῖστον γὰρ ἐπί τε δικαιότητι καὶ ἐπ' ἀνδρείᾳ τῇ τε ἁπλότητι τῶν ἠθῶν διέπρεπε. τῷ τε γὰρ σώματι ἔρρωτο (δεύτερον γὰρ καὶ τεσσαρακοστὸν ἄγων ἔτος ἦρξεν) ὡς ἐξ ἴσου πάντα τοῖς ἄλλοις τρόπον τινὰ πονεῖσθαι, καὶ τῇ ψυχῇ ἤκμαζεν ὡς μήθ' ὑπὸ νεότητος θρασύνεσθαι μήθ' ὑπὸ γήρως ἀμβλύνεσθαι...

LXVIII, 7, 5. ... διὰ ταῦτα μὲν οὖν οὐκ ἀπεικότως ὁ Δεκέβαλος αὐτὸν (Τραϊανόν) ἐδεδίει...

LXVIII, 8, 1. στρατεύσαντι δὲ τῷ Τραϊανῷ κατὰ τῶν Δακῶν καὶ ταῖς Τάπαις, ἔνθα ἐστρατοπέδευον οἱ βάρβαροι, πλησιάσαντι μύκης μέγας προσεκομίσθη, γράμμασι Λατίνοις λέγων ὅτι ἄλλοι τε τῶν συμμάχων καὶ Βοῦροι παραινοῦσι Τραϊανῷ ὀπίσω ἀπιέναι καὶ εἰρηνῆσαι. 2. συμβαλὼν δὲ αὐτοῖς ὁ Τραϊανὸς πολλοὺς μὲν τῶν οἰκείων τραυματίας ἐπεῖδε, πολλοὺς δὲ τῶν πολεμίων ἀπέκτεινεν· ὅτε καὶ ἐπιλιπόντων τῶν ἐπιδέσμων οὐδὲ τῆς ἑαυτοῦ ἐσθῆτος λέγεται φείσασθαι, ἀλλ' ἐς τὰ λαμπάδια ταύτην κατατεμεῖν, τοῖς δὲ τελευτήσασι τῶν στρατιωτῶν ἐν τῇ μάχῃ βωμόν τε στῆσαι καὶ κατ' ἔτος ἐναγίζειν κελεῦσαι. Xiph. 231, 2—13 R. St.

Πρὸς δὲ τὸν Ἴστρον πεφθακὼς Τραϊανὸς εὐθέως Ῥωμαίους διεπόρθμευσεν ὁλκάσι πρὸς τοὺς Δάκας Tzetz. *Chil.* 2, 62, 63.

cu dușmanii la Tapae[107], măcelări pe cei mai mulți dintre ei. Între dușmani se afla și Vezinas, care venea, ca demnitate, îndată după Decebal; pentru că nu putea scăpa cu fuga, el se trînti la pămînt, ca și cum ar fi murit; și astfel rămase nebăgat în seamă, iar în timpul nopții a fugit. 3. Decebal se temu ca romanii victorioși să nu pornească spre capitala lui. De aceea tăie copacii din preajma lor [la o oarecare înălțime] și puse arme pe trunchiuri, pentru ca dușmanii să creadă că sînt soldați și să se retragă înspăimîntați. Ceea[108] ce s-a și întîmplat. Xiph. 219, 24–221, 20. R. St.

LXVIII, 6, 1. După ce zăbovi un timp la Roma, Traian porni cu oaste împotriva dacilor. Cugeta la cele săvîrșite de aceștia și era copleșit cînd se gîndea la sumele de bani[109] pe care romanii trebuia să le plătească în fiecare an. Vedea apoi că puterea și îngîmfarea dacilor sporesc necontenit. 2. Cînd află de expediția lui, Decebal fu cuprins de spaimă, căci înțelegea bine că mai înainte biruise nu pe roamni, ci pe Domițian, iar de data aceasta va trebui să lupte cu romanii și cu împăratul Traian. 3. Acesta era un om cu totul deosebit, mai ales prin dreptatea și bărbăția sa, precum și prin simplitatea moravurilor sale. Avea un trup vînjos (începuse să domnească la vîrsta de patruzeci și doi de ani) și înfrunta toate greutățile cot la cot cu ceilalți; iar cu sufletul era la înălțime, deoarece nici nu se lăsa purtat de îndrăzneala tinereții, dar nici împiedicat de bătrînețe...

LXVIII, 7, 5... De aceea Decebal se temea de [Traian] pe bună dreptate...

LXVIII, 8, 1. Cînd Traian a pornit împotriva dacilor[110] și se apropia de Tapae[111], locul unde barbarii își aveau tabăra, i se aduse o ciupercă mare, pe care era scris cu litere latine că atît ceilalți aliați, cît și burii[113] sfătuiesc pe Traian să se întoarcă și să facă pace. 2. Dar Traian dădu lupta cu ei, își văzu răniți pe mulți dintre ai săi și ucise mulți dușmani[114]. Deoarece îi lipseau bandajele, se zice că nu și-a crutat nici propriile sale vestminte, ci le-a tăiat fîșii. Apoi a poruncit să se ridice un altar soldaților căzuți în luptă și să li se aducă în fiecare an[115] jerfă pentru morți. Xiph. 231, 2–13 R. St.

După ce sosi la Istru, Traian îi trecu[112] îndată pe romani dincolo, cu corăbiile, împotriva dacilor. Tzetz. *Chil.* II, 62–63.

---

[107] În anul 88 e.n., în regiunea Porților-de-Fier ale Transilvaniei.

[108] Povestea aceasta e puțin verosimilă, chiar dacă nu reflectă o atitudine dușmănoasă față de Domițian, cum crede Patsch, *Kampf*, p. 32.

[109] Vezi nota 105.

[110] La 25 martie 101 e.n.

[111] Probabil Porțile-de-Fier ale Transilvaniei (vezi *Ist. Rom.*, p. 306).

[112] O coloană sub conducerea lui Traian traversează Dunărea lîngă Lederata, îndreptîndu-se spre Tibiscum, iar o altă coloană pe la Dierna, întîlnindu-se cu prima la Tibiscum.

[113] Pentru problema identificării acestui neam (daci din Oltenia sau germani din nordul Cehoslovaciei?), vezi R. Vulpe, *Les Bures alliés de Traian dans la première guerre dacique*, în «Studii clasice», V (1963), p. 223.

[114] În cursul luptei de la Porțile-de-Fier ale Transilvaniei.

[115] Aceasta pare a indica ocuparea permanentă a respectivelor regiuni și după încheierea păcii (vezi *Ist. Rom.*, p. 308). Vezi însă și teza lui R. Vulpe, *Dion Cassius et la campagne de Trajan en Mésie Inferieure*, în «Studii Clasice», VI (1964), după care la punctul 2 nu este vorba despre bătălia de la Tapae, ci despre crîncenele lupte din Moesia, lîngă Adamclisi, unde a fost ridicat și binecunoscutul altar.

LXVIII, 9, 1. Ὅτι ὁ Δεκέβαλος ἐπεπόμφει μὲν καὶ πρὸ τῆς ἥττης πρέσβεις, οὐκέτι τῶν κομητῶν ὥσπερ πρότερον, ἀλλὰ τῶν πιλοφόρων τοὺς ἀρίστους. 2. καὶ ἐκεῖνοι τά τε ὅπλα ῥίψαντες καὶ ἑαυτοὺς ἐς τὴν γῆν καταβαλόντες ἐδεήθησαν τοῦ Τραϊανοῦ μάλιστα μὲν αὐτῷ τῷ Δεκεβάλῳ καὶ ἐς ὄψιν καὶ ἐς λόγους αὐτοῦ ἐλθεῖν, ὡς καὶ πάντα τὰ κελευσθησόμενα ποιήσοντι, ἐπιτραπῆναι, εἰ δὲ μή, σταλῆναί γέ τινα τὸν συμβησόμενον αὐτῷ.

ὅτι Δεκέβαλος πρὸς Τραϊανὸν πρέσβεις ἔπεμψε πιλοφόρους· οὗτοι γάρ εἰσι παρ᾽ αὐτοῖς οἱ τιμιώτεροι πρότερον γὰρ κομήτας ἔπεμπε, εὐτελεστέρους δοκοῦντας παρ᾽ αὐτοῖς εἶναι. ἐκεῖνοι δὲ ἐλθόντες ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ ἔρριψαν καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὰς χεῖρας ὄπισθεν δήσαντες ἐν αἰχμαλώτων τάξει ἐδέοντο τοῦ Τραϊανοῦ εἰς λόγους ἐλθεῖν Δεκεβάλου. Petr. Patr. Exc. de leg. G 4 (Hoeschel p. 15=FHG IV, p. 185 sq., fr. 5.)

καὶ ἐπέμφθη ὁ Σούρας καὶ Κλαύδιος Λιουιανὸς ὁ ἔπαρχος. 3. ἐπράχθη δὲ οὐδέν· ὁ γὰρ Δεκέβαλος οὐδὲ ἐκείνοις ἐτόλμησε συμμῖξαι, ἔπεμψε δὲ καὶ τότε. ὁ δὲ Τραϊανὸς ὄρη τε ἐντετειχισμένα ἔλαβε, καὶ ἐν αὐτοῖς τά τε ὅπλα τά τε μηχανήματα τὰ αἰχμάλωτα τό τε σημεῖον τὸ ἐπὶ τοῦ Φούσκου ἁλὸν εὗρε.

4. δι᾽ οὖν ταῦτα ὁ Δεκέβαλος, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ὁ Μάξιμος ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ τήν τε ἀδελφὴν αὐτοῦ καὶ χωρίον τι ἰσχυρὸν εἷλεν, οὐδὲν ὅ τι οὐχ ἑτοίμως τῶν προσταχθέντων ἔσχε συνθέσθαι, οὐχ ὅτι καὶ ἐμμενεῖν αὐτοῖς ἔμελλεν, ἀλλ᾽ ἵν᾽ ἐκ τῶν παρόντων ἀναπνεύσῃ.

LXVIII, 8, 3. [Xiph.] (. . . κελεῦσαι, c. 8, 2) ὡς δὲ καὶ ἐς αὐτὰ τὰ [ἐπ᾽] ἄκρα ἐπεχείρησε ἀναβῆναι, λόφους ἐκ λόφων μετὰ κινδύνων καταλαμβάνων, καὶ τοῖς τῶν Δακῶν βασιλείοις ἐπέλασεν, ὅ τε Λούσιος ἑτέρωθι προσβαλὼν καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς καὶ ἐζώγρησε πλείονας, τηνικαῦτα ὁ Δεκέβαλος πρέσβεις πέμψας (cf. v. 16) τοὺς ἀρίστους τῶν πιλοφόρων καὶ δι᾽ αὐτῶν τοῦ αὐτοκράτορος δεηθείς (c. 9, 1—2), οὐδὲν ὅ τι οὐχ ἑτοίμως τῶν προσταχθέντων ἔσχε συνθέσθαι (τὰ γὰρ ὅπλα κ.τ.λ.) Xiph. 231, 13—16. R. St.

LXVIII, 9, 1. Decebal a trimis soli[116], chiar înainte de înfrîngere, nu dintre comați — ca mai înainte —, ci pe cei mai buni dintre pileați[117]. 2. Aceștia azvîrliră armele, se aruncară la pămînt și stăruiră pe lîngă Traian îndeosebi să încuviințeze lui Decebal să vină în fața lui și să stea de vorbă, deoarece este gata să îndeplinească toate cele cerute; iar dacă nu, cel puțin să trimită Traian pe cineva care să se înțeleagă cu el.

Decebal a trimis lui Traian soli dintre pileați. Aceștia sînt la ei oamenii cei mai onorați. Trimisese comați mai înainte. Aceștia se bucură de mai puțină trecere la ei. Venind aceia [pileații] la Traian, aruncară la pămînt armele, își legară mîinile la spate și în felul captivilor l-au rugat pe Traian să stea de vorbă cu Decebal. Petr. Patr. Exc. de leg. G. 4 (Hoeschel, p. 15=FHG, IV, p. 185 urm., fr. 5).

Au fost trimiși Sura[118] și Claudius Livianus, prefectul pretoriului. 3. Dar nu s-a realizat nimic, deoarece Decebal nu a cutezat să se întîlnească cu aceștia, ci a trimis și atunci pe alții[119]. Traian a ocupat munții întăriți și a găsit acolo[120] armele, mașinile de război cucerite [de la romani], precum și steagul[121] luat de la Fuscus[122].

4. Pentru aceste motive, dar mai ales pentru că Maximus[123] prinsese în acest timp pe sora aceluia și cucerise un loc întărit[124], Decebal era gata să primească orice condiții ce i s-ar fi impus, nu fiindcă ar fi avut de gînd să le respecte, ci ca să mai prindă putere, după pierderile suferite atunci:

LXVIII, 8, 3. [Xiph] (. . . a dat poruncă[125] cap. 8, 2) încît a început să urce pe înălțimi, ocupînd cu mari primejdii colină după colină, și se apropia[126] de capitala dacilor. Lusius[127] i-a atacat din altă parte[128]; el ucise mulți dușmani și prinse de vii un număr și mai mare. În acest timp, Decebal a trimis[129] (cf. r. 16) 20 soli pe cei mai buni pileați și se ruga de împărat, prin mijlocirea lor (cap. 9, 1—2): nimic mai mult decît că este gata să încheie pace în condițiile impuse (și anume să dea îndărăt armele, etc.) Xiph. 231, 13—16. R. St.

---

116 Deoarece Traian reluînd înaintarea în anul 102 e.n. se apropia de Sarmizegetusa, cf. LXVIII, 8, 3.

117 Cf. Dion Chrysostomos, LXXII, 3.

118 L. Licinus Sura, prietenul și omul de încredere al lui Traian.

119 Decebal vroia probabil doar să cîștige timp.

120 Vezi nota 124. Pentru sistemul de cetăți dacice (cf. Balbus, p. 93 și poate Pliniu cel Tînăr, *Panegiric*, 16, 5) din munții Orăștiei vezi Daicoviciu, *Transylvanie*, p. 60—68 și *Ist. Rom.* p. 305, 319—32.

121 Probabil steagul legiunii V *Alaudae* (RE, XII (1925), col. 1277).

122 Cf. Marțial, VI, 76.

123 M. Laberius Maximus, legatul Moesiei din anii 100—102 e.n.

124 Poate în cetatea de la Costești (vezi *Ist. Rom.*, p. 307).

125 În anul 102 e.n., după ce în prealabil fusese respinsă diversiunea din Moesia (cf. Pliniu cel Tînăr, *Scrisori*, X, 74, 1), armata romană reia înaintarea spre Sarmizegetusa.

126 Traian venea din nord, probabil de-a lungul Apei Orașului (vezi *Ist. Rom.*, p. 307).

127 Lusius Quietus era comandantul cavaleriei maure.

128 Venind din sud, a trecut Carpații prin pasul Turnu-Roșu sau trecătoarea Vîlcanului (vezi *Ist. Rom.*, p. 307).

129 Cf. LXVIII, 9, 1.

5. τὰ γὰρ ὅπλα καὶ τὰ μηχανήματα τούς τε μηχανοποιοὺς παραδοῦναι καὶ τοὺς αὐτομόλους ἀποδοῦναι. τά τε ἐρύματα καθελεῖν καὶ τῆς χώρας τῆς ἑαλωκυίας ἀποστῆναι, καὶ προσέτι τούς τε αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους τοῖς Ῥωμαίοις νομίζειν, 6. καὶ μητ' αὐτομόλων τινὰ ὑποδέχεσθαι μήτε στρατιώτῃ τινὶ ἐκ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς χρῆσθαι (τοὺς γὰρ πλείστους τούς τε ἀρίστους ἐκεῖθεν ἀναπείθων προσεποιεῖτο) καὶ ἄκων ὡμολόγησε, πρός τε τὸν Τραϊανὸν ἐλθὼν καὶ ἐς τὴν γῆν πεσὼν καὶ προσκυνήσας αὐτὸν καὶ τὰ ὅπλα ἀπορρίψας. 7. καὶ πρέσβεις ἐπὶ τούτοις ἐς τὸ βουλευτήριον ἔπεμψεν, ὅπως καὶ παρ' ἐκείνου τὴν εἰρήνην βεβαιώσηται. ταῦτα συνθέμενος καὶ τὸ στρατόπεδον ἐν Ζερμιζεγεθούσῃ καταλιπών, τήν τε ἄλλην χώραν φρουραῖς διαλαβών, ἐς τὴν Ἰταλίαν ἀνεκομίσθη. Exc. U^{G} 47 (p. 401), Xiph. 231, $^{13-24}$ R. St.

LXVIII, 10, 1. Καὶ οἱ παρὰ τοῦ Δεκεβάλου πρέσβεις ἐς τὸ συνέδριον ἐσήχθησαν, τά τε ὅπλα καταθέντες συνῆψαν τὰς χεῖρας ἐν αἰχμαλώτων σχήματι καὶ εἶπόν τέ τινα καὶ ἱκέτευσαν, καὶ οὕτω τήν τε εἰρήνην ἐσπείσαντο καὶ τὰ ὅπλα ἀπέλαβον. 2. Τραϊανὸς δὲ τά τε νικητήρια ἤγαγε καὶ Δακικὸς ἐπωνομάσθη, ἔν τε τῷ θεάτρῳ μονομάχους συνέβαλε (καὶ γὰρ ἔχαιρεν αὐτοῖς), καὶ τοὺς ὀρχηστὰς ἐς τὸ θέατρον ἐπανήγαγε (καὶ γὰρ ἑνὸς αὐτῶν τοῦ Πυλάδου ἤρα), οὐ μέντοι, οἷα πολεμικὸς ἀνήρ, τἆλλα ἧττον διῆγεν ἢ καὶ ἧττον ἐδίκαζεν, ἀλλὰ τοτὲ μὲν ἐν τῇ ἀγορᾷ τοῦ Αὐγούστου, τοτὲ δ' ἐν τῇ στοᾷ τῇ Λιουίᾳ ὠνομασμένῃ, πολλάκις δὲ καὶ ἄλλοθι ἔκρινεν ἐπὶ βήματος. Xiph. 231, ^{24}—232, ^{2} R. St., et (p. 196 v. $^{11-13}$) Exc. Val. 287 (p. 708). 3. ἐπεὶ δὲ ὁ Δεκέβαλος πολλὰ παρὰ τὰς συνθήκας ἀπηγγέλλετο αὐτῷ ποιῶν, καὶ ὅπλα τε κατεσκευάζετο, καὶ τοὺς αὐτομολοῦντας ἐδέχετο, τά τε ἐρύματα ἐπεσκεύαζε, παρά τε τοὺς ἀστυγείτονας ἐπρεσβεύετο, καὶ τοῖς τἀναντία οἱ φρονήσασι πρότερον ἐλυμαίνετο, καὶ τῶν Ιαζύγων καὶ χώραν τινὰ ἀπετέμετο (ἣν μετὰ ταῦτα ἀπαιτήσασιν αὐτοῖς Τραϊανὸς οὐκ ἀπέδωκεν), 4. οὕτω δὴ καὶ αὖθις πολέμιον αὐτὸν ἡ βουλὴ ἐψηφίσατο, καὶ ὁ Τραϊανὸς δι' ἑαυτοῦ καὶ αὖθις, ἀλλ' οὐ δι' ἑτέρων στρατηγῶν, τὸν πρὸς ἐκεῖνον πόλεμον ἐποιήσατο. Xiph. 232, $^{2-10}$. R. St.

LXVIII, 11, 1. Ὅτι τῶν Δακῶν συχνῶν μεθισταμένων πρὸς Τραϊανόν, καὶ δι' ἄλλα τινά, ἐδεήθη αὖθις ὁ Δεκέβαλος εἰρήνης. ὡς δ' οὐκ ἐπείσθη τά τε ὅπλα καὶ ἑαυτὸν παραδοῦναι, τὰς δυνάμεις φανερῶς ἤθροιζε καὶ τοὺς περιχώρους προσπαρεκάλει, 2. λέγων ὅτι ἐὰν αὐτὸν προῶνται καὶ αὐτοὶ κινδυνεύσουσι, καὶ ὅτι ἀσφαλέστερον καὶ ῥᾷον μεθ' ἑαυτοῦ, πρίν τι κακὸν παθεῖν, ἀγωνισάμενοι τὴν ἐλευθερίαν φυλάξουσιν ἢ ἂν σφᾶς τε ἀπολλυμένους περιίδωσι καὶ

5. anume, să dea înapoi armele, maşinile de război şi pe constructorii acestor maşini, să predea pe dezertori, să distrugă întăriturile şi să se retragă din teritoriul cucerit [130], ba încă să-i socotească duşmani sau prieteni ai săi pe cei ai romanilor; 6. să nu mai primească nici un fugar, nici să nu mai ia în slujba lui vreun ostaş din Imperiul roman (căci Decebal atrăgea la sine prin momeli pe foarte mulţi oameni viteji). De nevoie el primi aceste condiţii. Merse la Traian, căzu la pămînt spre a i se închina [131] şi azvîrli armele. 7. Despre toate acestea [Traian] trimise solie Senatului, pentru ca şi Senatul să întărească pacea. După ce rîndui acestea şi lăsă oaste la Sarmizegetusa [132], punînd străji [133] şi în restul ţării, el se întoarse în Italia [134]. Exc. U^{G} 47 (p. 401), Xiph. 231, $^{13-24}$ R. St.

LXVIII, 10, 1. Trimişii lui Decebal fură aduşi în Senat. Ei puseră armele jos, îşi legară mîinile în felul prinşilor de război şi rostiră cîteva cuvinte de implorare. În chipul acesta îi induplecară la pace şi-şi luară înapoi armele. 2. Traian îşi sărbători triumful şi fu numit « Dacicul » [135]. Dădu lupte de gladiatori în teatru (căci îi făceau plăcere) şi readuse pe scenă actori de pantomimă (era îndrăgostit de unul dintre aceştia, Pylades); deşi iubea faptele de arme nu se îngrijea mai puţin de celelalte şi de împărţirea dreptăţii. El prezida judecăţile, cînd în Forul lui August, cînd sub porticul numit al Liviei, adesea şi în alte părţi. Xiph. 231, ^{24}—232, ^{2} R. St. şi (p. 196, r. $^{11-13}$) Exc. Val. 287 (p. 708). 3. Dar cînd i s-a anunţat că Decebal în multe privinţe nu respectă tratatul [136], ci îşi pregăteşte arme, primeşte fugari, reface întăriturile, trimite soli la vecini şi aduce pagube celor ce mai înainte nu se înţelegeau [137] cu el, iar iazigilor le-a smuls un ţinut [138] (pe care, după aceea, deşi ei îl cereau, Traian nu-l mai dădu înapoi) [139], 4. senatul decretă că Decebal este din nou vrăjmaş, iar Traian însuşi, fără să lase conducerea altor generali, porni din nou cu război împotriva aceluia [140]. Xiph. 232, $^{2-10}$ R. St.

LXVIII, 11, 1 Întrucît mulţi daci trecuseră de partea lui Traian—şi încă din alte pricini —, Decebal ceru iarăşi pace. Însă el nu înţelegea să depună armele şi să se predea, îşi aduna — în văzul tuturor — trupe şi chema în ajutor pe vecini [141]. 2. Spunea că dacă-l vor părăsi pe dînsul, şi ei vor fi în primejdie; că mai uşor şi mai sigur îşi vor păstra libertatea, ajutîndu-l în luptă, înainte ca el să fi suferit vreo nenorocire. Însă privind nepăsători cum sînt nimiciţi dacii,

---

[130] Teritoriul cucerit de romani.

[131] Pacea s-a încheiat probabil la începutul toamnei anului 102 e.n.

[132] Autorul se referă la Sarmizegetusa romană, şi nu la capitala lui Decebal.

[133] Probabil numai pentru controlul executării tratatului, retrăgîndu-se după îndeplinirea respectivei condiţii (vezi Patsch, *Kampf*, p. 87).

[134] În toamna anului 102 e.n. după încheierea păcii.

[135] În decembrie 102 e.n. (vezi A. Degrassi, *Inscriptiones Italiae*, XIII, fasc. I, p. 157).

[136] Cf. Arian, *Parţia*, şi vezi lucrările de refacere ale cetăţilor dace (vezi *Ist. Rom.*, p. 309).

[137] Patsch (*Kampf*, p. 94) crede că este vorba despre simpatizanţi romani din Dacia, care au început să fie urmăriţi abia după retragerea armatelor romane.

[138] Probabil regiunile din apusul Banatului, pe care iazigii le ocupaseră în timpul războiului.

[139] După înfrîngerea definitivă a dacilor din anul 106 e.n. Aceasta va constitui motivul luptelor din anul următor, cînd iazigii sînt înfrînţi de Hadrian (cf. SHA, I, 3, 9 şi Eutropiu, VIII 3, 1).

[140] La 4 iunie 105 e.n. (vezi Degrassi, *op. cit.*, p. 197).

[141] Aceste acţiuni ale lui Decebal au avut loc, cel puţin în parte, între cele două războaie. Pentru încercarea de alianţă cu parţii cf. Pliniu cel Tînăr, *Scrisori*, X, 74.

αὐτοὶ ὕστερον, ἐρημωθέντες τῶν συμμάχων, χειρωθῶσιν. Exc. U^G 48 (p. 402). 3. καὶ ὁ Δεκέβαλος κατὰ μὲν τὸ ἰσχυρὸν κακῶς ἔπραττε, δόλῳ δὲ δὴ καὶ ἀπάτῃ ὀλίγου μὲν καὶ τὸν Τραϊανὸν ἀπέκτεινε, πέμψας ἐς τὴν Μυσίαν αὐτομόλους τινάς, εἴ πως αὐτὸν εὐπρόσοδον ὄντα καὶ ἄλλως, τότε δὲ καὶ διὰ τὴν τοῦ πολέμου χρείαν πάντα ἁπλῶς τὸν βουλόμενον ἐς λόγους δεχόμενον κατεργάσαιντο. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἠδυνήθησαν πρᾶξαι, συλληφθέντος τινὸς ἐξ ὑποψίας καὶ πᾶν τὸ ἐπιβούλευμα αὐτοῦ ἐκ βασάνων ὁμολογήσαντος.

LXVIII, 12, 1. Λογγῖνον δέ τινα στρατοπέδου Ῥωμαϊκοῦ ἐξηγούμενον καὶ δεινὸν ἐν τοῖς πολέμοις αὐτῷ γεγενημένον προσκαλεσάμενος, καὶ ἀναπείσας συμμῖξαί οἱ ὡς καὶ τὰ προσταχθησόμενα ποιήσων, συνέλαβε καὶ ἀνέκρινε δημοσίᾳ περὶ τῶν τοῦ Τραϊανοῦ βουλευμάτων, ἐπειδή τε μηδὲν ὁμολογῆσαι ἠθέλησεν, ἐν ἀδέσμῳ φυλακῇ περιῆγε. 2. καὶ πρέσβιν τινὰ πέμψας πρὸς τὸν Τραϊανὸν ἠξίου τήν τε χώραν μέχρι τοῦ Ἴστρου κομίσασθαι καὶ τὰ χρήματα, ὅσα ἐς τὸν πόλεμον ἐδεδαπανήκει, ἀπολαβεῖν ἐπὶ τῷ τὸν Λογγῖνόν οἱ ἀποδοῦναι. ἀποκριναμένου δέ τινα αὐτῷ μέσα, ἐξ ὧν οὔτε ἐν μεγάλῳ οὔτε ἐν σμικρῷ λόγῳ τὸν Λογγῖνον ποιεῖσθαι δόξειν ἔμελλε, τοῦ μήτ' ἀπολέσθαι αὐτὸν μήτ' ἐπὶ πολλῷ σφίσιν ἀνασωθῆναι, 3. Δεκέβαλος μὲν ἔτι διασκοπῶν ὅ τι πράξῃ ἀνεῖχε, Λογγῖνος δὲ ἐν τούτῳ φαρμάκου διὰ τοῦ ἀπελευθέρου εὐπορήσας ὑπέσχετό τε αὐτῷ τὸν Τραϊανὸν καταλλάξειν, ἵνα ὡς ἥκιστα ὑποτοπήσῃ τὸ γενησόμενον, μὴ καὶ φυλακὴν αὐτοῦ ἀκριβεστέραν ποιήσηται, καὶ γράμματά τινα ἱκετείαν ἔχοντα γράψας ἔδωκε τῷ ἐξελευθέρῳ πρὸς τὸν Τραϊανὸν ἀποκομίσαι, ἵν' ἐν ἀσφαλείᾳ γένηται. 4. καὶ οὕτως ἀπελθόντος αὐτοῦ τὸ φάρμακον νυκτὸς ἔπιε καὶ ἀπέθανε. γενομένου δὲ τούτου ὁ Δεκέβαλος ἐξήτησε παρὰ τοῦ Τραϊανοῦ τὸν ἀπελεύθερον, τό τε σῶμα τοῦ Λογγίνου καὶ δέκα αἰχμαλώτους ἀντιδώσειν οἱ ὑποσχόμενος, καὶ εὐθύς γε τὸν ἑκατοντάρχην τὸν ἁλόντα μετ' αὐτοῦ ἔπεμψεν ὡς καὶ ταῦτα διαπράξοντα· 5. παρ' οὗ πάντα τὰ κατὰ τὸν Λογγῖνον ἐγνώσθη. οὐ μέντοι οὔτε ἐκεῖνον ὁ Τραϊανὸς ἀπέπεμψεν οὔτε τὸν ἐξελεύθερον ἐξέδωκε, προτιμοτέραν τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ πρὸς τὸ τῆς ἀρχῆς ἀξίωμα τῆς τοῦ Λογγίνου ταφῆς ποιησάμενος. Xiph. 232, 10—28 R. St. (usque ad v. 1), et (§ 2—5) Exc. U^G 49 (p. 402 sq.)

LXVIII, 13, 1. Τραϊανὸς δὲ γέφυραν λιθίνην ἐπὶ τοῦ Ἴστρου κατεσκευάσατο, περὶ ἧς οὐκ ἔχω πῶς ἂν ἀξίως αὐτὸν θαυμάσω· ἔστι μὲν γὰρ καὶ τἆλλα αὐτοῦ ἔργα διαπρεπέστατα, τοῦτο δὲ καὶ ὑπὲρ ἐκεῖνα. ὡς γὰρ κρηπῖδές εἰσι λίθου τετραπέδου εἴκοσι, τὸ μὲν ὕψος πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ποδῶν πλὴν τῶν θεμελίων, τὸ δὲ πλάτος ἑξήκοντα· 2. καὶ αὗται ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν ἀπ' ἀλλήλων πόδας

mai pe urmă vor ajunge ei înşişi robi, căci vor rămîne fără aliaţi. Exc. U^G 48 (p. 402). 3. Prin forţă Decebal n-a izbutit. Dar era cît pe aci să-l ucidă pe Traian [142] prin vicleşug, întinzîndu-i o cursă. Trimise în Moesia cîţiva dezertori, ca să încerce să-l omoare, întrucît se putea ajunge uşor la el. Atunci, din cauza nevoilor războiului, primea fără excepţie pe oricine voia să-i vorbească. Oamenii aceia nu au putut însă să-şi aducă la îndeplinire planul, fiindcă unul din ei a fost bănuit şi prins. Supus la cazne, a dat în vileag întreaga urzeală.

LXVIII, 12, 1. Atunci Decebal chemă la dînsul pe Longinus [143], comandantul unei legiuni [144], a cărui dîrzenie o simţise în luptele purtate cu el şi, după ce-l convinse să vină, cu gînd să-l facă să i se supună, îl prinse şi-l întrebă de faţă cu alţii despre planurile lui Traian. Pentru că [Longinus] nu voia să mărturisească nimic, îl ţinu sub pază, dar nelegat. 2. Decebal trimise apoi un sol la Traian şi ceru acestuia — în schimbul eliberării lui Longinus — să-i cedeze ţara [145] pînă la Istru şi să-i plătească banii care i-a cheltuit cu războiul. [Traian] răspunse cu vorbe îndoielnice prin care voia să arate că nici nu-l preţuieşte prea mult pe Longinus, dar nici prea puţin; că nici nu dorea să-l piardă, dar nici să-l scape cu sacrificii prea mari. 3. Decebal mai stătea în cumpănă, neştiind ce să facă. Dar între timp Longinus îşi făcu rost de otravă, cu ajutorul unui libert de-al său şi făgădui lui Decebal că are să-l împace cu Traian, pentru ca regele să nu bănuiască de loc ce are în gînd şi să nu i se pună o pază aspră; Longinus scrise o scrisoare plină de rugăminţi şi o dădu libertului s-o ducă lui Traian, spre a putea să rămînă nestînjenit. 4. După ce libertul plecă, Longinus bău otravă în timpul nopţii şi muri. După această întîmplare, Decebal ceru lui Traian pe libert făgăduind să-i dea în schimb trupul lui Longinus şi zece prizonieri. Şi trimise îndată un centurion prins împreună cu Longinus, spre a aduce la îndeplinire cele cerute. 5. Traian află de la acesta tot ceea ce se petrecuse cu Longinus. Dar nu-i trimise înapoi lui Decebal nici pe acela, şi nu-i dădu nici pe libert, socotind că viaţa libertului este mai de preţ pentru demnitatea imperiului, decît înmormîntarea lui Longinus. Xiph. 232, 10—28 R. St. (pînă la r. 1) şi (§ 2—5. Exc. U^G 49 (p. 402 şi urm.)

LXVIII, 13, 1. Traian construi peste Istru [146] un pod de piatră [147], pentru care nu ştiu cum să-l admir îndeajuns. Minunate sînt şi celelalte construcţii ale lui Traian, dar acesta este mai presus de toate acelea. Stîlpii, din piatră în patru muchii, sînt în număr de douăzeci; înălţimea este de o sută cincizeci de picioare [148], în afară de temelie, iar lăţimea de şaizeci. 2. Ei se află, unul faţă de altul, la o distanţă de o sută şaptezeci de picioare şi sînt uniţi printr-o boltă.

---

[142] Înainte ca acesta să treacă Dunărea.

[143] Cassius Longinus (cf. Fronto, II, p. 214) era probabil comandantul unor armate rămase în Dacia, potrivit prevederilor tratatului de pace.

[144] Patsch (*Kampf*, p. 101) crede că este vorba de legiunea VII *Claudia* cu sediul la Viminacium.

[145] Probabil teritoriile din stînga Dunării, care au fost anexate de romani după primul război (vezi *Ist. Rom.*, p. 308).

[146] Lîngă Drobeta.

[147] Lucrarea a fost începută încă în primăvara anului 103 e.n., sub conducerea arhitectului Apolodor din Damasc.

[148] Un picior avea 29 cm.

ἀπέχουσαι ἁψῖσι συνῳκοδόμηνται. πῶς οὐκ ἄν τις τὸ ἀνάλωμα τὸ ἐς αὐτὰς δαπανηθὲν θαυμάσειε; πῶς δ' οὐκ ἄν [τις] τὸν τρόπον ὃν ἕκαστα αὐτῶν ἔν τε ποταμῷ πολλῷ καὶ ἐν ὕδατι δινώδει δαπέδῳ τε ἰλυώδει ἐγένετο; οὐ γάρ τοι καὶ παρατρέψαι ποι τὸ ῥεῦμα ἠδυνήθη· 3. τὸ δὲ δὴ πλάτος τοῦ ποταμοῦ εἶπον οὐχ ὅτι διὰ τοσούτου ῥεῖ (καὶ γὰρ ἐπὶ διπλάσιον ἔστιν οὗ καὶ ἐπὶ τριπλάσιον αὐτοῦ πελαγίζει), ἀλλ' ὅτι τό τε στενώτατον καὶ τὸ ἐπιτηδειότατον ἐς τὸ γεφυρωθῆναι τῶν ἐκείνῃ χωρίων τοσοῦτόν ἐστιν. 4. ὅσῳ δὲ δὴ ἐς στενὸν ταύτῃ ἐκ πελάγους μεγάλου καταβαίνων καὶ ἐς πέλαγος αὖθις μεῖζον προχωρῶν κατακλείεται, τόσῳ που καὶ ῥοωδέστατος καὶ βαθύτατος γίγνεται, ὥστε καὶ τοῦτο ἐς τὴν χαλεπότητα τῆς κατασκευῆς τῆς γεφύρας τεῖναι. 5. ἡ μὲν οὖν μεγαλόνοια τοῦ Τραϊανοῦ καὶ ἐκ τούτων δείκνυται· οὐ μέντοι καὶ [εἰ] ὠφέλειάν τινα ἡμῖν ἡ γέφυρα παρέχεται, ἀλλ' ἑστᾶσιν αἱ κρηπῖδες ἄλλως, δίοδον οὐκ ἔχουσαι, καθάπερ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ μόνον γενόμεναι ἵν' ἐπιδείξωσι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν οὐδὲν ὅ τι οὐ δυναμένην ἐξεργάσασθαι. 6. ὁ μὲν γὰρ Τραϊανὸς δείσας μή ποτε παγέντος τοῦ Ἴστρου πόλεμος τοῖς πέραν Ῥωμαίοις γένηται, ἐποίησε τὴν γέφυραν ἵνα αἱ ἐπιβασίαι ῥᾳδίως δι' αὐτῆς διεξίωσιν· Ἀδριανὸς δὲ τοὐναντίον φοβηθεὶς μὴ καὶ τοῖς βαρβάροις τοὺς φρουροὺς αὐτῆς βιαζομένοις ῥᾳδία διάβασις ἐς τὴν Μυσίαν ᾖ, ἀφεῖλε τὴν ἐπιπολῆς κατασκευήν.

LXVIII, 14, 1. Τραϊανὸς δὲ διὰ ταύτης τῆς γεφύρας τὸν Ἴστρον περαιωθείς, καὶ δι' ἀσφαλείας μᾶλλον ἢ διὰ σπουδῆς τὸν πόλεμον ποιούμενος, σὺν χρόνῳ καὶ μόλις ἐκράτησε τῶν Δακῶν, πολλὰ μὲν αὐτὸς στρατηγίας ἔργα καὶ ἀνδρείας ἐπιδειξάμενος, πολλὰ δὲ καὶ τῶν στρατιωτῶν αὐτῷ κινδυνευσάντων καὶ ἀριστευσάντων. 2. ἔνθα δὴ καὶ ἱππεύς τις κακῶς πληγεὶς ἐξήχθη μὲν ἐκ τῆς μάχης ὡς καὶ θεραπευθῆναι δυνάμενος, αἰσθόμενος δὲ ὡς ἀνιάτως ἔχοι ἔκ τε τοῦ σκηνώματος ἐξεπήδησεν (οὐ γάρ πω τὸ κακὸν αὐτοῦ καθῖκτο) καὶ ἐς τάξιν αὖθις καθιστὰς ἑαυτὸν ἀπέθανε, μεγάλα ἐπιδειξάμενος 3. Δεκέβαλος δέ, ὡς καὶ τὸ βασίλειον αὐτοῦ καὶ ἡ χώρα κατείληπτο σύμπασα καὶ αὐτὸς ἐκινδύνευεν ἁλῶναι, διεχρήσατο ἑαυτόν, καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐς τὴν Ῥώμην ἀπεκομίσθη· καὶ οὕτως ἡ Δακία Ῥωμαίων ὑπήκοος ἐγένετο, καὶ πόλεις ἐν αὐτῇ ὁ Τραϊανὸς κατῴκισεν. 4. εὑρέθησαν δὲ καὶ οἱ τοῦ Δεκεβάλου θησαυροί, καίτοι ὑπὸ τὸν ποταμὸν τὸν Σαργετίαν τὸν παρὰ τοῖς βασιλείοις αὐτοῦ κεκρυμμένοι. διὰ γὰρ αἰχμαλώτων τινῶν τόν τε ποταμὸν ἐξέτρεψε καὶ τὸ ἔδαφος αὐτοῦ ὤρυξε, καὶ ἐς αὐτὸ πολὺν μὲν ἄργυρον πολὺν δὲ χρυσόν, τά τε ἄλλα τὰ τιμιώτατα καὶ ὑγρότητά τινα ἐνεγκεῖν δυνάμενα, ἐμβαλὼν λίθους τε ἐπ' αὐτοῖς ἐπέθηκε καὶ χοῦν ἐπεφόρησε καὶ μετὰ

Cum să nu ne mirăm de cheltuiala făcută pentru aceşti stîlpi? Nu trebuie oare să ne uimească şi felul meşteşugit în care a fost aşezat în mijlocul fluviului fiecare stîlp, într-o apă plină de vîrtejuri, într-un pămînt nămolos, de vreme ce cursul apei nu putea fi abătut? 3. Am arătat [149] lăţimea fluviului, nu pentru că ar curge numai cu această lăţime — căci pe parcurs se lăţeşte de două ori şi de trei ori pe atît, — ci pentru că acolo este locul cel mai îngust şi cel mai potrivit pentru construirea unui pod. 4. Cu cît spaţiul se îngustează mai mult aci — deoarece apa coboară dintr-o întindere largă, pentru a intra din nou în alta şi mai mare — cu atît se face mai năvalnică şi mai adîncă. Încît şi împrejurarea aceasta se adaugă la greutatea construirii podului. 5. Concepţia măreaţă a lui Traian se vădeşte şi din aceste lucrări. Astăzi însă podul nu foloseşte la nimic, căci nu mai există decît stîlpii, iar pe deasupra lor nu se mai poate trece: ai zice că au fost făcuţi numai ca să facă dovada că firii omeneşti nimic nu-i este cu neputinţă. 6. Traian se temea că, după ce îngheaţă Istrul, să nu se pornească război împotriva romanilor rămaşi dincolo şi construi acest pod, pentru ca transporturile să se facă cu uşurinţă peste el. Dimpotrivă, lui Hadrian îi fu teamă că barbarii vor birui străjile acestuia şi vor avea trecere lesnicioasă spre Moesia; de aceea distruse partea de deasupra [150].

LXVIII, 14, 1. Traian trecu Istrul pe acest pod; şi a purtat război mai mult cu chibzuială decît cu înfocare, biruindu-i pe daci după îndelungi şi grele strădanii [151]. El însuşi dădu multe dovezi de pricepere la comandă şi de vitejie, iar oştenii trecură împreună cu dînsul prin multe primejdii şi dădură dovadă de vrednicie. 2. Un călăreţ greu lovit fu scos din luptă în nădejdea că va mai putea fi salvat. Dar simţind el că nu se mai vindecă, se repezi din cort (căci rana nu-l istovise de tot) şi se întoarse la postul său, prăbuşindu-se fără suflare, după ce a săvîrşit fapte mărețe. 3. Cînd a văzut Decebal că scaunul lui de domnie [152] şi toată ţara sînt în mîinile duşmanului, că el însuşi este în primejdie [153] să fie luat prizonier, îşi curmă zilele [154]. Capul său fu dus la Roma. În felul acesta Dacia ajunse sub ascultarea romanilor şi Traian stabili în ea oraşe de colonişti. 4. Fură descoperite şi comorile lui Decebal, deşi se aflau ascunse sub rîul Sargetia [155], din apropierea capitalei sale. Căci [Decebal] abătuse rîul cu ajutorul unor prizonieri şi săpase acolo o groapă. Pusese în ea o mulţime de argint şi de aur [156], precum şi alte lucruri foarte preţioase — mai ales dintre cele care suportau umezeala —, aşezase peste ele pietre şi îngrămădise pămînt, iar după aceea aduse rîul din nou în albia lui.

[149] Pasajul respectiv nu s-a păstrat.

[150] Vezi Fronto, nota 4.

[151] Ofensiva a fost dusă şi de data aceasta din două direcţii: Banat şi Oltenia. În acelaşi timp, este posibil ca o armată romană să fi înaintat şi dinspre Moldova (vezi *Ist. Rom.*, p. 310—11).

[152] După un asediu cu lupte grele şi, poate, şi datorită trădării Sarmizegetusa a fost cucerită ((vezi Patsch, *Kampf*, p. 109).

[153] Pe cînd fugea spre răsărit, probabil cu intenţia de a se refugia la roxolani sau bastarni.

[154] Pe columna lui Traian este reprezentată sinuciderea regelui, la rădăcina unui stejar (scena CXLIV).

[155] Povestea aceasta nu este confirmată de nici un alt izvor.

[156] Pentru prada făcută de romani, cf. Criton, *Geticele*, 1 şi vezi lucrările întreprinse, de Traian, citate mai jos.

τοῦτο τὸν ποταμὸν ἐπήγαγε· 5. καὶ ἐς τὰ σπήλαια διὰ τῶν αὐτῶν ἐκείνων τά τε ἱμάτια καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὁμοιότροπα κατέθετο. ποιήσας δὲ ταῦτα διέφθερεν αὐτούς, ἵνα μηδὲν ἐκλαλήσωσι. Βίκιλις δέ τις ἑταῖρος αὐτοῦ, τὸ γεγονὸς εἰδώς, ἑάλω τε καὶ κατεμήνυσε ταῦτα. Xiph. 232, 28—234, 16. R. St.

LXVIII, 15, 1. Πρὸς <δὲ> τὸν Τραϊανὸν ἐς τὴν 'Ρώμην ἐλθόντα πλεῖσται ὅσαι πρεσβεῖαι παρὰ βαρβάρων ἄλλων τε καὶ 'Ινδῶν ἀφίκοντο. καὶ θέας ἐν τρισὶ καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἡμέραις ἐποίησεν, ἐν αἷς θηρία τε καὶ βοτὰ χίλιά που καὶ μύρια [που] ἐσφάγη καὶ μονομάχοι μύριοι ἠγωνίσαντο. Xiph. 234, 16—20. R. St. Exc. U^{G} 50 (p. 403).

3¹. καὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τά τε ἕλη τὰ Πομπτῖνα ὡδοποίησε λίθῳ, καὶ τὰς ὁδοὺς παροικοδομήμασι καὶ γεφύραις μεγαλοπρεπεστάταις ἐξεποίησε. τό τε νόμισμα πᾶν τὸ ἐξίτηλον συνεχώνευσε. Xiph. 234, 20—22. R. St.

LXVIII, 16, 3. Κατεσκεύασε δὲ καὶ βιβλίων ἀποθήκας. καὶ ἔστησεν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ κίονα μέγιστον, ἅμα μὲν ἐς ταφὴν ἑαυτῷ, ἅμα δὲ ἐς ἐπίδειξιν τοῦ κατὰ τὴν ἀγορὰν ἔργου· παντὸς γὰρ τοῦ χωρίου ἐκείνου ὀρεινοῦ ὄντος κατέσκαψε τοσοῦτον ὅσον ὁ κίων ἀνίσχει, καὶ τὴν ἀγορὰν ἐκ τούτου πεδινὴν κατεσκεύασε.

LXVIII, 23, 1. Τά τε ἄλλα ἐψηφίζετο αὐτῷ πολλὰ ἡ βουλή, καὶ ὄπτιμον, εἴτ' οὖν ἄριστον, ἐπωνόμασεν. ἐβάδιζεν ἀεὶ μετὰ παντὸς τοῦ στρατοῦ πεζῇ, διεκόσμει τε αὐτοὺς κατὰ πᾶσαν τὴν πορείαν καὶ διέταττεν ἄλλοτε ἄλλως ἄγων, τούς τε ποταμούς, ὅσους γε καὶ ἐκεῖνοι, πεζῇ διέβαινε. 2. καὶ ἔστιν ὅτε καὶ ἀγγελίας ψευδεῖς διὰ τῶν προσκόπων. ἐποίει, ἵν' ἅμα τε τὰ τακτικὰ μελετῷεν καὶ ἕτοιμοι πρὸς πάντα καὶ ἀνέκπληκτοι εἶεν . . . Xiph. 235, 27—236, 7. R. St.

LXVIII, 32, 3. . . . ἀλλ' 'Ιουδαίους μὲν ἄλλοι τε καὶ Λούσιος ὑπὸ Τραϊανοῦ πεμφθεὶς κατεστρέψατο. 4. ὅτι Κυῆτος Λούσιος Μαῦρος μὲν ἦν, καὶ αὐτὸς τῶν Μαύρων ἄρχων καὶ ἐν ἱππεῦσιν ἴλης ἐξήταστο, καταγνωσθεὶς δὲ ἐπὶ πονηρίᾳ τότε μὲν τῆς στρατείας ἀπηλλάγη καὶ ἠτιμώθη, ὕστερον δὲ τοῦ Δακικοῦ πολέμου ἐνστάντος καὶ τοῦ Τραϊανοῦ τῆς τῶν Μαύρων συμμαχίας δεηθέντος ἦλθέ τε πρὸς αὐτὸν αὐτεπάγγελτος καὶ μεγάλα ἔργα ἀπεδείξατο. 5. τιμηθεὶς δὲ ἐπὶ τούτῳ πολὺ πλείω καὶ μείζω ἐν τῷ δευτέρῳ πολέμῳ ἐξειργάσατο, καὶ τέλος ἐς τοσοῦτον τῆς τε ἀνδραγαθίας ἅμα καὶ τῆς τύχης ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ προεχώρησεν ὥστε ἐς τοὺς ἐστρατηγηκότας ἐσγραφῆναι καὶ ὑπατεῦσαι τῆς τε Παλαιστίνης ἄρξαι· ἐξ ὧν που καὶ τὰ μάλιστα ἐφθονήθη καὶ ἐμισήθη καὶ ἀπώλετο. Exc. Val. 290 (p 710).

5. Tot cu oamenii aceia [Decebal] pusese în siguranță, în niște peșteri, veștminte și alte lucruri la fel. După ce făcu toate acestea, îi măcelări, ca să nu dea nimic pe față. Dar Bicilis, un tovarăș al său care cunoștea cele întîmplate, fu luat prizonier și dădu în vileag toate acestea. Xiph. 232, 28—234, 16 R. St.

LXVIII, 15, 1. După întoarcerea la Roma, veniră la Traian nenumărate solii din partea altor barbari și de la inzi. El dădu spectacole timp de o sută și douăzeci și trei de zile, în cursul cărora au fost ucise cam unsprezece mii de animale sălbatice și domestice. Au luptat zece mii de gladiatori. Xiph, 234, 16—20 R. St. Exc. U^{G} 50 (p. 403).

3¹. De asemenea, în această vreme, Traian construiește drumuri de piatră prin mlaștinile pomptiene, cu clădiri pe margini și cu poduri mărețe. Topește toată moneda deteriorată. Xiph. 234, 20—22. R. St.

LXVIII, 16, 3. Întemeie biblioteci și ridică în for[157] o columnă foarte mare, atît [spre a-i sluji] ca mormînt, cît și ca o dovadă de măreție a lucrărilor din for. Căci tot locul acela fusese muntos, iar el îl săpă atît cît se înălță columna [158], și în felul acesta făcu o piață netedă [159].

LXVIII, 23, 1. Între multe alte onoruri votate de senat pentru el, a fost și epitetul de *Optimus*, adică « Cel mai bun ». El mergea întotdeauna pe jos, împreună cu întreaga lui oștire, își ținea soldații în bună rînduială la orice marș și-i așeza cînd într-un fel cînd într-altul. Iar rîurile le trecea pe jos, ca și aceia. 2. Uneori răspîndea știri înșelătoare prin cercetași, pentru ca soldații să se deprindă cu tactica și să fie pregătiți și neînfricați pentru toate. . . Xiph. 235, 27—236, 7 R. St.

LXVIII, 32, 3, . . .iar alți [comandanți], între care și Lusius [160], trimis de Traian, supuseră pe iudei. 4. Acest Quintus Lusius era maur și căpetenie a soldaților mauri, aflîndu-se în fruntea unui detașament de călăreți. Osîndit pentru ticăloșia sa fu îndepărtat din armată. Dar — mai apoi — cînd izbucni războiul cu dacii, întrucît lui Traian îi era trebuincios ajutorul militar al maurilor, Lusius veni la el din îndemn propriu și săvîrși fapte mărețe. 5. Prețuit pentru aceste fapte, el dovedi mult mai multă vitejie în al doilea război cu dacii și, în sfîrșit, arăta atîta destoinicie acestuia și făcu atîta avere în acest război, încît fu înscris printre cei care exercitaseră pretura. Ajunse consul, și mai apoi guvernator al Palestinei. Din aceste pricini era foarte invidiat și urît și de aci i se trase moartea [161]. Exc. Val. 290 (p. 710).

---

157 Forul lui Traian a fost inaugurat în anul 112 e.n. (cf. Aulus Gellius, *Nopțile atice*, XIII, 25 (24), 1).

158 Inaugurată în anul 113 e.n.

159 Toate aceste cheltuieli arată importanța prăzii dacice pentru tezaurul roman.

160 Lusius Quietus a reprimat răscoala iudeilor din 117 e.n.

161 Fiind implicat mai tîrziu într-un complot împotriva împăratului Hadrian.

LXIX, 15, 2. ὅτι πρεσβευτὰς πεμφθέντας παρὰ τοῦ Οὐολογαίσου καὶ παρὰ τῶν Ἰαζύγων, ... τούτων δὲ τὴν εἰρήνην πιστουμένων...

LXXI, 3, 1. Τὸν μέντοι Κάσσιον ὁ Μᾶρκος τῆς Ἀσίας ἁπάσης ἐπιτροπεύειν ἐκέλευσεν. αὐτὸς δὲ τοῖς περὶ τὸν Ἴστρον βαρβάροις, Ἰάζυξί τε καὶ Μαρκομάνοις, ἄλλοτε ἄλλοις χρόνον συχνὸν ὡς εἰπεῖν δι' ὅλου τοῦ βίου, τὴν Παννονίαν ἔχων ὁρμητήριον, ἐπολέμησε. Xiph. 259, 10–13. R. St.

LXXI, 8, 1. Μαρκομάνους μὲν οὖν καὶ Ἰάζυγας πολλοῖς καὶ μεγάλοις ἀγῶσι καὶ κινδύνοις Μᾶρκος ὑπέταξεν· ἐπὶ δὲ τοὺς καλουμένους Κουάδους καὶ πόλεμος αὐτῷ συνέστη μέγας καὶ νίκη παράδοξος εὐτυχήθη...

LXXI, 11, 1. Ὅτι ὁ Μᾶρκος Ἀντωνῖνος ἐν τῇ Παννονίᾳ κατέμεινεν, ἵνα καὶ ταῖς τῶν βαρβάρων πρεσβείαις χρηματίζῃ. πολλοὶ γὰρ καὶ τότε πρὸς αὐτὸν ἦλθον, οἱ μὲν συμμαχίας ὑπισχνούμενοι, ὧν ἡγεῖτο Βαττάριος παῖς ἐτῶν δώδεκα, καὶ χρήματά τε ἔλαβον, καὶ Τάρβον δυνάστην πλησιόχωρόν σφων, ἐς τε τὴν Δακίαν ἐλθόντα καὶ ἀργύριον αἰτοῦντα, ἀπειλοῦντά τε πολεμήσειν εἰ μὴ λάβοι, ἀνεῖρξαν·

2. οἱ δὲ εἰρήνην αἰτούμενοι, ὥσπερ οἱ Κούαδοι, καὶ ἔτυχον γε αὐτῆς, ἵνα τε ἀπὸ τῶν Μαρκομάνων ἀποσπασθῶσι, καὶ ὅτι ἵππους καὶ βοῦς πολλὰς ἔδωκαν, τούς τε αὐτομόλους πάντας καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, πρότερον μὲν ἐς μυρίους καὶ τρισχιλίους, ὕστερον δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποδώσειν ὑπέσχοντο.

ὅτι Κούαδοι πρέσβεις ἔπεμψαν πρὸς Μάρκον εἰρήνην αἰτούμενοι καὶ ἔτυχον καὶ πολλοὺς μὲν ἵππους, πολλοὺς δὲ βόας δεδώκασι καὶ αἰχμαλώτους τότε μὲν μυρίους καὶ τρισχιλίους, ὕστερον δὲ καὶ ἑτέρους πλείστους ἀπέλυσαν. Petr. Patr. Exc. de leg. G, (Hoeschel p. 16 = FHG VI, p. 186, fr 7),

3. οὐ μέντοι καὶ τῆς ἐπιμιξίας τῆς ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἔτυχον, ἵνα μὴ καὶ οἱ Μαρκομάνοι οἵ τε Ἰάζυγες, οὓς οὔτε δέξεσθαι οὔτε διήσειν διὰ τῆς χώρας ὠμωμόκεσαν, ἅμα μιγνύωνταί σφισι καὶ ὡς Κούαδοι καὶ αὐτοὶ ὄντες τά τε τῶν Ῥωμαίων κατασκέπτωνται καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἀγοράζωσιν. οὗτοί τε οὖν πρὸς τὸν Μᾶρκον ἀφίκοντο, καὶ ἕτεροι συχνοὶ παραδώσοντες ἑαυτούς οἱ μὲν κατὰ γένη οἱ δὲ καὶ κατὰ ἔθνη ἐπρεσβεύσαντο. 4. καὶ αὐτῶν οἱ μὲν ἐστρατεύσαντο ἄλλοσέ ποι πεμφθέντες, ὥσπερ καὶ τῶν ἁλισκομένων τῶν τε αὐτομολούντων <οἱ> δυνάμενοι, οἱ δὲ καὶ γῆν οἱ μὲν ἐν Δακίᾳ οἱ δὲ ἐν Παννονίᾳ οἱ δὲ Μυσίᾳ καὶ Γερμανίᾳ τῇ τε Ἰταλίᾳ αὐτῇ ἔλαβον. 5. καὶ αὐτῶν ἐν Ῥαβέννῃ τινὲς οἰκοῦντες ἐνεωτέρισαν, ὥστε καὶ

LXIX, 15, 2. Vologaisos[162] și iazigii[163] au trimis soli, ... ca aceștia să încheie[164] pace[165]...

LXXI, 3, 1. Iar lui Cassius, [împăratul] Marcus îi porunci să guverneze întreaga Asie. El însuși conduse războiul împotriva barbarilor de la Istru, a iazigilor și a marcomanilor și se războí cînd cu unii, cînd cu alții, vreme îndelungată[166] și aproape toată viața, pornindu-și operațiile militare din Panonia[167]. Xiph. 259, 10–13 R. St.

LXXI, 8, 1. Marcus supuse pe marcomani[168] și pe iazigi[169], după multe lupte grele și primejdii. El purta de asemenea un mare război împotriva celor ce se numesc cvazi, avînd norocul să dobîndească o izbîndă neașteptată[170]...

LXXI, 11, 1. Marcus Antoninus a rămas în Panonia, pentru a primi soliile barbarilor. Într-adevăr veniseră atunci mulți la el. Unii, sub conducerea lui Battarios, un copil de doisprezece ani, îi oferiră alianță, primind bani, și alungară pe Tarbos, un dinast vecin cu el. Acesta mergea în Dacia, cerea bani și amenința că are să vină cu război, dacă nu-i va primi[171].

2. Alții cereau și ei pace, de pildă cvazii[172], și o dobîndiră, cu obligația să se despartă de marcomani; ei dădură, de asemenea, multe iepe și vaci și făgăduiră totodată să trimită îndărăt pe toți dezertorii și prizonierii: mai întîi treisprezece mii, apoi și pe ceilalți.

Cvazii trimiseră soli la Marcus ca să ceară pace, și o dobîndiră. Au dat mulți cai și boi și au eliberat prizonieri în număr de treisprezece mii, iar mai apoi un număr foarte mare de alți prizonieri. Petr. Patr. Exc. de leg. G 7 (Hoeschel p. 16= FHG, IV, p. 186, fr. 7).

3. Cu toate acestea, nu aveau voie să intre în piețele comune, ca nu cumva să se amestece printre ei și marcomanii și iazigii, pe care juraseră că nu-i vor mai primi și nu le vor mai îngădui să treacă prin țara lor; și fiind ei înșiși cvazi, să nu-i iscodească pe romani sau să-și facă aprovizionarea cu cele de trebuință din aceste tîrguri. Aceștia au fost barbarii veniți la Marcus. Numeroși alții i s-au supus, atît pe triburi cît și pe neamuri, trimițînd solii. 4. Unii din ei au fot înrolați în armată și trimiși în diverse părți, ca și acei dintre prizonieri și dezertori care puteau să lupte. Alții au primit și pămînt: unii în Dacia, alții în Panonia, iar alții în Moesia, în Germania și chiar în Italia. 5. Cîțiva, statornicindu-se la Ravena, s-au răzvrătit și au împins îndrăzneala pînă acolo, încît au pus

162 Regele parților.

163 În anul 117 e.n., iazigii nemulțumiți (cf. LXVII, 10, 3), în alianță cu roxolanii (SHA, I, 5, 2) și ajutați de răscoala dacilor (vezi *Ist. Rom.* p. 430–1), atacă din nou Imperiul roman.

164 În anul 119 e.n, după ce noul guvernator al Daciei, Q. Marcius Turbo — instalat chiar de împăratul Hadrian — a dus lupte grele cu ei (vezi *Ist. Rom.*, p. 349–350).

165 Pacea va dura cam o jumătate de secol (vezi mai jos).

166 Între anii 166–180 e.n. Luptele au început însă în anii 166–167 e.n. Pentru cronologia lor vezi RE, Suppl. IX, col. 555–61.

167 Ofensiva a început în anul 172 e.n., probabil de la Carnuntum.

168 Prima oară în anul 172, iar a doua oară în 179 e.n.

169 Prima oară în anul 175, iar a doua oară în 178 e.n.

170 Prima oară în anul 172, a doua oară în 174, iar a treia oară în 179 e.n.

171 Vezi *Ist. Rom.*, p. 452.

172 După prima înfrîngere.

τὴν πόλιν κατασχεῖν τολμῆσαι. καὶ διὰ τοῦτ' οὐκέτ' ἐς τὴν Ἰταλίαν οὐδένα τῶν βαρβάρων ἐσήγαγεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς προαφιγμένους ἐξῴκισεν. Exc. UG 57 (p. 407), inde Suid. l. l.

LXXI, 12, 1. Ὅτι Ἄστιγγοι, ὧν Ῥᾶός τε καὶ Ῥάπτος ἡγοῦντο, ἦλθον μὲν ἐς τὴν Δακίαν οἰκῆσαι ἐλπίδι τοῦ καὶ χρήματα καὶ χώραν ἐπὶ συμμαχίᾳ λήψεσθαι, μὴ τυχόντες δὲ αὐτῶν παρεκατέθεντο τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας τῷ Κλήμεντι ὡς καὶ τὴν τῶν Κοστουβώκων χώραν τοῖς ὅπλοις κτησόμενοι, νικήσαντες δὲ ἐκείνους καὶ τὴν Δακίαν οὐδὲν ἧττον ἐλύπουν. 2. Δείσαντες δὲ οἱ Λάγκριγοι μὴ καὶ ὁ Κλήμης φοβηθεὶς σφας ἐς τὴν γῆν ἣν αὐτοὶ ἐνῴκουν ἐσαγάγῃ, ἐπέθεντο αὐτοῖς μὴ προσδεχομένοις καὶ πολὺ ἐκράτησαν, ὥστε μηδὲν ἔτι πολέμιον τοὺς Ἀστίγγους πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πρᾶξαι, πολλὰ δὲ δὴ τὸν Μᾶρκον ἱκετεύσαντας χρήματά τε παρ' αὐτοῦ λαβεῖν καὶ χώραν γε ἀπαιτῆσαι, ἄν γέ τι κακὸν τοὺς τότε πολεμοῦντάς οἱ δράσωσι. 3. καὶ οὗτοι μὲν ἔπραξάν τι ὧν ὑπέσχοντο, Κοτινοὶ δὲ ἐπηγγείλαντο <μὲν> αὐτοῖς ὅμοια, Ταρρουτήνιον δὲ Πάτερνον τὸν τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ τὰς Λατίνας διὰ χειρὸς ἔχοντα παραλαβόντες ὡς καὶ ἐπὶ τοὺς Μαρκομάνους αὐτῷ συστρατεύσοντες οὐ μόνον οὐκ ἐποίησαν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον δεινῶς ἐκάκωσαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπώλοντο. Exc. UG 58 (p. 408).

LXXI, 13, 1. Ὅτι ἐπρεσβεύσαντο οἱ Ἰάζυγες εἰρήνης δεόμενοι πρὸς Μᾶρκον, οὐ μέντοι καὶ ἔτυχόν τινος· ἄπιστόν τε γὰρ τὸ φῦλον αὐτῶν ὁ Μᾶρκος εἰδὼς ὄν, καὶ προσέτι καὶ ὑπὸ τῶν Κουάδων ἀπατηθείς, ἐπίπαν ἐξελθεῖν ἠθέλησεν. 2. οἱ γὰρ Κούαδοι οὐχ ὅτι ἐκείνοις τότε συνεμάχησαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς Μαρκομάνους πρότερον, ὡς ἔτι ἐπολέμουν, καταφεύγοντας ἐς τὴν σφετέραν ὅτε βιασθεῖεν ἐδέχοντο, καὶ οὔτ' ἄλλο τι ὧν ὡμολογήκεσαν ἐποίουν, οὔτε τοὺς αἰχμαλώτους πάντας ἀπέδοσαν ἀλλ' ὀλίγους, καὶ τούτους οἷς οὔτε ἐς πρᾶσιν οὔτε ἐς ὑπηρεσίαν τινὰ χρήσασθαι ἐδύναντο. 3. εἰ δ' οὖν τινας καὶ τῶν ἀκμαζόντων ἀπεδίδοσαν, ἀλλὰ τούς γε συγγενεῖς αὐτῶν οἴκοι κατεῖχον, ἵνα καὶ ἐκεῖνοι πρὸς αὐτοὺς αὐτομολῶσι. καὶ τὸν βασιλέα σφῶν Φούρτιον ἐκβαλόντες, Ἀριόγαισον αὐτοὶ ἐφ' ἑαυτῶν βασιλέα σφίσιν ἐστήσαντο. 4. καὶ τούτοις διὰ ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ οὔτε ἐκεῖνον ὡς καὶ νόμῳ τινὶ γεγονότα ἐβεβαίωσεν, οὔτε τὰς σπονδάς, καίπερ πέντε μυριάδας αἰχμαλώτων ἀποδώσειν ὑπισχνουμένοις, ἀνενεώσατο. Exc. UG 59 (p. 409).

LXXI, 15, 1. Ὅτι τοῖς Μαρκομάνοις πρεσβεύσασιν, ὅτι πάντα τὰ προσταχθέντα σφίσι χαλεπῶς μὲν καὶ μόλις, ἐποίησαν δ' οὖν,

stăpînire pe oraş. Din această pricină [Marcus Aurelius] nu a mai introdus niciodată vreun barbar în Italia şi a mutat în altă parte pe cei ce veniseră mai înainte vreme acolo. Ex. UG 57 (p. 407), apoi Suid. op. cit.

LXXI, 12, 1. Astingii [173], sub conducerea lui Rhaos şi Rhaptos, au venit să se aşeze în Dacia, în nădejdea că vor primi ca preţ al alianţei lor bani şi pămînt. Fiindcă n-au obţinut aceste lucruri, au lăsat zălog lui Clemens [174] femeile şi copiii, punîndu-şi în minte să cucerească prin arme pămînturile costobocilor [175]. După ce i-au biruit pe aceştia, nu au lăsat nici Dacia liniştită. 2. Lacringii [176], însă, temîndu-se ca nu cumva Clemens să se înspăimînte şi să-i aducă pe astingi în ţinutul locuit de ei înşişi, îi atacară de aceea pe neaşteptate şi dobîndiră o mare izbîndă. Urmarea a fost că astingii n-au mai pornit să se războiască niciodată cu romanii. Ei stăruiră în rugăminţi pe lîngă Marcus să le dea bani şi pămînt, cu făgăduiala că vor face rău celor ce se războiau atunci cu împăratul. 3. Astingii au împlinit ceva din această făgăduială. Cotinii [177] făgăduiră lucruri asemănătoare. După ce l-au atras de partea lor pe Tarrutenius Paternus [178], secretarul împăratului pentru corespondenţa latină — arătîndu-se că ar porni sub comanda lui, împotriva marcomanilor —, nu numai că nu au adus la îndeplinire cele făgăduite, dar s-au purtat groaznic şi cu [Paternus], iar după aceea l-au omorît [179]. Exc. UG 58 (p. 408).

LXXI, 13, 1. Şi iazigii au trimis la Marcus soli spre a cere pace, fără să obţină însă ceva [180]. Împăratul ştia neamul acesta de rea credinţă şi — deoarece fusese mai înainte înşelat de cvazi — voi să-l nimicească. 2. Cvazii, în împrejurările acelea, nu numai că se aliaseră cu iazigii, ci încă mai dinainte primeau pe marcomanii care — fiind încă în război — se refugiau pe teritoriul lor, ori de cîte ori erau respinşi. Şi nu îndepliniseră nimic din cîte s-au învoit să se facă. Nu înapoiară pe toţi prizonierii, afară de puţini — doar acei pe care nu-i mai puteau vinde sau folosi la corvezi. 3. Dacă se întîmpla să înapoieze pe vreunul în putere, îi opreau rudele, ca să-l silească să dezerteze la ei. Alungîdu-şi regele, pe Furtius, ei şi-l aleseră singuri pe Ariogaesus. 4. Iată, prin urmare, motivul pentru care împăratul nu-l întări [181] în autoritatea sa pe Ariogaesus, fiindcă numirea nu se făcuse legal. [Împăratul] nu a înnoit nici tratatele, cu toate că i se făgăduise înapoierea a cinzeci de mii de prizonieri [182]. Exc. UG 59 (p. 409).

LXXI, 15, 1. Se învoi [183] ca marcomanii — care îi trimiseseră soli — să ia jumătate din ţinutul învecinat cu al lor, atunci cînd, deşi greu şi cu întîrziere,

---

173 O populaţie germanică.

174 Sex. Cornelius Clemens, guvernatorul Daciei între anii 170—172 e.n.

175 Populaţie dacică (vezi Ptolemeu, nota 42). Se pare (vezi RE, XI, col. 1505—1507) că romanii au iniţiat sau măcar au sprijinit această acţiune, ca represalii împotriva invaziei costobocilor din anul 170 e.n. (cf. Pausania, X, 34, 5).

176 Populaţie germanică.

177 Populaţie celtică din Moravia. Aliaţi cu cvazii, urmaseră exemplul acestora (cf. infra), supunîndu-se în 172 şi reluînd luptele în 173 e.n.

178 Jurist roman care a ajuns *praefectus praetorio* în anul 179 e.n.

179 Informaţia e greşită, deoarece, mai departe, autorul se dezminte singur.

180 În cursul anului 174 e.n., după sfîrşitul războiului împotriva cvazilor şi marcomanilor şi a înfrîngerii suferite pe Dunărea îngheţată (cf. LXXI, 7).

181 Fiind vorba de un vechi regat clientelar al romanilor.

182 Este vorba de o populaţie civilă din provinciile invadate.

183 La începutul anului 174 e.n.

τό τε ἥμισυ τῆς χώρας τῆς μεθορίας ἀνῆκεν, ὥστε αὐτοὺς ὀκτώ που καὶ τριάκοντα σταδίους ἀπὸ τοῦ Ἴστρου ἀποικεῖν, καὶ τὰ χωρία τάς τε ἡμέρας τῆς ἐπιμιξίας ἀφώρισε (πρότερον γὰρ οὐ διεκέκριντο), τούς τε ὁμήρους ἠλλάξατο. Exc. U^G 60 (p. 410).

LXXI, 16, 1. Ὅτι οἱ Ἰάζυγες κακωθέντες ἐς ὁμολογίαν ἦλθον, αὐτοῦ Ζαντικοῦ τὸν Ἀντωνῖνον ἱκετεύσαντος. πρότερον μὲν γὰρ τὸν Βανάδασπον τὸν δεύτερόν σφων βασιλέα ἔδησαν, ὅτι διεκηρυκεύσατο αὐτῷ· τότε δὲ πάντες οἱ πρῶτοι μετὰ τοῦ Ζαντικοῦ ἦλθον, καὶ συνέθεντο τὰ αὐτὰ τοῖς Κουάδοις καὶ τοῖς Μαρκομάνοις, πλὴν καθ' ὅσον τὸ διπλάσιον αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Ἴστρου ἀποικήσειν ἤμελλον. 2. ὁ γὰρ αὐτοκράτωρ ἤθελε μὲν [καὶ] αὐτοὺς καὶ παντάπασιν ἐκκόψαι· ὅτι γὰρ καὶ τότε ἔτι ἔρρωντο καὶ ὅτι μεγάλα τοὺς Ῥωμαίους κακὰ ἔδρασαν, ἐξ ἐκείνου κατεφάνη <ὅτι> τῶν τε αἰχμαλώτων μυριάδας δέκα ἀπέδοσαν, οὓς μετὰ πολλοὺς μὲν πραθέντας πολλοὺς δὲ τελευτήσαντας πολλοὺς δὲ καὶ φυγόντας εἶχον, καὶ ἱππέας εὐθὺς ὀκτακισχιλίους ἐς συμμαχίαν οἱ παρέσχον, ἀφ' ὧν πεντακισχιλίους καὶ πεντακοσίους ἐς Βρεττανίαν ἔπεμψεν. Exc. U^G 61 (p. 410).

LXXI, 17, 1. Ὅτι ὁ Κάσσιος καὶ ἡ Συρία νεοχμώσαντες ἠνάγκασαν καὶ παρὰ γνώμην τὸν Μᾶρκον Ἀντωνῖνον τοῖς Ἰάζυξι συμβῆναι· οὕτω γὰρ πρὸς τὰ ἀγγελθέντα ἐξεπλάγη ὥστε μηδὲ ἐπιστεῖλαι τῷ συνεδρίῳ τὰς αἱρέσεις ἐφ' αἷς αὐτοῖς συνελλάγη, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐποίει. Exc. U^G 62 (p. 410).

LXXI, 18, 1. Ὅτι οἱ Ἰάζυγες ἐπρεσβεύσαντο, καὶ ᾔτησάν τινα ἀφεθῆναί σφισιν ἐκ τῶν ὡμολογημένων· καὶ συνεχωρήθη τινὰ αὐτοῖς, ἵνα μὴ καὶ παντελῶς ἀλλοτριωθῶσιν. οὐ μέντοι πρότερον οὔτε οὗτοι οὔτε οἱ Βοῦροι συμμαχῆσαι τοῖς Ῥωμαίοις ἠθέλησαν, πρὶν πίστεις παρὰ Μάρκου λαβεῖν ἦ μὴν μέχρι παντὸς τῷ πολέμῳ χρήσεσθαι· ἐφοβοῦντο γὰρ μὴ καταλλαγεὶς τοῖς Κουάδοις, ὥσπερ καὶ πρότερον, προσοίκους σφίσι πολεμίους ὑπολείπηται. Exc. U^G 63 (p. 410).

LXXI, 19, 1. Ὅτι ὁ Μᾶρκος τοὺς πρεσβευομένους τῶν ἐθνῶν ἐδέχετο οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πάντας, ἀλλ' ὥς που ἕκαστοι αὐτῶν ἢ πολιτείαν ἢ ἀτέλειαν ἢ ἀΐδιον ἢ καὶ πρὸς χρόνον τινὰ ἄνεσιν τοῦ φόρου λαβεῖν ἢ καὶ τὴν τροφὴν ἀθάνατον ἔχειν ἄξιοι ἦσαν. 2. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἰάζυγες χρησιμώτατοι αὐτῷ ἐγίγνοντο, πολλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐπιτεταγμένων σφίσιν ἀφῆκε, μᾶλλον δὲ πάντα πλὴν τῶν κατά τε τὰς συνόδους αὐτῶν καὶ κατὰ τὰς ἐπιμιξίας συγκειμένων, τοῦ τε μὴ ἰδίοις πλοίοις σφᾶς χρῆσθαι καὶ τοῦ τῶν νήσων τῶν ἐν τῷ Ἴστρῳ ἀπέχεσθαι. καὶ ἐφῆκεν αὐτοῖς πρὸς τοὺς Ῥοξολάνους διὰ τῆς Δακίας ἐπιμίγνυσθαι, ὁσάκις ἂν ὁ ἄρχων αὐτῆς ἐπιτρέψῃ σφίσιν. Exc. U^G 64 (p. 411).

şi-au îndeplinit toate obligaţiile. Trebuia să se stabilească la o depărtare de treizeci şi opt de stadii [184] de Istru, hotărîndu-se de asemenea locuri şi zile anumite pentru negoţ [cu romanii]. (Mai înainte vreme, [locuri [185] de felul acesta] nu fuseseră stabilite), S-a făcut şi schimb de ostatici. Exc. U^G 61 (p. 410).

LXXI, 16, 1. Iazigii, care avuseseră mult de suferit, au venit şi ei să cadă la o înţelegere [186]. Zanticos însuşi îl implora pe Antoninus. Mai înainte iazigii aruncaseră în lanţuri pe Banadaspos, cel de-al treilea rege al lor, căci trimisese soli la împărat [187]. Atunci însă au venit împreună cu Zanticos toţi fruntaşii. Li s-au pus aceleaşi condiţii ca şi cvazilor şi marcomanilor, pe lîngă obligaţia de a se stabili la o depărtare de Istru cam de două ori mai mare. 2. Împăratul urmărea de fapt să-i nimicească. Cîtă putere mai aveau încă şi ce mari neajunsuri pricinuiseră romanilor s-a văzut din împrejurarea că ei au dat înapoi o sută de mii de prizonieri [188], după ce mulţi fuseseră vînduţi, mulţi muriseră şi numeroşi alţii izbutiseră să scape cu fuga. Au oferit îndată, drept aliaţi, şi opt mii de călăreţi, dintre care cinci mii şi cinci sute au fost trimişi în Britania. Exc. U^G 61 (p. 410).

LXXI, 17, 1. Revolta lui Cassius [189] şi a Siriei sili pe Marcus Antoninus să intre în tratative cu iazigii, în ciuda celor ce-şi pusese în gînd. Întru atît îl zguduiră veştile primite, încît nici nu a mai scris senatului despre motivele care-l îndemnau să facă pace cu ei, cum avea obiceiul să scrie în alte împrejurări. Exc. U^G 62 (p. 410).

LXXI, 18, 1. Iazigii au trimis soli [190] şi au cerut unele înlesniri — potrivit celor convenite. Li s-au făcut unele concesii, pentru a nu fi îndepărtaţi cu totul. Nici ei, nici burii n-au acceptat însă alianţa cu romanii, mai înainte să fi primit de la Marcus o încredinţare că va duce războiul pînă la capăt. Teama lor era ca împăratul — împăcîndu-se cu cvazii, aşa cum mai făcuse înainte vreme — nu cumva să-i lase încurcaţi într-un război cu vecinii lor. Exc. U^G 63 (p. 410).

LXXI, 19, 1. Marcus nu primea în acelaşi timp pe solii tuturor neamurilor barbare, ci după cum fiecare din ele merita fie dreptul de cetăţenie, fie o iertare de biruri — pentru totdeauna ori vremelnică — ori chiar acordarea vreunui ajutor statornic în grîne. 2. Cum iazigii se dovediseră a-i fi foarte de folos [191], le iertă multe din îndatoririle lor şi — aş putea spune — pe toate, cu excepţia celor în legătură cu adunările şi negoţul. Rămînea de asemenea oprelişte de a se folosi de corăbii proprii şi de a se apropia de insulele din Istru. Le-a îngăduit însă să facă negoţ cu roxolanii [192], prin teritoriul Daciei [193], ori de cîte ori guvernatorul acestei provincii le va da voie. Exc. U^G 64 (p. 411).

---

[184] Aproximativ 7 km.

[185] Restrîngerea punctelor de comerţ reprezenta o grea lovitură pentru barbari, cărora li se reducea astfel posibilitatea de a obţine produse metalice, în special arme şi aur.

[186] În anul 175.

[187] Cf. LXXI, 13.

[188] Vezi nota 182.

[189] Avidius Cassius, guvernator al Siriei şi locţiitor imperial cu puteri depline în Orient, a încercat să ajungă împărat în anul 175 e.n., în urma unui fals zvon despre moartea lui Marcus Aurelius.

[190] Ei reîncepuseră luptele în 177, dar cer pace în 178 e.n.

[191] Prin atacarea şi slăbirea altor vecini ai imperiului.

[192] Cealaltă ramură sarmatică, care rămăsese în regiunea gurilor Dunării.

[193] Probabil pe drumul care, mergînd de la Aquincum, trecea pe la Porolissum şi de acolo pînă la Tyras (cf. ruta la *Geograful din Ravena*, 177, 19).

LXXII, 3, 1. Ὅτι τοῖς Βούροις ὁ Κόμμοδος εἰρήνην ἔδωκε πρεσβεύσασι. Πρότερον μὲν γάρ, καίτοι πολλάκις αὐτὴν αἰτηθείς, οὐκ ἐποιήσατο, ὅτι τε ἔρρωντο καὶ ὅτι οὐκ εἰρήνην ἀλλὰ ἀνοχὴν ἐς τὸ παρασκευάσασθαι λαβεῖν ἤθελον· 2. τότε δέ, ἐπειδὴ ἐξετρυχώθησαν, συνηλλάγη σφίσιν ὁμήρους λαβὼν καὶ αἰχμαλώτους παρά τε τῶν Βούρων πολλοὺς καὶ παρὰ τῶν ἄλλων* μυρίους καὶ πεντακισχιλίους κομισάμενος, καὶ ἀναγκάσας τοὺς ἄλλους ὀμόσαι ὥστε μήτ' ἐνοικήσειν ποτὲ μήτε ἐννεμεῖν τεσσαράκοντα στάδια τῆς χώρας σφῶν τῆς πρὸς τῇ Δακίᾳ οὔσης.

LXXII, 3, 3. Ὁ αὐτὸς Σαβινιανὸς καὶ Δακῶν τῶν προσόρων μυρίους καὶ δισχιλίους ἐκ τῆς οἰκείας ἐκπεσόντας καὶ μέλλοντας τοῖς ἄλλοις βοηθήσειν ὑπηγάγετο, γῆν τινα αὐτοῖς ἐν τῇ Δακίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ δοθήσεσθαι ὑποσχόμενος. Exc. U^G 68 (p. 413).

LXXII, 8, 1. Ἐγένοντο δὲ καὶ πόλεμοί τινες αὐτῷ πρὸς τοὺς ὑπὲρ τὴν Δακίαν βαρβάρους, ἐν οἷς ὅ τε Ἀλβῖνος καὶ ὁ Νίγρος οἱ τῷ αὐτοκράτορι Σεουήρῳ μετὰ ταῦτα ἀντιπολεμήσαντες εὐδοκίμησαν...

LXXV, 3, 1. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τούτῳ τοὺς Σκύθας πολεμησείοντας βρονταί τε καὶ ἀστραπαὶ μετ' ὄμβρου καὶ κεραυνοὶ βουλευομένοις σφίσιν ἐξαίφνης ἐμπεσόντες, καὶ τοὺς πρώτους αὐτῶν τρεῖς ἄνδρας ἀποκτείναντες, ἐπέσχον.

LXXVII, 16, 7. ... Ὅτι ἐς τὴν Θρᾴκην ἀφίκετο ὁ Ἀντωνῖνος μηδὲν ἔτι τῆς Δακίας φροντίσας, καὶ τὸν Ἑλλήσποντον οὐκ ἀκινδύνως διαβαλών...

LXXVIII, 13, 2. Τοῦτο γὰρ δὴ νομιμώτατα καὶ περὶ ἑαυτοῦ καὶ περὶ τοῦ Ἀδουέντου πράξας, ἀλογώτατα Μάρκιόν τε Ἀγρίππαν πρότερον μὲν ἐς Παννονίαν εἶτ' ἐς Δακίαν ἡγεμονεύσοντα ἔπεμψεν· τούς γὰρ ἄρχοντας αὐτῶν, τόν τε Σαβῖνον καὶ τὸν Καστῖνον, λόγῳ μὲν ὡς καὶ τῆς συνουσίας σφῶν δεόμενος, ἔργῳ δὲ τό τε πάνυ φρόνημα καὶ τὴν φιλίαν αὐτῶν τὴν πρὸς τὸν Καράκαλλον φοβηθείς, εὐθὺς μετεπέμψατο. 3. τόν τε οὖν Ἀγρίππαν ἐς τὴν Δακίαν καὶ

* 4, 5, 10 ἄλλων ἄλλους ἄλλοις corruptum putat Bk. recte opinor, maxime propter § 3, Ἀλανῶν Ἀλανοὺς Ἀλανοῖς idem Bk., neque hoc displicet, cf. *v. Marci* 22, 1. Vandalorum nomen ut interceptum credas, quod coll. c. 2, 4 concias, paleographiae legibus non commendatur.

LXXII, 3, 1. Commodus a acordat[194] pace burilor, care trimiseseră soli. Mai înainte — cu toate că ei au cerut-o — nu o încheiase, întrucît aceia erau puternici, nedorind pacea, ci doar un răgaz pentru a se pregăti. 2. Dar atunci, fiindcă ajunseseră sleiţi de puteri, tratǎ cu aceştia, luă ostatici şi prizonieri de la buri în mare număr, iar de la alţii[195] mai primi cinsprezece mii de oameni. I-a silit să jure că niciodată nu vor mai locui şi nu-şi vor mai paşte vitele la ei în ţară, pe un teritoriu de patruzeci de stadii[196] de hotarele Daciei.

LXXII, 3, 3. Acelaşi Sabinianus[197] a supus şi douăsprezece mii de daci dintre cei din vecinătate, care fuseseră alungaţi din ţara lor de baştină şi erau gata să dea ajutor celorlalţi[198], făgăduind că le va da pămînt în Dacia noastră. Exc. U^G 68 (p. 413).

LXII, 8, 1. Commodus avu de purtat cîteva războaie împotriva barbarilor de dincolo de graniţele Daciei, războaie în care au dobîndit faimă Albinus şi Niger[199], aceştia doi ridicîndu-se mai tîrziu împotriva împăratului Severus...

LXXV, 3, 1. În această vreme, tunete, fulgere şi o ploaie torenţială opriră acţiunile sciţilor[200], care voiau să pornească război. Trăsnetele căzură pe negîndite asupra sciţilor, care stăteau la sfat, şi omorîră trei fruntaşi de-ai lor.

LXXVII, 16, 7... Antoninus sosi în Tracia[201], dar nu se mai preocupă de Dacia, ci trecu Helespontul nu fără primejdii...

LXXVIII, 13, 2. Dacă în privinţa lui însuşi şi a lui Adventus a respectat[202] întocmai datinele, el a procedat însă cu totul necugetat trimiţînd pe Marcius Agrippa ca guvernator, mai întîi în Panonia, apoi în Dacia. Îndată porunci să fie rechemaţi Sabinus şi Castinius[203], guvernatorii acestor două provincii, sub cuvînt că ar avea nevoie de ei. De fapt se temea de bărbăţia lor şi de simţămintele prieteneşti pe care aceştia le nutreau faţă de Caracalla. 3. A trimis pe

[194] După moartea l[illegible] Aurelius pacea se încheie, în vara anului 180, şi cu cvazii şi marcomanii, care reluaseră şi [illegible] luptele în 177 e.n.

[195] Unii editori cred că nu este vorba de cuvîntul « alţii », ci de « alani ».

[196] Aproximativ 74[illegible] m.

[197] C. Vettius Sabinianus Iulius Hospes, legatul celor trei Dacii în anul 180 e.n., a dus lupte cu dacii liberi din afara teritoriului ocupat de romani. Se pare că acelaşi Sabinianus s-a luptat şi cu burii menţionaţi mai sus.

[198] Este vorba de « dacii liberi » din afara graniţelor provinciei. Cf. *Oracolele sibiline*, XII, 180, care vorbesc de « dacii mari » în regiunile de miazănoapte. După L. Schmidt, *Die Ostgermanen*, München, 1934, p. 200, plecarea dacilor (din Ucraina apuseană) s-ar datora migraţiei goţilor — de la Vistula spre regiunile pontice — care provocase, cu ani în urmă, şi invazia costobocilor (cf. Pausania, X, 34, 5).

[199] Clodius Albinus şi Pescennius Niger, viitorii împăraţi romani, s-au luptat cu dacii liberi sau poate cu sarmaţii, în anul 184 e.n.

[200] Autorul îi confundă probabil cu carpii, deoarece la această dată (196 e.n.) nu mai existau grupuri compacte de sciţi care să atace Imperiul roman. N-ar fi exclus (deşi Schmidt, *op. cit.*, neagă această posibilitate) să fie vorba de goţi, care apar în istoriografia antică sub numele de sciţi (cf. Dexip, *loc. cit.*).

[201] Împăratul Caracalla a vizitat Dacia în anul 214 e.n. (cf. Herodian, IV, 8, 1 şi SHA, 5, 4). Vezi şi *Ist. Rom.*, p. 454.

[202] Împăratul Marcus Opellius Macrinus fusese în anul 217 e.n. prefect al pretoriului, împreună cu Oclatinius Adventus.

[203] C. Octavius Appius Sabinus era guvernatorul Panoniei Inferioare, iar C. I. Septimius Castinius, care la sfîrşitul domniei lui Severus fusese şi el guvernator al Panoniei, ajunsese probabil sub Caracalla guvernator al Daciei. Vezi A. Stein, *Die Reichsbeamten von Dazien*, Budapest, 1944, p. 66.

Δέκκιον Τρικκιανὸν ἐς τὴν Παννονίαν ἔστειλεν, ἐκεῖνον μὲν δοῦλον τε κομμωτὴν γυναικός τινος γεγονότα, καὶ διά τε τοῦτο κρίθεντα ὑπὸ τοῦ Σεουήρου καίτοι καὶ τῷ βασιλικῷ συνδεδικηκότα, καὶ ἐπὶ προδοσίᾳ πράγματός τινος ἐς νῆσον ἐκπεσόντα, 4. καὶ μετὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ταραύτου σὺν τοῖς ἄλλοις καταχθέντα, τάς τε διαγνώσεις αὐτοῦ καὶ τὰς ἐπιστολὰς διοικήσαντα, καὶ τὸ τελευταῖον ἐς τοὺς βουλευτὰς τοὺς ἐστρατηγηκότας ἀπωσθέντα ὅτι μειράκια ἔξωρα ἐς τὴν στρατιὰν ἐπῆκτο, τὸν δὲ δὴ Τρικκιανὸν ἔν τε τῷ πλήθει τῷ Παννονικῷ ἐστρατευμένον καὶ θυρωρόν ποτε τοῦ ἄρχοντος αὐτῆς γεγονότα καὶ τότε τοῦ Ἀλβανίου στρατοπέδου ἄρχοντα.

LXXVIII, 20, 3. . . . ὅτι ὁ αὐτὸς . . . ἐπήνει . . . τοὺς Οὐανδίλους καὶ τοὺς Μαρκομάνους φίλους ὄντας ἀλλήλοις συγκεκρουκέναι, καὶ ὅτι τῶν Κουάδων βασιλέα Γαϊοβόμαρον κατηγορηθέντα ἀπεκτόνει.

LXXVIII, 27, 5. . . . οἵ τε Δάκοι* λυμηνάμενοί τινα τῆς Δακίας καὶ πολεμησείοντες ἐπὶ πλεῖον ἀνέσχον, τοὺς ὁμήρους, οὓς ὁ Καράκαλλος ἐν συμμαχίας λόγῳ παρ' αὐτῶν εἰλήφει, κομισάμενοι.

Apud Suid. IV p. 669, n. 483 (ed. Adler). Ὑπόδικοι: κατάκριτοι. στρατιῶται ὑπόδικοι ἐπὶ κακουργίᾳ, δρασμὸν βουλεύοντες παρὰ Δεκέβαλον θανάτῳ κολάζονται**.

* 15 Δάκοι] Δάκριγγοι Reim infeliciter, intelleguntur Daci liberi provinciam Daciam infestantes.

** 483 στρατιῶται sq. Cass D. (ad. 68,9) attr. Reines.

Agrippa[204] în Dacia şi pe Decius Triccianus în Panonia. Primul fusese sclav şi coaforul unei femei. Din această pricină fu adus în faţa judecăţii sub Severus. Apoi, cînd a ocupat slujba de avocat public[205], a fost surghunit într-o insulă, pentru că a trădat interesele statului cu un anumit prilej. 4. După aceea a fost readus de Tarautas[206] împreună cu alţii şi a ajuns referentul şi secretarul său. În cele din urmă, însă, a fost coborît la rangul senatorilor care nu exercitaseră decît pretura[207], fiindcă introdusese în armată tineri care depăşiseră vîrsta. Triccianus[208] slujise doar ca ostaş în trupele din Panonia şi fusese cîndva portar al guvernatorului de pe atunci al acelei provincii. Acum comanda legiunea albană[209].

LXXVIII, 20, 3 . . . [Antoninus][210] . . . se fălea că i-a învrăjbit pe vandali şi pe marcomani, care mai înainte vreme erau prieteni, şi că pe regele cvazilor, Cabriomarus, învinuit în faţa scaunului său de judecată, l-a dat morţii.

LXXVIII, 27, 5 . . . Dacii[211] pustiiră o parte din Dacia, cu gînd să prelungească războiul. Ei stăruiră obţinînd ostaticii, pe care îi luase de la ei Caracalla, ca zălog al alianţei.

La Suidas IV, p. 669, n. 483 (ed. Adler) Condamnaţi: pasibili de judecată. Soldaţi[212] condamnaţi pentru o nelegiuire, voind să fugă[213] la Decebal sînt condamnaţi la moarte.

[204] Marcius Claudius Agrippa, guvernator al Daciei în 217—218 e.n. era concomitent şi legat în *Moesia Inferior*. Vezi Stein, *op. cit.*, p. 67.

[205] *Advocatus fisci*.

[206] Porecla unui gladiator sîngeros, dată şi împăratului Caracalla după moartea sa.

[207] Macrinus este învinuit că a numit persoane de rang pretorian în funcţii de rang consular.

[208] Aelius Dacius Triccianus a fost guvernator în *Pannonia Inferior* în anii 217—218 e.n.

[209] Legiunea II *Parthica*, care era aşezată cu garnizoana lîngă Roma, pe colina Albanus, avea rolul unei gărzi personale a împăratului.

[210] Împăratul Caracalla se afla atunci în regiunile noastre, probabil la Porolissum. Vezi *Ist. Rom.*, p. 454.

[211] După o altă lecţiune: «dacringii»; totuşi se pare că e vorba de «dacii liberi», cărora Macrinus le-a înapoiat ostatecii pe care îi luase Caracalla în anul 214 e.n., cu prilejul vizitei în Dacia (cf. LXXVII, 16, 7).

[212] Pasajul acesta, care a fost socotit că face parte din cartea LXVIII, 9, nu figurează în ediţia folosită.

[213] Aluzie la dezertorii romani care treceau la daci. Cf. supra LXVIII, 9,6.

CXII. ΗΡΩΔΙΑΝΟΥ

ΤΗΣ ΜΕΤΑ ΜΑΡΚΟΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΒΙΒΛΙΑ ΟΚΤΩ

II, 9, 8. . . . Ἔλεγέ τε δεῖν ἐπαμῦναι καὶ ἐπεξελθεῖν τῷ Περτίνακος φόνῳ. ᾔδει δὲ πάντας τοὺς κατὰ τὸ Ἰλλυρικὸν στρατιώτας μεμνημένους τῆς Περτίνακος ἡγεμονίας. 9. ὑπὸ γὰρ Μάρκῳ βασιλεύοντι πολλὰ ἐγείρας σὺν αὐτοῖς κατὰ Γερμανῶν τρόπαια, στρατηγός τε καὶ ἡγεμὼν τῶν Ἰλλυρικῶν κατασταθείς, ἀνδρείαν μὲν πᾶσαν ἐν ταῖς μάχαις πρὸς τοὺς πολεμίους ἐπεδέδεικτο, εὔνοιαν δὲ καὶ χρηστότητα μετὰ σώφρονος καὶ ἐπιεικοῦς ἐξουσίας τοῖς ἀρχομένοις παρέσχετο, ὅθεν αὐτοῦ τὴν μνήμην τιμῶντες ἐπὶ τοῖς οὕτω ὠμῶς κατ' αὐτοῦ τετολμημένους ἠγανάκτουν.

IV, 7, 2. Ἀπάρας δὲ τῆς Ἰταλίας, ἐπί τε ταῖς ὄχθαις τοῦ Ἴστρου γενόμενος, διῴκει δὴ τὰ ἀρκτῷα τῆς ἀρχῆς μέρη, γυμνάσια τοῦ σώματος ποιούμενος ἡνιοχείας καὶ θηρίων παντοδαπῶν συστάδην ἀναιρέσεις, δικάζων μὲν σπανίως, πλὴν νοῆσαι τὸ κρινόμενον εὐφυὴς ἦν εὐθίκτως τε πρὸς τὰ λεχθέντα ἀποκρίνασθαι.

IV, 8, 1. Ἐπὶ δὲ τὰ παρὰ τῷ Ἴστρῳ στρατόπεδα διῴκησε, κατῆλθέ τε εἰς Θρᾴκην Μακεδόσι γειτνιῶσαν, εὐθὺς Ἀλέξανδρος ἦν, καὶ τήν τε μνήμην αὐτοῦ παντοίως ἀνενεώσατο, εἰκόνας τε καὶ ἀνδριάντας ἐν πάσαις πόλεσιν ἀναστῆναι ἐκέλευσε. . .

VI, 7, 6. . . . Μέγιστοι γὰρ δὴ οὗτοι ποταμῶν ὑπ' ἄρκτῳ ῥέουσι, Ῥῆνός τε καὶ Ἴστρος, ὁ μὲν Γερμανούς, ὁ δὲ Παίονας παραμείβων·

CXII. HERODIAN

(ISTORICUL)

S-a născut în Siria și a ocupat diferite demnități în statul roman, făcînd parte din ordinul cavalerilor. Herodian a scris o *Istorie*, în 8 cărți, în care povestește evenimentele de la moartea lui Marcus Aurelius (180 e. n.) pînă la moartea lui Maximinus (238 e. n.). Autorul, deși n-are prejudecățile senatoriale ale contemporanului său Dio Cassius, de multe ori s-a lăsat și el antrenat de patosul oratoric..

Ediția: ***Herodiani Ab excessu Divi Marci libri octo*** edidit K. Stavenhagen, Teubner. Leipzig, 1923.

ISTORIA ÎMPĂRAȚILOR DE DUPĂ MARCUS, ÎN OPT CĂRȚI

II, 9, 8. . . . Mai spunea [1] că trebuie să vină într-ajutor și să răzbune moartea lui Pertinax. Știa că toți soldații din Illyricum țin minte vremea cînd Pertinax le fusese comandant [2]. 9. Căci sub domnia lui Marcus, [Pertinax] înălțase multe trofee împreună cu ei, [biruindu-i] pe germani [3], și în calitate de comandant și guvernator al [ținuturilor] ilirice arătase întreaga măsură a vitejiei sale în luptele împotriva vrăjmașilor. El dovedise înțelegere și bunătate față de cei de sub acultarea sa, stăpînirea lui fiind cumpătată și blîndă. De aceea soldații îi cinsteau amintirea și erau mînioși pe cei ce îndrăzniseră o faptă atît de cumplită.

IV, 7, 2. Plecînd [4] din Italia și ajungînd pe malurile Istrului, administra părțile de la miazănoapte ale imperiului, iar — pentru gimnastica trupului — conducea care și dobora din apropiere tot felul de animale sălbatice. Nu împărțea decît rare ori dreptate, dar avea multă pricepere în judecarea plîngerilor, pronunțînd hotărîri bine chibzuite.

IV, 8, 1. Cercetînd taberele de la Istru, sosi și în Tracia, care se învecinează cu Macedonia. Acolo se purta ca și cum ar fi fost Alexandru și, împrospătînd amintirea aceluia în diferite chipuri, dădu poruncă să i se așeze tablouri și statui în toate orașele. . .

VI, 7, 6, Aceste două fluvii, Rinul și Istrul, sînt cele mai mari din nord. Unul străbate țara germanilor, iar celălalt trece pe lîngă peoni. Vara sînt navi-

---

[1] Viitorul împărat Septimius Severus era guvernator al Panoniei Superioare, în primăvara anului 193, cînd a fost ucis împăratul Pertinax.

[2] Aluzie la funcția de guvernator al celor două Moesii și al Daciei pe care le-a exercitat între anii 175—179 e.n. (cf. SHA, *Pertinax*, 2, 10).

[3] Aluzie la luptele împotriva cvazilor, din anul 171 e.n., în calitate de comandant al legiunii I.

[4] Împăratul Caracalla a vizitat Dacia în anul 214 e.n. (cf. Dio Cassius, LXXVII, 16, 7).

[5] Împăratul Maximinus se adresează soldaților.

οἳ θέρους μὲν ναυσίπορον ἔχουσι τὸ ῥεῖθρον διὰ βάθος τε καὶ πλάτος, τοῦ δὲ χειμῶνος παγέντες ὑπὸ τοῦ κρύους ἐν πεδίου σχήματι καθιππεύονται. 7. Ἀντιτυπὲς δὲ οὕτω καὶ στερρὸν γίνεται τό ποτε ῥεῖθρον ὡς μὴ μόνον ἵππον ὁπλαῖς καὶ ποσὶν ἀνθρώπων ἀντέχειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀρύσασθαι θέλοντας μὴ κάλπεις ἐπ' αὐτῷ μηδὲ κοῖλα σκεύη φέρειν, πελέκεις δὲ καὶ δικέλλας, ἵν' ἐκκόψαντες γυμνόν τε σκεύους ἀράμενοι, τὸ ὕδωρ φέρουσιν ὥσπερ λίθον. Φύσις μὲν δὴ τῶν ποταμῶν αὕτη.

VII, 8, 4. « . . . Ὅπλα ἐφ' ὑμᾶς καὶ τὴν ὑμετέραν ἀνδρείαν οὐ Γερμανοὶ αἴρονται, οὓς πολλάκις ἐνικήσαμεν, οὐ Σαυρομάται, οἳ περὶ εἰρήνης ἑκάστοτε ἱκετεύοντες. . . ».

gabile mulțumită adîncimii și lățimii lor. Iarna îngheață din pricina frigului și pot fi trecute călare, ca pe o cîmpie. 7. Valurile acestor ape se învîrtoșează și se fac atît de tari, încît nu numai că rezistă la copitele cailor și la picioarele oamenilor, ba chiar acei ce vor să ia apă nu folosesc urcioare sau vase mai mari, ci securi și săpăligi, ca să taie blocuri de gheață și duc astfel apa — fără vas — ca pe un bolovan. Prin urmare iată natura acestor fluvii.

VII, 8, 4. « . . . Ridică [5] armele împotriva voastră și a vitejiei voastre nu germanii, pe care i-am biruit de multe ori, nu sarmații — care ne cer întotdeauna pace [6]. . . »

---

[6] Aluzie la luptele împotriva iazigilor și a dacilor liberi din anii 235—236 e.n. (cf. SHA, *Maximinus*, 13, 3).

CXIII. ΙΠΠΟΛΥΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΒ' ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

PG, X, col. 951. Ἀνδρείας, Σκύθαις, Θρᾴκαις κηρύξας, ἐσταυρώθη ἐν Πάτραις τῆς Ἀχαίας ἐπὶ ἐλαίας ὄρθιος καὶ θάπτεται ἐκεῖ.

CXIII. HIPOLIT [ROMANUL]

S-a născut în anul 175 e.n. şi a murit în timpul persecuţiilor organizate împotriva creştinilor de către împăratul Decius (250 e.n.). A fost un scriitor fecund şi a lăsat o operă întinsă.

Ediţia: *Patrologia Graeca*, ed. J. Migne, vol. X, Paris, 1857.

DESPRE CEI DOISPREZECE APOSTOLI

PG X, col. 951. Andrei a vestit [cuvîntul Evangheliei] sciţilor [1] şi tracilor. El a fost răstignit la Patras în Ahaia, [fiind legat] în picioare de un măslin şi este înmormîntat acolo.

---

[1] Deşi în provincia *Scythia* (Dobrogea) au existat creştini, probabil încă din primele secole ale erei noastre, rolul apostolului Andrei (cf. Origene, *Comentarii la Geneză*, 24) în răspîndirea noii religii este îndoielnic (vezi *Ist. Rom.*, p. 588).

CXIV. ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΚΕΛΣΟΥ

I, 16 [334]. Θαυμάζω δὲ πῶς Ὀδρύσας μὲν καὶ Σαμόθρᾳκας, καὶ Ἐλευσινίους καὶ Ὑπερβορέους ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις καὶ σοφωτάτοις ἔταξεν ἔθνεσιν ὁ Κέλσος, τοὺς δὲ Ἰουδαίους οὐκ ἠξίωσεν οὔτε εἰς σοφοὺς παραδέξασθαι οὔτε εἰς ἀρχαίους... 335... ἀλλὰ καὶ τοὺς μὲν Ὁμήρου Γαλακτοφάγους, καὶ τοὺς Γαλατῶν Δρυΐδας, καὶ τοὺς Γέτας σοφώτατα λέγει ἔθνη εἶναι καὶ ἀρχαῖα... ὧν οὐκ οἶδα εἰ φέρεται συγγράμματα.

II, 55 [429]. Μετὰ ταῦτα φησιν ὁ Ἰουδαῖος πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας τῷ Ἰησοῦ πιστεύοντας· «Φέρε δὴ καὶ πιστεύωμεν ὑμῖν τοῦτ' εἰρῆσθαι. πόσοι δ' ἄλλοι τοιαῦτα τερατεύονται, πειθοῦς ἕνεκα τῶν εὐήθως ἀκουόντων, ἐνεργολαβοῦντες τῇ πλάνῃ; ὅπερ οὖν καὶ Ζάμολξιν ἐν Σκύθαις φασὶ τὸν Πυθαγόρου δοῦλον, καὶ αὐτὸν Πυθαγόραν ἐν Ἰταλίᾳ... καὶ Ὀρφέα ἐν Ὀδρύσαις...»

III, 34 [469]. ...Μετὰ ταῦτα «παραπλήσιον ἡμᾶς» οἴεται «πεποιηκέναι τὸν», ὥς φησιν ὁ Κέλσος, ἁλόντα καὶ ἀποθανόντα θρησκεύοντας, τοῖς Γέταις σέβουσι τὸν Ζάμολξιν...»

III, 54 [483]. ... ἢ καὶ ἡμεῖς μέλλομεν ἐγκαλεῖν φιλοσόφοις οἰκότριβας ἐπ' ἀρετὴν προτρεψαμένοις, Πυθαγόρᾳ μὲν τὸν Ζάμολξιν Ζήνωνι δὲ τὸν Περσαῖον καὶ χθὲς καὶ πρώην τοῖς προτρεψαμένοις Ἐπίκτητον ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν;

CXIV. ORIGENE

S-a născut la Alexandria în anul 185 şi a murit la Tir în anul 255 e.n., fiind unul dintre primii şi cei mai importanţi scriitori bisericeşti. Origene a scris numeroase lucrări, care conţin idei originale, ceea ce a făcut să fie declarat eretic. Opera s-a nu s-a păstrat decît în parte.

Ediţii: *Origenes Werke*, erster Band, Buch I—IV gegen Celsus, herausgegeben von Paul Koetschau, Leipzig, 1899; *Eusebius Kirschengeschichte* herausgegeben von Eduard Schwartz, fünfte Auflage, Berlin, 1955; *Origenes Werke*, elfter Band, Origenes Matthäuserklärung II. Die lateinische Übersetzung der Commentariorum series herausgegeben... von Erich Klostermann, Leipzig, 1933.

ÎMPOTRIVA LUI CELSUS[1]

I, 16, [334]. Mă mir cum de i-a aşezat Celsus pe odrisi, pe samotraci, pe eleusini şi pe hiperboreeni între neamurile cele mai vechi şi mai înţelepte, iar pe iudei n-a socotit vrednic să-i rînduiască nici între neamurile înţelepte, nici între cele vechi... 335... El spune însă că sînt neamuri foarte înţelepte şi vechi galactofagi ai lui Homer, druizii galilor şi geţii... de la care nu ştiu dacă se păstrează ceva scris.

II, 55 [429]. După aceea iudeul grăi către concetăţenii săi care credeau în Isus: « Hai, să admitem că vi s-au prorocit toate acestea ». Cîţi alţii însă spun astfel de minunăţii, ca să convingă pe cel care ascultă prosteşte şi să tragă foloase din rătăcirea lor? Aşa se zice că a făcut şi Zamolxis, sclavul lui Pitagora, la sciţi şi chiar Pitagora în Italia.. şi Orfeu la odrisi...

III, 34, [469]... Apoi, fiindcă cinstim pe cel prins şi mort, cum spune Celsus, el crede « că noi am făcut la fel ca geţii care cinstesc pe Zamolxis...»

III, 54 [483]... Oare şi noi trebuie să învinuim pe filozofi că au îndemnat sclavi la virtute, pe Pitagora că a îndemnat pe Zamolxis, pe Zenon că a îndemnat pe Persaios şi pe cei care nu demult au îndemnat pe Epictet să se îndeletnicească cu filozofia?

---

[1] Filozof platonic din secolul al II-lea e. n., care cel dintîi a combătut în scris creştinismul.

ΕΚ ΤΟΥ Γ' ΤΟΜΟΥ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΕΣΙΝ ΕΞΗΓΕΤΙΚΩΝ

[24]. Τῶν δὲ ἱερῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀποστόλων τε καὶ μαθητῶν ἐφ' ἅπασαν κατασπαρέντων τὴν οἰκουμένην, Θωμᾶς μέν, ὡς ἡ παράδοσις περιέχει, τὴν Παρθίαν εἴληχεν, 'Ανδρέας δὲ τὴν Σκυθίαν. . . ταῦτα 'Ωριγένει ἐν τρίτῳ τόμῳ τῶν εἰς τὴν Γένεσιν ἐξηγητικῶν εἴρηται.

SERIES VETERIS INTERPRETATIONIS COMMENTARIORUM ORIGENIS IN MATTHAEUM

39 [858]. Non enim fertur praedicatum esse Evangelium apud omnes Aethiopas, maxime apud eos qui sunt ultra flumen; sed nec apud Seras, nec apud Orientem audierunt Christianitatis sermonem. Quid autem dicamus de Britannis, aut Germanis, qui sunt circa Oceanum, vel apud Barbaros Dacos et Sarmatas et Scythas, quorum plurimi nondum audierunt Evangelii verbum, audituri sunt autem in ipsa saeculi consummatione.

DIN CARTEA A III-A A COMENTARIILOR LUI ORIGENE LA GENEZĂ

[24]. Cînd sfinții apostoli și ucenici ai Mîntuitorului nostru s-au răspîndit în toată lumea, Toma, după cum spune tradiția, a primit [prin tragere la sorți] Parția, iar Andrei[2] Sciția[3]. . . Aceste lucruri le spune Origene în cartea a treia a comentariilor la Geneză.

VECHEA TĂLMĂCIRE A COMENTARIILOR LUI ORIGENE LA MATEI[4]

39 [858] Căci nu se spune că Evanghelia a fost propovăduită la toți etiopienii, mai ales la cei care sînt dincolo de fluviu; nici la seri, nici la cei din răsărit nu s-a auzit cuvîntul creștinității. Ce să mai spunem de britani sau de germani, care locuiesc lîngă Ocean; ori de barbarii daci, sarmați și sciți, dintre care cei mai mulți încă n-au auzit[5] cuvîntul Evangheliei, dar îl vor auzi, chiar la sfîrșitul lumii.

---

[1] Pasajul acesta, atribuit lui Origene, pe baza indicațiilor lui Eusebiu din Cezarea (cf. *Istoria bisericească*, III,1), vine în contradicție cu un altul din *Comentarii la Matei*, 39 (cf. infra). Explicația pare să fie contaminarea a două surse diferite (o tradiție anonimă și Origene) în capitolul lui Eusebiu, cum crede A. Harnack, *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den drei ersten Jahrhunderten*, Leipzig, 1924, p. 109–110.

[3] Nu se poate ști dacă autorul anonim al acestui pasaj se referă la regiunile locuite de sciți sau la Dobrogea *(Scythia Minor)*, cum au încercat să demonstreze unii cercetători (vezi J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiénnes de l'Empire romain*, Paris, 1918, p. 29), care cred că se poate vorbi despre o activitate de convertire desfășurată de apostolul Andrei în regiunile noastre. Cf. și Hipolit Romanul.

[4] Din lucrarea aceasta, în 25 de cărți, nu s-au păstrat decît unele cărți, dintre care o parte doar într-o traducere latină a unor autori necunoscuți.

[5] Constatarea aceasta, care vine în contradicție cu pasajul de mai sus (cf. *Comentarii la Geneză*, 24), infirmă afirmația lui Tertulian (cf. *Împotriva evreilor*, 7). Pentru problema mult dezbătută a izvoarelor literare ale creștinismului daco-roman vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 234–247, unde sînt pe larg discutate toate aceste pasaje.

CXV. ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΛΑΕΡΤΙΟΥ

ΒΙΩΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ ΤΩΝ ΕΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΙ ΕΥΔΟΚΙΜΗΣΑΝΤΩΝ

V, 83. ... Γεγόνασι δὲ Δημήτριοι ἀξιόλογοι εἴκοσι· πρῶτος Χαλκηδόνιος, ... ἕκτος Καλλατιανός, ὁ γεγραφὼς περὶ Ἀσίας καὶ Εὐρώπης εἴκοσι βίβλους.

V, 93. ... Γεγόνασι δ' Ἡρακλεῖδαι τεσσαρεσκαίδεκα· πρῶτος αὐτὸς οὗτος... 94. ... πέμπτος Καλλατιανὸς ἢ Ἀλεξανδρεύς, γεγραφὼς τὴν Διαδοχὴν ἐν ἓξ βιβλίοις καὶ Λεμβευτικὸν λόγον, ὅθεν καὶ Λέμβος ἐκαλεῖτο.

CXV. DIOGENE LAERȚIU

Diogene Laerțiu a trăit în prima jumătate a secolului al III-lea e.n. și a scris o colecție de epigrame (astăzi pierdute), precum și o istorie a filozofilor de seamă. Aceasta din urmă este o compilație, care își are importanța ei, deoarece cele mai multe din izvoarele folosite au dispărut de mult și nu ne mai stau la îndemînă. Autorul pomenește și cîteva nume de filozofi originari din cetățile pontice, îndeosebi din Callatis.

Ediția: *Diogenes Laertius, Lives of eminent philosophers* with an English translation by R. D. Hicks, vol. I–II, Loeb Classical Library, Londra, 1925.

VIEȚILE, DOCTRINELE ȘI CUGETĂRILE FILOZOFILOR VESTIȚI

V, 83. .. Au fost douăzeci de [bărbați] vestiți cu numele Demetrios: primul din Calcedon[1]. . ., al șaselea Demetrios din Callatis[2] care a scris o lucrare de geografie despre Asia și Europa în 20 de cărți.

V, 93. ... Au fost paisprezece [filozofi] cu numele Heraclid: primul chiar acesta [despre care vorbim][3]. . . 94. . . al cincilea, Heraclid din Callatis[4] sau din Alexandria, care a scris *Succesiunea* [în timp a filozofilor][5], în 6 cărți și *Raționamentul lembeutic*[6], din care cauză era numit și Lembos[7].

---

[1] Retor din secolul al V-lea î.e.n.

[2] S-a născut în a doua jumătate a sec. al III-lea î.e.n. și a scris în jurul anului 200 una dintre cele mai bune lucrări asupra regiunilor pontice. Opera, care cuprindea de fapt material istoric și etnografic, așezat în ordine geografică, a exercitat o mare înrîurire asupra descrierilor ulterioare ale Pontului Euxin (cf. Ps.-Scymnos, v. 719).

[3] Heraclid din Pont, elev al lui Platon, care a trăit în secolul al IV-lea î.e.n.

[4] Originar, probabil, din Callatis, a trăit la curtea lui Ptolemeu VI, cam între anii 170–146 î.e.n. În afară de operele citate a mai scris *Istorii*, în 37 de cărți, și un rezumat al *Biografiilor* lui Satyros.

[5] Era o prelucrare rezumativă a operei cu același nume a lui Sotion, care a fost mult folosită de Diogene Laerțiu.

[6] Nu știm nimic despre conținutul lucrării.

[7] Cuvîntul înseamnă « corabie de război cu un pinten de atac ».

CXVI. ΑΘΗΝΑΙΟΥ

ΔΕΙΠΝΟΣΟΦΙΣΤΑΙ

V, 50, p. 213 a. Βασιλεὺς Μιθριδάτης κρατεῖ μὲν Βιθυνίας καὶ τῆς ἄνω Καππαδοκίας, κρατεῖ δὲ τῆς συνεχοῦς 'Ασίας ἁπάσης ἄχρι Παμφυλίας καὶ Κιλικίας. Καὶ βασιλεῖς μὲν αὐτὸν 'Αρμενίων καὶ Περσῶν δορυφοροῦσι, δυνάσται δὲ τῶν περὶ τὴν Μαιῶτιν καὶ τὸν ὅλον Πόντον κατῳκισμένων ἐθνῶν ἐν περιμέτρῳ τρισμυρίων σταδίων. . . p. 213 c. Διὸ καὶ πρὸς τὴν Θρᾴκην καὶ τὴν Μακεδονίαν μεγάλα πέμπεται στρατόπεδα, καὶ τὰ τῆς 'Ευρώπης ἅπαντα μέρη ἀθρόα εἰς αὐτὸν μεταβέβληται. Πάρεισι γὰρ πρὸς αὐτὸν πρέσβεις οὐ μόνον ἐκ τῶν 'Ιταλικῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ καὶ παρὰ Καρχηδονίων, συμμαχεῖν ἀξιοῦντες ἐπὶ τὴν τῆς 'Ρώμης ἀναίρεσιν.

VI, 25, p. 234 a. Τῶν δὲ Γαλατῶν οἱ Σκορδίσται καλούμενοι χρυσὸν μὲν οὐκ εἰσάγουσιν εἰς τὴν αὐτῶν χώραν, ληζόμενοι δὲ τὴν ἀλλοτρίαν καὶ ἀδικοῦντες <τὸν ἄργυρον> οὐ παραλείπουσι. p. 234 b. Τὸ δ' ἔθνος αὐτῶν ἐστι μὲν λείψανον τῶν μετὰ Βρέννου στρατευσαμένων ἐπὶ τὸ Δελφικὸν μαντεῖον Γαλατῶν, Βαθανάττος δέ τις ἡγεμὼν αὐτοὺς διῴκισεν ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν ῎Ιστρον τόπους. . . ἀφ' ἧς καὶ τὴν ὁδόν, δι' ἧς ἐνόστησαν, Βαθανattίαν καλοῦσι καὶ τοὺς ἀπογόνους τοὺς ἐκείνου Βαθανάττους ἔτι καὶ νῦν προσαγορεύουσιν. 'Αφωσιώκασι δὲ οὗτοι τὸν χρυσὸν καὶ οὐκ εἰσφέρουσιν εἰς τὰς πατρίδας, δι' ὃν πολλὰ καὶ δεινὰ ἔπαθον· ἀργύρῳ δὲ χρῶνται καὶ τούτου χάριν πολλὰ καὶ δεινὰ ποιοῦσιν.

VI, 272 c. Κτησικλῆς δ' ἐν τρίτῃ Χρονικῶν (FHG, IV, p. 375) . . . φησὶ . . . 'Αθήνησιν ἐξετασμὸν γενέσθαι ὑπὸ Δημητρίου τοῦ

CXVI. ATHENAIOS

Athenaios s-a născut la Naucratis pe la începutul secolului al III-lea e.n. şi a scris o carte preţioasă, în forma unor povestiri în jurul mesei. Opera care poartă numele *Banchetul înţelepţilor* sau *Înţelepţii la banchet*, ni s-a păstrat cu unele lacune: lipsesc cărţile I—II şi o parte din III şi XI. În cele 15 cărţi păstrate ale lucrării, faţă de cele 30 iniţiale, autorul consemnează numeroase ştiri şi citate, scoase din diferiţi autori, îndeosebi comediografi. Unele citate sînt luate din istorici, biografi, poeţi etc., iar altele provin din alţi compilatori. Materialul este totuşi preţios, deoarece o bună parte din izvoare s-au pierdut, iar Athenaios a lucrat cu pasiune şi cu grijă.

Ediţia: *Athenaei Naucratitae Deipnosophistarum libri XV* recensuit Georgius Kaibel, vol. I—III, Teubner, Leipzig, 1887—1890.

BANCHETUL ÎNŢELEPŢILOR

V, 50, p. 213. Regele Mitridate a stăpînit atît Bitinia, cît şi Capadocia de sus, apoi şi întreaga Asie, fără întrerupere, pînă în Pamfilia şi Cilicia. Alcătuiau garda lui personală regii armenilor şi perşilor şi dinaştii mărunţi din jurul Lacului Meotic şi ai popoarelor care locuiesc întregul Pont, pe o întindere de treizeci de mii de stadii. . . p. 231 c. Din aceste motive el trimise împotriva Traciei şi Macedoniei numeroase oşti mari şi toate regiunile[1] din Europa au trecut laolaltă de partea lui. La el au venit soli nu numai de la neamurile italice, dar şi din partea cartaginezilor[2], socotind că se cuvine să lupte împreună pentru nimicirea Romei.

VI, 25, p. 234a. Dintre galati, cei numiţi scordisci nu introduc aurul în ţara lor; argintul însă, cînd jefuiesc alte ţinuturi şi le păgubesc, nu-l trec cu vederea. p. 234b. Neamul galatilor este o rămăşiţă a galilor, care — sub conducerea lui Brennus — au atacat sanctuarul de la Delfi[3]. Un conducător Bathanattos i-a strămutat în locurile de lîngă Istru[4]. După numele acestuia, şi drumul pe care s-au întors îl numesc Bathanattia, iar urmaşilor lui le spun şi astăzi «bathanaţi». Ei au refuzat aurul şi nu-l aduc în ţara lor, pentru că din pricina lui înduraseră multe şi grele neplăceri. În schimb se folosesc de argint şi, pentru a-l obţine, săvîrşesc multe grozăvii.

VI, 272c. Ctesicles[5], în cartea a III-a din *Cronicile* (FHG, IV, p, 375) scrie. . . că s-a făcut la Atena — de către Demetrios din Phaleron — o numără-

[1] Coastele europene ale Mării Negre şi ale Bosforului (cf. Apian, *Mitridate*, 15, 52 şi 62, 291).

[2] Autorul îl confundă probabil pe Mitridate cu unul dintre regii din timpul celui de-al doilea război punic, adică cu Filip al III-lea, cu Antioh al III-lea sau chiar cu Prusias I al Bitiniei.

[3] Cf. Trogus Pompeius, XXV, 1, 2 şi XXXII, 3, 6.

[4] Cf. Strabon, VII, 5, 2 şi VII, 5, 12.

[5] Istoric despre care nu se ştie cînd a trăit (sfîrşitul secolului al III-lea î.e.n.?).

Φαληρέως τῶν κατοικούντων τὴν Ἀττικὴν καὶ εὑρηθῆναι Ἀθηναίους μὲν δισμυρίους πρὸς τοῖς χιλίοις, μετοίκους δὲ μυρίους, οἰκετῶν δὲ μυριάδας μ'. Νικίας δ' ὁ Νικηράτου, ὡς ὁ καλὸς ἔφη Ξενοφῶν ἐν τῷ περὶ πόρων (4, 14), χιλίους ἔχων οἰκέτας ἐμίσθωσεν αὐτοὺς εἰς τὰ ἀργυρεῖα Σωσίᾳ τῷ Θρᾳκὶ ἐφ' ᾧ ὀβολὸν ἑκάστου τελεῖν τῆς ἡμέρας, p. 272 d. Ἀριστοτέλης δ' ἐν Αἰγινητῶν πολιτείᾳ καὶ παρὰ τούτοις φησὶ γενέσθαι ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα μυριάδας δούλων. Ἀγαθαρχίδης δ' ὁ Κνίδιος ἐν τῇ ὀγδόῃ καὶ τριακοστῇ τῶν Εὐρωπιακῶν (FHG, III, p. 194) „Δαρδανεῖς φησι δούλους κεκτῆσθαι τὸν μὲν χιλίους, . . . τὸν δὲ καὶ πλείους· τούτων δ' ἕκαστον ἐν μὲν εἰρήνῃ γεωργεῖν, ἐν πολέμῳ δὲ λοχίζεσθαι ἡγεμόνα νέμοντας τὸν ἴδιον δεσπότην."

VII, 88, p. 311 f. . . . Οἱ δ' ἐν τῷ Νείλῳ ποταμῷ γινόμενοι λάτοι τὸ μέγεθος εὑρίσκονται καὶ ὑπὲρ διακοσίας λίτρας ἔχοντες. Ὁ δε ἰχθὺς οὗτος λευκότατος ὢν καὶ ἥδιστός ἐστι πάντα τρόπον σκευαζόμενος, παραπλήσιος ὢν τῷ κατὰ τὸν Ἴστρον γινομένῳ γλάνιδι . . .

X, 67, p. 447 c. Ἑλλάνικος δ' ἐν Κτίσεσι καὶ ἐκ ῥιζῶν, φησὶ, κατασκευάζεσθαι τὸ βρῦτον, γράφων ὧδε (FHG, I, 59)· «Πίνουσι δὲ βρῦτον ἔκ τινων ῥιζῶν, καθάπερ οἱ Θρᾷκες ἐκ τῶν κριθῶν».

XII, 536 d. Φύλαρχος δ' ἐν τῇ ι' τῶν Ἱστοριῶν Θρᾳκῶν φησι τῶν καλουμένων Κροβύζων βασιλέα γενέσθαι Ἰσάνθην, τρυφῇ πάντας τοὺς καθ' ἑαυτῶν ὑπερβαλλόμενον· ἦν δὲ καὶ πλούσιος καὶ καλός.

XII, 557 b. Προσεκτήσατο δὲ καὶ Μολοττῶν βασιλείαν, γήμας Ὀλυμπιάδα, ἐξ ἧς ἔσχεν Ἀλέξανδρον καὶ Κλεοπάτραν. Καὶ τὴν Θρᾴκην δὲ ὅτε εἷλεν, ἧκε πρὸς αὐτὸν Κοθήλας ὁ τῶν Θρᾳκῶν βασιλεύς, ἄγων Μήδαν τὴν θυγατέρα καὶ δῶρα πολλά. Γήμας δὲ καὶ ταύτην ἐπεισήγαγε τῇ Ὀλυμπιάδι.

XIV, 24, p. 627 d. . . . Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν βαρβάρων τὰς ἐπικηρυκείας ποιοῦνται μετ' αὐλῶν καὶ κιθάρας, καταπραΰνοντες τῶν ἐναντίων τὰ ψυχάς, p. 627 e. Θεόπομπος δ'ἐν τεσσαρακοστῇ ἕκτῃ τῶν ἱστοριῶν (FHG, I, 319)· «Γέται, φησὶ, κιθάρας ἔχοντες καὶ κιθαρίζοντες τὰς ἐπικηρυκείας ποιοῦνται».

toare [6] a locuitorilor Aticii, găşindu-se douăzeci şi una de mii de atenieni, zece mii de meteci şi patru sute de mii de sclavi. Şi, precum spune elegantul Xenofon în cartea sa *Despre venituri* (4, 14), avînd o mie de sclavi, Nicias [7], fiul lui Niceratos, i-a închiriat lui Sosias din Tracia, pentru minele de argint, în schimbul plăţii unui obol de argint pe zi pentru fiecare din ei, p. 272 d. Aristotel în *Constituţia eginetilor*, spune că — la aceştia — au existat patru sute şi şaptezeci de mii de sclavi. Iar Agatharchides [8] din Cnidos, în cartea a XXXVIII-a a *Chestiunilor europene* (FHG, III, p. 194), afirmă că «dardanii au sclavi, unul posedînd o mie. . . altul chiar mai mulţi [9]. Fiecare dintre sclavi, în vreme de pace, lucrează la muncile cîmpului, iar în timp de război, ei alcătuiesc unităţi militare, avînd drept comandant pe propriul lor stăpîn».

VII, 88, p. 311f. . . Latoşii [10], peşti ce se află în fluviul Nil, sînt mari şi au peste două sute de livre. Acest peşte cu solzii strălucitori e foarte gustos şi se pregăteşte în tot chipul, asemuindu-se grozav cu somnul care se găseşte în Istru. . .

X, 67, p. 447c. Hellanicos în *Întemeieri* spune că berea [11] se pregăteşte şi din rădăcini, scriind astfel (FHG, I, p. 59): «Ei beau bere făcută din rădăcini, întocmai ca tracii care beau bere pregătită din orz».

XII, 536d.: Phylarchos [12] spune în cartea a zecea a *Istoriilor* sale că peste tracii numiţi crobisi s-a făcut rege Isanthes, care-i întrecea în desfrîu pe toţi cei din neamul său. Era bogat şi frumos.

XII, 557b. [Filip] a mai primit ca zestre regatul moloşilor, luînd în căsătorie pe Olimpiada — care i-a născut pe Alexandru şi pe Cleopatra. Iar cînd cuceri Tracia [13], veni la el Cothelas [14], regele tracilor, aducîndu-i pe Meda, fiica sa, şi daruri multe. A luat-o în căsătorie şi pe aceasta şi a dus-o sub acelaşi acoperămînt cu Olimpiada.

XIV, 24, p. 627d. . . Mulţi dintre barbari trimit şi soliile lor însoţite de cîntări din flaut şi chitare, pentru a îmblînzi sufletele inamicilor p. 627e. Astfel Teopomp [15], în cartea a XLVI-a a *Istoriilor* sale, spune (FHG, I, p. 319): «Geţii cîntă din citerele pe care le aduc cu ei, cînd se găsesc într-o solie».

---

6 Statistica a avut loc în jurul anului 310 î.e.n.
7 Vestit om de stat din timpul războiului peloponesiac.
8 Istoric peripatetician din secolul al II-lea î.e.n.
9 În realitate trebuie să fie vorba, mai degrabă, de raporturi clientelare, ca la celţi şi iliri (vezi Pippidi, *Contribuţii*, p. 267—270, care discută sclavajul la daci).
10 Peşte exotic, roşu, cu pete negre, care trăieşte în Oceanul Indian.
11 Nu e vorba de berea propriu-zisă, ci de o băutură spumoasă, pregătită din cereale.
12 Cf. supra.
13 În anul 341 î.e.n.
14 Probabil un rege get din sudul Dunării (vezi Pârvan, *Getica*, p. 55).
15 Cf. supra.

CXVII. SCUTUM DURAE-EUROPI REPERTUM

2. ME [CEMBPIA]

. . . .

6. ΔΙΟΝΥCΟΠΟΛΙ
7. ΤΥΜΟΥ
8. ΒΥΒΟΝΑ
9. ΤΡΙCCΟ
10. ΚΑΛΛΑΤΙC
11. ΑΜΛΑΙΔΥΝΑ
12. CΤΡΑΤΟΝΟ
13. ΤΟΜΕΑ Χ$^{ο\chi}_{\lambda}$ ΜΛ ΓΥ

CXVII. SCUTUL DE LA DURA-EUROPOS

În cursul săpăturilor de la Dura-Europos, pe malul stîng al Eufratului, efectuate sub conducerea lui Franz Cumont, între anii 1922—1923, au fost găsite o serie de scuturi de paradă, din lemn, iar pe unul dintre ele o bucată de piele pictată. Scuturile au dimensiunile de 1,10—1,20 m lungime și 0,80 m lărgime. Pergamentul, care are lărgimea de 45 cm și înălțimea de 18 cm, cuprinde o listă de etape de-a lungul țărmului Mării Negre, din Bulgaria pînă în Crimeea (de la Mesembria pînă după Artabdera). Interiorul scutului, în albastru, reprezintă marea pe care se află două corăbii, iar pe margine sînt înșirate numele localităților împreună cu cifrele care arată distanța dintre ele. Pe lîngă majoritatea numelor mai este pictată și cîte o casă, indicînd probabil locul de odihnă al trupelor în trecere. Cursurile de apă sînt și ele însemnate cu albastru. Scutul a aparținut unui soldat din *Cohors XX Palmyrenorum sagittariorum* și poate fi raportat la epoca 230—250 e.n. (prima mențiune a unității la Palmyra — evacuarea orașului). Avînd însă în vedere că drumul parcurs de arcașul palmirian trecea prin regiuni în care invazia goților, din 238 e.n. și anii următori, a întrerupt comunicațiile, trebuie mai curînd să plasăm data în deceniul al patrulea sau la începutul celui de-al cincilea. Deși fragmentul s-a păstrat destul de nesatisfăcător, se vede totuși că a fost întocmit după modelul unui « itinerar ».

Franz Cumont a editat scutul în volumul privitor la săpăturile de la Dura-Europos; problema a fost reluată de numismatul romîn I. Mititelu, care a reușit să mai descifreze o serie de nume și amănunte, îndreptînd unele lecțiuni ale lui Cumont.

Ediții: Franz Cumont, *Fouilles de Doura-Europos (1922—1923)*, Guethner, Paris, 1926, p. 330; I. Mititelu, *Itineraria Romana. Le Bouclier de Doura-Europos*, în « Buletinul Societății numismatice romîne », XVXXII (1943), p. 78—91.

2. Me[sembria]

. . . .

6. Dionysopolis
7. Timum
8. Bizone
9. [Capul] Tirizis
10. Callatis
11. Amlaidyna
12. Stratonis
13. Tomis[1] 33 mii 400 [de pași]

---

[1] E vorba de distanța de la Callatis la Tomis. Semnul χ ar fi, după Mititelu, un « chrismon » indicînd existența unui episcopat la Constanța. Interpretarea este cu totul fantezistă, deoarece la data aceea religia creștină, fiind un cult oriental oarecare, pe nici un itinerar nu putea figura sediul vreunui episcopat, real sau fictiv. Celelalte semne sînt interpretate ca un fel de dig, care ar arăta existența portului.

14. ΟΛΥΜΥΡΥΑ Μ́ΟΔ
15. ICTPOΠOTΓ Μ́ΜΔ
16. ΧαΛγοκ
17. ΔΑΝΟΥΒΙC ΠΟΤ Μ...
18. ΧΡΛ
20. ΤΥΡΑC Μ́ ΠΔΦ

14. Halmyris 74 mii [de paşi]
15. Fluviul Istru [2] 44 mii [de paşi]
16. [Semne negre, făcute cu mîna şi care sînt ilizibile]
17. Fluviul Dunărea [3]
18. [Semne ilizibile]
20. Tyras [4] 84 de mii 500 [de paşi] [5]

---

[2] Mititelu crede că e vorba de rîul Istru, iar Γ care urmează este o abreviere pentru γῆ « pămînt » şi înseamnă deci « loc de trecere ». Cumont nu vede pe Γ şi crede că e vorba de oraşul Histria, socotind că ICTPOΠ, prescurtarea pentru Histropolis, a fost greşit întregită de autorul scutului care a înţeles ICTPOCΠOTAMOC « fluviul Istru ».

[3] După Mititelu, arcaşul de la Palmyra a trecut peste un braţ al Dunării şi a trecut şi prin delta ei, ca să ajungă la Tyras. De aceea ar fi menţionată Dunărea de două ori la rînd.

[4] De la Dunăre.

[5] Un pas este echivalent cu 1,48 m.

CXVIII. C. IULII SOLINI

COLLECTANEA RERUM MEMORABILIUM

10, 1. Nunc in Thraciam locus pergere et ad validissimas Europae gentes vela obvertere quas qui sedulo experiri velint, non difficulter deprehendent Thracibus barbaris inesse contemptum vitae ex quadam naturali sapientiae disciplina. 2. Concordant omnes ad interitum voluntarium, dum nonnulli eorum putant obeuntium animas reverti, alii non extingui, sed beatas magis fieri. Apud plurimos luctuosa sunt puerperia, denique recens natum fletu parens excipit: 3. contraversum laeta sunt funera adeo, ut exemptos gaudiis prosequantur. Uxorum numero se viri iactant et honoris loco iudicant multiplex matrimonium. Quae feminae tenaces sunt pudicitiae, insiliunt defunctorum rogos coniugum et, quod maximum insigne ducunt castitatis, praecipites in flammas eunt. 4. Nupturae non parentum arbitrio transeunt ad maritos, sed quae prae aliis specie valent subhastari volunt et licentia taxationis admissa non moribus nubunt, sed praemiis: quas formae premit dedecus, dotibus emunt quibus coniungantur. 5. Uterque sexus epulantes focos ambiunt, herbarum quas habent semine ignibus superiacto, cuius nidore perculsi pro laetitia habent imitari ebrietatem sensibus sauciatis. 6. De ritu ista sunt, de locis et populis quae secuntur. Strymonem accolunt dextro latere Denselatae, Bessorum quoque multa nomina ad usque Mestum amnem, qui radices Pangaei circumfluit. 7. Hebrum Odrysarum solum fundit, qui fluvius excurrit inter Priantas Dolongos Thynos Corpilos aliosque barbaros: tangit et Ciconas. Deinde Haemus sex milibus passuum

CXVIII. SOLINUS

A trăit în secolul al III-lea e.n., cam în jurul anului 250, şi este autorul opusculului *Culegere de fapte memorabile*, pentru care a folosit îndeosebi *Istoria naturală* a lui Pliniu cel Bătrîn. Materialul este rînduit geografic, în aşa fel încît scriitorul porneşte de la Roma şi prezintă informaţii din regiuni tot mai îndepărtate – din Europa, Africa şi Asia. Criteriul de alegere este caracterul frapant, am putea spune senzaţional, al ştirilor. Se vede că autorul a vrut să scrie o carte plăcută şi să lase un monument de erudiţie, în care el reproduce doar ştiri din izvoare deja cunoscute.

Ediţia: *C. Iulii Solini Collectanea rerum memorabilium* iterum recensuit Theodor Mommsen, Weidmann, Berlin, 1895.

CULEGERE DE FAPTE MEMORABILE

10. 1. Acum e locul să ne îndreptăm spre Tracia [1] şi să întoarcem pînzele [corăbiei] spre cele mai destoinice neamuri ale Europei. Cei care doresc să-i cerceteze cu grijă vor afla cu uşurinţă că barbarii traci au un dispreţ pentru viaţă dintr-un fel de exerciţiu natural al înţelepciunii. 2. Toţi sînt gata pentru moartea de bună voie, deoarece unii dintre ei socotesc că sufletele morţilor se întorc, iar alţii că ele nu mor, ci devin mai fericite. La cei mai mulţi naşterile sînt însoţite de plînsete şi chiar părintele primeşte plîngînd pe copilul nou-născut; 3. dimpotrivă, înmormîntările sînt atît de vesele încît pe răposaţi îi însoţesc cu manifestări de bucurie. Bărbaţii se fălesc cu numărul femeilor şi socotesc lucru de cinste să aibă multe soţii. Femeile, care ţin mult la cinstea lor, se urcă pe rugurile soţilor morţi şi, ceea ce socotesc drept cel mai mare semn al curăţeniei, se aruncă în flăcări. 4. Femeile de măritat se duc la bărbaţi nu după hotărîrea părinţilor, ci acelea care se disting prin frumuseţe cer să fie vîndute la mezat şi, după ce li se îngăduie să se stabilească valoarea lor, se căsătoresc nu după obiceiuri, ci după preţurile [oferite]; iar cele năpăstuite din pricina urîţeniei lor îşi cumpără cu zestrea lor soţii cu care se mărită. 5. În timpul prînzului soţii înconjură vetrele, aruncă în foc sămînţă din buruienile pe care le au şi, după ce sînt loviţi de mirosul acestora, cu simţurile amorţite, simt o veselie asemănătoare cu beţia. 6. Acestea sînt cele în legătură cu obiceiurile, iar despre locuri şi populaţii cele ce urmează. Pe Strimon locuiesc, în partea dreaptă, denteleţii şi multe alte neamuri de besi pînă la rîul Mestus, care înconjură cu apele sale poalele [muntelui] Pangeu. 7. Hebrul izvorăşte din pămîntul odrisilor şi fluviul acesta curge printre prianţi, dolongi, tini, corpili şi alţi barbari, atingînd şi pe ciconi. Apoi [urmează] Haemus,

[1] Vezi descrierea lui Pomponius Mela, II, 2.

arduus, cuius aversa Moesi Getae Sarmatae Scythae et plurimae insidunt nationes. 8. Ponticum litus Sithonia gens obtinet, quae nato ibi Orpheo vate inter principes iudicatur... quem sive sacrorum sive cantuum secreta in Sperchivo promuntorio agitasse tradunt... 11. In parte, quam Aroteres Scythae tenuerunt, celebrant quondam urbem Geraniam (Cathizon vocant barbari), unde a gruibus Pygmaeos ferunt pulsos. 12. Manifestum sane est in septentrionalem plagam hieme grues frequentissimas convolare... 23. Finibus Thraciae a septemtrione Hister obtenditur, ab oriente Pontus ac Propontis, a meridie Aegaeum mare.

12, 3. Haec profunda delphinas plurimos habent, in quibus causae miraculi multiformes. Ante omnia nihil velocius habent maria, sic ut plerumque salientes transvolent vela navium...

12, 13. Plurimus thynnus in Ponto, nec alibi paene feticant: nusquam enim citius adulescunt, scilicet ob aquas dulciores. Ingrediuntur veris tempore, intrant dextero litore, laevo exeunt: hoc inde accidere credunt quod dexteris oculis acutius cernant quam sinistris.

13, 1. Hister Germanicis iugis oritur, efusus monte qui Rauracos Galliae aspectat sexaginta amnes in se recipit ferme omnes navigabilis; septem ostiis Pontum influit: quorum primum Peuce, secundum Naracustoma, tertium Calonstoma, quartum Pseudostoma; nam Borionstoma ac deinde Spilonstoma languidiora sunt ceteris, septimum vero pigrum ac plaustri specie non habet quod amni comparetur. Priora quattuor ita magna sunt, ut per longitudinem quadraginta milium passum non misceantur acquori dulcemque haustum incorrupto detineant sapore. 2. Per universum Pontum fiber plurimus, quem alio vocabulo dicunt castorem. Lytris similis est, animal morsu potentissimum, adeo ut cum hominem invaserit, conventum dentium non prius laxet quam concrepuisse persenserit fracta ossa. Testiculi eius adpetuntur in usum medelarum: idcirco cum urgeri se intellegit, ne captus prosit ipse geminos suos devorat. 3. Mittit Pontus et gemmas, quas a patria Ponticas dicimus genere diverso; aliae aureas, aliae sanguineas habent stellas, et hae quidem inter sacras habentur: nam quae ostentationi potius quam usui deliguntur, non guttis aspersae sunt, sed longis colorum ductibus liniatur.

21, 3. ... deinde Moesiae, quas maiores nostri iure Cereris horreum nominabant.

înalt de şase mii de paşi [2]; regiunile din spatele acestuia sînt locuite de geţi, sarmaţi, sciţi şi multe alte neamuri. 8. Pe ţărmul pontic locuieşte neamul sitonilor, care este socotit în rîndul celor mai de seamă neamuri, deoarece acolo s-a născut cîntăreţul Orfeu... 11. În partea stăpînită de sciţii plugari [3] a fost celebru pe timpuri oraşul Gerania [4] (barbarii îl numesc Cathizon), de unde se spune că au fost izgoniţi pigmeii de către cocori. 12. Se ştie în mod lămurit că în ţinutul de la miazănoapte zboară foarte mulţi cocori iarna... 23. Hotarele Traciei sînt dinspre miazănoapte Istrul, dinspre răsărit Pontul şi Propontida, iar dinspre miazăzi Marea Egee.

12, 3. Aceste adîncimi [ale Pontului Euxin] au foarte mulţi delfini, care pricinuiesc în fel şi chip uimirea noastră. Înainte de toate, nu există animale de mare mai iute, aşa că de multe ori, în salturile lor, ei sar peste pînzele corăbiilor...

12, 13. În Pont sînt foarte mulţi toni, căci ei aproape că nu se înmulţesc în alte părţi şi nicăieri nu cresc mai repede ca aici, şi anume din pricină că apele sînt mai dulci. Pătrund aici primăvara, intră pe lîngă ţărmul drept şi ies pe lîngă cel stîng: se crede că ei fac astfel, deoarece văd mai bine cu ochiul drept decît cu cel stîng.

13, 1. Istrul izvorăşte din munţii Germaniei, pornind dintr-un munte care se află în faţa rauracilor din Galia. Primeşte şaizeci de afluenţi aproape toţi navigabili; se varsă în Pont prin şapte braţe [5], dintre care primul este Peuce, al doilea Naracustoma, al treilea Calonstoma, al patrulea Pseudostoma, căci Borionstoma şi apoi Spilonstoma [6] sînt mai domoale decît celelalte, iar al şaptelea este leneş şi ca o mlaştină, aşa că n-are cum să fie comparat cu un fluviu. Primele patru sînt atît de mari, încît pe o lungime de patruzeci de mii de paşi [7] nu se amestecă cu apa mării şi-şi păstrează neschimbat gustul de apă dulce. 2. În tot Pontul sînt foarte mulţi brebi, pe care cu un alt cuvînt îi numim castori. Lutrul este asemănător cu ei, fiind un animal cu muşcătură foarte puternică, în aşa fel că atunci cînd atacă omul, nu-şi desface dinţii decît înainte de a simţi că pîrîie oasele rupte. Testiculele lui sînt căutate spre a servi ca medicament; de aceea, atunci cînd el ştie că este urmărit, spre a nu fi prins cu folos, îşi mănîncă singur testiculele. 3. Pontul trimite şi mărgăritare, pe care, după locul lor de origine, le numim pontice, de diferite specii: unele au stele aurii, altele au stele de culoarea sîngelui; acestea sînt considerate sacre; căci cele preţuite mai mult ca podoabă decît pentru folosul lor n-au pe ele picături, ci linii colorate [8].

21, 3... apoi [pămînturile] Moesiei, pe care strămoşii noştri le numeau pe drept hambarul [9] [zeiţei] Ceres.

---

[2] Ţinînd seama de echivalentul unui pas, obţinem cifra fantastică de 8880 m.
[3] În sudul Sciţiei Minor (Dobrogea), vezi Pliniu cel Bătrîn, nota 8.
[4] De la γέρανος — «cocor».
[5] Vezi comentariul aceluiaşi pasaj din Pliniu cel Bătrîn, IV, 12, 78 şi urm.
[6] Forma Spilonstoma a rezultat prin metateza formei Psilonstoma.
[7] Aproximativ 59 km.
[8] Fragmentul acesta exemplifică foarte bine caracterul lucrării lui Solinus.
[9] Vezi Patsch, *Beiträge*, p. 166—167.

CXIX. ΔΕΞΙΠΠΟΣ

20 (14) SCRIPT. HIST. AUG. XXI, 16,3: sub his (sc. Balbino et Maximo) pugnatum est a Carpis contra Moesos. Fuit et Scythici belli principium. Fuit et Histriae excidium eo tempore, ut autem Dexippos dicit, Histricae civitatis.

22 (16) SYNKELL. p. 705, 10 Bonn. Σκύθαι περαιωθέντες οἱ λεγόμενοι Γότθοι τὸν Ἴστρον ποταμὸν ἐπὶ Δεκίου πλεῖστοι τὴν Ῥωμαίων ἐπικρατείαν κατενέμοντο. οὗτοι τοὺς Μυσοὺς φεύγοντας εἰς Νικόπολιν περιέσχον. Δέκιος δὲ ἐπελθὼν αὐτοῖς, ὡς Δέξιππος ἱστορεῖ, καὶ τρισμυρίους κτείνας ἐλαττοῦται κατὰ τὴν μάχην, ὡς

CXIX. DEXIP

S-a născut și a trăit la Atena în a doua jumătate a secolului al III-lea e.n. În anul 267 Dexip a adunat în jurul său două mii de bărbați spre a înfrunta atacul herulilor asupra Atenei. A scris trei opere mai de seamă, din care ni s-au păstrat numai fragmente: *Sciticele* (o istorie a goților), o *Cronică universală* și o *Istorie a diadohilor*. Prima începea cu anul 238 e.n. și mergea aproximativ pînă la anul 268 e.n. Autorul și-a luat ca model pe Tucidide, dar a avut un stil obscur și greoi.

Ediția: FGrHist, IIA, p. 456–466.

CRONICA UNIVERSALĂ

Fr. 20 (14) *Scriptores Historiae Augustae*, XIX, 16, 3. Sub aceștia (adică Balbinus și Maximus) [1] carpii [2] s-au luptat [3] împotriva moesilor [4]. Tot atunci a început și războiul cu sciții [5] și tot în aceeași vreme a avut loc și distrugerea [6] Histriei, sau, după cum spune Dexip, a cetății histriene.

Fr. 22 (16). Georgios Syncellos, p. 705, 10, Bonn. Sciții, numiți goți, au trecut în număr mare fluviul Istru, pe timpul lui Decius [7], și au pustiit teritoriul stăpînit de romani [8]. Ei au împresurat [9] pe moesii [10] care se refugiaseră la Nicopol. După cum povestește Dexip, Decius [11] i-a atacat și a ucis treizeci de mii de oameni [12], dar a fost învins [13] în luptă, încît a pierdut și Filipopol [14],

---

1 În timpul împăraților Maximus și Balbinus (vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 263).

2 Vezi Ptolemeu, nota 31.

3 În anul 238 e.n.

4 Locuitorii provinciei *Moesia Inferior*.

5 Adică cu goții, care au invadat Moesia împreună cu carpii. Numele de sciți dat goților se explică prin așezarea lor geografică — criteriu folosit de istoriografia antică tîrzie și de cea bizantină, care va da naștere la multe confuzii.

6 Cercetările mai recente au arătat însă că Histria a continuat să existe — lucru atestat de texte epigrafice — și după această invazie (vezi Pippidi, *Contribuții*, p. 221–222 și E. Doruțiu, *Zur Frage des Zeitpunktes der Zerstörung Histrias im 3. Jahrh. u.Z.*, în « Studii Clasice », VI (1964)). Vezi și nota 26.

7 Această mare invazie, sub conducerea regelui Cniva, a avut loc în anul 250 e.n. (cf. Iordanes, *Geticele*, XVIII și Zosimos I, 23).

8 Provinciile *Moesia Inferior* și *Tracia*. Pentru drumul urmat și regiunile afectate de invazie vezi B. Gerov, *Die Gotische Invasion in Mösien und Thrakien unter Decius im Lichte der Hortfunde*, în « Acta Antiqua Philippopolitana », Studia Historica et Philologica, Serdicae, 1963, p. 127–146.

9 După ce goții fuseseră respinși de la asediul orașului Novae.

10 Locuitorii din *Moesia Inferior*.

11 A domnit între anii 249 și 251 e.n.

12 Decius a reușit astfel să degajeze orașul Nicopol.

13 Această nouă bătălie s-a dat lîngă orașul Beroea.

14 El fusese asediat, încă înaintea luptei de la Beroea, de către alt grup de goți (vezi nota 30). Acum însă cele două grupuri s-au unit și au cucerit orașul.

καὶ τὴν Φιλιππούπολιν (S. F 26—27). ἀπολέσαι ληφθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν καὶ Θρᾷκας πολλοὺς ἀναιρεθῆναι. ἐπανιοῦσι δὲ Σκύθαις ἐπὶ τὰ σφέτερα ὁ αὐτὸς Δέκιος ἐπιθέμενος ἀναιρεῖται ἐν 'Αβρύτῳ, τῷ λεγομένῳ Φόρῳ Θεμβρονίῳ, σὺν τῷ παιδὶ διὰ νυκτὸς ὁ θεόμαχος. οἵ τε Σκύθαι μετὰ πλείστων αἰχμαλώτων καὶ λαφύρων ἐπανέρχονται.

25 (18) EXC. DE STRATEG: 4. ἐκ τῶν Δεξίππου. πολιορκία Μαρκιανοῦ πόλεως. Μαρκιανούπολιν — τὸ δὲ ὄνομα Τραιανοῦ τοῦ βασιλέως τὴν ἀδελφὴν ἐνδεδωκέναι τῇ πόλει λέγουσιν οἱ ἐγχώριοι — ταύτην δὴ οὖν τὴν πόλιν οἱ Σκύθαι ὡς δὴ κατὰ κράτος ἁλώσιμον εἶναι νομίσαντες ... (2) τοῖς δὲ ἐν τῷ ἄστει πάλαι τε παρεσκεύαστο ὅσα ἐς πολιορκίαν ἐπιτήδεια καὶ Μάξιμος, ἀνὴρ γένος μὲν τῶν ἀπόρων μετακου * φιλοσοφίᾳ δὲ ἄρα συζῶν, οὐ μόνον στρατηγοῦ ἀλλὰ καὶ στρτιώτου ἀγαθοῦ ἔργα ἐν τῷ τότε ἕτοιμος ὢν ἐπιδείκνυσθαι, ἐπεθάρρυνέ τε ἑκάστοις... (6) βιαζόμενοι δὴ οὖν οἱ Σκύθαι καὶ μηδὲ ἀντιδρᾶν ἔχοντες τοὺς Μυσοὺς διά τε τὰς ἐπάλξεις κατὴν ἐκ τῶν θυρ <ῶν ἀκρο> φυλακὴν ἀπαγορεύοντες πρὸς τὰς πληγαὶ καὶ ὡς οὐκ ἦν αὐτοῖς περαιτέρω καρτερεῖν, ἀνεχώρησαν ἄπρακτοις

27 (20) EXC. DE STRATEG. 5: ἐκ τῶν Δεξίππου. πολιορκία Φιλίππου πόλεως. (1) τὴν Φιλιππούπολιν — ἔστι δὲ ἡ πόλις αὕτη μεθόριος μὲν τῆς Θρᾳκῶν καὶ Μακεδόνων γῆς, κεῖται δὲ ἐπὶ τῷ Ἕβρῳ ποταμῷ· οἰκιστὴν δὲ αὐτῇ γενέσθαι λέγουσι Φίλιππον τὸν 'Αμύντου, Μακεδόνων ἄρχοντα, ἀφ' οὗ δὴ καὶ τὸ ὄνομα τῇ πόλει ἐγένετο — ταύτῃ δὲ οἱ Σκύθαι ὡς ἀρχαιοτάτῃ καὶ μεγίστῃ προσέβαλλον ἐς πολιορκίαν... (11) οἱ δὲ Θρᾷκες μέρος τι τοῦ τείχους διασκόψαντες ὅσον ἐς μέγετος πυλίδος στενῆς εἰσεφόρουν κατὰ τοῦτο παρὰ σφᾶς ὅσαι νύκτες τὸν χοῦν. ὡς δὲ πάντῃ ἄποροι τῇ γνώμῃ ἐγίνοντο, ἐδόκει ἀναχωρεῖν. καὶ τοῦτο τῇ πολιορκίᾳ τέλος τοῖς Σκύθαις ἐγένετο.

* locus corruptus.

care a căzut în mîinile goților. Cu acest prilej au pierit mulți [15] traci [16]. Înfruntîndu-i [17] pe sciții care se întorceau la casele lor, însuși Decius, acest vrăjmaș al lui Dumnezeu [18], a fost ucis [19] într-o noapte la Abrytos [20], în locul numit Forum Sempronii, împreună cu fiul său [21]. Iar sciții s-au înapoiat acasă cu foarte mulți prizonieri și prăzi [22].

SCITICELE

Fr. 25 (18). Excerpte din *Stratageme* 4. Din istoriile lui Dexip. Asediul [orașului] Marcianopol. Localnicii spun că orașul Marcianopol a fost numit după sora lui Traian [23], Marcia. Sciții [24] socotind că acest oraș [25] poate fi ușor luat cu forța [26]... (2) cei din cetate însă pregătiseră mai demult [27] cele necesare pentru un asediu, iar Maximus, un bărbat care se trăgea dintr-o familie săracă, dar care își petrecuse viața cu filozofia, era pregătit să îndeplinească nu numai îndatoririle unui comandant, dar și pe cele ale unui bun soldat; el încuraja pe toți... (6) Astfel loviți și nefiind în stare să răspundă moesilor în același fel, din cauza crenelurilor și a gărzii de la porți, obosiți de lovituri, sciții nu mai erau în stare să reziste și s-au retras fără să obțină nimic.

Fr. 27 (20). Excerpte din *Stratageme* 5. Din istoriile lui Dexip. Asediul [orașului] Filipopol. (1). Filipopol, un oraș la granița dintre Tracia și Macedonia, este situat pe rîul Hebru. Se spune că întemeietorul [28] acestui oraș a fost Filip, fiul regelui macedonean Amyntas, de la care și-a primit și orașul numele. Sciții au atacat acest oraș foarte vechi și mare și l-au asediat [29] ... (11) Tracii au tăiat însă o parte a zidului, de mărimea unei portițe strîmte, și prin aceasta au cărat toată noaptea pămînt în oraș. Atunci sciții, nemaiștiind ce să facă, au hotărît să plece de acolo. Și astfel a luat sfîrșit [30] asediul sciților.

[15] Ammianus Marcelinus (XXXI, 5, 17) vorbește de 100 000 de oameni.
[16] Locuitori ai Traciei.
[17] La început cu oarecare succes, într-o primă luptă de lîngă Nicopol.
[18] Împăratul dăduse în anul 250 e.n. un edict împotriva creștinilor.
[19] În iunie 251 e.n.
[20] O inscripție recent descoperită permite identificarea acestei localități cu Razgrad (Bulgaria), vezi T. Ivanov, în « Serta Kazaroviana », II, Sofia, 1955, p. 169—186.
[21] De fapt acesta murise mai înainte în lupta de lîngă Nicopol.
[22] Pentru tot episodul, vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 268—269.
[23] În cadrul acțiunii de romanizare a provinciilor sud-dunărene.
[24] Pentru această invazie gotică, care a avut loc în anul 248 e.n., cf. Iordanes, *Geticele*, XVI.
[25] La data aceasta Marcianopol era un oraș înfloritor, cu ziduri puternice, care peste puțin timp a devenit capitala Moesiei Inferioare.
[26] Se pare că abia cu prilejul acesta a fost distrusă și Histria (*Ist. Rom.*, p. 562). Vezi și nota 6.
[27] Zidurile fuseseră întărite din ordinul guvernatorului Tullius Menophilus (238—241 e.n.). Cf. Petrus Patricius, fr. 8.
[28] În anul 342—341 î.e.n.
[29] Vezi nota 24.
[30] Și victoria lui Decius de la Nicopol (vezi nota 12), împotriva grupului condus de Cniva, a contribuit la retragerea goților; dar după ce aceștia s-au unit și l-au învins pe Decius lîngă Beroea (vezi nota 13), goții s-au întors cu toții, reușind (vezi nota 14) să ocupe orașul Nicopol (vezi Rappaport, *Die Einfälle der Goten in das römische Reich bis auf Constantin*, Berlin, 1899, p. 40).

CXX. TABULA PEUTINGERIANA

CXX. HARTA LUI PEUTINGER

Tabula Peutingeriana este o hartă a drumurilor mai importante din antichitate. Umanistul Conrad Celtes a depus manuscrisul în anul 1507 la consilierul Conrad Peutinger din Augsburg. După multe peripeţii exemplarul a ajuns în biblioteca imperială din Viena. Locul de provenienţă al manuscrisului a rămas pînă astăzi necunoscut, iar din cele 12 foi ale sale, prima a dispărut, aşa încît lipseşte începutul cu titlul şi numele autorului. Exemplarul păstrat este o copie din secolul al XI-lea sau al XII-lea. Tabula Peutingeriana, care a fost întocmită pe baza itinerariilor şi a unei hărţi a Imperiului roman, nu este o lucrare oficială şi nici măcar completă, prezentînd lipsuri faţă de Itinerariu lui Antoninus. Relieful este redat schematic şi liniar, deoarece nu era socotit un lucru important; doar punctele de trecere peste fluvii sînt indicate. În schimb se găsesc drumurile principale ale întregii lumi civilizate cunoscute pe atunci şi în special cele din Imperiul roman din epoca sa de extensiune maximă. Împărţirea provinciilor variază: cînd e dată după sistemul lui August şi Traian, cînd după cel al lui Diocleţian. Cele trei « capitale » şi opt oraşe foarte mari sînt reprezentate cu mai multe turnuri şi ziduri. Oraşele mari au două turnuri, iar cele importante din punct de vedere comercial au cerculeţe pe turnuri. Localităţile balneare sînt reprezentate prin dreptunghiuri şi au marcate în centru un bazin. Uneori mai sînt însemnate şi templele, reşedinţele guvernatorilor etc. Unitatea de măsură este mila romană (1478 m), pornindu-se cu numărătoarea de la porţile oraşului; cifra dată indică distanţa pînă la următorul oraş.

Data la care a fost desenată în această formă « Harta lui Peutinger » e mult discutată. Ea pare să fie destul de tîrzie. Ceea ce ne interesează pe noi e în primul rînd modelul care a servit de orientare în trasarea frontierelor imperiului şi ce anume situaţie se oglindeşte în acest model.

Pentru aceasta e interesant să precizăm că, în ce priveşte ţara noastră, harta nu prezintă partea răsăriteană a Daciei romane (Transilvania de Est). Bazat pe acest element, C. Daicoviciu consideră că originalul-model al « Hărţii lui Peutinger » nu poate fi decît o hartă sau un itinerar al Imperiului roman întocmit între anii 251—271, deoarece numai în acest răstimp Dacia romană a fost lipsită de partea ei orientală prin cedarea ei goţilor de împăratul Treb. Gallus (« Revue de Transylvanie », VI (1940), p. 54 şi urm. şi *Transylvanie*, 184, n. 2). Pornind de la această interpretare a lui C. Daicoviciu, învăţatul italian Eug. Manni, pe baza unor detalii din regiunea renană, arată că modelul nu poate fi anterior anului 260 (*L'impero di Gallieno*, Roma, 1949, p. 30—31). Astfel, exemplarul folosit de desenatorul « Hărţii lui Peutinger » prezintă situaţia dintre 261 şi 271/2, cînd Dacia, părăsită de Aurelian, nu mai putea figura pe nici o hartă a Imperiului roman.

Ediţii: *Itineraria Romana. Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana* dargestellt von Konrad Miller, Stuttgart, 1916; *Die Peutingersche Tafel oder Weltkarte des Castorius*... herausgegeben von Konrad Miller, Stuttgart, 1916.

Col. 506—512.

VIII.	2,	Trasmarisca XII ....
		Nigrinianis XIII.....
		Tegulicio XI ....
		Durostero XVIII ....
	3.	Sagadava XII.......
		Sucidava XVII.......
		Axiopolis XVIII.
		Calidava XVIII .....
		Carsio XXV ....
		Bereo XXI ....
		Troesmis VIIII..
	4.	Arubio XXVI.......
		Noviodum XLI......
		Salsovia XXIIII ....
		Ad stoma LX.......
		Histriopoli XL ......
		Tomis XII......
		Stratonis XXII......
		Callatis XXIIII......
		Trissa XII..........

	3.	Bizone XII ....
		Dyosinopoli XXXII..

Col. 542—545

VII,	2.	Lederata XII ....
	3.	Apo fl. XII.........
		Arcidava XII ....
		Centum Putea XII ...
		Bersovia XII ....
		Azizis III...........
	4.	Caput Bubali X.....
		Tivisco ....

Col. 546—551

VII,	3.	Faliatis XX ....
	4.	Tierva XI ....
		Ad Mediam XIIII...
		Pretorio IX.........
		Ad Pannonios IX....
		Gaganis XI.........
		Masclianis XIIII ....
		Tivisco XIIII ....
	5.	Aguavi(a)e VIII .....

[Drumul de la Singidunum la Constantinopol de-a lungul țărmului Dunării].

VIII,	2.	Transmarisca	12 [mile]
		Candidiana [1]	13 [mile]
		Tegulicium	11 [mile]
		Durostorum	18 [mile]
	3.	Sacidava [2]	12 [mile]
		Sucidava	17 [mile]
		Axiopolis	18 [mile]
		Capidava	18 [mile]
		Carsium	25 [mile]
		Beröe	21 [mile]
		Troesmis	9 [mile]
	4.	Arrubium	26 [mile]
		Noviodunum	41 [mile]
		Salsovia	24 [mile]
		Ad Stoma [3]	60 [mile]
		Histria	40 [mile]
		Tomis	12 [mile]
		Stratonis	22 [mile]
		Callatis	24 [mile]
		Tirizis	12 [mile]
	3.	Bizone	12 [mile]
		Dionysopolis	32 [mile]

[Drumul de la Viminacium la Tibiscum]

VII,	2.	Lederata	12 [mile]
	3.	Apus flumen [4]	12 [mile]
		Arcidava [5]	12 [mile]
		Centum Putei [6]	12 [mile]
		Berzobis [7]	12 [mile]
		Aizizis [8]	3 [mile]
	4.	Caput Bubali [9]	10 [mile]
		Tibiscum [10]	

[Drumul de la Taliata la Porolissum]

VII,	3.	Taliata	20 [mile]
	4.	Dierna [11]	11 [mile]
		Ad Mediam [12]	14 [mile]
		Praetorium	9 [mile]
		Ad Pannonios [13]	9 [mile]
		Gaganae	11 [mile]
		Masclianis	14 [mile]
		Tibiscum [13 bis]	14 [mile]
		Acmonia	8 [mile]

---

1 Acesta pare să fi fost adevăratul nume al localității, așa cum apare în *Itinerarium Antonini* și în *Notitia Dignitatum*. Citarea localității *Nigriniana* și la *Geograful din Ravena* se datorește modelului comun folosit de cele două hărți, iar confuzia s-a făcut probabil fiindcă ambele nume indică culori care sînt și antonime. Pentru o altă interpretare (nume succesive ale aceleiași localități) vezi I. Velkov, *Градът в Тракия и Дакия през късната античност*, Sofia, 1959, p. 88, n. 9. Pentru localitățile din Dobrogea vezi *Itinerarul lui Antoninus*.

2 Localitate situată între *Capidava* și *Carsium*, care e amintită și de *Notitia Dignitatum*, XXXIX, 12. Probabil că asemănarea cu *Sucidava* a contribuit la greșita ei plasare. Vezi Gr. Florescu, în *În memoria lui Vasile Pârvan*, p. 498 și urm.

3 „La Gură". Localitate situată pe brațul Sf. Georghe, ca și *Salsovia* care o precede. Pentru încercările de localizare vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 301, n. 4.

4 „Rîul Apus". Pentru localitățile din Banat vezi repertoriul lui B. Milleker, *Délmagyarország régiségleletei*, I—III, Timișoara, 1897—1906.

5 Vezi Gr. Florescu în „Istros" I (1934), p. 60—72.

6 „O sută de puțuri". Vezi Milleker, *op. cit.* III, p. 217—219.

7 Vezi G. Téglas în „Archaeologiai Ertesitö" XVII (1897), p. 28—32.

8 Vezi A. Borza, *Banatul*, p. 64—65.

9 Vezi E. Panucca, în „An. Ban." II (1930), 4, p. 45.

10 Vezi C. Daicoviciu, în „An. Com. Mon. Ist. Trans.", II (1929), p. 315; Borza, *op. cit.*, p. 67—70 și Patsch, *Kampf*, passim.

11 Vezi I. I. Russu, în SCIV IV (1953), p. 785—793.

12 „La Mijloc". Sub acest nume se ascund de fapt două localități, actualele Mehadia și Băile Herculane. Vezi M. Macrea, în „Studii" II (1949), 1, p. 139—141 și A. Bărcăcilă, *Băile Herculane*, București, 1935.

13 Vezi C. Daicoviciu și I. Miloiu, în „An. Ban." III (1930), 7, p. 16—18.

13 bis Vezi A. Borza, *Cetățile romane dintre Tibiscum și Sarmisegetuza*, (Extras), Timișoara, 1943.

	Ponte Augusti XV...	
	Sarmategte XIIII	
	Ad Aquas XIII	
VIII,	1. Petris VIIII	
	Germizera VIIII.....	
	Blandiana VIII......	
	Apula XII......	
	2. Brucla XII	
	Salinis XII	
	Potavissa XXIIII....	
	Napoca XVI....	
	3. Optatiana X........	
	Largiana XVII......	
	Cersie IIII..........	
	Porolisso	

Col. 551—556.

VII,	4. Egeta XXI	
	Drubetis XXXVI....	
	Amutria XXXV.....	
	Pelendova XX	
	Castris Novis LXX...	
VII,	5. Romula XIII	
	Acidava XXIIII.....	
	Rusidava XIIII	
	Ponte Aluti XIII....	
	Burridava XII	
VIII,	1. Castra Tragana VIIII	
	Arutela XV.........	
	Pretorio VIIII.......	
	Ponte Vetere XLIIII	
	Stenarum XII.......	
	Cedoni(a)c XXIIII...	
	Acidava XV	
	Apula	

	Pons Augusti [14]	15 [mile]
	Sarmizegethusa [15]	14 [mile]
	Aquae [16]	13 [mile]
VIII,	1. Petris	9 [mile]
	Germisara [17]	9 [mile]
	Blandiana [18]	8 [mile]
	Apulum [19]	12 [mile]
	2. Brucla [20]	12 [mile]
	Salinae [21]	12 [mile]
	Potaissa [22]	24 [mile]
	Napoca [23]	16 [mile]
	3. Optatiana [24]	10 [mile]
	Largiana	17 [mile]
	Certiae [25]	4 [mile]
	Porolissum [26]	

[Drumul de le Egeta la Apulum trecînd prin Romula]

VII,	4. Egeta	21 [mile]
	Drobeta [27]	36 [mile]
	Ad Mutrium [28]	35 [mile]
	Pelendava	20 [mile]
	Castra Nova [29]	70 [mile]
	Romula	13 [mile]
	Acidava	24 [mile]
	Rusidava	14 [mile]
	Pons Aluti [30]	13 [mile]
	Burridava	12 [mile]
VIII,	1, Castra Traiana [31]	9 [mile]
	Aretula	15 [mile]
	Praetorium	9 [mile]
	Pons Vetus [32]	44 [mile]
	Caput Stenarum [33]	12 [mile]
	Cedonia	24 [mile]
	Acidava	15 [mile]
	Apulum	

---

14 „Podul lui August". Pentru localitățile din Dacia și mai ales din Transilvania vezi
C. Daicoviciu, *Transylvanie*, p. 126—138 și M. Macrea în *Ist. Rom.*, p. 359—369.
15 Vezi C. Daicoviciu, în „Dacia", I, p. 224—263, III—IV, p. 516—556; VII—VIII, p. 310.
16 „Ape". Vezi G. Téglas, în „ATRTÉ", III (1883—1884), p. 65—66, 111.
17 Vezi N. Gostar, *Inscripții și monumente din Germisara*, în *Contribuții la cunoașterea reg. Hunedoara*, III (1956), p. 5—99.
18 Vezi I. Berciu, în „Apulum", III (1946—1948), p. 180 și Macrea-Protase, în „Materiale", V, 1959.
19 Vezi I. I. Rusu, în „Apulum", III (1946—1948), p. 145—159 și C. Daicoviciu, în SCIV, I (1950), 1, p. 225—228.
20 Vezi M. Macrea, în AISC, III (1936—1940), p. 285.
21 „Ocne de sare". Vezi G. Téglas, în „AE" XVIII (1898), p. 431—432.
22 Vezi C. Daicoviciu, în RE, XXII, 1, col. 1014 și urm.
23 Vezi C. Daicoviciu, în AISC, I (1928—1932), 2, p. 48—53.
24 Vezi C. Daicoviciu, ibidem, p. 52—53.
Vezi C. Daicoviciu, în „Dacia", VII—VIII (1937—1940), p. 322.
25 Vezi C. Daicoviciu, în RE, XXII, 1, col. 265 și urm; idem în SCIV, I (1950),
26 Vezi C. Daicoviciu, în SCIV, X (1959), 1, p. 150 și XI (1960), 1, p. 185.
p. 225—228 și D. Popescu, în *L'Archéologie en Roumanie*,
27 Vezi Al. Bărcăilă, *Une ville daco-romane: Drubeta*,
Bucarest, 1938, p. 7—50.
28 „La (rîul) Motru". E posibil ca numele să fi fost Amutrium cum apare la Ptolemeu (III, 8. 4). După Tomaschek, înțelesul ar fi de „apă nemurdară".
Pentru localitățile din Oltenia vezi D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. a II-a, București, 1958 și Gr. Tocilescu, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, Bucarest, 1900, cap. IV, precum și rapoartele de săpături și notele personale ale aceluiași, păstrate în manuscris la biblioteca Academiei R.P.R.
29 «Taberele Noi», localitatea aceasta n-a putut fi precis identificată, iar distanța de 70 mile pînă la Romula se potrivește cu Ad Novas pe Dunăre, ceea ce se datorește desigur unei confuzii a autorului sau copistului hărții. În text lipsesc deci aproximativ 15—20 mile, care s-ar potrivi cu distanța reală dintre Castra Nova și Romula și ar corespunde identificărilor propuse de K. Miller (Drăgănești) și D. Tudor (Puțuri), dintre care ultima pare mai probabilă (vezi D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. a II-a, București, 1958, p. 45).
30 «Podul de la Olt».
31 «Taberele lui Traian».
32 «Podul Vechi».
33 «Capul Strîmtorii».

CXXI. ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ

ΒΙΟΣ ΠΥΘΑΓΟΡΟΥ

14. Ἦν δ' αὐτῷ καὶ ἕτερον μειράκιον ὃ ἐκ Θρῄκης ἐκτήσατο, ᾧ Ζάλμοξις ἦν ὄνομα, ἐπεὶ γεννηθέντι αὐτῷ δορὰ ἄρκτου ἐπεβλήθη· τὴν γὰρ δορὰν οἱ Θρᾷκες ζαλμὸν καλοῦσιν. Ἀγαπῶν δ' αὐτῶν ὁ Πυθαγόρας τὴν μετέωρον θεωρίαν ἐπαίδευσε τά τε περὶ ἱερουργίας καὶ τὰς ἄλλας εἰς θεοὺς θρησκείας· τινὲς δὲ καὶ Θαλῆν τοῦτον φασὶν ὀνομάζεσθαι· ὡς Ἡρακλέα δ' αὐτὸν προσκυνοῦσιν οἱ βάρβαροι. 15. Διονυσοφάνης δὲ λέγει δουλεῦσαι μὲν αὐτὸν τῷ Πυθαγόρᾳ, ἐμπεσόντα δ' εἰς λῃστὰς καὶ στιχθέντα, ὅτε κατεστασιάσθη ὁ Πυθαγόρας καὶ ἔφευγεν, δῆσαι τὸ μέτωπον διὰ τὰ στίγματα. Τινὲς δ' ἑρμηνεύεσθαι τὸ ὄνομα φασὶ Ζάλμοξιν ξένος ἀνήρ...

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΟΔΥΣΣΕΙΑΙ ΤΩΝ ΝΥΜΦΩΝ ΑΝΤΡΟΥ

28. ... Ἔτι τὰ μὲν νότια μικροφυῆ ποιεῖ τὰ σώματα· τὸ γὰρ θερμὸν ἰσχναίνειν αὐτὰ μάλιστα εἴωθεν, αὐτῷ δὲ τούτῳ καὶ κατασμικρύνειν καὶ ξηραίνειν· ἔτι δ' ἐν τοῖς βορείοις πάντα μεγάλα τὰ σώματα. Δηλοῦσι δὲ Κελτοί, Θρᾷκες, Σκύθαι ἥ τε γῆ κάθυγρος αὐτῶν οὖσα καὶ νομὰς πλείστας φέρουσα...

CXXI. PORPHYRIOS

S-a născut la Tir în anul 232 e.n., a studiat filozofia, îmbrățișînd doctrina lui Plotin, și a fost unul dintre cei mai de seamă învățați ai vremii. Porphyrios a trăit un timp la Atena și Roma, apoi s-a stabilit în Sicilia, unde se pare că a și murit în anul 304. A dorit să apere și să răspîndească învățătura lui Plotin și a fost un mare adversar al creștinismului. În filozofie a pus accentul mai ales pe religie și suflet, iar în viața practică a recomandat ascetismul și abstinența de la hrana de origine animală. A scris foarte mult, dar ni s-a păstrat relativ puțin. Opera sa principală, în 15 cărți, *Împotriva creștinilor* s-a pierdut.

Ediția: *Porphyrii philosophi Platonici Opuscula selecta* iterum recognovit Augustus Nauck, Teubner, Leipzig, 1886.

VIAȚA LUI PITAGORA

14. [Pitagora] mai avea și un alt adolescent, pe care-l dobîndise în Tracia, numit Zamolxis [1], deoarece — la naștere — i se aruncase deasupra o piele de urs. Tracii numesc pielea [aceasta] « zalmos ». Îndrăgindu-l, Pitagora l-a învățat să cerceteze fenomenele cerești și [să se priceapă] la sacrificii și la alte ceremonii în cinstea zeilor. Unii spun că el mai este numit și Tales [2], iar barbarii îl adoră ca pe Heracles. 15. Dionysophanes [3] afirmă că el a fost sclavul lui Pitagora, că a căzut în mîinile hoților și a fost tatuat cînd s-a făcut răscoala împotriva lui Pitagora, care a fugit, și că și-a legat fața din pricina tatuajului. Unii mai spun că numele de Zalmoxis înseamnă « bărbat străin... »

PEȘTERA NIMFELOR DIN ODISEEA

28... Apoi ținuturile de la miazăzi dau la iveală trupuri mărunte, întrucît — de cele mai multe ori — căldura face [un trup] să slăbească și prin aceasta el se micșorează și se usucă. Dimpotrivă, în ținuturile de miazănoapte, trupurile toate sînt mari. Stau mărturie celții, tracii și sciții. Țara lor este plină de umezeală și are pășuni din belșug...

---

1 În alt manuscris se află forma Zalmoxis.
2 După numele celebrului filozof ionian de la începutul secolului al VI-lea î.e.n.
3 Autor necunoscut.

ΠΕΡΙ ΑΠΟΧΗΣ ΕΜΨΥΧΩΝ

II, 56. ... Φύλαρχος δὲ κοινῶς πάντας τοὺς Ἕλληνας πρὶν ἐπὶ πολεμίους ἐξιέναι ἀνθρωποκτονεῖν ἱστορεῖ. Καὶ παρίημι Θρᾷκας καὶ Σκύθας, καὶ ὡς Ἀθηναῖοι τὴν Ἐρεχθέως καὶ Πραξιθέας θυγατέρα ἀνεῖλον...

IV, 21. ... Σκύθαι δὲ συγκατορύττουσι ζῶντας καὶ ἐπισφάττουσι ταῖς πυραῖς οὓς ἠγάπων οἱ τεθνεῶτες μάλιστα...

DESPRE ABSTINENŢĂ

II, 56... Phylarchos [4] povesteşte că toţi grecii făceau sacrificii omeneşti înainte de a porni împotriva duşmanilor. Şi las la o parte pe traci [5] şi pe sciţi şi faptul că atenienii jertfiseră pe fiica lui Erehteu şi a Praxitheei [6].

IV, 21... Sciţii îşi îngroapă de vii [bătrînii] şi înjunghie pe ruguri pe aceia pe care răposaţii i-au îndrăgit mai mult [7]...

---

[4] Istoric grec din sec. al III-lea î.e.n. Cf. supra.

[5] Cf. Herodot, IX, 119.

[6] Eroi mitici din Atica, înrudiţi cu zeul Poseidon. Porphyrios afirmase mai sus — în legătură cu misterele lui Mithra — că sacrificiile umane au luat sfîrşit pe vremea împăratului Hadrian.

[7] Cf. Herodot, IV, 71—72.

CXXII. ITINERARIUM ANTONINI

223, 1. Transmariscam m.p. XVI ....
2. Candidiana m.p. XIII ....
3. Teclicio m.p. XII ....
4. Dorostoro [1] leg. XI Cl. m.p. XII ....
224, 1. Sucidava [2] m.p. XVIII ....
2. Axiupoli [3] m.p. XII ....
3. Capidava m.p. XVIII ....
4. Carso m.p. XVIII ....
5. Cio [4] m.p. X ....
225, 1. Biroe [5] m.p. XIIII ....
2. Trosmis [6] leg. I. Iovia m.p. XVIII ....

---

[1] În manuscrisul P = XX, iar în L = XXI.
[2] Corrige: Sagadova m.p. XVIII – Sucidava m.p. XII Cuntz.
[3] XVII Cuntz.
[4] XVIII, în manuscrisul D.
[5] XVIIII, în manuscrisul P.
[6] XIII, în manuscrisul P.

CXXII. ITINERARUL LUI ANTONINUS

Lucrarea aceasta a fost întocmită pe baza unui model din timpul împăratului Caracalla (212–218 e.n.) – căci acesta pare să fie personajul pomenit în titlu –, iar redactarea definitivă sub care a ajuns la noi s-a făcut în timpul lui Diocleţian (284–305).

Ediţia: *Itineraria Romana*. Vol. I, *Itineraria Antonini Augusti et Burdigalense* edidit Otto Cuntz, Teubner, Leipzig, 1929, p. 32–33.

[Drumul de la Viminacium la Constantinopol]

223, 1. Transmarisca — 16 mile
2. Candidiana [1] — 13 mile
3. Tegulicium — 12 mile
4. Durostorum [2] legiunea [3] a XI-a Claudia — 12 mile
224, 1. Sucidava — 18 mile
2. Axiopolis [4] — 12 mile
3. Capidava [5] — 18 mile
4. Carsium [6] — 18 mile
5. Cius [7] — 10 mile
225, 1. Beroë — 14 mile
2. Troesmis [8] legiunea [9] I Iovia — 18 mile

---

[1] Vezi *Harta lui Peutinger*, nota 1.
[2] În cadrul recentei reorganizări a imperiului, orașul a fost atașat la noua provincie *Moesia Secunda*. Pentru reorganizarea Dobrogei (Scythia) sub Diocleţian, vezi Vulpe, *Dobroudja*, p. 280 și urm. Pentru toate localizările vezi mai ales J. Weiss, *Die Dobrudscha im Altertum*, Sarajevo, 1911.
[3] Adusă probabil după primul război cu dacii, legiunea va rămîne aici pînă în sec. al V-lea e.n.
[4] Vezi Gr. Tocilescu, *Fouilles d'Axiopolis*, în « Festschrift Hirschfeld », Berlin, 1903, p. 354–359 și I. Barnea, *Date noi despre Axiopolis*, în SCIV, XI (1960), 1, p. 69–80.
[5] Vezi Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava*, București, 1958.
[6] Vezi V. Pârvan, *Descoperiri nouă în Scythia Minor*, în „An. Acad. Rom. mem. secț. ist", s. II, t. XXXV, București, 1913, p. 478–491 și V. Brătulescu, *Cetatea Hârșova în legătură cu Dobrogea și cu ținuturile înconjurătoare*, în „Bul. Com. Mon. Ist.", XXXIII (1940), p. 3–24.
[7] Vezi Gr. Florescu, *Un nou document epigrafic referitor la nordul Dunării moesice*, în SCIV, II (1951), 2, p. 125–135.
[8] Vezi D. More, *Săpăturile de la Troesmis*, în « Rev. ist. arch. fil. » I (1883), p. 240 și Gr. Tocilescu, ibidem, p. 102, precum și R. Vulpe, *Canabenses și Troesmenses. Două inscripții inedite din Troesmis*, în SCIV, IV (1953), 3–4, p. 557–579.
[9] O dată cu înființarea provinciei *Scythia* de către Diocleţian, a fost așezată aici o legiune nou creeată, care avea menirea să apere frontul apusean al Dobrogei. Gh. Ștefan, *La legio I Iovia et la défense de la frontière danubienne au IV siècle d.n.e.*, în « Nouvelles études d'histoire », Bucarest, 1955, p. 161–167, a arătat, pe baza unor materiale arheologice recente, că itinerarul face, probabil, o confuzie și că în realitate legiunea I își avea sediul la Noviodunum, iar la Troesmis cantona legiunea II, situaţie atestată mai tîrziu de *Not. Dign. Or.*, XXXIX, 33–34.

3. Scytica [7]
4. Arrubio
m.p. VIIII. . . . .
5. Diniguttia [8]
m.p. VIIII. . . . .
226, 1. Novioduno leg. II. Herculea
m.p. XX . . . .
2 Aegiso
m.p. XXIIII. . . . .
3. Salsovia [9]
m.p. XVII. . . . .
4. Salmorude [10]
m.p. VIIII. . . . .
5. Vale Domitiana [11]
m.p. XVII. . . . .
227, 1. Ad Salices [12]
m.p. XXVI . . . .
2. Historio
m.p.XXV . . . .
3. Tomos [13]
m.p. XXXVI. . . . .
4. Callacis [14]
m.p. XXX. . . . .
228, 1. Timogitia [15]
m.p. XVIII. . . . .
2. Dionisopoli
m.p. XXIIII. . . . .
3. Odisso
m.p. XXIIII. . . . .

[7] Sitica m.p. VIII, în manuscrisul D.
[8] XVIII, în manuscrisul P.
[9] XVIII, în manuscrisul D.
[10] XVIII, în manuscrisul D.
[11] XVII, în manuscrisul D.
[12] XXVII, în manuscrisul D.
[13] XXVI, în manuscrisul D.
[14] XXXVI, în manuscrisul P = XXX.
[15] XVII, în manuscrisul P.

3. Scythica [10]	[8 mile]	5. Vallis Domitiana	17 mile
4. Arrubium	9 mile	227, 1. Ad Salices [17]	26 mile
5. Dinogetia [11]	9 mile	2. Histria [18]	25 mile
226, 1. Noviodunum [12] legiunea [13] a II-a Herculea	20 mile	3. Tomis [19]	36 mile
2. Aegyssus [14]	24 mile	4. Callatis [20]	30 mile
3. Salsovia [15]	17 mile	228, 1. Timogitia	18 mile
4. Halmyris [16]	9 mile	2. Dionysopolis	24 mile
		3. Odessos [21]	24 mile

[10] Nu este probabil să fie vorba de menționarea provinciei *Scythia*, cum crede editorul, căci numele acestei localități apare și la Procopios, *De aedificiis*, IV, 11, 27 tot în această regiune, iar manuscrisul D (Parisinus Regius. 7230A din sec. X) indică și distanța respectivă. Vezi și ipoteza lui Gh. Ștefan, în « Balcania », VII (1944), p. 344—348, după care ar fi vorba de un atribut al legiunii I, care ține de rîndul precedent.

[11] Vezi Gh. Ștefan, *Dinogetia — a problem of ancient topography*, în « Dacia », N.S. II (1958), p. 317—329 și I. Barnea, *Garvăn — Dinogetia*, București, Editura Meridiane, 1961.

[12] Vezi V. Pârvan, *op. cit.*, p. 502—509 și I. Barnea, s.v. în « Enciclopedia dell'arte antica » vol. V, Roma, 1963, p. 566—567.

[13] Aici a fost instalată altă legiune, creeată tot de Diocleţian, care urma să apere frontul de nord al Dobrogiei, principalul loc de trecere al invadatorilor de la Dunărea de jos. Vezi nota 9.

[14] Vezi I. Barnea, *O inscripție de la Aegyssus*, în SCIV (1950), p. 175—184.

[15] Vezi V. Pârvan, *Salsovia*, în « Convorbiri Literare », XL (1906), și idem, în « Dacia » II, p. 420—421.

[16] După numele lacului din apropiere. Forma Salmorudis din text este probabil o transcriere latină a lui Halmyris. Vezi și J. Weiss, *op. cit.*, p. 55—57.

[17] Cf. Ammianus Marcellinus, XXXI, 7, 5.

[18] Vezi *Histria*, I, București, 1954 și D. Pippidi, *Les fouilles d'Istros*, în « Bull. Corr. Hell. », LXXXII (1958), 1, p. 335—350.

[19] Vezi V. Pârvan, *Zidul cetății Tomis*, în „Acad. Rom. ...", t. XXXVII (1915), p. 415—450; I. Stoian, *Tomitana*, București, 1962; V. Canarache, *L'édifice à mosaïque decouvert devant le port de Tomis*, în « Studii Clasice », III (1961), p. 227—240 și de curînd Chr. Danov în RE, Suppl. IX, col. 1397—1428.

[20] Vezi V. Pârvan, *Gerusia din Callatis*, în „Ac. Rom. ...", t. XXXIX (1920), p. 51—90; Th. Sauciuc-Săveanu, *Callatis*, în *L'Archéologie en Roumanie*, Bucarest, 1938, p. 51—79 și recent C. Preda, *Callatis*, București, Editura Meridiane, 1963.

[21] Pentru cetățile maritime de pe țărmul apusean al Mării Negre vezi Pick-Regling, *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands. Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*: I, 1—2, Berlin, 1898—1910 și Chr. Danov, *Западнят бряг на Черно Море в древността*, Sofia, 1947, precum și recentul său articol *Pontos Euxeinos* din RE, Suppl. IX, mai ales în col. 1066—1092.

INDICE*

A

* Întocmit de H. Mihăescu.

D

E

F

G

H

I

Q

R

S

T

Ţ

U

V

X

Z

CUPRINSUL